

ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

תורת החסידים הראשונים

והוא:

קיצור ספר חסידים
(בלשון הקודש ואידיש)

42

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ס פ ר

תורת חסידים הראשונים

ובו ג' ספרים של חסידים הראשונים
נפתחים.

(א) הוא קיצור ספר חסידים והוא הנהגות יקרות
לכל איש ישראל והוא הקיצור מהספר חסידים
לרבינו יהודה החסיד זצלה"ה.

כמבואר בשער השני

(ב) הוא ספר חסידים תנינא לרבינו משה הכהן
זצלה"ה בן אחותו של רבינו הרא"ש זצלה"ה
ונזכר ס"ח הזה בשם הגדולים בשם ספר חסידים כת"י
הזכירו הרב בנה"ג ח"מ סי' קס"ג בהגהת הטור אות כ"א
כמבואר בהשער שלו

(ג) הוא ספר חסידים תחדש והוא הדרך חיים
לאחד מגאוני קדמאי ומובא בתורת הקנאות להגאון
יעב"ץ זצ"ל ברף ע"א. כמבואר בהשער שלו

והעתקתים על וארגאן לזכות את הרבים

חק' יהושע אלטר ווילדמאן אבד"ק קאנאסקוואליא
ולפנים אבד"ק בילדאדקי. חונה פתיח ירושלים ת"ו

והוספתי בסוף הספר קטע מספר שומר אמונים בענייני
צניעות ועוד.

שלום יודא גראס

מו"ל ספר אבן שלמה. גדר עולם. ואמרו אמן. טעמי המנהגים.
לב טוב. נדחי ישראל. שמחת הנפש.

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

הרוצה להשיג הספר ימנה אל האדרעס

RABBI S. J. GROSS

171 TYLOR STREET

BROOKLYN, N. Y.

Telephone: 388-8812

SINAI OFFSET CO.

34 HUBERT STREET

NEW YORK 13. N. Y.

קיצור ספר חסידים

חלק ראשון מספר תורת החסידים הראשונים

בעה"מ עשיתי קיצור מס' החסידים אשר יסרו אחד מנאוני וחסידא תקיפא קדמא הרב הנאון הקדוש האלקי רבי יהודה החסיד בעל התוספות זצוקלה"ה הנהגות יקרות לכל איש ישראל דברי מוסר ותוכחה לרבים שהלויב לבן של ישראל לאהבת השי"ת ויראתו כל הימים, ובכדי שלא יראה הקורא בו מרוב אריכות כללתי כל סימן כמעט סכל הספר בקיצור נמרץ ובלישנא קלילא להקד על המעיין ושיהי' העיניו נקלס במוחו בנקל ובכל סימן ציינתי הסימן שבהם חסידים השלם למי שירצה לעיין במקומו שם ובעה"מ יהי' זה לתועלת נדול ליראי השם ולחושבי שמו לימצא מהר את הענין הסופרי אשר יחפש בו ולטורל התועלת לזכות את הרבים העתקתי את ספרי זה על זארגאן למען יהי' יד הכל מסשמשין בו ללמוד ממנו המוסר ויראת ה' הטובאים בו כקטן כגדול לכל עם קדשו בני אברהם יצחק ויעקב יהי נועם ה' עליהם.

הק' יהושע אלטר ווילדסאן אבדיק קאנסקוואליע כלפנים אבדיק ביילראדקי כעת חונת מה ירושלם עיה"ק תובביא.

בעה"מ ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, ואמרו אמן ביח בלאמסור הרב הנאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבדיק מיוזאמש וצלה"ה אשר מנותחו כבוד מה עיה"ק ירושלם תובביא נין וגבר להאי סכא קדישא הרבני' אלימלך בעה"מ ספר נועם אלימלך ולמעלה בקדוש אבותי הקדושים הרמ"א והמג"ע והתו"ש בולם וצוקלה"ה וכותם יגן עלינו ועכ"מ

אין כדי אנצומילין דעם הייליגין פאלק ישראל מיט דעם גייסטליכען פערנענדיגן און אלע וואלן פארשטיין דאז שיערע געדאנקען פון דעם הייליגען קיצור ספר חסידים וועלעכע זענען אדערוועקינג אויף צו בלאזן דעם יודישן פונק צו אלע מענטשין האבין מיר דעם הייליגען ספר איבער געזעצט אויף ו'שרגאן און געדער מענטש ואל דאס פאל שטיין לזכות את הרבים:

שנת תר"ץ לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תובביא

דפוס "יהודה וירושלים" מול בתי הורנישטיין

ההסכמות כבר נדפסו בחבורי הקודמים

הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור

שאי סביב עיניך וראי כלם נקבעי באי לך פניך מרחוק יבוא

הקדמה

לדעתא עבד *). כו' ר' סימון זר' אלעזר הוו יתבי חליף ואויל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לתבירי נקום מקמי דנבר דחיל חמאין הוא א"ל אידך ניקום מקמי דנבר בר אורין הוא, א"ל אין לו להקביה אלא יראת שמים בלבד שנא' ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה קי"ל בש"ע יו"ד דתורה בלי יראת ה' היא חכמה שכן בלשון יוני קורין לאחת הן עכ"ל הגמרא, וכן פ"ט א"ר הושע"י כל מי שהוא יודע [דית] ואין בידו יראת חמא אין בידו כלום וכמו ששנו חכמים באבות פ"ג משנה י"ז דכמו דאם אין חכמה אין יראת ה' כן אם אין יראת ה' אין חכמה וחזוין להריא דחלימוד הלכות יראת שמים הוא מצוה מן התורה אפשר עוד יותר מהלכות דיני התורה וכמפורש להריא בהתוה"ק את ה' אלקיך תירא ואוחזי העבוד והנה פירשו חז"ל בספרי פ' עקב דהעבודה היא תורה ותפילה והנה מקדים כתיב את ה' אלקיך תירא והדר כתיב אותו העבוד הרי מפורש דיראת שמים היא העיקר וכמשיכ ראשית חכמה יראת ה', הנה בפירוש דלא כהמון עם שחושבים כי יראת שמים וכן חלימוד של יראת שמים הוא רק מידת חסידות אבל מעות גדול הוא בידם דבאמת הוא מצוה מן התורה ללמוד הלכות יראת שמים ככל ה"ל דיני התוה"ק מכל הראיות ברורות שכידורנו לעד בעזה"י.

ובכן ראיתי להדפיס ספר הקדוש הזה תורת החסידים הראשונים אשר בו שלשה ספרי חיים פתוחים מרכותינו הראשונים הגאונים הקדושים הצדיקים והחסידים עמודי התורה והיראה שאספו ההלכות של יראת שמים מדברי חז"ל בספריהם הקדושים, והראשון שבהם הוא הקיצור מספר החסידים אשר יגעתי וברתי דרך קצרה ובדורה מהספר הקדוש ספר החסידים אשר חברו חד מן גאוני וחסידי תקיפי קדמאי הרב הגאון הקדוש האלקי רבינו יחודה החסיד בעל החוספות וצוקללה"ח וכללתי בעזה"י ברוב יגיעה את דבריו הקדושים בקצור נמרץ ובלישנא קליא לחקל על המעיין בדבריו הקדושים דברי מוסריו ותוכחותיו להלחיב לב ישראל לאבינו שבשמים וציינתי בכל מקום הסימן שבספר חסידים הגדול למי שירצה לעיין בהספר חסידים עצמו.

והישג הוא הספר חסידים תניא חברו חד מן גאוני קדמאי מרן רבינו משה הכהן וצוקללה"ח בן אחותו של רבינו הרא"ש וצוקללה"ח והוא מלא מוסר ויראת ה' מתורה ומידות טובות וישרות אשר לפירו אש יתלהמן לעורר ישנים מתרדמת חבלי הזמן וה' רובו ככולו מלא מעותים וקטשונים ויגעתי בזה הרבה מאד כדי ה' הטובה עלי לברר בייג גפה להעמידהו על אמיתתו בעזה"י וחוספתי עליו הגחות וציונים ומ"מ מתנ"ך וש"ס ומדרשים ונוכר הסי"ח הזה בשם הגדולים בשם ס"ח כתב יד הזכירו הרב כנה"ג בח"מ סי' קס"ג בהגהת המוד אות כ"א. **והשלישי** הוא הספר חסידים תחדש והוא דרך חיים לחד מגאוני וחסידי קדמאי כולל דינים והנהגות טובות וישרות ומילי דחסידותא אשר נלקט מש"ס ופוסקים וספרי מוסר וספרי קבלה וסדרם לז' ימי השבוע לזכות בהם את חרכים לתקן נפשות ישראל לאבינו שבשמים לשמור דרך עץ החיים ולמחר ולזכך את נשמת ישראל ומגדל צדקתו וענותנותו וגודל קדושתו העלים את שמו, והספר הקדוש הזה מוכא בס' תורת הקנאות להרב הגאון הקדוש יעב"ץ. וצוקללה"ח ברך ע"ב והוא ספר מלא חסידות ויראת שמים כאשר עיניך תחזינה מישרים.

(*) הרי דהעיקר דירה בעזה"ב היא הירש והתורה היא הפתח לירש.

ה ק ד מ ה

דלמען שלא יחשבו אשר באם המחבר העתק את הספרים גם על זארגון מסתמא הוא איש פשוט ואין כראי להביט בספרו ושלא יאמרו מאן האי דקיימא לי' שעתא ואולי לא יודע צורתא דשמעתתא ולא יהי' החיבור הזה יקר בעיניהם לכן חנני מרפים בתחילת הספרים פלפול נאה שאמרתיו זה איזה שבועות בעיר תל אביב יפו בכיחכ"ג. 'יבנת' בחברה ש"ס שנתבקשתי שם על סיום מס' גיטין ונתכבדתי לאמר להם על מעודת הסיום הדרן על הסיום של המסכת על המשנה האחרונה ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא כצא בה דבר ערוה שנא' כי מצא בה ערות דבר עכ"ל המשנה והקשה הפני' דלכ"ש למה כתבה תחורה דכתן לא ישא גרושה הא בלא"ה זונה היא ואמרתיו לישב בעזא"י קושית הפני' בפשיטות לפמש"כ הרמ"א באהע"ז סי' כ' סע"א ראשה גדולה שבא עלי' קטן פחות מכן מ' אינה חייבת מיתה וה"ה ראינה נאמרת על בעלה, כו' ואשה פחות מנ' שנים אין ביאתה ביאה ובתולדי' חוזרין ואפי' נתעברה השנה בתולדי' חוזרין עכ"ל הרמ"א ז"ל ולפ"ז נתיישב שפיר קושית הפני' הנ"ל דשפיר משכחת לה אליבא דב"ש גרושה שמצא בה ערות דבר ואפי' איננה זונה כגון שבאו עדים והעירו שזינתה עם קטן שנעשה בן מ' שנים ויום אחד בא' בארד והעירו שזינתה ביום ב' בארד ואח"כ נתעברה השנה והי' עושין ארד שני ונמצא ה' אז פחות מכן מ' ולא היתה אז ביאתו ביאה לאוסרה על בעלה דכברי הרמ"א הנ"ל וא"כ משכחת גרושה ולא תהי' זונה אפי' אליבא דב"ש וע"ז כתבה תחורה דכתן לא ישא גרושה דהיינו אפי' באופן זה שאיננה אסורה משום זונה אפי' אסורה משום גרושה וק"ל.

ועוד אמרתי בענין החדרן לצרף דברי ב"ש דסוף מס' גיטין לדברי ב"ש במשנה ראשונה בקידושין כי בסדר המשניות הוא מס' קידושין אחר גיטין ואמרתיו בעזא"י דהשני תמאמרי ב"ש לשיטתו' אולי זה הוא חללי בעזא"י.

בגיטין דף צ' במשנה ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה ויש במשנה זו קושיא עצומה דהנה בגיטין ד' כ' אמר ר' חסדא יכילנא לסיפא דלגונה דכולי גיטי דעלמא דלית בהו שוה פרוטה משיח רכתיב ונתן שיחי' רז שיעור נתינה דהיינו שוה פרוטה וחקשה בספר המקנה דף א' וז"ל מיהו לבאורה קשה על דב חסדא דלדידי' למה לא נילף כאמת בשטר קידושין מנא שיחא בו שוה פרוטה [מתגיש דויצאה והיתה], אך בירושלמי איתא והביאה הר"ף ז"ל דילפינן בשטר קידושין אע"פ שאין בו שו"פ דאל"ה היינו כסף, כו' אך אם ניבא דוח חכרא אכתי תקשה על ר"ה מתא דיליף לקמן מקרא דוכתב לה דכתובה מתגרשת ואין מתגרשת בכסף ופירשני' בעירובין מ"ו דהיינו שיתן לה הכסף שתתגרש בו ואי בעינן בכתובה חגט שו"פ הא"ך מ"ד דמתגרשת בכסף דא"כ תקשה נמי בכתובה חגט תיפוק לי' דמתגרשת מדין כסף ולמה לי למקט מוכתב לה דכתובה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף הא מילא ידעינן דאינה מתגרשת בכסף דאל"ה היינו כסף עכ"ל המקנה שם.

ויש לישב קושית המקנה עפ"י מה דאמרינן בקידושין ד' ה'. אמר קרא ויצאה והיתה מקיש הוי' ל'יצאה כח יציאה בשטר אף הוי' בשטר ומקשינן ואקיש נמי יציאה לחוי' מה הוי' בכסף אף יציאה בכסף ומתרגינן רבא אמר קרא וכתב לה בכתובה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף עכ"ל הגמ' וכתב שם בתום ד"ה מה הוי' בכסף וז"ל ולענין ביאה ליכא למימר מה הוי' בביאה אף יציאה בביאה שלא תרחק ממנה מגרשה, ועוד משום ערות דבר רגיל לגרש אז יש לו לפרוש עכ"ל ולפ"ז יש לישב קושית המקנה הנ"ל שהקשה דלדיה ל"ל קרא וכתב לה דכתובה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף דהא דלדיה' שהגמ' צריך להיות שו"פ מילא ידעינן דאינה

ה ק ר מ ה

מתגרשת בכסף דאליה חיינו כסף, דו"ל דר"ח ס"ל כחסי' של החום ודרש להפסוק וכתב לה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בביאה. ואף דכתב החום סברה דאינה מתגרשת בביאה י"ל דר"ח ס"ל דאינה סברה פשוטה כ"כ ואצטרך קרא לחשמי'ענו הסברה כמ"ש החום שכועות כ"כ: ר"ח ואב"ע. דהכא דאין הסברה פשוטה כ"כ אז צריך הפסוק לחשמי'ענו הסברה אך עדיין יקשה מאד דלר"ח דס"ל שהכתוב וכתב לה גרש בכתובה מתגרשת ואינה מתגרשת בביאה יקשה אליבא דב"ש במתניתין דילן ולא יגרש את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר דל"ל קרא דוכתב לה דאליבא דב"ש י"ל דאינה מתגרשת בביאה דהא זונה היא ואסור לבוא עלי' והוא ודאי סברה פשוטה דאינה מתגרשת בביאה, וא"כ קשי' לן במתניתין וידן אליבא דב"ש דל"ל קרא וכתב לה דא"ל לומר אליבא דאינו מתגרשת בכסף דתקשה לן קושית המקנה הא היינו כסף, וגם אין לומר אליבא דב"ש דאינה מתגרשת בביאה דל"ל קרא ע"ז הא סברה פשוטה היא מטעם איסור זונה אך יש לתרץ דב"ש לשיטתו דס"ל בריש קידושין דכסף קידושין צריך להיות דיגר דוקא יש לומר שפיר דאליבא דב"ש מורה ר"ח דגרשת רבא דבכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף דלשיטת ב"ש אין להקשות הא היינו כסף דהא גמ' אינה שוה רק פרוטה והכסף קידושין צריך להיות דיגר, והכל גיחא בס"ד ואמרתי הדברים הללו לפני גאוני ישראל דפה ירושלים עה"ק וקלסודו כעזה"י: ועוד יראה המעיין בס' ק"ב הישר בהקדמתו שכתב שם וז"ל ותעתקת הספר הזה בלשון אשכנז כדי שידעו דעת בינה ויר כל אדם שולמין בזה הספר לחבין ולהשכיל כאשר עיניך חחונת מישרים עכ"ל.

ועוד מי לנו גדול מאדונינו הצדיקים הרב הגאון הקדוש המפורסם ר' **משה מייזליבוים** אבד"ק אוהל וצוקלדה"ח שחיבר הספר מעין מחור רק על זארגאן כדי לזכות את הרבים וגם עוד קדוש אחד מדבר הוא הרב הגאון הקדוש הצדיק המפורסם ר' **הלל ליכטינשטיין** אבד"ק קאלאמאי שחיבר ספר עת לעשות ספר יקר רב הכמות ורב האיכות על זארגאן לזכות את הרבים וקיימתי בנפשאי לקיים מצות עשה וכו' תדבק כמ"ש הרמב"ם בהל' דעות פ"ו ה"ב וזה"ק מ"ע לתדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם שנאמר וכו' תדבק ולכן גם אנכי חנני הולך בעקבותיהם של הגאונים הקדושים האלו וצוקלדה"ח ולתעתק החיבורים האלו גם על זארגאן לזכות את הרבים בס"ד.

והנה הספרים שהגני מחבר לעת זקנתי אינם בנויים ע"ד חידושים בפלפולים כאשר חיברתי בימי געורי כי אם לקומים מספרים של קדושי הראשונים להלחיב לב ישראל לאבינו שבשמים ע"כ אין צורך לזה הסכמות מגדולי הדור כי כבר הם נסמכים לעד לעולם שהם עשויים באמת וישר אמנם להעיד על מהות המחבר במקום שאין מכירין אותו יענין נא בחיבוריו הקודמים בנין יהושע עסק יהושע ויראו בעין יפה גברי רבוחתא דקממהרי עלי.

המחבר

(ה) אם אדם עושה מצות הרבה או חידוש חידושי תורה אל יסמך ויהנה מזה. שמקבל מקצת שכר בעוה"ז ומעשה דרשב"ג ור"י מבהיל הרע"ן (ח):

(ו) לא יסתכל בשום אשה. ועוצם עיניו מראית ברע זה המסתכל בנשים. אין חוצץ בפני התאווה בעצירת העינים (ט):

(ז) חסיד נקרא שסובל הלבנת פנים ואינו מבייש שום אדם. ולעיל פניו מבריקין. ויותר בדברים שיצר קשה עליו כגון רבילות. לה"ה דברים במלים. שלא לדבר שקר. שלא להסתכל בנשים. שלא ללכת במזל. ויותר בנוי הקמנים להנבם בכל זה וגם כי יזקין לא יסיר מזה (י):

(ח) אין חסיד אלא מי שעובר על מידותיו ומוחל למי שמבקש ממנו מחילה ואינו עושה עמהם רעה שצריך לעשות לפנים משורת הדין כיוסף עם אחיו (יא):

(ט) שורש החסידות היינו ששובר את היצירה לא מפני פורעניות ולא מפני עוה"ב אלא ירא פן לא יהי חמים באהבת ה'. והגרר הגדול שלא ישבע ממאכלים ומעדנים שאילו מביאים ליר

מיערע פיהרונג פאר יערער יוד

זין גאנצע שמאדקט. און דעמאלט שמאדקט ער נידר איבער. דעם יצר הרע און בייגט איהם איין. — יערער מצות. זאך וואס עס איז דעם מענטש שווער צו טהון און ער טהוט דאס פארט איז זיין לייחן יערער גרויס (י):

(ה) אם. איוב א מענטש טהוט פיעל מצות. אדער ער האט מחדש גיווען פיעל חידושי תורה ואל ער נידר נישט פיעל פרעהען און הנאה האבען. ווארום דערמיט נעמט ער אב אביסעל לזין אויף דער וועלט. און די מעשה פון ר' שמעון בן גמליאל און ר' ישמעאל בן אלישע דערשרעקט דעם געפיהל. (די מעשה איז גיווען אז מען האט ארויס געפיהרט ר' שמעון בן גמליאל און ר' ישמעאל בן אלישע צום הרנגען. האט ר' שמעון געפרעגט ר' ישמעאל פיעלעכט וויססטו פארוואס פיהרט מען מיר הרנגען? האט איהם ר' ישמעאל גענטפערט מאמעך איז דאס דערפאר וואס ווען די האט געדרשנט פארן עולם האסטו נידר געפרעגט און האסט דערפון געהאט הנאה. האט איהם ר' שמעון געענטפערט מיר מיט דינע ריד געפרעגט. טאקן נאר די קליינע זינד האט זיך ביי מיר געפונען. אבער נישט חס ושלום אנאנדער זינד (ח):

(ו) לא. א מענטש ואל נישט קוקען אויף א אשה. און דאס וואס אין פסוק שטייט די גרויסקעט פון דעם מענטש וואס פערטאכט זיינע אויגען פון צו טהון שלעכטס. טיגט מען דאס דעם מענטש וואס קוקט נישט אויף ווייבער. — עס איז נישטא אונאף וואס ואל איבער האקען די תאוה ווי צו מאכען די אויגען. דען דאס איז די בעסטע עצה (ט):

(ז) חסיד. א חסיד הייסט דער מענטש וואס פארלירט אז מען פארשעמט עס, און ער פארשעמט נישט קיין מענטש. און לעולם האב וועט זיין געזיכט ליכטען. — דער מענטש בעדארף ווער קיין געווען אויף די זאכען וואס עס איז ווער שווער במקומען דעם יצר הרע. דהיינו נישט צו רידען קיין רבילות. אדער לשון הרע. אדער דברים במלים. אדער ליגען. אדער קוקען אויף ווייבער. אדער גיין שפאצירען. — יערער מענטש בעדארף זיין געווען ווייניג קליינע קינדער די אלע זאכען. און אז זי וועלען עלטער ווערען וועלען זי דערפון נידר נישט אפגעווענדען (י):

(ח) אין. א חסיד איז נאר דער מענטש וואס איז א מעביר על מדותיו. און ער איז מוחל יעדערן וואס בעט ביי אים ענשולדיגונג. און טהוט זי נישט קיין שלעכטס. דען מען בעדארף טאן בעסער פון דין. אזוי ווי עס האט געהאן יוסף מיט זיינע ברודער (יא):

(ט) שורש. דער ווארצל פון חסידות איז אז מען צוברעכט דעם יצר הרע און מען טהוט נישט זיין וועלען. נישט נאר צולייב דעם שמראף וואס מען וועט דערפאר בעקומען. און נישט צולייב דעם לזין וואס מען וועט בעקומען בעולם הבא. נאר צולייב דעם וואס מען האט מורא אז מען

קיצור ספר החסידים

הרהורים רעים (יב):

(א) עיקר היראה ניכרת בעת הנסיון. כשמדברין למעלה לעשות טובה לאדם בא השטן ומקטרג שלא לעשות טובה כי אם שינסו אותו לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך ומשיב חיסה. ומדבר שלום עם כל אדם אפי' אם עכו"ם. כל אדם שיש בו יר"ש לסוף דבריו נשמעים (יג): **(א) שורש** אהבת ה' שיעזוב כל עניני חמדת העולם ותענוגיו. שלא יתענג כלל מזה. נגד אהבתו להבורא ית"ש וק"ו ממי שעושה דבר שהוא רצון מלך בור' שלא ינוח ולא ישקוט. עד שישלים רצון המלך אף שהוא בודדמותו כו' וק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה כו' (יד):

(יב) שורש ענוה ירחיק א"ע מכל דבר גדולה וכבוד. ויתן הכבוד לאחר. ולא לו. ולהגדיל כבוד יראי ה'. אדם פשוט שקוראים אותו בשמו לא יקרא אותו בשם רבי כיון שמתבייש בזה ודומה היא לליצנות. ומותר לשבח את עצמו כשרוצה שתלמידיו ילמדו ממנו. לא יתרהר אדם ביום ולא יבא לידי טומאה בלילה (טו):

(יג) כר המשפיל א"ע בעוה"ז שהי' יכול להשתרר ולקחת גדולה ופרנסות על הציבור ואינו חפץ בזה להתנאות ית' ראש לעוה"ב. (טז):

(יד) הנומד ואינו מקיים. אי' לו ולמזלו שהוא מורח לירש גיהנם. טוב מעט תורה ויר"ש מהמון רשעים שלומדים כל היום ואין מקיימין (יז):

גורל

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

מען וועט דורך דעם נישט זיין גאנץ אין ליבשאפט צו גאט. אויך דאס וואס מען פאר מירט זיך נישט אן וועטניגן זיך אין שפיון אין פערנעניגן. ווארום דאס ברענגט צו שלעכטע געדאנקען (יב): **(א) עיקר** דער עיקר פון גאט'ס פארבאטן ווערט דערקענט נאך אין דער צייט ווען מען פרובט דעם מענטש. אז מען רעדט אין הויפט אז מען זאל אפענטש טאן גיטס. קומט דער שטן און איז מקטרג. אז מען זאל דעם מענטש דערווייל נישט טאן קיין גיטס. נאך מען זאל איהם פריהער פריבען אייב ער וועט ביישטיין א: מיון. שטענדיג זאל א מענטש זיין קלוג אין גאט'ס פארבאטן. ער זאל ווייך ענטפערן. און זאל אפ קערען דעם גרימציגן. און ריידען פריערליך מיט יעדער מענטש. אפילו מיט א עכו"ם. יעדער מענטש וואס האט מורא פאר גאט ווערען דערהערט ווינע רייד (יג):

(א) שורש. דער ווארצעל פון גאט'ס ליבשאפט איז אז דער מענטש זאל פארלאזען אלע גלוסטקייט פון דער וועלט. און אלע פערנעניגן פון דער וועלט. ער זאל פון אלץ נאך קיין הנאה נישט האבען. אנטקעגען די ליבשאפט צו גאט. און דאס איז א קל וחומר פון א מענטש וואס טהוט אזאך וואס עס איז דער ווילען פון א קעניג. רוהט ער נישט ביי ער ערפילעט דעם ווילען פון קעניג. האטש דער קעניג איז נאך אנגעפירענער מענטש אזוי ווי ער. אז כל שכן אז מען טהוט אזאך וואס עס איז דער ווילען פון קעניג פון אלע קעניג'ען. הקדוש ברוך הוא. וואס ער לעבט אייביג. בדרך ער זיך געוויס מאטערין צו ערפילען זיין פערלאנג אויפן בעסטען אופן (יד):

(יב) שורש. דער ווארצעל פון ענוה איז אז דער מענטש זאל זיך דערווייטערן פון יעדער גרויסקייט און כבוד. און ער זאל דעם כבוד אוועקגעבען אנאנדערן. אבער נישט זיך. און ער זאל גרויס מאכען דעם כבוד פון גאט'ס פארבאטן. ליט. א פראסטען מענטש וואס יעדערער רופט עס ביי'ס נאמען. זאלסטו עס נישט רופען רבי. ווייל דורך דעם וועט ער פארשעמט ווערען. אז דאס איז גלייך צו ליצנות. א מענטש מעג זיך אליין לויבען אז ער וויל דערמיט אז ווינע תלמידים זאלען זיך דאס פון עס אפערנען. א מענטש זאל נישט טראכטען שלעכטע געדאנקען ביי טאג כדי ער זאל נישט טמא ווערען ביי נאכט (טז):

(יג) כר. יעדער מענטש וואס מאכט זיך גיידעדיג אויף דער וועלט. און ער האט נאך געקאנט געוועל. מינען און זיך נעמען גרויסקייט. נאך ער טהוט דאס נישט ווייל ער וויל נישט האבען קיין גאות. וועט דער מענטש זיין א עלטער בעולם הבא (טז):

(יד) הנומד. דער מענטש וואס לערינט און איז דאס נישט מקיים. איז ווי צו עס און צו זיין מול דען ער בעמיחת זיך ירשענען דעם גיהנם. עס איז גאט אביסעל תורה און יראה שמים אהר ער די רשעים וואס לערנען א גאנצען טאג און ווענען נישט מקיים די מצות (יז):

גורל

קיצור ספר החסידים

(טו) גורל איסור שיחה וקלות ראש בבית המדרש בעת התפילה. לא ישוב במורים נגד דבר מאוס. המביט בעיניו על הגג בתפלתו. המלאכים משחקים עליו כו'. (יח):
 (טז) נכון לכתוב העבירות שעשה באגרת. שיזכור וישוב עליהם. אך יכתוב בדרך רמז שלא ימצא אותם אדם כו'. לאדם צדיק והגון מותר לספר אחד מעוונותיו (כא):
 (יז) מי שחטא בדבר ורואה שחושדים לאחרים צריך שיאמר אני הוא שחטאתי. שלא יחטאו העולם על ידו שיהיו חושדים בבשרים. יכול לומר חטאתי אף על עבירות שלא עשה כלל. שכל ישראל ערבים זה בזה. אם עושה תשובה ורואה שממקצת עונות אינו שב. יאמר אתה יוצרנו כו' תכניע יצר לבבינו כו' (כב):
 (יח) אין תשובה ויהי' מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו. ובשמבקש ממנו מחילה ימחול לו. אפילו היצר לו הרבה לא יקום ולא יטור (כו):
 (יט) וזהו דרכם של ישרים. אבל עמלקים ערלי לב. עברתם שמורה נצח. והשבקש מחילה מרבו. ולא מחלו. חזר ובא אפילו ק' פעמים (כו):
 (כ) לעולם יראה אדם א"ע כאלו נטה למות כדי שיעשה תשובה כו' ויפה שעה אחת בתשובה (כו):
 (כא) יש לעשות תשובה אפילו מדעות רעות ולפרוש מהם. כמו כעס. איבה קנאה. רדיפת מאכלים כו' (כו):
 (כב) אם נכנס הרחרי עבירה כשהוא במרחץ מותר להרהר בדברי תורה למלך מחשבות רעות; יש מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

(טו) גורל. עם איז גרויס דער איסור פון צו רעדן אין שוהל בשעת'ן דאוונען—מען מאך יוד נישט אין ביהמ"ד ווען מען וואלט מורים אנשקענען א מיאוסה זאך (שפיעכען).—אז א מענטש העכט (טז) נכון. עם איז ווער גלייך אז מען וואלט פארשריבען די עבירות וואס מען האט גיטאן כדי מען וואלט גידענקען און טאן אויף זי תשובה. נאך מען וואלט זי נישט שרייבען ריטליך. נאך מיט ארמו, כדי א מענטש וואלט זי נישט געפונען. אבער פאר א צדיק מען מען וואלט אהינע פון ווען זינד. כדי ער וואלט עם ארויס געבען א תשובה (כא):
 (כו) מי. ווער עם האט עפעס געווינדגט א זאך. און ער ווערט אז מען איז דאס חושד אנדערע מען. משען. ברארף ער וואלט איהן האב דאס געווינדגט. כדי דורך אים וואלט די וועלט נישט זינדענען. חושד בבשרים זיין.—אין תחנון קען מען וואלט מיר האבען געווינדגט. אפילו אויף עבירות וואס מען האט נאך נישט גיטאן. הייל אלץ יודען וועגן פערטאגסווארטליך פאר'ן צווייטען.—אויב א מענטש טוהט תשובה און ווערט אז פון אפוסעל זינד האט ער נאך נישט גיטאן תשובה וואלט ער וואלט. די ביסט אונזער באשעפער וכו' וואלט מאכען אונזערמעניג דעם יצר הרע וכו' (כב):
 (יח) אין. תשובה און יום הכפורים איז נישט מכפר אויף די עבירות וואס מען טוט צו א מענטש (בין אדם לחבירו) בין מען בעט ענטשולדיגונג ביים מענטש.—אז מען בעט מחילה בעי. ברארף מען איהם מחל זיין.—אפילו ער האט איהם גיטאן פילע שלעכטס וואלט ער נישט טראגען די פערשטאפט אין הארצען (כג):
 (יט) וזהו. אזוי ווי מיר האבען אויבען געשריבען איז דער פיהרונג פון ערליכע ליט. אבער עמלקים וואס האבען פארשטאפטע הערצער האלטען אהיניג דעם צאין.—אז א מענטש בעט מחילה פון זינעם ארביין און ער האט עם נישט מחל גיווען בעדארף ער גיט צו איהם איבער בעטען אפילו הונדערט מאהל (כד):
 (כ) לעולם. שמענדיג וואלט דער מענטש יוד פארשטעלען אזוי ווי ער האלט ביים שמארבען. כדי ער וואלט טאן תשובה.—עם איז ווער פלין אז מען טוהט א שעה תשובה (כו):
 (כא) יש. מען בעדארף טאן תשובה אפילו פון שלעכטע געדאנקען. און מען בעדארף יוד פון זי אים שידען. דהיינו פון כעס. פערשטאפט. קנאה. שמרעבונג צו גיטען עססען (כו):
 (כב) אם. אייב עם קומט אן א מענטש שלעכטע געדאנקען ווען ער איז אין מרחץ. מען ער דארטען קלערען אין תורה. אים צו פארמיידען די שלעכטע געדאנקען.—מען בעדארף אריין שטען קען די שפיץ פינגער פון די הענט אין דער ערד און דערדיי אן לעהנען דעם גאנצען גוף. דערמיט וועט

קיצור ספר החסידים

משותף וקנה ומקיים מצות ציצית ותפילין וכדומה. הרי הוא כאלו נהרג. והמלבין פניו כאלו הורגו (מ):

(לב) המצער אדם אחד כאלו ציער עולם מלא. ועל כל צער וצער שמצער חבירו יענש. ואפילו ציער בהמה בהמה עתיד ליתן דין (מד):

(לג) לעולם יתפלל אדם שלא יבוא הקלה על ידו (מה): כל מעשיך יהיו לשיש. הן באכילה. ושתי. ושינה. וכשמברך ומתפלל יהי בכונה לשבח ויזכר בו. ומעשה נורא שאף אחר י"ב חודש ענשו אחד שלא כיון בברכות. אלא שלאחר יב"ח מקילים מעט בהענשו (מו):

(לה) המשגה ברבורו כעובר ע"ו. הדובר אמת. הוא נזר והקב"ה מקיים (מו):

(לו) דע כי המחלוקת והקטטה ודברים במילים ובדומה מביאין האדם לירי כעס. וכעס מביא לירי חטא. ועבירה נורדת עבודה. אל תתנאה על ריבוי לא בהמתך ולא בהונך כי הכל הכל ורעות רוח מ. (מז):

(לז) המרים ירו על חבירו נקרא רשע. המזרז לעו של חבירו היה כמזרז לעו של שכינה (מט):

מסערת פיהו ונג פאר יעדער יוד

החכם

לעבדו הן האר פון קאפ. און ער שערט נישט דין בארד און איז מקיים דין מצות פון ציצית און תפילין. און רעכטנליכקייט. האט ער לויז פונקט אזוי ווי ער וואלט געהרגעט געווארען אויף קירוש השם. — דער מענטש וואס פארשעמט איהם איז גלייך ווי ער וואלט איהם געהרגעט (מ):

(לב) המצער. אז א מענטש איז מצער אמן מענטש. איז גלייך ווי ער וואלט מצער געווען א גאנצע וועלט. און אויף יעדער צער וואס ער איז מצער דעם מענטש וועט ער עס טראפט ווערען. אפילו ער האט מצער געווען אומנוס א בהמה וועט ער אויך בערארען אפגעבען דערפאר רעכענונג פארן בית דין של מעלה (מד):

(לג) לעולם. שמענדיג ואל דער מענטש בעטען אז עס ואל דורך איהם קענטאל נישט קומען קיין כל. אלע דינע טוהונגען ואלען זיין צוליעב גאט'ס ווענען. מי דאס עסען. און טרינקען. און אכאן געטראפען אז א מענטש דאוונט און בעט ואל זיין דער געדאנק לויבען גאט. עס האט זיך חרשים האט ער זיך געוויזען צו איינעם פון זינע קרובים. האט ער גיפארעגט דעם געשטארבענעם אלע טאג משפט מען מיר אויף דעם וואס איז ביסט? האט איהם דער געשטארבענער געענטפערט כוונה. און נישט גיבענשט מיט כוונה. און נישט געפאלעוועט זאגען דין ברכה המוציא מיט זאגט צו מיר דין האסט אלץ גיטאן נאר צוליעב דין איינצע הנאה. אבער גאננישט צוליעב דין הנאה פון גאט. האט ער גיפארעגט דעם געשטארבענעם דער משפט פון רשעים אין גיהנם איז דאך נאר צוועלף חרשים. און עס איז דאך שוין ערשט מעהר ווי צוועלף חרשים ציט דין ביסט געשטארבען. טא ווי אזוי משפט מען דיר נאך יעצט? האט ער איהם געענטפערט ערשט משפט מען מיר נישט אזוי נע שווערע שטראף ווי דין ערשטע צוועלף חרשים (מו):

(לה) המשגה. דער מענטש וואס ענדערט זינע רייד איז גלייך אזוי ווי ער וואלט געדיינט עבודה זרה. — דער מענטש וואס רעדט אמת אז ער בעפעחלט עפעס. ערפילט דער אייביגשטער זינע רייד (מו):

(לז) דע. וי וויסען אז קריגע און פוסטע רייד ברענגען דעם מענטש צו צארן. און צארן ברענגט צו זינה. און איהן זינה ברענגט דין צווייטע זינה. — וואלט זיך נישט גרויס האלטען אויפן ארץ. מאן, נישט מיט דין קליגשאפט און נישט מיט דין פארמעגען. ווארום אלץ איז גארנישט און פוסטע זאכען (מח):

(לח) המרים. אז א מענטש העכט אויף זיין האנד אויף א מענטש היסט ע. — אז איינער גיט א מענטש אפאטש איז גלייך ווי ער וואלט גיגעבען אפאטש דער שכינה (מט):

(לח) המרים. אז א מענטש העכט אויף זיין האנד אויף א מענטש היסט ע. — אז איינער גיט א מענטש אפאטש איז גלייך ווי ער וואלט גיגעבען אפאטש דער שכינה (מט):

קיצור ספר החסידים

(לח) **החכם** צריך להיות מוכרל, גם במאכלו ובשתיתו ובשאר צרכיו, ולא יהי גרנרן. ויורף אחר מאכלים למלא בטנו ולא יאכל כ"א תבשיל אחד או ב וכדי חייו, ולא עד שימלא כרסו ככלב וכחמור, וכשיהי' לו בן יעסוק ללמדו באופן זה, ובכל דרכיך דעהו(נ):

(לט) **רא** ידבר אחד בפה ואחד בלב, ולא יגנוב דעת הבריות אפי דעתו של נוי, ואותן שמחרפין הנכרים והנכרי סובר ששואל שלומו, חוטאים הם. כל מה שנוכל למעט בשאלת שלום של רשע יש למעט, לא יהי אדם בעל דברים הרבה, ולא יהי עצב ומתאבל, ולא יהי נבהל להין. ולא יהי עצל ובטל ממלאכתו, ויהי שמח בחלקו שנתן לו השי"ת, ולא יהי בעל קטטה. ובעל קנאה ובעל תאוה (א):

(מ) **יך** בהעניות אדם בכל עניניו בדרך המצוה, ואפילו המצער א"ע מן היין נקרא חוטא, וכ"ש אם מתענה, ואין חפץ השי"ת בהעניות. בי אם ליראה מפניו, אבל אם רואה שיצרו מתגבר עליו מותר לסגף את עצמו (ב):

(מא) **יש** לאדם להשתתף בצער חבירו, אל יחרר אדם שישבחו אותו, כי היום כאן ולמחר כו', ולא ילך בגילוי הראש מפני מורא השכינה (נג):

(מב) **הזהר** שלא תלכין פני חבירך, כי זהו רציחה, ששופך דמו, וענשו גדול כאד ומפני זה מת אביה (נד):
(מג) **הנבזה** בעיני הבריות שלא סחמת מעשים רעים, עתיד שיתעלה (נה):

גדולה

מביעור פיהרונג פאר יעדער יוד

(לח) **החכם**. דער חכם בעדארף זיין אפגעשטירט מיט זיין פיהרונג פון אלע געוועהנליכע מענטשען. אויך מיט'ן עסן און טרינקען און מיט זינען רעשמע בעדערפלישען. און ער זאל נישט זיין קיין פערסענער, און זאל זיך נישט נאך יאגען נאך גוטע עסענווארג, אום צו ערפליען זיין בויך, און ער זאל עסן נאר און ניקעכען, אדער צוויי ניקעכען נאך לויט זיין באדערפעניש אויף לעבענס-מטיל, און נישט ביז ער וועט אנפליען זיין בויך אזוי ווי אהונד אדער אהיזעל. אז דער חכם האט אזוהן זאל ער איהם לערנען אויף אזוי זיך צו פיהרען. און אלע זאכען בעדארף מען וויסען אז עס איז דא גאט אויף דער וועלט (נ):

(לט) **לא**. א מענטש זאל נישט רעדען מיט'ן מויל, און מיט'ן הארץ טראכטען אנדערש. און ער זאל נישט גנבען די געוויסענהאפט פון א מענטש, אויך נישט די געוויסענהאפט פון אעכטן. די מענטשען וואס זייערען אעכטן, און דער עכטן פערשטייט נישט די רייד, און מיטט אז מען גריסט איהם, די מענטשען זייערען דערמיט. וויפיל מען קאן זיך אויסמירען נישט גריסטן ארשע בעדארף מען זיך פערמירען. א מענטש זאל פילע נישט רידען. און זאל נישט זיין טרויעריג און קלאגעדיג, און זיך נישט יאגען צו קריגען אנדריסען מאיאנטעק. אויך זאל ער נישט זיין פיל און לידג פון זיין ארבעט. און זאל זיך פערעהען מיט זיין חלק וואס גאט האט איהם גיגעבען. און ער זאל זיך נישט קריגען, און ער זאל נישט מקנא זיין. און זאל נישט זיין קיין בעל תאוה (נא):

(מ) **יך**. א מענטש זאל זיך פיהרען אין אלע זאכען און מיטעל מעסיגען וועג. דער מענטש וואס איז זיך מצער אפילו פון נישט טרינקען קיין וויין (וואס דאס איז דאך נישט נויטיג, פון דעסמוועגען), ווערט ער אנגערופען א זייערער, אבל שכן אויב ער פאסט, דען גאט פערלאנגט נישט אז מען זאל פאסטען, נאר מען זאל פאר איהם מורא האבען, נאר אז א מענטש וועט אז דער יצר הרע שטארקט זיך אויף איהם מען ער זיך פייניגען (נב):

(מא) **יש**. א מענטש דארף אנטהיל נעמען אין די לידען פון זיין חביר. ער זאל נישט וועלען אז מען זאל אים לויבען, ווייל היינט איז ער דא אין מארגען קאן ער זיין אין קבר. א מענטש זאל נישט גיין אין בלויזען קאפ, צוליבע דער פארכט פון דער שכינה (נג):

(מב) **הזהר**. וואס מען זיין געהט נישט פארשעמען דעם חביר, ווארום דאס איז מערדערען, מען פארניסט זיין בלוט, און דער שטראף איז זייער גרויס, און צוליבע דעם איז געשטארבען אביה בן רחבעם (נד):

(מג) **הנבזה**. דער מענטש וואס איז פערשעהטט אין מענטשליכע אויגען נישט צוליבע שלעכטע זאכען איז אנגעברעט אז ער זאל דערגרייסט ווערען (נה):

גדולה

קיצור ספר החסידים

(מר) גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה. ויאכילם וישקם כמה שיש לו לעצמו ולא יותר.
 אך שיהי' בסדר פנים יפות. ובלבתי יתן לי פריסת לחם. ומצוה ללוחם (נו):
 מה) קודם התפילה מחייב לנקות א"ע. וכן מנעוליו יהיו נקיים מצואה. ויחפול מעומף באימה
 ויראה (נז):

(מו) המשתין או מיסך רגליו. וריוצה לאכיל. ויטול ידיו ויברך. אשר יצר. ואח"כ יטול ידיו פעם
 ב' ויברך על נטילת ידים. יש להבין כלי עם סובין שאם יהי' חלב או איסור על ידיו יעביר בסובין.
 בכל ערב שבת יטול צפורניו (נח):

(מז) כל מיני נחושים אמיר. והיא לית של תורה. וכן הנודר מבני מעיים כשהוא חולה על בני מעי
 או מן ראש בהמה כשיש לו מוחש בראשו. ואסור להקטין מלמוד או לעשות מצוה עד
 ר"ח למשל. כי שמא ימות בו. חושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעה"כ כאילו עשה (נט):
 מה) גדולה תשובה מכל הקרבנות והביב בעית לפני המקום יותר מצדיקים (ס):

(מט) יתפלל להקב"ה שיומן לו עניים מהונגים ליתן להם צדקה. כי אם נתן לפריצים נחשב לו
 לעון. אפילו עני יתן צדקה. ואסור לכופו (סא):
 נ) לו אם יחי אדם אלק שנים לא יוכל לשלם להקב"ה גמול טובה קמנה שבקטנות (סב):

הלואי
 מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

(מר) גדולה. עס איז זייער גרויס די מצוה פון נעמען געסט צו זיך אין שמוץ, דאס איז גרעסער
 פון אריין צו נעמען צו זיך די שכינה. און ער זאל נעבען עסען און טרינקען פון א"י
 וואס ער האט, אבער נישט מערה. דאס זאל אלץ זיין מיט אנגענומענע און אמדולדקטע, אז דער
 גאנצער געט אוועק זאל ער אים נעבען א שטיק ברויט, און עס איז א מצוה דעם גאסט צו באהלען.
 מען (נו):

(מה) קודם. פארין דאוונען בעדארף מען זיך ריין מאכן פון די מענטשליכע בעדערפענישען. איך
 בעדארף מען זעהן אז די שיד זאלען זיין ריין פון אויסרענקטע, און ער זאל דאוונען.
 אהנגעהילט מיט פאכט (נז):

(מי) המשתין. דער מענטש וואס איז משתין אדער גיט אויפן לופט און דערנאך וויל ער עסען
 זאל ער וואשען די הענט, און זאגען די ברכה אשר יצר, דערנאך זאל ער א צווייטען
 מאהל וואשען די הענט, און זאגען די ברכה על נטילת ידים, —אמענטש בעדארף
 אנהערטען א כלי מיט קליינען, טאמער וועלען זינען הענט זיין איין געריכט און חלב אדער א
 אנדער איסור, וועט ער באלד זינען הענט אפ ריבען מיט קליינען. —אלע פרייטאג בעדארף מען אפ
 שניידען דיא נעגל (נח):

(מו) כל. אלע ערליי כשוף-מאכערע פאר מען נישט מאן. און דאס איז א לאו פון דער תורה. און
 אזוי פאר מען אויך נישט מאן א גדר ווען מען איז קראנק אויף די נידערים או מען זאל
 נישט עסען קיין נידערים. אדער אז עס טהום ווייניגער קאפ פאר מען נישט מאן קיין גדר. נישט עסען
 קיין קאפ פון א בהמה. —מען פאר נישט ווארטען אן צו העבען לערנען. אדער מאן א מצוה. פון ראש
 חודש. ווייל טאמער שטארבט מען פריהער. —אז אמענטש האט גיטראכט מאן א מצוה נאר עס האט
 זיך געטראפען א סיבה און ער האט איר נישט געקאנט מאן, רעכנט מען אים אזוי ווי ער וואלט איר
 גיטאן און ער באקומט פאר איר לויט (נט):

(מז) גדולה. תשובה איז גרעסער פון אלע קרבנות. —די מענטשען וואס טהוען תשובה האט גאט
 בעסער לייעב פון צדיקים (ס):

(מט) יתפלל. א מענטש זאל בעמען גאט ער זאל איהם צושיקען ערליכע ארימע לויט אויף צו
 געבען זי צדקה. ווארים אויב ער גיט צדקה נישט קיין ערליכען ארימאן ווערט
 אים גערעכענט פאר א זינד. —אפילו א ארימאן בעדארף אויך געבען צדקה. נאר מען פאר אים
 דאס נישט גיטען (סא):

(נ) לו. אויב א מענטש זאל לעבען טויזענד יאהר וועט ער נישט קאנען באצאהלען דעם אייבערשטען.
 דעם קלענסטען לייזן פאר זיין גוטקייט וואס ער טהוט מיט איהם (סב):

תורת החסידים הראשונים

קיצור ספר חסידים

מביא לירי רציחה (עח):
כג) כשתרצה להתחבר לאדם. דע עם מי הוא מתחבר. הוזהר בבשלותו לשונך. כי ימות אדם בבשלותו לשונו (ס):
סד) כשתאמר — קיים מה שאמרת (פא):
סה) אל תאחר התשובה. כי המות בא פתאום (פב):
סו) תרן כעסך ילה אחת. ובשעה בעסק אל תדבר כלל (פג):
סז) אם יכבדוך אל תשמח. כי מגין מוכיחני בעוה"ב. אל תענה לאדם אמרבר עליך ננאי ואז יחבק ידיו ויחנק (כד):
סח) אל תגלה לאוהבך שום דבר שלא תגלה לשונאך. מן יהפך לחיות שונאך ויגלה מורך. מוד אחר אל תגלה כי אם ברשותי (פה):
סט) מזה בסלע שחיקה בתרין. עד שלא דברתי אני מושל על דבורי. ומשיצא הדבר מפיו אז הדיבור מושל בי (פז):
ע) הם חם על דבריות מרחמין עליו מן השמים (פח):
עא) פרישות מן העולם פנאי ללב ומנוחה לגוף. ואהבת העולם מדרת הלב ויגיעת הגוף. ואל תהי להוט אחר חרושים בעניני עולם (פס):
עב) אם אביו או אחיו או רבו עובר. וקם מפניהם. יחזור וישב. אף שצריך לילך. מפני שלא יחד מיערעע פיהרונג פאר יעדער יוד אייף אים און וועט אים הרגנען. קומט דאך אים אז דערפון וואס מיהאט פינער א מענטש גרינגט דאס צו מערדערע (עח):
כג) כשתרצה. אויב די ווילסט זיך באהעפטען מיט א מענטש וואלסטו זעהן מיט וועמען ער באהעפט זיך. — וואלסטו זיך ווער נעמט געשטראפאלט צו ווערן מיט זיין צינג. ווארעם דורכטן שמויזלינג פון דער צינג שטארבען מענטשען (ס):
סד) כשתאמר. אז די האסט עמיצען געזאגט יוא. וואלסטו דא ערפילען דאס וואס די האסט געזאגט (פא):
סה) אל. וואלסטו נישט אפלייגען אויף שפעטער צו טון תשובה. ווארעם דער מיט קומט פלוצלינג (פב):
סו) תלוי. אז דא ווערט אין כעס וואלסטו די דאס כעס לאזען איבער געכעלען איבער נאכט — בשעתן כעס וואלסטו גאר נישט רעדען (פג):
סז) אם. אויב מען איז דיר מכבד וואלסטו זיך נישט פרעהען. ווארעם דערפאר וועט מען דיר אש-רעכנען. פון דיינע זכיות בעולם הבא. — וואלסטו נישט ענטפערען דאס מענטשען וואס רעדט אויף דיר שפעטער זיך. דעמאלט וועט ער אנשטויגען ווערען (פד):
סח) אל. דין גיטען פריינד וואלסטו נישט אויסזאגען א געהימנים וואס דא וואלסטו דאס נישט אויס געזאגט דין פריינד. ווארעם מאמע וועט דער גומער פריינד ווערען דיעד א פינער. און וועט אים זאגען דאס געהימנים. — א געהימנים וואס עמיצער האט דיר געזאגט וואלסטו קענעם נישט אויסזאגען סידען מיט זיין ערלייבעניש (פה):
סט) מזה. דיעד א ווארעם איז ווערט א מאלער. אבער שוויגען איז ווערט צוויי מאלער. — איידער איך דיר ארויס דאס ווארעם גייעלטיג. איך אויף די דיר. אבער אז איך האב ארויס גילאזט דאס ווארעם פאנס מויל. דאמאלט געוועלטיגט שוין דער ווארעם אויף מיר (פז):
ע) המרחם. דער מענטש וואס דערבארטט זיך אויף מענטשען דערבארטט מען זיך אויף אים פון הימעל (פח):
עא) פרישות. אפגישטענענע פון דער וועלט מאכט צייט פארן הארץ און רוה פארן קערפער. אבער לעבשאפט צו דער וועלט מאכט הארצליכע-פערנומענהייט און קערפערליכע מאמערונג. — וואלסטו נישט זיין פערקאכט נאך גיין און וועלטילעך זאגען (פס):
עב) אם. אויב דער פאטער אדער מוטער אדער דער רבי גיט דורף פאר אים. אין ער שטעלט זיך אויף פאר זי. וואל ער זיך צוריק זעצען. האט ער געדארף אוועק גיין. אים עס וואל זיין קעמליג.

קיצור ספר החסידים

ניכר שקם מפניהם (צא):

(עג) כיון ששמר אדם איש ג' מעבירה שוב הקב"ה שומרו (צג):

(עד) יש ללמוד קצ' מהולכי מלחמה במצות מלכיהם. שמוסרים איש להריגה. ואין מבקשים שום שכר ע"ז כשנהרגין. עאכ"כ שיש לנו לסבול צרות ולסמור נפשינו על מצות מ"ה הקב"ה (עד):

(עה) אסור לבקש מהקב"ה דבר שאינו בדרך הטבע כגון שהיה ב"ו הרגע מקבר לים או יפח באויר וכדומה. אף שיש יכולת ביד הקב"ה לעשות (צה):

(עו) כשנותן שלום ומחזיר שלום לרבו. יד' ביראה וכבוד (צו):

(עז) אל יהנה יותר מדאי מן העולם. ולא יעברו עליו ל' יום בלא תענית. כשרואה ספרים קרועים. ודפיהם מונחים בבזיון כמו על הרצפה וכדומה יצניעם. וחרם אחד נענש ע"ז (צז):

(עה) אסור לאדם ליפות את עצמו בפני אשה איש כרי שיישר בעיניה. ותכנוס אהבתו בלבה. ולא ישבח אשה יפה בפני חבריו. שמא יגדור אחריה. ולא תהנה מזיו פנוי וכ"ש מא"א.

כדי שתהנה מזיו שכניה (צט):

(עט) אסור למרוק ראשו על ספר. אפילו במקום חלק שבו (קא):

(פ) אסור להיות כינה על השולחן שאוכלים עליו. שדומה למזבח. וממנו זה מצניעים הסכינים בשעת ברה"מ. אסור לכתוב בספר חובות שחייבים לו (קב):

יגוס

מידע פיהרונג פאר יעדער יוד.

אז ער איז צוליעב ווער עהרע אויף געשמאנען (צא):

(עג) כיון אז א מענטש האט זיך דריי מאל אין געהיט פון צו טאן א עבירה. היט אים שוין וועטער נאט (צג):

(עד) יש. מען בעדארף אפליערען אקל וחומר פון די מענטשען וואס גייען אויף א מלחמה צוליעב דעם באפעהל פון ווער קעניג. וואס שמעלען זיך אין דאס לעבען דערהרגיט צו ווערען. און אז זי ווערען דערהרגיט בעסטן זי נישט קיין שום לוי דערפאר, אכל שכן מיר באדארפען פערלירען צרות און זיך אין שמעלען דערהרגיט ווערען צוליעב דער עהרע פון גאט וואס ער איז א מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא (עד):

(עה) אסור. מען טאר נישט בעסטען פון גאט א וואך וואס עס איז אויסער די נאטור, דהיינו ער וואל זיין אין דער עסקונדע אויף יענער זיט מיד. דער ער וואל פליהען אין דער ליפט. און דעסטגלייכען. האטען כ"י גאט איז אלץ מעגליך צו טאן (צה):

(עו) כשנותן. אז א מענטש וואלט זיין רבין שלום. בעדארף דאס זיין מיט פארכט און עהרע (צו):

(עז) אל. א מענטש וואל נישט צופילע האבען פערענעניגען פון דער וועלט. און עס וואל ב"י אים נישט אריבער גיין דרייסיג טאג אן א תענית. אז א מענטש ועהט צוריסענע ספרים. אין די בלע-מער וואלענען זיך ארום שטענדיך. דהיינו אויף דער פארהאנע. אין דעסגלייכען. וואל ער זי בעהאל-פון. און א חכם וואס איז דערין נישט געווען געהיט איז דערפאר באשטראפט געווארען (צז):

(עה) אסור. א מענטש טאר זיך נישט אויספלייגן און אויספלייגן פאר א אשה איש. אום ער וואל איר געפלייגן ווערן. און עס וואל ארבעטן אין איר הארצין זיין ליכעשאפט. אויך וואל ער נישט לויבען פאר זיין חבר א שניע פרוי. מאכער וועט דער חבר פערפירט ווערן נאך איר. אויך וואל ער נישט הנאה האבען פון א פנוי און א כל שכן פון א אשה איש. אום ער וואל קאנען הנאה האבען פון דער שניקע פון דער שכניה בעולם הבא (צט):

(עט) אסור. מען טאר נישט קעמען דעם קאפ אויף א ספר. אפילו אויף דעם לידיגען ארט פונום בלאט (קא):

(פ) אסור. מען טאר נישט היינען א כינה אויפן מיט וואס מען עסט, ווייל דער מיט איז גלייך צו א מזבח. צוליעב דעם וואס דער מיט איז גלייך צו א מזבח בעהאלט מען די מע-סערס ווען מען בענטשט. מען טאר נישט שרייבען אויף א ספר וויפילע עס קומט אים ב"י עמיצען א חוב (קב):

(צא) בליו. אין זעקס און דרייסיג. ערמער זענען די יודען גיבאטון. גווארין לעב האבען דעם גר. וואס

קיצור ספר החסידים

יותר מאהבת ישראל (קטז):

(צב) **ישראל** ששומע שאומרים עליו שהוא נכרי, צריך שיאמר ישראל אני, (אם לא במקום סכנה) (קיו):

(צג) **אסור** ליתן יין למי שעסקו עם הנשים, ומצוה ליתן יין למי שמצטיער ואיננו יכול ללמוד ולהתפלל ומחמת דיין מהפלל בכונה כו' (קיה):

(צד) **הדר** עם חבירו ועינו רעה בשל חבירי נקרא גולן (קיט):

(צה) **אסיר** לדבר עם מלמדי תנוקת שלא יבטלם מלמודם (קכד):

(צו) **מי** שאינו צריך לבריות ולוקח מהם אינו נפטר מן העולם עד שיצמיד לבריות (קכה):

(צז) **הרי** שהיתה אשה טובעת בנהר, ואומר איך אלך ואצילה ואראה את ערותה, הרי זה חסיד שומע, ויענש ע"ז (קכו):

(צח) **לא** יאכל אדם אא"כ רעב, ולא ישתה אא"כ צמא, ולא ישהה נקביו בין קטנים בין גדולים אפילו שעה אחת שהוא סכנה (קכז):

(צט) **יותר** יש לאדם לקנות ארנו נאה להצניע שם ספרים ותפילין משיצניע שם כספו וזבנו, התנאה לפניו במצות, לולב, אתרוג, סוכה, מלית, ציצית נאים, וכן לכל מצות ה' (קכט):

(ק) **יש** אדם שאינו זכאי והקב"ה מקבל תפלתו מפני תוקף תחנונו ודמעת עיניו (קל):

(קא) **אם** שואל אדם ושופך נפשו לה' על למוד תורה ושאר מצות, הקב"ה שומע תפלתו אעפ"י שאין בידו מע"ט (קלא):

אל

מפרע פיהרונג פאר יעדער יוד

וואס האט זיך מגייר געווען.—גאט'ס ליעבשאפט צו גרים אין גרעסער וויא צו יודען (קטז):

(צב) **ישראל**, אז א יוד הערשט אז מען זאגט אויף אים אז ער איז א עכ"ם בעדארף ער זאגט, נון, איך בין א יוד (סידען עס איז דארטען א געפערליך דארט) (קיו):

(צג) **אסור**, מען טאר נישט געבען טרינקען ווין דעם מענטש וואס האנדעלט מיט ווייבער.—עס איז א מצוה צו געבען טרינקען ווין דער מענטש וואס האט שמערצען און קאן נישט לערנען און דאווענען, און דורך דעם וועט ער דאווענען און לערנען מיט כוונה (קיה):

(צד) **הדר**, אז א מענטש וואהנט מיט זיין חבר, און זיין אויג, פערניגט אים נישט, ווערט ער אָנגערופֿן פֿען אַ רויבער (קיט):

(צה) **אסור**, מען טאר נישט רידן מיט א מלמד בשעת ער לערנט מיט קינדער, כדי ער זאל נישט מבטל זיין פון לערנען (קכד):

(צו) **מי**, דער מענטש וואס בעדארף נישט נעמען קיין נדבה פֿון מענטשען, און ער נעמט יא, וועט ער נישט שטארבען פֿון ער וועט ווירקליך בעדארפֿען אָן קומען צו נעמען נדבות פֿון מענטשען (קכה):

(צז) **הרי**, אויב עס טרינקט זיך א פרוי, און א מענטש וואס זעהט דאס זאגט ווי אזוי קאן איך איר ארויס ראטעווען ווא איז דאך נאקעט, דער מענטש איז א נארשער חסיד, און מען וועט אים דערפאר שטראפֿען (קכו):

(צח) **לא**, א מענטש זאל עסען נאר ווען ער איז הונגעריג, און ער זאל טרינקען נאר ווען ער איז דארשטיג, און זאל זיך נישט אים האלטען, אפילו א סעקונדע, דא מענטשליכע באדערפעניש, ס'דין קליינע, און ס'דיא גרויסע, דען דאס איז גילפֿהרליך (קכו):

(צט) **יותר**, א מענטש בעדארף בעסער קויפֿען א שניטע שאנק צו האלטען דארט זינע ספרים און תפילין, אדער צו האלטען דארט זיין זילבער און גאלד.—מען בעדארף זיך פאר גאט אויספֿינען מיט מצות, קויפֿען א שניטע לולב, א שניטע אתרוג, א שניטע סוכה, א שניטע מלית, שניטע ציצית, און אזוי בעדארף מען ביי אלע מצוות קויפֿען דאס שעהנסטע (קכט):

(ק) **יש**, עס טרעפט זיך אמאל א מענטש וואס ער איז נישט זייער ערליך, פֿון דעסמוועגען ערפֿילט גאט זיין גיבעט, צוליבע זיין פֿעל בעסען און צוליבע די טרערען פֿון זינע אויגען (קל):

(קא) **אם**, אויב א מענטש בעט און פֿערלאנגט פֿון גאט אויף לערנען תורה און אנדערע מצות, הערשט גאט זיין גיבעט, האטש ער האט נישט גיטאן קיין גוטע מעשים (קלא):

אל

- (קב) אך תיקח עצה מן האדם שאתה חושדו שיועצך לפי דרכו (קלג):
- (קג) ר'ן עצה נכונה אפילו לשונאך (קלד):
- (קד) אך תשאל עצה מאשתך בדבר מצוה. ובמלי דעלמא אשתך נוצא נחין ולחיש לה (קלה):
- (קה) אפירך כשכונעם לדבר מצוה. יהי דעתו מיושבת עליו (קלו):
- (קז) אם שמעת שמלמד אחד מלמד טעות לתלמידים לא תשפוך דמו. כיא הספר בצנעה לאחר מקרוביו כו' (קלט):
- (קח) אך ישם ספרי תלמוד על מקרא. ולא יכמה ספרים בניירות שכתוב בהם דברי הבאי (קמא):
- (קח) אם תתובת עם חכם לא תצמער אם נצחק. כי הרחת. שידעת עתה. מה שמקודם לא נודע לך (קמב):
- (קט) אין גורין ב' חרמות ביום אחד. ואין עושין חרם אלא ביום. ולא בלילה (קמג):
- (קי) מכר הרוחה שיגיע לו לאדם. הן מציאה. או שארי דברים יעשר מזה ויתן לעניים (קמד):
- (קיב) הכועס רע מאוד. וגם מת קודם ומנו (קמה):
- (קיב) אם הביא אדם אי' ליד חשד ימחול לכל החוששים אותו שהוא גרם להם (קמו):
- (קיג) אסור לומר המקראות בדרך לצים ושיר. ואסור להפסיק באמצע הפסוק (קמז):
- (קיד) לעינים יש גבין לכמות שלא יראה בערות וכיוצא. לאונים אליית האוזן ואצבעות משופות לכמות
- מערעס פיהרונג מאר יעדער יוד
- (קב) זל. ואלסא נישט נעמען קען עצה פון אמענטש וואס די גוטס אים חושד אז ער נישט דיר דא עצה לויט זיין געדאנק (קלג):
- (קג) אמענטש בעדארף געבען אריכטיגע עצה אפילו זיין פיגל (קלד):
- (קד) אך. ואלסא נישט פארענען קען עצה פון דין ווייב אויף א מצוה-זאך. אבער אין וועלמליכע-זאכען אויב דין ווייב איז אפילו א געדרינגע. ואלסא נישט צו איר איהן געגען און פארענען איר (קלה):
- (קה) אפילו. אז א מענטש איז אין בעס צוליעב א מצוה זאך. פון דעסוועגען זאל ער זיין ביים בעסטען פארשטאנד (קלו):
- (קו) אם. אויב די הערסט פון א מלמד וואס מיטשט נישט גוט וויינע תלמידים. ואלסא אים נישט זא-גען און פארשעמען. נאר דא ואלסא דאס רען צעהלען שמולערהיים וויינע א קרוב (קלט):
- (קז) אך. א מענטש זאל נישט לייגען נחמות אויף פס קים. אויך זאל ער. נישט איהן וויקלען ספרים און פאפיר וואס עס איז אויף געשריבען נארושקעס (קמא):
- (קה) אם. אויב די האסט נישט געשטארט מיט א חכם וועגען א זאך. און ער האט דיר איבער געש-פארט. ואלסא דערפון נישט האבען קען שומערצען. ווייל די האסט דאך דערמיט פערדינעט אז דא ווייטע ערשט דאס וואס דא האסט פרייער נישט געוויסט (קמב):
- (קט) אין. מען איז נישט גור צוויי חרמות אין איהן מאג. מען איז גור א חרם נאר בייטאג אבער נישט ביי נאכט (קמג):
- (קי) מכר. פון יעדער פערדינסט וואס א מענטש פערדינעט, ס'ער געפינט. ארער ער פערדינעט זאל ער געבען מער אריבער לויט (קמד):
- (קיב) הכועס אז א מענטש איז אין כעס איז דאס פאר איהם ווער שלעכט. און דורך דעם שטארבט ער פאר די צייט (קמה):
- (קיב) אם. אויב א מענטש האט אויף ניד ארויף געצויגען עפעס א חשד. זאל ער מוחל זיין אלעמען וואס האבען אים חושד גווען. ווייל ער זעלבסט האט דאך געדרינגט אויף ניד רער חשד (קמו):
- (קיג) אסור. מען מאג נישט זאגען דא פסוקים אויף לצנות און גיואנג, אויך מאג מען נישט אויפהערען אין מיטן פסוק (קמז):
- (קיד) רענינים. דא אויגען האבען ברעמען אויף צו דעקען זי' כדי ער זאל נישט זעהן קען ערות און

קיצור ספר החסידים

שחוטא מזגם שלא ישמע דבר עבירה. וללשון ב' חומות בשר ועצם שלא יחטא בלשונו. אבל מי בהם פורץ גדר המלך וחייב מיתה (קמח):

קמז) **אפילו** אם יש לו מאה עבדים, יסרה בעצמו לחקן צרכי שבת (קמט):

קמז) **תענית** רשות אל יחלם בע"ש (קנ):

קיו) **המדבר** דברי עבירה, ואמר ה' ימחול לי, לא יאבה ה' סלוח לו (קנא):

קיה) **יש** לאב ואם למחול על כבודם שלא יענשו בניהם (קנב):

קיט) **יהי** אדם ערום ביראה, וידקדק בעצמו, מה שרצון ה' לעשות, או שלא לעשות (קנג):

קכ) **מצוה** לשנות ארבעים אבות מלאכות, שלא ישכה ויוולל שבת (קנד):

קכא) **כשיגיע** בנך ללמוד, קנה לו רב ישר. התבונן כמו שהיזהר מערים למצוא תאות נפשך. כן יהי לחפצי שביב מצד היצ"ט, מצוה שיזהר מתנבך עליה תקבל שכר יותר ממאה

מצות שאין יזהר מסיבתך. אם יודע שאביו ואמו ואחיו עניים, ואינו מפרנסם, ומפרנס אחרים, לסוף שלא יחיוקו לו מזה כלל, ויהפכו לו לשונאים. וכן אם אוהב מקצת בניו ומזאם במקצתן, אותן שהוא מואס בהן ירשו אותו (קנה):

קכב) ל' זי שאין מדקדקין נושאים נשים שאחיהן ע"ה לכך פוסקת התורה מזרעם (קנו):

אסור

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

אין דעםמגליכען. דיא אויערען האָבען אַלעמל. און עס איז דאָ אַינגעבויגענע פינגער, כדי מען זאל זי קענען פֿערשטאָפֿען נישט צו הערען נאָרשע רייד. דיא צונג האָט צוויי מויערן די ליפֿען און די צינגער, כדי ער זאל נישט זינדלען מיט די צונג. אָבער דער מענטש וואָס זינדלעט מיט זי ברעכט ער אײַף דעם צוים וואָס דער קעניג פֿון אלע קעניגען האָט אים צו יעדער זאך געמאכט. דרום איז ער חייב מיתה (קמח):

קמז) **אפילו** או א מענטש האָט אפילו הונדערט קנעכט פֿון דעםמויענען זאל ער זיך אליין באַמיהען אָן גרייטען דיא שבתדיגע באַדערפֿענישען (קמט):

קמז) **תענית**. א תענית וואָס עס איז אַרשות זאל ער אים פֿרישטאָן נישט דערפֿאַסטען (קנ):

קיו) **המדבר**. אז א מענטש רעדט נישט קיין ערליכע רייד און זאָגט גאָס זאל מיר מוחל זיין, וועט אים גאָס נישט מוחל זיין (קנא):

קיה) **יש**. א פֿאַטער און א מוטער בעדארפֿען מוחל זיין אויף זייער כבוד, אום זייערע קינדער זאלען נישט געשטראַפֿט הערען צולעב זי ווען זי וועלען נישט ערפֿילען זייער עהרע (קנב):

קיט) **יהי**. א מענטש זאל זיין קלוג און גאָט'ס פֿאַרביטקייט. און זאל זיין זייער פֿאַרויכטיג. וועלכע זאָה האָט גאָס גיהיטען צו טאָן. און וועלכע זאָה האָט ער גיהיטען נישט טאָן (קנג):

קכ) **מצוה**. עס איז א מצוה צו לערנען דיא משנה (אין שבת) ארבעים מלאכות, כדי ער זאל זי נישט פֿאַרגעסען. וועט ער נישט מחלל שבת זיין (קנד):

קכא) **כשיגיע**. אז עס איז געקומען דיא צייט אז ריין ווען האָט אָן געהויבען לערנען זאלסטו אים דינגען אַרביין אַנאָס פֿאַרכטיגען. — אזוי ווי דער יצר הרע טוהט אלע אויפֿטוהען אז

דיא זאלסט ערפֿילען אלע דינע גלוסטקייט. אזוי זאלסטו ערפֿילען דעם פֿעריאָג פֿון יצר טוב צו טאָן אלע אויפֿטוהען צו ערפֿילען די גלוסטקייט פֿון גאָס. — אזא מצוה וואָס דער יצר הרע שטארקט זיך איבער דיר און רעדט דיר אײַן אז דיא זאלסט איר נישט טאָן. אויב די מרוםט איר וועסטו פֿאַר איר בעקומען לויט טיין פֿון הונדערט אנדערע מצות וואָס דער יצר הרע רעדט דיר נישט אָפֿ. — אויב א מענטש ווילט אז זיין פֿאַטער און מוטער זענען אַרימע ליט, און ער שפּיט זי נישט. און ער שפּיט פֿרעמדע. וועט דיא ענדע זיין אז די פֿרעמדע וועלען אים נישט דאנקען דערפֿאַר. און זי וועלען אים נאָך ווערען פֿינד, — און אזוי איז אויב א מענטש האָט לייע נאָר עמליכע קינדער. אז די איבריגע פֿאַר מילאומט ער. וועט זיין די ענדע אז דיא קינדער וואָס ער פֿאַרמאכט וועלען אים ירשענען

(קנה):

קכב) **לפי**. וועל מען איז נישט פֿאַרויכטיג דאָס מען געמטוויכער וואָס זייערע קינדער זענען פֿראַסען דרום ווערט אָפֿגיהאקט דיא תורה פֿון זייערע קינדער (קנ):

קיצור ספר החסידים

(קנ) **אסור** להניח ספרים על מטה שוישן עליה, ובשימוש מטה ועדיין ש"ז להח אסור להזכיר שום דבר קדושה עד שיטשטש במים (קנז):

(קכ) **אפילו** נטלין חייו של אדם אל ימרוך במי שממית ומחי. כשמתפלל יחשוב כל חיבה בכוונה במבקש דבר מלפני מלך בור' (קנח):

(קכא) **אם** עמדת בנסיון אל תחזיק טובה לעצמך. שמה זכות אבותיך הוא (קכב):

(קכב) **אם** עמדת בנסיון גדול אל תאמין בעצמך שמה למחר אין אתה עומד אפי' בנסיון קטן מזה (קכא):

(קכג) **כמה** סימנים יש באברים של אדם. שמגידים עתידות. אם אהו היכך בכף רגל. או יד. אוזן. עין. לשון. מצח. חוטם (קכד):

(קכד) **מוטב** שתהי' מניצח מחבירה. כי לעיל ינתן בידך (קכה):

(קכה) **כל** דבר אשר מצטער בעוה"ז מנקין לו מעונותיו. והוא שלא יצטער מדבר עבירה כמו שאינו יכול לגנוב. ולגזול. ולנאוף. וכדומה. עבור עבירה אחת נפרעין ד' דורות. ועבור כ' עבירות חי הורות כו' (קכז):

(קל) **מי** שעובר הי' שלא ע"מ לקבל פרס אין הפסק לטובותיו. מדה טובה הוא ת"ק פעמים ממדה פורעניות (קכח):

(קלא) **תקוני** תשובה הוא בערך החטא (קסו):

(קלב) **אל** תערב בניך ובנותך פן יחטאו (קסח):

מעשה

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד.

(קנ) **אסור** מען טאר נישט לינגן ספרים אויף א בעט וואס ער איז געשלאפען אויף איהר. און אויב ער האט משמש מטה ניווען און עס איז נאך דא פליכטע ש"ן, טאר ער נישט דערמאנען קיין יידישען ווארט. ביז ער וואשט און רייבט גוט ארום דאס ארט מיט וואסער (קנז):

(קכ) **אפילו** אז מען וויל אפילו צו נעמען ב' א מענטש ווען לעבען ואל ער נישט ווירערשפעניגען נאט. וואס ער מאכט לעבעדיג. און טויט—אז א מענטש דאווינט. ואל ער יעדער ווארט וואס ער רעדט. פיהרער גוט באטראכטען. איהרער ער רעדט דאס ארויס. פינקט אזוי ווי ער וואלט געשטאנען און געבעטען פון א מלך א גיבוריגעס מענטש (קנח):

(קכא) **אם** אייב א מענטש איז ב' געשטאנען א נסיון, ואל ער וויל נישט גרויס האלפען וויל טאמער איז דאס דער זכות פון זינע עלטערען (קס):

(קכו) **אם** אייב א מענטש איז ב' געשטאנען א גרויסען נסיון, ואל ער וויל פון דעסמוועגען נישט גלויבען. וויל טאמער מארגען וועסטו נישט קאנען פישטען אפילו א קלענערען נסיון (קסא):

(קכז) **כמה** פועל ציכונג איז דא אויף די גלידער פון מענטשען. וואס זי וואגן קינעטיגע זאכען. אויב עס רייבט אים און פליס. אדער האנד. אדער אויגער. אדער אויג. אדער צינג, אדער שטע-רען. אדער גאז (קכב):

(קכג) **מוטב**. עס איז בעסער אז דין חבר ואל דיר איבער שפארען. וויל בעולם הכא וועט דער חבר ווערען איבער גיגעבן אין דין האנד (קכד):

(קכד) **כל** אלע שמערצען וואס א מענטש האט אויף דער וועלט. ווערט אים אבגערעכנט פון זינע ויגד. דאס איז נאך אויב די שמערצען ווענען נישט פון זיגריגע זאכען. דהיינו דערפון וואס ער קען נישט גיגען. אדער גליגען און דעסמגליכען.—פאר איהן עבירה בעצאלט מען פליער דורות און פאר צוויי עבירות באצאלט מען אלט דורות (קכז):

(קל) **מי**. א מענטש וואס רינגט נאט נישט צוליבע נעמען דערפאר לוי. איז נאך נישטא א ברעג צו ווען גומסקיט וואס ער וועט בעקומען.—א גוטע מדה איז בעסער פון א שלעכטע מדה מיט פיגף הידערט מאל (קסח):

(קלא) **תקוני** די תשובה בעדארף ווען לויט די ויגד (קסו):

(קלב) **אל**. מען טאר נישט צוזאמען לאזען דענע קינדער און מעכטער צוזאמען. טאמער וועלען זי דורכרעס מעשה

יה תורת החסידים הראשונים

קיצור ספר החסידים

ואין אחד הראש. ושיש לעשות סייג לעושי עבירה (קעט):
 (קמ) מי שבני אדם מצערים אותו יחשוב שהוא כוחת עונותיו (קפג):
 (קמא) יזהר אדם שלא יהי כפוי מובה. כי ממהרים לפרוע ממנו (קפה):
 (קמב) כעשה באחד שגולד עם שניים ונג (קפו):
 (קמג) אם יש לאדם בן או תלמיד רשע. וירא שלא יקלקל בניו ותלמידיו האחרים יגרשו מפני תקנת האחרים (קפט):
 (קמד) לא נתגלה בתורה שמות מלאכים. שלא יעשו אלקות (קצב):
 (קמה) מותר לאיש ללבוש בגדי אשה. ולאשה בגדי איש. במקום סכנה (ר. רא):
 (קמו) מי שהמיר דתו וקבל עליו לעשות תשובה כאשר יורוהו. מותר מיד לשתות ייגו ולצרפו לכל דבר שבקדושה (רג):
 (קמז) אם אחד עומק בהשבעות ומעשה שרים. גורם לבניו שימירו (רד):
 (קמח) לא יעשו העכו"ם רעה אא"כ יעשו ישראל וליז תחילה (רש):
 (קמט) ת"ח שהאריך ימים מפני שהוסף על דקדוקי תורה (רי):
 (קנ) אם ראית חסידים שלוקים. לפי שלא ביקשו רחמים על אחרים. או מתחברים לרשעים. אם מיערע מיהרונג פאר יעדער ייד
 (קלח) אר. א מענטש ואל נישט וואהנען וואו עס איז דא אויף-געקליבענע פאמיליעס. וואס זי געמען נישט צו קיין שטראף. אויך ואל מען נישט וואהנען אין דער שטאדט וואו עס איז דא פילע הארין און עס איז נישטא ציין עלטער. און מען בעדארף מאכען אצוים צו דיא וינדונע מענטשען (קעט):
 (קלט) אר. א מענטש ואל זיך נישט זענען וואו מענטשען עסען און זי שטענען זיך דאדורך (קפ):
 (קמ) מי. אז מענטשען מוהען עמיצען אן שמערצען ואל ער זיך דראכטען אז דאס איז צוליעב (קפג):
 (קמא) יזהר. א מענטש ואל זיין געהיט צו זיין דאנקבאר. ווארעם אויב נישט היילט מען זיך אים דערפאר באצאהלען (קפה):
 (קמב) מעשה. עס האט זיך א מאל גיטראפן א מענטש אין גיבורען גיטראפן מיט ציהן אין מיט אגיק (קפו):
 (קמג) אם. אז א מענטש האט א ווהן אדער א תלמיד וואס איז א רשע. און ער האט מורא אז ער ואל נישט קאליע מאכען זיינע איבערזיגע קינדער אדער תלמידים. ואל ער אים ארויס שריי. בנו צוליעב יענע קינדער (קפט):
 (קמד) לא. אין דער תורה שטייט נישט דא נעמען פון די מלאכים, אום מען ואל זי נישט מאכען פאר נעמער (קצב):
 (קמה) מותר. א מאנפערוואן מעג אן מארן וויבערשע קליידער. און א פרוי מעג אן מארן קליידער פון א מאנפערוואן ווען און וואו, עס איז געפעהליך (ררא):
 (קמו) מי א מענטש וואס האט זיך געשמדט. נאר דערנאך האט ער אויף זיך גענומען מאן תשובה אזויא וויא מען וועט אים לערנען. מעג מען באלד שרייבען זיין ווייז און מען מעג אים צורעכענען צו א בנין (רג):
 (קמז) אם. אויב א מענטש בעשעפטיגט זיך מיט בעשווערען שרים און דעסטגלייכען ברענגט ער דער-מיט אז זיינע קינדער זאלן זיך שמדן (רד):
 (קמח) לא. דיא עכו"ם מוהען נישט קיין שלעכטס דיא יודען. שידען פריהער האבען די יודען זיך וועלכטס איינער דעם צווייטען שלעכטס גיטאן (רש):
 (קמט) ת"ח. אויב א למדן האט לאנגע יאהר אין דאס ווייל ער האט גיטעהרט דקדוקים אויף דער תורה (רי):
 (קנ) אם. אויב דיא זעה"ט ערליכע מענטשען וואס ווערען גיטלאגען אין דאס ווייל זי האבען נישט גיבעטן דערב יידיקייט אויף פריעמדע אדער זי באהעפטען זיך צו רשעים — אויב די

קיצור ספר חסידים

ראית מלך לוקח מס הרבה לפי שלא ריחמו על עניים (ריא):
 (קנא) ייש דבר וחרב לכלות ממוזים. וכדי שלא לביישם מהם גם אחרים עמם (ריג):
 (קנב) ייש עשיר מתחבר ומתחתן עם צדיק. ואח"כ אינו מצליח. שנהג עם הצדיק שלא כדיון. או הוכיחו ולא שמע לו (רמו):
 (קנז) ייש רשע שבכות אבותיו נעשה עשיר כדי שיתחתנו עמו צדיקים או אפשר לפי שהיו מבין אותו (רמו):
 (קנז) המצער בצער חבירו אם אח"כ הוא עצמו כא לאותו צער. הקב"ה מושיעו. בכות שציער א"ע בצער חבירו (ריח):
 (קנה) אם עכ"ם דוחקים לאדם לאכול בשר נבילה. ואם לאו יחרנו אותו. אם רוצה ליהרג ולא לאכול רשאי (ריט):
 (קנו) כשהולכים העכ"ם לבית תפילתם אסור ליהודים לילך עמהם לבית תפילתם (רכא):
 (קנו) מי שגמר בלבו ליהרג על קדושה. חלקו בני"ע כאלו נהרג (רכב):
 (קנח) רשע שקבור בין צדיקים. רע להם ביותר (רכג):
 (קנט) תענית חלום צריך לעשות בו תשובה ואם לאו אינו מועיל (רכז):
 (קס) טעם על תענית יארציט. כי יש לצום על מיתת אדם חשוב. ועוד טעם לפי שהאב והבן נוף אחד ודין שצטערו הבנים (רלא):
 (קסא) אסור לצעוק על אדם בשעה שהוא נוסס שתשוב נפשו בו. כי אינו יכול לחיות רק מעט. מידע פיהרונג פאר יעדער יוד.
 נעשה א קעניג וואס נעמט ווער פיל שטערקן אין דאס וויל מען האט נישט געהאט רחמנות אויף ארומע ליט (ריא):
 (קנא) ייש. עם ווערט א מאל אויף דער וועלט א מניפה צוליעב דעם עם ואלען אויסשטארבען די ממוזים. און כדי זי ואלען נישט פערשעמט ווערען שטארבען מיט זי אויך אנדערע (ריג):
 (קנב) ייש. עם טרעפט זיך א מאל א ריכער מענטש איז זיך מתחתן מיט א צדיק און דערנאך פער-ליערט דער ריכער מענטש דא הצלחה דערפאר וואס ער האט זיך געפיהרט מיט דעם צדיק נישט וויא עם בדארף צו זיין. אדער דער צדיק האט אים גישטראפט און ער האט אים נישט געפאלנט (רמו):
 (קנז) ייש. עם טרעפט זיך א מאל אז א רשע צוליעב דעם זכות פון זיינע עלטערען ווערט ער ריך. און עם ואלען זיך מיט אים צדיקים מתחתן זיין. אדער די צדיקים זענען זיך מיט עם מתחתן דערפאר וואס זי האבען אים מבוה געווען (רמו):
 (קנז) המצער. אז א מענטש איז זיך מצטער אין זיין חברים צער. איז אויב דער צער מרעפט זיך אים א מאל העלפט אים גאט אין דעם זכות וואס ער האט זיך דאמאלט מצער געווען אין א פערמערנס צער (ריח):
 (קנה) אם. אויב עכ"ם נויטען א יוד אז ער ואל עסען פלייש פון א נבילה. און אויב נישט וועלען זי אים הרגענען. מען ער זיך לאזען הרגענען און נישט עסען (ריט):
 (קנו) כשהולכים. אז די עכ"ם גייען אין ווער גיבעט-הווי מארען די יודען נישט גיין מיט זי (רכא):
 (קנו) מי. דער מענטש וואס ב"י זיך באשלאסען גיהרגט צו ווערען אויף קידוש השם. איז האט ער איז נישט גיהרגט גיווארען. פון דעסמוועגען באקומט ער זיין חלק אין גן-עדן פינקט אזוי וויא ער וואלט טאק גיהרגט גיווארען (רכב):
 (קנח) רשע. אז א רשע איז באגראבען צווישען צדיקים איז זי ווער שווער (רכג):
 (קנט) תענית. אז מען פאסט א תענית אויף א חלום בעדארף מען אויך טאן תשובה. און אויב נישט העלפט נישט דער תענית (רס):
 (קס) טעם דער טעם פאר וואס מען פאסט אין טאג פון יאהרצייט. וויל מען בדארף פאסטן דעם טאג וואס עם איז געשטארבען א אידעלער מענטש. נאך א טעם וויל דער פאסטער און דער זון זענען אין קערפער דארום בעדארף זיך דער זון דעם טאג מצער זיין (רלא):
 (קסא) אסור. מען מאך נישט שרייען בשעת א מענטש איז נוסס. כדי די נשמה ואל זיך צוריק קעה-רען. וויל ער קאן נישט לעבען נאך עטליכע טעג. און די עטליכע טעג וועט ער לידען שרעקליכע יסורים (רלד):
 מי

היצור ספר חסידים

ואותן ימים סובל יסורין (רלה):

קסב) כזי שראה דמות אדם שמת ויודע שהוא מת ירוק עליו ויאמר ממה ממה ברח מכאן ויברח מעליו (רלה):

קסג) אין מנגנים לחינוך גיגונים של ע"ז. ולא נגונים שהם להקב"ה. אם לא שמענו כרי שלא ישבח. וגיגוני ע"ז לא ינגן להקב"ה. ולא ילמד לעבדים וזמר נעים פן ינגן לע"ז שלו (רלה):

קסד) הנהגה מחבירו צריך להתפלל עליו. אפילו לאחר יב"ח צריך להתפלל על מת בכל חודש. כי או מהפכים אש של גיהנם (רמא):

קסה) יש אדם שכל הקוראים בשמו מצליחים וחיים וקיימים. ויש להיפך. לכך אם שני אחים קראו שם בנייהם אחד אחד ומתו אסור לקרות עוד על שם זה אפילו הוא צדיק (רמד):

קסו) יש שנגזר עליו שימות. ויבוא חבירו לאביו כי יקה אותו בבכר לחם ובבשר ויין. ויאמר שלי הוא ויחיה. או בשינוי השם (רמה):

קסז) רוב בני אדם אחי האם. וגם אחי זקנים. רוב נקיבות אחר אבם. ד' אחים. או ד' אחיות נשיאות סבבה לזר בעיר אחת. שינוי מקום גורם להפסד. ושלא ימותו בניו (רמו):

קסח) צריך טבילה קודם התפילה (רמה):

קט) כזי שניקח חוטמו באצבעותיו לא יתפלל ולא ידבר שירות ותשבחות עד שיקנה. אסור להביט מיערע פיהו ונגזר פאר יעדער יוד ברוך

קסב) כזי אז א מענטש האט גיזעה א גשטאלט פון א געשטארבענעם מענטש און ער וויל אז ער איז געשטארבען. ואל ער אויף איהם שפיען און ער זאל זאגן, ממה! ממה! אנטלויף פון דאנען. וועט ער אנטלויפן (רלה):

קסג) כשמת. אז עמיצן שטארבט א מת, ואל ער זיך נישט צופיל מצער ויין. און ער זאל איהם נישט קושען. און ער זאל נישט זאגן מען זאל אים מיט פיהרען מיט אים (רלה):

קסד) אין מען מאך נישט זינגען פאר א קינד גיגונים פון עבדים, אויך מאך מען נישט זינגען פאר א קינד גיגונים וואס מען זינגט פאר נאט. סידען ער זינגט זי אז ער זאל זיך נישט פאר געסען. דא גיגונים פון עבדים מאך מען נישט זינגען פאר נאט. אויך מאך מען נישט אויסלערנען א עבדים זינגען א שוועס גיגון, טאמער וועט ער אים זינגען פאר זיין עבדים (רלה):

קסה) הנהגה. אז א מענטש האט פון עמיצן הנאה בדארף ער פאר אים בעטען. אפילו נאך צוועלף חדשים בדארף מען בעטען אויף א געשטארבענעם אלע ראש חדש ויהי דאמאלט דריט מען איבער דעם פיער פון גיהנם (רמא):

קסו) יש עם טרעפט זיך א מאל א מענטש וואס טלעמען וואס מען רופט זיין נאמען באגליקען. און לעבען און זינגען שטארק. און עס איז דא פארקערט. דריט אויב צוויי ברודער האבען א נאמען געגעבען ווערע קינדער נאך עמיצן און דן קינדער זענען נישטארבען. מארען זי שוין מעהר קסו) יש עם טרעפט א מאל אז עס איז אויף עמיצן גזר גיווארען ער זאל שטארבען. קומט זיין חבר צום פאטער, און ער קופט אפ דעם ווען פאר א ברויט און פלייש און וויין. און ער זאגט אז דאס איז מין ווען. און ער לעבט. אדער מען גיט דעם ווען א גזרער נאמען (רמה):

קסז) רוב. דאס רוב קינדער זענען אזוי וויא דא ברודער פון ווער מוטער, אויך זענען דא קינדער אזוי וויא ווער זיידע. דאס רוב נקיבות זענען אזוי וויא ווער מוטער. פיער ברודער אדער פיער שוועסטער וואס האבען חתונה געהאט אין א סכנה אז זי זאלען וואהנען אין אים שטאמט. אז מען פארקערט דאס ארם פון וואהנען אין דאס א גורם צו האבען פרינסה. און אז דן קינדער זאלען נישט שטארבען (רמו):

קסח) שיען. א הון בעדארף זיך סובל זיין פארן דאוונען (רמה):

קט) כזי. ווער עס האט אבגעווישט דעם נאם מיט זינע פונקער. מאך ער נישט דאוונען ביז ער ווילט אפ

קיצור ספר החסידים

ברק ודבר מאוס. בעת התפילה. ואם מ'ל' ויש לפניו רוק בו' לא ישוח ביותר שרא
יתקרב לדבר מאוס (רנב):

קעא) המברך ברכות התורה ושאר ברכות בלחש. נקרא חוסא וגו'ל שהרי תרי' קולות לא תמצא
אלא עם אמן (רנד):

קעב) לאחר שקרא בתורה יושקנה (רנה):
קעג) יהודי ששלח בשליחות לעכורים יכול לבקש להשיית שישוב לשלום (רנו):
קעד) דבר שבניא תופסים לסכנה. אפילו אינו סכנה. מויק. כשילמוד פרק מי שמתו. ומסכת מויק
ידי' בחשאי (רסא):

קער) אל ידור אדם במקום שהעוק של עכורים בשבת (רסב):
קעז) אדם שאוכל שומשמן אחר אכילתו הוא מעלה גרה כבהמה כל היום. לכך לא יאכל בשבת
שומשמן אחר האכילה. שמא יצא לרשות הרבים ומאכל בפיו (רסה):
קעז) אסור לומר בשבת נישון כדי שנוכל לעשות מלאכה במוצ'ש (רסו):
קעה) מי שבגדיו מטונפים מוטב שלא יתפלל כל עיקר (רסו):
קעט) מצוה לרין בשבת. ושידי' אור בבית. וישמח מאוד (רעא):
קפ) לא יענה תפילין מהתיק (רעג):
קפא) אם נגע בידו בבשרו ירחיץ ידיו ואז יגע בספר (רעד):

אסור

מ'ערע פ'הרונג פאר יעדער יוד

אפ די פ'נגער.—מען טאר נישט קוקען אין שפייעכץ. אָדער אַ מיאוסע זאך. בשעת'ן דאווענען. אויב
ער דאווענט און עס איז דא אנטקעגען אים שפ'יעכץ. וואל ער זיך נישט צופילע אין בנין. כדי ער וואל
זיך נישט דערנענטערן צו דער מיאוסה זאך (רנב):

קעא) המברך. דער מענטש וואס זאגט שטילערהייד אלע ברכות אָדער דיא ברכות אויף דער תורה
ווערט ער אָנגערופען אַ יונדיגער און אַ גויל. ווייל ערס ווערט הונדערט און צעהן קולות
וועסטו נישט גיפ'יגען נאָר מיט אמן (רנד):

קעב) לאחר. נאָכדעם וויא מען האָט גלייטענט אין דער תורה וואל ער איר געבען אַקוש (רנה):
קעג) יהודי. אז אַ יוד האָט געשיקט אַ עכורים מיט אַ שליחות מען ער בעסטן אז ער וואל צוריק
קומען געווינענערדיג (רנו):

קעד) דבר. אזאך וואס מענטשען האלטען פאר גלייטערהייד. אפילו דאס איז נישט קיין סכנה פון
דעסטוועגען שארט דאס. —אז ער לערנט דעם פרק מי שמתו. און דיא מסכת מועד
קמן וואל ער דאס לערנען בעהאלטענערדיג (רסא):

קעה) אל. אַ מענטש וואל נישט וואָהנען אין אַ אָרט וואו דער מאַרק איז אום שבת (רסב):
קעז) אדם. אַ מענטש וואס עסט קנאָביל נאָכן עסן איז ער אַנאנצען טאָג מעלה גירה, אזוי וויא
אַ בהמה. דרום טאר מען אום שבת נישט עסען קיין קנאָביל נאָכן עסען. טאָמער וועט
ער ארויס גיין און נאס. און דאס עסענווארט וועט זיין אים אין מויל. וועט ער חייב זיין אויף
הוצאה בשבת (רסה):

קעז) אסור. אום שבת טאר מען נישט זאָגען מיר ערשט שלאָפען כדי שבת צו נאכט וואל מען
קענען טאן אַ אַרבעט (רסו):

קעה) מל. ווער עס האָט אַיין גימאכטע קליידער מיט אומריינקייט. איז גלייכער אז ער וואל נאָר
נישט דאווענען (רסו):

קעט) מצוה. עס איז אַ מצוה אז שבת וואל מען ווינען. און עס וואל זיין ליכטיג אין שטוב. און ער
וואל זיך שטארק פֿרענען (רעא):

קפ) לא. אַ מענטש וואל דיא תפילין נישט ארויס ווארפען פֿון ביטעלע, נאָר ער וואל זי אַרויס
געסטען (רסו):

קפא) אם. אויב אַ מענטש האָט אַן גערייט זיין האַנד אין ליב. וואל ער פֿריהער וואשען דיא הענט
דערנאָך. און רירן אין אַ ספר (רעד):

אסור

קיצור ספר החסידים

(קפב) **אסור** להכות תלמיד בכפר (רעו):
 (קפג) **אסור** להשתמש בכלים שעליהם צירות. אלא יגררם (רעו):
 (קפד) **הגותן** מס באמת ויושר. נוטל בג'ע חלק של מי שאינו גותן ביושר. וכן אם גורו חרם שיתן כך וכך מליטרא כ"ו (רעה):
 (קפה) **אין** להניח לעכו"ם לתפור ס"ת (רעט):
 (קפו) **עכו"ם** שקושר ספרים יותר יפה מיהודי יש ליתן לו לקשור (רפא):
 (קפז) **כשאדם** כותב ד"ת ומוציא מפיו השדים מברכין אותו (רפב):
 (קפח) **אל** תקנא למי שגדול ממך. ואל תבז למי שקטן ממך (רפג):
 (קפט) **שנים** שמתוכחין לנצח זה לזה אל תלמדם (רפד):
 (קצ) **הלומד** לקנטר הוא רשע גמור. לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות שלא לשמה (רפז):
 (קצא) **אם** אדם רואה. שאחר שהתחיל ללמוד עם תלמיד באו עליו יסורים ומרדות אל ילמוד עכ"ל (רין):
 (קצב) **אדם** שבא אליו אפיקורם להתוכח אם יודע שינצחנו יתוכח עמו ואם לאו אל יתוכח עמו (רצו):
 (קצג) **הקורא** שנים מקרא ואחד תרגום מאריכין לו ימיו ושנותיו (שא):
 (קצד) **לא** ישנה ניגון של תורה לט"ב. ושל גביאים לתורה ולכתובים ושל כתובים לתורה ונביאים שהכל הללמ"ם (שב):

בעור

מצטרע פיהרונג פאר יעדער יוד

(קפב) **אסור**. מען טאר נישט שלאגן א תלמיד מיט א ספר (רעו):
 (קפג) **אסור**. מען טאר נישט גיגען כלים וואס איז אים אויסגעטאלט נישטאלטען. נאך מען בערערף זי אפ ריכטיג (רעו):
 (קפד) **הגותן**. דער מענטש וואס גיט ציגו ריכטיג אין מיט גירעכטיקייט. נעמט ער אין גן עדן דעם חלק פון דעם מענטש וואס גיט נישט ריכטיג. און אזוי איז אויך אז מען האט געווען מיט א חרם אז מען וואל אזויפיל געבען פון יעדער פונם זכו (רעה):
 (קפה) **אין**. מען טאר נישט געבען א עכו"ם א געזען א ספר תורה (רעט):
 (קפו) **עכו"ם**. אז א עכו"ם בינד אין ספרים שקער פון א יודישען איינגעזען מען אים געבען איינגעזען (רפא):
 (קפז) **כשאדם**. אז א מענטש שרייבט דברי תורה. און רעדט ארויס יעדער ווארט מיט'ן מויל. בענטשען אים די שדים (רפב):
 (קפח) **אל**. וואס גיט מען און דעם מענטש וואס איז גרעסער פון דיר. און וואס גיט מען און דעם מענטש וואס איז קלענער פון דיר (רפג):
 (קפט) **שנים**. אז צוויי מענטשען זענען נאך מתוכח כרי איינער וואל דעם צווייטען איבער שטארקען וואס זי נישט לערנען (רפד):
 (קצ) **הלומד**. דער מענטש וואס לערנט אויף צו ערציהרענען אין ער א רשע. — שטענדיג וואל א מענטש לערנען תורה און עוסק זיין אין מצות אפילו נישט לשמה (רפז):
 (קצא) **אם**. אויב א מענטש וועט אז נאכדעם וואל ער האט אן געהויבען צו לערנען מיט א תלמיד איז אויף אים געקומען יסורים און מרדות וואל ער מיט דעם תלמיד נישט לערנען (רין):
 (קצב) **אדם**. אז צו א מענטש איז געקומען א אפיקורם אויף א יבוב איז אויב ער וויל געוויס אז ער וועט אים איבער שטארקען וואל ער זיך מיט אים מתוכח זיין. און אויב נישט וואל ער זיך נישט מתוכח זיין (רצו):
 (קצג) **הקורא**. דער מענטש וואס לערנט דא תורה צוויי מאל. און איין מאל דעם תרגום. דערלעגט. נערט מען אים די יאדען (שא):
 (קצד) **לא**. א מענטש וואל נישט איבער גיטען דעם ניגון פון תורה אויף גביאים וכתובים. און דעם ניגון פון נביאים אויף תורה און כתובים. און דעם ניגון פון כתובים אויף תורה און נביאים וויל אלץ איז הלכה למשה מסיני (שב):

בעור

מציור ספר החסידים

קצה) בעוד שבנך קמן תלמדו שיש ג'ע וניהגם וכל עניני י"ש. קודם שיתחבר לחברים רעים. וזה יסאר בלבו (דש):

קצו) לא יתן אדם את בנו ללמוד לפני מלמד כעסן. ואפילו בתוך הזמן יפרידו מעליו ויתן לו שכירות הזמן (שו):
קצו) אם אדם רואה שאין בנו זוכה לתלמוד ילמוד עמו הלכות גדולות ומדרשים וקריאה (שח):

קצה) העוסק בתורה. תדיר הקב"ה שולח מלאכים מרחוק להביא לו כל צרכיו (שט):
קצט) חייב אדם ללמוד לבגותו פסקי ההלכות שירעו להוהר (שיג):
ר) אם בא צדיק ורשע לקבל צדקה ואין יכול ליתן כ"א לאחד מהם יתן לצדיק אף שהרשע יעשה עבירה. ילך לו לניהגם (שיו):

רא) אדם שנצרך לבריות. בכל עיר וע' יטיל א"ע על כים של צדקה ולא ילך ליחידים (שיט):
רב) אדם שעושה צדקה הקב"ה וורעה בג'ע (שכא):

רג) יותר טוב להתחבר עם ע"ה וותרן. מלהתחבר עם ת"ח עצרן (שכג):
רד) עשיר שרואה שבניו אינם עוסקים בתומצ"ל. לא יפרנס אותם. ומחמת עניות ישובו לדרך התורה. אבל אם יש לחוש שיצאו לתרבות רעה יפרנסם (שכה):

רה) עני ת"ח כשבא לעיר מותר לדבר בר"ת וממילא ירעו שהוא ת"ח (שכז):
רו) מוטב לגבאי צדקה שיתבייש. ואל יגיד שם העני שקבל צדקה ויביישו (של):

אם

מסערה פיהרונג פאר יעדער יוד

קצה) בעוד. או דמן וזהו איז נאך קלמן ואלסטו אים לערנען און וואגען אז עס איז דא א גן ערן און א גיהנם און אלע זאכען פון יראת שמים. אידער ער וועט זיך באהעפטען צו שלעכטע חברים, און דאס וועט בלעבען ביי אים און הארצען (שר):

קצו) לא. אכענטש ואל נישט אוועק געבען ווען ווען לערנען ביי א מלמד אכעסן. און אפילו אין מיטן זמן ואל ער דעם ווען פון אים אפנעמען, און ער זאל אים באצאהלען דא שכירות פון זמן (שי):

קצו) אם. אז א מענטש זעהט אז ווען ווען איז נישט זוכה לערנען. גמרא. ואל ער מיט אים לערנען. דינים און מדרשים (שח):

קצה) העוסק. דער מענטש וואס לערנט שמענדיג תורה. שיקט גאט מלאכים אז זי ואלען אים ברענגען וינע בארעפעניש (שט):

קצט) חייב. א מענטש בעדארף וינע מעכטער לערנען דינים. כדי זי ואלען וויסען וויא צו פילעווען זיך (שיג):

ר) אם. אויב עס איז גיקומען א צדיק אין א רשע נעמען צדקה, און ער קאן געבען נאך איינעם, ואל ער געבען דעם צדיק. האטש אז ער וועט נישט געבען דעם רשע וועט ער טאן אעבירה. ואל ער גיין אין גיהנם (שיו):

רא) אדם. א מענטש וואס בדארף געבען אן קומען. צו מענטשען. ואל ער אין יעדער שטאדט נעמען קהלשע געלט. און ואל נישט נעמען נדבות פון איינצעלנע מענטשען (שיט):

רב) אדם. א מענטש וואס גיט צדקה. פארענט דאס גאט אין גן-עדן. אים דער מענטש ואל אפ גע- נעמען מיט פערדיענסט (שכא):

רג) יותר. עס איז גלייכער זיך באהעפטען צו א עם הארץ וואס איז א וותרן. אידער זיך באהעפטען צו א תלמיד חכם וואס איז א קארגער (שכג):

רד) עשיר. אז א רייכער מענטש זעהט אז וינע קינדער לערנען נישט און מוהען נישט קמן מצות ואל ער זי אייפהערען שפיוען. און דורך די ארימקייט וועלען זי זיך אומקערען צו יודיש- קייט. אבער אויב עס איז דא א השש מאכער וועלען די קינדער דורכדעם ארויס אויף א שלעכטען וועג ואל ער זי וויסער שפיוען (שכה):

רה) עני. א ארימאן א למדן אז ער קומט אין א פרעמדע שטאט מעג ער שמועסען אין לערנען. און דורכדעם וועט מען וויסען אז ער איז א תלמיד חכם (שכה):

רו) מוטב. עס איז גלייכער אז דער גבאי פון צדקה-געלד ואל פארשעמט ווערען. [מען זאל אויף אים

(יו) אם נבאי שומע מרבים שאין חפצים בו. יסלק איננו מהנבואות (שלא):
 (רה) גדול המעשה דוקא לעשירים. אבל אם מעשה לעניים כאלו גוולם (שלב):
 (רט) האב שבתו נשואה לא יאמר לה עשה צרכי. בזמן שעוסקת בצרכי בעלה (שלה):
 (רי) אם הבן יודע שאם יאמר לאביו שאמו ציונה לו לעשות כך. יבעוט עליו. לא יאמר לו (שלו):
 (ריא) אם הבן יודע שהאב ישמח במה שמקיצו משיגתו ויצטער ממה שלא הקיצו. כגון לדבר מצוה. או לפרנסת ממון. יש להקיצו (שלו):
 (ריב) אם הבן מצטער להיות יחד עם אביו. מוטב שיפרדו (שמנ):
 (ריג) אדר"ל נתן לעכורים לבנות ביתו בקבלנות ובנה בשבת ובזמן מועט לא נשאר הקרקע לא לו. ולא לויעו (שמח):
 (ריד) יסיר אדם הרחריץ עבירה מלבו כאלו אין לו ערוה כלל (שנר):
 (רטו) עכורים שעשה טובה לישראל ישלם לו. ואם לאו לעזיב ימעתו מישראל ויתנו לעכורים (שנו):
 (רטז) עכורים הוהיר בו מצות ב"ה. מעותו אמור. ותכבדו (שנה):
 (ריז) עם הארץ ירא שמים כבודו עדיף מתלמיד חכם שאינו ירא שמים (שסא):

העושה

מפטרע מיהרונג פאר יעדער יוד

אין זאגן אז ער גנבט צדקה-געלד און ער וואל נישט זאגן דעם נאמען פון אַרומטאן וואָס ער האָט אים געגעבן די צדקה-געלד, כּדי דער אַרומטאן וואָל נישט פאַרשעמט ווערן (של):
 (רי) אם. אז א נבאי הערש פון פועל מענטשען אז מען וויל איהם נישט פאר קען נבאי. וואל ער ויד אַרומטאגן פון גבאות (שלא):
 (רה) גדול. דאָס וואָס עס שטעט אז עס איז גרעסער דער מענטש וואָס מאַכט יענעם מאַן געבן צדקה. וויא ער אַלען נישט. מונט מען דאָס נאָר דעם מענטש וואָס מאַכט מאַן ריכע ליט אז זי וואָלען געבן צדקה. אָבער דער מענטש וואָס מאַכט מאַן אַרומע ליט אז זי וואָלען געבן צדקה איז גלייך אזוי וויא ער גולט זי (שלב):
 (רט) האב. ווען א מענטש האָט א מאַכטער וואָס האָט שוין חתונה געהאט וואָל ער איר נישט זאָגן. טוט מינע בערערפּענישען. ווען זי טוהט די בערערפּעניש פון איר מאַן (שלה):
 (רי) אם. אויב דער וויל נישט אז אויב ער וועט זאָגן דעם פאָטער אז די מוטער האָט אים אזוי געהיטען מאַן וועט דער פאָטער אויף איר ווערען אין כּעס. וואָל ער אים דאָס נישט זאָגן (שלו):
 (ריא) אם. אויב דער וויל נישט אז דער פאָטער וועט זיך פּרעהען דערמיט וואָס דער וויל האָט אים אויף געוועקט. און ער וועט האָבן שמערצען דערפון וואָס ער האָט אים נישט אויפגעוועקט. דהיינו צו א מצוה-וואָר. אָדער געלד פּערדענען. בראַרף אים דער זון אויף וועקען (שלו):
 (ריב) אם. אויב דער זון האָט שמערצען דערפון וואָס ער איז צוזאמען מיטן פאָטער, איז בעסער אז זי וואָלען זיך צושטערן (שמנ):
 (ריג) אחר. א מענטש האָט אונזעק געבן א פאָרדראַר א עכורים אז ער וואָל אים בויען א הויז, האָט דער עכורים גיבויט אום שבת, אין א קורצע צייט איז דאָס הויז נישט געבליבען נישט אים און נישט זינע קינדער (שמח):
 (ריד) יסיר. א מענטש בראַרף אָפּ מאַן פון האַרצען אלע שלעכטע גיטאנקען. אזוי וויא ער האָט נאָר נישט קען ערוה (שנר):
 (רטו) עכורים. אז א עכורים האָט גיטאָן א טובה א יודען, וואָל אים דער יוד באַזאָלען. און אויב דער יוד באַזאָלט אים נישט אויף דער העלט וועט מען לעולם הבא אַראָפּ נעמען פון דעם יודים שכר און מען וועט געבן דעם עכורים (שנו):
 (רטז) עכורים. א עכורים וואָס פילעוועט דיא זיגען מצות וואָס א בן נח איז אויף זי אָן געזאָגט. מאַר מען אים נישט אָפּמאַרען. און מען בראַרף איהם ערליך האַלטען (שנה):
 (ריז) עם הארץ. א עם הארץ וואָס איז א נאָמיס פאָרכטיגער בראַרף מען אים בעסער ערליך האַל האַלטען פון א תלמיד חכם וואָס איז נישט א נאָמיס פאָרכטיגער (שסא):

העושה

סיפור ספר החסידים

תורה שמה ידע אח"כ ויתחלל שם שמים, החייב לאורים לא יתן צדקה אם אין לו משלו (שעה):
 (רב) הוזהר מאדם המוחרם שלא לילך עמו בדרך ובכפינה ומלדבר (שעה):
 (רל) בזמן של עולה לא תערב עם כמון כשר, שזה יאבד את זה (שעה):
 (רלא) כל ששרוי בצער אל ימחר לגדור נדרים אלא יתישב בדעתו איוו נדר יגדור שלא יתחרט (תב):
 (רלב) עונשים שאין כתובים בתורה גדולים יותר מעונשים הכתובים בתורה (תה):
 (רלג) תוכחה שהיא עד נופה ותכחה, היינו באב לבנו או לאחיו, או לשאר אוהבים וליז, אבל לא
 באחר שרק יענאונו ויעשה לו רע (תיג):
 (רלד) פרנס המתנאה על הצבור, או עשיר אחר שמתנאה, ואין המובים יכולים לעמוד בפניו, לתקן
 שידו כרצון ה' לא יאריך ימים (תיד):
 (רלה) עשיר שיכול לפרנס מאה עניים ואינו מפרנסם, נענש כאלו גזולם (תטו):
 (רלו) הרגיל לישבע מאליו, אסור לדבר עמו (תיו):
 (רלז) כמה כרמים נחרבו עבור שבועת אמת (תיה):
 (רלח) הראשונים אפילו היו ממתין אותם לא היו עוברים על שבועתן (תב):
 (רלט) יהודי שממנה על סכס קצוב, ולקח יותר מהקצוב אפילו מכרי, לסוף יורד מנכסיו לפי שרבים
 מקללים אותו (תכד):

מי

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

ערליך מיט א עכום—אויב דער עכום האט געהאט א טעות ואלסט דו זיין געהיט, ווארעם מאמער וועט
 ער זיך דערנאך ארום ווען, וועט דאך דאס זיין א חילול השם.—דער מענטש וואס איז ליטען שולדיג
 געלד ואל ער נישט געבען קען צדקה, אויב ער האט נישט אייגענע געלד (שעה):
 (רב) הוזהר, ואלסט זיין געהיט פון א מענטש וואס איז אין חרם, דו ואלסט מיט אים נישט גיין אין
 וועג, אדער פארין אין א שף, אדער רידען מיט אים (שעה):
 (רל) ממון, נישט קען ערליכע געלט ואלסטו נישט אויסמישען מיט ערליכע געלד, ווייל דא נישט
 ערליכע-געלד וועט איבער פארען דא ערליכע-געלד (שעה):
 (רלא) מי, דער מענטש וואס האט שמערצן ואל ער זיך נישט היילען זאגן נדרים, נאך ער ואל זיך
 פריהער גיט בעטראכטען וועלכען נדר ער ואל זאגן, כדי ער ואל דערנאך נישט האבען חרמה (תב):
 (רלב) עונשים, דא שטראף וואס שטענען נישט אין דער תורה זענען נישט גרעסער פון דו שטראף
 וואס שטענען אין דער תורה (תח):
 (רלג) תוכחה, דאס וואס עס שטייט אז דו מצוה פון יענעם שטראפען איז ביי מען ואל זיך אויף
 יענעם ויער שטארק און ביערען, אדער שלאגען, דאס איז נאך צו זיין ווען, אדער צו
 זיין ברודער, אדער צו זיין נומען פריינד, אבער נישט צו א פרעמדען וואס דורכדעם וועט ער אים נאך
 פריינד האבען און וועט אים טאן שלעכטס (תיג):
 (רלד) פרנס, א געמיינדע-הערשער וואס האלט זיך גרויס אויפ'ן פובליקום, אדער א ריכער מאן וואס
 האלט זיך גרויס אויפ'ן פובליקום, און דו ערליכע יודען קאנען נישט ביישטעלן אנטקעגען
 אים, אז מען ואל טאן אלע זאכען אויפ'ן יודישען שטייגער, וועט דער געמיינדע-הערשער אדער ריכער-
 מאן נישט לאנג לעבען (תיד):
 (רלה) עשיר, א ריכער מאן וואס קען אויסהאלטען געדערם ארומע ליט און האלט זי נישט אויס
 ווערען ער נישטראפט פינקט אזוי וויא ער וואלט זי געדויבט (תטו):
 (רלו) הרגיל, דער מענטש וואס איז גיוואנהט פון זיך וועלכטס צו שווערען, טאר מען מיט אים נישט רידען (תיו):
 (רלז) כמה, ויער פיעל שטערט זענען פערדארבעטן גיווארן דורך דעם וואס מען האט גיטשווארען
 (אפילו) ריכטיג (תיה):
 (רלח) הראשונים, דא ערשטע מענטשען אפילו מען וואלט זי גיווען טיידען וואלטען זי נישט
 עובר גיווען אויף ויער שבועה (תב):
 (רלט) יהודי, א יוד וואס איז א בעאמער אויף צאלל, און ער האט גיווען צאלל מיין וויפיעל עס
 איז באשטימט, אפילו ער האט גיווען פון א עכום וועט זיין דו קנדע אז ער וועט ווערען א ארימאן.
 איז

ספר החסידים

(ט) מי שאינו רוצה להלוות מעות לחבירו. לא יאמר אין לי. ואין זה בכלל מותר לשנות ספני השלום. (רק ימצא לו תירוץ אחר שאינו שקר וכא ידו' לו שונא) (תכו):

(רמא) על הרוב מי שעוסק במשמשי עכ"ל לא יעמוד עשרם שבסוף יענו (תל):

(רמב) אם רואה אדם דרך הלון. ע"ז. יכסה שלא יראנו (תלז):

(רמג) לא יקח ערבה למצוה מחצר ע"ז (תלח):

(רמד) בעיר שאין שם מים למבילת נשים לא ידור שם (תלט):

(רמה) אם מראין לראובן חלום רע על שמעון יתענה ויתפלל עליו. או יודיעו ויתפלל על עצמו. הראשונים היו מאמינים מאד ברברי חלומות (תמד):

(רמו) לאחד חלם חלום רע. ובא אחד וקנה החלום ממנו. ומת ביום השני. ואחד חלה ונמה למות. וקנה אחד חליו בליצנות ועמד החולה, וזה חלה ומת (תמה):

(רמז) אל יגיד אדם חלומו לשאינו אוהבו. ואל ישאל ממנו עצה (תמו):

(רמח) מי שנמה למות ידברו עמו ד"ת (תמח):

(רמט) בית שנדרנו בו על קדושתו והדם נתן על הכתלים לא יעביר לעולם הדם. ולא יסח הכתלים שיכסה הדם (תמט):

(רנ) יש הנאה למתים שאוהביםם הולכים על קבריהם. לכך רוצה אדם למות בעירו (תנ):

כשיש

מחצית פיהרונג פאר יעדער יוד.

ווייל אלע מענטשען שעלמען דאך אים (תכד):

(רס) מי דער מענטש וואס וויל נישט דעם צווייטען בארענען געלט וואל ער אים נישט זאגן אז ער האט נישט קיין געלט. ווייל דאס איז א ליגען. דאס איז נישט אין כלל פון דעם וואס דיא חכמים האבען געזאגט. מען מעג פארשטענדן צוליב פריער. (נאך ער וואל אים זאגן עפעס א אנדער תירוץ כדי ער וואל אים נישט בלייבען א פיינד) (תכו):

(רמא) על. דאס רוב מענטשען וואס האנדלען מיט זאכען וואס נוצען צו עכ"ל. האלט זיך נישט אין דאס ריכטיגס ביי דיא מענטשען. דען צום ענדע וועלען זי ווערען אריינגע ליט (תל):

(רמב) אם. אויב א מענטש וועט דורכן מענטש א עכ"ל וואל ער צו דעקען דעם פענסטער. כדי ער וואל נישט ווען די עכ"ל (תלז):

(רמג) לא. א מענטש וואל נישט נעמען א ערבה פון הויף פון עכ"ל (תלח):

(רמד) בעיר. אין א שטאט וואס עס איז נישטא קיין וואסער אויף טבילה פאר ווייבער. זאלטו דאָרט נישט וואָהנען (תלט):

(רמה) אם. אויב מען ווילט ראובן א שלעכטן חלום אויף שמעון וואל ראובן פאכמען און בעטען פאר שמעון אדער ער וואל דאס זאגן שמעון. וועט שמעון בעטען אויף זיך. — דיא ערשטע מענטשען האבען זייער ניגלייבט אין חלומות (תמד):

(רמו) לאחד. א מייסט האט א מאל געלומט א שלעכטן חלום. איז עמיצער געקומען און האט פון אים אפגעקויפט דעם חלום. איז דער קויפער געשטארבען דעם צווייטען טאג. — אויך האט זיך געמאכט א מענטש איז געווען געפערליך קראנק. האט עמיצער פון אים אויף א שפאס אפן געקויפט די קרענק. איז דער קראנקער געווארען און אויף געשטאנען. און דער קויפער איז קראנק געווארען און איז געשטארבען (תמה):

(רמז) אל. א מענטש וואל נישט דערצעהלען זיין חלום צו א מענטש וואס איז נישט זיין גוטער פריינד. און ער וואל פון דעם מענטש נישט פרעגן קיין עצה (תמו):

(רמח) מי. ווער עס האלט ביים שטארבען וואל מען מיט אים רידען תורה (תמח):

(רמט) בית. א שטוב וואס יודן זענען דאָרט געהרגט געווארען אויף קידוש השם. און זייער בלוט האט ארויף געשפריצט אויף די ווענד. וואל ער דאס בלוט קומטאל נישט אראפ ריבען. אויך וואל ער נישט אפ פארבען די ווענד. כדי דאס בלוט וואל נישט ווערען פארדעקט (תמט):

(רנ) יש. די געשטארבענע האבען געהאט אז זייערע גוטע פריינד קומען צו זי צום קבר דרום וויל יעדער מענטש שטארבן ביי זיך אין שטארט (תנ):

כשיש

קיצור ספר החסידים

- (רנא) **כשיש** דבר בעיר יש לחפש בקברי המתים עמא בלה הבגר של אחד מהם או אין ידיו משובות וכ"ד שיש בו פקיד נפש מותר לעשות למת (תנא):
- (רנב) **ברוך** הושע"ר חותמים. ובשמי"ע גוורים במה יתפרנסו (תנג):
- (רנג) **מנערים** של מת סכנה (תנד):
- (רנה) **הצדיקים** לומדים בספרים בביתם כמו בחיותם (תנה):
- (רנז) **יש** אדם שגולד במזל מאדים ויכול לענוש אחרים אפילו הוא ע"ה (תנו):
- (רנז) **אין** לקרות בן כשם אביו. ואין לקרות שם אחר החי. אלא אחר שמת (תס):
- (רנז) **אשה** שמתו בעליה ב' וג"פ. לא תנשא לאחר. ולחמישי מותרת (תסא):
- (רנח) **סתר** בית ובנה אחרת באותו מקום לא ישונה מהראשונה (שם):
- (רנט) **יש** אילנות שנמצא עליהם כמו טיפת שיעור. ודם נרות. וסכנה לקוצצם (תסב):
- (רס) **אם** ירא שמה יש סם המות במאכל על השולחן. יקח סבין שהקטא מעצם נחש. ויגעוץ בשולחן שאוכל ואם יש סם המות יזויע (תסח):
- (רסא) **אין** המויקים מתגרים אלא במי שמתגרה בהם. אין לאדם לעשות אלא יתפלל להקביה על כל צרה (תסט):
- (רסב) **אם** יש לאדם בנים רעים יתן ספרי סודות שיש לו לאחר. ולא להם (תעב):
- (רסג) **יש** מיני כשופים על היבשה ולא על המים. ועל המים. ולא על היבשה. אלא בשם המפורש המוכרי
- מידע** פיהרונג פאר י עדער יוד
- (רנא) **כשיש** אז עם אין דא א מגיפה אין א שטארט בעדארף מען זיכען אין דו קברים פון דו גיטמארבענע. טאמער אין פארפילט גיזארגען א קלייד פון עמיצען. אדער ביי עמיצען זענען נישט גלייך דו העגה. און וויל דאס אין דאך פקוד נפש פון דער שטארט מען דאס טאן (תנא):
- (רנב) **ברוך**. דא נאכט פון הישענה רבה חתמים מען און שמיני יעצרת באשטימט מען דא פרנסה פון יעדער מענטש (תנג):
- (רנב) **מנערים**. דו שך פון א גיטמארבענעם אין גיטמארלויך צו גיין אין זי (תנד):
- (רנב) **הצדיקים**. דו צדיקים לערנען געשטארבענערס אין ספרים פונקט אזוי וויא לעבעדיגעס רחמי"ל (תנה):
- (רנח) **יש**. עם טרעפט זיך א מאל א מענטש וואס איז גיבוירען גיזארגען אין מול מאדים. און ער קאן מענטשען מעניש זיין. האט ער איז א עם הארץ (תנו):
- (רנז) **אין**. מען טאר נישט רופען א נאמען פון ווען אזוי וויא דעם פאטער. אויך טאר מען נישט רופען א נאמען נאך א לעבעדיגען. נאך נאך א גיטמארבענעם (תס):
- (רנז) **אשה**. א אשה וואס אהרע מאגען זענען גיטמארבען. צוויי אדער דריי. זאל זי שוין מעהר נישט חתונה האבען. נאך צו א פינפטען מאן מען זי חתונה האבען (תסא):
- (רנח) **סתר**. אז א מענטש האט צווארפען א שטוב און האט אויף דעם זעלבן ארט גיבויט א אנדער שטוב זאל ער דארט נישט מאכען אנדערש פון דער ערשטער (שם):
- (רנט) **יש**. עם איז דא בוימער וואס עם געפינט זיך אויף זי אזוי וויא טראפנים וואס. און פלוט פון נרות. עם איז גיטמארלויך זי אפצוהאקען (תסב):
- (רס) **אם**. אויב א מענטש האט מורא אז עם איז דא סם אינגי גיטקעך וואס אויפן טיש זאל ער נעמען א מעסער וואס זיין הענטל איז פון א ביין פון א שלאנג. און זאל אים אריין שטעקען אינגי טיש וואס ער עסט. איז אויב עם איז דא סם וועט שוויצען דאס הענטל (תסח):
- (רסא) **אין**. דו מויקים ריזען זיך נאך מיט דעם מענטש וואס ריזען זיך מיט זי. א מענטש בעדארף נאך נישט טאן נאך בעטען נאך אלע אומגלעקען (תסט):
- (רסב) **אם**. אויב א מענטש האט שלעכטע קינדער זאל ער געבען דו סוד'שע ספרים צו פרעמדע מענטשען. אבער נישט דו קינדער (תעב):
- (רסג) **יש**. פשוט איז דא זייער פילע ערלא. עם איז דא א פשוט וואס ווירקט נאך אויף טרוקעניש אבער

קיציר ספר חסידים

המזכיר יעשה במים וביבשה ובאוויר כי הבורא מושל על הכל ונשגב שמו לכדו (תעו):
 (רסד) **שני** אחים לא ישאו שתי אחיות. ג' או ד' ששם אחד לא ידורו בבית אחד. חתנות בשבת
 אחת לא יצליחו. בן ואב לא ישאו ב' אחיות, וכן אם ובת לשני אחים, וכן משאי בחד
 לאחי אשתו. ומי שמתה בתו בלא זרע, בשנולד לו עוד בת לא יקרא אותה ע"ש המתה (ועוד הרבה
 דברים ליוהר בהם עיי"ש). (תעו):

(רסה) **איך** לתקן בתים ביער (תעה):

(רסו) **אסור** לומר. אתה אומר כמי נכרי. שלכך בניו אינם טובים (תעט):

(רסז) **לא** יאמר אדם הרבה חמאתי עד שמחויב בלי. אסור לדור בעיר שרגילין לקלל. ושפחות
 נכריות בבית ישראל אכלים דברים טמאים. לא יבקש רע על חבירו (תפ):

(רסח) **לא** יקלל בני אדם (תפג):

(רסט) **אין** לומר לחבירו יתן ה' שארתך. שמה מבקש רע על איזה יהודים. והקביה מתפלל יהי רצון
 מלפני שיתגלגלו רחמי על מדותי בוי. טוב שיאמר אדם בכל יום יהי רצון מלפניך שתמצא
 נחת רוח בבריותך ויתגלגלו רחמך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים
 משורת הדין (תפה):

(ער) **אדם** כשהוא בסכנה לא ידבר עונותיו רק יחשוב. וישוב עליהם (תפו):

אשה

מדיעטע פיהרונג פאר יעדער יוד

אָבער נישט אויפ'ן וואַסער און עס איז דאָ אַ ביזשע וואס ווירקט נאָר אויפ'ן וואַסער אָבער
 נישט אויפ'ן טריקעניש. אָבער אז מען דערמאנט דעם שם המפורש ווירקט דאָס אויפ'ן
 וואַסער און אויפ'ן טריקעניש. און אין דער לופט. ווייל דער באַשעפער געוועלטיגט אויף אלץ. און נאר
 ווין נאָמען ווערט געשטארקט (תעו):

(רסד) **שני** צוויי ברידער וואָלען נישט נעמען צוויי שוועסטער. דריי אָדער פֿיער מענטשען וואָס
 חתנים דעם זעלבן נאָמען וואָלען זיי נישט וואָהנען אין איין שטוב. צוויי חתנות אין
 איין וואָך באַגליקען נישט. — אַווען און ווין פאָטער וואָלען נישט נעמען צוויי שוועסטער. — אויך אַ מוטער
 און אַ מאַכטער וואָלען נישט נעמען צוויי ברידער. — אויך וואָל מען נישט באַבן חתונה ווין מאַכטער צו
 דער ווייב'ס ברודער. — דער מענטש וואָס ווין מאַכטער איז געשטארבן אָן קינדער. אויב עס איז גי
 בוירן געוואָרען נאָך אַ מאַכטער. וואָל ער דער מאַכטער נישט ריפֿען דעם זעלבן נאָמען פֿון דער
 געשטארבענער מאַכטער (נאָך פֿיעל זאָכען שטייט דאָ אין ספר חסידים וואָס מען פֿעדערן ווין
 געהט (תעו):

(רסה) **איך**. אין ספר חסידים שטייט דאָ ווי אזוי מען זאל אַיגנארדענען הייזער אין וואָלד (תעה):

(רסו) **אסור**. מען טאר נישט זאָגען צו אַ יוד דאָס דערסט אזוי ווי אַ גוי. ווייל דרום האָט ער נישט
 קיין ערליכע קינדער (תעט):

(רסז) **לא**. אַ מענטש זאל נישט זאָגען איך האָב פֿיעל געווינדנט וואָס איך בעדארף דערפֿאר בעקומען
 פֿארלענדונג. — מען טאר נישט וואָהנען אין אַ שטאָט וואָס מען איז דאָרט געוואָהנט צו שטעל
 מען. — און וואו גייט דענסטען עסען אין יידישע הייזער ממדית זאָבן. — מען טאר נישט געסען
 שלעכטס אויף אַ יוד (תפ):

(רסח) **לא**. מען טאר נישט שעלמען קיין מענטש (תפג):

(רסט) **אין**. מען טאר נישט זאָגען צו אַ מענטש. נאָט זאל ערפֿילען דין פֿערלאַנג. ווייל מאַכטער פֿער
 לאַנגט ער כאָן יודען שלעכט. — נאָט בעט. עס זאל ווין מיין ווילען אז מיין דערבאָרימקייט
 זאל זיך קאלערן אויף מינע מידות. — עס איז גוט אז יעדער מענטש זאל אלע מאָג זאָגען. עס זאל
 זיין דער ווילען פֿון דין נאָט אז דין וואָלט געפֿינען אַ נחת דרום אין דינע באַשעפֿעניש. און עס זאל
 זיך קאָלירן דין דערבאָרימקייט אויף דינע מידות. און דאָ וואָלט זיך פֿירען מיט דינע קינדער מיט
 דערבאָרימקייט. און וואָלט מיט זי איין גיין בעסער פֿון דין (תפה):

(ער) **אדם**. אז אַ מענטש איז אַ געפֿאָרדערט זאל ער נישט אַרויס רידען וועג וועג וואָס ער האָט געטאָן
 גיין ער זאל זיך מאַכטען. און זאל תשובה כאָן אויף זי (תפו):

אשה

קיצור ספר החסידים

רעא אשה שיושבת על המשבר יש לבניא שבבית להתפלל עלי ועל הילד **(תפא)**:
רעב בחור שרוצה לקחת אשה כבת ארבעים שנה. לא תהי עצת יד"ש שם **(תנא)**:
רענ כל הבונה ביהמ"ד על שמו מכנה **(תקנ)**:
רער המשיא בתו יצוה לה שלא תעבור זמן מבילתה. ושלם תאמר לא אמבול עד שתחן לי מעות
 או הפץ פלוגי. אם רואה שאשתו מריבה עם אחרים ואינו יכול למחות בידה. עכ"פ ישחוק
 ולא יעזור לה **(תקו)**:

רעה לא יכסה מום בתו. כמו חולי. או מעשים רעים. אף שלא ירצו לקחת אותה. וכן שלא יתנו לך
 צדקה הרבה אם יודיעם **(תקו)**:
רעו יש הרבה תנוקת מתיים על שאמם לא נודרו בטבילה. וכן דאב לא שבר מפרישות עונה **(תקט)**:
רעז לא יקדש אדם אשה ולא יכנסה בצעוף עד שיתן הממון שהבטיחו לו ביד נאמן. ולא יאחרו
 הנשואין. ואם עני הוא לא יהי לו בנושה **(תקיב)**:
רעה מי ששירך אשה ואמרה לו שאין רצונה לקח איתו. מיד יפנה לזיכר באשה אחרת **(תקיר)**:
רעט מי שאינו יכול להודק לאשתו או שאין לו דע מאשתו ואינו מנרשה מאבר א"ע מעותיו ומעוה"ב
 ואם אין לו מכון לא יכבירו על כתובתה **(תקיו)**:

רעא אשה. או אשה האלט ביום נישואין א קנר בדאפ"ק. דא מןממשען וואס זענען אין שטוב
 בעמין אויף איר און אויף דאס קנר **(תכז)**:
רעב בחור. א בחור וואס וויל נעמען א חתם וואס איז אלס פערציג יאָרד וואָל דאָרט נישט זיין
 א עצה פון א ערליכען יוד **(תנא)**:
רעג כל. דער מענטש וואס בויט א בית המדרש און רופט דאס אויף זיין נאמען איז דאס פאר אים
 גיטערהלד **(תקג)**:

רער המשיא. אז א מענטש מאכט חתונה זיין מאכטער בעדארף ער איר זאגן אז זי וואָל נישט
 פארשפּעטיגען דא ציט פון דא טבילה. אויך וואָל זי נישט זאָגען איר וועל נחן טבילה
 נאָר אז די וועט מיר נעבען געלד אָדער יענעם ציהרונג. — אז א מענטש וועט אז זיין חתם קרינט
 זיך מיט פערטערע מענטשען און ער קאן איהר נישט ווערען. וואָל ער צום ווייניגסטען שוועגער און וואָל
 נישט העלפּען דער ווייב **(תקו)**:

רעה לא. א מענטש וואָל נישט בעהאלטען דעם פעהלער פון זיין מאכטער. דהיינו א קרענק אָדער
 שלעכטע מעשים. האָטש דורכדעם וועט מען איר נישט וועלען נעמען. — אזוי איז אויך ב"ה
 צדקה אז מען וואָלט דאס גיטוואסס וואָלט מען איהם נישט גיגעבען צדקה געלד. פון דעםמוזענען
 בדארף ער אלץ אויס זאָגן **(תקו)**:

רעו יש. עס איז דא פועל קינדער וואס שטארבען דורכדעם וואס ווערן מוטער און נישט גיזען
 געהט אין טבילה. אָדער דער פאָטער איז נישט גיזען געהט פון אפשיידענעם פון זיין
 ווייב **(תקט)**:

רעז לא. א מענטש וואָל נישט מקדש זיין א אשה און וואָל איר נישט צו דעקען מיט דעם דעקטויך
 ב"ה מען וואָל איינגעגען דאס געלט וואס מען האָט אים צו געזאָגט ב"ה א ערליכען מאן און
 דורכדעם וואָל מען נישט פארשפּעטיגען די חתונה. און אויב ער איז א אַרימסאן וואָלט אים נישט זיין וויא.
 א צווייגער **(תקיב)**:

רעה מי. אז מען האָט א מענטש גיטרכנס א אשה. און זי האָט גיזאָגט אז זי וויל אים נישט. וואָל
 ער באלד אָנהעבען דערען פון א אנדערע **(תקיר)**:
רעט מי. דער מענטש וואס קאן זיך נישט מורקן זיין צו זיין ווייב. אָדער אז א מענטש האָט נישט קיין
 קינדער פון זיין ווייב. און ער נט איר נישט. מאכט ער זיך פאר לידען פון דער וועלט און
 פון יענער וועלט. און אויב ער האָט נישט קיין געלט וואָל מען אים נישט באשועהדען ווער פועל אויף.
 איר כתובה **(תקיו)**:

(רפ) מי שיש לו מה לאכול היום ואומר מה אוכל למחר ח"ו ממחזורי אסנה (תקט):
 רפא) ראובן שהבטיח לקחת בת שמעון ואח"כ עבר על דבריו ונשא אחרת אעפ"י שב"ש את בתו
 יאמר גם זו למנוחה שאלו היה נושא היה לה למות. לכן אל יצטער. ולא יתקומם. ולא יראה

לו פנים וזעפות כי זונים מן הקב"ה הם (תקכא)

(רפב) כל שהוא חכם וצדיק יותר. יותר מסתפק אם יש לו עוה"ב (תקכד):

(רפג) יותר יש שכר למי שהוא בין רשעים והוא צדיק. וכן להיפך (תקכה):

(רפד) יראה אדם שיהי אהוב לכל. ולא יעשה השבעות מלאכים ושרים (רקכו):

(רפה) אדם מחירש בתורה או שמגלין לו ריון מן השמים ואינו כותב עתיד ליתן ריון. יש שסובל
 עניות לפי שאומר לעני שיוכל לעמוד לכך לא אתן לו. או מבוה לעני בן טובים (תקל):

(רפו) לענין צמאון אדם קודם. ובאכילה בהמה קודמת (תקלא):

(רפי) הרואה ארון בחלום מגיד על המת. לא יתעסקו בצדיק שמת אלא צדיקים (תקלב):

(רפז) בהדרגת שמת תלמיד חכם. אין לעשות בו נשואים (תקלה):

(רפח) אם מה שנוא לא ימנע מלצאת אחר ממתו (תקלז):

(רצ) לא יוציא אדם דיבור מפיו אא"כ הוא רצון הבורא ית' (תקמב):

הודר

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

(רפ) מי דער מענטש וואס האט צו עסען הינטגען טאג. און ער זאגט וואס וועל איך מארגען עסען
 דער מענטש איז פון דא מענטשען וואס עס פעהלט זיין די גלויבענדיגים אין נאם (תקט):

(רפא) ראובן. אייב ראובן האט געזאגט שמעון אז ער וועט נעמען זיין טאכטער און דערנאך האט
 ער גיטאן אנדערש. און גיטאן א אנדערש. איז חאטש ער האט דאך פארשעמט זיין
 טאכטער. ואל שמעון זאגן. אלץ וואס נאם האט גיטאן איז צום גוטען דאן ווען ראובן וואלט איר
 גיטאן וואלט זיך אפער געשטארבען. דרום ואל ער דערפון נישט האבען קיין שמערצען. און ואל
 זיך נישט קריגען און ואל אים נישט ווייזן א צארגענוג געזוכט. ווייל אלץ שירזכים זענען פון נאם
 (תקכא):

(רפב) כל. דער מענטש וואס איז א חכם און א צדיק מין פון זיין חבר. דער צווייטעלסט מעהר אייב
 ער וועט האבען עולם הבא (תקכד):

(רפג) יותר. דער מענטש וואס איז צווישען רשעים און איז א צדיק האט א גרויסען ליון. און אזוי
 איז פארקערט (תקכה):

(רפד) יראה. א מענטש ואל זעהן אז ער ואל זיין געליעבט ביי יעדער מענטש. ער ואל נישט בא-
 שווערען דא מלאכים און די שרים (תקכו):

(רפה) אדם. א מענטש וואס האט אויפגיטאן אין דער תורה. אדער מין האט אים פון הימל אנט-
 פלעקט א געהימנים. און ער פערשריבט זיין נישט. איז ער אן גיברעט געבען דערפאר
 ריכטיג פארן בית דין של מעלה. — עס איז דא א מאל א מענטש וואס ער לידט ארימקייט חיל ער
 האט גיטאן א ארימקייט אז ער קאן אריבערען און ער בדארף אים דרום נישט געבען. אדער דערפאר
 וואס ער האט פארשעמט א ארימקייט א יחסן (תקל):

(רפי) לענין. אז עס דארפט א מענטש און א בהמה. בעדארף מין פרייהער געבן א מענטש. און
 אז עס הונגעט א מענטש און א בהמה בדארף מין פרייהער געבען א בהמה (תקלא):
 (רפו) הרואה. אז א מענטש זעהט א ארון אין חלום דאס ווייזט אויף א נישטארגענעם. — אז א צדיק
 איז געשטארבען זאלן זיך מיט איהם באשעפטיגען נאך צדיקים (תקלב):

(רפז) בחרר. אין דער שטוב וואס א תלמיד חכם איז נישטארגען. ואל מין דארטען נישט מאכען
 קיין חתונה (תקלה):

(רפח) אם. אייב עס איז נישטארגען זינער א פליג ואל ער זיך נישט פערמיידען פון צו געהן נאך
 זיין לוי (תקלז):

(רצ) לא. א מענטש ואל פון מיל נישט ארייס לאזן קיין ווארט סידן דאס איז דער ווילען פון
 נאם (תקמב):

(רצא) הוזהר מלחרף למי שירא להשיבך שהקב"ה מבקש נקמתו (תקמה):
 (רצב) לא יהא רגע א' שלא תחשוב בהקב"ה איך לעשות רצונו (תקמו):
 (רצג) בשנגזר על אדם למות אותו יום תושך מזל (תקמו):
 (רצד) יהא אדם רגיל לומר יהי' מלפניך שלא נחמא לך ולבריותך ושלא יחמאו בנאי, ומחה כעב וכענן המאחינו למען שמך הגדול (תקנ):
 (רצה) מוטב לאדם שיהי' נדחה מפני חבירו (תקנא):
 (רצו) עני יראה לעשות מצות בגופו (תקנה):
 (רצז) כמה צדיקים שהיו ראשים ומתו לפי שהגיע עת גדולה של אחר, וזוה יראה אדם להתרחק מן הגדולה (תקנה):
 (רצח) גדיק שעשה חיבור ומת, ובא אחר לסחור דבריו לחראות חריפותו, הצדיק קיבל עליו (תקנס):
 (רצט) אב המצוה לבנו לתת נפ' לאשתו, שלא מצא בה ערות דבר, אל ישמע לו (תקסא):
 (ש) אב המצוה לבנו, ליקח אשה שאינו חפץ בה אינו מחויב לשמוע לאביו (תקסב):
 (שא) אם אביו או אמו מתקוממים עם אשתו ואם יאמר לאשתו שתשתוק, תהי' עם בעלה במחלוקת, ישתוק לה, כשאשתו בכעס אל ישמש עמה (תקסג):
 (שב) אוהרה לאב ואם שלא יניחו לבניהם לחלל שבת (תקסו):

לא

מזערע פיהרונג פאר יערער יוד
 (רצא) הוזהר, ואלסט ויין געהט נישט צו ווילען א מענטש וואס האט מורא דיר צו ענטפערען, וויל נאָם וועט זיכען ויין נקמה (תקמה):
 (רצב) לא, עס זאל נישט ויין אמן מעקערען וואס דיר ואלסט נישט מראכמען וויא אזוי צו ערפילען דעם פערלאנג פון גאט (תקמו):
 (רצג) בשנגזר, אז עס ווערט גזר אויף א מענטש אז ער זאל שטארבען, דעם מאן ווערט פינגסטער ויין מול (תקמו):
 (רצד) יהא, א מענטש זאל ויין גיוואנהט צו זאגן, עס זאל ויין דער ווילען פון דיר גאט אז מיר זאָ לען נישט וינדונגען, נישט צו דיר און נישט צו דינע באשעפעניש, און דינע באשעפעניש זאלען נישט וינדונגען צו דיר, און מינע קינדער זאלען נישט וינדונגען, און ואלסט אפמעקען אזוי וויא א וואלקין אונזערע וינד צילעב דין גאמען (תקנ):
 (רצה) מוטב, עס איז גלייכער אז א מענטש זאל ויין א פאנעשטוימענער צילעב ויין חבר (תקנא):
 (רצו) עני, א ארימען (וואס ער קאן דאך נישט מאן מצות מיט געלד) זאל ער מאן מצות מיטן קערפער (תקנה):
 (רצז) כמה, עס איז גיווען פיל צדיקים וואס זענען גיווען עלסטע און זענען געשטארבען וויל עס איז געקומען דא צייט וואס א אנדער מענטש האט בעזארפט צו געמען דאס גרויסקייט דרום זאל דער מענטש זעהן ויין דערווייטערען פון גרויסקייט (תקנה):
 (רצח) צדיק אז א צדיק האט גימאכט א ספר און ער איז געשטארבען, און עס איז געקומען א אנדערע רצט) אב, אז א פאטער הייסט ויין וויל אז ער זאל געבען א גט ויין ווייב, וואס ער האט און איר נישט גיפונגען קיין ערות דבר, זאל ער דעם פאטער נישט פאלגען (תקסא):
 (ש) אב, אז א פאטער הייסט ויין וויל אז ער זאל געבען א ווייב וואס ער וויל איר נישט, איז ער נישט מחויב צו פאלגען דעם פאטער (תקסב):
 (שא) אם, אויב ויין פאטער ארער מוטער קריגען יוד מיט ויין ווייב, און אויב ער וועט זאגן ויין ווייב אז וואס זאל שוויגען וועט וואס מיט אים ויין אין קריגע זאל ער איר שוויגען, אז ויין ווייב איז אן כעס זאל ער נישט ויין מיט איר (תקסג):
 (שב) אוהרה, דער פאטער און דא מוטער זענען גיידריינט אז ויין זאלען נישט לאזען זייערע קינדער דער מחלל שבת ויין (תקסו):

ליצוד ספר החסידים

(שנ) לא יתן אדם ממון הרבה לבנו אלא לשם שמים (תקסו):
(שר) אדם שיועד שבניו בני מריבה הם, יחלק הירושה בחייו, אפילו בשבתות ויו"ט צדיק אוכל לשובע נפשו ולא יותר (תקסא):

(שה) הנשמה רוח האדם לאחר מותו יודעת כל מה שבעוה"ז (תקעא):
(שו) מי שיש לו אב שמתביוש בשמוכייו לו אביו, שה' רע, אסור להוכירו בפניו (תקעב):
(שז) מה שאמרו האב שמחל על כבודו כבודו מחול היינו מדינו אדם, אבל חייב בדיש (תקעג):
(שח) מי שהוא בדרך, יודע שאביו ואמו מצטערין אותו, אירע לו סכנה בדרך, בשבא למחוז חפצו בשלום מצוה על הבן לכתוב שבא בשלום (תקעה):

(שט) קללה מוקד אפילו לאחר מיתת האדם לנשמתו (תקעו):
(שי) עיה העוסק במצוה יעמוד מפניו (תקפ):
(שיא) אסור לחתוך זנב הבחמה לקצרו וכמ"כ לצער כה"ג שאר בע"ח (תקפא):
(שיב) טוב יותר שלא יגדל אפילו ש"ס משיגול ויתן הרבה לצדקה (תקפב):
(שיג) מה שאמר רש"י ראיתי בני עלי' והם מועטים היינו בעוה"ב, אבל בג"ע יש הרבה יותר (תרב):

(שיד) כל עניני עוה"ז נשכח והכל הבל, רק יעשה לשי"ש (תרג):
(שמו) היושב בתענית לא יכעוס, ואם יכעוס מוטב שלא התענה (תריז):

ר

מדרש פיהרונג פאר יעדער יוד.

(שנ) לא. א מענטש ואל נישט געבען זיין זיין פילע געלט, נאר צוליבע גאטס
(שר) אדם. או א מענטש וויסס אז ווען קינדער ווענען קריגעדיגע, ואל
מילען די ירושה—אפילו אום שבת אין יום טוב עס א צדיק נאר
אבער נישט מין (תקסא):

(שה) הנשמה. די נשמה, דעם מענטשענ'ס געסט, נאכ'ז מו"ט, ווייס זיא אלץ וואס עס סהיט זיך
אויף דער וועלט (תקעא):

(שו) מי. דער מענטש וואס האט א פאטער, וואס ער שטימט זיך אז מען דערמאנט אים דעם פאטערס
נאמען, וויל ער אים געווען א שלעכטער, טאר מען נישט דערמאנען פאר אים דעם נאמען
פון פאטער (תקעב):

(שז) מה. דאס וואס דיא חכמים האבען גיואנט, דער פאטער וואס האט מוחל געווען אויף זיין כבוד
אין זיין כבוד מחול דאס אין נאר פון מענטשליכען דין, ער איז אבער חייב פון הימלעלישן
דין (תקעג):

(שה) מי. ווער עס איז אין וועב און ווייס אז זיין פאטער און מוטער האבען שמערצן טאמער האט
איהם גיטראפען עפעס א אומגליק אין וועג, איז אז ער קומט צו א ארם איז א מצוה אז דער
זון ואל צו זיך באלד שרייבען אז ער איז געקומען געוונטערדיג (תקעה)
(שט) קררה. א קללה שארט אפילו נאכדעם וויא דער מענטש איז גיטראפען, דען עס שארט צו
דער נשמה (תקעו):

(שי) עם הארץ. אז א עם הארץ באשעפטיגט זיך אין א מצוה בדארף מען פאר אים אויף שטיין (תקפ):
(שיא) אסור. מען טאר נישט אפשיידען א חידעל פון א בהמה אום צו מאכען איר קרצער, אויף
אויך טאר מען נישט מצער זיין קיין לעבעדיגע וואך (תקפא):

(שיב) טוב. עס איז גלייכער אז מען ואל נישט רויבען אפילו דאס וואס עס איז ווערט נאר א פעניג
אירדער רויבען און געבען פילע צדקה (תקפב):

(שיג) מה. דאס וואס ר' שמעון בן יוחאי האט גיואנט, איך האב געווען ערהייבענע מענטשען און זיך
ווענען ווייניג דאס איז נאר בעולם הבא, אבער אין גן עדן איז דא פילע מעהר (תרב):
(שיד) כל. אלץ זאכען פון דער וועלט ווערט פארנעמען אין אלץ איז נארישקייט, דרום בדארף מען
אלץ טאן נאר צוליבע גאט (תרג):

(שמו) היושב. דער מענטש וואס פאסט ואל ער יענעם טאג נאר נישט זיין אין כעס, און אויב ער
איז

קיצור ספר החסידים

שמו) ר' אבן ציון ככל ערב שבת (שם):
 שו"ת שמשון גבור כו' דוד חסיד כו' שלמה הכהן כו' וכולם נכשלו בנשים. להודיע תוקף יצר הרע
 של אהבת נשים. כמה והירות צריך להנצל ממנה. ושמן מגלן מור לנשים (תרי"ט):
 שו"ת אסור לעשות לנואף תחבולה שיבוטל ממנו התאוה לנמדי (תרך):
 שו"ת מעשה נורא מבחור אחד צדיק גדול, ודראה א"ע פרוץ מאד (תרנב):
 שכתב מ"י שחושב על המובנים רעה, הוא חוטא (תרכד):
 שכתב אדם מחויב לנקות א"ע לפני המאמינים לדבריו, אבל לא לפני שאין מאמינים לדבריו (תרכז):
 שכתב לא יספר שמחתו למי שאינו חושב בשמחתו, ולא יספר רעותו למי שאינו רואה ברעותו (תרכז):
 שכתב אדם שמדבר רע על חבריו, או שמדבר עליו טוב כמורכב מלאכי השורת מדברים עליו (תרלג):
 שכתב אפילו אם לא ידוק על בתו בלעם, וב"ש שלא ידוק על שאר בני אדם ח"ו (תרלז):
 שכתב אסור לומר אם לא אעשה כך איני יהודי (תרלז):
 שכתב המספר לחבירו ז"ך קילל לאיש אחד יאמר בלשון נסתר (תרלח):
 שכתב החוקר לבית חבריו ויגיד יוצא מחוטא, וכן המוליק ילדיו קטנים לבית חבריו, ודרך הוא שניעם
 יוצא מחוטא, אם לא קנה נענש ע"ז שנמאס בהם חבריו (תרמא):

יש

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

אין אין כעס אין גליכער אז ער זאל גאָר נישט פאססן (תריז):
 שמו) ר' אבין, ר' אבין פלעגט פאססן אלע פרייטאג (שם):
 שו"ת שמשון, שמשון אין געווען דער גרעסטער גבור, דוד אין געווען דער גרעסטער חסיד, שלמה אין גי-
 ווען דער גרעסטער קלוגער, און זיי זענען אלע גישטראפט געווארען מיט ווייבער, דאס ווייזט דעם
 יצר הרע'ס גרויסע קראפט צו ווייבערשע לעבשאפט. — מען דארף האָבען זעהר פיעל פאָרויכטיגקייט
 אום צו באַשערימט ווערן דערפון. — מען דארף ווייבער נישט אויסוואַלען קען געהעמיגט (תרי"ט):
 שו"ת אסור, מען טאר נישט טאן קען זאך אום מען זאל מבטל מאַכען אנואף אז ער זאל גאָר קען
 שום תאוה נישט האָבען (תרכ):
 שו"ת מעשה, אין ספר חסידים שטייט דאָ א וואונדערליכע מעשה פון א בחור א גרויסען צדיק, וואָס
 ער האָט זיך אויסגעוויזען פאר א הולט, אָבער באמת אין ער געווען זייער אנשערליכער
 (תרכג):
 שכתב מ"י, דער מענטש וואָס מראַכט אויף גומע מענטשען שלעכטס, זינדיגט ער דערמיט (תרכד):
 שכתב אדם, א מענטש אין מחויב זיך פארענטפערען פאר מענטשען וואָס וועלען גלייבען זינען רייד
 אָבער פאר מענטשען וואָס וועלען אים נישט גלייבען דארף ער זיך נישט פארענטפערען
 (תרכז):
 שכתב לא, א מענטש זאל נישט דערצעהלען זיין פרייד אזא מענטש וואָס וועט זיך דערפון
 נישט פֿרעהען, אויף זאל ער נישט דערצעהלען זיין אומגליק אזא מענטש וואָס וועט נישט
 האָבען קען שמעצן דערפון (תרכז):
 שכתב אדם, אז א מענטש רעדט שלעכטס אויף זיין חבר, אָדער ער רעדט אויף אים גוטס, פינגט
 אזוי רידען אויף אים מלאכים (תרלג):
 שכתב אפילו, אפילו א פאָטער זאל נישט שפּיען אויף זיין אייגענע ביכטער מיט צאָרן, א בל שכן
 ער זאל נישט שפּיען אויף א פֿרעמדען מענטש (תרלז):
 שכתב אסור, מען טאר נישט זאָגן אויב איך וועל דאָס נישט טאן בין איך נישט קען יוד (תרלז):
 שכתב המספר, אז א מענטש דערצעהלט זיין חבר וויא אזוי ער האָט יענעם גישאַלטען זאל ער
 ריידען מיט א פֿערשטעלטן לשון (תרלח):
 שכתב החוקר, אז א מענטש גיט צו זיין חבר אין שמוע און ער האָט אַרויס גילאָזען אומריינקייט
 פון גאָר, אָדער דער וואָס פיהרט זינען קליינע קינדער צו זיין חבר אין שמוע, און דער
 שטייגער אין דאָס אז פון ווער נאָ גיט אַרויס אומריינקייט, אין אויב ער האָט דאָס נישט אָפגעווישט
 ווערט ער דערפאר גישטראַפט, ווייל דער חבר מיואָסט זיך דאָ דערפון (תרמא):

סיפור ספר החסידים

שכח) יש אדם שנולד בעון שחומר לעשות. כדי לגלות עונו לכל (תרמו):
(שכח) תשובה על הכל שישמור את עצמו שלא יכזב (תרמו):

(של) יש לצדיקים להצטרע על שבני אדם אין עושים רצונו של מקום (תרמו):
(שלא) חסיד אחד אמר שהאריך ימים. ששחק למי שחירף אותו ומחל להם (תרמו):
(שלב) אב ציוה לבנו להלין כעסו. ומעשה שהי' (תרנה):
(שלג) ממהרים לענוש את אדם שצועקים עליו שמיצר להם. יותר מאם לא היו צועקין עליו.

(שלה) לא יגנוב אפילו מן הנכרי. ומעשה נורא (תרסא):
(תרנה):

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

מי

(שכח) יש. עם טרעפט זיך א מאל אז א מענטש ווערט גיפאנגען אין זינד וואס ער האט נאר גילוסט.
צו מאן. כדי זיין זינד וואל יעדערין געפלעקט ווערען (תרמו):

(שכח) תשובה. עס איז דא אין תשובה אויף אלע עבירות. אז מען וואל זיך פילעווען נישט זאגען.
קין ליגען (תרמו):

(של) יש. די צדיקים געדארפען האבען שמערצען דערפון וואס עס איז דא מענטשען וואס טוהען נישט נאכ'ם.
וילען (תרמו):

(שלא) חסיד. א חסיד האט גיזאגט אז ער האט לאנג גילעבט וויל ער האט געשוויגען יעדערין וואס
האט אים געוידעלט. און ער האט יעדערין מחל גיווען (תרמו):

(שלב) אב. א פאטער האט גיזאגט זיין ווהן אז ער וואל דעם צאָרן לאָזן איבערגעכטונגען איבער
נאכט און דורכדעם זענען באַשרעמט געוואָרען פון מיט צוויי אומשולדיגע מענטשען. די
מעשה איז אזוי געווען. דער ווהן האט זיך ערליך געהאלטען דעם פאטער. האט צו איהם גיזאגט
בעפויהל אויף דיר אז ווען דאס וועסט ווערן אין כעס. וואלטט דו דעם כעס לאָזן איבער געכטונגען. איך
היינו דאס וואלטט אים אפ ליגען אויף מארגען. און דו וואלטט זיך אין האלטען נאר נישט ריידען.
נאך דעם פאטער'ס געזאגט איז דער ווהן אומעק אין א ווייטע מדינה. און האט איבער געלאזט זיין
פריי א שוואנגערע. ער האט דערפון גארנישט געוואוסט. ער האט זיך גיזאגט אין וועג פיעל יאהרען
אז ער איז צוריק געקומען צו זיך אין שטאדט איז ער געקומען ביי נאכט און ער איז ארויף געגאנגען
צו דער שטוב וואס זיין ווייב איז געווען. האט ער גיהערט אונטער דער טהיר ווי א בחור האט איר
גיקושט. האט ער ארויס גיזאגט די שווער פון שיד און האט גיזאגט אריין אין שטוב און בידען
אריין געקוקט אין שיד אריין. דערוויל האט ער גיהערט וויא זי האט גיזאגט צום בחור. עס איז שוין
דא פיעל יאהר. צייט דיין פאטער איז פון מיר אוועק. ווען ער וואלט געווען געוואוסט אז איך האב
אין גיבוירען א ווהן. וואלט ער שוין לאנג געקומען חתונה מאכען דיר. אז דער מענטש האט דאס
דערהערט. האט ער פריינדליך אָנגעקלאַפט אין טהיר. און האט גיזאגט עפענט מיר טיערע. גילויבט
איז נאט וואס ער האט מיר איינגעהאלטען מיין כעס. און גילויבט איז מיין פאטער וואס האט מיר
באפויהלען מיין צו האלטען דעם כעס אין נאכט. דורכדעם האב איך נישט דערהרגיט נישט דיר און
נישט מיין ווהן. האבען זי געמאכט א גרויסען מאהל צייט און זי האבען זיך זעהר שטארק גיפרייט.
(תרנה):

(שלג) ממהרים. אין הימל היילט מען זיך גיכער שטראפען דעם מענטש וואס מענטשען שרייען אויף
אים אז ער טוהט זי שלעכט. מיין פון דעם מענטש וואס מען שרייט נישט אויף אים (תרנה):
(שלה) לא. מען טאר נישט גיגען אפילו פון א עכוס. און עס האט זיך גיטראפען א מענטש האט
גיזאגט ווהן און מענטער. און אז זי האבען חתונה געהאט זענען זי געשטארבען. האט
ער דאס דערצעהלט פאר א חכם. אזוי וויא איך האב געהאט געשעפטען מיט א גוי. איז דער גוי געש-
טארבען און דא גישעפטען אונזערע זענען אויך בטל געווארען. דערנאך זענען געשטארבען מיין
ווייב זיין מענטער. און מיין גאנץ געלט איז גיבליבען ביי מיין איידעם און שויר. וואס זענען מיר
יעצט

סיפור ספר החסידים

שלה מי שמחה אשתו. לא ישא אחרת כל זמן שבני אדם מזכירים אותה ומצערין עליה (תרס"ג):
שלו **אפיקור** בחמה לא ישריה יותר מראי וכמו"כ בעת ליתרה לא ישריחה וכ"ש שפחה נכרית (תרס"ג):

שלו **בלב** שאינו נושך. שנכנס לבית אסור לזרוק עליו רוחחים. או להכותו במקל גרוי. או לדחוק אותו ברלח, או לעזור עיניו (תרע"ג):

שלה מי שהוא מוכה שחין. אסור לו לרחוץ במרחץ עם ישראל אחר (תרע"ג):

שלה **המתקומט** עם גבורים. או עם מי שהשעה משחקת לו. וכיוצא בו. עתיד ליתן את הדין על שגהג בידים (תרע"ה):

שם **רוח** סערה שעמד בים למבוע הספינה יכולים להפיל גורל. ועל מי שיפול הגורל ג"פ וא"ו יכולים להפילו לים (תרע"ט):

שמא **אם** יברח אליך רוצח בין יהודי בין גברי לא תקבל (תרס"ג):

שמב **אל** תהי מן הרשעים (תרס"ד):

שמג מי שיש לו ספר של שמות חקודש אל יניח בביתו פן יעסקו בו בניו או חתניו או תלמידיו (שמג):

ויגדוהו

מיערע פוהרונג פאר יעדער יוד

יעצט אזוי וויא פערמער. איז אז איך האב שוין גישט גיהאט קיין זיך איבערלאזן קינדער אייך דער וועלט. פאר וואס וענען זי גישט געשטארבען איידער זי האבען חתונה גיהאט, וואלט דאך מיין געלד גישט געבליבען ביי מענטשען וואס וענען מיר יעצט פערמער. אין גאך א ווינדער נעה איך אז כל זמן דער גוי האט געלעבט האב איך געהאט גלוק. אין דער גאנצער אומגלוק איז געווארען נאכן גוים מיט האט דער חכם אים געקעמפערט מאמער איז דאס געלט צו דיר געקומען גישט ערלד, האט ער אים געקעמפערט נאך איך האב קיין מענטש גישט גיטאן קיין שלעכטס. נאך אט דעם גוי האב איך אים אלעמאל אפגעגארט. אין האב אים גיטאן אומרעכט, וערן מיר דערפון אז ווען ער איז געשטארבען האט דאס זיין מלאך געזאגט און געשווינגען רערויף. און גאט טהוט דעם משפט פון דא גערויבטע, ס'פון א יוד ס'פון א גוי. דרום מאך מען גישט געבענען דא געוויסענהאפט אפילו פון א גוי. אייך ברי עס ואל דורכרעם גישט ווען קיין חילול השם (תרס"א):

שלה מי. אז א מענטש איז געשטארבען זיין ווייב ואל ער גישט נעמען א אנדערע כל זמן מענטשען רעקטאנען דא געשטארבענע און האבן דערפון שמערצן (תרס"ג):

שלו **אפיקור**. וואגאר א בחמה ואל ער גישט צופיל באמיהען, און ווען זי האלט ביים געווינען ואל ער איר אויך גישט באמיהען. א כל שכן א גוישע דעקענט ואל ער גישט צופיל באמיהען (תרס"ג):

שלו **כרב**. א חונד וואס ביסט גישט, אז ער איז אריין אין א שטוב און מען וויל אים ארויס טריבען, מאך מען גישט גיסן אויף אים קאכעדיגע וואסער. אדער שלאגן אים מיט א גרוי. מען שמעקען אדער אים צו קוועטשען צו דער מיהר אדער אים בלינד מאכען. נאך מען בערדארף אים אזוי ארויס טריבען (תער):

שלה מי. ווער עס האט א אומרעכטע קאפ מאך ער זיך גישט וואסען אין גאך מיט נאך אייד (תרע"ג):

שלה **המתקומט**. דער מענטש וואס קריגט זיך מיט שטארקע מענטשען. אדער מיט מענטשען וואס עס גלוקט זיך דא ציט, און דינסטגליבען. איז ער אגגעברעט אפגעבען רעכנונג פאר בית דין של מעלה דערפאר וואס ער זעלבסט האט זיך אלץ גוים געווען דעם מיט (תרע"ה):

שם **רוח**. אויב עס איז געווארען א גרויסער שטורם ווייניג אויפן ים, און עס האלט [אז די שף ואל אים געווינקען ווערען. קאן מען ווארפען גורל. און אויף וועמען עס וועט פאלען דער גורל דריי מאל נאכאנאנד. קאן מען אים אריין ווארפען אין טיך (תרע"ט):

שמא **אם**. אויב עס וועט צו דיר אריין לויפען א מערדער, ס'א יוד און ס'א גוי, וואלט אים גישט אריין לאזען צו דיר (תרס"ג):

שמב **אל**. די וואלט גישט ווען קיין בעשעצער פון רשעים (תרס"ד):

שמג מי. אויב א מענטש האט א ספר מיט תפילין שמות, ואל ער אים גישט איבער לאזען ביי זיך און

סיפור ספר החסידים

ויגנוהו (תרפ"ט):

שרם) דרך שמהנינו דעים הוא לפי שהי' להם מנהיג טוב והי' מבזים אותו, או לפי שהצדיקים היו נוהגים בענוה כשהי' להם למחות לרעים הי' אומרים מה אני ראוי להוכיח להם, לכן הרכיב אליהם מנהיג עד שאפילו הי' חפצים למחות לרעים, יראים מפניהם, גם אם יוכיחם לא יהי' דבריהם נשמעים (תרצ"ד):

שמה) יש רשע שיש לו פרקליט אחד טוב, כגון מקבל אורחים או עוסק במתים או ארוק בצדקה וגמ"ח, מרחיקים ממנו פורעניות (תרצ"ו):

שמו) שנים שיושבים ובקשו עב"ם להרוג אחד מהם, ואחר ת"ח ואחר ע"ה, מצוה על הע"ה לוטר הרגוני, ולא חברי (תרצ"ח):

שמו) מע"ה בת"ח צדיק שקברוהו אצל מי שאינו הגון, בא הצדיק לכל בני העיר בחלום הרעותם לי שקברתוני אצל בית הכסא שריחו רע וקשה לי העשן, ושמו אבנים בין קבר הצדיק לקבר הרשע במחיצה, משם והלאה לא בא להם בחלום (תשה):

שמה) אחד הי' מבקש נקמה על שונאו שלא יהא לו מנוחה, לאחר מותו, בא ואמר לו בחלומי מה אתה סובר שאין המתים יכולים להזיק, תפש המת בגיד הנשה של החי ולמחר באב לו כאותו מקום (תשה):

שמה) אחד נדרם כלילה בביהכ"נ, וסגרו השמש, בחצי הלילה נעור וראה הנשמות מעוטפות בטליתות ושאר

מ"ערע פיהרונג פאר יעדער יוד

שטוב טאמער וועלען זיך מיט אים באשעפטיגען זינען זיין אדער זינען אידעמס, אדער זינען תלמידים נאך ער זאל אים ערגעץ בעהאלטען (תרפ"ט):

שרם) דרך, דאס וואס עס איז דאס שלעכטע יודישע-פיהרער איז דאס דערפאר וואס עס איז געווען א גוטער פיהרער און מען האט אים פארשעמט, אדער דערפאר וואס די צדיקים האבען זיך געפיהרט ודער ענההייט אז ווען זי האבען בערארפט ווערען און שטראפן א שלעכטען מענטש האבען זי גנוגט, צו בין איך דען ראוי שטראפן מענטשן? דרום האט מען גימאכט א פיהרער וואס אפילו אז ער זאל וועלען שטראפן שלעכטען מענטשען האט ער מורא פאר זי, און אפילו אז ער וועט זי שטראפען וועט די רייד נישט גיהערט ווערן (תרצ"ד):

שמה) יש, עס מרעפט זיך א מאל אז א רשע האט א גוטען מליך, דערפאר וואס ער נעמט צו זיך אין שטוב אורחים אדער ער באשעפטיגט זיך מיט געשטארבענע, אדער ער איז ודער באהעפט אין צדקה און גמולת חסד, דרום דערווייטערט מען פון אים פורעניות (תרצ"ו):

שמו) שנים, אז צוויי מענטשען וועלען איינער איז א למדן און דער צווייטער איז א פראסטער, און עב"ם זענען גיקומען און ווילען איינעם פון זי הרגינען, איז א מצוה אז דער פראסטער זאל זאגען הרגים מיך און נישט מיין חבר (תרצ"ח):

שמו) מעשה, עס האט גיטראפן א למדן א צדיק איז גיטראפען און מען האט אים באגראבען לעבען א מענטש וואס איז גיווען נישט קיין ערליכער, איז דער צדיק גיקומען צו חלום צו אלע שטאט-מענטשען, און האט זי גנוגט איר האט מיר שלעכטס גימאן דערמיט וואס איר האט מיר באגראפען לעבען א בית הכסא וואס דער ריח איז ויער א שלעכטער, און עס איז מיר ויער שווער צו פארנעמען דעם רייד, האבען דא מענטשען גימאכט א מחיצה פון שטיינער צווישען דעם קבר פון צדיק און רשע, פון דעמאלט איז שוין דער צדיק מער נישט גיקומען צו חלום (תשה):

שמה) אהר, א מענטש האט גיבעטען נקמה אויף זיין פינד אז ער זאל נישט האבען קיין רוח, נאכ"ץ טויט איז יענער גיקומען צו איהם אין חלום און האט צו איהם גנוגט וואס מ'מנסט אז די געשטארבענע קאנען נישט שערדיגען א מענטש, האט דער גיטראפענער אנגענומען דעם גיד הנשה פון לעבעדיגען, מארגען אין דער פריה אז ער איז אויפגעטאנען האט אים ווי גיטאן יענער ארט (תשה):

שמה) אהר, א מענטש איז אנטשלאפן גיווארן ביי נאכט אין שוהל, אין דער שמש פון שוהל האט אים דארטן איבער געלאזט, און האט פארשלאסען די טהור, אין פליסען נאכט האט ער זיך אויפגעקומען

לח תורת החסידים הראשונים

ליצור ספר החסידים

- ושאר בנ"א שעדיין חיים בתוכם, ולא היו ימים מועטים וכו' (תשיא):
- (ג:) צריך האדם להצטרע כשמצטרין הצבור, כגון שמת ת"ח, בניו של אדם מתים על שלא בכה על מיתת צדיקים (תשיד):
- שנא אדם שמתו בניו בחייו עומדין אותו לדין ע"ז לעוה"ב (תשמז):
- שנב אב שצויה לבנו לחלוכו לקברי אבותיו, אם הבן יודע שיסריח עד שיבוא שם לא יוליכנו (תשכא):
- שנג אף שאין מויוץ הנוסס, אעפ"כ אם נפלה דליקה בבית וימלנו משם, בדליקה יציל החי הבריא קודם, ואח"כ החולה המסוכן, ואח"כ המת, ואח"כ ספרים (תורה, נביאים, כתובים, תושבע"פ) (תשכד):
- שנד המבעיל כלים לחג הפסח, בעל תורה הבקי יגעיל (תשלא):
- שנה שני מתים בעיר יקברו אותו שמת ראשון, ואם האחרון נפוח יקברו האחרון ראשון (תשמג):
- שנו לא ישמש מבתו בשעה שאביו או אמו גוססין (תשמד):
- שנו לא יבקש על שונאיו שיענשו, אלא יבקש שישלימו אתו (תשנ):
- שנה כשרצה אדם, לא יתלה החולה במאכל ובמשתה וכיוצ"ב ואפילו חבלו בני אדם בו, רק יתלה הכל בהקב"ה (תשנא):
- שנט המתפרר על שונאיו זהו חסידות יתירה, ואז עונים לו על כל בקשותיו שמבקש על עצמו (תשנג) מי
- מזערע פיהרונג פאר יעדער יוד.
- אויפגעהאפט אין האָט געזעהן ווי גשמות זענען איינגעטילט אין מליתים און לעבעדיגע מענטשען זענען אויך צווישען זיי. אין עס האָט לאנג נישט געדויערט אז די לעבעדיגע מענטשען וואָס זענען דאָרט גי ווען זענען גישטארבען (תשיא):
- (ג:) צריך, א מענטש בדארף האָבען שמערצען אז דאָס פובליקום האָט שמערצען, דהיינו ווען עס איז גישטארבען א למדן.—ביי א מענטש שטארבען קינדער דערפאר וואָס ער האָט נישט געווינט אויף צדיקים וואָס זענען גישטארבען (תשיד):
- שנא אדם, א מענטש וואָס זינג קינדער זענען גישטארבען ווען ער האָט גילעבט, וועט מען אים דערפאר שטעלען פארן בית דין של מעלה (תשמז):
- שנב אב, אז א פאָטער האָט אן גיזאנט ווען ווען אז ער זאל אים פירען צום קבר פון זיינע עלטערן איז אויב דער ווען אז דער פאָטער וועט מסריח ווען ער וועט אים אהן ברינגען בדארף ער אים נישט פאלגען און נישט פירען אהן (תשכא):
- שנג אף, האָט מען טאָר נישט רירען א מענטש וואָס וועט גוסס, פון דעסוועגען אויב עס ברענט אין שטוב זאל מען דעם גוססדיגען ארויס געמען.—אז עס ברענט בדארף מען פריהער באשרעמען גיזונטען, דערנאָך א גיפערליך-קריינקען, דערנאָך א גישטארבענעם, דערנאָך כפרים (פריהער תורה, דערנאָך נביאים, דערנאָך כתובים, דערנאָך גמרות) (תשכד):
- שנד רמבעל, אז מען דארף כשרין כלים אויף פסח, זאל דאָס כשרין א מענטש וואָס קאָן לערנען תורה (תשלא):
- שנה שני, אז עס איז דאָ צוויי גישטארבענע זאל מען פריהער באגראָבען דעם וואָס איז פריהער געשטארבען, אָבער אויב דער לעצטער איז א גישוואַלענער זאל מען פריהער באגראָבען דעם לעצטען (תשמג):
- שנו אה, מען טאָר נישט משמש המטה ווען אז ווען פאָטער אָדער מיטער זענען גוסס (תשמד):
- שנו לא, מען טאָר נישט בעסען אויף זיינע פינגער אז זיי זאלען גישטארפֿט ווערען, נאָר ער זאל בעסען אז זיי זאלען ווערען שלום מיט אים (תשנ):
- שנה כשהחלה, וועט א מענטש ווערט קראנק זאל ער נישט אָנהענגען די קראנקהייט דורכ'ן עסען אָדער טרינקען און דעסמגליכען, און אז אפילו מענטשען האָבען אים פערדארבען, פינדעס-וועגען זאל ער אלץ אָנהענגען אז דאָס קומט פון גאָט (תשנא):
- (ג:) המתפרר, אז א מענטש בעט גוסס אויף זיינע פינגער דאָס גרויסע פרימקט, און דאמפלט ענטפערט

סיפור ספר החסידים

(שם) מי שרגיל להתפלל ביוה"כ, או שרגיל בשאר מצות, ולא התפלל פ"א או עזב המצוה שרגיל בה היא סכנה (תשנה):

(שם) אם רואה שעושין מחלוקת עליו אל יתפלל (תשנו):

(שם) מי שהוא בעל מריבות וקטנות לא יעשה בעל תוקע, וכיוצא בו שאין קטגור כו' (תשנה):

(שם) אפילו אנשים פשוטים שמוסיפין שכר על מצות של בה"כ שלא לש"ש. אעפ"י יתנו להם (תשנה):

(שם) לא ישב ולא יעמוד להתפלל אצל אדם רשע שהשכינה מתרחקת ממנו (תשע):

(שם) יש להזקק האזור במתניו היטב, בשעת התפילה, וכן בשבת (תשענ):

(שם) המתפלל בכוונה ונפל הסידור מידו על הארץ לא ינבחנו. המתפלל בכוונה נוהל עוה"ב (תשענ):

(שם) לא יצא אדם מבה"כ עד שסיימו הקהל כל התפילה (תשענ):

(שם) המכוון בתפילה, והתחיל השי"ן בקו"ר ברור, והוא עומד באמצע התפלה יכול לילך לאחריו שיוסברו שניים כבר התפלה ולא יתלוצצו ממנו (תשפד):

(שם) אשה שילדה תאומים, או שנים בשנה אחת צריך להתפלל להקב"ה שיתקיימו (תשצב):

(שם) דעתו שסנהיג אותו משוגע, וצדיק שמושל בו רשע, ואדם נכבד שצריך לנבל, צריכים צדיקים להתפלל להקב"ה שיושיעם מידם (תשצו):

אין

מביע פיהונוג פאר יעדער יוד

קענטערט מען אים אויף אלע זינג ניבעט וואס ער בעט פאר זיך (תשננ):

(שם) מי דער מענטש וואס איז געוואהנט דאווענען פאר'ן עמוד אום יום הכפורים, אדער ער איז געוואהנט טאן עפעס א מצוה, איז אויב אין מאהל דאווענט ער נישט אדער שהוא נישט דא מצוה

איז דאס גיפעהרליך (תשנה):

(שם) אם. או א מענטש זעהט אז עס ווערט א מחלוקת אז ער זאל נישט דאווענען פאר'ן עמוד, זאל ער נישט דאווענען פאר'ן עמוד (תשנו):

(שם) מ. דער מענטש וואס איז א בעל מחלוקת, ער קריגט זיך שטענדיג, זאל ער נישט ווערן קיין בעל תוקע, און דעסמגליכען, וויל א קריגער קאן נישט ווערן א איבער-בעטער (תשנה):

(שם) אפילו. או אפילו פראטעסט מענטשען ווילען צאהלען מעהר פאר מצות אין שוהל, האטש דאס איז נישט לשם שמים, פֿינדעסמווענען בדארף מען זי נעבען די מצות (תשמה):

(שם) לא. א מענטש זאל זיך נישט וועצען, און זיך נישט שטעלען, דאווענען לעבען א מענטש א רשע, וויל דא שכינה דערווייטערט זיך פון אים (תשע):

(שם) יע. מען בדארף שטארק צו קוועטשען דעם גארטל צו די לענדען בשעת'ן דאווענען. אויך אים שבת בדארף מען שטארק צו קוועטשען דעם גארטל, ווארום אויב נישט טאר מען אים

נישט מארגן אין גאס (וואו עס איז נישטא קיין עירוב) וויל ער איז דאך איבערגי (תשענ):

(שם) הנת. לא. או א מענטש דאווענט מיט כוונה און עס איז ארויס גיפאלען דער סידור פֿון זמן האנד אויף דער ערד זאל ער אים נישט אויפהויבען—דער מענטש וואס דאווענט מיט כוונה וועט ער ירשען עולם הבא (תשעו):

(שם) לא. א מענטש זאל נישט ארויס גיין פון שוהל ביי דאס פובליקום האט גענדיגט דאס גאנצע דאווענען (תשעט):

(שם) המכוון. דער מענטש וואס איז מכוון אין דאווענען, און דער חזן האט שוין אן געהויבען הויך ברוך (די שמונה עשרה) און ער האלט נאך דאמאלט אין מיטן שמונה עשרה, קאן ער

אויסגיין אין מיטן שמונה עשרה, כדי מען זאל מיינען אז ער האט שוין גענדיגט די שמונה עשרה אום מען זאל פֿון אים נישט לאזען וואס ער איז אזוי מאריך בתפלה (תשפד):

(שם) אשה. או א פרוי האט גיבוירען א צוויילינג, אדער זי האט גיבוירען צוויי קינדער אין איין יאהר, בדארף מען בעטען גאט אז זי זאלען געווינד זיין (תשצב):

(שם) דעתו. א קלינגען מענטש וואס עס פֿיהרט אים א משוגענער, אדער א צדיק וואס אויף אים געוועלטיגט

קיצור ספר החסידים

שעה) איך משיבין על הקלקלה, ובמקום שיש תועלת בזה שמודיע לו, יש להודיעו (תתב):
 שעה) אל ת שמח אביו ואמה ואינה יודעת מותר לבעלה לשמש עמה (תתג):
 שעה) אחר קדושה כששומע אמן יהוה בחדר שני, יש לילך למלאות לעשרה וכן לראות קשת ולברך עליו (תתד):

שעה) בית הסמוך לבית הכנסת ומאפיל על חלון בדי"כ סכנה (תתה):
 שעה) לא יעשה בית הכנסת מכון נגד בית המדרש (תתי):
 שעה) צריף לעשות צרכיו קודם התפלה וקודם האכילה (תתכ):
 שעה) כשמברך איזה ברכה להקב"ה, צ"ל בקו"ר (תתל):
 שעה) כשכסה דם עוף ובוירך עליו, לא יתכן שישתין שם (תתמ):
 שעה) אם יש אורחים בביתו לא יניח הקטנים לאכול עמם בקערה, וגם יקנה סביב חוטמיהן שלא ימאסו, דבר שהעברים נוהגין איסור ולא ישראל, אם יודע הישראל שאם יאכל יהי חילול השם בזה, לא יאכל (תתנ):

שפה) יש לשרוף זבובים כדי שלא יפלו לתבשיל (תתס):
 שפה) אם בורך על מים ושמע שמח אחר בשכונתו, ישחה מעט וישפוך השאר (תתסא):
 שפה) אשה הרה בחודש השני, בע"ש חממין לה חמין שמה חלד בשבת ולא תצטרך לחלל שבת (תתסב):
 כשיש

מבשרע פיהרונג פאר יעדער יוד

גיוועלסונג א רשע, אדער א ערליכער מענטש וואס בדארף זיך באשמוצען, בדארפן צדיקים בעטן נאך אז ער זאל זיך ארויס העלפן פון זייערע הענר (תשצו):
 שעה) אין מען בדארף נישט דערצעהלן א שלעכטע זאך אבער וואו דאס ערצעהלן וועט ברענגען נוצן, בדארף מען דאס ערצעהלן (תתא):

שעה) אשה א פרוי וואס עס איז גישטארבען איר פאטער אדער איר מוטער און זיא ווייס נישט מען איר מאן משמש המטה ויין (תתב):
 שעה) אחר, נאך קדושה אז ער הקריט אז אין צווייטען צימער ענטפערט מען אמן ויהא שמי"רבה בדארף ער אהין ארצין גיין, און אזוי אויך אויב מען ווערט אין מיטן די הויכע שמונה עשרה נאך קדושה א פילען-בויגען בדארף מען ארויס גיין און מאכען די ברכה (תתג):
 שעה) בית, א שטוב וואס איז גאנצעט צום שוהל און זיא פארשטעלט דעם פענסטער פון שוהל אין דאס גיפעהרליך (תתד):

שעה) לא, מען מאך נישט מאכען דעם בית הכנסת פונקט אנטקעגען די שוהל (תתה):
 שעה) צריף, א מענטש בדארף מאן זינען מענטשליכע בעדערפעניש פארן דאווענען אין פארן עסען (תתי):

שעה) כשמברך, אז א מענטש זאגט א ברכה בדארף ער דאס זאגען הויך (תתכ):
 שעה) כשכסה, אז א מענטש האט מקיים געווען די מצוה כסוי הדם, ער האט גימאכט א ברכה אויף כיסוי הדם און האט דאס צוגעדעקט, בדארף ער דערנאך דאריין נישט משתין ויין (תתל):

שעה) אם, אויב עס איז דא געטא אין שטוב, זאל ער נישט לאזן די קליינע קינדער עסן מיט די געטא אין איין טעלער, אויך זאל ער אפזייען לעבען זייער נאך, אום מען זאל זיך נישט מאכסן. —אזאך וואס עכ"ס האלטען דאס פאר א אימור-זאך און עסען דאס נישט, אבער יודען האל-אין געגענווארט פון א עכ"ס וועט דערפון ויין א חילול השם, זאל ער דאס נישט עסען (תתמ):
 שפה) יש, מען מעג פארברענגען פליגען, אים זי וואלען נישט ארצין פאלען אין גוקעכץ (תתנ):
 שפה) אם, אויב א מענטש האט גיזאגט א ברכה אויף וואסער, און דערוועיל האט ער גיהערט אז לעבען דער שטוב איז עמיצער גישטארבען, זאל ער טרינקען אפיסעל וואסער (אום עס זאל נישט ויין א ברכה לבטלה) און די איבעריגע וואסער זאל ער אויסניסען (תתס):

שפה) אשה, א שוואנגערע פרוי אין גינטען דורש בדארף זיא פרימאג אן גרייטען הינט וואסער וועל

קיצור ספר החסידים

שצא כלי שחי בו מים ושפך ממנו לתוך הקדירה שיש בה עציצים לריו ונשאר בכוס מן המים לא ישפך בספל שיש בו רעו או לרחוץ ידיו שהם ממונפות (תתפס):

שצב כשיש על אצבעו דיו מאותיות הכתיבה של ספרים לא יקנה האצבע במנעלו (תתצ):

שצג קולמסי הכתיבה של ספרי הקורש לא יהיו מנחים בבזון (תתצב):

שצר אין לגרר מעץ קטן שמראין בו לנערים האותיות, והגרר ממנו להשליך לארץ, וכן יותר כשמחזקן קולמוס שכתב בו דת והשם שלא יפול מה שגרר לארץ (תתצג):

שצה קולמוס שכתב בו דת אין לעשות בו מלאכה אחרת, ואל ישליכנו לארץ לפי שירדנו עליו אלא אם נשבר תגנו אותו. כשיש חיכוך באדם לא יחך בקולמוס (תתצד):

שצו לא יצניע שום דבר בספר (תתצט):

שצז קערה או כוס או כלי עם צורה: כל ישתמש בהם עד שיגרר הצורה מעליו (תתקא):

שצח אדם שמעתיק את הספר לא ישים ספר אחר למעלה מן השיטה כדי שלא יטעה (תתקב):

שצט אם ישב ב"מה לא ישים ספר להגין, ואם אינו יכול ללמוד ממנו שדשמש וורח על הספר והוא מנין בספר נגר השמש. כדי שיהא לו צל מותר, רק לא יכנין להנאתו (תתקד):

צריך

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

גרומע בלי וואסער, און איבערלאזען, און מען ברוארף זיין געזינט אז נאכדעם וואס מען האט גיוואנט א ברכה אויף א בלי וואסער וואל מען אויסמרינגען די גאנצע בלי וואסער. — מען מאך נישט געבען א עכיום פון א בלי וואס ער איז גיוואנט צו מאכען אויף איר א ברכה. — אויף גיבעקס וואס מען האט דערויף גיוואנט א ברכה וואל מען פון דעם ברויט נישט געבען צו א עכיום. — פון דעם געבעקס וואס מען מאכט דערויף די ברכה המוציא בדוארף מען דערפון א שטוקעל איבערלאזען אום דאס צו עסן: נאכץ עסן כדי דער מען פון המוציא וואל זיין און מויל (רתפח):

שצא בלי, א בלי וואס דערין איז גיווען וואסער, און ער האט פון דער בלי ארין גיגאסען אביסעל וואסער אין א מאס וואס דארטן איז דא גאללעס, אויף מינג (וואס פון דעם מינג וו מ

מען שרייבען א ספר תורה) און אין דער בלי איז איבער געבליבען וואסער, וואל ער דאס וואסער נישט ארין גיסען אין א בלי פון אומרינקעט, אדער וואשן די הענט וואס זענען אינגערניט (תתפס):

שצב כשיש, אז עס איז דא מינג אויף דעם פינגער, פון דעם וואס ער דאס געשריבען כפרים וואל ער דעם פינגער נישט אפזוישען ביים שטיוועל (תתצ):

שצג קולמסי, די פערדעס וואס מען שרייבט מיט זי תורה וואלען נישט ליגען שערניקה (תתצב):

שצר אין, מען מאך נישט אפזעהענען דעם שפיץ פון א מיטעל וואס מען ווייזט דערמיט די קינדער די אותיות, און דאס שאפעכץ אראפ ווארפען אויף דער ערד. — אזוי אויך בדוארף מען זיין געזינט אז מען פארניכט א פערדער וואס ער האט דערמיט געשריבען תורה, וואל ער נישט אראפ ווארפען דאס וואס ער האט אפגעשאפען אויף דער ערד (תתצג):

שצה קולמוס, א פערדער וואס מען האט מיט איר געשריבען תורה מאך ביזן מיט איר נישט מאן א אנדערע מלאכה, אויך מאך מען איר נישט אראפ ווארפען אויף דער ערד, ווייל מען וועט דאך אויף איר מרעכטען, נאר אויב זיא איז צעבראכען גיווארען וואל ער איר געהאטען. — אז קס

בייסט א מענטש וואל ער זיך נישט קראצען מיט דער פערדער (תתצד):

שצו לא, מען מאך קיין זאך נישט געהאלטען אין א ספר (תתצט):

שצז קערה, א שיקעל, אדער א בוס, אדער א בלי, וואס עס איז דא דערויף א צורה מאך מען דאס נישט ניצען ביז מען רייבט דערפון אראפ די צורה (תתקא):

שצח אדם, אז א מענטש שרייבט פון א ספר מאך ער נישט ארויף ליגען א אנדער ספר אויף דעם ספר וואס ער שרייבט פון אים, כדי ער וואל נישט האבען קיין מעות און ער וואל וויסען וועלכע שורה ער האלט יעצט ביים שרייבען (תתקב):

שצט אם, אויב א מענטש יוצט אנטקענען דא ווין וואל ער נישט אנטקענען שטעלן א ספר אום צו פארשטעלן פון אים דא ווארמקט פון דער ווין, אבער אייב ער קאן נישט לערנען ווייל דא ווין שיינט אויפן ספר וואס ער לערנט און ער באשיצט זיך מיט דעם ספר אנטקענען דא ווין

סיפור ספר החסידים

- (ת) צריך להניח תורה שבכתב בתיבה אחת ולכר ותורה שבע"פ בתיבה אחת (תתקח):
 (תא) פעם אחת הוציאו צדיק מקברו והכורו בא לאחד בחלום אמר לפי כשהייתי רואה הספרים נמחקים לא הייתי קושרם במבלאות לכך הוציאוני והכניתי (תתקיא):
 (תב) אסור למשכן ספרים לעכו"ם אפילו יהי מונחים בבית ישראל שזהו בזיון לספרים (תתקיד):
 (תג) חייב אדם להודיר מאד בכבוד ספרים (תתקטז):
 (תד) אם יש ספרים בבית אין לישן שינת קבע אלא אם כן יכסם בכנר (תתקיו):
 (תה) לא יכסה צואה באפר חם שמויק לגוף שיצא ממנו הצואה (תתקיז):
 (תו) מביאין אדם לדין על שלא למד בנערותו כי אז וולר הקשיות ותירוצים (תתקכא):
 (תז) אם רוצה למכור ספרים ימכור תורה שבע"פ ואח"כ תורה שבכתב (תתקכב):
 (תח) כשגורל ס"ת במפה יש להיות מקום היופי של המפה לצד הס"ת (תתקלא):
 (תט) הכותב שני יודין לרמוז להקב"ה מותר למוחקו (תתקלה):
 (תי) לא יכתוב לאדם נתיב יהי כבוד אדוני מבורך וכו', שמהפך פסוק של שבת להקב"ה על בור' (תתקלז):
- (תיא) אם יעסוק אדם בתלמוד לעתיד לבוא ילך עם בעלי התלמוד שעסקו בתלמוד, אם עסק במקרא ילך עם עוזקי מקרא, אם במשנה ילך עם עוסקי משנה, וכן באגדה, וכן עם כותבי ספרים, לכך ירא אלקים יצא את כולם (תתקלט):

אסור

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

- וזהו מעג ע"י נאך ער ואל נישט טראכטען אז דאס איז צוליעב זיין פערזענליכע (תתקיד):
 (ת) צריך מען בדארף ליגן תנ"ך אין א בעזונדער שאנק, און גמרות אין א בעזונדער שאנק (תתקיד):
 (תא) פעם, אמאל האט מען ארויסגענומען א צדיק פון זיין קבר און מען האט אים געשלאגן, איז ער צו עמיצן געקומען אין חלום, און האט אים געזאגט אז דאס איז דערפאר וואס ווען ער האט גיווען אז ספרים ווערן אפ געריבען (דורכגען וואס זי וועט נישט גיווען אין געבונדען) און איך האב זי נישט אין געבונדען, דערפאר האט מען מיר ארויסגענומען און געשלאגן (תתקיא):
 (תב) אסור, מען טאר נישט געבען א עכו"ם א משכן ספרים, אפילו אז דאס ספרים וועלען ליגען ב"י א יוד, וויל דאס איז א שאנדע פאר דאס ספרים (תתקיד):
 (תג) חייב, א מענטש בדארף זיין ווער געהט ערליך האלטען דאס ספרים (תתקטז):
 (תד) אם, אויב עס איז דא ספרים אין א שטוב טאר מען דארט נישט שלאפען, ס'דען ער ואל דאס ספרים צו דעקען מיט א מלבוש (תתקיו):
 (תה) לא, מען טאר נישט צו דעקען אומריינקייט מיט היסע אש, וויל דאס שאדט צום קערפער וואס עס איז פון אים ארויס דאס אומריינקייט (תתקיז):
 (תו) מביאין, מען פרעגט א מענטש פארין בית דין של מ לה דערפאר וואס ער האט נישט גילערנט יונגערהייט, וואס דעמאלס גידענקט ער אלע קשיות און אלע תירוצים (תתקכא):
 (תז) אם, אז א מענטש וויל פערקויפן זיינע ספרים ואל ער פריהער פערקויפן גמרות [און אנדערע ספרים] אין דערנאך ואל ער ערשט פערקויפן תנ"ך (תתקכב):
 (תח) כשגורל, אז א מענטש איז גולל א ספר תורה מיט א וויקל-שניר בדארף ער ארום וויקלען דאס שנייט זיט פון טישמאכיל צום זיט פון ספר (תתקלא):
 (תט) הכותב, אז א מענטש שרייבט זיין יודן אנשטאט ה', מען ער דאס אפ מעקן (תתקלה):
 (תי) לא, מען טאר נישט שרייבען צו א מענטש יהי כבוד אדוני מבורך [עס ואל זיין גיבענשט דער כבוד פון מין האר] וויל ער ליגט דאך איבער דעם פסוק וואס איז א לויבעניש צו נאט, אויף א מענטש וואס איז א געבוירענער (תתקלז):
- (תיא) אם, אז א מענטש לערנט גמרא וועט ער בעולם הבא גיין מיט דאס בעלי גמרא, אויב ער לערנט פסוק וועט ער בעולם הבא גיין מיט דאס מענטשען וואס האבען גילערנט פסוק, אויב ער לערנט משניות וועט ער גיין בעולם הבא מיט דאס מענטשען וואס האבען גילערנט משניות, אין אזויא איז אויך מיט דאס מענטשען וואס האבען גילערנט אגדה, און מיט דאס מענטשען וואס האבען געשריבען ספרים דהום

(היב) אסור לשאת ספר להיפך (תתקמו):

(היג) מזה שיחיד הדלכה עם אותם חב ותיז מבמותיו כדי שלא ילכו בטלים. משיחור עם חבריו הדוני לו (תתקמו):

(היר) מעשה באדם אחר שהי מחור הדלכה עם בני עניים, והי הולך אחריהם להקצו משנתם, ומחור עמהם שלשה פעמים בכל יום (תתקמו):

(הטו) אחר האכילה ילך ד' אמות ואח"כ ילמוד (תתקמו):

(הטז) אם בא מלך ברוב חיל ותפארת והצדיק הלך למלך פעם אחת. לא ילך פעם אחרת ולא יבטל מלמודו. אבל אם שמע שהמלך יבוא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר ילך (תתקמו):

(היו) יותר טוב שיעסק אדם במלאכה בשעת קציר ובציר ובשעה שיכול להרויח, וירויח, ואח"כ יעסק בתלמוד תורה, אבל אם יש לו ממון הרבה ומסונו גי' נאמנים להרויח ויכול להתפרנס אז יותר טוב שיעסק בתורה (תתקמו):

(היח) לא יקח אדם אשה רגזית ואפילו היא צנועה, אלא יקח צנועה שאינה רגזית (שם):
(היט) כשיש לאדם פרנסה ויכול להרויח במלאכת עראי כדי צרכי יעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי ולא יאמר אם אין קמח אין תורה ולא יעשה מלאכתו קבע ותורתו עראי, לא ישב אדם בטל רגע אחד, כי יותר מענישים אדם כשיושב בטל או עומק בדברים בטלים ממה שעוסק במלאכתו. אע"פ שיש לו הרבה, כשיש לאדם נאמן שיעסק במה שיש לו והוא מאמינו אז יעשה כרבי שמעון

בן

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

דרום אגאט'ס פארמאגער מענטש בעדארף אלץ ויצא זיין, און אלץ לערנען, וועט ער מיט אלעמען גי (תתקלט):

(היב) אסור, מען טאר נישט טראגן א ספר פארקעהרט (תתקמו):

(היג) מזה, עס איז גלייכער מען ואל איבער חורין דאס לערנען מיט מענטשען וואס זענען פראסטער פון אים, אום זי ואלען נישט ארום גיין ליידיג, אידער חורין מיט זינען חברים וואס זענען גלייך צו אים (תתקמו):

(היר) מעשה עס איז געווען א מענטש וואס האט גיחזרט דאס לערנען מיט ארומע קינדער, און ער פלעגט אלען גיין צו זי אויף וועקן פון שלאף, און ער האט מיט זי גיחזרט דריי מאל אין מאג (תתקמו):

(הטו) אחר, נאכן עסען ואל ער גיין פאר אהלין, דערנאך ואל ער זיך ערשט זענען לערנען (תתקמו):
(הטז) אם, אויב עס איז געקומען א קעניג מיט פיעל מיליטער און מיט פיעל פאראר און דער צדיק איז שוין איין מאל געגאנגען אנטקעגען אים, בדארף ער שוין נישט גיין נאך אמאל, אום ער ואל נישט מבטל זיין פון לערנען, אבער אויב ער האט גיחזרט אז דער קעניג וועט קומען מיט מעהר מיליטער און מיט מעהר פאראר ואל ער גיין נאך א מאל (תתקמו):

(היו) יותר, עס אז גלייכער אז א מענטש ואל זיך באשעפטיגען מיט ארבעט, און דער צייט פון שניט און ריסקען, און אלע צייטען וואס ער קאן פערדיגען, און ער ואל פערדיגען, און דערנאך ואל ער לערנען תורה, אבער אויב ער האט פיעל געלט, און זיין געלט איז ביי ערליכע לייט וואס ער פארדינט אויף זיך ערעהרען, איז גלייכער אז ער ואל לערנען תורה (תתקמו):

(היח) לא, א מענטש ואל נישט נעמען א ווייב וואס איז א בייזע, האטן זי איז א צנועה, נאך ער ואל נעמען א צנועה וואס זי איז נישט קיין בייזע (שם):

(היט) כשיש, אז א מענטש האט פרנסה און ער קאן פערדיגען לויט זיין באדערפעניש פון ציטונליגע ארבעט, ואל ער דאס לערנען תורה מאכן פאר א שטענדיגע זאך, און דא ארבעט פאר א ציטונליגע, און ער ואל נישט זאגען אז עס איז נישטא קיין ברויט איז נישטא קיין תורה, און ער ואל נישט מאכען זיין ארבעט פאר א שטענדיגע זאך, און דא תורה א ציטונליגע, — א מענטש ואל נישט ווערן א סקנדיגע ליידיג, וואל אז א מענטש ויצא ליידיג ארער ער באשעפטיגט זיך מיט פומטען זאכן, שטראפט מען אים מעהר פון דעם מענטש וואס באשעפטיגט זיך מיט זיין ארבעט

כיצור ספר החסידים

תכו) הוזהר מלהתחתן מחמת אהבת אדם, אם אינו ראוי לכך, או ליתן לו בנדל למור, או ליקח אותו למזהל, ולא תכנוס במחלוקת מחמת אהבת אדם, ואסור לשנוא אלא למי שהקב"ה שונא (תתקעג):

תכו) אדם ששמע מעם טוב או קושיא טובה או תירוץ טוב מצדוקי או מכותי או מאדם שמחמיא את הרבים אל יאמר דבר משמו (תתקעז):

תכח) כשמוכירין תלמידי חכמים אין צריך לומר וזכרונם לברכה כמו שאין אומרים כשאנו קוראים בתורה על משה ועל אהרן וזל יכ"ש באחרים, וכן אין כותבין זל (תתקעז.תתקפא):

תכט) אם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין עו"ם כגון איתו פלוגי עשה לישראל אותו המובה רשאי לומר זכור לטוב (תתקפב):

תל) כשיכתוב אדם פירוש על גמרא או חיבור אחר, יש לבאר היטב שיבינו הכל מה שכתב (תתקפד) **תלא) אל** יתחבר אדם רשע אפילו לקרבו לתורה (תתקפו):

תלב) צריך להרחיק מאד את אדם הרביל (תתקפז): **תלג) לא** יאמר הרב אנוח לתלמיד עיל בביתו כדי שאוכלו וילמוד ממעשי, לא יועיל, כי יותר ילמוד לבני ביתו עולה (תתקפה):

תלד) ז.ר. יש לו לאדם לסבול עד שיגרש את תלמידו עבור תרעומות בני אדם עד שיודע בושותו (תתקפז):

הרב

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

תכו) הוזהר. ואלסט זין געהט זיך נישט מתחת זין צוליעב מענטשליכע-ליעבשאפט, אויב יענער אין דערצו נישט ראוי, אדער אויב יענער איז נישט ראוי ואלסטו עם נישט געבען זיין וזהן צום לערנען, אדער ואלסט אים נישט נעמען פאר א מזהל, אויך ואלסטו זיך נישט קריגען צוליעב מענטשליכע-ליעבשאפט. — מען פאר נישט א מענטש פאר האבען נאך סידן אז נאם האט אים פֿינר (תתקעג)

תכו) אדם. א מענטש וואס האט גיהערט א גוטען טעם אדער א גוטע קשיא אדער א גוטען תירוץ פון א צדוקי, אדער פון א כותי, אדער פון א מענטש וואס מאכט וינדגען פיעל מענטשען ואל ער דאס נישט זאגען אין זיין נאמען (תתקעז):

תכח) כשמוכירין. אז מען דערמאנט דעם נאמען פון תלמידי חכמים בדארף מען נישט זאגן זכרונם לברכה, ווער דערמאנט זאל זיין צום בענטשונג אזוי וויא מען זאגט נישט זכרונם לברכה אויף משה און אהרן ווען מען לענט אין דער תורה, אין אכל שכן אנדערע תלמידי חכמים בדארף מען געוויס נישט זאגען זכרונם לברכה, — אויך אזוי בדארף מען אויף זי נישט שרייבען זכרונם לברכה (תתקפא.תתקפב):

תכט) אם. אז א מענטש רעדט ריא לויב פון ערליכע ליט, סייא יורען און סייא עכרים, דהיינו אים יענער מענטש האט א מוכה געטאן א יוד, מען ער זאגט זיין נאמען ואל יערען דערמאנט צום גוטען (תתקפב):

תל) כשיכתוב. אז א מענטש שרייבט א פירוש אויף גמרא, אדער א אנדער ספר, בדארף ער אליין שרייבען דעם טייל, כדי יעדערער זאל אלץ פערשטען וואס מען האט געשריבען (תתקפד):

תלא) אל. א מענטש ואל זיך נישט באהעמטען צו א רשע, אפילו אים ער ואל אים דערמאנט דערנעבן-מען צו דער תורה (תתקפה):

תל) צריך. מען בדארף זעהר דעווייטערען א מענטש וואס רעדט רבילות (תתקפו): **תלג) לא.** א מענטש ואל נישט זאגן איך וועל לאזען זיין בן מיד נישט קיין ערליכען תלמיד אים איך ואל אים מוכה זיין אז ער וועט זיך אפגעריגען פון פונע מעשים, וועל דאס וועט נישט העל-ען אין ער וועט נישט אויסלערנען ריא שטוב מענטשען אז זי ואלען מאן אומרעכט (תתקפז):

תלד) הרבה. פיעל בדארף א מענטש לירען ביז ער זאל אויסמיריבען זיין תלמידו כדי עס זאל נישט זיין א פערדראם פון מענטשען, נאר ווען עס איז יעדערין בעוואוסט זיין פארשעהמונג דעמאלט

מיצור ספר החסידים

תלה) הרב יעשה ביהמ"ד מצד אחד שלא יכתללו הנכנסים והיוצאים באשרו או בביתו או בבלתו הרי מצות תורתו באה בעבירה (תתקצא):

תלו) מים קרים מכבים היצר הרע של תאוה (תתקצב):

תלו) בשעה שאדם נזכר או סתרהר בד"ת או כותב, וחלון לפניו אל יבית בחזירים או ביצואה א בדבר מאים (תתקצג):

תלה) לא ידבר בבית המרחץ ובבית הכסא לשון עברית ואפילו דברים של חול אע"פ שמותר (תתקצד) תלט) מי שלא הגיע להוראה ומורה נקרא תורתו בעל מום (תתקצה):

תמ) לא יקח אדם אשה שאחי' רעים, אלא שאחי' טובים וחכמים (תתקצו):

תמא) אם צריך לשלוח שאלות לעיר אחת שיש ת"ח ואינם אוהבים זה את זה, לא יכתוב כתב אחד להם ביחד, אלא לכ"א יכתוב כתב לבד, וישאל לזה לבדו ולזה לבדו. שאם אין יראת

שמים במקצתם כיון שיראה שהבירו כתב כך יעסוק לסתור ולשבר דברי חבירו לכך יכתוב לכל אחד לבד, ואם יודע שיש מקצת צדיקים ויש' בהם שאינם יראי ה' לא ישאל אלא לצדיקים (תתקצז):

תמב) אם שאל תלמיד לרבו ואינו יודע להשיב אל ישאל כפניו לחכם כרי שלא יתבייש רבו (תתקצה) תמג) אדם שרגילים בני אדם אצלו אל ישכיר עצמו ללמד תינוקות כי יבואו אצלו ולא יוכל לעסוק בתינוקות בטוב, אל יאכר אדם הואיל ואני מלמד ילדים ביום אשכים ואלמוד לעצמי בבוקר

מפני

מ"עטע פיהרונג פאר יעדער יוד

דעמאלט קאן ער אים שוין יא ארויסטרייכען (תתקצ):

ת.ה) הרב. דער רבי בדארף מאכן דעם בית הכדרש וואו ער לערנט פון אצווייטע זייט פינף שטיב אום דא מענטשען וואס געהען צו אים ארבעט און ארויס, זאלען נישט קוקען אויף זיין ווייב אדער אויף זיין כאפטער, אדער אויף זיין שוהר, וויל דורך דעם וועט דא מצוה וואס ער לערנט תורה קומען דורך א עבירה הסתכלות בנשים (תתקצא):

תלו) מים. קאלטע וואסער פארלעשן דעם יצר הרע פון תאוה (תתקצב):

תלו) בשעה. ווען א מענטש לערנט אדער קלערט תורה, אדער שרייבט תורה, און דער פֿענסטער איז אָפֿען, זאל ער נישט קוקען אויף חורים, אדער אומרענקע אדער א מיאסע זאך (תתקצג):

תלה) לא. א מענטש זאל נישט רעדן העברעאיש אין באד און אין בית הכסא, אפילו גיוועהנמליכע רייד, האטץ מען מעג ריידן (תתקצד):

תלט) מי. דער מענטש וואס האט נישט דערגרייכט אז ער זאל פסקנען שאלות און ער פסקנט פֿארט תימט זיין תורה אקאליקע (תתקצה):

תמ) לא. א מענטש זאל נישט נעמען א ווייב וואס איהרע ברודער זענען שלעכטע, נאר ער זאל נעמען א ווייב וואס איהרע ברודער זענען גוטע און קלוגע (תתקצו):

תמא) אם. אויב א מענטש בדארף שיקען שאלות אין א שטאט וואס דארטען איז דא עטליכע תלמיד חכמים, און זי האבען זיך נישט ליעב, איבער דעם צווייטען, זאל ער נישט שרייבען צו זי אינאיינעם אמן כתב. נאר ער זאל יעדערין באזונדערן שרייבען א כתב, און ער זאל דעם בא-זונדער פרעגן און דעם באזונדער פרעגן, דען טאמער איז ב"ה זי נישט אביסל גאטס פארכטקייט, איז אז איבער פון זי וועט זעהן אז דער צווייטער האט אזוי געשריבען וועט ער זיך כאטשערען אפ ווענדען יענעם רייד, און וועט שרייבען פארכהרט, דרום זאל ער שרייבען יעדערין באזונדער, און אויב ער וויל אז א ביסל זענען דא ערליכע יודן, און עס איז דא וואס זענען נישט זייער ערליך, זאל ער פרעגן נאר דא ערליכע (תתקצז):

תמב) אם. אז א תלמיד האט עפעס גיפרעגט דעם רבין און ער וויל נישט וואס אים צו ענטפערן, זאל ער נישט פרעגן אין זיין געגענווארט צו א אנדער חכם, אום עס זאל נישט פער-שעהט ווערן דער רבי (תתקצה)

תמג) אדם. א מענטש וואס פֿיגל מענטשען קומען צו אים זאל ער נישט ווערן קיין מלמד, וויל מענטשין וועלען צו אים קומען, וועט ער דאך נישט קענען גיט לערנען מיט דא

ספר החסידים

מפני שנמצא שישן כשצריך ללמוד לנערים, אל ילך אדם לבית חבירו או בכל מקום שיש שם מושכר לעשות מלאכה (תתרא):

תמו) אם תראה אדם שמראה דברים וכופל בדברים אל יהא לך עסק עמו שחרי כל היום וימרחק בדברים (תתרג):

תמו) העוסק בצרכי צבור כאלו עוסק ברית (תתרח):
תמו) כשאדם הולך להתפלל אל יגידו לו דבר שמצטרך בו או דבר שחוק או דבר שצריך להעמיק בו לפי שלא יוכל להתפלל בכוונה (תתרו):

תמו) כשאדם נומר מלאכה גדולה צריכה ברכה (תתרכ):
תמו) פעמים בני אדם שונאים זה את זה בחנם, לפי שלאחר ימים יהי ריב ומצה בין זרעם, ולכך למפרע מולו של זה בשנאה עם זה, וקצת שנאה רבוק בלב האבות, ופעמים אוהבים זה את זה, כי אחר ימים זרעם יתחתנו זה עם זה ומולם ידע וירוח אהבה רבוקה בלב האבות (תתרכג):
תמו) אין לרחם על האכזר לומר אני אפרע בשביל אותו הרמאי (תתרכד):
תמו) אל ירחם על מי שאינו מרחם על עצמו ואל ירחם על מי שהוא כפוי טובה (תתרכו):
תמו) אל ירחם על צד עין וגולן (תתרכז):

תמו) כפי שיכול לעשות מלאכה ולהרויח, ואינו רוצה, אין ליתן לו צדקה (תתרכח):

יותר

מפרע פיהרונג פאר יעדער יוד

קנדרער. — א מענטש זאל נישט זאגן אין לערן דאך מיט דיא קנדרער פרימאט וועל איך אויף שטיין און וועל פאר-יך לערנען פאר מאן, וויל אויב ער וועט אויפשטיין פארמאט וועט ער שלאפן אין דער צייט וואס ער וועט בדארפן לערנען מיט דיא קנדרער. — א מענטש זאל נישט גיין צו זיין חבר אדער אין ארט וואו עס איז דא א געדונגענער מענטש צו מאן א מלאכה דען ער איז דאך אים מבטל פון צו מאן דיא ארבעט (תתרא):

תמו) אם. אויב דוא וועסט זעהן א מענטש וואס רעדט פיעל, און מאפילט מיט דיא רייד, זאלסטו מיט אים נישט האבען קיין געשעפט וויל ער וועט דאך דיר א גאנצען מאן באלעמוצען מיט זיינע רייד (תתרג):

תמו) ה' ווסק. דער מענטש וואס באשעפטיגט זיך מיט קהלשע-זאכען איז גלייך וויא ער וואלט גילערניט (תתרח):

תמו) כשאדם. אז א מענטש הייבט אן דאוונען זאל מען איהם נישט אן זאגן אונד וואס ער וועט דערפון האבען שמערצן. אדער א גילעכטער-זאך, אדער אונד וואס מען דארף זיך אין דעם שטארק אריין מאן, וויל דורכדעם וועט ער דאך נישט קאנען דאוונען מיט כוונה (תתרו):

תמו) כשאדם. אז א מענטש ענדיגט א גרויסע זאך בדארף ער זאגן א ברכה (תתרכ):
תמו) פעמים. טייל-מאל האבען זיך מענטשען פגור, איינער דעם צווייטען, גאר אומנוסט, וויל אין פיעל יאהר וועט זיין א קרייג צווישען זייערע קנדרער, דרום איז שוין מיט א צייט פריהער דער מול פון איינעם מיט פגורשאפט צום צווייטען, און אביסעל פגורשאפט האט זיך שוין צו גילעפט ביי זייערע עלטערען, און טייל-מאל האבען מענטשן, איינער דעם צווייטען, ליעב, וויל אין יאהרען-לאנג וועלן זייערע קנדרער זיך משרד זיין, און זייער מול זעהט דאס שוין יעצט פאראויס, דרום איז א ליעבשאפט באהעפט און דיא הערצער פון זייערע עלטערען (תתרכד):

תמו) אין. מען בדארף זיך נישט דערבארומען אויף א אכזר, דהיינו מען זאל נישט זאגן אין וועל באצאהלען פאר דעם שוויגער (תתרכז):

תמו) אל. מען בדארף זיך נישט דערבארומען אויף א מענטש וואס ער זעלבסט דערבארומט זיך נישט אויף זיך, אויך בדארף מען זיך נישט דערבארומען אויף א מענטש וואס איז אכפוי טובה (תתרכו):

תמו) אל. מען זאל זיך נישט דערבארומען אויף א קארנען וואס פארגינט נישט, און אויף א גולן (תתרכז):
תמו) מ'י. דער מענטש וואס קאן ארבעטן און פערדינען אויף לעבענס-מיטעל, און ער וויל נישט, בדארף מען אים נישט געבן קיין צדקה (תתרכח):

סיפור ספר החסידים

תנ"ג) יותר נכון ליתן מעות לעניים טובים שאין להם מלבושים מליתן לסופר לכתוב ס'ת (תתל"ו):
תנ"ד) אין לגדל עופות לנוי ולקלום (תתל"ח):

תנ"ה) כ"י שיש לו ממון לא יאמר אעשה ביהמ"ד וביהמ"ד אלא יתן לצדיקים שיעסקו בחזרה. מי שקרוביו צדיקים ועניים ואינו נותן להם ונותן לאחרים שאינם כ"כ טובים דומה למשלם למי שאין חייב באחריותם ואינו משלם למי שחייב באחריותם. כי לקרוביו הטובים חייב (תתל"ט):

תנ"ו) אם יש לאדם בת ושני אנשים ממשפחה אחת מבקשים לקחת אותה. אחד עני ואחד עשיר. העני רוצה מעט נדון, והעשיר רוצה הרבה, והוא יכול לבקש מן הקהל לסייעתו, ולקבץ המעות ולהתחתן עם העשיר למען שיהי' בתי עשירה. חלילה לו לקחת מן הקהל ולגזול את הבריות ולהתחתן עם העשיר ומוטב שיתחתן עם העני שמעט יקח ממנו ולא יגזל בני אדם. (תתמ"ג):

תנ"ז) כ"י שיש לו נכסים הרבה ויש לו בנים ובנות עשירים ועניים יתן לעני יותר מעשיר, לכ"י עני יותר מלכ"י עשיר ולומדי תורה ירבה (תתמ"ד):

תנ"ח) אם אדם פא לעיר שנותנים בה מעט צדקה ואח"כ בא לעיר אחרת שנותנים הרבה לצדקה לא יאמר, הקב"ה יהי' בעורכם בעירכם נותנים הרבה ובעיר פלוגית נותנים מעט. פן יפסדו מתנתם באותו עיר ג"כ. כד"א להדיישים אבל למיזבים רשאי לומר (תתמ"ה)

אדם

מ"ע"רע פ"ה"רונג פא"ר יעדער יוד

תנ"ג) יותר. עם איז גלייכער צו געבען געלט ארימע ל"ט ערליכע יודן וואס האבען נישט קיין מלבושים. איידער צו געבען דאס געלט א סופר אז ער זאל דערפאר שרייבען א ספר תורה (תתל"ו):

תנ"ד) אין. מען בדארף נישט הארעווען קיין עופות אויף א שעהנדיג און לויבונג (תתל"ח):
תנ"ה) כ"י. א רייכער מענטש וואס וויל טאן מיט געלט עפעס א מצוה-וואך. זאל ער נישט בויען א שוהל, נאר ער זאל בעסער דאס געלט געבן צדיקים אז זיי זאלען לערנען. — אז א מענטש האט פאמיליאנען צדיקים און זיי זענען ארימע ל"ט און ער גיט זיי נישט קיין צדקה. נאר ער גיט פרעמדע ארימע ל"ט, און זיי זענען נישט זייער ערליך, איז דאס גלייך צו א מענטש וואס בעצאה"ט חובות דיא מענטשען וואס ער איז נישט פערזאנליך און צו באצאה"ט, און ער בעצא"ט נישט דיא מענטשען וואס ער איז זיי פערזאנליך צו בעצאה"ט, ווייל זינע קרובים דיא ערליכע און ער מחויב צו געבען (תתל"ט):

תנ"ו) אם. אויב א מענטש האט א מאכטער, און צוויי מענטשען פון איין משפחה ווילען איהר נעמען איינער איז א ארימער און איינער איז א רייכער, דער ארימער וויל ווייניג נדון, און דער רייכער וויל פיעל נדון. און דער מענטש קאן בעסען פון פובליקום אז זיי זאלען אים העלפן. און ער קאן אויף קלייבען דאס נדון-געלט פון בעסען נדבות, און נעמען דעם רייכען פאר א חתן, כדי זיין מאכטער זאל זיין א רייכע. מאך ער אזוי נישט טאן. נעמען פון פובליקום און דערמיט בערויבען דיא מענטשען, און זיך מתחתן זיין מיטן רייכען. דען עם איז גלייכער אז ער זאל זיך מתחתן זיין מיטן ארימער וואס ער וועט דאך פון אים נעמען ווייניג נדון, אום ער זאל נישט בעדארפען נעמען נדבות און דערמיט בערויבען מענטשען (תתמ"ג):

תנ"ז) כ"י. אז א מענטש האט א גרויסע רייכטום און ער האט זיין און מעכטער וואס זענען ריך און ארים, זאל ער דיא ארימע מעהר געבן. וויא דיא רייכע, דיא קינדער פון דיא ארימע זאל ער געבן מעהר וויא דיא קינדער פון דיא רייכע. אויך דיא קינדער וואס לערנען תורה זאל ער מעהר געבען (תתמ"ד):

תנ"ח) אם. אז א ארימער איז געקומען אין א שטאט וואס מען גיט דארט וועניג צדקה און נאכהער איז ער געקומען אין א אנדער שטאט וואס מען גיט דארט פיעל צדקה זאל דער ארימער נישט זאגן, גאט זאל זיין און איינער הילף, דען אין דער שטאט גיט מען פיעל צדקה. אבער אין יעדער שטאט גיט מען ווייניג צדקה ווייל טאמער וועלן דיא שטאט מענטשען דורכדעם אויך פער-קלענערן צו געבען צדקה, דאס איז נאר צו פראמטע מענטשען מאך ער נישט דערזעהלן. אבער ערליכע יודען מעגן ער דאס ערזעהלן (התרכ"ה):

אדם

קיצור ספר החסידים

(תנ"ס) אדם שהוא קפדן ואמר לאשתו דעי אם תתן דבר לצדקה אבה אותך, כיון שירע הנכאי שאין רצון הבעל לא יקבל ממנה, ואפילו מתנה מומת (תתרגם):

(חס) ראובן שאמר לשמעון קח אלה ותן לעניים, ושמעון יש לו עניים קרובים וידוע שקרובי ראובן עניים ומזבחים מהם יתן שמעון לקרובי ראובן (תתרגם):

(תסא) ב"י שיש לו אורחים לא יסגור אותם שלא יוכלו לצאת לעשות צרכיהם, ואם יש נשים ויש אנשים שאינם חתנים וסגור שלא יוכלו לצאת (תתרגם)

(תסב) יש אדם כשנותן צדקה למזבחים ירד מנכסיו, לפי שהוא רע בעיני הקב"ה, ואינו רוצה שיחנה צדיק ממנו (תתרגם):

(תסג) ב"י שדולך בדרך או למקום סכנה יתן קורס לעני לחם או שום דבר שהנאתו קרובה, אבל אדם שיש לו בושת לקבל מאכל יתנו מעות (תתרגם):

(תסד) הרמיונות של אדם יהי בצדק, ואף הגענועים בראש ידיו אמת, כשאדם רוצה לומר הן כופף ראשו וכשרוצה לומר לאו מנענע ראשו לצדיק (תתרגם):

(תסה) לא יאמר אדם לחבירו תשאל לחכם פלוני ויאמר כמו שאני אומר כי שמא לא יאמר כן, וכן שנים שיושבים ובא אחר, לא יאמר האחר הוא ילך מיד אחריו שמא לא ילך, כללו של דבר כל דבר שברשות אחר לעשות לא יתכן לומר פלוני יעשה כן שמא לא יעשה וכתוב מדבר שקר תרחק (תתרגם):

כל

מ"ע"רע מ"ה"רונג פ"א יע"ד"ר י"ד

(תנ"ס) אדם. ב"י יע"ד"רע מ"ה"רונג פ"א יע"ד"ר י"ד. א"י וי"סען. א"יב ד"א וי"סען ע"פ"ס נ"ע"בן א"י"ב צדקה וי"ל א"י"ב ד"ר של"א"נ"י. א"י"ב אז ד"ר גב"א וי"סען ד"א"ס אז ר"ע"ס מ"א"ס וי"ל"ע"ן א"י"ב אז וי"א וי"א נ"ש"ט נ"ע"בן. מ"א"ר ע"ר פ"ן א"י"ב נ"א"ר נ"ש"ט נ"ע"בן. א"פ"ל"ו א קל"ה"נ"ק"ט (תתרגם):

(חס) ראובן. אז ראובן הא"מ נ"ה"רונג פ"א וי"סען נ"א ד"ר ד"א"ס, א"ן צו"מ"ל ד"א"ס א"ר"י"מ"ע ל"י"ט, א"ן שמעון הא"מ פ"א"מ"ל"א"נ"ט"ע"ן א"ר"י"מ"ע ל"י"ט, א"ן ע"ר וי"סען אז ע"ס א"י"ב ד"א ראובן"ס פ"א"מ"ל"א"נ"ט"ע"ן א"ר"י"מ"ע ל"י"ט א"ן ע"ר"ל"כ"ע. ב"ד"א"ר"פ שמעון נ"ע"בן ד"א פ"א"מ"ל"א"נ"ט"ע"ן פ"ן ראובן (תתרגם):

(תסא) ב"י. אז א מ"ע"נ"ש"ט הא"מ נ"ש"ט ב"י וי"ך א"ן שמו"ב וי"ל ע"ר נ"ש"ט פ"א"ר"ש"ל"ס"ע"ן ד"א מ"ה"ר. וי"ל וי" וי"ל"ע"ן ד"א"ן נ"ש"ט ק"א"נ"ע"ן א"ר"י"ס ג"ן מ"ה"ן ד"א מ"ע"נ"ש"ל"כ"ע ב"ד"א"ר"פ"ע"נ"ש. א"ב"ע"ר א"י"ב ע"ס א"י"ב ד"א פ"ר"י"ע"ן א"ן מ"ע"נ"ש"ט וי"א"ס וי"ע"נ"ע"ן נ"ש"ט ק"ן ע"ר"ל"כ"ע מ"ע"ן ע"ר פ"א"ר"ש"ל"ס"ע"ן ד"א מ"ה"ר. א"י"ב אז וי"ל וי"ל"ע"ן נ"ש"ט ק"א"נ"ע"ן א"ר"י"ס ג"ן (תתרגם):

(תסב) י"ע. ע"ס מ"ר"ע"פ"ט וי"ך א מ"א"ל א"מ"ע"נ"ש"ט וי"א"ס נ"א"כ"ר"ע"ס וי"א ע"ר הא"מ נ"ע"נ"ש"ט צדקה ע"ר"ל"כ"ע וי"ר"ן א"י"ב ע"ר ג"ו"ו"א"ר"ע"ן א"ר"י"ס. ד"א"ס א"ן וי"ל ע"ר א"י"ב וי"ע"ר של"ע"כ"ט א"ן נ"א"מ"ס א"י"ב"ע"ן. א"ן נ"א"מ וי"ל נ"ש"ט אז א צ"ד"ק וי"ל פ"ן ד"ע"ס מ"ע"נ"ש"ט הא"ב"ן א הג"א"ה (תתרגם):

(תסג) ב"י. אז א מ"ע"נ"ש"ט ג"י"ט א"ן א נ"ע"פ"ה"ר"ל"כ"ע"ן א"ר"י"ס. וי"ל ע"ר פ"ר"י"ה"ר נ"ע"ב"ן א א"ר"י"מ"א"ן א ב"ר"י"ט א"ר"ע"ר א א"ר"ע"ר וי"ך. וי"א"ס מ"ע"ן ק"א"ן ד"ר"פ"ן ב"א"ל נ"ע"נ"ש"ט. א"ב"ע"ר אז ד"ר א"ר"י"מ"א"ן וי"סע"ן וי"ך. ש"ע"מ"ע"ן נ"ע"מ"ע"ן ע"ס"ו"ו"א"ר"ן וי"ל ע"ר א"י"ס נ"ע"ב"ן ג"ע"ל (תתרגם):

(תסד) הרמיונות. ד"א"ס וי"י"ק"ע"ן פ"ן א מ"ע"נ"ש"ט ב"ד"א"ר"פ וי"ן ע"ר"ל"כ"ע. א"י"ב ד"א"ס ש"א"ק"ל"ע"ן פ"ן ק"א"ס ב"ד"א"ר"פ וי"ן ר"י"כ"מ"י"ג. — אז א מ"ע"נ"ש"ט וי"ל וי"א"נ"ע"ן וי"א. ב"ו"י"ג ע"ר א"י"ב ד"ע"ס ק"א"ס [א"י"ב א צ"ח"כ"ע"ן אז ע"ר מ"ה"ר וי"א] א"ן אז ע"ר וי"ל וי"א"נ"ע"ן נ"ה"ן. ש"א"ק"ל"ע"ן ע"ר ד"ע"ס ק"א"ס א"ן ד"א וי"סע"ן [א"י"ב א צ"ח"כ"ע"ן אז ע"ר מ"ה"ר ג"ן] (תתרגם):

(תסה) לא. א מ"ע"נ"ש"ט וי"ל נ"ש"ט וי"א"נ"ע"ן וי"א"ס פ"ר"ע"נ"ע"ן י"ע"נ"ע"ס ל"מ"ד וי"סע"ן ע"ר וי"א"נ"ע"ן וי"א וי"א א"י"ב וי"א. וי"ל מ"א"מ"ע"ר וי"סע"ן ע"ר א"י"ב נ"ש"ט וי"א"נ"ע"ן. — אז וי"א א"י"ב אז צ"ח"כ"ע"ן מ"ע"נ"ש"ט וי"א"נ"ע"ן. א"ן א"י"ב"ע"ר א"י"ב אז וי"א א"י"ב"ע"ר נ"ש"ט וי"א"נ"ע"ן ע"ר וי"סע"ן ע"ר וי"א"נ"ע"ן וי"ך א"ן וי"ל"ע"ן פ"ן א צ"ח"כ"ע"ן מ"ע"נ"ש"ט. נ"ע"ש"ק"ט וי"ך נ"ש"ט אז מ"ע"ן וי"ל וי"א"נ"ע"ן, אז י"ע"נ"ע"ר וי"סע"ן א"י"ב מ"א"ן. ד"ע"ן מ"א"מ"ע"ר וי"סע"ן ע"ר א"י"ב נ"ש"ט מ"א"ן. א"ן א"ן ד"ר תורה ש"מ"ט ד"א"ן פ"ן א ל"ג"ע"ן וי"ל פ"א"מ"ו וי"ך ד"ר"י"ב"ע"ר"ן (תתרגם):

כל

ביצור ספר החסידים

(תסו) כל דבר שאין אדם רוצה להודיע ויודע בדבר, יאמר יודע אני אלא שאיני רוצה להודיע אתכם (תתרכא):

(תסז) אם תראה בני אדם מתלחשים ואתה חפץ לדעת מה מתלחשים אל תשאל להם מן תעשה אותם שקרנים, שאלו היו חפצים שתודע היו מנידים לך ועתה שאין חפצים שתדע ינידו לך שקר, מי שנושא ונותן באמונה נותנים לו שכר אף על משא ומתן שלא עשה, לפי שאם היה בידו היה עושה באמונה, כי בידו לעשות עולה ולא עשה כי לבו לשמים, וכן לדבר מצות אם לעולם עושה מצות תדיר וכלכלו לעשות, כאלו במותו עושה (תתרכב):

(תסח) מי שיש לו מעות של ראובן ושל שמעון להרויח ועשה רע שהאמין ממעות של ראובן לאדם שספק לו אם ישיבם לו, ועתה אותו אדם אומר אם תחפזין שאפרע לך הכל תלוה לי כך וכך עדיין, והנה אין בידו אלא ממעות של שמעון לא יאמין לו גם ממעות של שמעון כדי להוציא מידו מעות של ראובן, כי שמא גם אלו המעות של שמעון לא ישלם לו, אלא איך יודע בבירור שלא יתן הפסד לשמעון (תתרכג):

(תסט) אם באת להשכיר יהודי למלאכתך, והנה שנים עומדים אחד יכול להתפרנס במלאכה אחרת ואחד אינו יכול כי אינו יודע במלאכה אחרת תשכיר אותו שאינו יודע מלאכה אחרת (תתרכד):
(תע) אם תשכור סופר לכתוב לך תתנה עמו שלא יהיה בבל תלין פעולת שכיר, שמא כשיתבע לך לא יהיה לך ליתן לו, אע"פ שתעשה תנאי עמו תתן לו כשיתבע אם תוכל, ואין בזה סתנה על

מפתיע פיהרונג פאר יעדער יוד

(תסו) כל יעדער זאך וואס א מענטש ווילס דאס, נאך ער וויל דאס נישט אויסזאגן, זאל ער זאגן, איך ווילס דאס, נאך איך וויל איהך דאס נישט אויסזאגן (תתרכא):

(תסז) אם אייב דא וועסט זעהן מענטשן וואס רעדן בעהאלטענערהייט און שטילקעהייט, און דא ווילסט חושפן זיין, זיך רעדן, זאלסטו זיך נישט פרעגן וואס רעדן זיך, ווילסטו מענטש וועסט זיך מאכן פאר לינגער [זיך וועלן דיר ענטפערן א לינגע] דען אז זיך וואלטן גיוואלט אז דא וואלט חושפן וואס זיך רעדן וואלטען זיך דאך דיר דערצעהלט, און יעצט אז זיך ווילען נישט אז דא וואלט חושפן, איז אז דא וועסט זיך פרעגן וועלען זיך דיר דאך ענטפערן א לינגע. — דער מענטש וואס האנדעלט ערליך, גיט מען אים לויף אפילו אויף דא נישטעמען וואס ער האט נישט געהאנדעלט דען אז ער וואלט געהאט דא נישטעמען וואלט ער דאך ווי אויך געהאנדעלט ערליך, וויל ער האט דאך געקענט טאן אומרעכט, נאך ער האט נישט גיוואלט טאן, וויל זיך הארץ איז צום הימעל. — אזויאזוי אויך ביי מצות, אייב א מענטש מוהט שטענדיג מצות, און ער טראכט אין הארצען אז שטענדיג וועט ער טון מצות, און ער גיוואהנט זינע קינדער וואס פאלגען אים צו טאן מצות, איז גלייך אזוי ווי ער וואלט גיטאן מצות נאכין מיט (תתרכב):

(תסח) מי, דער מענטש וואס האט געלד פון ראובן און פון שמעון, אים צו פערדינגען מיט זיך, און ער האט גיטאן א שלעכטקייט, ער האט ראובן געלד געלייבט א מענטש וואס עס איז אים א צווייטעל אויב ער וועט זיך אים צוריקגעבען, און יעצט זאגט יענער מענטש, אויב דא ווילסטו אז איך זאל דיר אלץ בעצאהלען, זאלסטו מיר בארגן נאך געלד, און דער מענטש האט נאך שמעון געלד, זאל ער אים נישט גלייבען, און נישט בארגן אויך שמעון געלד, אים ער זאל דעם אריינשטעלן ווען ראובן געלד, דען מאמער וועט ער אים נישט באצאהלען אויך שמעון געלד, נאך ער מעג אים בארגן סתם אז ער וועט געוויס אז שמעון וועט דערפון נישט האבן קיין שארף (תתרכד):

(תסט) אם אייב דא בדארפסט דינגען א יוד אויף צו טאן דעם ארבעט, און עס שמעהען פאר דיר צוויי ארבעטער, איינער קאן זיך ערנעהרען פון א אנדער ארבעט, און דער צווייטער קאן זיך נישט ערנעהרען פון א אנדער ארבעט, וויל ער וועט נישט קיין אנדער ארבעט, זאלסטו דינגען דעם מענטש וואס וועט נישט קיין אנדער ארבעט (תתרכד):

(תע) אם אייב דא דינגסט א סופר אז ער זאל דיר שרייבען א ספר זאלסטו מיט אים פרייהער אים רעדן אז דא וואלט נישט עובר זיך אויף לאו לן לא תלין פעולת שכיר [זאלסטו נישט לאוין איבערנעמען דאס געהאלט פון דעם געדינגענעם מענטש וואס דא האט געדינגען] ווילסטו מאמער וועט

קיצור ספר החסידים

על מה שכתוב בתורה (תהרס):

תעא) אם אדם חייב לחבירו מעות ושניהם שכחו אם פרע לו ואינו קוראו לדיין אם ירצה לצאת ידו שמים ופרע לו, ואם גם אותו מזה וצדיק והוא לא יקבל, אז אותו שה' רצב ושכת יתן כל החוב בלא תנאי לידו ויאמר לו אם אני חייב לך יהא שלך, ואותו חבירו יאמר אנו הם שלי אני מוחלם לך, ויפחלו זה לזה, ויחלקו, או שיקנה בהמעות ספרים וישאלו למי שצריך ללמוד בהם (תהרס):

תעב) לא יאמר אדם לחבירו שכור לי יין שלשה דינרין בפרוסום מעט מעט אם תתן לי בוויל וגותן לו בוויל וכשיקח חצי הין לא יאמר איני רוצה יותר, לפי שזה יכול לומר בשביל שנשענתי על דברך שתקח הרבה מכירתי לך בוויל (תהרס):

תעג) בשם שאסור לעמוד על הסקח בשעה שאין לו דמים, כך אסור להראות שרצת למכור חפצו בשעה שאינו רוצה למכרו, אלא יאמר כמה שוה זה (תהרס):

תעד) מי שיש בידו פקדון משל אחרים כל תקנות שיוכל לעשות לתקנות אותה שהפקדון לידו יעשה תעה) אם יכול אדם להתפרנס במה שיש בידו אל יחי יגע להעשיר לקחת משל אחרים, כי רוב בני אדם

מפטרע פיהרונג פאר יעדער יוד

וועט ער דיר מאכען דעם לויין און דא וועסט נישט האבן קיין געלד אים צו געבען [וועסטו נישט עובר זיין אייפן לאו] און האט דא האסט מיט אים פריהער אים גירעט דעם תנאי פגירעסטוועגן ואלסטו אים באצאהלען און דער צייט אויב ער וועט דיר מאנען און דא וועסט קענען אים באצאהלען, און דאס וואס דא רעדט אים מיט'ן בעל מלאכה אז דא ביסט אים נישט מחויב צו געבען דעם לויין און דער צייט וואס ער וועט ערגענען, היסט דאס נישט אז ער רעדט אים דערויף וואס עס שטייט און דער תורה (תהרס):

תעא) אם, אויב א מענטש איז עמיצען שולדיג געלד, און בידע האבן פארנעמען אויב ער האט אים באצאהלט, און ער רופט אים נישט צו א דיין, אים צו מאנען בי אים דעם חוב, אז אויב ער וויל יוצא זיין פאר'ן היסעל, ואל ער אים באצאהלען, און אויב דער צווייטער איז א ערליי-כער יוד און ער וויל נישט נעמען דאס געלד, דען טאמער האט ער אים שוין באצאהלט ואל דער מענטש וואס איז שולדיג און האט פארנעמען, געבען דעם נאנצען חוב אן א תנאי צו אים אין האנד, און ואל אים זאגן, אויב איך בין דיר טאקע שולדיג ואל דאס געלד זיין דינע, און דער צווייטער ואל זאגן אויב דאס איז מיין געלד בין איך דיר דאס מוחל, און איינער דעם צווייטן זאגן זיך מוחל זיין דאס געלד, און זי זאגן דאס צווייטען זיך צו טיילען, אדער זי זאגן פאר דאס געלד קויפן ספרים און זי זאגן בארגן יעדער'ן וואס וויל לערנען און זי (תהרס):

תעב) לא, א מענטש ואל נישט זאגן צו זיין חבר, פערקויף מיר דריי עסער וויין, און זאג מיר דעם ביליגסטען פרייז פון יעדער עסער באזונדער, און ער האט אים טאקע פארקויפט ביליג, און נאכדעם וויא ער נעמט א האלבן עסער, ואל ער נישט זאגן, איך וויל נישט נעמען מערהר, וויל דער פארקויפער קאן זאגן, וויל איך האב זיך פערלאזט אויף דינע רעד אז דא וועסט בי מיר קיינען פיעל, ריום האב איך דיר פערקויפט ביליג (תהרס):

תעג) בשם, אזויא וויא מען טאר זיך נישט דינגען אויף א זאך און דער צייט וואס מען האלט נישט קיינען דא זאך, אזוי איך טאר מען נישט ווייזן א זאך און זאגן אז ער וויל דאס פער-קויפן ווען ער האלט דאס גאר נישט ביים פערקויפן, גאר אויב ער וויל וויסן דא וועהרט פון דער זאך, ואל ער פרגען וויפיל איז דאס וועהרט (תהרס):

תעד) מי, אז א מענטש האט עמיצענ'ס א פקדון ואל ער טאן אלע פאריכטונגען וואס ער קאן טאן צוליב דא זאך וואס מען האט אים גיגעבען באהאלטען (תהרס):

תעה) אם, אויב א מענטש קאן זיך ערגעהרען דערפון וואס ער פערמאגט, ואל ער זיך נישט כאטש-ען דען ריז ווערען און נעמען פון פערמער, זען דאס רוב מענטשען וואס נעמען פון מענטשן באגליקען

סיפור. ספר התמידים

אדם הלוקחים סכניא לא יצליחו, כי יש עשיר שהנוטל פרוטה ממנו אינו רואה סימן ברכה (תתרהב):
 (תעו) אלא יעשה אדם עולה אפילו לעבדים. אם השכיר אדם אחד לעשות מלאכתו או ללמד לבניו או
 שאר דברים לא יסריחו יותר מדאי או כמה שהתנה עמו להכריחו, וכן אין להתנות עם
 אדם יותר על שישלם לעשות אם אתה יודע שאינו יכול לעשות, כי אלו דברים מורידים את האדם
 ואין הצלחה בנכסיו (תתרהב):

(תעו) אדם שהוא עצמן ומקפיד שלא ירווחו עליו ושלא לוותר כלום משלו, לא יצליחו כל אותם שיש
 בידם ממנו. וכל אדם שיש בידו ממנו ימות או יעני, אבל מי שהוא חותרן בממנו אצל
 אחרים שנהנים ממנו, והוא שמת וכלה לאחרים, ואינו עצמן אצל אחרים שנהנים ממנו ומקבל אחרים
 בסכר פנים יפות כל אותם שיבא לידם ממנו יצליחו (תתרהב):

(תעו) המלוכה בריבית או העושה עולה במשקל במדה ובמסורה ובמחזרות ובכל מיני עולה לבסוף ירד
 מנכסיהם ופניהם יתפרדו זה מזה בארץ נכרי ונצרכים לבריות, גם כל שהיה חביריהם
 וכל הנולה אליהם יכלה ממנם וכל שהיה מסייע להם (תתרהב):

(תעו) יש עושה עולה ופזליח, אבל כשלא יעשה עולה לא מצליח אלא יפסיד, כדי שלא ישוב בתשובה
 בשביל לטרונו מן העולם, כי המרבה לעשות עולה לא יספיקו בידו לעשות תשובה (תתרהב):
 (תעו) יש גולן או גנב שננב וגול ואח"כ לא הצליח אלא לוחצים אותו עד שהשיבו בע"כ, אי"כ למה
 נתגלגל

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

באגליקען נישט, דען עס איז דא אמאל א ריכער מאן וואס אז מען נעמט פון אים א פרוטה האט
 מען נישט קיין גליק (תתרהב):

(תעו) אל, א מענטש וואל נישט מאן קיין עולה אפילו צו א עבדים. — אז א מענטש האט עמיצען
 גידונגען אז ער וואל אים מאן א ארבעט, אדער ער וואל לערנען וינע קינדער, אדער
 אנדער ארבעט, וואל ער אים צופיל נישט באמיהען, אדער הייסען אים מאן מעהר ווייז ער האט
 מיט אים אויסגערעדט צו מאן. אזוי אויך טאר מען נישט אויסרעדען בשעת מען דינט א מענטש אז
 ער וואל מאן א ארבעט מעהר וויפיל ער קאן מאן. אויב ער וויל אז ער קאן דאס נישט מאן. ווייל
 דאס זאכען גידונגען אראפ דעם מענטש און ער האט נישט קיין גליק (תתרהב):

(תעו) אדם, א מענטש וואס איז א קארנער און איז פארוואכט אז מען וואל פון אים נישט פארדינען
 און פון וינע פערלוסט ער גאר נישט, וועלן נישט באגליקען אלע מענטשען וואס האט
 בין זיין געלד, און אלע מענטשען וואס האבן זיין געלד וועלן שטארבען אדער אריס ווערן, אבער
 דער מענטש וואס איז א פערלוסטער מיט זיין געלד, וואס אנדערע מענטשען האבן פון אים הנאה,
 און ער פירט זיך דערפון, און בארנט געלד אנדערע מענטשען און איז נישט קיין קארנער, און נעמט
 צו נעמט מיט אנגענומענהייט, איז אלע מענטשען וואס האבן פון זיין געלד וועלן באגליקען (תתרהב):
 (תעו) המלוכה, דער מענטש וואס בארנט געלד אויף פראצענט אדער ער טהוט א פאלשקייט מיט
 דער חאט, אדער מיט דער מאס, אדער אין סחורה, אדער אנדערע סארטן אומרעכט-
 קייט, איז וועט דא ענדע זיין אז זי וועלן אריס ווערן און ווערען קינדער וועלן זיך איינער פון
 צווייטען צו שפרייטען און א פרעמד לאנד, און זי וועלן בארפון אן קומען צו פרעמדע מענטשען.
 און אזוי וועט זיין מיט ווערען קאלעגעס און מיט אלע מענטשען וואס וועלן זיך צו זי באהעפטן
 און אלע מענטשען וואס העלפן זי, וועלן קאלעס מאכן דאס געלד (תתרהב):

(תעו) יש, עס טרעפט זיך אמאל א מענטש טהוט א אומרעכט און באגליקט, און אז ער וועט נישט
 מאן דאס אומרעכט וועט ער נישט באגליקען, נאר ער וועט נאך האבן שארין, אום ער וואל
 נישט מאן תשובה, כדי מען וואל אים פארטליגען פון דער וועלט, ווייל דער מענטש וואס מעהרט צו
 מאן אומרעכט לאזט מען אים נישט צו מאן תשובה (תתרהב):

(תעו) יש, עס טרעפט זיך א מאל א גולן אדער א גנב וואס ער גנבט און גולט און דערנאך באגליקט
 ער נישט נאר מען נישט אים ביי ער גיט דאס צוריק מיט גוואלד, נאר צו וואס דען האט
 זיך אזוי גימאלט אז דער באריופטער וואל באריופט ווערן, דאס איז ווייל דער באריופטער האט
 גימאלט עפעס א וינד, אין ער איז גווען מחויב צו פערלירען דאס געלד און באריופט צו ווערן, נאך
 נאך

ליצור ספר החסידים

נתגלגל שגגול הגזול, אלא איזה עין עשה הגזול והי' מחויב לאבר ונגזל, ואח"כ כשנגזל נכנע לבו עד ששב בתשובה והתפלל עד שזכה שהחזיר לו הקב"ה הגניבה או האבידה, ועוד כדי שיתפרסם מי הגזול כדי שלא יחשדו הכשרים (תתרהפ):

הפא) אלו הם שהם יותר מגזול ואינם גזל, העשיר שאומר לעני הלוח לי והעשיר מלוח אותם מעות ומרווח לעצמו בהם מה שיהי' לעני להרוויח בהם זה גזול לו, וכן עשיר שהי' לו בחיבתו כמה לישראל ואומר בלבו לא אפגום מנין מעותי ולוח מן העני, והיודע שמוחר שום דבר מאכל או חפצים להמריק בהמה והוא יודע בבירור שהוא כשר ואם הי' מגיד להם ראיותיו הי' מקובלים, ושותק, או גורם בשתיקתו הפסד לחבירו, אל יהי משל אחרים בידך בריוח שלך כי כמו שאתה מרויח כן הי' מרויח הוא, נמצא שגזולת לו כל אותו הריוח, אעפ"י שאמר לו תמתין כי הוא סבר כשיהי' לך תפרע לו, אם אין לאדם אלא מעט מזה לו שיצטרך לבריות כמה שיקח ממנו עכרים ויברח עם הממון ויתחלל שם שמם על ידו שיאמרו העכרים על היהודים גנבים ורמאים (תתרהפ):

הפב) המגיד על אדם דברים בשעה שמתקומם עמו מה שלא אמר קודם לכן אל תאמן לו (תתרהפ):
הפג) אם תשמע טמעין אומר טובות על ראובן חקור שמה נהנה ממנו שכל מי שתשמע שהנהנת משבח את המהנהו אל תאמן בו (תתרהפ):

אם

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

נאך רעם וואו ער איז בארומט גיווארען איז זיין הארץ גיווארען אינעם קרעסל פון ער האט גיטאן תשובה און האט גיבעטן גאט, פון ער האט זוכה גיווען אז מען האט אים צוריק גיגעבען דיא גניבת אדער אבידה, אדער דער גזול האט דאס צוריק געגעבען אום מען ואל וויסען ווער עס האט גיגזלט כדי מען ואל נישט חושד זיין ערליכע לישט (תתרהפ):

הפא) אלו, דיא זאכען וועלכע הארבער פון גזל, און זיי וועלכע נישט קיין גזל, אז א רייכער מענטש זאגט צו א ארימאן, בארג מיר געלט, און דער רייכער פאר בארגט דאס געלט און פער- ריענט דער מיט פאר זיך, וואס דער ארימאן האט דאס וועלכעס געקענט פארדינען, בארומט ער דאך אים דערמיט, — אזוי אויך אז א רייכער מאן האט פון זיך אין קאסעס וואג, און ער טראכט זיך אויך וועל נישט ניצען מיניע, אום זי וואלן נישט קאליע ווערען וועל איך האבן שארין, און ער בארגט דיא וואג פון א ארימאן, — אויך אז עמיצער ווייס אז יענעם עסענווארג מען מען עסען, אדער מען וויל טרע מאכט א בהמה, און ער הייס קלאר אז דיא בהמה איז כשר, און אויב ער וואלט גיווען גיזאגט ווינע ראיות וואלט מען זי אגנעטומען און מען וואלט געשווינען, און עס וואלט דאך געבליבען אז עס איז כשר, איז דאך דערמיט וואס ער שווינט איז ער זי גורם א שארין, — עס ואל פון דיר נישט זיין קיין פערעמד געלט אויף דין פערדינעט וועל אזוי וואו דיא פערדינעט דערפון וואלט דאך יענער אויך גיקענט פערדינען קומט דאך אים אז דיא בארומט יענעם זיין גאנצן פערדינעט, האט ער האט יענעם גיבעטן אז ער ואל אים ווארשין, מאר ער אויך נישט אויף האלטן דאס געלט, דען יענער האט גימאנט אז דיא וועסט האבן דאס געלט און אים צוריק געבען, אפער נישט דיא וואלט דאס פארבארגען און פערדינען, — אויב א מענטש פארמאגט נאך א ביסעל געלט איז גלייכער אז ער ואל בעסען נדבות פון ליטשען, אדער ער ואל בארגן געלט פון א עכרים, און ואל דערמיט אנט- ליטשען, וועט דאך דורכרעס זיין א חילול השם, וועל דיא עכרים וועלן וואגן אויף דיא יודען אז זי וועלן גנבים און שווינדלער (תתרהפ):

הפב) המגיד, אז א מענטש קריגט זיך מיט א צווייטען מענטש און ער זאגט דאמאלס אויף יענעם אזוינע רייד וואס ער האט אויף אים פריהער אועלכעס נישט גיזאגט, וואלט אים נישט גלייבען, (דען עס קאן זיין אז ער זאגט א ליגען וועל ער קריגט זיך מיט אים) (תתרהפ):

הפג) אם, אויב דיא הערסט אז שמעון זאגט גיט'ס אויף ראובן, וואלט אים גיט פארשטין, מאמער האט שמעון פון ראובן הנאה גיהאט, דרום זאגט ער אויף אים דיא גומסקיט, וועל שמעוניג ווען דיא וועסט הערין אז א מענטש וואס האט פון עמיצען הנאה גיהאט לויבט יענעם מענטש, וואלט אים נישט גלייבען (תתרהפ):

סיפור ספר החסידים

תפד) אם תראה אדם שזהר ממך שלא תמצא עליו מום ופגם אם צריך לך אל תאמן בו (תתרחף):
תפה) אם עכרים שואל עם איזה סוחר טוב לסחור שלא ירמה אותו, מותר לומר לו פלוגי אינו נאמן (תתרחף):

תפו) אם רואה אדם שמפקדים ביד אביו או אמו או רבו והוא מכירם שלא יעשו נאמנות, אם המפקיד חכם והגון יאמר לו שלא יתן בידם ויגלה לו האמת, ואם המפקיד אינו חכם והגון לנלות לו לא יאמר לא תתן בידם, ואל יאמר על אביו ועל אמו ועל רבו רשע הוא אלא לטובים יאמר האמת (תתרחף):

תפז) יהא כל אדם בעיניך כלסטים לשמור ממנו, ומה שאמרו חכמים החושד בכשרים לוקה זה מי שחושד בפה אבל לשמור ממנו ישמור (תתרחף):

תפח) אל יגרום אדם עצמו להיות כפוי טובה כגון שלא יאמר ראוהב לשמעון תלוי וראובן נאמן לשמעון ושמעון אינו נאמן לראובן, ואם ילוח לו אח"כ יאמר שמעון לראובן כמו כן תלוח לי וראובן לפי שאינו מאמיני לא ילוח לו ויאמר שמעון ראו שהוא כפוי טובה כנגדי (שם):

תפז) אל יבייש את חברו אפילו בדבר שדוא לא הי' מתבייש (תתרחף):

תצ) לא יאמר אדם בשבועתו כך אוכה לעזה"ב אם לא כן הוא (תתרחף):

תצא) לא יאמר אדם להבירו עשה בשביל אלקים, והוא יודע שכלא זה רוצה לעשות, או אם סבור שלא

מבערע פיהרונג פאר יעדער יוד

תפד) אם. אויב דוא וועסט זעהן א מענטש וואס פילעוועט זיך פאר דיר אז דוא וואלט אויף אים נישט געפינען קיין פעהלער און שולד, איז אויב ער בדארף צו דיר אן קומען וואלטטו אין אים נישט גלויבען (תתרחף):

תפה) אם. אויב א עכרים פאקנט א יוד מיט וועלכען סוחר איז גיט צו האנדלען, אום ער וואל אים, נישט אפ נארען. מען מען אים זאגען אז יענער מענטש איז נישט קיין ערליכער סוחר (תתרחף):

תפו) אם. אז א מענטש זעהט אז מען גיט עפעס צו באהאלטן זיין פאטער אָרער מוטער און רבי און ער קאן זי אז זי וועלן נישט מאן ערליך, איז אויב דער מענטש וואס גיט צו באהאלטן מען איז א למדן און א ערליכער וואל ער אים זאגן אז ער וואל זי נישט געבען צו בעהאלטען, זיין ער וואל אויסזאגן דעם אמת, אָבער אויב דער מענטש וואס וויל געבן בעהאלטען איז נישט קיין למדן און א ערליכער וואל ער אים נישט זאגן דוא וואלט זי נישט געבן צו בעהאלטען. — א מענטש וואל נישט זאגן אויף זיין פאטער און מוטער און רבי אז זי ווענען א רשע, נאר ערליכע יודן מעג ער דאס זאגן (תתרחף):

תפו) יהי. יעדער מענטש וואל זיין אין דיינע אויגען אזוי וויא גולנים, אום דוא וואלט זיך פֿין אים היטן. און דאס וואס אונזערע חכמים האבן גיזאנט, דער מענטש וואס איז חושד ערליכע מענטשן, קומט אים צו שלאגן מלקות, דאס איז נאר דער מענטש וואס זאגט מיטן מויל אז ער איז יענעם חושד, אָבער היטן זיך פֿין יענעם מעג ער (תתרחף):

תפח) אל. א מענטש וואל נישט זיין קיין גורם אז ער וואל זיין א כפוי טובה, דהיינו ראובן וואל נישט זאגן צו שמעון באָרג מיר געלה, און ראובן איז ביי שמעון א בעגלעכער, און שמעון איז נישט קיין באגלעכער ביי ראובן, איז אויב שמעון וועט אים באָרגן וועט דער נאך שמעון זאגן צו ראובן באָרג דוא מיר אויך, און ראובן וויל ער גלויבט נישט שמעון וועט ער אים נישט באָרגען וועט דאך שמעון זאגען זעהט און ראובן איז דאך אנטקעגן מיר א כפוי טובה (שם):

תפז) אל. א מענטש וואל נישט פארשעהמען זיין חבר אפילו מיט אונז וואס ער וועלכט וואלט דער-פֿין נישט גיזאגען פארשעמט (תתרחף):

תצ) לא. א מענטש אז ער שוועררט וואל ער נישט זאגן, איך וואל אזוי זוכה זיין צו עולם הבא אויב עס איז נישט אזוי (תתרחף):

תצא) לא. א מענטש וואל נישט זאגן צו זיין חבר, וואלט דאס מאן צוליעב גאט, און ער ווילט אז אן זינע רייד וואלט ער דאס אויך גיטאן. — אָרער אז ער ווילט אז ער וועט דאס נישט מאן זאגן

מיצור ספר החסידים

שלא יעשה לא יבקש בשביל ה' (תתרגם):

תצב) אם שמעת שאדם הזכיר ה' כגון שרצה לומר ה' עשה לי כן וכך וכיוצא בו אל תכנס בתוך דבריו כשהזכיר את ה' שהרי ישתוק לשמוע דבריו. נמצא שאתה גורם לו שמוציא שם שמים לבטלה כשאמר ה', אבל אם הזכיר את ה' כדי לקלל או תלמיד דבריו כי יחטא כשמקלל (תתרגם) תצב) הנודר ומתירו דומה באדם שמשליך א"ע בצוואה. ואח"כ רוחצים אותו. שיותר טוב שלא לנדר כלל (תתרגם):

תצד) כ"י שאומר שלא אוכל חיים הוא בארור אשר לא יקים (תתרגם):
הצח) תענית שהצבור מתענין אין יכולים ללוותו (תתרגם):

תצו) לא יאמר אדם פלוני עבר על התקנה ומצליח. ואותן החרדים על התקנה הן יורדים מנכסיהם. כי לבסוף ירדו המצליחים, וכדי להפריע מהן אף על ההצלחה (תתרגם):
תצו) לא יקרא את בנו אחר מי שמת בנידו או בחרם (תתרגם):

תצח) שנים שהם עומדים לפניך למשפט אם אינך מזכירם אל הביט בהם שכל זמן שלא נפסק הדין אסור לראותם שהם כרשעים שעומדים לפניך (תתרגם):

תצט) אם יאמר לך אדם דבר סתר אני יודע, תן לו אמונתך או השבע לי שלא תגלהו, אל תעשה. ואל תהי להוט אחר סתרים וחידושים. כי אלה מסורין לב האדם מן התורה (תתרגם):

אדם

מיתערע פיהרונג פאר יעדער יוד

ואל ער אים אויך נישט זאגן מזה דאס צוליעג נאנט (תתרגם):

תצב) אם. אויב דוא האסט געהערט אז א מענטש האט דערמאנט, נאנט דעמאלט אז ער וויל זאגן. נאנט האט מיר אזוי גיטאן און דעםגלויבן. זאלסטו אים נישט איבערהאקן דאס רייד ווען ער האט דערמאנט. דעם נאמען פון נאנט. ווייל ער וועט דאך שווייגן אום צו הערן דעם קומט דאך אים אז דאס ביסט אים גורם אז ער זאל אומנוסם זאגן דעם הימקלשען נאמען. — אבער אויב ער דערמאנט נאנט. אויף עמיצען צו שעלטן. דעמאלט זאלסטו אים איבערשלאגן דאס רייד, ווייל ער וועט דאך וינדוגען אז ער וועט שעלטן (תתרגם):

תצג) הנודר. אז א מענטש טוהט א גור און ער איז אים מתיר, איז דאס גלייך אזוי ווי א מענטש ווארפט זיך ארץ אין אומרענקייט. און דער נאך וואשט מען אים ארום, דען עס איז דאך גלייכער אז ער זאל גאר נישט מאן קיין גור (תתרגם):

תצד) מי. דער מענטש וואס זאגט, איך וועל היינט נישט עסען? איז ער פערפולטעט מיט דעם פוסק, פערפולטעטן זאל ווערן דער מענטש וואס וועט נישט עסן? (תתרגם):

תצה) תענית. א תענית וואס דאס פובליקום פאסט קאן מען אים נישט בארגען. [זאגן איך וועל פאסטען א אנדער טאג] (תתרגם):

תצו) לא. א מענטש זאל נישט זאגן. יענער מענטש האט עובר געווען אויף א תקנה און פון דעם-וועגן באגליקט ער. און דאס פרומע יודען וואס פאלגן דאס תקנה זיי ווערן נעבאל ארים, ווייל צום ענדע וועלן דאס מענטשן וואס באגליקען יעצט אויך ווערן ארים, און זיי באגליקען יעצט אום מען זאל זיי שטראפן אויך אויף ווער גליק (תתרגם):

תצו) לא. א מענטש זאל נישט רופען דעם נאמען פון זיין ווהן נאך א נאמען פון א מענטש וואס איז גיטארגען און גידי אדער אין חרם (תתרגם):

תצח) שנים. אז צוויי מענטשען שטעהען פאר דיר אויף א דין תורה, איז אויב דא קאנטע זיי נישט זאלסטו אויף זיי נישט קוקען, ווייל כל זמן אז דאס האסט נישט גיפסקינט דעם דין. טארסטו זיי נישט זעהן, ווייל זיי זענען אזוי וויא רשעים וואס שטעהען פאר דיר (תתרגם):

תצט) אם. אויב א מענטש וועט צו דיר זאגן איך וויל א פארבארגענע זאך. זאג מיר דין עהרען-ווארט. אדער שווער זיך. אז דאס וועסט דאס נישט אים זאגן, זאלסטו דאס נישט מאן, און זאלסט זיך נישט זאגן וויסען באהאלטענע זאכען און נעמען, ווייל דאס טוהט אפ דאס הארץ פנים מענטש פון תורה (תתרגם):

אדם

סיפור ספר התמידים

(תק) **אדם** שיעץ לאחרים ונכשלו באותו עצה אעפ"י שלשם שמים נתכוון וזו יאמרו לפי ששמענו לעצתך נכשלנו אל ימחה, ויצטער, כדי שיתכפר לו קצת שעל ידו בא להם (תתשח):
 (תקא) **מה** שהקב"ה נתן לאחר מה שהיו די לאלף להתפרנס, להודיעך איך יהיו לצדיקים לעיל, שהרי לרשע יתן יותר ממה שצריך כ"ש לצדיקים (תתשט):
 (תקב) **צדיק** אומר מעט ועושה הרבה, אבל לא יאמר לא אתן לך אלא מעט ואריב נתן הרבה לפי שמשקר (תתשיב):

(תקג) **סכין** שהרגו בו אדם על קידוש השם אסור להגות בו (תתשיג):
 (תקד) **אסור** לדרוף אחר קמיעות לחן ולהתעשר כ"א יבטח בה הטוב (תתשיד):
 (תקה) **אם** אדם לוקח לו אשה שאינה ה'גנת או הוא אינו הגון או שניהם אינם מהוגנים או ניבול פה ביניהם, או נשים יושבות בין האנשים שהם הורים שם לא יתכן לברך שהשמחה במצוין (תתשכ):

(תקו) **אסור** להסתכל בפני אדם בשעה שכווע, וקשה לשכחה שמשבח תלמודו, וגם פני הנידה בשעה שדמים מצויין בה (תתשכו):

(תקז) **לא** ישחה יין בשבת עד שישתכר שמא ישכח שהוא שבת ויעשה מלאכה (תתשכח):
 (תקה) **הצדיקים** במיתתם נקראים חיים, ואם באים לביתם ועושין קידוש פוטרים את כ"ב בקידוש היום כמו רבנו הקדוש, ולא כשאר מתים שהם חפשים וכו' (תתשכט):

אדם

מדרע פיהרונג פאר יעדער יוד

(תק) **אדם**, אז א מענטש האט געגעבן א עצה, און דורך דער עצה איז מען געשטרויכעלט געווארן האטש ער האט אין זינען געהאט ערליך, איז אויב מען וועט אים זאגן דערפאר וואס מיר האבן געפאלט דין עצה זענען מיר געשטרויכעלט געווארן, זאל ער נישט אפ ענטפערן, און אל דערפון האבן שמערצען, כדי עס זאל אים אביסעל פארגעבען ווערן דא זינד, ווייל דאך טאקע, דורך זיין עצה זענען זיי געשטרויכעלט געווארן (תתשח):

(תקא) **מה**, דאס וואס דער אייבערשטער גיט אמן מענטש וואס עס וואלט געווען גענוג פאר מיווענער מענטשן האבן דערפון פרנסה, דאס איז צו מאכן וויסען, וויפיל לויין עס וועלן באקומען צדיקים אויף יענער וועלט, ווייל דא ווערט דאך אז א רשע גיט מען מעהר וויפיל ער ברארף, א כל שכן צדיקים וועט מען אוודאי געבען זעהר פיעל (תתשט):

(תקב) **צדיק**, א צדיק זאגט ווינציג און טהוט פיעל, ער זאל אבער נישט זאגן איך וועל דיר געבן ווינציג, און דער נאך זאל ער אים געבן פיעל, ווייל עס קומט דאך אויס אז ער זאגט פריהער א ליגען (תתשיב):

(תקג) **סכין**, א מעסער וואס מען האט דערמיט געהרגט א מענטש אויף קידוש השם, טאר מען פון אים נישט האבן קיין הנאה (תתשיג):

(תקד) **אסור**, מען טאר נישט זיך נאך זאגען און נעמען קמיעות אויף חן אדער ריח ווערן, נאר מען ברארף זיך פארוויכערען אן נעמען גאט (תתשיד):

(תקה) **אם**, אויב א מענטש נעמט א ווייב וואס זי איז נישט קיין ערליכע, אדער ער איז נישט קיין ערליכער אדער במדע זענען נישט קיין ערליכע, אדער דארטען אויף דער חתונה דעמט מען נבול פה, אדער ווייבער ווערן צווישען מאנסליכט, וואס דארטן איז דא שלעכטע טראכטונג, ברארף מען נישט זאגן דא ברכה שהשמחה במעונו (תתשכ):

(תקו) **אסור**, מען טאר נישט קוקען אין געזוכט פון מענטש ווען ער איז אין כעס, און דאס מאכט פארגעסן דאס לערנען, אויך טאר מען נישט קוקען אין געזוכט פון א נדה ווען עס טרעפט זיך ביז איהר בלוט (תתשכו):

(תקז) **לא**, א מענטש זאל נישט טרונקען פיעל וויין אים שבת, ביז ער וועט זיך אן שווערען, ווייל טאמער וועט ער פארגעסן אז עס איז שבת און וועט טאן עפעס א ארבייט (תתשכח):

(תקה) **הצדיקים**, דא צדיקים הייסען לעבעדיג נאךן טויט, און אויב זיי קומען אהיים און מאכען קידוש, פטרין זיי זייער פאמיליע פון הערען קידוש אזוי ווי דא מעשה פון המלינען רבי

סיפור ספר התמידים

(תקט) **אדם** יראה בחלום ישראל או עבדים אבל לא בהמה שמתה (תתשלא):
 (תקי) **לא** ניתן רשות לנפש להגיד לאוהבו בזה העולם גיורות של מעלה (תתשלב):
 (תקיא) **אעפ"י** שהצדיקים יודעים שחלקן מוב לעוה"ב מצטערין הם מן המיתה ומאימת מלאך דיבת וחיבוט הקבר (תתשלה):

(תקיב) **אף** שניטל יצה"ד מקרובים מ"מ ע"י הסתכלות בעריות היצה"ר מחטיוא אפילו בקרובים (תתשלה):

(תקיג) **מיד** אחר ברכת חתנים יתן שטר כתובה (תתשלב):
 (תקיד) **כשמושימין** הגער בערם וקורין לו שם משימין ספר של תורת כהנים מראשותיו, וכשמוניע ללמוד שהוא בן חמש מתחילין לו בספר ויקרא (תתשמ):

(תקיז) **איש** המובע במים פניו למטה, ואשה פניו למעלה וכן ברחם האם (תתשמא):
 (תקמו) **אם** יבוא הרוצח לאדם שחרגו מבעבע דמו (תתשמג):

(תקיו) **כשמוניע** זמן אדם למות מלאך מולו רואה מלאך המות כולו עינים, בהמית רואים מלאכי חבלה, וכשהכלבים רואים מלאך המות הן בוכים (תתשמד):

(תקיא) **אדם** שניקא אם יגיד מה שראה תוך עשרה ימים מכנה. מכנה למתים חלונות ופתחים (תתשמז):
 (תקיס) **יש** לרנן בשבת בשירות ותשבחות (תתשמז):

(תקיב) **יש** הר אחר שיש עליו מים מי שהוא נוגע במים ומדבר כלום מיד ה' מת, לכך צוה על הר סיני

מפרע פיהרונג פאר יעדער יוד

רבנ. (אזויא וויא עס שטייט אין כתובות דף ק"ג) אין דיא צדיקים זענען גיטש אזוי וויא אנדערע גיטשארבענע מענטשן וואס גאנץ מייט זענען זי פריי פון מצות (תתשכט):

(תקט) **אדם**. א מענטש זעהט אין חלום א יוד צו א גוי וואס איז געשטארבען, אבער גיטש א גיש-מארבענע בהמה (תתשלא):

(תקי) **לא**. עס איז גיטש ערלויבט גיטשארבן דער גיטש אז וואס וואס אויסוואגן צום גיטשן פריינד דיא גיטש וואס מען זאגט אויפן הימל (תתשלב):

(תיא) **אעפ"י**. האט דיא צדיקים וויסען אז זי וועלן זיין אין גן עדן, פיגערשטוועגן האבן זייערען פון מייט און פון דיא פארבט פון מלאך המות און חיבוט הקבר (תתשלה):

(תקיב) **אף**. האטש עס איז צו גענומען גיטשארבן דער יצר הרע פון קרובים. פון דעסמוועגן דורך קוקען אויפן עריות מאכט דער יצר הרע זינדיגען אפילו מיט קרובים (תתשלה):

(תקיג) **מיד**. באלד נאך ברכת חתנים דער חתן געבן א כתובה (תתשלב):

(תקיד) **כל משימין**. אז מען ליגט ארצן דאס קינד אין גיטש אין מען גיט אים א גאטשן ליגט מען אים אונטער צו קאפיגס א חמש ויקרא. אין אז מען הייבט מיט אים אן צו

לערנען ווען ער איז אלט פינף יאהר, הייבט מען מיט אים אויך אן דעם חמש ויקרא (תתשמ):

(תקט) **איש**. אז א מאנטשעוואן ווערט דערמאנטען אין וואסער איז זיין געזיכט אראפ. אין א פריי איז איהר געזיכט ארייף, אזוי איז אויך אין דער מוסערס טראכט (תתשמא):

(תקמו) **אם**. אויב עס קומט דער מערדער צום מענטש וואס ער האט אים ערמארדעט, קאכט דאס בלוט פון ערמארדעטן (תתשמג):

(תקיו) **כשמוניע**. אז עס קומט דיא צייט וואס דער מענטש דארף שטארבן איז דער מול-מלאך זעהט דעם מלאך המות וואס ער איז פול מיט אויגען. — דיא בהמות זענן מלאכי חבלה. — אז דיא הינד זעהן דעם מלאך המית זעהן זי אן צו וויינען (תתשמד):

(תקיא) **אדם**. אז א מענטש איז גיטשעדיגט גיטשארבן איז אויב ער זאגט דאס אויס אין פערליף פון זעהן מאג איז דאס פאר אים גיטשעדיגט. — עס איז גיטשעדיגט צו פארשטאפן דיא פענטער

און דיא מוהרען (תתשמז):

(תקיס) **יש**. אים שבת דארף מען זיגען גיטשארבן און ליגנען (תתשמז):

(תקיב) **יש**. עס איז דא א פארב וואס אויף אים איז דא וואסער און ווער עס ריזרט אן אין דיא וואסער און רעדט עפעס שטארבט באלד יענער מענטש, דרום האט גאט פערבאטן אז

מען

מיוצר ספר החסידים

סיני לא תנע בו יד כי המקום ההוא מקום ווער למלאכים (תתשמט):
תקבא) המלאכים לא הגירו שמותם ברצון, כמו ליעקב וליהושע ולמנוח, שלא רצו לגלות שמותם להם כדי שלא ישבעוהו כמו שרגילין לעשות בהשבעות ובקמיעות (תתשנ):

תקב) עציים של תינוקות של בית רבן שמראין בהם האותיות חביב על הקב"ה (תתשנב):
תקנ) לא תמצא פ' בשום תפילה כ"א במוסף (תתשנר):

תקבר) שרים זכרים יש להם שער בראשם, ולנקבות אין להם שער בראשם (תתשנה):
תקה) כל ימיו של יעקב אבינו ע"ה לא נכנס בבית לבן, מלאך מולו של אדם מתפלל על האדם שיסמך הקב"ה תפלתו של האדם, לרשע מקבלים תפלתו מיד, וצדיקים עד שיצטערו בתפלתם (תתשנה):

תקכו) מראה מולו של האדם מתפלל עליו קודם שיתפלל האדם (תתשנה):

תקכו) נביאי הבעל היו עושים צורות אדם משעוה ועושין להם רע ע"י כשף (תתשנט):

תקכח) אין דבר שלא יהא מלאך ממנה עליו, ואפילו כל עשב ועשב (תתשס):

תקכט) הנפש יש לה מול ברקיע, נפש מהללת את השכינה אף לאחר מיתה, מול המלאך מהלל למעלה בקול שהצדיק רגיל בו, כדי שיזכור הקב"ה לדורו ולורעו (תתשסא):

תקל) הנשמה רואה מה שעושין לגוף אחר מיתה (תתשסג):

תקלא) הרשע מצליח ונשמעין לו ולטוב וזין נשמעין (תתשסד):

אין

מיערע פיהרונג פאר יעדער יוד

מען ואל נישט אן יורין און פארג סיני, ווייל אויף יענעם אָרט פערזאמלען זיך דיא מלאכים (תתשמט)
תקבא) המלאכים, דיא מלאכים האָבן נישט ווילענדיג גיואָגט ווער נאָמען, דהיינו צו יעקבין און יהושעין און מנוחין, ווייל זי האָבן נישט גיוואלט אנטפלעקן ווער נאָמען, אום מען ואל זי נישט פאשווערן, אזוי וויא מען איז גיוואָהנט פאשווערין דיא מלאכים און שרייבען קמיעות (תתשנ):

תקכ) עציים, דיא העלצלאך [דיא טיטלען] וואָס מיט זי ווויזט מען דיא בוכשטאבען דיא קינדער אין חדר אין דאָס ווער ליעב פאר גאָט (תתשנב):

תקנ) לא, אין קיין תפילה געפונט מען נישט דעם בוכשטאב פ' נאָר אין מוסף (תתשנר):

תקבר) שרים, שרים זכרים האָבן האָר אויפ'ן קאָפּ, און נקבות האָבן נישט קיין האָר אויפ'ן קאָפּ (תתשנה):

תקה) כל, דיא גאנצע ציט וואָס יעקב איז גווען בני לבן איז ער נישט אריין גיגאנגען צו אים אין שטוב, — דער מלאך-מול פֿון מענטש בעט אויפ'ן מענטש אז גאָט ואל פארנעמען דאָס גיבעט פֿונם מענטש, — אז א רשע בעט פארנעמען מען באלד זיין גיבעט, אָבער אז צדיקים בעטן פאר נעמט מען ווער גיבעט נאָר ווען זי האָבן שמערצן (תתשנו):

תקכו) מראה, דער מלאך-מול פֿון מענטש בעט אויפ'ן מענטש נאָך אינדער עס בעט דער מענטש זעלבסט (תתשנה):

תקכו) נביאי, דיא נביאי הבעל האָבען גימאכט מענטשליכע געזיכטער פֿון וואָס און זי האָבן דורך דעם דיא יורין גיטאן שלעכטס דורך כישוף (תתשנט):

תקכח) אין, עס איז נישטאָ קיין זאך וואָס דערזיף ואל נישט זיין א מלאך וואָס איז אויף דעם באש-טימט, און זאגאר יעדער גרעוועלע האָט א בעזונדער מלאך (תתשס):

תקכט) הנפש, דיא זעלע האָט א מול אין הימל, — דיא זעלע לויבט דיא שכינה אפילו נאָכן טויט, — דער מול-מלאך פֿונם מענטש לויבט אויפ'ן הימל מיט דער זעלבער שטימע וואָס דער צדיק איז דערמיט גיוואָהנט, אום גאָט ואל גירענקען אים און ווער קינדער (תתשסא):

תקל) הנשמה, דיא נשמה זעהט וואָס מען טהיט דעם קערפער נאָכן טויט (תתשסג):

תקלא) הרשע, א רשע באגליקט און מען פאָלגט אים, אָבער א ערליכען יוד פאָלגט מען נישט (תתשסד):

קיצור ספר החסידים

(תקלג) אין הקב"ה רץ את האדם אלא במליא של מעלה וכשהקב"ה גוזר אין מי שישיב עלי' (תתשסה):
תקלג) תשובה מועלת ואינה מבטלת את הגזירה כולה אלא נותנת מתוך לרעה שלא תמחר וגם
התשובה מועלת לנשמה להביאה לעוה"ב (תתשסה):

(תקלד) רוחות של רשעים במיתתן הם מוזקין למחללי שבתות או אם היו עצבים בשבת או אפילו
אינו מתעורר בו. ולכך אומרים בשבת יקום פורקן (תתשע):

(תקלה) ברא מוכה אבא כגון שהאב חומא ונותן את בנו ללמוד תורה ומעשים הואיל וע"י האב זכה
הבן ברא מוכה אבא. ואם האבות צוו לבנים לעשות דברים אחר מתוך הרי כשעשו
הבנים כאלו עשו האבות, ומכאן תקנו שגורדין צדקה שיושב לאותן שכבר מתו. הקמים מתפללין על
הבנים (תתשעא):

(תקלז) המזיקין מתגרין במי שמתגרר בהם, כגון שכתב הוא או אבותיו קמיעות. ואין לו לעשות
אלא תפילה ותחנונים על הכל. וה' ישמרנו ויעזרנו אותנו ואת כל אשר לנו במיתה
ועד עולם אמן ואמן (תתשעג):

צוואת רבי יהודה החסיד:

- (א) אין לקבור שני מתים זה אצל זה שהיו שונאים בחייהם כי אין להם מנוחה יחד;
(ב) אין לחצוב קבר ולהניח פתוח אם אין נותנים בו המת מבעוד יום, ואם יניחו פתוח עד הבוקר
בימים מועטים ימות אחד מבני העיר:

אין

מזכרת פיהרנג פאר יעדער ייד

(תקלב) אין. נאם משפט נישט דעם מענטש נאך אין ממליא של מעלה, און אז נאם אין עפעס גוזר
אין גיטמא ווער עס זאל דערזיף אפ קעמפערין (תתשסה):

(תקלג) תשובה. תשובה העלפת און זיא אין גישט מבטל דיא גאנצע גזירה. נאך זיא גישט א גאטמא.
ליכקייט צו דער שלעכטיגקייט. אז זיא זאל זיך נישט היילען, אויך דיא תשובה העלפת
צו דער גשמה, אום איר ברענגען אויף יענער וועלט (תתשסה):

(תקלד) רוחות. דיא רוחות פון דיא רשעים נאך'ן שוים שעדיגען זיי דיא מענטשין וואס זענען מחלל
שבת און דיא מענטשין וואס זענען גיווען מרויזיריג אום שבת. אדער אפילו וואס הא-
בן זיך נאך נישט אן גיטמא פערענגיגען אום שבת. דרום זאגט מען אים שבת יקום פורקן (תתשע):
(תקלה) ברא. א ווהן אין מוכה דעם פאטער. דהיינו אז דער פאטער זינדלט און ער גישט דעם ווהן
לערגען תורה און טאן גוטע מעשים. אין וויל דאך נאך דורכ'ן פאטער האט דער ווהן זוכה
גיווען, דרום אין דער ווהן מוכה דעם פאטער. — אויב דיא עלטערין האבן באפוילען ווערע קינדער
אז זיי זאלן טאן באשטומטע זאכן נאכ'ן שוים און אז דיא קינדער טוהען דאס. אין גלייך אזוי וזיא
ווערע עלטערין האבן דאס גיטמא. דרום האט מען מחקן גיווען אז מען אין מנדר אויף צדקה אום
מען זאל גוטס טאן דיא גיטמארבעטע מענטשין. — דיא גיטמארבעטע בעטן אויף ווערע קינדער אז
מען זאל זיי גוטס טאן (תתשעא):

(תקלז) המזיקין. דיא מוזקן ריזיגען זיך מיט דעם מענטש וואס ריזט זיך מיט זיי. דהיינו דער מענטש
וואס ער אדער ווער עלטערין האבן געשריבען קמיעות. א מענטש בדארף נאך טאן
תפילה און בעטן אויף אלץ. און נאם זאל אונז היטען און זאל העלפן אונז און אונזערע קינדער און-
אלץ וואס מיר האבן פון יעצט ביז אייביג אמן ואמן (תתשעג):

די צוואה פון רבי יהודה החסיד:

- (א) אין. מען טאר נישט באגראבן איינער נעבן אנדערין. צוויי גיטמארבעטע מענטשין. וואס לעבער ?
געהרטיג זענען זיי גיווען שונאים, וויל זיי בידע האבן נישט קיין רוח;
(ב) אין. מען טאר נישט אויסהאקען א קבר און אים לאזן אפגען. אויב מען ליגט דארט באלד נישט
ארטן דעם גיטמארבעטע ווען עס אין נאך טאן. אן אויב מען לאזט אים אפגען ביז אין
דער פריא וועט אין א קירע ציט איינער פון דיא ש אט מענטש שטארבען: *

אין

סידור ספר החסידים

(ג) אין להשים ארון של על ארון אחר שיש בו סת כבד, ואם נעשה כדאי שימות אחד מבני העיר בתוך ט' ימים:

(ד) לא ינשק (ס"א לא יאחז) אחד מילדיו כשהוא סת כי לא ישאר לו אפילו אחד:

(ה) כשנושאים המת מן הבית יש לזהר שלא יצא אדם ראשון:

(ו) הרוחות של מתים משוטטות בעולם לשמוע מה גורה יצאה לעולם, ולפעמים אימרים לחיים לבא עמדם אם מתרצים או הוא יז אחד מורעו ימות אלא יש לומר להם בעבור הקב"ה אני רוצה לבוא עמכם ולא עם מתים אחרים ולסחר ילך על קברם ויחלוץ מנעלו וישתטח על קבר ישביעוהו, כמו כן יאמר בעבור הקב"ה החפץ בחיים שלא תבוא עוד אחרי ולא אחר זרעי ולא אחריו שום בר ישראל או בת ישראל, לא אתם, ולא שלוחכם כי חפצי בעוה"ז ולא באותו העולם, כן יאמר ג"פ בלא מנעלים וי"א ג' ימים ויצום אותו היום:

(ז) לאחר שטיהרו המת לא יניחו המת באותו המקום שטיהרו אלא ישכיבוהו כנגד פתח הבית לפנים מן הבית:

(ח) ואם יש קברות בעיר לא יעברו המת לעיר אחרת לקבור כי המתים ששוכבים שם בועסים כי הוא בזיון להם:

(ט) לא ילך אדם על קבר אחד ב' פעמים ביום א' אלא יבקש רצונו ולא ישוב עד למחר:

אין

מסערת פיהרונג פאר יעדער יוד

(ג) אין. מען טאר נישט ארויפלעגן א ארון פון א נישטארבענעם אויף א אנדער ארון וואס אין אים ליגט א מת, און אויב מען האט אזוי גיטאן וועט נעוים א מענטש פון דער שטאט שטארבען אין פערלויף פון נתיב מען:

(ד) לא. מען טאר נישט קוקן (א) אנדער נוסח אין. מען טאר נישט האלמין) זמן קינד ווען עס איז געשטארבען, ווייל דורכדעם וועט אים נישט בלייבען אפילו אמת קינד:

(ה) כשנושאים, או מען טראגט ארויס א נישטארבענעם פונם שטוב, בדארף מען זמן נעוים א קיין מענטש זאל פריהער נישט ארויסגין צום ערשטן:

(ו) הרוחות. דיא רוחות פון דיא נישטארבענע מענטשן שוויממען אויף דער וועלט אום צו הערן וועלכע גורה איז יעצט ארויס גינגאנן אויף דער וועלט. — טייל מאל זאגן זי צו לעבעדיגע אז זי זאלן מיטנען מיט זי, איז אויב דיא לעבעדיגע בעויליגן דאס, שטארבט ער אדער אהער פון זינע קינדער, נאר מען בדארף דעמאלט דיא נישטארבענע ענטפערן, צוליבע גאט וויל איך נישט גיין, נישט מיט איד, און נישט מיט אנדערע נישטארבענע, און מארגען זאל ער גיין אויף זייער קבר און זאל אויסטאן דיא שיד און זאל זיך משתטח זמן אויפ'ן קבר, און זאל דעם נישטארבענעם באשווערן, און זאל אים זאגן צוליבע גאט וואס ער וויל אז מען זאל לעבן, באשווער איך דיר אז דיא זאלט שוין מעהר נישט קומען, נישט נאך סוד און נישט נאך מהנע קינדער און נישט נאך קיין יודישען ווען, און נישט נאך קיין יודישע סאכטער, נישט איד, און נישט אהער שליח, ווייל איך וויל דיא וועלט, און נישט יענע וועלט, אזוי זאל ער זאגן דריי מאל, ווען ער גיט אויס געטאן דיא שיד (אנדערע זאגן דריי מען) און דעם טאג זאל ער פאסטן:

(ז) לאחר. נאכדעם וויא מען האט סטער געווען א נישטארבענעם, זאל מען אים נאכהער נישט לאזן ליגען אויף דעם זעלבן ארט, נאר מען זאל אים ליגען אנטקעגען דיא סידה פון שטוב, אין שטוב:

(ח) ואם. אויב עס איז דא אין דער שטאט א בית הקברות זאל מען דעם נישטארבענעם נישט פירן אין א אנדערע שטאט, אום אים דארטען צובאגאבען, ווייל דיא נישטארבענע וואס ליגען דארט זענען אין בעס, דען דאס איז פאר זי א שאנדע:

(ט) לא. א מענטש זאל נישט גיין אויף אמת קבר צוויי מאל אין אמת טאג, נאר מען זאל גיין אמת מאל, אין דארטן בעטן וואס מען וויל, און מיין זאל מען אהין נישט גיין ביי מארגען:

אין

ליצור ספר החסידים

(י) אין לקבל שום דבר מן המת בחלום:

(יא) אין לנרדור לו שום נדר:

(יב) אדם שהיה חולה והיה אשה אם אומרים לאדם קבל זה הילד שיש פה או קבל דבר אחר וחוא רואה שאין שם שום דבר אין לו לומר תן לי ברצון כי הוא עצמו ימות אלא יאמר איני אוכל:

(יג) כל הבוכה על מת יותר מדאי על מת אחר יבכה וגי ימים לבכי. וי ימים להספר לי ימים, לגיהוץ ולחספוסות. ומכאן ואילך אומר הקב"ה אין אתה רחמני יותר ממני:

(יד) ואם בגה לא ידור בו ימים כי הוא או בנו ימותו אלא ימכרנו. ושל עץ ספס:

(טו) לא יבנה אדם בית על קרקע שלא עבד בו בנין מעולם:

(טז) ואם הוא אינו רוצה להגותו פניו או לא יושב בו שנה תמימה:

(יז) לא יעשה אדם מרחץ בתוך ביתו ואם יעשה הבית יחרב וא"כ עושה לרחוץ בו רב'ם:

(יח) לא יעשה אדם ביתו גבוה מבית הכנסת:

(יט) לא יסתום אדם חלון או פתח לגמרי שלא יוקו השדים, כי דרכן לצאת בו. אלא ינקוב נקב קטן בו:

(ס) לא יבנה אדם ביתו ולשנות בית מדרשו כי הוא קורש ה':

(כא) לא ישא אדם בת אחיו או בת אחותו:

(כב) לא ישא אשה ששמה בשם אמו או שמו בשם חמיו:

ואם

מבערע פוהרונג פאר יעדער יוד

(י) אין. מן א גישמארבענעם בדארף מען קען נאך נישט נעמען אין חלום:

(יא) אין. צו אנשטארבענעם בדארף מען נישט מאן קען נדר אויף קען נאך:

(יב) אדם. אז אמענטש איז קראנק. אָדער אפריי וואָס איז קראנק, אויב מען וואָלט צו זיך נעם צו דאָס קינד וואָס עס איז דאָ, אָדער נעם צו אַ אנדערע נאָך, און מען ווערט אז דאָרטן איז נאָר נישטאָ, בדארף מען נישט וואָסן גיב דאָס מיר, מיט ווילען. ווייל ער וועלכט וועט שטארבען נאָר מען וואָל ענטפערן איה וויל דאָס נישט עסען:

(יג) כל. דער מענטש וואָס ווילט אויף אַ גישמארבענעם מען ווילעל מען בדארף, וועט ער ווילען אויף נאָך אַ גישמארבענעם, — דריי מאָל איז באַשטימט אויף ווילען. וועבען מאָל איז באַשטימט אויף קלאַנגען. דרייסיג מאָל איז באַשטימט אז מען טאר נישט בלייבען און זיך שערען. נאָך דער צייט וואָלט נאָם צום מענטש. דאָס ביסט נישט מערער דערבארעסדיג פאר מיר:

(יד) אם. אויב אַ מענטש האָט גיבויט וואָל ער דאָרט נישט וואָרענען קען מען. ווייל ער אָדער ווילען קינדער וועלן שטארבען, נאָר ער וואָל דאָס פערקויפן. אַ הילצערנע איז אַ צווייטעל:

(טו) לא. אַ מענטש וואָל נישט בויען אַ שטוב אויף אַ פלאץ וואָס עס איז דאָרטן נאָך קינמאל נישט נישטאנען אַ געבוערע:

(טז) ואם. און אויב ער וויל דעם פלאץ נישט לאָזן שטיין לעדיג, און וויל דאָרטן פאָרט בויען, וואָל ער עס דערנאָך לאָזן שטיין לעדיג אַ גאנץ יאָר:

(יז) לא. אַ מענטש וואָל ביי זיך אין דעם נישט מאַכן קען פאָר, און אויב ער וועט מאַכען, וועט דאָס שטוב וואָס ווערען. ס'דערן ער מאַכט דאָס אז פֿיעל מענטשן וואָלן זיך דאָרטן וואַשען:

(יח) לא. אַ מענטש וואָל נישט מאַכן זיין שטוב העכער פֿון דער שוהל:

(יט) לא. אַ מענטש וואָל אינגאנצען נישט פאָר שטאָפֿן אַ פֿענסטער אָדער אַ טויר, און עס וואָל נישט שערענען דאָס מוילן. ווייל ווער שטיינער איז דאָרטן אַרויס צו גיין. נאָר ער וואָל דאָרטן איינשליסענען אַ קלוגן לעכעלעך:

(כ) לא. אַ מענטש וואָל נישט בויען זיין שטוב און וואָל איבער מאַכן זיין בית המדרש. ווייל דאָס איז הילצ פֿאר גאָט:

(כא) אל. אַ מענטש וואָל נישט נעמען אַ ווייב זיין ברויטערס מאַכטער, אָדער זיין שוועסטערס מאַכטער:

(כב) לא. אַ מענטש וואָל נישט נעמען אַ ווייב וואָס איז נאָמען איז דער וועלכער וויל זיין מווערען נאָמען:

מיוצור ספר החסידים

(ב) ואם נשאה יטנה שם האחד אולי יש תקוה;
(כד) שני בני אדם ששמותן שווים לא יודונו יחד בלדיהן (ס"א לא יעשו נשואים לשני ילדיהן יחד)
(זה ספק אם לזרעו או לכל אדם):

(כה) ולא ישאו ב' אחים שני אחיות:

(כו) לא ישא אדם שני אחיות זו אחר זו (ודקא לזרעו כך מצאתי, ומסתמא ב' אחים לב' אחיות ג"כ לזרעו):

(כז) לא ישאו ב' אחים אשה ובתה:

(כח) ולא ינשאו ב' אחיות לאב ובנו:

(כט) לא יתחתן אדם ב' פעמים עם חבירו בן ובת בת ובן:

(ל) לא ישאו ב' חורגים שקורין שטיף קינדער זה את זה לא בת האשה לבן של איש, או להיפך:
(לא) לא יעשה נשואין לשני ילדים יחד כי לא יצליחו:

(לב) שני חופות בשבת אחד, אחד מהם יעני או ילך לגולה או ימות:

(לג) שלא יצוד צבי לחופה כי צבי לחופה צרה יגיד:

(לד) אחים נשואים לא ידורו בעיר אחד יחד, וסימן לדבר כי ישבו אחים יחדיו וגו':

(לה) שרשה בעלי בתים לא ידורו בבית אחד, כי אחד מהם יעני או ימות כ"ש ד' או ה':

לא

מיוצור פיהרונג פאר יעדער יוד

נאָמען אָדער נאָמען איז דער ועלבער וויא זיין שווערס נאָמען:

(ב) ואם, און אויב ער האָט שוין חתונה געהאט, וואָל ער זיין נאָמען פֿאַר ענדערן, פֿיליכט איז דאָ אַהאַפּענונג:

(כד) שני, צוויי מענטשן וואָס מען רופט זי דעם ועלבען נאָמען וואָלען זיך נישט משרד זיין מיט זייערע קינדער (א אנדער נוסח איז אז זי וואָלען נישט חתונה מאַכען צו ואַסמען זייערע קינדער) (און דאָס איז אַן צווייטעל צויב רבי יהודה החסיד האָט דאָס אָן געזאָגט נאר זינע קינדער אָדער ער האָט דאָס אָן געזאָגט יעדער מענטש):

(כה) ולא, צוויי ברידער וואָלען נישט נעמען זייערע צוויי שוועסטער:

(כו) ולא, אַמענטש וואָל נישט נעמען צווייטע אַמענטש צוויי שוועסטער אַנער נאָך דער אנדערער (דאָס האָט רבי יהודה החסיד אָן געזאָגט נאָר זייער קינדער, און געוויס דאָס פריהערדיגע או צוויי ברידער וואָלען נישט נעמען צוויי שוועסטער האָט ער דאָס אָן געזאָגט אויך נאָר זינע קינדער):

(כז) לא, צוויי ברידער וואָלען נישט נעמען זייערע צוויי שוועסטער, אַזוי און איר טאָכטער:

(כח) ולא, צוויי שוועסטער וואָלען נישט גענומען זייערן פֿאַר זייערע צו אַפּאָטער און זיין ווהן:

(כט) לא, אַמענטש וואָל זיך נישט מתחתן זיין צוויי מאַהל מיט זיין חבר, ער וואָל נישט נעמען פֿאַר זיין טאָכטער און ווהן דעם חברים ווהן און טאָכטער אָדער פֿאַרקעהרט:

(ל) לא, עס וואָלען נישט חתונה האָבן צוויי שטיף קינדער, נישט דיא טאָכטער פֿון דער פֿרוי צום ווהן פֿון מאן, אָדער פֿאַרקעהרט:

(לא) לא, אַמענטש וואָל נישט חתונה מאַכען זינע צוויי קינדער צו ואַסמען, ווייל זי וואָלען נישט באַגליקען:

(לב) שני, צוויי חופות אין איין וואָה וועט אַינער פֿון זי אַרום זייערן, אָדער ער וועט גיין אין גלות, אָדער ער וועט שטארבן:

(לג) שלא, מען וואָל נישט פֿאַנגען אַ חירש צו דער חופה, ווייל אַ חירש צו דער חופה זאָגט דאָס אָן אויף אַ אומגליק:

(לד) אחים, צוויי ברידער וואָס האָבן חתונה געהאט וואָלען נישט וואָהנען אין איין שטאָט און אַסימן צו דעם איז דאָס וואָס עס שטייט אין דער תורה אז צוויי ברידער וואָלען זינען צוואַסמען און אַינער פֿון זי וועט שטארבן:

(לה) שגשה, דריי בעלי בתים וואָלען נישט וואָהנען אין איין שטוב, ווייל אַינער פֿון זי וועט אַרום זייערן, אָדער שטארבען, אַל שכן דריי אָדער פֿיער וואָלען נישט וואָהנען צוואַסמען:

מצוד ספר החסידים

- (ז) לא יעשה חבירו סנדק לשני בניו אלא אם כן מת האחד ;
 (ח) לא יניח אדם מלוקק עם אשתו לילה שמבלה בה ;
 (ט) האומר דרך שחוק או ליצנות או דרך גיוסם לעשות כך וכך אפילו אמר פעם אחר צריך שיעשה כן קודם מותו ;
 (טו) לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איזה דבר רק יעמוד לפני הבית לשאול מה שצריך ;
 (טז) לא ימשה אדם מנעליו ביום שרעתו לילך לדרך ;
 (מא) לא ישב על עגלה בשעה שעומדת במפינה ;
 (מב) וכן לא ירכב על סוס כשהוא עומד בתוך המפינה ;
 (מג) וי"א אף על דף שבולט מהמפינה לא ישב ;
 (מד) ויש משפחות שמונעים זה בכבת והעיקר הוא בשבט ;
 (מה) אורזא או הרנגול או כל דבר חי הכופה קערה או כלי אחר יש לשחוט אותה מיד ;
 (מו) וכן אילן העושה פירות ב' פעמים בשנה אחת יש לקוצצו מיד ואין להניחו כלל ;
 (מז) אילן העושה פירות אין לקצות אותו ;
 (מח) לא יעשה מתכונת זרעו אוצר בחפירת קרקע על הויקר כי יפסיד ;
 (מט) לא יכתוב אדם על ספר שלי הוא אלא יכתוב עליו שמו בלי שלי הוא ;

לא

מהערע פיהרונג פאר יעדער יוד

- (לו) לא. אמענטש ואל נישט מאכן זיין חבר א סנדק צו וועגן צווייט קינערע סידן עו ראם ערשטע קינד איז געשטארבן ;
 (לז) לא. אמענטש ואל נישט אפ לאזן פון צו מורקק זיין ויך צו וועג דא נאכט וואס ווא איז גיווען מבילה ;
 (לח) האומר. דער מענטש וואס וואגט אויף גילעכטער ארער אויף ליצנות ארער אויף ענוותא ארער וועט אזוי און אזוי גאן איז אפילו אז ער האט ראם גיזאנט נאך אמן מאהל וועט ער אזוי מווען טאן ארער ער וועט שטארבן ;
 (לט) לא. אז אמענטש נישט אוועק פון יעמוב אין וועג און ער האט עפעס פערנעסן ואל ער ויך נישט צוריק אומקערען אין שטוב ארמן. נאך ער ואל שטען פארן שטיב און ואל וואגן עו מען ואל אים ארום דערלאנגען דאס וואס ער בעדארף צו האבן ;
 (מ) לא. אמענטש ואל נישט שווערן דא שוץ אין דעם טאג וואס ער קלערט ארום גען און וועגן ;
 (מא) לא. אמענטש ואל ויך נישט וועגן אויף א וואגן וואס שטייט אין א שוץ ;
 (מב) וכן. אויך ואל ער נישט ריטן אויף אפערד ווען ער שטייט אין א שוץ ;
 (מג) ויש. אנערע וואגן אויך אויף אברעם וואס שטארבט ארום פון א שוץ ואל מען ויך נישט וועגן ;
 (מד) ויש. און עס איז דא פארמילעס וואס פארמירן ויך דאס נאך אין חדרש שבת און איבער הויפט איז אין חדרש שבט ;
 (מה) אורזא. אנאנו ארער אהאן ארער יעדער לעבנדיגע ואל וואס בעסט אין אטעלער ארער אמן אנערד בלי בדארף מען איר באלד שעכטן ;
 (מו) וכן. אויך אבנים וואס עס וואקסט אויף אים פרוכט צווייט מאהל אין אמן ווארד בדארף מען אים באלד אפ האקן און מען ואל אים נאך נישט איבער לאזן ;
 (מז) אילן. אבנים וואס וואקסט אויף אים פרוכט בדארף מען אים נישט אפ צו האקן ;
 (מח) לא. א מענטש ואל נישט מאכן פון זיין גיטרידע א אוצר און דאס באגראבן אין דער ערד אום דאס צו באהאלטן אויף דער צייט ווען עס וועט ווערן ספער. ואל ער וועט האבן שארן ;
 (מט) לא. אמענטש ואל נישט שרייבן אויף אספר. דער ספר איז מינער נאך ער ואל אויף אים שרייבן זיין נאמען און נישט שרייבן אז ער איז מינער ;

לא

קיצור ספר החסידים

- (נ) לא יגלה אדם הראש ולא הוקן בראש הודש :
 (נא) וכן לא יטול צפרנים בראש הודש :
 (נב) לא יתוך אדם תנור וכירים שאופים בו להשתמש באותה מקום אלא יניח אותו לחקן שנית כי סכנה גדולה כל עושה אלה :
 (נג) תרנגולת שקראה כמו תרנגול ישחונה מיד :
 (נד) וכן כל דבר שינוי יסירנה מן הבית :
 (נה) לא יקרא איש מזרקו את בנו יהודה ולא שמואל :
 (נו) לא יגרל אדם בלודית כי הוא קון פלילי :
 (נז) אשה שהתחילה להניק בנה תתחיל להניקו בדה של שמואל.
 (נח) איש בארץ שוואבין לא יגרל נערים שיזכו לשיבה :

תמו צוואות רבי יהודה החסיד ז"ל

מנערה מיהרונג פאר יעדער יוד

- ו לא. א מענטש ואל נישט שערין דיא קאפ און דיא בארד אום ראש חודש :
 נא וכן אזוי אויף ואל מען נישט אפ שניידן די נעגיל אום ראש חודש :
 נב לא. אמענטש ואל נישט צי ווארפן א אויווין און אקעך וואס מען באקט דארט, אים צו ניצען אויף יענעם ארט, נאר ער ואל אים לאזן פארזוכטן נאך אמאל ווייל עס איז ויער נופערלעך פאר דעם מענטש וואס מרומט אזוי :
 נג תרנגולת. א הין וואס האט גיקריינט אזוי וויא'א האן ואל ער איר באלד שחטן :
 נד וכן. אזוי יעדער ואל וואס האט געמאן אענדערונג ואל ער דאס אפ קערן פון שטיב :
 נה לא. אמענטש ואל נישט ריפערן ויין וזהו דעם נאמען יהודה און נישט שמואל :
 נו לא. אמענטש ואל נישט פערלאזן איין משאפ ווייל דאס איז אנרויסע זינד :
 נז אשה. אפרוי וואס האט אן געהויבן צי זייגן איר קינד ואל זיא אים אן הייבן צו זייגן מיט דער לינקער בריסט :
 נח איש. א מענטש אין שוואבין וועט נישט אויף הארעווען קינדער וואס וועלן זוכה זיין לערנען אין א ישיבה :

תיקוני מעיות והשממות

סימן ל"ח במקום יעסוך צ"ל יעסוך נ
 ע"ז " וחרם " וחכם צ"ז
 קב"ש " ח"י " ח"י קס"ד
 קל"ב " בזארגאן קיגער צ"ל זיתן קס"ד
 קל"ז יעצב כגון שנוזמן לו אשה יפה בקרן זית בלי כונה וראה אותה שהיא יפה ושמה
 ע"ז וע"ז נאמר יביא אליהם על כל נעלים וצריך תשובה על חשמת הרעה הזאת : קע"ז
 שם בזארגאן ארבר עכירה דחיינו ער האט גיזעהן אשיינע אשה אימגערין אין האט
 הנאה געהאט דארף ער תשובה מוען אויף ריא שלכמי רגערנע מחשבה : קע"ז
 שם אין אויב עם האט זיך עהם כפאסירט ארבר כצוה אומגערין זאל ער זיך פרייען אין
 לויבען השי"ת דפאר : קע"ז
 קע"א שהרי לא תמצא מי שיענה אמן :
 שם בזארגאן אנזלן צו גא"ט דעם אמן ווייל ריא וועסט נישט גיפנען ווער עם זאל ריר
 ענטפארין אמן : רנ"ד
 רכ"ט חוזה מארס המזרח ש"א לילך עמו בדרך ובספינה ומלדבר עמו : שצ"ח
 בין רכ"א בין רכ"ב לא תתפלל תזמין לי פלגיתא כי הוא סכנה : שצ"ח
 שם צווישען סימן רכ"א ורכ"ב ריא זאלסט נישט בעטין אז ריא גא"ט זאלסט מוזמין זיין
 ריא אשה ווארין דאס איז אין סכנה : שצ"ח
 רס"ד אחיות, ספני הסכנה ואם עברו יגרש אחד מהם :
 שם בזארגאן צוויי שוועסטערין אין אז וויא האבין עובר גיוועזן זאל ער איינע גט
 געבין : תע"ז
 ש"י התפלה טוב יותר שמתפלל בלשון שמבין מלתפלה בלשון הקודש ואינו מבין.
 שם ריא תפלה אין סקר אהן גיגומען ביא גא"ט אז ער בעט מיט דעם לשון וואס
 ער פארשטייט מעהר ווי פין לשון הקודש אין פארשטייט נישט : תקפ"ח

נשמת בתצוואה מסוף סימן ח' כשקוברין אשה שהיתה אוכלת ילדים בחייה אם רואים פיה
 פתוח בירוע שתעשה כן אף לאחר מותה שנה אחת, ויש למלאות פיה בעפר ולא
 תזיק קור.
 שם סוף ס"י ו' כשמתהרין את חמת אין מחפכין את הרף שמתרו קליו כי סכנה יש ברבר
 שם ימות אחר תוך שלשה ימים.
 שם ס"י ו' צריך לראות שלא יקפוץ הכת מצבעות ידיו.
 בזארגאן סימן ר' במקום קוקין צ"ל קושין
 בתצוואה סימן י"ד ד"ה ואם, צריך לתחיל לא יבנה אדם בית של אבנים.
 שם סימן מ"ד ד"ה ויש, צריך לתחיל לא ישחוט אדם אוזניים בשבת.
 שם סוף סימן ס"ה פרה אשר תלד ב' עגלים יחד או כל דבר שאינו רגיל לחיות כגון תרנגולת
 שתלד ב' ביצים ביום אחד צריך לשוחטן מיר.
 נשמת מסוף ס"י ג"ה לא ידור רב בחולדבורג כי לא יאריך ימים. לא ידור כהן בריגענשבערג
 ולא אלקור, לא ידור איש ואשה באויגשבורג. אשה מזרעו שילדה לא תאכל פנים
 ראשונה תרנגולת, לא יגרל אדם עגלים הנולדים מבחמותיה לא יושיב אדם תרנגולת על ביצים
 לגרל אפרחים.

הערה להצוותה הס"ח סי' נ"ו

הערה הנה בענין האיסור של בלורית יש מגדולי רבותינו הגאונים האחרונים ז"ל שכתבו שהיא מה שמגדלין השער לנוי וליופי דרך שחץ וגאווה היא עיקר האיסור של בלורית הלא הבה והפרישה והט"ז שכתב שם סק"א דאף בלי שום גילוח נאסר איסור זה כו' ואף זה בכלל בלורית עכ"ל ומכ"ש דאם מגלח עצמו ומניח שערות לנוי וליופי דודאי האיסור דבלורית וכמו שמסיק הט"ז אח"כ וז"ל דחד טעמא הוא שהכלל שיש לישראל להבדל מהם דמה לי בכך ומה לי בכך עכ"ל ומסיק דגם הב"ח והפרישה פסקו כן והם כתבו בפירוש דכל שהוא לנוי וליופי הו"ל בלורית, וכ"כ הש"ך ביו"ד סי' קע"ח דלא כבי' וכ"כ מרן אדונינו הגר"א ז"ל ס"ק ב' שכתב שם ג"כ בזה"ל דלא כבי', וכ"כ הברכ"י שם וז"ל ברי"ה ולא יגדל ציצית ראשו וז"ל אף בלא גילוח אסור כו' והרבה בחורים במדינתנו נכשלים בזה ויש להוכיחם אולי ישיבו עכ"ל, והנה הרב הגאון המחצית השקל בס"י כ"ז סק"ד מפיו לפירים יהלכו על אותם מגדלי בלורית וז"ל שם עלי המעשה של אותן האנשים שמגדלין בלוריתיהן מלבד שיש בזה איסור ממ"ש ביו"ד סי' קע"ח יש בזה איסור בהנחת תפילין כיון שגדולים הרבה ליכא למיסד היינו דבותייהו וחוצצים כו' וחיה חני שערות סרובים הוי ככובע עבה עכ"ל, והובא דבריו ז"ל בהרבה אחרונים

הא) במשנה בדורה ס"ק ק"ו.

הב) בקיצור ש"ע סי' י' סק"ד וז"ל אבל אותן המגדלין בלורית מלבד מה שהוא דרך שהין וגאווה ויש בזה איסור יש בזה עוד איסור משום הנחת תפילין דכיון שגדולים הרבה הוי הציצה עכ"ל.

הג) בגדול שבאחרונים בספר שלחן שלמה על הש"ע סי' כ"ז סק"ד וז"ל לא יתא חוצץ בין תפילין לבשרו לכן יזהר כו' גם שלא יהא שערותיו גדולים עכ"ל.

הד) בס' כף החיים ס"ק ט"ו מביא דברי המחש"ק באדיכות ומביא דברי הקצש"ע ועוד אחרונים לאיסור ומכ"ש אותם המגדלין בלורית לפניהם ובשעת הנחת תפילין נותנים את השערות למעלה על הראש ועליהם הקציצת שלא יהיו השערות תלויות למטה בין עיניהם ע"ז כתב הגאון ר' שלמה גאנצפריד דגראו לו דבזה לכ"ע הוי חציצה בהפאת השלחן שלו על הקש"ע ש"ז.

הה) בס' תוס' חיים על החיי אדם מביא ג"כ את דברי המחצה"ש להלכה, וגם את דברי הקש"ע דבנותן השער למעלה לכ"ע הוי חציצה וגם בחכף החיים מביא דברי הקש"ע אלו להלכה.

הו) הפתחי עולם על הש"ע שם הוא מביא דברי המח"ש הזה להלכה, ועתה מאן חשוב ומאן ספין לעבור על דברי הגאונים הצדיקים האלו אשר מלחמם אנו אוכלים ומימיהם אנו שותים הב"ח והט"ז והפרישה והט"ז והש"ך ז"ל ואדונינו הגר"א והברכ"י ז"ל שכולם כתבו

הערה להצוותה ה"ח ס' ג'

שמה שמגרדין השקר לגוי וליופי היא עיקר האיסור של הבלורית ודלא כב"י, וא"כ פוקד וחזו
מש"כ בתשובת הר"ן ז"ל ששאלו אותו בענין אם מותר לקרות המגילה אשר לרוב פוסקים היא
כשירה ורק להר"ם הוא פסולה והשיב שם אם תאמר יצרך לילך על חנשר ושר אונזעניר אחר
יאמר לו לטחיא מקום סכנת בוראין לא ילך על גשר זו ואם על עניני הגוף יחשוב להחמיר כ"כ
אי"כ ק"ו כ"כ של ק"ו שיש להחמיר בעניני חנפוש לעשות המצוה על צד חיתור טוב וכשר כב"י ור
ע"כ תשובת הר"ן ז"ל ועתה ק"ו ב"ב של ק"ו כיון דלהרבה פוסקים הנ"ל רחשערות שנעשו לגוי
וליופי היא העיקר האיסור של הבלורית חא"ך יוכל שום איש לתקל בזה כיון שיש גרולי הפוסקים
הנ"ל שאומרים בזה, וע"כ הגם כ"י אנכי ועירא דמן חבריא עכ"ל תרעו שיש די ב"ה סמיכת
חכמים והיתר הוראה מן גאוני קרבאי ובתראי אשר עדיין ב"ה הם מונחים תח"י חלא הטה מהרב
חנאון ר' יצחק אלחנן ז"ל ומהרב חנאון ר' יהושע אבר"ק קוטנא ז"ל ומהרב חנאון ר' חיים
אלעזר וואקס אבר"ק פיעטרוקוב ז"ל ומהרב חנאון ר' שלום מרדכי אבר"ק בדואן ז"ל ומהרב
חנאון ר' רפאל שפירא ז"ל אבר"ק באברויסק ומהרב חנאון ר' יעקב רוד אבר"ק מלאצק ז"ל ועוד
ועוד בעזה"י ע"כ ככת וכותם אוכל גם אנכי לצרף עם חני גאוני וגרולי רבנן דפה ירושלים עה"ק
תובב"א שהסכימו עמי בזה שחוא איסור חמור לילך בהבלורית לגרל שקרם מלפניו או מלאחריו לגוי
וליופי, עפ"י רתוח"ק בגרולי פוסקים חנ"ל כאשר עפ"י רתוח"ק יחיד ורבים חלכה כרבים,
וחאסא אגיד שהרבנים הגאונים והגרולים דפה אמרו די שאינם רוצים לחודיע זאת יען מוטב
שיהיו שוגגין ולא יתיו מזירין אבל כאשר אנכי חרפסתי את הקיצור ספר הסידים עם הצוואות
הספר הסידים שכתב שם בזה"ל לא יגרל ארם בלורית שוח עון פלידי עכ"ל, לא אוכל
להתאפק מלחודיע קשומ רברי אמת לזכות את חרבים בזה לחודיע את גורל האיסור של הבלורית
שהאיסור הבלורית הוא עפ"י רוב הפוסקים איסור ראורייתא ממש ואקוה שישמעו אלי חיראים
והחרדים לדבר ה' בזה שלא לילך בבליירות לגרל שקרם לגוי ויופי כי עפ"י
חרתוח"ק יחיד ורבים חלכה כרבים ע"כ מי שיש בו זיק וניצוץ יח"י שמים יסיר
מסנו את "אשבתו" כ"שר שמעתי בשם חנ"א ז"ל ע"ז קרקר שקר מתהלך, באשמיז
גיוואלט סען מאר גישט גיין קיין משאפ עפ"י חתורה עפ"י ציווי חשם ית"ש אשר ציונו בזה
אחרי רבים להטות ואם רוב פוסקים חנ"ל אומרים בוראי הוא איסור גמור ובפרט שגרולי חרבים
דפה ירושלים עה"ק תובב"א כולם הסכימו עמי בזה אשר קטנם עכא ממתני המשכילים בזה
שעוברים בזה על רת התוח"ק חנ"ל: וממילא הוסרה מענת המקילים לענין החציצה בתפילין באמרם
שבספר ערוך השלחן משיג על החתמה"ש כיון שכל גרולי חרור מביאים דברי חתמה"ש לחלכה המשנה
ברורה, והקש"ע, ותפתחי עולם, ותחום חיים, והפוסק המפורסם השלחן שלמה כתב גם כן ברעת עצמו
כן שכתב שם בפירושו בזה"ל גם שלא יתא שקרותיו גרולים דחייצי, ועוד אחרונים אי"כ נחי שאנו
יודעין שהערוך השלחן ה' גרול חרור וצריך עכ"ל חלא קיי"ל דהלכה כב"ה כיון דרבים נינהו אף רבי"ש

הערה להצוות ה"ח סי' נ"ו

היו הריאט טפי מטעם יחיד ורבים הלכה כרבים ע"כ עפ"י תורה א"א לפסוק כהערוך השולחן בזה כיון שכל הפוסקים הנ"ל הביאו דברי הסתה"ש כחלבוותיהן א"כ כודאי הלכה כסתה"ש בזה דהכלליות הוא הציצה בודאי גם לענין תפילין מלבד האיסור של הכלליות וכדברי תשובות הר"ן הנ"ל שצריכים להחמיר אפי' כפוסק אחד מכשיכ כאן שהרבה פוסקים מחמירים בזה הן לענין הכלליות והן לענין התפילין בודאי הלכה כמותם כיון דרבים נינהו וע"ז כתב רבינו ר' יתודה תחמיר בצואותיו סי' ג"ז לא יגרל אדם כלליות כי הוא עון פלידי עכ"ל יען כי בזה הוא מחלל שם שמים ברכים ובפרט אם הוא איש בן תורה ואיש חשוב שהכל מסתכלין על מעשיו מחלל בודאי שם קדושת אלקיני ת"ש ונקרא מחלל שם שמים ברכים וכתב כמ' יראים לרבינו ר' אליעזר מסיף ז"ל וז"ל במצוה ר' את ה' אלקיך תירא ותן כבוד לשמו ושמוך מחללו דכתיב כפ' אמור ולא תחללו את שם קדשי ומקרא זה נוקב ויורד עד התהום ועל לאו זה ידעו הדוים כי חילול השם ישנו בכמה דברים ואין להם שיעור שכל המצוה אפי' מצוה אחת ומקיל מה בכבוד שמים נקרא מחלל השם עכ"ל ספר יראים וא"כ אותם המגדלים כלליות ובפרט אם הם אנשים בני תורה וחשובים הלא הם מחללין השם ברכים וגדול עונם מנשא ומכשיכ בעיר אלקיני ירושלים עיר קדשנו בודאי הוא חילול השם גדול אשר ודאי גם ע"ז נאמר מי ביקש זאת מידכם רסום חצרי לחלל את שמי הגדול מהכלליות שלכם אשר הם עשויים לנוי וליופי אשר הוא אמור לגדולי הפוסקים חניד ע"כ למען השם ולמען השם כל מי שיראת ה' ית"ש נגע מעט בלכבו יסיר ממנו חשרץ תמטא חזה העין הגדול חזה של הכלליות כחשובות הר"ן הנ"ל ולא יתחלל שם שמים על ידו כי כל דבר שהוא נגד התהי"ק אין לך דבר מאוס ושיקוץ מזה ולכל השומע ויועם ולא יאונה לו כל רע ח"ו ותבא עליו ברכת טוב בזכות הקידוש השם וכבוד שמים אשר יסיר הכלליות מעליו יתקדש שם שמים ע"י שיקיים שאל אביך ויגדך וקניך ויאמר לך וע"ז יתקדש גם כבודו בזה ובכא וככל אשר יפנה יצליח אמן ואמן:

נאם הק' יהושע אלמר ווילדמאן אבד"ק מאנסקוואלי ואבר"ק ביליראדקי ואבר"ק ווישניץ ואבר"ק פאפאוו סמוך לראדומי ואבד"ק מיזאטש סמוך לראדומא ואבר"ק קאכער ודזיקוויץ סמוך לפלינצק.
 ודמו"צ בק"ק גאמבין ובק"ק קאזאנעהארדאק סמוך לפינסק.
 וכעת חונפ"ק ירושלים עת"ק תובכ"א
 בעהמ"ח ספר בנין יהושע, עמק יהושע אחרון, שער הטהרה, ברכת יהושע, ואמרו אמן כי הלקים.
 תורת החסידים הראשונים.

ואמרים בכי טוב לעורר אחב"י ברין המפורש בש"ע בחמכבר או"ח סי' קמ"א סעי"ב וז"ל
והעולה לא יקרא בקול רם ומי"מ צריך הוא לקרות עם הש"ץ כדי שלא תהא "ברכתו לבטלה"
אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאזניו עכ"ל המכבר והג"י עליו הרמ"א וז"ל ואפי'
משמיע לאזניו ליכא למיחוש עכ"ל.

והלבוש במ"מ מ"א סעי"ב השמיט לגמרי דברי המכבר האלו במשיב שצריך שלא ישמיע
לאזניו, רק מסתם סתם כהרמ"א וכתב וז"ל ומ"מ גם העולה קורא בלחש עם הש"ץ כדי שלא
תהא "ברכתו לבטלה" מ"מ יכול להשמיע לאזניו עכ"ל, ופסק להדיא כהרמ"א ז"ל דיכול
להשמיע לאזניו.

וכ"פ התוס' פ"ק דבי"ב ט"ו ד"ה שמונה הובא דבריהם בב"י שם וכן פסק בר"ם וחפ"י
והחידושי מהר"ח בהגהותיו על הטור וכ"פ המ"ב שם מק"י וכ"פ בספר כף החיים שם באריכות
ומסיק שם וכן ראוי לעשות שלא יהא "ברכתו לבטלה" וכן כתבו כל האחרונים עכ"ל הכף
החיים ומה שהקשו ע"ז ממה דק"ל שומע כעונה פ"י בחידושי מהר"ח שם בהגהותיו על הטור
שהביא שם חירון מספיק עכ"ל דכאן לא שייך לומר שומע כעונה יע"ש. וכתבתי זאת לזכות
את הרבים שלא תהי' ברכתם לבטלה ח"ו יען ראיתי שהרבה אנשים נכשלים בזה, וע"כ ראוי
ליזהר הרבה מאד במקום שהנחתים שהש"ץ לבד קורא חמפ"ר מן הנביאים העשויים בגלילה
וחקם שומעים שעכ"פ העולה למפ"ר מחויב לקרות בלחש עם הש"ץ חמפ"ר שלא יהא
ברכותיו לבטלה ח"ו ולהשימיע יונקם ועליו תבא ברכת טוב.

ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

תורת החסידים הראשונים

חלק ב' והוא:

ספר חסידים תנינא

(בלשון הקודש ואידיש)

43

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק

ס פ ר חסידים תנינא

חלק שני מספר תורת החסידים הראשונים

חברו חד מנאנוי וחסידו קדמאי מרן רבינו משה הכהן זצוקללה בן אחותו של רבינו הראש ורבינו חיים ז"ל אשר מזכירם בהספר הזה כמה פעמים והיו חי במאה הראשונה של אלף הששי והספר הזה הוא מלהיב נפשות ישראל לאבינו שבשמים והספר הזה ה' מינה בכת"י בערך חמש מאות שנה באוצר הספרים באכסאריה ואנכי קניתי הזכות מהמוציא לאור המדפיס הראשון הרב הגדול כתי"ר ר' יועז קים קדיש מפרשישק שליט"א וכעת הוספתי עליו הנהגות הערות וציונים וסיים מתנ"ך ומש"ס בבלי ירושלמי ומדרשים וזוה"ק ונוכח הס"ח הזה בשם הגדולים מרחי"א בשם ספר חסידים כתב יד, וגם רבינו השור מזכירו, ולגדול התועלת לזכות את הרבים העתקתי גם את הספר הזה על זארגאן למען יהיו יד הכל משמשים בו ללמוד מסנו המוסר ויראת השם ית"ש כקטן כגדול לכל עם ישראל בני אברהם יצחק יעקב יהי נועם ה' עליהם וזכות המחבר הקדוש הזה ודודיו זצוקללה יגן עליהם שיהיו בריכה שלימה והצלחה רבה באהליהם

הק' יהושע אלמר ווידמאן אבדיק קאנסקיוואליע מלפנים אבדיק ביילראדקי כעת חונה פה ירושלים עי"ח תובכ"א.

בעהמ"ה ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, ואמרו אמן בי"ח בלאאסיר הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבדיק מיואטש וצלה"ה אשר מנחתו כבוד פה עי"ח ירושלים תובכ"א נין ונבר להאי סבא קדישא הרבי ר' אלימלך בעהמ"ה ספר נועם אלימלך ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והסג"ע והתו"ש בולם וצוקללה"ה זכותם יגן עלינו ועכ"א

אין כדי אנצומילין דעם הייליגין פאלק ישראל מיט דעם גייסמליכען פערנעניגן אז אלע ואלין פארשטיין דיא מייערע געדאנקען פון דעם הייליגן ספר חסידים תנינא וועלעכע זענען אדערזעקינג אויף צו בלאזין דעם יודישן פונק צו אלע מענטשין האבין מיר דעם הייליגן ספר איבער גיזעצט אויף זארגאן אז יעדער מענטש זאל דאס פאר שטיין לזכות את הרבים :

שנת תר"ץ לפ"ק

בעה"ק ירושלים תובכ"א

דפוס "יהודה וירושלים" מול בתי הורישטיין

את זה מצאתי נדפס מהמדרשים הקודם אשר קניתי ממנו הזכות להדפסת ספר חסידים הנה מהמוציאו לאור
וזה הסכמת הצדיקים וגאוני זמננו שלישיא וסחמת הוצאות הדפוס לא אכתוב רק שמותיהם
הק' וכי"ק בפי זמן חתימתם אשר נזרו ואסרו שלא ישינו גבולי חן במדינה זו והן במדינה אחרת להדפיס ס"ח
הנה עם ההנהגות וצינונים.

בדיצ' דק"ק ווארשא.

נאום **שמואל זינביל** קלעפשיש מו"ץ דפה ווארשא.

נאום **יצחק הכהן פייגענבוים** מו"צ.

נאום **פתחי הארנבלאם** מו"צ.

נאום **מרדכי קלעפשיש** מו"צ.

גם אני אקח סי' חסידים פנחס מנחם מגור.

נאום **היים הלוי סלאווייציק** (הוא חנ' חנדול אבד"ק בריסק).

נאום **אדמו"ר שלישיא מראדזין**.

אדמו"ר ר"י שלישיא מפילאוו.

אדמו"ר ר"י שלישיא מביאלע.

אדמו"ר רי"א שלישיא מטריסק.

אדמו"ר שלישיא מאוסטראוויצי.

אדמו"ר שלישיא מאמשענאוו.

אדמו"ר ר"י שלישיא מדזיקוב (בגאליציא).

אדמו"ר רי"א שלישיא מפאראסוב.

הרה"ג משה נחום ירושלמסקי האבד"ק אסטראלענקי.

הרה"ג ר"י אבד"ק פלאצק.

וקניתי הזכות לצמיתות מהרב **יועץ קים קדיש ראקאץ מפרשיטיק** כפי השטר מכירה

הסונח תחת ידיו.

ואיכור השנת גבול ידוע. וגם ענש יענש בפלילים. ובטוח אני בשארית ישראל לא יעשו עולה.

הק' **יהושע אלטיר ווידמאן אבד"ק האנסקיוואליא י"י**.

ס פ ר

תורת החסידים הראשונים

ספר חסידים תנינא

א (ה) **בן אדם** עמוד על הגליך ואעידה בך. (ג) ואתה תעשה אונך כאפרכסת ויבנסו דברי בהן, ואל תשליכם אחר ניווך, כי איכבה תוכל וראית באיבוד נפשך, ותושלך יחידתך, וישלמו [מלאכי חבלה] בנשמתך, ויתעוללו בזה ויתנוה למרמס מיט וידונה ביסורין קשים וחלאים רעים, על רוע מעלליך, (ג) והוא נתנה לך טהורה ממרום ממקור טהרה, ויישבת לבטח אתך, ועלי נאמר (ד) אל תחרוש על רעך וגו' לכן באתי לזרוך ולהזהירך ולהשכילך, ותמצא לנפשך מנוח אשר ייטב לך.

ב. **לאחוז** בדרכי השכל, ולעזוב דרכי הסכל, כי השכל תהילות, והסכל תהלות. השכל מחילות, [מעלות] והסכל מעילות. השכל תענית, והסכל תאנות. השכל תפיל [יפיל] והסכל תפול [להיצר הרע]. השכל כמיל, [לכיס של צדקה או מטיל שלום] הסכל מקלקל. השכל חכמה, והסכל מחצה השכל מזימה, והסכל מהומה. השכלות עוז ותפארת, והסכלות צרעת ממארת. השכל יראת השם היא אוצרו, והסכל הנה הנגע עמוק מעור בשרו. השכל עניו בראשו, והסכל תעלה צחנתו בראשו. השכל המה הקדושים אשר [בכל] הארץ, והסכל המה רשעי ארץ השכל

מראה מקומות

(א) יחזקאל כ': (ב) חגיגה ג': (ג) נדה דף ל' ע"ב: (ד) משלי ג.

זעזר וויכמיגע און נוצליכע לעהרנונג

א. **בן אדם** מענטש! שמעל ויד אויף דיינע פנים, און הער וואס איך וועל צו דיר רעדען. און דו וואלטסט מאכען דיינע אויערען אזוי ווי א לייזעק וואס ער איז אויפגען ברייט און הינטען שטאל. און מיינע רייד וואל אריין גיין אין ניי, או וואלטסטו זיי נישט אוועק ווארפֿען נאך דיין קערפער. ווייל ווי אזוי איז מעגליך אז דו וואלטסט צו געהן אז דיין געזעלשע נייט צום פערלארענהייט, און דו ווארפטסט אוועק דיין אינציגע נשמה, אז דיא מלאכי חבלה וואלען אויף איהר געזעלשטיגען, און וואלען שפעטען פון איהר, אין וואלען איהר טרעטען אין בלאטען, און וואלען איהר משפּטין מיט שווערע יסורים און שלעכטע קרענק, צוליבע דיינע שלעכטע מעשים, און ווי איז דיר געקעכען געווארען פון הימקל א ריינע פנים, דיינסטען קוואל, און ווי ויצט ריהני מיט דיר, און אויף איהר שטייט [אין משלי ג] אל תחרוש לרעך רעה וגו', דו וואלטסט נישט טראכטען קיין שלעכטס אויף דיין פריינד וואס וואלט מיט דיר ויכער, דרום קום איך דיר ווארענען און געבען צו פערשטעהן, דערמיט וועסטו געפינען א ריהניג צו דיין געזעלשע וואס עס וועט דיר אימער גוט זיין:

ב. **לאחוז**. דו וואלטסט ויד אן האלטען אינים קלוגען וועג, און וואלטסט פערלאזען דעם נארישען וועג, דען דער קלוגער מענטש איז לויבונג, אבער דער נארישער מענטש

ספר חסידים תנינא

השכל עלה נצה כפורחת, הסכל שאת בהרת וספחת. השכל יבלה שנותיו בנעימים. (פ) הסכל בצל לא יאריך ימים. השכל משאלותיו ימלא, הסכל והוא כרקב יבלה. השכל יודע עד מה, והסכל אינו יורע מאומה. השכל ניתן במדומים, והסכל בעסקי תהומים. השכל ד' אלקיו עמו ויעל, הסכל יורד שאול ולא יעל. השכל ימצא תאוה וחגיגה, והסכל תקותו מי ישורנו. השכל בנעימים חבלו, והסכל לעלוקה גורלו. השכל יעלה מעלה מעלה, והסכל רשעים ישיבו לשאולה. השכל יעטה פאר ומעיל, הסכל חבל ואין בו מעיל. השכל כל יום אל ירוממוה, הסכל עמוק עמוק מי ימצאנו. השכל (י) יתן עידיהו ויצדקה, והסכל יד על יד יספקו. השכל יחיו ויתהללו, הסכל ימות במעל (י) במעלם אשר מעלו. השכל עם צדיקים ישכון, הסכל איד לצלעו נכון לשכל שלום מכל פגעים, לסכל אין שלום אמר ד' לרשעים. לשכל ידובר דברי שלום ואמת, הסכל ע"פ עדים יומת המת. לשכל יאמר יבא שלום על משכבכם ינוחו, לסכל תפשוהו כי בן מות הוא :

בני

מראה מקומות

(ה) קבלת ח' : ו) יסעי' מ"ג : ז) ויקרא כ"ז :

זעהר וויבמיגע און גוצליכע לעהרנונג

מענטש איז א צומישמער, דער קלוגער מענטש איז פארגעבונג, אבער דער נארישער מענטש איז פגלשונוג, דער קלוגער מענטש קען פאסטען, אבער צום נארישען מענטש איז דאס אקלאג דער קלוגער מענטש מאכט פאלען פאר ניד דעם שונאדיגען יצר הרע, אבער דער נארישער מענטש פאלט אריין צום שונאדיגען יצר הרע, דער קלוגער מענטש ווארפט אריין נעלד אין צדקה און גמילת חסד, אדער ער מאכט שלום צווישען מענטשען, אבער דער נארישער מענטש מאכט קאליע אין אלע הינויכמען, דער קלוגער מענטש איז אנגעפיהלט מיט קלוגשאפט, וואס דאס מאכט ערנעהרען דעם מענטש, אבער דער נארישער מענטש צו שלאגט זיך, דער קלוגער מענטש איז צו מראכמען נוסם, אבער דער נארישער מענטש איז א צומומעלשער קלוגשאפט איז שטארקייט און שעהנהייט, אבער נארישקייט איז א פערפלובטעמע צרעה, דער קלוגער מענטש איז זיין פערמעגען גאט'ס פארבטינקייט, אבער דער נארישער מענטש איז די גנע מעפעסער פון די הויט פון זיין לייב, דער קלוגער מענטש נעמען ווייניג אויגען אין זיין קאפ, אבער דער נארישער מענטש גייט ארויס א שלעכטער ריח פון זיין קאפ, קלוגשאפט דאס זענען די הייליקע מענטשען וואס נעמען גרויס אין לאנד, אבער נארישקייט דאס נעמען די קליינע מענטשען, רשעים, וואס זיי נעמען קליין און נידעריג אינים לאנד, דאס קלוגשאפט איז גלייך צו א בליהענדע בלעטל, וואס בליהט אויף זיין שטענע בלומען, אבער דאס נארישקייט איז פול מיט גנעים, דער קלוגער מענטש פערברענגט ווייניג יארהען מיט ויסקייט, אבער דעם נארישען

מענטש

ג. (ח) בני בני נתתי לפניך את החיים ואת המות, את המות ואת הדע, השכל הוא החיים והמדות, והשכל הוא המות והרע, והנה ראה ידעתך מה יתרון השכל מן השכל, כיתרון האור מן החשך, ועתה בין הבין את אשר לפניך: ואחכמך

מראה מקומות

(ח) דברים ל':

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

מענטש וויסען אוועק ווייניג יאדערן אזוי ווי א שמוץ ווייל ער האט נישט קיין לאנגע מען. דעם קלוגער מענטש ווערט ערפיהלט ווייניג פערלאנגען. אבער דער נארישער מענטש ווערט פערפיהלט אזוי ווי עס ווערט פערפיהלט די ביינער פון א נעשטארבענעם מענטש. דער קלוגער מענטש ווייניג אלץ. אבער דער נארישער מענטש ווייניג נאך נישט. דער קלוגער מענטש ווערט געבעטען צו ווייניג אין די העכסטע ערשער. אבער דעם נארישער מענטש ווערט געגעבען צו ווייניג אין די נידעריגסטע ערשער. דער קלוגער מענטש איז נאך מיט איהם און ער גייט אלץ מאל אויף העכער. אבער דער נארישער מענטש גייט אראפ צום אבנענד אין גייט נישט אויף. דער קלוגער מענטש מוזט געפינען גלוסטקייט און ליימזעליקייט. אבער דער נארישער מענטש ווערט זעהט דאס אז עס וואל ערפיהלט ווערען ויין האפענונג. דער קלוגער מענטש איז ויין שיקוואל מיט ויסקייט. אבער דער נארישער מענטש איז ויין שיקוואל צום גיהנם. דער קלוגער מענטש גייט אלץ מאל העכער און העכער. אבער דער נארישער מענטש גייט צוריק אין גרויב אריין אויף צרות. דער קלוגער מענטש ווערט אן געמיינט מיט שעהנעקייט. אבער דער נארישער מענטש איז אלץ ביי איהם נאריש. אן ווייניג נוצען. דער קלוגער מענטש מוזט איהם נידעריגער און נידעריגער און קליינער קען איהם נישט געפינען. דער קלוגער מענטש ברענגט עדות אין ער ווערט גערעכט. אבער דער נארישער מענטש קלאפט א האנד אויף א האנד פון יסורים און שמערגען. דער קלוגער מענטש לעבט און מען לויבט איהם. אבער דער נארישער מענטש שמאכט מיטן פערשענע וואס ער האט געפערשט. דער קלוגער מענטש מוזט מיט צדיקים. אבער דער נארישער מענטש איז פאר איהם אן גענויט א בראך. צום קליינען מענטש איז פריער פון אלץ טרעפונגען. אבער צום נארישען מענטש איז נישטא קיין פריער. צום קלוגען מענטש ווערט גערעדט פריערליכע און ווארהאפטע רייד. אבער דער נארישער מענטש ווערט געטוישט דורך עדות. צום קלוגען מענטש וואס מען קום פריערליך. ריה אויף דיין געלעגער. אבער צום נארישען מענטש וואס מען האלט איהם ווייל ער איז א צום סוים פערשעפער

ספר חסידים תנינא

ד. ואחכמך לדעת הפרש בין השכל ובין הסכל, הסכל הוא המשים עצמו כבהמה ואינו חושש, ואינו נותן לב על התורה, ועל המצוות, וכל עסקיו ועניניו רק על הנאת העולם הזה, לאכול ולשתות, ולישן ולהברות ולפסם גופם, ולעשות פיסה עלי כסל, ולענגו לערץ בשדו במרחצאות ובכל מיני עדונים ותפנוקים וענוגים, במאכלים ובמשחצאות, (ט) בבוקר יאמר מי יתן ערב, ובערב יאמר מי יתן בוקר, בבוקר יאמר מי יתן ערב ונאכל פסיומין, בערב יאמר מי יתן בוקר ונשתה ממתקים, ונאכל משמנים, אוכל בלא נפילת ידים, ונושך פתו ככלב, בלא ברכת המוציא, שולחנם מלא קיא צואה בלי מקום, ואת ד' אלקיך לא דרשו, ולא יתפללו מלב, ולבם לא נכון עמם, אך מנהג אבותיהם בידיהם, ובעבוד כבוד הבריות ולבם בריא כאולם, משוררים ומחננים בבית משתיהם, ואינם דואגים מיום המיתה ומיום הדין, ומדין של גיהנם, ודוחם גבוהה וידם רמה, קופצים בראש, (י) בקול הסירים תחת הסיר, לומר אף אני מן העצים, ומועלים בכל יום מאה מעילות ויותר, כאשר אוכלים ונהנים ממה שברא הקב"ה בעולמו בלא ברכה, ולא תהלה ותפלה לאלקים

מראה מקומות

(ט) דברים כ"ח: (י) קהלת י':

זעהר וויכמיגע און נוצליכע לעהרנונג

ג. בני. וזה! מנין וזה! איך האב דיר פארנעשלאנגען דאס לעבען און דאס נומסקייט און, דעם טוים און דאס שלעכטקייט. דער קלוגער מענטש נעמט דאס לעבען און דאס נומסקייט, אבער דער נארישער מענטש נעמט דעם טוים און דאס שלעכטקייט, און זעה איך האב דיר געמאכט וויסען דאס נומסקייט פון קלוגשאפט אנטקעגען דאס נארישקייט. אז דאס איז פינקט אזוי ווי עס איז בעסער דאס ריכטיגקייט אנטקעגען די פינגסטעניש, און יעצט וואלסטו די פערשטעקע וואס די האסט צו מהן:

ה. ואחכמך. יעצט וועל איך דיר געבען צו פערשטעהען דעם אונטערשייד פון א קלוגען מענטש צו א נארישען מענטש, דער נארישער מענטש מאכט ווי אזוי ווי א בהמה, און עס ארם איהם נאר נישט, און ער אינאנערערט ווי גאר נישט וועגן דער תורה און מצוות, און אלע זינגען געשעמונגען וועגן נאך אויף פערנעניגען פון דער וועלט, צו עסען און צו טרינקען און צו שלאפען און צו שטאפען דעם קערפער, און צו מאכען קניימשען אויפן פערנען ביד, און אן צו מהן ווי פערנעניגען, צו גלעמען זיין פלייש מיט וואנגעס און אייגער, און מיט אלע סארטען פערנעניגעס פון עסען און טרינקען, אין דער פריא וואנט ער ווען וועט זיין נאכט, און ביי נאכט וואנט ער ווען וועט זיין טאג, אין דער פריא וואנט ער ווען וועט זיין נאכט וועלען מיר עסען געשטאפעט זאכען, און ביי נאכט וואנט ער ווען וועט ווערען טאג וועלען

לאלקים, ונשבעים בשם הנכבד על לא דבר, ואינם חוששים [מה שכזה גורמים] להזיק
הבריות, ודוחקים רגלי השכינה בגלוי ובסתר, הן אלה דרכי רשע, [אשר הם חושבים]
שנתיבותיהם לא ידע אל, זה מחשבה של רשע:

וזה יראת שמים

ה. (יא) **ואתה** בני לא כן נתן ה' אלהיך בלבבך, אך מחלקם לא יהא חלקך
וגורלך כגורלם, לא תבא נפשך כסודם, (יב) כנע רגלך מנתיבתם,
אך כל מחשבותיך ורעיוניך רק לדרוף השכל, כיצד קיים תחילה כל מה שתוכל לדרק
מן החומש [התורה] ומן הנביאים ומן הכתובים, ואחר כך תדרק כל מה שתוכל מן
התלמוד ותקיימו מן בראשית ברא, ומכל מה שתוכל להוציא, [מכל התורה כולה תורה
שבכתב וגם תורה שבעל פה מתחילתה ועד סופה], ירא את השם ועבוד אותו
ואל תשים עצמך כבהמה ליתן עסקיך על הנאת העולם הזה, שהוא חיי שעה, כי
אם אתה היום כאן ומחר בקבר, בחלום יעוף ואיננו, (יג) אך שא עיניך, ימה וצפונה
תימנה ומזרחה, וראה בעיניך כי ברא אלה? לו תעבוד ולשמו, ומלאכתו תעשה
קבע, ומלאכתך עראי, וראנ תמיד על חמאתך, כמו שנאמר (יד) אשרי אדם מפחד תמיד
ואמרו שמפחד מעבירות שבידו ומבקש עליהם רחמים שימחלו לו, ויזהר מלעשות
כדבר הרע הזה עוד ושב ורפא לו, ואל תלך יותר בדרכי לבך כי אם ביראת

השם

מראה מקומות

(יא) דברים י"ח: (יב) משלי א': (יג) דברים ד': (יד) משלי כ"ח י"ד:

זעזרה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

וועלען מיר מרינקען ויסע זאכען און מיר וועלען עסען פסעסע זאכען. דער גארשער מענטש
עסט נישט וואסענדיג וף, און ער בייסט דאס ברויט אזוי ווי אהונד נישט זאגענדיג די ברכה
המוציא ויער מיש איז פול מיט אימרייניגייט. און נאך געדענקען די גאר נישט, און דאווענען
נישט פונעם מיטען הארצען, דען ויער הארץ איז נישט מערבינדען מיט ווי צו נאם, נאָר
ווי מוהן נאך דאס פיררונג פון ויער עלמערען, און צולעב דעם כבוד פון מענטשען, און ויער
הארץ, איז פסעס געזונד, ווי זינגען און הולען אין די מרינק הייזער און ווי זאגען גאר נישט
פונעם מאָג פון שטארבען, און פונעם מאָג ווען עס וועט זיין ויער יום הדין, און פאר דעם
דין פון גיהנם. און ויער געמיהל איז א הוכע און ויער האנד איז דערהויבונג און ווי ווייכען
גאר נישט א ווי האכען אויף וף אן אייבער האר נאָם, ווי שפרינגען ארויס צום שטעמען
אזוי ווי די שטימע פון די דענער וואס ברענגט אונזערן קעסעל, און זאגען מיר זענען אויף
פון האלץ, און ווי פלעגשען אלע מאָג הונדערט פלעגשונגען, אָדער נאך מער, דען ווי עטען און

האבען

ספר חסידים תנינא

השם, ובדקדוק מצותיו, ובפרישות ובענוה ובטהרה ובקדושה ובחסידות תחשוב כל היום :

ו. ואל תאמר אלה נא ואראה איכה יעבדו ויתנהגו דוב העולם, ואעשה כן גם אני, לא תעשה כמעשיהם, איש כל הישר בעיניו, ולא בעיני אדוניו, ולא תעשה כן לך, אלקיך, כי במקום אשר בחר ד' אלקיך, חדר בתוך חדר להחבא, שמה תשב, ותהנה בתורתו, ושמות חוקיו ומשפטיהו, ודקדוקי חכמיו :

ואל

ועדר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

האָבען פֿערגינגען פון דעם וואָס האָט בעשאַפֿען אַן אַ ברכה, אין ווי מוהן נישט לויבען אין בעסטען צו נאָט, און שווערען אומזיסט אין גאָט'ס נאָמען אויף נאָר נישט, און ווי פֿאַרכמטען ויך נאָר נישט צו מוהן שאַרען צו מענטשען און עפענטליך און פֿערבאַרענענדיגט שמועסען ווי אוועק דאָס גלויבונג אז די שכינה איז פֿול ד' גאָנצע וועלט. דאָס וועגן אַלץ די וועגען פֿון אַ רשע דאָס וויערע שלעכטע וועגען ווייסט נישט נאָט, ער זאָל ווי שטראָפֿען. דאָס טראַכט דער רשע :

און דאָס וועגען די וועגען פון גאָט'ס פֿאַרכמטיגען מענטש

ה. ואתה. און די מין קינד. נאָט האָט דיר אַזוי נישט געגעבן אין דין האַרצען, דו וואָסט ויך נישט פֿיהרען. אַזוי ווי ווי, און דו וואָסט נישט געמען קיין אַנטהיל אין וויער קאָמפּאָניע. דו וואָסט ויך מיט ווי נישט חברך, דו וואָלט דערווייטערען דינע סיס פֿון וויערע וועגען. נאָר אַלץ דינע געדאנקען און קלערינגען וואָלען נאָר זיין צו דער גרייכען די וועגען פֿון קלונען מענטש, דרייג, פֿריהער וואָלטו ערפֿיהלען אַלץ וואָס עס איז נאָר מעגליך, פֿון חומש אין פֿון גבאים אין פֿון כתובים און דערנאָך וואָלטו דו ערפֿיהלען, אַלץ וואָס עס איז נאָר מעגליך, פֿון גמרא און פֿון יעדער זאך וואָס די וועסט נאָר מעגען פֿון דאָרטען אַרזיס ציהען פֿרומקייט, וואָלטו פֿון יעדער זאך ויך אַפֿש לערנען מורא צו האָבען פֿאַר גאָט, און וואָלטו איהם דינען, און וואָלטו דיר נישט מאַכען אַזוי ווי צו בהמה, אז דינע בעשעפֿטונגען וואָלען זיין נאָר אויף דעם פֿערגעניגען פֿון דער וועלט, וואָס דאָס איז נאָר אַ צייטווייליגע לעבניג, ווייל האָטש די ביזט דאָ אין היינטיגען מאָג, פֿון דעסמוועגען איז מעגליך אז מאַרגען וואָלטו זיין אין קבר, דען די וועלט איז דאָך אַזוי ווי אַ דורכפֿליהענדיגער חכום, וואָס באַלד ווערט ער נישט, נאָר דו וואָלטו אַיפהייבען דינע אויגען אין מורח אין אַן מעריב, אין צפֿון אין אַן דרום, און דו וואָלטו קוקען מיט דינע אויגען, ווער האָט דאָס אַלעס בעשאַפֿען אָם דעם בעשעפֿער וואָלטו דו דינען און צו זיין ליעבען נאָמען וואָלטו דו אַלץ מוהן, און די אַרבייט פֿאַר איהם וואָלטו דו מאַכען אַ בעשטימטע זאך, און די אַרבייט פֿאַר דיר וואָלטו מאַכען פֿאַר אַ צופֿעריגע זאך, און דו וואָלטו שטענדיג זאָרגען אויף דינע זינד, אַזוי ווי עס שטייט אין פסוק, אשרי אדם מפרד תמיד

ספר חסידים תנינא

ז. ואל תחשוב אין לי לעשות כי אם לישב ולגרום תדיר בתלמוד, ואקיים והגית בו יומם ולילה, ומה לי למצות ולדקדוקיהם, אל תחשוב כן כי אז נרמית שאתה עושה להכעיס שאתה יודע ומכיר במיבו של מצות ומתכוין להכעיס :
 ח. והנה אמרו רז"ל (טו) ששננתך יחשבו לך לזדונות, לכן תצטרך לעשות הרחקות וסייגים ושניות ומשמר למשמרת למצות, שלא תבא לידי שום גרנור עבירה :

ואל

מראה מקומות

(טו) חכום פ"ד, כ"מ ל"ג :

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

דאס איז מיטש. וואויל איז דאס מענטש וואס ער שרעקט זיך שטענדיג, האבען די הייליגע חז"ל געזאגט אז דאס מיינט מען דאס מענטש וואס שרעקט זיך צוליבע די זינד וואס ער האט געטון און ער בעט דערבארעמקייט פון גאט אז ער ואל איהם דאס מוחל זיין, און ער ואל זיך הימלען אז ער ואל שוין מעהר נישט טהון אונעלכע שלעכטע זאכען, וועט מען איהם מוחל זיין, און מעהר וואלטן שוין נישט זיין אין די וועגען וואס זיין הארץ גלוסט, נאר אין גאטס פארבטינג וועגן, און צי פירעווען ווייניג מצות, און זיין אפ געשיידט פון דער וועלט, און זיין אז ענו, און זיין א רייניגער מענטש, און א הייליגער מענטש, און זיך פיהרען אין חסיד'ישען וועג, וועגען די אלע זאכען וואס מען טראכטען א גאנצען טאג :

ו. ואל און דו וואלט נישט זאגען איך וועל זיך צו קוקען ווי אזוי טהון און פיהרען זיך דאס רוב וועלט, וועל איך אויך טהון אזוי ווי זיין זיין ! וואלט דו נישט טהון אזוי ווי זיין וואס געדערער טהוים אזוי ווי איהם געפעלט אין ווייניג אויגען, אבער נישט אין די אויגען פויער האר פון דער וועלט, וואלט אזוי נישט טהון צו זיין גאט, נאר אייניג ארם, וואס גאט האט אויס, דערוועלט, א שטיב אין א שטיב זיך צו בעהאלטען, וואלט דארטען זיצען, און לערנען תורה, און וואלט הימלען זיין געבאט, און אלץ וואס די הייליגע חז"ל האבען אן געזאגט :

ז. ואל, און דו וואלט נישט טראכטען איך דארף מעהר נישט טהון, נאר שטענדיג זיצען און לערנען גמרא, און איך וועל מקיים זיין די מצוה פון והגית בו יומם ולילה, אז די תורה דארף מען לערנען טאג און נאכט און צו וואס ואל איך נאך פילעווען צו טהון מצוה, וואלט אזוי נישט טראכטען, ווייל דעמאלט איז גלייך אזוי ווי דו טהוים אויף צו להכעיס, דו ווייסט און פערשטעהסט דאס גוטסקייט פון די מצות, און דו טהוים זיין נישט אין נאך אזוי ווי דו טהוים צו דערגעהרנען גאט ברוך הוא :

ח. והנה, די הייליגע חז"ל האבען געזאגט אז דאס וואס דו זינדנסט ווייל דו ווייסט נישט ריכטיג

ספר חסידים תנינא

ט. ואל תאמר אתן כל עסקי לקיים דברי כתובים, אבל דברי חכמים אינו חמור כל כך, אל יעלה לבבך כן, כי התבונן בנוהג שבעולם שעבד מלך כמלך אם יצוה המלך לעבדיו, המו אזניכם לפלוני זה, לכל אשר יצוה אחכם, ושמוע תשמעו בקולי אפי' אם קשה להם לעשות, הלא ישמרו ציווי אותו האיש כמצות המלך עצמו, כי כן צוה לו המלך, כך הקביה צוה לקיים דברי חכמים, והיכן ציונו, בדאמרינן במס' שבת (ט"ז) חד אמר מלא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך, ואחרינא אמר מהבא זקינך ויאמרו לך, ואומר התם במס' ע"ז (י"ז) כי טובים דודך מיין, (י"ח) אמרה כנסי לפני הקב"ה עריבים עלי דברי דודים יותר מעיקרה של תורה, ואומר בפ"ב דחגיגה (י"ט) מסרן הכתוב לחכמים גבי מלאכת חושבים :

וכו

מראה מקומות

(טז) דף כ"ג : (יז) דף ל"ט : (יח) ע"ז דף ל"ט : (יט) דף י"ח :

זעור וויכטיגע און גוצליכע לעהרגונג

די דינים, ווערמ דאס גערעכענט אזוי ווי די האסט דאס נעמהון פליסיג רחים דארפסט די מאכען דערווייטערונגען אין צוימען און גרעניצען אין הימנגען אויף אס צו הימען די מצות, אז די זאלסט נישט קומען צו קיין ספק עבירה :

ט. ואל, און די זאלסט נישט זאגען איך וועל זעהן מיט אלע מעגליכקייטען צו ערפידלעך אלץ וואס עס שטייט אין תורה, אבער דאס וואס די חז"ל האבען אן געזאגט אין נישט אזוי הארב, זאלסטו אזוי נישט אויפ'ן בארענגען אויפ'ן בארענגען, די דארפסט צו פערשקעהן אדער פיהרונג פון דער וועלט איז אז דער קנעכט פון קעניג איז גלייך אזוי ווי דער קעניג, און אויב דער קעניג וועט אן זאגען זייער קנעכט איהר זאלט הערען וואס דער מענטש וועט אייך זאגען, און איהר זאלט איהם פאלגען, האמט עס וועט אייך ויין שווער צו מהרן וועט מען דאך געוויס הימען און פאלגען אלץ וואס דער מענטש וועט הייסען פונקט אזוי ווי דעם געבאט פון קעניג זעלבסט, דען אזוי האט דער קעניג בעפוילען, אזוי אייך האט גאט אן געזאגט אז מען זאל פאלגען אלץ וואס די חז"ל האבען אונז געהייסען, אזוי ווי עס שטייט אין מסכת שבת (דף כ"ג) איינער זאגט אז ער האט דאס אן געזאגט דערמיט וואס ער האט געזאגט לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך, דער מיינט איז די זאלסט נישט אפ קערען פון אלע רייד וואס זיי וועלען דיר זאגען, און איינער זאגט אז גאט ברוך הוא האט דאס אן געזאגט, דערמיט וואס ער האט געזאגט זקינך ויאמרו לך, איז דער מיינט אז די זאלסט פאלגען וואס דיינע אלטע וועלען דיר זאגען, און די גמרא זאגט זאן מסכת עבודה זרה דף ל"ה אויפ'ן פסוק כי טובים דודך מיין, אז די כנסת ישראל זאגט צו השי"ת עס איז מיר זיכער די רייד פון דיינע פריינד, דאס מיינט מען די הייליגע חכמים, נאך מעהר ווי דער עיקר

פון

ספר חסידים הנינא

י. וכי תאמר בלבבך אלך אעשה מה שלבי חפץ כי מי יצילני מעונותי והאיך אנשיר מעשי ואיטיב פעלי (כ) הלא במלאכיו ישים תהלה וע"כ השמים לא זכו בעיניו וסביביו נשערה מאד, תחשוב בלבבך שאינו שואל ממך כי אם ליראה אותו ולהגות בתורתו, ולשמור מצותיו וחוקיו אשר צוה ביד משה עבדו, ואשר דקדקו חכמיו וסופריו :

יא. והבל תעשה לשם שמים, כי רחמנא לבא בעי, והכי איתא בפרקי אבות (כא) דר' אלעזר אמר לב טוב, ונראה [דבריו] לרבו מדברי חבריו :

יב. ומצות הקלות תחשבנה בעיניך כחמורות, כמו שנאמר (כב) נעו מעלותיך ונ' :

מראה מקומות

(כ) חיוז ד' : (כא) פרק ב' משנה ט' : (כב) משלי ה' :

זעדר וויכמינע און נוצליכע לעהרנונג

פון דער תורה, און ד' נמרא זאגט [און מסכת חנינה דף י"ח] אז נאָט ברוך הוא האָט איבער געשטעלט צו ד' חכמים אין האַרד אז אזוי ווי זיי וועלען זאָגען ביים דין פון חול המועד אזוי זאל זיין, וועלכע מלאכה מען מעג מוהן אים חול המועד, און וועלכע מלאכה מען מאָר נישט מוהן אים חול המועד :

י. וכי, און טאָמער וועסטו וועלען קלערען אין דיין האַרץ, ווי אזוי איז מעגליך אז מיינע מעשים זאלען זיין רעכטפערטיג און גוט, אין זיינע אויגן וועל אפילו אין זיינע מלאכים, מוהן ער אויך מאַכען אַצומישונג. צוליבע דעם וואָס אפילו זייערע מעשים געפאלען איהם אויך נישט, און דרום אפילו ד' הימלען זענען אין זיינע אויגען נישט זיין פון אלק, און אויך ד' צדיקים וואָס זענען שוין ארום איהם אין נאָט מיט ד' מדרק איהם וי פארפאלען עפעס א קלייניגקייט ווי א האַר שטראָפּט ער זיי וואָלסטו דאָס נישט קלערען, נאָר ד' וואָלסטו שטראַכטן ב' דיר אין האַרץ אז נאָט פערלאַנגט פון דיר נישט מעהר נאָר אז ד' וואָלסטו פאר איהם מורא האַבען, און ד' וואָלסטו לערנען זיין תורה און ד' וואָלסטו הימלען זיינע מצות און זיינע געזעץ וואָס ער האָט געבאָטען דורך משה'ן זיין קנעכט, און וואָס עס האַבען אַרויס געדרונגען ד' הימלען חדל :

יא. והכל, און אלק וואָלסטו מוהן צוליבע נאָטס ווענען, וועל נאָט פערלאַנגט נאָר דאָס האַרץ אזוי ווי עס שטייט אין מסכת אבות (פרק ב' משנה ט') אז רבי אלעזר האָט געזאָגט דעהדימט איז אז מען זאל האַבען א גוט האַרץ, און זיין רבי'ן (רבי יוחנן בן זכאי) זענען זיינע רייד געפאלען געוואָרען מעהר פון אלע רייד פון זיינע חברים :

יב. ומצות, און ד' גרינגע מצות זאלען ב' דיר זיין גערעכטעט מיטער אזוי ווי ד' האַרבע מצות, אזוי ווי עס שטייט אין פסוק (משל' ה') נע מעגלותיה לא תדע, נאָט האָט פער

וואַנעלט

ספר חסידים תנינא

וגי' (כג) ועוד שהרי השווה הכתוב מתן שכר של שילוח תקן לכיבוד אב ואם שחוקש כבודם לכבוד המקום להודיע שאין אדם יודע מתן שכרן של מצוה ועוד שנא' (כד) עין עקבי יסובני, ואמרו חכמים (כה) עונות שאדם דש בעקביו בעוה"ז, ואינו חושב עליהן ומסבבין אותו למשפט לעולם הבא:

יג. ואל תחשוב כי בביכול אינו רואה ח"ו מעשיך, [הטובים] כי הקב"ה רואה מעשיך [הטובים] וממייב לכל העולם בעבורך (ס) כדאמרינן התם כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה, לכן התחפש והתפשט תדיר במעשיך והצנע לכת עם אלהיך והתהלך לפניו:

יד. וד' תמים בצניעות בחדרי חדרים כמו בשוקים וברחובות, כי כן אמרו חכמים במס'

מראה מקומות

(כג) תנחומא פ' עקב, ועי' קידושין דף ל"ט ע"ב: (כד) תהלים מ"ט ו': (כה) ילקוט שמעוני תהלים רמז תשנ"ח (כו) ברכות דף ו': שנת דף ל':

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

וואָנעלסט דעם שמענע פנים לויין פון די מצות כדי די וואָלסט נישט וויסען פאר וועלכע מצוה מען גיט א גרויסען שכר און פאר וועלכע מצוה מען גיט א קלענערען שכר, זיי אלע וואָלען ביי דיר זיין גלייך, נאך ווערט מען אן השי"ת האָט געליכען דעם לויין פון דער מצוה פון שלוח הקן צום לויין פון דער מצוה פון כבוד אב ואם, וואס דער פיבוד פון די ערשטערען איז געליכען צום פיבוד פון גאט ברוך הוא כדי דיר צו מאַכען וויסען און א מענטש וויסעט נאך נישט וועלכען לויין מען וועט געבען פאר יעדע מצוה, אויף שטייט אין פסוק (תהלים מ"ט ו') עין עקבי יסובני, די וינד פון מיינע מרים מוזן מיד ארום רינגלען האַבען די חזל געזאגט די וינד וואס א מענטש מרעט מיט די פיס אויף דער ווערט, און ער קומערט זיך נישט וועגען זי, ווייל זיי וועגען ביי איהם גרינג זיין רינגלען איהם ארום צום משפט אויף יענער וועלט, דרום ואל ביי דיר חשוב זיין א גרינגע מצוה פונקט אזוי ווי א האַרבע מצוה:

יג. ואל, און די וואָלסט נישט מראַכטען און די גרינגע מצות וועגן ווייניג ווערט ביי גאט ווייל גאט ווערט דיינע אלע מעשים, און נאך ער פארטייט און די גאנצע וועלט צוילעב דיר, ווייל די דיינסט איהם, ווייל קען דען זיין חיו און ער ווערט נישט דיינע מעשים, אזוי ווי די גמרא וואָט (אין מסכת ברכות דף ו') כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה, צוילעב מיין צדיק וואָט דיינעם גאט ערליך האָט גאט געשאַפֿען די גאנצע וועלט און זיין וואָלען איהם בעדיענען, דרום וואָלסטו שטענדיג געקלערען דיינע מעשים, און וואָלסט זיך פיהרען פערבאָרגענערענט מיט גאט, און וואָלסט פאָלגען זיינע רייד:

יד. וד', און וואָלסט אינגאנצען זיך פיהרען בעהאלטענערענט אין פערטאכטע צימערען וואָט קיינער

ספר חסידים תנינא

במס' ביצה (כו) כל שאסור משום מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור, ועוד אמרו בפ"ב דחגיגה, (כח) כל העובר עבירה בסתר כאלו דוחה רגלי השכינה, שחושב בלבו שאין השכינה שם, והלא מלא כל הארץ כבודו ועיניו משוטטות בכל מקום אשר תדרוך כף רגלך:

מז. וא"ת הרי התודה אמרה עפ"י שנים עדים יקום דבר, ואיך נדון על עבדות שאתה עושה ביחודי, הרי כתיב עדים, (כט) היינו עציץ ואבניך שבקירות ביחך יעידו בך, כדכתיב (ל) אכן מקיר תזעק וגו', אוי לבית שמהרסיו ימחריביו הם מתוכי, ואף מלאכי השרת המלווין אותך יהפכו לאויב לך, והם יהיו בך בראשונה להעיד בך כדאיתא באין דורשין, ואפי' נשמתך תעיד בך, ועליה נאמר גם איש שלומי אשר במחתי בו וגו'.

הנה

מראה מקומות

(כו) דף ט': (כח) דף ט"ז: קידושין דף ל"א: (כט) חגיגה ט"ז: (ל) חזקוני כ':

זעדר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

קינגער זעהט נישט פונקט אזוי ווי דו וואלסט זיך געפילעוועט אין רוישענדיגע גאסען דען אזוי האבען די חז"ל געזאגט אין מסכת ביצה (דף ט') יעדער ואך וואס מען מאר נישט מדין צוליב וואס יענער זעהט מאר מען דאס זעלבע נישט מדין אפילו אין פערמאכטע צימערען, אויך האבען די חז"ל געזאגט אין מסכת חגיגה (דף ט"ז) דער מענטש וואס איז עובר א עבירה בעהאלטענערדיגט איז גלייך ווי ער וואלט אפ געשמויסען די שכינה, דען ער מראכט דאך אין הארצען אז דארטען איז נישט דא די שכינה, און באמת איז דאך אויך דער גאנצער וועלט פול דער כבוד פון גאט, און זיינע אויגען שוועבען אויף יעדען ארט וואס א מענטש גיט נאר א מרעם:

מז. ואם תאמר. און דו ואלסט נישט זאגען די תורה האט דאך געזאגט אז דורך צוויי עדות זאל ווערען בעשטעטיגט יעדע ואך דרום וועט מען נישט ווערען געמשפט אויף די זייד וואס מען מדין איינער אליין, ניין! דרום שטייט אין פסוק (חזקוני כ') אכן מקיר תזעק וכפ"ס מען יענה מיינט די נמרא (חגיגה ט"ז) דעם פסוק אז א שטיין פון דער וואנד וועט שרייען, און דער שפאטען פון באקלען וועט עדות זאגען אויב מען האט חזי געזינגט וועט איז צו א שמוץ וואס די צו שמויסער און חרוב מאכערס זענען פון איהר אליין, אויך די מלאכים וואס בעגלייטען דעם מענטש וועלען ווערען איבער געקעהרט און וועלען ווערען זיינע פיינד, און זיי וועלען ניין די ערשטע עדות צו זאגען געגען איהם, און אויך אפילו די נשמה וועט אויך עדות זאגען און איהר שטייט גם איש שלומי אשר במחתי בו הגדיל עלי עקב דער מיינט איז אויך מיינ פריערליכער מענטש וואס איך האב זיך אין איהם פערזיכערט. האט אויך מיד געגרייסט זיינע מרוב אויף מיר עדות צו זאגען:

הנה

ספר חסידים תנינא

מו. הנה העדותי בך היום והגדתיך מה יקרה באחדית הימים אם לא תשמע לעצתי (ל) על בן מי לה' אלי, ויאספו לי כל איש חרד ברבר אדחים, וילבב כל איש נבוב להתחזק על יצרו הרע לבושו וישמור נפשו ממנו:

יו. ורע כי לא תוכל להמלט ממנו אם לא תעשה משמרת למשמרת, כי בן אמרו חכמים המושלים, מן נגב שבבית קשה לשמור, לכן התגבר עליו כי כאיש גבורתו ותרדוק על כמותיו, ותהנה תמיד בתורת השם, ובזה תכריח היצר ממך, כי בן אמרו חכמים, בהשוותין (לג) התורה תבלין ליצר הרע אם פנע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש אם הוא אבן נמוח וכו', וכי בשביל למלאות תאוותך דגע אחד תעשה עבירה להנאות גופך ויצרך ותפסיד העולם הבא וכל טוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא עין

מראה מקומות

(ל) מראה ט'; (לג) כ"ג קף ט"ז קידושין קף ל';

זעזרה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

מו. הנה, איך האב דיר דיינים דערצעהלט און אויסגעזאגט וואס עס וועט דיר מרגען און דו קומענדיגע מען, אויב דו וועסט נישט פאלקען פון עצה דרום וועלכער מענטש ער האט מורא פאר נאט ואל קומען צו מיר, און זאלען ניד צו מיר צוגויף זאמלען אלע פריימע מענטשען, און עס ואל ניד בעהארצען יעדער קלוגער מענטש צו שמארקען ניד אנטקעגען דער יצר הרע און איהם צו ניימען אז ער ואל נישט אן רעדען צו מוהן שלעכטס און דא זאלסט ניד היימען פאר איהם:

יו. ורע, און דו זאלסט וויסען אז מען קען נישט בעשערעמט ווערען פון יצר הרע אויב מען מאכט נישט א הימונג צו א הימונג, דען אזוי האבען געזאגט די חכמים א משל אז פון א שטייב נגב קען מען ניד נישט איינהיימען דרום זאלסטו ניד אויף איהם שמארקען, דען ער האט נאר א מענטשליכען שמארקען, און דו מענטש מרגען אויף זיינע הויף, און דו זאלסט שמענדיג לערנען גאט'ס תורה און דערמיט וועסטו מאכען אנשליפען פון דיר דעם יצר הרע, דען אזוי האבען די חז"ל געזאגט אין מסכת בבא בתרא דף מ"ז די תורה איז צום יצר הרע אזוי ווי בשמים, און אויב עס האט דיר געמרגען דער פאסמיריק זאלסטו איהם צוויי ציהען אין בית המדרש אריין אויב ער איז א שטיין וועט ער ווערען צווייגען, און אויב ער איז א אייזען וועט ער ווערען צו קראפט, דוהבן איז דען רעכט אזוי אז צוילייעב דעם וואס דו וועסט ערפירלעך היין גלוסטונג איין מעקנדיג אין מוהן אנעבירה צו פרייערען צו שמעלען דען יצר הרע און דען קערפער, און דורכדעם וועסטו אן ווערען די עולם הבא און אלעס נישט וואס עס איז בעהאלטען פאר צדיקים אין דער צוקונפטיגער אייביגע וועלט וואס מ'זיין אזוי האט דאס נישט געזעהן, אויסער נאט, אלץ וואס ער וועט מוהן צו די מענטשען וואס

ספר חסידים תנינא

(ג) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכים לו, אין זה כי [אם] רוע לב וזרזון יצרך הרע, הלוכרך ברשתו, וטמן פח לרגליך להכשילך ולהפילך בגיהנם :
יח. ותחשוב בלבך אפי' אם תמלא משאלות יצרך כל ימי חיך הלא אינו כי אם שבועים שנה ואם בנכורות שמונים שנה ואפי' פ' שנה אינן כדאי אפי' נגר הצער והיסורין של רגע אחד מרגעי רגעים בהימים הבאים אחר מיתתך שתהיה בהם בצער וביסורין, וכי לא נאה לך לכבוש עצמך ולמנוע גופך מכל וכל אשר יתאוה לרעה [בימי] ימי חיך שהוא כרגע ובחלום יעוף, ותנחל את כל הטובה אחר מיתתך בגן עדן עם הצדיקים :

יט. כי זכור נא דוגמא בנוהג שבועלם אם יאמר לך אדם הבחן בכור עוני, ותהיה בעיניו וצער שנה אחת ואבטיחך שתהיה אחרי כן כל ימך בעושר ובשלות ובהשקט הלא תבחר להיות מיצר עכשיו ולהיות שמח לאחר זמן אע"פ שאינך יודע אם

מראה מקומות

(ג) יסעי' ס"ד ;

זעדר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

וואס האפען צו איהם, דאס איז נאך צוליעב די שלעכטקייט פון דיין הארץ און די אנערעניש פון דעם שלעכטען יצר הרע, וואס ער האט דיך געפאנגען אין זיין שומק, און ער האט אונטער גימניוועט אונטער דיין פיס כדי דיך צו שטרויכלען, און דיך אריין צו ווארפען אין גיהנם יח. **ותחשוב**. און די דארפסט ויך בעטראכטען אין הארצען אז אפילו די וועסט ערפידלעך דעם פערלאנג פונם יצר הרע אין דיין גאנצען לעבען, איז דאך דאס נישט מעהר פון זעכעציג יאהר און אויב די וועסט שוין זיין נאך א שטארקער וועסט לעבען אכציג יאהר און אפילו אז די וועסט לעבען אכציג יאהר זענען זיי דאך אויך נישט כדאי אפילו אנטקעגען איין רגע פון די פיעל קומענדיגע יסורים און שמערצען וואס די וועסט ליידען אין די קומענדיגע טעג נאך דיין טויט, וואס די וועסט דעמאלט האבען שמערצען און יסורים, דרום איז דען נישט גלייכער פאר דיר אז די זאלסט ויך איינהאלטען און די זאלסט דיין קערפער פערמיידען פון אלע שלעכטע זאכען וואס ער מאכט דיך מוהן גלוסטען אין דיין לעבען וואס דאס איז נאך אויף ווי איין סעקונדע, אין אהלום און דערפאר וועסטו ירשענען אלדעם גוטס נאך דיין טויט און גן עדן מיט די צדיקים :

יט. כי, דען בעטראכט ויך נאך אז אויב א מענטש וועט דיר זאגען אז די זאלסט ווערען געפרובט מיט ארעמקייט, אז די זאלסט זיין אין דעם ארעמקייט שמערצען איין יאהר, און איך ווער דיר צו זאגען אז דערנאך וועסטו זיין דיין גאנץ לעבען אין רייכקייט און רוהיגקייט, וועסטו דאך געוויס אויס קלייבען צו ליידען יעצט אביסעל שמערצען כדי דערנאך צו האבען אפרעליכען

אם תוציא שנתך אם לאו כ"שוכ"ש שמויב לך למנוע עצמך מלחטוא בחיך שהוא [שעה]
קלה נגד העולם הבא:

ב. ובאשר תתחיל לכבוש רוחך להעזי פניך נגד היצר ימנע מלהסיתך ומלהשיאך
עצה רעה. כאדם היועץ לחברו אם רואה שאינו הולך אחר עצתו מניחו
והולך לו לכן יהא כוונתך למרוד ולהעזי מצחך נגדו.

כא. ואל תשמע ואל תאבה לו. אפי' לדבר קמן שהוא ריח גרנוד עבירה. כי אם
יראה שאוונך פתוח לו לדבר קמן. יסיתך לדבר גדול יותר. כאדם הרואה
שעצתו מקובלת ומוצאת חן בעיני חבריו יעצו תמיד בכל יום ויום.

כב. ואם תאמר למה משלים המקום היצר הרע להחמיא האדם הלא [לא] אל חפץ
רשע [אתה] ולא יגורך רע. דע כי הקב"ה יצר את היצר לנסותך התשמור
מצותיו

זעזר וויכמיע און נוצליכע לעהרנונג

א פרעהליכען לעבען. האמש די ווייסט נאך נישט אויב די וועסט אויס לעבען דאס יאדרי. א
פל שכן און א פל שכן אז עס איז פאר דיר גלייכער אז די וואלסט ניד פערמיידען נישט צו
יגרינגען בני דין לעבען. וואס דאס איז נאך א קורצע צייט. אנטקעגען דעם עולם הבא. וועסטו
דערפאר האבען דעם אייביגען עולם הבא. און דעם גרויסען פערשטייגען אין בן עדין:

ב. ובאשר. און אויב די וועסט נאך אנהייבען איין נעמען דין גלוסטמייט און די וועסט.
מעז נין אנטקעגען דעם יצר הרע. וועט ער שפעטער אין נאנאען אויפהערען

דיך אייבער צו הערען שלעכטע עצות. פונקט אזוי ווי. אז א מענטש נישט עמיצען אנעצה. און
אז ער זעהט אז יענער פאלגט איהם נישט לאזט ער איהם אפ און גייט שוין פון איהם אוועק.
דרום וואלען נין אלע דייקע געדאנקען ווידער צו שפעטיגען און מעז נין אנטקעגען דעם יצר הרע:

כא. ואל. און דעם יצר הרע וואלסטו נאך נישט הערען און נאך נישט פאלגען אפילו די
קלענסטע וואך וואס דאס איז נאך א ריח פון א ספק עבירה. דען אז ער וועט זעהן

אז דייקע אויפערען וועגן אפגען צו הערען איהם צו א קליינע זינד. וועט ער דיר דערנאך איין
הערען אז די וואלסט מדין א גרעסערע זינד. פונקט אזוי ווי אז א מענטש זעהט אז נין עצה
זעהט אן ענגעמען. דען זי איז געשעקען געווארען נין חבר. נישט ער איהם אלע טאג נאך אנעצה:

כב. ואם. און די וואלסט נישט פערענען צו וואס האט נאך געמאכט געוועלטיגען דעם יצר
הרע אז ער וואל מאכען יגרינגען דעם מענטש. נאך וויל דאך נישט אז מען וואל

יגרינגען און בני איהם ווארנט נישט קיין שלעכטס. וואלסטו וויסען אז נאך האט געשאפען
דעם יצר הרע כדי דיר צו פרובען. אויב די וועסט הימען צו מדין זיינע מצות צו נישט. און אז
די וועסט הימען צו מדין מצות וועט דין לויין נין מאפעל אויף יענער וועלט. אזוי ווי די גמרא
זאגט אין מסכת עבודה זרה (דף יז) אז איין אמורא האט געזאגט צום צווייטען לאזען פיר זיך

מצותיו אם לא. ולהיות שכרך בפול ומכופל לעתיד לבא: כדאמרינן במסכת (לד) עין דאמ' רבנן חד לחבריה ניזיל אפיתח' דבי זונות ונכוף יצרא ונקבל אנרא.
כג. הלא ידעת אף שמעת שהיצר מתגרה בגדולים יותר מבאחרים כדאמרינן (לה) במסכת סוכה כל הגדול מחבירו יצרו גדול מיצר חבירו. וכל כך למה כדי לכפול שכרו וטובתו לעולם הבא. אם יחזקו [על] יצרם:
כד. כי מה יש להחזיק טובה לאדם אם ימניע עצמו מדבר שאינו מתאוה. אך אם יצרו מתאמץ להכשילו והוא מתחזק למולו לבלתי שמוע לו. או אשרי חלקו וגורלו עם הצדיקים יהיה זבולו. בבית ה' בהיכלו, כבוד אומר כולו.
כה. ובתפלתך תתנהג בכל הסדר שתמצא בספר חיי העולם שיסדר ר' יצחק, ועוד תוסיף כהנה וכהנה להיות אימת מלכות עליך בלי לנהוג קלות

מראה מקומות

(לד) י"ז (לה) נ"ב:

זעזר וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

דורך גיין דורך דער מדינה פון זונות און מיד וועלען איבערשטארקען דעם יצר הרע, וועלען מיד נעמען דערפאר שכר:

כג. הלא די ווייטע דאך געוויס, און האט דאך געוויס געהערט, אז דער יצר הרע רייזט זיך, דערמאנענדיג ביי גרויסע מענטשען ווי ביי געווענהליכע מענטשען, אזוי ווי ד' נמרא וואס אין מסכת סוכה (דף נ"ב) כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, איז מיינט אז וואס דער מענטש איז גרעסער פון זיין חבר, איז דער יצר הרע אויך ביי איהם גרעסער, און דאס איז אלץ אים צו געבען איהם מאפעלען לויין און נויטם אויף יענער וועלט, אויב זיי וועלען זיך שטארקען אויפ'ן יצר הרע:

כד. כי ווייל וואס קומט דען א מענטשען צו דאנקען אויב ער פערמיט זיך נישט צו מדין א זאך וואס עס גלויבט זיך איהם נישט צו מדין, אבער אויב דער יצר הרע שטארקט זיך אויפ'ן מענטש ציט אלץ מעגליכקייטען איהם צו שטויכלען, און דער מענטש שטארקט זיך געגען איהם, נישט צו פאלגען איהם, דעמאלט איז וואויל זיין חלק און שיקוואל, זיין וואהרונג וועט זיין מיט צדיקים, אין גאט'ס שטוב, אין זיין פאלאץ, און מען וועט איהם געבען סיעל כבוד, און סיעל פערנעניגען אין גן עדן:

כה. ובתפלתך, אין זיין דאווענען וואלטט די זיך מיהרען (מיט'ן גאנצען ארדנונג אזוי ווי עס שטייט אין ספר חיי עולם, וואס ר' יצחק האט איהם מיט געווען, אין וואלטט נאך מעהרען אז עס זאל אויף דיר זיין די פארכט פון גאט וואס ער איז א מלך מלכי הנגלים הקבילה, אז די וואלטט נישט נוגע זיין קיין קלות ראש בשעת'ן דאווענען, און זיין הארץ זאל זיין פערבונדען

ספר חסידים תנינא

קלות ראש בעת תפלתך, ולבך יהיה נכון עם אלהיך שלא תחשוב מחשבה אחרת עת תעמוד לפניו להתפלל, כי אילו תעמוד לדבר לפני פתחך ותפסיק באמצע לדבר עם אדם אחר הירצך או הישא פניך (לו) הלא תהיה בעיניו כמתעתע ונמצאת פושע, כ"ש אם הרהרת הרהורים אחרים בשעת תפלתך הייטב בעיני ה' הלא הוא חוקר מוחות ובוחר כליות, ומבין סרעפי, ולפניו מחשבותיך כמוצא שפתיך, לבך ימעט כל איש רעיוניו פן יראה ה' ורע בעיניו.

כו. **ועוד** שהתפלה משולה לעבודה, ברכתיב (לו) דאנת פלח ליה כהדירה, ואין עבודה אלא הפירוש תפלה, (לח) וכשם שהעבודה נפסלת במחשבת פיגול, אם יחשוב הכהן בשעת שחיטת קרבן לזרוק הדם חוץ למקומו או חוץ לזמנו, הקרבן נפסל, כך התפלה

מראה מקומות

(לו) בראשית כ"ז (לז) דניאל ו' (לח) משנה זכחיס פ"ב

זעזר וויבטיגע און גוצליכע לעהרונג

מערבונדען מיט גאט, דו וואלט נישט מראכטען קיין פרעמדע געדאנקען בשעת דו שמעסט פאר גאט און דאווענסט, ווייל ווען דו וואלט שטיין און רעדען פאר א האר, און דו וואלט און דערמיטען איבער האקען, און אן הייבען צו רעדען מיט אנאנדערען מענטש, וואלט דען דער האר דורך בעזחילונג אדער ער וואלט דען דור דאס געשענקט דו וואלט דאך געווען אין זינע אויגען אזוי ווי דו שפעטסט פון איהם, און ביזט דאך דערמיט א זינדלעך, א כל שכן אויב דו האסט געקלעדערט פרעמדע קלערונגען בשעת דאווענען, קאן דען דאס גוט זיין אין גאט'ס אויגען דען ער פארשט דו נירען און פרייט זיי וואס א עצות זיי מוהן געבען, אין ער פערשטייט דו געדאנקען, און ער ווייסט דאך אלע דינע מראכטונגען, פונקט אזוי ווי דו וואלט אלץ ארויס רעדען מיטן מויל, דרום וואל דעמאלט א מענטש מינערען זינע געדאנקען און וועלמליכע נאכען דען גאט וועט דאס נעחן מאכער וועט דאס זיין שלעכט אין זינע אויגען קאן ער דאך דורך שטראפען:

כו. **ועוד**, אויך ווייל דער דאווענען איז געגליכען צו דער עבודה פון בית המקדש, אזוי ווי אין פסוק שטייט, דאנת פלח לי' (דניאל ו'). דער מיטש איז וואס דו דענסט איהם שמענדיג, מיט מען דאך דארט דעם אויסדריק וואס דו דאווענסט פאר איהם שמענדיג, דרום פונקט אזוי ווי ביי עבודה ווערט דער קרבן פסול אויב מען מראכט שלעכטע געדאנקען, דייניג אויב דער כהן מראכט בשעת ער שעכט דעם קרבן, צו שפראנגען דאס בלוט אויסער דעם בעשמימטען ארט, אדער אויסער דער בעשמימטער צייט, ווערט דער קרבן פסול, אזוי אויך ווערט דו תפילה פסול אויב מען מראכט פרעמדע געדאנקען, דרום איז זעזר גלייך אז דו וואלט איינהאלטען דינע געדאנקען, און זיי וואלטען שטימען גלייך מיט דינע לעפצען, אין דער

ספר חסידים תנינא

התפלה פסולה במחשבה אחרת, על כן יפה לך לעצור רוחך, ויכונו יחד שפתיך, עת
עמדך לפני קונך, ולבך אל ימהר מחשבות אחרים להרהר.
כו (לט) ותריוח בין הדבקים של קיש, וגם במקומות אחרים (שתמצא בספר זווי
עולם. וכן בספר היראה לרבינו יונה). דהיינו ספרו בגוים את כבודו
שבחי ירושלים. את. ויראו העם, את. ויותר מהמה בני הזהר כגון ותקם, את. ולמדתם,
אותם. ושמתם את דברי. בונה ירושלים, את צמח: [שלא יאמר ח"ו ביחד שיהיה
כחירף ח"ו כלפי מעלה משום שנראה כאומר בגוים מת ח"ו וכן הלאה] (*)
כח. (מ) ותן לבבך להתפלל תפלה וקיש בכון הלב שישמעו אזניך כל אות שתוציא
מפיך, ומאד הזהר לומר בבירור כל ברכות שתוציא בפירוש בכל ברכה
וברכה מלכות ואזכרה, כי כל ברכה שאין בה מלכות ואזכרה אינה ברכה:

ענין התפלה וענין מאה ברכות

כט. ועתה ישראל מה ה' שואל, (מא) אל תקרא מה אלא מאה, אי נמי מהנא
הנה, כי כן יבורך גבר, אל תקרא יבורך אלא יברך, מכאן שאדם
חייב לברך מאה ברכות בכל יום:

ועתה

מראה מקומות

[לט] ברכות טו: [מ] ברכות יג: [מא] מנחות מג:

זעזערה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

צייט וואס דו שטעלסט זיך פאר דיין בעשעפער, און דיין הארץ זאל נישט שטאכטען קיין
אנדערע זאכען:

כו. ותריוח. און דו ואלסט מפסיק זיין ביי די ווערטער וואס אז מען זאגט זיי אין איינעם
האט דאס א שלעכטען בעדימונג. נאך ח"ו לעסטערען גאט'ס נאמען, און
נאך דעם גלייכען דהיינו ביי די פרשיות פון קריאת שמע, אויף אין די אנדערע ערטער וואס
עס שטייט אין ספר חיי עולם, דהיינו ספרו בגוים, את כבודו, אז מען זאגט דאס אין איינעם
זאגט מען ח"ו בגוימת ח"ו כבודו אזוי. שבחי ירושלים, את. ויראו העם, את. אויף ואלסטו זיין
פארניכטיג ביי ותקם, את. ולמדתם, אותם. ושמתם, את דברי. בונה ירושלים, את צמח:

כח. ותן. און דו ואלסט זיך אנטערענגען צו דאוונען מיט הערצליכע בונה, אז דיינע אויערען
זאלען הערען יעדער אות וואס דו רעדסט ארויס מיטן מויל, און דו ואלסט זייער
זיין געדינט ביי יעדער ברכה, צו זאגען דייטליך דעם שם, און מלכות, דען א ברכה אז מען זאגט
נישט דעם שם מלכות איז דאס נישט קיין ברכה:

דעם געדאנק פון דאוונען און דעם געדאנק פון די הונדערט ברכות.

כט. ועתה, די נמרא זאגט אין מנחות ורף מ"ג אויף דעם פסוק ועתה ישראל מה ה' שואל
מעמך אל תקרי מה אלא מאה דער מיינט איז דו ואלסט נישט לייגען מה נאך

מאה

(*) וכן בחיבת אלקים אמת ידגיש הא' של אמת היטב ולא חס' ח"ו שלא יהא כחירף וגיורף ח"ו כמובן.

ספר חסידים תנינא

ל. ואלו הן: (א) נטילת ידים. (ב) ברכת ציצית. (ג) אשר יצר. (ד) המחזיר נשמות. (ה) הנותן לשכוי. (ו) נוי. (ז) עבד. (ח) אשה. (ט) פוקח עורים. (י) מתיר. (יא) זוקף. (יב) מגביה. (*) (יג) מלביש. (יד) סומך. (טו) רוקע. (טז) הכין מצעדי. (יז) שעשית לי. (יח) אוזר. (יט) עומר. (כ) נותן ליעף. (כא) המעביר שינה. (כב) גומל חסידים טובים. (כג) מקדש שמך ברבים. (כד) המלמד תורה לעמו. (כה) אשר בחר בנו. (כו) מלך מהולל בתשבחות. (כז) ישתבח. (כח) יוצר המאורות. (כט) הבוחר בעמו. (ל) גאל ישראל. (לא) מגן אברהם. (לב) מחיה המתים. (לג) האל הקדוש. (לד) חונן הרעת. (לה) הרוצה. (לו) המרבה. (לז) גואל. (לח) רופא. (לט) מברך. (מ) מקבץ נדחי. (מא) אוהב צדקה. (מב) שובר אויבים. (מג) משען ומבטח. (מד) בונה ירושלים. (מה) מצמיח קרן. (מו) שומע (מז) המחזיר. (מז) המוב שמך. (מח) המבדך. (מח) לתפלת מנחה עוד יח הרי מז. (סח) המעריב

זעדר וויכטיגע און גוצליכע לעהרונג

מאח הונדערט. אז נאָט וויל פון דער הונדערט ברכות אַלע סאַג איהם צו לויבען אדער פון דאָנען אין געדרונגען דאָס מען דארף זאָגען אַלע סאַג הונדערט ברכות וויל אין פסוק שטייט הנה כי בן יבורך גבר ואלסמו נישט לויבען יבורך נאָר יברך כי בן בעטערעם הונדערט יברך גבר ואל דער מענטש איהם לויבען מיט הונדערט ברכות:

ל. ואלו. דאָס זענען די הונדערט ברכות. (א) די ברכה על נטילת ידים. (ב) די ברכה פון ציצית. (ג) די ברכה אשר יצר. (ד) די ברכה המחזיר נשמות. (ה) די ברכה הנותן לשכוי בינה. (ו) די ברכה שלא עשני גוי. (ז) די ברכה שלא עשני עבד. (ח) די ברכה שלא עשני אשה. (ט) די ברכה פוקח עורים. (י) די ברכה מתיר אסורים. (יא) די ברכה זוקף כפופים. (יב) די ברכה מגביה שפלים. (יג) די ברכה מלביש ערומים. (יד) די ברכה סומך נופלים. (טו) די ברכה רוקע הארץ על המים. (טז) די ברכה הכין מצעדי גברי. (יז) די ברכה שעשה לי כל צרכי. (יח) די ברכה אוזר ישראל בנבורה. (יט) די ברכה עומר ישראל בתפארה. (כ) די ברכה נותן ליעף כח. (כא) די ברכה המעביר שינה. (כב) די ברכה גומל חסידים טובים. (כג) די ברכה מקדש שמו ברבים. (כד) די ברכה המלמד תורה לעמו ישראל. (כה) די ברכה אשר בחר בנו. (כו) די ברכה מלך מהולל בתשבחות. (כז) די ברכה ישתבח. (כח) די ברכה יוצר המאורות. (כט) די ברכה הבוחר בעמו ישראל באהבה. (ל) די ברכה גאל ישראל. (לא) די ברכה מגן אברהם. (לב) די ברכה מחיה מתים. (לג) די ברכה האל הקדוש. (לד) די ברכה חונן הרעת. (לה) הרוצה בתשובה. (לו) די ברכה חונן המרבה לסלוח. (לז) די ברכה גואל ישראל. (לח) די ברכה רופא חולי עמו ישראל. (לט) די ברכה מברך השנים. (מ) די ברכה מקבץ נדחי עמו ישראל. (מא) די ברכה אוהב צדקה ומשפט. (מב) די ברכה שובר אויבים ומכניע זדים. (מג) די ברכה משען ומבטח לצדיקים. (מד) די ברכה בונה ירושלים. (מה) די ברכה מצמיח קרן ישועה. (מו) די ברכה שומע תפילה. (מז) די ברכה המחזיר שכינתו לציון. (מז) די ברכה המוב שמך ולך

(*) בבלי ס"ה מין כתב וויל בקצת סדרים מן מגביה שפלים וכן מלבוש ובה"ג איתא וויל בר יחייא אומר ברוך מגביה שפלים אי גמי סומך נופלים עכ"ל.

המעריב ערכים. סט) אוהב עמו. ע) נאל ישראל. עא) שומר עמו. עב) המלך בכבודו לחפלת ערבית עוד י"ח הרי צ). ושתי אכילות כיום לכל אכילה ה' ברכות וברכת המפיל הרי מאה ברכות ככל יום שחייב אדם לברכס כבון הלב, וכישוב הדעת ובמחשבה שלימה ובשפה ברורה.

לא. כי זכור נא דונמא, בנוהג שבכולם, אילו איזהו איש הלוחך שדה במבירה שקופחמא בלשוני, היינו בקבלנות על מנת ליתן לו כ' בורים או ל' לשנה, הלא תשלם לו מכל וכל, ואם לאו יקח השדה ממך ונתנה לרעך הטוב ממך, כבה זה הענין שקונן הטיל הנשמה כך לכרכו ולהללו לכל הפחות מאה ברכות ככל יום, ואם תחסר מהם, ימך יחסרו. יחסר ממך חיו מרה בנדר מדה.

לב. ולא [שיש] לפני הקב"ה צורך לברכותיך ולשבח בשר ודם, כי יש לו שרפים וחיות ואופנים המשוררים לו לגרודיו אלף אלפין ורבי רבבן ולאותן גרודים אין מספר, (מנ) כדאמרינן באין דורשין: אך כי כך בחר ה' אלהיך לעמוד לפניו ולשרתו מאהבת

מראה מקומות

[מנ] חגיגה יג:

זעזרה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

ולך נאה להודות. מח) די ברכה המכרך את עמו ישראל בשלום. כיו סו) די אכצעהן ברכות פון שמונה עשרה פון מנחה. סו) די ברכה המעריב ערכים. סח) די ברכה אוהב עמו. סט) די ברכה נאל ישראל. ע) די ברכה שומר עמו עא) די ברכה המלך בכבודו תמיד ימלך עלינו לעולם ועד. עב) ביו צ) די אכצעהן ברכות פון שמונה עשרה פון מעריב און צוויי מאל עסט מען יעדען טאג, און ביי יעדען עסען ואנט מען פינף ברכות, אין ברכת המפיל אין אינאייגעם הונדערט ברכות, וואס יעדער מענטש איז דאס מחויב צו ואנטן יעדען טאג מיט הערצליכע כוונה, און מיט א געזעצטען געוויסען און מיט פולע געדאנקען, און מיט קלארע לעפעצן:

יא. כי דען בעמראכט נאר א ביישפיעל, די וועלט פיהרט זיך ווען איינער האט דיר געבארנט זיין פעלד אויף פעחם, אויפן בעדינגונג צו געבען איהם יעהרליך צוואנציג קערק אדער דרייסיג קערק, וועסטו דאך איהם בעצארהען פון אלץ, דען אויב דו וועסט איהם נישט צארהען וועט ער דאס פעלד פון דיר צו געמען, און ער וועט איהר אוועק געבען אן אנדערען, אזוי אויך דא דער בעשעפער האט דיר געגעבען א נשמה אז דו וואלט איהם געמנטען און לויבען, וועהניגסטעם הונדערט ברכות יעדען טאג, און אויב דו וועסט געפעס פון זיי פארשעהלען, וועלין דיר פעלין טעג, דען דאס איז א מדה אנטקעגען א מדה:

יב. ולא. און נישט דעם אייבערשטען איז נוצליך דייע ברכות און די לויבונג פון א פראסטען מענטש, וואס ער איז נאר פלייש און בלוט, ווייל ער האט דאך מלאכים וואס הייסען

שרפים

כפר חסידים תנינא

מאהבת אבותיך אברהם יצחק ויעקב שבטחו בו והלכו בדרכיו. (מג) ולא מצדקתך ומוישר לבבך. אך מצדקת אבותיך בחר בזרעם אחריהם כיום הזה ובחר בנו להלל ולשבח שמו הגדול והנכבד ברוך הוא וברוך שמו.

לג. **לכך** קבל עול מלכותו עליך ותן יראתי על פניך ושב לפניו באימה וברעדה ובחיל וברתת ובפחד וביראה ובל תספר ענינים אחרים ובשום ענין אל תדבר מן ברוך שאמר עד אחר תפלת י"ח ובשעת קריאת ספר התורה. ואם תשב אצל אדם שדעתו לדבר עמך תפנה עצמך ממנו וכי יברכך לא תענו לו. אבל במקומות אחרים כגון בעת שתאמר תהלים או בעת שהחזן מתפלל י"ח ברכות אם ידבר אדם עמך שלא תוכל לאשתמושי מניה אם לא תענה ענהו בשפה רפה ובכובר ראש בקיצור על הן הן ועל לאו לאו אך אונך אל יסילו מן החזן.

לד. (מד) **להזהר** שלא תענה אמן יתומה בשביל שלא יהיו בניך יתומים. ס"ר תתנהג בתפלתך בכל הסדר שתמצא בספר חיי עולם. ואל תגרע ממנו. אך

תוסיף עליו בהנה וכהנה, ויוסיפו לך שנות חיים ועושר וכבוד אמן.
והתפילין

מראה מקומות

[מג] דברים ט: [מד] ברכות יז ותוספתא מגילה פג סוטה לט:

זעזר וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

שקפים וחיזות ואופנים מויענטיר אין צענער מויענטיר נאך אהן איין צאל ומספר ווי עס שטייט אין די גמרא חגיגה פרק אין דורשין נאך אין דיר האט דער אויבגערשטער גרויטל, צו שטיין פאר אים, אין היקטן אים, נאך דורך דינגע ליעבע עלמערין: אברהם, יצחק ויעקב, וואס זיי האבען זיך אין עהם פער ויכערט אין זיינען גענאנגען אין זיינע וועגען, אין נישט צוליב דיין פרומקייט, אין צוליב דיין ערליך הארקן, נור צוליב די פרומקייט, פון דינגע עלמערין האט ער גרויטל אין זייערע קינדער נאך זיי, ביי היינטיקען מאנ, און האט גרויטל אין אונז, צו לויבען און ריהמען זיין גרויסען און הייליגן נאמען ביה וביש.

ג. דערום נעם איה זיך דעם יאך, פון זיין הייליגע מלוכה, אין זיין פארבט ואל זיין איה זיין פנים, אין זיך פאר עהם מיט גרויס פארבט און מורא, די וואלסט נישט היידען פון קיין זאך, פון ברוך שאמר ביי נאך שמונה עשרה און אין דער צייט ווען מען לייגעט אין דער תורה, ווען די וועסט זיך וועגען געבען איינעם, וואס זיין וואונדער וועט זיין צו היידען מיט דיר, וואלסט די זיך אויסמירען פון אים, און ווען ער וועט זיך בעגריסען, וואלסט צו עס נישט רעכט ענטווערען, נור דינגע אויערען וואלסט די נישט אפגינגען פון חזן.

ד. היט זיך אפ נישט צו ענטווערען איין אומנוסטע אמן ביי דינגע קינדער וואלן נישט בלייבען מיין

ספר חסידים תנינא

לה. והתפילין אל יהיו רפויות בירך כי (מה) כך אמרו חכמים קרקפתא דלא מנח תפילין שיוורד לנהנם ואינו עולה. ועוד (מ) אמחזיל כל הקורא קיש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר על עצמו והוא מביא השבט להכות עצמו. לו: **והא** דאמרינן (מ) ב' במה טומנין תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים היינו דוקא שלא לישן ולהפיח בהם. ועוד, בימים הראשונים שהיו נושאים את התפילין כל היום. לפיכך היו צריכין נטירותא יתירתא. אבל עכשיו שאין רגילות להניחן אלא בשעת תפלה כל אדם יוכל להזהר בהן שעה אחת. [ועוד ילמד כל אדם מראיית רבינו משה שהביא בספר המצות. שכל אדם לא יירא מליגע ולתפוש בסמית כולה ולקרית בה. כיש תפילין שהן רק פרשה אחת מן התורה. ועוד שהן מחופין בעור]. אך

מראה מקומות

[מה] ר"ס יז ע"א: [מ] ברכות יד סוף ע"ב: [מז] שבת מט:

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

קנין יונגע יתומים. רחמנא ליצילן דו ואלסט ויך שמענדיק פירען אין דיין תמלה. מיט דעם סדר וואס דו וועסט געפינען אין ספר "חיי עולם" און דו ואלסט נישט מונערען פון דעם סדר. נור ואלסט צוגעבען אויף דעם סדר נאך זאכען און עס וועט דיר געמערט ווערען יארען פון לעבען. רייכטום און כבוד אמן

דו תפילין ואלין נישט ויין גרינג בייא דיר ווארום אזוי האבין די חכמים געזאגט. איין קאפ וואס האט נישט געלייגט קיין תפילין. וועט נידערן אין גהינם. און וועט קיין מאהל נישט אופניין און נאך האבן די חכמים געזאגט. דער וואס לייגט קיש אהן תפילין. איז אזוי ווי ער זאגט פאלש עדות אויף ויך אין ער בריינגט אויף ויך דעם היט צי שלאגן ויך געריכט

דו איין דאס וואס עס ווערט נידערגעט במסכת שבת פרק כמה מומנין דף מיט או תפילין מיוון האבן איין ריינגעם גוף. אזוי ווי אלישע בעל כנפים. דרייט נישט צו שלאפען אין ווי אין נישט לאזען פין ויך איין שווערען גערויף. ווען ער גייט אין די תפילין וויל פארציטען פלעגט מען טראגן תפילין איין גאנצן טאג. האט מען געדארפט האבן מער דימונה. אבער יעצט אז מען גייט מער נישט אין תפילין. נור אין די צייט פון תפילה דערום קען יעדער מענטש ויך אפהיטען מיט נקיות איין שמונדע אין אויף קען יעדער מענטש ויך אפערנען פון אינגער רבין משהו. וואס ווערט געפראכט אין ספר המצות. דאס יעדער מענטש דארף נישט מורא די האבן אנטוויקען און אנטוויקען. און איין ספר תורה אין לייגען אין איר. איז דאך תפילין אנטוויקען וואס ווי וויינען מער נישט ווי איין פרשה פון דער תורה און ווען ווי וויינען נאך באדעקט מיט דיא בתיב:

ספר חסידים תנינא

לו. **אך** המניחן יזהר בהן להניחן באימה וביראה כתקנן. ובל יהפוך רצועותיהן הלבן לחוץ וחור אותו חכם במסכת מועד קמן (מח) דאחאפך ליה רצועה וייתב ארבעין יומין בתענית.

לח. **ואל** הדבר בין הפליו של יד לשל ראש, כי על עבירה זו היה חוזר עליה מעורכי המלחמה (מט) כדאיתא במסכת סוטה.

למ. **ואני** זה כמה ימים תמהתי על עצמי וגפלאתי פליאה נשגבה היאך אומר תהלים מבחין [היינו בע"פ] הא אמרין במס' גמין ס' ע"ב [ובכמה מקומות בתלמוד] דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. [ע"כ תתנהג ליקח סידור בפניך ותאמר ק"ש בתיך הסידור ואם תחזור לעשות כזו תעלה מעלה מעלה לשם ולתהלה אמין] (ויהי בשנת הארבעים ושנים לא יכלתי להתאפק, ושאלתי את פי דודי מורי הדוד חיים שיחי' והשיבני הא לא תיקשי לך מירי דהא אומרים אפי' ק"ש בעל פה. אלא ודאי כל דבר הרגיל לאומרו תדיר ושנור בפי כל לא שייך בזה למימר דבר שבכתב אי אתה רשאי לאומרו בעל פה. ואמרתו לפניו מה תירצת בזה על הראשונים אנו בושין כ"ש על האחרון. אבל דודי מורי הר"ר אשר שיחי' השיב לי דלא אמרין דברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בעל פה אלא למוציא אחרים ידי חובתה אבל יחיד לא. ולכך אומרים ק"ש בלחש כל אחד בפני עצמו יותר משאר התפלה. וממעם זה שותק שלוח צבור כשמגיע לפסוק אחד כגון ה' ימלך לעולם ועד. מי כמוכה וגו' והקהל אומר בלחש. ואף על תירוצו קשיא לי מהא דאמרין בכמה מקומות בתלמוד (כ) כדמחריגם

פראה מקומות

[מח] שכת כת: [מע] מד: (כ) ב"ק ג': 'תוס' ד"ה כדמחריגם

זעזר וויכמינע און נוצליכע לעהרגונג

זו אין דער וואס לייגט תפילין, ואל יד הימין זי צו לייגן מיט פארכט אין צימערניש ווי עס בעדארף צו זיין ער ואל נישט אומקערען די ווייטע זייט פון די רצועות דרויסען אין געדענק יענעם חכם אין מסכת - מועד קמן" דף כ"ה וואס בא עהם האט ויד די רצועה אומגעקערט פון רעכטס און לינקס אז ער גענעסן פערציג טעג אין האט געפאסט דא אין וואס נישט ריידן צווישען לייגען די תפילה של יד און של ראש ווארום און די זיג פלייגט מען אומקערן פון די מלחמה די וואס יודין האבן געהאט מיט דיא גוים וואס מען האט גידארטן נאך צדיקים ווי עס ווערט געבראכט אין מסכת סוטה דף מ"ד. דא אין עס אז שוין פיעל צייט ווי איד וואונדער מיך און יד אליין, אין איד ווער ערשטיינט אויסערגעוויינליך, ווי אזוי וואג איד חזלים אויסגעוועניג ווארום עס ווערט געוואגט אין מס' גמין דף ס' אז תורה שבכתב איז נישט ערלויבט צולערנין אויסגעוועניג האב איד געמערענט

ספר חסידים תנינא

כדמתרנגם רב יוסף ופירש רבינו יצחק שרב יוסף היה אומר בלשון תרגום בשביל שהיה סני נהור ודברים שבכתב אתה אמר לאומרם בעל פה אלמא אע"ג דלא להוציא אחרים הוה אמר. ואע"ג דאידחי האי פירוש היינו דוקא היכא דלא אפשר משום (נא) עת לעשות לה' וגו' אבל הכא אפשר ואפשר שכל אחד יקח סדר תפילות לפניו. ומיהו נראה לי קצת סמך לדברי דודי הר"ר אשר שיחי' מהא דגרסין בפי' בתרא דתענית דף כ"ח ע"א גבי פרשיות של מעמדות אמר ר' יוסי ובי היאך יחיד יוכל לקרותן בצבור בעל פה אלא כל אחד קורא לעצמו בעל פה, ואם

מראה מקומות

(נא) תהליס קיט:

זעור וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

געפרעגט מיין פֿעטער, מיין רבין הר"ר חיים ואל לעבין, האָט ער מיר גענטווערט, דאָס עס וואָל מיר נישט נין שווער דאָס וואָס מען זאָגט אפילו קיש אויסגענויגט ווייל, געוויס יעדען זאך, וואָס מען איז געוויס שטענדיק צו זאָגן, אין אלע זאָגענעם קעגן נישט אויף דעם דער איסור פֿון נישט צו זאָגן אויסגענויגט האָב איך עס געזאָגט וואָס האָסטו דו פֿערענטווערט מיט דעם אויף דו ערשטע פֿראַגע פֿון דעם תהלים וואָרן מריאת שמע איז אויך נישט ריכטיג אבער מיין פֿעטער, מיין רבי הר"ר אשר ואל לעבין, האָט מיר גענטווערט, דאָס וואָס מיר זאָגן דאָס דברים שבכתב טאָר מען נישט זאָגן אויסגענויגט, איז נור פֿארן איין צווייטן נין חוב אבער איין יחיד פֿאר יו"ד מען, אין דערום זאָגט מען קיש שטילערדייט, יעדערער פֿאר יו"ד מען ווי דו איבערדיקע תפילה, אין צילעב דו אורזאָגע שווייגט דער חזן, ווען ער קומט צום פסוק אויז ווי, ה' ימלך לעולם ועד, מי כבוד וגו', אין דער קהל זאָגט שטילערדייט, אין אויך אויף נין אַנטוואָרט איז מיר אויף שווער, וואָס עס ווערט געבראָכט אין פֿיעל ערטער אין תלמיד, אויז ווי רב יוסף דער מתרגם האָט רבינו יצחק מפרש געווען, דאָס רב יוסף פֿלעגט זאָגען אין תרגום לשון, ווייל ער איז געווען בלינד, און דברים שבכתב טאָר מען נישט זאָגען אויסגענויגט, זעהען מיר דאָך דאָס אפילו נישט צו מוציא נין יענעם, איז אויף אסור אין זאָגן ער האָט מדרגה געווען דעם פירוש, דאָס איז דווקא, ווען עס איז אַנדרש אויפגענויגט, איז צויליב עת לעשות לה' וגו' אבער דאָ איז דאָך אפשר, אין אפשר, דאָס יעדער איינער וואָל נעמען איין סדר תפילות פֿאר יו"ד, פֿון דעסטוועגן האָב איך אויפגענויגט איין סמך צו די ווערטער פֿון מיין פֿעטער הר"ר אשר ואל לעבין פֿון דאָס וואָס מיר קערנן אין פרק בתרא דתענית וועגן דו פרשיות פֿון מעמדות, האָט ר' יוסי געזאָגט ווי אויז קען איין יחיד ווי ליעגען בצבור אויסגענויגט, עס איז דאָך דברים שבכתב ניר יעדער ליעגט אויסגענויגט פֿאר יו"ד זעלבסט, דאָס

דאָס

ספר חסידים תנינא

ואם תחמוד לעשות מעלה מעלה מעלה. תהיה תוך עם סגולה. לשמו ותהלה. קצין תהיה כי לך משלה. אמן אמן מלה.]

מ. **ואתה** בני שמע בקולי איעצך ואורך הדרך הטוב אשר תלך בה ימי חיי הבלך ואל תט ממנו ימין ושמאל. ואל תשים עצמך כבהמה אך תשים בלבך ורוחך ועסקך ולחפש ולפשפש תדיר במעשיך (נג) להרחיק מן הביעור ומן הדומה לביעור. אז אחרים ילמדו ממעשיך. ואם לא תחרש להיות בעל נפש. נמצאת חוטא ומחטיא ח"ו. **מא. תזרוז** לרוץ לדבר מצוה ולא ח"ו לדבר עבירה. והוי צנוע בשכיבה ובקימה בישיבה ובהליכה. (נז) ובאוכל שלא תאכל שום ובצל תחילה מראשו אלא מעליו. (נד) ואל תתיר חגורתך לאחר אכילה רק קודם אכילה (נה) ואל תסמוך הקערה בפת. (נו) ואל תאכל שום דבר בשוק אפילו לגנות הפרי בעת תקנתו על השוק. (נז) וכן תהי' צניע בשתייה שלא תהא בלע וגרנך. ותקיים כל

מראה מקומות

(נג) חולין מ"ד תוספתא פ"ב: (נז) בילה כ"ה דרך ארץ פ"ו (נד) שבת ט' (נה) גרמיה נ': (נו) קידושין מ: (נז) מס' ד"א פ"ז:

זעדר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

אין אויב דו געלויבט צו טאן אויסגעצייכענט. וועסט דו נתעלה ווערען ווער הויך דיא וועסט זיין צו איין סגולה. צו לויב. אין צו איין נאמען. איין האר וועסט דו זיין אין צו דיר וועסט זיין דאס. געוועלטיקייט אמן אמן מלה:

ט. אין דו מיין זון הער צו מיין שטימע. איך וועל דיר ראטהען און וועל דיר בערעכטן דעם נומער וועג אויף וועלכען דו זאלסט גיין אלע טעג פון דוין לעבן און זאלסט נישט אפגיין פון דעם וועג רעכטס אדער לינקס מאך זיך נישט זעכסט פאר איין ברמה נור דו זאלסט בעשליסען אין דוין הארצין אין דוין ווילען אין אלע דיינע פערהאנדלונגען נאך צווישען און דיינע מעשים צווישען דוין וועלכען דו פון שלעכטעם און אוימוירדיגס און דאס גלייכען דעמאלט וועלן זיך אנדערע אויך לערנען פון דיינע נומער מעשים. אין אויבעם וועט דיר נישט קומען צו ווערען איין ערליכער אויך ווערסט דו געפינען איין ווינדקער אין מאכן אנדערע ווינדקען דו מא דו זאלסט זיך איהלען צו לופען צו איין דבר מצוה אבער נישט צו מיין עבירה ווי א צנוע ווען דו ליגסט זיך שלאפען אין ווען דו שטימסט אויף פון שלאפען אויך אין דוין זאגען איין גיין ווען דו עסט זאלסט דו נישט פרעסען דו זאלסט נישט אינמיטשפארען דוין מעלער מיט ברוט. דו זאלסט קיין נאך נישט עסען אויף דו נאם אפילו נישט פערזוכען מיין פרי אויף דו נאם ווען דו קופסט אין אויך זאלסט דו זיין א צנוע און דוין טרונקען דו זאלסט נישט זיין קיין ווימער

ספר חסידים תנינא

כל מה שתמצא במס' דרך ארץ, ובכל הספרים שתוכל כי אז יתקדש שם ויצרך על ידך. (נח) כאמרם ראו מה טוב ומה נעים פלוני שלמד תורה. כמה נאים מעשיו ומתוקנים עניניו הלואי תהי אהריתנו כמוהו.

מב. ואל תגרום שאם תוכיח שום אדם עבור מעשה מכוער (נט) שיוכל לומר קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים. אך תקיים תחילה הכל (ס) ותנקה מהשם ומישראל.

(מג) וכל מה שזעשה תהא מחשבותיך לשם שמים. [סח] כגון כשתאכל תחשוב בלבך שאתה אוכל בשביל שתבריא ותתחזק לעסיק בתורה ובשביל שתשלים חובתך המאה ברכות.

מד. כשתלך לישן תהא כונתך שתישן בשביל שתהיה צלול לאחר שנתך לעסוק בתורה. והכי איתא בכראשית רבה גבי וירא אלהים כי טוב. כשתשמש

מראה מקומות

(נח) יומא פ"ו: (נט) סנהדרין י"ח: (ס) במדבר ל"ז: (סח) רמז"ס הלכות דעות:

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

זויפער און דו זאלסט מקיים זיין אלעס וואס דו וועסט לערנען אין מסכת דרך ארץ, און אין אלע ספרים וואו דו קענסט, דעמאלט וועט געהייליגט ווערען דער נאמען פון השי"ת דורך דיר, ווי די חז"ל זאגן, נעם ווי שיין און נים יענער וועלכע האט געלערענט תורה, ווי שיין זיינען זיינע מעשים און ווי פערדיכט זיינען זיינע זאקען הלואי זאל זיין אונזער סוד אזוי ווי זיינער.

מב. און דו זאלסט נישט גורם זיין דאס ווען דו וועסט איינציגען זאגן שטראף רייד וועגן נישט קיין שיינע זאך, דאס ער זאל דיר נישט קענען זאגן פערזאמל ניד פריער אליין אז דער נאך וועסט דו דעם צווייטען פערזאמל נור פריער זיי מקיים אלעס אליין אין מאך יוד ריין פאר השי"ת און פאר דעם כלל ישראל.

מג. אין אלעס וואס דו וועסט טאן זאלן זיין דיינע געדאנקען לשם שמים דהיינו ווען דו עסט זאלסט דו טראכטן אין זיין הארצן דאס דו עסט צוליב זיין געזונדהייט אז דו זאלסט זיין שטארק צו לערנען תורה און צוליב דעם חוב פון די הונדערט ברכות וואס דו ביסט מחויב צו זאגן אלע טאג.

מד. ווען דו נישט שלאפען זאל זיין זיין ווילען צו שראפען נור צוליב דאס אויסרוהען יוד זיין מוח זאל זיין קלאהר נאך זיין שלאף צו קענען לערנען תורה, און אזוי ווערט געבראכט אין מדרש בראשית רבה אויף דעם פסוק וירא אלקים כי טוב, און אין דער צייט פון זיין ענה זאלסט דו נישט טראכטן צוליב זיין פערנענען נור זאלסט טראכטן צו מקיים זיין דעם געבאט פון השי"ת וואס ער האט פערזאגט פרו ורכו.

ספר חסידים תנינא

כשזשמש ממתך אל תתבון להנאות גופך. אלא תחשוב לקיים מצות בוראך שצוה על פריה ורביה.

מה. ואם אשתך מעוברת תהא מחשבותיך שיהא לך בן שיהיה מלובן ומזורז וחזק לעסוק בתורת השם. וכן תמצא גבי בת שבע כמו שפירש רש"י בסוף משלי.

מו. ובעת תכנס לבית הכסא תחשוב שאתה עושה בשביל למהר עצמך שלא יהא גופך מלא גלג בעת תפילתך או בעת שתעסוק בתורה. ועוד [סג] שלא תעבור הלאו דבל תשקצו את נפשותיכם.

מז. אם קנית סנדלים לרגליך שקורין הול"ט שוי"ה בלשוננו יהא כוונתך שלא תמנה רגליך שיהו מנוקים בבואך לבית התפלה לקיים מה שאמר שלמה [סג] שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. [ופעם אחת בא הר"ר גהליף לקובלצינה ושמעתי מפיו [סד] אל תבואני רגל נאווה. אלו הסנדלים. ויד רשעים אל תנידני אלו בתי ידים].

מה. אם יש לך מלית תתקנהו במעיל נאה לשם קונך לקיים מה שנאמר זה אלי ואנוהו. התנאה לפניו במצות ולא לשם גסות וה"ה לכל המצות. [סה] כגון שתעשה

מראה מקומות

(סב) מכות ט"ז: (ס"ג) קהלת ד': (סד) תהלים ל"ז: (סה) רמז ג' ברמז כ"ח מן הפסוק עשה לך סוף:

זעדר וויבטיגע אין נוצליכע לעהרגונג

מה. אין אויב דוין פריה איז מעוברת וואָלען זיין דיינע געדאנקען דאָס די וואָלסט האַנגען איין זיין דאָס ער וואָל זיין קלאָר אין אינליג אין שטארק צו לערנען די תורה פון השירה. אין אזוי געפֿינט מען באַ בת שבע אזוי ווי רש"י אין מפרש אין סוף משלי.

סו. בבית הכסא וואָלסט די מראַכמען דאָס מיסט עס צוליב מאַכן זיך דיינ דיינאָמיק וואָל נישט זיין פֿיל מיט שמות אין דער צייט ווען די ביזט מתפלל אדער ווען די לערנסט תורה אין אויך צולעב נישט עובר זיין איין לאו פון בל תשקצו את נפשותיכם:

סז. ווען די קופסט זיך שוין פאר דיינע פֿיס וואָל זיין דיינ וואָלען דאָס די וואָלסט נישט איינריכטען דיינע פֿיס אין וואָלען זיין דיינ ווען די קימסט אין בית התפילה צו מקיים

זיין וואָס שרמה האָט געוואָנט היט דיינע פֿיס ווען די גייסט אין דעם הויז פון השירה אין אין מאל איז געקומען הירד גהליף לקובלצינא אין אויך האָב געשריט פֿון זיין מיל, אל תבואני רגל נאווה מייןט דער פסוק אז דאָס זינגען די שוין. ויד רשעים אל תנידני מייןט דער פסוק אז דאָס זינגען די הענדרשקעס:

סח. אויב די האָסט איין מלית בעשנין אים מיט איין שיינע אויבער מאַנטעל צולייב דעם אויבערשטענעם וועגן צו מקיים זיין וואָס שמיט אין פסוק זה אלי ואנוהו. די וואָלסט

ספר חסידים תנינא

שתעשה נרות חנוכה גדולים ונאים ויפים, ציצית נאה, אתרוג נאה, לולב נאה, סוכה נאה, ותעטרה בסדינין המצוירים ותלה בה כל מיני פירות שתוכל למצוא. והכל תעשה לשם שמים ומאהבה ולא על מנת לקבל מנה ופרס. ומצוה גודרת מצוה. ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ותן חלקנו עמהם.

מספר האותיות של אתרוג עולה בגימטריא שש מאות ועשרה עם השלשה מצות הרס לולב וערבה עולה בגימטריא שש מאות ושלשה עשר ממש נגר מנין השני מאות ושמונה וארבעים מצות עשה שבתורה ושלשה מאות וחמשה וששים לא תעשה. סך כולם הוא שש מאות ושלש עשרה שהם הם התרי"ג מצות שבתורה הקדושה לכן אל יהא מצות אתרוג קלה בעיניך חס ושלום כי היא שקולה נגר כל התרי"ג מצות.

נ. פעם א' ה' יוקר באתרוגים ו' ודרש הרב בשבת תשובה. שהיקרות בא לעולם מפני העבירות שעושים הבעלי בתים ההולכים בשרירות לבם ועושים כמנהגם בלא שאלת חכם ואומרים מנהג אבותיהם בידיהם ולא מקיימים הפסוק (סו) שאל אביך ויגידך ויאמרו לך. ואחת

מראה מקומות

(סו) דברים ל"ב:

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

ויד צירין פאר אים אין מצות אין נישט צוליב גרויסקייט און דאס וועלכע איז געוואנט געווארען אויף אלע מצות דהיינו וואלסט ויד מאכען חנוכה ליכט גרויסע, אין שיינע ציצית, איין שיינעם אתרוג איין שיינעם לולב איין שיינע סוכה אין, דו וואלסט איר בעצירען מיט שיינע ליילעכער וועלכער וויינען אויסגעמאלען אין דו וואלסט אין איר אויסהיינגען אלערליי סארטן פריכטע וועלכע דו קענסט נור געפינען, און אקעס וואלסט דו טאן צוליב השירה וועגן אין מחמת ויד ליבשאפט און נישט אויף דעם בעדונג צו בעקומען שכר דאפיר אזוי ווי עס שטייט אין מסכת אבות פרק ראשון אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על זכו' און איין מצוה יאגט נאך דו צווייטע מצוה, און גיב איין נומען לידן צו דו אלע וועלכע פערזיכערן ויד אויף דוין נאמען מיטן אמר און גיב אויפער חלק מיט ווי צוואמען:

(כט). אתרוג באטרעפט דריי דינערט מיט צעהן אין מיט די דריי מינים וו. לולב ערבה והדס איז בגימטריא תריג וועס דינערט מיט דרייצען און עס וואל נישט ויד גרינג וידן היינע אוינען דו מצוה פון אתרוג וואס בעטרעפט געגן תריג מצות:

נ' פעם איין מאל האט ויד געמאכט דאס עס איז גיווען ווייטער א גרויסע שיינע וידן אתרוגים אויף דעם

כפר חסידים תנינא

ואחת מאלף אספר כגון עתה אחר הסוכות המה נתנו על ידי דורון כמנחת חמין האתרוגים שברכו וקדשו עליו כלמי החג האסף. ושלחו לעבדים. ועל זה נאמר נתנו הפחודים לממאים ומזלזלים במצוה. וכן לא יעשה כי אפילו הערבה וההושענות מניחים בבתי כנסיות ולהניח עד זמן לאפות מצות פסח להאיר בהסקת התנור לקיים מצוה נורית מצוה וזה מביא מצותו וקדושתו לעבד' ונמצא מצוה נורית עבירה שיש לחוש שהעבדים ממפל בו ואתא חילול השם מזה כי כל דבר שעושין ממנה מצוה חל קדושה עליו כגון רצועות וגידין מתפילין או ציצית אפי' לאחר שפסלו ועוברים צריכים לגניזה ואותה עבירה שעושים עם האתרוגים גורמתה מכשול היאך דלא יכולנו לקיים המצוה בזמנה (סו) כי

כל

מראה מקומות

(סו) סנהדרין כ' שבעות ט"ל:

זערה וויכמיגע און נוצליכע לעהרונג

דעם האָט גערעט דער רב אין שבת תשובה דאָס דער מאַנגעל אין מויערקייט קומט אויף דער וועלט צוליבע די עבירות וואָס די בעלי בתים מוען וועלכע גייען נאָך ווערען הערצער אין מוען אלעס נאָך ווערען געוויינהייטען אן איין אנפראַג דעם חכם. אין עס ווערט געוואָלט אויף זיי דאָס געוויינהייט אין פירונג פון ווערען עלמערען איז ביי זיי אין די דעגנט אין זיי ווערען נישט מקיים דעם פסוק. פרעג דיין פאָעמער וועט ער דיר וואָגן דיין ווערען וועט ער דיר ערקלערן. אין איינס פון מויענד וועל איך דיר דערציילען אזוי ווי יעצט נאָך סוכות האָבן זיי געגעבן דורך איין געשאנק אזוי ווי אין מתנה פון גלאַט ווייז די אתרוגים אויף וועלכע מען האָט געבענמשט אין געדעליגט אויף דעם גאנצן סוכות אין מען האָט געשיקט עס די גוים אין אויף דעם איז געוואָלט געוואָרען זיי האָבען געגעבן די ריינע צו די נישט קיינע ריינע אין זיי נידערשאַצען אין פערמאוסען אין די מצוה אין אזוי מאָר נישט געמאָן ווערען. וואָרים זאגאר די ערבה אין די הושענות האָט מען איבער אין די שולען אין זיי ליינען דאָרט ביי וואָנען עס קומט די צייט פון באַקען מצות אויף פסח אויף צו אינמער היינען דעם אייווען צו מקיים זיין דאָס איין מצוה יאָט נאָך די צווייטער מצוה. וזה דער בריינגט זיין מצוה אין זיין הייליגהיים צי איין איינזידדיגען אָדער איין עבירה אין עס קומט אויס דאָס איין מצוה יאָט נאָך איין עבירה וואָרים עס איז דאָך זיכער צו ערוואַרטען דאָס דער גוי זאָר עס בענגענען פאר עפּים איין אומוויינדיגעס. אז עס וועט נאָר זיין פאר איין פערשוועכונג חלילה וחס וואָרים יעדער זאָך וואָס מען מאַכט דערפון איין מצוה רוחם דאָך קדושה אויף דעם אזוי ווי רצועות אין אָדערען פון חפילין אָדער ציצית זאגאר נאָך ווערען פסוק ווערען מו מען פערבעהאלטן. אין יענע עבירה וואָס מען מיט די אתרוגים פערמאוסען די שטרוכלונג דאָס מען זאָל נישט קענען מקיים

ספר חסידים תנינא

כל ישראל ערבים זה בזה ואיש אחד יחטא ועל כל העם יקצוף. לכן אשרי האיש אשר לא הלך וכו' רק תוכל לעשות מן האתרוגים מעשה מרקחת ולכבד צעמו הלומדים תורה ולתת ממנה לאנשי אמת אנשי חיל לסעודת מצוה ולכרך עליו כהלכתו. (סח)

ולכבד עם המצות השם מהונך וגו'.

נא. ואני הפעוט פעם אחת שאלתי רורי מהר"ר אשר שיחי' היאך אנו אומרים בסדר קדושה יהי רצון שנשמור חוקיך בעולם הזה כדי שנוכל ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לימות המשיח ולחיי העולם הבא והלא אין לך שימוש לקבל פרס גדול מזה. והשיב לי אני איני אומר כן אלא ונוכל ונחיה הכל בלשון בקשה ותפלה. שוב אמר לי דודי הר"ר חיים שיחי' כי אינו קריו שימוש בשביל קבלת פרס אלא כשתהא טועה על הראשונים כאדם המתחרט למפרע כשלא עושה רצונו אבל הכא לא.

נב. בני חשוק נפשך מכל אשר אמרתי אליך ואל תמאס במוסרי ואל תקוין בתוכחות

כי

מראה מקומות

(סח) משלי ג':

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

זיין די מצוה אין איר צייט וואָרום אלע אידען ווײַזען פערצנטוואַרטליך איינער פאַרן צווייטן און איין מענטש ווײַזט און אויף דעם גאנצן פאלק מיט ער חלילה צערשטענען דערצייגער איז ווייל דעם יעניגען וואָס מ'זעהט גוטס א.ו.וו. נור די קענסט מאַכן פון די אתרוגים איין עסענזאך איין איינגעמאכט אין ערליך האַלטן מיט דעם די וואָס לערנען תורה אין צי געבן פון דעם די מענטשען וואָס גייען אין גלייכען וועג די גאָטס פאַרשטייט פאַר איין סעודת מצוה אין מען זאָל דערנאָך בענטשן אויף דעם ווי עס בעדאָרף צו זיין און צו ערליך האַלטן השׂיית פון זיין פערמעגן :

גיא אין איד דער קלענסטער האָב איין מאל געפרעגט מיין פעטער הרב מהר"ר אשר וואָל לעבען דאָס ווי אזוי זאָגען מיר אין דעם סדר קדושה עס זאָל זיין דער ווילען פון דער דאָס מיר זאָלן הימען היינט מצות אויף די ווערט כדי מיר זאָלן קענען ארבעטן אין לעבען און זאָ ווײַטער עס איז דאָך נישט פערדאָנען קיין גרעסערע דינסט צו השׂיית נאָר נישט אויף תנאי צו נעמען דער פאַר שוור נאָר צו טוען א נחת רוח דעם הייליגען באשעפער האָן בעדיינט אויף דעם האָט ער מיר געענטווערט איד זאָ נישט כדי צו נעמען שוור נור דאָס וואָס איז זאָ מיר זאָלן זוכה זיין אין לעבען זאָ איד מיט איין געבעט אין תפילה :

ג"ב מייז זיין וועלע זאָל געלויבט זיין אלעס וואָס איז האָב דיר געזאָגט און זאָלסט נישט פאַרמיאָסען מינע שטראָף דיר און נישט פאַר אומווייניגען אין מיין איבער

ספר חסידים חנינא

(סט) כי כאשר ייסר איש את בנו אנכי מוסר. ומורך מסילה הסלולה ונתיב ישר ואורח אמת. ואף אתה הרחב את פיך והט אוזניך ופתח לבך וכליותיך לנצור דברי. ולהמתיקם על חייך בצוף גופת ולענדם על גרגרותיך בענק זהב ורביד פז. הראשונות הנה באו וחדשות אני מניד ואשמיעך קול תלונתי מדברים רבים הנלכדים וניקשים בהם בני אדם.

ג. ואתה בני שים פניך לעמוד על נפשך (ט) פן תשכח את הדברים אשר אני דובר אליך אך יהיה תמיד על לשונך ולא יסורו מלבבך כל ימי חייך ומלבד דברים האלה תוסיף לקח בכל יום ויום לחשוב מחשבות ומזימות וערימות לידאת השם ועבודתו ותהיה רגיל לעיין בדבר חיי העולם. ובספר החסידות לרבינו יהודה החסיד ותעשה יותר מלימודך ותוסיף על שמועתך ותקיים כל הדברים הנמצאים כתובים

מראה מקומות

(סט) דברים ח': (ט) טס ד':

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרגונג

צייגונג, וואָרעם אויף ווי אײַן מענטש שטראָפּט זײַן קינד אויף שטראָפּ אײַך דיר אין אײַך זײַן דיר דעם אויסגעטראָגענעם אין דעם גלייכען שטעג אין דעם אמתן גייגט אין אײַך עפען דײַן מויל גיג דײַן אײַגער אין עפען דײַן האַרץ מיט דײַנע גירען צו דינען מיניע רייד, און מאַך זײַ ווי צו דײַן גומען אויף ווי דאָס גרעסטע וויסנדיגע אין בינד זײַ אײַך דײַן האַלדו אויף ווי אײַן גאלדענעם שניר אין אײַן גן גאלדענעם קיט די ערשטע זאכען ווינען שוין געקומען אין די גיג זאכען וועל אײַך דיר זאָגען אײַן וועל דיר מאַכען צו הערען דאָס שטימע פון מיין קריג פון פילע זאכען וואָס מענטשען ווערען געצוואַנגען אין געשטראָפּעלט אין זײַ:

ג. און דו מיין זין גיג דײַן פנים צו באשיצן דײַן גפּש וואָרעם טאַמער וועסט דו פערנעסן וואָס אײַך רייד צו דיר גור שטענדיק זאָלן זײַ ווי אײַך דײַן צונג אין זאָלען נישט אָפּקערן פון דײַן האַרצען דײַן נאָנצען לעבען און אויסער דײַנע רייד זאָלסט מערן פערשטאַנד יעדען מאָג צו טראכטן געדאַנקען און ראָטהען מיט תחבולות צו מורא האָבן פאַר השי״ת און זײַן דינסט און זאָלסט זיך געוויינען אַרײַנצוטראכטן וועגן דאָס אויפיק לעבען. און אין ספר חסידות פון רבינו יהודה החסיד זכרוננו לברכה און זאָלסט טהון מער פון דײַן לערנען און זאָלסט מערן פון דעם וואָס דו הערסט און זאָלסט מקיים זײַן אַלע זאכען וואָס ווערן געפונען געשריבען אינעמיט און מיט זײַ וועסט דו לעבן און דו וועסט בעלזיקען און דו וועסט אַרבעטן דו וועלט מיט יענע וועלט וואָרעם דו וועסט טאָן אַלעס וואָס איז גוט אין די אויגען פון השי״ת אמן מלך.

ספר חסידים תנינא

כתובים בכל מקום ובהם תחיה ותצליח וירשת העולם הזה והעולם הבא כי תעשה הטוב בעיני ה' אלהיך אמן סלה.

גד **מאוד** הזהר בכל בוחך (עא) מלישב בגילוי הראש שעה אחת כי כל מי שיושב בגילוי הראש אין לו יראת מלכות של מעלה. כי אפילו החיות מכסות פניהן וכל אשר להן מפני היראה והקב"ה מלא כל העולם כבודו. וכמו שכתוב שויתי הויה לנגדי תמיד. (עב) וצא ולמד מרב כהנא מה שנאמר בפרק ד'אשה נקנית פרק קמא דקידושין דזכר כסדר בפרדיון הבן כחמשה סלעים שהי' כדי לבסות הראש ע"ש.

גה. **שמור** נפשך מאוד [מאסור חדש] כי אפילו ספק חדש נוהג כחוצה לארץ כדפי' רבינו יצחק כפי' דקדושין. אך בזמן העומר דהיינו י"ו בניסן מתירן

ואותה תבואה שלא נתרבה בקרקע קודם זמן העומר לא הותרו מעולם.

גו. **השמר** בכל מאמצי כח שלא (עג) תמלא פיך שחוק בעולם הזה שלא בעתו כי אם בחנוכה ופורים תשמח לשם שמיכי ולעולם גיל ברעדה ותזכור ירושלים בראש שמחתך. אבל כל השנה לא תשמח כי דיו לעבד להיות כרבו כי אפי'

מראה מקומות

(עא) שבת קט : (עב) ח : (עג) ברכות לא :

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

ג"ד היט ויך וייער מיט דיין גאנצע קראפט נישט צו ויצען מיט אין בלויזען קאפ וואָרום דער וואָס ויך מיט אין הילין קאפ האָט ער נישט קיין פאַרכט פאַר השי"ת וואָרום אפילו די חיות פערדעקען וייער פנים אין אלעס וואָס בעלאַנקט צו זיי פאַר פאַרכט פאַר השי"ת וואָס ער איז פיל אין אלע ווערטן אין עס שטייט שויתי ה' לנגדי תמיד און לערען ויך פון רב כהנא דובין סידר בה' דיגריין כפי' דקדושין

גה היט דיין נפש וייער פון איסור חדש ווען דאָס יאָר איז פערשטמיגט ווען עס איז נישט בעוואוסט דאָס גרעסעניש נאך מ"ו ניסן אין וואָנאָר מען ווייסט יאָ נור מען האָט נאך נישט אָפגעריסען פאַר דער צייט פון דעם עומר וואָלסט נישט עסען פון יענעם יאָר דאָס מעל ווי בריי וואָס מען מאַכט פון יענע מעל און וואָלסט נישט טרינקען קיין ביר אין יענעם יאָר וואָרום אין ספק חדש איז אויף נוהג אין חוץ לארץ אזוי ווי רבינו יצחק איז מפרש אין פ"ק דקדושין. נור אין דער צייט פון דעם עומר איז מען מתיר דהיינו מ"ו ניסן איז מען מתיר אין די תבואה וואָס איז נישט אָנגענומען אין דער ערד פאַר דער צייט פון דעם עומר איז אויבן נישט מתיר.

גו היט ויך מיט דיין גאנצען כח נישט צו ארויס ברענגען פון דיין מיל אין ברייטען געלעכטער

אויף

ספר חסידים תנינא

אפי' הקב"ה לא נמצא שחוק לפניו מעת החורבן כדאיתא פ"ק דע"ז. (על) וזכור מעשה הרבי ירמיה ור' זירא בפרק המפלת שלא היה יכול להביא לרב זירא לידי ניהוך ופירש' שם ממעם ראסור לאדם שימלא פיו שחוק בעוה"ז ולך תקוה ותוזלת. **גו. בכל** עת תיזהר אם יהי' בביתך בהמות או חיות או עופות שתתן להם לאכול בבוקר קודם שתאכל אתה לקיים מה שנאמר בתורה מפורש לבהמתך והדר ואכלת ושבעת. והבן מן גניבא בשילחי הניזקין. אם הוכל תקנה בכל שבוע אחרת והראשונה תאכל בשבת כשמואי פ"ב דביצה. (פה) **נח. נפלו** לך מעות לפני עבודת כוכבים ומזלות אל תשחה ליטול מעותיך כי אז נראית כמשתחווה לעכו"ם ואל תחוש להפסד ממונך כי נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך שאתה מפסיד בעבור שלא יצא שכרך בהפסד עבירה החמורה מאד וכן נמי אם יש פירות למכור לפני עבודת כוכבים ומזלות אל תשחה ותקנה מהם. אך אם תוכל לצדד ולהגביה מעותיך או לקנות הפירות שאחורך יהיה לצד עכו"ם עשה והצלח. והכי איתא במסכת עכו"ם וטוב לזהר ולקיים מה שג' ואל פתח ביתו לא תקרב.

היה

מראה מקומות

(על) מדע כ"ג : (פה) ע"ז י"ב :

זעזרה וויכמיגע און נוצליכע לעהרגונג

אויף די וועלט נישט אין זיין צייט נור אים חנוכה פורים ואלסמ צו זיך פרייגען פאר הש"ת וועגן און אימער ואלסמ די זיך פרייגען מיט ציטערניש און ואלסמ געדיינען ירושלים אין ערשטן פון דיין פרייליכקייט. אבער איין גאנצן יאר ואלסמ די זיך נישט פרייגען ווארום עס איז גענוג פארום קענט צו זיין אנוי ווי זיין הער ווארום אפילו דער אויבערשטער געפינט זיך נישט קיין פרייליכקייט פאר אים פון דעם חורבן בית המקדש אזוי ווי עס ווערט געבראכט פ"ק דע"ז און געדיינען די מעשה פון רבי ירמיה ור' זירא אין פרק המפלת אין עס וועג זיין די דיר איין נישט האפענונג :

זו צו יעדער צייט ווען עס וועג זיין בא דיר אין הויז בהמות אדער עופות ואלסמ געבן זיי עסן אין פרימארגען אידער די עסמ צו מקיים זיין ווי עס שטייט אין פסוק פריער לבהמתך און דער נאך ואכלת ושבעת :

גו. אז עס איז בא דיר ארויסגעפאלען געלט פאר איין עכו"ם ואלסמ די זיך נישט איינגייגען צו נעמען דאס געלט ווארין עס וועג אים זעהן אזוי ווי די בוקסט זיך צו די ע"ז עס זאל דיר נישט קומערען וואס די פאר לייערסט דאס געלט ווארום הש"ת איז געלובט דאס

ספר חסידים תנינא

(ג) **היה** נזהר שלא יהא לך מלכיש פתוח משני צדדין שיש לו ד' קצוות לקיים מה שנאמר בתורתנו הקדושה (עו) שכל בנר שיש לו ד' כנפות חייב כציצית וציציתך תיזהר לאמן ידיך לתקנם בעצמך ולא על ידי אשה כי אשה פטורה מציצית דהוא מצות עשה שזמן נרמא דלילה לאו זמן ציצית הוא כראיתא פרק במה מדליקין:

(ס) **חזק** ואמץ תדיר לקיים מצות מוזה ואפי' בבית נכרי ששכרת אצלו כי שכירות קניא והדי הוא כמו שלך. ואל תדאג שהנכרי יחשדוך לכשפים ותבא לידי הפסד כי המקום מנן לך שברך הרבה מאוד לפוס צערא אנרא. ולא דמי להדיא דפלימו (עו) במסכת פסחים לפי שבדיקת חמץ דרבנן ואע"ג דבכמה (עח) מקומות דברי סופרים

מראה מקומות

(עו) סוף שלח. (עז) ח: (עח) יבמות לו:

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

ער וועט דיר באצאלן פאר דינע גוטע מעשים. אין אזוי וועסט האבן צי קויפן פירות פאר איין עבודה וזה ואלסטו נישט שטיין מיט דיין פנים צי די עבודה וזה נאך די ואלסט ועהן צו שטיין מיט דיין הינטן צו דיא עיז אין קויפן די פירות דאס דיא עיז ואל ויין הינטער דיר מיט אזוי וועסטו בעגליכון און אזוי ווערט געבראכט אין מסכת עיז דו ואלסט מייז ויין דאס וואס דער פסוק זאגט. ואל פסח בירתו לא תקרב. צו דער מיר פון הויז פון עבודה וזה ואלסט דו נישט גענעהנען.

גט. דו ואלסט ויין געהט דאס דיין מאנטיל ואל נישט ויין אפגען פון ביידע וויסען ווען עס האט פיר ברענגעס כדי די ואלסט מקיים ויין ווי עס שטייט געשריבען אין אונזער הייליגע תורה אז יעדער קלייד וואס האט פיר ברענגעס איז חייב ציצית. דו ואלסט מאכן דינע ציצית דורך אין מאן אין נישט דורך אין פרוי ווארום וי איז פטור פון ציצית וייל עס איז אין מצוה שהזמן נרמא ווארום באנאכט איז נישט קיין צייט פון ציצית ווי עס וועט געבראכט אין פרק במה מדליקין.

ה. **חזק** שטארק דך מיט אלע קרעפטן צו מקיים ויין שטענדיק די מצות מוזה אפילו אין איין הויז פון איין גוי וואס דו האסט בני עהם געדינגען וייל דו האסט דאס קונה געווען פון אים פאר דיין דירה געלט און עס איז אזוי ווי דינע. און דו ואלסט נישט ווארען וואס דער גוי וועט דיר חושד ויין אין כישוף און עס וועט דיר בריינגען צו שאדן ווארום דער אויבערשטער וועט דיר בעשיגען ווארען דער לויז פון דיא מוזה איז ווער גרום נאך דעם צער נאך איז דער שחר. און עס איז נישט גלייך צו יענעם דין פון מסכת פסחים וייל בדיקת חמץ

ספר חסידים תנינא

סופרים צריכין חיזוק כמו שכתוב בגמרא דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה דילמא באתרא דאיכא פסידא לא נזיר.

סא) בכל לכבך ובכל נפשך תיזהר בכבוד ספרים שלא תעשה מהם ארגו להצניע בהן פתקי כתביך וענייניך. ולא תחכך עצמך על הספר (עט) ותזהר בהנחת זה על זה בסדר שאמרו רבותינו שלא יניח נביאים על גבי חומש ולא כתובים על גבי נביאים ולא ספר תלמוד על גבי כתובים וביש על גבי נביאים וביש על גבי חומש. ומאחר שאסור להניח ספר זה על זה ביש אין להניח סבין או אבן או שום דבר עליו, אם לצורך גדול. כי אפי' המזבח נאסר להניף ברזל עליו וכן נראה שאין להניח מחזור או תפילות אפי' על ספר תלמוד.

סב) ואל תניח שום ספר על גבי מטה או ספסל או שרפיפא. (בשעה שיושבים עליו) ובליילה

מראה מקומות

(עט) מגילה כג:

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעדרונג

אין דרבנן און זאגאר אין פיעלע ערטער דארף מען די רייד פון די חכמים פערשטארקן. אזוי ווי עס שטייט דערבנן עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה דאם היסט און די רבנן האבן פערשטארקט זייערע רייד נאך מער ווי די רייד פון דער תורה נור ווי עס איז מעגליך שארען צו האבן האט מען נישט נור געווען.

סא. מיט דיין גאנצען הארציגן און דיין גאנצען נפש ואלסטו ניד היטען אין דעם כבוד פון ספרים וואס מען ווי נישט מאכען קיין קאסמין צו בעהאלטען אין זיי דינגע דאקומענטען אדער צעטלען פון דינגע זאכען. און די וואס מען ווי נישט קראצן אויף איין ספר און די וואס מען ווי נישט און די לינגט איין ספר אומין צווייטן מיט איין סדר וואס אונזער רבנים האבן געזאגט דאס מען זאל נישט לינגען די נביאים אויף חומשים און נישט די כתובים אויף די נביאים און נישט קיין גמרא אויף כתובים און ווער דעם אויף נביאים. און אוואדע נישט אויף איין חומש. און ווי באלד אז מען מאך נישט לינגען איין ספר אויף דעם צווייטען איז דאך אוואדע דאס מען מאך נישט לינגען אויף איין ספר איין מעסער אדער איין שטיין אדער יעדער זאך ווארום אפילו אויף דעם מוכח האט מען אויך פערבאטען אפצולייגען איין איינעם אויף אים. און אויך ווייזט אים דאס מען מאך נישט לינגען איין מחזור אדער אזוי איין ספר תפלות אויף איין ספר תלמוד.

סב. און די וואס מען נישט לינגען קיין ספר אויף איין בעסע אדער איין קאנאפע אדער איין ביידקעל אין דיא צייט וואס מען וואלט דערפון.

תורת החסידים הראשונים לה

ספר חסידים תנינא

סג) ובלילה כשתלך לישן אל יראוך ערום (פ) ולמוד מר' יוסי שאפי' קורות ביתו לא ראו אמרי חלוקו עיי' פירש"י שם. וכשתכנס לישן תישן במלית קמן.
 סד) אם ראית כינה על בנך חבירך בפני העולם אל תסירה כי אז (פא) תביישו ותלבין פניו והיה כך חטא. לכן יזהר כל ירא חטא שיעיין בבגדיו יפה יפה כאשר יצא לדרך ללכת בין העולם שלא תמצא כינה על בגדיו פן יבא אדם ויכשל בו. ועוד שלא יתקיים בו המקרא (פג) ולמשנאי אהבו מות וכו' כדאיתא פרק אילו קשרים :

סה) רחוק עצמך מן הנסות כי עונשו גדול עד אין חקר דאיתקש לעכו"ם ונילו עריות כדאיתא בסוטה ד' ע"ב ואפי' דבר שלא תכוין לנסות והעולם יכולים לחושךך שאתה עושהו בשביל נסות חדל ממנו אם אינו למצוה.
 סו) (פג) והרבך בעונה מי לנו גדול במשה אב לחכמים וראש לנביאים שאמר ונחנו והרבך

מראה מקומות

(פ) שבת קיח; (פא) כתובות סד; (פג) משלי ג; (פג) חולין פט;

זעור וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

סג. און באנאכט ווען דו גייסט שלאָפּין זאָלסט דו נישט נעזעהען ווערען נאָקעט און לערן זיך פון ר' יוסי וויאָס עס ווערט גיברענגט אין מסכת שבת דף קיח און ווען דו גייסט שלאָפּען זאָלסטו שלאָפּין מיט דעם טלית קמן.

סד. ווען דו נעמט אַ כינה אויף דעם קלייד פון דיין חבר צווישן מענשן זאָלסטו דאָס פון עהם נישט דעמאָלט אראפּ נעמן כדי דו זאָלסט עהם נישט פּערשעמען און עס וועט זיין אויף דיר איין זינד דעריבער מוז יעדער וואָס האָט מורא פאַר איין זינד דאָס ער זאָל זיך גוט איינקוקען און זינע קליידער ווען ער גייט ארויס אין גאס צווישען מענשען דאָס מען זאָל נישט געפינגען קיין כינה אויף זינע קליידער טאָמער וועט קומען איין מענש אין וועט געשטרויכעלט ווערען דורך דעם. און אויך זאָל נישט מקוים ווערען דער פסוק ולמשנאי אהבי מות אזוי ווי עס שטייט אין פרק אילו קשרים :

סה. דערווייטער זיך פון נאווה אין גרויסקייט וואָרום דער שטראָף פון דעם איז זייער גרויס וואָרען עס ווערט געגליכען צו איין עכורס און נילוי עריות ווי עס ווערט געבראָכט מס' סוטה ד' ע"ב אין אפילו איין נאך וואָס דו ביסט נישט מכוין צוליב נאווה נור דו וועלט קען זיך חושד זיין דאָס דו מוזסט עס צוליב גרויסקייט לאָז זיך אָפּ דערפון אויב עס איז נישט צוליב איין מצוה :

סז. און געהעפט זיך אָן די מדה פון ענוה איז דען נאך דאָ גרעסער פאַר משה רבינו דער פאטער

ספר חסידים תנינא

מה ואפי' לעפר שהמשיל אברהם לא אבה לראות עצמו ע"כ תשים עצמך לאין ותקטין עצמך בכל עניינים שתוכל כגון שתזכיר עצמך אחרון בין בכתב בין בעל פה. ותאמר פלוני ואני ואל תאמר אני ופלוני:

(סו) **בכל** שנה ושנה תקדים לקנות פירות שברא הקב"ה בעולמו כרי שתברך ותשבח בוראך על כל מין ומין. והכי (פר) איתא בירושלמי עתיד אדם ליתן דין וחשבון על מה שענינו רואות ולא אבל כמנו ר' אליעזר חשש לההיא שמעתיא ומצמית להוא פריטין ואכל בהן מכל מין ומין חדש בשתא. וגם תתן לאחרים מיניעך שיבא מבשורא:

(סח) **ישבת** אצל חבירך ורקק או עשה דבר מאיום לפגך עצום עיניך מהר כהרף עין לכל תראהו ועליו נאמר עוצם עיניו מראות ברע. ואם נמאסת מחול

לו

מראה מקומות

(פד) סוף קידושין:

זעזר וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

פאטער פון אלע חכמים אין דער עלצטער פון אלע נביאים וואס האט געזאגט ונחנו מה אין אפילו צו שמו"ב וואס אברהם אבינו האט זיך גענליכען האט ער אויך נישט געוואלט זיך גלייבן דערום מאך זיך קליין אין אלע ענינים וואס די קעניסן. דהיינו וואלט זיך דערמאנען צום לעצט סיי שרייפטליך אין סיי מונדליך אין די וואלט זאגן יענער אין איה און די וואלט נישט זאגן איה און יענער:

סו. **יעדען** יאר וואלט די זיך פעדערען קויפן פירות וואס דער אייבערשטער האט געשאפן אין זיין וועלט כדי די וואלט עהם גענומען אין וואלט לויפן דאן באשעפער אויף יעדען מין. און אזוי ווערט געבראכט אין ירושלים דער מענטש אין אנגעברייט צו געבן דין וחשבון אויף דעם וואס זיינע אויגען זעהען אין ער האט פון דעם נישט געגעסען. ר' אליעזר האט חשש געווען אויף דעם ירושלים אין האט זיך אהב נישטפארט אייניגע פרומות כדי צו קויפן פון יעדען מן איינע אין יאהר. אין אויך וואלט די געבן צו אנדערע פון דין פראגע סח. און די וואלט זיך שטארק האט געטון דאס ווען די זאט געבן דאן באקאנט אין און ער האט אויס געשפילט דער ער האט געמאן א מאוסע זאך פאר דיר וואלט גייער פארמאכט דיינע אייגען שנעל ווי איין אויגען בליק די וואלט עס נישט געהען אין אויף דעם ווערט געזאגט דער וואס פערמאכט זיינע אייגען נישט צוהעקען קיין שלעכטס. אין ווען עס האט דיר געאייגעלט דורך זיין מאהט וואלט עס מחול זיין ער ואל נישט געשטריקעלט ווערען דורך דיר ווארעם זיין שטראף אין זייער גרויס דערנעבן וואלט די זיך אפהויבען נישט צו

פערזאנליכע

ספר חסידים תנינא

לו ואל יכשל בך כי עונשו גדול. לכן תזהר גם אתה שלא תמאס ותרקק בפני חבירך בשום דבר כגון בהריגת בינה כי על דבר זה נאמר יביאך אלקים וגו' פ"ק דרזיניה: (ט) אם חבירך מתעסק בדבר אחד לקנותו כגון בית או ספר או חכשית או אפילו פירות אל תקנהו אתה עד שתדע בברור שחבירך סילק עצמו מן הדבר מכל וכל או אפילו להשכיר בית או מלמד או שום דבר כי העני המהפך בזה ווא אחר ונמלה נקרא רשע והתבונן מעשה דר' אבא ורב גידל (פה) בפ' האומר: (ע) לעולם תשמור מלגזול ולחטוף מחבירך שום דבר אפילו פחות משה פרוטה ואפילו תפוח או שאר שום פרי. ואל תאמר אינו מקפיד כי בזמן הזה רוב העולם מקפידים אפילו על פחות משה פרוטה. ואל תגנוב משום אדם אפילו ע"מ למיקט פירש להקניטו עד לאחר שעה ולהחזיר לו (פו):

עא) ערלה נהגת בחוצה לארץ כדאיתא (פו) פ"ק דקדושין. ואפילו בפרות הנכרי. אך ספק

מראה מקומות

(פה) קידושין נא: (פו) כ"ז ס"ה שאלות כח. (פו) לט.

זעור וייבטיגע און גוצליכע לעהרנונג

פער אורזאכען איין איבעל צו דיין חבר מיט קיין נאך ווי הארגענען איין בינה אין דאס גלייכען ווארום אויף דעם ווערט געוואנט דער הימעל וועל דיך בריינגען צום געריכט אין צום משפט בפ"ק דחגיגה:

ג) אויב דיין חבר איז פערנומען אין קליפען איין נאך ווי איין הויז אדער איין ספר אדער אדער איין צירונג אדער פירות זאלסטו דו עס נישט קליפען פון וואנען דו וועסט געוואר ווערען נבער דאס דיין חבר איז געגעשטאנען פון דער נאך אין גאנצען אדער אפילו נישט צו קליפען נאר צו דינגען איין הויז אדער איין מלמד אדער יעדער נאך ווארום דאס הייסט עני המהפך בחררה אין עס איז געקומען איין אנדערער אין האט עס צוגענומען ער ווערט גערופען רשע און געמראכט די מעשה פון ר' אבא אין רב גידל אין פרק האומר. דאָרט שטייט ווי גרויס דער איסור איז פון דעם וואס אז מען קריכט אריין אין יענעם וועג אריין. ע) אויב דו זאלסט דו זיך הימען פון צו רייבען אדער כאפן פון דיין חבר קיין נאך אפילו היינציגער דער ווערדע פון איין פרוטה אפילו איין געפאל אדער אזוי איין קלייניקייט. און דו זאלסט נישט וואגן דאס עס קומערט אים נישט ווארום אין היינטיקער צייט איז אז עס פערדריסט אפילו אויף היינטיקער ווי איין ווערט פון א פרוטה. און דו זאלסט נישט נעמען בא קיין שום מענטש אויף דעם בעדינג צוריק צוגעבען און צורייצען אים.

עא) ערלה איז מען נודר אין חוץ לארץ ווי עס ווערט געבראכט אין פ"ק דקדושין דף לט אפילו

ספק ערלה (בחול"ל) מותר. ואעפ"כ נקיי דעת הקונה פרות על השוק ישאל
לנכרי לפי תומו שלא יבין הנכרי ויאמר כמה יפים פרות האילן בחדשך האמר אנה
צמחו הפרות ועל איזה אילן ומהיכן באו ודרשת וחקרת ושאלת היטב אם באו מערלה
אם לאו והעושה כן לא ישא חטא עליו ולא יבול עליו:

(עב) **זכור** ואל תשכח מעשה דר' אליעזר בר' שמעון (פח) במסכת תענית שמייל אחר איש
מכוער יותר מחצי מיל. והרכבה עליו אנשים לפייסו על שחטא נגדו בדברים
ואתה דרוש ק"ו ממנו לשמור גפשך מאוד מלבוות וללוצץ ולחטא נגד אדם כל דהו.
(פט) ואם חטאת נגד שום אדם מהר לפייסו. ותלמוד מאסקופה הנרמסת וקיימת לעולם
אפילו אם יפול כל הבית. על כן בכל בחד ברח מן הנבוהות ורץ אל השפלות [ושמעת]
מפי דורי הר"ר אליקים הכהן שיחי' ישראל גושע בה' מנן עורך. כלומר ה' מנן
עורך ואתה גושע בו בלא כלום ואינך צריך לכלי זיין. ואשר חרב גאותך פי' ואם
על כל זאת תרצה לחגור חרב זהו גאותך:]

רחק

מראה מקומות

(פח) כ. (פט) יומא פ"ו ירושלמי יומא פח.

זעזר וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

אפילו די פרוכט פון א נכרי אָבער ספק ערלה בחול"ל איז מותר און נאך אלעמען די
ערליכע מענשען ווען ער קויפט פירות און מארק פּרעגט ער דעם נכרי אין אַזאָ וועג דאָס
דער נכרי זאל נישט פּערשטען און ער זאגט ווי שוין ווייניגן די פירות פון דעם בוים זאגן מיר
וואו ווייניגן געוואָקסען די פירות און אויף וואָס פאַר איין הויס און פון וואָנען ווייניגן זיי געקומען
און די וואָלסט גוט פאַרשען און נאָכזוכען און פּרעגט אויב זיי ווייניגן געקומען פון ערלה אָדער
ניין. און דער וואָס מוזט אזוי וועט אויף זיך נישט מראַנען קיין זינד און עס וועט עהם גוט זיין.
עב. געדיינקן און פּערנעם נישט די מעשה פון ר' אליעזר בר' שמעון און מסכת תענית
וועלכער איז נאך געווייניגן נאך איין אויסוואַרף מער ווי איין האַלבין מיל
און האָט געמערט מענשען אויף אים איבערצוגעמען אים וואָס ער האָט געווינדקט געגען אים
מיט ווערמער און אויך וואָלסט די אָפּלערנען איין קל וחומר פון אים צו דימען זייער דיין גוש
פון צו פּערשעמען און צו שפּאַמען און זינדיגען קענען יעדען מענשען און אויב די האָסט
געווינדקט געגען איין מענטשען אייל זיך אים איבערצוגעמען און לערען זיך פון איין שוועל
וועלכע ווערט געמראָמען און עקוויסטרט אויביק אפילו ווען דאָס גאנצע הויז פאַלט איין.
דעריבער מיט דיין גאנצע מאכט אנמלוך פון גרויסקייט און לויף צו נידריקייט, און איך
האָב געהערט פון מיין פעמער הר"ר אליקים הכהן זאל לעבען, ישראל גושע ביה' מנן עורך.
אזוי מינימ דער פּסיק דער אויבערשטער איז דיין שוין פאַר הייר און די ווערסט געהאַלפּען דורך
עם

ספר חסידים תנינא

עג) רחוק לשונך מדבר על רעך אפי' דבר דומה ללשון הרע מה שלא הרצה לדבר בפניו ואפי' בחדרי חדרים (5) כי עוף השמים יוליך את הקול ויבוא לאזניו. וזכור מעשה דבכא בן בוטא והורדס בפ"ק דבכא בתרא ואפי' אם תדע בברור שלא יבא לאזניו מי' חילול השם איכא שזה שאתה מדבר עמו יחשדך ויהרהר בלבו כשם שזה אומר לי מאחרים כך אומר לאחרים ממני ונמצא שם שמים מתחלל על ידך והבאת עליך חטאה גדולה:

עד) התאמץ תדיר שלא ימנעך שום מירוד שילך לו היום שלא תלמוד בו כלל כי תתן אל לבבך אילו נרך יהא דולק כלילה ולא תיהנה ממנו הלא תצטער ותקפיד עליו כ"ש שתקפיד על היום שהוא נר של הקב"ה כשיהא דולק ומאיר בחנם כי זהו בן בנו של ק"ו. ומה אפילו ממון חבירך אמרו הכמים יהא ממון חבירך חביב עליך כשלך כ"ש וכ"ש ממון אדונך מלך מלכי המלכים הקב"ה:

כי

מראה מקומות

(5) קהלת.

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

עם זין גארנישט און די דארפסט נישט קיין געווער, ואשר חרב נאותך פי' אויז מענטש און אויב נאך אלעמען ווילסט די זיך אנגורטען מיט איין שווערד דאס איז דיין גרויס האלסין ויך: עג. דערווייטער היין ציגט פון צו רייזען אויף היין חבר אפילו איין נאך וואס איז גלייך צו לשון הרע נור ווי בארד אז דאס איז איין נאך וואס די ווילסט נישט רייזען אין זיין געגענווארט איז אפילו אין חדרי חדרים אויך אסור. כי עוף השמים יוליך את הקול ווארום די פייגל וואס אינטערין הימל פירען דעם קול אין עס וועט מומען צו זיינע אויערען. געדרינק די מעשה פון בכא בן בוטא והורדס בפ"ק דבכא בתרא אין אפילו די ווייסט זיכער דאס עס וועט נישט קומען צו זיינע אויערען פון דעסטוועגן איז עס איין חילול השם ווארום מיט דעם מיט וועמען די רעדסט וועגן דיין חבר וועט טראכטן אין זיין הארצין אויף דיר דאס אזוי ווי די רעדסט צו אים אויף דיין חבר אזוי וועסט די רייזען צו אנדערע וועגן אים. אין אזוי ווערט דורך דיר פערשוועכט דער נאמען פון הש"ת אין די ברננט אויף ויך אין גרויסע זינד:

עד. שטענדיק וואלט די זיך שטארקן דאס איין טאג וואל נישט אוועק גיין דורך דיין זיין פערנומען דורך טרדה אין די וואלט גאר נישט לערנען, וואלט זיך געמען צום הארצין ווי וואלט געווען ווען איין ליכט ברענט בא דיר באנאכט ווען די ברויכסט עס נישט וואלט די זיך זיכער געקערט הינט געוויס וויפער דארף זיך פערדריסען אויף זיך וואס

(ה) (ל) כי תשב ללחם לחמה של תורה לפני רבך אל תקשה איתו אם באו שם פנים הרשות כדי להראות חריפותך והתבונן מאותו תלמיד המועד קמן שלא הקשה לרב הונא ברנל וברכו רב הונא (ואף גם זאת אמרו חכמים המתקשה לדעת יהא בגידוי במס' נדה ואעפ"י שאין ראוי לדבר זכר לדבר) ועוד הרבה עבירות תלויין בדבר זה. גניבת דעת. והלבנת פנים. ורדיפה אחר כבוד וגבהות רוח ואם תעצור (בחיך) [ברוחך] תלך ותנוח בב' עולמות:

(ע) הוזהר בנפשך שלא תאמר כך וכך הלכות אחזור פ' פלוני ופ' פלוני קידם שאישן למה יצא האלקים על קולך וכתוב טוב אשר לא תדור. (ג) ואמרו חכמים כל האומר אשנה פרק זה גדר גדול גדר לאלקי ישראל. עוד אמרו (ג) חכמים מחשבת מועלת ואע"ג דאמרו' במס' אבות גדרים סני לפרישות שומר גפשו ירחק מהם לכל יבוה בנהלתו על כו הרגל לשונך לדבר בלא גדר:

ולא

מראה מקומות

(ל) מסלי. (ג) יג. (ג) נדרים ח'.

זעור וויכטיגע און גוצליכע לעהרונג

וואס עס איז דאס ליכט פון איבערשטען עס זאל נישט ברענען אין לייכטען אומזיסט ווארים דאס איז דאך אין שטארקער קל וחומר. ווארים אפילו דאס געלט פון דיין חבר האבין די חכמים געזאגט דאס די ואלסט מייער האלטן ווי דיינס נעלבסט היינט געוויס דאס געלט דאס דיינסט די ליכט פון דיין האר מלכי המלכים הקב"ה דארף א ודאי צו זיין ביי דיר זייער מייער: ע"י ווען די גייסט לערנען תורה פאר דיין רבין ואלסט די נישט פרעגן עקסטרא ווען עס קומט אריין אין נאסם אים צו צייגען דיין שארפקייט אין לערן ויך פון יענעם תלמיד אין מועד קמן דאס ער האט נישט געפרעגט רב הונא ברנל אין רב הונא האט אים געבענטשט אין אויך פיעל עבירות זיין אבהיינגיג אין דעם דאס געבנען דעם דעת. פארשטעמען. אין נאך יאגען ויך נאך כבוד אין גרויסקייט. אין אויב די וועסט אינהאלטן דיין געמינט וועסט די גיין אין די וועסט ווען אויף בייד וועלסט:

ע"י היינט דאס דאס די ואלסט נישט זאגן איך וועל איבער חורן און אזוי מייער אין אזוי פיעל הלכות. איך וועל איבער חורן יענעם אין יענעם פרי איידער איך גיי איינזאמעלן ווארים זאל דער איבערשטער צערען אויף דיין שטימע. ווארים עס שטייט אין פסוק טוב אשר לא תדור בעסקך איין ווען די פוסט נישט קיין גדר. אין די חכמים האבן געזאגט דאס דער דאס זאגט איך וועל לערנען דעם פרי האט ער געטאן איין גרויסען גדר. צום איבערשטען. אין אפילו עס ווערט געזאגט אין מסכת אבות דאס גדרים זייגען איין צאם צו פרישות אבער

ספר חסידים תנינא

(עז) ואל תדבר על הספר דברים בטלים שלא לצורך כי על זה נאמר וחכרון לא יוכל להמנות כי שעה הזאת לא תבא עוד. (זד) גם ידעת כמה גדול עונם קיטוף מלוח עלי שיח.

(עח) ואל תישן על הספר חרא שאתה עושהו בר וכסות (ס) ומצות לא ליהנות נתנו. ועוד שתוריד ריךך עליו ואין לך בזיון יותר מזה. ועליהם (ו) נאמר כי מכבדי אכבד וגו'.

(עט) נקה עצמך מכל ריח נדנוד עבירה כגון שלא תתערב עם חבירך עבור שום דבר שקורין וועמין בלשוננו כי (ז) אסמכתא לא קניא.

(פ) ותזהר מאבק רבית שלא לתת דברים עד זמן והוא יאכל בחנם ושלא להלות סאה בסאה. ואם לוית שום דבר מעמיתך ונראה לך שתתן לו יותר ממה שהלך תתן לו המותר במתנה כי עקר הלאו על הנשך נאמר ועוד שלא תבשילו: ואל

מראה מקומות

(זד) חז"ל לי חגיגה י"ב: (ס) ר"ה כ"ז; (ז) שמואל א' ב'; (ז) סנהדרין כ"ד:

זעזרה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

דער וואס וויל הימלען זיין נפש ואל ידע, ער וויל מערין דערפון אין זאך ויד נישט אפרייען און ווילען קיילען דערפער געווען איין דין צונג צי זאגען בלי נדר.

זי. און די וואלסט נישט ריידען בא איין ספר נישט נומעקס וואריום אייך דעם ווערט געזאגט וחכרון לא יוכל להמנות דאס פאלונג קען מען נישט צוצעלען וואריום די שמונדרען וועט שוין מער נישט קומען וואריום דו ווויסט ווי גרויס עס איז דער עון מיטוף מלוח עלי שיח: עח. און דו וואלסט נישט שלאפען אויף איין ספר וויל דו ביסט עס מבוה וויל די מאכסט דעם ספר ווי איין קושען איין קלייד אין מצות ווילען גענעבן געווארן נישט צו האבן פערנענען פון זיי אין עס וועט נאך אויף אראפ רינגען די שפיאכען אויף דעם ספר אין עס איז נישטא קיין גרעסערע שאנדע פון דעם, אין אויף זיי ווערט געזאגט כי מכבדי אכבד וגו': עט. מאך ויד דין פון יעדען ריח עבירה דיינו דו וואלסט ויד נישט וועמין מיט דין חברי וועגן דין זאך וואריום איין אסמכתא איז נישט קונה:

פ. און דו וואלסט ויד הימלען פון אבק ריבית נישט צונעבן זאכען ביי איין בעשטימטע צייט און ער וועט עסן אומניסט און נישט צו ליינען איין סאה פאר איין סאה, און אייז דו האסט געליגען אין זאך פון דין חבר און עס ווויזט דיר אויס דאס דו וועסט אים געבן מער וויפאל ער האט דיר פערליגען וואלסט דו אים געבן דאס איבערדיקע אלס מתנה וואריום ווער עיקר לאו איז געזאגט געווארען אויפגען בייסען דאס הייסט אויף נשך און אויך וואלסט אים נישט שטרעכלין.

ספר חסידים הניגא

(א) ואל תשחק בקוביא עבור שום דבר קטן או גדול כי תועבת ה' כל עושה אלה. ועוד שנמנה עם פסולי עדות עם גנב וגזלן בפרק זה בורר:
 (ב) יהי לבבך שלם עם ה' אלהיך לשמור נפשך מאוד מן הרחוקים כיודי תלמוד עצמך (ג) שלא לראות פני שום אשה לא יפה ולא בעורה. לא נשואה ולא פנויה לא בעולה ולא בתולה לא גדולה ולא קטנה. לא יהודית ולא נכרית. ואם עורך נער ואתה בוש מלפרוש לגמרי מדאות פני נשים פן ילעינו עליך מימי תרניל עצמך כאשר תדבר עם אשה שלא תראה פניה במקרה אחת כרגע בצמצום לא תמלא עיניך והשפל עיניך למטה לארץ ומאחר שתזהר לעשות כן לא תבא לירי הרחוק. ואם על כל זאת תהרהר תשיב על לבך כי עפר יצאה ואל עפר תשוב והכל חבל:
 (ג) גם בצאתך בדרך אל תסנע ירך מן המצות כגון ציצית ותפלין ואם לא תוכל להניח

מראה מקומות

(ח) ברכות כד ע"ז כ זכר ויקרא פד פיקוקים 35 :

זעזר וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

פא. און דו זאלסט נישט שפיעלען אין קיין געלט פאר קיין קליינעם אדער עפעס גרעסערס ווארים דא אלע וואס זענען עם זיינען אומוורדיג פיר השירה און אויך ווערן זיי פאררעכענט פאר נישט קיין כשרע עדות מיט איין גנב אין איין גזלן אין פרק זה בורר.
 פב. דיין הארץ ואל ויין גאנץ מיט דעם אויבערשטען צו הימלן וייער דעם נפש פון שלעכטע געדאנקען וואס פירט צו תאוה ווי זאלסט דו מאכן לערן יך צוגעוויינען נישט צו זעהען קיין שום פנים פון איין פרוי נישט קיין שיינע און נישט קיין מאסע נישט קיין פערטיראמטע און נישט קיין בחולה נישט קיין גרוסע און נישט קיין קליינע נישט קיין אידיש קינד און נישט קיין נכרית. און אויב דו ביזט נאך יונג און דו שעמסט יך אפצושטיינען אין גאנצען פון צו זעהען גערעכטער פון פרויען מאמעס וועט מען שפאמען פון דיר פון דעמונגען געווייזן יך איין ווען דו רעדסט צו איין פרוי דאס דו זאלסט נישט קוקען אדער געזיכט און בארד לאז אריינשטער דינע אנהענגען צו דער ערד און ווי באלט דאס דו ווערסט ויך אויף הימלן צו מאן וועסט דו נישט קומען צו קיינע שלעכטע געדאנקען. און אויב דו וועסט נאך אלעמען מאכסטען נישט קיין געווינשטע מחשבות. זאלסט דו יך נעמען צום הארצען אין געדיינקען דאס דו ביזט ערד און צו ערד וועסט דו צוריק גיין אין אלעם פון דו וועלט אין נארעשקייט פון אויך ווען דו גייסט אין וועג זאלסט דו יך נישט פערמיידען פון מצות ווי ציצית תפילין און אויב דו קענסט ווי נישט לייגן אין דעם פרוי אין דער צייט פון דאבנן זאלסט

ספר חסידים תנינא

להניח בשחרית בעת תפלה תנח אותן כל זמן שתוכל באותו יום אך קודם שקיעת חמה.

ועל נטילת ידים תזהר מאוד בלכתך בדרך שלא תטול (נט) אלא בבלי מחזיק רביעית ובשום ענין אל תשקע ידיך תוך המים ליטלם לאכילה דהא בעינן אתי מכח גברא ואם אין לך כלי תטלם בבובעך (ק) ותזהר שיהיו המים יפים כי ידעת עונש זלוזל נטילת ידים והתבונן (קא) מר' עקיבא שאמר מוטב שאמות ואל אעבור דברי חכרי. ואם אין לך שום כלי תטבול ידיך בבת אחת תוך המים ותברך איך ב' על טבילת ידים או על שטיפת ידים כלשון המקרא וידיו לא שטף במים. ורק תשער במים שיהא בם מ' סאה דבציר מהבי לא קריא טבילה. וכן ראיתי דודי הר"ר אשר ששער את המים בדרך: **פה** (קג) **דע** את אלקי אביך ועובדהו בכל דקדוקים שתוכל לדקדק אפי' בהפסד ממנו כגון אם קנית שום דבר מן הנכרי ושכחו או אם מכר לך שום מוכר ושכחו

מראה מקומות

(נט) חולין ק: (ק) ידים פ"ק: (קא) ערכין כא משלי ע: (קב) ד"ה א' כח:

זעזרה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

די זיינען אין יעדער צייט ווען די וועסט קענען אין יענעם טאג נור איידער די וון פארניינט. **פה** און אויף וואסען די העגד וואלסט די וויין פארנייכטיג ווען די ניסט אין ווען דאס די וואלסט ניסען פון איין כלי וואס האלט אין דך א רביעית. און פאר קיין פאל וואלסט די וויינט איינשטעקען דיינע העגד און די וואסער וואל קומען פון איין מענטשליכע קראפט און אויב די האסט נישט קיין כלי וואלסט די ניסען די וואסער פון דין היטעל. און וויין פארנייכטיג דאס די וואסער איז נויט ווארום די וויינט דאך דעם שטראף פון ביליג האלטן די מצוה פון נטילת ידים. און לערן דך פון ר' עקיבא וואס ער האט געזאגט עס איז בעסער דאס איך וואל שטארבן און איך ואל נישט עובר וויין די רייד פון מיינע חברים דהיינו דאס הייסט איך ואל עסן אים געוואשן און אויב די האסט גאר קיין כלי נישט. וואלסט די איינשטעקען דיינע וועגד מיט איין מאל אין די וואסער און די וואלסט מאכן איין ברכה על טבילת ידים. אדער על שטיפת ידים ווי דער לשון פון פסוק וידיו לא שטף במים. נור די וואלסט אפשאצען די וואסער או עס וואל וויין פערציג סאה ווארום ווייניגער פאר דעם הייסט נישט קיין טבילה און אזוי האב איך געזעהען הרב אשר מיינ פערטער דאס ער האט געשאצט דאס וואסער אין ווען אויב עס איז דא פערציג סאה.

פה ווייט דעם נאט פון דין פאטער און דין אים מיט אלע פונקטליכקייטען וואס די קענסט נור בעמערקען ואנאר מיט דעם פערלוסט פון דין געלט דהיינו אויב די האסט

נעקיפט

ושכחו המעות אל תניח מלהזכירו ולפורעו או אם יש לך משכון ממנו אל תוסיף על השבועות להרחיב הזמן לרבות רביתך. ואל תעשה לו שום דמייה ושקר כי דבר זה גדול מאכילת חויר שהרי בחויר איבא לאו אחד והכא איבא כמה לאוין כגון (קג) ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל. וכיש שלא לגזול ולגנוב מנכרי שום דבר. ואם עשה לך נכרי שום חסר או גמל עמך מובה מהר ושלם לו שכרו בעוה"ז: (קד) **למוד** עצמך כשתכנס לבית הכסא שתאמר למלאכך קודם שתכנס בו להכבדו מלאכים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלקי ישראל שומרוני שומרוני עזרוני סמכוני סמכוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שכן דרכן של בניא וכל מה שיש לך לחשב ממוינך או שום חשבון אל תהרהר אלא בהיותך בבית הכסא כי אז תנצל מעבירה שלא תחשוב מדברי תורה וגם תרויח שלא תבטל למודך שעות הראויות ללמוד אחר השבועך וכל פעם שתצטרך לנקיך תברך על על

מראה מקומות

(קג) ויקרא כב: (קד) ברכות ס וכתב בש"ס העכ"ז אין סומרים:

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

געקויפט איין נאך פון איין נכרי און ער האט עס פערנעסן אדער ער האט דיר עפעס פערקויפט און ער האט פערנעסן דאס געלט וואלסט דו נישט רוען ביז דו דערמאנסט אים און בעצאל אים אדער דו האסט זינגען אין משכון וואלסט דו נישט פערנעסן די צייט צו מאכען גרעסער די פרגעענטען אויף אים, און דו וואלסט אים נישט ראמען ניין שום פאלשקעטן ווארום דו נאך איז גרעסער ווי עסן חויר ווארום בא חויר איז דא איין לאו און בא דעם איז דא פיעל לאוין אזוי ווי לא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל איז ווער רעדט נאך וועגן גילגען זינגען עפעס פון איין נכרי איז א און געוויס איין גרויסע עבירה און אויב איין נכרי האט דיר איין מובה געמאן איינע און בעצאל אים וויין לון אויף די וועלט.

פון געווייזן ווי איין דאס וועגן די געסט אריין אין בית הכסא דאס דו וואלסט זאגן צו די מלאכים איינער דו געסט אריין ווערט גערעכנט היליגע מלאכים משרתי עליון עט כבוד צום אידעשען נאט דעם מיד היט מיד העלפט מיד העלפט מיד שטיצט מיד שטיצט מיד ווארט צו אויף מיד ביז איך וועל אריין גיין אין ארום גיין ווארום אזוי איז דער וועג פון מענטשן אין וואס דו האסט צו טראכטן פון דיינע שמועס זאכען דיינע וועגן דיינ געלט אדער איין חשבון וואלסט דו נור טראכטן וועגן די געסט אין בית הכסא ווארום דיינ וועסט דו וויך רעמען פון איין יעד דאס דו וועסט נישט טראכטן וועגן תורה אין אייך וועסט דו געדרינגען דאס

תורה. החסידים. הראשונים. מה

ספר חסידים תנינא

על הקטנים אשר יצר לכד ועל הגדולים על נטילת ידים וגם ברכת אשר יצר ואם נפנית סמוך לאכילה תמול ידך מיד ותברך ברכת על נטילת ידים ואז השלם לשם אכילה:

(פז) (ק) **ומאוד** מאוד הוי צנוע בבית הבסא להחביא עצמך בבגדיך שלא תגלה עצמך עד שתשכב. ואל תגלה עצמך יותר מכדי צרכך:

(פח) (קי) **בקש** תדיר מלפני המקום שיזדמנו לך עניים הגונים:

(פט) **תמיד** תהיה בסיועי עושי מצוה ולזכות את הרבים להרגיל/ בציצית ותפליין. (קז) ותאמץ עצמך להרגיל בפי התינוקות שמע ישראל ודברים טובים ולהיות סרסור להשכיר מלמדי תינוקות וסופרים ולהגיה ספרי תורות שלא יהי' בהם טעות וכל מה שזוכל לעשות לשם שמים בכל כחך ובגופך עשה שתעיין הדיר בבית הכנסת הטליתות אם נפסק אחד מן הטליתות תלך ותעשהו בהצנע שלא יודיע לאיש. (קח) וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בכוואך לעיין בציצית כי כל מעשיך יהיו בהסתר לשם שמים ועל זאת יתפלל כל חסיד שלא יתגלו מעשיו לבריות כדי שלא יתמעטי זכויותיו:

וכי

מראה מקומות

(ק) ברכות ט. תמיד מז: (ק) עיין ז"ב ט: (קז) חולין ט: (קח) ויקרא מז:

זעור וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

דאס די וועסט נישט במלגלע פון תורה די שעות וואס די מוסט די לערנען וועגן דינגע חשבונות אין יעדען מאל ווען די ברויכסט צו גיין קטנים ואלסטו בענטשן אויף קטנים אשר יצר אליין און אויף גדולים על נטילת ידים און אשר יצר און ווען די גיסט פאר איינע פון די צוויי אויבערמאנע פארין עסין. ואלסטו די פריער מאכן די ברכה אשר יצר און דער נאך על נטילת ידים וועסט די שוין יוצא ויין פארין עסין.

(פז). און ווער ווער ווי בעהאלטן אין בית הבסא ויך צופערדעקען מיט דינגע קלוגער און נישט ויך ענטבלוינען ביי די וועסט ויך נעצען אין ואלסט ויך נישט אפדעקען מער ווי די בדארפסט:

פח. בעט שמענדיק פון השירה דאס ער ואל דיר צושיקען ערליכע ארעמע לייט:

פט. שמענדיק ואלסטו די מיט העלפן די יעניגע וועלכע טוען איין מצוה און צו מוכה ויין דעם רבים די געוויינען ווי אין ציצית און תפליין. און די ואלסט ויך שטארקן פאר מחנך ויין קינדער אין אייגענדיגען די קינדער ווי ואלען וואגען קריאת שמע און דעסט גלייכען אן צו ויין איין מעקער צו דינגען מלמדים רבים פאר קינדער און סופרים אויף צו איבערקוקען

ספר חסידים תנינא

צ) וְכִי יִקְרָא בַעִירֶךָ קִנְיָאוֹת כְּגוֹן שְׁמִרְאוֹת הַשְּׁמֵר לְךָ לְבַל תֵּרָאֵם. וְהָיָה מִחֻלוֹתֶיךָ
או שום דבר שכתבת כי אז תזכה ותחזה קנייית ליתן ושור הבר.
צא) וְכִי תִשְׁמַע קוֹל הַמֶּן עֲבוּרִים מִחֻנִּים וּמִחֻלִּים בַּחֲלִילִים תִּאֲנַח וּתִפְתַּח מִן בִּשְׁפָה
ברורה לפני קונך. ותאמר: רבון כל העולמים עמך אשר הוצאת מארץ
מצרים חמא בכפל ולקה בכפלי כפלים ונמדד לו יותר מפשעם ארמנותיו הרסתי ומשושיו
השבת שמחתו ערבת ישונו הפכת לאבל גאונו מאסת תפארתו (קי) השלכת משמים
לארץ יהי רצון מלפניך שחבנה ירושלים במהרה בימינו ובימי כל ישראל אמן.
רחמיך

מראה מקומות

(קט) ט"ז יח: ותוספתא ט"ז (קי) ח"כ ב

זעזערה וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

איבערקוקען ספרי תורות ברי עם ואל נישט זיין און זיין קיין גרויזען אין אלעס וואס די קענסט
גור מן לשם שמים מיט דיין נאנצן בוח מיט דיין גוף, ואלסט די מאן, ואלסט שטענדיק איינקוקען
זיך אין שול די מליחות אויב עם איז אפגעריסען איינער פון די מליחות ואלסט די זיין אין
פערריכטען בעהאלטענערהייט דאס עם ואל נישט זיין בעוואוסט צו קיין מענטש אין קיין
זאל נישט זיין אין שול ווען די קומסט וועהן די ציצית, ווארום אלע דינע סהאמען ואלן זיין
בעהאלטן לשם שמים און אויף דעם ואל מתפלל זיין יעדער חסיד דאס עם ואל נישט מגולה
ווערן זינע מעשים צו קיין מענשען ברי עם ואלן נישט מינערען זינע זכויות.
צ. ווען עם וועט זיך מרעפען און דיין שמאט מעהאמיאמאריין היט זיך דאס די ואלסט זיין
נישט וועהן אין אויז איז דער דין מיט זייערע טענות אין פריילעכקייטען ווארום דאן
וועסט די זוכה זיין צו דעם פרייז פון ליתן און דעם שור הבר:

צא. ווען די וועסט הערין די שטיקען פון איין המן נכרים וולען אין מאנצען מיט פיפלען
א.ו.ו. ואלסט די נפצען אין די ואלסט עפענען דיין מויל פאר השי"ת אין די ואלסט
זאגן קלארע הייד די האר פון אלע וועלכען דיין פאלג וואס די האסט צווישן פון מצרים
האט דאבערט געווינדקט און איז געשלוטן כפל כפלים, אין די האסט געמאכטען זיין שולד
גרעסער ווי זייערע וינד זינע פאלאצען האסט די צופירט זינע שמחות האסט די פערשטערט
זינע שמחות האסט די צומישט פרייליכע האסט די פערקערט צו מרוערענע זיין גרויסקייט
האסט די פארמיכט זיין שנינקייט האסט די געווארפען פון הימלל ביז צו דער ערד עם ואל
זיין דיין ווילען דאס די ואלסט בוטן ירושלים אין גיכען אין איינערע טענות און אין די טענות פון
אלע אידען אמן:

ספר חסידים תנינא

צב) רחמיו וחסדיך אל תכלה מכל מה שברא הקב"ה בעולמו להכות ולצער בהמה חיה ועוף שקצים ורמשים כגון להחזיר שלא להכות אותו ולזרוק באבנים על כלב או חתול או להמית זבובים וצירעה ואפי' נמלה ויהוש הלא באו יסורין על רבינו הקדוש על שלא ריחם על העגל כראיתא (ק"ה) בהשיכר תניין. ועוד אמרו חכמים (ק"ג) במס' יבמות מי שאין ג' מדות הללו רחמן וביישן וגומל חסד אינו מזרע אברהם אבינו. על כן יש להזהר בלי לצער כל אשר נשמת רוח חיים באפיו בימים ובחרכה. וגם מצוה ליתן להם מזונות שכן יש ללמוד מררכי הבורא ית' (ק"ג) שכן אמרו חכמים ליראה את ה' אלקיך ולדבקה בו לדבק בו אי אפשר אלא להדבק במדותיו וכו' והנה הוא מרחם על כל. דכתיב ורחמיו על כל מעשיו וכתיב נותן לחם לכל בשר. ואמר בפ"ק דע"ז מלמד שהקב"ה יושב וזן כל העולם כולו מקרני ראמים וכו':

השומר

מראה מקומות

(ק"ה) פה: (ק"ב) עט שנת לב מ' שמואל פ' כח: (ק"ג) כחובות ק"ה:

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

צב. דיינע רחמים און דינע חסדים זאלסטו די נישט פערמיידען פון אלעס וואס דער אויבערשטער האט בעשאפן אין ווין וועלט צו שלאגן און צו מצער ווין בהמות חיות און עופות שקצים מיט רמשים דיינו דעם חזיר נישט צו שלאגן עס און בעווארפן מיט שטיינער דעם הונד אדער די מאק אדער צו מיטען פליגען אפילו אין מוראשע. ווארום די יסורים וואס וועגן געקומען אויף רבינו הקדוש אין וויל ער האט נישט רחמנות געהאט אויף דעם קאלב. ווי עס ווערט געבראכט אין פרק השוכר אין נאך האבן די חכמים געוואלט אין מסכת יבמות דאס ווער עס האט אין ווין נישט די דריי מדות רחמן. וביישן וגומל חסד. איז נישט פון אברהם קינדער דערום דארף מען ווין הימען נישט צו מצער ווין קיין לעבעדיקע נאך סיי אין וואסער אין סיי אויף די מריקעניש. אין עס איז אין מצוה צו געבן ווי שפיין ווארום אוי דארף מען ווין לערנען פון די וועגן פון השירה ווארום אוי האבן די חכמים געוואלט צו מורא האבן פאר דיין נאט אין צי בעהעפטן ווין אין אים צו בעהעפטן ווין אין אים איז דאך איממעגליך נאך דאס מיינט מען ווין צו באעפטן אין ווייניק מדות אין אוי ווי ער האט דאך רחמנות אויף אלעמען ווי עס איז געשריבען ורחמיו על כל מעשיו. ווין רחמנות איז אויף אלע ווייניק מעשים און אויך ברוינגט דער פוסק נותן לחם לכל בשר דאס הייסט ער גיט ברויט צו יעדען אין די נמרא וואס אין פ"ק רע"ז דאס דער אויבערשטער וועט אין שפייזט די נאנצע וועלט מקרני ראמים וכו' ;

השומר עצמך מלשקר אפילו דרך שחוק ואפילו בלשון הבאי שהרי אפי' בעבירות חמורות כגון רצוח וגנבה ואכילת חזיר לא נכתב עליהם כי אם לאו. והנה השקר מזהר עליובתורה ובנביאים ובכתובים. בתורה (קיד) דכתיב לא תכחשו ולא תשקרו. בנביאים (קטו) דכתיב שארית בני ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. בכתובים (קטז) דכתיב דבר שקרים לא יכון על כן כל האיהב את נפשו ישמור מן השקר כי הוא שקול נגד כל העבירות. איב'ק שמעתי אומר מעשה בארם אחד שעשה עבירות הרבה כל ימיו הגנוב ורצוח וגנב והשבע לשקר אחת מהנה לא נעדרה ממנו והיה מקץ ימים רבים בחר לו יה ואיזה לשוב אליו התחרט מעונותיו בא אצל חכם אחד ואמר לפניו ה' עבדך לא היה ירא את ה' מנעוריו ולא קיימתי אפילו מצוה אחת ועתה הנה לי מצוה אחת ואמצרנה אשר על ידה אוכל לבוא לקיים כל המצוות. אמר לו החכם השמר לך פן תשקר ואל תוציא מפך כזב ואז ימחלו עונותיך וילך מאתו כבדת ארץ (קז) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויואל ללכת אל בית הזונות כי נסר כאלה והורגל בכך מתחילה אמר נבל בלבו הלא אשמור מצות החכם אשר צוני מלשקר ואם ישאלו העולם מה לך פה ומי לך פה או מה עשית שם בבית אצמך לבדות מלי

מראה מקומות

(קיד) ויקרא יט: (קטו) לפנינו ג: (קטז) תהלים קא: (קז) שמוס ב.

זהר וויכטיגע און גוצליכע לעהרנונג

ג. דו זאלסט זיך נישט און נישט צו זאגן אין ליגען אפילו איז געלעכטער אפילו אלעס אין גומא, וואָרעם מיר זעהן דאָך דאָס אפילו אויף האַרבע עבירות אזוי ווי רציחה און אויסגעלאָסענהייט און גניבה און עסן חזיר איז געשריבען אויף זיי נור אין לאו. און בעמערק נור דאָס איז שקר איז פערזאָנל געוואָרען אין דער תורה שמיים געשריבען לא תכחשו ולא תשקרו. אין די נביאים איז געשריבען שארית בני ישראל לא יעשו עולה ולא ידבר כזב און אין כתובים, ווערט געשריבען דבר שקרים לא יכון. דערצייער דער וואָס האָט ליב זיין נפש זאל זיך הימלען פון שחר, וואָרעם עס איז געזליכען גענוג אלע עבירות. און איך האָב געהערט זאגן וועגן איין מענטש וואָס האָט פיעל עבירות געמאָן זיין גאנצן לעבן ער האָט געשוואָרען פאלש ער האָט נישט אויסגעלאָזען איינע עבירה. און עס איז געזיגן נאָך דעם וועג סאָן אוועק שוין פיעלע מען האָט דער אויסצוויילט צום אייבערשטען געלונכט נאָך אים רעווער צו מאָן און זיך אומקערן זיך צו השי"ת ער האָט געהאָט פיעל חרמה איז זינע זיג, איז ער געקומען צו איין חכם און געזאָגט פאר אים רבי זיין קנעכט האָט נישט געהאָט קיין פארבט פאר השי"ת פון דער וועגט און האָט נישט מיינס גענוגן אפילו זיין מנהג און יעצט

ספר חסידים תנינא

מלי כוזב מלכי לאמור לא עשיתי שם מאומה (ק"ח) ועל פי הדברים האלה כרתי ברית לבלתי ללכת אחרי הבחורים וכן עשה לכל העבירות עד ששב מאולתו ומרוע מעלליו ונעשה חסיד גמור עד אין חקר. על כן השמר מלשקר. אשריך ערב ובקר. כל רע בל יתי סוקר. ויברכהו הכליות חוקר:

(צד) והיה כי ירחק מלבבך המקום שעשית שום עבירה בשונג או שנבר עיך יצריך למלאות חשקו וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר ידעת כי עניים הגונים שם ולהם תתן מתן סתר מסת נדבת ירך (ק"ט) ושב עד ה' אלקיך בכל לבבך וענית בצום נפשך וכאשר תרצה להתענות תקבלו מאתמול ותאמר בעת הפילת המנחה הריני לפניך בתענית יחיד למחר ואם לא עשה כן אמרינן בפ"ק רתענית דדמי למפוח מלא

מראה מקומות

(ק"ח) שמוע ל"ד: (ק"ט) דברים ל':

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

יעצט ניב מיר צו היממען אזוי מצוה דאס דורריך זאל איך זוכה זיין מקיים צו זיין אלע האט אים דער חכם געענטווערט היט זיך פון צו זאגען ליגען. אין לאן נישט ארויס פון דיין מויל קיין ליגען אין דאן וועט מען מוחל זיין אלע דינע זינד. איז ער אדער פון אים א געוויסע ווייטמייט. און ער האט זיך געקערט הן אין דער האט ער דערוועהן או עס איז נישטא קיינער. האט זיך אים געוואלט צו גיין אין איין שאנדע דווי. ווארום ער האט אגעלעכט זאכן געברויכט אין איין געווען געוויינט אין דעם פון אנפאנג האט דער נבל געזאגט זיך אין הארצין איך וויל האבן היממען דעם חכם געבאט צו מיר וואס ער האט מיר פערזאגט נישט צו זאגען מער נישט קיינע ליגענס. און אויב די וועלט וועט מיר פרגענין וואס איך טו דא. און וועמען האב איך ווא אדער וואס האב איך דא. אין שטוב געמאן וועל איך דאך מווען אויסטראכטן ליגענס פון מיין הארצין צו זאגן דאס איך האב דארט גאר נישט געמאן. אין אויף דעם שטיינער האב איך געמאכט איין בונד נישט צו גיין נאך זינגען און אזוי האט ער געמאן אויף אלע זינד ביי ער האט זיך אומגעקערט פון זיין אומרעכט אין פון זינע שלעכטע מעשים. אין איין געווארען איין אמתער חסיד. אין דעם געכעמטן זיין פון ווארט. דערום היט זיך נישט צו זאגען קיינע ליגענס. וויל דעם יעניגען סיי בא נאכט און סיי אין פרי מארגען. קיין שלעכטס וועט עס נישט געווען.

אין ער ווערט געבענטש ווערען פון השי"ת

(צד) איין אז עס וועט זיין דער אויבערשטער וועט זיך דער ווייטערען פון דיין הארצין דאס די האסט געמאן איין עבירה אומגעריין אדער עס האט זיך געשטארקט אויף דיר דער יצר הרע אים אים צו פילען זיין פערלאנג זאלסטו די אויפגינגען דיין געלט אין דיין האנט אין די זאלסטו

ספר חסידים הנינא

מלא זיקא. אך אם היה בדעתו זמן ארוך להתענות ובעת המנחה שכחו ולא קבלו עליו הנה תשובת ר' יצחק בידו שלא איבר תעניתו לא יקופח ולמחר תעניתו השלימי הצום עד תוך הלילה שיעור כברת הארץ אפילו בלילי שבת דהלכה בר' יוסף דאמר חייב להשלים וכי הלא תקרא צום שתאכל קודם לילה גמורה הלא אמרו חכמים בשילחי כמה מדליקין בוכב אחד יום שנים בין השמשות ואינו נקרא לילה עד שראו ג' בוכבים ואתם האומרים כי מותר לאכול אחר ביאת השמש הבל וריק בפיחב: צה. בדברי הצומות וצדקתם הואיל ואתי לידן נימא בהו מלחא מוב לכל אדם להרגיל עצמו להתענות לכל הפחות אותן הימים הנמצאים בכתובים. (קק) ואלו

הן

מראה מקומות

(קק) טור משס כס"ג :

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרגונג

ואלסם גיין אין דעם ארש וואו די ווייסט דאס אמתה ארעמע מענטשן וועגן דאָרט און די וואָלסם זיי נעבען נעלט פערבארענערדייט אַבשעיד פון דייע נעלט וואָס די פערמעגנסט און די וואָלסם נאָך אומקערן ביי דעם אַיבערשטען מיט דיין גאנצן האַרצין. און די וואָלסם פאסמין אין ווען די וואָלסם פאסמין וואָלסם די אָנגעמען דעם תענית פון נעכטן און די וואָלסם וואָגען אין די צייט פון מנחה דאָס איך בין אָנגעברייט מיט אַין פערזענליכען תענית יחיד אַיף מאַרגען. אין אַיב ער האָט אוי נישט געמאָן וואָגן מיר בפי' דתענית דדמי למפוח מלא זיקא אַבשע אַיב ער האָט געהאַט אין זיין געדאַנק אַלאַנגע צייט צי פאסמין און אין דער צייט פון מנחה האָט ער פערנעסן און האָט נישט מקבל געווען אַיף זיך האָט ער די תשובה פון רבי יצחק אין זיין האַנט דאָס זיין תענית און נישט פערלאָרען ער ווערט נישט פערפאלן און אַיף מאַרגן וואָלסם די אַיספירען זיין תענית ביי אַין דער נאכט אַריין דעם גאנג פון אַיין כברת ארץ וואָגאָר אין די שבת נעכט וואָרום דער זיין בלייבט ווי רבי יוסף וואָס ער זאָגט דאָס מען איז מחויב צי ענדליקען וועסט די דען רופען אַיין תענית דאָס ווען די וועסט עסמען פאר נאכט. פרוואָר די חכמים האָבן געזאָגט און פירק כמה מדליקין אַיין שמערין הייסט נאָך מאָג צוויי שמערין הייסט נאָך ביי דעם שמשות דה. צווישען מאָג אין נאכט אַיין עס ווערט נישט גערימען באַנאכט ביי מען זעט דריי שמערין אין יענע וואָס וואָגען דאָס מען מען עסמען נאָך וועגן אינעמער גאנג און נארשכייט און ליידקייט אין זייער מאַלער :

צה. וועגן פאסמין אין וועגן די צדקות פון תעניתים ווייל מיר ריידען זיין דערפון וועגן מיר וואָגן אייניגע ווערמער וועגען דעם. עס איז ווער נישט פאר יעדען מענטשן צי איינעווייניגע זיך צי פאסמען צום וועיניגסטען די מען וואָס וועגן פארשריכען אין דאָס וועגן זיך.

אין

ספר חסידים תנינא

הן : בניסן א' י' כ"ו. באייר י' כ"ח. בסיון כ"ג כ"א כ"ז. באב א' י"ח. באלול י"א. בתשרי ה' ז'. במרחשון ובכסליו ה'. בטבת ח'. בשבט ג' ה'. באדר ז' ט'. ולבבל הפחות יתן פרוטה לצדקה ביום התענית ורמו בפסוק צדק ומשפט מכון כסאך ר"ת צום לומר לך שאין תענית בלא צדקה, וצורבא דרבנן אשר תורתו אומנותו והיה כי ייעב והתקצף ולא יכול ללמוד גיל שאין לו להתענות שום תענית יחיד אפי' לבטל שעה אחת לימודו דהכי (קכא) אמרו' בתענית האי בר כי רב דיתבי בתענית וכו' ואמרו' נמי התם אבל ת"ח היושב בתענית עובר בעשה מפני שהוא נמנע ממלאכת השמים ואפילו אם נצטוונו להתענות לא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה דלא ימוש והגיה. אך טוב וישר הוא להתענות בכל ערב שבת שאף אם נבטל ממלאכתו מעט וגם יכנס לשבת כשהוא תאוב לאכול וירא שמים אשר יוכל לצאת ידי שניהם אשריו :

מה

מראה מומו

(קכא) י"א :

זעור וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

אין ניסן : א' יוד. און כ"ז. אין אייר : יוד אין כ"ח. אין סיון : כ"ג. כ"א. אין כ"ז. אין אב : א' י"ח. אין אלול : י"א. אין תשרי : ה' ז'. אין מרחשון אין כסליו : ה'. אין טבת : ח'. אין שבט : ג' ה'. אין אדר : ז' ט'. אין זאל נעבין צדקה אומנייגסמען אין פרוטה אין דעם טאג פון פאסטן. עס איז פאראן איין בעמערקונג אין פסוק, צדק ומשפט מכון כסאך. זינען דן אנהייב אהיות "צום" צוואנגן דיר דאס איין תענית ווערט פערעכעט מיט צדקה און איין לערנער וואס לערנט תורה. איז ווען ער וועט זיין הונגעריג וועט ער צערנען, און ער וועט נישט קענען לערנען. געפאלט מיר דאס ער זאל בעסער נישט פאסטען קיינע תענית יחיד, אפילו איין שמונדע צו פערשוועכען, פון זיין לערנען, ווארום עס ווערט געזאגט אין תענית, האי בר בירב דיתבי בתענית וכו' ואמרו' נמי התם, אבער איין תלמיד חכם וואס פאסט איז עובר איין עשה וז"ל ער ווערט פערמינעטען פון דעם אויבערשטעם דינסט, אין אפילו ווען מיר וואלדין געווען פערזאגט צייט פאסטען קען נישט קומען מיין עשה, אין אפשטויסען לא תעשה מיט איין עשה : דלא ימוש, והגיה, אבער עס איז זייער גוט צו פאסטען יעדען ערב שבת אפילו ער וועט אביסעל מבטל זיין פון זינע ארבייט וועט ער דאך אויך אריין אין שבת ווען ער וועט זיין הונגעריג צום עסן איין סעודת שבת וואס איז איין מצוה, און איין ירא שמים וואס קען יוצא זיין ביה"ע זאכן אין וז"ל צו אים :

ספר חסידים תנינא

צו. מה טוב ומה נעים לעיין תמיד דבר בעתו בכל שבוע ושבוע בפירוש חומש ומחזור וסליחות ויוצרות ופיוטים וקינוח ופרקי אבות ודברות והושענות וזכרונות ואגרת פסח ומעריבים וגדול וקטן ואל תהיו מהרשלים שום דבר מלחזור אחריו וללמדו. צו. ואעפ"י שתדע הכל אל הנביא קולך בבית הכנסת לאמר שום דבר בקול רם לפני שליח צבור להשמיע לבני אדם שאתה יודע ובקי בו כאותם בני אדם הארורים היושבים ופותחים גרונם לבלי חק לצעוק לפני החזן כשהוא אומר פיוט או סליחות וביש דברים שבכתב כגון הפרשה והתפילה שתחלל לך מלעשות זאת שנים רעות. (קכג) חרא שרברים בכתב הן ואמורים לומר בעל פה ועוד כי החזן אינו מוציא ידי חובתך מאחר שאיך מאזין אל תפלתו.

צח. (קכג) על נטילת ידיים תזהר מאוד בדרך שאמרו חכמים במים יפים ובבלי שלם שאינו מנוקב ושיוכל לעמוד על עמדו מאליו ותזהר מחציצה כי כל דבר

החוצץ

מראה מקומות

(קכג) גטין ס' : (קכג) ברכות כ"ג :

זעור וויכוחים אין גזליכע לעהרגונג

צו. ווי גוט אין דעם איז איבער צו קוקען שמענדיק יעדען זאך אין ווען צייט יעדען וואך פאר וואך אין דעם פירוש פון חומש אין מחזור סליחות אין ויוצרות פיוטים מיט קינות אין פרק אבות אין דברות הושענות וזכרונות אין אגרת פסח אין מעריבים אין דעם גרויסען מיט דעם קליינעם אין זאכס ויך נישט פוילען נאכצווינגען נאך יעדען זאך אין צו לערנען עס : צו. אפילו ווען די פערשמיט אלעס פון דעםמוענען זאכס ויך נישט אונטערנעמען דיין שטימע אין בית הכנסת צו זאגן קיין זאך מיט איהן הויכע שטימע פארן שליח צבור, צו מאכען הערן מענטשן דאס די ווייטעס אין דאס די ביסט אלעין זיך אין דעם ווי יענע פערשאלטער מענטשן וואס זאגן אין אפגען ווערען מילער מיט ווערען העלדנער אין איהן גרענעץ צו שרייען פארן חזן ווען ער זאגט פיוט אדער סליחות, און ווער דערט ווי דברים שבכתב ווי די פרשה און די התפילה די זאכס ויך פערמירען פון צו זאגן דאס צוויי געלעכטע זאכען, איינס אין וואס עס איז דברים שבכתב מאר מען נישט זאגן אויסגענוגען און נאך איז דאס וואס דער חזן איז זיך נישט מוציא, ווי באלד די הערסט ויך נישט צו, צו ווען תפלה : צח. וועגן נטילת ידיים זאכס ויך ווער הימגען, ווי די ווען וועלכע די חכמים האבן געזאגט מיט נישט וואסער אין מיט איהן גאנצע כלי וואס איז נישט געלעכערט און וואס קען שטיין ווי דער שמענער פון זיך אלעין אין דעם ויך פון איהן חציצה ווארונג יעדע זאך וואס איז חוצץ אין •

ספר חסידים תנינא

והחיצין במבילה חוצין בנמילה על כן אל תניה לגדל צפרניך אך חסידים הדיר לבל
 חיצוני ותדונם בשרפה כי כן צוית מפי חכמים במס' (קדו) נדה שכן אמרי' זורקן
 רשע לפי שאשה הרה תפיל אם תעבור עליהם קוברן צדיק אבל חסיד אינו אולי
 יתגלו לאחר זמן אך השורפן חסיד (קדו) וכאשר תסיר ציפורניך אל תסיר ציפורני ב'
 אצבעות הסמוכים זה אחר זה אך לסירוגין כי קשה הוא לשכחה ותשכון במנוחה
 צמ' **שאל** שאלתי לאיש אדוני הארץ את דודי ורבי הר"ר אשר ז"ל איך נוקשים
 כל העולם בפח העבירה הזאת בהסתכלם בקשת אשר יהיה בענן ביום
 הגשם והא אמרינן (קטו) באין דורשין כל המסתכל בקשת אינו חס על כבוד קונו
 שנא'

מראה מקומות

(קדו) י"ז זה"ק תרומה קע"ב : (קדו) ס' האבורהס : (קטו) חגיגה קידושין מ' :

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

אין מבילה איז אויך חוצק אין נמילה. הערום וואלסט דו נישט לאזן היינע נעגל וואקסען ניר
 דו וואלסט ווי שמענדע אפערעין ברי ווי וואלן נישט חוצק ווין אין וואלסט ווי פערברענגען.
 ווארום אזוי איז פערזאנט פון די חכמים אין מסכת נדה. ווארום אזוי ווערט געזאגט. דער וואס
 פערזאגט אין איין רשע. ווארום אין שוואנגערע פרוי וועט מפיל ווין אויב וי וועט אויף די
 נעגל דורך גיין. דער וואס בערגאכט ווי איז איין צדיק אבער נישט קיין חסיד. ווארום מאמער
 ווערען ווי אמאל אויף גערעקט. אבער דער וואס פערברענט ווי איז איין חסיד אין ווען דו
 שערסט היינע נעגל רעכטע האנד וואלסט נישט שערין צוויי פינגער איינע נאך די אנדערע נור
 איבערהויפטן איין פינגער ווארום עס שארעט צום דעם. זכרון. אין אזוי וועסט דו ווען במנוחה.
 צמ'. אויך האב געפרעגט אין גרויסען מענשען פון פערטער אין מיין רבין הרר אשר ז"ל ווי אזוי
 ווערן די גאנצע וועלט געשטרעבעלט אין דעם נעץ פון איין עבירה ווען ווי קוקן אויף דעם
 רעגן בויגען. מיר זאגן דאך אין פרק אין דורשין דער וואס קוקט ניד איין אין דעם רעגענבויגען
 קומערט עס נישט דער כבוד פון הש"ת שנא' כמראה הקשת וכו' אין נאך ווי אזוי מען מען
 אויף אים צו מאכען איין ברכה. הנאמן כבודו. ווארום מען מען דאך אויף אים נישט מאכען קיין
 ברכה סידען מען ואל אים ווערען האט מיין פערטער מיר געענטווערט אין געזאגט דאס דער
 לשון הסתכל איז דער מיינט דאס ער קוקט בכון איין לאנגעצייט צי וואס דער רעגן בויגען
 איז גלייך אין צי וועמען איז ער גלייך. אבער אויפהויבען די אייגען און ווערען אים איין רגע
 מען מען. אין פון דעסמוועגן געפעלט מיר איין דאס איז איין איינגער תירוק און דער וואס וויל
 מחמיר ווין דאס וואל אזוי נישט מאן. וועט עס ששון ושמחה גרייכען :

ספר חסידים תנינא

שנא' כמראה הקשת וגו'. ועוד היאך מברכין עליו הנאמן בבריתו והלא אי אפשר לברך עליו אלא אם כן יראהו. ענה דודי ואמר לי כי לשון הסתכל אינו אלא שמביט בכיוון זמן ארוך למה הוא דומה ולמי ידמהו וישוה, אבל לישא עיניו ולראות בו ברנע שפיר דמי. והמחמיר שלא לעשות כמיהו (קמ) ששון ושמחה ישיגהו:
 (ק) (קמ) יהי חלקך ממשבימי קום קודם עמוד השחר ללמוד עד עת התפלה אך לא תעשה כל מלאכה אחרת:

קא) ועובר ללימוד הוי זהיר בברכות התורה שהן שתיב א"ק"ביו לעסוק בדברי תורה והערב נא וכו' ואשר בחר בנו וכו' כי על דבר זה העיד הקב"ה בכבודו בעצמו שגלו ישראל בעון זה שלא ברכו על התורה כדאיתא (קנט) בפ' הפועלים. ודודי מורי הר"ר חיים שיחי' גוהג כשמשכים בבוקר מתחיל ברכת אשר יצר וגו' ואומר עד לברכת התורה והם בכלל. ואז מתחיל ללמוד בלי הפסק כי כמו שאמרו (קל) רבותינו ז"ל היכה לנשילת ידים המוציא כמו כן יש ללמוד היכה לברכת התורה. וצור עומה אורה יהי עליך סתרה ואליו תנוס לעזרה:

מזקנים

מראה מקומות

(קמ) ישיב ל"א: (קמ) שבת ק"ה: (קנט) פה נדרים פ"א: (קל) כרמט מ"ב:

זהר וייבטיגע און נוצליבע לעהרנונג

ק. דיין חלק ואל יזין מין די וואס פערשטין זיך אויף צושטיין איידער דער מארגען שטערן גייט אויף צו לערנען ביזן ראבניץ אפער די וואלסט נישט מאן קיין אנדער וואך:
 קא. פאררין לערנען וואלסטו זיך היממען אין ברכות התורה וואס זיי זיינען א ק"ב ו" לעסוק בדברי תורה אין והערב נא וכו' ואשר בחר בנו וכו' ווארום אויף דעם האט הקב"ה אליין עזרת געוואלט דאס די אידען זיינען פערמירטען אין גלות צוליב די זינד וואס זיי האבן נישט געמאכט קיין ברכה אויף דער תורה. ווי אין פרק הפועלים. און מין פערשטער מין רבי הר"ר חיים זאל לעבן פירט זיך דאס ווען ער שטייט אויף אין דער פרי היבט ער אן די ברכה מן אשר יצר וגו' אין וואס ביו ברכת התורה אין אויך ברכת התורה. אין דאן היבט ער אן לערנען אן איין הפסק. אזוי ווי די רבני האבין געוואלט בארד נאכט וואס זיין די הענר מוז מען מאכען די ברכה המוציא אזוי מוז מען לערנען גלייך נאך ברכת התורה. אין דער אויבערשטער זאל אנוויקלען דאס ליבט. אין דאס ליבט ואל זיין אויף דער פאר זיין שיינונג. אין צו אים וואלסט די ליימען נאך דילת:

לערן

קב) **מוזקנים** התבונן שלא תהיה מאותם (קלל) הפורשים על פי הנכל ולהיות תופש בכבוד ועונש כמו ששלח מר עוקבא לר' אליעזר פ"ק דגיטין וימרא מנלן דאסור וכו' וזכור תזכור אלישע בן אבויה ששמו יצא מסוף העולם ועד סופו ונענש על כי זמירתו לא פסקו מביתיה כדאיתא פ"ב דחגיגה ואע"פ שהיה בזמן הבית כ"ש וכ"ש היהודים האומללים המדוכים והמעוכים בכבוד לחץ ועוני ושבועים נמיט היון הנולה.

קג) **אך** נראה הדברים שמותר האדם לומר לפעמים בכל זמר על מנת ללמוד ולהבין שיהא בקי ורגיל בו בזמני ששון ושעת חדוה כגון בפורים ובחנוכה ובעת נשואין רק שיהא כוונתו לשם מצוה וגם לפעמים כאשר דאנה בלב איש ואינו יוכל להסירנה לכון לימודו או שרי לפכוח צעריה והיה כנגן המנגן ישב רחו אליו וייטב לבו לעסוק בכבוד אלהינו (קלג) והוא מימים יחינו ביום השלישי יקימנו :

טובה

מראה מקומות

(קלל) עמוס ו' : (קלג) הושע ו' :

זעזר וייכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

קב. **לערן** זיך פון די וקנים די ואלסט נישט ווין פון די וועלכע שפילן אויף מוזיק אינסטרומענטן פידעל אזוי ווי מר עוקבא האט געשיקט צו ר' אליעזר פ"ק דגיטין וימרא מנלן דאסור וכו' ד.ה. פון וואנען ווייס מען דאס מוזיק איז פערבאמטען וכו' אין געריינט אלישע בן אבויה וואס ווין נאמען האט געקלונגען פון איין עק וועלט ביזן צווייטען און איז געשטראפט געווארען ווארום מוזיק איז נישט פערמידען געווארען פון ווין הויז ווי עס ווערט געבראכט פ"ב דחגיגה. אין אפילו עס איז געווען ווען דער בית המדרש איז געשטאנען היינט ווער רעדט נאך יעצט די אומגליכע אידען די דערשלאגענע און צושטיינענע אין איין גרוב פון איינגשאפט אין ארעמקייט אין ווייניג געווינקען און דעם ליים פון דעם גלות :

קג. **אבער** דאס געפעלט מיר דאס מען מעג או איין מענטש וואל שפעלען מוזיק אויף זיין אינסטרומענט אויף דעם בעדינג דאס ווין לשרנען איז צי פערשטיין דאס ער וואל ווין איין בקן אין געוויינט אין דעם און די צייטען פון פרייד אזוי ווי פורים און חנוכה אדרער אויף חרונה נור ווין געדאנק וואל ווין נור לשם מצוה. און אויך צייטענייט ווען מען איז פערזאגט אין ער קען נישט פערטרויבען פון זיך די זאג און צו קענען לערנען ווי געהעריג. דאן מען מען צו בעניצען איין מוזיק אינסטרומענט אים ארויס צוציהען די דאנה אזוי ווי עס

שמיט

ספר חסידים תנינא

קד) טובה הנחל ושלוחה תירש בא תשמור מלאו דלא ילבש גבר שמלת אשה כנר בחורים הנותנים צעיק בראשיהם תלובשים בגדי נשים בפורים ובעת נשואין (קלג) אל תהיה כאחד מהם בהדר הרע הזה ואפילו אם תעשהו לשם מצוה יצא השכר בהפסד אלף מונים ואל האמר שכן אמרו חכמים שמצוה לשמור בפורים בכל ענינים כי האומר (קלד) שחכמים וויתרו לעשות שם דבר עבירה וויתרו חייו וזכור רב אדא בר אבהו שאמל לתלמידיו (קלה) בפ' האשה שנתארמלה אי דמי לבן כבשורא לחיי וכו'. ועוד אמרו חכמים (קלו) במס' שבת ובגמרא דע"ז שאפי' להסתכל במראה אסור משום לא דלא ילבש גבר אם לא לצורך שיש לו מכה בין עיניו כ"ש וכ"ש שאין מקרא יוצא מידי פשוטי שאסור ללבוש בגדיהם וחבשייהם (קלי) ושומר נפשו ירחק מהם כי עצומים הרונותיהם. וזויה

מראה מקומות

(קלג) סי' של"ה: (קלד) כ"ק ע' תחומא חסא: (קלה) י"ז: (קלי) קמ"ט ע"ז כט כמספוס מסה ירושלמי: (קלי) משלי ז':

זעדר וויכטיגע און גוצליכע לעהרגונג

שטייט אין פסוק ויהי כמנן המנן ישוב רוחו אליהו און זיין הערץ ווערט דער בעסערט ווערן צום לערנען תורה:

קד) גומעט וועסט דו ארבעטן און פרידען וועסט דו ירשען אויב דו וועסט זיך וועמען פון דעם לאו נישט אנצומאן איין פרידען קלייד אזוי ווי בחורים טוען זיך אן שלעכערס אויף וועלכע קען אן פרידען קליידער אין פורים דו וואלט נישט זיין איינער פון זיי אין דו שלעכטע נאך אפילו ווען דו מוסט עס לשם מצוה וועט דוין פערדינסט ניין פערלארען דורך דעם פערלוסט פון דא עבירה מונענער מאל אזוי פיעל, דו וואלט נישט זאגן וואס אזוי האבן די חכמים געזאגט דאס עס איז איין מצוה ויך צו פרייערן אום פורים מיט אלע פאלען ווארונגן דער וואס זאגט דאס די חכמים האבן מתיר געווען צו טאן איין עבירה וועט הפקר ווערן זיין לעבן אין געדענק רב אדא בר אבהו וואס האט געזאגט צו זיינע תלמידים בפ' האשה שנתארמלה אי דמי לבן כבשורא לחיי וכו'. אין נאך האבן די חכמים געזאגט אין מסכת שבת און די גמרא ע"ז דאס אפילו קוקן אין איין שפיגעל מאך מען נישט צוליב דעם לאו דלא ילבש גבר. סידען ער מוז ווייל ער האט איין מכה צווישען די אייגען היינט ווער דאס נאך דאס איין פסוק ווערט נישט פערנערט פון זיין פשט דאס מען מאך נישט אנמאן פרידען קליידער און וועלכע צורונגען אין דער וואס היט זיין נפש וועט זיך שטארק דערווייטערן פון זיי ווארונג פיעל וויינען געהארגעט פון זיי:

קה) והיה ביום הששי ה'תן כל עסקך למבונה טובה וה'תן נגד המלכה הבאה אל ביתך כפי מה (קלח) שעשית ומצאת ה'תן לך, וכל עת יהיו בנדיך לבנים בערב שבת ותלבשם סמוך למנחה. (קלט) ואם את הדבר הזה תעשה ויכלת עמוד ממכשול עבירה שלא תשכח מעות עליך בשבת. ובעיני משה רע להרגיל לשום אדם לישא מעות עליו על צוארו אפי' כל ימי החול כדי להשמר מבא בדמים בבאו לבקר ולהתפלל בקדש עד צאתו וכ"ש בערב שבת.

קו) ואדם שנפשו חשקה בתורה וסריר בנורסיה מלהכין לסעודה יזבת לכל הפחות יתקן שום דבר לכבוד קונו וילמד מרבותינו (קמ) פ"ק כל כתבי או (קמא) ישחיו סבינו להכין בו לשבתו ונכמייה שובא מכשורא ומיום רע לא יירא: קז) במהשבותיך תעמיק מאוד לכבוד השבת כיצד כאשר תחפין לגלח שעריך או לחוף ראשך או להסיר צפורניך אל תעשה כי אם בע"ש

או

מראה מומות

(קלח) הו"ש י"ב: (קלט) שמות י"ח: (קמ) שבת קי"ט: (קמא) כל זו וז"י בשם ספר חיי טולם
הובא בהרמ"א סי' ר"ג:

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

קה) און אין דעם זעקסטן טאג זאלסט דו אוועק געבען אלע דינע עסקים צו שעכטן 44
ציגרייטן י"ך קעגן דער מלכה וואס קומט אין דיין הויז נאך די מאס נאך וויפיעל דו
האסט אפגעשניט מעשר וויפיעל דו פערמעגסט און שמענדיק זאלן דינע קליידער זיין וויים פאר
שבת אין זאלסט זיי אנטאן פאר מנחה. און אויב דו וועסט די זאך טאן וועסט דו י"ך קעגן
פערמיידען פון איין עבירה דאס דו זאלסט נישט פערנעסן קיין געלט בא דיר אום שבת. אין
ווער רעדט נאך ערב שבת:

קי) און דער מענטש וואס זיין ווילען איז שמענדיק צום לערנען אין איז פערנומען אין זיין
לערנען אין קען נישט אנטריימען די סעודת שבת זאך ער אומווייניגסטען ציגריימען וואס עס
איז לכבוד השבת אין ער זאל י"ך לערנען פון אונזרע רבנים פון די גמרא המדושה או ישחיו
סבינו להכין בו לשבת אין פאר איין שלעכטן טאג וועט ער נישט מורא האבן.
קי) במהשבותיך תעמיק דו זאלסט י"ך שטארק אינטרעסירען אין פערטיפען דינע געדאנקען
פאר כבוד שבת ווי אזוי ווען דו ווילסט י"ך אפשערען אדער וואשען דיין קאפ אדער
אפשערען דינע נעגל זאלסט דו עס נור טאן פונקט דעם ערב שבת אדער ערב יום טוב אין
עס זאל נישט זיין דיין געדאנק צוליב פערנונגען נור פאר כבוד שבת אין אויך אזוי ווען דו האסט
ניע קליידער אדער ווייסקע זאלסט דו זיי צום ערשטן אנטאן שבת פאר דעם כבוד המלכה.

אזוי

ספר חסידים תנינא

או בעייט ואל תהי כיונתך להנאתך אך לכבוד שבת. וכן אם יהיו לך בגדים חדשים או לבנים. תלבישם תחלה בשבת לכבוד המלכה. כה עשו אבותינו יוסף כאשר בא אל פרעה וינלח ויחלף שמלותיו. וכן מרדכי (קמז) כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. וכן חנניה מישאל ועזריה כאשר נקראו לבא אל שער המלך נבוכדנצר באו בסרבליהון ובסרבלותהון ובעדי לבושהון. אעפ"י שהלכו ליזרוק בכבשן אש. גם אתה כאשר מהם תהיה. לגלח ולייפות (קמז) להיות לך חליפות שמלות לשבת וכתוב הוד והדר לבשית אותיות לשבת. כלומר אם ילבש בגדים נאים לשבת הרי מוב ואם לאו ילך לבשת:

קה. והיה לעת ערב יהי אור בחדריך כי תדליק בו נר כשר ותברך עליו אקב"ו להדליק נר של שבת. ואף למרתפך תעשה כך אם אתה מוכר יין אם תצטרך בו לאור הנר תדליק בו נר כשר (קמז) והשמר מאור מאמירדו לנכרי לעשות שום דבר שאמרו חז"ל שלוחו של אדם במותו אל תקרא יחידי בספר ואפי' אם הנר גבוה ממך מאוד או אפילו אם עשוי כך בענין שאין אדם יכול ליגע בו

מראה מקומות

(קמז) מניח חסד: (קמז) שנת ק"ג ושאלמות בראשית: (קמז) שנת ק, ג"ק פ:

זעדר וויכמיגע און נוצליכע לעהרונגע

אזוי האָבען אינגערע עלמדין געמאָן יוסף ווען ער איז געקומען פאר פרעה האָט ער זיך אָפגעקאלט אין האָט אומגעבליבען זייער קליידער און אזוי האָט מרדכי געמאָן וואָרום מען קומט נישט אין דעם מויער פון מלך אין איין קרייז פון איין נאך און אזוי האָבן געמאָן חנניה מישאל ועזריה ווען זיי זיינען געוואָרען צום מויער פון מלך נבוכדנצר זיינען זיי געקומען אין זייערע געשטע קליידער, ואנאך זיי זיינען גענאָנגען צוגעוואָרען ווערן אין דעם איינזען פון פויער אויך די זיי איינער פון זיי אַרומצושטערן זיך און אַרום פוּגען זיך צי פערביימען זיינע קליידער אויף שבת ווי עס ווערט געשריבען הוד והדר "לבשת" לנשת אין אותיות "לשבת" דאָס הייסט. ווען די מוסט אָן עיינע קליידער אויף שבת איז נומ אין אויב נישט וועסט די גיין "לבשת" דאָס הייסט שאַנדע:

קה. און אז עס וועט זיין פאר נאכט ואל ווערן ליכטיק אין זיינע צימערען. די וואָלט אָנגעזען קערע ליכט לכבוד שבת קודש אין די וואָלט אויף דעם געשטען אקב"ו להדליק נר של שבת. אויך צו זיין ווען קעלטער וואָלט די אזוי מאָן אויב די ביסט איין ווען הענדלער אויב די בעראַרסט דאָרט אָנגעזען איין ליכט אים צו זעהען וואָס צו מאָן. וואָלט די אָנגעזען איין כשר ליכט אין וואָלט אויף דעם מאַכן איין ברכה. און היינט זיך זייער פון צו זאָגן צו איין נכרי דאָס ער ואל עפעס מאָן שבת. וואָרום דער שליח פון מענטשן

ספר חסידים תניא

בו שהרי לא חילקו חכמים אפי' גבוה שתי קומות או ב' מדרגות ואף בבית הכנסת אסור לקרות יחידי לאור הנרות (קמא) הוין מיום הכפורים שמותר כרפסקו בפ"ק דשבת:

קט. יו"ט השביעי יהיה קודש ויקר בעיניך מאוד לשמרו בכל מיני קדושין ולהרגיל בהן בני ביתך (קמז) כי הוא שקול כנגד כל המצות ע"כ עשה משמרת למשמרת כמו אם תלך בשבת חוץ מרשות היחיד אפי' בכרמלית הכנים רצויות בובעך למעלה בנקב ראש סרבולך. ותשימיהו תחת איוורך שמא יפול על ידי רוח ואתי למלט ארבע אמות ברשות הרבים (קמז) וכן שלא תשמיע שום קול בשבת. קי. ולא תזכיר מדה ומנין בשבת או ב"ט לאמור תן לי קוורט"א או חצי קוורט"א. פירט"ל או חצי פירט"ל אך יאמר מלא לי כלי זה. או זה יאמר תן

מראה מקומות

(קמא) ספר התחומה סימן ר"ט: (קמז) רמב"ם הלכות שבת פ"ל מ"ר בשלח תוספות יבמות ה': ד"ה מלכס ירושלמי גדרים פ"ג ותנחומא פרשת תשא ומ"ר ראה ושלחות בראשית: (קמז) עירובין ק"ד:

זהרר וויכמיגע און נוצליכע לעהרנונג

אין פונקט אויף ווי דער מענטש אליין אין זאנאר די פערמאננט אין ליכט זאלסט דו נישט לערנען איינער אליין בא אין ליכט זאנאר ווען דאס ליכט אין נישט הייך פון זיך אדער עס אזוי איינגעפאסט דאס אין מענטש קען נישט ציקומען צו דעם ליכט. ווייל די חכמים האבן נישט געמאכט קיין אויסנאם זאנאר צוויי שמאק די הייך אין זאנאר אין אין שול אין אויך פערבאטען צו לערנען אין איינציגען פאר ד"א שוין פון ליכט נור אים כפור מען מען ווי עס האבן אפגעשטימט די חכמים בפ"ק דשבת:

קט. דער ויבעטער טאג זאל ויין הייליג אין ער זאל ויין מיינער אין דיינע אויגען צו הימען אים מיט אלערליי הייליקייטען אין אויך איינצוגעוויינען דיינע בני בית ווייל ער איז געגליכען געגען אלע מצות פון דער תורה דערום זאלסט צו מאכען אין היטונג צו אין היטונג צום ביישפיעל דו ווילסט גיין אום שבת ארום פון רשות היחיד אפילו אין אין כרמלית זאלסטו בעהאלטן די רצויות פון דוין הויט אויפגען אין דעם הויט אין די זאלסט עס אזוי איינפאכען דאס אין ווינד זאל עס נישט אריינטער בראוין אין דו זאלסט נישט קומען צום שטרויכלינג פון צו טראגען פער אילען אין רשות הרבים, אין אויך זאלסט דו נישט לאזען הערין קיין שום קול אום שבת:

קי. און דו זאלסט נישט דערמאנען קיין מאס אין קיין זאגל אום שבת אדער יום טוב, צו זאגן גיב מיר אין קווארט אדער אין האלבע קווארט אין פערטיל אדער אין האלבע פערטיל

ספר חסידים תנינא

תן לי כמה שנתת לי אמש או בענין אחר שיזהר שלא יכזיר שום מדה וכן מנין שלא יעשה סכום עם מה שהיה חייב לו תחלה לאמר אני חייב לך כך וכך. או יקבל שכר על השתיקה.

קיא. **ובן** שלא למלמל ולהנביא שום עצם שאין בו בשר או קליפי אנוסים, כי זו היא משנה שלמה במסכת שבת (קמח) ותמיהני על מה זה ולמה זה שאין כל העולם נזהרין בכך: *

קיב. **ובן** שלא להשתמש בשום בעלי חיים אפי' בהמה חיה ועוף הגדילים על אבוסך ומוזנותו עליך. ואין בהם משום צידה אעפ"י אסור למלמל ולהנביא אפי' תרגילות או אפי' לסמוך ידיו על בלב וחתול שהרי אפי' בסמיכת הקרבנות שהיא חובה כראיתא וסמך ידו על ראש קרבנו (קמט) אסרו ב"ש לעשות בשבת יעל בלב וחתול בודאי אפי' ב"ה מודו דאסור לסמוך ידיו עליהם:

מכל

מראה מקומות

יקמח) שבת קמ"ג, וכשיטת הפוס' ס"ס ד"ה פלגים: (קמט) מ' בילה פ"ב מ"ד:

זעזר וייבטיגע און גוצליכע לעהרנונג

פערמיל נור דו וואלסט וואָנען פֿיעל מיר אָן די כלי אָדער אוי וואָלסט דו וואָנען פֿיעל מיר די כלי אָן אוי פֿיעל וויפֿיעל דו האָסט מיר געבטן געגעבן אָדער אויף אַנאָדער וועג אַלעס אים ידו וואָלסט ויך הימלען נישט צו דערבאָטען קיין שום מאָס אָדער אין צאָל דו וואָלסט נישט מאַכען קיינע רעכענונגען וויפֿיעל דו ביסט שולדיק פֿין פֿרעגער צו וואָנען איך בין שולדיק אוי ופֿיעל אין אוי פֿיעל, ער געקומט לויין פֿאר שווייגען:

קיא. אויך וואָלסט דו נישט אויפהייבען קיין שום פֿיין וועלכער איז אָן פֿלייש אָדער די שאלעכטס פֿין פֿירות דהיינו פֿון נים וואָרעם עס איז דאָך פֿאַראַן אין משנה קעגן דעם און איך וואָנדערט מיר וואָרעם און פֿאַר וואָס איז די גאַנצע וועלט נישט פֿאַרוויכט אין דעם:

קיב. און אויך וואָלסט דו ויך נישט געניגען מיט קיין שום בעלי חיים אפילו אין בהמה חיה אָדער עוף וואָס זיי ווילען געניגען באַ דיין קאַרעמק און ווילען שפֿיין מוזט די שאַפֿען. איז ביי זיי נישט שייך דער אַיסור צידה און אויך פֿערבאָטען צו מראָנען אין אויף אַווייבען אפילו אין הינדעל אָדער אפילו אַנשפּאַרען דיין האַנט אויף איין קאָץ אָדער איין הונט מיר זעהען דאָס אפילו צו אנלעהנען די האַנט באַ קרבנות וואָס דאָס איז דאָך איין חוב ווי עס ווערט געבראַכט וסמך ידו על ראש קרבנו. האָבן דאָך די ביש פֿערבאָטען צו אָרן לעגען דיאָס האַנט אויף ווילען קאָפּ אים שבת אין באַ אפֿבל און איין קאָץ איז גוויס ביה אויך מודה:

פון

הערה ובס' פתחי עולם על הגי' סי' ע"ח סי' ע"ז כתב וז"ל ואפשר שסמכו על דברי רש"י האורגא לשלול מלשול בסור קליפי אנוסים ושקדים חקשים שאינם ראויין כלל לא לאדם ולא לבהמה יקניש

ספר חסידים תנינא

קיג. מכל אשר דברתי אל תפל דבר אך תוסיף בהנה כגון מאיסור צידה שלא תתפוש בידך זכוב ואפי' בלא כוונתך ע"כ הזהר מלנעול תיבה בשבת בימי וזקין שהזכובים מצוים אם לא תבריחם ותשלחם לחפשי או תניה שום דבר מה מימלטל בין התבה לכיסו כדי שיצאו משם כאשר יחפצו. וה"ה שתהא נזהר מלכסות קדרות וקערור יקנקנים וכלי זכוכית וכוכות כשהזכובין בתוכן:

קיד (קג) גם תמנע ליטול מים על ירך בנ הירק או על גבי עשבים מחוברים בשבת כי תצמיחם בשופכך מים עליהם. ואפי' (קג) לר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר הכא פסיק רישא הוא

קטו (קג) וכל ימי השבוע כאשר יזדמנו לך פירות יפים ומתוקים תצניעם לשבת ואם יבאו לך יותר יפים מהם תאכל. הראשונים ותשאר היפים ואם לא באו לידך הוי מורח בע"ש לקנות מיני פרות ותאכלם בשבת בכל פעם ופעם ולא

מראה מקומות

י. (קג) ט"ח סימן של"ח והתרומה סימן רל"ח: (קג) ט"ע סי' של"ז סיג; (קג) מכלתא יתרו בילה ט"ז דעס נ"ה:

זהרר וויכטיגע און נוצליכע לעהרונג

יג. פון אלעס וואס איך האב דיר דא געזאגט וואלטט דו נישט לאזען פאלען מיין זאך נור דו וואלטט מערין מער און מער אזוי ווי דער איסור פון צו פיינגען וואלטט דו נישט גאנצאפען איין פליג אפילו אן איין כונה. דערום וואלטט דו זיך היממען צו פערשליסען איין קעסטל אויס שבת אין די וועגער טעג ווארום פליגען וויינען פערהאנדען אויב דו וועסט ניי נישט דערווייטערין אין אונזע שיקען די פריי אדער אונזע צילייגען עפעס איין זאך צווייטען דעם קאסטען און דעם בייטעל כדי ניי וואלטען קענען ארויס גיין פון דארט ווען ניי ווילן. אין אזוי איז דער דין צו זיין אפ געהיט פון צו דעקען טעם מיט שילען און אזוי כלים מיט גלאז געשיר ווען עס געפינען זיך אין ניי פליגען:

קיד. דו וואלטט זיך אויך פערמיידען פון צו גיסען וואסער אויף דיינע הענט און איין גארטען אדער אזוי אויף גראז וואס וויינען בעהעפט צו דער ערד ווארום דו מאכסט ניי וואקסן מיט דיינ גיסען וואסער אויף זיי און אפילו נאך רבי שמעון. וואס ער זאגט דאס איין זאך אן איין כונה איז מותר אבער דא איז דאך דאס פסיק רישא דאס הייסט עס מוז דאך ווערין איין פעולה:

קטו. און איין גאנצע וואך אז עס וועלן דיר קומען צום האנט שיינע און ניסע פירות וואלטט דו ניי בעהאלטן אויף שבת אין אז עס וועלן קומען נאך שטערע פאר די ערשטע וואלטט

ספר חסידים תנינא

ולא עבד הנאת גופך. אך למלאות חסרון המאה ברכות שנחסרו לך מתפלת י"ח ברכות. שאין מתפללים בשבת רק שבע בראיתא (קנז) כפי התכלת רב חייא בר אימי מדר בשבת וביוםא טבא וממלי באיספרמקי ומגרי:

קמו. את הדברים האלה הן הן מקצת הרקרוקים אבל כולן אין לכתוב כי עצמי מספר אספרם מחול ירביון אך המשבילים יזהרו ויתעוררו לעמוד על נפשם לשמור את השבת בדכתיב ויוסיפו עליהם ככם אלף פעמים וכל מה שאמרנו נוהג בין בשבת בין במועדים (קנז) כי כך שנינו אין בין יום מועד לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ואפי' הוצאה לא הותרה אלא לצורך גדול צורך היום על כן בין תבין אשר לפניך

קיו. מי חכם ויבין אלה לשמור פיו מלחמית בשרו כגון שלא לאכול לחם פחות מכזית לכתחילה לפי שפחות מכזית אינו צריך ברכת המזון. גם יין

אל

מראה מקומות

(קנז) מנחם מ"ג: (קנז) מגילה ז':

זעהר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

ואלסמו די בעהאלטען און די ערשמע אופגעסען. די ואלסט ניד בעמיתען פאר שבת צו בעקומען פערשערענע פירות און די ואלסט ניד עססן אום שבת יעדען מאל אין נישט צוליב דיין גוף פערנענען נוד צוליב אויספילען דעם צאל פון הונדערט ברכות וועלכע די ביסט מחויב וועלכע עס פעלן דיר פון דיא תפלת חיי ברכות וואס מען דאכט נישט אום שבת מער נישט ווי וועגן זיי עס ווערט געבראכט כפי התכלת רב חייא בר אימי האט ניד בעמיט אום שבת און אום יום טוב אום צו פילען די מאה ברכות באיספרמקי ומגרי:

קמו. די אלע וואכען דאס נייגען צו ביסעל פון די פינקטליכקייטען אבער אלע איז אומגעליך זי אויסצושרייבען ווארום זי וויינען מער ווי די צאל פון ואמר. נאר די משכילים וועלן זיין געוויס אין זיי וועלן ניד ערוועקן צי פערדעמען ווער נפש צו דימען דעם שבת ווי עס ווערט געשריבען און זיי וואלען מערין אויף זיי מווענד מאל אזוי פילע אין אלעס וואס מיר האבן דא געזאגט גייט עס אן קיי שבת אין סיי ימים טובים ווייל אזוי האבן מיר געלערענט עס איז נישט פערהאנדן קיין אומגעשריער צווישען שבת אין יום טוב נוד אין צו גרייטען צום עסען אליין. אפילו דאס ארויסמראנען איז נישט ערלויבט געווארען סידען פאר גרויס נייטיקייט אין פאר יום טוב וועלכסט, דערום וואלסט די גיט פערשמיין וואס די האסט פאר זיך צו מוען:

קיו. ווער איז איין חכם צו פארשמיין דאס פאלגענדע צו דימען זיין מויל נישט צו מאכען ניד נידקען. אזוי ווי צום ביישפיל נישט עססן קיין ברויט ווינציגער ווי איין כזית לכתחילה

תורת החסידים הראשונים סג

ספר חסידים תנינא

אל תשת פחות משיעור כזית (קנה) כאשר תשתה בלא אכילה כדי שתברך ברכה אחרונה:

ק"ח. אם אכל פרי שהוא בריה שלימה כגון ענב או אגוז קטון שקורין הוילני"ם יש שרוצים לומר שמברכין עליו ברכה אחרונה אעפ"י שהוא פחות מכזית ע"כ לא תאכל ממנו פחות מכזית:

ק"ט. מי שהוא ירא שמים לא יאכל קרעפלי"ך (קט) או פשעמי"א אם לא שיברך ברכת המוציא על פת גמור אע"ג דאין להם תורייתא דנהמא פ' תואר לחם: קכ. אם תאכל פירות תוך סעודתך תאכל מעט תחילה בלי לחם ותברך עליהם ברכה ראשונה אך לא ברכה אחרונה שפת פטירה:

קכא. קוליות של תבואה וחטים בעל נפש אל יאכלם כי אם בתוך הסעודה ויברך תחילה

מראה מקומות

(קנה) כשיטת הסוס' יומא ע"ט ד"ה ולא בירך ובסוכה דף כ"ז ע"ב ד"ה ולא בירך: (קט) ע' בהרמ"א סי' קס"ח סעי' י"ג ונשאי כליו:

זעזר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

לכתחילה וייל וויכטיגער פון איין כזית ברויט קומט נישט קיין ברכת המזון. אויך וויין זארגטו מדקדק זיין צו מרינקען איין כזית ווען די וועסט מרינקען און עסען כדי די זארגטו קענען מאכען איין ברכה אחרונה אין אויך זארגטו די מדקדק זיין ווען די וועסט עסען פרייט זארגטו עסען איין כזית כדי די זארגטו קענען מאכען א ברכה אחרונה:

ק"ט. אויב די וועלט עסען איין גאנצע פרי אזוי ווי איין ווייניגער אדער איין ניסיל וואס מען רופט הוועלניס איז פערדאגדן טייל פוסקים וואס פאסקינען דאס מען מאכט איין ברכה אחרונה אויף דעם אפילו ווען מען עסט ווייניקער פאן איין כזית דערפער זארגטו זאס נישט עסען וויכטיגער ווי איין כזית:

קכ. ווען די עסט פירות אין מיטן דין מאל צייט זארגטו די פריער עסען און ברויט אין די זארגטו מאכען איין ערשטע ברכה אויף זיי אדער נישט די אנדער ברכה וואריום דאס בעשטען פארט עס פון די ברכה אחרונה:

קכא. ווער עס איז איין ירא שמים זאל נישט עסען קיינע קרעפליך איידער ער וועט נישט מאכען קיין ברכה פריער אויף ברויט:

קכב. קוליות אין קליות דאס מיינט מען דיא געברענגטע זאנגען פון תבואה און ווייץ אין בעל נפש זאל נישט עסען נאר אין מיטן די סעודה אין זאל מאכען די ברכה בורא פרי האדמה אין דאס בעשטען פארט זיי די ברכה אחרונה פון דעסט וועגן וואריום ברויט

ספר חסידים תנינא

תחילה בורא פרי האדמה והפת יפטרם מברכה אחרונה שלחם. (קמ) ומיהו לחם חם הפת פוטרם מפילו מברכה ראשונה, ואם יהיו ידיך אמונה עיני ה' אלקיך תצפנו המיד עליך לשוב לך בראשית השנה ועד אחרית השנה:

קכב. נתון תתן אל לבך מאוד להתרגל בברכה על כל דבר שבכולם תחילה וכוף והברכה אחרונה היא עיקר מן התורה כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת וגו' על כן תברך מיד אחר היין של הברלה אבל על היין של קירוש לא כי היא מצרבי הסעודה והמזון פוטר היין שבסעודה כי כבר אמרנו שהפת פוטר מברכה אחרונה: וכן שני כוסות אחרונים של פסח צריכין ברכה אחרונה אחת אבל כוס שני ושל קירוש אין צריך ברכה אחרונה שהם שייכים להסעודה:

קכג. ויאל משה לשבת ולבאר את הברכות כופר לנפש כי קדושים הם יש רוצה ואין לו ונענש בלא ידע ואשם ויש אדם בוש מלשואל ויעשה עבירה קורם שיתבייש (ולכן רציתי לבאר) ולא מלבי אני בודם אך מזהרים יפרשם בברכת פירות

מראה מקומות

(קמ) וכ"פ המחבר סי' ר"ח סט"ו ד':

זעהר וויכטיגע און גוצליכע לעהרונג

פטרט זי אפילו פון די ערשטע ברכה און אויב די וועסט ויך ערצייגן באמונה אויף דעם שטייגער וועלן די אייגען פון השי"ת קוקען אויף דיר שטענדיק צום גיטען פון אנפאנג יאָהר ביזן כוף יאָר:

קכב. די וואָלט ויך געמאָכן צום האַרצין איינגעוועיניגן ויך צו מאַכען איין ברכה אויף יעדע נאָך און דער וועלט די ערשטע אָן די לעצט ברכה וואָרום אדרבה די נאָך ברכה און דער עיקר פון דער תורה ווי עס שטייט אין פסוק ואכלת ושבעת וברכת וגו'. דערום וואָלט די גלייך גענושטן נאָך וויין פון ברכת המזון און אויך נאָך וויין פון הברלה נור נאָך וויין פון קירוש נישט ווייל דער וויין איז פון די סעודה וועלכעס וועלכעס ראָם גענושטן פטרט דעם וויין וואָם איז פון די סעודה. און מיר האָבן שוין געמערקט דאָס ברויט פטרט פון איין נאָך ברכה: און אויך אויף די לעצטע צוויי כוסות פון פסח דאָרף מען מאַכן אויף פירדע איין ברכה אחרונה אָבער אויף דעם כוס פון קירוש אין אויף דעם צווייטען כוס דאָרף מען נישט מאַכן קיין ברכה אחרונה ווייל זי געהערן צו די סעודה:

קכג. משה וויל ערקלערן דאָס די ברכות וויינען איין אויסלעזונג פאַר דעם נפש ווייל זיי וויינען הייליג. עס וויינען פאַראַן וואָם ווילען נור ער דאָס נישט און ווערט געשמואָסט אוימויסענד און שולד אין עס וויינען פאַראַן גענושטן וואָם שטעמט ויך צו פרגען אין וועט נישט

ספר חסידים תנינא

פירות שלו ואין יד הכל משנת ע"כ אכתבם ואכללם בקוצר. ורבים מעמי זהארץ יתייהדו בראותם לבוראם יודו ושבו ממעלם אשר מעלו ויצדקו בהם ויתהללו ;
אם ישנה אדם בלא אכילה מים או שכר או מי תותים שקוראים מורו"ט או שקורין יין של אליקנדר"א בלשוננו או מי דבש שקורין מע"ט או כל משקה שבעולם לבד מן היין יברך עובר לשתייתו ב"א"י א"מ"ה שהכל נהיה בדברו ולאחריהם יברך בורא נפשות וכו'. וקח נא ברכתי זאת אשר הובאת לך למאכל, הנקרא שופ"א ולחלב ולגבינה ולבשר ולבצים ולכל דבר שאין נידולו מן הארץ להביא כמיהין ופטריות שקורין פיפרלינגא שוואמ"ן וכן לענבים שלא גדלו כ"כ צרכן, ולמשקה שעושה מהן הנקרא אייגרין וכן לתפוחים ואנסים ושימים מבושלים ראישתנו לגרועותא (קנח) כל אלה חברו אל עמק השוה לברך עליהן קודם אכילתן שהכל ולאחריו בורא

מראה מקומות

(קנח) וכ"פ בש"ע סי' ר"ב סעיף י"ב :

זעחר וויכטיגע און נוצליכע לעהרנונג

מאן איין אומרעכט אין נישט וועלן פערשערהמט ווערן דערנאך וויל איך מפורש ויין דאס דינים פון ברכת הפירות אין קורצען אין איך מלער נישט אים פון מין הארצין נור דער מדר"ם איין מפרש דאס דינים באריכות נור קינער איין נישט אום שטאנד צו עררייכען עס דערום וועל איך וי שרייבען און איך וועל ריידען וועגן וי אין קורצען און פיעלע פון עמי הארצים ווען וי ווערן דאס וועלן וי לויבען ויער בעשעפער וי וועלן צוריק קערען ויך פון ויער אומרעכט וואס וי ווינען בענייגען און וי וועלן ווערען צוויקסן דורך וי און וועלען דערמיט לויבן דעם אייבערשטן:

כד. אויב איין מענטש וועט טרינקען וואסער אדער ביר און עסען אדער מי תותים אדער ויין פון אליקאנדרא אדער מעד אדער וואס פאר איין משקה עס איין פאראן אויף דער וועלט חוץ פון ויין וואס ער בענטשט אין דער ער טרינקט בא"י א"מ"ה שהכל נהיה בדברו. און נאך דעם וואס ער מאכט אין נאך ברכה בורא נפשות וכו' און די וועלכע ברכות וואס איין געבראכט געווארען נעהרין אויך צו מילך און קעז פלייש און אייער און צו יעדע נאך וואס ויער נידול איין נישט פון דער ערד צירעכענען כמיהין איין פטריות וואס ווערען געוויפען שוואמין אין אזוי צו ווינטרייבען וואס וי ווינען נאך נישט אזוי אין גאנצן פארמיט און צו געטראנק וואס מען מאכט פון וי וואס הייסט אייגרין אין אזוי צו עפעל אנסים אין קוואל געקאכטע וואס ווערען פערענדערט צום שלעכטען די אלע ווינען בעשעפט איין איין גלייכקייט צו בענטשטן אויף וי די ברכות שהכל נהיה בדברו אין בורא נפשות וכו' ברוך אתה וי' חי העולמים

ספר חסידים תנינא

בורא נפשות וכו' ברוך אתה ה' חי העולמים. ועל היין בין חי בין מבושל מברך בורא פרי הגפן ולאחריו מברך בא"י א"מ"ה על הגפן ועל פרי הגפן וגו' : קבה. **בא** אדם לאכול בלי לחם ואפי' היו מטוגנים בדבש תפוחים או אגסים או גודגדניות וכל פרי הגדל על העץ להביא מושקו"מ לכד מגפן מברך תחילה ב"א"י א"מ"ה בורא פרי העץ ולבסוף בורא נפשות וכו' ב"א"ה חי העולמים. אבל על ענבים תאנים ורמונים וזיתים ותמרים מברך עליהן תחילה בורא פרי העץ ולבסוף ב"א"י א"מ"ה על העץ ועל פרי העץ וכו' ב"א"י על הארץ ועל הפירות:

סליק ספר חסידים תנינא

זעהר וויכמיגע און נוצליכע לעהרנונג

העולמים און אויף וויין סיי דויער און סיי געקאכטער איז דין ברכה בורא פרי הגפן און דין גאך ברכה איז בא"י א"מ"ה על הגפן ועל פרי הגפן וכו' :

קבה. **אויב** איין מענטש וויל עסטן פירות אן ברויט סיי גערעגלט און האגיק אין סיי גישט גערעגלט און האגיק דהיינו עפיל אדער אגסים אדער גודגדניות אדער יעדער פרי וואס וואקסט אויף איין בויט אין אויך מושקט אויסער וויין ואלסטו מאכן אין אן ווייב ברוך אתה היא מלך העולם בורא פרי העץ אין גאך דעם עסן ואלסטו בענטשין דין ברכה בורא נפשות וכו' ביו ברוך חי העולמים אפער אויף וויינטראבין אדער גיין אדער מילגראמען אדער איילבירמען אדער מיילען ואלסטו מאכן פארן עסן בורא פרי העץ אין גאך דעם עסן ברוך אתה היא מלך העולם על דעם ועל פרי העץ וכו' ביו ברוך אתה היא מלך העולם על הארץ ועל הפירות.

סליק ספר חסידים תנינא

השמטה והערה לספר חסידים תנינא

השמטה מס' צ"ט אבל לישא עיניו ולראות בו כרגע שפיר דמי נשמט וכן המסתכל בנשים פירוש שמביט בכונה ומיהו נראה לי כי שיטה דחוקה והמחמיר שלא לעשות כמוהו ששון ושמחה ישיגהו עכ"ל: הערה וכן מצאתי בקונטרס דרך הקודש המוזכר למהור לספר אזהרת שבת וז"ל לזרו עצמו ולזהור מאד מאד שלא להסתכל בנשים בשום אופן אפילו בהעברה בעלמא שגם זה אסור כדמוכח מגמ' ע"ז דף כ' במעשה דר' עקיבא דמשני הגמ' קרן זוית הוי והי' הראי' אונס ולא משני דלא הסתכל אלא ראה בהעברה בעלמא עכ"ל וזה ראי' שאין עלי' תשובה דרכינו משה שפיר קאמר דשיטה דחוקה היא והמחמיר בזה שלא להביט על אשה אפי' בהעברה בעלמא תבא עליו בודאי ברכתו של רבינו משה הוה אשר ששון ושמחה ישיגהו.

וכ"כ בס' פתח עינים מהרב הגאון ר' חידא על מס' ע"ז ד' כ' ע"כ על הגמרא קרן זוית הוי ונראה להביא ראיה מכאן למה שראיתי בפוסק אחד קדמון כת"י וז"ל הסתכלות בנשים י"א דדרך העברה כו' לית לן ברה ואינו נראה אלא כל הבטה בעולם כאשה אסורה עכ"ל. והשתא אי אתא לסברת יש אומרים דדרך העברה מותר אמאי איצטריך לשנוי קרן זוית הוא. לישני דהאיסור ההסתכלות בקבע, ורשב"ג ור"ע דרך העברה ראו. אלא מוכרח דדרך העברה ג"כ אסור ודוק עכ"ל הספר פתח עינים הנ"ל.

הערה מאות ק"א שכתב המחבר בברכת התורה שהם שתיים לעסוק בדברי תורה והעו"ב נא וכו' ואשר בחר בנו. היא ס"ד בזה כשיטת בן דודו המור בס' מ"י שכתב שם שוברת לעסוק בדברי תורה עם ברכת והערב נא היא ברכה אחת ופסק שם המור שאין ענין אמן על לעסוק בדית מטעם שהיא ברכה אחת עם והערב נא.

וכתב שם הב"י שכיכ' החוס' והרא"ש בשם ר"ת. ואח"כ מביא הב"י שכן דעת הר' יונה והמרדכי אבל אח"כ מסיק הב"י שם וז"ל אבל הרמב"ם בפ"ו מה' תפילה כתב שני ברכות הם ולכן כתב הערב נא בלא וא"ו. וכתב הרשב"א שכן דעת בעל המאור וגם הרמב"ם כתבו בפרק ערבי פסחים קיד על דברי ר"ת ומיהו בירושלמי כו' בדעת הרמב"ם וכתב הר' דוד אבודרהם שכן עיקר וכן נוהגין לאומרה בלי וא"ו הערב נא וכתב שם שדעת רש"י בדית נמצא יש בזה מחלוקת בראשונים ז"ל.

אבל הד"מ שם סמ"א כתב וז"ל והמנהג הוא בדברי הרמב"ם עכ"ל היינו שהם ג' ברכות וע"כ כתב בהרמ"א סי' מ"ז סעי' ו' וז"ל וי"א בלי וא"ו וכן נהגו ומציין הרמב"ם פ"ז מהל' תפילה והרשב"א בשם המאור ואבודרהם מטעם שהיא ברכה בפ"ע והם ג' ברכות. וכ"פ הב"י להדיא בס' מ"ז ד"ה דתניא מחשב לברכת התורה לג' ברכות. וכיון דחזינן דגדולי בתראי פסקו בהרמב"ם האבודרהם והב"י והרמ"א.

וגם הטו"ז מסיק בסוף סעק"ד וז"ל ומהר"י לוריא כתב ש"ל אמן אחר ברכת לעסוק בדית וכ"כ המג"א שם סעק"ה ומוכח דהם מסכימים להא"י ז"ל בזה דלא מעוררים ע"ז מאומה וכ"פ הרב ארמור' הזקן בש"ע שם ומציין שם הארי' ומג"א ולפ"ז גם הטו"ז מסכים לזה אשר ג"כ סתם בסופו בשם הארי' ז"ל כמו המג"א. וכן הגאון יעב"ץ בהסידור שלו סתם דבריו כן וז"ל אחר סיום ברכה זו של לעסוק בדית עונה השומע אמן וכ"כ בשלחן שלמה סי' מ"ז לענות אמן על לעסוק בדית וכ"פ בערוך השלחן דענין אמן על ברכת לעסוק ובדית.

השממה והערה לספר חסידים תנינא

וכי' הרב הגאון חידא בס' עבודת המדוש בסדר קשר אגודל סי' צ"ח ח"ל ברכת אשר קדשנו על דברי תורה והערב נא שתי ברכות הן וא"כ אף שהפרמ"ג והד"ח כתבו שאין לענות אמן משום דהוי ספיקא מי' אין הספק שלהם מוציא מידי דא"י של מרן הב"י והרמ"א וזיגאון המדוש האר"י ו"ל והרב הגאון ארמ"ר רש"ז בהש"ע שלו והמ"ז והמ"א והגאון יעב"ץ שלחן שלמה דהם מסכימים דג' ברכות הם וכי' חערך השלחן בוראי נזכר לסמוך עליהם ולענות אמן על ברכת לעמוק בדי' בלי שום פקפוק כלל וזא לאומרה בלחש אלא לאומרה בקול רם כדי לענות אמן כדעת כל הגדולי בתראי הגיל וכן כתבתי בספרי ואמרו אמן כאשר בדרתי לאמר הברכה שר לעמוק בדי' בקול רם ולענות אמן והבי נקמין וק"ל

ואגב יאכ"א משיב המור בס' מ"ז מה שיכוון בברכת אשר בחר בנו וי"ל ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני אשר בחר בנו מכל האומות וקרבנו לפני הר סיני והשמיענו דברי מתוך האש ונתן לנו את תורתו המדושה שהיא בית חיינו בלי חמדתו שהי' משתעשע בה בכל יום עכ"ל.

זע"ה באתי לזכות את הרבים לרד"ק לזכור לעורר בענין מה דק"ל באו"ח סי' ס' סעי' בהמחבר ז"ל וי"א שמצות צריכות כוונה לצאת בעשיית אותו מצוה וכן הלכה עכ"ל וכת"ש במשנה ברורה בביאור הלכה על הציון ד"א שצריכה כוונה לצאת ח"ל סי' מן התורה כי' הרש"נ"ם פסחים ק"ד ע"ב ד"ה אע"ג וכן משמע פשטא דסוגי' בריה"ב ע"ב בנמרא וכי' הלבוש ושאר אחרונים עכ"ל הביאור הלכה וכתב שם המשנה ברורה סק"ח ח"ל ואם לא כיון לצאת ידי חובתו בהעשיית המצוה לא יצא מה"ת וצריך לחזור לעשותה ואפי' אם ספק לו אם כיון אם לא והוא מצוה דאורי' ספיקא לחומרא כי' הפרמ"ג סי' תקפ"ט ע"ש עכ"ל חמ"ב שם ובס' זכרון תורת משה בקיצור ספר חרדים פ"א אות י' כתב שם ח"ל דאפי' למיד מצות איצ כוונה דיימ שיצא

זע"ה וויכטיגע און גוצליכע לעהרגונג

אגב וי"ל איך מאכין וויסין וואס איז נוימיג צו וויסין פארין כלל ישראל וי"א ע"ש שמי"ט וישריפ"ע אין (שלחן ערוך אורח סי' ח' סעיף ח') אז מ'דארף אין זיגען האפען בעצת מ'מיט אן דעם מלית אז השירית האט אונז אונזיאמט צו א'נהילן ויך מיט דעם מלית אז מיר זאלן גידענקען אלע ויינע מצות וי' צומאן ויידער שרייבט דאך דע (משנה ברורה סי' י"ט) אז דאס וואס מ'דארף גידענקען צו טוען אלע מצות איז דאס חזק דיא בונגה וואס מען דארף איז זיגען האפען בעצת מ'מיט אן דעם מלית צו פקיים ויין מצות ציצית אין דער (ביח) שרייבט און אז דער זעלבער דין איז בא תפילין אין בא סיבה אין דער (ביח) שרייבט דאך דאס וואס מ'זא אונדער מצות אי' קע' וואס אפילו מ' איז גיט מבין נאר מ'מיט די מצות וי"ל השירית האט דאס גיטיקען נאר די דבי מצות ציצית תפילין סיבה דארף מען אין זיגען האפען דעם מעסן וי"ל בייא דער מצוה מ' ציצית שמי"ט וישריפ"ע אין אונזער היידעק תורה למען חזקת און

הוספה לספר חסידים תנינא כדי לזכות את הרבים

שיצא ידי המצוה אכל עכ"פ אם עושה איזה מצוה שלא בכונה לצאת ידי חובת כוונתו
יחיש ביטל מ"ע של ולעכודו ככל לבבכם שחרי לכיע נאמרה מצוה זו על כל המצוות עכ"ל שם
וא"כ לפי"מ דקיי"ל מצוות צריכות כונה אי"כ מלבד שאינו מקיים המצוה באם לא כיון לצאת
במבואר במ"ב סק"ח הג"ל דצריך לחזור לעשותה בכונה לצאת ביטל עוד מ"ע של ולעכוד
בכל לבבכם כהות"מ הג"ל וכ"כ הרב הגאון יעב"ץ ו"ל בהסידור שלו קודם ק"ש אות"א ואנב
אעתיק כל לשונו שם ו"ל דכתחלה יזהר לקרות כל ה' פרשיות בכונה שיבין מרה שאומר
ולא יתרחק בדבר אחר ויקבל עול מלכות שמים בהסכמת לבו וקודם שיתחיל יכוין ג"כ למי"ם
מ"ע לחדר שם ה' יחכ"ש ככתוב ברורה"ק שמע ישראל ונומר ה' אחד ויכוין ויחשוב: ג"כ
הרני רוצה למי"ם המ"ע של קריש שצינו בוראנו יחיש ואפי" בשבת ויו"ט ימי שמחה יכוין
לקבל עליו עול מלכות שמים ליהרג על קידוש השם ויחשוב שהוא נשרף על קידוש השם
וחשוב כאילו הוא עשה כפועל, ובקרא דבר חדש שלא שמע מעולם, וידעבד שקרא ולא
כיון לצאת לא יצא כו' ו"א שבוה חוזר גם ואהבת ה' וי"א שמע ובעל נפש יחמיר לעצמו עכ"ל
וכ"כ הפרמ"ג בפתיחה להל' כרכת השחר דיה עוד ראיתי דצריך לחזור לקרותה בנוונה
לצאת אם לא כיון מתחילה לצאת י"ח ק"ש, וכ"כ הרב הגאון מליסא ו"ל בהדינים שנקודם
ק"ש אות ד' ו"ל צריך לכיון בק"ש לצאת המ"ע של ק"ש וכתב שם באות ה' ו"ל אבו לא
כיון לצאת אם נזכר קודם ואהבת ימתינ מעט ויאמר פעם שנית שמע ובשכמל"ו בכונה ואם
נזכר לאחר שנמר הפרשה או באמצע יאמר פעם שנית כל הפרשה כולה עכ"ל, ואתינן עלה
אשר קודם מ"ש צריך כל אדם לכיון לקיים שלשה מצוות עשרה אלו: הא' לחדר שם המדוש
יחיש והב' לקיים גם המ"ע של ק"ש של שחרית בבקר, ובערב יכוין לקיים המ"ע של ק"ש של
ערבית

זהרה וייבטיגע און גוצליכע לעהרנונג

בא דער מצוה פון תפילין שטייט ולוהרין בין עיניך למען תהי' תורת ה' בפה, און בא דער
מצוה פון סוכה, שטייט למען ידעו דורותיכם, דאס מיינט אז מ'דארף וויסן און אין ו'נען
האבין דעם מעם פון דער מצוה דער (אלי' רבה שרייבט אין סק"ט) דאס אז מ'האט גיט
דיקטין אין ו'נען גיהאט געט מ'האט גיטאן די מצוה קומט אויס אז מען האט די מצוה חז' גיט
גיטאן ווי השי"ת האט גיהייסן אין אזוי שרייבט דער (פמינ במש"ז ס"ק ו') ע"כ ווער עס וויל
מאן דאס מצוה פון ציצית-בד"ת ובהלכה"זאל ער גידענקען אז חוץ די "בונה" אז ער ווארט
דאס צו מקיים ויין ווייל השי"ת האט אונז אנגוואנט צו אנטן ציצית, ווידער דארף מען אין ו'נען
האקען צו גידענקען צו מאן אלע מצוות וואס השי"ת האט אונז גיגעבן, אין ווידער שרייבט
דארט דער (פרמ"ט) אזוי איז אויך דער מעם בא דער מצוה פון פדיון הבן דארף מען אין
ו'נען האבן דעם מעם ווייל ער שטייט אין דער הייליגער תורה, ווייל השי"ת האט גיגענט אלע
בכורים פון די מצוה, מכבוד אדם, ועד בכור בהמה על בן אנו, וזבחה ליה קל פקדון דק"ס
הוקרים וקל בכור בני אפודה, אין אז מען האט אין ו'נען געט מ'מיט די מצוה צוליב וואסער
מעם מ'מיט די מצוה, דאן הייבט אז די מצוה איז גיטאן גיטאן דיקטין:

הוספה לספר חסידים תנינא כד לזכות את הרבים

ערבית והנ' לקיים המיע של אהבת השם ית'ש כמיש ואהבת את ה' אלקך ואנב אעתיק מש"כ במיע וז בספר החינוך במצוה תיח על המיע של ואהבת את ה' אלקך ולהיקד ידני המצוה שראוי לאדם שישים כל מחשבתו וכל מנתו אחר אהבת השי"ת ויערוך בלבו ומיד כי כל מה שהוא בעולם עושר ובנים וכבוד וממשלה הוא כאן וכאם ותהו כנגד אהבתו ית'ש כו' סוף דבר יעשה כל יכולתו להגדיל מחשבות לבו כל היום באמונתו ויחודו עד שלא יד' רגע ביום ובלילה בהקיצו שלא יהא זכר אהבת אדוניו בכל לבו וכו' והעובר ע"ז וקובע מחשבותיו בענינים הנשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים רק להתענג בהם לבר או להשיג כבוד העוה"ז הזכוב להגדיל שמו לא לזכותה להמציב למזכיר ולחוק יד' הישרים ביטל עשה וז וענשו גדול וזאת מן המצות הרמזיות על האדם וממלת עליו לעולם עכ"ל חס' החינוך הגיל וממילא מוכן שבשעת אמירת ואהבת את ה' אלקך צריך או לחשוב במחשבתו שהוא אוהב את השי"ת בכל לבו ובכל נפשו כאשר אל דיעות ה' וידע מחשבות בנא כי אם הוא לומר ואני מקיים חזאנו לו שלא נברא לכן נכון מאוד שיכוין בגיל בסידור יעבי' שיקבל עליו או על מלכות שמים ליהרג על קידוש השם ויחשוב שהוא נשרף על קידוש השם בגיל וחשוב זה לפני הבורא ית'ש כאילו הוא עשה זאת כפועל בגיל :

והשתא ראית להי דבכל המצות צריכין כוונה לצאת ידי חובת בוראנו ית'ש צריך כד אחד לזהר מאד שכמו אשר קדם הנחת תפילין נרפס בכל הסידורים בזה"ל והנ' מכוין בהנחת תפילין לקיים מצוה בורא שציונו להניח תפילין והוא עפ"י דין המו"י ע"ל אשר לכתחילה בודאי צריכין לכיון לצאת ידי חובת המצות בוראנו ית'ש אליבא דכל הוריעות וכן במסירת העומר נרפס כדן בכל הסידורים הנני מוכן ומוזמן לקיים מצות עשה של מסירת העומר כמו שכתוב בתורה אך גבי מצות גמילת לולב ובמצות ציצית לא נרפס כלום שעושה זאת לקיים מצות בוראנו ית'ש :

וקודם עמיפת מרת נרפס הרני מתעמף וזפי בציצית בן התעמף רוחי ונשמתי כו' אבל לפי הגיל צריכין להוסיף בן ולומר הרני מתעמף את גופי בציצית כאשר ציוני הבורא ית'ש כמיש בחורתי הקדושה גדידים תעשה לך על ארבע בנפות כמותך בן תועמף רוחי ונשמתי כו' :

וכן ביהי רצון שקודם גמילת לולב לא נרפס כלל בהסידורים שנומל הד' מינים לכיים מצות בוראנו ית'ש וצריך להוסיף לפי הרין הגיל ולומר בן קודם שהוא מתחיל היהיר שקודם הנמילת לולב בזה"ל הרני מוכן ומוזמן לקיים מצות בוראנו ית'ש ליכח הארבע מינים האלו לולב ואתרוג הדס וערבה כמיש בחורתי הקדושה ולקחתם לכם פרי עץ הדר וכפות חמרים ענף עץ עבות וערבי נחל ויהרים כו' כי לכתחילה לכתע צריכין לצאת ידי חובת אותה מצוה ובגיל.

וכן קודם ברכת התורה : שהוא להרבה פוסקים מהות צריך שיאמר הרני מוכן ומוזמן לקיים מיע דברך על התורה כאשר ציונו הבורא ית'ש וכן קודם מצות גמילת ידים לאכילה גיב יאמר הרני מוכן ומוזמן לקיים מצות גמילת ידים לאכילה לקיים מצוה : בוראנו שציונו לכיים

תורת החסידים הראשונים עא

הוספה לספר חסידים תנינא כדי לזכות את הרבים

לקיים ולשמע דברי חז"ל כמיש בתוה"ק לא תסור מכל אשר ינידו לך ימין ושמאל, כי לרוב פוסקים אף מצוה דרבנן צריך כוונה לצאת ידי חובת מצות בוראנו ית"ש:

וכן מודם כל מצוה צריך שיאמר הרני מוכן ומוזמן לקיים מצוה זו כאשר ציונו הבורא ית"ש: ובק"ש כיון שאינו יכול להפסיק יכוין בן במחשבתו הנני מוכן ומוזמן למיים מצות עשה לקרות ק"ש של שחרית או של ערבית בלילה כאשר ציונו הבורא ית"ש:

ועוד צריך לדעת שיש עוד כוונה בק"ש שמעבד בדיעבד דהיינו פירוש המלות של פסוק ראשון ובשכמליו שהרי הרב המחבר אומר בן בס" ס"ג סע"ד וז"ל עיקר הכוונה היא בפסוק ראשון הלכך אם לא כיון בפסוק ראשון לא יצא ידי חובתו וחוזר וקורא ואפי' למ"ד מצות אין צריכות כוונה מודה הכא עכ"ל המחבר וכת"ש המג"א סק"ה ד"ה בפסוק ראשון וז"ל ובשכמליו בכלל לבוש:

הרי להדיא דאם לא כיון פירוש של פסוק ראשון ובשכמליו לא יצא ידי חובת ק"ש, וכי"פ בחי"א כלל כ"א ס" י:

וע"ד הפשוט צריך לכיון בעת שיאמר שמע ישראל צריך לכיון הנני שומע ומאמין באמונה שלימה ה' שהוא אלקינו שאנחנו מאמינים בו הוא ה' אחד בכל העולמות מעלה ומטה בשמים ובארץ וארבע כנפות הארץ של ד' רוחות העולם:

ועי' בביאורי הגרי"א ס" ה' שכת"ש שהגם שלפי עומק הדין בקריאת השם ית"ש די דכוין פי' קריאתו לבד שהוא ארון הכל עכ"ו בב' שמות הויה והפסוק ראשון יש לכיון בו כקריאתו שהוא ארון הכל וככתבתו שהוא ה' הוה ויהי:

ואיתא בס" דבעת שאומר אלונינו יכוין שהוא מקבד עליו עול אלקותו ית"ש עליו ועל זרעו ועל זרע זרעו דהורותם דרך השי"ת ותוה"ק וזהו סגולה גדולה שיהיו בניו יראי השם ית"ש:

ובת"ש בחי"א כלל כ"א ס" י"א וז"ל וטוב שיכוון גיב שהוא מוסר עצמו להריגה בשגיל אמונתו ית"ש:

גם צריך לדעת מה שכתב הרב הגאון מליסא בסידור דרך חיים בק"ש אות ג' רכשהניע להפסיק אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יכוין מקודם לקיים המ"ע של זכירת יציאת מצרים וכת"ש כי מצות אמירה לכ"ע בעינין כוונה לצאת דמעבד כוונה זו אפי' בדיעבד כניל: ועתה אעתיק מה שראיתי בספר שומר אמונים בשם אבודרהם ז"ל דכל העונה אמן בכוונה כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וראיתי זאת אחר הדפסת ספרי ואמרו אמן. לכן העתקתיו כאן:

עוד אעתיק בשם רבינו הגרי"א מוילנא וצוקלעה"ב חידושים הא' מה שראיתי בתוספות במעשה רב אות ה' שכתב שם בשמו וז"ל במעשה רב אות ד"ה כתוב שמותר לענות כל אמן אפילו לאחר יוצר אור חוץ לאחר שפתח שירה חדשה וכן במעשה רב כתי' כתוב אף לאחר שפתח שירה חדשה עכ"ל:

ושם בתוספות מעשה רב אות י"ג כתוב בשבילת בעל מרי לתפלה ה' נזהר ומוזהר מאוד שלא להתפלל עד שיטבול עכ"ל:

הספוט לספר חסידים תנינא כדי לזכות את הרבים

זכזה ראה וקדש עצמן במבילה כמ"ש אדמו"ר המסמך שלי רבינו הגאון ר' יצחק אלחנן אבדיק קאוונא זצ"ל בספרו הברור עין יצחק חלק או"ח סי' ב' ח"ל המזהיר בשאלתי מרבנים גדולים בדבר המקור אשר נעשה תקנה במחנם והאנשים לא ילכו למבול בהמקור משום דעל ידי זה המקור אינו נקי ועיב אינן מניחין לשום איש למבול בהמקור. וע"ז האריכו כתיב בארובה לבאר דמן הדין אינן יכולין לחקן כן. כ"ו. ובאמת בנף הדין יפה כתבו כתיב. ומסיק זצ"ל מן הנכון לחזק ולחקן מקור עבוד אנשים כ"ו. דהא שימת רב האי גאון והר"ף והרא"ש דלחפילה צריך מבילה. וגם בש"ג כתב דנהגו העם שלא למבול הן לתורה והן לתפלה וברכות ולא מיחו חכמים במנהג זה אלא הניחו דהעם כמנהגם אע"פ שנהגו שג"ל כהלכה במבואר בקונטרס הראיות ע"כ חשיג. אלמא דכתב דהמנהג זה הוא שלא בהלכה. וגם הרבינו יונה כתב שם אשר לדיה התפלה יותר מקובלת עם המבילה ומבואר בשים דילך ובירושלמי דכל המחמיר בה מאריכין לו ימיו ושנותיו. וכולל עצמו בקדושת ישראל. ועיב אותן האנשים יראי ד' שקבלו ע"ע להיות זרזים במבילה זו. ודאי אין לחקל לחם כלל. כ"ו. דלכמה פוסקים אף התרת נדר לא מהני בזה. ואף להסוברים דמהני התרה עכ"ז הא מגאור בפ"ח או"ח סי' תצ"ז דבדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים ויש איזה מהם שנהגו להחמיר זכזה ל"מ התרה כלל אף באיסור דרבנן. וכשיב נגד"ד במבילה דכ"ו שלא נהגו כהלכה. וגם אמר דהמחמיר בה מאריכין כ"ו וביר"ד כ' דכולל עצמו בקדושת ישראל י"ל דל"מ התרה מצד דלא מצ"י להתחרט ע"ז בלב שלם דודאי כ"א רוצה בברכת חז"ל ואי"כ לא נתחרט בלב שלם בזה וכ"ו ועיב ודאי מן הנכון לחקן שיהי' מקור אף לאנשים וכפי הנהגת בעוה"י בכל תפוצות ישרא"ל ויפה כתבו כתיב. וה' יהי' בעזרם להוציא מחשבתם ומעשיהם הרצוים ולחקן מקור לאנשים לבד כדי שיהי' מקור יפה ונקי' לנשים לבד כ"ו. וזכות גדול המצוה של הרבים תנן על כל המשתדלים בזה לברכם בשלומם ובהצלחתם בזה. ובא א"ס. עכ"ל הסוהר. וממילא חזו"ן מכל הניל מקורות גדולות מגדולי הראשונים והאחרונים לדברי רבינו הגאון ז"ל המזהיר מאד שלא להתפלל עד שיטבולו ואפי' להנהיגם להתפלל ג' הנק' כדאי הם כל הראשונים והאחרונים. שלא יתפללו לאחר תשימש ממוותיהם עד שיטבולו אפי' שיאחרו ע"ז הנק' יותר טוב שיתפללו אחר הנק' במהרה מלקרות ק"ש ולהתפלל קודם בהנך במזמאה. ובדברי השו"ת מן השמיני דהא התפלה היא במקום קרבן והאיך ממא מקריב קרבן. ובדברי רבינו יונה של"ה התפלה יותר מקובלת עם המבילה. גם כולל עצמו בקדושת ישראל כמ"ש הרב הגאון ר"א הניל. בשם הירושלמי ויתפללו עצמם בקדושת ישראל כ"ל גם יזכו ויתברכו לאריכות ימים ושנים ארוכים כמבואר. השני התלמודים הניל בבלי וירושלמי. וזה ברור במיעתא דשמיא :

וזה גשומ דאם יכול למבול קודם הנק' ויקרא ק"ש קודם הנק' ויתפלל תיבך במהרה דודאי שכרו הרבה מאד כמו שאמרו חז"ל במשנה מפורשת ברכות כ"ב ירד למבול אם יכול לשלוח מהמקור אשר שבד בה ולהתכנסות ולקרא עד שלא תהי' נק' החמה יעלה ויתנמוס ויקרא ואם לאו היינו באם שם יהי' עוד שהות להתכנסות ולקרא אחר המבילה קודם שיהי' נק' החמה יתכנסה במים ויקרא ש"מ שדבר גדול הוא לקרות ק"ש קודם הנק' ולהתפלל תיבך. אך אם אינו יכול למבול קודם הנק' דבר זה ג"כ פשוט דהק"ש והתפלה במהרה לאחר הנק' עדיפא מלקרות ק"ש ולהתפלל בהנך במזמאה אלא יתפלל במדושה ובמהרה. והשית יקדש וימחר את לבבו דעבדו במדושה ובמהרה יחירה ולשוב לפניו בתשובה שלימה ונכוח לנאולה שלימה במהרה בימינו אמי

ב"ה

אין ליכט פון תורה

ספר

תורת החסידים הראשונים

חלק ג' והוא:

ספר חסידים החדש

(בלשון הקודש ואידיש)

44

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק

ס פ ר

חמידים החדש

חלק שלישי מספר תורת החמידים הראשונים

והיא הדרך חיים כולל דינים והנהגות טובות וישרות וסילי דחמידותא נלקטו משנים וסופקים וספרי סוכר וספרי קבלה ע"י חר מנאני וגדולי קדושי קדמאי ויעא וסדרג לוי ישי השבוע וכל ההנהגה בו יזכה לרב טוב הצפון בזה ובכא וסוכא בספר תורת הקנאות להגאון יעב"ץ וצ"ל בדרך ע"א ובסי שם הגדולים לרבינו חיד"א וצ"ל והעתקתי גם כוארנאן לזכות את הרבים.

הק' יהושע אלטר ווידמאן אבד"ק קאנסקוואלע'ע מלפנים אבד"ק ביליראדקי כעת חונה פה ירושלים ע"ה"ק חובביא.

בעה"ם ספרי עמק יהושע בנין יהושע ברכת יהושע ואמרו אמן ב"ח כלאמסור הרב הגאון הצדיק הספורס ר' אלימלך אבד"ק מזאטש וצללה"ה אשר מנחתו כבוד מה ע"ה"ק ירושלים חובביא גין ונכד להאי סבא קדישא ... ר' אלימלך בעה"ם ח' ספר נועם אלימלך ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרסיא והכניע והתוויים בולם וצללה"ה וכוהם יגן עלינו ועכ"א.

אין כדי אנצושילין דעם הייליגין פאלק ישראל מיט דעם גייסטליכען פערקעגנזיגן או אלע זאדן פארשטיין דא מייערע געדאנקען פין דעם הייליגען ספר חמידים החדש וועלעכע זענען אדערועקענג אויף צו בלאזן דעם יודישן פונק צו אלע מענטשן האפן מיר דעם הייליגען ספר איבער גועצט אויף זארגאן אז יעדער מענטש זאל דאס פאר שטיין לזכות את הרבים :

שנת תר"ץ חובביא

בעיה"ק ירושלים חובביא

הטכמת הרב הגאון המפורסם ברורו אבד"ק נ"ש והמדינה יע"ש.

הנה כאשר ראיתי את הספר דרך חיים הכולל מיני דחסידותא הנחוצים מאוד לכל איש ישראל לעבודת הש"ת והנהגות טובות וישרות לקרב לכות ישראל לאבינו שבשמים ואשרי האיש ההוגה בו תמיד ומקיים מה שנאמר בו כי הוא נלקט משה' ופוסק' וספרי מוסר וספרי קבלה ע"י חד סגדולי גאוני וקדושי קדמאי אשר סרוב צדקתו וענותותו של המחבר הק' העלים שמו רק הדברים בעצמם מעידים ומסמכים שהם דברי אלקים חיים לכן מן הראוי שכל איש ישראל יקח את הספר בכסף מלא וכל המסייעים והמחזיקים להוציא לאור את הספר הקדוש הזה יונעם ויאושר חלקם ועכלם אורך חיים ביסנים ועושר וכבוד בשמאלם וישכנו בטח דשנים ורעננים **הבא עה"ח יום א'** לסדר כתבו את התורה הזאת ולפרט **אשרינו** מה טוב.

נאום הק' **מרדכי** כנעט רב ואב"ד דפ"ק נ"ש והמדינה

ז"ל המו"ל בפעם שני באלמונא שנת תקס"ג לפ"ק.

ספר דרך חיים כחסידות ודרך הקדוש אשר בו ירוץ צדיק ונשגב בדרכי אל איזהו דרך ישכון אור ישרים ובכל תושי' יתגלע כפלים ליתן אומר הטבשרות צבא לשמור דרך החיים לטהר ולזכך את עצמו מכל לכלוך ולשמור עצמו מכל חטא, וכזה תמלא ארץ דעה, ויבהר בחיים כל המבקש פני ה' בספר החסידים הזה וסר עין וחטא יכופר והוא רחום יכפר. לכן כל הרוצה לדרוך דרך החיים יפלא מענלותיו לילך לבקש בספר הזה כאשר ימצא בו די הפק רצון איש ואיש אשר יקרב לבו לנשט אל הקודש ולהיות חסיד המתחבר עם קונו, חברו גם יסרו א' סגדולי קרמונינו הנה ארצו לפניו בארץ החיים והיה שכרו אחר ופעולתו את ה' ויען ראיתי גודל תועלת לתקן נפשות ישראל. וכבר ספדו חסידיו אין גם א' נמצא. אמרתי אחלקם כיעקב ואפיצם בישראל למען הקים לי שם **שמעון בר' משה הכהן מגלונא רבתי**.

תורה החסידים הראשונים א

ספר חסידים החדש

ליום ראשון

- א) יסוד ההנהגה ועיקר התכונה לקבוע ברעתו אחרות האל יתברך:
ב) יקיים מצות ואהבת דרעך כמוך בכל מה ראפשר לגמול חסד עם כל אדם:
ג) לקרות ק"ש בכל יום פעמים בזמנים הקבועים כדברי חז"ל:
ד) צריך להיות בקי בפירוש ההפלה:
ה) לענות אמן על כל ברכה ששומע מפי חברו:
ו) יעסוק בתורה איזה שעות קודם אור הבוקר שזה מנולה לנשמה:
ז) בשלובש מלבושיו יקדים של ימין תחלה:
ח) יבדוק נקביו בכל בוקר קודם שסוכר את השם ב"ה:
ט) כשיפנה עצמו בבית הכסא יכווין לנקות עצמו ולדחות מעליו חלק המוסאה כי חלק הקדושה נטל הלב ושאר איברים:
י) מיד כשיצא מבית הכסא ירחוץ ידיו שלשה פעמים על כל היד כמו שנומך בשחרית:
יא) כשישן ביום יטול ידיו שלשה פעמים כמו בשחרית:
יב) קודם שסבך על נמילת ידים יגביה ידיו רמו לקבלת המהרה:
יג) כשמתעמף בציצית יכווין לקבל עליו עול מלכות שמים שליטה:
יד) בשלובש ציצית ותפילין יכווין שכל גופו ואיבריו מסורים ליוצרו לעיבדו וכל הנועותיו יהיו לצד הקדושה:

כשיבדק

דעם זונטאג'דיגען טאג

- א) יסוד. דער פונדאמענט פון קלוגשאפט און דער עיקר פון פערשטאנד איז אינצוגעדען אין זיך די אינצוגעקט פון גאט ב"ה:
ב) יקיים. יעדער מענטש דארף בקיים זיין די מצוה פון ואהבת דרעך כמוך, נאכטס לעב האבען דין פריער פונקט ווי זיך זעלבסטן מיט אלע מעגליכקייטן, צו טוהן גיטער מיט יעדען מענטש:
ג) לקרות. יעדער מענטש זאל מעגליך ליעגען קריאה שמע צוים מאל אין די בעשעכטע צייטן, אזוי ווי דין חז"ל האבען געזאגט:
ד) צריך. יעדער מענטש דארף זיין קלאר אין דעם טייטש פונם דאוונען:
ה) לענות. יעדער מענטש דארף ענטפערען אמן אויף יעדער ברכה וואס ער הערט פון צווייטען:
ו) יעסוק. יעדער מענטש זאל לערנען תורה עמליכע שעה אירער עס ווערט טאג, דען דאס איז א מנולה צו דער נשמה:
ז) בשלובש. אז אסענטש מהומ אהן זינע קלמער זאל ער פריהער אהן טאון פון דער רעכטער זייט:
ח) יבדוק. יעדער מענטש דארף זיך סכין זיין אין דער פריא אירער ער דערמאנט דעם נאמען פון גאט ב"ה:
ט) כשיפנה. אז אסענטש איז זיך סכין אין בית הכסא זאל ער זינען האבען זיך אויס צו רינגען און אפצושטויסן פון זיך דעם חלק המאה, ווייל דעם הילגען מהייל האט גענומען דאס הארץ און די איבריגע איברים:
י) מיד. כאלר ווי מען גיט אויס פון בית הכסא זאל מען די הענד וואשען דריי מאל, און מען זאל וואשען די גאנצע האנט. אזוי ווי מען וואשט אין דער פריא:
יא) כשישן. אז מען שלאפט ביי טאג דארף מען זיך וואשען די הענד דריי מאל, אזוי ווי מען וואשט זיך אין דער פריא:
יב) קודם. אירער מען זאגט די ברכה על נמילת ידים דארף מען אויפהעבען די הענד מרמו צו זיין דאס מען וויל צו נעמען די רינגעל פון אייבער:
יג) כשמתעמף. אז מען מהומ אהן די ציצית דארף מען אין זינען האבען אז דערמיט נעמט ער אויף זיך דעם יאך פון מלכות שמים בשליטה:
יד) בשלובש. אז מען מהומ אהן ציצית און תפילין דארף מען אין זינען האבען אז דער גאנצער קע פער

ספר חסידים החדש

(טו) כשיברך ברכת התורה יכוין דברים ולעשות ככל הכתיב בתורה וברבדוקי ספרים:
 (טז) לאחר הנהגת הפילין של ראש יאמר, ומחמכתך אל עליו תאציל עלי ומכנתך הבינני ובחסדך הנדיל עלי, ובנבורהך תצית אויבי וקמי, ושכן הטוב הריק על שבעה קני הסגולה להשפיע טובך על בריותיך, פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

(יז) סדר הקרבנות פ' התמיד והקסר עליו אהרן וכו', ואח"כ יאמר פיוסם הקטורה כיצד וכו' כי כן הוא סדר הקרבנות, קרבן התמיד אח"כ הואת דמו ולזה קורא פ' התמיד ואח"כ הטבת נרות ולזה קורא פסוק והקסר וגו' בהמיכו את הנרות וגו', ואח"כ קטורת, לזה אומר פיוסם הקטורה, ואח"כ אומר משנת איהו מקום שהוא נגד הפסח ונתוח:

(יח) קודם כיוון שאמר יכוין שכל הבריות סקנים עד גדולים כולם נבראים ברצון יתברך שמו והוא מושל בכל, ואח"כ יאמר פסוקי דוסיה בשמחה:

(יט) יזהר לומר ג' פעמים אשרי בכל יום בכיונה שלימה:

(כ) יאמר ויברך דוד עד אתה הוא ה' אלהים בעמידה:

(כא) יאמר שירת או ישיר בכיונה ובשמחה:

(כב) יכוין לשמוע ספי השיץ ה' היבות ה' אלהיכם אמת כרי להשלים רמיח תיבות בקיש, ואם מתפלל ביחיד יכוין כמבואר בפוסקים:

ישמע

דעם זינסאגדינען מאג

קערפער און אלע גליעדער זענען איבער געקעכען צום באשעפער צו דינען איהם, און אלע זינען תעולות זאלען זיין צו דער קרושה:

(טו) כשיברך. אז סען זאגט די ברכה פון ברכת התורה זאל ער אין זינען האבען מקיים צו זיין און צו מהן אלץ וואס עס שטייט אין תורה שכתב און תורה שבער פה:

(טז) לאחר. נאכדעם ווי סען האט געלייגט די תפילין של ראש זאל סען זאגן, ומחמכתך אל עליו תאציל עלי ומכנתך הבינני, ובחסדך הנדיל עלי, ובנבורהך תצית אויבי וקמי, ושכן הטוב הריק על שבעה קני הורה להשפיע טובך על בריותיך, פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון.

דער פיוסם איז: פון דען קלוגשאפט זאלסט דו אלהעסמער גאט אייף מיר אפשטען, און פון דען לערשטאנד זאלסט דו מיר נעכען צו פארשכען, און פון דען גיגאר זאלסט דו אייף מיר גריסען, און פון דען שטארקסט זאלסט דו לערשטענדיקן מינע פירט און אייפסטער אייף מיר, און נוסען בוימאל זאלסט דו אויס לערן אייף די זיבען רעקן פון דער מנורה, משפיע צו זיין דען נוסמקס אייף דינען בעשעפענישען, דו קענעכט דען האנד און זעמיגסט אן ווילען יעדען לעקעדיגען:

(יז) סדר. דעם סדר פון קרבנות זאגט סען אזוי: די פרשת התמיד און דעם פסוק והקסר עליו אהרן קטורת כמים כביר כבוקר בהמיכו את הנרות יקטירנה, ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה, קטורת תמיד לפני ה' לדורותיכם, און דערנאך זאל סען זאגן די ברייתא פיוסם הקטורה כיצד וכו', דען אזוי איז דער סדר פון די קרבנות, פריהער זאגט סען די פרשה פון קרבן התמיד, דערנאך דעם פסוק ושחט איהו וגו' און נאך די פרשת התמיד די פוסקים פון הטבות הנרות און דערנאך די ברייתא פון קטורת, און דערנאך דעם פרק איהו מקום:

(יח) קודם. איידער סען זאגט כיוון שאמר זאל סען אין זינען האבען אז אלע בעשעפענישען, פון די גרעסטע ביז די קלענסטע זענען אלע בעשעפען גיזארגען מיט'ן ווילען פון גאט ביה, און ער געוועלטיגט אייביג אייף אלץ, און דערנאך זאל ער זאגן די פסוקי דוסיה מיט שמחה:

(יט) יזהר. יעדער מענטש דארף אלע מאג זאגן דריי מאל אשרי מיט א פולע כוונה:

(כ) יאכו. סען דארף זאגן פון ויברך דוד ביה אתה הוא ה' אלהים שטייענדיגערהיט:

(כא) יאמר. די שירה זאל סען זאגן מיט כוונה און מיט שמחה:

(כב) יכוון. אסענטש זאל זיין פארויכטיג צו הערן פון חזן די דריי ווערטער, ה' אלקיכם אמת, און צו ערדיגען די צאהל צוויי הונדערט אכס און פערציג ווערטער אין קריאת שמע, און אייב ער דאוויגט ביחירות זאל ער מרגען אזוי ווי עס שטייט אין פוסקים: נער זאל זאגן פאר קריאת שמע, אל מלך נאמן:

ישמע

ספר חסידים החדש

(ב) ישמע חפלת יח ספי הש"ץ מלה במלה, ויענה אמן עד כל ברכה:
(ג) בשעה שהש"ץ קורא בתורה יבון לשמוע מה שקורא ויחזיק דומה בעיניו כאילו עכשיו קבלו מהר סיני:

(ד) כל מעשיו יהיו לשם שמים:
(ה) יתוודה קודם המעודה כדי להשתוק קמיו:
(ו) דבר שחוצץ במכילה חוצץ במכילה ע"כ יזהר להסיר ציאה שתחת הצפורן או בצק שתחת הצפורן:
(ז) אחר הנמילה ינבית ידיו וינבית יד ימין יותר מן השמאל:
(ח) יכבוד דברי תורה על כל מעודה:
(ט) ישייר פת בכזית כדי לכרך ברכת רסון:
(י) יעבור הסבין מעל השלחן בשעת ברכת המזון.
(יא) יזהר בנמילת מים אחרונים:
(יב) יאמר פיוטם הקטורת בשחרית ובמנחה:
(יג) ירחיק פניו ידיו ורגליו בע"ש בחסין ולא בחסין שהיה סולדות בהן אלא כפושין:
(יד) ירבה גרות לכבוד שבת:
(טו) יכבד שבת בכל יכולתו ולשמוח בו בכל מה דאפשר:
(טז) ראוי להיות לו ר' בגדים לבנים לכבוד שבת כנגד ר' איתות השם:
(יז) יאמר בליל שבת ויכולי מעומר:
(יח) יחזיר מעט מהיון שקודש עליו לתוך כלי של יין ומצניע עד מוצאי שבת ומכביל עליו וגרפא לו:

הקידוש

דעים ונמאנדינען מאנ

(ב) ישמע. די הויבע ימולה עשרה דארף מען הערן פון חון יעדעס ווארט, און מען זאל ענטפערן אמן איף יעדע ברכה:

(ג) בשעה. אז דער בעל קורא למענם און דער תורה זאל מען זיין פארזיכטיג צו הערן וואס ער לייענט, און עס זאל ביי איהם זיין גליקה פונקט אזוי ווי יעצם האט ער ע' האלטען די תורה פונם בארג סיני:

(ד) כל. אלע דינע בעשעמונגען זאלען זיין פון נאמ'ס ווענען:
(ה) יתוודה. מען זאל מען זיך מתוודה זיין. אום צו פאר שטולען דעם קמיו, ער זאל נישט זיין קיין סלסר חוב אד'ס מקנש:

(ו) דבר. יעדער זאל וואס מ'הט א חציצה בעת' מוכיל'ן, מאכט דאס איה א חציצה בעת' וואשער זיך, דרום דארף מען זיין זעהר פארזיכטיג אויסצורעניגען די פלאטע פון אונטער די געגל, אדער טיג, וואס ליגט אונטער די געגל:

(ז) אחר. נאכדעם ווי מען האט זיך געוואשען דארף מען אויפהייבן בידע הענד, און די רעכטע האנד דארף מען אויפהייבן אביסל העכער פון דער לינקער:

(ח) ילמוד. בשעת יעדער עסן דארף מען לערנען תורה:
(ט) ישייר. מען דארף אבער לאזען אפיה וואס זאל ליגען אויפ'ן טיש בשעת'ן בענטשן:

(י) יעבור. בשעה מען בענטשט דארף מען אראפ נעמען פון טיש דעם סעכער:
(יא) זהר. מען דארף זיין נזהר צו וואשען די הענד מיט מים אחרונים פאר'ן בענטשען:

(יב) יאמר. פאר'ן דאוונען און דער פריא און צו מנחה דארף מען זאגען פסום יקבולה:
(יג) ירחיק. פרינסאג דארף מען זיך וואשען דאס פנים און די הענד און די פנים מיט ווארעם וואסער:

(יד) ירבה. לכבוד שבת דארף מען אן צוגען פיער ליכט:
(טו) יכבד. שבת דארף מען סבד זיין מיט'ן גאנצען סעגלעכקייט, און מען דארף זיך משהט זיין מיט'ן גאנצען סעגלעכקייט:

(טז) ראוי. א מקנש דארף האבען פיער וויסע סלבושים לכבוד שבת, אנטקעגען די פיער איתות וי"ס שם הוי"ה ביה:

(יז) יאמר. די נאכט פון שבת קודש דארף מען זאגען ויכולי שטענדיגערהייט:
(יח) יזהר. פון דעם זיין וואס מען האט געזאגט קודש דארף מען אביסל צוריק אריין גייען איהם:

ספר חסידים חדש

מי הקידוש שבת ויו"ט היה קודם נטילת ידים:

מא הקידוש יעשה בשמחה ויכון שהוא מעיד על יחיד הקדמון שברא הכל בששה ימים ונתן ביום השבת:

כב) יגמור הפרשה שמות בע"ש מיד לאחר חצות בכוונה רצויה, וידאג להשיג אל לבו לקיים המצות שקרא, ואח"כ הפטרה ומסור ה' מלך, ומאמר א' סוחר, ומשנה יציאת השבת, וירחץ פניו וידי ורגליו לכבוד שבת ויקבל שבת בשמחה:

כג) במ"ש יערוך שלחנו אע"פ שאין צריך אלא לכוין, כדי ללות המלכה:

כד) להתענות בכל עריח ולהצטרך בחסרון הלבנה:

כה) שלא יכניס כלה לחופה ולא יתחיל שום דבר בחסרון הלבנה כדי למעט בשמחה בצער הלבנה:

כו) יגמור בכל שבוע תרי"ג מצות יחזור באיזה סדר, דהיינו בכל יום מאה מצות ובשבת י"ג וכו' יהי' בכל עת נגד עיניו:

כז) יהיה לו בכל יום עת קבוע ללמוד השי"ך לתרי"ג מצות כפי הרשום בספר עיר מקלט או בשאר ספרים:

כח) בהודש אלול יהיה רגיל להתענות בו ועשות תשובה שלימה ועכ"פ יתענה בו כבי וחי':

כט) בשלש רגלים ישמח אלמנות עניים ויתומים:

יותר

דעם זונטאנדינען מאן

א'נים פלעשעל און דאס פעהאלטען אויף שבת צו נאכט, מאכען דערנאך הכרעה, דען דאך איז א רפואה:

א) הקידוש. שבת און יום טוב מאכט מען קידוש אינדרע מען וואשט זיך:

בא) הקידוש. דעם קידוש דארף מען זאגען מיט שמחה, און מען דארף אין זינען האבען אז דערמיט זאגט מען ערות איר'ן איבערשטען אז ער האט אלץ בעשאפען, אין זעקס מאָן, און אים שבת האט ער געוואלט:

כב) יגמור. פרעמאט נאך האלבען מאָן דארף מען ענדיגען די סדרה, צוויי מאָל יעדען פוסק פון תורה און אין מאָ דעם פביק פון תרגום, און מען דארף דאס זאגען מיט א עהרליכע פיונה, און ער זאל זיך אין זינען נעמען צו ערפיהלען די מצות וואָס ער לעקנט, און דערנאך דארף מען זאגען די הפטרה, און דאס קבלת ה' מלך, און אין מאמר פון זוהר, און די משנה יציאת השבת, אין מען דארף פראשען דאס פנים אין די הענר אין די פיס לכבוד שבת, און ער זאל צו נעמען דעם שבת מיט שמחה:

כג) במוצאי. שבת צו נאכט זאך ער גרינגען דעם טיש חאטש ער דארף עסען נאך אין בוית, כדי צו באהלעמען שבת, וואָס זי ווערט אַ גערופען די מלכה:

כד) להתענות. אלץ ערב ראש חודש דארף מען פאסטען, און מען דארף זיך מצער זיין אויף דעם וואָס די לבנה איז געווארען קלענער:

כה) שלא. א פלה דארף מען נישט פאררען צו דער חופה, איך קיין זאך זאל מען נישט אן פאנגען צו טהיין, אין צווישען האלבען חודש, וואָס די לבנה ווערט דעמאלט קלענער, און מאכען ווייניגער שמחה, צוליבע דעם צער פֿון דער לבנה וואָס זי איז קלענער געווארען:

כו) יגמור. אלץ וואָך דארף מען איבער חורין אלץ זעקס הונדערט און דרייצען מצות, מיט אַ בעשעדיגע אַדרונג, דהיינו אלץ מאָן זאל מען איבער חורין הונדערט מצות, און אים שבת זאל מען איבער חורין דרייצען מצות, און דורכדעם וועט ער שטענדיג גערענקען אלץ תרי"ג מצות:

כז) יהיה. א מענטש דארף אלץ מאָן האבען אַבערשטעם צייט וואָס ער זאל לערנען די דינים וואָס געהער צו די תרי"ג מצות, אזוי ווי עס שטייט אין ספר עיר מקלט, אָדער אין אנדערע ספרים:

כח) בחודש. אין חודש אלול דארף מען פאסטען, און טהיין תשובה בשלימות, און ווייניגסטענס דארף מען פאסטען אין דעם חודש אלץ מאָנטאָן און דאנערשטאָן:

כט) בשלש. אין די דריי ימים טובים (פסח, שבועות, סוכות) דארף מען דערפרעהען אלמנות און אַרומען לביט און יתומים:

יותר

תורת החסידים הראשונים ה

ספר חסידים החדש

(א) יחדר ללמוד כל ליל שבועית ולא יפחד שיחה בסירה:
 (בא) דלון בדיל ייהיב בבהיב ולמסור ההדים ויומר תהוהים כדי שלא יבוא לירי סקרה ח"ו:
 (גב) למסור המחשבה ביוון כאלו שם הוי"ה ביה כתוב לפניו ברוי שחור ע"ג נייר לבנה בניקוד כזה יתקנה:
 (גה) יעייין בהלכה אחת שעה אחת בכל יום בעיין הדק היטב כדי לשבר הקליפות:
 (נד) כל אכילתו ושתיתו לא יהיה יותר מכדי צרכו ויהיה לשם שמים כדי שיתחזק גופו לעבודת ה':
 (נה) אל תלחום לחם רע עין ויהיה נזהר בזה מאוד:
 (נו) יתיר מחד למדך ברכת המזון בכוונה שלימה ולחדר בכל הדברים הצריכים לכוס ברכת המזון:
 (נא) לא ילך בקומה זקופה שלא להחות מורא שמים מעליו:
 (נב) בעת התפילה יחשוב שכבודו מלא עולם וירא ויבוש, ויתן עיניו למטה, ויחשוב כאלו אור גדול לפניו, שהוא עומד לפני ה' הנכבד שהוא מקור האורה לאין תכלית:
 (גס) ישמור עצמו שלא לבא לירי חטא הקל אפילו בשונג:
 (ס) ירגיל עצמו במדת רחמנות ויסיר מלבו קנאה ושנאה וכעס:
 (סא) ירגיל עצמו לדבר בנהיה וסימן לדבר רוח רעש אש אשר לא בהם ה' כי אם בקול דמסה דקה:
 (סב) לעולם יחשוב כאלו עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה:

רא

דעם דימאנדינגען טאג

(א) יחדר. א נאנצע נאכט פון שבעות דארף ס'ן לערנען, און דעסאמס דארף ס'ן נישט רירען קיין נישט נוצנען רייד:
 (בא) דלון. יום הכפורים ב' נאכט דארף ס'ן נעכטיגן אין שוהל, און ס'ן דארף זאגען נאנץ תהלים, און ס'ן דארף פירען בעסען, כדי עס זאל איהם נישט שרעקען קיין סקרה ח"ו:
 (גב) למסור. אז ס'ן וויל ריין כאבען די נעראנגען דארף ס'ן זיך פארשטעלען אזוי ווי עס ליגט פאר איהם א קוויטעל וואס עס איז דערויף אויף געשריבען אויף וויסע פאפיר מיט שווארצע טינט דער שם הוי"ה ביה מיט אזא ניקוד יתקנה:
 (גה) יעייין. יעדען טאג דארף ס'ן א בעשטימטע צייט קלערען אין א הלכה, דען דערמיט צוגרעכט ס'ן די קליפות:
 (נד) כל. דער גאנצער עסען און טרינקען פון מענטש זאל נישט זיין מיט פון זיין נויטיקייט, און עס זאל זיין צוליעב גאט'ס וועגען, אז מיט דעם עסען און טרינקען וועט ער שטארקען דעם קערפער צו רעדנען גאט ב"ה:
 (נה) אל. וואלט נישט עסען מיט א קאריגן מענטש, און ס'ן דארף דאס זיין זייער פארנוכטניג:
 (נו) ידיו. ס'ן דארף זיין זייער נקיים בענטשן ברכת המזון מיט דער גאנצער כוונה, און ס'ן זאל זיין נקיים מיט אלע זאכען וואס ס'ן דארף צו האבען צום פוס פון ברכת המזון:
 (נא) רא. א מענטש דארף נישט זיין מיט אן אייגענעם געלטען גאנג, כדי נישט אבצושטויסען פון זיך די מרא פון היסעל:
 (נב) בעת. בשעת'ן דאזיגע דארף ס'ן אין זינגען האבען אז גאט'ס פבדור איז פול אויף דער גאנצער וועלט, ס'ן דארף מרא האבען און זיך שטענען פאר איהם, און די אייגען דארף ס'ן האלטען אראפגעלאזט, און ער זאל זיך פארשטעלען אזוי ווי עס שטייט פאר איהם א גרויסע ליכטיגקייט, דען ער שטייט דאך פאר גאט ב"ה וואס ער איז דער קוואל פון די ליכטיגקייט וואס איז אן א קערע:
 (גס) ישמור. א מענטש דארף זיך היטען אז ער זאל נישט קומען צו מרא א גרינגע זינד, אפילו אויב ער קען:
 (ס) ירגיל. א מענטש דארף זיך אהן געהאנגען מיט דער מדה פון גוטקעריגקייט, און זאל אפמאכן פון זיין הארצען קנאה און שנאה און כעס:
 (סא) ירגיל. א מענטש דארף זיך אהן געוואנגען צו רעדען געלאסענעדיגקייט, דער מיטן איז דערפון ב' רוח און ב' אש שטייט אז ב' זי איז נישט דא גאט, נאר ב' קול דמסה דקה דארט איז דא גאט:
 (סב) לעולם. א מענטש זאל זיך שטענדיג פארשטעלען אזוי ווי ער שטייט פאר'ן מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא:

רא

ספר חסידים החדש

- (כ) לא יפסיק מד"ת על דברים במלים וכן בעת שמהפלי:
 פה לא יהיה במל שעה אחת מהורה וסמיות:
 מה ידריך בני אדם לעבירה ה':
 מה בדי' ומנים אלו יעשה השוכה על ענותיו, א' קודם שקיעת החמה והוא מרומם ביומו חתן שכר
 ב' קודם הכנסת שבת, ג' ערב ר"ח, ד' ערב יום הכפורים:
 מה לא יבעוס ביום שבת:
 מה עסק התורה צריך להיות בשמחה ובקול רם:
 מה ראוי לעיין בכפירים שהם מדברים מסיניות הש"ס, כגון ספר הליכות עולם, או ספר כריתות,
 ושאר ספרים כיוצא בהן, כדי שיוכל לעמוד על אמיתת הדבר ולא יבלה זמן בפלפול
 שר הכל:
 עז בכל מצוה שעושה לא יהיה בו שום צד שלא לשמה:
 עא) שלא ירא מש"ס כראך או שרף, שאין ביד שום בריה להרע לאדם אלא ברצון ה':
 עב) לא יירא מפני עולם הזה אלא ישים במחשבו בסי שאמר והיה העולם:
 עג) לנהוג כבוד בכל הכפרים להנאותם במפה יפה, ובכל השמישי קדושה:
 עד) אם יפסוק באמצע לימוד סחסת איזה סיבה יכסה הספר ולא יניח אותו מנולה:
 עה) יכבד לומדי תורה:
 עו) יהיה נקי בכל עת:
 עז) יודעו כל גופו קודם שיזכור השם ויראה, אם הוא במקום שראוי להזכירו:

יאמר

דעם זונמאנ'דינען טאג

- (כ) לא. בשעת מ'ן לערנעם טאג מ'ן נישט ספסיק זיין מיט פוסמע רעד אויך בשעת מ'ן דאוונט
 טאג מ'ן נאך נישט ספסיק זיין:
 מה) לא. א' מענטש טאג נישט נאך פוסט אן תורה און מצות אפילו א קורצע צייט:
 מה) ידריך. א' נישט דארף א'ן נעוואהנען מענטשן צו עבירה ה':
 מה) בדי'. א'ן פוער ציטען דארף א' מענטש כהן השוכה אויף זינע זינד, א) יערען טאג אידער די
 זון פארגעט, ב) פרימאג פארן נאכט פאר קבלת שבת, ג) ערב ראש חודש. ג) ערב
 יום הכפורים:
 מה) לא. אום שבת טאג מ'ן נישט זיין אין בעס:
 מה) עסק. תורה דארף מ'ן לערנען מיט פרעהליכעם און מיט א הויכע שטימע:
 מה) ראוי. מ'ן דארף לערנען אין כפרים וואס שטועמען פון כגית הש"ס, דהיינו אין ספר הליכות
 עולם, אדער אין ספר פריהות, אדער אין עהנליכע כפרים, כדי ער זאל יעדע זאך
 וויסען דעמילך און ווירקליך, און זאל נישט פאר ברענגען די צייט מיט נארשען פלפול:
 עז בכל. א'ן יעדע מצוה וואס א מענטש מוהם זאל ער זעהן אז עס זאל אין דעם נישט זיין קיין
 שום ענין שלא לשמה:
 עא) שלא. א מענטש דארף נישט מרא האבען פאר קיין מלאך אדער שרף, ווייל קיין בעשע'ענטש
 קאן נישט מוהם שלעכעם א מענטש נאך מיט גאט'ים ווירען:
 עב) לא. א מענטש דארף זיך נישט שרעקען פאר די וועלכליכע פאסירונגען, כדי ער זאל זיך פאר-
 נעמען אין איבערשטען וואס דורך זיין זאגען א'ן די וועלט בעשאפען גע'אדען:
 עג) לנהוג. ספרים דארף מ'ן האלטען כבוד, פארפוען זי מיט א שעהעם הילונג, און דאס זעלבע
 אלע הילונג תשמישים:
 עד) אם. אויב צויעכט א סיבה הערם מ'ן אמאל אויף צו לערנען דארף מ'ן דעם ספר מיט עפעס
 צוועקען, און מ'ן מיר נישט לאזען אפען דעם ספר:
 עה) יכבד. מ'ן דארף מכבד זיין די מענטשן וואס לערנען תורה:
 עו) יהיה. א מענטש דארף שמענדג זיין זיין:
 עז) יודעו. א מענטש אידער ער דערמאנעם דעם נאמען פון נאם דארף פריהער זיין נאנצער קערפער
 ציטערען, און דארף זיך ארום קוקען אויב ער איז יעצט אין אום ארט וואס מ'ן כעג
 זיין הילונג נאמען דערמאנען:

יאמר

ספר חסידים חדש

- (ע) יאמר בסדר היום ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וכו' בשמחה ובכוונה רצויה:
 (עס) יהיה דיבורו בנחת ולא יגביה קולו חוץ מר"ה והפלה:
 (פ) ינהוג כבוד במוזה:
 (פא) יזהר בעניית אמן על כל ברכה שיוסע:
 (פב) יעמוד על הגליו בשעה שאומרים אמן יהא שמי' רבא וברכו וכל דברי קדושה ויטו לזה הפסוק
 קום כי דבר ה' אליך מלך:
 (פג) ידליק נרות בנית הבגסה:
 (פד) יזהר בכבוד זקנים:
 (פה) אל יסנע עצמו מלילך אחר וכן שיברכו (מר"ר רות פרשה ר'):
 (פו) אל יתניף ולא יכבד רשעים אלא מצוה לשנאותם וכבוהם כדי להכניע הקדושה:
 (פז) ראוי להיות עליו תפילין כל היום, ועכ"פ בעת עסקו בתורה ובתפלה, שאו פניו מעסק
 העולם:
 (ח) יקרב עצמו למי שהוא ירא ה', וירחיק עצמו מפילו מלדבר עם מי שאינו ירא ה':
 (צט) יזהר בכבודותיו ובתפלותיו ובלמודיו שיהיה בכוונה ולא מצול אנשים סלומה:
 (צ) יהיה שחם בחלקו:
 (צא) ירגיל עצמו בהתבודדות:
 (צב) לא ירדוף אחר הכבוד והשררה:

כשהולך

דעם וזמאנ' דינען מאנ

- (ע) יאמר. או מען זאגט און וואס און וואס די ווערמער ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו וכו' [נעלויבט
 און נאט וואס ער האט אונז בעשאפען צוליעב זיין כבוד, און האט אונז אפגעשטירט
 פון די פערבלאנדעסען מענטשען, און ער האט אונז געגעבען די תורה וואס איז לויטער אמת, און
 דאס אייביגע לעבען האט ער און אונז און געלאנגט וואל מען דאס זאגט און פרייט און מיט
 קראצט געדאנקע:
 (עס) יהיה. א מענטש דארף רעדען שטיל, און קעמאל נישט רעדען מיט א הויכע שטימע, אויסער
 ביים לערנען און ביים דאוונען:
 (פ) ינהוג. א מענטש דארף אפגעבען כבוד דער מוזה:
 (פא) יזהר. מען דארף זיין זעהר געהיט צו ענטפערען אמן אויף יעדער ברכה וואס מען הערט:
 (פב) יעמוד. מען דארף שטיין אויף די פיס ווען מען זאגט אמן יהא שמי' רבא מברך, אדער ברכו,
 אדער קדושה, און ארמו דערויף איז דער פסוק וואס שטייט שמיא אויף ווי נאט'ס רעד
 איז צו דיר מלך:
 (פג) ידליק. מען דארף צינדען לוכם אין שוהל, און אין בית המדרש:
 (פד) יזהר. א מענטש דארף זיין געהיט אפגעבען זקנים כבוד, אזוי ווי עס שטייט אין דער תורה:
 (פה) אל. א מענטש וואל זיך נישט פערמערען פון גיין צו א שלמען יודען אז ער וואל איהם בעמשען
 מר"ר רות פרשה ר':
 (פו) אל. מען טאר נישט חנפ'נען רשעים, אויף טאר מען זיך נישט מכבד זיין, נאר עס איז א מצוה
 פרייט צו האבען זי, און פארשעמען זי, כדי נידעריג צו מאכען די קליפה:
 (פז) ראוי. עס איז זייער גנבה אז א נאנטען טאג וואל מען גיין אין תפלין, און וועגנענסענס וואל מען
 גיין אין תפלין בשעת'ן לערנען און דאוונען, דען דענסטאל איז דאך דער מענטש אים
 געמערקט פון די ווערמלכע זאכען:
 (פח) יקרב. א מענטש דארף זיך רענהענטערען צו אנאט'ס פארכטיגען מענטשען, או דארף זיך
 רערויטערען אפילו פון צורעדען מיט א מענטש וואס ער איז נישט א נאט'ס פארכטיגער:
 (פז) יזהר. א מענטש דארף זיין געהיט אז ער זאגט א ברכה אדער ער דאווענט אדער ער לערנט
 וואל עס זיין מיט כוונה, און נישט אפזאגען נאר מיט'ן פלויזען מויד:
 (צ) יהיה. א מענטש דארף זיך פרייען מיט זיין חלק. [מיט דעם וואס ער פערמאגט]:
 (צא) ירגיל. א מענטש דארף זיך און געוואהנען זיין איינער אליין:
 (צב) לא. א מענטש דארף זיך נישט זאגען צו בעקומען כבוד, אדער הערשאפט:

כשהולך

ספר חסידים. החדש

צג) כשהולך במקום נקי יתרה ברברי תורה:

ליום שני

- (א) יהא נזהר מגילוי ראש:
 (ב) לא יהיה נחשב בעיניו כל האות עוה"ו נגד אהבת ד':
 (ג) לא יביא עצמו לדין הרהור עבירה, ואם יבוא לו מחשבת הרהור אוי יפנה דעתו לתורה או לדבר יראת ה':
 (ד) יקדים עצמו ליקר לבית הכנסת:
 (ה) קודם שיעשה איה מצוה יאמר הריני עושה מצוה זו לכבוד יוצרי:
 (ו) יהיה שמח בשמחה של מצוה:
 (ז) בכל יום יאמר פרשה מה ה' אלהיך שואל מעמך ויאמר אותו. בכוונה:
 (ח) יתבודד מקצת היום ויחשיב בגדולת הבורא ובמעשיו הנפלאות:
 (ט) בכל יום יאמר מעניות איוב אחרונים:
 (י) בכל יום יאמר איה מים הים:
 (יא) יצמער כשראה עוברים רצון ה' חיו:
 (יב) ישמור לשונו מלדבר לשון הרע על חבירו:
 (יג) יתן מעשר מכל ממנו ומכל מה שירוויח:

יהי

דעם זונטאג'דינען מאג

צג) כשהולך. אז מען נים אין ארבעים ארם דארף מען אין ינען האַבען תורה:

דעם מאנטאג'דינען מאג

- (א) יהא. א מענטש דארף זיין געוואַרענט נישט גיין מיטן בלויען מאַג:
 (ב) לא. א מענטשען דארף נישט זיין חשוב אלץ תאוות פון דער וועלט גענען די לעבשאפט צו גאם ברוך הוא:
 (ג) לא. א מענטש דארף זיך נישט ברענגען צו טראכטען געדאנקען פון א עבירה, און סאָמער איז א מענטשען אַנגעקומען צו טראכטען אַזעלכע געדאנקען דארף ער אַפּקערען די געדאנקען, צו טראכטען פון תורה אָדער פון יראת שמים:
 (ד) יקדים. א מענטש דארף זיך פאַררען צו גיין אין שוהר:
 (ה) קודם. אירער א מענטש מהומ' א מצוה זאל ער זאָגען איה פון די מצוה צוליעב דעם כבוד פון מיין בעשעפער:
 (ו) יהיה. א מענטש דארף זיך פאַררען דערמיט וואס ער מהומ' א מצוה:
 (ז) בכל. אלץ סאָג דארף א מענטש זאָגען די פרשה מה ה' אליך שואל מעמך (וואס פערמאנט גאט פון דיר? נאָר זאָלסט פאַר איהם מורא האַבען). און זאל דאָס זאָגען מיט פונגה:
 (ח) יתבודד. א מענטש דארף א קורצע צייט פון סאָג זיך אליין און דענסטמאל טראכטען די גרויסקייט פון בעשעפער, און זינען וואונדערליכע מעשים:
 (ט) בכל. אלץ סאָג דארף יעדער מענטש זאָגען די דעצטע אַנטוואַרטען פון איוב:
 (י) בכל. אלץ סאָג דארף א מענטש זאָגען עטליכע קאפיטלעך תהלים:
 (יא) יצמער. א מענטש דארף האַבען שמערצען אז ער זעהט אז מען איז חס ושלוש עובר דעם ווילען פון גאט ב"ה:
 (יב) ישמור. א מענטש דארף פילעווען די צונג נישט צו רידען קיין לשון הרע:
 (יג) יתן. א מענטש דארף געבען מעשר פון זיין גאנצען געלד וואָס ער פערמאנט, און פון אלץ וואָס ער פערדינעט:

יהיה

ספר חסידים החדש

- (ד) יהי' זהיר לברך מאה ברכות בכל יום :
- (ה) ביום ההענית יותר משהיה ומקלות ראש ומכעס ומריבויות ומליצנות ומלשון הרע יתקנאה ושנאה, ע"כ ראוי להתבודד ביום ההענית כל היום :
- (ו) ראוי שלא יהנה בזה העולם חוץ מהעניני דמצוה :
- (ז) יזהר מאוד מלהנות מדבר איסור :
- (ח) לא יאכל שום דבר שמזיק לגוף :
- (ט) לא יאכל בשום פעודה חוץ מסעודה מצוה :
- (כ) יזהר שכל מלבושיו יהיו נקיים ונאים :
- (כא) יהי' מן השומעים חרפתו ואינם משיכים :
- (כב) ראוי לפרוש עצמו מכשר השם דבר תענוג מה שאינו צריך לו כדי ימות החול :
- (כג) לא יחשוב בשבת שום מעשה רחוק או כשים כל משא ומהן כההיא מעשה דאיהו חסיד ג' בשבת דף ק"ג ע"כ) דחשב בשבת לגדור גדר בחול [כפ"י] המיוז באו"ח סי' ש"ו סק"ד] ולא גדרה לעולם :
- (כד) לא יגלה ולא יפרסם לבריות מעשיו הטובים והמצות שעושה בסתר כי אם הכל לשם שמים :
- (כה) לא ידבר בשבת שום שיחה בטויה :
- (כו) יהי' זהיר מאוד במעשיו בשבת יותר מימי החול שלא יפגום אפי' דבור קל :
- (כז) בכל חודש יתבודד יום א' אם יהי' אפשר בבית הכנסת או בבית המדרש שיכול להיות לבד דרי

דעם באנטמא' דינין מאנ

- (ד) יהיה. אטענטש דארף זיין נקיהים צו זאגן אלע מאנ הגורעם ברכוה :
- (ה) ביום. אין א' תענית-מאג דארף מען זיין נקיהים נישט צו לאכען, און נישט זיין אין בעס, און נישט רידען קיין רבילות, און קיין ליצנות און קיין לשון הרע, און נישט האבען קיין קנאה אדער שנאה, דרום איז ווער גלח או דעם גאנצען מאג פֿונ'ם הענית זאל מען זיין אלץ :
- (ו) ראוי. עס איז ווער גלח דאס מען זאל נישט האבען קיין הנאה פֿון דער וועלט, אויסער פֿערנעניגען פֿון א מצוה וואָ :
- (ז) יזהר. א' מענטש דארף זיין זעהר נעוואָרענט נישט צו האבען קיין הנאה פֿון איסור-זאָ :
- (ח) לא. א' מענטש דארף נישט עסען קיין וואָ וואָס איז שעדליך צום קערפֿער :
- (ט) לא. א' מענטש דארף נישט עסען קיין סעודה מיט א' נעוואָרענט, אויסער א' סעודה מצוה :
- (כ) יזהר. א' מענטש דארף זיין נעוואָרענט אז אלע זינע קליידער זאלען זיין ריין און שני :
- (כא) יהיה. א' מענטש דארף זיין פֿירען אז אויב מען וועלט איהם, זאל ער גאר נישט ענטפֿערען :
- (כב) ראוי. א' גאנצע וואָ דארף א' מענטש זיין אפֿשטעל פֿון פֿלח' אדער אנדערע פֿערנעניגען, וואָס איז איהם נישט ווער נחמ' :
- (כג) לא. אום שבת דארף א' מענטש גאר נישט טראכטען פֿון וואָכעדיגע זאכען אדער געשעפֿטליכע זאכען, אזוי ווי דין נטרא דערצילט א' מעשה אין שבת ודף ק"ג ע"ב) אז כ"ז א' חסיד איז דער פֿלאם פֿון זיין פעלד נעוואָרען : דין געבראכען האָט ער זיך געקלערט אום שבת וואָס פֿאר איין פֿלאם ער זאל מאכען אין דער וואָכען, דערווייל האָט ער זיך דערבאנט אז ער טראכט דאס אום שבת, וואָס מען טאר נישט טראכטען פֿון וואָכעדיגע זאכען, דרום האָט ער געשלאסען אז ווער ער האָט דאס געבראכט אום שבת זאל ער שוין קומען קיין שום פֿלאם נישט מאכען, [כן פֿי' המיוז סי' ש"ז סק"ד]. האָט איהם נאָט א' נס געבן און עס איז דארטען אויס געוואָסען א' קאפֿער-בויס, האָט ער דערפֿון געהאט פֿערדענטס פֿאר זיך און פֿאר זיין גאנצער פֿאמיליע :
- (כד) לא. א' מענטש דארף נישט אויס זאגן אדער געוואוסט מאכען פֿאר מענטשן זינע נוסע מעשים אדער מצות וואָס ער מוהט פֿערבארגעניגערט, גאר אלץ זאל ער מהן צולעב גאט'ס וועגען :
- (כה) לא. אום שבת דארף מען נישט רידען קיין שום איבעריג וואָרט :
- (כז) יהיה. אום שבת דארף מען זיין זעהר נעוואָרענט, נאָך מער פֿון אין דער וואָכען אין אלע ענינים, אז ער זאל נישט קאריע מאכען אפֿירי מיט א' איינזיגען וואָרט :
- (כז) בכל. אין יעדען חודש דארף מען זיין פֿאר זיך אלץ חאטש איין מאָ, אויב עס איז מעגליך און בית הכנסת אדער אין בית המדרש אין נעוועס נוס, און אויב נישט זאל זיין חאטש ב"ב

ספר חסידים החדש

הרי סיב, ואם לאו יהי' בביתו בחדר סגור, ולא ידבר עם שום אדם, ויחלק היום לני חזקים, חלק א' משפט, מעשיו, וח"א לתורה, וח"א לתפילה, ויחזיל מערב עד ערב, ואם הוא חמוש שא"א לו יתחיל מבוקר עד ערב, ויהי' כל היום קודש, ולא יחשוב שום דבר מעסקי העולם הזה, אלא יהיה רבוק בקדושה כל היום, ויתורה על עונותיו, וילמוד אותו היום משניות כפי כריתות וגם ראוי לעשות צוואה אחריו באותו יום, כדי שתוך זה יכיר יום פקידה, ויבא לו חיל ורעדה לקיים מצות ה' :

כח) מתחלה ילמוד סור אורח חיים ואח"כ סור יורה דעה ואח"כ סור חושן משפט ואח"כ סור אבן העזר :

כט) יהי' בקי בהלכות ברכות כדי לידע הציץ לברך על כל מין ומין לפני' ולאחרי' :

ל) לא יקח ילד בתוך חיקו סמוך למנחה דשמיא ויטנף בגדיו ובתוך שיחזור אחר מים לנקות בגדיו יעבור זמן מנחה :

א) עכ"פ יתבודד שני ימים בשבוע ויעסוק בתורה כפי יכולתו :

לב) ירגיל עצמו סאור במדות ענה :

לג) כל הליכתו ומעשיותיו לא יהי' רק לדבר מצוה :

לד) יספור בכל יום ספר תהלים :

לה) יקרא בכל חורש מנחת קהלת :

לו) ירחיק עצמי מכל סיני שחוק :

לז) לא ילך במלכשים נאים ויפרים כחוקת הגוים :

לח) יקח לכר רב מצוה אף שלא יהי' לפי כבודו :

יהי'

דעם מאנמאנדינען מאג

כח איהם אין שטוב אין אפערלאסענעם צימער, און ער זאל נישט רירען מיט קיין מענטש, און ער זאל צוביילען דעם מאג אויף דרש טהמל, און טהמל אויף צו בעקלערען זינען מעשים, און און טהמל אויף צו לערנען תורה, און און טהמל אויף צו דאווענען, און דער מאג זאל זיך אן העכען פון איווער כח דעם צווייטען איווער, און איווער ער איז א שוואכער מענטש וואס דאס איז פאר איהם אנגעקליבן זאל ער אן העכען פון און דער פריא פון איווער, און דער נאנצער מאג זאל כח איהם זיין תלמיד, און יענעם מאג זאל ער נאך נישט קלערען פון וועלמליכע זאכען, נאך א נאנצען מאג זאל ער זיין בנהגים צו הרגותם, און ער זאל זיך כחורה זיין אויף זינע וינר, און יענעם מאג זאל ער לערנען משניות פון מסכת פריהות, אויך איז גלויב אז יענעם מאג זאל ער מאכען א צוואה, און דורכדעם זאל ער געדענקען יענעם מאג וואס ס'ען וועט שיקען נאך איהם, וועט אין איהם איהן קובען פאריכט און ציטערניש צו עפיהלען נאמ'ם גיבאם :

כח) מתחלה א סענש דארף פריהער לערנען סור אורח חיים, און נאכדעם סור יורה דעה און נאכדעם סור חושן משפט, און נאכדעם סור אבן העזר :

כט) יהיה א סענש דארף זיין קלאר אין די דנים פון ברכות, פרי צו וויסען וואס צו בענטשען אויף יעדער מין פריהער און דערינאך :

ל) א סענש דארף נישט האלבען אקנד אין שום נאדענט צו מנחה, דען מאמער וועט עס איבערעכטען יינע קימער, און כח ער וועט קריגען וואסער אפצורייניגען די קליידער, וועט דערווייל אדורך גיין די ציט פון מנחה :

לא) ער כל פנים, ווייניגסטענס דארף א סענש זיין פאר זיך אלץ צוויי מאג אין דער וואך, און לערנען תורה לויט זיין סעליכעם :

לב) ירגיל א סענש דארף זיך אפצוהענגן מיט דער מדה פון ענה :

לג) כח אלע זינען נעגן און בעשעפטיגט זאל זיין נאך צו מצוה זאכען :

לד) יספור אלע מאג דארף ס'ען קריגען א ספר פון תהלים :

לה) יקרא אלע חורש דארף ס'ען לערנען קהלת :

לו) ירחיק א סענש דארף זיך דערווייטערען פון אלע סארטען געלעכטער :

לז) לא א סענש דארף נישט גיין אין אעלכע שניע קליידער און טהמערע ווי די עכו"ם :

לח) יקח א סענש דארף גיין צו יעדע רב מצוה חאטש עס איז נישט לויט זיין כבוד :

יהיה

ספר חסידים החדש

- (ל) יהי' והיר במצות הוכה הוכיח אם יש בידו לכהות ;
 (ס) יהי' רגיל להתפלל ברמעות שבידיו אין תפלתו הודת ריקם ;
 (מא) לא יבדל בבית הכנסת שיחה בסלה ;
 (מב) יפרוש מכל פמינו חומש בדי' שיהי' מצוי בידו לעשות ממנו צדקה ונ"ח ;
 (מג) יעשה צדקה בכל עת זה המשאל ספרים שלו לאחרים ;
 (מד) כל ברכה שצריכה להיות בעמידה כגון שמנה עשרה או שאר ברכות גם עניות אמן שלה צריך להיות בעמידה ;
 (מה) התפלה יהי' במתן כל חיבה וחיבה כשפה ברורה וטלה בסלה ובכל הנקודות ולא יבליע שום חיבה או אות א' ;
 (מו) ראוי שלא יעבור שום לילה בשניה וילמוד ג' חלקי הלילה בפסוקה של הורה וחלק רביעי בסודות התורה עד אור היום ;
 (מז) יזהר בכל ברכותיו להבין פני המלות ;
 (מח) יזהר להתפלל לעולם בעשרה ;
 (מט) לא יסעור בסעודה כ"א שיכנס עמו עני אחד להיות סיעד עמו ;
 (נ) בשעת חזרה הש"ץ יכוין על כל ברכה וברכה ויהיה נודר מאמן יהוה וסאמן חטופה כמבואר בש"ע ;
 (נא) יתפלל שמונה עשרה בעינים סגורות ואם מתפלל מתוך הסידור יתפלל בעיניו סגורות ;
 כשכקיש

דעם מאנטאנדינגן טאג

- (ל) יהיה. א מענטש דארף זיין געווארענט מקיים צו זיין די מצוה פון הוכה הוכיח, שטראפן יענעם מענטשען וואס ער זעהט אז ער סהם חלילה א עבירה אויב ער קאן ווערן ;
 (ס) יהיה. א מענטש דארף זיין געוואהנט צו דאוונען מיט טרעהרען, ווייל דורכדעם וועט זיין תפלה געווען ווירקען נישט צוריק צו גיין לעהר ;
 (מא) לא. אין שוהל טאר מען נישט רירען פוסטע ריר ;
 (מב) יפרוש. א מענטש דארף אפשרען אפונפמעל פון זיין גאנץ געלד, כדי ער זאל שטענדיג האבען צדקה-געלד, דערמיט צו טהון צדקה און נסילות חסד ;
 (מג) יעשה. עס איז א מצוה צו בארגען זיינע ספרים, און דערמיט ווערט גערעכענט אזוי ווי מען וואלט שטענדיג געטון צדקה ;
 (מד) כל. יעקע ברכה וואס מען דארף זאגען שטענדיגערהייט, דהיינו שמונה עשרה, אדער אנדערע ברכות, דארף מען דעם אמן אייף זאגען שטענדיגערהייט ;
 (מה) התפלה. אז מען דאוונענט דארף מען דאוונען פאטעלעך, יעדער ווארט בעזונדער, און זאגען ריכטיג די נקודות, און נישט איינשלינגען א ווארט אדער א אות ;
 (מו) ראוי. עס איז ווער גלח או מען זאל נישט שלאפען א גאנצע נאכט, דהיינו דריי טהייל פון דער נאכט זאל מען לערנען פשטות התורה, און די פערטע טהייל נאכט זאל מען לערנען סודות התורה, ביז עס ווערט טאג ;
 (מז) יזהר. מען זאל זיין געווארענט צו וויסען דעם שטיש פון יעדע ברכה ;
 (מח) יזהר. מען דארף זיין געווארענט שטענדיג צו דאוונען מיט א מנין ;
 (מט) לא. מען דארף נישט גיין עסען ביז מען געסט ארעם א אריימאן וואס זאל אייף מיט עסען ;
 (נ) בשעת. אז דער חזן זאגט די הויכע שמונה עשרה דארף מען דמליק אויס הערען יעדע ברכה, און מען דארף זיין געווארענט נישט ענטפערען קיין אמן יהוה אדער א אמן חטופה, אזוי ווי עס שטייט אין שולחן ערוך. (א אמן יהוה איז אז מען הערט ווער עס לאזט אויס א ברכה און מען הערט נישט וואס א ברכה יענער לאזט אויס, דאס הייסט א אמן יהוה, סוף מען קיין אמן נישט נאך זאגן אזוי א ברכה, דאס איז א סכנה. און א אמן חטופה איז אז אדער דעך ביכר סאכער לאזט אויס די גאנצע ברכה טאר מען קיין אמן נישט ענטפערען, דאס איז א סכנה. נאך איז פערהאנגען א אמן יהוה אז מען ענטפערט נישט באלד אמן ווי יענער ענדיגט די ברכה נאר ער ווארט ביז דעם אמן, איז אייף א אמן יהוה ח"ו) ;
 (נא) יתפלל. שמונה עשרה דארף מען דאוונען מיט צו געטאכטע אויגען, און אויב מען זאגט

ספר חסידים החדש

(נב) ביינוקד'ש הלכנה ילכש בגדי החמורות שלו ;
 (נג) ילמוד חכמת הדקדוק השוב כדי שיוכל לדקדק בתפלה היטב ;
 (נד) יזהר להיות בבית הכנסת מעשרה ראשונים ;
 (נה) ידבר להיות סגור לסיל התנוק על ברכיו ;
 (נו) יתן צדקה קודם הפלח ;
 (נז) יזהר במכילה לטהר נפשו מכל טומאה ;
 (נח) ירחיק עצמו משבועות וגדרים והקיעה כף ;
 (נט) יאמר תפלות התנאים הנזכר בפרק ה' קרא (דף ט"ז ע"ב) ;
 (ס) יזהר מאוד שלא ישהה נקבות ;
 (סא) ראוי להיות לו בגדים מיוחדים להפלה ;
 (סב) התפילין של יד יתקן בחוץ בודיע, כדי שמתוך הכאב יושש בהן כבר עת ;
 (סג) מיד לאחר התפלה בשחרית ילמוד דבר מה אף פסוק אחר אם אין לו פנאי יותר ;
 (סד) לא יפסיק כשיחה במילה באמצע לימוד ;
 (סה) אם לא ידע לבדק על איזה דבר אל יאכל או לא יתה כספו עד שיבדק וידע ;
 (סו) יזהר נזהר מאוד שלא ילך במל אפי' שעה אחת ;
 (סז) יקבל אורחים בסדר פנים יפות ;
 (סח) יתן צדקה בסתר כפי יכולתו ;
 (סט) לא יתקן בנו בבית הכנסת ;

48

דעם מאנמא'דינען מאג

פון א סידור, ואל ער קוקען נאר אין סידור, עס זאל זיין פונקט אזוי ווי ער וואלט געהארשט, צו
 געמאכט די אייגען ;
 (נב) כשינוקד'ש, אז כען איז סדרש די לבנה דארף מען אהן טהון שניע קלמערק ;
 (נג) ילמוד, מען דארף לערנען דקדוק, כדי צו דאוונען מיט דקדוק ;
 (נד) יזהר, מען זאל זיין געווארענט צו קומען אין שוהל פון די ערשטע צעהן מענטשען ;
 (נה) יזהר, א מענטש זאל קען אלע מענטשען צו זיין א סגור, אז מען זאל מל זיין א קנוד
 אויף זיין שוים ;
 (נו) יתן, פאר'ן דאוונען דארף מען געבען צדקה ;
 (נז) יזהר, מען דארף זיין געווארענט אלע סאך גמל מכליה, כדי צו דאוונען זיך פון יעדער טומאה ;
 (נח) ירחיק, א מענטש דארף זיך דערווייטערען נישט צו שווערען און נישט צו טהון קען נדר און
 נישט געבען קען הקיעה כף ;
 (נט) יאמר, א מענטש דארף זאגען די תפלות וואס די תנאים דאכען געבעטען, אזוי ווי עס שטייט
 אין סכנת ברכות (דף ט"ז ע"ב) ;
 (ס) יזהר, א מענטש דארף זיין פארנוכטיג זיך נישט איינצוואלסען די מענטשליכע נקיות ;
 (סא) ראוי, עס איז זייער גרייף אז צום דאוונען זאל מען האבען געווארענט קלמערק ;
 (סב) התפילין, די תפילין יד יד דארף מען גוט צו ציהען אויפ'ן האנט, דען דורך דעם וועט מען
 וועט ער גערעכטען צו מאפען זי אלע ווילע ;
 (סג) מיד, באלד נאכן דאוונען און דער פריא דארף מען עפעס לערנען, האטש איהן פסוק אויב
 ער האט נישט קען צייט צו לערנען מער ;
 (סד) לא, אן מיטען לערנען מאר מען נישט מפסיק זיין מיט פוסטע רייד ;
 (סה) אם, אז מען וועט נישט אויף אעסענווארג וואס א ברכה מען דארף מאכען, זאל מען זאגנעם
 נישט קען און נישט קען הנאה האבען ביי מען זאל לערנען די דינים רעדאון און
 וויסען ריכטיג ;
 (סו) יהיה, מען דארף זיין געווארענט נישט צו גיין למדג אפילו א קורצע צייט ;
 (סז) יבבר, אורחים דארף מען צוגעבען מיט אפרעדליכען געזעט ;
 (סח) יתן, מען דארף געבען צדקה פארבארגערהיט, לויט די מענטשליכע ;
 (סט) לא, אין שוהל זאל מען נישט קושען קען קנוד ;

ספר חסידים החדש

(ט) אל יננוב דעת חבירו :

(עא) ידון כל אדם לכף זכות :

(עב) לא יעשה דבר שיחשדו בו אדם, שלא להכשיל רבים :

(עג) אל יאמר שום נחיש :

(עד) מצוה הבא לדרך אל האדם להתחיל בריה או בשאר זמנים אלא כל הזמנים שווין ומאן דקפיד וכו' :

(עה) יזהר בכבוד אשתו :

(עו) יפזר מסון עד שיהיה בהודור מציה :

(עז) בצאתו לדרך יצא כבי טוב :

(עח) אל יעמיד עצמו בטקום סכנה, ואל יסמוך על גס :

(עט) אל יכנס לביתו או לבית חבירו פתאים :

(פ) אל יצטר שום בעלי חיים וכו' אדם :

(פא) אל תשכן באהלך עולה דהויט ספר שאינו מונה :

(פב) אל תחז ביהך בלא מעקה וכן ירחיק מביתו כל דבר המזיק :

(פג) אין שואל רשאי להשאל :

(פד) אל יאכל כסוד לזמן התפלה :

(פה) יזהר בקריאת שבע על סתרו :

(פי) ישלום פשוטיו עם הצבור בכל שבע ימות עם פירשו :

(פו) אל יאמר בערב שבת מן המנחה ולמעלה :

דעם באומאדינען טאג

(ט) אל. מ'ן מאר נישט ננב'עניו דן דעה פ'ן דעם צווייטען :

(עא) ידון. יערערען סענטש דא. מ'ן דן זין לכף זכות :

(עב) לא. מ'ן מאר נישט טהון א נאך וואס ס'ענטשען וואלען אויס חושר זין אז ער האט נעמקן א

זכירה, אז ער וואל דערמאנען נישט שטרויכלען סענטשען :

(עג) אל. מ'ן מאר נישט וואנען קען נחוש :

(עד) מצוה. אז עס קומט פאר אז דו וואלט טהון א מצוה-ואך וואלטו נישט וואנען, איך וועל דאס

אנהענגן טהון אום ראש חודש, אדער אין א אנדערע צייט, נאך אדע צייטען וואלען בי

דער זון גלעך :

(עה) יזהר. א סענטש דארף זין געווארענט בכבוד צו האלבען זין ווייב :

(עו) יפזר. אויף דין שטיקעס פון א מצוה דארף מ'ן אויסגעבען ביי א ריזיטעל געלד סערה וויפער

עס איז ווערט :

(עז) בצאתו. אז מ'ן גיט אין וועג דארף מ'ן אוועק גיין ווען עס איז ליכטיג :

(עח) אל. א סענטש דארף זיך נישט אנטשטעלען אין א געפעהרליכען ארט, און דארף זיך נישט

פערלאזען אויף א גס :

(עט) אל. א סענטש דארף נישט ארין גיין פלוצלונג אין זיין שטוב, אדער אין א פרעמדע שטוב :

(פ) אל. כ'ן מאר נישט אנטהן קען צער קען לעבעדיגע נאך, און א כל שכן א סענטשען מאר מ'ן

געוויס נישט אנטהן קען צער :

(פא) אל. מ'ן מאר נישט הארטען אין שטוב א אויסגעבט, דאס ס'הט מ'ן א ספר וואס איז נישט

ריכטיג איבערגעגעבן :

(פב) אל. וואלט נישט לאזען דין שטוב אהן א נאנט, אויך וואלטו דערווייטערען פון דין שטוב

יעדע געפעהרליכע נאך :

(פג) אין. אז א סענטש בארנט עפעס ביי עטלעכן מאר ער דאס נישט פערבארען א צווייטען :

(פד) אל. אז עס איז נאנט צו דין צייט פ'ן דאווענען מאר מ'ן נישט עסקן :

(פה) יזהר. כ'ן דארף זין געווארענט צו לעבען קריאה שבע פאר'ן שלאף :

(פי) ישרים. אלע וואס דארף מ'ן ענדענען דן סדרה צוויי טאל יעדען פסוק און אהן טאל דע-

תונים, און אויף דעם פירוש פון רש"י :

(פו) אל. פרישטאג מאר מ'ן נישט עסקן פ'ן דער צייט פ'ן זמן מנחה :

ספר חסידים החדש

- (פח) אף על פי שיש לו עבדים יסריח בעצמו לכבוד שבת:
 (פט) יעשה שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו:
 (צ) תקנה גדולה לקנות דך חבר והתיעץ עמו חסיד איך לעשות מלאכה ה' כראוי:
 (צא) יזהר למכור כלים הקינה מעבדים אפילו הם ישינים:
 (צב) לא יעשה שום מלאכה בחול המועד:
 (צג) לא יכנה שם לחבירו אפילו דרש בשמו לא יקראנו:

ליום ערשית

- (א) כל מה שיחדש בתורה יהי רגיל בפיו, ויחזור חסיד מה שחדש, ועליו אמרו (אבות פרק ג')
 כל השייך דבר א' ממשנתו דייקא:
 (ב) בשעת הג' ת ספר התורה יראה באותיות התורה אולי יראה אות שיש לו אחיזה בו, כי כל
 ישראל יש להם אחיזה באות אחד ויבוא לו על ידי זה הארה גדולה כנשמתו:
 (ג) אל יזכור בפרוריו להם:
 (ד) עיקר זמן נתינת הצדקה בערב שבת ובערב יו"ט:
 (ה) יזהר מאוד ליתן שכר שכיר ביומו:
 (ו) ילמוד משניות בעל פה עם פירוש:
 (ז) יהי רגיל לומר ד"ת בשם אומרו כי האומר דבר בשם אומרו וכו':

אל

דעם מאנמאנדינגען טאג

- (פח) אף על פי. האמש א מענטש האט קענטט פון דעסמוועגען דארף ער זעלבסט ידע בעמיהען אהן
 צו גרייפן לכבוד שבת:
 (פט) יעשה. א מענטש דארף מאכען שלום צווישען א מאן און זיין ווייב, און צווישען צוויי מענטשען:
 (צ) תקנה. עס איז זעהר נוציג אז מען זאל ידע קליפען א חבר, און מיט איהם ידע שטענדיג מיישב
 זיין ווי אזוי צו טהון ריכטיג דעם אייבערשטעם ווילען:
 (צא) יזהר. מען דארף זיין געווארענט אז מען זאל מובלען די כלים וואס מען קויפט ביי א עכ"ם,
 האמש זי זענען אלטע און מען כשר'ט זי:
 (צב) לא. און חול המועד מאר מען נישט טהון קיין ארבעט:
 (צג) לא. מען מאר קניגען נישט אן רופען מיט א ביינאמען, האמש זענער איז געוואהנט מיט דעם
 נאמען פון דעסמוועגען מאר מען איהם דאס נישט רופען:

דעם דינסטאגדינגען טאג

- (א) כל. אלץ וואס א מענטש טהוט עפעס אויף אין לערנען, זאל דאס זיין געוואהנט ביי איהם אין
 טויל, און ער זאל שטענדיג חזרין, וואס ער האט אויפגעטהון אין לערנען, און דערויף
 האבען די חז"ל אן געזאגט (אבות פרק ג') אז מען פערנעסט עפעס פון "זיין" לערנען כו':
 (ב) בשעת. בשעת מען הייבט אויף די ספר תורה זאל ער קוקען אין די אותיות, ווייל ס'מער וועט
 ער זעהן א אות וואס ער האט אין דעם א אנהאלטונג, ווייל יעדער יוד האט א אנהאלטונג
 אין איין אות פון דער הייליגער תורה, און דורכדעם וואס ער וועט קוקען אויף דעם אות וואס ער
 האט אין איהם א אנהאלטונג וועט ער בעקומען א גרויסע ליכטיגקייט צו זיין נשמה:
 (ג) אף. מען מאר נישט פערשעמען ברעקלעך ברויט:
 (ד) עיקר. די הייפט זאך פון צו געבען צדקה איז ערב שבת און ערב יום טוב:
 (ה) יזהר. מען דארף זיין געווארענט יעדען טאג בעצאהלען דעם געדונגענעם ארבעטער:
 (ו) יסמך. מען דארף לערנען משניות מיט א פירוש פון אויסגענויטגט:
 (ז) יהיה. א מענטש דארף זיין געווארענט צו זאגען דברי תורה אינ'ם נאמען פונ'ם מענטש וואס ער

כבר הכידים החודש

- (ח) אל יאמר לשום בעל דין הדין עשה לך שלא כהונן :
- (ט) לא יקלל לשום אדם משראק הכשרים :
- (י) לא יקלל את עצמו :
- (יא) בשבת ילמוד קבלה :
- (יב) בגדי יום טוב יהיו יותר טובים מכגרי שבת :
- (יג) יזהר לשלוח מעות לעניים לצורך יום טוב :
- (יד) לא יחמוד שום דבר שרואה אצל חבירו :
- (טו) יזהר מאוד מלשון הרע אפילו אבק לשון הרע :
- (טז) יזהר מאוד מנקימה ונמירה :
- (יז) לא יגלה סמשים טובים שלו :
- (יח) יזהר מאוד כל דיבור שיוציא מפיו יהיה הכל ביראה :
- (יט) קודם שישן כלילה יחשוב כל מה שעשה איתו היום, הן כריבור או כשאר דברים, ומה שהוא שלא כהונן יתחרט עריו, יעשה חשבה, ויסיק יעשה לו נדר שלא ישוב עוד, ויעשה חיקן לתקן עבירה זו :
- (כ) מאוד יהי נזהר בשתיקה שלא לדבר אפילו יזכור אי שלא לצורך :
- (כא) מאוד יהיה נזהר מנדרים אפילו בעת צרה :
- (כב) יהיה נזהר קודם שמתפלל על איזה דבר יקדים וידוי ויאמר חטאתי וכו' ואחר כך יתפלל על צרכיו :
- (כג) כשכבא לו איזה כשורה טובה אפילו היא בעיניו טובה מועמת, מיד יתן שבת והודיה להשם ברוך הוא, וגם כשחודש איזה דבר כלימודו יתן הודיה :

כשארם

רעם דינסמאנדינען מאנ

- האם ראם פון איהם נעהערט, ווייל אז סען זאגט אינ'ם נאָמען פֿונ'ם מענטש וואָס סען האָט ראָם פֿון איהם נעהערט, גרענגט סען דן נאולה אויף דער וועלט :
- (ח) אל. סען סאָר נישט זאָנען צו קען בעל דין, דער דיין האָט דיר נישט ריכטיג גע'משפּט :
- (ט) לא. סען סאָר נישט שעלטען קען יוד :
- (י) לא. א מענטש סאָר יוד נישט שעלטען :
- (יא) בשבת. אום שבת דארף סען לערנען קבלה :
- (יב) בגדי. דן קליידער וואָס סען גיט אום יום טוב זאָלען זיין בעסערע קליידער פֿון דן שבת'דיגע :
- (יג) יזהר. סען דארף געוואָרענען זיין צו שיקען אַריבער ל'ם נעלד אויף יום טוב :
- (יד) לא. סען סאָר נישט נלוסמען כִּין זאָר וואָס סען זעהט ב'ים חבר :
- (טו) יזהר. סען דארף זיין זעהר געוואָרענען נישט רידען קען לשון הרע אפילו אויפ'ן וואונק :
- (טז) יזהר. סען דארף זיין זעהר געוואָרענען נישט זיין קען נוקם ונומר :
- (יז) לא. סען דארף נישט געוואוסט סאָכען זינען נוסק מלשים :
- (יח) יזהר. סען דארף זיין זעהר געוואָרענען אז יעדעס וואָרט וואָס סען זאָגט פֿונ'ם סויל זאָל זיין מיט גאָט'ס פֿאַרבינדענעם :
- (יט) קודם. ב' נאכט אידער סען גיט שלאָפֿען דארף יעדער מענטש איבער רעכענען אלץ וואָס ער האָט געטהון דעם גאנצען טאָג, ס'מיט רייד און ס'מיט אנדערע זאכען, און אויב ער האָט געטהון זאכען וואָס זענען א עבירה, זאָל ער דערנאָך חרטה האָבען, און סהון חשבה, און באַלד סאָכען יוד א צאָהם אז סעהר זאָר ער שוין אַזעלכעס נישט סהון, און ער זאָל סהון א חיקון צו פֿערזיכטען דן עבירה :
- (כ) מאד. סען דארף זיין זעהר נזהר אין דן סרה פֿון שווימען, נישט צו רעדען אפילו אין וואָרט וואָס איז נישט נויטיג :
- (כא) מאד. סען דארף זיין זעהר פֿאַרוואַכטן נישט צו סהון קען נדר, אפילו אין דער צייט פֿון א צרה רחמנ'י לעל :
- (כב) יהיה. אידער סען בעס אויף עפעס דארף סען פֿרייהער זאָנען וידוי, חטאתי עויתי וכו' און נאכדעם זאָל ער בעסען זיין פֿערלאנג :
- (כג) כשכבא. אז עס קומט א מענטש א כשורה טובה, האָט עס אין א קלימען טובה, זאָל ער באַלד

ספר חסידים החדש

(כז) כשאדם יודע שהוא מפיה בעת השניה אל יישן חוץ די יחית של ספרים אם לא שמכנה. המפרים, יראוי להתמיר אף חוץ לר' אסיה :

(כח) יהיה והיר שלא לאכול אצל כל אדם וכפרט שלא ינהג טרע עין :

(כט) יהיה והיר להתפלל דוקא בציבור :

(ל) יהיה נזהר מאוד להיות עלוב ואינו עולב שומע חרפתו ואינו משיב :

(לא) יתפלל בתוך תפלתו שהשם ברוך הוא יצילנו מכעס ומנאות, יודרכנו במידה ענוה :

(לב) כשנותן לעני איה צדקה יכווין לחדר שם הוי"ה ב"ה, הפרוסה היא יוד מן השם והי אצבעות שנותן בו בעל הבית היא היא ראשונה של השם, וכשפושט ידו לתת לעני כדמות וי"ו :

ועני המקבל הפרוסה בה אצבעות ה"א אחרונה שבשם :

(לג) יהיה והיר להתפלל על זרעו ועל זרע ורעו שיהיו צדיקים ותלמידיו חכמים ויאהבו השם ברוך הוא. לא יהיה והיר לעשות חסונה לברכה הטוב ויאמר פריני שוכן ומוטון וכו' ובה ססלס הסמרא אחרא ר"ל :

(לד) לא יאכל אכילה גסה :

(לה) כשאדם חלוש ואינו יכול להתענות ואוכל בזמן הראוי להתענות כשומא יושב לאכול יאמר בפה סלא, אין אני אוכל להנאת גופי אלא לבריות הנוף לעבודת הש"י :

(לו) יתבודד יום אחד בחודש להתפלל לה' שיצילו אותו ואת כל אשר לו סכל צרה וציקה וצער. ירחיק

דעם דינסטאנדיגען מאג

דאנקען און לויבען דעם איבערשטען, איה אי סען סתום, קעמס אויף אין לערנען דארף סען אויף באלד לויבען דעם איבערשטען :

(כז) כשאדם, אז א מענטש וויסס אז ער איז ספיה בשעת ער שלאפס, ואל ער נישט שלאפן אין פער אילען וואס עס ליגען דארטען ספרים, סידען ער רעקט צו די ספרים, און גס איז ווער גייה ראס סען ואל מחמיר וכן אפילו חוץ די פער אילען :

(כח) יהיה, א מענטש דארף וכן נקחם נישט צו עסקן בב יעדען סענטש, און איבערהויפט נישט האבען קיין הנאה פון א קארנען סענטש :

(כט) יהיה, סען דארף וכן נעווארענט אז סען ואל דאוונען דוקא מיט א מנין :

(ל) יהיה, א מענטש דארף וכן ווער נעווארענט צו לאזען יק פארשעסען, און ער ואל קענעם נישט פארשעסען, הערען אויף ויה שאנדיגד און דערויף גאר נישט קענטערען :

(לא) יתפלל, בשעת סען דאווענט דארף סען בעסען דעם איבערשטען אז ער ואל איהם אהן הוטען פון כעס, און פון גרויסקייט, און ער ואל איהם פיהרען אין דער כרה פון ענוה :

(לב) כשנותן, אז ער נישט צדקה א אריסאן דארף סען אין ווען האבען דערייט מידה צו וכן דעם שם הוי" ברוך הוא, די שריטה איז א יוד פון שם, און די פנג פנגער וואס ער נישט מיט די צדקה איז ראס ערשטער אות ה', און אז ער ציהס אויס די האנד נעבען די צדקה דעם אריסאן איז דעם אות ה', אין דער אריסאן נעמט דאס צו מיט די פנג פנגער און דאס דער לעצטער אות ה' פון דעם שם הוי" ביה :

(לג) יהיה, א מענטש דארף בעסען אויף ווען קינדער און אויף ווען קינדס-קינדער אז ים ואלען וכן צדיקים און תלמידים חכמים און ליעב האבען גאט ברוך הוא :

(לד) יהיה, אידער סען בענטש דארף סען זאנען הריני מוכן ומוטון לקיים סיע שר ברכת הטובן וכו' דערמיט קערט מען אפ די סמרא אחרא רחמנא ליצלן :

(לז) לא, א מענטש דארף נישט עסקען קיין גראבע עסקעווארג :

(לח) כשאדם, אז א מענטש איז שוואך און ער קאן נישט פאסטען, און ער עסט און דער צייט וואס סען דארף פאסטען, יאר ער זאנען בפירוש מיט דעם פילען מויל בשעת ער נישט עסען, איה עס נישט צוליב מיין קערפערליכען פערנענען, גאר צוליב דעם נעוונד פון סען קערפער, בדי איה ואל מיט איהם קאנען דיענען גאט ברוך הוא :

(לז) יתבודד, און מאג אין חודש דארף סען וכן אילען און בעסען דעם איבערשטען אז ער ואל בעשערעסען איהם מיט וכן הויז נעוונד, פון צרות און קענטשעס און שטערען :

ספר חסידים המדש

- (ל) ירחיק מאוד ממידה הנאה:
 (לו) כשדורש ברכים או מחדש איזה חידוש תורה בפני רבים אל ישמח אלא יאמר בלבו כי המה גדולים ממני ומה אני ומה חיי:
 (לז) יזהר לחדש חידושי תורה:
 (לח) כשיוהיה לו איזה משפט עם חבירו יראה לוותר איזה דבר שלא יצטרך לילך עמו בדיינא ודינא:
 (לט) לא יגע בירו למטה מטיבורו:
 (ס) יזהר מאוד מלהסתכל בנשים החורין מן הסת:
 (סא) יזהר מאוד מבעס:
 (סב) אל ינביה קולו אפי' בביתו אלא ידבר בנמוך כאלו מדבר לפני מלך:
 (סג) התפלה יהיה בכונת הלב, וקודם ההפלה יפנה מחשבתו מעסקי עולם:
 (סד) יזהר לקבוע מקום התפלה:
 (סה) אם באו יסורין ח"ו על אדם יקבלם באהבה:
 (סו) יזהר שלא ליתן סמנו בין מורה למערב אף כששוכב יחידי וב"ש עם אשתו:
 (סז) יזהר לקרות ק"ש בכונת הלב:
 (סח) יזהר שלא לדבר על שוכני עפר:
 (סט) יזהר להיות כל גופו וכל בגדיו נקיים כצת התפלה:
 (נ) אסור להנות מעה"ז בלא ברכה:
 (נא) יכבד בגופו ובממנו תלמיד חכמים:

יזהר

דעם דינסמאנ' דיגען מאנ

- (ל) ירחיק. א מענטש דארף זיך זעהר דערווייטערען פון דער מדה פון נאיה:
 (לו) כשדורש. אז א מענטש דרשנט פאר'ן עולם, אדער אז ער זאגט עפעס א חידוש אין דער תורה פאר'ן עולם, זאל ער זיך נישט פרעהען, נאר ער זאל טראכטען אין הארצען אז דאס פובליקום זענען פערשטענדליכע מענטשען פאר מיר, און וואס בין איך, און וואס איז ווערט מיין לעבען:
 (לז) יזהר. א מענטש דארף זעהן סדרש צו זיין אויפצוטהן עפעס אין דער תורה:
 (לח) כשיוהיה. אז א מענטש האט א משפט מיט זיין חבר זאל ער גלייכער עפעס נאך לאזען, אידער ער זאל גיין מיט איהם צו ארץ תורה:
 (לט) לא. מען דארף נישט האלטען זיין האגד נידעריגער פון נאפיל:
 (ס) יזהר. מען דארף זיין זעהר פארוויכטיג נישט צו קוקען אויף נשים, מכלש"כ אויף די נשים וואס קומען צוריק פון הליות הסת:
 (סא) יזהר. מען דארף זיין זעהר געווארענט אז מען זאל נישט זיין אין בעס:
 (סב) אל. א מענטש דארף קענעמאל נישט רעדען הויף, אפילו ב"י איהם אין שטוב, נאר ער זאל רעדען שטיל, פונקט אזוי ווי ער וואלט גערעדט צו א'קיסר:
 (סג) התפלה. דער דאוונען דארף זיין מיט הערצליכע כיונה, אין פאר'ן דאוונען דארף מען די געדאנקען ארויס מהו פון די וועלטליכע געשעפטען:
 (סד) יזהר. מען דארף בעשטימען א ארט אויפ'ן דאוונען:
 (סה) אם. אויב עס קומט יסורים אויף א מענטש דארף ער דאס צו נעמען מיט דיעבשאפט:
 (סו) יזהר. א מענטש דארף זיין געווארענט נישט צו שמעלען זיין בעס צווייזען מורה און מערב. האפט ער שלאפט זעלבסט, א פל שפן אויב דארטען שלאפט אויף זיין ווייב:
 (סז) יזהר. מען דארף זיין געווארענט ליענען קריאת שמע מיט הערצליכע כיונה:
 (סח) יזהר. א מענטש דארף זיין פארוויכטיג נישט צו רעדען אויף געשטארבענע מענטשען:
 (סט) יזהר. א מענטש דארף זיין געווארענט אז זיין גאנצער קערפער און אלע זינע קליידער זאלען זיין ריין בשעת'ן דאוונען:
 (נ) אסור. פון דער וועלט מאר מען נישט קיין הנאה האבען אן א ברכה:
 (נא) יכבד. א מענטש דארף גבול האלטען תלמיד חכמים מיט זיין קערפער אין מיט זיין געלד:

יזהר

ספר חסידים החדש

- (ג) יזהר מאוד ליתן צדקה כראוי לעניים הגונים :
- (ג) לא יזיק ממון חבירו :
- (ד) יתאמץ מאוד במה ראפשר לעשות שלום בין איש לאשתו :
- (ה) יזהר מאוד להיות לו אהבה ואהיה עם אשתו ואו שכונה שריו ביניהם :
- (ו) בשמחפלה שמונה עשרה יכירן שהוא כחפלה כנגד בית קרשי קרשים :
- (ז) ישתדל מאוד להיות בקי במשניות :
- (ח) יכנים אורחים בתוך ביתו ויכבדם כפי יכולתו :
- (ט) בכך מעשו יהי' בסחוטו כהקפדה :
- (ס) יזהר לשמח בשמחה יום טוב ולהתענג בכל מיני תענוגים שאפשר :
- (סא) בשיקרה לו איזה היוק בתוך ביתו אל יבעים כהל אלא יקבל באהבה מאת ה' :
- (סב) בליל פסח כשאמר הגדה ראא עצמו כאילו הוא עצמי וצא ממצרים :
- (סג) יזהר שלא יסתכל בשום ענין, וכן לא יקרא בספרי חזונים ופריי מינים :
- (סד) יחבר עצמו אל חכמים וצדיקים :
- (סה) ילמוד הלכות פסח במסח והלכות חג בחג וה"ה לשאר זמנים או ר"ח ולטוב דבר יום ביומו, ובפרט בענין קרבנות היום, ומה טוב אם יוכל לחדש איזה חידוש באיזה ענין שהזמן נורם :
- (סו) ראוי ונכון שלמוד עד כל אכילה איזה לימוד מענין קרבנות הדינו בש"ס מ' קרשים או שאר לימוד ואו אכילתו כאלו הקריב קרבן :

יזהר

דעם דינסטאנדיגען מאנ

- (ג) יזהר . א מענטש דארף זיין זעהר געווארענט צו געבען צדקה וזי געהעריג צו ארענטליכע ארומע רמס :
- (ג) לא . מען מאך נישט מהן א שארען אינים חברים געלד :
- (ד) יתאמץ . א מענטש דארף זיין זעהר שטארקען מיט אלע סענהובערשען צו מאכען שלום צווישען א סאן און זיין ווייב :
- (ה) יזהר . א מענטש דארף זיין זעהר געווארענט או עס זאל שלענדען זיין א לעבשאפט צווישען איהם און זיין ווייב, דען דעסאלט וועט די שכונה רוחען צווישען זי :
- (ו) בשמחפלה . אז א מענטש דארף שמונה עשרה זאל ער און זינגען האבען אז ער דאווענט אנקעגען דעם קרשי קרשים :
- (ז) ישתדל . א מענטש דארף זיין אן שטרענגען או ער זאל זיין קלאר און מסתיה :
- (ח) יכנים . א מענטש דארף נעכען אורחים צו זיין און שטוב, און ער זאל זיין קהרלוק האלמען לויט זיין סענהובערשען :
- (ט) בכל . אן אלע בעשעפטיגונג פון מענטש דארף ער זיין פערטערען אן אנהערשען :
- (ס) יזהר . א מענטש דארף זיין געווארענט זיך צו פרייען מיט די פרעגלעכעס פון יום טוב און זיך אן מהן אלע סארטען פערטענגען וואס זינגען נאך סענהובערשען, צווישען גאטס וועגען :
- (סא) בשיקרה . אז א מענטשען טרעפט זיך עפעס א שארען אן שטוב, זאל ער גאר נישט ווערען איין פעס, נאר מען דארף אלץ צו נעמען מיט לעבשאפט פון גאט ביה :
- (סב) בליל . פסח פון נאכט אז מען זאגט די הגדה דארף מען זיך פארשטעלען פונקט אזוי ווי ער וועלכטס און יעצט ארויס נענאנגען פון מצרים :
- (סג) יזהר . א מענטש דארף זיין זעהר געווארענט נישט צו קוקען אויף קיין עבודה זרה (של נוכחים וטובות) אויף זאל ער נישט זינגען אפיקורסישע ביבלעך ח"ו :
- (סד) יחבר . א מענטש דארף זיך בעהעפמען צו תלמידי חכמים און צו צדיקים :
- (סה) ילמוד . אום פסח דארף מען לערנען די דינים פון פסח, אויף יעדען יום טוב דארף מען לערנען די דינים פון דעם יום טוב, אויף יעדער צייט ארעך ראש החדש דארף מען לערנען די דינים פון יענעם סאן, און אנהערשיפט דארף מען לערנען די דינים פון די קרבנות וואס מען האט יענעם סאן מקריב געווען, אן עס איז זעהר גלחא אז מען זאל עפעס מחדש זיין אויפסורן אן דעם ענין פון דער צייט :
- (סו) ראוי . עס איז זעהר גלחא אז ביי יעדען עסקן זאל מען עפעס לערנען פון דעם ענין פון קרבנות, דהיינו

ספר חסידים החדש

(סו) יהדר שיהי' לו ספר תורה נאה בכל מיני הידור מצוה :
 (סח) יקרא שנים סקרא ואיה בכך ע"ש מספר תורה אם אפשר לו :
 (סט) ראוי לכל ירא שמים שיהא בקי בתנ"ך בכל המעשים והנקודות :
 עו יהדר שלא להשתמש בכלים חדשים שלא טבל במקוה החלה :
 עזא לא ידבר בחזרת הש"ן שמינה עשרה :
 עבז לא יציא עצמו מן הכלל, בכל הפלותיו יאמר בלשון רבים :
 עגז יהי' לו מלבושים מיוחדים לתפלה, שלא יכנס בהן לבית הכסא, ובפרט מנעלים שלו יהיו נקיים.
 בעה התפלה :

עד יהדר באור שלא יישן ביום אם לא שהוא בלתי אפשר לו ללמוד בלא שינת צהרים :
 עה כשישן ביום יקרא מקודם השינה ויהי נועם :
 עו יהיה רגיל לומר כל מה רעבד רחמנא למב עבד :
 עז לא יעשה שום מלאכה או איזה חשבון כמון להפלה :
 עח יטור דיו קודם ההפלה אפילו עומד מדיטור :
 עט צריך להיות בקי בהרכות שבת :
 פו צריך להיות בקי בהרכות יום טוב :
 פא בכל שבת ילמוד איזה דינים בהרכות שבת :
 פב מצוה נרודה לשכח חתן וכלה ולדבר אליהם דברי רציו :

ילביש

דעם דינסמאנ'דינען מאנ

דהינו אין יסרא סדר קדשים, אדער אנ'אנדער לערנען פון קרבנות, דענסמאנ'אנל וועט זיין
 עסען ווערען געקענט פונקט אזוי ווי ער וואלט מקריב געווען א קרבן :
 (סו) יהדר. א מענטש דארף זעהן אז ער זאל האבען א שניען ספר תורה מיט אלע פערזאנלעך זאצ
 ווי עס געהער צו דער מצוה :
 סח יקרא. אלע פרייטאג דארף מען לערנען פון א בשר'ע ספר תורה צוויי מאל יעדען פסוק, און
 און מאל דעם תרגום, אויב עס איז איהם מעגליך :
 (סט) ראוי. עס איז זייער גלייך אז יעדער גאטספארכטיגע מענטש זאל זיין קלאר און תורה און
 נביאים און פסוקים מיט דעם טראג און נקודות :
 עו יהדר. מען דארף זיין געווארענט אז מען זאל נישט געצוץ קיין נישט בליים אדער מען האט זי
 פרייהער גע'מבליט און א מקוה :
 עזא לא. בשעת דער חזן זאגט די הויכע שמינה עשרה מאל מען נישט דערע :
 עבז לא. א מענטש זאל נישט ארויס געסען פונם בלל, נאר ביי אלע געקעט זאל ער זאגן
 א רשון רבים :
 עגז יהיה. א מענטש דארף צו האבען ספעציעלע קלמער צום דאוונען, ער זאל נישט גיין מיט
 זיין און בית הכסא, אנדערשט וועט שוין דארף מען אכטונג געבן אז זי זאלען זיין
 ריין בשעת'ן דאוונען :
 עד יהדר. א מענטש דארף זיין געווארענט נישט צו שלאפען ביי טאג, סידען אז עס איז איהם
 אונגעהויר צו לערנען אויב ער וועט נישט שלאפען :
 עה כשישן. אויב מען שלאפט ביי טאג זאל מען פרייהער זאגן ויהי נועם :
 עו יהיה. א מענטש דארף זיין געווארענט אז ער זאל שטענדיג זינגען, אלץ וואס דער אהבהשאר
 האט געטון האט ער געטון צום גוטען :
 עז לא. געהערט צו די צייט פון דאוונען טאג מען נישט טון מלאכה אדער רעכענען א רעכענונג :
 עח יטור. פאר'ן דאוונען דארף מען וואשען די הענט האטש ער שטייט אויף פונם לערנען :
 עט צריך. א מענטש דארף זיין קלאר אין די דינים פון שבת :
 פו צריך. א מענטש דארף זיין קלאר אין די דינים פון יום טוב :
 פא בכל. אלע שבת דארף מען לערנען אפוסקל דינים פון שבת :
 פב מצוה. עס איז א גרויסע מצוה צו דערפערען דעם חתן מיט דער בלה, און רעדען צו ער
 גענוגסענע רעד :

ספר חסידים החדש

- (פג) ירכיש ערומים :
 (פר) כל נטילות חסד שעושה עם שום אדם לא יהי' רעהו לתשלום נמול, רק יהי' כוחו לשם שמים.
 שהו"ך ברכי השם ברוך הוא שהוא נמול חסד עם כל בריותיו :
 (פה) יהיה רגיל לבקר חולים :
 (פו) לעולם יעשה לפניו משורה הדין :
 (פז) ישתדל לזיץ ולהתעסק לפני חולה להביא לו איזה רפואה :
 (פח) ישפוק נפשו בתחניות לפני המקום על החולה שישלח לו רפואה :
 (פס) לא ישב אצל ראשו של חולה מפני ששכינה למעלה מראשו אלא ישב לפניו באימה ובריאה :
 (צ) כשהולך אל החולה יתעבף בכסותו כמו שהולך לבית הכנסת מפני כבוד השכינה :
 (צא) בימי הספירה יתחבר עצמו אל החברה המתפלל ערבית בוסנה כדי לספור העומר בציבור :
 (צב) יזהר שלא יהיה סבין מיום לשבת או משבת ליום או מיום אפילו הכנה קלת ומועטת :
 (צג) ירגיל עצמו להתר אחר שושבינות אפילו גדול לקמן :
 (צד) כשיודע שיש תחת ידו איזה חירושים מאיזה גדול צריך להוציאם לאור :
 (צה) אם יבוא לאדם ח"ו איזה צער ויגון יזכור ויתנחם כמה צער היה לאבות הראשונים קרובי עליון :
 (צו) יזכור בכל יום הששה זכיות :

דעם דינסטאנדיגען מאג

- (פג) ירכיש. עם אין א גרויסע מצוה אז סען זאל בעקלערען נאקעטע סענטשען :
 (פר) כל. אז א סענטשען מהם א נטילות חסד זאל ער נישט אין זינען האבען צו בעקומען לזיץ דערפאר, נאר ער זאל דאס מהן צוליעב נאט'ס נעבאט, צו פיררען זיך אין נאט'ס וועגען, וואס ער איז א נמול חסד מיט אלע זינען בעשעפענישען :
 (פה) יהיה. א סענטשען דארף זיין געווארענען צו בעוועגן קראנקע סענטשען :
 (פו) לעולם. שמעדיג זאל א סענטשען מהן נאך סערה ווייניגער עם פארערט זיך לזיץ דעם דין :
 (פז) ישתדל. א סענטשען זאל מיט אלע סענליכקייטען לויפן און זיך בעשעפענישען ב"ה א קראנקען סענטשען, ברענגען איהם ארעצטעם מיט זיין בעדערפעניש :
 (פח) ישפוק. סען דארף בעקען דעם אייבערשטען אז ער זאל העלען דעם קראנקען סענטשען :
 (פס) לא. סען מאר נישט וועגען ב"ה א קראנקען סענטשען צו קאפנס, ווייל די שכינה ווהם העכער פון זיין קאפ, נאר סען דארף וועגען לעבען איהם, מיט פארבט און מיט שרעק פאר די שכינה :
 (צ) כשהולך. אז סען גיט צו א קראנקען סענטשען זאל סען זיך איינהעלען אין קלמד אזוי ווי סען גיט אין שוהל, צוליעב דעם כבוד פון דער שכינה, וואס אז אין ב"ה קראנקען סענטשען :
 (צא) בימי. אין די ספירה-מעג דארף סען זיך בעהעפטען צו דער חברה וואס דאווענט מעריב אין דער בעשעמסער צייט, אום צו ציילען ספירה מיט א סבין :
 (צב) יזהר. סען דארף זיין געווארענט נישט אן צו גרייטען פון יום טוב אויף שבת, אדער פון שבת אויף יום טוב, אדער פון יום טוב אויף יום טוב, אפילו א קלענע אונגערעכטע טאג סען אויף נישט :
 (צג) ירגיל. א סענטשען דארף זיך אין געווארענען אין די מצוה פון אונטער פירען אפילו א גרויסער צו א קליינעם :
 (צד) כשיודע. אז א סענטשען האט חירושים פון א גרויסען סאן דארף ער זיך אפטרעקען :
 (צה) אם. אויב עם קומט חס ושלום אויף א סענטשען צער און יסורים זאל ער גערענקען און זיך מרעמסען ווייניגער שטענדיגען האבען אונטערע העלענע עלטערען געהאט :
 (צו) יזכור. אלע סאן דארף סען דערמאנען זעקס זאבען וואס די חירה האט אן געזאגט צו גערענקען, אז דעם סאן וואס סען איז ארויס געגאנגען פון מצרים. (ב) דעם סאן וואס סען איז געשטאנען

ספר חסידים החדש

ליום רביעי

- (א) ילמוד מחכמתו לאחרים לכל אחד כפי השגתו :
 (ב) ינהג לכל אדם בדרך טוב וישר :
 (ג) יתפלל בצורת המצרים וירחם עליהם כאלו הוא אביהם :
 (ד) יסבור משא כל אחד מישראל לרמות לקונו הסובל הכבד ומרחם על כל :
 (ה) לא ישב במושב לצים :
 (ו) לא יסור מחשבתו מלהרהר בדברי תורה או בדרך טוב או שום מחשבה טובה :
 (ז) יזהר מדברים המטבחים הלימוד כמבואר בס' 'הוריות כפ' כהן משוח נרף י"ג ע"ב) :
 (ח) לא יאכל אפר לב העוף :
 (ט) ירנל עצמו לאכול מדברים המטבחים הלימוד כמבואר בס' 'הוריות כפ' כהן משוח נרף י"ג ע"ב) :

כשדורש

דעם דינסמאנ'דינען מאנ

נעשטאנען איין בארג סיני. (ג) דאס וואס עמלק האט אונז שלעכטס געטון אין וועג אז מיר זענען איינס פון מצרים. (ד) דאס וואס נאם האט געטון מרים אין וועג אז מען איז ארויס פון מצרים. (ה) גערענקען צו הייליגען דעם טאג שבת, (ו) גערענקען אז מען האט נאם גערענקען אין דער מדבר, און געמאכט דעם ענל :

דעם מיטוואך דינען מאנ

- (א) ילמוד. א מענטש דארף לערנען אנדערע מענטשען, לויט יענעס'ס פערשטאנד :
 (ב) ינהג. יעדע מענטש דארף מען פירען אין רעכטען וועג :
 (ג) יתפלל. מען דארף בעטען אז עס זאל זיין גוט אפילו די מענטשען וואס מוהען איהם שלעכטס און מען דארף זיך נאך אויף זיך גערעכטען, פונקט אזוי ווי ער זאל זיין ווער פאטער :
 (ד) יסבול. א מענטש דארף פערטראנען די לאסט פון יעדע יוד, דען מען דארף זיך גלייכען צום בעשעפער וואס ער פערנעהט אלץ, און גערעכטען זיך אויף יעדען מענטש :
 (ה) לא. מען מוז נישט ווערען וואו עס ווערען לצים :
 (ו) לא. מען מוז נישט אפגעקען די געדאנקען פון צו קלערען תורה, אדער נוסע ויסען, אדער נוסע געדאנקען :
 (ז) יזהר. מען דארף זיך זעהר פארזיכטיג נישט צו טהון די זאכען וואס מאכען פערנעקען דאס לערנען אזוי ווי עס שטייט אין סוכת הוריה (נרף י"ג ע"ב) דהיינו נישט צו עסען פון א זאך וואס א מויד האט דערפון געגעסען, און נישט צו עסען פון א זאך וואס א קאץ האט דערפון געגעסען, און נישט צו עסען א הארץ פון א בהמה, און נישט זיך געוואהנט צו עסען איינערס, און נישט צו טרינקען וואסער וואס איז איבער געבליבען פון נאכ'ן וואשען זיך, און נישט וואשען די פיס איינעם אויף דעם אנדערען, און נישט לעגען די קלערער צו קאפערס אז מען לייגט זיך שראפען, אויך מאך מען נישט גען דורך א צוים פון אומקלער, און אפילו שכן אז מען זאל נישט גען אונטער'ן אייזעל זעלבסט, אויך זאל מען נישט דורך גען צווישען צוים אייזעל, אויך זאל מען נישט דורך גען צווישען צוים וויכער, אויך זאל א אשה נישט דורך גען צווישען צוים מאכטפערזאגען, אויך זאל מען נישט דורך גען און שמעקען דעם ריט פון א נבלה, אויך זאל מען נישט גען אויף א ברויג וואס פון הינטען איז דורך איהר נישט דורך געגאנגען פערציג מעג קען וואסער, אויך זאל מען נישט עסען קען ברויג וואס איז נישט אין גאנצען אויס געקאכען, אויך זאל מען נישט עסען קען פלעש וואס מען האט אים געשליסן מיט'ן קאפ-לעפער, אויך זאל מען נישט קוקען אינ'ם פנים פון א געשטריבענעם, אויך זאל מען דרייבן בית הקברות, אויך זאל מען נישט קוקען אינ'ם פנים פון א געשטריבענעם, אויך זאל מען נישט לעגען דעם אייזשריפט וואס עס שטייט אויף א מצבה :
 (ח) לא. מען מוז נישט עסען קען הארץ, אפילו פון א עוף :
 (ט) ירנל. א מענטש דארף זיך אים געוואהנען אז ער זאל עסען די זאכען וואס מאכען געדענקען דאס

ספר חסידים החדש

(י) כשדודש ברים יהי' הדרוש על ג' חלקים, חלק א' יהי' פשטים פשוטים מאותה סדרה או חלקים
היום. חלק ב' יהי' מדרגות השייכים באותו זמן או בשאר הדעות המהותיים בבר יום,
כגון דיני ציצית ותפילין וכדומה להם, וחלק ג' יהי' ברכות התוכחות ומוסר וזאת ששים:
(יא) יהי' רגיל להוכיח חבירו בתיכחת מוסר:
(יב) אסור לנגוב דעת הבריות:
(יג) יהיה נזהר מאוד מלדבר שקר וכזב:
(יד) לא יהיה כחשבתו להנות משום אדם, הן דבר קטן או גדול, אלא ישים במחשבו ברכה:
(טו) אל יספר בגנות חבירו:
(טז) ביום כיפור יעמוד כל היום:
(יז) לא יוציא דבר מפיו אלא יודע שרצון הבורא באותו דבר:
(יח) אל ישיאך לבך להשתדל על שום אדם:
(יט) אל יאמר לשום אדם יתן ה' את שאיתך דשמה כבקש עניו או על שום יהודי ועם, רק,
יאמר שאיתך למיכה:
(כ) אשה המקשה לילד או חולה אל ידבר בעון שהיו עושים:
(כא) אל ישים במחשבו בשום אדם:
(כב) כשאשתו מעוברת והגיעה לחדש התשיעי יהפיל להקב"ה שלא תלד בשבת:

אל

דעם ביטוואך דיגען מאג

דאס לערנען איז ווי עס שטעט אין דן גמרא הוריות [דף י"ג ע"ב], דהיינו מען זאל עסען בלויז
וואס איז געבאקען אויף קוילען, און א כל שכן מען זאל עסען דן קוילע זעלבסט, אויף וואס מען
עסען א שטער און וואס איז גאר א בויסעלע געקאכט, אן זאלען, אויף ז'ל מען זיך געזיגט צו
עסען בוימאמל פון איינלערטען, אויף זאל מען זיך געוואהנט צו שרינקען זיין און שטעקען געטום,
אויף זאל מען שרינקען דאס וואסער וואס עס איז איבערגעבליבען פונעם קעסטען דאס מען, אויף
זאל מען אים שרינקען דעם פינגער אין זאלען און עסען דאס זאלען:
(י) כשדורש. אז א מענטש דרש'עט פאר'ן עולם, זאל דן דרשה ענטהאלטען דרש מהלל, און
מהלל זאל זיך נישט פשטים אויף די סדרה פון דער וואך, אדער פונעם ציין פון
יעקבס מאג, דער צווייטער מהלל זאל זיך דיינים וואס געהערען צו יעקב'ער צייט, אדער דיינים וואס
ווערען געברויכט ביי דעם גאנצען לעבען, דהיינו דיינים פון ציצית און תפילין און דעסגלעכען, און
דער דריטער מהלל זאל זיך שטראף רעד און כוסר אין יראה שמים:
(יא) יהיה. א מענטש זאל זיך געוואהנט צו שטראפען זיך פריער מיט שטראף יד:
(יב) אסור. מען מאג נישט געב'ענען דן דעה פון זיך חביר:
(יג) יהיה. מען דארף זיך זעהן געווארענט נישט צו רעדען קען לעגען
(יד) לא. א מענטש מאג נישט מראכטען צו גענומען פון א מענטש, מיט א קליינע זאך, און מיט א
גרויסע זאך, גאר זיך גאנצע האלטונג זאל ער האבען און איבערשטען:
(טו) אל. א מענטש מאג נישט דערזעהלען דן שארע פון זיך פריער:
(טז) ביום. אום יום כפור דארף מען א גאנצען מאג שטעהן:
(יז) לא. א מענטש דארף נישט ארויס רעדען קען אומגענוג ווארט, שרייען אז ער וויל אז דעם
אויבערשטעם ווילען אז צו דעם:
(יח) אל. דאס הארץ דארף נישט גענומען צו הערשען אויף קען מענטש:
(יט) לא. א מענטש דארף נישט וויינישען, גאט זאל ערפיהלען דעם פערלאנג' וויל מאסער בעט ער
שלעכטס אויף איהם אדער אויף אנדערען יוד, גאר מען דארף זאגען, גאט זאל ערפיהלען
דעם פערלאנג צום גוטען:
(כ) אשה. אז א פרוי גיט שווער צום קינד, אדער אז א מענטש איז קראנק זאל מען נישט רעדען
די יוד וואס זי האבען געטון:
(כא) אל. א מענטש מאג זיך נישט זענענדיקען אויף קען מענטש:
(כב) כשאשתו. אז א פרוי איז שוואנגער און עס קומט דער נעמען חורש דארף מען בעסען דעם
אויבערשטען אז זי זאל נישט געווינען אום שבת:

אד

ספר חסידים (החדש)

- (בג) אל יתכל באשה אפילו היא מכושרת, ולא כבנדי צבע שר אשה;
 (כד) התפלל תהיה בשמחה הלב;
 (כה) מאוד צריך להיות לו השגחה מעולה עי בניו שלא יעברו רצון בוראם חזי;
 (כז) מאוד תהי' נזהר בכבוד זקנים וזקנות;
 (כח) אם אדם חשוב עומד אל ישב לפניו;
 (כט) אל יגד ח"ח הרבה פעמים לפני כ"א מפני טורח צבור;
 (ל) קודם שמהחיל להתפלל יאמר יהי רצון מלפניך שההא עולה כוונת אמן שלי עם כוונת אמן האתן השרידים היודעים לכוון עניית אמן כראוי;
 (לא) קודם אכיל נצור יאמר שיר למעלות אשא עיני וגו' ויאמר בכוונה גדולה לשם שמים, ולא יצפה לשום טובה ח"ו רק ביראה גדולה;
 (לב) ילמוד בכל יום דבר מה בעוד שהתפילין עליו;
 (לג) יחלוץ תפילין ביד שמאל;
 (לד) כשאומר ביה כבוד ה' מלך וכו' יעמיד;
 (לה) יאמר שירת או ישיר בכוונה ובשמחה גדולה;
 (לו) המין שבתית שבישתבת המתחיל שיר ושבתה וכו' יאמר בנשימה אחת;
 (לז) אם התפלל כחידות יותר כומר דברים שבקדושה שהוא במקום ברכו וקדושה ושאר דברים שהן בציבור;
 (לח) בכל יום יאמר ד' פרשיות שבתפילין בעוד התפילין עליו, ויאמר כמדר שהן כתובים בתורה, והנה

דעם מימיווארדינגען מאנ

- (בג) אל. מען מאר נישט קוקען אויף קיין אשה, אפילו אז וז איז א מיאומע, אויף מאר מען נישט קוקען אין ד' נעפארבמע קלירער פון א אשה;
 (כד) התפלל. מען דארף דאווענען מיט א פרעגליק הארץ;
 (כה) מאוד. מען דארף זעהר שטרענג אכטונג געבען אויף זינע קינדער אז זי זאלען נישט מהן עפעס געגען דעם ווילען פון גאט ברוך הוא;
 (כו) מאוד. מען דארף זיין זעהר געווארענט אפ צו געבען כבוד אלמע בענטשען, מיט סאנספערנאגען און מיט פרויען;
 (כז) אב. אייב עס שטייט א אנשטענדיגער מענטש דארף מען פאר איהם נישט זיצען;
 (כח) אל. א תלמיד חכם זאל נישט דורך נעם פיער מאל דורך זיצענדיגע מענטשען, פרי ער זאל זי נישט בעמידען אויף צו שטיין פאר איהם;
 (כט) קודם. אידער מען הייבט אן צו דאווענען דארף מען זאגען, "עס זאל זיין דער ווילען פון גאט אז די כוונה פון מען קענטפערען אמן זאל אויף נעם און הייבט מיט די כוונה פון אמן פון די גרויסע צדיקים וואס וויסען ריכטיג מכוון צו זיין און זייער קענטפערען אמן";
 (ל) קודם. אידער מען זאגט אלץ נצור דארף מען זאגען דאס קאפיטל שיר למעלות אשא עיני וגו'. און ער זאל זאגען מיט גרויס פיגה צולעב גאט'ס וועגען, און ער זאל נישט טוהן ד' מצות צו בעקומען דערפאר עפעס טובה, נאר ער זאל דאס טוהן פון גאט'ס וועגען מיט גרויס יראה;
 (לא) ילמוד. אלע מאנ דארף מען עפעס לערנען בשעה מען גיט אין די תפילין;
 (לב) יחלוץ. די תפילין דארף מען אויס טוהן מיט דער לינקער האנד;
 (לג) כשאומר. אין יהי כבוד או מען זאגט ה' מלך וגו' דארף מען דאס זאגען שטענדיגערמיט;
 (לד) יאמר. די שירה אז ישיר דארף מען זאגען מיט פיגה און מיט גרויס פרייז;
 (לה) המין. די פופצעהן לויפונגען און ישתבח וואס הייבט זיך אן שיר ושבתה וכו' זאל מען זאגען מיט אמן אשכנז;
 (לו) אם. אייב א מענטש דאווענט פאר זיך זאל ער געווארענט זיין צו זאגען דאס וואס מען זאגט אנשטאם ברכו און קדושה און די איבריגע זאכען וואס מען זאגט אנשטאם בשעת מען דאווענט מיט א מנין;
 (לז) בכל. אלע מאנ דארף מען זאגען אין די תפילין די פיער פרשיות פון תפילין, און מען דארף זי זאגען לויט דעם סדר ווי זי שטייען אין דער תורה, און וויל די לעצטע צוויי פרשיות

ספר חסידים החדש

והנה ב' פרשיות אומר בקיש לכן צריך לומר פ' קדש והיה כי יביא קידם ברוך שאמר כדי לומר כסדר שבהיב בהורה :

(זה) יאמר עשרת הרבות קודם ברוך שאמר כנגד יורד פעמים ברוך שבברוך שאמר :
 (לס) יאמר מוסר ה' מי יגור באהלך קודם ברוך שאמר שהיא מוסר נגד יורד רבות כזה הולך תמים
 נגד אנכי ה' אלהיך כתיב הכא תמים וכתוב הנה תמים ההוא עם ה' אלהיך ופועל
 צדק נגד לא יהיה לך כי מי שכופר בע"א נקרא צדיק ודובר אמת בלבבו נגד לא תשא לא רגל על
 לשונו לא עשה לרעהו רעה נגד לא תענה וחרפה לא נשא על קרובו נגד לא תגנוב שעושה חרפה
 לקרוביו נבזה בעיניו נמאס נגד זכור את יום השבת ואת יראי ה' בד נגד כבוד את אביך ואת
 אבך נשבע להרע ולא ימיר נגד לא תנאף שאם יצרו טובר עליו ישבע ככועז שנשבע ליצרו וכספו
 לא נתן בנשך נגד לא תרצח ושוחד על נקי לא לקח נגד לא תחמוד :

יאמר

דעם מימיואך דינען טאג

פרשיות זאגט מען אין קריאת שמע, דרום דארף מען צו זאגן די פרשה קדש לי כל בכור און די
 פרשה והיה כי יביאך פאר ברוך שאמר, כדי צו זאגן לויט דעם סדר ווי עס שטייט אין
 דער תורה :

(לח) יאמר. פאר ברוך שאמר דארף מען צו זאגן די עשרת הרבות, אנטקענען די צעהן סאל
 ברוך וואס מען זאגט אין ברוך שאמר :

(לס) יאמר. פאר ברוך שאמר דארף מען זאגן דאס קאפיטל תהלים (סיון) מוסר לדוד, ה' מי יגור
 באהלך, מי ישכון בהר קדשך (אנצאגט צו דוד, גאט ווער קאן וואהנען אין דיין
 געצעלט, און ווער קאן רוהען אויף דיין המלינען בארנ) ווייל דער קאפיטל בעדמט גענען די צעהן
 געבאט, וואס גאט האט אן געזאגט די יודען אויפ'ן בארג סיני, די ווערטער, "הולך תמים" (דער
 מענטש וואס נישט מיט גאנצקייט) זענען געגען דעם ערשטען געבאט אנכי ה' אלקיך (גאר איך גאט
 בין דת גאט), דען דא שטייט דאס ווארט, "תמים" (מען זאל גיין מיט גאנצקייט) און כהם אהב-ערשטען
 שבת תמים תהי' עס ה' אלקיך (גאנצערהייט וואלטו זיין מיט דיין גאט), די ווערטער, "ופועל צדק"
 וואו ער סתום גערעכטיגקייט) זענען געגען דעם צווייטען געבאט, "לא יהי' לך אלקים אחרים" (וואלט
 נישט האבען קיין אנדערען גאט אויסער מיר) דען דער מענטש וואס לינקעט אין עב"ם ווערט אן
 גערופען א צדיק (ער סתום גערעכטיגקייט), די ווערטער, "ודובר אמת בלבבו" (און ער רעדט
 ריכטיגקייט אינ'ם הארצען) זענען געגען דעם דריטען געבאט, "לא תשא את שם אלקיך לשוא" (מען
 זאל נישט שווערען פאלש), די ווערטער, "לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה" (אויף זיין צינג
 איז נישט געווען קיין רכליות, און ער האט נישט געטוהן קיין שלעכטס זיין פריינד) זענען געגען דעם
 גרינגען געבאט, "לא תענה" (וואלט נישט עדות זאגן אויף דיין פריינד פאלשע עדות), די ווערטער
 "וחרפה לא נשא על קרובו" (ער האט נישט געמראגען (גערעדט) קיין שענדלעכע רייד אויף זיין קרוב)
 זענען געגען דעם אכטען געבאט, "לא תגנוב" (וואלט נישט גנב'ענען) דען דורך דעם סתום ער דאך
 אן א שאנדע זיין פאמיליע. די ווערטער, "נבזה בעיניו נמאס" (ער איז פערשעמט און פערמיאוסט
 אין זינע אויגען וועלכטס פאג'ם אנהיב בעשאפונג) זענען געגען דעם פינפטען געבאט, "זכור את יום
 השבת לקדשו" (וואלט געדענקען צו המלינען דעם טאג שבת וואס אין דעם טאג האט גאט גערוהט
 פון צו בעשאפען די גאנצע וועלט). די ווערטער, "ואת יראי ה' יכבד" (און ער האלט עהרליך די
 גאט'ס פארבאנען מענטשען) זענען געגען דעם פינפטען געבאט, כבוד את אביך ואת אנוך" (וואלט
 עהרליך האלטען דיין פאטער און דיין מוטער), די ווערטער, "נשבע להרע ולא ימיר" (אויב ער האט
 געשווארען צו טוהן א זאך, איז האטש די זאך איז פאר איהם שלעכט, פון דעםמויגענען וועט ער די
 שבעה נישט אומטוישען) זענען געגען דעם זעבעטען געבאט, "לא תנאף" (וואלט נישט זיין קיין
 נאף) דען אויב עס שטארקט ווי אויף א מענטש דער יצר הרע זאל ער שווערען אז ער וועט איהם
 נישט פאלגען, אזוי ווי פועל האט געשווארען צום יצר הרע, אז ער וועט איהם נישט פאלגען. די
 ווערטער, "כספו לא נתן בנשך" (זיין געדר האט ער נישט געגעבען אויף פראצענט) זענען געגען דעם
 זעכטען געבאט, "לא תרצח" (וואלט נישט זיין קיין מערדער) דען דורכ'ן געמען פראצענט ערמארדעט
 ער דעם מענטש. די ווערטער, "ושוחד על נקי לא לקח" (ער האט נישט גענומען קיין מתנה אוס צו
 ריין טאכען דעם בעשווארענען) זענען געגען דעם צעהנטען געבאט, "לא תחמוד" (וואלט נישט
 גלוסטען)

ספר חסידים החדש

טו יאמר האדרת והאמונה קודם ברוך שאמר :
 טז מזמור לתורה יאמר בעמידה שהוא נגד קרבן תורה :
 טז כשאומר אמן יכוין ברי"ת אל מלך נאמן :
 טז והוא רחום שאומרים בבי' וה' ראוי לעמוד בקירוב רגלים זה אל זה שהוא נגד שמנה עשרה :
 טז אל ארך אפים שאומרים בבי' וה' יאמר מעומד שהוא כמו וידוי :
 טז בשנותן צדקה בבי' וה' קודם קריאת התורה לנבאים החתומים, צריך ליתן ביד ימין ובעמידה, כי ראוי לעמוד מפני שלוחי מצוה, וגם צדקה צ"ל בעמידה :
 טז יעמוד בשעת שמעין התינוק ובפני הסנדק הנושאים ליסוד :
 טז אל יסתכל בפני אדם כשמדבר עמו וכ"ש בני אדם המנמנים בלשונם :
 טז לא יע בשום מלבוש או בגופי וכ"ש בראש קודם נסילה :
 טז בהתעמף סליה קמן יכוין שהוא מלבוש נשמה :
 טז יתפלל בכל יום בבוקר קודם ברכת השחר יהיה מיה אלהי וא"א שיהי' לבי נכון ומסור בידי שלא אשכח. כשרבש בשחרית סליה והפליץ בביתו יעמוד אצל המזוזה ויאמר ה' ההיץ מן תמניא אפי' ופסוק שמע ישראל :
 בהליכתו

דעם מימיוואך דינען מאנ

גלוסקען דיין פרינדיס פערמענען. און דער מענטש וואס, עושה אלהי' ער וועט מוהן און היטען די אלע צעהן געבאטן, לא ימים לעולם וימים קצין מאל נישט ווערען איינגעבויגען, ער וועט אייביג זיין גליקליך :
 טו יאמר. פאר ברוך שאמר ואל סען זאנען האדרת והאמונה :
 טז מזמור. מען דארף זאנען מזמור לתורה שטייענדיגערעם, ווייל דאס זאגט מען גענען דעם קרבן תורה :
 טז כשאומר. אז כ"ן זאגט אמן דארף מען און זינען האבען אז דאס ווארט אמן איז דער אנהיב פון די ווערטער, אל מלך נאמן :
 טז ודעם רחום. אז מען זאגט מאנטאג און דאנערשטאג וואו רחום דארף מען צוצוריקען די פנים, איינער צום צווייטען, ווייל דאס איז גענען שמנה עשרה :
 טז אל. אז מען זאגט מאנטאג און דאנערשטאג אל ארך אפים, דארף מען דאס זאנען שטייענדיגערעם, ווייל דאס איז אזוי ווי וידוי :
 טז בשנותן. כאנטאג און דאנערשטאג אז מען נישט צדקה צו די נבאים פאר'ן לעבן די תורה דארף מען געבען מיט דער רעכטער האנד און שטייענדיגערעם, ווייל מען דארף אויסשטעלן פאר מענטשען וואס בעשעפטיגען זיך מיט א מצוה-זאך, אויך צדקה דארף מען געבען שטייענדיגערעם :
 טז יעמוד. בשעת מען איז מל א קינד דארפן דאס אלע מענטשען שטיין, אויך בשעת מען מאנט דאס קינד מל צו זיין דארף מען איהן שטיין :
 טז אל. מען דארף נישט קוקען איינס פנים פון א מענטש בשעת'ן רעדן מיט איהם, א כל שכן כ"ן וואס זי' שטאמלען כ"ן דעם רעדן :
 טז לא. פאר'ן וואסען זיך און דער פריא נאך דעם שלאף טאג מען נישט אן רידען אן קיין מלבוש אדער אן קערפער, א כל שכן אין קאפ טאג מען געוויס נישט :
 טז בהתעמף. אז מען מוהט אן דעם סליה קמן דארף מען און זינען האבען אז דאס איז דאס קלייד פון דער נשמה :
 טז יתפלל. אלע מאג דארף מען בעמען און דער פריא פאר ברכת השחר יהי רצון מרפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שיהי' לבי נכון ומסור בידי שלא אשכח. נעם ואל זיין דער ווילען פון נאם ברוך הוא, וואס ער איז מיין גאט, און דער גאט פון מינען ערטערען, אז מיין הארץ זאל זיין פארברייטעט און איבערגעגעבען אין מיין האנד, אויך זאל אין דער נישט פארנעמען, אז מען מוהט אן און דער פריא און שמועז דעם סליה און תפילין דארף מען זיך שטעלען לעבען דער מוהה, און מען דארף זאנען די אכט ההיץ פון תמניא אפי' ואין תהלים קאמיטל סי'טן אויך דארף מען זאנען דעם פסוק שמע ישראל :
 בהליכתו

ספר חסידים החדש

- (א) בהליכתו לבית הכנסת יאמר נדעה ונדרפה לדעת את ה' נכון בשחר מוצאי.
 (ב) קודם שיכנס לבית הכנסת יאמר בבית אלהים נהלך כרגש:
 (ג) ראוי ונכון להתענות בערב שנה ולשוב בתשובה, ואם אי אפשר על כל פנים לא יקבע סעודה בערב שבת:
 (ד) יהיה לו בכל ג' סעודות של שבת יין ובשר ורגים:
 (ה) יקרא שיר השירים בהכנסת שבת בכנריו שבת:
 (ו) לא ישתין בשלג בשבת אם אפשר, כי הראש ה' נהר כסכו' במור סי' שי"ב:
 (ז) קודם הכנסת שבת יקרא ד' פרקים משניות מסי' שבת ולאחר קידוש יקרא ד' פרקים אחרים:
 (ח) יקרא בכל ליל שבת כסכת עירובין:
 (ט) יהי' לו הרם מוכן להריח בו בשבת:
 (ס) יניח פיוריו פת עם סעם יין על השלחן בריל שבת:
 (סא) יחדש איזה דבר תורה בשבת:
 (סב) ידקדק להכביר על היין במוצאי שבת:
 (סג) יזהר בכבוד חיל המיעד כמו בשאר ימים טובים:
 (סד) יהיה נזהר בכבוד ראשי חרשים ודלוקי נרות ויחליף שמלותיו:
 (סה) להיות ניעור לילה ראשונה של שבת:
 (סו) לא ידבר כל ליל שבועות חוץ לשון הקודש:

ידיני

דעם מיטוואך'דינען טאג

- (א) בהליכתו. אז מען גיט אין שיהל דארף מען זאגן דעם פסוק נדעה ונדרפה לדעת את ה' נכון בשחר מוצאי. (ואלען סיי וויסען, זאלען סיי טאג יאגן, צו וויסען דעם אייבערשטען, וועלען סיי איהם געפונען אזוי ווי סיי געפונען אירע טאג דעם טאג'ענטיגסטען, וואס ער איז אן געברעט):
 (ב) קודם. איבער מען קומט אין שוהל דארף מען זאגן בבית אלקים נהלך כרגש. (און נאט'ס שבת טוהן סיי געהן מיט שמירה):
 (ג) ראוי. עס איז זעהר גלייך דאס פרישטאג וואל מען פאסטען און מען זאל תשובה טוהן. און אויב עס איז אונטערגלייך צו פאסטען, וואל מען ווייניגסטענס פרישטאג נישט עסען א ניוסע סעודה:
 (ד) יהיה. בי אלע דריי שבת'דיגע סעודות דארף מען מרגען וויין און עסען פיש און פלייש:
 (ה) יקרא. פרישטאג פאר נאכט בשעת מען איז אן געטהון און שבת'דיגע קלמער דארף מען לערנען שיר השירים:
 (ו) לא. אום שבת וואל מען נישט משתין ויין און שניא אויב עס איז מ'קלדיק, ווארום דער ראש איז געווען נזהר אין דעם, אזוי ווי עס שטייט אין סיי סי' שי"ב:
 (ז) קודם. פרישטאג פאר נאכט דארף מען לערנען ד' ערשטע פוער פרקים משניות זון טסכת שבת, און טאג קידוש דארף מען לערנען אנדערע לער פרקים:
 (ח) יקרא. פרישטאג צו נאכט דארף מען לערנען כסכת עירובין:
 (ט) יהיה. מען דארף האבען אן גענוגט אהרם פרי צו שטעקען אין איהם אום שבת:
 (ס) יניח. פרישטאג פאר נאכט דארף מען איבער לאזען אייפן טיש ברעקלעך ברויט און אבסעל וויין:
 (סא) יחדש. אום שבת דארף מען עפעס סדרש ויין און דער תורה:
 (סב) ידקדק. מען דארף צו זעהן מיט אלע מ'קלדיקע צו מאכען הברכה שבת צו נאכט איין וויין:
 (סג) יזהר. מען דארף ויין געווארענט אין דעם כבוד פון חיל המועד פונעם אזוי ווי דעם כבוד פון יום טוב:
 (סד) יהיה. מען דארף ויין געווארענט איינ'ם כבוד פון ראש חודש, און מען וואל אן ציגנען ליבס, און אן סתם אנדערע קלמער:
 (סה) להיות. די גאנצע ערשטע נאכט פסח דארף מען ויין וואכעדיג:
 (סו) לא. די נאכט פון שבועות וואל מען נישט רעדען נאר לשון קודש:

ידיני

ספר חסידים החדש

- (סו) ירגיל עצמו במידה סבלנות :
- (סח) יבין בעצמו נרות דשבת :
- (סט) אסור להסתכל בכל דבר הנביא לידי שמחה בפני חרבן בית המקדש :
- (ע) לא ישהוק בשמעו וילוחא של הלמידי חכמים :
- (עא) א ירוח בריח מאכלות אסורות :
- (עב) לא ידבר בפני מי שגדול ממנו :
- (עג) לא יהיה נבחל דהשיב הן בנחה הן במילי דעלמא :
- (עד) לא יעמוד במקום מינופות :
- (עה) לא יכור שם היצונא כביתו כגון שמן או שאר שמות הטומאה :
- (עו) לא יזרק שום דבר מירו בחמהו :
- (עז) לא יפחד להניק לאמר כלב קחהו או חתול קחהו :
- (עח) לא יקלל אשהו והיה לכל אדם :
- (עט) ירהוק עצמו משקר וירבק באמת :
- (פ) לא ישבע בחי נפשו :
- (פא) לא יקשם במלבושים נאים, חוץ בשבת ויום טוב, וירחק עצמו מכל הענונים בחול :
- (פב) יקנום עצמו בשום דבר אם יעבור על שום מנהג וכל שכן על מצוה :
- (פג) לא ישהה שום שיחת חולין בשעת חזרת הש"ץ, כי גדול עונו מנשוא, וכן בשעת קריאת התורה, אם בא לו מחשבת חוץ כנה ההפלה ישהוק עד שיסתלק מחשבתו ממנו :

מצוה

דעם מיטוואך'דיגע מאג

- (סו) ירגיל א מענטש דארף זיך אים געוואהנען אין דער טרה פון סבלנות נפארגעהסען ארץ פון יעדען מענטש :
- (סח) יבין מען דארף אלעס אן גרעסען לובט אויף שבת :
- (סט) אסור מען טאר נישט קוקען אין קיין זאך וואס ברענגט צו פרעהלעכקייט, צוליעב דעם וואס עס איז חרב געווארען דער בית המקדש :
- (ע) לא מען טאר נישט שווימען בשעת מען הערט שאגד ריד אויף א הלמיד חכם :
- (עא) לא מען טאר נישט שמעקען דעם ריח פון מרפה-עסעניארג :
- (עב) לא מען טאר נישט רידען פריהער פאר א מענטש וואס איז גרעסער פאר איהם :
- (עג) לא א מענטש דארף זיך נישט צו ארבעטן צו ענטפערען, ס'איז אן לערנען און ס'איז וועלטליכע זאכען, נאר מען דארף ענטפערען נאך אנדערען ישוב הדעה :
- (עד) לא א מענטש זאל נישט שטיין אין א אימרוינעם ארם :
- (עה) לא מען טאר נישט דערמאנען דו געסען פון די היצונים, דהיינו שטן, אדער אנדערע שמות הטומאה :
- (עו) לא מען טאר נישט אוועק ווארפען פון האנד קיין שום זאך מיט כעס :
- (עז) לא מען טאר נישט שרעקען א קינד און איהם זאגען א הונד וועט איהם חאפען, אדער א קאץ וועט איהם חאפען :
- (עח) לא מען טאר נישט שעקען זיין ווייב, אזוי אויף טאר מען נישט שעקען קיין פרעמדען מענטש :
- (עט) ירהיק א מענטש דארף זיך דערווייטערען פון ליגען און בעהעסען צום אמת :
- (פ) לא א מענטש טאר נישט שווערען ב' ויין לעבען :
- (פא) לא א מענטש טאר זיך נישט אויספוצען מיט שנייע קלמערע, אויסער שבת און יום טוב, און אום דער וואכען זאל ער זיך דערווייטערען פון אלע פארגעניגענס :
- (פב) יקנום א מענטש דארף זיך קומענען מיט עפעס אויב ער וועט עובר זיין אויף עפעס א מנהג און א כל שכן אויב ער וועט עובר זיין אויף א מצוה :
- (פג) לא בשעת דער חזן זאגט שמינה עשרה טאר מען נישט רעדען קיין ריד, ווייל עס איז א גרויסע עבירה, אויך בשעה'ן למענען טאר מען נישט רעדען, אויב עס איז א מענטש ארמין געפאלען בשעה'ן דאווענען עפעס א פרעמדער געדאנק, זאל ער שווימען, ב'ו עס וועט פון איהם ארויס דער געדאנק :

ספר חסידים החדש

(פר) מצוה גדולה שיוקד כל אדם את בני הקטנים עמו בבית הכנסת, וישנית עליהם שיעני אמן על כל ברכה:

(פר) יזהר מאוד שלא לעשות שום נדנוד עבירה בשכיל חסוד ממון:

(פר) על כל דבר יאמר אם ירצה השם:

ליום המישי

א. אך יסיל איסה יתירה על הציבור שלא לשם שמים:

ב. יחבר עצמו לחברה מצוה:

ג. יהיה לו קודמוס מיוחד לכתוב בו דברי תורה:

ד. יהיה זחיר מאוד בכבוד אשתו:

ה. לא ישנה בדיבורו:

ו. לא יאכל אצל אחרים אלא ואכל בביתו ואפילו סעודת מצוה שאינו הכרח ימנע עצמו:

ז. לא יסתכל בצילוכין ובנהנין שמישר עליו רוח טובה:

ח. לא יגדל תורים ובני יונה בתוך ביתו:

ט. להלוות לעני בשעת דוחק:

י. יזהר מאוד בפרעון שכר שכיר, אפילו אין לו לשלם ילוה לעצמו, ולא יעבב:

ירחיק

דעם מיטוואך/דינען מאג

(פר) מצוה. עם און אנרויסע מצוה אז יעדער מענטש זאל טוט ברענגען אין שוהל יונע קלמנע

קינדער, אין זאך אויף זי אכמינג געבען אז זי זאלען נעמערען אים אויף יעדע ברכה:

(פר) יזהר. א מענטש דארף זיין זעהר געווארענט נישט צו טהן אפילו קען צוהעל פון א עבירה,

צולעב גלוסטונג פון נעלד:

(פר) ער. אויף יעדע זאך וואס א מענטש טראכט צו טהן דארף מען זאגען אם ירצה ה' [אויב נאם

וועט וועלען]:

דעם דאנערשטאג/דינען מאג

(א) אל. מען טאר נישט ארויף ווארפען אויפן פויבנקים אנרויסע טורא, אז נישט צולעב נאמ'ס וועגען:

ב. יחבר. א מענטש דארף זיך בעהעפענען צו א חברה פון א מצוה-זאך.

ג. יהיה. א מענטש דארף האבען א ספעציעלע פערער צו שריבען מיט איהר ווארע-זאכען:

ד. יהיה. א מענטש דארף זיין זעהר געווארענט אינעם כבוד פון זיין ווייב:

ה. לא. א מענטש זאל נישט ענדערען זינע דבר:

ו. לא. א מענטש זאל נישט עסען ביי א פרגעדען מענטשען, נאר ער זאל עסען ביי זיך און

שטוב, און חתוש עם אים א סעודת מצוה פון דעסטווענען ווען עם אים נישט זעהר נויטג

זאל ער אויסטעדען נישט צו עסען:

ח. לא. א מענטש זאל נישט קוקען אויף געהאנגענע מענטשען אדער אויף גע'הרג'עטע מענטשען,

דען דערמאט ציהם ער ארויף אויף זיך דעם רוח טובה:

ט. לא. א מענטש זאל נישט האדעווען ביי זיך אין שטוב מויבען,

ט. להלוות. עם און אנרויסע מצוה דאס מען זאל בארגען א ארימאן בשעה זיין ענגשאפט:

י. יזהר. א מענטש דארף זי זעהר געווארענט פונקטליך צו צאהלען א טעגליכען ארבעטער, און

אויב ער האט נישט צו בעצאהלען, זאל ער זיך בארגען, אום נישט אויף האלמען

זיין לויף:

ירחיק

ספר חסידים החדש

(א) ירחיק עצמו מכל צחוק שבעולם הן מקדושין או משאר צחוק:

(ב) לא יביא עצמו לירי חסד והרחק מן הביעור וכן הדומה לו:

(ג) לא יתחיל בצלם אדם רשע שמשבח החסיד:

(ד) לא יגלה סוד חברו:

(ט) לא יספר בגנותו של חברו אפילו אמת:

(ס) לא יוציא דבר מנוגה מפיו אפילו שם הצואה:

(י) לא יכבד לשום רשע ולא יתן לו שלום ולא יחניף אותו:

יתן לא יקרא חברו בבגדיו השם:

(יט) יקדים שלום לעני:

(כ) אם י'ע בשורה טובה לחבירו ייריעו כמרה מה ראפשר:

(כא) לא ימלא פיו שחוק מיום שחבר בית המקדש:

(כב) יזהר בקימות חצות, וילמוד עד אור הבוקר, ואם הוא אדם חלש או ילמוד ב'

או ג' שעות אחד חצות, ואחר כך יישן, ובתנאי שקום בג' חצי שעה

קודם עמוד השחר:

(כג) באשמורת הבוקר ילמוד שיעור משניות:

(כד) ילמוד מעומד:

(כה) באשמורת הבוקר ילמוד ספר הוהר:

(כו) אף מי שלא יבין הוהר ילמוד בכל יום דבר מה כי הלשון הוא מסוגל

לנשמה:

אם

דעם דאנערשטאנדיגען מאן

(א) ירחיק. א מ'ענטש דארף זיך דערווייטערען פון אלע שפילונגען, מי פון קארטען אדער פון אנדערע שפילונגען:

(ב) לא. א מ'ענטש ואל זיך נישט ברענגען צו א חסד, און א מ'ענטש דארף זיך דערווייטערען פון מיאוס'ע זאכען און אפילו פון עהנליך צו מיאוס'ע זאכען:

(ג) לא. מען מאך נישט קוקען אין געזיכט פון א זינגלען מ'ענטש, דען דורכדעם פערנעסט מען דאס לערנען:

(ד) לא. מען מאך נישט אויס זאגען דעם פריינד'ס א געהימניס:

(ט) לא. מען מאך נישט דערצעהלען דעם פריינד'ס שאנד, האמש עס איז אמת:

(כ) לא. מען מאך נישט ארויס לאזען פונ'ם טייל מיאוס'ע רייד, אפי' דעם ווארט צואה אויף ושארגאן:

(י) לא. מען מאך נישט מכבד זיין קבן רשע, און מען מאך איהם נישט געבען קבן שוים, און מען מאך איהם נישט חנף'עניקן:

(יח) לא. מען מאך נישט רופען דעם חבר מיט א ביי-נאמען:

(יט) יקדים. א ארומאך דארף מען פרייהער זאגען גוט מארגען:

(כ) אם. אויב א מ'ענטש ווילס אן צו זאגען זיין פריינד א גוטע בשורה, ואל ער איהם דאס אן זאגען וואס פרייהער, צום שטעלסטען:

(כא) לא. היינט'ע צייט, אז דער בית המקדש איז חרב געווארען, מאך מען נישט בעל זאכען:

(כב) יזהר. א מ'ענטש דארף זיין געווארענט אויף צו שטיין האלבע נאכט, און ואל לערנען ביו עס ווערט טאג, און אויב ער איז א שוואכער מ'ענטש זאך ער לערנען צוויי אדער דריי

שעה גאנץ האלבע נאכט, און דער גאנץ ואל ער שלאפען, און ער ואל אויף שטיין א האלבע שעה איידער עס גיט אויף דער עמוד השחר:

(כג) באשמורת. פאר מאן דארף מען לערנען א שיעור משניות:

(כד) ילמוד. מען דארף לערנען שטענדיגערהייט:

(כה) באשמורת. פאר מאן ואל מען לערנען דעם ספר הוהר:

(כו) אף. א מ'ענטש ואל אלע מאן לערנען וזהר ו

שפ'אף וועלכסט פונ'ם וזהר איז וזהר מסוגל צו דער נשמה:

ספר חסידים החדש

(ב) אם אינו מבין דבר מה בהוד ליטורו יבכה עליו ויהן דבר מה לצדקה ויאמר אהבה רבה בכוונה כמבואר בש"ה :

(כח) יגביה קולו בשלומד שע"ז מתקיים ליטורו :

(כט) כשהוא סמוך לאור היום וזמר איזה שירה או איזה זמר לכבוד צורו וקונו ואם אין לו קול ערב יאמר איזה מזמרים תהלים בקול רם ובכוונה שליסה :

(ל) לא ישהה צרכיו :

(לא) לא ידבר בבית הנכנסת שום שיחה במילה שהוא עין פלילי :

(לב) לא ידבק בו שום צואה, ונכון לרחוץ במים :

(לג) ירגיל עצמו בחשיבות בבית הכסא כדי שלא יתרחק בדברי תורה :

(לד) ירגיל עצמו שלא יושב יד לאמה שלא יבא ח"ו לידי עבירה :

(לה) לא יזרוק ברכה מפיו ברא כוונה ולא יאמר במהירות שום ברכה :

(לו) ישהה שעה א' קודם תפלתו שישים אל לבו לפני מי הוא עומד :

(לז) לא יריק בבהכ"נ ועל צד ההכרת יכליענו כמסותו :

(לח) לא יגע בצואת האוון או בצואת חובטו בעת תורה והפלה :

(לט) לא יהיה לו שום עצבות בעת התפלה ובעת ליטורו :

(מ) התפלה ברמעות מרובה מאוד בודאי אין הפלתו חזרת ריקם :

(מא) יקרא כל פסוק במעטים :

יסתכל

דעם דאנערשטאנדיגען טאג

(ב) אם. אייב א מענטש פארשטעט עפעס נישט בשעת'ן לערנען ואל ער וויינען, און ואל עפעס געבען אייף צדקה, און ואל זאגן אהבה רבה מיט כוונה, אזוי ווי עס שטייט אין ספר

שליה הקדוש :

(כח) יגביה. אז מען ערשט דארף מען לערנען הויף, דען דורכדעם וועט ער געדענקען דאס לערנען :

(כט) כשהוא. פאר טאג דארף מען עפעס וויינען לכבוד דעם איבערשטען, און אייב א מענטש האט נישט א וועגן קול ואל ער זאגן עטליכע קאפיטלעך תהלים מיט א הויכע שטימע

און מיט גרויס כוונה :

(ל) לא. א מענטש טאג ויף נישט איהאלטען זינע מענטשהייבן בערערעניש :

(לא) לא. אין שוהל טאג מען נישט דערען קיין איבעריג ווארם, דען דאס איז א גרויסע זינד :

(לב) לא. א מענטש דארף אכטונג געבען אז עס זאל ויף איהם נישט צו קלעבען קיין אויכרונקעס, און עס איז ווער גלייך דאס ער זאל ויף איהם וואס מען מיט וואסער :

(לג) ירגיל. א מענטש דארף ויך איהן געוואהנען אז אין בית הכסא ואל ער רעכענען רעכענונגען ברי ער ואל ח"ו נישט קלערען אין תורה :

(לד) ירגיל. א מענטש דארף ויך איהן געוואהנען אז ער ואל נישט אויסשטרעקען די האנד צו דער מילה, אום ער ואל נישט קומען ח"ו צו קיין עבירה :

(לה) לא. א מענטש ואל נישט איהם זאגן קיין ברכה איהן כוונה, אייך ואל ער קיין ברכה נישט זאגן ניד :

(לו) ישהה. פאר'ן דאווענען ואל א מענטש בעקלערען א קורצע צייט פאר וועסען ער שטעלט ויך דאווענען :

(לז) לא. איך שוהל טאג מען נישט שפעט, און אייב א מענטש מוז שפעט, ואל ער דאס בעהאלטען אין א טיכעל :

(לח) לא. בשעת'ן לערנען אדער בשעת'ן דאווענען ואל מען נישט אן ריהרען און די צואה פונ'ם אויער אדער אן די צואה פונ'ם נאז :

(לט) לא. בשעת'ן דאווענען אדער בשעת'ן לערנען ואל מען נישט האבען קיין מרויערניגע געדאנקען :

(מ) התפלה. אז מען דאווענט מיט מרעהרען איז דאס ווער אנגעניגע פאר'ן איבערשטען, און דאס געבעט וועט געוויס ווערען אן גענומען :

(מא) יקרא. יעדען פסוק דארף מען לערנען מיט'ן טראץ :

ספר חסידים החדש

- (כ) יתברך בכל שעה בציצית ובה סוב שינשק חסיד :
- (כג) יהדק תפילין של יד בציצית כסוב שהוא וזו מסקו :
- (כד) יבדוק מעליו מצינוף כשהיך לבית הכנסת :
- (כה) ייקר כוונה אדם בהפלתו יהי' בשחרית כי או הוא עת רצון :
- (כו) יזהר מאוד להשכים ולהערים בבית הכנסת :
- (כז) יתפלל כסדר ולא ירלג כדלקמן ביום ו' אות ג' :
- (כח) כשיצא ספחת ביתו ינשק הכוונה חסיד :
- (כט) קודם שיאמר ק"ש יכווין לקיים מצוה עשה של קריאת שמע :
- (ל) יסגור עיניו בידו וכוונה בשעת פסוק ראשון של קריאת שמע :
- נא כשאומר בשמונה עשרה כי לישועתך קיינו כל היום וכווין לקיים מה ששואלין לעתיד צפה לישועה :
- (נב) צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו אחר שמונה עשרה :
- (נג) צריך לומר נקדישך ונעריצך עם הש"ץ :
- (נד) יעמוד בשעת קריאת התורה וישב בין נברא לנברא שיהיה ניכר שעומד לכבוד ספר תורה :
- (נה) בכל יום יאמר מומור של ליום, וצריך לומר היום יום ראשון בשבת וכו', ובוה סקייט וכו' את יום השבת, שצריך לומר בכל יום השבת :

יורה

דעם דאנערשטמאג'דינגען טאג

- (כ) יתברך. אלץ טאל דארף מען נעכען א קוק אויף די ציצית, און עס איז זייער גלייך דאס מען זאל זי שטענדיג קישען :
- (כג) יהדק. די תפילין של יד דארף מען גוט צו ציהען די רצועה, כדי די תפילין זאלען זיך נישט אפריקען פונ'ם ארס :
- (כד) יבדוק. אז מען גיט דאווענען דארף מען אכטונג נעכען אז די שך זאלען זיין רחוק :
- (כה) ייקר. דערהויפט דארף א מענטש בעסען זיין נעכעם ביי דעם פריהענדיגען דאווענען, ווייל דעמאלט איז זייער א עת רצון :
- (כו) יזהר. א מענטש דארף זיך פירעווען צו דאווענען אין שוהל אין דער פריא און ביי נאכט :
- (כז) יתפלל. מען דארף דאווענען כסדר און גאר נישט איבערהיפן, אזוי ווי עס שטייט אין דעם פריהענדיגען טאג אות ג' :
- (כח) כשיצא. שטענדיג אז א מענטש גיט ארויס פון שטוב, זאל ער קישען דער מצוה :
- (כט) קודם. אידער מען זאגט קריאת שמע דארף מען אין זינגען האבען אז ער גיט מקיים זיין די מצוה פון לעצנען קריאת שמע :
- (ל) יסגור. בשעה מען לייענט דעם ערשטען פסוק פון קריאת שמע דארף מען צו מאכען די אויגען ביי דער רעכטער האנד :
- נא כשאומר. אין שמונה עשרה אז מען זאגט, "כי לישועתך קיינו כל היום" זאל מען אין זינגען האבען אז מען איז דערמיט מקיים צו האפען צו די ישועה, אזוי ווי עס שטייט אין מסכת שנה (נף ל"א ע"א) דאס אז מען ברענגט א מענטשען אויף יענער וועלט צום דין פרעגט מען איהם צו ער האט געהאט אויף דער ישועה :
- (נב) צריך. נאך שמונה עשרה דארף מען צוריק גיין דריי טריט :
- (נג) צריך. מען דארף זאגען נקדישך ונעריצך מיט'ן חן :
- (נד) יעמוד. בשעה מען לייענט דארף מען שטיין און צווישען איהן מענטש און דעם צווישען דארף מען ויצען, כדי עס זאל זיין קענטג דאס ער שטייט לכבוד דעם ספר תורה :
- (נה) בכל. אלץ טאג דארף מען זאגען דעם מומור וואס די לויס האבען געזאגט אין דיעזען מאג. און מען דארף זאגען היום יום ראשון בשבת. (הינט איז דער ערשטער טאג אין שבת) און דערמיט איז ער מקיים די מצוה פון זכור את יום השבת לקדשו (זאלסט געדענקען א גאנצע וואך צו העלדיגען דעם מאג פון שבת) ווייל יעדען טאג דארף מען געדענקען די מצוה פון שבת :

ספר חסידים החדש

- (ז) ינהג כבוד בכתב מרובע אפי' לא נכתב בקדושה ;
 (ח) בכל יום יקרא פרשת היראה בכוונה רצויה ;
 (ט) בכל ערית ילמוד סכנת אבות וקידם הלימוד יתוודה ;
 (טו) יחשוב בעת הלימוד שאינו עומד בעולם הזה רק לפני השכינה ;
 (ס) כל מה שדומד בלי יום יחזיר ביום ל' ;
 (סא) ינשק הספר בפתחה וחתומה ;
 (סב) יזהר לומר בכל יום תפילה ר' נחמיה בן הקנה בכניסתו לבית המדרש וביציאתו [כסכו] צמוד ;
 (סג) יק"ו והוא משיב ברכות כ"ה ;
 (סד) יבדל בעסק הלכה עד שיגיע שיעורו משבר הקליפות ;
 (סה) יקרא פרשת השבוע עם פירוש ופי' רמב"ן ;

יקרא

דעים דאנערשטאנדיגען מאג

- (ז) ינהג. א מענטש דארף אפ געבען כבוד א וואך וואס איז געשריבען מיט מרובע'דיגע אותיות .
 חאטש עס איז נישט געשריבען מיט העללענדיקע ;
 (ח) בכר. אלע מאג דארף מען לערנען מיט פולע פונגה די פרשת היראה ;
 (ט) בכל. אלע ערב ראש חודש דארף מען לערנען סכנת אבות, און פארן לערנען דארף מען זיך מהורה זיין ;
 (טו) יחשוב. בשעת מען לערענט דארף מען טראכטען אז זייענדיג אויף דער וועלט שטייט ער נאר פאר דער שכינה ;
 (ס) כל. אלע וואס מען לערענט און דרייטט מאג דארף מען איבער חורץ און דרייטט/ממען מאג ;
 (סא) ינשק. אז מען געבעט א ספר אדער מען פערמאכט איהם. דארף מען איהם א קוש געבען ;
 (סב) יזהר. אלע מאג אז מען קומט לערנען אין בית המדרש, אדער מען גיט פון דארטען אוועק וואל מען געבעט דאס געבעט וואס רבי נחמיה בן הקנה האט געבעטען (אויז ווי עס שטייט אין סכנת ברכות דף כ"ח עמוד ב') איין קומענדיג און בית מדרש ואל מען זאגען "יהי רצון סיפניך ה' אלקי שדא יארע דבר תקרה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בני חברי, ולא איכר על סמא סהור, ולא על סהור סמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמה בהם" ועס ואל זיין דער וועלען פון דיר גאט, מיט גאט, אז עס ואל זיך נישט מערענען קיין שטרייבונג דורך מיר, און איך ואל נישט ווערען געשטרייבעט און א דין ווערען זיך דורכגעס פריעהען מינע פריער, וועל איך דאך דעפאר אויך ווערען געשטראפט, און איך ואל נישט זאגען אויף א וואך וואס עס איז סמא דאס עס איז סהור, און איך ואל נישט זאגען אויף א וואך וואס עס איז סהור דאס עס איז סמא, אויך ואלען נישט געשטרייבעט ווערען מינע פריער און א דין וועל איך זיך דורכגעס פריעהען, וועלען זי דאך דערפאר אויך ווערען געשטראפט. און ארויסגעקענדיג פון בית המדרש ואל מען זאגען "סודה אני לפניך ה' אלקי שטמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משבים, והם משכימים, אני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל, והם עמלים, אני עמל, וסקבל שכר, והם עמלים ואינם סקבלים שכר, אני רץ, והם רצים, אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחר" [אך דאנק דיר גאט, מיט גאט, וואס דו האסט מיר געמאכט אנטהיל צו געסען מיט די מענטשען וואס זענען און שיהל, און דו האסט מיר געשט געמאכט אנטהיל צו געסען מיט די מענטשען וואס זענען ווינקעל ווערען און חרדיג געהערט, דען איך שמעה אויף אין דער פריז, און זי שמעהען אויף אין דער פריז, איך שמעה אויף צו לערנען תורה, און זי שמעהען אויף צו רעדען פוסטע דבר. איך טאטער זיך און זי טאטערען זיך, איך טאטער זיך, און וועל דערפאר געקומען לויין, און זי טאטערען זיך און וועלען דערפאר קיין לויין נישט געקומען, איך לויף און זי לויפען, איך לויף צו געקומען די צוקינפטע וועלט און זי לויפען אין גיהנם ארצון, אויז ווי עס שטייט אין סור סיף מיטן ק"י ;
 (סג) יפלאר. א מענטש ואל זיך מפלפל זיין און לערנען, ביז ער וועט שוויצען, דען דורכגעס וועט ער צו ברעכען די קליפות ;
 (סד) יקרא. אלע וואך דארף מען לערנען די סדרה פון דער וואך מיטן פירוש פון רש"י און סימן פירוש פון רמב"ן ;

ספר חסידים החדש

- (כה) יקרא בכל יום חלק קצה ספר חובת הלבבות או ספר ראשית חכמה :
- (ס) לא יפסיק באמצע דיבורו בדברים במלים :
- (סו) להיות ניעור כל ליל ששה ימים שלפניו :
- (סח) עיקר דיבורי שיעור דיבורי ראשונים :
- (סט) יקרא חסיד בקיבוץ א' ולא היום בזה הספר ולמחר בזולתו :
- (ע) לא יהיה נסתר בעסק החסיד :
- (עא) יקבע זמנים לתורה :
- (עב) יעיין בספרים שהם יופי הבחיבה ויופי כריכתה :
- (עג) קודם שיאכל ילמוד דבר מה בקביעות :
- (עד) ימנע באכילת לילה כדי שיקום בחצות :
- (עה) יתפלל על סונו קודם אכילתו :
- (עו) יזהר להניח מלח על השתן :
- (עז) לא יאכל לחם מפלטר עכורים :
- (עח) יאכל בכל פעם במפה פרוסה בדרך קבע ולא בדרך עראי :
- (עט) ביום שאכל נבנה לא יאכל בשר וכ"ש להיפך :
- (פ) יברך ברכת המזון כתיב הכפר וירקק בתיבותיו כי היא מצוה עשה דאורייתא :
- (פא) יקבל כל אדם בסבר פנים יפות :
- (פב) יתירר במצוה ויהיה עושה בשמחה ובזריזות :
- (פג) ירדוף לעשות שלום בין איש לאשתו :

לא

דעם דאנערשטאנ'דיגען מאנ

- (סה) יקרא. אלץ מאנ דארף מען אנטקעל לערנען אין ספר חובת הלבבות אדער אין ספר ראשית חכמה :
- (סז) לא. אין מיטען לערנען ואל מען נישט איבערהאקען מיט פוסטע רייד :
- (סח) להיות. דעם דאנערשטיגען מאנ און די נאכט צו פרעסען דארף מען זיין וואכערדיג :
- (סח) עיקר. דאס הויפט לערנען דארף זיין אז מען ואל זיך מאסערען אין די רייד פון די פער-צייטנען פוסקים :
- (סט) יקרא. שטענדיג דארף א מענטש לערנען אין איין ספר און נישט אלץ מאנ אן א אנדער ספר :
- (ע) לא. מען דארף נישט לערנען איילענדערדיג :
- (עא) יקבע. מען דארף בעשטימען אנגעוויסע צייט צום לערנען :
- (עב) יעיין. מען דארף לערנען אין אנדערע ספרים וואס זענען שוין געשריבען, (אדער געדרוקט) און וואס זענען שוין גענומען :
- (עג) קודם. אדער מען עסט דארף מען האטש עפעס לערנען א בעשטימטע צייט :
- (עד) ימנע. בי דער נאכט דארף מען ווינציג עסען כדי זיין האלבץ נאכט ואל מען קענען אויף שטיין און לערנען :
- (עה) יתפלל. פארן עסען דארף מען בעסען נאם אז ער ואל נעמען פרנסה :
- (עו) יזהר. מען דארף זיך פילעווען צו ליגען ואלץ אויפ'ן מיט ווען מען עסט :
- (עז) לא. מען מאג נישט עסען ברויט פון א בעקער א עכורים :
- (עח) יאכל. אלץ סאל ואל מען עסען אויף א טישטוב פערשפרייט געבור :
- (עט) ביום. אין דעם טאג וואס מען האט געעסען קען ואל מען נישט עסען קיין פלייש, און א כל יבן אז מען האט געעסען פלייש ואל מען יענעם מאג נישט עסען קיין קעז :
- (פ) יברך. מען דארף בעשטימען אן אסידור, און דארף זיך פילעווען זאגען ריכטיג יעדעס ווארט ווייל בעשטימען איז דאך א מצוה פון דער תורה :
- (פא) יקבל. יערערען מענטש דארף מען עמאנגען מיט א פרייערליכען פנים :
- (פב) יזהר. מען דארף זעהן מיט אלץ בעגליכקייטען מקיים צו זיין א מצוה, און מקיים זיין איהר מיט פרייערליכקייט און מיט געשיקטקייט :
- (פג) ירדוף. א מענטש ואל לויפן נאך די מצוה צו מאכען שלום צווישען א מאן און זיין חובב :

לא

ספר חסידים החדש

- (פר) לא יסתכל בפני אשה כלל כי אם בפני אשה:
 (פה) יסתכל חסיד לשמים:
 (פו) לא יוציא ספיו דבר שאינו צריך:
 (פז) יהיה פיו ולבו שווין:
 (פח) אם חייב לחבירו לא ירחיק אותו בלך ושוב אלא יפייסו להסתירו:
 (פט) אם הרויח דבר יאמר בעוזה אפילו שהוא ריוח מועט:
 (צ) ידקדק מאוד באיסור בשר וחלב:
 (צא) ילמוד בכל יום באזה ספר מיסר או הנהגות מיסים:

ליום שישי

- (א) כשרואה חבירו עוסק באזה מצוה יתחבר אליו או יסייע לו ומעלה כאלו עשאה:
 (ב) ילמוד להיות בקי לחשיב בתקופת וסולות:
 (ג) יהיה נזהר מאוד להתפלל כל יום כל התפלה המסידר כפי מנהגים מן ארון עולם עד עלינו לשבח, שלא יחס מזה אפילו דבור אחד, שיהיה בכוונה רצויה, ודוקא בציבור ולא ביחיד:
 (ד) יהיה לו חק קבוע ללמוד בכל יום תורה נביאים כתובים כסדר ולא יעבור:

אל

דעם דאנערטישאנדיגען טאג

- (פר) לא. מ'ען טאג נישט קוקען אין געזיכט פון א פרוי, ס'רעדן פון זיין פרוי:
 (פה) יסתכל. מ'ען דארף שטענדיג קוקען אויפ'ן הימקד:
 (פו) לא. א מענטש וואל נישט ארויס רעדען פונ'ם טויל אונדז וואס עס איז איהם נישט נוציג:
 (פז) יהיה. דער טויל און דאס הארץ דארף זיין ביים מענטשען גלייך, און נישט טראכטען מיט'ן הארצען אנדערש און מיט'ן טויל רעדען אנדערש:
 (פח) אם. אויב א מענטש איז שולדיג דעם צווייטען געלד און ער האט נישט, וואל ער איהם נישט אפ שלעפען מיט קום שפעטער-טאגן, נאר ער וואל איהם בעסען אז ער ווארמען בוי א בעשטימטע צייט:
 (פט) אם. אויב א מענטש האט עפעס פערדינעט אפילו א קליינעם פערדינעט, וואל ער זאגען איהם האב פערדינעט מיט נאט'ם הילף:
 (צ) ידקדק. מ'ען דארף זיין זעהר געווארענט אינ'ם איסור פון פלעש מיט טויל:
 (צא) בוד. אלע טאג דארף מ'ען לערנען אין א מוסר-ספר, אדער אין א ספר וואס שטייט דאס נוסף פיהרונג:

דעם פרייטאגדיגען טאג

- (א) כשרואה. אז א מענטש זעהט אז זיין חבר טהוט א מצוה-וואל וואל ער זיך צו איהם בעהעפפען, אדער ער וואל איהם העלפען טהון די מצוה, ווערט דאס גערעכענט אז ער האט אויך געטהון די מצוה:
 (ב) ילמוד. מ'ען דארף לערנען און זיין קלאר צו רעכענען דעם רעכענונג פון תקופות און מולות:
 (ג) יהיה. א מענטש דארף זיך פלענען אלע טאג צו דאווענען דעם גאנצען דאווענען וואס עס איז מסודר אין סידור, פון ארון עולם בוי עלינו לשבח, ער וואל נישט פארעלהען אפילו אפן ווארט און עס וואל זיין מיט ריכטיג געדאנקען, און ער וואל דאווענען נאר מיט א מנין:
 (ד) יהיה. א מענטש דארף האבען אלע טאג א בעשטימטע צייט צו לערנען תורה און נביאים און כתובים, בשרר, און קענטאל נישט פארעלהען:

אל

ספר חסידים החדש

זה אל יהיה מצות סיבה קבועה :

(ו) לא יאכל ולא ישנה שום דבר חוץ לסוכה כל שבעת ימי החג :

(ז) כשיקדש הלבנה יראה עכ"פ להחליף בנדר טוב לקדש בו :

(ח) יתאמץ לזכות רבים במאי דאפשר למעבד :

(ט) יהיה נזהר להראות שים חבה לבניו :

(י) יתן לבניו כל צרכם בשמחה כברכת ה' אשר הן לו :

(יא) יבחר לו עכ"פ מצוה אחת ויקיים אותה בכל דקדוקה :

(יב) יהי וריו מאוד במצוה ה' :

(יג) יבקר חולה ואם לא יוכל לבקר חולה יראה לסייע לו במאי דאפשר :

(יד) יזהר מאוד בנדרים לקיים אותם :

(טו) יזהר מאוד ללמוד דבר מה קודם השינה בכל לילה אפילו בקיץ :

(טז) יחשוב בכל לילה קודם השינה מה שעשה ביום זה נגד רצונו ית"ש ויתחרט עליו ויתורה :

(יז) על כל מה שמכרך עליו יקח ביד ימין :

(יח) קודם שיכרך ברכת המזון וכוונן בחדר אל שעושה עמו שנתן לו כוונת להחיות נפשו שעי וזה בא לידי שמחה ואהבה :

(יט) ילמוד בכל יום עכ"פ דבר מה אף שהוא דבר מעט מתורה נביאים כתובים ומשנה וגמרא :

(כ) ילמוד בכל יום איזה דבר בספר מוסר :

(כא) ילמוד מתחלה הגמרא עם פיר' הרא"ש שיהיה בקי בהן היטב ואחר כך ילמוד פוסקים ראשונים ואחרונים בכל

דעם פרייטמאג'דינען מאג

זה אל. די מצוה פון מוכה זאל נישט זיין גרינג און די אייגען פון מענטש :

(ו) לא. מען דארף זיין געווארענעט נישט צו עסען און נישט צו טרונקען קען זאך אייסקער דער מוכה אלע זענען מעג יום טוב :

(ז) כשיקדש. אז מען איז מקדש די לבנה זאל מען פריהער אנטהון א שעהנעם מדרוש :

(ח) יתאמץ. א מענטש דארף זעהן מיט אלע מעגליכקייטן מוכה את הרבים זיין :

(ט) יהיה. א מענטש דארף זיין פארזוכט נישט צו ווייזען קען לעבשאפט צו זינען קינדער :

(י) יתן. א מענטש דארף געבען זינען קינדער אלע זייערע בעדערפעניש, מיט פריד, לויט ווי גאט האט איהם געאלפען :

(יא) יבחר. א מענטש דארף ווייניגסטענס אויס קלויבען האטש איין מצוה, און ער זאל זי מקיים זיין מיט אלע דקדוקים :

(יב) יהיה. א מענטש דארף זיין זעהר פלינג און גאט'ס מצוה :

(יג) יבקר. א מענטש דארף בעיוכען א קראנקען מענטש, און אויב ער קען איהם נישט בעיוכען זאל ער זעהן איהם צו שטיצען מיט אלע מעגליכקייטן :

(יד) יזהר. א מענטש דארף זיך זעהר פלעווען מקיים זיין די נדרים וואס ער האט א גר נעמטן :

(טו) יזהר. א מענטש דארף זיך זעהר פלעווען לערנען עפעס פאר'ן שלאף, אלע נאכט, אפילו אום וועקער :

(טז) יחשוב. אלע נאכט פאר'ן שלאף דארף מען זיך בערעכענען אויב מען האט נישט דעם מאג עפעס געמט, גענען גאט'ס ווילען, און חרטה האבען דערויף, און זיך סתירה זיין :

(יז) על. אויף יעדע זאך וואס מען מאכט דערויף א ברכה דארף מען נעמען מיט דער רעכטער האנד :

(יח) קודם. איינער מען בענטש דארף מען מראכטען גאט'ס גענאד וואס ער האט מיט איהם געמט וואס ער האט איהם געגעבען שפיר צו דעקוויקען זיין קערפער, דען דורך דעם קומט מען צו פריד און צו לעבשאפט צו גאט ברוך הוא :

(יט) ילמוד. אלע מאג דארף מען עפעס לערנען פון תורה און נביאים און כתובים און פון משנה און גמרא :

(כ) ילמוד. אלע מאג דארף מען עפעס לערנען אין א מוסר-ספר :

(כא) ילמוד. מען דארף לערנען גמרא מיט'ן פירוש פון רא"ש, או מען זאל זיין און זי קלאר, דערנאך זאל ער לערנען די פוסקים, די ראשונים און די אחרונים :

ספר חסידים החדש

(כב) בכל יום יקח לו פנאי לעיין היטב ולהדק איזה דבר ה' בחר בו או בהנהגה או שום קיטור :
(כג) מאוד יאמר יהיה זרין בליסוד שלו ואל יאמר כשאמנה אשנה :

(כד) אם דבר אחד נגנב או נאבד ממנו סתוך ביהו אר יאמר כפשיטו לשום אדם ובפרט שאל יחשד כפשיטו למשרה או משרתה שלו :

(כה) מי שיצ לו בן קטן המוטל בעריסה לא ירננו לו שירים וחסידים של נכרי כרי שלא יבכה :

(כו) אסור לעמוד על המקה בשעה שאין לו דמים :

(כז) וכן אסור להראות שרצה למכור חפצו ואין דעתו למכרו :

(כח) לא יהפיל א"כ שהוא מעורף בלבושיו :

(כט) לא יתחיל לומר ברוך אתה ה' עד שיחשיב בלבו על מה הוא רוצה לברך :

(ל) אם היצה לאכיל אנונים אל יכרך אלא ישבר מהחנה האנו ואחר כך יכרך, כי אפשר שהוא מה' ונמצא סבך לכסלה :

(לא) בכל יום יאמר קידם הליסוד יהי רצון ופסיקים הנדפסים בתחלה בס' ברכות בש"ס הנדפסים בפפ"ס, ואח"כ יאמר איזה פסיקים תורה ונביאים וכתובים ואיזה סינה ודבר אחר בש"ס

כרי שילמוד בכל יום הנך ומשנה ותלמוד ע"כ ראוי ונכון לומר בכל יום סכל אחר ההתחלות, דהיינו תורה ואמר בראשית כל יום אחר, ונביאים ואמר תחלה פ' יהושע ג' פסיקים, וכתובים ואמר תחלה תהלים ג' פסיקים, ומשנה ואמר משנה ראשונה של כס' ברכות מאיסתי וכו', ומאמר בש"ס ואמר תחלה ברכות הנא היכי קאי דקתני מאיסתי וכו' עד ואי בעית אימא יליף מבריתא של פוסק

דעם פרייטאנדינגן טאג

(כב) בכל אלע טאג דארף מען זיך נעהטן צום גוט צו ערקלערען און פערענטפערען אקשי' און נמרא אדער אין אנדה, אדער אין אפסוק :

(כג) מאד. מען דארף זיך זעהר און זעהר פלינק אינים לערנען, און אפגעשטאל נישט זאגן אז איך וועל ווערען לידעג וועל איך דעמאלט לערנען, דען מ'מיר וועט ער נישט ווערען לידעג :

(כד) אם. אייב עס איז ב' אפגעשטעט עפעס נעגנב'עס געווארען, אדער פערלירען געווארען פון שטוב זאל ער נישט חושד זיך באלד אויף בעשטימט קיין סענטיש. איבערהויפט זאל ער נישט חושד זיך באלד אויף בעשטימט זיך משרה אדער משרתה :

(כה) מי. אז א מענטש האט א קליין קינד וואס לעגט אין ווינקל, זאל מען נישט זאגן פאר איהם קיין ליעדער פון א עפוס ב' ער זאל נישט ווינקל :

(כו) אסור. מען טאר זיך נישט דענקען אין רעדען וועגען עפעס קליינען בשעה מען האט נישט קיין נענד :

(כז) וכן. אזוי אויף טאר מען נישט זייען עפעס און זאגן אז מען וויל דאס פערקויפן, און ווירקליך האלט מען דאס נאר נישט בייס פערקויפן :

(כח) לא. מען טאר נישט דאווענען, נאר ווען מען איז אן געטהון אין די קלמערען :

(כט) לא. מען דארף נישט אנהענגען זאגען די ברכה, ברוך אתה ה' פון מען זאל פרייהער בעקלערען אין הארצען אויף וועלכע זאך וויל איך דאס מאכען א ברכה :

(ל) אם. אייב א מענטש וויל עפעס זיך זאל ער פרייהער זי צו ברעכען און ערשט דערנאך זאל ער מאכען א ברכה, ווייל אפשר איז די גוט א ווערעבריינג, האט ער דאך געמאכט אפרייט אומזאגט וואס דאס איז אנדויער זינד :

(לא) בכל. אלע טאג זאל מען זאגען פאר'ן לערנען דעם יהי רצון און די פסוקים וואס זענען גע' דרוקט אין אפשאט סכנה ברכות, און דער נאך זאל מען זאגען עמלוכץ פסוקים פון

תורה און נביאים און כתובים און א משנה און א שטיקל נמרא, כדי צו לערנען אלע טאג תורה און נביאים און כתובים און משנה און נמרא, דרום איז ווער גלייך אז מען זאל זאגען אלע טאג דעם אנפאנג פון יעדע זאך, דהיינו פון תורה זאל מען זאגען פון בראשית כל יום אחר, און פון נביאים זאל מען זאגען די ערשטע דריי פסוקים פון יהושע, און פון כתובים זאל מען זאגען די ערשטע דריי פסוקים פון תהלים, און פון משניות זאל מען זאגען די ערשטע משנה פון ברכות, און פון נמרא זאל מען זאגען די ערשטע שטיקל נמרא פון ברכות פון הנא היכי קאי דקתני מאיסתי פון

ספר חסידים חדשים

עולם דכתיב, וכשיאמר כן בכל יום אז יהיה רחיל ושגור בפיו ויוכל לומר אותו מיד אחר הפלגה
קודם שיאכל שום דבר :

(ב) יותר טוב להתחבר במשא וכתן בעם הארץ שהוא וותרן בממונו מלהתחבר בתיח שהוא
עצור וקפדן :

(ג) אם שונאים שלו מדברים לו דברים חידודים להכניסו אל יכעסם אלא ישמח במה שיהיה לו
בזה בפרט עין :

(ד) כל זמן שדולקין נרות חנוכה יהיה עומק בתורה :

(ה) יהיה נזהר להיות לו שני כבורות לחם, אחד לאכילת חלב ואחד לאכילת בשר לבד :

(ו) יהיה לו שני ספות לאכול עליו חלב ולבשר לבד :

(ז) לא ילמוד לשום תמיד בשכר רק אם יתן לו ברצון טוב או יקח :

(ח) לא יפתח ויקרא כתב חבירו :

(ט) יהיה זהיר מאוד בחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו :

(י) יהיה להיות לו כוס של כסף נאה ומהורר לקידוש :

(יא) ידליק נר של שבת בשמן זית וכן בשאר שמנים שמרכים ארץ :

(יב) יעשן חדרו באויר ריח טוב קודם הכנסת שבת לכבוד שבת :

(יג) אם אין ידו משגת יראה לקמץ כל ימי השבוע מעות ולהפיש איזה סכום שיהיה לו מומצן
דצורך שבת :

(יד) בשרואה הכעס מהנכר עליו על איזה דבר או ידבר בקול נמוך, ואל יגביה קולו ככעס, כי
מכח שמגביה קולו מהנכר הכעס יותר :

כשיש

דעם פרייטמאנ'דינגן טאג

בזו ואיכסית אימא וליף סבריותו של עולם דכתיב, און אז מען וועט דאס זאגן אלץ טאג וועט מען
ווערען געוואהנט וועט מען דאס קאנען זאגן באלד נאך דעם דאוונען פארן עסען :

(ב) יותר. ב"א נעשעפט אין גליכער זיך צו געהעפטען מיט א עם הארץ וואס איז א וותרן מיטן
נעמד, איינער זיך צו געהעפטען צו א תלמיד חכם וואס איז א קארנער און א בעזער :

(ג) אם. אייב וועט פיגור רעדען צו איהם שמעקענדיג רייד כדי איהם צו דערצעהרענען, ואל ער
נישט ווערען ברוי, נאר ער וואל זיך דערמיט פרעהען, רען דורכדעם וועט ער האבען א
פערנעכונג אויף זינע ווער :

(ד) כל. די גינצע צייט וואס עס ברענען די חנוכה-ליכטלעך דארף מען לעדען תורה :

(ה) יהיה. א מענטש דארף זיך פלענען אז ער ואל האבען צוויי ברויטען, איינעס ואל מען עסען
מיט מילכיקים, און דעם צווייטען ואל מען עסען מיט פליישים :

(ו) יהיה. א מענטש דארף צו האבען צוויי טישטעכער, אויף איינער ואל ער עסען מילכיק און
אויף דער צווייטער ואל ער עסען פליישים :

(ז) דא. אז מען לערענט מיט א תלמיד ואל מען ביי איהם נישט נעמען קיין נעלר דערפאר, נאר
אויב דער תלמיד גיט מיט זיין גוטען ווילען מען ער יא נעמען :

(ח) לא. א מענטש טאר נישט אויף עפענען דעם צווייטעם א ברויער און לעגען :

(ט) יהיה. א מענטש דארף זיין זעהר געווארענט נישט צו טרינקען קיין מילך וואס עס האט
גיסאלקען א ציפ"ס און א יוד איז דערביי נישט געווען און געזעהן :

(י) יהיה. א מענטש דארף זעהן מיט אלע מעגליכקייטען אז ער ואל האבען א שעהנעם וילבערנעם
בעזער אויף קידוש :

(יא) ידליק. שבת'דיגע ליכט ואל מען אן צינדען מיטן בעסטען בוימאדל, וואס ע'טהאלט פועל
ליכטיגקייט :

(יב) יעשן. מען דארף אויסריכערען די ווארגונג מיט א גוטען ריח פרייטאג לאר נאכט
לכבוד שבת :

(יג) אם. אייב א מענטש איז נישט רייד, וואל ער א גאנצע נאך-אפ-שאפען א געוויסע סומע און
דאס בעהאלטען ער ואל דאס האבען אן צו גרייטען אויף שבת'דיגע בערערענעש :

(יד) בשרואה. אז א מענטש זעהט אז ער ווערט זעהר אין בעס אויף עפעס, ואל ער רעדען מיט
א גינדענדיג :

ספר חסידים תהוה

(מה) כשיש לו איזה סכסוך עם אדם או לא יראה בפניו וסבב זה יכריח כעסו מלבו :
 (ז) כשיש לו אורחים לא יכעס על אנשי ביתו , כי האורחים יהיה סוברים שהוא כועס עליהם :
 (זו) ילמוד מכל אדם אפילו מקטן שבקטנים :
 (ח) יהיה מכבד כל אדם הן עני הן עשיר , ויהי כונתו שהוא מכבד אותה באשר שהם נברא בצלם אלהים , וכשהוא מכבדם מכבד האומן שישאם :
 (ט) לא ישמח בתקנת חבירו אלא מחייב להשתתף בצרתו :
 (י) כשהוא חלש מחמת איזה תענית ואינו יכול לעין בדברים עסיקים יקרא במילתא דאגרתא ודא ישב במל :

(יא) לא יבזה תלמיד חכם אפילו לאחר מותו :
 (יב) לא יצטר שום בעל חי וכל שכן אדם ולא שום דבר של גנאי :
 (יג) לא יקרא לחבירו עבד :
 (יד) לא יזלזל בשום דבר מדברי סופרים וכל שכן מדברי תורה :
 (יז) כששלחו הבית דין לבוא דרין וקבעו לו זמן או לא יעבור הזמן :
 (יח) יקבל עליו דין בית דין ולא יסרב נגדם :
 (יט) אם יש לו ברשותו איזה דבר המזיק בגון בלב או סולם רע צריך לסלק הנזק :

לא

דעם פרייטאג'דיגען טאג

א נידעריגע שטימע , און זאל נישט רעדען הייך מיט פעם , דען דורכדעם וואס ער רעדט הייך שטארקט זיך נאך מער דער בעס :

(מה) כשיש . אז א מענטש האט מיט עמיצען א סכסוך זאל ער איהם נישט אן קוקען און גענוכט , דען דורכדעם וועט פון איהם פערשוואנדען ווערען דער בעס :

(מו) כשיש . אז א מענטש האט בי זיך אורחים זאל ער נישט זיין און בעס אויף זינען שטוב מענטשען , דען די אורחים וועלען מינען דאס ער איז און בעס אויף זי :

(מז) ילמוד . א מענטש דארף זיך לערנען פון יעדען מענטש , אפילו פונעם קלענסטען מענטש :

(מח) ידירה . א מענטש דארף אפ געבען כבוד יעדען מענטש , מיט א ארומאן און מיט א גביר , און ער זאל דענקען דאס ער איז זיך מכבד דערפאר וואס זי זענען בעשאפען געווארען און גאט'ס פארעם , און דערמיט וואס ער איז זיך מכבד איז ער מכבד דעם בעשעפער וואס האט זיך בעשאפען :

(מט) לא . אז זיין פריינד האט עפעס א אומגליק זאל ער זיך נישט פרעהען , נאר ער איז פערפליכטעט אנטהאלטן צו נעהמען און זינען שמערצען :

(נ) כשהוא . אז א מענטש האט געפאסט און ער איז שוואך און דורכדעם קאן ער נישט קלערען און שווערע זאכען פון לערנען זאל ער קוקען אין ענינים פון אגדתא , אום נישט צו זינען לירניג :

(נא) דא . מען מאר נישט סבבה זיין קיין תלמיד חכם , אפילו נאך זיין מוים :

(נב) לא . מען מאר נישט מהון קיין שמערצען קיין לעבעדיגע זאך , און א פל שכן א מענטש מאר מען געוויס נישט מהון קיין שמערצען , אויך מאר מען זיך נישט אן מהון קיין שאנדע זאך :

(נג) לא . א מענטש זאל זיין פריינד נישט רופען „קנעכט“ :

(נד) לא . מען מאר נישט מולול זיין קיין זאך וואס עס איז אפילו נאר אסור מדרבנן , און א פל שכן מען מאר נישט מולול זיין קיין זאך וואס עס איז מן התורה :

(נה) כששלחו . אז דאס בית דין האבען עמיצען געשיקט א שטיש און גערופען איהם אז ער זאל קומען צום דין , און האבען איהם בעשטימט א צייט , זאל ער נישט פערשטיינען דין צייט :

(נו) יקבל . א מענטש דארף באלד אן געמען דעם פסק פון בית דין , און זאל נאר נישט איבער רעדען :

(נז) אם . אויך א מענטש האט און זיין רשות א שערליכע זאך , דהיינו א הונד און ער א שלעכטען לימער דארף ער באלד אפ מהון פון דאס די געפערליכע זאך :

ספר חסידים: החדש

- (נח) לא יסביר קרקע שלו לנכרי כשהוא סמוך למיצר קרקע של ישראל ;
 (נט) לא יזלזל בשני יו"ט של גלויות ורבים מקדיקן ושותין מי דבש של כל השנה באחרון של פסח ,
 ז"כ ראוי לירא שמים להרחיק מזה ;
 (ס) לא יעשה מלאכה בערב פסח אחר חצות ;
 (סא) לא יזכיר שם שמים לבטלה ולא במקום שאינו נקי ;
 (סב) כשיבא לפני בית דין לא יסעין שקר וידע כי ה' נצב בעדה אל ;
 (סג) יתפלל עד מונו קודם שיאכל ;
 (סד) בעת אכילתו יחשוב במחשבתו כאלו אוכל לפני המדק , ואכילתו היא בשפע משהחן נבוה קובי ,
 ועל זה נאמר ואכלה לפני ה' ;
 (סה) אם הוא בעל השובה יתורה על עוונותיו קודם שיאכל ;
 (סו) יזהר מאוד שלא לדבר בפני חבירו מאותו מום שיש בחכירו או במשפחתו , אפילו שהוא מדבר מאדם שיש בו אותו מום ;
 (סז) אף שהוא עוסק בהורה יומם ולילה אעפ"כ צריך לסגף עצמו על עוונותיו ווראיה מדור המלך עליו השלום ;
 (סח) אם יזכור ה' בכך וזכר ישתדל שישא אשה בבחירתו קודם שיבוא לידי הרהור חטא ;
 (סט) ראוי ונכון למכור עצמו ככל ערב שבת שהיא סוד גדול כמכואר ;
 (ע) יהיה זהיר בכבוד חול המועד שמשא ומתן שלו לא יהיה אלא ברבר האביר ;

יהיה

דעם פרייטאג'דינען טאג

- (נח) לא . א מענטש ואל נישט פֿערקויפֿען זיין פֿערד צו א עבדים אויב דאס פֿערד איז נאָהענט צו א יודיש פֿערד ;
 (נט) לא . א מענטש ואל נישט מולול זיין אינ'ם צווייטען טאָג יום טוב פון גלויות . דען פֿערל מענטשען ווענען מקיל און סרינקען אום אחרון של פסח מעד פֿון א גאנץ יאָר , א גאָס'ס פֿאַרשטייגער מענטש דארף זיך דערווייטערען דערפֿון ;
 (ס) לא . ערב פסח נאָך האַלבען טאָג דארף מען נישט אַרבעטען ;
 (סא) לא . מען טאָר נישט דערבאָנען אומזיסט רעם אייבערשטענס נאָמען , אויף טאָר מען איהם נישט דערבאָנען אין א אומזיגנס אָרט ;
 (סב) כשיבוא . אז א מענטש קומט פֿאַר'ן בית דין ואל ער נישט מענען ליגען , אָדער פֿאַלשע מענות , דען ער דארף וויסען אז גאט שטייט ב" א דין תורה ;
 (סג) יתפלל . פֿאַר'ן עסען דארף מען בעטען אויף פרנסה ;
 (סד) בעת . כשעת'ן עסען דארף מען טראכטען און זיך פֿאַרשטעלען פֿונקט אזוי ווי מען עסט פֿאַר'ן קעניג , און זיין עסען קומט פֿונ'ם קייזערליכען טיש , אויף דערזיין שטייט וואָלט עסען פֿאַר גאט ;
 (סה) אם . אויב א מענטש איז א בעל תשובה ואל ער זיך מתורה זיין פֿאַר'ן עסען ;
 (סו) יזהר . א מענטש דארף זיך פֿאַרוויכטיג נישט צו רעדען פֿאַר זיין פֿריינד פֿון א פֿעהלער וואָס גראַדע דער פֿריינד האָט דעם זעלבען פֿעהלער , אָדער דער פֿעהלער איז גראַדע דאָ אינ'ם פֿריינד'ס משפּחה חאָטש ער רעדט גאָר פֿון א צווייטען מענטש וואָס ער האָט דעם פֿעהלער פֿון דעסטוועגען טאָר מען אויך נישט ;
 (סז) אף . האָטש א מענטש לערענט תורה ס'ג און גאָט פֿון דעסטוועגען דארף ער זיך פֿריינען צוליעב ווינע זינד , און עס איז אַראַיה פֿון דוד המלך עליו השלום ;
 (סח) אם . אויב גאט האָט עסיגען געהאָלפֿען מיט אוהר ואל ער זעהן מיט אלע מעגליכקייט דאָס ער ואל חתונה האָבען יונגערהייט , איידער ער וועט קומען צו געדאנקען פֿון אַנ'עכריה ;
 (סו) ראוי . עס איז ווער גלייך דאָס אלע פֿרייטאָג ואל מען זיך מ'בלען , דען דאָס איז א גרויסער סוד ;
 (סט) יהיה . מען ואל זיין פֿאַרוויכטיג אינ'ם פֿכור פֿון חול המועד , אז מען ואל האַנדלען גאָר דו זאכען וואָס ער וועט זי פֿערלירען אויב ער וועט זיך יעצט נישט בעשעפטיגען מיט זי , אָבער אַנדערש זאכען ואל ער נישט האַנדלען אום חול המועד ;

יהיה

ספר חסידים החדש

(א) יהיה זהיר כליל שבת שלא יהיה נכרי דווקא נרו בשבילו שהיא חילול שבת נמור.
 (ב) ביום השבת לא יכעוס כלל וע"ז נאמר לא תבערו אש ביום
 (ג) כשיצא מבית הכנסת ילך לאחוריו ופניו אל הארון.
 (ד) וכן כשיצא מן האלמסערא אם הספר תורה עליו ילך לאחוריו יצניו לספר תורה.
 (ה) ינהג כבוד כמוהו שלא ישפוך ולא יניח דבר מאוס לפני המוזה, והמוזה פעמים צריך בדיקה.
 (ו) לא ידבר בחזרת הש"ץ שמונה עשרה ברכות כי גורר עונו שנשוא כסבואר.
 (ז) להוריד דמעות על אדם כשר שמת רחמנא לצלן.
 (ח) בששומע דבר הלכה או דבר חידוש תורה לא יאמר כבר שמעתי זאת, כי ע"ז נאמר מסיר
 אונו משמיע תורה ונ"י.
 (ט) כל פעם שיכנס ויצא יושק המוזה כדי שיזכור ביה יוצרו וכוראו בצאתו ויבואו.
 (י) בשחרית תחלת יציאתו מביתו יניח ידו על דמיונה ויאמר רבונו של עולם זה נא אלי למשינו
 מן יצר הרע ועל כת דלילי אמן.
 (יא) כשיכנס ויצא יושק המוזה בידו הימנית ויאמר שרי ישמרני מיצר הרע ומכל צרה וצוקה א"ס,
 ייכונין ששם שדי ר"ת שומר דלתות ישראל.
 (יב) יזהר להיות נקי בתוך ר' אסות של מוזה.

זהר

דעים פרייטאנדינגען סא

(א) יהיה. סען דארף זיין פארניכטיג פרייטאג צו נאכט או א עפ"ס ואל נישט אָנצוגעדן קען ליכט
 פאר איהם, דען דאס איז א ווינקלעכער חילול שבת.
 (ב) ביום. אום שבת ואל סען גאר נישט ווערען און כעס, און ערויף שטעט איהר ואלם נישט
 אָנצוגעדן קען פֿייער ופון כעסן אום שבת.
 (ג) כשיצא. אז סען נישט ארויס פון שוהל ואל סען נען הינטער וויללעכטס, און דער פנים ואל זיין
 נום אָרין קורש.
 (ד) וכן. אזוי אויך אז סען נישט אוועק פֿונעם פֿונעם כאלעסער, אויב דער ספר תורה ליענט דערש, ואל
 סען נען הינטער וויללעכטס, און דער פנים ואל זיין צום ספר תורה.
 (ה) ינהג. סען דארף גאָ נעכען כבוד דער מוזה, אז ער ואל גאר נישט אויסניסען, און ואל נישט
 אַנדערש לינגען קען אומרינגע ואל לעכען דער מוזה, אויך דארף סען דער מוזה אלץ
 סאל איבערזעהן.
 (ו) לא. בשעת דער חון ונאם די הויכע שמונה עשרה סאר סען גאר נישט רעדען, דען קס איז
 אגרייכע עבירה.
 (ז) להוריד. אויב קס איז געשטארבען א עהליכער יוד דארף סען ארויס לאָזען טרעהרען.
 (ח) כששומע. אז א סענטש הערס א רין אָדער א חידוש און ער האָט דאָס ש"ץ א סאל נעהערט
 ואל ער נישט ונאָנען איה האָט שוין דאָס נעהערט, דען דערויף שפּיט אז א סענטש
 קעהרס אָפּ דעם אויער פֿון צו הערען תורה איז אויך זיין נעכעס אומווערדיג.
 (ט) כל. אלץ סאל אז סען נישט ארצין אין שטוב, אָדער סען נישט ארויס פֿון שטוב, ואל סען
 קושען די מוזה, אום גאָס ברוך הוא צו גערענקען ארויסגעקערדיג פון שטוב און אַרײַן
 נעהערדיג אין שטוב.
 (י) בשחרית. אין דער פריא כאלד ווי סען נישט ארויס פֿונעם שטוב ואל סען ארויף לינגען די
 האַנד אויף דער מוזה און סען ואל ונאָנען, "האר פֿון דער וועלט! דערבארעס ויק
 אויף מיר, אַפּווערמען מיך פֿונעם יצר הרע און פֿון זיין גאָנצע סטרא אחרא, אָסן".
 (יא) כשיכנס. אז סען נישט ארצין אין שטוב אָדער אז סען נישט ארויס פון שטוב ואל סען נעכען א
 קוש דער מוזה מיט דער רעכטער האַנד און סען ואל ונאָנען, "שרי! היט כּיף אָפּ
 פֿון יצר הרע און פֿון אלץ צרות און ענגשאפטען, אָסן סלה", און סען דארף גערענקען אז די
 אָפּאָנג ווערמער פֿונעם וואָרם שרי ונעקן "שומר דלתות ישראל, וואָס דער טישט איז ער היט
 די יודישע טהורען.
 (יב) יזהר. א סענטש דארף פֿילקענען אז קס ואל זיין רען און די פֿייער אַהלען
 דער מוזה.

זהר

ספר חסידים החדש

- (פ) יזהר להשיג זכויות על השם שהשם יאיר מתוך הזכויות;
 (פז) יזהר שלא יוליך איהו דבר מאוס לפני מוזה, ואם בהכרח הוצרך להוליך איהו דבר מאוס על הפתח לפני המוזה יראה להתאמץ לכסות המוזה;
 (פח) יהיה נזהר מאוד להיות שמירה מעולה לספר תורה שיחיה במקום מוצנע ושלא יוכלו להגיע אליה תנוקות או שאר בני אדם;
 (פח) יענין בהפליין אם הם שחורות כראוי ולפעמים צדיקין בדוקה;
 (פח) יזהר לקנות ספרים אף אם בדמים יקרים;
 (פח) יזהר מאוד מלדבר שפת יתר ומשום שיחה במרה;
 (פח) כל שעה ישעה יחשוב בגדולת הנורא והכרך שמביא לידי קדושה;
 (צ) לא ילך ארבע אמות בלי כוונת תורה ומצות;

ליום שבת

- (א) כל יום ויום מימות החול יבין איהו דבר לצורך שבת;
 (ב) יראה לקיים כל מילי רחסידות והנהגות שנהג בששה סדרים;
 (ג) לא ישמע לאזניו שום ריבוי לבטלה שמימע כעונה;
 (ד) בשני לילות הראשונים של פסח לא ידבר שום דבר חול וינהג עצמו מאוד בקדושה;

בחדש

דעם פריימאדניגען מאנ

- (א) יזהר. אויפ'ן שם פון דער מוזה דארף מען ארויף למען א שמוקעל נלען, ברי דער שם ואל ארים ליכטען דורכ'ן נלען;
 (ב) יזהר. מען דארף זיין זעהר פארזיכטיג אז מען ואל נישט ארויף פראגען דורך דער מוזה קיין אומימעק זאך, און אויב ער מוז ארויף פראגען, דען אנדערש איז אונמעגליך, ואל ער זעהן מיט אלע מעגליכקייטן צו צו דעקען די מוזה;
 (ג) יהיה. א מענטש דארף זיין זעהר געווארקנט אז די ספר תורה ואל שטען אין א בעהאלמענקס ארט, און עס ואלען דארט נישט קאנען צו קומען קיין קינדער, אדער אנדערע מענטשען;
 (ד) יענין. מען דארף אכטונג נעמען אויף די תפילין אז זי ואלען זיין עכט שווארץ, און מען דארף זי אלעס מאל איבער זעהן;
 (ה) יהיה. מען דארף זעהן מיט אלע מעגליכקייט קויפען ספרים, חאפש זי קאמפן ספר;
 (פח) יזהר. מען דארף זיין זעהר פארזיכטיג נישט צו דעקען קיין איבעריגע דבר און נישט צו דעקען קיין פוסטע דבר;
 (פח) כל. אלע צייטען דארף מען טראכטען די גרויסקייט פון גאט ברוך הוא, דען דאס ברענגט דעם מענטש צו העלעקט;
 (צ) לא. א מענטש דארף נישט גיין פער אילען וואס ער ואל נישט טראכטען פון תורה און מצות;

דעם שבת דינען מאנ

- (א) כל. יעדען מאנ פון דער וואך דארף מען עפעס אן גרימקען אויף שבת;
 (ב) יראה. א מענטש דארף זעהן צו ערזעהלען אלע עהרליכע און פרוםע פיהרונג וואס עס שטימט און דער נטרא;
 (ג) לא. א מענטש ואל נישט צו לאזען די אויערען אז זי ואלען הערען א פוסט ווארט, דען דאס הערען איז גמח פונקט אזוי ווי ער וואלט דאס גערעדט;
 (ד) בשני. אין די ערשטע צוויי נעכט פון פסח ואל מען נישט דעקען קיין וואכערדיגע דבר, און מען דארף זיך זעהר שטראנג פיהרען מיט העלעקט;

בחדש

ספר חסידים החדש

(ה) בחודש אלול יעשה תשובה על כל מעשיו, וירבה מאוד בתענית ובתשובה כל החודש:
 (ו) כשמשא בניו ובנותיו נשים או לאנשים יראה לדבק בסוכים וכנעו ישרה ולא יתן עינו כסמון:
 (ז) יזהר בכבוד הבריות לכבדם כראוי, ומחשבתו יהיה לכבוד השם ביה, כי הם מעשה ידיו ובריותיו:
 (ח) יהיה רגיל לברך לכל אדם כשמכירו בעין טוב וכלב טוב:
 (ט) יהיה לו שיעור קבוע מה שילמד בכל יום, ואם לא ישלום ביום לא ילך דושן כלילה עד שישלים השיעור קבוע:
 (י) יזהר שיהיה לומדי תורה מסוכים על שלחנו:
 (יא) כשמגיע לברוך שאמר יקה הציצית בידו כנגד לבו:
 (יב) יהי נזהר במאור שלא יהיה תפילין שלו קטנים ביותר:
 (יג) כשבא לבית הכנסת ישוב מעט או יעמוד מעט ויאמר הרי אני מקבל עלי עול מלכות שמים ומצות ואהבה לרעך כסוך:
 (יד) כשילך לבית הכנסת או לרבר סעודה ילך במרוצה:
 (טו) כשמגיע לויכר דוד בתפלת שחרית יתן איהו דבר לצדקה:
 (טז) כשרוצה לאכול יבין במחשבתו מה להרבות באכילה ובשתיה הלא מכל אכילתו ושתיתו נעשה פרש ובל, והכל הולך למקום המנוחה, ומכאן זה לא ירבה בתאוותו, וע"ו רסעו רז"ל [בשבת ב"ה ע"ב] איהו עשיר מי שיש לו ביה הכסא מסך לשולחנו:

יהיה

דעם שבת דינין טאג

(ה) בחודש אלול דארף מען מהן תשובה אויף אלע זינד וואס מען האט געטון א גאנץ יאהר, און א גאנצען חודש דארף מען פועל פאסטען און תשובה מהן:
 (ו) כשמשא א מענטש סאבם חתונה וינע קינדער, צו ווייבער, אדער צו מענער, ואל ער זעהן זיך משה צו זיין צו ערליכע מענטשען און צו אדערמליכע פאמיליע, און ער זאל נישט קוקען אויף געלד:
 (ז) יזהר. א מענטש דארף זיין פארויכטיג אינעם בביר פון מענטשען, זי סכבר צו זיין ווי עס איז געהעריג, און בשעת מעשה דארף מען מראכטען אז דאס מהות מען צולעב נאמט בשר, ווייל זי זענען דאך וינע בעשעצניש:
 (ח) יהיה. א מענטש דארף זיין געוואהנט אז אלע כאל ווען ער רעדמאגט עס זענען אל ער איהם בענטשען מיט א גוט אייג פלוגען הארצען:
 (ט) יהיה. א מענטש דארף האבען אלע טאג א בעשטימטע צייט וואס ער זאל רעמאלט לערנען, און אויב ער האט נישט געקערענט ביי טאג, זאל ער ביי נאכט נישט גיין שלאפען ביז ער וועט אפ לערנען דעם בעשטימטען שיעור:
 (י) יזהר. א מענטש דארף זעהן מיט אלע מעגליכקייט אז ביי זיין שיש ואלען עסען מענטשען וועט זענען און לערנען:
 (יא) כשמגיע. אז מען הייבט אן צו זאנען ברוך שאמר זאל מען געהען די ציצית און האנד אריין, און זי האלטען אנטקעגען הארצען:
 (יב) יהיה. א מענטש דארף זעהן דאס וינע תפילין ואלען נישט זיין זעהר קליין:
 (יג) כשבא. אז א מענטש קומט אריין אין שוהל זאל ער זיך אפזעצן, אדער ער זאל זיך אנדער שטעלען, און ער זאל זאגען, „איה נעם אויף מיר דעם יאה פון הימל, און די סעודה אז מען זאל רעדע האבען א פריינד פונקט אזוי ווי זיך זעלבסט:
 (יד) כשילך. אז מען גיט אין שוהל אריין אדער צו מהן א סעודה-זאך דארף מען גיין גיך:
 (טו) כשמגיע. בשעת'ן דאוונען אין דער פרייז אז מען קומט צו די ווערפער וויכר דוד זאל מען עפעס געבען אויף צדקה:
 (טז) כשרוצה. אז א מענטש וויל עסען זאל ער מראכטען צו וואס זאל איה פועל עסען און מיינען זי פלוגען גאנצען עסען און מיינען ווערט דאך סיסם, און אלץ גיט דאך אין א אסמירענס ארט, און דורכדעם וועט דער מענטש נישט זיין קיין גרויסער בעל מאנה, און רעדן האבען די תפילונג חז"ל מרמז געווען מיט דעם וואס זי האבען געזאגט אין מסכת שבת [דף כ"ה ע"ב] ווערמאכט

ספר חסידים החדש

(ו) יהיה רגיל ללמוד הלכות ברכות כדי שידע לברך כראוי על כל מין ומין מעין ברכותיו :
(ח) אם יבוש ברכים אל יצטער ויחשוב בלבו הוא זה העולם חלף ועבר, ויקבל באהבה, ומוטב שיבוש בעוה"ז ולא יבוש בעוה"ב, ויקבל בשמחה, וישים במחשבתו שבידאי הוא רצון יתברך :

(ט) יחזיק הציצית בידו בעת קריאת ק"ש של שחרית עד אחר אמת ויציב עד ותורתך ודברך ישים אל לבו, כדי שישים אל לבו מצות ציצית בעת ההפלה :

(כ) מבואר בטור א"ח [סימן ב'] ילבוש מנעול של ימין תחלה ולא יקשרנו, ואחר כך ילבוש של שמאל ויקשרנו, ואחר כך יקשור המנעול של ימין :

(כא) לעולם יזכור מובת הבורא עליו, ואם בא עליו ח"ו איזה צרה וניצול ממנה יעשה לו יום קבוע להתבודד בו ולהזכיר שבח הבורא אשר הצילו :

(כב) יזהר מאוד שיהיה שטח ומתן שלו באמונה ויאמר על הן ועל לאו לאו :

(כג) ירגיל עצמו במשא ומתן שלו כומר בתחלה סוף דעתו וירגיל כל המתעסקים עמו שידעו שלא ישנה דבריו :

(כד) על כל פעולה שיעשה יאמר אם ירצה השם, ועצת ה' היא חקים הוי"א רית "אם ירצה השם" :

אף

דעם שבת' דינען מאנ

מענטש אין א ריכער מענטש ? דער מענטש וואָס האָט אַ בית הכסא לעבען ויין טיש, כלומר בשעת'ן עסען האָט ער אין יונגען אז דאָס גיט אין בית הכסא אַרײַן :

(ו) יהיה. א מענטש דארף ויין געוואָהנט צו לערנען די דינים פֿון ברכות, כדי ער זאָל אויף יעדע זאך וויסען ריכטיג וועלכע ברכה מען דארף מאַכען :

(ח) אם. אויב אַ מענטש איז פֿארשעמט געוואָרען פֿאר פֿיעל מענטשען, זאָל ער דערפֿון נישט האַבען קיין שמערצען, און ער זאל טראַכטען אין האַרצען אז די וועלט איז דאָך נאָר אַדורך לויפֿענדיגע וועלט, און ער זאל דאָס צו געהען מיט ליעבשאַפט, דען עס איז נליכער אז ער זאָל פֿערשעמט ווערען אויף דער וועלט, און ער זאל נישט פֿערשעמט ווערען אויף יענער וועלט, און ער זאל דאָס צו געהען מיט פֿרייד, און זאל טראַכטען אין די נעראַנקען אז דאָס איז דאָך געווען דער ווילען פֿון גאָט ברוך הוא :

(ט) יחזיק. אין דער פֿריא בשעת קריאת שמע זאָל מען האַלטען די ציצית אין האַנד ביז נאָך אמת ויציב ביז נאָך די ווערטער ותורתך ודברך ישים אל לבו, כדי ער זאָל דערמאָנהען דאָס האַרץ די מצוה פֿון ציצית בשעת'ן דאוונען :

(כ) מבואר. אין טור אורח חיים [סימן ב'] שטייט אז פֿריער דארף מען אָן סהון דעם שוה פֿון דעם רעכטען פֿוס, און מען זאָל איהם נישט צו בינדען, און דערנאָך זאָל מען אָן סהון דעם שוה פֿון דעם לינקען פֿוס און מען זאָל איהם צו בינדען, און דער נאָך צו בינדען דעם שוה פֿון רעכטען פֿוס :

(כא) לעולם. שמענדיג זאָל אַ מענטש געדענקען די גוטסאָרט וואָס גאָט האָט איהם געטוהן, און אויב עס איז חס ושלום אויף איהם געקומען עפעס אַזאָמגליק און ער איז דערפֿון געשעקעמט געוואָרען זאָל ער געשטימען אַ טאָג אז ער זאָל דעמאָלט ויין געוונדער, און ער זאָל דערמאָנהען די לייבונג פֿון גאָט וואָס ער האָט איהם געשעקעמט :

(כב) יזהר. אַ מענטש זאָל ויין זעהר פֿאַרזיכטיג אז ער זאָל האַנדלען אַ-געמלעך, אויף יאָ זאָל ער זאָגען יאָ, און אויף נין זאָל ער זאָגען נין, אָן קונץ-שטקלעך :

(כג) ירגיל. אַ מענטש זאָל נישט אַינגעוואָהנען אז ביים געשעפט זאָל ער שטענדיג זאָגען דעם קעסטען פֿרייד, און ער זאָל איהן געוואָהנען אז אלע מענטשען וואָס האַנדלען מיט איהם זאָלען דאָס וויסען, כדי זיי זאָלען נישט דארפֿען צו דינגען מיט איהם :

(כד) על. אויף יעדע זאך וואָס מען קלערט צו סהון זאָל מען זאָגען אם ירצה השם, זאָל גאָט וועט וועלען אין פֿסוק שטייט ועצת ה' היא חקים, דעם אייביג-שטענדיגן עצה איז עס מען זאָל נאָכען אויב גאָט וועט וועלען און דורכדעם וועט דאָס געשטימט ויין, הוי"א חקים, הי"א מאַכט צוריק אם ירצה השם. חקים, דאָס האָט אַבערשטאָנד :

אף

ספר חסידים החדש

(כה) אף אם אינך לו איזה חוק חז, יורה כח' ויפושש במעשיו, ויאמר מאת ה' היתה זאת ולא יקטץ בשביל זה ליהן צדקה, אלא יתן ויחזור ויתן:

(כו) יראה כחדש איזה חידוש הורה בכל שבת וסוד בסודאי שבת יכתוב לו:

(כז) יזהר מאוד שלא להפסיק ברבוי הורה בשיחה בסילה:

(כח) יזהר שלא לרברב בבית הכנסת אפילו אחד התפלה, ואפילו ברבוי מוסר ויראת שמים שלא לבא לירי דברי חול:

(כט) לא ינקה באצבע צוואת האוון או צוואת החוסם כי צריך נטילת ידים:

(ל) לא יהיה עצב בשעת התפלה, חוץ בשעת הוידוי:

(לא) תפלה ברמעה היא מרועה מאוד לפני השם ברוך היא:

(לב) יקרא במעמים כל שהוא פסוק מתורה נביאים וכתובים:

(לג) יזהר להיות לו נר לתפלה בבית הכנסת:

(לד) קודם שיתחיל ללמוד יאמר פסוק: עשרה פעמים והוא טוב, ובר דבר לעבדך על אשר יחלתני, ולא יפסיק כלל בהלימוד במילי דעלמא:

(לה) צריך לבדוק המוזהר המיד שאז הבית ניצול משידים ורוחות, ולא ישפוך מים עכורים לפני המוזהר, וצריך לעשות זכויות בהירה וזכה:

(לו) כהם שבידך עליו המוציא לא יתן לעכורים, ועכ"פ ראוי מלחם משנה של שבת שבידך עליו המוציא לא יתן סמנו לעכורים, אלא אם הוא מוכרח ליהן כנהוג שנותנין להם שבתים בשבת יעשה עוד לחם ובסנו יתן:

אם

רעם שבתדינען טאג

(כה) אף. האמש עס האט א גענישט געמראפן עפעס א שארען חס ושלום זאך ער לייבען נאך, און ואל איבער רעדענע אלע וינע מעשים, און ער ואל זאגן דאס איז געשטימט פון נאך, און דורך דעם ואל ער נישט קארענען צו געבען צדקה, נאך פארקערט דורך דעם ואל ער נאך סערה געבען צדקה:

(כו) יראה. א מענטש דארף זעהן מיט אלע מעגליכקייט אז אלע שבת ואל ער עפעס משה ויין חידושי תורה, און שבת צו נאכט ואל ער דאס באר פערשריבען:

(כז) יזהר. א מענטש דארף זין זעהר געווארענעט אז בשעת ער לערענט ואל ער נישט איבער האקען אין מיטען מיט פוסטע רייד:

(כח) יזהר. סען דארף זין פארוואקסיג אז מען זאך נישט רעדען אין שוהל, אפילו נאכ'ן דאוונען, און אפילו נישט קין פרוםע רייד, פרי ער ואל דורכדעם נישט רעדען א אנדערש מאל קין נישט. וצוליב דער:

(כט) לא. מיט'ן פינגער ואל מען נישט אויסרעניגען דאס אויסרעניקט פונ'ם אויער אדער פונ'ם נאז, דען אז מען סאכט ריין מיט'ן פינגער דארף מען וואשען די הענט:

(ל) לא. בשעת'ן דאוונען טאך מען נישט זין שווערעניג, אויסער בשעת מען זאגט ויהי:

לא תפלה. אז מען דאוונעט מיט געווען. אז דאס פאר נאך ברוך הוא זעהר אנגענומען:

(לב) יקרא. אז מען זאגט א פסוק פון תורה אדער פון נביאים אדער פון כתובים ואל מען איהם זאגן מיט'ן מראם:

(לג) יזהר. א מענטש דארף זין געוואהנט אז ער ואל האבען אין שוהל א לויכט צום דאוונען:

(לד) קודם. איבער מען הייבט אן צו לערען ואל מען זעהן מאל זאגן דעם פסוק, וזכר דבר לעבדך ער אשר יחלתני געדענק די זאך צו ריין קעכט וואס די האטם מיר דערויף געמאכט:

האפען, און אין מיטען לערען ואל מען נאך נישט איבער האקען מיט וועלכע זאכען:

(לה) צריך. סען דארף שטענדיג איבער קוקען די מוזהר, דען דורכדעם ווערט די שמוע געשערעכט פון שרים און רוחות, און מען דארף זיך זעהר העטען נישט אויס צו גיטען אויסרעניג:

וואסער אנגעקענען דער מוזהר, און די מוזהר דארף מען אין א רינגעל און א קלארע גלאז אריין צו פאסען:

(לו) כהם. פון אזוי א פרויט וואס מען האט דערויף געוואנט די פרכה המוציא, ואל מען דערפון נישט געבען צו א עכרים, און וועטנעמען דארף מען זין פארוואקסיג אז אויף די חלות

ספר חסידים החדש

(ז) אם מה אחד מבניו רחמנא ליצן, אי יקבי עליו לצים אותו יום בכל שנה, וילך אותו יום על קברו, ויעשה תשובה, כי אולי בשביל חכא: מה, על כן החי ישום אל לבו ויעשה תשובה ויחכבד:

(ח) ירניל בניו מעוררו ביראת השם וגם כי יזקין לא יסיר ממנו:
(ט) יהיה נזהר מאוד שלא יביא שום דברור עבירה בלבו ובמחשבתו:

(כ) לא יגלה מעשיו הטובים לשום אדם:

(כא) יזהר מאוד מהשנות גבול חבריו:

(כב) בכל יום יזכור על יום שבת קודש דהיינו להכין איזה דבר לכבוד שבת, אם יהיה באפשרו, וכוה יקיים וזכור את יום השבת, וגם יזכור על ידי זה בכל יום מעשה בראשית:

(כג) יזהר שלא לומר דלפוריא על ישראל, דהיינו שלא לומר האיד מנהג זה לא טוב בישראל, או שום דבר ביש חי, אלא אדרבה ירניל לשונו דדבר טוב וסניגוריא על ישראל:

(כד) לא יספר בנחת שום בריה אפי' בנחת בהמה חיה ועופות:

(כה) לא ידרוג ולא יעזר שום בריה שלא לצורך:

(כו) בדי פרשות פרישת שקלים ושאר כדומה שמחויבים לשמוע מספר תורה לקרות ברבים או ינהג לידך על האלמסרא וישמע הפרשה מתוך ספר תורה:

ראוי

דעם שבת דינען מאג

פון לחם משנה וואס מען האט אויף זי נעמאכט די ברכה הוציא זאך מען פון זי נישט נעבען צו א עכרים, נאר אויב ער מוז נעבען, אזוי ווי מען פיהרט זיך דאס מען גיט א שטיקל חלה אום שבת די משרתי עכרים זאל ער באקען נאך א חלה, און דערפון זאך ער זי נעבען:

(לו) אם. אויב עס שטארבט ביי עכענען חי' א קינד, נאך זאל אפ הימטן, זאך ער אויף זיך נעמאכען אז אלע יאהר זאל ער דעם מאג פאסטען, אין דעם מאג פון יאהר ציט זאך ער אלע מאל נחן אויף זיין קבר, און ער זאל מהון תשובה, וייל מאמער איז דאס קינד נעשטארבען צוליב זינע ויגד, דרום זאל דער לעבעדיגער מענטש זיך דאס בערעכענען מיט'ן גאנצען הארצען און ער זאל מהון תשובה, וועט איהם פערנעבען ווערען די זיגד:

(לח) ירניל. א מענטש דארף איינגעזעהען זינע קינדער פון קינדווייז אן אז זי זאלען מורא האבען פאר נאם, און דורכדעם אז זי וועלען עלמער ווערען וועט זיך דאס פון זי שוין אויף נישט אפ געטוהן ווערען:

(לט) ויה. א מענטש זאל זיין זעהר פארויכטיג אז ער זאל נישט צו לאזען צום הארצען אדער צו די געדאנקען קיין געדאנק פון אנעבירה:

(מ) לא. א מענטש מאג נישט אים זאגען זינע גוטע מעשים פאר קיין מענטש:

(מא) יזהר. א מענטש דארף זיין זעהר פארויכטיג אז ער זאל נישט זיין קיין משיג גבול פון זיין פריינד: (מב) בכל. אלע מאג אין דער וואך דארף מען געדענקען דעם מאג שבת, דהיינו עפעס אן גרימטען לכבוד שבת, און דערמיט וועט ער מקיים זיין די מצוה פון זכור את יום השבת זאלסט געדענקען א גאנצע וואך דעם מאג שבת, צו הייליגען איהם, אויך דורכדעם וועט ער געדענקען אלע מאג אז נאם האט די וועלט בעשאפען, וואס שבת איז דערויף א ציטען:

(מג) יזהר. א מענטש דארף זיין פארויכטיג נישט צו רעדען קיין לטון דער אויף יודען, דהיינו ער זאל נישט זאגען, אס דער פיהרונג ביי יודען איז נישט גוט, אדער עפעס א אנדערע שלעכטע זאך, נאך פארקערט ער זאג איהן געוואהנען די צונג אז זי זאל רעדען גוטס אויף יודען:

(מד) לא. א מענטש זאל נישט רעדען די שאנדע פון קיין בעשעפעניש, אפילו נישט פון א ברכה אדער א חי' אדער א עוף:

(מה) לא. א מענטש זאל נישט רעדען/נעמען און זאל נישט אן מהון קיין שמערצען קיין באשעפעניש אויף דער וועלט, אהנע ניימען נוצען:

(מו) בד'. בשעת מען לענגט די פיער פרשיות, פרישת שקלים און פרשת זכור און פרשת פרה און פרשת החודש, וואס מען איז דאס מחויב צו הערען לענגען פון א ספר הי"ר, זאל מען זיך פיהרען דאס מען זאל צו נחן צום באלעס און מען זאל גוט הערען די פרשה לענגענדיג פון דער ספר תורה:

ספר חסד'ים החדש

(ט) ראוי להענינה בכל ערב ראש חודש ולקרות בו בסדר זה, סוף פרשת פקודי וידבר ה' אל משה לאמר עד סוף הסדר, כי השא מן ועשית כיוור עד כל הגונע בהם יקדש, סוף הצו וה אשר העשה עד סוף הסדר, ויקרא מן ואם עיף עד אשר ריח ניחות לה', פרשת צו עד על מזבח לא הכבה, ויקרא ונפש כי הקריב על כל לבנתה אשר לה', צו וזאת תורת המנחה עד כליל תהיה לא האכל, ויקרא וידבר שגנות עד והיתה לכהן כמנחה, צו וזאת תורת החטאת עד באש תשרף, ויקרא נפש כי המעל מעל עד סוף הסדר, צו וזאת תורת האשם עד תהי' איש כאחיו, צו וזאת תורת זבח השלמים עד במדבר סיני, ויקרא ואם זבח שלמים עד וכל דם לא תאכלו, צו קח את אהרן ואת בניו עד סוף הסדר, ויחזקאל מיסן מ' בעשרים וחמש שנה עד סופו, ישעיה מיסן י"א ויצא חסר עד בקרבך קרוש ישראל, ישעיה מיסן ב' יתברך אשר חזה עד לכו ונלכה באור ה', ירמיה מיסן ל"א כה אמר ה' ירמיה מיסן ד"ג כה אמר ה' עוד ישמע עד כי אשיב את שבותם ורחמתיים, ואחר כך קורין במשנה מסכת המיד ומדות ואחר כך תהלים:

סח) ראוי ונכון להתענות בשבעה באדר יום שמת משה רבינו עליו השלום, ולקרוא בו ספר משנה תורה ג' פרישות דברים ואהתן עקב ומדליג עד פרישה כי תבא ומתחיל ויקרא משה אל כל ישראל עד סוף התורה, ומתחיל ביהושע עד כל איש אשר ימרה את פך ונ' רק חזק ונ', מזכיר הפלה למשה עד סוף מזכיר התורה שהם י"א מזמורים שאמרים משה, ואחר כך מסכת אבות, אחר כך גמ' פרק קמא דסוטה דף מ' ע"ב מי לנו גדול ממשה עד דף י"ד ע"א כמוף הפק והוא חמא רבים נשא שפיר על מעשה ענל ולפושעים יפניע שבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה:

(מס) ראוי לה"ח או לירא שמים לדקדק ולהזהר במצות ה' בפני אנשים יותר מה שהוא מרדק לבין

דעם שבת'דיגען טאג

(טו) ראוי. עס איז ווער גליק ראם אלע ערב ראש חודש זאל מען פאסטען, און מען זאל דאס זאגן, אין סוף פרשת פקודי פרשה חמישי פון וידבר ה' אל משה לאמר בין דער סוף סדרא, אין פרשת תשא פון ועשית ביום כל הנוגע בהם יקדש, אין סוף פרשת תצוה פון וזה אשר תעשה בין דער סוף פרשה, אין פרשת ויקרא פון ואם עוף בין אשה רוח נוחה לה, אין פרשת צו בין על מונח לא תבכה, אין פרשת ויקרא פון ונפש כי הקריב בין כל לבנתה אשה לה, אין פרשת צו פון וזאת תורת הכהן בין כליל תהי לא תאכל, אין פרשת ויקרא פון וידבר פרשה חמישי בין והיתה לכהן כמנחה, אין פרשת צו פון וזאת תורת החמאת בין באש תשרף, אין פרשת ויקרא פון נפש כי תמטול מעל ביוץ סוף פרשה, אין פרשת צו פון וזאת תורת האשם בין תהי איש כאחיו, אין פרשת צו פון וזאת תורת זבח שלמים בין במדבר סיני, אין פרשת ויקרא פון ואם זבח שלמים בין וכל דם לא תאכלו, אין פרשת צו פון קח את אהרן ואת בניו ביוץ סוף סדרא, יחזקאל קפוטל ב' פון בעשרים וחמש שנה ביוץ סוף. ישעי קפוטל י"א פון ויצא חומר בין ברכך קדוש ישראל, ישעי קפוטל ב' פון הרבך אשר חזה בין לבו ונלכה באור ה', ירמי קפוטל י"א פון פה אמר ה' מצא חן פון קפוטל ל"ב, ירמי קפוטל ל"ג פה אמר ה' עוד ישמע בין פי אשוב את שבותם ורחבתים, דערנאך דארף מען לערנען די משניות פון מסכת תמיד און מדות, און דערנאך זאל מען זאגן תהלים :

(כט) ראוי. עס איז זעהר גלייך אז מען זאל פאסטען דעם זעבענטען טאג אינעם חודש אדר, דעם
טאג וואס עס איז נאכער געווארען משה רבינו עליו השלום, און מען זאל לערנען די
דריי פרשות, דברים, און ואתחנן, און עקב, און דערנאך זאל מען לערנען אין פרשת תבוא פון
ויקרא משה אל כל ישראל ביום דער סוף תורה, און דערנאך זאל מען לערנען אין יהושע פון אנהיב
בין כל איש אשר יסרה את פיו וגו' רק חוק, דערנאך זאל מען זאגען אין תהלים פון תפלה למשה
בין נאך מזמור התורה, וואס דאס זענען די עלף קפיטלעך וואס משה רבינו האט זי געזאגט,
דערנאך זאל מען לערנען די מסכת אבות, דערנאך זאל מען לערנען אין ערשטען פרק פון מסכת
סוטה פון מי לנו גדול מסמיה אין דף ס' ע"ב ביו והוא חסא רבים נשא אין דף י"ד אין סוף פרק
שכפר על מעשה עגל, וואס דורך משה'ן האט נאך געקווען אויף מעשה העגל אזוי. יי עס
שטייט דערמיטעס ימנען ער האט געקעמפט רחמים אויף די פושעי ישראל אז זי זאלען תשובה טוהן:
(כט) ראוי. עס איז זעהר גלייך אז מען זאל לערנען דערליכען יוד דאס פאר ליסטען זאל ער נישט זעהר פילזענען

ספר חסידים החדש

בין עצמו, כדי שיכסו סמנו אחרים, וראה מירושלמי מסכת דמאי פרק מאכילין את עניים דמאי מעשה דרבי ועירא עין שם:

ג) נכון לנמור תרי"ג מצות בכל שבת באיזה חדר המסוגר במנין המצות בספר תיקון ליל שבועות או בשאר ספרים, וראוי לרשום לו תרי"ג מצות בקיצור נסרץ בסדר התורה ולחזור אותן בעל פה ולנמור אותן בעל פה בכל שבת באשר דלכיע בשבת נחנה התורה:

נא) בימי חנוכה ראוי לעסוק בהידאות ושבת לא יתכרך, ולא לבלות ימים קדושים האלו בהכלי הכלים כמנהג רע הנהפשם כינינו בעו"ה לשחוק בקיובא וקרטין בימים האלו, וכל ימי תמתי על מנהג זה, ובוודאי חכמים ומנהיגים הראשונים אשר התירו לשחוק דווקא בימים אלו ה"ל להם איזה מעם על זה: (הנה"ה). ולפענ"ד בא להם זה כאשר שמצאתי ראיתי בספר לבוש הלכות חנוכה סי' תר"ע סוף סעיף א' וז"ל במקום שנהגין איסור מלאכה כל היום אין להתיר להם וכו', וכתבו ע"ז בספר אליהו וזמא בשם ש"ג וז"ל טוב לבטל מנהגם שבתם מביא לידי שעמום ויש נשים בטיל וכו' ע"ש, ולפ"ד משום זה הנהיגו להתיר השחוק באותן הימים דיוכל להיות שהיו נוהגין באותן ימים איסור מלאכה לנשים כמו שמביא הלבוש הנ"ל, והיו חוששין שלא יבואו הנשים לידי קלות ראש ח"ו כאשר במילה מביא לידי שעמום ולידי זימה, ובוודאי כל מנהגן של ישראל יש לו איזה יסוד עד מה הוקבע, ע"כ עכשיו שאין אנו נוהגין כלל איסור מלאכה באותן הימים אין לו שום יסוד וספק להתיר השחוק בקיובא וקרטין. ע"כ הנה"ה: ע"כ אהובי בני אל תשבו בסוד משחקים באותן ימים אפי' שעה מועטת לא מני' ולא מקצת, כי כך דרכו של יצהר היום אמר לו כו', רק תעסק:

דעם שבת דיינען מאג

אין מצות, נאך מנהג ווי ער פליקענעט ויך פאר ויך, כדי פארעמדע סענטשען זאלען ויך פון איהם אפ לערנען, און דאס איז א ראיא פון ירושלמי מסכת דמאי (פרק מאכילין את העניים דמאי) די מעשה פון רבי ועירא:

ג) נכון. עס איז זעהר גלייך דאס אלץ שבת זאל מען ענדלען די תרי"ג מצות פון ספר תיקון ליל שבועות ארעד פון א אנדער ספר, און עס איז זעהר גלייך דאס מען זאל ויך אויף צימקענען אלץ וועקס הונדערט און דרייזעקן מצות בקיצור, לויט דעם סדר פון דער חזרה, און מען זאל זי אלץ סאך חזרן פון אויסענעווינג, אין אלץ שבת זאל מען זי ענדלען, דען אלץ האלטען דאס אום שבת האט מען געקענען די חזרה, דארף מען שבת חזרן אלץ תרי"ג מצות:

נא) בימי. די מעג פון חנוכה איז זעהר גלייך דאס מען זאל ויך שמענדיג בעשעפאטען מיט דויען נאך ברוך הוא, און נישט פארברענגען די הייליגע מעג מיט נארשקעס, אזוי ווי עס איז געווארען בי אונז פארשפרייט דאס שלעכטע פיהרונג צו שפיעלען אין קארטען אין די הייליגע מעג, און פון איהם אן וואונדער איז ויך אויף דעם מנהג, און געוויס די רבנים וואס האבען דאס מתיר געווען צו שפיעלען דורכאויס אין די מעג האבען זי געוויס דערנאך געהאט עפעס א מעג: (הנה"ה). עס איז מעגליך אז דער מעג דערפון איז ווייל עס שטייט אין ספר לבוש הלכות חנוכה סי' תר"ע סוף סעיף א' אינעם ארמ וואס ווייבער פיהרען ויך נישט צו טהון קיין ארבעט א גאנצען מאג סאך מען זי נישט ערלויבען מהן קיין ארבעט, שרייבט דערנאך דער ספר אליהו וזמא אינעם נאמען פון שלמי גבורים אז עס איז זעהר גלייך דאס מען זאל סבטל זיין דעם סנהג, דען דאס ליריג נמן ברענגט צו שנען, על פן איז פארהאנען ווייבער וואס געהן ליריג, דרום געפעהלט מיר צו זאגען אז דערום האט מען איינגעפיהרט צו ערלויבען צו שפיעלען אין די מעג, ווייל מען האט ויך געפיהרט אין די מעג אז די ווייבער האבען נישט געטהון קיין ארבעט, אזוי ווי עס שטייט אין לבוש, האבען די רבנים מורא געהאט אז די ווייבער זאלען דורכדעם נישט קומען צו שנען און צו זימה ווייל דאס ליריג געהן ברענגט דאך צו נישט אנשמענדלעכעס, וועט מען דערפון אז יעדער ירושעל מנהג האט עפעס א פונדאמענט, נאך היינטיגע צייט וואס מיר פיהרען ויך נישט, נישט צו טהון קיין מלאכה אום חנוכה, אין דאך סבטל במל געווארען די מורא פון דעם ליריג געהן דרום איז נישט דא קיין היתר אויף צו שפיעלען אין קארטען. ע"כ הנה"ה: דרום לויבע קונדער איהר זאלט נישט זיגען צו זאמען מיט דער קאמפאניע וואס שפיעלט אין קארטען אין די מעג, אפילו נישט א קורצע צייט, נישט מיט זי און נישט מיט קיין בוסעל פון זי, דען אזוי איז דער שטענדיג פון יצר הרע, היינט זאגט ער מהו דאס קליינענדיג, און מאנען וועט ער זיין הייסען טהון עפעס א גרעסערע זאך, ביז ער

ספר חסידים החדש

העסקו בתורה ה', וליתן שבת והוראה לאל ית"ש אשר הציל אותנו מאויבינו הקשים עלינו באותן הימים, ובאורים כבוד ה', כי עיקר הנס מפורסם היה בגורו באותן ימים קדושים, ולהוסיף אותם ביראת ה' ואז טוב לכם:

(ג) ילמוד פירוש הפייסן ויוצרות של שבתות וימים טובים:

(ג) ראוי ונכון להרבות בפירות אילן בחמשה עשר בשבט ולברך עליהם בכוונה כי אז הוא ראש השנה לאילנות, ודבר בעתו מה טוב:

(ד) כשמברך ברכת הפיון יברך בקור רם כדור לעורר ב"ב:

סליה בסיעתא דשמיא

דעם שבת'דינען מאג

ער פערלדירט און נאכדען דעם בענטש, נאך איהר זאלט ויך בעשעפטיגען מיט נאָמ'ס תורה, און איהר זאלט דאנקען און לויבען נאָם וואָס ער האָט אונז בעשערעט פון אונזערע פֿינד וואָס זענען די מען אויף אונז אויפגעשטאנען, און מיט ליבם דארף מען נאָם ערליך האלפֿען, דען דער בעוואוסטער נס איז געווען די מען און די ליבט, און די מען דארף מען נאָם מער מורא האבן פֿאַר נאָם, און דעמאלט וועט איהר גוט זיין:

(ג) ילמוד. מען דארף לערנען דעם טייטש פֿון פייט און פֿון יוצרות פֿון שבת און ימים טובים: (ג) ראוי. עס איז זעהר גלייך אז דעם פֿונגעקומען מאָג און חורש שבת זאל מען מערען צו עסען פירות, און מאכען אויף זי א ברכה מיט פול כוונה, דען דעמאלט איז ראש השנה צו די בויםער, און יעדער זאך און זיין צייט איז זעהר גוט:

(ד) כשמברך. אז מען בענטש זאל מען בענטשען מיט אויבן שטימע דרי צו דערוועקען זיין דריז געזונד זאלען איהר וויסען צו דאנקען און צו לויבען נאָם:

השמיטה מסוף הספר קיצור ס"ח בעמוד האחרון.

אמנם הקשה לי בענין זה תיחא אחד בבית מדרשו של ר' מענדל ראנד והוא בנשיק וביקש ממנו להעלים שמו קושי' עצומה לפי מה דקיי"ל בכל הפוסקים ראשונים ואחרונים הנ"ל דאם העולה לחורה ואינו קורא בלחש עם הבעל קורא הוא ברכה לבטלה איך איך נפרנס דברי הליה הובא במגיא סי' ס"ו סק"ה דאם קראוהו לכהן באמצע ק"ש דנוהגים שיעלה כתב שם המגיא בשם הליה דאז לא יקרא עם החזן, יקשה מאד הא הוא ברכה לבטלה כנ"ל שהוא בלאו דלא תשא, אבל ראיתי בזה שהיא כיון בקושי' דעת הגדול הפרמ"ג בא"ח ח' שהוא הקשה כן ונשאר בצ"ע על הלכה זו. אמנם מצאתי שאחכה נפשי ברכו של הליה הלכוש שפסק בפירוש בסי' ס"ו שהכהן זה צריך ג"כ לקרות עם הבעל קורא דלא כתלמודו הליה, ע"כ נרדעניד דאם אחר רוצה למסוך על הלכוש בזה מיראת ברכה לבטלה כקושי' הפרמ"ג הא הוא ברכה לבטלה ונשאר בצ"ע על הפסק הליה ויסמוך עצמו על אילן הגדול הזה הלכוש רבו של הליה ז"ל לא תפסיד לפעניד. וחבא עליו ברכה.

ב"ה

אין ליכט

פון תורה

ספר

גדר עולם

מהגאון הקדוש החפץ חיים זצ"ל
(בלשון הקודש ואידיש)

46

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק

גדר עולם

בו יבואר ענין הגדר שגדרה התורה לבנות ישראל נשואות
להיות שערותיהן מכוסות ונהגו איזה נשים כהיום קלות
ראש בענין הזה בפרט, ובפרצת גדר הצניעות בכלל,
וכל זה גורם לכמה תקלות גדולות, והכל הוא מצד מיעוט
היריעה על כן באנו כהיום להראות לפני הכל את
גודל העין והעונש שיש עבור זה, וגודל השכר שיש
להנזהרים בזה אולי עי"ז יתוקן קצת פרצת הגדר, ונוכה
לגדור פרצת ירושלים במהרה בימינו אמן.

ממרו רבן של ישראל בעל החפץ חיים זצ"ל

גם מבואר בו מצות חינוך אב לבנים בכמה ענינים נחוצים הנוגעים
לדת התורה.

גם מצורף בסוף הספר לקומים אחרים מהלכות גדה הנחוצים
מאוד לידע אותם.

און בכדי אלע זאלין פאר שטיין דיא הייליגע און זיסע הייד וויא
אפ צו קערין זיך פון שלעכטן נועם סמדת הפריצות און צו
ניוואנען זיך לסבת הצניעות האמין מיר עם סגותיק גיווען אויף
עברידייטש.

און אויך איז דא פאראן דיא גייטיגע דינים פון הלכות גדה
נואם סיא בארף זייא ווייטער וויסען.

ספר

גדר עולם

בו יבואר ענין הגדר שגדרה התורה לבנות ישראל נשואות להיות שערותיהן מכוסות ונהגו איזה נשים כהיום קלות ראש בענין הזה בפרט, ובפרצת גדר הצניעות בכלל, וכל זה גורם לכמה תקלות גדולות, והכל הוא מצד מיעוט הידיעה על כן באנו כהיום להראות לפני הכל את גודל העין והעונש שיש עבור זה, וגודל השכר שיש להנזהרים בזה אולי ע"ז יתוקן קצת פרצת הגדר, ונזכה לגדור פרצת ירושלים במהרה בימינו אמן.

ממרו רבן של ישראל בעל החפץ חיים זצ"ל

גם מבואר בו מצות חינוך אב לבנים בכמה ענינים נחוצים הנוגעים לדת התורה.

גם מצורף בסוף הספר לקוטים אחרים מהלכות נדה הנחוצים מאוד לידע אותם.

אנו כבודי אלעזר זאלין פאר שטיין דיא הייליגע אונ זיכע רייד וויא אפ צו קערין זיך פון שלעכטין קועג סמכת הפריצות אונ צו גיוואקען זיך לסבת הצניעות. האכין מיר עם פעהיק גיווען אויף עכרידייטש.

אונ אויך איז דא פאראן דיא גייטיגע דינים פון הלכות נדה וואס מ'א דארף וויא זייער וויסען.

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

ניו-יארק נ. י.

הרוצה להשיג הספר יפנה אל האדרעס:

RABBI S. J. GROSS

171 Taylor St., Brooklyn, N. Y.

וג"כ מי שרוצה להשיג הספר הק' ואמרו אמן על הלכות
עניית אמן ומכואר שם גודל שכר עניית אמן ואיש"ר
וכוונותיהם והלכותיהם ומכואר שם גודל העונש המחעצל
בענייתם עם עוד הרבה דינים נחוצים המסחעפים מדיני
ענייתם . וכאשר נדפס ג"כ כלשון יידיש אשר יבינו נשים
וקטנים וכוודאי יעשה רושם בלב כל מאמין אמיני וישריש
בליבם עיקרי האמונה.....

ואקוה שזכות המצוה הגדולה לעורר את הקוראים בספר הק'
הזה לזכות המחבר חגין עלי להתעורר חמיד ברכי ה' להחדק
בתורתו הק' וללמוד חוה"ק עד שנזכה לראות כהרמח קרן חוה"ק
כביאת כן דוד בקרוב כימינו אמן .

הק' שלום יודא גראס
המו"ל

לוח המפתח

פרק ראשון יבואר בו גודל האיסור לאשה לילך בפרוע ראש לשוק .
פרק שני יבואר בו דין דשער באשה ערוה ואסור לומר שום דבר קדוש נדה .
פרק שלישי בו יבואר כמה וכמה איסורין היא מכנסת למטת ע"י מנכנס הרע
הזה וכמה תלמדך לבסוף לסבול עבור זה .
פרק רביעי בו יבואר פיתוי הילך שיש בעיניו זה .
פרק חמישי בו יבואר עוד פיתוי הילך שיש בעיניו זה ;
פרק ששי בו יבואר גודל החיוב להבטל להוכיח לאשתו בזה
פרק שביעי בו יבואר גודל מדת הנגיעות ושכרה עבור זה בעוכ"ז ובעוכ"צ ולהיפך
ח"ו בהלכת בדרכי הפריצות .
פרק שמיני בו יבואר מלות חינוך אב לבנים בכמה עניינים נחוצים כנוגעים לרח
החורב .
עוד יבואר בסוף הכפר כמה וכמה דינים מהלכות נדה הנחוצים מאד למעשה ,

ה ס כ מ ה

הן הביא לפני כבוד הרב מכריי ניי מפסח חיוז עלים לתרופה מספר "גדר עולם"
 כנעשכ לחועלת המון בניי ורחימי כי שמו נאח לו כי בלקחו ומוסרו כטוב הוא
 גודר פרלחו של עולם אשר בעוכיר רבכ המכשלה בעחים כללו עיי בניי נשי שמעכו
 ידיכן מן האניעות ואחזו בדרך הפריעות, וכבר עברו ושנו בזה עד שיש שנעשה להם
 בדבר כסיחר גמור ולא יעלו כלל על לבן גודל האיסור והפראזה בדת ישראל הנלמח
 מזה, כן יש עוד בסוף הספר כמה וכמה הלכות מהי נדב הנחוצים ודרושים לדעת
 לכל איש ואשה וכן הן מגופי ההלכות הנמסרים להיש ואשה וכלולים בקיצור נמרץ
 ובעתיקם בלשון אשכנזית המדובר בינינו למען יבינו אנשים ונשים וטף, ואחרי רואי
 כי דבר טוב וגדול עשה הרב המחבר בספרו גדר עולם וחקן חקנה משום לנועות
 ומשום פרוות וע"כ אחינא לפעלא טבא יישר חילו ויכי כי עמו לבצע אשר עס לבנו
 לזכות הרבים חכות הרבים יחיי חלוי בו להיות דברי מוסרו נשמעין ומתקבלין על
 כלב ומכראוי לכל איש ישראל שימלא ספר הזה בחוך ביתו ויכי חמיד נגד עיניו
 נגד עיני בניי ביתו למען להאחז בדרך האניעות ובזכות זה יגדור כי פרעוטיכן של
 ישראל ובסכר נשים לרקניות נוכח לביאת הגואל בנ"א.

המדבר לכבוד התורה הבאעה"ח יום ג' ד' מרחשון תר"ן לפ"ק ווארשא

שמואל זנוויל קלעפפיש מו"צ דפה ק"ק הגי"ל.

הקדמה

הנה כאשר נתבונן בדברי חז"ל נמצא שמדת הצניעות היא מדה גדולה מאד וזוכה עבור זה להוליד בנים ת"ח כראמרינן בגמרא (יומא דף ס"ז) חנו רבנן שבעה בנים היו לה וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכות לך אמרה להן מימי לא ראו קורות ביתי קדעי שערי, ולהיפך מדת החציפות נורמת להוליד בנים עזי פנים ח"ו, ובעז"ה נתפרץ כהיום מדת הצניעות מאד וביותר בענין גילויי שער ראש האשה הנשואה שנעשה כהפקר לאיזה נשים שהולכות בפרהסיא לעיני הכל בשערותיהן המגולות — וזה על גילויי זרועותיהן אינן מקפידות — ומה יוצאים עוד כמה קלקולים גדולים לכמה מאות ואלפים ברכות ושאר דברי קדושה שנאמרות בבתי ישראל בכל יום ואי אפשר לומר שלא יהא נגד האשה וכבר אחז"ל (ברכות כ"ד) דמפח באשה במקום שצריך להיות מכוסה הוא בכלל ערוה, וכן שער באשה ערוה ואסור לאמר שום דברי קדושה נגדה. והנה ידוע שכל הברכות או שארי דברי תורה בזמן שהם נאמרים כהוגן הם מביאים ברכה וקדושה לישראל כמו שכתוב בכל המקום אשר

הנה. ונען אז מיר נאצין גוט פאר שטיין אין די רייד פון אינערע חקמים וזרונים לברכה גיפניען מיר אז די מדה פון צניעות פון איין אשה איז וייער אנרוקע מדה און ויא איז וכה צו ליב דעם צו האבן קינדער גרויסע פקטיבי חקמים אזוי ווי מיר האבן גילערניגט אין די גמרא ויקא דף ס"ז, מען האט גיפערענט בייא דער אשה וואס מען האט איר גירופען קבחות, ווארום האט ד"ה הש"ת גיפערענט אז די נאקסט האבן אלע דייער אין פהנים גדולים האט ויא ויא גיענטשעקט פון דער צייט און וואס איה האב גיפערען פאר שטאנד אז בייא איין אשה טאר זיך גיט ארויס זעהן די האר פון קאפ האבן גיט גינעקן די כאלטן פון הויז גינעק האר פון קאפ, און פאר קערט די מדה פון חציפות איז גוט צו קינדער צו פנים ח"ו און געצט בעזה"ל זענען דיא נועלט פוכין נדר די טהה פון צניעות און נאך סעך אין דעם ארט פון גיין מיט דיא אפ גידעקסע האר פון דעם קאפ פון די ווייבער ווארום גס איז בייא ויא נאר גינארין די נאך הפקר צו גיין גענדעקט דיא האר פאר אלעמען און ויא שפעטן זיך נאר גישט און פון דעם גיט ארויס נאך ווי פיל שטויבלינג גרויסע צו וויפיל הנדערט און מויענטער פרכות און אנדערע הייליגע רייד וואס ויא ווערן גיאנט אין ירושע היינער אלע טאג אין גס איז אום שטענליך צו היטן זיך אז דאס זאל גיט זיין אנשטענדיג דער אשה איז אויב לערניגט און די הייליגע נקרא פרכות דף כ"ד איז אטפח פון איין אשה אויב גס דארף זיין צו גירעקט איז דאס אין גלל פון זעהן און אזוי די האר פון איין אשה נועקט אויך אן גירעקט זעהן און מען קאר גיט נאגן גיין שום הייליגע וועקשער אנשטענדיג איר און דאס איז וויסענליך אז אלע פרכות אדער אנדערע וועקשער פון דער תורה הקדושה אין דער צייט אז ויא ווערן גיאנט ויא ניהערניג צו זיין גירענען ויא גיענטשענדיג און הייליגייט צו ישראל די הייליגע פאלג און אויב נאנט און דער פסוק (שמות כ') בקר המקום אשר אנכי את שמי אבוא אליך וברבמיה דער מיינש דער

אזכיר את שמי אליך וברכתך [ופסוק זה בפשטו קאי על כל דברי תורה ועל כל המקומות, ולא דוקא בזמן המקדש וכדמוכח בברכות דף ו' ע"א בגמרא ע"ש] וגם הם שמירה לישראל מכל צרה ופגע כמו שכתוב כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך גוי והיה מחנך קדוש וגו', אבל בזמן שהם נאמרות נגד ערור ח"ו כבר כתיב ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחרך. ימצא כל ענינים כאלו גורמים לישראל להיות נהונים בהסתר פנים ח"ו. וגם איתא בזה"ק פרשת נשא שדבר זה גורם לשרות סמרא אחרא בביתא וגורם מסכנותא לביתא. על כן נרב לבי בעי"ה לאסוף את כל מאמרי חז"ל השייכים לענין זה ולהראות לפני הכל את גורל הענין והעונש שיש בזה וגורל המעלה להאשה הצנועה בברכות שע"ז היא זוכה לבנים יראי השם וחשובים שכדור, אולי על ידי זה יראו ויקחו מוסר ויתוקן קצת הפרצה הגדולה הזאת ובזכות זה נוכח לראות בבנין ירושלים גדריה ועניניה בכ"א:

פון איז אין יעדער ארט וואס איז קען מאַכען דער מאַנען מיין נאָמען דאָס מיינט קען
אין די ריינע ערשער וועטמער מאַנען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען
און איז וועל דיר גענעטשין און דאָס איז פאר פֿאַר ישראָל אַהערטונג פון אַלע אַרצות און אַזוי
לערינט אונז די תורה הקדושה כי ה' אלהיך מתהלך בקרב בְּתוֹךְ דְּהַצִּיקָה וְזָכַת אוֹיְבֶיךָ
לפָּנֶיךָ וְהָיָה מִתְּנֶה קְדוֹשׁ דאָס איז דער מייטש דען גיין נאָם גייט זיך צו מייסען גיינע
ערשער וואו די ריהטט דערום זאל נין גיינע רוהענדיקע, ערשער הייליג איז דאָס גירעט אַז עס
איז גיינע גלעטער אַפער אין דער צייט אַז וויא ווערין גיזאָנט חזו אַנטקענין דיא נאָכן וואָס
ווערין אַהן גירישען ערנה נאָם נאָם ב"ה וְלֹא יִרְאָה בָּהּ עֲרֹת דְּבָר וְשֵׁב מִצִּדִּיקָה דער מייטש
דער פון איז אַז ער זאל גיט זעהן אין דיר אַשענדיקע זאך וואָרום ער וועט ניד ווידער קערין
אָנפער דיר דער פון קענען מיר זיך אַרויס געבען אַז אַנעקע זאָכן איז גורם צו די יודען צו
זיין גינעבין. איין קהלה פנים דאָס מיינט קען אַז חזו נאָם פֿרוך האט געזאָלט דם פנים. און
אין ווה"ק פרשת נשא גיפנען מיר אַז דיא זאך פון דיא דאָר אַז עס איז גענעקט איז גורם
אַז דיא סמרא אַהרא רוהעט אין שטיב ביא דעם סענטישין און אַנעקקייט איז דאָרטן און
דויד דערום אַז מיר האָבן גינעטן אַז אין וויפיר ערשער עס גיפנט זיך דער איסר דער פון
ווינען מיר סופה זיין פֿאַר גיט ישראָל און מיר האָבן אויף גיקרינען אַלע רייד פון אונגעקע
היינעקע קבצים וואָס גיהערט צו דעם ענין און צו ניין פאר אַנעקען וויא גרויס עס איז דיא
עברה און דער שטראָף פון דעם. און פאר קערט וויא גרויס איז דער שוֹכר פון די אַשה וואָס
זיא איז פרום אין דער זאך אַז זיא וועט ווֹכּה זיין דויד דעם צו קינדער וואָס זיא וועלן זיין
גרויסע צדיקים און חשובים פון דעם דור פיינדיקט אַז זיי וועלן זעהן וועלן ווי זיך געקען
אמער וועט פאר ריכט ווערין אַפיקיל דער גרויסער פֿראך און זיא ליב דעם זכור וועלן
מיד ווֹכּה זיין צו זעהן אין דעם פֿאַר גיט הקבֿלש וירושלים וויא עס וועט פאר ריכט וועלן
אירע ארום צאמניג פֿמהרה בְּיָמֵינוּ אָמֵן:

הנה מבוואר בדברי חכמינו ז"ל גודל האיסור של האשה שיוצאה בשוק וראשה פרוע [דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבו ג"כ נוהגות מזה — מצד הצניעות, כידוע] עד שאמרו ע"ז שהוא איסור סדאורייתא, ואפילו היתה מכוסה שערותיה במקצת אבל לא כדיון (כגון שיש קלתה על ראשה וכדלקטן) ג"כ יש איסור ויכול לנרשה עבד זה בלי כתובה, ובעו"ה נעשה הדבר הזה כהפקד בעיני הרכה נשים ואנשים, וגם על גילוי זרועותיהן אינן מקפידות, לכן אמרתי להעתיק לפני כל מנמרא ופוסקים את גודל האיסור שיש בזה וגם כמה קלקולים אחרים שיוצאים ממילא ע"ז אולי יראו ויקחו מסר :

פרק ראשון

יבואר בו גודל האיסור מדינא לאשה לילך בפריעת ראש לשוק

ראשון לכל דבר זה הוא משנה מפורשה (כתובות דף ע"ב) ואלו יוצאות שלא בכתיבה העוברת על דת משה ויהודית וקחשיב שם במשנה דברים שעוברת בזה על דת משה (היינו מה שהוא מן התורה) כגון שמאכילתו איזה איסור או שהיא משמשתו כשהיא נדה וכה"ג ואיזה עוברת על דת יהודית (היינו מה שהנהיגו טעולם האומה הישראלית וקבלו על עצמן ליהדר בזה משום צניעות ודבר זה וכיוצא בזה הוא בכלל מה שאמר הכתוב אל המוש תורת אסך) יוצאה בשוק וראשה פרוע ופסיק שם בנמרא דאיירי המשנה אפילו במלכשה גלתה על ראשה (הוא כלי שלובשין במדינה בכל על ראשן ויש בהן חלל מלמעלה ונחתין שם הנשים הכלי מיה שלהן) אפי"ה אסור

הנה. אצויא וויא עס איז באשיידט אין דיא הייד פון אונזערע הייליגע חכמים ז"ל אז עס איז וויינער גרויס דער איסור פון דער אשה וואס זיז גייט ארויס אין נאס און איינער האר איז אפ גינעקט דהיינו אה איין הייביל אהער אהן איין פארטשיינע. און דעם האבין גינאנט אונזערע חכמים אז דאס איז איין איסור פון דער הנהגה הקדושה און נאך סעך ווען אפילו אז דיא האר איז גינען אביסל צוא גינעקט אפער גיט וויא דער דין איז. איז און דא איין איסור און דער מאן קען איר געבן דער פאר גט און כרובה נאר יעצט בעהוד איז גינארין דיא נאך אזוי וויא הפקר אין דיא אויגען פון פיל מאנען און ווייבער און נאך סעך אויף די אפ דעקונג פון די אעקסס וועגן וויא אויף גישט מקפיד האב איה דאס וויא פארעכונט צו פאר טייטשין פאר אעקסין די הייד פון די נקדא הקדושה און פון דיא פוסקים וויא גרויס דער איסור וואס דא איז און וויא פון דעם גינען ארויס אנדערע שטרוימונגן ממילא פירלייבט אז ס'קען וועט ווערן וועלן זיך ארויס געבן אסאך יעדערע באזונדער :

אין דעם פרק וועט באשייט ווערין דער גרויסער איסור
ער די דין צו גיין אין מארק מיט דיא אויף גינעקטע דא :

ראשון דקד דבר פריער וויא אקץ איז די נאך אקשנה אין דיא נמרא (כתובות דף ע"ב) די דאזיגע ווייבער גינען ארום פון די מאנען אהן כרובה דיא וואס איז עובר אויף דער הנהגה הקדושה דהיינו זיז גיט איהם עסין אעקע וואכן וואס קען מאן גישטעטן אהער זיז איז מיט איהם בלשעה זיז איז איין נדה אהער זיז גיט איהם אין מארק מיט אויף גינעקטע האר און אפילו אז דיא האר איז אביסל צוא גינעקט נאר גישט וויא דער דין איז אויף

כיון דאינה לובשת מלמעלה רדיד כדרך הנשים דאם היו שערותיה מגולות ממש עוברת בזה על דת משה דהא יש בזה איסור מדאורייתא מדכתיב באשה סוטה ופרע את ראש האשה ותנא רבי ר' ישמעאל סכאן אזהרה לבנות ישראל שלא תצאנה בפריעת ראש דהיינו מדכתיב קרא שהיה הכהן מסיר המטפחת מעל שערות ראשה כדי לנוולה לעיני הכל מכלל רשארי בנות ישראל נזהרות לילך באופן זה, והעתיק דבר זה הרב אלפס והרא"ש בהלכותיו, וכן כתב הרמב"ם (בפכ"ד מהלכות אישות) וז"ל מי שזנתה תחת בעלה אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת ולא המונה בלבר אלא אף העוברת על דת משה או על דת יהודית, ואלו הן הדברים שאם עשהה אחת מהן עברה על דת משה יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי או שנודרת או שנשבעת ואינה מקיימת או ששמשה מטתה והיא גרה או שאינה קוצה לה חלתה או שהאכילה את בעלה דברים אסורים עיי"ש עוד, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין לה רדיד כדרך הנשים אע"פ ששערה מכוסה במטפחת או שהיתה משחקת עם בחורים ועי"ש עוד דברים (כ"ז לקמתי מלשונו ממש בקצרה) וכן כתב במור אבן העזר סימן קמ"ו וכן בשו"ע אבן העזר סימן קמ"ו ס"ד העתיק לשון הרמב"ם ה"ל להלכה, וכן כל הפוסקים ראשונים ואחרונים כולם העתיקו דבר זה לדינא דאם האשה יוצאת לשוק ושערותיה מגולין היא עוברת בזה על איסור דאורייתא:

פרק שני

בו יבואר דין דשער באשה ערוה ואסור לומר שום דבר קדושה נגדה.

דע עוד דמלבד איסור פרוע ראש יש עוד ענין אחר שמחמת זה צריכה להיות שערות מכוסה אפילו בביתה באיזה כיסוי או בפאה נכרית (הוא מה שקרוין פארוק) דאל"ה אסור אפילו לבעלה לומר שום דבר קדושה נגדה, דהשער הוא בכלל ערוה כמו שאמרו חז"ל (בברכות כ"ד) שער באשה ערוה שנאמר וכו' עיי"ש וכן פסק האלפס והרמב"ם והרא"ש והמור והשו"ע וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים. וזה לשון השו"ע אורח חיים בסיון ע"ה ס"ב שער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו אפילו אשתו ואפילו

אין עבירה, און דער הייליגער אלפס און דער רמב"ם און דער מור און דער שו"ע און דער אגודה און דער אסור דער פון איז געווען גרויס עד גן בארץ פארן זיך געווען הייבן:

אין דעם פאק נעמט פאלייט ווערן אז פארן טאר גיטש זאגן קיין שום

הייליגען ווארט אנטקעגן דיא אויף גידעקטע קאר פון איין אשה:

דע וואקסט נישטן נאך צואה אז תיין דיא עבירה וואס אויפן איז גיטשטען איז דא נאך צואה וואס פאקט דעם בארץ ווא זיך הייבן אז דיא קאר איזע נאך זיין צו גידעקט אפירע אין שטוב מיט איין פאלייטע אדער מיט איין פארוק ווארום אז נישט פאר אפירע דער פארן נישט זאגן קיין שום הייליגען ווארט אנטקעגן איר ווארום דיא קאר איז אין פאק פון ערנה וואס אונזערע הייליגע פוסקים זאגן אין דיא נאך (בברכות) געזע פאשה ערוה דער פויגש דער פון איז די קאר פון איין אשה וואס איז צו גידעקט איז אין פאק פון ערנה, און אזוי פאקט דער הייליגער אלפס און דער רמב"ם און דער רא"ש און דער מור און דער שו"ע און דער אגודה און דער אסור דער פון איז געווען גרויס עד גן בארץ פארן זיך געווען הייבן:

די קאר פון איין אשה וואס דער שטייגער פון יעדעשע פאקטעטער געט נאך זיין צוא גידעקט נאך די וואס האט גענומען איין פארן אפער נישט פון אפירע (דיא) פארן פארן גיטש זאגן קיין שום

הב"א עיין כארה"ט סימן ע"ה ובמשנה ברורה ס"ק ט"ו שמדבר כענין זה

אם נתגלה רק קצת מהן [כן כתב בספר שולחן שלמה והוא פשוט, ומה שכתוב בש"ס לשעור
 של נשים שרגילין ללכת מחוץ למתן מחר לקרות כנגדן, כתב בתשובת מהם סופר סימן ל"ו דהיו שחלכו
 כונס על ראשה יש לה לכת והוא כנגד המלמס השער שלא יכל לכוף ואותו מעט שזי אפשר לנמס
 ויוצא מהמפת פ"ו מקיל הש"ס, ועיין מה שכתבנו לקמן פ"ה כסע הוה"ק]. ואפילו אם דרך אשה
 זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי שער בשוב כדרך הפרוצות אסור לקרות כנגדה
 וכמו אם היו זרועותיה ושוקה מגולין ראסור בכל גוונא לקרות כנגדן וכמו שכתב בספר
 הפארת שמואל ואליהו רבא וחיי אדם [והמעט בזה כיון שצריכות לכסות השערות מצד
 הדין ויש בזה איסור תורה וכנ"ל בפרק ראשון וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת
 כושה נזהרות בזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות
 כנגדן ולא בא השו"ע רק למעט בתולות שדרכן לילך בפריעת ראש]:

פרק שלישי

בניבואר כמה וכמה איסורין היא מכנסת לעצמה עיי מנהגה הרע הזה.
 וכמה הצטרך לבסוף עונשים עבור זה.

הנה ידוע הוא מה שהובא בדברי חכמינו ז"ל החילוק הגדול שיש בין העושה איוה
 איסור פ"א מפני שנתגבר עליו היצר ובין מי שהופקר אצלו האיסור לגמרי ורבינו
 יונה בשערי תשובה (פרק) האריך בזה הרבה וכתב שזה האיש שהופקר אצלו איוה
 עין לגמרי עם פושעים נמנה וגדול עונו מנשוא והוא נקרא בפי חכמינו ז"ל כשביל זה
 בשם כומר לדבר אחד עבור זה שפורק מעל עצמו עול מצוה אחת ממצות ה' וע"זוכיציא

שום ידישען ווארט אנטקעגן אפיר אנטקעגן ויין אייניגע ווייב. אונ אפילו אז עס האט ויין
 אפ גידעקט אריינס דער פון. אונ אפילו אז עס איז דער שטייגער אין דער שטאט אז אקע
 ווייגער גייען מיט אייניגע האר אפ גידעקט אין גאס פון דעקט וועגן טאר קען איהר גישט
 אונ דער זעלבנער דין איז אויב דער שטייגער פון דער שטאט איז אז עס זאגן גיין אקע
 נשים מיט הויזע אריינס פון דעקט וועגן טאר קען גישט זאגן. קיין ירדישען ווארט אנטקעגן.
 אונ דער מעם פון דיא אלע זאכן איז ווארום אונזער הייניגע הוזהר ווערט גישט גיבטען
 אייגער אשקעקטין כנגד פון דער וועלט. גם בארף קען וויסען אז אנטקעגן אפ גידעקטע
 אריינס אונ אנטקעגן די בארץ אדער ברייט אפ גידעקטע אפילו פון איין אייניגע טאכטער
 טאר קען גישט זאגן. קיין שום ידישען ווארט גישט פגענצין אונ גישט דאווענען אונ גישט
 געענען אונ גישט קיין ברכה באגין:

אין דעם פרק וועט פאלשייט ווערן זייער פיל איסורין וואס די אשה פרעגנט
 צו זיך אריין דורך איד שטעקטין פירונג אונ וויא פיל שטראף וועט זי טאר
 דעם באקטען דורך דעם:

הנה עס איזט פרוקט וואס עס ווערט גיבראכט אין די הייד פון די הייליגע חכמים
 זי דעם גרויסען אונטער טייל וואס עס איז דא צווישען דעם וואס פוסט וועלכע עבירה איין
 טאר ווייך דער יצר הרע האט זיך אוף איהם גישטאקט אונ צא וויסען דעם וואס פייא
 איהם איז גיטארין איין עבירה טאר דעקט אונ דער ברייט יונה דא אין שיעור השוה דער
 לענגערט ער זייער פיל אין דעם אונ ער שרייבט אז ווען דער קענטש וואס פייא איהם
 איז דעקט וועלכע עבירה אויף שטענדיג ווערט ער גיטאקט מיט די פושעים וואס דאס איז
 דער העכסטער טארט וינגיע אונ ויין עבירה איז זייער גרויס צא פאר געבין ווייל ער נעקט

בזה נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הווא לעשות אותם, שפירושו אשר לא יקבל על עצמו לקיים את כל דברי התורה מראש ועד סוף כי אם אמר יאמר העבר לרבו כל אשר האמר אלי אעשה וזולת כדבר אחד כבר שבר עול אדוניו מעליו והישר בעיניו יעשה. והנה מכל זה ממילא נבין את גדולת העון של האשה שסרגלת עצמה בזה החטא לילך בשוק לעיני הבריות בשערהיה המגולות כי הלא מחלפת עצמה לעבירה הזו ואמרו חז"ל (במדרש שוחר טוב) כל המחליט עצמו לעבירה אין לו מחילה עולמית, וידוע הוא מה שאמר הכתוב הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה דהיינו בעת שהאדם מתחיל לעשות העון נדמה לו בעיניו שהוא איסור קטן ומתיר לעצמו לעשות דבר זה אבל כשהוא כופלו וחוזר וכופלו נעשה לבסוף עב כעבות העגלה כי אפילו חוט משי כשכופלו הרבה מאד יכול לעשות חבל עב וכ"ש כשיכפול חבל עב באופן זה כמה הוא חזק וכמה הוא עצום, כן הוא בעינינו כי אפילו אם היה האיסור קטן היה נחשב לעון גדול ע"י כפילתו כמה פעמים וכ"ש בזה שהאיסור מצד עצמו הוא ג"כ גדול [שהוא איסור דאורייתא ונעשה בפרסום לפני כמה אנשים] כמה נכפלה רעתה ע"י כפילתה שכופלה את העון לאלפים בימי חייה, גם ידוע הוא מה שאמרו חכמינו ז"ל שמכל עבירה שהאדם עושה בעוה"ז נברא מלאך חבלה אחד המסוגה אח"כ ליטיל

פון ווע אראפ איין כעזע פון די כעזע וואס האט ביה האט אונז פאר גאנגט און אויף קעגן
גאנגט אונז ריא הייליגה העדה גיפולכט אז דער מענטש וואס ער וועט גיטש אויף שטענדיג
די רייד פון דער תורה צו פארוואנדלן זיין דער פשט אז ער וועט גיט געשען אויף ווען
צו זיין גאר די רייד פון דער תורה פון און הייבט פון סוף קען אויב אז דער קעזעכט וועט
אונז צו זיין האר אלץ וואס די וועסט מיר הייסן וועל איך פארוואנדלן אויסער איין וואו וועל
איך ריר גיט פארגיין געבט ער דאך פון ווען אראפ דעם ענד פון זיין האר אונז עס איז בייא
איינס רעכט צו פארוואנדלן אלץ וואס איינס וועט גיפולכט צו פארוואנדלן פון די רייד קעגן מיר פאר
שטיין די גרויסהייט פון די עברה ווען אז די אשה געוויינט ווען אין דער עברה צו גיין און
נאם פאר אלע מענטשן מיט אירע אפ געדעקטע האר ווארום וואו באשטימט ווען אויף שטענדיג
צו די עברה אונז אונז גיפולכט מיר אין מירשט שווער טוב דער וואס באשטימט ווען צו זיין
עברה קען קען איינס גיט שווער זיין אייביג אויף וועט עברות אונז דאס איז באוואוסט וואס
דער פוסק גאנגט אונז אין וועט וואו כושבי הען בבבלי השוא ובעבות הענה פארוואנדלן וואס
מיינט דער פוסק קען אין דער צייט אז דער מענטש הייבט און צו פארוואנדלן איין עברה באכט
ווען איינס אין זיין הארץ אונז אין וועט אויפגען וואס וואו ריידן און דעם מענטשן צו פארוואנדלן
די עברה אז דאס איז גאר אקלינגער איסר אונז ער פאראכט ווען אז ער קען דאס פארוואנדלן די
וואו אונז דער דאך טוב ער דאס עטליכע פארוואנדלן דאס צום סוף גאב אונז ווי די גראדע
שטריק פון וואגן קען אפילו דער פארוואנדלן פון וועט אז קען נאר איינס אויף לייגן אין פיר ווערט
ער אויף איין גראדע שטריק אונז אפשיטט שוין אז קען נאר אויף לייגן אונז אונזאפע שטריק אין
פיר פארוואנדלן ווערט דאס גרויס וועט שטריק אונז גראד אויף דעם וועלכען אונז איז אונזער
עגן וואס מיר ריידן ווען אפילו אז דאס וואלט געווען אקלינגער עברה וואלט דאס אויף
געדעכט ווערן צו אונזאפע עברה דורך דעם וואס מער טוב דאס ווי פיר פארוואנדלן אונז אפשיטט
אז די עברה אלץ איז גרויס פון ווען אונז בחמת דאס איז איין איסר פארוואנדלן אונז דאס
ווערט נאך גיפולכט פאר פיל מענטשן וואס וואו ווערן אירע האר פון קאפ ווערן וואו אויף גלייך
אין דעם היינט בארף דאך די אשה פארגעכענען וואו פיר איז אירע שטעכעכעס גיפולכט קען
וואו טוב דאס אויף אירע רעכען מווענטער פארוואנדלן אונז דאס איז באוואוסט וואס אונזאפע געכעס
דל וואו אז פון ענדער עברה וואס דער מענטש טוב אויף דער וועלט ווערט דער פון

באשמתו אין סתירה חזקה ונאם עד אצותו את אוף גיטלען צוא געסען ווין נקסה פון רעם
פענטשין וואס האט גיטלען די עבירה און פון רעם איז דער פלוצה בטשחות באשמתו גיטארן
געלעבט סתמים פירען רעם פענטשין נאך ווין מוים פון דער וועלט אויף יענער וועלט היינט
וואס פיל דארף די אשה ווי צו פארגלעבן אויף רעם וואס ווא איז גיטלען אין גיוואונט אין ריזע
נדיסע פארשפצע עבירה ווען ווא זאל ווי דער פארגען אז פון יעדער ארויס גיין איז נאם וואס
פענטשין האבען גיטלען ווא ווא גייט מיט אירע האר אויף גיטעקט וואס ווא האט בייא ווי
פארעכנט ווי גיין צו פארגען מיט רעם איז דער פון גיטארן דא סתאני חזקה בכה טויזענט
וואס ווא ווארען אויף די צייט פון איר מוים און ווא פארטישן איר צו געבן וויער נקסה פון
איר און ווא ווא ווערט ווי אירם שרייט ווא און ווא פרוקט צו ווי אצות אוי ווי גיטלען אויף
ביינע שלעכטע פעשנים וואס איז האב גיטארן אבער קיינער קען איר גיט העלפן און אזוי
גיטלען מיר אין פסוק בשלי ונהם פאנטיקה בכמות פלוצה לשארה דער פשם דער פון איז
דא וועסט פרוקטן אין ווין סוף ווען אז עס וועט ווי קאנטישען ווין לייב און פריילש און קיינער
וועט דיר נישט העלפן און ווא אצות איז ווי סתורה און ער זאגט איז פערס איז האב ענדער
גיטלען יענע עבירה אין יענעם ארט אין יענעם קאנא איז יענע קאספאנע פענטשין וואס גענען
גיטלען דער בייא און ווא פארגען גיטעכט אויף ווי רעם דין פון גאט ביה ווא וואן גאר גאט
ביה רבשע ופה רבם ופה חייבת ופה הענף גיהנם קלעסעס ווע צדדיקס דער פלשם
אין ווא זאגן רבשע די האסט גוט גיטשפט און גוט גיטעכט גיטאכט גוט האכט באשולדיקע
שין און גוט וואס דא האסט באשמתו רעם גיטלען פאר דא רשעים און גע פאר דא צדיקים
קארם עס איז דעם אז מיט די גיט וואס ער האט גיטלען וועט ער נאך רעם גיטשפט
און אזוי גיטלען און דא גיטלען אין סתמה אז אין דא קאס וואס אפענטש פערסט אזוי
פעסט פער אירם צו אכשום האט גיטלען מיט ווער האר איז ער אויף גיטלען גיטארן
פאר דא האר ער וויל אונזער הייד איז דא צו ליב דא עבירה פון די האר וואס עס איז
בייא די וויינער ענדעקט פאר אפענטש און דער פון ווערן באשמתו משהיתים וואס ווא
באשמתו אצות די אשה נעט פאר דאס ווא יעדער פענטש ווי פארגען פשעת ער לעבט

נוטא בגיהנם, על כן יתבונן האדם בכל זה בעודו בחייו וילך ברכי השי"ת וינצל מכל צרה :

פרק רביעי

בו יבואר פיתוי היצר שיש בענין זה .

ואל ימעה אותה היצר שהנצל מן הרין מפני שהיתה צריכה להתקשט עצמה לעיני בעלה שלא התגנה עליו כי באמת ודאי טעיה דוהו שייך רק בביהיה לבד ולא בשוק ועוד דגם בביתה היה לה עצה ללך באיזה כיסוי נאה או בפאה נכרית (פארוק) על ראשה ולא לגלות שערותיה, והנה כאשר נתבונן נמצא ששה סיבות גורמות לוה העון לכוא, אחד מפני העצלות שבהעצלת למרוח בכל יום ללבוש איזה כיסוי על שערות ועוד מפני פיתוי היצר שטסיתה ליפות את עצמה לפני בני אדם ולהתקשט בשערותיה ועל שהיהן היא עתידה ליתן דין וחשבון, ובאמת כמה צריך האדם לירא ולפחד כשהבונן בעניניו שלכסוף כשיעלה למעלה לפני כסא כבודו יתברך ליהן דין וחשבון ויראה את הדר כבוד אלהיו איך שיש לו כמה אלפים רבבות כהות של מלאכי השרת שעומרים חמיר לפני כבודו יתברך וכמאמר הכתוב אלף אלפים ישמשונו ורביא רבוון קרמוהי יקטון וכולם ועים וחלים מפניו ועושים באימה רצין קונם כשיראה האדם כז' איך לא יבוש או מעצמו אשר בשביל איזה עצלות או בשביל איזה הנאה קלה בעוה"ז ליפות את עצמו לפני בני אדם ולהתקשט לפנייהם אשר המה ג"כ נושי עפר כמותו עבר כמה

אז ער זאל ויין אפ גיהט פון דעם אנער נעמט בזכות זי גיצור ווערין פון אקע צרות אפן ביר :

אין דעם פרק ווערט באשלידעט דיא איבער ריידונג פון גער דעקע וואס דא איז :

זאל ווער דער יצהר זאל וואס גיט נארין דיא אישה אז זי וועט גיצור ווערין פון דין ווייז וואס האט זיך גיבארקט אויס צירין פאר דעם כאן אז זיאל גיט קיארס ווערין אויף איהם ווארס אין אמת איז דאס אטעיות, איינס איז אז דאס קען דאך זיין פער גיט וואס איז אין שטוב אקער גיט גיין אין גאס אפ גיבארקט די האר און אפילו אין שטוב קען זי אויף צו דעקן די האר מיט איין צנדעק אדער מיט אפארוק און גיט גיין ענדעקט די האר, והנה אז ווען מיר זאלן דאס באקערין גיפערן מיר אז עס איז דא זאלן וואס ווען מיר גיט צו טאדן דיא גיבארקט, דאס גרשטי וואס איז בבתר פולקייט וואס וי פולקט וי דען עס איז בייא מיר אטיריה אלע טאג אהן טאדן עפעס בברי עס זאל זיין צו גיבארקט די האר, און דאס אנדעקע איז ווייז דער יצהר דעם מיר אהן אז זיאל וואס גיט דעם באשלידעט פאר אינע גלייכענס מיט אינע האר און אויף די גיבארקט איז וואס איז אהן גיבארקט צו געבין דין און חשבון ווארס אין אמת וואס מיר דאך אקענטש מיר האבן און שרעקן ויך אז ער וועט באקערין וויינע פירונג דען צום סוף וועט דאך גיבארקט מיר ארויף גיין אין דער הייז פאר דעם גסא הבדור פון ית"ש אפ צו געבין דין און חשבון און ער וועט ווערן די שיינדיג און דעם גבדור פון גאט ביה אז עס איז דא וויפיל מויענד און צעהן מויענטער כהות פון בראך השרת וואס וויא שטיינען שטענדיג פאר דעם גבדור פון גאט ביה ית"ש אזוי וואס אין פסוק שטייט מויענטס מאהל מויענטס בארנען איהם און צעהן מאל צעהן מויענד שטערן ויך פאר איהם און אקע ציטערין פאר איהם און אז דער מענטש וועט דאס אלץ ווערן וואס וועט ער ויך גיט שטעמען אז צו ליב זיין פולקייט אדער צו ליב ווערן דאך האבן אגרינגע וואס ער טוט אויף דער וועלט צו באשלידען ויך און אויס צו צירען ויך פאר מענטשין וואס וויא ווערן שטיינער ערד אזוי וואס

פעמים על רצונו של המלך ה' יתברך אשר הוא אלהי כל הצבאות האלו ובפרט כשישאלוהו ויאמרו לו מפה סיוחה איך לא יראת למרוד בנוראך עמוד ברין והכר מעשיך [כי כל אחד מפעולותיו שעשה בעוה"ז כולם באות ועומדות לפניו בעת הדין להעיד עליו כמו שאמרו חו"ל] ואם אין אתה יכול להשיב מי יכול להשיב עבורך כמה יכוסה או כלמה פניו, והנה התנא אמר הסתכל בשלשה דברים וכו' ולאן אתה הולך למקום עפר וכו' ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וכו' מה שאמר הכל בלשון נוכח אתה הולך אתה עתיד ולא אמר בלשון נכתר יסתכל האדם בשלשה דברים מאין בא ולאן ילך ולפני מי הוא עתיד ליתן דין וכו' כי באמת אנו רואין בחוש שכל אדם יודע בבירור כשהוא הולך ללוות הסת או לבית האבל שהוא עתיד למות ואעפ"כ אין פועל זה בנפשו פעולה רבה ולפעמים אינו פועל כלל והכל כמעט שהוא מצייר רק שפלוני מת אבל התנא הורה לנו שהעיקר שהוא צייר בנפשו תמיד את מצבו העתידי שיוולד מסנו שהוא הוא אשר יעשה לבסוף רמה ותולעה והוא הוא אשר יצטרך ליתן דין וחשבון לפני מלך העולמים אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד ולזה אמר אתה הולך אתה עתיד וכשיתבונן האדם כל זה בעורו בחייו בוודאי שהשם יתברך ייטיב לו בזה ובבא :

ער איז האט ער עובר גינעווען וויא פיל באהל אוף דעם דעז פון דעם קלך מלכי המלכים הקב"ה ית"ש וואס ער איז דער גאט פון די אלקע הערשאפט און בפרט אז מען נעמט אים פרינען די טפה כרונתה וויא האטמו זיך גיט גיפארקט צו ווידער שפעניגען אין ביין באשעפער שטעל זיך צום דין און דער קען דיינע בעשלים די שטעכטע ווארעם אישליקעס ווערן וואס ער האט גיטאן אויף דער וועלט קינען אלקע און שטעלן זיך פאר איהם בשעת דער עזרת וואגן אויף איהם אזוי וויא עס שטייט אין סדרש און אין דער גבירא און די אללין וועסט און דעם גישט האבן קיין ענטפער ווער וועט קענען ענטפערן פון דיינעט וועגן וויא פיל שאגן וועט צו דעקן דעם פנים פון דעם בענטשן. און אזויא לערינט אינו דער פגא אין פריקי אבות קוק זיך איין אין דריי וואגן וועסטו גישט קינען צו איין עבירה די זאקסט וויסען פון וואנעט די קינסט און וואו די גייסט און פאר וועקען די דארפט געבן דין און חשבון ווארעם זאגט דער פגא מיט דעם לשון נוכח אזוי וויא דער בענטש שטייט אנטקעגן את פאר וואס זאגט ער גיט מיט דעם לשון פון נכתר אזוי וויא דער בענטש איז גישט דא דער ביי ווארעם אין אמת ווערן קיר אז ענדער בענטש ווייסט קדאר אז ער גיט באלייטן אמת אדער אין אמת האבן בארן ער דאך בארעכענען אז ער וועט אויך שפארבן דארף דאך אין איהם באבן אנדריסען איין דרוק בשעת ער וועט דאס ווארעם אזוי שטייט ודאי יתן אל לבו און פון דעסט וועגן ווירקט דאס אין איהם גישט קיין גרויסע ווירקונג און אפילו אקציע ווירקונג אויך גישט וואס איז די סבה דער פון ווייל ער בארעכנט אקצן אז ענדער איז גישטאבן און אויף זיך דער מאנט ער גישט דארום בעלט אונז אפ דער פגא אז דער עיקר איז אז דער בענטש וואו זיך אפ סאקן ביים זיך אז ער אללין וועט גיטאן ווערן רבה וואנעט און ער אללין וועט בארן געבן דין וואס פאר דעם קוק די וקנים וואס ער פאר טראגט גיט קיין פנים און ער נעמט גיט קיין אנדערע קויפונג דארום זאגט ער אקצן מיט דעם לשון נוכח דא אללין דעם און און גיבט צו זיין וויא דא וועסט וויא יענעם ווערן גיטאן. און אז דער בענטש וועט דאס גיט באקלערן דא באנצע צייט פון זיין געבן וועט ער געוויס וואס ער מאכט וועט איהם גיט זיין אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט אביד :

גדר עולם

פרק הבישי

בו יבואר עוד פיתוי היצר שיש בענין זה

גם אל יפתה היצר לאמר הלא לא יתירה אני בעיר בדבר זה כמו שיהיה שם עם שאר
בנות ישראל נשי העיר הווצאות פרועות ראש לשוק כן יהיה עמדי. אמשול כך משל
למה הדבר דומה לאחד שנתפס ונחבש בבית האסורים על איוו עזילה וימיר לו שם ויהי
לו שם יום לשנה ויבואו אליו אחיו ובית אביו לנחמו ויספרו לו כי זה מקרוב אירע דבר
כזה במדינה אחרת לאדם אחר פלוני אלמוני וגם הוא נחבש באופן קשה כזה ממש, ויען
ויאמר להם הכזה נחום הוא אלי, אבל הוא אלי, אלו הייתם מספרים לי שלבסוף
ניציל אותו פלוני מזה העונש אפשר שהייתם מפיגים לי דאגותי במקצת עיני או עכ"פ
אם הייתם מספרים לי שפלדוני אלמוני נתפס ג"כ על ענין זה והיום או מחר יהיה ג"כ
נחבש עמי בחדרי אפשר שזה היה ג"כ קצת נחום אלי כאשר אראה שאינני יחיד בדבר
הזה אבל עתה שהוא נחבש במדינה אחרת מה יוסיף לי שמחה מזה אם מכים וחובשים
עוד אדם, וכן נמי כזה בעניננו טמש מה שמחה יגיע לו דאום אם עוד אדם עובר עבירה
וגם הוא נחבש באופן קשה כזה במקום אחר הלא מקום הגיהנם ירוע הוא שהוא
גדול מאד, שכר העולם הוא אחר מסכה אלפים בניהם פמו שאמרו חז"ל בפסחים
דף צ"ד ע"א ע"י שם ויש בידו לתפוס לטאות ולאלפים אנשים אשר כל אחד

אין דעם פרק וועט באשט ווערן נאך אין ענין
פון דיא איבער ריידונג פון דעם יצר הרע:

הנה דער יצה"ר זאל דיר דאס אויך נישט אהן רמדין ווארום זאל איך זמן פרומער
פאר אלעמען דען עס איז דא אין שטאט אסאך ווייבער וואס זיין גלייך מיט אייגענע האר
און וויא עס וועט זיין מיט אלעמען אזויא וועט זיין מיט מיר, וועל איך דיר גלייכן צוא
וואס דיא זאל איז גלייך איינעם האט מען אהן גינעמען און מען האט איהם גישמט אין
קמטין און מען האט איהם אהרן גינעצט אין טיורמע ווייל מען האט אויף איהם גינאכט
אין בלבלז און דארטן איז איהם זייער בוטער גיוועזן אז ביי איהם איז גיוועזן פאר
רעכנינג א סאך זיצען פאר א יאהר ווייל ער זיצט אין טיורמע וואו דיא רעכענע שוודי-
דינע זיצען, זענען גיקומען צו איהם זינע ברודער און זיין פאטערס הויז גיוינד צו
טריסטין איהם און זיין דער ציילן איהם אז נישט ראנג האט זיך גיטראפן מיט אמענטשין
און יענער לאנד וואס די קענסט איהם אז איהם האט מען אויף גינעצט אין טיורמע
גישמט אין קמטין אזויא וויא דיר האט גיטראפן האט ער זיין גינעטפערט און האט
אזויא גינאנט צוא וויא איז דאס דען אהן טריסטונג פון איך פאר מיר דאס איז נאך מער
טרויערדיג פאר מיר ווען אז איהר וואלט מיר דער ציילן אז יענער איז גינצול געווארן צום
סוף וואלט איהר מיר אביסעל גיטריסט אויף מינע טרויערדיקסט דורך דעם אבער עכ"פ
ווען אז איהר ווילט מיר דער ציילען אז יענער וועט מיט מיר צו זאמען זיצען אין איין
חדר וועט מיר זיין פרייליכער וואלט איך זיך אויך טריסטען אביסל אבער יעצט אז ער
איז אין יענע לאנד און איך בין דא וואס קען דאס מיר צו געבן א שמחה אז עס איז דא
נאך איינער אין מיין גלייכן וואס מען וועט איהם אויף שלאגן און שטודין אין קמטין
אזוי וויא מיר, אויף דעם זעלבניגען אופן איז דיא ענינים וואס פאר אפרח קען זיך
דער מענטש נעמען ווען אז נאך אמענטש טוט אהן עבירה און ער וועט אויך
באשטראפט ווערן אין גיהנם אזויא וויא זיין גלייכן אין אהן אנדער ארט דען דאס וויסט
מען דאך אז דער ארט פון גיהנם איז זייער גרויס אז דיא גאנצע וועלט איז אהן וויא פיל
פיווענד חלק פון גיהנם אזויא וויא די חכמינו ז"ל זאגן און און מסכת פסחים און דער
גירסא

גדר עולם

יהיה רחוק מחבירו כמה מאות פרסאות ולא יראה ולא ישמע מחבירו כלל וביותר שאש
 של גיהנם איננו כמו אש שלנו שהוא מאיר אלא שהוא אש של חשך (רהיניו שאין
 בו רק כח השורץ ולא כח המאיר כלל) וכראיתא במדרש שהחשך שהיה בהחלת
 בריאת העולם נשאר בגיהנם א"כ אין כל אחד רואה את חבירו ולא שומע ממנו כלל
 אלא כל אחד בוכה וצווק או ואבוי במקומו, כמה גדול הוא עונש הגיהנם שאמרו חז"ל
 שכמה מיני אש יש בגיהנם יש בה גחלים כהרים ויש בה גחלים כנבעות ויש בה
 גחלים כים המלח ויש בה כאבנים גדולות ויש בה נטרות של זפת ושל גפרית מושכן
 ורותחין, ובשנגור דין ח"ו על הרשע לירד לגיהנם הוא מוריד דמעות כ"כ עד שנעשה
 מזה כמו מעין וכמו שאמרו חכמינו ז"ל על הפסוק עוברי בעטק הבכא מעין ישותוהו
 כי הגיהנם נקרא עטק הבכא, וראה כי אפילו אדונינו דוד המלך ע"ה כשהיה נוכר
 מענין גיהנם היה מזדעזע מאד וכמו שאמר הכתוב סמר מפחדך בשרי וממשפטיך
 יראתי וירוע דפחד הוא מרמו על הגיהנם, ויבואר הכתוב עפ"י מה שכתב הגר"א ז"ל
 במשלי דכל זמן שהנפש איננה מטהרה מעונש הגיהנם סובל גם בשר האדם והוא
 החומר יסורים בקבר וזהו כונת הכתוב סמר מפחדך בשרי היינו ע"י הפחד והוא הגיהנם
 גם הבשר מקבל יסורים כמו אם היו תוקעין אותו במסמרים, ומשפטיך יראתי היינו
 הנפש מתיראת מן המשפט אשר היא נותנת לפני כסא כבודו יתברך המקום יזכנו

גיהנם איז איין אָרט וואָס דאָרמיין קענען ניין מווייניגער מענטשן און יעדעכער איז נייט פון
 זיין חבר וויא פיל הונדערט מייד און איינער זעהט נישט און הערט נישט פון זיין חבר,
 און נאך קער ווען דער פיער פון גיהנם איז נישט אזויא וויא אונזערע פיער וואס עס זייפט
 זייערע צפיער פון פונקטער ווארום ער האט אין זיך קער נישט וויא אפ"ה צו ברענען אפער
 נישט צו זייקמין און אזויא וויא עס שטייט אין בדרש אז ריא פונקטערקליט וואס עס איז
 גיוועזן אין זון הייב פון באשאפן די וועלט איז גיברענען אין גיהנם, אז יא אזויא פאר
 שטייט מען אז איינער זעהט נישט דעם אנדערן נאר יעדעכער שרייט אויף זיין אָרט אוי
 און ווייט גיברענען וויא גרויס איז דער שטראף פון גיהנם וויא עס זאגן אונז ריא דודל אז
 עס איז דא וויא פיל ערליי פיער עס איז דא קוילן פיער וואס וויא זענען גרויס וויא בערג
 און וויא די העכסטע בערג און וויא דער ים המלח און וויא די גרעכטע שטייגער היינט
 גיפנט זיך שרייבן פון פיער שרייבן פון שוועביל ציען זיך ווידער, און אז עס ווערט גער
 דער דין דין אויף דעם נישט צו גיברענען אין גיהנם מאכט ער גיברענען אזוי פיל שרעקן ביז
 עס ווערט דער פון אזוי וויא אקוואל און אזוי זאגן אונז ריא חכמינו דל אויף דעם פסוק
 עזבתי בעסק הבכא מעין לשיטתו דער פשט איז דער פון די וואס פארין איינער די משינעס
 פון גיוונין מאכען זיי דאקטען אקוואל פון שרעקן דען דער גיהנם ווערט גירפוען עסק הבכא,
 און אז מען זאל גוט בארעכענען קען מען זעהן אז דוד הכהן ע"ה ווען אז ער האט זיך
 אויף זייער גיפארקט און גיזימערט אזוי וויא מיר גיפנען אין זיינע הייד ספר כפחדה בשרי
 ומבשפתה יראתי און דאס איז באוואוסט אז דער ווארט פחד מיינט מען דאס גיהנם און
 דאס גיפנט מען די הייד פון פסוק אין ריא הייליגע ווערשער פון דעם ווינקער זאגן אין מלילי
 אז ריא צייט וואס דער נפש איז נישט ריין פון דעם ערשט גיהנם איז דער קערפער וואס ער
 ווערט אהן גירפין בשר לייט ער יכורים אין גבר איז דאס די בונה פון פסוק ספר כפחדה
 בשרי דוד דעם פחד פון גיהנם איז דער קערפער געבט צו יסורים אזוי וויא מען ווארט איהם
 דורך שטעכען מיט משוועקים און פאר דיין כושפט האב איהן מורא דאס איז די נשמה וואס
 ויא בארף געבן דין און חשבון פאר דעם קדף מלכי המלכים הקב"ה, גאט ביה זאג אונז
 מזהב זיין אז מיר זאלן השוכה מאהן צו איהם באקט און ער זאל ניין אין אונזער הילף אז

להיות מהשבים אליו באמת ויהיה הוא עמנו בעזרתנו ולא נירא רע וכמו שאמר הכותב גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי :

פרק שישי

בו יבואר גודל החיוב להבעל להוכיח לאשתו בזה.

הנה ידוע להוכחה היא מ"ע דאורייתא כמו דכתיב הוכח תוכיח את עמיך ולא תשא עליו חמא ואמר חז"ל כל מי שיש לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס בעון אנשי ביתו, א"כ לפי זה כמה גדול החיוב על הבעל למחות בעון זה ולהעריך לפניה את גודל האיסור שיש בהולכת בשוק פרועת ראש או בגילוי ורועותיה לבני אדם וגם שהיא מקלקלת בזה שאיננה מתנהגת ברכי הצניעות להכניס הנולדים לו ממנה וכמו שנכתב לקמן בפרק ו' ואפילו אם הולכת פרועת ראש רק בביתה לבד ולא בשוק עכ"פ היא מקלקלת בזה לכל רב רב קרושה שהוא אומר בעורו בחייו דהיינו כפי הרגל כל איש ואיש בביתו להתפלל ולברך המוציא וברכת המזון וכל הברכות ולקרות בתורה וקשה מאד לומר כשאשתו הולכת בביתה פרועת ראש שלא לאמר שום דברי קרושה נגדה, ואל יחשוב האדם בנפשו לאמר כבר אמרתי לה פעמים ושלש ואיננה שומעת לי ומה לי לדבר עוד בענין זה, יתבונן האדם בעצמו האם היה מתנהג כן כשהיה רואה שאשתו מקלקלת כל עסקיו שהוא עושה בוודאי היה צועק מר עליה לאמר מה העשי

כיר ואין נישט כזא האבין פאר ש'עקבטן אונ צווי וויא אין פ'סוק ש'פייט ווען איה ווער זיין אין דעם טאגה וואס דאס איז דער ש'טן פון מדיט האב איה נישט כזא פאר ש'עקבטן ווארעם דוא ג'ינט כ'יט סיר ז'מן ביר :

אין דעם פרק וועט באשטיי ווערין וויא גרויס איז דער חיוב איה דעם מאן אז ער זאל ש'טראפן זיין נייב אונ ער זאל איר געבן צו פאר ש'טין כ'יט אפ'שיל וויא דא וועט אירם גירעט ווערין :

הנה דאס איז וויס'עדיק אז ווען איינער וועט אין ג'ולה פון דעם אנדערן איז אפ'צול ש'לה פון ליא הייליגע ה'ת'ת' אז ס'ען זאל איהם זאגן אז ס'ען דאס נישט טאגן דען אדווא ש'פייט אין פ'סוק ה'ת'ת' ה'ת'ת' אז ע'ס'דיק דאס ביינט כ'ען אז כ'ען זאל דאס איהם ש'עקבטן אז כ'ען טאר דאס נישט טאגן אונ אנדערע ח'כמיני ד'ד זאגן אונ אז דער וואס ס'ען ווערין אין דיא ס'ענ'ש'ין פון זיינע הייט אונ ער וועט וויא נישט וועט ער איה ג'ענ'ש'ען ווערין אז ער זאל נישט טראפן ווערין פאר דעם, ביינט אז ע'ס איז אזוי דאך וויכ'ען געדער באן וויא גרויס ע'ס איז כ'ען ח'זב אויף איהם אז ער זאל ווערין זיין נייב אז זאל נישט זיין וויא דיא פ'ריצות כ'יט איה קאר פון קאפ אדער וויא אנדערע פ'ריצות ביינו דיא א'ע'ס'ס ענד'עקט דען אז וויא איז נישט גיהיט אין דעם פ'רוג פון ג'עיעות ק'ס'ען פון דיא ארויס נישט קיין פ'רוגט קינדער ח'דיק אזוי וויא וויס'ער וועט ש'טין אין פרק ו', אונ אפ'ילו אז וויא גייט אפ ג'עקט דיא קאר קער נישט זאל אין ש'טוב אונ נישט אין זאס פון דעםט וועגן איז דיא ק'עקל אלע הייליגע ביי וואס, ער רעט אין ש'כח ביי וויא פ'ריצות וואס קען קער נישט זיין וויא אין ש'טוב אונ נ'מוציא אונ ג'ע'ט'ש'ין אונ קריצת ק'ט'ע אונ נאך צו'עקע ג'נ'כות אונ קע'נען אין ש'טוב איז דאס ש'ווער אז כ'ען זאל זיין גיהיט אז כ'ען זאל נישט זאגן דיא הייליגע ביי קעגין איה, אונ ער זאל בייא זיך נישט רעקענין איה האב שוין איהר ג'אגט וויא ס'ר באהק אונ, ע'ס העקט נישט ביינט וואס איז דיא פ'עדיק פון דיא איינעדיק ביי דיא קער קע'ט'ש' בייא זיך בארעקענין ווען אז ער וואלט גע'ען אז וויא פ'יט איהם איינער

לכר שאין את מסייעת לי עוד תקלקלי כל מחיתי כמה נחיה אני וכל אנשי ביתי האם נמות מפני שמוהך והיה מתחכם בכל מיני עצה להעריך לפניו את גודל שמוחה פעם בלשון רכה ופעם בלשון קשה עד שהותה מהבוננת בעצמה להסיר אולתה מעליה כן בענינו צריך חמיד להוכיחה בענין זה ולהעריך לפניו את גודל הקלקולים היוצאים מזה שיהיה ע"ז מר באחרית גס לה גס לו שימצא ע"ז כמה מאית ואלפים תפלות וברכות שהיו שלא כהונן עד שע"ז התרצה היא בעצמה לילך בכיפוי (איוה בגד או פארוק) על שער. ואמשול לך משל למה הרבר דומה, לסוחר אחד גדול שהיה דר בעיר מלוכה ומסחרו היה באבנים טובות ומרגליות ואשתו היתה נושאת ונותנת בתוך העסק הזה, והבעל היה דרכו ליסע תמיד למדינות רחוקות לקנותם ולשלחם פה לבית מסחרו. ויהי היום ויבואו שרי מלוכה לבית הסוחר הזה ויאמרו להאשה שמענו על בעלך כי הוא סוחר גדול והוא סבין באבנים טובות ומרגליות ועתה הגיע זמן לכתור את מלכנו בכתר

די גישעפטין דורך דעם וואס ער זאגט איהר אונ ווא פאקנט איהם נישט דאן וועט ער צוא איהר זאגן גינג וואס איה האב נישט פון דיר קיין הילף אין גישעפט מאכעטו מיר גאד ערענער וויא וועלן מיר קעפן מיט אונזערע קינדער צו קען אז דוא ביסט פאר נארט זאלן מיר אונזעק גיין פון דער וועלט אהן צייט אונ ווען נא הערט נישט צו קענט ער זיך וויא ער זאג איהר איבער היידן אז ווא זאל נישט גיין פאר נארט אפט קאהר מיט גופע רייד אונ אויב עס העלפט גיט מיט גופע רייד איז רעכט זיך צו קריגען מיט איהר ביז ווא מוז אונזעק ווארפן איהר פרייג אז ווא זאג דאס ווייטער נישט טאהן, אונ אזויא איז אויף אונזער ענין וואס מיר היידן וועגן דעם באדף דער פאן מיט איהר שטענדיג היידן אונ געבין איהר צו פאר שטיין וויא גרויס עס איז די שטויבונג וואס עס קומט ארויס פון דעם, אונ דיא צייט וואס וועט קומען גאד דעם קען זיין ווייטער שטענדיג דען השירה ווארט ביז דער צייט וואס דער מענטש זאג זיך צורין פאקלערין זיינע סעשים רעים וואס ער האט גיטאדן אונ ער זאג השוכה טאהן אויף דיא רעכניט איהם גאט ביה זיינע שידדיגע עבירות פאר כחות אונ ווען אז דער מענטש גייט חזו אין דיא שטענדיגע ווען אונ ער פאקענעט זיך נישט השוכה צוא טאהן קומט אויף איהם אזוי אין צייט וואס מען נעמט ביא איהם השוכה אויף די גרויסע עבירות אונ דער גאד זוכט מען אויף צו שטראפן איהם אפילו אויף דיא עבירות וואס ער צורין טוט נישט נאר אז ער האט גיגענט דאס פאר היטן אונ ער האט דאס נישט פאר היט אז עס זאג דאס גיט ארויס קומען נעמט ער דעם נעקביגען פסק אזוי וויא ער צורין וואגט דאס גיטאדן ווארם דער אמת איז ווען אז די אשה גייט אין דיא האר אז עס נעמט זיך ארויס ווערט מען דאך גכשל דורך איהר אונ וויא פיר מווענער פרבות אונ הפילות ווערט גיטאדן נישט וויא גיטעריג איז דורך איהר אונ אז מען זאג איר געבן צוא פאר שטיין וויא גרויס איז דיא עבירה דער פון וועט נא צורין ברורה ווערן אז ווא זאל גיין ווייטער אפ גיטע צו גיין צוא גיטעקט דיא קאס, אונ מיר וועלן דאס דורך היידן מיט אפער צו וואס דאס איז גיטעקט, עס האט זיך גיטאדן איינער האט גיטאדןט אין אשטאט וואס דאמט קהינט מען דעם סוף אונ דער מענטש האט גיטאדןטל מיט מיינע אגנים טובות אונ דיבאנטין אונ דעם גישעפט האט גיטעקט זיין ווייב אונ ער צורין איז גיטעקט שטענדיג נישט אין דער היים דען זיין שטיינער איז גיטעקט אז ער פקענט אונזעק פארין אין ווייטע לענדער אויף קויפן אונ אפ שטעקן צוהיים אין הויז פון זיין גישעפט ויהי היום עס זענען גיטעקט די צורים פון דער מהרה אין הויז פון דעם סוחר אונ זיין האבין גיטאדן צו דיא ווייב פון סוחר מיר האבין גיטעקט אז גיין פאן איז אנדויטער פאקלערט איהר דיבאנטמארג עב אזויא וויא גענט איז דיא צייט אז מיר בארפן קהיגען איינער קעניג אין די קריין פון פרבות זענען מיר דיר מידע אז די זאקסט זעקן אונ צו שאפן

המלוכה ונצרך לנו אבנים טובות ויקרות האם יש כזה בבית מסחרך. והען ותאמר אבנים כאלה שהן יקרות למאד וראויות רק להנתן בכתר המלך אין לי ורק אכחוב לבעלי שישתדל להשיגם למען כבוד מלכנו. ויענו ויאמרו לה דעי נא כי חשורה גדולה תשיג ע"ז מאת המלך אך הוהרי והוהרי שלא יהיו ח"ו אבנים מוויפות כי בעת הכתרת הכתר מתקצצין כסה וכמה מלכים שהם מבינים גדולים על אבנים כאלה והיה אם ימצא ח"ו שום ויף בהן יהיה ביוון גדול להמלך ולנו המתעסקים בדבר הזה וגם לך יבולע ח"ו על ידי זה ע"כ הוהרי כדבר הזה. והען ותאמר אין דרכי ודרך בעלי מעולם לסחור באבנים מאויפות ובפרט בדבר הנוגע לכתר מלכות, ותיכף כתבה לבעלה מכתב שיוציא עצמו לקנות אבנים יקרות למאד שהיהינה ראויות להנתן בכתר המלך ויראה להשגיח שלא יהיה שום ויף בהן, והשיב הבעל אבנים יקרות כאלה יש לי ואני שולחם אליך אך ליתנם לכתר המלך הוא ענין נורא מאד ע"כ אף שאני דרשתי קצת אצל מבינים ואמרו שאינן מוויפות גם את בבואם לידך הוהרי מההלה להחבונן בהם ולהראותם למבינים אם אין בהם ויף ואח"כ למסרם לשרי המלוכה. ויהי כבוא המכתב עם האבנים היקרות לידה וראתה שכתבה בעלה שלפי דעתו אינן מוויפות מרוב חסדתה להרוחת המסמן לחשוקת הכבד שתוכל להתפאר לעיני הכל ולהתקשט לפניהם באותות הכבוד (ארדרער) שיותר לה עבור זה מאת המלך לא חששה לצווי בעלה לחקור עוד אחר זה ותיכף

מיישע ריבאנטין אז מיר נאלין קענען געבן אין קרוין פון מלכות האם זיא וויא גענטפערט געזט האב איך נישט נאר איך וועל שרייבן צו גיין פאן אז ער נאך זעהן דאס צו וויא אז צו גיין דאס בייך אז מיר נאלין קענען דאס דער נויין צו דער צייט וואס אונזער קעניג האבן באקומען דעם כבוד פון אלעמען דאס קענטשן וואס וועלן גוטע פריינד דעם מלך געבן פאר אונז צו איר ווי וויסן ווען אז דו וועסט דאס אונז שאפן וועסט פארמיט ווערן פון אונז און די געזעטע נישאנע וועסט באקומען פון מלך נאר היט זיך ווער אז עס נאך גיט זיין חז' גיין פאלשע ריבאנטין דען אין דער צייט וואס גיין פריינד דעם מלך קעניג זיך אויף פירשטען וואס וויא וועלן גרויסע פערשטענדקע אויף ריבאנטין און ווען עס וועט געפונען ווערן דו פאלשקייט עס וואס וועט זיין דאס געזעטע פאר דעם מלך און פאר איין קענטשן וואס מיר האבן גישאפט אונזערע ריבאנטין און פאר דיר קען זיין נאך געקער חז' דורך דעם דערום אלעס דו זיין ווער גיט. וויא די קענטשן ריידן דאס צו איר געזעטע וויא וויא אז איך מיט גיין פאן האנדלען מיר גיט גיין פארקייט פאלשע ריבאנטין און פערט געזט וואס דאס איז זונג אין קרוין פון מלך וויא קען האט דאס מיט איר אפ געזעט האט נאך גלייך געשריבן צום פאן אונזערע ער נאך ווען צו היילן און צו קיין אבנים טובות אז קען נאך דאס געבן אין קרוין פון מלך און ער זאל גוט זעהן אז עס נאך גיט זיין גיין פאלשע און דער גאנץ האט זיך גענומען פערט איך זיך אבנים טובות און דאס נאכט זעהן פריינד אז קען קען דאס נעמען פאר דעם מלך דערום ווען אפילו איך האב שוין נאך געזעט ביים קעניג און וויא האבן מיר געזאגט אז עס איז נישט גיין פאלשע נאר אז דאס וועט און קען צו דיר זאגן און זיין גיט און צו פאר שטיין און נאך פריינד ביים גרויסע קעניג און נאך דעם זאגן אונזער גענטפערט וויא אז די הארץ פון קעניג. ויהי היום וויא עס איז געקומען דער פריינד מיט דאס אבנים טובות צו איר אין האנד און וויא נאך האט געזעט דעם פריינד אז דאס איז גיט גיין פאלשע ריבאנטין און וויא נאך האט ביי זיך געזעט און וויא וועט באקומען פאר דעם אונז ווער פיר כבוד אז נאך וועט זיך געזעט באקומען און וויא וועט באטויזן דעם אונזער פיר כבוד האט באקומען צו קיב דעם פון מלך האט וויא גיין מיר נישט גיטאם וויא דער פאן האט

גלה לבית המלך כי נשלחו לה האכנים טובות ויבואו לביתה שרי המלוכה וישלמו לה בכסף מלא ובתשורה גדולה לזה. ויהי כהניו וטן הכתרת המלך והתקבצו כמה מלכים ויתחלל המלך לפניהם כי נשלחו לו כסדינה רחוקה אבנים ידורות מאד עבור כתרו, ויהי כראוהם את האכנים הכירו שהם מוסיפות ועי"ז היה המלך לבו והיכף שלחו אחר האשה וירעמו עליה בקול גדול לאמר עינש מות עליך כי הלא התרינו כך שתזהר שלא יהיה שום זיוף בהן כי דבר זה מוגע לכתר המלך ובית בזה כבוד המלך. והען והאמר אין עלי כ"כ האשמה כי הלא אנכי כתבתי לבעלי והזהרתי שלא יהיה שום זיוף בהן ומה פשעי בזה ויביאו גם את הבעל להטשפם ויאמרו לו אתה שלחת את האכנים האלה המוסיפות אשר היו סיבה לבזות את כבוד המלך וכתרו, ויאמר הן אבל לא היה כונתי ח"ו לבזות את כבוד המלך רק שהמזכרים רמוני וגם הלא אנכי כתבתי לאשתי שהיא תראה עוד להמכצים הגדולים מתחלה ולא לסרסם תיכף לקבעם בכתר המלוכה, ויצעקו עליו לאמר בדבר הנוגע לכתר המלך היה לך בעצמך לחקור אח"ז היטב מתחלה ולא לסמוך על האשה דרעתה קלה עליה ע"מ תחת הכבוד שהיהם מקבלים מאתנו אם הייתם הולכים בעמק זה באסונה עתה משנה קלון חרדיו וזירידם שניהם לבית האסורים

איד גילדיקען אז ויא נאל נאך פֿרעגן צוא איז עס נישט קיין פאלשע את ויא האט גלייך נאך געזאגט צום מלך אז קען האט אידר געשיקט אבנים טובות איז קען גיסקען צוא אידר אין שטוב דא הארץ פון קלך און קען האט דאס צו גיטקען און קען האט אידר פאצאקט ויא פיר ויא אקין האט געזאגט אידר געזאגט אידר האט ויא אידר באקומען דער פאר גידי היום אונזעס איז געווען דא צייט אז קען האט גידיקען דעם מלך האבן ויד צוא נאכען גילדיקען בטה מלכים האט ויד דער מלך גידיקען פאר ויא אז צוא אידר איז גילדיקען גידיקען פון צווייטע זאגט וייער טייטשע דימאנטן ציין צו שפעלן אין ויין קרוין. את צו דער צייט קומען אויף גרויסע קבנים האבן ויא דער געהן אז עס איז נאך פאלשע איז דער מלך געווארן דורך דעם צוא שאנקע און באדן האט קען גילדיקען נאך דער אשה את קען האט אויף אידר גילדיקען מיט אהוד קול און ויא האבן צו אידר געזאגט דא האט אידר ויד אשטראף פון מוט דען מיד האבן דיר דאך אידן געזאגט אז דא נאכעס ויין גידיקען נאכעס דאס איז דאך נונץ אין כבוד פון מלך האט ויא געזענטעס את האט געזאגט אויף פיר איז נישט דא קיין שויד דען איד האב דאך גילדיקען צום סאן און האב אידר פאר נאכעס אז עס נאל גיט ויין קיין פאלשע דימאנטען נאכעס פון איד אין דעם שוידר נאך דעם האט קען גידיקען דעם סאן צום משיקט את קען האט גידיקען ביא אידר דא האט דאס גילדיקען די פאלשע דימאנטן וואס דורך דעם איז געווען איין שאנד פאר דעם מלך אין את ויין קרוין. האט ער געזענטעס איד האב געשיקט נאך מייע גידיקען איז נישט געווען דו צו שפעלן דעם כבוד פון מלך נאך די פארקויפער האבן פיר געזאגט את איד האב גילדיקען צו פירן גייב אז ויא נאל דאס פרייער ווייזן גרויסע קבנים און נאך דעם וועט מען דאס קענען צייען שפעלן אין כבוד המלך וואס פון איד שוידר און ויא ער האט דאס אפ גידיקען האבן אקע אויף אידר אידן אידן צו שרייען דו אקין האט גידיקען נאך פֿרעגן און וייער גוט נאך פארשטין פון אידן הייב אבדע נישט צו פאר קאון ויד ויא דאס ווייב וועט פארוי דען ביא איין אשה איז דא געהן לייכט צו טאן נעכער וואך נישט פארקענט דערס ווען אז דו נאכעס דאס פרייער גוט פארקענט וואט אידר גידיקען באקומען דער פאר וואס אייער. עס איז געווען באבונה און יעצט מוז אידר באקומען די גרויסע שאנקע. ביא מאכט מען וי גידיקען ביידע אין הפיקה און קען פאשטראקט וי נאכעס מיט גרויסע יסורים וואס איז אום בעקלך צו דער צייען. ויא די אשה האט

וייסרם שמה ביסורים קשים. ותען האשה בקול ככי ותאמר לבעלה אתה היית בעוכרי ואתה הוא המכני מכת רצח ולא השומר הזה כי האם לא ידעת שהאבנים נקנות לחיות קבועות בכתר המלך והיה לך ליוהר יפה שלא יהיה שום זיוף בהן ועי'ו היה טוב גם לי גם לך לעולם ע"י העסק הזה אבל עתה ראה מה עשית במסחרך הבאת עלי כל ההכאות והיסורים הגדולים אוי לי ואוי לנפשי מה יהיה סוף ואחרית ע"י יסורין כאלה. ויען הבעל בקול מר ויאמר אוי לך ואוי לנפשך שגרמת לך כל הצרות וגם לי כי הלא כתבתי לך מתחלה והתירתי בך שלקנות אבנים טובות לכתר מלוכה הוא ענין נורא מאד ע"כ תראי לדרוש מהתלה היטב אם אין בהם שום זיוף ואח"כ למסרם למלכות והיה לך לקיים דברי אך חמדתך להתעשר עי'ו בהון רב ולילך כמלכושי רקמה ולהתפאר לפני הכל גרם לך שנחתמו עיני שכלך ונפלת בבור שוחה וגם לי הפלת בהנהגתך אוי לנו ולנפשנו מה יהיה בסופנו. כן הרבר אחי כשהארם סוכל חורה ומע"מ בעוה"ז נעשה מזה תקונים גדולים למעלה בעולמות העליונים כי עי'ו נבראו כהרים שמבתרין להשי"י בזה [הג"ה ולכסף כשהארם כל לשי"י כח הכבוד כחן להשי"י שממשיכו נכלאו עטרות שמעטרו לו, אותן עטרות נופא מותן לו הקב"ה ומלבישין אותן כדלבו וזכו סתוב כי מכבדי אכבד וזכו כוונת מול' לע"ל לדיקום ישינים ועטרותיהם כדלבישם ונהנים מזיו השכינה, ועטרותיהם דוקא שלא אמרי ועטרות כדלבישן וכעין זה היה מעלה וכדכתיב אליה וראיה כמות זיון כמלך בעטרה שעטרה לו אמו כיום חתונתו וכיום שמת לבנו]. אך כ"ו אם נעשה המצוה כהלכה בכל פרטיה שנעשית בקדושה ובסקים קדושה וכדכתיב והיה מהנהך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושם מאוריד

זה ארום גי'עקען אז זיא האט אעקעקע יסורים זאגט זיא צום באן דו ג'קסט ביין פאר בארבער דען די יסורים וואס איך האב האקטו דאס גורם גי'ועזין אז איך זאל גי'שלאגן ווערן ככת רצח גיט דער גי'ועקעקער צו דען האקטו גיט גי'וואקסט אז די אבנים טובות ווערן גי'קייפט אביין צו טי'עקען אין כתר הכהן האקטו זיך גי'דארפט זייער הייזן אז עס זאל גיט זיין ביין פאלשע וואקט אינו גי'ירן גיט גי'וועזן אייביג דורך דעם גי'שעפט אבער יעצט זעה אביין וואס האקטו גי'טאן. ביט ביין האנדיר האקטו גי'בראקט אויף קיר דא קעפט מיט דעם גא'שטראפונג וויי איז קיר אונ וויי איז ביין זייב וואס קען זיך דא מיט קיר אויס קאמ'ן דען עס איז אום קע'ל'ך אויס צו האקטן די יסורים. ווי זיא האט אפ גי'קעט איינע הייר ענ'כעקט איינע דער באן מיט א פי'טער גי'וויין וויי איז דיר אונ וויי בארף זיין צו ביין זייב דען דו אביין האקט אויף זיך אקע צרות גי'בראקט אונ אויף קיר דען דאס דאך דיר גי'שטריפען אונ האב דיר פארזאגט אז דו זאקסט זיין זייער געהיט ווארומ די וואס קייזן אבנים טובות צום כתר הכהן איז דאס זייער אפארקטיגער ענין דרום זאקסט פריער רוקר ודו'ל'ט זיין אויף ווי אונ גאד דעם אפער ענטפערן צום כהן האקטו גי'דארפט גי'גיסן זיין ווי איך האב דיר גי'שטריפען נאר דו האסט גי'וואלט וואס גי'קער בייה ווערן דורך דעם אונ גיין אין טי'עקע קיי'דער דו זאקסט זיך קענען פא'לייגען פאר אקעקען דאס האט דיר גורם גי'וועזן אז ביין זאל איז צו גי'נעקען גי'ווארן פון דיר אונ דו גי'קט אביין גי'פאלן אין דעם טי'פען גרוב אונ קיר האקטו אויף גי'כאקט פאלן מיט ביין פירונג ווי אונ צו אונ אונ וויי איז צו אונזערע רייפער וואס קען זיך ביט אונ דער סוף. אונ איינער וועלן קיר שטייבן דעם גא'שט. ווארומ דאס איז פא'וואקסט אז דער קע'נשע וואס גי'קסט אויף דער וועלט הורה אונ קצות וועקט דער פון זייער היידיגע זאכן אייבן אין יענע וועקטן ווארומ עס וועקט דער פון פא'שטאן היידיגע טי'ווען וואס די טאקאס גי'נען דער מיט הכהן. נאר דאס איז קער גיט אויב די כהן ווערט גי'טאן מיט איינע אקע קרטיס זי ווערט גי'טאן מיט היידיקייט אונ אין ארט פון היידיקייט אזוי וויא עס

לאפוקי אם נעשית נגד הערוע כנון אם בשעה שקרא איזה ד"ת או שברך שום ברכה היה נגד שער אשה או זרועותיה או רדיה המגולין ולא חש לדברי חכמינו ו"ל שאסרו זה בודאי אין חל שום קדושה על הרבור ההוא ובמקום האור נעשה חשך ח"י ואפילו אם רק איזה תיבות מהברכה היה נגד כל הנ"ל נחסר אור הקדושה במקום ההוא של הכתר המכונה נגד אלו התיבות וכדכתיב והיה מחניך קדוש ולא יראה נכו' ושב מאחריו ותמורתו נכנס חשך, וידוע שהקב"ה מהפאר בעמו ישראל לפני הפמליא של מעלה בעטרות שמעטרין לו חמיר בתורתם ובמצותם וכדכתיב ישראל אשר בך אתפאר והיה אם המצאנת בַּחֲרוֹת של חשך על איזה מהכתרים בזיון גדול הוא להשם הנכבד והנורא שימצא בכתרי' בהרות כאלה, והיה כשהעלינה אח"כ נפש האיש והאשה למעלה ללחן דין וחשבון לפני סמ"ה הקב"ה ירעמו עליה המלאכים בקול גדול לומר משפט נורא של אש הגיהנם עליך כי לבד שלא נתת כבוד לסמ"ה עבוד החיים והמון והבריאות שנתן לך המיד עוד קלקלת את כתר המלך וחשכת את אורו ובזית את כבודו ע"י שערותיך או זרועותיך ודריך שהיו מגולות חמיר אף בעת שברך בעלך איזה ברכה או למד שום דברי תורה וחקן ותאמר בקול מר אין עלי כ"כ האשמה [הנ"ה וכו' ענין למיתי כי בעת הדין הטורח כל אחד רואה לדחות מעל עצמו הטוב כי אשילו הנוף והנפש שהיו בוודאי בהתאחדות נמורה כל ימי החיים מ"מ מפני חמת המהפס הטורח כל אחד רואה להטיל הפון על חבירו וכדליתא בסנהדרין דף ג"א ע"פ] בעלי היה סיבה לקלוקל הזה של הכתרים הקדושים האלה שברך כל אלו הברכות נגדי

שמיים אין דער תורה (דברים כז טו) וְהָיָה בְּתֵיכָהּ קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בָּהּ עֲדוּת דָּבָר וְשֵׁב מֵאֲתָיָהּ. איז דער שייטש דער פון ביין מִבְּנֵה וְאֵל צִין הַיִּיגֵי אַנּוּ עִם זֶאכ אִין דִּיר נִיט זַעקען בִּיין מֵאֲתָיָה וְאֵל נִעַם עַר זִיך אום קערן פון דיר. בארם אויב עס ווערט גִּיסאַכט די בְּרָכָה אַנְגֶּקעגן אַ עֲדוּת דִּינִיט אויב בְּשַׁעֲת עַר האט גִּילעניט אָדער עַר האט גִּיסאַכט אַבְרָכָה אִין דָּאס אויס גִּיסַטען אַנְגֶּקעגן די האר פון אִין אֵשָׁה אָדער אַנְגֶּקעגן די אָרעם אַפּ גִּילעניט אָדער אַנְגֶּקעגן אִינע בְּרוּסַטען די אַפּ גִּילעניט אונ עַר האט נִיט גִּילעניט אויף די בִּיד פון אַנְגֶּקען חֲכָמִים וְאֵם וְיִי הַאֲבִין גִּיסאַכט. אִין גִּעוּס נִיט בִּר בִּין שׁאם הַיִּיגִיט אויף דעם דבר און אויף דעם אָרם פון דִּיבְטִיט ווערט פִּינְצִיטען דִּין. און אַפִּילוֹ אויב אַיִינע ווערשער פון די בְּרָכָה אִין אויס גִּילעניט אַנְגֶּקעגן די אַלע וואָס זענען אַכּוּר פִּעֶלֶש אויף דִּיבְטִיט אויף דעם אָרם פון דעם אויפֿעֶרשטִיגן קִרִּין און אויף דעם אָרם אִין פִּאר הַאֲבִין פִּינְצִיטען פִּלְעֶקען. און דָּאס אִין דִּיאָ דִּינע אַז הַבְּרָכָה בְּעִירִיכט זיך מיט זיין פִּאָק יודין פִּאר אַזע בִּרְאָמִים מיט די קִרִּינען וואס יודין פִּאָקן מיט זייער תורה און מיט זייערע קִצּוֹת. און אויב עס געפֿינט זיך פִּינְצִיטען פִּלְעֶקען אויף אַיִינע פון די קִרִּינען אִין דו אַגְרוֹסער בִּין צו זיין הַיִּילִינען גִּאָפּען אַז אִין זינע קִרִּינען זאל זיך גִּילעניט אַנְגֶּקען פִּלְעֶקען. און דער סוף דער פון וועט זיין אַז עס וועט אַרױף גיין דער גִּפּש פון דעם כאן מיט די אֵשָׁה אויף דעם הַיִּסְעֶל צו געבן דין און הַשִּׁבּוֹן פִּאר דעם בְּרָכָה בְּרִי בְּכָדִים הַבְּרָכָה וועלן די בְּרָכָמִים שְׂטוּרֶקען אויף אִייר מיט אַגְרוֹסען קול און זי וועלן אַזוי זאגן צו אִייר אַפִּאַרְטִיקער מִשְׁפָּט פון אַפִּיעֶרֶדִיקען גִּיהֶנֶם וועט קאָפּען אויף דיר. נִיט גִּינוּג וואס דו האָבט נִיט גִּילעניט בָּבוּד צו הַבְּרָכָה בִּין דִּין קעגן פִּאר דעם עֶסֶן און פִּאר דעם גִּיוֹגֶט וואס ער האט דיר שְׂטוּרֶדיג גִּילעניט האָבט נאָך אַיִפֶּר גִּיפִירט זיין הַיִּילִינען קִרִּין און דו האָבט פִּינְצִיטען גִּיסאַכט זינע דִּיבְטִיט און דו האָבט סִבָּה גִּיוֹעֶזין זיין הַיִּילִינען בָּבוּד דִּינע דִּינע האר און דִּינע בִּינע אָרִיכט און בִּינע בְּרוּסַטען וואס זענען גִּיעֶזין שְׂטוּרֶדיג אַפּ גִּילעניט אַיִפֶּר גִּילעניט בִּין כאן האט גִּיסאַכט אַ בְּרָכָה אָדער ער האט גִּילעניט. עֶנְפֶּרשט דִּי אֵשָׁה מיט אַגְרוֹסערן קול אויף בִּיד אִין נִיט אַזוי

זיביאו גם אותו להמשפם ויראום את חשכת הכתרים שלמעלה שנמכב ע"י שניהם והאחז
 אותם חיל ורעדה ויאמרו לו אתה ברכת את הברכות האלו שהיה סיבה לבנות את
 כבוד השי"ת ובחרו. ויען ויאמר הן, אבל אין אני עיקר הסיבה רק היא כאשר ישבח
 לגנני בשערותיה ובחורעותיה ודדיה המגולות בעת שנברכי איה ברכה וגם הודעתי לה
 שאין נכון לעשות כן ולא שמעה לדברי, ויענו כולם ויאמרו אם היית חושש במסת לכבוד
 השי"ת היה לך לילך למקום אחר או עכ"ל להחזיר פניך מנגדה ולנסור הברכה ע"כ על
 שניכם לישא עונש העון והחת הכבוד שהייתם נוחלין אם הייתם עובדים לה' כהוגן
 עתה משנה קלון חירשו והפשם מלאכים אכזרים ויורידום לגיהנםם ליסרם כיסורים
 קשים [וכדאיתא במסכת גיהנם שיש נשים שהולין שם בדדיהן והוא מרה במרה וכן
 בהשערות ובכל אבר שהאדם חוטא בו הוא נתלה ע"ש שם...]. ותען האשה בקול
 בכי ותאמר לבעלה אתה הוא הסכני באכזריות ולא השומר הוה האם לא ידעת מאן
 בעידך בעולם שלמטה שמברכותיך והורחק נברא כתר המלך עליון והיה לך ליוהר יפה
 שלא יהיה בהן שום קלקול והיה לך להודיעני את גודל העונש שיש עבור זה ולהזהיר
 אותי המיד באזהרה גדולה וע"ז היה טוב גם לי גם לך אבל עתה ראה מה נרמס לי

סיד די שולד, ביין מאן איז געווען די קבה צו דעם קקד פון די הייזיגע קוויגען וואס
 ער האט גימאכט אלע ברכות אנגעקעגן מיר, אונד פאלד האט מען איהם איה גיבראכט
 צום סטעט און מי האט ווי גיידען געווען דאס פונקטליכע פון די קוויגען וואס עס איז
 אידים גימאכט פון ווי גיידען ווי די האבין דאס דער געהען האט ווי אן גימאכט אנדערס
 ציטערנעם, האבין ווי זיך אפ גיידען צו איהם דו האבט גימאכט די אלע ברכות וואס דאס
 איז געווען אסיבה סבבה צו זיין דעם הייזיגען פאלשעפערס פבור און זיין הייזיגע קרוין.
 דאס ער זיך אפ ווא איה האב גימאכט די ברכות נאר גיט איה גיין דער עיקר הסיבה
 נאר ביין מייב מיט ווי איז געווען אנגעקעגן מיר מיט אידע היילע האר און מיט היילע
 אידעס און מיט היילע גרויסען געשעט איה האב גימאכט אלע ברכות, און איה האב
 אידע כוידע געווען אז מי פאר דאס גיט און וי האט מיר גיט געהערט, האבין גענומען
 נאגן בית דין שר סענה צו איהם ווען דו וואלט געווען מיט דעם אמת נאגן צו דעם
 אויבערשטעם פבור האבטו גימאכט אונזע גיין פון אידע געשעט דו האסט גימאכט די
 ברכה אין ציין אנדער אידע אדער לפחות אפ קערן דעם פנים פון אידע געשעט די ברכה
 און געדיגען די ברכה, ער בן איז איה איה גיידען געווארן צו זיידן דעם עונש פון דער
 זינד און אנשטאט דעם פבור וואס איר וואלט האבין אז אידע וואלט דיגען דעם הייזיגען
 פאלשעפער ווי מי בראך וועט אידע היינט האבין פיהל געווען, און פאלד האבין ווי אן
 גימאכט סבבה און האבין ווי אראפ גימאכט אין גיהנם צו שטראפן ווי מיט ביטערע
 יסורים אזוי ווי עס שטייט געדיגען אז עס איז דא ווייבער וואס היינען פאר די האר
 און אנדערע וואס היינען פאר די ברייטען און אזוי מיט איינליכעם אבר וואס דער מענטש
 ווייניגט מיט דעם ווערט ער געמאכט, דאס ויך אפ די אשה מיט אנווייניגען קיך צו
 אידע מאן דו שלאגסט מיר מיט אכזריות און דער דאזיגער סבבה איז גיט שולדיג קאדעס
 צו דו האסט גיט געוואקס פון זאגן אן געשעט דו ביסט געווען אויף גענער וועלט אז פון
 זייער ברכות און ביין גענען ווערט פאלשעפער הייזיגע קוויגען פאר דעם בונא יתברך
 האבטו זיך גימאכט נאגן גוט היטין אז עס נאך זיך גיט גימאכט קיין שום קקד, און דו
 האסט מיר גימאכט כוידע זיין דעם גרויסען עונש וואס עס קומט פאר דעם און פאר
 נאגן מיר שטענדיג מיט גרויסע אונזרות און דורך דעם וואלט געווען גוט מיר און זיך
 אפער ענעט ווער וואס דו האבט אן גימאכט מיט זיין הנהיגה דו האבט איה מיר גיבראכט

בדחגהתך הכאת עלי כל ההכאות והיסורין הקשים האלו או לי מה יהיה סופי. ויען הבעל ואמר להאשה אוי לך ואוי לפשך שגרמת לך כל הצרות וגם לי ואה הושב שהאמת והצדק אתך האם לא אמרתי לך כמה פעמים שזה אסור מדינא והיה לך בעצמך ליהדר בכל האופנים שלא לילך בשערות מנולות ובורעות המנולות אך חסרתך להתקשם לפני הכל ולילך בדרכי חברותך הפרוצות [אשר גם הנה יבואו לפה ויסרו ביסורים קשים] גרמה לך שנפלת בבור שוחה וגם לי הפלת בהנהגתך. ע"כ הוחכם עיני בראשו בעירו בחיים שזכיה המיר בענין זה ויודיענה את גודל הקלקול ושהיא בעצמה הצעק לבסוף אוי ואבוי על הענין הזה ובודאי יועילו דבריו במקצה וינצל מיום הדין העתיד:

פרק שביעי

בו יבואר גודל מדת הצניעות ושלכרה עבור זה בעוה"ז ובעוה"ב.
ולחיפך חזו בהולכת בדרכי פריצות.

גם צדיקה האשה להתבונן חסיד לפי מה שידוע דכשהאשה הולכת בדרכי הצניעות או היא זוכה להוליד בנים צדיקים בנים ה"ח המאירים לעולם כהורחם ובצדקתם וכראתא בחלמוד ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה ממשכנות וזה לבושה אשה צנועה

אָלע קלעפּ און אָלע בִּישׁטענע יסורים וויי איז צו סיר וואס וועט זיין פון סיר דער סוף. וועט זיך אָפּ דער באַן און זאָגט צו זיין ווייב וויי איז צו דיר וויי איז צו זיין נפֿש וואס די האַכט זיך גורם גינעווען אָלע קלעפּ און אָלע בִּישׁטענע ציזות און סיר אידך און די קלעקט נאך צו די בִּיסט גינעקט צו האב אידך דען דיר נים גינאָמט ווי פֿיל סאַל צו דאס סאַר מען נים ער פֿי דין און די האַכט זיך אַזיין גינאָמט הייזן סים אָלע אופנים נים גיין סים אָפּ גינעקטע האַר און סים אָפּ גינעקטע אָרעס נאָר זיין השקפה צו פּרעגן זיך פֿאַר גענען און צו גיין אין דעם וועג פון ביינע סאָבערשעס די פּריצות דאס האַט דיר גורם גינעווען און די בִּיסט אַזיין גינאָלדן אין די סוף גרוב און סיר האַכט אידך אַזיין גינעקטע אין גינעקט סים זיין בִּישׁטענע פּידונג. ער גן איז דער קונדער דאָרף האַפֿן שְׂכָר בִּישׁטענע ער לעבט נאָך אידך דער וועלט נאָר ער שטענדיג שטראָפֿן זיין ווייב אין דעם געגן און ער נאָר איר מורע זיין דעם גינעקט קקקל וואס פון דעם וועט צווישן קקקע און וואס זי וועט אַזיין שטענען צום סוף וויי וויי אידך ביין סִינצטערן פּידונג וואס אידך האב זיך אַכאַל גימירט. און געווען וועלן זייער בייז אַביסל קעקטען און ער וועט גינעקט ווערן פון יום הדין הַגדול:

אין דיוען פרק ווערט צווישן גינעקט וויא גינעקט עס איז די מדה פון צניעות און דעם שפֿר וואס האָט זיך געפֿען וועט געצאלן דער פֿאַר אידך דער וועלט און אידך גענער וועלט. און פֿאַרשטען ווען דו צו די אַזיך פֿירט זיך אין די וועג פון פּריצות ר"ל.

דאס דאָרף די אַזיך אידך זיך שטענדיג פֿאַרשטענען צווי ווי עס איז געוואָרנט צו ווען די אַזיך גייט אין דעם וועג פון צניעות באַקאָמט איז זי זוכה צו קינדער צדיקים און גרויסע פּלכתי' תּבָּסִים וואס זי זיכטען אידך דער וועלט סים וייער הַגדה און סים וייערע צדקות צווי וויא סיר לערנען אין דער נִקְרָא ירושלמי דִּן כְּבוֹדָה בת מלך פֿניקה ממשכנות וְכֵן כְּבוֹשָׁה. דער סייטל דער פון איז צווי אין דער גמרא ירושלמי גענער אַזיך וואס זי לעבט ביי זיך צו זיא איז גינעקט ווערט זי גינעקט צו אַזאָכטער פֿאַרשטען וואס זי איז אין פֿאַרשטען פֿון קעניג אין ווערדע אידך קינדער אַז קינעקטקע פֿון נאָר. די גמרא מיינט

ראויה לצאת ממנה כהנים גדולים המלובשים משבצות זהב, ואמרו במגילה דף י"ג בשכר צניעות שהיתה בה ברחל וכתה שיצא ממנה שאל ובשכר צניעות שהיתה בשאול וכה ויצאה ממנו אסתר ע"ש ועי"ש י"ט לה בעוה"ז ונס באחריתה תוכה לישב בעולם העליון כהיכל ה' ברוב הוד והדר וכדאיתא בוורד הקדוש פרשת בחקתי על הפסוק כבד את אביך ואת אמך דקאי אף לאחר מיתה דאי ההוא ברא אויל כאורח מישור וחוקן עובדיו ודאי אוקיר לאביו אוקיר ליה בהאי עלמא גבי בני נשא ואוקיר ליה בההוא עלמא גבי קב"ה וקב"ה חיים עליה ואותיב ליה בכורסאי דיקריה ברם וכאין אינון צדיקאי דובאן לבנין קרישין לגועין קדישין עליהו איחקרי כל רואיהם יכירום כי הם וזע בך ה' עכ"ל. ולהיפך ח"ו אם היא הולכת בדרכי פריצות או תלד בנים אשר לא טובים ויהיה לה ע"י זה לכבוף קלון וכלמה בעוה"ז וכמה דכתיב וכן כסיל הונח אמו וגם בעוה"ב הוא בזיון גדול לאביו ואמו כשיוצא מהם בן מכעים להקב"ה. וכמו שכתב הגר"א באגרתו הק' עלים לתרופה שאף אם ירדך המיד בנו במסר ולא יקבל אי

צו ויא את תערט צו פון איר זאלן צוים קענען קענעד כהנים גדולים וואס זיי זענען אן געקניקעט מיט קעקסדיק פון גאד. און אין דער געזאגטע געזאגטע (דף י"ג) קענען אונז די געזאגטע צו פאר דעם ש"ש קאס דער און געוועזן צעזענע קאס ויא וזכה געוועזן צו פון איר אין צוים געקענט שאלד דערקען וואס ער איז געוועזן אגענוג און צעזענע צדיק און זייער שאלד דערקען קאס געזאגט אין ויך גרויס צעזענע דער פאר קאס ער וזכה געוועזן צו פון אידם אין צוים געקענט אקער בפלגה וואס ויא אין געוועזן ציין קענען און צעזענע צעזענע. ביזנט קענען ס'ר ויך אפ קענען פון זיי אויף זענען צו פון די צעזענע קען קען וזכה זיין צו גרויס געזעס אויף דער וועלט און אויף זענען וועלט וועט זי וזכה זיין צו זיין אין דעם פאנאן פון קאס דערקען וואס ס'ס פיר דעם און שווערדיג אזוי ווי עס שטייט אין ווער דערקען אין פרשת דברים אויף דעם פסוק בפר אה אביך ואת אבך וואס דער קענטש איז דאס דעריב צו טאן אפילו נאך זייער מיט. זאגט אזוי דער ווער דערקען ווען ווען דער ווען גייט אין דעם דעם פארקענט ווען און ער פאר דעם זייער בעזים און ווען ער האלט שיינע זיין פאטער און מוטער איז די שטענדיק אויף דער וועלט פאר שטענדיק און אויף זענען וועלט פאר קאס דערקען וואס. און קאס דערקען וואס ציין קאס אויף אידם דער פארקענט און ער זענען אידם אויף דעם קענט פון זיין שטענדיק דען די וואס פירן ויך מיט צעזענע זענען זיי וזכה צו זיי זענען אידן צדיקים און זיי זענען וזכה צו קענען היידעק שטענדיק און אויף זיין וועט געזענען ווערן דער פסוק אין וועלכע. כה רואיהם גרויס כי הם זכע דערקען ה' (אזוי אין דער לשון פון ווער דערקען) דער פשט פון פסוק איז אקע די וואס וועלן זיי זענען וועלן זיי דער קענען צו דאס זענען קענען וואס זיי זענען געזענעט פון גיט דערקען וואס. פאר קענט ס'ווען ווא גייט אין די ווען פון די פריצות וועט ויא האבן קענעד גיט ביין גוטע און דערקען דעם וועט זי האבן צום סוף גרויס שאנד אויף דער וועלט און אויף זענען וועלט. אזוי ווא שטעהט בפלגה דערקען און אין כשני וכן כסיי הונת אכז דער שטייט דער פון איז דער ווען וואס פירט זיך אין נארישען וועט פאקט פרייער צו זיין מוטער. איז דאס אויף דער וועלט און אויף זענען וועלט איז דאס צעזענע שאנד פאר זיין פאטער און מוטער צו פון זיי אין צוים געקענט אזוי צווען וואס ער דער צארינט צו קאס דערקען וואס. און אזוי ווא דער היידעקען זיין פון וועלכע ווערן דערקען וואס געזענען אין זיין היידעקען דערקען עדים דערקען צו זיין זייער צו ווא זאל אידן דא קענעד שטענדיק געזענען אין מוסר און ווען

לאותה בושח והצער והבויון בעוה"ב. ע"כ צריכה האשה להרגיל עצמה במדת הצניעות וייתב לה עי"ז בזה ובבא. והנה סכל זה נוכל להתבונן כמה צריכה האשה להיות והורה בענין שערותיה או זרועותיה ודריה שלא יראו החוצה. גם בוורה פרשת נשא החמיר מאד שלא יתראה שום שער מאשה, וז"ל בדרך קב"ה אמר רבי חזקיה תונבא (הוא ענין שעמים) לימי על ההוא בר נש דשבק לאינתתיה דתתחוי משערא דרישא לבר ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתא ואיתתא דאפיקת משערא דרישא לבר לאתקנה ביה גרים מסכנותא לכיתא וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא וגרים מלה אחרא דשריא בביתא מאן גרים דא ההוא שערא דאיתחוי מרישא לבר ומה בביתא האי כל שכן בשוקא חציפותא אחרא ובג"כ אשהך כגפן פוריה בירכתי ביתך וכו' בנין כך בעא איתתא דאפילו מסירי דביתא (קורות הבית) לא יחמון שערא חד מרישא פוק חמי כמה פנימו גרים ההוא שערא דאיתתא גרים לעילא גרים לתתא גרים לבעלה דאיהלמייא גרים מסכנותא גרים מלה אחרא בביתא גרים דיסתלק חשיבותא מכנהא רחמנא לישכון מחציפו דילתון וע"ד בעא איתתא לאיתכסויא בווייתא דביתא ואי עבדיה כן מה כתיב בניך

אז וי נעלן גיט צו געקען קיין ספיט שרייבט ער וויי צו דער בושח און צו דעם צער וואס עס וועט זיין אויף יענער וועקט פון דעם. און ווען אז ער דער גאנצער געזאגט האט דער פאר מירא געהאט ווי פיר בארשין מיר אויף דערפון פארקעטן און ציטערן. וירם בארף די אשה ויה גיוויגען אין די מדה פון צניעות וועט איר זיין גוט איצט אויף דער וועקט. און שפעטער אויף יענער וועלט. ויהנה נון פון אלץ וואס ער פירט געזאגטן קענען מיר שוין פארשטיין ווי פיר די אשה בארף זיין אפ גיהיט אין דעם אז ביי איר נאך ויה גיט ארויס געהען דא האר אדער די ארויס און נאך וואך וואך וואס ווערן אן גערופן געהאט וואס קען איז גיט גיהיט אין דעם דהיינו די גרייט געזעט דאס קינד וויינט און עס באקט ויה אז קען געקענט אין יענער צייט בארף קען זיין גיהיט אז עס נאך ויה גיט ארויס געהען אין יענער צייט. און דער ווער דערפון אין פירט געהאט וואס אז עס איז וויינט הארב ווען דער פאן לאזט אז עס נאך ויה ארויס געהען די הויקע האר פון די וויינט. און דאס איז איינס פון די צניעות וואס איין אשה בארף זיין גיהיט. און די אשה וואס לאזט ארויס פון אירע האר צו פירט ויה דער מיט איז ווא גורם אירעקטיוו צו איר הויט און וי איר גורם צו אירע קינדער אז וי נאלץ גיט זיין קיין גישעקטע קענטשין. און וי איר גורם שטעקטע ענינים נאלץ ביי איר אין שטוב רוען. ווער איז דאס אלץ גורם דאס איז דא האר פון קאפ וואס עס געהערט ויה ארויס אויף דרויסן. און בארף אין שטוב איז גיט דעקט אז וי גייט מיט די הויקע האר איז שוין ציין פל שגן ווי גרויס איז די חציפות אז וי גייט אין פארק מיט די הויקע האר. דערפער שפייט אין פוסק (תהלים קכ"ג) אשהך כגפן פוריה בגרתי ביהך תג. דער פייטש דער פון איז ווא אטרייגשטאק מיט פירות און וי איז אין די ווינקעלעך פון שטוב בארף דער בארף ויה דא אשה הייט אז אפירי די באקענט פון שטוב נאלץ גיט געהען קיין שום האר פון איר קאפ. גיב ציטונג און געה וואס פאר ציין גרייטען פנים עס באקט די הויקע האר עס איז גורם אויפער ווא פיל קוקלעס. און אויף דער וועקט איז דאס גורם אז איר פאן נערט גישאלטן מיט צרות עס איז גורם סוף אירעקטיוו. עס איז גורם נאך שטעקטע ענינים אין שטוב דעם איז גורם אז עס נאך אראפ גיין דאס חשיבות פון אירע קינדער און וי וועלן גיגען אין ויה חציפות. דער אויפערשטער ווא אונז באשערקען פון ווינקע חציפות. און דע יבדער בארף די אשה זיין צו גינדעקט און ויצין אין שטוב. און אויב ווא וועט אזוי טוען וועט אויף איר מקיים ווערן

כשתלי ויחיס מה דא בין בסיתוא בין בקייטא לא אתאכרו טרפוי ותדיר אשהכח
חשיבו משאר אילנין כך בנהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה
סתכרך בכולא בכרכאן דלעילא בכרכאן דלתתא כעותרא ככנין וכני דא דא דא
דכתיב הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' :

פרק שמיני

בו יבואר מצות חינוך אב לבנים בכמה ענינים נחוצים הנוגעים לדת התורה
והנה לפי האמור דענין כזה גורם לידי עניות ר"ל ולכמה הקלות גדולות כמה צריך
כל איש ואשה לשמור עצמו בדרך הצניעות וגם לזרז את בנותיו שחתינה
מורגלות מלדותן שלא לילך בדרך הפריצות ח"ו כגון מה שבע"ה נעשה בכמה
מקומות להיתר שעושין כהונת בלא בתי ידים כלל אי ואבוי כמה עון פלילי יש בזה
שמשאין כמה אנשים לידי ההרהור ע"ז, וגם כמה טאית ברכות לבטלה נעשין ע"ז
בעת שמכרכין נגדה והלא ידוע שנפסק בגמרא ובשלחן ערוך אורח חיים כסימן ע"ה
דספח כגולה נאשה במקום שהדרך להיות מכוסה הוא בכלל ערוה ואסור לוטר שום
דבר קרושה נגדה ואין חילוק בין בתולה לנשואה ולא היתר לבתולה רק לילך בפריעת
ראש אבל לענין שאר דברים המכסים אין נ"ט כלל ואפילו במקום שדרך כל הנשים
והבתולות לילך ככה אפ"ה אין שום היתר לעשות כמנהג הפרוץ הרע הזה וכמו שכתבו
כל הפוסקים [הלא המה האלוה רנא כסס הרוקח וכספר הפארת שמואל וכספר חיי אדם]. גם אין

נענין דר פסוק בניה קשתיו ויהים דר שייטש אי דר פון לייגע קינדער נענין זיין ווי דר
אייבקריטען אקובאט ווי דר אייבקריט סאי וויכר סאי ווינטר נעמט גיט פאקאריין זיינע בקעטער
אונ שטענדיג געפינט ער ויה שער נוי אגע בויכר אזוי נעמט זיין אינע קינדער זיי נעלן האבן
גרויסע ערדע איבער די גאנצע נעמט אונ גאד קענד איהר סאן נעמט גיבענשט מיט אקעם
נעמען מיט ברכות פון די אייבערשטע נעמט אונ מיט ברכות פון דער נעמט מיט בייקייט
מיט קינד אונ קינדס קינד דס שייט אין פסוק רגה די בן יבנה גבר ירא ה' איז דר שייטש
פון פסוק אזוי אז אזוי נעמט גיבענשט דר קענשט וואס האט סאך פאר גאט ברה הוא :

אין דעם פרק איז געט פון דיא קצנה וויא צפאטער דארף זיין גיווינגען

קינדער קען נאר גיט אפ פריעטן פון אונזער היידיגע תורה :

הנה וויא עס איז גרעם גיווארן אז דער ענין פון פריצות איז נאך צו ארעמקייט און
צו גאד פיר גרויסע שטרויכענען וויא פיר דארף ויה איינדיקעם מאנעביל אונ
זיין פריא צו היינען ויה אונ צו גיין אין דיא נעם פון צניעות. אונ אויך צו קענן זיין
זיינע טעכטער אז וויא זאלן זיין איינגיווינגען פון זייער יונגענט גיט צו גיין אין דיא נעם
פון פריצות ח"ו דיינט וואס בעיה איז גיווארן אין וויסל. ערשטער זיין מיוסער פירונג
קען באקט העכער גאר אן אדביל אז וויא גינדען וואס פאר זיין גיטעקע עביקה דאס
איז וויא גינדען וויסל קענשען צו ביישבות דעות אונ אויך וויסל הונדערט ברכות
דכטיקה ווירן דורך דעם גיטאקט אין דער צייט וואס קען באקט דיא ברכה קענן איהר
ווארום זיין טפח אז עס איז אויפגריקט בייא זיין אשה וואו עס דארף זיין צו גינדעקט
איז דאס אין דער פון ערדע אונ קען טאר גיט זאנען. גיין איינעליי וואס זאנעקענין אונ
עס איז קיין חילוק צווישן זיין ברוקה צו זיין אלשת איש דען עס איז גיט סאך
צו אברוקה קער גיט וואס זיין קינג גיין מיט דיא דאר אפ גינדעקט. אבער אגע זאנען
וואס דארף זיין בייא זיין אשה צו גינדעקט איז בייא זיין ברוקה אויך דער זעלבער
דין. אונ אפילו אין דעם ארט וואס דער גינדעקט איז נאך קיין שום היתר צו זאן וויא דער
קינד פריצות, גם דארף קען וויסען אז דאס וואס מיר האבען גינדעקט אז קען טאר

שום חילוק בענין מה שאסור לומר שום דבר קדושה נגדה בין איש אחר שאינה קרובה ובין אביה ואחות הכל דין אחד להם דהיינו שאפילו האב יוהר לומר דבר קדושה נגד טפח המנולה של בתו כשהיא מבט י"א ואילך [ולאמר אפילו נסמות מזה עיין בספר שולחן שלמה] וכשירגיל את בנותיו מנערותן להיות בדרכי הצניעות גם כי תגדל לא חסור מדרך הטוב ההוא ויזכה לראות טמנה בנים הגונים וחשובים וכמו שהבאנו למעלה כמה מאמרי חז"ל ע"י. והנה ענין הצניעות רפה מאד כהיום בעו"ה שבאיהם מקומות הולכין למייל בחורים ובתולות יחדו ומי יוכל לשער גדול האיסורים והקלקולים היוצאים מזה ומי ראה כזאת ומי שמע כאלה כדורות שלפנינו הנהגת פריצות כזה כי אפילו אם לא יבא לידי איסור טמט הררורי עבירה קשין מעבירה ועובר על מה שאחז"ל על מה דכתיב וגשמתם מכל דבר רע טכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אזהרה שלא יתרחק אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה ועון זה הוא חסור מאד ומאד כידוע במאמרי חז"ל. ומלבד כל זה מצוי שהולך חוץ לעיר ובאים לידי יהוד ע"י הטיוול ואיסור יחור עם העריות לכך הוא ג"כ איסור גדול מאד ובזמנינו חפנויות הם עריות כי הם בחוקת נדות. [ודע עוד דאפילו אם היא עתידה להיות אשתו כגון שהיא אחר כתיבת התנאים אף אם יקל לעצמו למייל עמה (*עכ"פ) יותר מלהתייחד עמה שלא בפני אדם כי היא שוה לכל הנשים בענין זה ואין שום היתר כזה מחמת התנאים אפילו אם היתה מהורה וכ"ש שהיא בורא נדה כ"ו שלא טבלה כדון ע"כ איסור יחוד במקומו עומד (* וכ"ש

(*) ואל"ל מכתובות י"ב ע"א ח"ר יהודה וכו' כי הלא הם איירי אחר אירוסין שהיא מן החורה חש"ל גמורה משח"כ אחר כתיבת התנאים.

גיש נאמן. קיין היידיגען איבערשין ווארט אנגעקעגן אפ גינעקטע ארעקס איז. קיין שום חילוק גיטא צוא טישען איין פֿרעקדין קעגנשען נאמט ער איז גיש איר פֿריינד אונ צוא ווישען איר פֿאטער מיט איהרע פֿריינדע דהיינו אז אפילו דער אייגענער פֿאטער דארף זיך הישען צוא נאנט איין היידיגען איבערשין ווארט קעגן איר אין דער צייט נאמט זיך איז שוין עקף יאדער נאנט ביים איין אנדערן איז אפילו אז זי איז היידיגער (ווי עקף יאדער) אונ אז ער נעמט איין גיוויינען זיינע פֿעקטער פון זינדיגט צוא גיין אין דא נעג פון צניעות איז דער נאך אז זי נעמט ווערן גרעקער נעמט זי גיש אפ פֿרעקטין פון דא נוסע וועג אונ ער נעמט וזכה זיין צו זעהן פון איהר נוסע קינדער אונ גרויסע חשודים אין דער. והנה דער ענין פון צניעות איז בערה גרינג גיטארין אין אנדערע טעקעט נאמט גיטא זיך נאמט גיטא שפאצירען ברחמים מיט קרובות צוא נאמען נער קאן פֿענער זיין דא גרויסקייט פון דא עבירות נאמט אין דעם אונ דא קדקלים נאמט גיטא ארויס פון דעם נער קאמט דאס גיטאקט אונ גיטען אין פאצייטיגע יארן צווינען וועגן פון פריצות. אונ ווען אפילו זיין נאנט גיש קוקען צו קיין עבירה פֿאש איז דא שטעקטע פֿחשבות פון דא עבירה איז גרויס ווי דא עבירה גם דורך דא שטעקטע פֿחשבות קאן מען קוקען צוא טיטא ריך נאמט דא עבירה פון דעם איז זייער שטעקקדיק אונ זייער פֿארשקטדיק ווי אונגערע היידיגע חקקים דר שרייבן פון דעם אין פֿאך ערשער אז מען קאן חזקה פאר זינדיגען דא יארן פאר דעם עון אונ אויף איז דער שטייגער אז זי גיטען דען דער שטאמט וואו קיין פֿענשין איז גיש דא איז דאס אביין איין גרויסע עבירה אז אבאמס פארשין נאך זיך פֿעניסער זיין מיט איין אשה אפילו זי האט. קיין פאן גיש אפילו זיין קיינען גיש צוא קאן קיין עבירה גם דארף מען ווישען אז דער חתן מיט דער פֿאך נאך חתנים דארפן אויף זיין גיטא צוא פֿעניסער זיין זיך אין דעם ארץ נאמט. קיין פֿענשין איז גיש דא נאמט פאר דער חופה איז זי גלייך מיט אנדערע גשים אונ עס איז. קיין שום דוהר גיש מיט

דעם

(*) וואף זה גנאי הוא לאדם ישר (עיין ברכות מ"ג ע"ב)

בחינוק ונישוק מן התורה שע"ז בא הכתוב לא תקרבו לגלות ערוה כמו שכתב הרמב"ם פכ"א מהלכות איסורי ביאה המחבק או מנשק אחת מכל העריות עובר בלאו דלא תקרבו לגלות ערוה והמקילין בזה עתירין ליתן את הרין ע"ז בעוה"ב וגם לא יראו טוב בעוה"ז] וכמה מחויב כל איש להשית עצות בנפשו ולפקח בענין זה על בניו ובנותיו שלא ילכו בדרך הרע הזה ולערוך לפניהם תמיד את גודל העון שיש בזה וגודל הונות שיהיה להם כשהיו והירין מזה וגם לבקש רחמים תמיד מהש"י עליהם שלא יבאו לידי עבירה ודבר מכוער וכוראי יעוררו ה' ויקבל תפלתו וכראיתא בתנא דבי אליהו מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים כסתר והיה לו עשרה בנים ואשה אחת וששה זכרים וארבע נקבות ובכל יום היה מתפלל ומשתמח ומלחך עפר בלשונו כדי שלא יבוא אחד מהן לידי עבירה ולידי דבר מכוער. אמרו לא יצאת אותה שנה שלמה עד שבא עורא והעלה הקב"ה את ישראל מבבל והעלה אותו כהן ולא נכנס אותו כהן לעולמו עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ומכני בניו עד חסשים שנה ואח"כ נכנס לעולמו ועליו הוא אומר במח בה' ועשה טוב וכתוב במח בה' עדי עד ששני עולמות שלו שנאמר כי ביה ה' צור עולמים ע"ש. והכונה שמי שמשתמח לה' ומשליך כל במחיו עליו ומבקש רחמים שיהיו בניו הולכים בדרך התורה והיראה הקב"ה עוזרו שיהיה לו מהם גם כבוד וגדולה בעוה"ז מלבד שכרו הגדול הצפון לו לעוה"ב:

דעם קאם איז גינען הנאם און כ"ש אז עס איז אסור בחבב ובעלשץ זיין און אויף דעם איז דא איין ספערשער פסוק אין דער תורה לא תקבר לגלות ערוה און פוזי שרייבם דער רמב"ם און דאס איז דאך רינע אז אַלע בתורות זענען גידות פאר סבירה און דא קאם מאבין ויד גרינג אין דעם זענען אנגרייט צוא געבן דין והשבון אויף יענער נעקט און וויא זענען דער פאר קיין נטפן נישט האבן אויף דער נעלט) און וויפיל איז דאס קהיב יענער סענשט צוא וזיין עצות און צוא קליין ויד זענען זיינע קינדערצאך זיין נאדן נישט גיין אין דא שטעקטע נועג פון פריצות און שטענדיג פארשטעלן פאר וויא דא גרויסע עבירה וואס איז דא אי. דעם און דא גרויסע סכנה וואס וויא זענען האבן אז וויא זענען זיין גיהנום אין דעם. גם נאך ער זעהן תמיד בעטין בתמים פון השירה אז זיינע קינדער זאלן נישט קומען צוא קיין. עבירה און צוא קיין מאכטע זאך און בראי נועם אים הקב"ה העקשין און זיין הפקדה נועם זענען אן גיטשען און וויא עס שמויט אין דעם הייליגען ספר תנא דבי זאנדי עס איז גינען אפגעשט בייא זיין פלג וואס ער איז גינען אצרא שמים וואס ער האט גיהאט זעהן קינדער זעקס זקרים און פיר גמבות און אלע טאג פלעגט ער ויד גינען צוא דער ערד און בעטין און מרפלל זיין צוא השירה אז איינער פון וויא זאך נישט קומען צוא קיין. עבירה און צוא אינפאסטיקע זאכען האבען דא דברים גינאנט אז אין אקליינע צייט איז גיטשען עזרא און השירה האט בעקדה גינען אידן פון בבל און דער פלג איז אויף אויף גינאנטען מיט וויא און דער פלג איז נישט נפטר גינאדן פון דער נעקט ביז ער האט וזכה גינען צוא זעהן פלגים גדולים פון זיינע קינדער יונ קינדס קינדער און אויף איהם שטייט אין פסוק במח בה' ועשה טוב וראב בקרין אין השירה און טאטעס אויף שטייט בקרין בה' עדי עד בי גתה ה צד עולמים. האט בקרין אן השירה אייגן נארום צוא איהם איז גיידע זעקשין דא בנהא איז נוער עס נארפט צורוף זיין בקרין אויף השירה און טוט זיין דצון און בעט דברים אז זיינע קינדער זאלן גיין אין דער נועג פון דא הייזיגע תורה העקט איהם השירה ער נאך האבן פון וויא כבוד וגדולה אויף דער נעקט אויף. חזן זיין גרויסער שטר וואס איז איהם באמאקטן אויף יענער נעקט נארום צוא השירה איז גיידע זעקשין:

הקדמה

הנה באשר שזה הספר נתיסד להיות נשים זהירות לתתנהג כרין וכרת אמרתי בנפשי שמיב לצרף לזה הספר עוד דינים מהלכות נדה הנחוצים לאשה שתהא בקיאה בהן כדי שלא תבא לידי מכשול ואען ואומר. הנה כאשר ידוע לכל גדול הצרות והמצוקות אשר נתהוו בעולם מדי יום ביום וכאשר אנו רואים שאין אף איש אחד אשר ימלט מצרות שונות ובוראי משפטי ה' הוא בצדק וביושר. ע"כ צריך כל איש להתכונן במעשיו ולראות היטב ולא על מעשיו לכר כ"א לראות להקן כל מה שיהיה ביכלתו גם מעשה וזולתו מהעונות העצומים אשר נכשלים בהם בני אדם. והנה כאשר ידוע בנות ישראל נשים צדקניות הן ואינן רוצות לחמוא ח"ו ומ"מ הרבה נכשלים בעון חמור של איסור נדה שיש ע"ז חיוב כרת והסיבה ספני שלא למדו הלכותיה ויש מהן הרבה שאין להם אבות שילמדו להם. וע"כ הדבר הזה הוא בנקל להם ואינן יודעות שיש בהלכות נדה כמה ענינים אשר בעיני האדם נראה שהוא דבר קל ובאמת הוא דבר חמור מאד שנוגע לאיסור כרת ר"ל ועי"כ בא האדם ג"כ אח"כ לצרות קשות ורעות. בנות ישראל התעוררו נא ורחמו על עצמכן וזכרו את אלהים היושב בשמים וגם רחמו על בניכם כי לכר העונש החמור שיש בעון נדה שהוא עונש כרת עוד הבנים נחשבים בני נדות אשר הם פגומים ומתועבים כמעט כמו ממורים וגם רחמו על עצמכם כי המשנה הקדושה אמרה לנו שמה שהיולדות מתות בשעת לידתן הסיבה הראשונה הוא מפני שאינן זהירות בנדה, ואפילו אותה האשה שמניחין אותה בחיים ולא

אזוי ויא עם איז בענויטס אויף דא נעלט. דא ביטערע צרות נעבאד. ויא סיר נעקן נעבאד היינט אויס אין אלע היינטיקע און פונדא דעם אייגענעסטיגס הנדגה איז ריכטיג. ברוד יעדער בענטש זיך גוט אום צוא קוקן. גישט אלדן גאר סיר זיך גאר אויף פייא אנדערע צוא נעקן גוט אלע מיגריקייט צוא פערצקטען אויף דא גרויסע פערצקליכע זינד. נאם נוערין פיר בענטשין נעבאד געשטריקליט. און אזוי ויא עם איז בענויטס דאס נשים צדקניות יודישע קינדער נעקן ביד גוט און פרום און וויקען גישט חקילה קיין שקעקטין טוהן. גאר דאד נוערין נעבאד פיר געשטריקליט אין דער פארקטעלען איסור נדה (איסור כרת ר"ל) דער נוייט ויא דאבין גישט גיגערניט דא דינים פון הקלות נדה און טייד נוייט ויא דאבין נעבאד גישט קיינע געשערין נאם נאלדן ויא גערנען, דאדאך איז גייד ויא דא נאקען גרינג און וויסין גישט אז נעקן קען גיטס אכאפ דא מיגריקטע האר און קען מוט גישט ויא קען דאך צוא טוהן איז קען טייטער אין רעכטע נדה (בחוב כרת ר"ל) און דאדאך קען ארום אלע ביטערע צרות, יודישע קינדער בעפארעכטס אייך און בעכענקט אין איין גאט אין היקער און האט ריכטיג אויף איינע אונזערע קינדער דען גישט נענג אז עם איז איין גרויסער פערקטעלען איסור (כרת ר"ל) נוערין נאך דא קינדער (גלי גידות) נאם ויא נוערין גיגערניט בעטעס אזוי ויא (במקרים ר"ל) און אויף בעפארעכטס אייך אויף איינע יאדער, נארום דא היינטיגע קטנה שרייבט דאס נאם גייווערניט גינג ר"ל אונזען פון דער נעקט אין דא קיכעט, איז דאס ערשטע נוייט ויא נעקן גיט גייהט אין הקלות

מהת בעת לרתת צריכת לידע שהוא מוזמנת עוד לעונש גדול וליסורים גדולים בעוה"ב, והיא תצטרך ליתן דין וחשבון על כל פעם ופעם שלא היתה והירה כדן, וע"כ חורנו והרפכנו את האזהרה הזו עם ענינים הנחוצים מאד טאוחה הלכה מן הגאון הקדוש ר' שלמה זלמן ולה"ה אב"ד דק"ק ווארשא בעל המדרת שלמה אשר כל אשה תקח לה מועד לקרות ולזהר מאד שלא לסור מזה אפילו כמלא נימא ומי שאינה יודעת לקרות בעצמה להבין תבקש אשה אחרת שתאמר לפניו ותסביר לה הרבר והעיקר שלא תטנע סדר זה מחמת כושה ותשער בעצמה אלו היתה צריכה לאיזה מוכה שנוגע לה בעניני החיים שלה בעוה"ז בודאי לא היתה מתכיישת ובפרט בדבר זה שנוגע לעוה"ז ולעוה"ב וגם נוגע לחיי בניה וכמו שכתבנו בודאי צריכה שלא תתכייש וכל איש מחויב לראות שתהיה אשה בקיאה היטב באלו הלכות וטוב ונכון שקודם שנכנסות בנות ישראל לחופה אבותיה א' קרובה יבררו לה איזה עקרים מהלכה זו אותן הדינים שצריכה להן לידע ובזכות זה יתברכו מטעין הברכות ויוכו לבנים ת"ח ואריכת ימים :

דברי הצעיר המלמט בהסכם הרבנים יצחק בר"ן מווארשא .

נדה . און אָפּיכו אָנעקע וואס מ'אָזט קעפּין באַרף וואו וויסען און עס איז אָהן גיגרייט גרויס שטראף און שטענדיקע יסורים אויף יענער וועלט פאר רייע פארקטליקע עבירה און וואו וועט באַפּין אָפּ געפּין דין און חשבון פאר יעדער סאל באַרום האַפּין מיר איבער גיט געדרוקט דיא אָנהאַר מיט דיא גייטיגע רינים פון הקלות נדה פון הייליגטן גאשעצקער צדיק הגאון הקדוש ר' שלמה זלמן וצמחה אב"ד דק"ק ווארשא און יעדע פרוי און נאך ויה צייט געסען צוא ליינען און דער פון גישט אָפּ צוא גיין דאס גרינגסטע נאך און ווער עס קען גיט ליינען נאך געסען איין אנדערע פרוי וואו נאך איהר גוט ערקלערן . און כמעט גישט ויה צוא שטענען . וואו נאך ויה פאך פערדן צו וואו באַרף האַפּין איין מוכה נאס איר איז נוגע אין איר לעבן וואס וואו ויה געוויס גיט שטענען בפרט דאס איז נוגע אין דיא וועלט אין יענע וועלט און אירע קינדערסער קעפּין באַרף וואו ויה געוויס גיט שטענען און יעדער באן איז כחוב צוא זעהן און ווייב וואו אין דיא רינים גוט קראר ווין . און דאס קעמט איז און יודישע מעכטער וואלן פריער אונטער דער חופה גיט גיין ביו דיא עקטערין אדער אירע פריינד נאדן איר אויס קערנען דיא הויפט רינים פון באַנענט וואס וואו באַרף חישקען . און בוכות זיך ווערן גיין גיבענטשט ווערן (מפגען בברכות) און ווערן וואו גיין צוא האַפּין קינדער פלמירי חכמים און צוא אַריבט ימים :

א.

כל איש מחויב לפרוש מאשתו כמין ליומטה היינו סמוך לזמן שהיא רגילה לראות ואפילו עדיין לא ראהה ואם אין לה זמן קבוע לזה צריכה לשאול אצל מורה הוראה איך לנהוג עם הפרישה שלה :

ב.

כל אשה שצריכה לשאול שאלה בעניניה איננה רשאה לשאול אצל אשה אחרת כ"א אצל מורה הוראה. ולמע"ה שאשה לא תרהיב בנפשה לפסוק איוה דין :

ג.

כל אשה שטרנסת שנפתח רחמה או שיצתה ממנה ליחה צריכה תיכף לברוק עצמה בחתיכת בר גקי וכשהמצא איוה דבר לח אם היא לבנה לגמרי מהורה ואם אינו כך או שנפתחה רחמה וברקה ולא מצאתה אח"כ כלום צריכה לשאול שאלה וכן אם לא בדקה תיכף משנפתח רחמה צריכה ג"כ לשאול שאלה :

ד.

בזמן שהיא טמאה בין טרם בין סבהם עד אחר המבילה צריכה להיות מרוחקת מבעלה שלא יגעו זה בזה. היא אסורה לישן על מטתו וכן הוא על מטתה אף שלא בפניה וכ"ש כשנשם היא שוכנת שם בודאי אסור להם לישן יחד אף כשהם מלוכשין בבגדיהם והעון מזה גדול מאד ויש עבור זה עונש גדול והובא בסמ"ק שדומה זה לאחר שמגלגל עצמו בבית הכסא. וגם צריכין ליותר כל זמן נידותה קודם המבילה

א.

יעקב אשה איז ויה מרדכי אפ צוא שייקען פון אידר סאן ווען עס קומט אויס אידר (נוסח) דאס גיינט קען ווען זיא איז גיוואהנט צוא זעקן אפילו זיא ויא האט נאך נישט גיזעקען אונ זיא ויא האט נישט קיין גיזעקען צייט מוז זיא פרעגן א שאלה ביא מורה הוראה ויא זיא נאך ויה נוהג זיין מיט דעם אפ שייקען :

ב.

יעקב אשה וואס דארף פרעגן א שאלה מאד זיא נישט פרעגן ביא קיין אנדערע אשה. גאר ביא אין מורה הוראה, אונ רטעה. קיין פרוי זאל ויה נישט דער נעמן צוא פסקענען :

ג.

יעקב פרוי וואס זיא האט גישפירט אז אידר מיטער אדער גיפירט האט ויה גיפירט, אדער זיא שפירט אז עס איז עפס אפ גיזאנגען פון אידר, מוס ויא ויה באך נישט בורק זין מיט ארין מיכל, אונ ווען זיא גיפירט צנאקייט אונ עס איז גאנץ קלאר איז ויא סודר, אדער ווען עס איז נישט גאנץ קלאר, אדער אפילו זיא גיפירט גאר נישט מוס זיא פאקען א שאלה, דעם גייקען אז ויא האט ויה נישט פאך בורק גיזעק מוס זיא ויא אויך פאך א שאלה :

ד.

ווען זיא איז מיטא ביא פון דם אדער פון איין פלעק ביז נאך זיא מיכלה מוז זיא זיין דער נויטערט פון איר פאן, גיא זאלן ויה נישט אהן ריען איינער דעם אנדערן ער מאד נישט שלאפן ביא אידר אויפן בעטער ווען זיא איז אפילו נישטא אונ בפדס אז ויא איז אויך דא פארן ויא בנחצי נישט זיין אין איין בעטער אפילו אז ויא וועגן גיידע אהן גימארן דא, עבירה איז דער פון ווער גרויס דאס איז דער פאר דא איין שרעקליכער ענין וועקט גיפראכט אין ספרים בקרושים דאס איז גיידע ויא ביא וואנגעקט

שלא להושיט או לזרוק שום דבר מידה לידו, ויהיו זהירין שלא יראה כשרה במקום המכוסה. ולא ישחקו שניהם יחד ולא ידברו דברי היתול וקלות ראש ולא יאכלו ביחד מבלי אחד והוא אסור לאכול או לשתות מהמאכל או מהמשקה שנשאר ממנה אך אם שפכו אל כלי אחר מותר לו לאכול או לשתות. בכל אלו הדברים אין חילוק בין הימים שרואה בהם דם ובין הימים שסופרת השבעה נקיים כי כל זמן שלא מבלה הרי היא נדה נמורה לכל הדברים ולמעה"ש שלא יקילו עצמן בכל אלו הדברים [ועוד נהרנה דברים המונע נגמ' ופוסקים עתה אסורה לעשות לנעלה] כי הם עבירות גדולות ולא יחמאו ח"ו את ימיהם :

ה.

דיני הפסק מטהרה

כל אשה שנממאת מדם או מכתם יכולה לעשות הפסק מטהרה ביום החמישי אם פסק מלוב דמה היינו אם נממאת ביום א' תוכל לעשות הפסק מטהרה ביום ה' ולמעה"ש ולמעה"ש ליותר היטב שיהיה הפסק מטהרה כדן כמו שנכתוב בסטור :

ו.

בדיקת הפסק מטהרה צריכה להיות סמוך לשקיעת החמה שהיא ערך שעה קודם הלילה. ואם לא היה כן, צריכה לשאול שאלה אצל מורה הוראה [ומה שכתוב בספר טעין מזהור אחר בין השמשות הוא טעות הדפוס] :

זה אין אין בית הפסק גם בארץ קטן וזה היסין אין קער צייט וואס זיא איז אין נדה גיט קער זאנגען אקער ווארפן. קיין שום זאך איינער קען אנדערין. וויא זאגן זיין גיהט אז ער זאך גישט נעמן איר פאר באקנין זייב זיא זאגן גישט זאקען צוא זאקען אונ גיט גקין צוא זאקען פון איין גלי ער פאר גישט עסין אקער טרינקען פון קער גלי וואס זיא זאקט איינער, נאר אז קען האט איינער גינאקען אין אין אנדערע גלי קעג ער שוין גקין אקער טרינקען. עס איז גיט קיין (היזוק) אונטערשיד ביא דיא טעג וואס זיא נעמט דם, אונ ביא דיא טעג וואס זיא צייגט שוין דיא הינע טעג ביז זיא גיט מביקה. איז זיא נאך ארעכטע נדה. קיינען אקע זאקען. למעה"ש גישט צוא פערנדיגען וזה נאךר קינאק אפ גיהטען צוא ויין אין דיא אקע דיינים. ווארים דאס איז גרויגע גבירות. וויא זאגן חזו וויינעק זאקען גישט פאר נידעקען :

ה.

דינים פון אפ ציען.

קער אשה וואס איז טכא גיווארין פון דם, אקער פון איין פקעק, קען זיא באקין קעם אפצוג אין פינפטען טאג, אויב עס האט שוין אויף גיהערט צוא גיין פון איהר דם, היינו אויב זיא איז טכא גיווארין ווינאג קען זיא טאקען קעם אפצוג דאקערשטיג למענה ורמענה גיט גיהט צוא ויין אז קער אפצוג זאך ויין קעכטיג קדין וויא ווייטער נעמט שטיין :

ו.

קער אפצוג בארף ויין איינער דיא זין גיט אונטער דאס איז אין קער איין געהע פאר נאכט, אונ אויב עס איז גיווען ווייניגער וויא איין - - - - - געהע פאר נאכט בארף זיא

ההפסק מהרה צריך להיות כך. תרחיץ הישב אותו מקום וסביב ותלכש כחונת לבנה ותציע על ממתה סדין נקיה ותקח חתיכת בד נקיה לבנה שמשתן או מצמר נפן [באנוויל] ולא תהיה חדשה אלא ישנה ותעייץ אם היא נקיה ולבנה הישב ובוה העשה הבריקה היינו שחכנים את הבד באצבעה עמוק עד המקום שמרגשת כשהיא עם בעלה ותברוק הישב בכל הצודיין בחורין וסדקין ואם כבר לה מאד להכנים הבריקה בעומק כ"כ כמו שכתבנו לכה"פ תראה להכנים בכל כחה עד המקום שירה מגעת בכל האפשרי ולברוק בכל הצודיין בחורין ובסדקין. והאשה שאינה עושה כן ומכנסת הבריקה כ"א מעט ומקנחת הפסק מהרה שלה כלום ולא תועיל לה שבילתה וחרי' היא בחזקת גדה [בחיוב כרת ר"ל] :

מהנכון שתנהג עצמה שאחר בדיקת ההפסק מהרה תכנים חתיכת פשתן נקיה בעומק וגם יהיה דחוק ויהיה מינח שם עד הלילה ואח"כ תוציא ותראה אם היא נקיה :

מיום המחרת שאחר בדיקת הפסק טהרה זו תתחיל למנות השבעה נקיים ומחויבת לברוק עצמה שתי פעמים בכל יום משבעה הימים שחרית וקודם הערב בחתיכות

וְיֵאָמֵר אֵל שְׂאֵלָה (אוג וואס אין ספֿר טעגן טוהר שטײט נאך בײַן דזשטשונות אײַז נאס אַגראז פון דרוק :

דער אָפּצוג דאָרף ווײַן אזוי, וואָס זאל זיך גוט אַהױבן וואָסן דאָס אָרש און אַרש
דעם אָרש. און אַן טעגן אָפּקלאָרן דעם. און זײַנען אַ קלאָרע זײַקע. און נעמען אַנאָנ
וויין טיכיל פון לאווינט אָדער פון באַנאָל. נישט קיין גײא טיכעל און נישט קיין שטאַפּס
גאָר אײַן אָרט טיכיל. און גײא קעקען אויב עס איז גוט בײַן און ווײַס. און מיט דעם
טיכעל טאָכן דאָס בײַקע. הײנט וואָס זאל דאָס טיכעל אַרײַן בײַנעגן אין דעם אָרש מיט
דעם פּינגער גאָנץ טיף. אזוי ווײַס וואָס זאל עס פּינגט ווען וואָס צו זאָגן מיט אַיִדער
טאָן און נאָר זיך גוט בולדק ווײַן אין אַלע וויסען און אַלע ווינקעלען. און ווען עס איז
אײדער גאָנץ שטענדיג אַרײַן צו אַ בײַנעגן אזוי וואָס דאָ שטײט. צום ווייניגסטען כּס וואָס
זעהען מיט אלע קעמפּטן אַרײַן צו אַ בײַנעגן אזוי טיף וואָס עס איז גאָר טינגעלעך און
בולדק ווײַן אין אַלע וויסען און אַלע ווינקעלען. און דאָס אַלש וואָס טוט נישט אזוי. גאָר
וואָס בײַנעגט אַרײַן אַפּיטל און ווישט זיך אָפּ איז דער אָפּצוג גאָר גישט גייענדיקט. און
עס העלפט גאָר נישט אײדער טיכיל און וואָס איז ווייטער אַנדה (בחוב פּרת ר"ד) :

עס איז גלייך ווי נחמך צו זיין אז נאך דעם אפצוג וואו זיין אריין בריינגען אריין
 שטיכער גאנץ שוין אונז איינע, אונז עס וואו דאס זיין דעם ביי באקט. אונז דער נאך ווערן
 אויב עס איז גאנץ זיין :

פון בארגען גאך דעם אפצוגאן וואס איז אן הייזען ציילען דיא וויקען הייזען מען. את
ווא

גדר עולם

בר נקיה ולהבנינו בעומק כנ"ל ואם כבוד לה לעשות כן בכל יום למעה"ש לכה"פ פעם אחת משבעת הימי נקיים [והעיקר ביום ראשון] מוכרחת לעשות הבדיקה ממש כבדיקת ההפסק מטהר ושאר הבדיקות תעשה איך שתוכל. אך כל אשה צנועה כל חיקל עצמה בהבדיקות ותברק עצמה היטב כל שבעת הימים ואם לא בודקה עצמה היטב אף באחר משבעת הימים בבדיקה טובה בעומק כמו שצריך להיות ורק הבניסה מעט וקנחה עצמה אינה נחשבת השבעת ימי נקיים לכלום ומבילתה אינה מבילה ועדיין היא נדה גמורה :

י.

כל הבדיקות צריכות להיות לאור היום ולא לאור הנר ולא לאור האבוקה [לאמפ] :

יא.

השבעה ימי נקיים צריכין שיהיו רצופים דהיינו שלא תראה בכל אלה הימים שום דם ולא שום כתם. ואם מצאה דם או כתם באמצע השבעה נקיים שנמשאה ע"י. צריכה לחזור ולספור שבעה נקיים מחדש ולעשות מקורם בדיקת ההפסק מטהר עוד הפעם כדון הנוכח למעלה, אלא שאינה צריכה להמתין חמשה ימים עד עשיית ההפסק מטהר כמו בתחלה אלא באותו יום שנמטהר מים תוכל לעשות קודם הערב ההפסק מטהר ומסחרת תתחיל לספור השבעה נקיים :

יב.

במצא איזה נשים שאינן יודעות איך להתנהג וכאשר צריכין לעשות ההפסק מטהר

ואי איך מחזיק זוף בנרק צוא וזין צנוייה מאל יעדען מאג. אין דער פריא אג פאר באכט זאג ויפערן קעג. באגן טיף טיף צריין טיפער. באהר ווען עס איז איהר שווער אזוי טיף בנרק צוא ויזי ווא עס באהר זיין. רסענדיה אין ווייניגסטען איין באהר פון ווא ויפערן ריינע טעג (אונ דער הויפט איז דעם ערשטן מאג) מוז ווא באכטן א באדיקה אזוי ווא ווא באדיקה פון אפצוג אונ אין ווא רעשטע טעג גינדיגדיקע באדיקות. באר יעדע פויפער אשה נאר זוף נישט גרינג באכטן אונ נאר אג טאג גוט בנרק זיין. אפער ווען ווא דאמ גיין איין פאר פון ווא ויפערן טעג אויף נישט בנרק גינדיג באגן טיף ווא עס גיהער צום זיין. באר אפיקער צריין גינדיגסט אונ אפ גינדיגסט. איז איהר ויפערן ריינע טעג נישט גינדיגסט. אונ ווא באדיקה איז גיין טיפער נישט. אונ ווא איז ווייטער צעקטע נדה :

י.

אלע באדיקות באדיקן זיין ביא ווא ליכטיגקייט פון מאג נישט ביא גיין קעמט אונ נישט ביא גיין באכט :

יא.

ווא ויפערן ריינע טעג באדיקן זיין באהר אפיקער. ווא נאר איז ווא טעג באר נישט גינדיגסט גיין כס אונ גיין טאג פאקע. אונ ווען ווא דאמ גינדיגסט דם אפער איין פאקע אין טיפער ווא ויפערן ריינע טעג ווא איז פאקע גינדיגסט כס ווא אויפס ביא צייען ויפערן ריינע טעג. איז באכטן איין גינדיגסט אפצוג קעמט ווא אויבן איז גינדיגסט. באר ווא באהר נישט נאכטין גינדיג טעג אויף דעם אפצוג. באר ווען ווא ווערט זיין גיין ווא פאר באכטן באכטן דעם אפצוג אונ פון באדיקן אן ווייניג צייען ויפערן ריינע טעג :

מיל

איין בודקת עצמן קודם הערב שמש ואומרת שמכונות במחשבה שתחילת ההפסק
טהרה מביום ובלילה עושין הבריקה מודיעים אנחנו אוהן שרם בחזקת נידות גמורה
כשעושין כן ומצוה לפרסם טעותן זאת

יג.

כלה קודם התהונה צריכה לספור שבעה נקיים קודם טבילתה וההפסק טהרה והבריקה
מהשבעה נקיים שזה הוא לבריקת שארי נשים ואסור לה להקל עצמה ח"ו
בשום אופן אף כחם השערה :

יד.

תחיל לספור השבעה נקיים סמוך להתהונה כשיודעת בבירור הוסן המוגבל
שהתהונה צריכה להיות :

טו.

אם באמצע ספירת השבעה נקיים אירע שנתאחר זמן התהונה ולא תהיה כהיום אשר
השבו בתחלה צריכין לשאל אצל מורה הוראה אם צריכה לספור השבעה נקיים
מחדש. ומצוה רבה לפרסם זאת כי כמה אנשים אינן יודעין זה הצריך לשאל שאלה
על דבר זה וסבורים כי כיון שספרה שבעה נקיים דיה :

יב.

שייך חייב קודם נתייחס נ"מ. אונ אז וי"א בארץ בארץ דעם אבצא. נענין וי"א
וה נישט בודק פארבאכט. נאך וי"א נאנן אז וי"א בארץ אין ויען. אין וי"א נאכט
מאכן וי"א דא בריקה. ואלין וי"א וי"א אז וי"א ויען קעקטע נידות, עס איז א מצוה
דאס ספרסם צוא ויין :

יג.

א פכה פאר דא חרטה כוז ציידן ויען ויען פגע פאר דער טבילה. אז דער
אבצא אז דא בריקות פון דא ויען ויען פגע איז גליה וי"א וי"א אין אבצא אשה
וי"א פאך וי"א נאך נישט פאר דיענערין ח"ו אויף קיין שום פאר דא סיגקטע ויאך :

יד.

וי"א נאך ערשט אין ויען ציידן דא ויען ויען פגע נאכט פון דא חרטה :
ווען וי"א ויען שוין קאך וי"א וי"א ויען דא חרטה ווען ויין :

טו.

אז איז מיטען ציידן דא ויען ויען פגע. האט וי"א גיטאכט אין עיכוב אז דא
חרטה וועט נישט קענען ויין אין דעם פאג קאס מען האט פריער אפ גיטאכט. בארף
מען פרעגן א שאלה אויב וי"א בארף איינער גיטאכט ציידן ויען ויען פגע. עס איז
א טריקטע מצוה דאס בעקאנט צא מאכן. וי"א פיל מעגליך וי"א נישט אז בארדס בארף
מען פרעגן א שאלה. וי"א מיטען אז וי"א האט נאך גיטאכט ויען ויען פגע איז
שוין גענוג

מז.

דיני מבילה

ביום שצריכה לילך למבילה לא תאכל בשר כל היום וזו לא אירע מבילה כמוצא שבת מותר לה לאכול בשר בשבת אלא שתנקר היטב בין שיניה בערב קודם המבילה כי אם יש דבר מה בין שיניה או על שיניה מבילתה אינה מבילה גם לא תלוש עיסה ביום מבילתה ולא תגע בכל דבר הנדבק על ידיה אך אם צריכה לעשות לכבוד שבת תעשה הכל ואך תרחוץ עצמה היטב אחר זה :

יז.

צריכה לילך לבית המבילה בעוד יום בכדי שתוכל לרחוץ את עצמה ולסרק ראשה וליטול צפרניה וכל מה שצריכה לעשות תעשה הכל ותעסוק בדברים אלה עד שתחשך. ואם אין באפשרי לה לעשות הכל קודם שחשכה מותרת לעשות בלילה אך כל תעשה במהירות ורק בשוב הרעה. ומאד יש לזהר שהאשה העומדת על המבילה כל תחפו ותרחק בהנשים שיכלו מעשיהן שעי"ז לא יוכלו לעשות הכל כדון והאשה הדוחקת בהנשים שימהרו מעשיהן סחמאת את ימיה בזה ועונה תשא ואמורה להיות עוד מסוגית ע"ז אם לא תמיב מעשיה

יח.

צריכה לרחוץ היטב כל גופה וכל מקומות הנסתרים צריכה למדד אותם שלא תשא

מז.

דינים פון דיא מבילה.

דעם טאג ווען זיא בארף גיין מבילה זאל זיא דעם גאנצן טאג קיין פרייש נישט עסן. נאדער אז זיא איז מובדל כווצאי שפה (שפה צינאכט) מעג זיא שפּת עסן פרייש. נאר זיא זאל ניד גוט אים שטעקן צו ווישען דיא ציין פאר דער מבילה. נארום אז עס איז עפעס דא צו ווישען דיא ציין אדער אויף דיא ציין. אז דיא מבילה נישט קיין מבילה. אויף זיא דעם גאנצן טאג נישט קענען קיין פייג און נישט אן רייען קיין קעקעדיגע זאך. ווען זיא בארף מוהן קבד שפה. מעג זיא טען. נאר זיא זאל ניד באנד דער נאך גוט אפ וואשן :

יז.

זיא זאל גיין ציטלדך פאר נאכט אין מקוה. כדי זיא זאל קענען ניד פארין צונאמן אקעס וואס מען בארף מוהן אקעס פאר נאכט און עס זאל דויערן אין דער נאכט ציין. און ווען עס איז אדער איד נישט מעגליך אקעס צו מוהן פאר נאכט. מעג זיא מוהן בייא נאכט. נאר זיא זאל נישט טען האלדירג נאר גיבאסין. למענה דיא טינקערן זאל נישט יאגן אויף דיא ווייבער בייא דעם פארין. כדי זייא זאל קענען אקעס מוהן דין. און דיא טינקערן וואס יאגט אויף דיא ווייבער פאר וינדיגס זיא ניד אידע יאדעין. און זיא טאדער נישט ויין קיין טינקערן :

יח.

זיא זאל ניד גוט אים וואשן דעם גאנצן גוף. און אקע פארבארענע ארשט ביינ צו באבין. עס זאל אויף איד נאר נישט קלעפן. און דיא האר גוט צו קעקען

עליהם שום לכלוך. וצריכה לסרק ולחזק את שערתיה היטב וכל זה יהיה במים חמים. ואחר רחיצתה צריכה להשניח היטב על כל גופה אם אינו דבוק שום לכלוך בגופה ואם נקי הוא לנמרי ובהמקומות שלא תוכל לראות בעיניה תמשמש בידה אם אין שם לכלוך וכן כשהולכת על הסדרנות אל המקוה ומתלכלכים רגליה בעפר ופיט תרחוץ אותם היטב במי המקוה קודם מבילתה ותעייין קודם המבילה על רגליה ובין אצבעותיה אם הם נקיים :

ב.

האשה העומדת על המבילה צריכה להשניח היטב שלא תצא מהאשה המובלת בשעת מבילתה שום חלק קטן מגופה מן המים וגם על שיערה מאד צריכה להשניח שלא יצופו למעלה מן המים כי אף אם יצאת רק מקצת משיערה אחת כותך המים לחוץ אין מבילתה מבילה כלל והרי היא ערוין בנידותה באיסור כרת ר"ל ע"כ צריכין ליותר מאד בזה. וסנהג טוב שהנשים לא ישאו על עצמן שערות גדולות כדי שלא הבאנה לידי מכשול במבילתן :

ב.

לא המבול עצמה בקומה זקופה וגם לא תשוח הרבה יותר מדי [וע"כ צריך שיה' גובה המים לכה"ס בורת למעלה ממכורה [נאפ"ל] כי יש מקומות בגוף שנסתרים כשעומדת בקומה זקופה וכן כששיחה עצמה הרבה ולא תבא שם המים אלא צריכה לכפוף עצמה מעט כמו בעת שעורכת עיסה. ודיה לא יהיו סגורים רגליה לא יהיו

אנ אים צוואגן. אט דאס אָקעס זאל זיין קיט וואַקערס וואַקער. אונ נאך דעם באַדן זאל זיין ווי גוט אַרום זען דעם באַדן גוט אויב עס קעכט גיטשט עפעס אויף דעם גוף. אונ אויב ער איז באַדן זיין. אונ דיא געמער וואס זיין קען נישט דער זען קיטש אויב זאל זיין אַרום באַדן קיטש דיא הענד אויב עס איז גאר זיין. גס אז זיין גייט אַזאס אין סקנה אונ דיא פיס ווערן ציין גיטשט אין באַדן זיין זיין פאר דיא סקנה גוט אַז וואַטן אין סקנה דיא פיס אונ צווישן דיא פונדער אונ זיין קען אויב עס איז גאר זיין :

ב.

דיא טקערן באַרף שטארק אַכטונג געבן זשעט סקנה אז עס זאל נישט אַרום שטארן זיין שום דאָס פון באַדן זיין פון וואַקער. אונ אויף דיא גאר שטארק אַכטונג צו געבען עס זאל נישט אַרום שטארן אַדער שווערען איבער דעם וואַקער. וואַרום אז עס דאס אַרום גיטשט פון וואַקער אַזינד איין ברעג פון איין גאר איז דיא סקנה גאר נישט קיין סקנה אונ זיין איז ווייטער איין רעכטע גרה ע"כ איז אַכטונג טוב אז ווייבער זאלן נישט זיין אַז גרויסע האַר פֿיר זיין זאלן נישט קענען צו קיין קעשד אין סקנה :

ב.

זיין זאל ווי נישט טוב זיין אויף גיטשט. אויף גיטשט איין גיטשט דען עס איז דיא געמער אין גוף וואס ווערן פאר באַדן זיין דעם. אונ דאס וואַקער קוקט נישט אויף זיין באַדער זאל זיין טוב זיין אַכטונג איין גיטשט אַזינד וואס זיין קענען עיני. דיא הענט זאל זיין נישט באַלדן צו גיטשט. דיא פיס זאל זיין נישט

מחובקים זה בזה שאלו היו רגליה מדובקים זה לזה ומדיה סגורים עד שלא תוכל לבא שם המים ביניהם לא עלתה לה מבילתה. פיה אינה מחויבת לפתוח שתבא מים לפיה אבל לדבק שפתיה ביותר אסור. אך צריכה שיהיו שפתיה רפויים כמו שהם חסידים. עיניה אסור לסגורם היטב וכן לפתחם ג"כ אסור אלא צריך שיהיו סגורים מעט. וצריכה ליזרזר בכל אלו הרברים כי כמה דברים מעכבים המבילה אף בדיוכד ואם לא חוזר בהם הפסל את מבילתה. ולכן לא תעשה המבילה במהירות כ"א בישוב הדעת כדי שתזכור את כל אשר צריכה לעשות ובכל אשר צריכה לזרז :

כא.

אם אירע מבילתה בליל ש"ק צריכה לילך לבית המרחץ בעוד היום גדול לא פחות משעה שלשה קודם וכן הדלקת הנרות כדי שיהא לה שהות לתקן את עצמה היטב קודם וכן הדלקת הנר שלא הבא לידי חילול שבת ח"ו ותוכל לילך להדליק נרות שבת בוסנה ואח"כ תלך לבית המבילה. ואם נתאחרת ותראה כי לא יהיו לה שהות לבא להדליק הנרות בוסנה תגיד לבעלה שהוא ידליק הנרות כדי שלא תצטרך למהר את עצמה מתחת זה וע"י המהירות לא תעשה הכל ח"ו כיאית. וקודם כל דבר תמול צפרניתה ותסרק את עצמה כל עוד שלא שקעה החמה כי כשתשקע החמה ותשכה אסור לעשות זאת ובטילא תהא צריכה לרחות מבילתה ליום אחר. ואם שבתה לימול צפרנית ושקעה החמה צריכה לישאל אצל מורה הוראה. והנני מזהירם ומדריעם כי האשה

גישט האקטען צוא נאכען. נארום אז ויא האם ריא הענט גיהאקטין צוא גיבאכט. גידער ריא פיס גיבאקטען צוא נאכען וועלעכעס דאס וואסער קען גישט ציין קיסען. איז ביא סבילה גישט קיין סבילה. דאס טויר דאך ויא גישט געגענען עס נאך אריין גיין נאכער אין טויר. אזוי נאך ויא גישט שטאק צוא באדין ריא ליפין. נאך ויא נאך ויא אביסער צוא האקטין צווי ויא עס איז געוויקטקייט. דעם גזיקען ריא איהען נאך ויא גישט שטאק געגענען. אונ אויך גישט שטאק צוא האקטין. נאך אביסער צוא גיבאכט. ויא טויר גינאריקט ניין אין דעם אקטען. נארום אז ויא איז גישט גינאריקט איז דעם געגענען איז ריא סבילה גישט גינאריקט פאר קיין סבילה. איהער דעם נאך ויא ריא סבילה גישט מאכען האקטין. נאך ביט גישט בדעת. ויא נאך איז ויזען האקטין אקטען נאם ויא דאך פויהן. אונ אקטען נאם ויא דאך גינאריקט ויין :

כא.

אז ריא סבילה קיסט אים פרייט צוא נאכט נאך ויא גיין אין באד גאנץ פרייט פרייט אים ווייניגסטנס א שעה פאר זיכט צינדען כדי ויא נאך אקטען קענען פארשט מאכען ויה פאר נאכט ויא נאך גישט קיסען צוא חילול שבת חו' אונ ויא נאך גיין אהיים דיקט צינדען אין דער צייט אונ דער נאך נאך ויא גיין צום בית המבילה. אונ אז עס איז שוין שפעט דאך ויא הייסן איידער ויא גייט אקטען דעם טאן דיקט צינדען כדי ויא נאך ויה גיט דאך אהיים היילן גיין דיקט צינדען נארום דאך דעם קען ויא גיט טאן צינדען ויא קען דאך אונ ויא ויא קיסט צווי איז דאס געשטען ריא געגרי אכאם צוא נעקען אונ אים צוא קענען ויה איידער ריא נין גיט אונטער נארום אז עס ווערט שבת נאך קען דאס גיט טאן. וועט ויא דאך גיט קענען גיין אין סבילה אונ אויב ויא נאם פאר געטען אפ שניידען אונ דער ווייז איז גינאריקט שפעט דאך ויא פגענען אשאקה. קען איז כיהר אונ קען נאריקט גאנץ שטאק אז ריא נאך ויא געגרי געגרי נאך ריא

אשר המרק את שערה או תחתוך צפרניה אחר זמן הדלקת הנרות היא מחללת שבת שיש בזה עון מיתה ח"ו ומה שאומרות איוה נשים כי מפני מצות מבילה מותר ליטול הצפרנים או לסרק את שערה גם אחר זמן הדלקת הנר מודיעים אנחנו כי מועות הן בדבר זה כי לא הותר שום איסור מחמת מצוה זו ולמעה"ש שלא להקל עצמה ובל תחמא את ימיה בעין חלול שבת ח"ו :

כב.

הנה יש עוד הרבה דינים מהלכות נדה הכתובים בספר מעין מהור ועוד בכמה ספרים אשר כל אשה מחויבת ללמוד אותם ולא כאיוה נשים שאומרות שהדינים מספר מעין מהור הוא רק לנשים צדקניות. לא כן הדבר אלא שכל הדינים מספר מעין מהור מחויבת בהם כל אשה ואשה ואסור לסור אפילו מאחד מהדינים אפילו כחוט השערה אם לא בשאלת מורה הוראה ואנחנו כהבנו בזה רק עקרי דינים המצויים ביותר שמחויבת כל אשה ללמוד אותם הרבה להיות בקיאה בהם שלא תכשל בהם ויש כמה נשים עלובות אשר לא ידעו לקרות בספר ומחמת זה נכשלים ר"ל בכמה דברים שהם ח"ו כנרות נמורות. ע"כ אנו מכששים מאד מאד שאותן הנשים היודעות לקרות בספר ירחמו על אלה הנשים העלובות שלא יחמיאו ימיהם ח"ו ולהוריע וללמוד אותן את עקרי הדינים הנחוצים עד שיהיו בקיאות בהן וידעו לזהר בהם ובזכות זה יוכלו לכל טוב ואושר בעוה"ז ובעוה"ב אמן :

כג.

יורדת במדינתנו אינה צריכה להמתין שמונים יום לגקבה כמו שנוהגות איוה נשים.

צייט פון לעקט ציגדן. איז ויא מחבר לשפת נואם עם קוסט דער פאר מיתה דיו אונ נואם פיר נייגער זאגן אז וועגן דיא מנה פון מדינה מען מען לעינדען נעגער ידער קעקען אדער צואגין נאך דיא צייט פון ריכט ציגדען. זענען מיר כודע אז וויא זענען אין דעם נאך גינאנט. עם איז קיין שום נאך גיטט מנהר צוא ריב דיא מנהר פון מדינה. אונ מענה דיו גיטט נך מיר צוא זיין וויא זאגן זיך גיטט פאר זיגדען וייערע יאדען :

כד.

עם איז דא נאך פיר דינים פון נדה נואם שפייגן אין הספר מעין מהור. אונ אנדערע היידעקע ספרים נואם יעדע אשה איז וויא מחייב צוא לערנען. אונ גיטט צוויא וויא מיר זאגן אז דיא דינים פון הספר מעין מהור איז נאך פאר דיא פרויע ווייער. עם איז גיטט צוויא נאר דיא אלע דינים פון הספר מעין מהור איז פאר יעדע אשה מען מאר גיטט אפ מרעטן דיא מנהרעקע האר פון אלע דינים מידען מיט א שאלה פון א מנהר הנהר. אונ מיר האבן נאך דא גיטטעקט דיא הויפט דינים נואם גיווינגליך איז. נואם מען בארף וויא שפארק צוא לערנען אונ נוס קאדער צוא זיין. אונ עם איז געבאך פאר באגדן פיר ווייער נואם קענען גיטט מיינען דערע ווערן וויא דיו גאשע (גלישמייבילט) אין פיר זאכן נואם וויא זענען דיו רעקע נידות. ע"כ מען גיטט מען זייער אונ וייער אז דיא נואם קענען גיטטען זאכן ווערן בחינות צוא האקען אויף וייערע יאדען אונ וויא צוא לערנען אונ קאדער צוא באבן אין דיא גייטיגע דינים. ובזכות נך וועט וויא נוס אונ וואך זיין אויף דער וועט אונ אויף יעדער וועט זאגן :

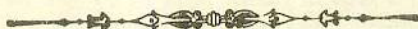
איוולדת

אזא מיד אחר ארבעה עשר יום מיום לידתה לנקבה ושבעה לזכר והוא נמורה מרם
 תוכל לעשות בדיקת הפסק טהרה ותתחיל לספור שבעה ימים נקיים והמכל כדון ומותרת
 לבעלה אך אם הבא דם אחר טבילתה אסורה לבעלה כמו כל הנשים :

כג.

צוידת דארף ויא ניש ווארטין אין אונזערע פרינזות קיין אכטציג טעג גנקבה ווא
 אנדערע ווייבער נעמען זיך נהג נאר ווא עס גייט. אונזע פערציג טעג פון גינזען צוא
 איין גנקבה אונ זיבען טעג פון אדער אונ ויא איז היין גינזארין פון כס קען ויא פאכין איין
 אכציג אונ אן הייבין צוא ציידין זיבין ריינע טעג אונ טויגל זיין זיך איז ויא מוכר צום
 מאן נאר צו ויא נעמט איבער אגיים זעהן דם נעקט ויא אויף אסיר צום מאן אקראפ
 ווא זקע :

התימת הספר

ודע עוד דמה שנתפרץ באיזה מקומות כהיום שהבחורים [פורעי מסור ובני בלי הרבות] מרקדים עם הבתולות על החתונות עין פלילי הוא ועוברים בזה על כמה וכמה איסורים וכבר אחול המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה של אשה כיון שמסתכל בה כדי ליהנות אפילו יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם וזהו אפילו בהסתכלות בעלמא וכ"ש בזה שהוא מרקד עמה ועובר על זה כמה דכתיב ולא התורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם [וכמו שמפרש בספר החינוך ע"ש] וגם על מה דכתיב ונשמרת מכל דבר רע ואחול"ל שהוא אוהרה שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי מיטמא בלילה הרי דאפילו הרהור בעלמא שהוא שלא כהיגון אסרה התורה כדי שלא לבוא לידי מיטמא וכ"ש בזה שהוא עושה מעשה כפרהסיא להביא עצמו לידי הרהור ולידי הסתכלות וגם בודאי לידי מיטמא בלילה ג"כ לבסוף ועל כולם מצוי שעובר ע"י הריקוד גם על הלוא דלא הקרבו לגלות ערוה וכפי מה שידוע שכתבו הפוסקים רבותות דיון בכלל נדות הם משיגיעו לימן וסת ובכלל עריות הם ולפעמים מחבקיין ומנשקין איש את דעהו בעת הריקוד שהוצה"ר בוער בקרבו ועובר בזה על לאו זה וכמו

ודע ואלקט ויסיין וואס עס איז אויף גיבדאכין גינארין אין אייניקע ערשער אז בחורים באגצין מיט מיידלעך אויף תחנות איז אגרויכער עין און ויזא זיינען דער מיט עובר אויף כמה עבירות דא גיבדא וואנט אז איינער איז כולן צוא קוקן אויף איין אשה אפילו אויף איר קהינער פינגער אפילו ער האט תורה אין פגש'ים טובים ויזא איינער הייליקער בשה רבינו וועט ער נישט גישיינקט ויערין פון גידינס און דאס איז דאך פארין קוקן צהיין און כל עיניו ער מאנצט אויף מיט איר איז ער עובר דורך דעם וואס דא תורה וואנט ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם איז דער מיין איר ואלט נישט אומגעקוקט אפער הארצין אין נאך איינעם ארצין דהיינו קהע ואל נישט נאך גיין נאך דא הנאה פון גוף וואס דס קענטשין ווילצאך וויא באלד דאס איז נישט נאכט רעזן און ער איז עובר אויף דעם פסוק ונשמרת מכל דבר רע וואנט אויף דעם דא נסרא אז דאס איז אפאריזאן אז דער קענטש ואל נישט דאבין קיין תרורים וואס הייסט כיאופע גידיינקען כדי ער ואל נישט קוקען צוא מיטמא בייא נאכט היינט אפשיטא שיין דא אז ער מיט אדערקע פעולות וואס דאס בריינגט דעם קענטשין צוא אלע תרורים און צוא הסתכלות וגם צוא מיטמא בייא נאכט און איבער אקע איז קעני ער ואל עובר זיין דורך דס מאנצין אויף דעם נסיק ולא תקרבו לגלות ערוה אין וויא דא פיקים וואנט אז דא בתורות זיינען אקע בהקדא אז ויזא זיינען נדות זיינען גיזא דאך אין כול פון עריות היינט מסילא וויא ער איז איר מתבק ודיינו ער געקט איר ארום בייא דעם מאנצין איז ער עובר אויף דעם דא היינט וועט וואס פאר איין הארבע עבירה דאס איז דער דין איז פון דער תורה אז קהע ואל אידן גייסין ער ואל מתבק וגינצק זיין איין נדה דארף ער דך בעסער לאוין הארגענען אין דאס נישט מאן אין דער געקט מיט איין אייניגעס רעזן און מיט אזוי איין עבירה אין אפילו דא איז אן גיבדיס צוא זיין זיינע אנויב דרייני דאס איז נאך תנאים איז אייך אסור אין דא אלע וואבן און עס איז קיין שום היתר נישט מתחט דעם גם דורך אומעלכע התקרבות קען ער היינה קומען צוא איין עין וואס דער פאר קוקט כרת דאס הייסט אפ גישיינקען נאכין ריל אין כפר

שכתבנו בפ"ח בשם הרמב"ם ועין פלילי הוא מאד. והוא מאכזריהו דערוות שצריך להרג ולא לעבור ע"ז אפילו אם היו כופין אותו ע"ז ואוי ואבוי יהיה להעושים כן בשאם נפש. ואפילו אם היא עתירה להיות אשתו כגון שהוא אחר כתיבת התנאים נ"כ אסור בכל הדברים הנ"ל ואין שום היתר בזה טחטת שנתקשר עמה בתנאים. גם יכול לבוא מענין הרע הזה של התקרבות אהרדי לכמה איסורים גדולים של עון כרת ר"ל ובכר אח"ל בנויר סחור לכרמא לא הקרב. ואיתא בס"ח סימן קס"ח וז"ל אל הערב בנים ובנות פניחמאו וכרתיב או תשטח בהולה במחול והיינו לכרה אבל בחורים וקנים יחדו וכן בסוף תהלים בחורים יגם בתולות ולא אמר בחורים עם בתולות כמו שאמר וקנים עם נערים. מעשה באדם שהיה רוכב יחיד בלילה והלכנה וזרחת באותו לילה והיה ריכב במדבר והיה רואה חיל גדול ועגלות גדולות ועל העגלות יושבים בני אדם והמושכים העגלות בני אדם ותמה מה היו עושים כשנתקרב אצלם הכיר מקצתם שכבר מתו אמר להם מה זה שאתם מושכים כל הלילה העגלות ומקצתכם על העגלות א"ל בשביל ענינו כשהיינו חיים כאיתו עולם היינו משחקים עם נשים ובתולות ועתה אנו מושכים העגלה עד שכך אנו עיפים ויגיעים שלא נוכל לנהוג יותר ואז יורדים איתם שער העגלה ואנו עולים ונחים ונוהגים אותנו עד שיגיעים ועיפים ואח"כ הם עולים ונחים וזהו שנאמר הנני מעיק תחתכם כאשר תעיק העגלה וכתוב הו' מושבי העין בחבלי השא וכעבות העגלה חטאה [היינו שסכל עין נברא משחית והוא נעשה כבר מאד כעגלה מעונה שצריך למשכו בעבותות גדולות ובע"כ צריך האדם למשכו מפני אימתו והענין הוה הוא הכל מדה במדה כמו שהיה פה מרקד כ"א לפני חבירו עד שהיה מתיגע ושובת וחוזר השני ומרקד לפניו עד שהוא מתיגע וחוזר חלילה וכן נעשה אח"כ העונש] והישרים מכים את המולוכים [קורא ישרים לשלוחי הרין שהולכים עמם בצוותא חרא ומפני הרמו שמביא ע"ז מהכתוב שנאמר

חסידים שמיים עם קארין ואר גיט סימן בנים גיט בנות אין איינעם ווארעם יי קענען דורך דם קרן צו עבירות און דר צו איז ראיות פון פטוקים גם בריינגט ער אמעשה נורא אקאל האט אקענטש גיריטין אין דער כדבר איינער אקין בייא נאכט און דיא רבנה האט גענצקאלט גיש גיט האט ער דער גען אגרוסע חיל גיען און גרוסע וועגן אין אויף דיא וועגן ויצין קענטשין אין דיא וואס קענען דיא וועגן גיען אויף קענטשין האט ער וואך גיער גיוואנדערט וואס איז דאס איז ער צוא גינאנגען גענטש דער גענטש אז דאס איז קענטשין וואס גיט וועגן שוין לאנג גישטארבן האט ער גיט גיפערנט וואס איז דיא מעשה וואס איר שלעכט אנאנצע נאכט דיא וועגן און אנדערע ויצין אויף דיא וועגן האבן גיט גענטשערט דאס איז איבער אונזערע עבירות בשעת מיר האבן גילעכט האבן מיר גיטאנג עם נשים, ובתולות דער פאר שלעפן מיר איינער דיא וועגן ביו מיר ווערן ויער אפ גיפאטערט אז מיר קענען שוין מעהר גיט ריין פון ארט גיען אקאס דיא קענטשין וואס אויף דיא וועגן אין מיר גיען ארויף אויפן וואגן אין מיר רוען אביסיל אפ ביו וואנען גיט ווערן פאר פאטערט גיען גיט אין דאס איז אלץ מדה בקדה דאס הייסט אקאס אנמקעגן אקאס וויא עם פירט נאך בייא איין פאנץ איינער גיט אנמקעגן דעם אנדערן ביו וואנענט ער ווערט פאר פאטערט שטעלט ער וואך אויף איין אקאס און יענער טאנצט אנמקעגן איהם אז וויא פירט וואך דארטן מיט איהם ער וויר געביה גיט שלעפן דעם וואגן נאר דיא פיינערדיקע שלוחים שלאגן ויער אז ער זאל פירן דעם וואגן אס וויא איינער מרייבט אפערד ער זאל פירן דעם שווערין וואגן ווארעם דער כלל וויא פאלד ער איז נאך גינאנגן נאך דיא

שם ישרים] כמנהיג את הכהמה והעגלה שנאמר נמשל ככהמות נדמו וכתוב בחריה וידרו בם ישרים לבקר [ר"ל ש"מ שהישרים רודים בהמוליכים כמנהיג את הכהמה] ומי שעושה מעשה בהמה בחייו יש לו לעבוד באותו עולם כבהמה עכל הספר חסידים וע"ב צריך האדם לזהר בזה מאד מאד :

והנה ירוע כי יש על כל איש מישראל מ"ע טהות להוכיח בעמיתו כשנכשלין באיזה איסור כמו שנאמר הוכח תוכיח ונ"י ועי' שמוכחו הוא מציל את עצמו שלא יהפס באותו חטא דכשם שנפרע הקב"ה מעושי העון כך נפרע מאלה שהיה בידו למחות ולא סיחו וכמו שאמרו חז"ל (שבת נ"ה) מי שיש בידו למחות באנשי עירו ולא מוחה נתפס עבורם ומי שהיה בידו למחות באנשי ביתו ולא מוחה נתפס בעון אנשי ביתו וגם ירוע דכל איסור שנעשה בפרהסיא הוא חמור הרבה יותר מבצנעא שנקרא מחלל ש"ש בפרהסיא ואז גם חייב ההוכחה גדול ביותר שלא יאמרו הותר מצותי של הקב"ה וע"כ גם במנהג הרע הזה שעוברים בפרהסיא על עון חמור של קריבת עריות והרהורי עבירה וכנ"ל כל איש ישראל השם נגע בלבבו חלילה לו לשתוק ושלא למחות בזה ומי שיכולת בידו למנוע ולא מנע הלא יתפס גם הוא בחומר העון וכנ"ל וכראייתא כעין זה ג"כ בויקרא רבה על הפסוק שה פוזרה ישראל. ישראל נמשלו לשה מה דרכו של שה לוקה באחד מאיבריו וכולם מרגישים [היינו כל הצאן דררכן להמשך זה אחר זה וכשאתח לוקה באבריה ופסקה מליך עוד כולם יעמדו באותו מקום] אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים תני רשב"י משל לבני אדם שהיו באים בספינה נמל אחד מהם קורח והתחיל וקרח תחתיו א"ל חבריו למה אתה עושה כן א"ל מה איכפת לכם לא תחתיו

תאנת הנוף אי ער גיגליקען וויא דיא ביהקה וואס אייבער דיא בייסעל גראו וואס זיא דער נעט אין רויי קען זיא אייבער קערען דעם גאנצן וואגן אין רויי צייך און זיך אויף קאלענען און וויא עס שטייט אין פסוק נמשל בבהמות נדמו. על כן דער וואס איז געשטענען דאך פון אזוי איין דרך גייער איינגעלויפן וועט ער גער פאר ווכה זיין צו עולם בנא און ער וועט גיצול ווערן פון גיהנם.

והנה עס איז געוואקסט דיא קענה פון הוכחה אז כל יתדאל איז מרעב צו שטראפן און אפ צו האלטן אידן פון איין געבירה און אז ער קען אפ האלטן און ער שטייגט ווערט ער אויף גיגליקען אויף גענעטס זינד אזוי וואגט אונז דיא גבירה אין שבת (דף נ"ה). אויף איז געוואקסן אז געזער זינד וואס ווערט גיטאן בפרהסיא פאר אפאלע קענטשין איז עס אפאלע שטארקער עס ווערט אן גיירטווייגל שם שמים בפרהסיא היינט ער ווייזט פאר אלעמען אז אים פארט גיט פאר דיא מכות פון הקב"ה על כן איז דענטמקאל דיא קענה פון הוכחה אויף גרעסער קען ואל גיט מיינען אז עס איז טאקע דאס דאס דיא קענה השיי ע"כ אין דעם שלעכטן סנהג וואס קען איז עובר פאריי פאר אלעמען אויף אזוי א סארבין עין פון געביות און הרהורים דעים ר"ל איז געזער איד מחויב גיט צו שטיינען און אפ צו האלטן וויא זיין מיגליכקייט איז פריי ער און אנדערע אידן ואלץ גיט גיגליקען ווערן פאר דיא גרויסע זינד ווארום אידן זיינען געבנים איינער פאר דעם אנדערן. און אזוי ווערט גיבבאקט אפאלע אין סדרש פיל קענטשין זיינען גיפארין אויף א שייף האט איינער גיבבאקט גאטא אין שייף האט מען אים גיפערענט צו וואס טאקט דאס האט ער וויא גיגליקען איד טואט

אני קודם אל מפני שאהיה מציף עלינו את הספינה ע"ש. ויש לו להשתדל ולהעריך לפניו בנחח חומר העון וגנות הדבר שאמנם מלבד חומר העון חרפה הוא לבני ישראל שנשתבחו מעולם במדת הצניעות ופריצות גדול כזה מנונה מאד להם ורק מפיתוי היצר נעשה הדבר כהיתר אצל הצעירים ואינם מתבוננים חומר העון וגנות הדבר ואף אם לא ישמעו לו הלא קיים מצות הוכחה ואת נפשו הציל וגם באמת בודאי אם לא ישמעו לו כולם יש הרבה בחורים ישרים שנכשלין כזה מפני שאינם מתבוננים בחומר האיסור וכשיעריך להם בודאי יפרשו מזה. ואמנם גדול זכות המוכיח המונע כזה רשכשנעשה איסור חסור בפרהסיא ולא נמצא אף אחד שימחה ברבר יש חרון אף ר"ל על כולם מחמת שעוברים על רצון המלך בפרהסיא ואין איש שם על לב לחוס על כבודו של מלך ולקנא את קנאתו והחם לכבודו ועומד למקנא קנאתו וזכותו גדול שע"ז משכך חמתו של הקב"ה וכמו שמצינו אצל המעשה דפנחס שאמר הכתוב הנני נוהן לו את בריתי שלום מחמת שהשיב חמת ה' מישראל ע"י שקנא קנאתו ואמר במדרש משל למלך שהיה עובר וסיעה של נערים עומדים וקלל אחד מהן את המלך נתמלא המלך עליהן חמה בא תושב אחד שהיה ביניהן ונתן מסמר אחד [היינו מלשון סמרו על פניו] לאותו שקלל את המלך מיד שככה חמתו של מלך ע"ש. והנה על כל אלה לפלא בעיני על המחזותנים אבות החתן והכלה שכל ישעם וחפצם לראות טוב על ביניהם שהכניסם לחופה שיחיו חיי שלום ויצא מהם דור ישרים ויוכו לעושר וברכה מה' וכן

פוא דאך אויף סײן אַרם האָבן וויא אים גיזאַנט שוּקאַ מיט דעם ברייטנאָקט דאך דאס וואָסער פון גס אויף אַלעקען. ע"כ דאָרף קען זיך מ'שטאַנל ווין אונ פאַר גלייכען וויא מיט גוטקען דא גרויסקייט פון דער זינד אויף דעם גיזון דער פון וואָרם אויסקער דא גרויסקע געבידע איז דאס א גרויסקע דרפּה פאַר אידן וואס ווייזען גרויסקע גיזונארין מיט דא גרזת הצניעות קער גיט דער יצד דרע פאַר בלענט וויא דא אויזען וואס וויא פילין גיט דא וינד אונ דעם גיזון פון דעם אונ ער האט גאך גיבאכט דא וואך גאָר אונ שוין ודנה אז ער וועט היידן אונ פון קען וועט אים אַפּילו גיט פאלגין האט ער ביינס גיזען דא קאָנא פון דערקתה אונ פון זיך אַראָפּ גיטקען דא וינד אונ באַקט א בייסל וועט גיזען דערקען וויינע בייך דא אַריינגליקע קענטשין וואס ווערין גבשז אין דעם גנה בע סתבת וויא ווייזן גיט דא גרויסקייט פון דא געבידע אונ די שאַנד וואס איז אין דעם איז אזוי וועלן דערין וועלן וויא גלייך אפּ שטיין פון דעם, אויף באָרף קען נויסן אז דער וואס שטעלט זיך אונ ווערש אין דעם איז ווין זכות ווייטער גרויס וואָרם אז עס ווערש גיטאן איין געבידע בפרהסיא אונ קיינער ווערש גיט קען ווין חלילה ארזו אויף אידן פאַר וואס קיינעם אַרם גיט פאַר דעם גבד פון הקב"ה. אזוי שטייט פאיי די בעשעה פון פנחס וואס הקב"ה האט אים גינעפין אַרויסן שטר ווייל מיט דעם וואס ער האט זיך אָן גיטקען פאַר דעם גבד פון גאס ביד האט ער אַראָפּ גיטקען דעם צאָרין פון אידן. דער סדרשט ברייטנאָקט דאָרשן אַפּשול אַ בלד איז פאַר פאיי גיטאָנען פאַר אַקונפאָנע קליינע קינדער האט איינער גיזירלט דעם בלד איז ער אין בעס גיזונארין אויף אַלע קינדער האט גיטקען אַפּענטיש אונ האט אָן גיפאנט דאס קינד איז דרד דעם אַראָפּ דער בעס פון אַלע קינדער. ודנה קער פאַר אַלץ איז א וואונדער אויף דעם פאָטער אונ סטער פון דערן זכד וואס ווייטער גאָנער וואונט איז אז וויא וואָלן זעהן גוטעס אויף ווייטער קינדער וואס וויא פיקען וויא אונטער דער חופה אונ וויא וואָלן ודנה ווין צו א גרדע פון גאס ביד צו לעבין בשלום אונ עס וואל ארויס קיטען פון וויא גוטע דורות אונ וואָלן ודנה ווין צו עשירות אונ צו גרדע. אונ

אונזערע

תקנו חז"ל שבע ברכות להזניח שתחול עליהם ברכת ה' ע"י שיהיה כבודו יתברך שוכן בקרבם ובזרואי סאו תחול עליהם הברכה כל ימי חייהם מפני שמברכין אותם בשם ה' נוכחו שאמר הכתוב בכל המקום אשר אוביר את שמי אבוא אליך וברכתך וכו' אם נעשה החופה והשמחה כדון וברצון השי"ת אבל אם בהשטחה מעורב תוגה שמשמחים באופן פריצות השנאוי ומתועב בעיני הקב"ה (כי הקב"ה שונא זימה) היוכל לשרות שם ברכת ה' היועילו הברכות שמברכין בשמו בזמן שעוברין על רצונו בשאם נפש וכו' שאמר הכתוב וראה כך ערות דבר ושם מאחרך ובאמת סבואר כן באהע"ז בבית שמואל בסימן ס"ב שאין לברך שהשטחה במעונו בזמן שיושבין אנשים ונשים יחד ובאין לירי הרהור וכ"ש בענין זה שמרקרין יחד שלא עלה על דעת הראשונים כלל שימצא כזאת בישראל וכיון שהזניח נשאר בלא ברכת ה' מה תקוה יש לקות באחריות משלוטם וטובתם וע"כ כל איש ואשה שרוצים באמת במיבת בניהם שיתחיל עליהם כל הברכות שמברכין אותן בשם ה' שיהרלו בכל נפשם שיהיה שמחתם שמחת אמת בדת התורה שיהיה לנחת רוח לפני ה' שלא ימצא בשמחתן עניני פריצות כאלו הכתוב בעיני השי"ת ויבקשו עצות והחבולות שלא יבוא לזה ובזכות שמשתדלים לקיים רצון השי"ת יזכר ה' לראות טבניהם דור ישרים וזע כרך ה' וכו' שאמר הכתוב אשרי איש ירא את ה' וגו' גבור בארץ יהיה וזעו דור ישרים ויבורך וכמנו יראו ויעשו גם אחרים וזכות הרבים הלוי בו :

אונקעקע חכמים האפין בתמן געזען ויגען ברכות צום ויוג, עס ואל חל ויין דורך דעם אויף נויא דא ברכה פון גאט ב"ה אויף ויער גאנצער לעבין. אפער דאס איז אפך אויב דא שפחה איז געווען דערין איין שפחה קעגן וואס גאט ב"ה קען דאסין רוקען איז פארה געווען חל אלע ברכות וואס קען גענצט וויא מיט ויין הייליגען נאפען אויף ויער גאנצער לעבין. אפער אז איין דא שפחה איז צו מיטס טרויער אז קען איז ויך קעגן מיט איין אפן פריצות וואס איז אים ווייניג אין דא אויגען פון גאט ב"ה קען דען חל ויין דא ברכות וואס קען גענצט וויא מיט דעם אייבערשטיגס הייליגען נאפען געזעט קען איז עובר אויף ויין הייליגען רצון און קען געזארגט אים מיט דא מאכין וואס ער האט דאס פיינט און באקט שטייט אזוי אין דין אז קען זאל נישט מאכין פאיי און שפחה דא ברכה שהשפחה בקעונו ווארום דאס רופט ויך נישט נאכס שפחה. נוא וואו פאלט אז דער ויוג בלייבט אן ברכות היינט וואס פאר צוטיט קען קען האפן צו זעהן אויף וויא אין אקע פאקטס דרום דער פאקטער און שטער וואס ווילן באקט אין דעם גליק פון וועגן קינדער עס זאל אויף וויא חל ויין אלע ברכות וואס קען גענצט וויא מיט ויין הייליגען נאפען זאלן וויא ויך קליגען מיט אלע קענעפין אז ויער שפחה זאל ויין אשפחה קעגן וויא דער דין איז גרייט עס זאל ויין אגדת הים פאר גאט ב"ה און עס זאל ויך נישט גיגען תלילה ענין פריצות און זעהן געזעט צו פאר היטען עס זאל נישט קענען דער צו און מיט דעם זכות וואס וויא שטארקן ויך צו מאכין ויער שפחה וויא דער רצון פון הקב"ה וועלן נויא זוכה ויין פאקט טישע קינדער גיגענעמע פון גאט ב"ה. און אזוי זאגט דור הקל"ה ע"ה אין תהלים אז דער קענטש וואס האט פארקט פאר גאט ב"ה און שטארקט ויך ויער פאקטס ויין ויגע סעות וואס ער האט פאר באטן נעמט ער זוכה ויין צו טישע דורות גיגענעמע פון גאט ב"ה :

והנה עיקר השורש שמביא לכל עניני הפריצות הוא מפני איחור הנשואין שנחתה בזמנינו בעו"ה שהוא נגד סכע הבריאה ועי"ז נתנכר היצו"ר מאד ובאים עי"ז בכמה וכמה עונות וכבר אמרו חז"ל המשיא בנו ובנותיו ססך לפרקן עליו הכתוב ואמר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא החמא ובמדינות בכל וחברותיה ניהגים עד היום שמשיאין בנותיהן בימי נעוריהן ומה טוב הוא זה לאביו כי מלבד שמשמרן שלא יבאו עי"ז לידי חטא וכמו שאמר הגמרא עוד ממילא נימל מעליו כבר המשא ולא יצטרך לישא אותן עד זקנה ושיבה. והנה ראשית סבת האיחור ברוב פעמים הוא מפני שמבקשים איש חפשי מעבודה ושיהיה בו כל המעלות אבל לפי האמת אין נכון הדבר דאפילו אם לא יודמן להם איש בכל המעלות כרונם או שאינו נקי עריון מעו"צ ג"כ יתקשרו עמו כיון שהגיע בנותיו לפרקן וכמאמר הכתוב לא תהו בראה לשבת יצרה וכבר אמרו חז"ל בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה ולא ימעה האדם בנפשו לומר שבהעכבה ההיא עושה טובה לבתו לא כן הדבר כי עי"ז מרגילה לידי פריצות ותוכל לבוא ח"ו מחמת זה לידי זמה ותקלות אחרות שנשים דעתן קלות ויתחרט האב בעצמו אח"כ ולא יהיה יוכל להעזר מעלבונו הרב וגם ידוע שאיחור הנשואין הרבה מביא לידי מחלות זמה שהאב חושב שעל ידי החיפוש שמחפש הרבה בשבילה לקחת לה איש בהרבה מעלות עי"ז יתן לה עושר ואושר לא כן הוא כי הכל הלוי בטול וכמ"ש הגר"א באגרתו הק' שכל אהר ואחד נולד במולו ובהשגחת אל עליון ב"ה וגם ידוע שכשתגדלין הרבה אין שומעין כלל לרברי אבותיהן ובוהרין איש כחפצם כמיב בעיניהם אף שהוא למרות רוח כל משפחתם וע"כ החכם ענינו בראשו שלא לאחר נשואי בתו אם נודמן

והנה. דיא גרעסטע סיבה צוא אלע עניני פריצות קומט פון דעם קנהג וואס מען איז זיך נוהג אין דיא אייגענדיגע יארן גיט חתונה באבין קינדער אין דער יוגנט וואס פאר צייטן איז גינען און מען האלט זיין ביי זיין ווערן פאר עלטערט וואס דאס איז קעגן דער נאטור דרום קומט דאס צו אלע צרות. און אונזערע חכמים האבן זיין דאס גיזאנט אז דער וואס באבט חתונה דיא קינדער גלייך וויא עס קומט דיא צייט אויף אים זאגט דער פאק אז זיין הויז איז שלום און אן זינד. און עס איז פאראן מדינות וואס זיינען זיך נוהג אזוי איינצער אויף באבין חתונה קינדער אין יוגנט. און וויא גוט איז דער קנהג און גיזאנט פאר זיין און אויף פאר דיא עלטערין. אויף דעמס מען אז וויא לעבן גאנץ גליקליך אין אלע פרייזים. און מען בארף פאקט גיט זוכן דאקא אפגענטש וואס איז זיין צווייט פון דינקט און זאל האבן אלע מעלות עס בארף רעכט זיין האטשע ער האט גאנץ אויף זיך דעם חוב פון דינקט און גיט אלע מעלות דאקא אונזערע חכמים זאגן אונז אזוי וויא ביין טאכטער קומט דיא צייט פון גשווארן בארפשוט גיט גלייבן און חתונה סאבין גלייך. און דער קענטש זאל קיין פעות גיט האבן אז ער מוט מיט דעם איין מנהג דיא טאכטער עס איז פאר קענטש ער בריינגט איר צו כרת בפריצות און ח"ו גאנץ ערגער וואס קיין אפאל פרעפן גרויס גיין וואס ער וועט זיך גיט קענען העלפן גס בריינגט דאס פיל בריינגעדיגן ר"ל. אונד אויף וואס אפאטער רעכנט אז דער גאנצער גליק און בייקייט ווענד זיך אז ער נעמט אפגענטש וואס האט אפולע מעלות און קענדשטאפט איז דאס אויף גיט אזוי דען אלץ ווענד זיך אן מול וויא דער גאנץ זיך עררייבט אין וויינעם אברף אז אלץ ווענד זיך אן מול און השגחה פון גאט ב"ה אויף איז יונג אז דיא טאכטער ווערם עלטער פאלנט זיין שוין גיט דיא עלטערין און נעמט וועקען איר גיפלט האטש עס איז קעגן דעם רצון פון גאנצע משפחה דרום דער קלוגער בארף דעהן גיט פאר זאקען דיא חתונה

לו איש הגון ההולך בדרך ה' כדי שלא יהיה לו הרבה אח"כ למכשול ולפוקה ואפילו אם האיש ההוא עדיין אינו נקי לביתו מעה"צ ג"כ אל ימנע מלהשיא לו בתו ועיין בספר מחנה ישראל בסופו בקונטרס דבר בעתו שמכואר שם באורך להסיר כל הסענות והפקוקים שיש בוה. וגם ידע שמוכר הרבה יותר להתדבק עם איש הגון אף שאינו נקי עדיין מלהתדבק עם איש שאינו הגון ונקי כי זהו לעולם וזהו רק לזמן קצר. ואבות המעבבין שלא להשיא בנותיהן להם אף שהגיעו לפרקן באמרם שאין זה לפי כבודם עתידים ליהן את הדיון כי הם מביאין אותן לידי חטא וכנ"ל. ובעוה"ר כבר נבחן זה בכור הנסיון במדינות אחרות שהתנהגו ג"כ באיחור הנישואין ובאו בנותיהן לידי תקלות רבות וגם לידי מחלות, השם ישמרנו. ואשרי השם במחננו בה' ומתנהג בדרך שנהגו אבותינו מעולם ובודאי לא ימנע מיב להולכים בתמים:

פון זיין טאכטער און נאך אז עס איז זיך אים קוואלן איין איש גענו וואס גייט אין דעם קעכט פארטיגען וועג זאל ער טאן האמטשבע ער האט נאך גיט גיפאטערט דיא דיינסט ווארום אז קען נאך ווארטען איין נאך ערקער וואו גיב אקטונג אין דעם ספר מחנה ישעאל צום סוף אין דעם קונטרס דער געטו איז דארטען אויף גיוויזען ווייער פראקטעס דיא וואך גס בארף קען וויסען אז עס איז בעסער צו טאן מיט איין איידעלען מענטשין גיט קיין גיפאטערטער איידער מיט א גראבין א גיפאטערטער ווארום דאס איז נאך איין גלייכע צייט און דאס איז אייביג) און דיא עלטערין וואס פאר מיידן צו טאן אשירוף מיט א טאכטער איז דער וועגער ווייל עס איז וויא גיט קיין כבוד צו מאכין חתונה פאר צוגעלען וואס האט גיט גיפאטערט דיא דיינסט ווייזען וויא אן דייקייט אס צו געבן פאר הקב"ה דין וחשבון וואס וויא גלייכע ווייער טאכטער צו זינד אבי דער מענטש איז ארעכטער מענטש און דיא טאכטער וויל אים טאר ער גיט אפ וואלטין. און עס איז בערה פאכאן סדינות וואס קאכין זיך איין גיוויינט ברוקא חתונה מאכין גיט וועגערדייט ווייזען וויא באקט גיבטען צו פיל תקלות און כחלות ר"ל. און וואהל איז דעם מענטש וואס פאר לאזט זיך אויף נאט ב"ה און ס'דאס זיך מיט ווייזע וועגערס חתונה וויא אונזערע עלטערין קאכין זיך גיטעט אין דיא פריערדיקע דורות. און נאט ב"ה וועט גיוויס גיט פאר מיידן קיין גיטס צו דיא וואס ס'דיין זיך בקייטות און גייען אין גלייכע וועג:

למזכרה חודה להנדבן החשוב שלמה ישראל נ"י שנתן סכום הגון
להדפסת הספר הקדוש הזה לז"נ אביו ר' בנימין זאבן ר' ארי'
לייב בערגער ז"ל נפטר כ"ו תשרי שנה תשי"ד

יזכור אלקים את נשמת
אברהם יוסף בן יהודה צבי הכהן ז"ל
ונשמת שמואל נטע בן חיים יעקב יהודה ז"ל

ב"ה

אין ליכט

פון תורה

ספר

גדר עולם

מהגאון הקדוש החפץ חיים זצ"ל
(בלשון הקודש ואידיש)

46

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק

גדר עולם

בו יבואר ענין הגדר שגדרה התורה לבנות ישראל נשואות
להיות שערוותיהן מכוסות ונהגו איזה נשים כהיום קלות
ראש בענין הזה בפרט, ובפרצת גדר הצניעות בכלל,
וכל זה גורם לכמה תקלות גדולות, והכל הוא מצד מיעוט
היריעה על כן באנו כהיום להראות לפני הכל את
גודל העין והעונש שיש עבור זה, וגודל השכר שיש
להנוהגים בזה אולי עי"ז יתוקן קצת פרצת הגדר, ונוכה
לגדור פרצת ירושלים במהרה בימינו אמן.

ממרו רבן של ישראל בעל החפץ חיים זצ"ל

גם מבואר בו מצות חינוך אב לבנים בכמה ענינים נחוצים הנוגעים
לדת התורה.

גם מצורף בסוף הספר לקומים אחרים מהלכות גדה הנחוצים
מאוד לידע אותם.

און בכדי אלע זאלין פאר שטיין דיא הייליגע און זיסע הייד וויא
אפ צו קערין זיך פון שלעכטן נועם סמדת הפריצות און צו
ניוואנען זיך לסבת הצניעות האמין מיר עם סגתיק גיווען אויף
עכרידייטש.

און אויך איז דא פאראן דיא גייטיגע דינים פון הלכות גדה
וואס סיא בארף זיין ווייטער וויסען.

ספר

גדר עולם

בו יבואר ענין הגדר שגדרה התורה לבנות ישראל נשואות להיות שערותיהן מכוסות ונהגו איזה נשים כהיום קלות ראש בענין הזה בפרט, ובפרצת גדר הצניעות בכלל, וכל זה גורם לכמה תקלות גדולות, והכל הוא מצד מיעוט הידיעה על כן באנו כהיום להראות לפני הכל את גודל העין והעונש שיש עבור זה, וגודל השכר שיש להנזהרים בזה אולי ע"ז יתוקן קצת פרצת הגדר, ונזכה לגדור פרצת ירושלים במהרה בימינו אמן.

ממרו רבן של ישראל בעל החפץ חיים זצ"ל

גם מבואר בו מצות חינוך אב לבנים בכמה ענינים נחוצים הנוגעים לדת התורה.

גם מצורף בסוף הספר לקוטים אחרים מהלכות נדה הנחוצים מאוד לידע אותם.

אנא כבודי אלע זאלן פאר שטיין דיא הייליגע אונ זיכע רייד וויא אפ צו קערין זיך פון שלעכטין קועג סמכת הפריצות אונ צו גיוואקען זיך לסבת הצניעות. האבין מיר עם פעהיק גיווען אויף עכרידייטש.

אונ אויך איז דא פאראן דיא גייטיגע דינים פון הלכות נדה וואס מ'א דארף וויא זייער וויסען.

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

ניו-יארק נ.י.

הרוצה להשיג הספר יפנה אל האדרעס:

RABBI S. J. GROSS

171 Taylor St., Brooklyn, N. Y.

וג"כ מי שרוצה להשיג הספר הק' ואמרו אמן על הלכות
עניית אמן ומכואר שם גודל שכר עניית אמן ואיש"ר
וכוונותיהם והלכותיהם ומכואר שם גודל העונש המחעצל
בענייתם עם עוד הרבה דינים נחוצים המסחעפים מדיני
ענייתם . וכאשר נדפס ג"כ כלשון יידיש אשר יבינו נשים
וקטנים וכוודאי יעשה רושם בלב כל מאמין אמיני וישריש
בליבם עיקרי האמונה.....

ואקוה שזכות המצוה הגדולה לעורר את הקוראים בספר הק'
הזה לזכות המחבר חגין עלי להתעורר חמיד ברכי ה' להחדק
בתורתו הק' וללמוד חוה"ק עד שנזכה לראות כהרמח קרן חוה"ק
כביאת כן דוד בקרוב כימינו אמן .

הק' שלום יודא גראס
המו"ל

לוח המפתח

פרק ראשון יבואר בו גודל האיסור לאשה לילך בפרוע ראש לשוק .
פרק שני יבואר בו דין דשער באשה ערוה ואסור לומר שום דבר קדוש נדה .
פרק שלישי בו יבואר כמה וכמה איסורין היא מכנסת למטת ע"י מנכנס הרע
הזה וכמה תלמדך לבסוף לסבול עבור זה .
פרק רביעי בו יבואר פיתוי הילר שיט בעינין זה .
פרק חמישי בו יבואר עוד פיתוי הילר שיט בעינין זה ;
פרק ששי בו יבואר גודל החיוב להבטל להוכיח לאשתו בזה
פרק שביעי בו יבואר גודל מדת הליטות ושכר עבד זה בעוכ"ז ובעוכ"צ ולהיפך
חיו בהלכת בדרכי הפריצות .
פרק שמיני בו יבואר מלות חינוך אב לבנים בכמה עניינים נחוצים כנוגעים לרח
החורב .
עוד יבואר בסוף הכפר כמה וכמה דינים מהלכות נדה הנחוצים מאד למעשה ,

ה ס כ מ ה

ה הניח לפני כבוד הרב מכריי ניי מפס חיזכ עלים לתרופה מספר "גדר עולם"
 כנעשכ לתועלת המון בניי ורחימי כי שמו נאח לו כי בלקחו ומוסרו כטוב הוא
 גודר פרלחו של עולם אשר בעוכיר רבכ המכשלה בעמים כללו עיי בני נשי שמעכו
 ידיכן מן האניעות ואחזו בדרך הפריעות, וכבר עברו ושנו בזה עד שיש שנעשה להם
 בדבר כסיחר גמור ולא יעלו כלל על לבן גודל האיסור והפראזה בדת ישראל הנלמח
 מזה, כן יש עוד בסוף הספר כמה וכמה הלכות מה' נדב הנחוצים ודרושים לדעת
 לכל איש ואשה וכן הן מגופי ההלכות הנמסרים להיש ואשה וכלולים בקיצור נמרץ
 ובעתיקם בלשון אשכנזית המדובר בינינו למען יבינו אנשים ונשים וטף, ואחרי רואי
 כי דבר טוב וגדול עשה הרב המחבר בספרו גדר עולם וחקן חקנה משום לנועות
 ומשום פרוות וע"כ אחינא לפעלא טבא יישר חילו ויכי כי עמו לבצע אשר עס לבנו
 לזכות הרבים חכות הרבים יכיי חלוי בו להיות דברי מוסרו נשמעין ומתקבלין על
 כלב ומכראוי לכל איש ישראל שימלא ספר הזה בחוך ביתו ויכיי תמיד נגד עיניו
 נגד עיני בני ביתו למען להאחז בדרך האניעות ובזכות זה יגדור כי פרעוטיכן של
 ישראל ובסכר נשים לרקניות נוכח לביאת הגואל בנ"א.

המדבר לכבוד התורה הבאעה"ח יום ג' ד' מרחשון תר"ן לפ"ק ווארשא

שמואל זנוויל קלעפפיש מו"צ דפה ק"ק הגי"ל.

הקדמה

הנה כאשר נתבונן בדברי חז"ל נמצא שמדת הצניעות היא מדה גדולה מאד וזוכה עבור זה להוליד בנים ת"ח כראמרינן בגמרא (יומא דף ס"ז) חנו רבנן שבעה בנים היו לה וכולן שמשו בכהונה גדולה אמרו לה חכמים מה עשית שזכות לכך אמרה להן מימי לא ראו קורות ביתי קדעי שערי, ולהיפך מדת החציפות נורמת להוליד בנים עזי פנים ח"ו, ובעז"ה נתפרץ כהיום מדת הצניעות מאד וביותר בענין גילויי שער ראש האשה הנשואה שנעשה כהפקר לאיזה נשים שהולכות בפרהסיא לעיני הכל בשערותיהן המגולות — וזה על גילויי זרועותיהן אינן מקפידות — ומה יוצאים עוד כמה קלקולים גדולים לכמה מאות ואלפים ברכות ושאר דברי קדושה שנאמרות בבתי ישראל בכל יום ואי אפשר לומר שלא יהא נגד האשה וכבר אחז"ל (ברכות כ"ד) דמפח באשה במקום שצריך להיות מכוסה הוא בכלל ערוה, וכן שער באשה ערוה ואסור לאמר שום דברי קדושה נגדה. והנה ידוע שכל הברכות או שארי דברי תורה בזמן שהם נאמרים כהוגן הם מביאים ברכה וקדושה לישראל כמו שכתוב בכל המקום אשר

הנה. ונען אז מיר נאצין גוט פאר שטיין אין די רייד פון אינערע חקמים וזרונים לברכה גיפניען מיר אז די מדה פון צניעות פון איין אשה איז וייער אנרוקע מדה און ויא איז וכה צו ליב דעם צו האבן קינדער גרויסע פקטיבי חקמים אזוי ווי מיר האבן גילערניגט אין די גמרא ויקא דף ס"ז, מען האט גיפערענט בייא דער אשה וואס מען האט איר גירופען קבחות, ווארום האט ד"ה הש"ת גיפערענט אז די נאקסט האבן אלע דייער אין פהנים גדולים האט ויא ויא גיענטשעקט פון דער צייט און וואס איה האב גיפערען פאר שטאנד אז בייא איין אשה טאר זיך גיט ארויס זעהן די האר פון קאפ האבן גיט גינעקן די כאלטן פון הויז גינעק האר פון קאפ, און פאר קערט די מדה פון חציפות איז גוט צו קינדער צו פנים ח"ו און געצט בעזה"ל זענען דיא נועלט פוכין נדר די טהה פון צניעות און נאך סעך אין דעם ארט פון גיין מיט דיא אפ גידעקסע האר פון דעם קאפ פון די ווייבער ווארום גס איז בייא ויא נאר גינארין די נאך הפקר צו גיין גענדעקט דיא האר פאר אלעמען און ויא שטעמען זיך נאר גישט און פון דעם גיט ארויס נאך ווי פיל שטויבלינג גרויסע צו וויפיל הנדערט און מויענטער פרכות און אנדערע הייליגע רייד וואס ויא ווערן גיאנט אין ירישע הייזער אלע טאג אין גס איז אום שטענליך צו היטן זיך אז דאס זאל גיט זיין אנשטענדיג דער אשה איז אזויא לערניגט און די הייליגע נקרא פרכות דף כ"ד איז אטפח פון איין אשה אויב גס דארף זיין צו גירעקט איז דאס אין גלל פון זינה און אזוי די האר פון איין אשה נועקט אויך אן גירעקט זינה און מען קאר גיט נאגן גיין שום הייליגע וועקשער אנשטענדיג איר און דאס איז וויסענליך אז אלע פרכות אדער אנדערע וועקשער פון דער תורה הקדושה אין דער צייט אז ויא ווערן גיאנט ויא ניהערניג צו זיין גירענען ויא גיענטשניג און הייליגייט צו ישראל די הייליגע פאלג און אזויא נאנט און דער פסיק (שמות כ') בכל המקום אשר אנכי את שמי אבוא אליך וברבמיה דער מיינש דער

אזכיר את שמי אליך וברכתך [ופסוק זה בפשטו קאי על כל דברי תורה ועל כל המקומות, ולא דוקא בזמן המקדש וכדמוכח בברכות דף ו' ע"א בגמרא ע"ש] וגם הם שמירה לישראל מכל צרה ופגע כמו שכתוב כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך גוי והיה מחנך קדוש וגו', אבל בזמן שהם נאמרות נגד ערור ח"ו כבר כתיב ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחרך. ימצא כל ענינים כאלו גורמים לישראל להיות נהונים בהסתר פנים ח"ו. וגם איתא בזה"ק פרשת נשא שדבר זה גורם לשרות סמרא אחרא בביתא וגורם מסכנותא לביתא. על כן נרב לבי בעי"ה לאסוף את כל מאמרי חז"ל השייכים לענין זה ולהראות לפני הכל את גורל הענין והעונש שיש בזה וגורל המעלה להאשה הצנועה בברכות שע"ז היא זוכה לבנים יראי השם וחשובים שכדור, אולי על ידי זה יראו ויקחו מוסר ויתוקן קצת הפרצה הגדולה הזאת ובזכות זה נוכח לראות בבנין ירושלים גדריה ועניניה בכ"א:

פון איז אין יעדער ארט וואס איז קען מאַכען דער מאַנען מיין נאָמען דאָס מיינט קען
אין די ריינע ערשער וועטמער מאַנען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען נאָמען
און איז וועל דיר גענעטשין און דאָס איז פאר פֿאַר ישראָל אַהערונג פון אַלע אַרצות און אַזוי
לערינט אונז די תורה הקדושה כי ה' אלהיך מתהלך בקרב בְּתוֹךְ דְּהַצִּיקָה וְזָכַת אוֹיְבֶיךָ
לפָּנֶיךָ וְהָיָה מִתְּנֶה קְדוֹשׁ דאָס איז דער מייטש דען גיין נאָם גייט זיך צו מייסען גיינע
ערשער וואו די ריהטם דערום זאל נין גיינע רוהענדיקע, ערשער הייליג איז דאָס גירעט אַז עס
איז גיינע גלעטער אַפער אין דער צייט אַז וויא ווערין גיזאָנט חזו אַנטקענין דיא נאָכן וואָס
ווערין אַהן גירישען ערנה נאָם נאָם ב"ה וְלֹא יִרְאָה בָּהּ עֲרֹת דְּבָר וְשֵׁב מִצִּדִּיקָה דער מייטש
דער פון איז אַז ער זאל גיט זעהן אין דיר אַשענדיקע זאך וואָרום ער וועט ניד ווייזער קערין
אָנפער דיר דער פון קענען מיר זיך אַרויס געבען אַז אַנעקע זאָכן איז גורם צו די יעדען צו
זיין גינעבין איין קהלה פנים דאָס מיינט קען אַז חזו נאָם פֿרוך האט געזאָלט דם פנים. און
אין ווה"ק פרשת נשא גיפנען מיר אַז דיא זאך פון דיא דאָר אַז עס איז גענעקט איז גורם
אַז דיא סמרא אַהרא רוהעט אין שטיב ביא דעם סענטשין און אַנעקקייט איז דאָרטן און
דויד דערום אַז מיר האָבן גינענן אַז אין וויפיר ערשער עס גיפנט זיך דער איסר דער פון
וויזן מיר סופה זיין פֿאַר גיט ישראָל און מיר האָבן אויף גיקרינען אַלע רייד פון אונגעקע
היינעקע דאָס וואָס גיהערט צו דעם ענין און צו ניין פאר אַנעקען וויא גרויס עס איז דיא
עברה און דער שטראָף פון דעם. און פאר קערט וויא גרויס איז דער שוֹכר פון די אַשה וואָס
זי איז פֿרום אין דער זאך אַז זי וועט ווֹכּה זיין דויד דעם צו קינדער וואָס זי וועלן זיין
גרויסע צדיקים און חשובים פון דעם דור פיינדיקט אַז זיי וועלן זעהן וועלן ווי זיך געקען
אמער וועט פאר ריכט ווערין אַפֿייל דער גרויסער פֿראַך און זיאל ליב דעם זכור וועלן
מיד ווֹכּה זיין צו זעהן אין דעם פֿאַרן גיט דאָס וויא גרויסע וירושלים וויא עס וועט פאר ריכט וועלן
אירע אַרום צאמניג פֿמהרה ביימינו אָמין:

הנה מבואר בדברי חכמינו ז"ל גודל האיסור של האשה שיוצאה בשוק וראשה פרוע [דהיינו ששערותיה מגולות בלי כיסוי מה שנשי העם אשר אנחנו יושבים בקרבו ג"כ נוהגות מזה — מצד הצניעות, כידוע] עד שאמרו ע"ז שהוא איסור סדאורייתא, ואפילו היתה מכוסה שערותיה במקצת אבל לא כדיון (כגון שיש קלתה על ראשה וכדלקטן) ג"כ יש איסור ויכול לנרשה עבד זה בלי כתובה, ובעו"ה נעשה הדבר הזה כהפקר בעיני הרבה נשים ואנשים, וגם על גילוי זרועותיהן אינן מקפידות, לכן אמרתי להעתיק לפני כל מנמרא ופוסקים את גודל האיסור שיש בזה וגם כמה קלקולים אחרים שיוצאים ממילא ע"ז אולי יראו ויקחו מסר :

פרק ראשון

יבואר בו גודל האיסור מדינא לאשה לילך בפריעת ראש לשוק

ראשון לכל דבר זה הוא משנה מפורשה (כתובות דף ע"ב) ואלו יוצאות שלא בכתיבה העוברת על דת משה ויהודית וקחשיב שם במשנה דברים שעוברת בזה על דת משה (היינו מה שהוא מן התורה) כגון שמאכילתו איזה איסור או שהיא משמשתו כשהיא נדה וכה"ג ואיזה עוברת על דת יהודית (היינו מה שהנהיגו טעולם האומה הישראלית וקבלו על עצמן ליהדר בזה משום צניעות ודבר זה וכיוצא בזה הוא בכלל מה שאמר הכתוב אל המוש תורת אסך) יוצאה בשוק וראשה פרוע ופסיק שם בנמרא דאיירי המשנה אפילו במלכשה גלתה על ראשה (הוא כלי שלובשין במדינה בכל על ראשן ויש בהן חלל מלמעלה ונחתין שם הנשים הכלי מיה שלהן) אפי"ה אסור

הנה. אצויא וויא עס איז באשיידט אין דיא הייד פון אונזערע הייליגע חכמים ז"ל אז עס איז וויינער גרויס דער איסור פון דער אשה וואס זיז גייט ארויס אין נאס און איינער האר איז אפ גינעקט דהיינו אה איין הייביל אהער אהן איין פארטשיינע. און דעם האבין גינאנט אונזערע חכמים אז דאס איז איין איסור פון דער הנהגה הקדושה און נאך סעך ווען אפילו אז דיא האר איז גינען אביסל צוא גינעקט אפער גיט וויא דער דין איז. איז און דא איין איסור און דער מאן קען איר געבן דער פאר גט און כרובה נאר יעצט בעהחד איז גינארין דיא נאך אזוי וויא הפקר אין דיא אויגען פון פיל מאנען און ווייבער און נאך סעך אויף די אפ דעקונג פון די אעקסס וועגן וויא אויף גישט מקפיד האב איה דאז וויא פארעכנט צו פאר טייטשין פאר אעקסין די הייד פון די נקדא הקדושה און פון דיא פוסקים וויא גרויס דער איסור וואס דא איז און וויא פון דעם גינען ארויס אנערקע שטרוינקונג ממילא פילייכט אז ס'קען וועט ווערן וועלן זיך ארויס געבן אסאך יעדערע באזונדער :

אין דעם פרק וועט באשייט ווערין דער גרויסער איסור
ער די דין צו גיין אין מארק מיט דיא אויף גינעקטע דאז :

ראשון דקד דבר פריער וויא אקץ איז די נאך אקשנה אין דיא נמרא (כתובות דף ע"ב) די דאזיגע ווייבער גינען ארום פון די מאנען אהן כרובה דיא וואס איז עובר אויף דער הנהגה הקדושה דהיינו זיז גיט איהם עסין אעקע נאכין וואס קען מאן גישטעטן אהער זיז איז מיט איהם בלשעה זיז איז איין נדה אהער זיז גיט איהם אין מארק מיט אויף גינעקטע האר און אפילו אז דיא האר איז אביסל צוא גינעקט נאר גישט וויא דער דין איז אויף

כיון דאינה לובשת מלמעלה רדיד כדרך הנשים דאם היו שערותיה מגולות ממש עוברת בזה על דת משה דהא יש בזה איסור מדאורייתא מדכתיב באשה סוטה ופרע את ראש האשה ותנא רבי ר' ישמעאל סכאן אזהרה לבנות ישראל שלא תצאנה בפריעת ראש דהיינו מדכתב קרא שהיה הכהן מסיר הממפתח מעל שערות ראשה כדי לנוולה לעיני הכל מכלל רשארי בנות ישראל נוהרות לילך באופן זה, והעתיק דבר זה הרב אלפס והרא"ש בהלכותיו, וכן כתב הרמב"ם (בפכ"ד מהלכות אישות) וז"ל מי שזנתה תחת בעלה אין לה כתובה לא עיקר ולא תוספת ולא המונה בלבר אלא אף העוברת על דת משה או על דת יהודית, ואלו הן הדברים שאם עשהה אחת מהן עברה על דת משה יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי או שנודרת או שנשבעת ואינה מקיימת או ששמשה מטתה והיא גרה או שאינה קוצה לה חלתה או שהאכילה את בעלה דברים אסורים עיי"ש עוד, ואלו הן הדברים שאם עשתה אחת מהן עברה על דת יהודית יוצאה לשוק או למבוי מפולש וראשה פרוע ואין לה רדיד כדרך הנשים אע"פ ששערה מכוסה בממפתח או שהיתה משחקת עם בחורים ועי"ש עוד דברים (כ"ז לקמתי מלשונו ממש בקצרה) וכן כתב במור אבן העזר סימן קמ"ו וכן בשו"ע אבן העזר סימן קמ"ו ס"ד העתיק לשון הרמב"ם ה"ל להלכה, וכן כל הפוסקים ראשונים ואחרונים כולם העתיקו דבר זה לדינא דאם האשה יוצאת לשוק ושערותיה מגולין היא עוברת בזה על איסור דאורייתא:

פרק שני

בו יבואר דין דשער באשה ערוה ואסור לומר שום דבר קדושה נגדה.

דע עוד דמלבד איסור פרוע ראש יש עוד ענין אחר שמחמת זה צריכה להיות שערות מכוסה אפילו בביתה באיזה כיסוי או בפאה נכרית (הוא מה שקרוין פארוק) דאל"ה אסור אפילו לבעלה לומר שום דבר קדושה נגדה, דהשער הוא בכלל ערוה כמו שאמרו חז"ל (בברכות כ"ד) שער באשה ערוה שנאמר וכו' עיי"ש וכן פסק האלפס והרמב"ם והרא"ש והמור והשו"ע וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים. וזה לשון השו"ע אורח חיים בס"ט ע"ה ס"ב שער של אשה שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו אפילו אשתו ואפילו

אין עבירה, און דער הייליגער אלפס און דער רמב"ם און דער מור און דער שו"ע און דער אורח חיים און דער אסור דער פון איז געווען גרויס עד גן בארץ פארן זיך געווען הייבן:

אין דעם פאק נעמט פאלייט ווערן אז פארן טאר גיטש זאגן קיין שום

הייליגען ווארט אנטקעגן דיא אויף גידעקטע קאר פון איין אשה:

דע וואקסט נישטן נאך צואך אז תיין דיא עבירה וואס אויפן איז גיטשטען איז דא נאך צואך וואס פאקט דעם בארץ ווא זיך הייבן אז דיא קאר איזע נאך זיין צו גידעקט אפירע אין שטוב מיט איין פאלייטע אדער מיט איין פארוק ווארום אז נישט קאר אפירע דער פארן נישט זאגן. קיין שום הייליגען ווארט אנטקעגן איר ווארום דיא קאר איז אין פאק פון ערנה וואס אונזערע הייליגע פוסקים זאגן אין דיא נאך (בברכות) גער פאשה ערנה דער פויגש דער פון איז. די קאר פון איין אשה וואס איז צו גידעקט איז אין פאק פון ערנה, און אזוי פאקט דער הייליגער אלפס און דער רמב"ם און דער רא"ש און דער מור און דער שו"ע און דער אורח חיים און דער אסור דער פון איז געווען גרויס עד גן בארץ פארן זיך געווען הייבן:

די קאר פון איין אשה וואס איז דער שטויגער פון יעדעשע פערקער געט נאך זיין צו גידעקט נאך די וואס האט גענומען איין פארן אפער נישט פון אפירע (דיא) פארן פארן גיטש זאגן קיין שום

הב"א עיין כארה"ט סימן ע"ה ובמשנה ברורה ס"ק ט"ו שמדבר כענין זה

אם נתגלה רק קצת מהן [כן כתב בספר שולחן שלמה והוא פשוט, ומה שכתוב בש"ס לשעור
 של נשים שרגילין ללכת מחוץ למתן מותר לקרות כנגדן, כתב בתשובת מהם סופר סימן ל"ו דהיינו שכל
 כוננו שכל ראשה יש לה לכת והוא כנגד המלמס השער שלא יכל לכוף ואותו מעט שזי אפשר ללמס
 ויוצא מהמפת פ"ו מקיל הש"ס, ועיין מה שכתבנו לקמן פ"ה כסדר הזה]. ואפילו אם דרך אשה
 זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי שער בשוב כדרך הפרוצות אסור לקרות כנגדה
 וכמו אם היו זרועותיה ושוקה מגולין ראסור בכל גוונא לקרות כנגדן וכמו שכתב בספר
 הפארת שמואל ואליהו רבא וחי אדם [והמעט בזה כיון שצריכות לכסות השערות מצד
 הדין ויש בזה איסור תורה וכנ"ל בפרק ראשון וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת
 כושה נזהרות בזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות
 כנגדן ולא בא השו"ע רק למעט בתולות שדרכן לילך בפריעת ראש]:

פרק שלישי

בניבואר כמה וכמה איסורין היא מכנסת לעצמה עיי מנהגה הרע הזה.
 וכמה הצטרך לבסוף עונשים עבור זה.

הנה ידוע הוא מה שהובא בדברי חכמינו ז"ל החילוק הגדול שיש בין העושה איוה
 איסור פ"א מפני שנתגבר עליו היצר ובין מי שהופקר אצלו האיסור לגמרי ורבינו
 יונה בשערי תשובה (פרק) האריך בזה הרבה וכתב שזה האיש שהופקר אצלו איוה
 עין לגמרי עם פושעים נמנה וגדול עונו מנשוא והוא נקרא בפי חכמינו ז"ל כשביל זה
 בשם כומר לדבר אחד עבור זה שפורק מעל עצמו עול מצוה אחת ממצות ה' וע"ז כיוצא

שום ידישען ווארט אנשקעגן אפיר אנשקעגן ויין אייניגע וייב, אונ אפיר אז עס האט ויין
 אפ גידעקט ארייב דער פון, אונ אפיר אז עס איז דער שטייגער אין דער שטאט אז אקע
 ווייגער גייען מיט אייניגע האר אפ גידעקט אין גאס פון דעקט וועגן טאר קען איהר גישט
 אונ דער זעלבנער דין איז אויב דער שטייגער פון דער שטאט איז אז עס זאגן גיין אקע
 נשים מיט הויזע ארייב פון דעקט וועגן טאר קען גישט זאגן. קיין ירדישען ווארט אנשקעגן.
 אונ דער מעם פון דיא אלע זאכן איז ווארם אונזער הייניגע הוזהר ווערט גיש גיבישען
 אייגער אשקעקטין כנגד פון דער וועלט, גם בארף קען וויסען אז אנשקעגן אפ גידעקטע
 ארייב אונ אנשקעגן די בארץ אדער ברייט אפ גידעקטע אפיר פון איין אייניגע טאכטער
 טאר קען גישט זאגן. קיין שום ידישען ווארט גישט פגעגין אונ גישט דאווענען אונ גישט
 געענען אונ גישט קיין ברכה באגין:

אין דעם פרק וועט פאלשייט ווערן זייער פיל איסורין וואס די אשה פרעגנט
 צו זיך אריין דורך איד שטעקטין פירונג אונ וויא פיל שטראף וועט זי טאר
 דעם באקעטן דורך דעם:

הנה, עס איזט פרוקט וואס עס ווערט גיבראכט אין די הייד פון די הייליגע חקמים
 זי דעם גרויסען אונטער טייל וואס עס איז דא צווישען דעם וואס פוסט וועלכע עבירה איין
 טאר ווייך דער יצר הרע האט זיך אוף איהם גישטארקט אונ צא וויסען דעם וואס פייא
 איהם איז גיטארין איין עבירה טאר דער אונ דער ביינו יונה דא אין שיעור השוה דער
 לענגערט ער זייער פיל אין דעם אונ ער שטייבט אז ווען דער קענטש וואס פייא איהם
 איז דער וועלכע עבירה אויף שטענדיג ווערט ער גיטיקט מיט די פושעים וואס דאס איז
 דער העכסטער טארט וינגיע אונ ויין עבירה איז זייער גרויס צא פאר געבין ווייל ער נעקט

בוה נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם, שפירשו אשר לא יקבל על עצמו לקיים את כל דברי התורה מראש ועד סוף כי אם אמר יאמר העבר לרבו כל אשר האמר אלי אעשה וזאת בדבר אחד כבר שבר עול אדוני מעליו והישר בעיניו יעשה. והנה מכל זה ממילא נבין את גדולת העון של האשה שמרגלת עצמה בזה החטא לילך בשוק לעיני הבריות בשערוהיה המנולות כי הלא מחלמת עצמה לעבירה הזו ואמרו חז"ל (במדרש שוחר טוב) כל המחליט עצמו לעבירה אין לו מהילה עולמית, וידוע הוא מה שאמר הכתוב הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חמאה דהיינו בעת שהארם מתחיל לעשות העון נדמה לו בעיניו שהוא איסור קטן וסתיר לעצמו לעשות דבר זה אבל כשהוא כופלו וחוזר וכופלו נעשה לבסוף עב כעבות העגלה כי אפילו חוט משי כשכופלו הרבה מאד יכול לעשות חבל עב וכ"ש כשיכפול חבל עב באופן זה כמה הוא חזק וכמה הוא עצום, כן הוא בעינינו כי אפילו אם היה האיסור קטן היה נחשב לעון גדול ע"י כפילתו כמה פעמים וכ"ש בזה שהאיסור מצד עצמו הוא ג"כ גדול [שהוא איסור דאורייתא ונעשה בפרסום לפני כמה אנשים] כמה נכפלה רעתה ע"י כפילתה שכופלה את העון לאלפים בימי חייה, נט' ידוע הוא מה שאמרו חכמינו ז"ל שמכל עבירה שהארם עושה בעוה"ז נברא מלאך חבלה אחד הסמונה אח"כ ליטול

פון זיך אַראָפּ אַיין קעָה פון די קצות וואס גאט ב"ה האט אונז פאר גאַנג אונ אויף דעם גאַנג אונז ריא הייליגע תורה גיפּלוקט איז דער מענטש וואס ער וועט גיטש אויף שטעקן די רייד פון דער תורה צו טאָהן ווי דער פּשט איז ער וועט גיט געקען אויף זיך קאָהן צו זיין גאר די רייד פון דער תורה פון אָהן הייבט צו סוף דען אויב אז דער קענט וועט גאָהן צו זיין האר אָהן וואס די וועסט פיר הייסן וועל איך טאָהן אויפער אַיין וואָ וועל איך ריר גיט טאָהן געקט ער דאָה פון זיך אַראָפּ דעם ענד פון זיין האר אונז עס איז בייא איהם רעכט צו טאָהן אָהן וואס איהם וועט גיפּעקן צו טאָהן. פון די רייד קענען פיר פאר שטין די גרויסהייט פון די עבירה ווען אז די אשה גינוינט זיך אין דער עבירה צו גיין אן גאט פאר אַלע מענטשן מיט אירע אָפּ גידעקטע האר ווארום זיא באשטימט זיך און שטענדיג צו די עבירה אונז אַוויא גיפּעקן פיר אין פּה'ש שוחר טוב דער וואס באשטימט זיך צו אַיין עבירה קען קען איהם גיט מוחל זיין אייביג און וועט עבירות אונז דאס איז באוואוסט וואס דער פּסוק זאגט אונז אין ישעיה הוי כושי העון בחבלי השוא ובעבות העגלה חמאה וואס טיינט דער פּסוק דען אין דער צייט צו דער מענטש הייבט אָהן צו פּה'ן אַיין עבירה באקט זיך איהם אין זיין הארץ אונז אין וועט אונזען וואס וויא ריידן אָהן דעם מענטשן צו טאָהן די עבירה אז דאס איז גאר אַקליינער איסור אונז ער טראכט זיך אז ער קען דאס טאָהן די וואָ אונז דער גאט מוט ער דאס עטריקע טאָהן ווערט דאס צום סוף גראב אַוויא די גראבט שטריק פון וואָהן דען אפירד דער פאדים פון וייד אז קען זאך איהם און גינג אין פיר ווערט ער אויף אַיין גראבט שטריק אונז אפשימא שוין אז קען זאך אויף גינג אונזאבט שטריק אין פיר טאָהן ווערט דאס גוויס ווער שטארק אונז גראב, און דעם געקלינגען אָהן איז אונזער ענדן וואס פיר ריידן ווען אפירד אז דאס וואלט גיזען אַקליינע עבירה וואלט דאס אויף גידעקט ווערן צו אַנדערע עבירה דורך דעם וואס קען מיט דאס ווי פיר טאָהן אונז אפשימא אז די עבירה אָהן איז גרויס פון זיך אַהין בחמת דאס איז אַיין איסור קאָהן וואס אונז דאס ווערט גאָהן גיטאָהן פאר פיל מענטשן וואס וויא זעהן אירע האר פון קאפ ווערן וויא אויף גבולש אין דעם טיינט באקט דאָה די אשה פארעכענען וויא פיר איז אירע שטעקעס גיפּעקט דען זיא מוט דאס אויף איר קעבן כווענטער טאָהן. אונז דאס איז באוואוסט וואס אונזען דעם חכמים דל וואָהן אז פון ענדער עבירה וואס דער מענטש מוט אויף דער וועלט ווערט דער פון באשאפי

באשמתו אין סתירה חזקה ונאם עד אצותו את אויב גיתען צוא געסען זיין נקסה פון רעם
פענטשין וואס האט גיטאדן די עבירה און פון רעם איז דער פלוצה בטשחות באשמתו גיטארן
געלעבט סתמים פירען רעם פענטשין נאך זיין מות פון דער וועלט אויף יענער וועלט היינט
וואס פיל דארף די אשה זיך צו פארגלעבן אויף רעם וואס וואס איז גיטען אין גיטאדן און רעם
זיכט פארכטעט עבירה ווען וואס זאל זיך דער פארגען אז פון יעדער ארויס גיין איז נאם וואס
פענטשין האבען גיטען וואס וואס גיט קיט אירע האר אויף גיטעקט וואס וואס האט בייא זיך
פארגעבט זיך זיין צו פארגען מיט רעם איז דער פון גיטארן דאס סתמי חזקה בכה טייערע
וואס וואס וואס אויף די צייט פון איר מות און וואס פארגיטן איר צו געבן זייער נקסה פון
איר און וואס וואס ווערט זיך ארום שרייט וואס און וואס פרוקט צו זיך אצות אוי ווי גיטען אויף
זייער שלעכטע פעשט וואס אויף האב גיטארן אבער קיינער קען איר גיט העלפן און אזוי
גיטען מיר אין פסוק בשלי ונהם פארגיטן פכמות פלוצה לשארה דער פשט דער פון איז
דא וועלט פרוקט אין זיין סוף ווען אז עס וועט זיך קאמפלעט זיין זיב און פגיש און קיינער
וועט זיך נישט העלפן און וואס אצות איז זיך סתורה און ער זאגט איר פערס אויף האב ענד
גיטען יענע עבירה אין יענעם ארט אין יענעם קאנא אין יענע קאספאנע פענטשין וואס גענע
גיטען דער בייא און וואס פארגען גיטעקט אויף זיך רעם דין פון גאט ביה וואס וואס גאט
ביה רבשע ופה דנק ופה חיות ופה חיות ופה חיות ופה חיות ופה חיות ופה חיות ופה חיות
און וואס זאגן רבשע די האט גוט גיטשט און גוט גיטעקט גיטאט גוט האט באשולדיקע
זיין און גוט וואס דאס האט באשמתו רעם גיטען פאר דאס רשעים און גע פאר דאס זיכיים
קארוס עס איז דעם אז מיט די גיט וואס ער האט גיטען וועט ער נאך רעם גיטשט
און אזוי גיטען און דאס גיטאט אין סתמה אז אין דאס וואס אטענטש פערסט אזוי
קעסט פון אידעם צו אכשום האט גיטען מיט זייער האר אירע אויף גיטאנען גיטארן
פאר דאס האר עס ווייל אטענער זייד איז דאס צו ליב דאס עבירה פון די האר וואס עס איז
בייא די ווייפער ענדעקט פאר אטענטש און דער פון ווערן באשמתו משהותים וואס וואס
באשמתו אצות די אשה נעט פאר דאס וואס זייער פענטש זיך באשערן בשעת ער לעבט

נוטא בגיהנם, על כן יתבונן האדם בכל זה בעודו בחייו וילך ברכי השי"ת וינצל מכל צרה :

פרק רביעי

בו יבואר פיתוי היצר שיש בענין זה .

ואל ימעה אותה היצר שהנצל מן הרין מפני שהיתה צריכה להתקשט עצמה לעיני בעלה שלא התננה עליו כי באמת וזהו טעות דוהו שייך רק בביהמה לבד ולא בשוק ועוד דגם בביתו היה לה עצה ללך באיזה כיסוי נאה או בפאה נכרית (פארוק) על ראשה ולא לגלות שערותיה, והנה כאשר נתבונן נמצא ששה סיבות גורמות לזה העון לכוא, אחד מפני העצלות שבהעצלת למרוח בכל יום ללבוש איזה כיסוי על שערות ועוד מפני פיתוי היצר שטמיתה ליפות את עצמה לפני בני אדם ולהתקשט בשערותיה ועל שהיהו היא עתידה ליתן דין וחשבון, ובאמת כמה צריך האדם לירא ולפחד כשהבונן בעניניו שלכסוף כשיעלה למעלה לפני כסא כבודו יתברך ליהן דין וחשבון ויראה את הדר כבוד אלהיו איך שיש לו כמה אלפים רבבות כהות של מלאכי השרת שעומרים חמיר לפני כבודו יתברך וכמאמר הכתוב אלף אלפים ישמשונו ורביא רבוון קרמוהי יקטון וכולם ועים וחלים מפניו ועושים באימה רצין קונם כשיראה האדם כז' איך לא יבוש או מעצמו אשר בשביל איזה עצלות או בשביל איזה הנאה קלה בעוה"ז ליפות את עצמו לפני בני אדם ולהתקשט לפנייהם אשר המה ג"כ נושי עפר כמותו עבר כמה

אז ער זאל ויין אפ גיהט פון דעם אנער נעמט בזכות זי גיצור ווערין פון אקע צרות אפן ביר :

אין דעם פרק ווערט באשלידעט דיא איבער ריידונג פון גער דעקע וואס דא איז :

זאל ווער דער יצהר זאל וואס גיט נארין דיא אישה אז זי וועט גיצור ווערין פון דין ווייז וואס האט זיך גיבארקט אויס צירין פאר דעם כאן אז זיאל גיט קיארס ווערין אויף איהם ווארס אין אמת איז דאס אטעות, איינס איז אז דאס קען דאך זיין פער גיט וויא אין שטוב אקער גיט גיין אין גאס אפ גיבארקט די האר אונ אפילו אין שטוב קען זיאל אויף צו דעקן די האר מיט איין צנדעק אדער מיט אפארוק אונ גיט גיין ענדעקט די האר, והנה אז ווען מיר זאלן דאס באקערין גיפערן מיר אז עס איז דא זאלן וואס ווערן איר גורם צו טאדן דיא גיבאר, דאס ערשט זאל איז ביהמ פולקייט וואס וי פולקט וי דען עס איז בייא איר אטיריטה אלע טאג אהן טאדן עפעס בגדי עס זאל זיין צו גיבארקט די האר, אונ דאס אנדעקע איז ווייז דער יצהר דעם איר אהן אז זיאל וואס גיט דעם באשלידעט פאר אירע גלייכענס מיט אירע האר אונ אויף די גיבארקט זאלן איז אהן גיבארקט צו געבין דין אונ חשבון ווארס אין אמת וויא מיר דארף אקענטש מיט הארין אונ שרעקן ויך אז ער וועט באקערין ווייז פירונג דען צום סוף וועט דאך ענדעקט מענטש דארפן ארויף גיין אין דער הייז פאר דעם גסא הכבוד פון ית"ש אפ צו געבין דין אונ חשבון אונ ער וועט ווערן די שיינדייט אונ דעם גבול פון גאט ביה אז עס איז דא וויפיל מויענד אונ צעהן מויענטער כהות פון סגארי השבת וואס וויא שטייגן שטענדיג פאר דעם גבול פון גאט ביה ית"ש אזוי וויא אין פסוק שטייט מויענטס מאהל מויענטס בארירען איהם אונ צעהן מאל צעהן מויענד שטערן ויך פאר איהם אונ אקע ציטערין פאר איהם אונ אז דער מענטש וועט דאס אלץ ווערן וויא וועט ער ויך גיט שטעמען אז צו ליב זיין פולקייט אדער צו ליב ווערען דאך אהרונג וואס ער טוט אויף דער וועלט צו באשלידען ויך אונ אויס צו צירען ויך פאר מענטשין וואס וויא ווערן שטייגער ערד אזוי וויא

פעמים על רצונו של המלך ה' יתברך אשר הוא אלהי כל הצבאות האלו ובפרט כשישאלוהו ויאמרו לו מפה סיוחה איך לא יראת למרוד בנוראך עמוד ברין והכר מעשיך [כי כל אחד מפעולותיו שעשה בעוה"ז כולם באות ועומדות לפניו בעת הדין להעיד עליו כמו שאמרו חו"ל] ואם אין אתה יכול להשיב מי יכול להשיב עבורך כמה יכוסה או כלמה פניו, והנה התנא אמר הסתכל בשלשה דברים וכו' ולאן אתה הולך למקום עפר וכו' ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וכו' מה שאמר הכל בלשון נוכח אתה הולך אתה עתיד ולא אמר בלשון נכתר יסתכל האדם בשלשה דברים מאין בא ולאן ילך ולפני מי הוא עתיד ליתן דין וכו' כי באמת אנו רואין בחוש שכל אדם יודע בבירור כשהוא הולך ללוות הסת או לבית האבל שהוא עתיד למות ואעפ"כ אין פועל זה בנפשו פעולה רבה ולפעמים אינו פועל כלל והכל כמעט שהוא מצייר רק שפלוני מת אבל התנא הורה לנו שהעיקר שהוא צייר בנפשו תמיד את מצבו העתידי שיוולד מסנו שהוא הוא אשר יעשה לבסוף רמה ותולעה והוא הוא אשר יצטרך ליתן דין וחשבון לפני מלך העולמים אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד ולזה אמר אתה הולך אתה עתיד וכשיתבונן האדם כל זה בעורו בחייו בוודאי שהשם יתברך ייטיב לו בזה ובבא :

ער איז האט ער עובר גינעווען וויא פיל באהל אוף דעם דעז פון דעם קלך מלכי המלכים הקב"ה ית"ש וואס ער איז דער גאט פון די אלקע הערשאפט און בפרט אז מען נעמט אים פרינען די טפה כרונה וויא האטמו זיך גיט גיפארקט צו ווידער שפעניגען אין ביין באשעפער שטעל זיך צום דין און דער קען דיינע בעשלים די שלעכטע ווארום איינליקעס ווערן וואס ער האט גיטאן אויף דער וועלט קינען אלקע און שטעלן זיך פאר איהם בשעת דער עדות זאגן אויף איהם אזוי וויא עס שטייט אין סדרש און אין דער גבירא און די אללין וועסט און דעם גישט האבן קיין ענטפער ווער וועט קענען ענטפערן פון דיינעם וועגן וויא פיל שאגן וועט צו דעקן דעם פנים פון דעם בענטשן. און אזויא לערינט אינו דער פגא אין פריק אבות קיין זיך איין אין דריי זאכן וועסטו גישט קינען צו איין עבירה די זאקסט וויסען פון וואנעט די קינסט און וואו די גייסט און פאר וועקען די דארפט געבן דין און חשבון ווארום זאגט דער פגא מיט דעם לשון נוכח אזוי וויא דער בענטש שטייט אנטקעגן את פאר וואס זאגט ער גיט מיט דעם לשון פון נכתר אזוי וויא דער בענטש איז גישט דא דער ביי ווארום אין אמת ווערן קיין אז ענדער בענטש ווייסט קיין אז ער גיט באלייטן אמת אדער אין אמת האבן בארעכענען אז ער וועט אויך שפארבן דארף דאך אין איהם מאכן אנדריסען איין דרוק בשעת ער וועט דאס ווארום אזוי שטייט ודאי יתן אל לבו און פון דעסט וועגן ווירקט דאס אין איהם גישט קיין גרויסע ווירקונג און אפילו אקציע ווירקונג אויך גישט וואס איז די סבה דער פון ווייל ער בארעכנט אפן אז ענדער איז גישטאבן און אויף זיך דער מאנט ער גישט דארום בעלט און אפ דער פגא אז דער עיקר איז אז דער בענטש וואו זיך אפ סאקן ביים זיך אז ער אללין וועט גיטאן ווערן רבה וואנעט און ער אללין וועט בארעכענען דעם לשון נוכח וואס ער פאר טראגט גיט קיין פנים און ער נעמט גיט קיין אנדערע קויפונג דארום זאגט ער אפן מיט דעם לשון נוכח דא אללין דעם און גיבט צו זיין וויא דא וועסט וויא יענעם ווערן גיטאן. און אז דער בענטש וועט דאס גיט באקלערן דא באנעט צייט פון זיין קעגן וועט ער געוויס וואס וועט אמת וועט איהם גיט זיין אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט אביד :

גדר עולם

פרק הבישי

בו יבואר עוד פיתוי היצר שיש בענין זה

גם אל יפתה היצר לאמר הלא לא יתירה אני בעיר בדבר זה כמו שיהיה שם עם שאר
בנות ישראל נשי העיר הווצאות פרועות ראש לשוק כן יהיה עמדי. אמשול כך משל
למה הדבר דומה לאחד שנתפס ונחבש בבית האסורים על איוו עזילה וימר לו שם ויהי
לו שם יום לשנה ויבואו אליו אחיו ובית אביו לנחמו ויספרו לו כי זה מקרוב אירע דבר
כזה במדינה אחרת לאדם אחר פלוני אלמוני וגם הוא נחבש באופן קשה כזה ממש, ויען
ויאמר להם הכזה נחום הוא אלי, אבל הוא אלי, אלו הייתם מספרים לי שלבסוף
ניצול אותו פלוני מזה העונש אפשר שהייתם מפיגים לי דאגותי במקצת עיני או עכ"פ
אם הייתם מספרים לי שפלדוני אלמוני נתפס ג"כ על ענין זה והיום או מחר יהיה ג"כ
נחבש עמי בחדרי אפשר שזה היה ג"כ קצת נחום אלי כאשר אראה שאינני יחיד בדבר
הזה אבל עתה שהוא נחבש במדינה אחרת מה יוסיף לי שמחה מזה אם מכים וחובשים
עוד אדם, וכן נמי כזה בעניננו טמש מה שמחה יגיע לו דאום אם עוד אדם עובר עבירה
וגם הוא נחבש באופן קשה כזה במקום אחר הלא מקום הגיהנם ירוע הוא שהוא
גדול מאד, שכר העולם הוא אחר מסכה אלפים בניהם פמו שאמרו חז"ל בפסחים
דף צ"ד ע"א ע"י שם ויש בידו לתפוס לטאות ולאלפים אנשים אשר כל אחד

אין דעם פרק וועט באשט ווערן נאך אין ענין
פון דיא איבער ריידונג פון דעם יצר הרע:

הנה דער יצה"ר זאל דיר דאס אויך נישט אהן רמדין ווארום זאך איך זמן פרומער
פאר אלעמען דען עס איז דא אין שטאט אסאך ווייבער וואס זיין גלייך מיט אייגענע האר
און וויא עס וועט זיין מיט אלעמען אזויא וועט זיין מיט מיר, וועל איך דיר גלייכן צוא
וואס דיא זאך איז גלייך איינעם האט מען אהן גינעמען און מען האט איהם גישמט אין
קמטין און מען האט איהם אהרן גינעצט אין טיורמע ווייל מען האט אויף איהם גינאכט
אין בלבלא און דארטן איז איהם זייער בוטער גיוועזן אז ביי איהם איז גיוועזן פאר
רעכניגט א סאך זינען פאר א יאהר ווייל ער זיצט אין טיורמע וואו דיא רעכטע שוודי-
דינע זינען, זענען גיקומען צו איהם זינע ברודער און זיין פאטערס הויז גיוויר צו
טריסטין איהם און זיין דער ציילן איהם אז נישט ראנג האט זיך גיטראפן מיט אמענטשין
און יענער לאנד וואס די קענסט איהם אז איהם האט מען אויף גינעצט אין טיורמע
גישמט אין קמטין אזויא וויא דיר האט גיטראפן האט ער זיין גינעטפערט און האט
אזויא גינאנט צוא זיין דאס דען אהן טריסטונג פון איך פאר מיר דאס איז נאך מער
טרויערדיג פאר מיר ווען אז איהר וואלט מיר דער ציילן אז יענער איז גינצול געווארן צום
סוף וואלט איהר מיר אביסעל גיטריסט אויף מינע טרויערדיקסט דורך דעם אבער עכ"פ
ווען אז איהר וואלט מיר דער ציילען אז יענער וועט מיט מיר צו זאמען זינען אין איין
חדר וועט מיר זיין פרייליכער וואלט איך זיך אויך טריסטען אביסל אבער יעצט אז ער
איז אין יענע לאנד און איך בין דא וואס קען דאס מיר צו געבן אן שמחה אז עס איז דא
נאך איינער אין מיין גלייכן וואס מען וועט איהם אויף שלאגן און שטודין אין קמטין
אזוי וויא מיר, אויף דעם זעלבניגען אופן איז דיא ענינים וואס פאר אפרח קען זיך
דער מענטש נעמען ווען אז נאך אמענטש טוט אהן עבירה און ער וועט אויך
באשטראפט ווערן אין גיהנם אזויא וויא זיין גלייכן אין אהן אנדער ארט דען דאס וויסט
מען דאך אז דער ארט פון גיהנם איז זייער גרויס אז דיא גאנצע וועלט איז אהן וויא פיל
פיווענד חלק פון גיהנם אזויא וויא די חכמינו ז"ל זאגן און און מסכת פסחים און דער
גירסא

גדר עולם

יהיה רחוק מחבירו כמה מאות פרסאות ולא יראה ולא ישמע מחבירו כלל וביותר שאש
 של גיהנם איננו כמו אש שלנו שהוא מאיר אלא שהוא אש של חשך (רהיניו שאין
 בו רק כח השורץ ולא כח המאיר כלל) וכדאיתא במדרש שהחשך שהיה בהחלת
 בריאת העולם נשאר בגיהנם א"כ אין כל אחד רואה את חבירו ולא שומע ממנו כלל
 אלא כל אחד בוכה וצווק או ואבוי במקומו, כמה גדול הוא עונש הגיהנם שאמרו חז"ל
 שכמה מיני אש יש בגיהנם יש בה גחלים כהרים ויש בה גחלים כנבעות ויש בה
 גחלים כים המלח ויש בה כאבנים גדולות ויש בה נטרות של זפת ושל גפרית מושכן
 ורותחין, ובשנגור דין ח"ו על הרשע לירד לגיהנם הוא מוריד דמעות כ"כ עד שנעשה
 מזה כמו מעין וכמו שאמרו חכמינו ז"ל על הפסוק עוברי בעטק הבכא מעין ישותוהו
 כי הגיהנם נקרא עטק הבכא, וראה כי אפילו אדונינו דוד המלך ע"ה כשהיה נוכר
 מענין גיהנם היה מזדעזע מאד וכמו שאמר הכתוב סמר מפחדך בשרי וממשפטיך
 יראתי וירוע דפחד הוא מרמו על הגיהנם, ויבואר הכתוב עפ"י מה שכתב הגר"א ז"ל
 במשלי דכל זמן שהנפש איננה מטהרה מעונש הגיהנם סובל גם בשר האדם והוא
 החומר יסורים בקבר וזהו כונת הכתוב סמר מפחדך בשרי היינו ע"י הפחד והוא הגיהנם
 גם הבשר מקבל יסורים כמו אם היו תוקעין אותו במסמרים, ומשפטיך יראתי היינו
 הנפש מתיראת מן המשפט אשר היא נותנת לפני כסא כבודו יתברך המקום יזכנו

גיהנם איז איין אָרט וואָס דאָרמיין קענען ניין מווינזשער בענזשן און יעדעכער איז נייט פון
 זיין חבר וויא פיל הונדערט מייד און איינער זעהט נישט און הערט נישט פון זיין חבר,
 און נאך קער ווען דער פיער פון גיהנם איז נישט אזויא וויא אונזערע פיער וואס עס זייפט
 זייערע צפיער פון פונקטער ווארום ער האט אין זיך קער נישט וויא אפ"ה צו ברענען אפ"ה
 נישט צו זייקטן און אזויא וויא עס שטייט אין בדרש אז ריא פונקטענזש וואס עס איז
 גיוועזן אין אן הייב פון באשאפן די וועלט איז געווען אין גיהנם, אז יא אזויא פאר
 שטייט מען אז איינער זעהט נישט דעם אנדערן נאר יעדעכער שטייט אויף זיין אָרט אוי
 און ווייז גלייכע וויא גרויס איז דער שטראף פון גיהנם וויא עס זאגן אונז ריא דודל אז
 עס איז דא וויא פיל ערליי פיער עס איז דא קוילן פיער וואס וויא זענען גרויס וויא בערג
 און וויא די העכסטע בערג און וויא דער ים המלח און וויא די גרעסטע שטיינער היינט
 גיפנט זיך שייבן פון פיער שייבן פון שוועביל ציען זיך ווידע, און אז עס ווערט גער
 דער דין דין אויף דעם נישט צו גייערן אין גיהנם מאכט ער גייערן אזוי פיל מערען ביז
 עס ווערט דער פון אזוי וויא אקוואל און אזוי זאגן אונז ריא חכמינו דל אויף דעם פסוק
 עזריה בעסק הבכא מעין לשיטתו דער פשט איז דער פון די וואס פארן איינער די משינעס
 פון גיוונין מאכען זיי דאמטען אקוואל פון מערען דען דער גיהנם ווערט גירפוען עסק הבכא,
 און אז מען זאל גוט בארעכענען קען מען זעהן אז דוד הכהן ע"ה ווען אז ער האט זיך
 אויף זייער גיפארקט און גיזימערט אזוי וויא מיר גיפנען אין זיינע הייד ספר כפחדה בשרי
 ומבשמה יראתי און דאס איז באוואוסט אז דער ווארט פחד מיינט מען דאס גיהנם און
 דאס גיפנט מען די הייד פון פסוק אין ריא הייליגע ווערשער פון דעם ווינקער זאגן אין מלילי
 אז ריא צייט וואס דער נפש איז נישט ריין פון דעם ענזש גיהנם איז דער קערפער וואס ער
 ווערט און גירפין בשר לייט ער יכורים אין גבר איז דאס די בונה פון פסוק ספר כפחדה
 בשרי דוד דעם פחד פון גיהנם איז דער קערפער געבט צו יסורים אזוי וויא מען ווארט איהם
 דורך שטענען ביט משועקים און פאר דיין כושפט האב איהן מורא דאס איז די נשמה וואס
 ויא בארף געבן דין און חשבון פאר דעם קדף מלכי המלכים הקב"ה, גאט ביה זאג אונז
 מזהב זיין אז מיר זאלן השוכה מאהן צו איהם באקט און ער זאל ניין אין אונזער הילף אז

להיות מהשבים אליו באמת ויהיה הוא עמנו בעזרתנו ולא נירא רע וכמו שאמר הכותב גם כי אלך בניה צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי :

פרק שישי

בו יבואר גודל החיוב להבעל להוכיח לאשתו בזה.

הנה ידוע להוכחה היא מ"ע דאורייתא כמו דכתיב הוכח תוכיח את עמיך ולא תשא עליו חמא ואמר חז"ל כל מי שיש לו למחות באנשי ביתו ואינו מוחה נתפס בעון אנשי ביתו, א"כ לפי זה כמה גדול החיוב על הבעל למחות בעון זה ולהעריך לפניה את גודל האיסור שיש בהולכת בשוק פרועת ראש או בגילוי ורועותיה לבני אדם וגם שהיא מקלקלת בזה שאיננה מתנהגת ברכי הצניעות להכניס הנולדים לו ממנה וכמו שנכתב לקמן בפרק ו' ואפילו אם הולכת פרועת ראש רק בכיתה לבד ולא בשוק עכ"פ היא מקלקלת בזה לכל רב רב קרושה שהוא אומר בעורו בחייו דהיינו כפי הרגל כל איש ואיש בביתו להתפלל ולברך המוציא וברכת המזון וכל הברכות ולקרות בתורה וקשה מאד לומר כשאשתו הולכת בביתה פרועת ראש שלא לאמר שום דברי קרושה נגדה, ואל יחשוב האדם בנפשו לאמר כבר אמרתי לה פעמים ושלש ואיננה שומעת לי ומה לי לדבר עוד בענין זה, יתבונן האדם בעצמו האם היה מתנהג כן כשהיה רואה שאשתו מקלקלת כל עסקיו שהוא עושה בוודאי היה צועק מר עליה לאמר מה העשי

כיר ואין נישט כזא האבין פאר ש'עקבטן אונ צווי וויא אין פ'סוק ש'שטייט ווען איה ווער זיין אין דעם טאגה וואס דאס איז דער ש'טן פון מדיט האב איה נישט כזא פאר ש'עקבטן ווארעם דוא ב'יזט כ'יט סיר ז'מן ב'יר :

אין דעם פרק וועט באשטייט ווערין וויא גרויס איז דער חיוב איה דעם מאן אז ער זאל ש'טראפן זיין נייב אונ ער זאל איר געבן צו פאר ש'טין כ'יט אפ'שיל וויא דא וועט אירם ג'רעט ווערין :

הנה דאס איז וויס'עדיק אז ווען איינער וועט אין ג'ולה פון דעם אנדערן איז אפ'צול ש'לה פון ליא הייליגע ה'ת'ב' אז ס'ען זאל איהם זאגן אז ס'ען דאס נישט טאגן דען איהם ש'טייט אין פ'סוק ה'ת'ב' ה'ת'ב' אז ע'ס'יהק דאס ב'יינט כ'ען אז כ'ען זאל דאס איהם ש'עקבטן אז כ'ען טאג דאס נישט טאגן אונ אנדערע ח'כמיני ד'ד זאגן אונ אז דער וואס ס'ען ווערין אין דיא ס'ענ'ש'ין פון זיינע הייז ביט אונ ער וועט וויא נ'יט וועט ער איה ג'ענ'ש'ען ווערין אז ער זאל נישט טראפן פאר דעם, ב'יינט אז ע'ס איז איה ב'א'רף וויכ'ען גע'דער באן וויא גרויס ע'ס איז כ'ער ח'ז'ב איהם אז ער זאל ווערין זיין נייב אז זאל נ'יט ג'יין וויא דיא פ'ריצות כ'יט איה קאר פון קאפ אדער וויא אנדערע פ'ריצות ב'יינע דיא א'קעסס ע'נד'עקט דען אז וויא איז נישט ג'יה'יט אין דעם פ'רוג' פון ג'ע'יעות ק'ס'ען פון דיא א'רויס נישט ק'יין פ'רוג'ען ק'נ'דער ח'ז'קה איה וויא וויס'עדיק וועט ש'טין אין פרק ו'. אונ אפ'ילו אז וויא ג'ייט אפ ג'יע'קט דיא קאר כ'ער נישט זאל אין ש'טוב אונ נישט אין זאס פ'י דע'קט ווע'ען אין דיא כ'ע'קלען א'לע הייליגע ב'יר וואס ער רע'ט אין ש'כ'ת ב'י ט דיא פ'ס'יו'ה וואס כ'ען כ'ער נישט זיין וויא אין ש'טוב אונ נ'מוציא אונ ג'ע'טש'ין אונ קרי'את ל'ש'ע אונ נאך צו'ע'קע ג'נ'כות אונ קע'ר'ען אין ש'טוב אין דאס ש'ו'ת'ד אז כ'ען זאל זיין ג'יה'יט אז כ'ען זאל נישט זאגן דיא הייליגע ב'יר קע'ג'ין איה, אונ ער זאל ב'ייא זיך נישט רע'קע'ען איה האב ש'ו'ן איהר ג'א'א'ט וויא ס'יר בא'הק אונ ע'ס הע'ק'ט נישט ב'יינט וואס איז דיא פ'ע'י'קה פון דיא איינע'דיגע ב'יר ד'א'רף כ'ער ס'ע'נ'ש'ל ב'ייא זיך בא'רע'קע'ען ווען אז ער ווא'לט זע'הן אז וויא פ'י'ט איהם איינער

לכר שאין את מסייעת לי עוד תקלקלי כל מחיתי כמה נחיה אני וכל אנשי ביתי האם נמות מפני שמוהך והיה מתחכם בכל מיני עצה להעריך לפניו את גודל שמוחה פעם בלשון רכה ופעם בלשון קשה עד שהותה מתבוננת בעצמה להסיר אולתה מעליה כן בענינו צריך חמיד להוכיחה בענין זה ולהעריך לפניו את גודל הקלקולים היוצאים מזה שיהיה ע"ז מר באחרית גם לה גם לו שימצא ע"ז כמה מאית ואלפים תפלות וברכות שהיו שלא כהונן עד שע"ז התרצה היא בעצמה לילך בכיפוי (איוה בגד או פארוק) על שער. ואמשול לך משל למה הרבר דומה, לסוחר אחד גדול שהיה דר בעיר מלוכה ומסחרו היה באבנים טובות ומרגליות ואשתו היתה נושאת ונותנת בתוך העסק הזה, והבעל היה דרכו ליסע תמיד למדינות רחוקות לקנותם ולשלחם פה לבית מסחרו. ויהי היום ויבואו שרי מלוכה לבית הסוחר הזה ויאמרו להאשה שמענו על בעלך כי הוא סוחר גדול והוא סכן באבנים טובות ומרגליות ועתה הגיע זמן לכתור את מלכנו בכתר

די גישעפטין דורך דעם וואס ער זאגט איהר אונ ווא פאקנט איהם נישט דאן וועט ער צוא איהר זאגן גינג וואס איה האב נישט פון דיר קיין הילף אין גישעפט מאכעטו מיר גאד ערענער וויא וועלן מיר קעפן מיט אונזערע קינדער צו קען אז דאס פיקט פאר נארט זאלן מיר אונזעם גיין פון דער וועלט אהן צייט אונ ווען נא הערט נישט צו קענט ער זיך וויא ער זאג איהר איבער היידן אז ווא זאל נישט גיין פאר נארט אפט קאהר מיט גופע רייד אונ אויב עס העלפט גיט מיט גופע רייד איז רעכט זיך צו קריגען מיט איהר ביז ווא מוז אונזעם ווארפן איהר פרייג אז ווא זאג דאס ווייטער נישט טאהן, אונ אזויא איז אויף אונזער ענין וואס מיר היידן וועגן דעם באדף דער פאן מיט איהר שטענדיג היידן אונ געבן איהר צו פאר שטיין וויא גרויס עס איז די שטויבונג וואס עס קומט ארויס פון דעם, אונ דיא צייט וואס וועט קומען גאד דעם קען זיין ווייטער שטענדיג דען השירה ווארט ביז דער צייט וואס דער מענטש זאג זיך צורין פאקלערן זיינע סעשים רעים וואס ער האט גיטאדן אונ ער זאג קלעבט טאהן אויף דיא רעכט איהם גאט ביה זיינע שידדיגע עבירות פאר כחות אונ ווען אז דער מענטש גיט חזו אין דיא שטענדיגע ווען אונ ער פאקענט זיך נישט קלעבט צוא טאהן קומט אויף איהם אזוי אין צייט וואס מען נעמט ביא איהם קלעבט אויף די גרויסע עבירות אונ דער גאד זאגט מען אויף צו שטראפן איהם אפילו אויף דיא עבירות וואס ער צורין טוט נישט נאר אז ער האט גיקענט דאס פאר היטן אונ ער האט דאס נישט פאר היט אז עס זאג דאס גיט ארויס קומען נעמט ער דעם נעקביגען פסק אזוי וויא ער צורין וואגט דאס גיטאדן ווארם דער אמת איז ווען אז די אשה גיט אין דיא האר אז עס ווערט זיך ארויס ווערט מען דאך גכשל דורך איהר אונ וויא פיר מוועגן פרכות אונ הפילות ווערט גיטאדן נישט וויא גיטעריג איז דורך איהר אונ אז מען זאג איר געבן צוא פאר שטיין וויא גרויס איז דיא עבירה דער פון וועט נא צורין ברורה ווערן אז ווא זאל גיין ווייטער אפ גיט צו גיין צוא גיטעמט דיא קאס, אונ מיר וועלן דאס דורך היידן מיט אפער צו וואס דאס איז גיטעריג, עס האט זיך גיטאדן איינער האט גיטאדןט אין אשטאט וואס דאס קענט מען דעם סוף אונ דער מענטש האט גיטאדןטל מיט מיינע אגנים טובות אונ דיבאנטן אונ דעם גישעפט האט גיטעמט גיין ווייב אונ ער צורין איז גיטעמט שטענדיג נישט אין דער היים דען וויין שטיינער איז גיטעמט אז ער פקענט אונזעם פארין אין ווייטע לענדער אויף קויפן אונ אפ שטענען צורין אין הויז פון גיין גישעפט גיט היים עס זענען גיקענען די צורים פון דער מלוכה אין הויז פון דעם סוחר אונ וויא האבן גיטאדן צו דיא ווייב פון סוחר מיר האבן גיטעמט אז גיין פאן איז אגרויטער פאקלערטע אויף דיבאנטמארג עב אזויא וויא געמט איז דיא צייט אז מיר בארפן קליינען איינער קעניג אין די קריין פון פרכות זענען מיר דיר מידע אז די זאקסט זעקן אונ צו שאפן

המלוכה ונצרך לנו אבנים טובות ויקרות האם יש כזה בבית מסחרך. והען ותאמר אבנים כאלה שהן יקרות למאד וראויות רק להנתן בכתר המלך אין לי ורק אכחוב לבעלי שישתדל להשיגם למען כבוד מלכנו. ויענו ויאמרו לה דעי נא כי חשורה גדולה תשיג ע"ז מאת המלך אך הוהרי והוהרי שלא יהיו ח"ו אבנים מוויפות כי בעת הכתרת הכתר מתקצצין כסה וכמה מלכים שהם מבינים גדולים על אבנים כאלה והיה אם ימצא ח"ו שום ויף בהן יהיה ביוון גדול להמלך ולנו המתעסקים בדבר הזה וגם לך יבולע ח"ו על ידי זה ע"כ הוהרי כדבר הזה. והען ותאמר אין דרכי ודרך בעלי מעולם לסחור באבנים מאויפות ובפרט בדבר הנוגע לכתר מלכות, ותיכף כתבה לבעלה מכתב שיוציא עצמו לקנות אבנים יקרות למאד שהיהינה ראויות להנתן בכתר המלך ויראה להשגיח שלא יהיה שום ויף בהן, והשיב הבעל אבנים יקרות כאלה יש לי ואני שולחם אליך אך ליתנם לכתר המלך הוא ענין נורא מאד ע"כ אף שאני דרשתי קצת אצל מבינים ואמרו שאינן מוויפות גם את בבואם לידך הוהרי מההלה להחבונן בהם ולהראותם למבינים אם אין בהם ויף ואח"כ למסרם לשרי המלוכה. ויהי כבוא המכתב עם האבנים היקרות לידה וראתה שכתבה בעלה שלפי דעתו אינן מוויפות מרוב חסדתה להרוחת המסמן לחשוקת הכבד שתוכל להתפאר לעיני הכל ולהתקשט לפניהם באותות הכבוד (ארדרער) שיותר לה עבור זה מאת המלך לא חששה לצווי בעלה לחקור עוד אחר זה ותיכף

מיישע ריבאנטין אז מיר נאלין קענען געבן אין קרוין פון מלכות האם זיא וויא גענטפערט געצט האב איך גישט נאר איך וועל שבייגן צו גיין פאן אז ער נאך זעהן דאס צו וויא אז צו גייען דאס בייך אז מיר נאלין קענען דאס דער נויין צו דער צייט וואס אונזער קעניג האבן באקומען דעם כבוד פון אלעמען דאס קענטשן וואס וועלן גוטע פריינד דעם מלך געבן פאר אונז צו איר ווי וויסן ווען אז דו וועסט דאס אונז שאפן וועסט פארמיט ווערן פון אונז און די געזעצט געשטעלט וועסט באקומען פון מלך נאר היט זיך ווער אז עס נאך גיט זיין חז' גיין פאלשע ריבאנטין דען אין דער צייט וואס גיין פריינד דעם מלך קעניג זיך אויף פירשטען וואס וויא וועלן גרויסע פערשטענדקע אויף ריבאנטין און ווען עס וועט געפונען ווערן דו פאלשקייט עס וואס וועט זיין דאס געזעצט פאר דעם מלך און פאר איין קענטשן וואס מיר האבן געשטעלט פאר דעם ריבאנטין און פאר דיר קען זיין נאך געזעצט חז' דורך דעם דערום אלעס דו זיין ווער גיט. וויא די קענטשן ריידן דאס צו איר געזעצט וויא וויא אז איך מיט גיין פאן האנדלען מיר גיט גיין פאר דעם פאלשע ריבאנטין און פארט געצט וואס דאס איז זונג אין קרוין פון מלך וויא קען האט דאס מיט איר אפ געזעט האט נאך גלייך געשטעלט צום פאן אונז דען ער נאך ווען צו היילן און צו קיין אבנים טובות אז קען נאך דאס געבן אין קרוין פון מלך און ער זאל גוט זעהן אז עס נאך גיט זיין גיין פאלשע און דער גאנץ האט זיך גענומען פארט איר אבנים טובות און דאס נאכט זעהן פריינד אז קען קען דאס געזעצט פאר דעם מלך דערום ווען אפילו איך האב שוין נאך געזעצט ביים קעניג און וויא האבן מיר געזאגט אז עס איז גוט גיין פאלשע נאר אז דאס וועט און קען צו דיר נאכט און זיין גיט און צו פאר שוין און נאך פריינד ביים גרויסע קעניג און נאך דעם נאכט אונז איבער גענטפערט וויא אז די הארץ פון קעניג. ויהי היום וויא עס איז געשטעלט דער פריינד מיט דאס אבנים טובות צו איר אין האנד און וויא נאך האט געזעצט דעם פריינד אז דאס איז גיט גיין פאלשע ריבאנטין און וויא נאך האט ביי זיך געזעצט אז וויא וועט באקומען פאר דעם און ווער פריינד וואס וויא האט באקומען צו קיב דעם פון מלך האט וויא גיין מיר גישט גיטאם וויא דער פאן האט

אד גלידערען אז וואו נאך פֿרעגן צא איז עס נישט ביין פאלשע און וואו האט זיך
נאך געקאמט צום פֿרד אז פֿען האט איהר געשיקט אַבנים טובות אין פֿען גיסקען צא איהר
אין שטוב וואו הארץ פון פֿרד און פֿען האט דאס צו גענומען און פֿען האט איהר פאלשע
וואו פֿיר וואו אַרין האט געוואלט און אַרדעקע פֿרד האט וואו איהר באקסען דער פֿאר
ויהי היום אונזעס איז געוועזן וואו צייט אז פֿען האט געקויפט דעם פֿרד האבן וואו צא
נאכען געקויפט פֿרד פֿרד האט וואו דער פֿרד געקויפט פֿאר וואו צא איהם איז געקויפט
געווארן פון צווישען באנד זייער טייערע דיכאנטן אַבין צו שפעטן אין זיין קרוין . און צו
דער צייט קופען איהר געקויפט דבנים האבן וואו דער געדן אז עס איז נאך פאלשע און
דעם פֿרד געווארן דער דעם צא שאַנע און באנד האט פֿען געקויפט נאך דער אשה און
פֿען האט איהר איהר געקויפט ביים אהודק קול און וואו האבן צו איהר געקאמט וואו האט
איהר וואו אַשכנז פון טויט דען סיד האבן דער דאך אַרין געקאמט אז דאס נאכעס זיין געהט
ווארעם דאס איז דאך געזען אין פֿרד פון פֿרד האט וואו געקענטערט און האט געקאמט איהר
סיד און נישט דא ביין שווד דען איהר האב דאס געקויפט צום סאן און האב איהם פֿאר
נאכעס אז עס נאך גיט זיין ביין פאלשע דיכאנטן ווארעם ביין איהר אין דעם שוודיג נאך דעם
האט פֿען געקאמט דעם סאן צום טשעט און פֿען האט געקענט ביים איהם וואו האט
דאס געקויפט די פאלשע דיכאנטן וואס וואו דער דעם איז געוועזן אַרין שאַנע פֿאר דעם פֿרד
אין און זיין קרוין . האט ער געקענטערט איהר האב געקויפט נאך מינע געקאמט איז נישט
געוועזן דא צו שטענדיק דעם פֿרד פון פֿרד נאך די פֿארקויפער האבן כיר געקאמט און איהר
נאב געקויפט צו ביין געבן אז וואו נאך דאס פֿרדער געווען געקויפט דבנים און נאך דעם
וועט פֿען דאס געזען אַבין שפעטן אין פֿרד פֿרד האט ביין איהר שוודיג און וואו ער האט
דאס אַפֿ געקויפט האבן צעט איהר איהם אַרין געהאבן צו שטענדיק דאס איהם האט געקאמט
נאך פֿרעגן און ווער גוט נאך פֿארשטן פון איהר הייב אַכער נישט צו פֿאר קאנן וואו וואו
דאס געבן וועט איהר דען ביים אַרין אשה און וואו געהט לייכט צו פֿארן געקער וואו נישט
פֿארקענט דעם ווען אז דאס נאכעס דאס פֿרדער גוט פֿארקענט וואס איהר געט געבן
באקסען דער פֿאר וואס אַרין . עס איז געוועזן באַטוה און געזעט טיט איהר באקסען
די געקענט שאַנע . וואו פֿאכט פֿען וואו געקענט ביידע אין תפילה און פֿען פֿאשטנאָפֿט
וואו געקענט ביים געקענט וואס אַרין אים געקענט צו דער זייערען . וואו די אשה האט

וייסרם שמה ביסורים קשים. ותען האשה בקול ככי ותאמר לבעלה אתה היית בעוכרי ואתה הוא המכני מכת רצח ולא השומר הזה כי האם לא ידעת שהאבנים נקנות לחיות קבועות בכתר המלך והיה לך ליוהר יפה שלא יהיה שום זיוף בהן ועי"ו היה טוב גם לי גם לך לעולם ע"י העסק הזה אבל עתה ראה מה עשית במסחרך הבאת עלי כל ההכאות והיסורים הגדולים אוי לי ואוי לנפשי מה יהיה סוף ואחרית ע"י יסורין כאלה. ויען הבעל בקול מר ויאמר אוי לך ואוי לנפשך שגרמת לך כל הצרות וגם לי כי הלא כתבתי לך מתחלה והתירתי בך שלקנות אבנים טובות לכתר מלוכה הוא ענין נורא מאד ע"כ תראי לדרוש מהתלה היטב אם אין בהם שום זיוף ואח"כ למסרם למלכות והיה לך לקיים דברי אך חמדתך להתעשר עי"ו בהון רב ולילך כמלכושי רקמה ולהתפאר לפני הכל גרם לך שנחתמו עיני שכלך ונפלת בבור שוחה וגם לי הפלת בהנהגתך אוי לנו ולנפשנו מה יהיה בסופנו. כן הרבר אחי כשהארם סוכל חורה ומע"מ בעוה"ז נעשה מזה תקונים גדולים למעלה בעולמות העליונים כי עי"ו נבראו כהרים שמבתרין להשי"י בזה [הג"ה] ולכסוף כשהארם כל לשי"י כח הכבוד כהן להשי"י שממשיכו נכדלו עטרות שמעטרו לו, אותן עטרות נופא מותן לו הקב"ה ומלבישין אותן כדלבו וזכו סתוב כי מכדלי אכדו וזכו כוונת מול"ל לדיקום ישינים ועטרותיהם כדלשיהם ונהנים מזיו השכינה, ועטרותיהם דוקא שלא אמרי ועטרות כדלשיהן וכעין זה היה מעלה וכדכתיב אליה וראיה כמות ליון כמלך בעטרה שעטרה לו כמו כיום חתונתו וכיום שמת לבנו]. אך כ"ו אם נעשה המצוה כהלכה בכל פרטיה שנעשית בקדושה ובסקים קדושה וכדכתיב והיה מהנהך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושם מאתריך

זה ארם נועה"ן אז ויא האם אועקע יסורים ואגם ויא צום כאן דו ג'קט מין פאר בארבער דען די יסורים וואס איך האב האקטו דאס גורם גיוועזן אז איך זאל גישלאגן ווערן ככת רצח ניש דער גיוועקטיגער צו דען האקטו ניש גיוואקט אז די אבנים טובות ווערן גיקייפט אביין צו טשענען אין כתר ה'קדו האקטו ויך גידארפט וייער היטן אז עס זאל ניש ויין ביין פאלשע וואקט אינו גיידן ניש גיוועזן אייביג דורך דעם גישעפט אבער יעצט זעה אביין וואס האקטו גיטאן. ביט ביין האנדיר האקטו גיבראקט אויף קיר דא קעמט מיט דעם באשטאנדונג וויי איז קיר אונ וויי איז ביין זייב וואס קען ויך דא מיט קיר אויס קאמין דען עס איז אום קעגליך אויס צו האקטין די יסורים. ווי ויא האט אפ גיכעט איינע הייר ענטפערט איינער דער כאן מיט א פיקער גיוויין וויי איז דיר אונ וויי בארף זין צו ביין זייב דען דו אביין האקט אויף ויך אקע צרות גיבראקט אונ אויף קיר דען דאס האב דיר גישריפען אונ האב דיר פארזאגט אז דו זאקסט ויין וייער געהיט ווארומ די וואס קויפן אבנים טובות צום כתר ה'קדו איז דאס וייער אפארקטיגער ענג דרום זאקסט פריער רוקר ודו"ש זיין אויף ווי אונ גאר דעם אפער ענטפערין צום פקדו האקטו גיבראקט גיבן זיין ווי איך האב דיר גישריפען גאר דו האכט גיוואלט וואס גיכער בייה ווערן דורך דעם אונ גיין אין טייערע קביידער דו זאקסט ויך קענען פאלייגען פאר אקענען דאס האט דיר גורם גיוועזן אז ביין זאל איז צו גינדיגען גיווארן פון דיר אונ דו ביסט אביין גיפאלן אין דעם טיפען גרוב אונ קיר האקטו אויף גיכאקט פאלן מיט ביין פירונג ווי אונ צו אונ אונ וויי איז צו אונזערע רייכער וואס קען זיך ביט אונ דער סוף. אונ איינער וועלן קיר שרייבן דעם נאשער. ווארומ דאס איז פאוואקט אז דער קענענע וואס גיכיקט אויף דער וועלט הורה אונ קצות וועקט דער פון וייער היידעק זאכן אייבן אין יענע וועקטין ווארומ עס וועקט דער פון פאשיאני היינעק טוינען וואס די מקאבים גבייגען דער מיט ה'קדוה. גאר דאס איז קער ניש אויב די כצוה ווערט גיטאן מיט איינע אקע קרטים זי ווערט גיטאן מיט היידקייט אונ אין ארט פון היידקייט אזוי וויא עס

לאפוקי אם נעשית נגד הערוה כגון אם בשעה שקרא איזה ד"ת או שברך שום ברכה היה נגד שער אשה או זרועותיה או רדיה המגולין ולא חש לדברי חכמינו ו"ל שאסרו זה בודאי אין חל שום קדושה על הרבור ההוא ובמקום האור נעשה חשך ח"ו ואפילו אם רק איזה תיבות מהברכה היה נגד כל הנ"ל נחסר אור הקדושה במקום ההוא של הכתר המכונה נגד אלו התיבות וכדכתיב והיה מחניך קדוש ולא יראה נכו' ושב מאחריו ותמורתו נכנס חשך, וידוע שהקב"ה מהפאר בעמו ישראל לפני הפמליא של מעלה בעטרות שמעטרין לו חמיר בתורתם ובמצותם וכדכתיב ישראל אשר בך אתפאר והיה אם המצאנת בַּחֲרוֹת של חשך על איזה מהכתרים בזיון גדול הוא להשם הנכבד והנורא שימצא בכתרי' בהרות כאלה, והיה כשהעלינה אח"כ נפש האיש והאשה למעלה ללכת דין וחשבון לפני סמ"ה הקב"ה ירעמו עליה המלאכים בקול גדול לומר משפט נורא של אש הגיהנם עליך כי לבד שלא נתת כבוד לסמ"ה עבור החיים והמון והבריאות שנתן לך המיד עוד קלקלת את כתר המלך וחשכת את אורו ובזית את כבודו ע"י שערותיך או זרועותיך ודריך שהיו מגולות חמיר אף בעת שברך בעלך איזה ברכה או למד שום דברי תורה וחקן ותאמר בקול מר אין עלי כ"כ האשמה [הנ"ל חזק ענין למימי כי בעת הדין הטורח כל אחד רואה לדחות מעל עצמו הטוב כי אשילו הנוף והנפש שהיו בוודאי בהתאחדות נמורה כל ימי החיים מ"מ מפני חמת המהפס הטורח כל אחד רואה להטיל הפון על חבירו וכדליתא בסנהדרין דף ג"א ע"פ] בעלי היה סיבה לקלוקל הזה של הכתרים הקדושים האלה שברך כל אלו הברכות נגדי

שמיים אין דער תורה (דברים כז טו) וְהָיָה בְּתֵּינָהּ קְדוֹשׁ וְלֹא יִרְאָה בָּהּ עֲדוֹת דָּבָר וְשֵׁב מֵאֲתָנָהּ. איז דער שייטש דער פון ביין מֵאֲתָנָה וְאֵל צִין הַיִּידִים אַנֶּס עִם זֶאָר אִין דִּיר נִיט זַעקען בִּיין מֵאֲתָנָה זֵאָד נֶעמט עַר זֵיך אום קערן פון דִּיר. בארומ אויב עִם ווערט גִּיסאַכט די בִּרְכָּה אַנְגֶּקעגן אַ עֲדוֹת דִּינִיט אויב בִּשְׁעַת עַר האט גִּילענִיט אָדער עַר האט גִּיסאַכט אַבִּרְכָּה אִין דָּאס אויס גִּיסטען אַנְגֶּקעגן די האר פון אִין אֵשֶׁה אָדער אַנְגֶּקעגן די אָרעכט אָפּ גִּידעקטע אָדער אַנְגֶּקעגן אִידע בִּרוסטען די אָפּ גִּידעקטע אונ עַר האט נִיט גִּידעקט אויף די בִּיד פון אונזערע חֲכָמִים וְאֵם וְיִי האבן גִּיסאַכט. אִין גֶּעוֹס נִיט מַר בִּין שׁאם הַיִּידִיט אויף דעם דבֹּר אונ אויף דעם אָרֶם פון דִּיכטִיבִיט ווערט פִּינְצִיטער סִין. אַז אָפִּילו אויב אַיִנזע וועקטער פון די בִּרְכָּה אִין אויס גִּידעקען אַנְגֶּקעגן די אָלע זאַקען וואס זענען אַכּוּר פֻּעלט אויף דִּיכטִיבִיט אויף דעם אָרֶם פון דעם אויפֿעִרשטִיגן קרין אונ אויף דעם אָרֶם אִין פֹּאָר באגריין פִּינְצִיטעקע פֻּקעקען. אונ דָּאס אִין דִּיאָ דִּינע אַז הַקְּבִיָּה בִּטְרִיכט זיך מיט זיין פֹּאָק יודין פֹּאָר אָזע בִּרְאָכִים מיט די קרִינען וואס יודין פֹּאָכִין מיט זייער תורה אונ מיט זייערע קִצּוֹת. אונ אויב עִם גֶּעפִּיגט זיך פִּינְצִיטעקע פֻּקעקען אויף אַיִנזע פון די קרִינען אִין דו אַגרויסער בִּיזִין צו זיין הַיִּילִיגן גִּאָפֶּען אַז אִין זינע קרִינען זאל זיך גִּיפִיגן אַנְצִיטעקע פֻּקעקען. אונ דער סוף דער פון וועט זיין אַז עִם וועט אַרויף גיין דער גִּפֶּשׁ פון דעם כאן מיט די אֵשֶׁה אויף דעם הַיִּסְטֶל צו גֶּעבִּין דין אונ הַשִּׁבּוֹן פֹּאָר דעם קִנְיָה בִּרְבִי בִּכְכָּבִים הַקְּבִיָּה וועלן די בִּרְאָכִים שְׂטוּרִקען אויף אִידֶר מיט אַגרויסען קול אונ וי וועלן אַזוי זאגן צו אִידֶר אַ פֹּאָרִידיקער מִשְׁפָּט פון אַ פִּינְצִידיקען גִּיהֶנֶם וועט קאָפּען אויף דִּיר. נִיט גִּינוּג וואס דו האָכט נִיט גִּידעבִּין בָּבוּד צו בִּקְבִיָּה בִּין דִּין קעבִּין פֹּאָר דעם עִסִּין אונ פֹּאָר דעם גִּינוּגט וואס עַר האט דִּיר שְׂטוּרִדיג גִּידעבִּין האָכט נאָך אִידער גִּיפִירט זיין הַיִּידִיג קרין אונ דו האָכט פִּינְצִיטער גִּיסאַכט זינע דִּיכטִיבִיט אונ דו האָכט סִבִּיָּה גִּינוּעזין זיין הַיִּידִיגן בָּבוּד דִּיך בִּינע דָּאָר אונ דִּיך בִּינע אָרֶכט אונ בִּינע בִּרוסען וואס זענען גִּינוּעזין שְׂטוּרִדיג אָפּ גִּידעקט אָפִּילו בִּשְׁעַת בִּין כאן האט גִּיסאַכט אַ בִּרְכָּה אָדער עַר האט גִּידעקט. עִנְפִּיטֶרשׁ דִּי אֵשֶׁה מיט אַבִּישְׁטערן קיב אויף קִיד אִין נִיט אַזוי

זיביאו גם אותו להמשפם ויראום את חשכת הכתרים שלמעלה שנשכב ע"י שניהם והאחז אותם חיל ורעדה ויאמרו לו אתה ברכת את הברכות האלו שהיה סיבה לבנות את כבוד השי"ת ובתרו. ויען ויאמר הן, אבל אין אני עיקר הסיבה רק היא כאשר ישבה לגנני בשערותיה ובזרועותיה ודדיה המגולות בעת שנברתי איזה ברכה וגם הודעתי לה שאין נכון לעשות כן ולא שמעה לדברי, ויענו כולם ויאמרו אם היית חושש באמת לכבוד השי"ת היה לך לילך למקום אחר או עכ"ל להחזיר פניך מנגדה ולנסור הברכה ע"כ על שניכם לישא עונש העון והחת הכבוד שהייתם נוחלין אם הייתם עובדים לה' כהוגן עתה משנה קלון חירשו ויהפשו מלאכים אכזרים ויורידום לגיהנםם ליסרם כיסודים קשים [וכדאיתא במסכת גיהנם שיש נשים שהולין שם בדדיהן והוא מרה במדה וכן בהשערות ובכל אבר שהאדם חוטא בו הוא נתלה ע"ש שם... כן]. ותען האשה בקול בכי ותאמר לבעלה אתה הוא הסכני באכזריות ולא השומר הוה האם לא ידעת מאן בעידך בעולם שלמטה שםברכותך והורחק נברא כתר המלך עליון והיה לך ליוהר יפה שלא יהיה בהן שום קלקול והיה לך להודיעני את גודל העונש שיש עבור זה ולהזהיר אותי המיד באזהרה גדולה וע"ז היה טוב גם לי גם לך אבל עתה ראה מה נרמס לי

סיד די שולד, ביין מאן איז גינעווען די קבה צו דעם קקקט פון די הייזיקע קוינען וואס ער האט גימאכט אלע ברכות אנגעקעגן מיר, אונד פאלד האט מען איהם אויף גיבראכט צום סטעט און מי האט ווי גיידען גינעווען דאס פונקטליכע פון די קוינען וואס עס איז אידים גיטקען פון ווי גיידען ווי זיי האבן דאס דער געהען האט ווי אן גיטקען אנדערס ציטערנעם, האבן ווי זיך אפ גיידען צו איהם דו האט גימאכט אלע ברכות וואס דאס איז גינעווען אסיבה סבבה צו זיין דעם הייזיקען פאלשעפערס פבור און זיין הייזיקע קרוין, דאס ער זיך אפ ווא איה האב גימאכט די ברכות נאר גיט איה זיין דער עיקר הסיבה נאר ביין מייב מייב ווי איז גיטקען אנגעקעגן מיר מיט אידע היילע האר און מיט היילע אידעס און מיט היילע גיטקען גיטקען איה האב גימאכט אלע ברכות, און איה האב אידע סידע גינעווען אז מי פאר דאס גיט און וי האט מיר גיט גיטקען, האבן גיטקען גיטקען גיטקען ביין דין שר סענה צו איהם ווען דו וואקסט גינעווען מיט דעם אמת נאגן צו דעם אויבערשטעם פבור האבטו גיטקען אונדעק גיין פון אידע גיטקען דו האט גימאכט די ברכה אין ציין אנדער אידע אידע קפוחות אפ קערן דעם פנים פון אידע גיטקען די ברכה און גיידען די ברכה, ער בן איז אויף איה גיידען גיטקען צו זיידן דעם עונש פון דער זינד און אנשטאט דעם פבור וואס איר וואקסט האבן אז אידע וואקסט דעם הייזיקען פאלשעפער ווי מי בראך וועט אידע היינט האבן פיהל גיטקען, און פאלד האבן ווי אן גיטקען סבבה און האבן ווי אראפ גיטקען אין גיהנם צו שטראפן ווי מיט גיטקען יסורים אזוי ווי עס שטייט גיטקען אז עס איז דא ווייבער וואס היינען פאר די האר און אנדערע וואס היינען פאר די גיטקען און אזוי מיט איהם איהם איהם דער מענטש ווייניגט מיט דעם ווערט ער גיטקען, דאס ויך אפ די אשה מיט אנווייניגן קוד צו אידע מאן דו שלאגסט מיר מיט אכזריות און דער דאזיקער סבבה איז גיט שולדיג קאדעס צו דו האסט גיט גיטקען פון זאגן אן גיטקען דו גיטקען אויף גיטקען ווערט אז פון גיטקען ברכות און ביין גיטקען ווערט פאלשעפער הייזיקע קוינען פאר דעם בורא יתברך האסטו זיך גיטקען נאגן גיטקען אז עס נאך זיך גיט גיטקען קיין שום קקקט, און דו האסט מיר גיטקען כדע זיין דעם גיטקען עונש וואס עס קומט פאר דעם און פאר נאגן מיר שטענדיג מיט גיטקען אונדעק און דורך דעם וואקסט גינעווען גיט מיר און דיר אפער ענט ענט וועט וואס דו האסט אן גימאכט מיט זיין הנהגה דו האסט אויף מיר גיבראכט אלע

בדחגהתך הכאת עלי כל ההכאות והיסורין הקשים האלו או לי מה יהיה סופי. ויען הבעל ואמר להאשה אוי לך ואוי לפשך שגרמת לך כל הצרות וגם לי ואה הושב שהאמת והצדק אתך האם לא אמרתי לך כמה פעמים שזה אסור מדינא והיה לך בעצמך ליהדר בכל האופנים שלא לילך בשערות מנולות ובורעות המנולות אך חסרתך להתקשם לפני הכל ולילך בדרכי חברותיך הפרוצות [אשר גם הנה יבואו לפה ויסרו ביסורים קשים] גרמה לך שנפלת בבור שוחה וגם לי הפלת בהנהגתך. ע"כ הוחכם עיני בראשו בעירו בחיים שזכיה המיר בענין זה ויודיענה את גודל הקלקול ושהיא בעצמה הצעק לבסוף אוי ואבוי על הענין הזה ובודאי יועילו דבריו במקצה וינצל מיום הדין העתיד:

פרק שביעי

בו יבואר גודל מדת הצניעות ושלכרה עבור זה בעוה"ז ובעוה"ב.
ולחיפך חזו בהולכת בדרכי פריצות.

גם צדיקה האשה להתבונן חסיד לפי מה שידוע דכשהאשה הולכת בדרכי הצניעות או היא זוכה להוליד בנים צדיקים בנים ה"ח המאירים לעולם כהרתם ובצדקתם וכראתא בחלמוד ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה ממשכנות וזה לבושה אשה צנועה

אָלע קלעפּ און אָלע בִּישׁטענע יסורים וויי איז צו סיר וואס וועט זיין פון סיר דער סוף. וואס ויך אָפּ דער באן און וואָנט צו זיין ווייב וויי איז צו דיר וויי איז צו זיין נפֿש וואס די האַכט ויך גורם גינעווען אָלע קלעפּ און אָלע בִּישׁטענע ציזות און סיר אידך און די קלעקט נאך צו די בִּיסט גינעקט צו האב אידך דען דיר נים גינאנט ווי פֿיל סאָל אָפּ דאָס סאָר מען נים ער פֿי דין און די האַכט ויך אַזיין גינאָרפֿט הייזן סים אָלע אָפֿנים נים גיין סים אָפּ גינעקטע האָר און סים אָפּ גינעקטע אָרעס נאָר זיין השקפה צו פּרעגן ויך פאר יענען און צו גיין אין דעם וועג פון ביינע סאָבֿערשעס די פּריצות דאָס האָט דיר גורם גינעווען אָפּ די בִּיסט אַזיין גינאָרפֿט אין די סוף און סיר האַכט אידך אַזיין גינעקטע אין גינעקט סים זיין בִּישׁטערן פּידונג. ער גן איז דער קונדער דאָרף האַפֿן שוֹכֵר בִּישׁטע ער לעבט נאָך אידך דער וועלט נאָר ער שטענדיג שטראָפֿן זיין ווייב אין דעם ענין און ער נאָר איד מורע זיין דעם גינעקט קקקל וואס פון דעם וועט צוים קקקל און וואס וי וועט אַזיין שטרייבן צום סוף וויי וויי אידך ביין סִינצטערן פּידונג וואס אידך האב ויך אַכאַל גימירט. און געווען וועלן זיינע בייז אַביסיל העקלען און ער וועט גינעקט ווערן פון יום הדין הַגִּדּוּל:

אין דיוען פרק ווערט צוים גינעקט וויא גינעקט עס איז די מדה פון צניעות און דעם שפֿר וואס האָט ווִיבֿהָר וועט געצאלן דער פאר אידך דער וועלט און אידך לעגער וועלט. און פאָרשט ווען דו צו די אַזשה פֿירט ויך אין די וועג פון פּריצות ר"ל.

דאָס דאָרף די אַזשה אידך ויך שטענדיג פאָרשטענען צווי ווי עס איז געוואָרנט אָפּ ווען די אַזשה גייט אין דעם וועג פון צניעות באַקאָנט איז וי זוכה צו קינדער צדיקים און גרויסע פּלכתי' תּבֿרים וואס ווי זייכטין אידך דער וועלט סים וויינער הוֹדָה און סים וויינער צדקות צווי וויא סיר לעגנען אין דער נִקְרָא וירשג'י בִּי כְבוֹדָה בַּת מִלָּה פֿניקה ממשכנות וְכִי כְבוֹשָׁה. דער סייטל דער פון איז צווי אין דער גמרא וירשג'י לעגער אַזשה וואס וי לעבט בִּי ויך צו זיא איז גינעקט ווערט וי גינעקט צו אַזאַכטער פון קעניג וואס וי איז אין פאמאין פון קעניג אין וועקט אידך קהינדער אַז קינעקטקע פון נאָר. די גמרא מיינט

לאותה בושח והצער והבויון בעוה"ב. ע"כ צריכה האשה להרגיל עצמה במדת הצניעות וייתב לה עי"ז בזה ובבא. והנה סכל זה נוכל להתבונן כמה צריכה האשה להיות והורה בענין שערותיה או זרועותיה ורדיה שלא יראו החוצה. גם בוורה פרשת נשא החמיר מאד שלא יתראה שום שער מאשה, וז"ל בדרך קב"ה אמר רבי חזקיה תונבא (היא ענין שעמים) לית על ההוא בר נש דשכך לאיתתיה דתתחוי משערא דרישא לבר ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתא ואיתתא דאפיקת משערא דרישא לבר לאתקנה ביה גרים מסכנותא לכיתא וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא וגרים מלה אחרא דשריא בביתא מאן גרים דא ההוא שערא דאיתחוי מרישא לבר ומה בביתא האי כל שכן בשוקא חציפותא אחרא ובג"כ אשהך כגפן פוריה בירכתי ביתך וכו' בנין כך בעא איתתא דאפילו מסירי דביתא (קורות הבית) לא יחמון שערא חד מרישא פוק חמי כמה פנימו גרים ההוא שערא דאיתתא גרים לעילא גרים לתתא גרים לבעלה דאיהלמייא גרים מסכנותא גרים מלה אחרא בביתא גרים דיסתלק חשיבותא מכנהא רחמנא לישכון מחציפו דילתון וע"ד בעא איתתא לאיתכסויא בווייתא דביתא ואי עבדיה כן מה כתיב בניך

אז וי נעלן גיט צו געקען קיין סאך שרייבט ער וויי צו דער בושח און צו דעם צער וואס עס וועט זיין אויף יענער וועקט פון דעם. און ווען אז ער דער גאנצער געזאגט האט דער פאר מרא גיהאט ווי פיר בארשין קיר אויף דערפון פארקעטן און ציטערן. וירם בארף די אשה ויה גיוויגען אין די מדה פון צניעות וועט איר זיין גוט איצט אויף דער וועקט. און שפעטער אויף יענער וועלט. ויהנה נון פון אלץ וואס ער פירער גיטאנען קענען קיר שוין פארשטיין ווי פיר די אשה בארף זיין אפ גיהיט אין דעם אז ביי איר נאך ויה גיט ארויס געהען דא האר אדער די ארויס און נאך וואך וואך וואס ווערן אן גערופן געהט וואס קען איז גיט גיהיט אין דעם דהיינו די גרייט גישעט דאס קינד וויינט און עס באקט ויה אז קען געקענט אין יענער צייט בארף קען זיין גיהיט אז עס נאך ויה גיט ארויס געהען אין יענער צייט. און דער ווער בקדוש אין פירשט נאך וואס אז עס איז ווער בארף ווען דער פאן לאזט אז עס נאך ויה ארויס געהען די הויקע האר פון די ווייב. און דאס איז איינס פון די צניעות וואס איין אשה בארף זיין גיהיט. און די אשה וואס לאזט ארויס פון אירע האר צו פירען ויה דער מיט איז ווא גורם אירעקטיוו צו איר הויז און וי איר גורם צו אירע קינדער אז וי נאלץ גיט זיין קיין גישעקטע קענטשין. און וי איר גורם שטעקטע ענינים נאלץ ביי איר אין שטוב רוען. ווער איז דאס אלץ גורם דאס איז דא האר פון קאפ וואס עס געהערט ויה ארויס אויף דרויסן. און בארף אין שטוב איז גיט דעקט אז וי גייט מיט די הויקע האר איז שוין ציין פל שגן ווי גורים איז די תציפות אז וי גייט אין פארק מיט די הויקע האר. דעריבער שפייט אין פוסק (תהלים קכ"ג) אשהך כגפן פוריה בגרתי ביהך תג. דער מיינט דער פון איז ווא אטרייגשטאק מיט פירות און וי איז אין די וועקעקע פון שטוב בארף ויה דא אשה הייטן אז אפירי די באקענט פון שטוב נאלץ גיט געהען קיין שום האר פון איר קאפ. גיט ציטאנען און געה וואס פאר ציין גרייטען פנים עס באקט די הויקע האר עס איז גורם אויבער ווא פיל קוקאליס. און אויף דער וועקט איז דאס גורם אז איר פאן נערט גישאלטן מיט צרות עס איז גורם סוף אירעקטיוו. עס איז גורם נאך שטעקטע ענינים אין שטוב דעם איז גורם אז עס נאך אראפ גיין דאס חשיבות פון אירע קינדער און וי וועלן גיגען אין ויה תציפות. דער אויבערשטער ווא אונז באשערקען פון וועקע תציפות. און דע יבער בארף די אשה זיין צו גידעקט און ויצין אין שטוב. און אויב ווא וועט אזוי טוען וועט אויף איר מקיים ווערן

כשתלי ויחיס מה דא בין בסיתוא בין בקייטא לא אתאכרו טרפוי ותדיר אשהכח
חשיבו משאר אילנין כך בנהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה
סתכרך בכולא בכרכאן דלעילא בכרכאן דלתתא כעותרא ככנין וכני דא דא דא
דכתיב הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' :

פרק שמיני

בו יבואר מצות חינוך אב לבנים בכמה ענינים נחוצים הנוגעים לדת התורה
והנה לפי האמור דענין כזה גורם לידי עניות ר"ל ולכמה הקלות גדולות כמה צריך
כל איש ואשה לשמור עצמו בדרך הצניעות וגם לזרז את בנותיו שחתינה
מורגלות מלדותן שלא לילך בדרך הפריצות ח"ו כגון מה שבע"ה נעשה בכמה
מקומות להיתר שעושין כהונת בלא בתי ידים כלל אי ואבוי כמה עין פלילי יש בזה
שמשאין כמה אנשים לידי ההרהור ע"ז, וגם כמה טאית ברכות לבטלה נעשין ע"ז
בעת שמכרכין נגדה והלא ידוע שנפסק בגמרא ובשלחן ערוך אורח חיים כסימן ע"ה
דספח כגולה נאשה במקום שהדרך להיות מכוסה הוא בכלל ערוה ואסור לוטר שום
דבר קרושה נגדה ואין חילוק בין בתולה לנשואה ולא היתר לבתולה רק לילך בפריעת
ראש אבל לענין שאר דברים המכסים אין נ"ט כלל ואפילו במקום שדרך כל הנשים
והבתולות לילך ככה אפ"ה אין שום היתר לעשות כמנהג הפרוץ הרע הזה וכמו שכתבו
כל הפוסקים [הלא המה האלוה רבא כסס הרוקח וכספר הפארת שמואל וכספר חיי אדם]. גם אין

נענין דר פסוק בניה קשתיהו ויהים דר שייטש איז דר פון לייגע קינדער נענין זיין ווי דר
איינליכטען אקובאט ווי דר איינליכטען סאי ווייזר סאי ווייזער נעמט נים פאקאנן זיינע בקעטער
אונ שטענדיג געפינט ער ויה שער נוי אגע בויסר אזוי נעמט זיין אינע קינדער זיי נעלן האבן
גרויסע ערדע איבער די גאנצע נעמט אונ גאד קענד איהר סאן נעמט גיבענשט מיט אקעם
נעמן מיט ברכות פון די איינליכטען נעמט אונ מיט ברכות פון דער נעמט מיט בייגקייט
מיט קינד אונ קינדס קינד דס שייטש אין פסוק רגה די בן יבנה גבר ירא ה' איז דר שייטש
פון פסוק אזוי אז אזוי נעמט גיבענשט דר קענשט וואס האט סאד פאר נאט ברה הוא :

אין דעם פרק איז געט פון דיא קצנה וויא צפאטער דארף זיין גינזיגען

קינדער קען נאר נים אפ פריגען פון אונזער היידיגע תורה :

הנה וויא עס איז געמט גינזאין אז דער ענין פון פריצות איז נאך צו ארעקקייט און
צו נאך פיל גרויסע שטויבליכען וויא פיל דארף ויה איינליכעס מאנעביל אונ
זיין פריא צו היינען ויה אונ צו גיין אין דיא נעמ פון צניעות. אונ אינע צו קען זיין
זיינע טעכטער אז וויא זאגן זיין איינזיגקייט פון זייער יונגענט נים צו גיין אין דיא נעמ
פון פריצות ח"ו דיינט וואס בעיה איז גינזאין אין וויסל ערשטער זיין מיוסער פירונג
קען באקט העכטער נאר אן ארבייל אז וויא גינזען וואס פאר זיין גיטעקע עביקה דאס
איז וויא פרייגען וויסל קענשען צו בייגבוב דעות אונ אינע וויסל הונדערט ברכות
דכטיקה ווירן דורך דעם גיטאקט אין דער צייט וואס קען באקט דיא ברכה קענן איהר
נארום זיין טפח אז עס איז אויפגעדעקט בייא זיין אשה וואו עס דארף זיין צו גינעקט
איז דאס אין בדר פון ערנה אונ קען טאר נים זאגען. זיין איינזיגקייט נאכט אונזעקען אונ
עס איז קיין חילוק צווישן זיין פתורה צו זיין אשה איש דען עס איז נים סתור
צו אפטרעה קער נים וואס זיא קינג גיין מיט דיא דאר אפ גינעקט. אבער אגע זאגען
וואס כאף זיין בייא זיין אשה צו גינעקט איז בייא זיין פתורה אינע דער זעלבער
דין. אונ אפזיין אין דעם ארט וואס דער גינזען פון אגע נשים אונ אגע פתולות צו
גיין אין העכטער אז איינליכע פון דעמטענין איז נאך קיין שום היתר צו זאגן וויא דער
קינד פריצות, גם דארף קען וויסען אז דאס וואס מיר האבען גינזען אז קען טאר

שום חילוק בענין מה שאסור לומר שום דבר קדושה נגדה בין איש אחר שאינה קרובה ובין אביה ואחות הכל דין אחד להם דהיינו שאפילו האב יוהר לומר דבר קדושה נגד טפח המנולה של בתו כשהיא מבט י"א ואילך [ולאמר אפילו נסמכות מזה עיין בספר שולחן שלמה] וכשירגיל את בנותיו מנערותן להיות בדרכי הצניעות גם כי תגדל לא חסור מדרך הטוב ההוא ויזכה לראות טמנה בנים הגונים וחשובים וכמו שהבאנו למעלה כמה מאמרי חז"ל ע"י. והנה ענין הצניעות רפה מאד כהיום בעו"ה שבאיהם מקומות הולכין למייל בחורים ובתולות יחדו ומי יוכל לשער גדול האיסורים והקלקולים היוצאים מזה ומי ראה כזאת ומי שמע כאלה כדורות שלפנינו הנהגת פריצות כזה כי אפילו אם לא יבא לידי איסור טמט הררורי עבירה קשין מעבירה ועובר על מה שאחז"ל על מה דכתיב וגשמתם מכל דבר רע טכאן אמר ר' פנחס בן יאיר אזהרה שלא יתרחק אדם ביום ויבוא לידי שוממה כלילה ועון זה הוא חסור מאד ומאד כידוע במאמרי חז"ל. ומלבד כל זה מצוי שהולך חוץ לעיר ובאים לידי יהוד ע"י הטיוול ואיסור יחור עם העריות לכך הוא ג"כ איסור גדול מאד ובזמנינו חפנויות הם עריות כי הם בחוקת נדות. [ודע עוד דאפילו אם היא עתידה להיות אשתו כגון שהיא אחר כתיבת התנאים אף אם יקל לעצמו למייל עמה (*עכ"פ) יותר מלהתייחד עמה שלא בפני אדם כי היא שוה לכל הנשים בענין זה ואין שום היתר כזה מחמת התנאים אפילו אם היתה מהורה וכ"ש שהיא בורא נדה כ"ז שלא טבלה כדון ע"כ איסור יחוד במקומו עומד (* וכ"ש

(*) ואל"ל מכתובות י"ב ע"א ח"ר יהודה וכו' כי הלא הם איירי אחר אירוסין שהיא מן החורה חש"ל גמורה משח"כ אחר כתיבת התנאים.

גיש נאמן. קיין היידיגען איבערשין ווארט אנגעקעגן אפ גינעקטע ארעקס איז. קיין שום חיזוק גיטא צוא טישען איין פֿרעקדין קעגנשען נאמט ער איז גיש איר פֿריינד אונ צוא ווישען איר פֿאטער מיט איהרע פֿריינדע דהיינו אז אפילו דער אייגענער פֿאטער דארף זיך הישען צוא נאנט איין היידיגען איבערשין ווארט קעגן איר אין דער צייט נאמט זי איז שוין עקף יאדער נאנט ביים איין אנדערן איז אפילו אז זי איז היידיגער (ווא עקף יאדער) אונ אז ער נעמט איין גיוויינען זיינע פֿעקטער פון זינדיגט צוא גיין אין דא נעג פון צניעות איז דער נאך אז זי נעמט ווערן גרעקער נעמט זי גיש אפ פֿרעקטין פון דא נוסע וועג אונ ער נעמט וזכה זיין צו זעהן פון איהר נוסע קינדער אונ גרויסע חשודים אין דער. והנה דער ענין פון צניעות איז בערה גרינג גיטאק אין אנדערע טעקעט נאמט גיטאק זיך נאמט גיטאק שפאצירען ברחמים מיט קרובות צוא נאמען נער קאן פֿענער זיין דא גרויסקייט פון דא עבירות נאמט אין דעם אונ דא קדקלים נאמט גיטאק ארויס פון דעם נער קאמט דאס גיטאקט אונ גיטאק אין פֿאצייטיגע יארן צווינען וועגן פון פריצות. אונ ווען אפילו זיין נאקין גיש קוקען צו קיין עבירה פֿאש איז דא שטעקטע פֿחשבות פון דא עבירה איז גרויס ווא דא עבירה גיש דוקא דא שטעקטע פֿחשבות קאן מען קוקען צוא טיטאט ריך נאמט דא עבירה פון דעם איז זייער שטעקקדיק אונ זייער פֿאקטקדיק ווא אונזערע היידיגע חקקים ריך שרייבן פון דעם אין פֿאך ערשער אז מען קאן חזקה פאר זינדיגען דא יארן פאר דעם עין אונ אויף איז דער שטייגער אז זי גיטאק דער שטאמט וואו קיין פֿענשין איז גיש דא איז דאס אביין איין גרויסע עבירה אז אבאמס פארשין נאך זיך פֿתיער זיין מיט איין אשה אפילו זי האט. קיין פאן גיש אפילו זיין קיינען גיש צוא קאן קיין עבירה גיש דארף מען ווישען אז דער חתן מיט דער פֿאך נאך חתנים דארפן אויף זיין גיטאק צוא פֿתיער זיין זיך אין דעם ארץ נאמט. קיין פֿענשין איז גיש דא נאמט פאר דער חופה איז זי גלייך מיט אנדערע גשים אונ עס איז. קיין שום דיער גיש מיט

דעם

(*) וואף זה נבא' הוא לאדם ישר (עיין ברכות מ"ג ע"ב)

בחינוק ונישוק מן התורה שע"ז בא הכתוב לא תקרבו לגלות ערוה כמו שכתב הרמב"ם פכ"א מהלכות איסורי ביאה המחבק או מנשק אחת מכל העריות עובר בלאו דלא תקרבו לגלות ערוה והמקילין בזה עתירין ליתן את הרין ע"ז בעוה"ב וגם לא יראו טוב בעוה"ז] וכמה מחויב כל איש להשית עצות בנפשו ולפקח בענין זה על בניו ובנותיו שלא ילכו בדרך הרע הזה ולערוך לפניהם תמיד את גודל העון שיש בזה וגודל הונות שיהיה להם כשהיו והירין מזה וגם לבקש רחמים תמיד מהש"י עליהם שלא יבאו לידי עבירה ודבר מכוער וכוראי יעוררו ה' ויקבל תפלתו וכדאיתא בתנא דבי אליהו מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים כסתר והיה לו עשרה בנים ואשה אחת וששה זכרים וארבע נקבות ובכל יום היה מתפלל ומשתמח ומלחך עפר בלשונו כדי שלא יבוא אחד מהן לידי עבירה ולידי דבר מכוער. אמרו לא יצאת אותה שנה שלמה עד שבא עורא והעלה הקב"ה את ישראל מבבל והעלה אותו כהן ולא נכנס אותו כהן לעולמו עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ומכני בניו עד חששים שנה ואח"כ נכנס לעולמו ועליו הוא אומר במח בה' ועשה טוב וכתוב במח בה' עדי עד ששני עולמות שלו שנאמר כי ביה ה' צור עולמים ע"ש. והכונה שמי שמשתמח לה' ומשליך כל במחיו עליו ומבקש רחמים שיהיו בניו הולכים בדרך התורה והיראה הקב"ה עוזרו שיהיה לו מהם גם כבוד וגדולה בעוה"ז מלבד שכרו הגדול הצפון לו לעוה"ב:

דעם קאם איז גינען הנאם און כ"ש אז עס איז אסור בחבב ובעלשץ זיין און אויף דעם איז דא איין ספערשער פסוק אין דער תורה לא תקבר קצות ערוה און פוזי שרייבם דער רמב"ם און דאס איז דאך רינע אז אַלע בתורות זענען גידות פאר סבירה און דא קאם מאבין ויד גרינג אין דעם זענען אנגינגייט צוא געבן דין והשבון אויף יענער נעקט און וויא זענען דער פאר קיין נוסף גיט האבן אויף דער נעלט) און וויפיל איז דאס קהיב יענער סענשט צוא וזיין עצות און צוא קליין ויד זענען זיינע קינדערצאך זיין נאדן גיט גיין אין דא שטעקטע נועג פון פריצות און שטענדיג פארשטעלן פאר וויא דא גרויסע עבירה וואס איז דא אי. דעם און דא גרויסע סכנה וואס וויא זעלן האבן אז וויא זענען זיין גיהנום אין דעם. גם נאך ער זעהן תמיד בעטין בתמים פון השירה אז זיינע קינדער זאלן גיט קיטען צוא קיין. עבירה און צוא קיין מיאסע זאך און ברכאי נועם אים הקב"ה העקשן און זיין הפקדה נועם זענען אן גיטשען און וויא עס שמויט אין דעם הייליגען ספר תנא דבי זאנדי עס איז גינען אפגעשט בייא זיין פלן וואס ער איז גינען אצרא שמים וואס ער האט גיהאט זעהן קינדער זעקס זקרים און פיר גקבות און אלע טאג פקענט ער ויד גינען צוא דער ערד און בעטין און מרפאל זיין צוא השירה אז איינער פון וויא זאך גיט קיטען צוא קיין. עבירה און צוא אינפאסיע זאכען האבען דא דבקים גינאנט אז אין אקליינע צייט איז גיקיטען עזרא און השירה האט בעקדה גינען אידן פון בבל און דער פלן איז אויף אויף גינאנען מיט וויא און דער פלן איז גיט נפטר גינאדן פון דער נעקט ביז ער האט וזכה גינען צוא זעהן פלגים גדולים פון זיינע קינדער יונ קינדס קינדער און אויף איהם שטייט אין פסוק במח בה' ועשה טוב וראב בקרין אין השירה און טאטעס אויף שטייט בקריו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים. האט בקרין אן השירה אייגן נארום צוא איהם איז גיידע זעקשין דא בנהא איז נוער עס נארפט צורין זיין בקרין אויף השירה און טוט זיין דצון און בעט דבקים אז זיינע קינדער זאלן גיין אין דער נועג פון דא הייזיגע תורה העקט איהם השירה ער נאך האבן פון וויא כבוד וגדולה אויף דער נעקט אויף. חזן זיין גרויסער שטר וואס איז איהם באהאקטן אויף יענער נעקט נארום צוא השירה איז גיידע זעקשין:

הקדמה

הנה כאשר שוה הספר נתיסד להיות נשים והירות לתתנהג כרין וכרת אמרתי בנפשי שמיב לצרף לזה הספר עוד דינים מהלכות נדה הנחוצים לאשה שתהא בקיאה בהן כדי שלא הכוא לירי מכשול ואען ואומר. הנה כאשר ידוע לכל גדול הצרות והמצוקות אשר נתהוו בעולם מדי יום ביום וכאשר אנו רואים שאין אף איש אחד אשר ימלט מצרות שונות ובוראי משפטי ה' הוא בצדק וביושר. ע"כ צריך כל איש להתכונן במעשיו ולראות היטב ולא על מעשיו לכר כ"א לראות להקן כל מה שיהיה ביכלתו גם מעשה וזולתו מהעונות העצומים אשר נכשלים בהם בני אדם. והנה כאשר ידוע בנות ישראל נשים צדקניות הן ואינן רוצות לחמוא ח"ו ומ"מ הרבה נכשלים בעון חמור של איסור נדה שיש ע"ז חיוב כרת והסיבה ספני שלא למדו הלכותיה ויש מהן הרבה שאין להם אבות שילמדו להם. וע"כ הדבר הזה הוא בנקל להם ואינן יודעות שיש בהלכות נדה כמה ענינים אשר בעיני האדם נראה שהוא דבר קל ובאמת הוא דבר חמור מאד שנוגע לאיסור כרת ר"ל ועי"כ בא האדם ג"כ אח"כ לצרות קשות ורעות. בנות ישראל התעוררו נא ורחמו על עצמכן וזכרו את אלהים היושב בשמים וגם רחמו על בניכם כי לכר העונש החמור שיש בעון נדה שהוא עונש כרת עוד הבנים נחשבים בני נדות אשר הם פגומים ומתועבים כמעט כמו ממורים וגם רחמו על עצמכם כי המשנה הקרושה אמרה לנו שמה שהיולדות מתות בשעת לידתן הסיבה הראשונה הוא מפני שאינן והירות בנדה, ואפילו אותה האשה שמניחין אותה בחיים ולא

אזוי וניא עם איז בענויטס אויף דיא וועלט. דיא ביטערע צרות געפאלן. וניא פיר געפאלן היינט אים אין אלע היינטיקע און גענאיי אעס אייגענעסטיגס הנדגה איז ריכטיג. בריוף יעדער גענאטש ויז גוט אום צוא קוקן. גישט אלדן גאר פיר ויז גאר אויף פייא אנדערע צוא גען גוט אלע מיגליכקייט צוא פערצקטען אויף דיא גרויסע פערצקטליכע זינד. וואס ווערין פיר גענאטשין געפאלן געשטאנדיקייט. און אזוי וניא עם איז בענויטס דאס (נשים צדקניות) יודישע קינדער גענען ב"ה גוט און פרום און וויקען גישט חקילה קיין שטענדיגן מוהן. גאר דאך ווערין געפאלן פיר געשטאנדיקייט אין דער פארקטעליכען איסור נדה (איסור כרת ר"ל) דער ווייז גייא דאבין גישט גיגערניט דיא דינים פון הקלות נדה און טייל ווייז גייא דאבין געפאלן גישט קיינע געשערין וואס גאלדן וניא גערנען, דאך אויף גייא וניא דיא נאכען גרינג און ווייסיגן גישט אז ווען גען גייט אכאפ דיא מיגליכע האר און גען מוט גישט וניא גען דאך צוא מוהן איז גען טייטער אין רעכטע נדה (בחוב כרת ר"ל) און דאך דאס קענען ארום אלע ביטערע צרות, יודישע קינדער געפאלענעס אויף און גענעקט אין איין גאט אין היקער און האט רחמים אויף איינע אונזערע קינדער גען גישט גענוג אז עם איז איין גרויסער פערקטעליכער איסור (כרת ר"ל) ווערין נאך דיא קינדער (גלי גידות) וואס גייא ווערין גיגעניט געטעס אזוי וניא (במקומות ר"ל) און אויף געפאלענעס אויף איינע יונגע יאדער, ווארום דיא היינטיגע קטנה שרייבט דאס וואס גייווערעס גייען ר"ל אונזעס פון דער וועלט אין דיא קיכעס, איז דאס ערשטע ווייז גייא גענען גיט גייהט אין הקלות

מהת בעת לרתת צריכת לידע שהוא מוזמנת עוד לעונש גדול וליסורים גדולים בעוה"ב, והיא תצטרך ליתן דין וחשבון על כל פעם ופעם שלא היתה והירה כדן, וע"כ חורנו והרפכנו את האזהרה הזו עם ענינים הנחוצים מאד טאותה הלכה מן הגאון הקדוש ר' שלמה זלמן ולה"ה אב"ד דק"ק ווארשא בעל המדרת שלמה אשר כל אשה תקח לה מועד לקרות ולזהר מאד שלא לסור מזה אפילו כמלא נימא ומי שאינה יודעת לקרות בעצמה להבין תבקש אשה אחרת שתאמר לפניו ותסביר לה הרבר והעיקר שלא תטנע סדר זה מחמת כושה ותשער בעצמה אלו היתה צריכה לאיזה מוכה שנוגע לה בעניני החיים שלה בעוה"ז בודאי לא היתה מתביישת ובפרט בדבר זה שנוגע לעוה"ז ולעוה"ב וגם נוגע לחיי בניה וכמו שכתבנו בודאי צריכה שלא תתבייש וכל איש מחויב לראות שתהיה אשה בקיאה היטב באלו הלכות וטוב ונכון שקודם שנכנסות בנות ישראל לחופה אבותיה או קרוביה יבררו לה איזה עקרים מהלכה זו אותן הדינים שצריכה להן לידע ובזכות זה יתברכו מטעין הברכות ויוכו לבנים ת"ח ואריכת ימים :

דברי הצעיר המלמט בהסכם הרבנים יצחק בר"ן מווארשא .

נדה. און אָפּיכו אָנעקע וואס מ'זאגט לעפּין באַרף וואו וויסען און עס איז אָהן געגרייט גרויס שטראף און שטענדיקע יסורים אויף יענער וועקט פאר רייע פארקטליקע עבירה און וואו וועט באַפֿין אָפּ געפֿין דין און חשבון פאר יעדער סאל באַרום האַפֿין מיר איבער גייט געדרוקט דיא אָנהאַר מיט דיא גייטיגע רינים פון הקב"ה נדה פון הייליגטן גאשעצקער צדיק הגאון הקדוש ר' שלמה זלמן וצמחה אב"ד דק"ק ווארשא און יעדע פרוי און נאך ויה צייט געסען צוא ליינען און דער פון גישט אָפּ צוא גיין דאס גרינגסטע נאך און ווער עס קען גיט ליינען נאך געסען איין אנדערע פרוי וואו נאך איהר גוט ערקלערן. און כמעט גישט ויה צוא שטענען. וואו נאך ויה פאך פערדן צו וואו באַרף האַפֿין איין מוכה נאס איר איז נוגע אין איר לעבן וואס וואו ויה געוויס גיט שטענען בפרט דאס איז נוגע אין דיא וועקט אין יענע וועקט און אירע קינדערסער לעפֿין באַרף וואו ויה געוויס גיט שטענען און יעדער באן איז כחוב צוא זעהן און ווייב וואו אין דיא רינים גוט קראר ווין. און דאס קעמט איז און יודישע מעכטער וואלן פריער אונטער דער חופה גיט גיין ביו דיא עקטערין אַדער אירע פריינד נאָרן איר אויס קערנען דיא הויפט רינים פון באַגענט וואס וואו באַרף חישקען. און בוכות זעה וועלן גיין גיבענטשט וועלן (מפגען בברכות) און וועלן וועלן ווין צוא האַפֿין קינדער פֿילמירי חכמים און צוא אַריבט ימים :

א.

כל איש מחויב לפרוש מאשתו כמין ליומטה היינו סמוך לזמן שהיא רגילה לראות ואפילו עדיין לא ראהה ואם אין לה זמן קבוע לזה צריכה לשאול אצל מורה הוראה איך לנהוג עם הפרישה שלה :

ב.

כל אשה שצריכה לשאול שאלה בעניניה איננה רשאה לשאול אצל אשה אחרת כ"א אצל מורה הוראה. ולמע"ה שאשה לא תרהיב בנפשה לפסוק איוה דין :

ג.

כל אשה שטרנסת שנפתח רחמה או שיצתה ממנה ליחה צריכה תיכף לברוק עצמה בחתיכת בר גקי וכשהמצא איוה דבר לח אם היא לבנה לגמרי מהורה ואם אינו כך או שנפתחה רחמה ובדקה ולא מצאתה אח"כ כלום צריכה לשאול שאלה וכן אם לא בדקה תיכף ששנפתח רחמה צריכה ג"כ לשאול שאלה :

ד.

בזמן שהיא טמאה בין טרם בין סבתם עד אחר המבילה צריכה להיות מרוחקת מבעלה שלא יגעו זה בזה. היא אסורה לישן על מטתו וכן הוא על מטתה אף שלא בפניה וכ"ש כשנשם היא שוכנת שם בודאי אסור להם לישן יחד אף כשהם מלוכשין בבגדיהם והעון מזה גדול מאד ויש עבד זה עונש גדול והוא בסמ"ק שדומה זה לאחר שמנגלג עצמו בבית הכסא. וגם צריכין ליותר כל זמן נידותה קודם המבילה

א.

יעקב אשה איז זיך מרדכיב אפ צוא שיידיען פון אידר סאן ווען עס קומט אויס אידר (נוסח) דאס גיינט קען ווען זיא איז גיוואהנט צוא זעקן אפילו זיא ויא האט נאך נישט גיזעקן אונ זיא ויא האט נישט קיין גיזעקט צייט מוז זיא פרעגן א שאלה בייא מורה הוראה ויא זיא נאך זיך נוהג זיין מיט דעם אפ שיידיען :

ב.

יעקב אשה וואס דארף פרעגן א שאלה מאד זיא נישט פרעגן בייא קיין אנדערע אשה. גאר בייא אין סודר הוראה. אונ רטעה. קיין פרוי זאל זיך נישט דער נעגן צוא פסקענען :

ג.

יעקב פרוי וואס זיא האט גישפירט אז אידר מיטער אדער גיפירט האט זיך גיפירט. אדער זיא שפירט אז עס איז עפס אפ גיזאנגען פון אידר. מוס זיא זיך באדן נישט בורק זין מיט ארין מיכל. אונ ווען זיא גיפירט צנאקייט אונ עס איז גאנץ קלאר איז זיא סודר. אדער ווען עס איז נישט גאנץ קלאר, אדער אפילו זיא גיפירט גאר נישט מוס זיא פאקען א שאלה. דעם גייזען אז זיא האט זיך נישט פאדן בורק גיזען מוס זיא אויך פאקן א שאלה :

ד.

ווען זיא איז מיטא ביא פון דם אדער פון איין פלעק ביז נאך זיא מיכלה מוז זיא זיין דער נויטערט פון איר פאן. גיא זאלן זיך נישט אהן ריען איינער דעם אנדערן ער מאד נישט שלאפן ביא אידר אויפן בעטער ווען זיא איז אפילו נישט אונ בפדס אז זיא איז אויך דא פארן ויא בנחצי נישט זיין אין איין בעטער אפילו אז ויא וועגן גיזען אהן גימארן דא. עבירה איז דער פון ווער גרויס דאס איז דער פאר דא איין שרעקליכער עניש וועגן גיפראכט אין ספרים בקרושים דאס איז גיזיך ויא ביא וואנגעקט

שלא להושיט או לזרוק שום דבר מידה לידו, ויהיו זהירין שלא יראה כשרה במקום המכוסה. ולא ישחקו שניהם יחד ולא ידברו דברי היתול וקלות ראש ולא יאכלו ביחד מבלי אחד והוא אסור לאכול או לשתות מהמאכל או מהמשקה שנשאר ממנה אך אם שפכו אל כלי אחר מותר לו לאכול או לשתות. בכל אלו הדינים אין חילוק בין הימים שרואה בהם דם ובין הימים שסופרת השבעה נקיים כי כל זמן שלא מבלה הרי היא נדה נמורה לכל הדינים ולמעה"ש שלא יקילו עצמן בכל אלו הדברים [ועוד נהרנה דברים המובא בגמ' ופוסקים עתה אסורה לעשות לנעלה] כי הם עבירות גדולות ולא יחמאו ח"ו את ימיהם :

ה.

דיני הפסק מטהרה

כל אשה שנמטאת מדם או מכתם יכולה לעשות הפסק מטהרה ביום החמישי אם פסק מלובב דמה היינו אם נמטאת ביום א' תוכל לעשות הפסק מטהרה ביום ה' ולמעה"ש ולמעה"ש ליותר היטב שיהיה הפסק מטהרה כדין כמו שנכתוב בסטור :

ו.

בדיקת הפסק מטהרה צריכה להיות סמוך לשקיעת החמה שהוא ערך שעה קודם הלילה. ואם לא היה כן, צריכה לשאול שאלה אצל מורה הוראה [ומה שכתוב בספר טעין מזהר אחר בין השמשות הוא טעות הדפוס] :

זה אין אין בית הכסא גם בארץ קען וזה היסין אין קער צייט וואס זיא איז אין נדה גיט קער זאנגען אקער ווארפן. קיין שום זאך איינער קען אנדערין. וויא זאגן זיין גיהט אז ער זאך גישט נעמן איר פאר בארגין זייב זיא זאגן גישט זאנגען צוא זאנגען אונ גיט גקין צוא זאנגען פון איין גלי ער פאר גישט גסין אקער טרינגען פון קער גלי וואס זיא זאסט איינער, נאר אז קען האט איינער גינגען אין אין אנדערע גלי קעג ער שוין גקין אקער טרינגען. עס איז גיט קיין (היזוק) אונטערשיד ביא דיא טעג וואס זיא נעמט זים, אונ ביא דיא טעג וואס זיא צייגט שוין דיא הינע טעג ביז זיא גייט מביקה. איז זיא נאך ארעכטע נדה. קיינען אקע זאנגען. למעה"ש גישט צוא פערנדינגען וזה נאךר קענאק אפ גיהטען צוא ויין אין דיא אקע דינים. ווארים דאס איז גרויגע גבירות. וויא זאגן חזו וויינעק זאגן גישט פאר נידעקע :

ה.

דינים פון אפ ציען.

קער אשה וואס איז כסא גיווארין פון דם, אקער פון איין פקעק, קען זיא באגין קעם אפצוג אין פינגסטען טאג, אויב עס האט שוין אויף גיהערט צוא גיין פון איהר דם, היינו אויב זיא איז כסא גיווארין ווינגי. קען זיא סאנגען קעם אפצוג דאנערשטיג למענה'ה רמבנה'ה גיט גיהט צוא ויין אז קער אפצוג זאך ויין קעכטיג קדין וויא ווייטער נעמט שטיין :

ו.

קער אפצוג בארף ויין איינער דיא זין גייט אונטער דאס איז אין קער איין געהע פאר נאכט, אונ אויב עס איז גיווען ווייניגער וויא איין - - - - - געהע פאר נאכט בארף זיא

ההפסק מהרה צריך להיות כך. תרחיץ הישב אותו מקום וסביב ותלכש כחונת לבנה ותציע על ממתה סדין נקיה ותקח חתיכת בד נקיה לבנה שמשתן או מצמר נפן [באנוויל] ולא תהיה חדשה אלא ישנה ותעייץ אם היא נקיה ולבנה הישב ובוזה תעשה הבריקה היינו שחכנים את הבד באצבעה עמוק עד המקום שמרגשת כשהיא עם בעלה ותברוק הישב בכל הצודיין בחורין וסדקין ואם כבר לה מאד להכנים הבריקה בעומק כ"כ כמו שכתבנו לכה"פ תראה להכנים בכל כחה עד המקום שירה מגעת בכל האפשרי ולברוק בכל הצודיין בחורין ובסדקין. והאשה שאינה עושה כן ומכנסת הבריקה כ"א מעט ומקנחת הפסק מהרה שלה כלום ולא תועיל לה שבילתה וחרי' היא בחזקת גדה [בחיוב כרת ר"ל] :

מהנכון שתנהג עצמה שאחר בדיקת ההפסק מהרה תכנים חתיכת פשתן נקיה בעומק וגם יהיה החוק ויהיה מונח שם עד הלילה ואח"כ תוציא ותראה אם היא נקיה:

מיום המחרת שאחר בדיקת הפסק טהרה זו תתחיל למנות השבעה נקיים ומחויבת לברוק עצמה שתי פעמים בכל יום משבעה הימים שחרית וקודם הערב בחתיכות

וְיֵאָמֵר אֶל שְׂאֵלָה (אורג וואס אין ספֿער טעגן טוהן שטוייט נאך בײַן הַשְׂמִשּׁוֹת אײַן נאָם אַנראַז פֿון דרוק :

דער אָפּצוג דאָרף ווײַן אזוי, וואָס זאל זיך גוט אַהױבן וואָסן דאָס אָרש און אַרש
דעם אָרש. און אַן טעגן אָפּקלאַרן העכער. און זײַנען אַ קלאַרער לײַכער. און נעמען אַנאָנע
וײַן טיכיל פון לאווניקט אָדער פון באַנאָויל. נישט קיין גײא טיכער און נישט קיין שטאַפּס
גאָר אײַן אָרט טיכער. און גײא קעקען אויב עס איז גוט בײַן און ווײַס. און מיט דעם
טיכער פאַרן דאָס בײַדקע. הײַנט וואָס זאל דאָס טיכער אַרײַן בײַנעגען אין דעם אָרש מיט
דעם פּינגער גאָנץ טיף. אזוי ווײַס וואָס זאל ער שפּירט ווען וואָס איז צוואַנען מיט אײַדער
פאַן און נאָר זיך גוט בולדק ווײַן אין אַלע ווײַסען און אַלע ווײַנקען. און ווען עס איז
אײַדער גאָנץ שווערער אַרײַן צוואַ בײַנעגען אזוי וואָס דאָ שטײט. צום ווײַנקעסטען כּסאָ וואָס
זעהען מיט אַלע קענעסטען אַרײַן צוואַ בײַדקען. אזוי טיף וואָס עס איז גאָר טינגלעך און
בולדק ווײַן אין אַלע ווײַסען און אַלע ווײַנקען. און דאָס וואָס איז גאָר טינגלעך און
וואָס בײַנעגען אַרײַן אַפּיסיל און ווײַס וואָס איז דער אָפּצוג גאָר גישט גישט אזוי. גאָר
עס העקט גאָר גישט אײַדער טיכער און וואָס איז ווײַסער אַנדה (בחוב פּרת ר"ד) :

עס איז גלייך ווי נחמך צו זיין אז נאך דעם אפצוג וואו זיין אריין בריינגען אריין
 שטיכער גאנץ שוין אונז איינע, אונז עס וואו דאס זיין דען ביי באכט. אונז דער נאך ווערן
 אויב עס איז גאנץ זיין :

פון בארגען גאך דעם אפצוגאן וואס איז אן הייזען ציילען דיא וויקען הייזען מען. את
ווא

גדר עולם

בר נקיה ולהבנינו בעומק כנ"ל ואם כבד לה לעשות כן בכל יום למעה"ש לכה"פ פעם אחת משבעת הימי נקיים [והעיקר ביום ראשון] מוכרחת לעשות הבדיקה ממש כבדיקת ההפסק מטהר ושאר הבדיקות תעשה איך שתוכל. אך כל אשה צנועה כל חוקל עצמה בהבדיקות ותברק עצמה היטב כל שבעת הימים ואם לא בודקה עצמה היטב אף באחר משבעת הימים בבדיקה טובה בעומק כמו שצריך להיות ורק הבניסה מעט וקנחה עצמה אינה נחשבת השבעת ימי נקיים לכלום ומבילתה אינה מבילה ועדיין היא נדה גמורה :

י.

כל הבדיקות צריכות להיות לאור היום ולא לאור הנר ולא לאור האבוקה [לאמפ] :

יא.

השבעה ימי נקיים צריכין שיהיו רצופים דהיינו שלא תראה בכל אלה הימים שום דם ולא שום כתם. ואם מצאה דם או כתם באמצע השבעה נקיים שנמשאה ע"י. צריכה לחזור ולספור שבעה נקיים מחדש ולעשות מקורם בדיקת ההפסק מטהר עוד הפעם כדון הנזכר למעלה, אלא שאינה צריכה להמתין חמשה ימים עד עשיית ההפסק מטהר כמו בתחלה אלא באותו יום שנמטהר מים תוכל לעשות קודם הערב ההפסק מטהר ומסחרת תתחיל לספור השבעה נקיים :

יב.

במצא איזה נשים שאינן יודעות איך להתנהג וכאשר צריכין לעשות ההפסק מטהר

ואי איך מחזיק זוף בנרק צוא וזין צנוייה מאל יעדען מאג. אין דער פריא אג פאר באכט זאג ויפערן קעג. באגן טיף טיף צריין טיפער. באהר ווען עס איז איהר שווער אזוי טיף בנרק צוא וזי ווא עס באהר זיין. רסענדיה אין נויניגקטען איין באהר פון דא ויפערן ריינע טעג (אונ דער הויפט איז דעם ערשטן מאג) מוז ווא באכטן א באדיקה אזוי ווא דא באדיקה פון אפצוג אונ אין דא רעשטע טעג נויניגקטען באדיקות. באר יעדע פויפער אשה באר זוף נישט גרינג באכטן אונ באר אג טאג גוט בנרק זיין. אפער ווען וזי דאט גיין איין פאר פון דא ויפערן טעג אויף נישט בנרק גינען באגן טיף ווא עס גיהער צום זיין. באר אפיקער צריין גיפערנגט אונ אפ גינען טעג. איז איהר ויפערן ריינע טעג נישט גינען טעג. אונ דא טיפער איז גיין טיפער נישט. אונ ווא איז ווייטער צעקטע נדה :

י.

אלע באדיקות באדיקן זיין ביא דא ליכטיקייט פון מאג נישט ביא גיין קעכט אונ נישט ביא גיין באכט :

יא.

דא ויפערן ריינע טעג באדיקן זיין באהר אפיקער. ווא באר אין דא טעג באר נישט גינען גיין כס אונ גיין טאג פאקע. אונ ווען זא דאט גינען דם אפער איין פאקע אין טיפער דא ויפערן ריינע טעג ווא איז פאטא גינען כס ווא אויפס ביא צייען ויפערן ריינע טעג. איז באכטן איין גינעם אפצוג רעקטין ווא אויבן איז גינען טעג. באר דא באהר נישט נאכטין גינע טעג אויף דעם אפצוג. באר ווען זא ווערט זיין גיין דא פאר באכט באכטן דעם אפצוג אונ פון באדיקן אן ווייטן צייען ויפערן ריינע טעג :

מיל

איין בודקת עצמן קודם הערב שמש ואומרת שמכונות במחשבה שתחילת ההפסק
טהרה מביום ובלילה עושין הבריקה מודיעים אנחנו אוהן שרם בחזקת נידות גמורה
כשעושין כן ומצוה לפרסם טעותן זאת

יג.

כלה קודם התהונה צריכה לספור שבעה נקיים קודם טבילתה וההפסק טהרה והבריקה
מהשבעה נקיים שזה הוא לבריקת שארי נשים ואסור לה להקל עצמה ח"ו
בשום אופן אף כחם השערה :

יד.

תחיל לספור השבעה נקיים סמוך להתהונה כשיודעת בבירור הוסן המוגבל
שהתהונה צריכה להיות :

טו.

אם באמצע ספירת השבעה נקיים אירע שנתאחר זמן התהונה ולא תהיה כהיום אשר
השבו בתחלה צריכין לשאל אצל מורה הוראה אם צריכה לספור השבעה נקיים
מחדש. ומצוה רבה לפרסם זאת כי כמה אנשים אינן יודעין זה הצריך לשאל שאלה
על דבר זה וסבורים כי כיון שספרה שבעה נקיים דיה :

יב.

שייך חייב קודם נתייבן נים. אונ אז ויית בארץ בארץ דעם אבצג. נענן ויית
וה נישט בודק פארבאכט. נאדער ויית נאנן אז ויית קאפין אין ויען. אין ויית נאכט
מאכן ויית דא בריקה. ואלין ויית וייען אז ויית ויען קעקסע נידות, עס איז א מצוה
דאס ספרסם צוא ויין :

יג.

א פכה פאר דא חרטה כוז ציידן ויען ויען פגע פאר דער טבילה. אונ דער
אבצג אונ דא בריקות פון דא ויען ויען פגע איז גליה ויית ויית אין אנדערע אשה
ויית פאדער ויה נאר נישט פאר דיענערין ח"ו אויף קיין שום פאר דא סיגנעסעס קאדער :

יד.

ויא נאד ערשט אן וייען ציידן דא ויען ויען פגע נאנקט פון דא חרטה :
ווען ויית וייעט שוין קאדער אונ ויער ווען דא חרטה קעט ויין :

טו.

אז איז מיטען ציידן דא ויען ויען פגע. האט ויה גיסאכט איין עיכוב אז ויית
חרטה וועט נישט קענען ויין אין דעם פאג קאס מען האט פריער אפ גישיקט. בארף
מען פרעגן א שאלה אויב ויית בארף איבער גיעס ציידן ויען ויען פגע. עס איז
א טריקסע מצוה דאס בעקאנט צא מאכן. ויית פיל מענשין וייען נישט אז בארסם בארף
מען פרעגן א שאלה. ויית מיטען אז ויית האט נאדער גישיקט ויען ויען פגע איז
שוין גענוג

מז.

דיני מבילה

ביום שצריכה לילך למבילה לא תאכל בשר כל היום וזולת אם אירע מבילה במוצאי שבת מותר לה לאכול בשר בשבת אלא שתנקר היטב בין שיניה בערב קודם המבילה כי אם יש דבר מה בין שיניה או על שיניה מבילתה אינה מבילה גם לא תלוש עיסה ביום מבילתה ולא תגע בכל דבר הנדבק על ידיה אך אם צריכה לעשות לכבוד שבת תעשה הכל ואך תרחוץ עצמה היטב אחר זה :

יז.

צריכה לילך לבית המבילה בעוד יום בכדי שתוכל לרחוץ את עצמה ולסרק ראשה וליטול צפרניה וכל מה שצריכה לעשות תעשה הכל ותעסוק בדברים אלה עד שתחשך. ואם אין באפשרי לה לעשות הכל קודם שחשכה מותרת לעשות בלילה אך כל תעשה במהירות ורק בשוב הרעה. ומאד יש לזהר שהאשה העומדת על המבילה כל תחפו ותרחק בהנשים שיכלו מעשיהן שע"ז לא יוכלו לעשות הכל כדון והאשה הדוחקת בהנשים שמהרו מעשיהן סחמאת את ימיה בזה ועונה תשא ואמורת להיות עוד מסוגית ע"ז אם לא תמצי מעשיה

יח.

צריכה לרחוץ היטב כל גופה וכל מקומות הנסתרים צריכה למדד אותם שלא תשא

מז.

דינים פון דיא מבילה.

דעם טאג ווען זיא בארף גיין מבילה זאל זיא דעם גאנצן טאג קיין פריש נישט עסן. נאדער אז זיא איז מובדל כנצאי שפה (שפה צינאכט) מעג זיא שפּת עסן פריש. נאר זיא זאל ניד גוט אים שטעקן צו ווישען דיא ציין פאר דער מבילה. נארום אז עס איז עפעס דא צו ווישען דיא ציין אדער אויף דיא ציין. אזי דיא מבילה נישט קיין מבילה. אויף זאל זיא דעם גאנצן טאג נישט קענען קיין פייג און נישט אן רייען קיין קעקעדיגע זאך. ווען זיא בארף מוהן קבד שפה. מעג זיא טען. נאר זיא זאל ניד באנד דער נאך גוט אפ וואשן :

יז.

זיא זאל גיין ציטלעך פאר נאכט אין מקוה. כדי זיא זאל קענען ניד פארין צונאמן אקעס וואס מען בארף מוהן אקעס פאר נאכט און עס זאל דויערן אין דער נאכט ציין. און ווען עס איז אפער איידר נישט מעגליך אקעס צו מוהן פאר נאכט. מעג זיא מוהן בייא נאכט. נאר זיא זאל נישט טען האלדנדיג נאר גימאסין. למענה זיא טינקערן זאל נישט יאגן אויף דיא ווייבער בייא דעם פארין. כדי זייא זאל קענען אקעס מוהן פארין. און דיא טינקערן וואס יאגט אויף דיא ווייבער פאר ווייבס זיא ניד איידר יאגן. און זיא טאדער נישט ויין קיין טינקערן :

יח.

זיא זאל נעמן ניד גוט ארום וואשן דעם גאנצן גוף. און אקע פארבארענע ארשט ביין צו באקין. עס זאל אויף איידר נאר נישט קלעפן. און דיא האר גוט צו קעקען

עליהם שום לכלוך. וצריכה לסרק ולחופ את שערתיה היטב וכל זה יהיה במים חמים. ואחר רחיצתה צריכה להשניח היטב על כל גופה אם אינו דבוק שום לכלוך בגופה ואם נקי הוא לנמרי ובהמקומות שלא תוכל לראות בעיניה תמשמש בידה אם אין שם לכלוך וכן כשהולכת על הסדרנות אל המקוה ומתלכלכים רגליה בעפר ופיט תרחוץ אותם היטב במי המקוה קודם מבילתה ותעייין קודם המבילה על רגליה ובין אצבעותיה אם הם נקיים :

ב.

האשה העומדת על המבילה צריכה להשניח היטב שלא תצא מהאשה המובלת בשעת מבילתה שום חלק קטן מגופה מן המים וגם על שיערה מאד צריכה להשניח שלא יצופו למעלה מן המים כי אף אם יצאת רק מקצת משיערה אחת כותך המים לחוץ אין מבילתה מבילה כלל והרי היא ערוין בנידותה באיסור כרת ר"ל ע"כ צריכין ליוהר מאד בזה. וסנהג טוב שהנשים לא ישאו על עצמן שערות גדולות כדי שלא הבאנה לידי מכשול במבילתן :

ב.

לא המבול עצמה בקומה זקופה וגם לא תשוח הרבה יותר מדי [וע"כ צריך שיה' גובה המים לכה"ס בורת למעלה ממכורה [נאפ"ל] כי יש מקומות בגוף שנסתרו כשעומדת בקומה זקופה וכן כששיחה עצמה הרבה ולא תבא שם המים אלא צריכה לכפוף עצמה מעט כמו בעת שעורכת עיסה. ודיה לא יהיו סגורים רגליה לא יהיו

אנ אים צוואגן. און דאס אָקעס זאל זיין קיט וואַקערס וואַקער. און נאך דעם באַדן זאל זיין ווי גוט אַרום זען דעם באַדן גוט אַויב עס קענט זיך נישט געפֿעס אױף דעם גוף. און אױב ער איז באַדן זיין. און דיא געמער וואס זיין קען נישט דער זעלן קיטן אױב זאל זיין אַרום באַדן קיט דיא הענט אױב עס איז גאר זיין. גס אז זיין גייט אַזאס אין סקנה און דיא פֿיס ווערן ציין גיטעטן אין באַדן זיין זיין פֿאר דיא סבילה גוט אַפֿ וואַטן אין סקנה דיא פֿיס און צווישן דיא פֿינגער און ביין קען אױב עס איז גאר זיין :

יט.

דיא טקערן באַרף שטאַרק אַכטונג געבן זשעט סבילה אז עס זאל נישט אַרום שטארן זיין שום דאָס פֿון באַדן זיין פֿון וואַקער. און אױף דיא גאר שטאַרק אַכטונג צו געבען עס זאל נישט אַרום שטארן אַדער שווערן אױפֿער דעם וואַקער. וואַרום אז עס דאָס אַרום נישטאָרט פֿון וואַקער אַזינד אױן ברעג פֿון אױן גאר איז דיא סבילה גאר נישט קיין סבילה און זיין איז ווייטער אױן רעכטע גדר ע"כ איז אַכטונג טוב אז ווייטער זאלן נישט זיין און גרויסע האַר פֿיר זיין זאלן נישט קענען צו קיין קעשד אין סבילה :

ב.

זיין זאל ווי נישט טוב זיין אױף גישטעלט. אױף נישט שטאַרק אױן גיבן זען עס איז דיא געמער אין גוף וואס ווערן פֿאר באַדן זיין דאָס. און דאָס וואַקער קוקט נישט אױף זיין באַרבער זאל זיין טוב זיין אַכטונג אױן גיבן זיין אױף זיין זיין קענען ענין. דיא הענט זאל זיין נישט באַלדן צו גיבן זיין. דיא פֿיס זאל זיין נישט

מחובקים זה בזה שאם היו רגליה מדובקים זה לזה ומדיה סגורים עד שלא תוכל לבא שם המים ביניהם לא עלתה לה מבילתה. פיה אינה מחויבת לפתוח שתבא מים לפיה אבל לדבק שפתיה ביותר אסור. אך צריכה שיהיו שפתיה רפויים כמו שהם חסידים. עיניה אסור לסגורם היטב וכן לפתחם ג"כ אסור אלא צריך שיהיו סגורים מעט. וצריכה ליזרזר בכל אלו הרבירים כי כמה דברים מעכבים המבילה אף בדיוכד ואם לא חוזר בהם הפסל את מבילתה. ולכן לא תעשה המבילה במהירות כ"א בישוב הדעת כדי שתזכור את כל אשר צריכה לעשות ובכל אשר צריכה לזרז :

כא.

אם אירע מבילתה בליל ש"ק צריכה לילך לבית המרחץ בעוד היום גדול לא פחות משעה שלשה קודם וכן הדלקת הנרות כדי שיהא לה שהות לתקן את עצמה היטב קודם וכן הדלקת הנר שלא הבא לידי חילול שבת ח"ו ותוכל לילך להדליק נרות שבת בוסנה ואח"כ תלך לבית המבילה. ואם נתאחרת ותראה כי לא יהיו לה שהות לבא להדליק הנרות בוסנה תגיד לבעלה שהוא ידליק הנרות כדי שלא תצטרך למהר את עצמה מתחת זה וע"י המהירות לא תעשה הכל ח"ו כיאית. וקודם כל דבר תמול צפרניתה ותסרק את עצמה כל עוד שלא שקעה החמה כי כשתשקע החמה ותשכה אסור לעשות זאת ובטילא תהא צריכה לרחות מבילתה ליום אחר. ואם שכתה לימול צפרנית ושקעה החמה צריכה לישאל אצל מורה הוראה. והנני מזהירם ומדריעם כי האשה

גישט האקטען צוא נאכען. נארום אז ויא האם ריא הענט גיהאקטין צוא גיבאכט. גידער ריא פיס גיבאקטען צוא נאכען וועלעכעס דאס וואסער קען גישט ציין קיסען. איז ביא טבילה גישט קיין טבילה. דאס טויר דאך ויא גישט געגענען עס נאך אריין גיין נאכער אין טויר. אזוי נאך ויא גישט שטאק צוא באדין ריא ליפין. נאר ויא נאך ויא אביסער צוא האקטין צווי ויא עס איז געוויקטקייט. דעם גזיקען ריא איהען נאך ויא גישט שטאק געגענען. אונ אויך גישט שטאק צוא האקטין. נאר אביסער צוא גיבאכט. ויא טויר גינאריקט ניין אין דעם אקטען. נארום אז ויא איז גישט גינאריקט איז דעם געגענען איז ריא טבילה גישט גינאריקט פאר קיין טבילה. איבער דעם נאך ויא ריא טבילה גישט מאכען האקטין. נאר ביט גישט בדעת. ויא נאך איז ווען האבן אקטען נאם ויא דאך גינאריקט ויין :

כא.

אז ריא טבילה קיסט אים פרייט צוא נאכט נאך ויא גיין אין באד גאנץ פרייט פרייט אים ווייניגסטנס א שעה פאר זיכט צינדען כדי ויא נאך אקטען קענען פארשט מאכען ויה פאר נאכט ויא נאך גישט קיסען צוא חילול שבת חו' אונ ויא נאך גיין אהיים דיקט צינדען אין דער צייט אונ דער נאך נאך ויא גיין צום בית המבילה. אונ אז עס איז שוין שפעט דאך ויא הייסן איידער ויא גייט אקטען דעם טאן דיקט צינדען כדי ויא נאך ויה גיט דאך אהיים היילן גיין דיקט צינדען נארום דאך דעם קען ויא גיט טאן צינדען ויא קען דאך אונ ויא ויא קיסט צווי איז דאס געשטען ריא געגרי אכאם צוא נעקען אונ אים צוא קענען ויה איידער ריא נין גיט אונטער נארום אז עס וועט שבת נאר קען דאס גיט טאן. וועט ויא דאך גיט קענען גיין אין טבילה אונ אויב ויא נאם פאר געטען אפ שניידען אונ דער ווייז איז גינאריקט שפעט דאך ויא פגענען אשאקה. קען איז כיהר אונ קען נאריקט גאנץ שטאק אז ריא נאך ויא געגרי געגרי נאך ריא

אשר הסרן את שערה או תחתוך צפרניה אחר זמן הדלקת הנרות היא מחללת שבת שיש בזה עון מיתה ח"ו ומה שאומרות איוה נשים כי מפני מצות מבילה מותר ליטול הצפרנים או לסרק את שערה גם אחר זמן הדלקת הנר מודיעים אנחנו כי מועות הן בדבר זה כי לא הותר שום איסור מחמת מצוה זו ולמעה"ש שלא להקל עצמה ובל תחטא את ימיה בעין חלול שבת ח"ו :

כב.

הנה יש עוד הרבה דינים מהלכות נדה הכתובים בספר מעין מהור ועוד בכמה ספרים אשר כל אשה מחויבת ללמוד אותם ולא כאיוה נשים שאומרות שהדינים מספר מעין מהור הוא רק לנשים צדקניות. לא כן הדבר אלא שכל הדינים מספר מעין מהור מחויבת בהם כל אשה ואשה ואסור לסור אפילו מאחד מהדינים אפילו כחוט השערה אם לא בשאלת מורה הוראה ואנחנו כהכנו בזה רק עקרי דינים המצויים ביותר שמחויבת כל אשה ללמוד אותם הרבה להיות בקיאה בהם שלא תכשל בהם ויש כמה נשים עלובות אשר לא ידעו לקרות בספר ומחמת זה נכשלים ר"ל בכמה דברים שהם ח"ו כנרות נמורות. ע"כ אנו מכששים מאד מאד שאותן הנשים היודעות לקרות בספר ירחמו על אלה הנשים העלובות שלא יחמיאו ימיהם ח"ו ולהוריע וללמוד אותן את עקרי הדינים הנחוצים עד שיהיו בקיאות בהן וידעו לזהר בהם ובזכות זה יוכלו לכל טוב ואושר בעוה"ז ובעוה"ב אמן :

כג.

יורדת במדינתנו אינה צריכה להמתין שמונים יום לנקבה כמו שנוהגות איוה נשים.

צייט פון לעבט צינדן. איז ווא מ'האט לשפּת וואס עס קומט דער פאר מיטה דיו און וואס פיר נייגער זאגן אז וועגן דא מ'האט פון מ'האט קען מען שניידען נעגער. דער קעגן אדער צוואגן נאך דא צייט פון ריכט צינדען. זענען מיר בודע אז וויא זענען אין דעם גאר גינאקט. עס איז קיין שום זאך נישט מ'האט צו ריב דא מ'האט פון מ'האט. און כמעט דא נישט נאך מ'האט צו זיין וויא זאגן ויך נישט פאר וינדענען וויינערע יאדענען :

כד.

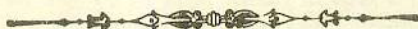
עס איז דא נאך פיר דינים פון נדה וואס שרייבן אין ספר מעין מהור. און אנדערע היידעקע ספרים וואס געדע אלע איו וויא מ'האט צו לערנען. און נישט צוויא וויא מ'האט זאגן אז דא דינים פון ספר מעין מהור איז נאר פאר דא פרויע וויינער. עס איז נישט צוויא נאר דא אלע דינים פון ספר מעין מהור איז פאר געדע אלע מען פאר נישט אפ מ'האט דא מ'האט קען דא פון אלע דינים מ'האט מיט א שאלה פון א מורה הוראה. און מיר האבן נאר דא גישיקעט דא הויפט דינים וואס גיווינענדיק איו. וואס קען באקאן וויא שפארק צו לערנען און נאך קאדיר צו זיין. און עס איז געבאך פאר באקדן פיר וויינער וואס קענען נישט לוינענע דערע ווערן וויא דא נאךש (נישטמיינענדיק) אין פיר זאכן וואס וויא זענען דא רעכענע גידות. ע"כ קעט מען וויינער און וויינער אז דא וואס קענען גינענע זאכן ווערן בחקנות צו האקען אויף וויינער יאדענען און וויא צו זענען און קאדיר צו באבן אין דא גישיקע דינים. ובזכות נא וועט וויא נאט און וואך זיין אויף דער וועט און אויף וועט זאגן :

איוולדת

אזא מיד אחר ארבעה עשר יום מיום לידתה לנקבה ושבעה לזכר והוא נמורה מרם
 תוכל לעשות בדיקת הפסק טהרה ותתחיל לספור שבעה ימים נקיים והמכל כדון ומותרת
 לבעלה אך אם הבא דם אחר טבילתה אסורה לבעלה כמו כל הנשים :

כג.

צוידת דארף ויא ניש ווארטין אין אונזערע פרינצות קיין אכטציג טעג גנקבה ווא
 אנדערע ווייבער נעמען זיך נהג נאר ווא עס גייט. אונזע פערציג טעג פון גינען צוא
 איין גקבה אונ זיבען טעג פון אדער אונ ויא איז היין גינארין פון כס קען זיא פאכין איין
 אכציג אונ אן הייבין צוא ציידין זיבין ריינע טעג אונ טויגל זיין זיך איז זיא מוכר צום
 מאן נאר צו ויא נעמט איבער אגיים זעהן דם נעקט ויא אויף אסיר צום מאן אקראפ
 ווא זקע :

התימת הספר

ודע עוד דמה שנתפרץ באיזה מקומות כהיום שהבחורים [פורעי מוסר ובני בלי הרבות] מרקדים עם הבתולות על החתונות עין פלילי הוא ועוברים בזה על כמה וכמה איסורים וכבר אחול המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה של אשה כיון שמסתכל בה כדי ליהנות אפילו יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם וזהו אפילו בהסתכלות בעלמא וכ"ש בזה שהוא מרקד עמה ועובר על זה כמה דכתיב ולא התורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם [וכמו שמפרש בספר החינוך ע"ש] וגם על מה דכתיב ונשמרת מכל דבר רע ואחול"ל שהוא אוהרה שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי מיטמא בלילה הרי דאפילו הרהור בעלמא שהוא שלא כהיגון אסרה התורה כדי שלא לבוא לידי מיטמא וכ"ש בזה שהוא עושה מעשה כפרהסיא להביא עצמו לידי הרהור ולידי הסתכלות וגם בודאי לידי מיטמא בלילה ג"כ לבסוף ועל כולם מצוי שעובר ע"י הריקוד גם על הלוא דלא הקרבו לגלות ערוה וכפי מה שידוע שכתבו הפוסקים רבותות דיון בכלל נדות הם משיגיעו לימן וסת ובכלל עריות הם ולפעמים מחבקיין ומנשקיין איש את דעהו בעת הריקוד שהוצה"ר בוער בקרבו ועובר בזה על לאו זה וכמו

ודע ואלקט ויסיין וואס עס איז אויף גיבדאכין גינארין אין אייניקע ערשער אז בחורים באגיין מיט מיידלעך אויף תחנות איז אגרויכער עין און ויזא זיינען דער מיט עובר אויף כמה עבירות דא גיבדא וואנט אז איינער איז כולן צוא קוקן אויף איין אשה אפילו אויף איר קהינער פינגער אפילו ער האט תורה אין פגש'ים טובים ויזא איינער הייליקער בשה רבינו וועט ער נישט גישיינקט ויערין פון גידנס און דאס איז דאך פארין קוקן צהיין און כל עיניו ער מאנצט אויף מיט איר איז ער עובר דורך דעם וואס דא תורה וואנט ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם איז דער מיין איר ואלט נישט אומגעקוקט אפער הארצין אין נאך איינעם אהין דהיינו כהע ואל נישט נאך גיין נאך דא הנאה פון גוף וואס דס קענטשין ווילצאך וויא באלד דאס איז נישט נאכט רעזן און ער איז עובר אויף דעם פסוק ונשמרת מכל דבר רע וואנט אויף דעם דא נסרא אז דאס איז אפאריזאן אז דער קענטש ואל נישט דאבין קיין תרורים וואס הייבט כיואפע גידיינקען כדי ער ואל נישט קוקען צוא מיטמא בייא נאכט היינט אפשיטא שיין דא אז ער מיט אדערקע פעולות וואס דאס בריינגט דעם קענטשין צוא אלע תרורים און צוא הסתכלות וגם צוא מיטמא בייא נאכט און איבער אקע איז קעני ער ואל עובר זיין דורך דס מאנצין אויף דעם נסיק ולא תקרבו לגלות ערוה אין וויא דא פיקים וואנט אז דא בתורות זיינען אקע ברהקה אז ויזא זיינען נדות זיינען גיזא דאך אין כול פון עריות היינט מסילא וויא ער איז איר מתבק והיינו ער געבט איר ארום בייא דעם מאנצין איז ער עובר אויף דעם דא היינט וועט וואס פאר איין הארבע עבירה דאס איז דער דין איז פון דער תורה אז כהע ואל אידן גייסין ער ואל מתבק וגינצק זיין איין נדה דארף ער דך בעסער לאוין הארגענען אין דאס נישט מאן אין דער געשט מיט איין אייניגעס רעזן און מיט אזוי איין עבירה אין אפילו דא איז אן גיבדייט צוא זיין זיינע אנויב דרייט דאס איז נאך תנאים איז אייך אסור אין דא אלע וואבן און עס איז קיין שום היתר נישט מתמח דעם גם דורך אומעלכע התקרבות קען ער היינה קומען צוא איין עין וואס דער פאר קוקט כרת דאס הייבט אפ גישיינקענע נאכין ריל אין כפר

שכתבנו בפ"ח בשם הרמב"ם ועין פלילי הוא מאד. והוא מאכזריהו דערוות שצריך להרג ולא לעבור ע"ז אפילו אם היו כופין אותו ע"ז ואוי ואבוי יהיה להעושים כן בשאם נפש. ואפילו אם היא עתירה להיות אשתו כגון שהוא אחר כתיבת התנאים נ"כ אסור בכל הדברים הנ"ל ואין שום היתר בזה טחטת שנתקשר עמה בתנאים. גם יכול לבוא מענין הרע הזה של התקרבות אהרדי לכמה איסורים גדולים של עון כרת ר"ל ובבר אה"ל בנויר סחור לכרמא לא הקרב. ואיתא בס"ח סימן קס"ח וז"ל אל הערב בנים ובנות פניחמאו וכרתיב או תשטח בהולה במחול והיינו לכרה אבל בחורים וזקנים יחדו וכן בסוף תהלים בחורים יגם בתולות ולא אמר בחורים עם בתולות כמו שאמר זקנים עם נערים. מעשה באדם שהיה רוכב יחידי בלילה והלכנה וזרחת באותו לילה והיה ריכב במדבר והיה רואה חיל גדול ועגלות גדולות ועל העגלות יושבים בני אדם והמושכים העגלות בני אדם ותמה מה היו עושים כשנתקרב אצלם הכיר מקצתם שכבר מתו אמר להם מה זה שאתם מושכים כל הלילה העגלות ומקצתכם על העגלות א"ל בשביל ענינו כשהיינו חיים כאיתו עולם היינו משחקים עם נשים ובתולות ועתה אנו מושכים העגלה עד שכך אנו עיפים ויגיעים שלא נוכל לנהוג יותר ואז יורדים איתם שער העגלה ואנו עולים ונחים ונוהגים אותנו עד שיגיעים ועיפים ואח"כ הם עולים ונחים וזהו שנאמר הנני מעיק תחתכם כאשר תעיק העגלה וכתוב הו' מושבי העין בחבלי השא וכעבות העגלה חטאה [היינו שסכל עין נברא משחית והוא נעשה כבר מאד כעגלה מעונה שצריך למשכו בעבותות גדולות ובע"כ צריך האדם למשכו מפני אימתו והענין הוה הוא הכל מדה במדה כמו שהיה פה מרקד כ"א לפני חבירו עד שהיה מתיגע ושובת וחוזר השני ומרקד לפניו עד שהוא מתיגע וחוזר חלילה וכן נעשה אח"כ העונש] והישרים מכים את המולוכים [קורא ישרים לשלוחי הרין שהולכים עמם בצוותא חרא ומפני הרמו שמביא ע"ז מהכתוב שנאמר

חסידים שמיים עם קאריין ואר גיט סימן בנים ביום בנות אין איינעם ווארעם ויי קענען דורך דם קרן צו עבירות און דר צו איז ראיות פון פטוקים גם בריינגט ער אמעשה נורא אקאל האט אקענטש גיריטין אין דער כדבר איינער אקצין בייא נאכט און דיא רבנה האט גענצקאלט גיש גיט האט ער דער גען אגרוסע חיל גיען און גרוסע וועגן אין אויף דיא וועגן ויצין קענטשין אין דיא וואס קענען דיא וועגן גיען אויף קענטשין האט ער וואך גיער גיוואונדערט וואס איז דאס איז ער צוא גינאנגען גענטש דט ער דער קענטש אז דאס איז קענטשין וואס גיט ויגען שוין לאנג גישטארבן האט ער גיט גיפערענט וואס איז דיא מעשה וואס איר שלעכט אנאנצע נאכט דיא וועגן און אנדערע ויצין אויף דיא וועגן האבן ויט גיענטשערט דאס איז איבער אונזערע עבירות בשעת כיר האבן גילעכט האבן כיר גיטאנג עם נשים, ובתולות דער פאר שלעפן מיר איינער דיא וועגן ביו כיר ווערן וייער אפ גיפאטערט אז מיר קענען שוין מעהר גיט רירן פון ארט גיען אקאס דיא קענטשין וואס אויף דיא וועגן אין מיר גיען ארויף אויפן וואגן אין כיר רוען אביסיל אפ ביו וואנען ויט ווערן פאר פאטערט גיען ויט אין דאס איז אלץ מדה בקדה דאס הייסט אקאס אנמקעגן אקאס ויט עם פירט נאך בייא איין פאנץ איינער גיט אנמקעגן דעם אנדערן ביו וואנענט ער ווערט פאר פאטערט שטעלט ער וואך אויף איין ארט און יענער טאנצט אנמקעגן איהם אז ויט פירט וואך דארטן מיט איהם ער וויר געביה גיט שלעפן דעם וואגן נאר דיא פיינערדיקע שלוחים שלאגן וייער אז ער זאל פירן דעם וואגן אס ויט איינער מרייבט אפערד ער זאל פירן דעם שווערין וואגן ווארעם דער כלל ויט פאלד ער איז נאך גינאנגן נאך דיא

שם ישרים] כמנהיג את הבהמה והעגלה שנאמר נמשל כבהמות נדמו וכתוב בחריה וידרו בם ישרים לבקר [ר"ל ש"ם שהישרים רודים בהמוליכים כמנהיג את הבהמה] ומי שעושה מעשה בהמה בחייו יש לו לעבוד באותו עולם כבהמה עכל הספר חסידים וע"ב צריך האדם לזהר בזה מאד מאד :

והנה ירוע כי יש על כל איש מישראל מ"ע טהות להוכיח בעמיתו כשנכשלין באיזה איסור כמו שנאמר הוכח תוכיח ונ"י ועי' שמוכחו הוא מציל את עצמו שלא יהפס באותו חטא דכשם שנפרע הקב"ה מעושי העון כך נפרע מאלה שהיה בידו למחות ולא סיחו וכמו שאמרו חז"ל (שבת נ"ה) מי שיש בידו למחות באנשי עירו ולא מוחה נתפס עבורם ומי שהיה בידו למחות באנשי ביתו ולא מוחה נתפס בעון אנשי ביתו וגם ירוע דכל איסור שנעשה בפרהסיא הוא חמור הרבה יותר מבצנעא שנקרא מחלל ש"ס בפרהסיא ואז גם חייב ההוכחה גדול ביותר שלא יאמרו הותר מצותי של הקב"ה וע"כ גם במנהג הרע הזה שעוברים בפרהסיא על עון חמור של קריבת עריות והרהורי עבירה וכנ"ל כל איש ישראל השם נגע בלבבו חלילה לו לשתוק ושלא למחות בזה ומי שיכולת בידו למנוע ולא מנע הלא יתפס גם הוא בחומר העון וכנ"ל וכראייתא כעין זה ג"כ בויקרא רבה על הפסוק שה פוורה ישראל. ישראל נמשלו לשה מה דרכו של שה לוקה באחד מאיבריו וכולם מרגישים [היינו כל הצאן דררכן להמשך זה אחר זה וכשאתח לוקה באבריה ופסקה מליך עוד כולם יעמדו באותו מקום] אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים תני רשב"י משל לבני אדם שהיו באים בספינה נמל אחד מהם קורח והתחיל וקרח תחתיו א"ל חבריו למה אתה עושה כן א"ל מה איכפת לכם לא תחתיו

תאנת הנוף אי ער גיגליקען וויא דיא ביהקה וואס אייבער דיא בייסעל גראו וואס זיא דער נעט אין רויי קען זיא אייבער קערען דעם גאנצן וואגן אין רויי אריין און זיך אויף קאלענען און וויא עס שטייט אין פסוק נמשל בבהמות נדמו. על כן דער וואס איז געשטענען דאך פון אזוי איין דרך גייער איינגעלויפן וועט ער גער פאר ווכה זיין צו עולם בנא און ער וועט גיצול ווערן פון גיהנם.

והנה עס איז געוואקסט דיא קצנה פון הוכחה אז כל יתדאגל איז מרעב צו שטראפן און אפ צו האלטן אידן פון איין עבירה און אז ער קען אפ האלטן און ער שטייגט ווערט ער אויף גיגליקען אויף גענעטס זינד אזוי וואגט אונז דיא גבירה אין שבת (דף נ"ה). אויף איז געוואקסן אז געזער זינד וואס ווערט גיטאן בפרהסיא פאר אפליע קענטשין איז עס אפליע שטארקער עס ווערט אן גיירטווייגל שם שמים בפרהסיא היינו ער ווייזט פאר אלעמען אז אים פארט גיט פאר דיא מכות פון הקב"ה על כן איז דענקטמאל דיא קצנה פון הוכחה אויף גרעסער קען ואל גיט מיינען אז עס איז טאקע דאס דאס די קצנת השיי ע"כ אין דעם שלעכטן סנהג וואס קען איז עובר פאריי פאר אלעמען אויף אזוי א סארבין עין פון עבירות און הרהורים דעים ר"ל איז געזער איד מחויב גיט צו שטיינען און אפ צו האלטן וויא זיין מיליבקיט איז פריי ער און אנדערע אידן ואלץ גיט גיגליקען ווערן פאר דיא גרויסע זינד ווארום אידן זיינען עבדים איינער פאר דעם אנדערן. און אזוי ווערט גיבבאקט אפאל איז סדרש פיל קענטשין זיינען גיפארין אויף א שייף האט איינער גיבבאקט אצאדא אין שייף האט קען אים גיפערענט צו וואס טאקט דאס האט ער וויא גיגליקען איד טוא

אני קודם אל מפני שאהיה מציף עלינו את הספינה ע"ש. ויש לו להשתדל ולהעריך לפניו בנחה חומר העון וגנות הדבר שאמנם מלבד חומר העון חרפה הוא לבני ישראל שנשתבחו מעולם במדת הצניעות ופריצות גדול כזה מנונה מאד להם ורק מפיתוי היצר נעשה הדבר כהיתר אצל הצעירים ואינם מתבוננים חומר העון וגנות הדבר ואף אם לא ישמעו לו הלא קיים מצות הוכחה ואת נפשו הציל וגם באמת בודאי אם לא ישמעו לו כולם יש הרבה בחורים ישרים שנכשלים בזה מפני שאינם מתבוננים בחומר האיסור וכשיעריך להם בודאי יפרשו מזה. ואמנם גדול זכות המוכיח המונע בזה רשכשנעשה איסור חסור בפרהסיא ולא נמצא אף אחד שימחה בדבר יש חרון אף ר"ל על כולם מחמת שעוברים על רצון המלך בפרהסיא ואין איש שם על לב לחוס על כבודו של מלך ולקנא את קנאתו והחם לכבודו ועומד למקנא קנאתו וזכותו גדול שע"ז משכך חמתו של הקב"ה וכמו שמצינו אצל המעשה דפנחס שאמר הכתוב הנני נוהן לו את בריתי שלום מחמת שהשיב חמת ה' מישראל ע"י שקנא קנאתו ואמר במדרש משל למלך שהיה עובר וסיעה של נערים עומדים וקלל אחד מהן את המלך נתמלא המלך עליהן חמה בא תושב אחד שהיה ביניהן ונתן מסמר אחד [היינו מלשון סמרו על פניו] לאותו שקלל את המלך מיד שככה חמתו של מלך ע"ש. והנה על כל אלה לפלא בעיני על המחזותנים אבות החתן והכלה שכל ישעם וחפצם לראות טוב על ביניהם שהכניסם לחופה שיחיו חיי שלום ויצא מהם דור ישרים ויוכו לעושר וברכה מה' וכן

פוא דאך אויף סײן אַרם האָבן וויא אים גײאָנט שױפּה מיט דעם בײַנאָנקט דאָך דאס וואָסער פון גס אויף אַלעקען. ע"כ דאָרף קען זײַה מײַנעל ויין אונ פאַר לײַנען וויא מיט גוֹשען דא גרויסקייט פון דער זינד אויף דעם גײַז דער פון וואָרם אויסקער דא גרויסקע געבירע אײ דאס א גרויסקע דײַפּה פאַר אידן וואס זײַנען גרויסקט גײַנארין מיט דא גבירע געציעות קער גיט דער זינד דער פאַר געלענט וויא דא אוינען וואס זײַא פילן גיט דא וינד אונ דעם גײַז פון דעם אונ ער האט גאָר גיבאָנט דא וואָ גאָר אונ שײַן ודנה אז ער וועט ריידן אונ פון קען וועט אים אַפּילו גיט פאָלגן האט ער געבן גינען דא קאָנא פון דערקתה אונ פון זײַה אַראָפּ גינעקען דא וינד אונ גאָקט א גיסקל וועט גינעם העקען זײַנע רייד דא אַרײַנגעלײַקע קענטשין וואס ווערן געלשן אין דעם גבירע בע סתבת זײַא וויסן גיט דא גרויסקייט פון דא געבירע אונ די שאַנד וואס אײַן אין דעם אײַן אײַן וועלן הערן וועלן זײַא גלײַה אפּ שטײן פון דעם, אויף באָרף קען נויסן אז דער וואס שטעלט זײַה אונ ווערש אין דעם אײַן זײַן זכות ווייטער גרויס וואָרם אז עס ווערש גיטאן אײַן געבירע געפּרײַקט אונ קײַנער ווערש גיט קען ויין חלילה ארײַן אויף אידן פאַר וואס קײַנעם ארײַ גיט פאַר דעם גבירע פון הקביר. אײַן שטײט פאײ די בעשעה פון פּרנס וואס הקביר האט אים געגעבן אַרײַסן שײַר ווייל מיט דעם וואס ער האט זײַ און גינעקען פאַר דעם גבירע פון גאט ביד האט ער אַראָפּ גינעקען דעם צאָרן פון אידן. דער סבירש געײַנט דאָרשן אַפּשיל אַפּלך אײַ פאַר פאײ געאָנגען פאַר אַקונפאָנגע קלײַנע קינדער האט אײַנער גײַנרילט דעם קלך אײַ ער אין צעס גײַנארין אויף אַלע קינדער האט גינעקען אַפּגעגײַש אונ האט און גיפאָנט דאס קינד אײַ דער דעם אַראָפּ דער צעס פון אַלע קינדער. ודנה קער פאַר אַלץ אײַ א וואָנגער אויף דעם פאָטער אונ סײַטער פון דערן זכות וואס זײַער גאָנגער וואָנט אײַ אז וויא וואָלן זעהן גוטעס אויף ווייטער קינדער וואס זײַא פיקען וויא אַנגער דער חופּה אונ וויא וואָלן ודנה זײַן צו א גבירע פון גאט ביד צו לעבן געלויב אונ עס וואל ארײַס קינען פון וויא גוטע דורות אונ וואָלן ודנה זײַן צו עשירות אונ צו גרויזע. אונ

אונזערע

תקנו חז"ל שבע ברכות להזניג שיתחול עליהם ברכת ה' ע"י שיהיה כבודו יתברך שוכן בקרבם ובדאי סאו תחול עליהם הברכה כל ימי חייהם מפני שמברכין אותם בשם ה' נוכחו שאמר הכתוב בכל המקום אשר אוביר את שמי אבוא אליך וברכתך וכו' אם נעשה החופה והשמחה כדון וברצון השי"ת אבל אם בהשטחה מעורב תוגה שמשמחים באופן פריצות השנאוי ומתועב בעיני הקב"ה (כי הקב"ה שונא זימה) הכולל לשרות שם ברכת ה' היועילו הברכות שמברכין בשמו בזמן שעוברין על רצונו בשאם נפש וכו' שאמר הכתוב וראה כך ערות דבר ושם מאחר כך ובאמת סבואר כן באהע"ז בבית שמואל בסימן ס"ב שאין לברך שהשטחה במעונו בזמן שיושבין אנשים ונשים יחד ובאין לירי הרהור וכ"ש בענין זה שמקדין יחד שלא עלה על דעת הראשונים כלל שימצא כזאת בישראל וכיון שהזניג נשאר בלא ברכת ה' מה תקוה יש לקות באחריות משלוטם וטובתם וע"כ כל איש ואשה שרוצים באמת במיבת בניהם שיתחול עליהם כל הברכות שמברכין אותן בשם ה' שיהרלו בכל נפשם שיהיה שמחתם שמחת אמת בדת התורה שיהיה לנחת רוח לפני ה' שלא ימצא בשמחתן עניני פריצות כאלו הכתוב בעיני השי"ת ויבקשו עצות והחבולות שלא יבוא לזה ובזכות שמשתדלים לקיים רצון השי"ת יזכר ה' לראות טבניהם דור ישרים וזע כרך ה' וכו' שאמר הכתוב אשרי איש ירא את ה' וגו' גבור בארץ יהיה וזעו דור ישרים ויבורך וכמנו יראו ויעשו גם אחרים וזכות הרבים הלוי בו :

אונקעקע חכמים האפין בתמן געזען ויגען ברכות צום ויוג, עס ואל כל זיין דורך דעם אויף נויא דא ברכה פון גאט ב"ה אויף ויגער גאנצער לעבן. אפער דאס איז אפן אויב דא שפחה איז געווען דערין איז שפחה גענוג וואס גאט ב"ה קען דאס זיין דוהען איז פארה געווען כל גלע ברכות וואס קען גענוגט וויא מיט זיין הייליגען נאמען אויף ויגער גאנצער לעבן. אפער אז איז דא שפחה איז צו מיטס טרויער אז קען איז זיך קענען מיט איין אפן פריצות וואס איז אים נוידיג אין דא אויגען פון גאט ב"ה קען דען כל זיין דא ברכות וואס קען גענוגט וויא מיט דעם אייבערשטיגן הייליגען נאמען געזעט קען איז עובר אויף זיין הייליגען רצון און קען געזארגט אים מיט דא באבין וואס ער האט דאס פיינט און באקט שטייט אזוי אין דין אז קען זאל נישט מאכין פאיי צוא שפחה דא ברכה שהשפחה גענוגט ווארום דאס רופט זיך נישט נאמען שפחה. נוא וואו פארה אז דער ויוג גלייכט אן ברכות היינט וואס פאר צוטיט קען קען האפן צו זעהן אויף וויא אין אקע פאקטס דרום דער פאקטער און שטער וואס ווילן באקט אין דעם גליק פון וויגעקע קינדער עס זאל אויף וויא כל זיין אלע ברכות וואס קען גענוגט וויא מיט זיין הייליגען נאמען זאלן וויא זיך קליגען מיט אלע קענעפן אז ויגער שפחה זאל זיין א שפחה ספחה וויא דער דין איז גרייט עס זאל זיין א גבית הים פאר גאט ב"ה און עס זאל זיך נישט גיגען תלילה ענין פריצות און זעהן געזעט צו פאר היטען עס זאל נישט קענען דער צו און מיט דעם זכות וואס וויא שפארגן זיך צו מאכין ויגער שפחה וויא דער רצון פון הקב"ה וועלן נויא זוכה זיין פאקט טישע קינדער גיגענעמע פון גאט ב"ה. און אזוי זאגט דור ה' ע"ה אין תהלים אז דער קענטש וואס האט פאקט פאר גאט ב"ה און שפאקט זיך ויגער פאקט זיין זינע סעות וואס ער האט פאר באטן נעמט ער זוכה זיין צו טישע דורות גיגענעמע פון גאט ב"ה :

והנה עיקר השורש שמביא לכל עניני הפריצות הוא מפני איחור הנשואין שנחתה בזמנינו בעו"ה שהוא נגד סכע הבריאה ועי"ז נתנכר היצו"ר מאד ובאים עי"ז בכמה וכמה עונות וכבר אמרו חז"ל המשיא בנו ובנותיו ססך לפרקן עליו הכתוב ואמר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא החמא ובמדינות בכל וחברותיה ניהגים עד היום שמשיאין בנותיהן בימי נעוריהן ומה טוב הוא זה לאביו כי מלבד שמשמרן שלא יבאו עי"ז לידי חטא וכמו שאמר הגמרא עוד ממילא נימל מעליו כבר המשא ולא יצטרך לישא אותן עד זקנה ושיבה. והנה ראשית סבת האיחור ברוב פעמים הוא מפני שמבקשים איש חפשי מעבודה ושיהיה בו כל המעלות אבל לפי האמת אין נכון הדבר דאפילו אם לא יודמן להם איש בכל המעלות כרונם או שאינו נקי עריון מעו"צ ג"כ יתקשרו עמו כיון שהגיע בנותיו לפרקן וכמאמר הכתוב לא תהו בראה לשבת יצרה וכבר אמרו חז"ל בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה ולא ימעה האדם בנפשו לומר שבהעכבה ההיא עושה טובה לבתו לא כן הדבר כי עי"ז מרגילה לידי פריצות ותוכל לבוא ח"ו מחמת זה לידי זמה ותקלות אחרות שגשם דעתן קלות ויתחרט האב בעצמו אח"כ ולא יהיה יוכל להעזר מעלבונו הרב וגם ידוע שאיחור הנשואין הרבה מביא לידי מחלות זמה שהאב חושב שעל ידי החיפוש שמחפש הרבה בשבילה לקחת לה איש בהרבה מעלות עי"ז יתן לה עושר ואושר לא כן הוא כי הכל הלוי בטול וכמ"ש הגר"א באגרתו הק' שכל אהר ואחד נולד במולו ובהשגחת אל עליון ב"ה וגם ידוע שכשתגדלין הרבה אין שומעין כלל לרברי אבותיהן ובוהרין איש כחפצם כמיב בעיניהם אף שהוא למרות רוח כל משפחתם וע"כ החכם ענינו בראשו שלא לאחר נשואי בתו אם נודמן

והנה. דיא גרעסטע סיבה צוא אלע עניני פריצות קומט פון דעם קנהג וואס מען איז זיך נוהג אין דיא אייגענדיגע יארן גיט חתונה באבין קינדער אין דער יוגנט וואס פאר צייטן איז גינען און מען האלט זיין ביי זיין ווערן פאר עלטערט וואס דאס איז קעגן דער נאטור דרום קומט דאס צו אלע צרות. און אונזערע חכמים האבן זיין דאס גיזאנט אז דער וואס באקמ חתונה דיא קינדער גלייך וויא עס קומט דיא צייט אויף אים זאגט דער פאק אז זיין הויז איז שלום און אן זינד. און עס איז פאראן מדינות וואס זיינען זיך נוהג אזוי איינצער אויף באבין חתונה קינדער אין יוגנט. און וויא גוט איז דער קנהג און גיזאנט פאר זיין און אויף פאר דיא עלטערין. אויף דעמס מען אז וויא לעבן גאנץ גליקליך אין אלע פריים. און מען בארף באקמ גיט זוכן דאקא אפגענטש וואס איז זיין צווייט פון דינקט און זאל האבן אלע מעלות עס בארף רעכט זיין האטשע ער האט גאנץ אויף זיך דעם חוב פון דינקט און גיט אלע מעלות דאקא אונזערע חכמים זאגן אונז אזוי וויא ביין טאכטער קומט דיא צייט פון גשוואן בארפשוט גיט גלייבן און חתונה סאבין גלייך. און דער קענטש זאל קיין פעות גיט האבן אז ער מוט מיט דעם איין מנהג דיא טאכטער עס איז פאר קענטש ער בריינגט איר צו כרת בפריצות און ח"ו גאנץ ערנע וואס קיין אפאל פרעפן גרויס גיין וואס ער וועט זיך גיט קענען העלפן גס בריינגט דאס פיל בריינגעדיגן ר"ל. אונד אויף וואס אפאטער רעכנט אז דער גאנצער גליק און בייקייט ווענד זיך אז ער נעמט אפגענטש וואס האט אפולע מעלות און קענדשטאפט איז דאס אויף גיט אזוי דען אלץ ווענד זיך אן מול וויא דער גאנץ זיך ערריכט אין ווינעם אברף אז אלץ ווענד זיך אן מול און השגחה פון גאט ב"ה אויף איז יונג אז דיא טאכטער ווערם עלטער פאלנט זיין שוין גיט דיא עלטערין און נעמט וועקען איר גינעלם האטשע עס איז קעגן דעם רצון פון גאנצע משפחה דרום דער קלוגער בארף דעהן גיט פאר זאקען דיא חתונה

לו איש הגון ההולך בדרך ה' כדי שלא יהיה לו הרבה אח"כ למכשול ולפוקה ואפילו אם האיש ההוא עדיין אינו נקי לביתו מעה"צ ג"כ אל ימנע מלהשיא לו בתו ועיין בספר מחנה ישראל בסופו בקונטרס דבר בעתו שמכואר שם באורך להסיר כל המענות והפקוקים שיש בוה. וגם ידע שמוכר הרבה יותר להתדבק עם איש הגון אף שאינו נקי עדיין מלהתדבק עם איש שאינו הגון ונקי כי זהו לעולם וזהו רק לזמן קצר. ואבות המעבדים שלא להשיא בנותיהן להם אף שהגיעו לפרקן באמרם שאין זה לפי כבודם עתידים ליהן את הדיון כי הם מביאין אותן לידי חטא וכנ"ל. ובעה"ר כבר נבחן זה בכור הנסיון במדינות אחרות שהתנהגו ג"כ באיחור הנישואין ובאו בנותיהן לידי תקלות רבות וגם לידי מחלות, השם ישמרנו. ואשרי השם במחוננו בה' ומתנהג בדרך שנהגו אבותינו מעולם ובודאי לא ימנע מיב להולכים בתמים:

פון זיין טאכטער און נאך אז עס איז זיך אים קומען איין איש גענו וואס גייט אין דעם קעכט פארטיגען וועג זאל ער טאן האמטשבע ער האט נאך גיט גיפאטערט דיא דיינסט ווארום אז קען נאך ווארטען איז נאך ערנער וואו גיב אקטונג אין דעם ספר מחנה ישעאל צום סוף אין דעם קונטרס דער געטו איז דארטען אויף גיוויזען ווייער פראקטעס דיא וואך גס בארף קען וויסען אז עס איז בעסער צו טאן מיט איין איידעלען מענטשין גיט קיין גיפאטערטער איידער מיט א גראבין א גיפאטערטער ווארום דאס איז נאך איין גלייכע צייט און דאס איז אייביג) און דיא עלטערין וואס פאר מיידן צו טאן אשירוף מיט א טאכטער איז דער וועגער ווייל עס איז וויא גיט קיין כבוד צו מאכין חתונה פאר צוגעלען וואס האט גיט גיפאטערט דיא דיינסט וויינען וויא אן דייקייט אס צו געבן פאר הקב"ה דין וחשבון וואס וויא גליינגען ווייער טאכטער צו זינד אבי דער מענטש איז ארעכטער מענטש און דיא טאכטער וויל אים טאר ער גיט אפ וואלטין. און עס איז בערה פאכאן סדינות וואס קאבין זיך איין גיוויינט בוקא חתונה טאכין גיט וועגערדייט וויינען וויא באקט גיבטען צו פיל תקלות און כחלות ר"ל. און וואהל איז דעם מענטש וואס פאר לאזט זיך אויף נאט ביה און ס'דאס זיך מיט וויינע חתונות וואס וויא אונזערע עלטערין קאבין זיך גיטעט אין דיא פריערדיקע דורות. און נאט ביה וועט גיוויס גיט פאר מיידן קיין גיטס צו דיא וואס ס'דיין זיך בקייטות און גייען אין גלייכען וועג:

למזכרה חודה להנדבן החשוב שלמה ישראל נ"י שנתן סכום הגון
להדפסת הספר הקדוש הזה לז"נ אביו ר' בנימין זאבן ר' ארי'
לייב בערגער ז"ל נפטר כ"ו תשרי שנה תשי"ד

יזכור אלקים את נשמת
אברהם יוסף בן יהודה צבי הכהן ז"ל
ונשמת שמואל נטע בן חיים יעקב יהודה ז"ל

ב"ה

**אין ליכט
פון תורה
ספר
ואמרו אמן**

חלק א'
(בלשון הקודש ואידיש)

47

**הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק**

ואמרו אמן

חלק ראשון

בו יבואר בעזה"י גודל שכר עניית אמן ואיש"ר וכוונותיהם והלכותיהם, ויבואר גודל העונש המתעצף בענייתם עם עוד הרבה דינים נרחצים המסתעפים מדיני ענייתם.

אשר לקטתי לקוטי בתר לקוטי בעזה"י מש"ם ופוסקים קדמאי ובתראי ומדרשים וזוה"ק וספרי פוסר עם מעט נופך משלי בעזה"י אשר חנני ה' יתברך בזכות אבותי הקדושים, וזכותם יעמוד לכל ההונה כחם שיזכו לרב טוב הצפון בזה ובבא לטובה ולברכה ולנאולה שלמה ברוחניות וגשמיות בב"א.

הק' יהושע אלטר ווילדמאן אבדיק קאנסקוואליע
מלפנים אבדיק ביליראדקי

בעת חונה פה ירושלם עיה"ק תובב"א

בעת"ח ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, בלאאמ"ר הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבדיק מיוזאמש וצללה"ה אשר מנחתו כבוד פה עיה"ק ירושלם תובב"א

בין וגבר להאי סבא קדישא הרבי ר' אלימלך בעל המחבר, ספר נועם ארימלך וצוקללה"ה ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרמ"א והמגדה עמוקות והתו"מ וצוקללה"ה זי"ע ועכ"י אמן

און גדי אגצומיילען דעם הייליגען פאלק ישראל מיט אגיסטיגען פערקניגן פון גרויסע הייליגע ספרים ויעלכע זענען אדער רעקעקונג אויף צו פלאזן דעם יידישען פונק פון דער גרויסער קצנה צו ענפערין אמן און אמן יהא שמיה רבא מיט פונד, האבן מיר איבער געזעט אלעס אויף נאדקאן מנהג חבדים ויין אז יעדער זאל דאס גרינג פארשטעהן, און ווער עס וועט לערנען אין דעם ספר וואס דא ווערט געשריבען תורה ומוסר פון אלע הייליגע צדיקים ויער זכות וועט מגין ויין אז זיין זאלן גיטאלפין ווערן גרויכניות ופגשמות, און גיגד און פרגסה, און העלחה, און צו אריכות ימים, און צו אנאולה שלמה בכתרה בגמינו אמן:

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

בעזחי"ת

באשר עוררו אותי להדפיס מחדש את הספר **"ואמרו אמן"**, אשר יצא לאור לפני כמה שנים בהסכמת גדולי הדור ז"ל. ועתה כבר אינו בנמצא אפילו אחד בעיר, על כן אמרתי לחדש הדרו לעילוי נשמת האמו"ר מוה"ר **ישעי' זאב ז"ל**, שנפטר בחצי ימיו ביום כ"ט חשוון, תשכ"ג.

ואקוה שזכות המצוה הגדולה לעורר את הקוראים בספר זה, להיות נזהר בעניית אמן ובחלכות עניית אמן, תגן עלי להתעורר תמיד לדרכי ד' להתדבק בתורתו הקדושה וללמוד תוה"ק עד שנזכה לראות בהרמת קרן התוה"ק בביאת בן דוד בקרוב בימינו אמן.
מובן שאדם יכול לאסור את שלו, ובאשר זכיתי בספר וזקדוש הזה, אקוה שלא יזיקו אחרים את זכותי לבא עוד להדפיסו בלי רשותי.
הק' **שלום יודא גראס**
המו"ל

בעזחי"ת

אף שאני מונע את עצמי מלבא במליצות בעד ספרים היוצאים לאור, אך ספר זה **"ואמרו אמן"**, כבר יצא לאור לפני כמה שנים בהסכמת גדולי ישראל שבדור ההוא ז"ל. ועתה רוצה האברך מתלמידי ישיבתינו מוה"ר **שלום יודא גראס** נ"י להדפיסו מחדש, וגודאי עושה טוב בעמו כי הוא מלא יראת שמים לעורר בני ישראל על גודל הענין של עניית אמן. והספר בודאי יעשה רושם בלב כל נואמין אמתי. ובאשר נדפס ג"כ בלשון יידיש אשר יבינו גשים וקטנים, ישריש בלבם עיקרי האמונה (וגם הספורי מעשים הנדפסים כאן יעוררו את המוראים ליראה אמיתית), כי יודעים אנו אשר **"אמן"** הוא מעורר את הקשר אמיץ שבכל נשמת ישראל לאבינו שבשמים ית' להאמין באמונה שלימה בכל מה שמסור לנו מחכמי ישראל קדושים, ועל ידי זה להתדבק באמונת אומן לחותמו של הקב"ה שהוא אמת, להאמין בכל של מאה ברכות ועניית אמן (כי אמת עם מאה הוא בגי' ישראל), ועל ידי זה אנו מעוררים שהוא ית' יקיים לנו מה שאמר לגאמן ביתו שלנו יודיע מדת אמיתות שלו, כדאיתא ברש"י ריש וארא, אשר עדיין לא זכינו לזה בשלימות, רק נזכה בקרוב בביאת גואלנו במהרה בימינו אמן.

ברוקלין, ח"י סיון תשכ"ה לפ"ק

הק' שמעון ישראל פאזען
אב"ד דק"ק שאפראן

הסכמות

עפ"י עצת גאוני פה ירושלם שליט"א הגני מדפים בספרי
זה איזה הסכמות הגאונים מהחיבורים שרי הקודמים

כ"ק מרן הרב הגאון הקדוש אדמו"ר מגור שליט"א ראה הקורקטין מספר
הזה והבטיח לי שאי"ה יקח אצלי ספר אחד כאשר יצא מביהר"פ
לאור עולם:

גם אני נותן מעות קדימה על ספר הרב הג' החסיד שיחי' ומבקש לסערו
וליקח הספר ממנו שהוא ת"ח וירא שמים.

פנחס מנחם מפילץ

בעה"י ד' בשלח תרע"א פה אסמראווצע

הן בא לפני הגאון המפורסם פ"ה חו"פ בקש"ת מוהר"ר יהושע אלטר
שליט"א אבר"ק קאנסקיוואר' בעל המחבר ספר בנין יהושע
והראה לפני את חיבורו היקר עמק יהושע אחרון על מסכת גיטין ואיו
שו"ת, וספר ברכת יהושע לקוטים יקרים מגדולי הדור, וגם דברתי עמו
בהרכה ענינים ובקש ממני הסכמה, והנה יען שכבר יצא לו מוניטין בספר
הנ"ל ב"י ונתקבל, וגם אני ראיתי שהוא ת"ח גדול בפלפול ובסברה ישרה
ע"כ גם אנכי כאחי להסכים שיוציא לאור חיבוריו היקרים, ואי"ה יהיו לתועלת
ומצוה לתמוך בידו למען כבוד התורה ולמען כבוד אבותיו הק' וצללה"ה.
הק' מאיר יחיאל הלוי אבר"ק הנ"ל

המוכ"ז הרב הגאון החרף ובקי החפיד ויר"א בנש"ק כש"ת מוה"ר יהושע
אלטר נ"י האבר"ק קאנסקיוואר' אשר במדינת פולין רוסיא בעד
מחבר ספר בנין יהושע הי' בכאן משובתי ש"ק והדברתי לת"ח גדול וכפי
הכתבים שבידו יש לו הורמנות מכמה גדולי ישראל המעידים עליו על תורתו
ומעשיו הטובים. ואיך שהוא נין ונכד לרבנו הגדול רשכבה"ג הגאון הקדוש בעל
נועם אלימלך וצוקללה"ה וי"ע ועכו"א, ע"כ אבקש מאד לקרבהו בכל מקום
בואו ולהיות בסערו בכל מה ראפשר כראוי לעשות לכן טובים כידוע דברי חכ"ל
אפי' עכר לרוץ לפניו, ומכש"כ אם גם הוא בעצמו ת"ח ויר"ש ובזכות חיבת הקודש
ואהבת עוסקי תורה הקדושה וזרע קודש נושע בישועה רוחניות וגופנית ותתברכו
בבנים חיים ומוני ריידא.

כנפש הכותב למען המצוה הגדולה. מדבר בצדקה ומחבה לישועה היום יום א' י"ב לחדש
אדר"ש תרס"ה לפ"ק באבוב יע"א.

הק' שלמה האלבערשטאם אבר"ק דק"ק חני"ל

הסכמות

גם אנכי מסכים להרב הגאון החסיד המפורסם מוה"ר יהושע אלמר ג"י האבד"ק קאנסקיוואליע להדפיס ספרו יתן הש"ת ויפוצו מעינותיו חוצה ויתקבלו בעיני עתה.
דברי הכותב לכבוד התורה ולומדיה היום יום ד' כ"ח סיון שנת עת"ר.
נאום יצחק זעליג מארגינשטריין מקאצק אבד"ק סאקדוב

גם אנכי אקח ספר אחד מבעהמ"ח הרב המאוה"ג תהריף זבקי יו"א כש"ת מוה"ר יהושע אלמר ג"י האבד"ק ביליראדקע. וגתתי מעות קדימה וממני יראו וכן יעשו וילמדו כל יודעי שמי לקבל ממנו ספר אחד בכדי לסערו ולתמכו ולמען יגדיל תורה ויאדיר.
וע"ז באע"ה יום ה' לסדר יצו ד' אתך את הברכה שנת תרנ"ו פה ראחמיסטרובקא.
נאם דוד בהרב המפורסם מו"ה יוחנן זצוקללה.

ב"ה יום ה' לסדר יעמרו על הברכה ייד אלול תרס"ה. ברעזאן

הן מאז שלח אלי הרב הגאון החסיד וכו' מוה"ר יהושע אלמר ג"י אבד"ק קאנסקיוואליע את ספרו בנין יהושע אשר הסכימו עליו רוב גדולי פולין ורוסיה. ותהלתו כאחד יגידו וגם כאשר שמתי עיני בו ראיתי כי הוא מלא גודש בפלפול וסברא ישרה ובקיאות נפלא. ועתה כבוא הרה"ג המחבר שלימ"א לפני והודיעני כי בדעתו להעלות ספר עמק יהושע אחרון על שו"ת ועל מסכת גיטין ודרושים נעימים עם לקושים יקרים על מזבח הדפוס אמינא לפעל טבא יאשר חילו לאורייתא למען יגדיל תורה ויאדיר ויתרבה הדעת, וגם ירי תכון עמו להפיץ מעינותיו חוצה ורבים שתו ורבים ישתו מים חיים נחלים מן לבנון, ויחושו ימהרו להביא ברכה אל ביתם, כי אינו דומה שמיעה לראיה, ואחרי שבא חכם לגבולי ונוכחתי לדעת את האיש ואת שיחו רחי השורה הזאת לעדה כי רב חילו וראוי לאותו איצטלא, כי ידיו רב לו בפלפול והוראה, לזאת אניד לאדם ישרו ויראתו הקודמת לחכמתו, וגם דרוש דרש פה בבית מדרשנו ומפיו לפידי אש יתלהמון לעורר ישנים מתרדמת הבלי חזמן עד כי רבים בכו תמרורים ושערי דמעות לא ננעלו ודבריו היוצאים מן הלב הכו שרש בלב השומעים. כי הוא נאה דורש ונאה מקיים, ויען בראותי ת"ח וירא שמים גדול כזה, וגם הוא בר אבהן קדושי ישראל ובראשם רבינו הקדוש בעל נועם אלימלך זצוקללה"ה, לזאת עתירתי לפני כל הת"ה אוהבי התורה לכבדו בכל מקום בואו עם ספרו היקר לקבלו בספ"י ולתמוד בימינו לפי ערך כבוד התורה וכבוד אבותיו הק' ולא בכל עת יודגמן מצוה רבה בזו, והי' מעשה הצדקה ותמיכת התורה שלום וברכה עד בלי די.
בגוש המעתיר הק' שלום מרדכי הכהן אב"ד רמ"ק הנ"ל

הסכמות

ב"ה מוצש"ק ל"ה לסב"י העת"ד

מע"כ הרב הגאון וכו' ר' יהושע אלטר ג"י הגאבד"ק קאנסקאוול'י
הנהו מדפיס את חיבורו עמק יהושע אחרון על שו"ת וחיידושים.
וגם ספר ברכת יהושע לקומים נחוצים מאד. וכאשר דברתי עמו מעט
בדברי תורתו וראיתי כי רב חילו וגדול הוא בתורה ויראה בחריפות ובקיאות
וראוי לעוזרו שיודפסו דבריו ויתבדרין שמעתת'.

נאום חיים הלוי סאראווייציק אבד"ק בריסק

איחזקע לאתרין כבוד הרב הגאון החריף ובקי כו' מו"ה יהושע אלטר ג"י
האבד"ק ביליראדקע, והנה הוא גדול בתורה ובהוראה כאחד מן
הגדולים וספרו בירו והוא נותן עדותו עליו שגדול כחו בחריפות ובקיאות וכבר
הללוהו גאוני הזמן, וגם אני דברתי עמו בפלפולא דאוריית' ובהוראה וראיתי
שידיו רב לו בהם ומצוה רבה לתומכו ולסעדו בכל מאי דאפשר והמסייעים
יתברכו מה' וגם אני אקח ספר אח' א"ה במחובר מאת הרב הגאון המחבר
ש' ונתתי ד"ק כנהוג.

כ"ד הכא עה"ה יום ה' ה' אלול תרנ"ו לפ"ק פ"ק באבראיסק
נאם רפאל שפירא חונה פ"ק

בה"י כש"א לחדש שנתן לנו יתברך את התורה מפי הגבורה ויוסיפו לו, שנות חיים ורוב
שלום" לפ"ק.

לכבוד והדר כקודש נהדר המאיר לארץ, נהרא", נהרא" הרב הגאון המפורסם, הדרה" ארעא
והדרה" חריף ובקי, קולע אל השערה, בש"ת מוהרי"ר יהושע אלטר ווילדמאן נר"ו
יאיר כחמה כות, אבד"ק קאנסקוואליע.

אות זה מדבר וזה בא להרגיע רוחו המהורה, ולהשמיע בקול תורה מקבלה
ואילך תשורתו היקרה, ספרא" דמארי טב אשר התקין לו בנין מפואר
בחכמה מפוארה, די שדר לן מר מנחה טהורה, ספרו הנחמד ב נ י ין יהושע
עוטה כשלמה אורה, קראתי בכל לב באיזהו מקומן של שבחים בחבה יתירה
וראיתי אני מראות, נגהים" כמו השחר עלה, זו תורה זו, "שחרה" ואני תפלה
לאבינו שבשמים הנבור והנורא, אנא ה'ה לו למחסה ולסתרה זכות תורת'
הקדושה בוצינא דנהורא תנן בערו למען ירפים עוד כל חידושי תורתו,
והאריך נא ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ועיניו תחזינה בנין בית הבחירה.

כחפץ נפשו היקרה, וכנפש המעטיר בערו

אנא ועירא חיים חזקיא מדינ' הסכונת חח"ם ה"ו.

הסכמות

ב"ה ועש"ק ב' דר"ח תמוז עת"ר פה לובלין

כאשר הראה לי הרב הגאון מו"ה ר' יהושע אלמער ג"י ווילדזמאן
אבר"ק קאנסקיוואליא קונטרסים מספרו עמק יהושע אחרון
על מס' גיטין ראיתי כי ידיו רב לו למשקל ומטרי בשמעתא ופולפולא
דאורייתא ומתראוי להיות בעוזרי ותומכי ידו ולקבל ממנו את נופרו בסבר
פנים יפות ויתברכו מאדון חברכות.

בגוש ה'כ"ח פה הנ"ל, גאון אליהו קלאצקין

גם אנכי אקבל ספר אחד אי"ה בל"ג מהרב הגאון המחבר כש"ת מו"ה ר'
יהושע אלמער שיחי' אבר"ק ב' יליראדקי ונתתי ר"ק כנהוג.
הכ"ד המדבר לכבוד התורה, הבעה"ח יום ד' ז"ך כסליו תרנ"ח פה (האזנא).
גאון יצחק בלאזער מלפנים רב בע"מ פעמערבירג

הן הקרה לפני מקרה סהור גברא אשר גאוני זמננו נתנו מזרחם עלי
לסמכו בסמיכת חכמים להורות לדעת אשר יעשה ישראל ה"ה הרב הגאון
המאוה"ג חו"ב יו"ש כש"ת מו"ה יהושע אלמער ג"י אבר"ק ווישניץ ותלמודו
כידו תורתו אשר למד באף ויגיעה ועתה עלה בדעתו להפיץ מעינותיו החוצה
ולקבעם ברפוס כיון, והלום ראיתי בכתביו ומצאתי בדבריו טוב טעם שופרא
ושבחה כשבח המניע לכתבים ומאוד מהראוי לסערו ולתמכו בתמכא דאוי'
ולחזקו בחזקת הגוף ובחזקת ממון למען יוציא זממו הטוב לאורה זו תורה
וזו שכרה והכל מסייעין למלאכת שמים וביותר להעניק ידי ת"ח יריש כמוהו
כפי עדות גדולי ישראל וגם אני אחריהם במודים דרבנן;
דברי הכותב לכבוד התורה ולומדיה יום ג' לסדר וקדשתו י"ט לסוב"י, תור
גאולה" לפ"ק.

גאון ירחמיאל מינצבערג חונה פה לוקאווע.

ראיתי רבנן גדולי ישראל מהללים ומשבחים את כבוד ידידי הרב הגאון
החרף ובקי ירא שמים מרבים כו' כ"ש מו' יהושע אלמער ג"י הרב
הגאבר"ק ב' יליראדק שיחי' וגם אני מכיר אותו היטב, ע"כ הנני נותן
את תעודתי על חיבורו היקר ומבקש מן אחב"י הלומדים ובעלי בתים שיקנו
חיבורו וגם יסערו אותו כי הוא רב גדול כאחד הרבנים הגדולים היושבים
בעירות הגדולות וה' יעזרנו להוציא מחשבתי אל הפועל וזכות תורתו ושקירתו
ויראתו יגין עליכם.

הכו"ח היום יום ב' רמלחות תרנ"ו לפ"ק יעקב דוד חונה פה ק"ק סלוצק יצ"ו

הקרמה

יראיד יראוני וישמחו כי לדברד יחלתי
הבינני ואצרה תורתד ואשמרנה בכל לב
ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד
הנה תאבתי לפקדיד בצדקתד חייני.

יתגדד דהשם ויתנשא שמו עולם אשר למדני טוב רב מגערי
ואין טוב אלא תורה, שנא' כי לקח טוב נתתי לכם, והושיבני
מגעורי בחסדו הגדול בין יושבי בית המדרש, וכל ימי גדלתי בין
רחכמים ובירה זכיתי לחדש חידושים, ולפרש פירושים, ולחבר
חיבורים, אשר נתקבלו לרצון בעזהי' אצל גדולי הדור, ועתה שמת
אל לבי להיות לי חלק בין אוהבי ה' יתיש ויתעלה לקיים לימי
זקנתי המיע של ואהבת את ה' אהיך על פי מה שכתב הרמב"ם
בספר המצות שזאת המצוה גם כן כוללת שנהי' קוראים לבני
אדם לעבודתו יתעלה ולהאמין בו, וזה כשתאהב איש אחד תספר
בשבחו ותרבה בהם, ותקרא לבני אדם לאהוב אותו, כן כשתאהב
אותו יתעלה באמת אתה קורא בלי ספק בני אדם לדעת ידיעת
האמת אשר ידעתו, ולשון ספרי ואהבת את ה' אהבהו על הבריות
כאברהם אביך, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ור"ל כמו
שאברהם מפני שהי' אוהב אותו כמו שהעיד הכתוב אברהם

אין פסוק שמייט ואהבת את ה' אהיך וגו' שרייבט דער רמב"ם אין
ספר המצות או די מצוה איז בולד אז מ'זאג רופין און מקרב זיין
מענטש'ן צו עבודת השירה און גלויבן אין איהם, למשך אז מ'האט דיעב
א מענטש דערצייגט מען זיין שבת און מ'בארימט איהם כדי מענטש'ן
זאקען איהם דיעב האבן, אזוי אויך אז מ'האט דיעב השירה רופט מען
מענטש'ן און מ'איז זיי מודיע דעם אמת וואס מ'ווייסט, און דער לשון פון
ספרי ואהבת את ה' אהיך, זאקסט איהם באלייגען אויך מענטש'ן וויא
אברהם אבינו ווי מ'שמייט ואת הנפש אשר עשו בחרן, ד. ה. ווי אברהם
וואס האט דיעב גיהאט השירה, ווי אין פסוק שמייט אברהם אוהב,

הקדמה

אוהבי קרא בני אדם להאמין בחשם ית' מרוב אהבתו, כן אתה אהוב אותו עד שתקרא אליו בני האדם עכ"ל בקיצור, הנך רואה בעליל שהזירו אחר לחבירו לקיום דת ה' הוא קיום המע של אהבת ה' יתעלה שאנו קורין בכל יום בבקר ובערב, לכך באתי לזרז עצמינו ולחברינו כאשר נצייר לעצמינו ציור אמיתי מאמחז"ל דע לפני מי אתה עומד, דהיינו שהבורא ית'ש אשר אין ספק ופקטוק כלל שהבורא ית'ש אין מקום פגוי מאתו ית'ש, אתה עושה הוא רואה, אתה מדבר הוא שומע, אתה חושב הוא יודע, אתה מסתכל הוא צופה, ואין נסתר מנגד עיניו מאומה, וכשאתה מתפלל הוא כנגדך והוא מקשיב ומאזין לדבריך ומחשבותיך והוא ית' יקרא אל הכבוד שכל נברא מחוייב לכבודו, אף שהוא ית' וית' אינו צריך לכבודו אך זה רצונו וכן גזרה רחמנותו ית' ויתעלה, כי עייזו שיהי רצונו לכבודו ולדבקה בו נקיים המע ובו תדבק לדבק לבנו ומחשבותינו אליו ית'ש:

וזה לשון הוזהר הקדוש פ' יתרו דף פ' ע"ב ת"ח לית עשכא

האט מקרב מענטשן זיין זאגן גלויבן אין השי' פון זיין גרוס לעבשפט, אזוי זאקסטו אויף לעבען השי'ת אז זאקסטו מקרב זיין מענטשן צו זיין עבודה, ביז אהער איז זיין לשון בקיצור, זעקסטו דאך אז איינער איז דם אנדערין מזוי עהר זאל מקיים זיין די תורה מיט איהרע מצות מיט דעם איז עהר מקיים די מצות עשה פון אהבת ה' יתברך וואס מיר זאגן צוויי מאהל אין טאג דריבער זענן מיר געקומן מיט דעם מזוי זיין זיך און אנדער, אז מיר וועלן זיך מצויר זיין דעם מאמר וואס די חז"ל זאגן דע לפני מי אתה עומד, דהיינו דאס איז אהן אפסק אז דע בורא ית'ש איז מלא כל הארץ כבודו, וואס דו מהוסט זעהם עהר, אז דו ריידיקסט הערמ עהר, דו מראכסט ווייסט עהר, דו קוקסט זעהם עהר, ס'איז נים פארהאנן קיין באהעלמניש פאר איהם, און אז דו ראווונסט איז ער קיינן דיר און הארסט און פערנעקסט דיינע הייד און דיינע מחשבות, און עהר איז דער א הכבוד וואס יעדער נברא איז מחויב איהם צו געבן כבוד, הגם עהר ברויך נים אונזער כבוד, נור עהר וויל אזוי און זיין רחמנה האט אזוי גיור גיועזין, ווייל אז מיר וועלן איהם גיבען כבוד דאך דעם וועלן מיר מקיים זיין, די מצות עשה ובו תדבק מ'זאל באהעפטן אונזער הארץ און מחשבות צו איהם ית'.

און דאס איז דאס לשון פון וזהר הקדוש פ' יתרו דף פ' ע"ב, תא חזי, ס'איז נים פארהאנן קיין שום גראז וועלכעס וואקסט אויף דער ערד

ועשבה דאטייליד בארע' דלא הוי ב' חכמתא סגיא וחילי' בשמיא
 סגיא, תא חזי מן איזובא, דבכל אחר דבעי קודשא בריך הוא
 לדכאה לבר נש, באיזובא מתרכי, מ"ט משום דיתער חילא דלעילא
 דאתפקדא עלוהי, דהא האי חילא דאתפקד עלוי כד אתערא מבצרא
 דוה מסאכא ואתרכי בר נש עכ"ל הק' וכתב שם בספר זוהר חי
 וז"ל ומזה יש למוד לעצמו דמכשיב אדם אשר כל אחר חילי'
 בשמיא סגיא ויחזק ויגבה לבו בדרכי ה' ובמדותיו הטובים, ושמעתי
 ממורי (הוא הרב החוזה הקדוש מלובלין) שהעצבות של אדם גורם
 שנתרחק מאת הש"ת כי אינו מאמין כי האדם גורם שפע רבה
 בכל העולמות, וגם המלאכים ניוונים על ידי תורתו ותפלתו שאילו
 ה"י מאמין בזה כמה היה עובר את הש"ת וית' בשמחה גדולה
 מרוב כל, וה"י נזהר בכל תנועה שיהי' בקדושה ובטהרה שיהי'
 אלוףו של עולם מתעטר בכל תורה ותפלה וכל אות ומלה אומרה
 כדקא יאות וגם לתת לב שהקב"ה שומר ושוקד על שפתי האדם
 בעת תורה ותפלה לשמה לנשקם, ומי זה האיש אשר לא יהי'
 שש ושמה בשמחה של קדושה בענוה ובטול שהמלך מה"מ הקב"ה

ס' זאך נ"ט האבין אגרויסע חכמה און אבת אין הימערל, למשל דער
 איזוב, אז הש"ת וויד רייניגט א מענטשין רייניגט עהר איהם מיט איזוב,
 ווייל ס'ווערט אזוי ארום דערוועקט דער ב"ת פון אויבין וואס איז ג'עצט
 אויף איהם און רוימט אויס דעם רוח מומאח און דער מענטש ווערט ריין
 ע"כ לשוננו, שרייבט דארט דער זוהר ה"י מיט דעם לשון און פון דאגין
 קאגין מיר לערנין אז מכל שכן א מענטש וואס עהר האט אגרויסין ב"ת
 אין הימערל זאך זיך שטארקין אין גאט'ס וועגען און זיינע מדות, איך האב
 גיהערט פון מיינ רבי (דער חוזה הק' פון לובלין) אז דאס עצבות פון
 מענטש איז גורם אז מ'ווערט דערווייטערט פון הש"ת ווייל מ'גרויבט
 נים אז דער מענטש איז גורם מיט'ן קיום המצות אגרויסע שפע אין אלע
 עולמות און אויך די מלאכים ווערן אויך גישפייזט דורך דער תורה
 און תפלה פון מענטש, אז דער מענטש גלויבט באמת אין דעם, ווי וואלט
 ער גיברויכט דינען הש"ת מיט גרויס שמחה, און וואלט גידים גיוועזן
 און יעדער תנועה זאך זיין בקדושה און טהרה, ווייל דר הער פון דר וועקט
 קרנט זיך מיט זיין תורה און תפלה, און וואלט דער און גיגט ווי גיהעריג
 און באמראכטין אז הש"ת ווארט אויף די ווערט פון מענטש ווען עהר
 לערינט און דאווינט לשמה צו קושין זיי וועלכער מענטש זאך נים
 פרייען זיך מיט אהייליגי פרייד מיט ענוה און ביטול אז הקב"ה וואס עהר

הקדמה

4

רם וגשא גדול וגורא שומר ושוקד על שפתי האדם הנבזה לגשק אותם כי אדם סולם מוצב ארצה ודילי בשמיא סגיא וכד תנועותיו ודברותיו עושה רושם למעלה מה שאין כן בשאומר מה אני מה חשוב תורתו מה חשוב תפילתי עיז סופו והולך בשרירות לבו למקום ציה וצלמות כי באמת אדם חילי בשמיא סגיא ועי תהלותיו ותפלותיו הטובים בכונה מדבק עצמו בהשייח ממש עכיל אי לואח כאשר ראיתי אשר הרבת אנשים מקילים בעניית אמן ובעניית אישיר ושוכחים אשר חילם בשמיא סגיא ובעניית אמן ואמן יהיש רבא גורם שפע ובה בכל העולמות ואלופו של עולם מחער בכל תיבה ואות ומלה אם אומרה כדקא יאות. לכן באתי ללקט אורות לקוטי בתר לקוטי להראות את גודל כחם ומצות ענייתם אשר אין לשער ואין להעריך את גודל המצוה הזאת:

ובא וראה מה שאמרו חז"ל בברכות מז ע"א כל המאריך באמן מאריך ב' ימי ושנותיו ובשבת ק"ט ע"ב אמרויל דמותחין

אין אמן מלכי המלכים גרזים אין פורקטיג ווארמ אויף די ווערטער פון נידריגען מענטש צו קושין ויין ווייל דער מענטש איז ווי אלייטער וואס שטייט אויף דער ערד אין ויין ב'ת איז גרזים ב'ין אין הימלעל אין יעדער תנועה אין דיבור מאכט ארושם אין הימלעל אפער אז דער מענטש מראכט וואס בין איך און וואס איז חשוב מיין תורה און מיין תפילה דורך דעם איז ויין סוף עהר פארנעהט אין אנדערע וועגן גיט גוטע און באמת איז דעם מענטש'ס ב'ת גרזים אין הימלעל און דורך ויין לויבן און גוטע תפילות מיט פוננה איז עהר זיך מדבק אן הש"ת ממש עכ"ל, און אז מיר זעהן אז פיהל מענטשין זענען מקיר אין ענפערין אמן און אמן יהא שמייה רבא, אין פערנעקין אז ווייטער ב'ת אין חסיד איז גרזים און מיט ענפערין אמן און אמן יהא שמייה רבא איז עהר גורם אנדריסע שפע אין אלע עולמות און דער רבש"ע קרוינט זיך מיט יעדער ווארט און און אזוי עהר זאגט מיט פוננה דריבער קומין מיר מיט דעם וואס מיר האבן צו זאגן ניקליבן פון די תורה צו ווייזן דם גרויסן ב'ת און מצוה פון ענפערין אמן וואס דאס איז אין לשער און גיט אב צו שאצין די גרויסקייט פון דער מצוה:

כיום און זעה וואס די חכמים זאגן אין ברכות מז ע"א דער וואס איז מאריך ב'י אמן דערענערט מען עהם ויני מאג און יאדריין אין שבת ק"ט ע"ב זאגן די חז"ל אז מעפינט עם די מויערין פון ב'ן שדן און מצורייט פון עהם די גזרות רעות און מאיז עהם מוחל די זיגד אין ווהר

לו שערי ג'ע וקורעין לו גזר דינו ומוחלין לו כל עונותיו, ובזה"ק פ' יילך ד' רפ"ה ע"ב וזה ל"ה"ק וכד' ישראל משמרין לאתבא אמן מכוונא דלבייהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתחין ל' לעילא, כמה שבאן משתכחין בכלהו עלמין כו' בעלמא דין ובעלמא דאת, בעלמא הדין בשעתא דעאקין להו לישראל ומצלן צלות' קמי מאריהון קלא מכריו בכלהו עלמין פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אית אמוני' לא אמונים פתחו שערי' כמה דישאל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין להו, האי בעלמא הדין, ובעלמא דאתי מאי אנרייהו דכד יפוק בר נש מהאי עלמא דהוי שומר לאתבא אמן, מאי שומר כלו' דנשיר ההיא ברכה דאמר ההוא דמברך ומחכה ל' לאתב' אמן כמה דאצטריך, נשמתיה חלקא ומכרזא קמיה פתחו שערים קמיה כמה דאיהו הוי פתח תרעין כל יומא כד הוי שומר אמת' עכלה"ק בקיצור, ואית'ש בחלק השני אביא עוד אייה באריכות כל מאמרי הזה"ק חמדברים מגדל מעלת עניית אמן ואישיר אשר בזכות זה נזכה לברכאן סגיאין כג"ל ונזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן:

והעתקתי הענינים האלו גם כלשון אשכנז (ז'ארגאן) כמ"ש בספר הקדו' קב הישר בהקדמתו וז"ל והעתקתי הספר הזה

וזהר הקדוש פ' יילך דף רפ"ה ע"ב שמיים מיט דעם לשון או יודין היטען צו ענפערין אמן מיט פונגה ווי גיהעריג פיהר מירען מיט ברכות ענפיען זיך פאר וי"א אין היימעל, אויף דער וועלט אין דער צייט או ס'איז יודען שרעקט און ווי געמיט פאר השירה איז אקול מכריו אין אלע עולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים זאקסט מיט גייענין אמונים נור אמונים ענפיען די טויערין פאר די ישראל וואס זאגין נאך אמן מיט פונגה און עס זאלען אהן גענומין ווערין וייער גיבעט פון דיא צרות וואס געהט אויף ווי איבער אויף דער וועלט, און פון יענר וועלט איז וייער שוכר, אז די נשמה פון דעם מענש וואס היט צו ענפערין אמן קומט אויף יענר וועלט רופט מען אויס פאר איהם פתחו שערים וגו' פונקט ווי עהר פלעג אפ הייטן צו זאגין אמן, עכ"ל בקיצור, אי"ה אין צווייטן חלק וועלן מיר געעננין באריכות פיהל פון וזהר הקדוש וואס רייר פון גרויסקייט פון נאך זאגין אמן און אמן יהא שמיה רבא און וואס מ'איז זוכה דורך דעם:

און מיר האבען דאס אקעס איבער געצט אויף ז'ארגאן, ווי דער קב הישר שרייבט אין זיין הקדמה וז"ל מיר האבין דעם ספר איבער

הקדמה

בלשון אשכנז כדי שידעו דעת בינה ויד כל אדם שולמין בזה הספר להבין ולהשכיל כאשר עיניכם תחזירה משרים, ואפס קצהו תראו בחלק הראשון הזה וכלו תראו אי"ה בחלק השני, ומהדי במרומים שאני עוד בעל חוב גדול על חלק הראשון, ומן השמים עזרני ה' הטוב בזכות אבותי הקדושים שגמרתיו החלק הראשון, ותפלתו לאל חיי שיגמלני חסד לגמור גם החלק השני, ע"כ עושו, גושו, חושו לקנות מעמדי זה החלק ויאירו עיניכם כשמש בצהרים אשר בזכות זה נזכה לברכאן סגיאין ונזכה לגאול שלמה במהרה בימינו אמן:

ג'עצמ אויף ז'ארגון פֿרי אַקע נאָלען פֿערשטענדן אין איהם וואס זייא וועלן אין עהם לערנין, און איך באנק השב יתברך וואס עהר האט מיר גיהאלפן ענדיגען דעם ערשטן חלק, אין איך פֿעט השם יתברך אז עהר זאל מיט מיר גומל חסד זיין צו ענדיגען דעם צווייטן חלק, דרייפֿר פֿעמין מיר סוף אייך קויפט דעם ספר און מיט דעם וועלן מיר קאנין ענדיגען דעם חלק שני, און בזכות ז' וועלן מיר זוכה זיין צו דער גאולה שלמה במהרה בימינו אמן:

הנה זה עומד אחר כותלנו, זה כותל המערבי שאינו חרב לעולם (מד"ר גשא פי"א).

הגני נושא רנה ותפלה אצל כותל המערבי בעד כל התומכים וסועדים אותי שיושעו בגו"ר ברפואות וישועות בני חיי ומוזני אנשי.

לוח המפתחות

בשעה שישראל עונין איהש"ר מה עושה ואומר הקב"ה, לוח א'	
העונה אמן לא ינביה קולו יותר מן המברך, " ב' וברך ע'	
אימתי מותר להנביה קולו יותר מן המברך, " "	
אמן יהא ש"ר אפשר שרי להנביה קולו יותר, " ט'	
ענין אמן חטופה וקטופה ויתומה, " ג'	
עוד מענין אמן יתומה ואמן אלמנה, ד' ס' ס"ו ל"ב,	
שיעור אמן יתומה, " ז'	
המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו, ג' "	
אסור לענות אמן עד שיסיים הש"ץ תיבה אחרונה של הברכה, " "	
שישים הסידור לפניו בחזרת הש"ץ, לוח ד'	
מי שלא כוון כל הצורך בלחש יכוין לצאת בשמיעת החזרה מהש"ץ, מי שלא כוון כל הצורך בלחש יכוין לצאת בשמיעת החזרה מהש"ץ,	
לוח ד'	
חויב על הש"ץ שלא יתחיל הברכה השניה עד שרוב הצבור יענו אמן על הברכה הראשונה, לוח ס'	
והיה כנ"ל בקדיש וכה"ג, " ו'	
אם אין מ' עונים כדן הוי ברכה לבטלה, " כ"ז כ"ז,	
בענין גדול העונה אמן יותר מן המברך, " ח' כ' מ"ו,	
מנין שעונין אמן, " "	
העונה איש"ר בכל כחו ומה פירושו, ט' י' מ"ח,	
האומר אמן יה"ש רבא בקול רם מבטל נזירות רעות וקשות, ומבושר שימחלו לו עונותיו, ואפילו יש בו שמץ מינות מוחלין לו, ושובר כל המקטרינים, לוח ט'	
ואם יש בו שמץ עכרים מוחלין לו, " "	
קמן מאימתי הוא בן עוה"ב משעה שאומר אמן, " י"א ל',	
העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג"ע, " י"ב	
אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שעונין, " י"ג	
העונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן לעוה"ב, " ס"ב	
מאי אמן ופירושו, " י"ד	
העונין איש"ר מעכבין כל צרות משונות וקשות, " ט"ו	
בענין שכר אמן לעמי הארץ, " ט"ז	
אם עונין אמן אחר ברכת יוצר המאורות, " "	
מדרש אמונים נוצר ה' שעונין אמן באמונה, " י"ז	

לוח המסתחות

כשואמרים אמן "הא' שמי' רבא אומר הקב"ה מתי אקבצם מבין עכו"ם.

לֹאֹת יִיחַ

ב"י "

כ"א

אם לומר אמן יהא שמי' רבא מעומד,

בונה משמיות של אמן.

כונת אמן אחר ברכת הוראת ותפלה. ובקשות. וברכת המצות.

וברבת השבת. ואתר ברכת הנהנין. לחם כ"ג כ"ג

כ"ד

ר' אברהם

אם מיים הברכה שזה עם החזן באיזה ברכה יענה אחריו אמן ובאיזה לא.

אות כ"ד

באמצע ק"ש של שחרית או ערבית אחר איזה ברכה יענה אמן.

לחיות כ"ה

באמצע ברוך שאמר וישתבח עוזה אמן על כל חברות השומע,

אות כ"ה

המבורך בלחש ברכת קריאת התורה אם צריך לחזור ולברך בקול רם.

אות כי

כל ברכה יברך בקול רם ואם לאו הוא חומא וגזול להמקום.

אות כ"ז

כ"ס

יֵאָשִׁעַ אֲשֶׁר יָבִיט לְעַמּוּד בַּחֲזֹרֶת הַשָּׁמַיִם.

• •

האריז'ל היה מעצים עיניו בחזרה כמו בלחש.

כל אחד יענה אמן עד כל ברכה בין שיצאו ובין שלא יצאו ידי תפלה.

לחות כ"ח

בְּחִזְרַת הַשִּׁינַן וּבִקְרִיאת הַתּוֹרָה אָמַר לִמְפָּר אֶפְּסִילוֹ בְּדִבְרֵי תוֹרָה. וּבִזֵּן נִבְרָא

לגברא מוֹתֵר.

ה"ב

וילמוד בגין הקטנים שיאמרו אמן.

גודל העוגש למי שאינו מחנך את בניו בביהכנ"ס ליראת שמים,

אות ל"א

גודל השכר למחנך בגיו למחשבות טובות וישרות,

ל

לא יעסוק בתורה בשעה שהצבור אומרים מליחות.

576

לא יאמר תהלים ושום דבר בחזרת השי"ן.

mob "

וצריך לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד.

אם אינו יודע בבירור שיש תשעה מכוונין לחזרת השי"ן יכוון בתפלתו

אות ליו

בתורת גרבה.

243

שיעור אריכת אמן.

194

אין לענות על ברכה אחת ב' פעמים אמן.

107b

והפרמ"ג מחלק בזה, והגה"ה מהמחבר,

רוח המפתחות

ומותר לענות אמן ואמן על ברכה אחת,   אות ל"ח
 על ב' ברכות מותר לומר אמן ואמן,   " "

אחר איזה ברכות לא יענה אמן מפני שנקראים אמצע הברכות,   אות מ'
 להתאמץ ולענות אמן אחר כל הברכות והאריז"ל היה עונה אמן אפילו
 אחרי מאה אנשים,   אות מ"א, מ"ג ודף ע"ג
 כל השומע מי שבירך את ישראל צריך לענות אמן,   " מ"ב
 השומע למברך בהמ"ז כשמגיע ללעולם אל יחסרנו יאמר אמן,   אות מ"ב
 להדר ששנים יענו אחר ברכתיו אמן ודרוש חשוב על פי זה,   אות מ"ג, מ"ד ודף ע"ג
 הברכה ששוה י' זהובים הוא דוקא בברכה שמברך בפני אחרים אבל לא
 בינו לבין עצמו,   אות מ"ג, ודף ס"ז
 מחוייב לברך בקול רם כדי שיענה וזכירו אמן,   " מ"ה ודף ע'
 המברך מאה ברכות בכל יום מהפך קללה לברכה,   " "
 רמז דהברכה שוה י' זהובים,   " מ"ז
 העונה אישיר בכח הוא תיקון לעון שז"ל,   " "
 עונש גדול המבטל קדוש וברוך ואישיר,   " מ"ט
 מלאך א' מקשר כתרים, ע"י קדושות ואישיר,   " נ'
 ע"י שישראל משכומים ומעריבים לביהמ"ד ועונים אמן נפרע הקב"ה
 מן העכו"ם,   אות נ"א
 בכל פעם כשמזכירין להשי"ת צ"ל יתברך שמו   " נ"ב
 רמז שצריכין לומר ברוך הוא וברוך שמו על כל ברכה ששומע,   אות נ"ג
 בברכות קצרות לא ימהר החזן לגמור הברכה עד שיגמרו השומעים
 לענות ברוך הוא וברוך שמו,   אות נ"ג
 אימתי אין אומרים ב"ה וברוך שמו,   " נ"ד כ"ה ס'
 בדין איסור הפסקה בין תפילין ש"י לתשיר   " כ"ה נ"ז כ"ז כ"ח
 אם לברך אשר יצר בין ישתבח ליוצר אור,   " כ"ט
 העונש למי שאינו עונה אמן בכונה,   " ס"א
 יזהר ביותר לענות אמן אחר המחזיר שכינתו לציון, ואחר ופרוש,
 ואחר שומר עמו ישראל לעד, ואחר מחיה המתים, ואחר ברכת הגומל,
 אות ס"ב ל'
 נא"ה יען שתיכף אחר המחזיר שכינתו לציון אומרים מורים לכן עפ"י רוב
 מדלגים זה האמן, וכן אחר ופרוס מתחילין תיכף ושמרו, ולזה שמעתי רמז יען

רוח המפתחות

כי עמ"י הריב מרלגין אלו הב' אמנים לכן ציון במד תבכה וירושלים תתן קולך
יען שסוף אלו הב' ברכות נהם ציון וירושלים ור"ל):

כונת אמן, אום ס"א וברך ס"ז

גדולה הצדקה שנותנין קודם התפלה, " ס"ג

בין תפילין ש"י לתש"ר אם לברך אמן על ברכת להניח ששומע מחבירו,

אום ס"ד ס"ה

בריני עניית אמן בברכת ק"ש, " ס"ז ס"ח ס"ט ע'

ע"א ע"ב ס"ז וברך ע"ג

בק"ש אם יפסיק לקריש, ולקרוש, ולברכו, ולמודי, אום ע"ג

בבין הפרקים מה יענה ומה לא יענה, " ע"ד

האומר תחנונים לאיזה אמן יפסיק ואם אמר יהיו לרצון אמרי פי כו',

אום ע"ה ע"ו ע"ז

אם איחר לבוא לביהכ"נ עד פסוקי דזמרה ומשתה עצמו עם הצבור

איזה ברכות לא יאמר אחר התפלה, אום ע"ח

בענין חשופים לבוא לביהכ"נ ואינם מרלגין מטעם מהפך הצינורות,

אום ע"ט

ברין פורס על שמע ואם לחלק בין ברכו לקדושה, " פ'

אם לומר אמן אחר הש"ץ שאמר ברוך ה' המבורך ל"ו, ואם הש"ץ יאמר

אחריהם אמן, אום פ"א פ"ב פ"ג

ברין השומע ברוך ה' המבורך ל"ו מהש"ץ או מהקהל לבר אם יאמר

אחריהם אמן, אום פ"ד

ברין אם עונין אמן אחר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, " פ"ה

סגולה להצלחה להאריך באמירת ברוך ה' המבורך ל"ו במוצש"ק,

אום פ"ו

ברין עניית אמן אחר ברכת גאל ישראל, " פ"ח

אין אדם יוצא בשמיעת הברכה אא"כ שמעה מתחילת הברכה ועד סופה,

והמברך מכוון להוציאו י"ח, אום פ"ט

לא יאמר אדושם אלא השם, " ל"א ל"ב

בענין הדגשת החולם של השם אדנות, " ל"ב ל"ג ל"ד

אם מזכיר איזה שם יזכירו מתוך פחד ומעשה נורא בענין זה, " ל"ה ל"ו

ולא יוציא ש"ש לבטלה ח"ו, ואסור לכתוב שם שמים אפילו בלשונות

אחרים ולזרקו באשפה, אום ל"ז ל"ח

אסור לקלל את חבירו בשם או בכינויו, " ל"ט

בענין הונה ה' באותיותיו, " ק'

בהפלת עונש מי שאינו עונה אמן, " ק"א

רוח המפתחות

אם עונים אמן אחר ברכת לעסוק ברברי תורה,	ק"ד "	אות ק"ב ק"ג
אין המכשפים יכולים להזיק למי שאמר צ' אמנים,	דף ס"ט	
כל ששומע שהקהל עונים איש"ר מצטרף עמהם לענות עמהם דוקא	דף ס"ט	
יש"ר ולא אמן,		
אם בירך המוציא ושומע מחבירו המוציא אם יענה אמן קודם אכילתו,	דף ס"ט	
ואם עונה אי הוי הפסק,	" "	
עונש להמבטל איש"ר,		
מי שאינו מכוון בעניית אמן,	ע"א "	
לפעמים טוב שלא יאמר ב"ה וברוך שמו,	ע"ב "	
סוד של אמן	" "	
באיזה אמצע ברכה יפסיק לקדיש וקדושה	ע"ה "	
אם החזן מאריך בואמרו אמן יותר מדאי הוי הפסק,	ע"ז "	
המברכים בלחש מאבדים טובה הרבה,	" "	
מי שמשנה ממטבע שמבעו חכמים בברכות אין עונים אחריו אמן,	דף ע"ט	
קודם אכילה יאמר הריני אוכל כדי שיתיה נופי בריא וחזק	" "	
לעבודת השי"ת,		
יזהר שבלילה יברך הברכות של אשר יצר ושהכל נהי' ברברו בפה	" פ'	
ולא בהרהור,	" "	
לא יאמר אוי אלא איי,		
לא יברך שום ברכה בעישו אפילו מלאכה קלה,	פ"א "	
אסור משים גול לפתות לאורחים שילכו לאיזה ביהכנ"ס שהוא רוצה,	" "	
בענין גילוח הזקן ומעשה נורא,	פ"ב "	
לא יפסיק באמצע הלימוד,	פ"ה "	
הטבת חלום ע"י עצמו,	פ"ו "	
סגולה להצלחה	בסוף הספר,	

תושלב"ע.

תיקון: דף ט"ו סו"ס כ"ד בווארגנון שורה ד' יהללך פון הלל, נמחק: וצ"ל ב"ש

יען שהספר שלי סיימתי בעזרי בימי חג הסוכות אכתוב מה שנתחדש לי במשך
סוכה לחדר התלמידים לתרץ קושי' החוס' ד"ט ד"ה הוא מיב"ל למעטוי גזולה
והקשו דתיפוק ל"י משום דהוי מלוא הבאה בעביר' ואמרת' לישב דמשכחת לה כגון
דהי' לו סוכה כשרה והניח עליו סכך גזול ד"ט דאי מטעם מהבב"ע היתה כשרה
לפמש"כ החוס' סוכה ל"י שמלוא הבאה בעבירה אינה אלא במקום שמחמת העבירה
באה המלוא כגון שאם לא הי' גזל הלולב לא הי' לו לסכך אבל אם הי' לו סוכה
כשרה ויכול לקיים מלוא סוכה בלי סכך הגזול זה ל"ה מהבב"ע והי' יולא וע"ז לר"ך
קרא למעט גזולה שיהי' דיו כסכך פסול לפסול הסוכה בדי' טפחים וק"ל :

ועד"ז יל"ה הקושי' מאחריו דל"ל לכם באחריו גזול פסול בסוכה ל"ה. היפוק ל"י
דהוי מה"ב ד"ל דנקיט בירו ב' אחרונים א' שלו וא' גזול דמשום מהבב"ע
אין לפסול דהא אפשר לו לקיים המלוא בלי האחרון הגזול וא"כ הוי אף הגזול כשר
לדדי' וכ"ל שהם ואינו יולא מטעם דקאי בכל חוסיק ולזה הולך הכתיב דלכם
דהוי' כמין אחר ואין עובר על כל חוסיק להרבה פוסקים ומלוא הבב"ע גם כן
ליכא בזה כדברי החוס' הג"ל ושפיר יולא :

אמנם לפימשי"כ החוס' בר"ה כ"ה ד"ה ומנח' תימרא דבית ל"ה א"ל אי"כ מוסיף
מין אחר וחזין דמין אחר גרע טפי ויותר שייך ב"ה והדרת קושי' החוס'
לדוכחא כמובן. אולם י"ל בהיפוך וכנ"ל כגון דנקט ב' אחרונים אחד גזול וא'
שלו דמטעם מלוא הבב"ע אי"ל לפסול כנ"ל ושפיר יולא ואף דנקיט ב' אחרונים
בירו דב"ה ליכא משום דהוי מאותו המין ע"ז לר"ך קרא דלכם דהוי כמין אחר
וקאי בב"ה דאינו יולא :

אמנם הא קשי' דבסנהדרין פ"ה ע"ב איחא דבבולב לרבנן א"ל אגור ל"ה בית
כיון דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי וא"כ בב' אחרונים נמי הכי הוי דאפי'
תימא גזול הוי כמו מין אחר מ"מ כיון דהאי לחודא קאי ל"ה בית :

ויש לישב עפ"ימ"ש המעשרי' מלך בהל"ק ה"ל תפילין ס"ק י"ט וכן כהב"ש בשם
המורח"י ב"י ואסתחן דכל שבזמנו איכא איסורא דב"ה א"כ"ג דלא אגידא בהדרי
ע"ן שם ובהנחנין פ"ה הג"ל לא בצי למימר רק שאינו נעשה זקן ממרא
מכה זה דהאי לחודא קאי אבל ב"ה יש כהוא דעירובין ל"ו בתפילין דמכניסין
זוג זוג וכ"כ מפורש בב"ה ז"ל בסוף ס"י ל"ד דבשני זוגות תפילין א"כ"ג דהאי
לחודא קאי והאי לחודא קאי ג"כ יש בזה איסור ב"ה והאי דש' הנחנין הג"ל
מוכרחין אנו לתרץ כדברי המעשרי' יו"ט הג"ל. ולר"דכו מחורץ שפיר קושי' החוס'
הג"ל לר"ך ע"ז ג"כ הפסוק לכם דאחריו הגזול דפסול והוי כמין אחר ואינו יולא
באחד גזול ואחד שלו משום גזול הוי כמין אחר וקאי בב"ה וק"ל. וכן מלאתי
בפרמ"ג בפתיחה סוף אות ל"ד דהאי דאמרינן בהנחנין דאי מייתי מינא אחרינא
האי לחודא קאי לענין מיתה שאני עכ"ל הרי דלנבי מלוא עשה יש איסור כל
חוסיק א"כ"ג דלא אגידא ב"י ושפיר מחורץ קושי' החוס' הג"ל וק"ל :

ומפר קדוש ארמיר מאסטראווי' שליט"א שמתני בשם היהודי הקדוש ז"ל
לתרץ קושי' התו' הג"ל דמשכחת לה דהי' לו סכך פסול ב"ה וב' טפחים
סכך גזול דמטעם מלוא הבב"ע אי"ל לפסול דהוי לה רק ב' טפחים ואולי הי' אויר
במקומו לא הי' נפסל הסוכה כי האויר פוסל רק בג' טפחים והי' יכול לקיים בלא
הסכך הגזול וממילא אין זה מלוא הבב"ע וכנ"ל כי אויר ע"ס סכך פסול אינו מלטרף
וע"ז לר"ך קרא למעט גזול דהוי כסכך פסול להטטרף ע"ס הסכך פסול שיהי' ד"ט
סכך פסול לפסול את הסוכה, וק"ל ודפחתי :

אמן

ואמרו

(א) **בְּמִס'** בְּרֻכּוֹת ג' א' תִּנְיָא אִד' יוֹסִי פֻעַם אַחַת הֵייתִי מִהֶלֶךְ בִּדְרֹךְ וּנְכַנְסְתִּי לְחֻרְבָּה א' מְחֻרְבּוֹת יְרוּשָׁלַם לְהִתְפַּלֵּל, בָּא אֲצִלִּי אֱלֹהֵי זִכּוֹר לְטוֹב וְשֹׁמֵר לִי עַל הַפֶּתַח עַד שְׁמִימְתִּי תַּפְלָתִי, לְאַחַר שְׁמִימְתִּי תַּפְלָתִי אָמַר לִי שְׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי, וְאָמַרְתִּי לוֹ שְׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמֹדֵי זִכּוֹר, וְאָמַר לִי מַה קוֹל שְׁמַעְתָּ בְּחֻרְבָּה זֶה, וְאָמַרְתִּי לוֹ שְׁמַעְתִּי בֵּת קוֹל שְׁמַנְהֵמַת כִּיּוֹנָה וְאוֹמֶרֶת אוֹי לְבָנִים זִכּוֹר, אֲלֵא בְּשַׁעָה שִׁישְׂרָאֵל נִכְנָסִין לְבֵתִי כְּנִסְיוֹת וּלְבֵתִי מִדְּרָשׁוֹת וְעוֹנִין אָמֵן יֵהֵא שְׁמִי רַבָּא מְבָרַךְ, הַקְבֵּה מְנַעֲנַע בְּרָאשׁוֹ וְאוֹמֵר אֲשֶׁרִי הַמֶּלֶךְ שְׁמַקְלִסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כֵּךְ, מַה לוֹ לֹאֵב שֶׁהִגְלָה אֶת בְּנָיו, וְאוֹי לֶחֶם לְבָנִים שְׁנָלוּ מֵעַל שִׁלְחָן אֲבִיהֶם:

(ב) **בְּמִס'** בְּרֻכּוֹת מִיָּה ע"א, אִד' חֲנַן בַּר אֲבָא מְנִיין לַעֲוֹנָה אָמֵן שְׁלֵא נִגְבִּיהָ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְּבָרַךְ, שְׁנֵאֲמַר גְּדָלוֹ לֵה' אֲתִי וְנִרְוֹמָה שְׁמוֹ יַחֲדָיו, וְע"כ כָּתַב הַחֵיִי"א כָּלֵל ל' ס"י ר' שִׁישׁ לְהַזְהִיר לְהַקְוָא בְּסִית

(א) **דִּיא גְּמָרָא בְּרֻכּוֹת דָּף ג' וְאַנְט,** רִתְנִיא מִיר הָאֲבִין גִּילְעָרִינְט ר' יוֹסִי הָאֵט עֲרֵצִיילֵט אֵיין מֵאֵהֶל אֵיז עָהָר גִּיגְאָנְגִין אֵין וְעַה, אֵיז עָהָר אֵרִיין גִּיגְאָנְגִין אֵין אַחֲרֻבָּה פֿון דִּיע חֻרְבּוֹת פֿון יְרוּשָׁלַם דִּאֲבִינְען אֵין גִּיקוֹמֶען צו אֵיהֶם אֵלֶיהוּ הִנְבִּיא אֵין הָאֵט גִּיוֹאֶרֶשׁ בִּיז עָהָר הָאֵט אָפּ גִּידֶאֲבִינְט, נֶאָךְ וִיין דִּאֲבִינְען הָאֵט אֵלֶיהוּ הִנְבִּיא עָהֶם גִּיפֶרְעֶנְט, בְּנִי מִיין קִינֶד וְוַאס אַ קוֹל הָאָסְטוּ גִיִּהֶעֶרֶט אֵין דִּיא חֻרְבָּה, הָאֵט אֵיהֶם ר' יוֹסִי גִיִּעֲפֶרֶט, אֵיךְ הָאָב גִּיִּהֶעֶרֶט אַ בֵּית קוֹל וְוַאס בְּרִימְט אַזוֹי וְוִיא אֵיין מוֹיֵב וְוַאס הָאֵט גִּיזֶאנְט כו', נֶר וְעַן יוֹדֶען גִּיִּיעֶן אֵרִיין אֵין דִּיא שוֹדֶרְקֶען אֵין בֵּתִי מְדֶרְשִׁים אֵין וְוִיא עֲנֶפֶרֶרִין אָמֵן יֵהֵא שְׁמוֹ הַגְּדוֹל מְבָרַךְ, שְׁאָקִילֵט דְּעַר אַוְּבֶרֶשְׁטֶער מִיט דְּעַם קֶאָפֶה אֵין וְאַנְט, וְוֵאֵהֶל אֵיז דְּעַם קֶעֱנִיג וְוַאס מְעַן לוֹיִבֵט אֵיהֶם אֵין וִיין הוּיז אַזוֹי, אֵין וְוַאס הָאֵט דְּעַר פֶּאָטֶער וְוַאס עַר הָאֵט פֶּעֲרִיבֶען וִיִּיעַ קִינֶדֶר, אֵין וְוִיא אֵיז צו דִּיא קִינֶדֶר וְוַאס וְוִיא עֲנִין פֶּעֲרִיבֶען פֿון פֶּאָטֶער'ס מִישׁ:

(ב) **אֵין מִס' בְּרֻכּוֹת מִיָּה וְאַנְט ר' חֲנַן בַּר אֲבָא** פֿון וְוֵאֲנִין אֵיז גֶּעֲדֶרִינְגֶען אַז מְעַן זָאָר נִיט עֲנֶפֶרֶרִין אָמֵן הֶעֱכֶער פֿון דְּעַם וְוַאס מֵאָכְט אַ בְּרָכָה, שְׁנֵאֲמַר עַם שְׁמִיט אֵין פֶּסוּק גְּדָלוֹ לֵה' אֲתִי וְנִרְוֹמָה שְׁמוֹ יַחֲדָיו אֵיהָר

שהמנהג שהוא עונה אמן בקול שלא יגביה קולו יותר מן המברך:
וכתב הפמ"ג ס"י קב"ד במש"ז ס"ק ז' ובאר ס' ק"א סק"ה דמטעם זה
 צריך כל א' מי שיאמר קדיש או ברכה על התורה לאמרו בקול רם
 שלא יצטרך העונה להגביה קולו יותר מן המברך. ימ"מ כתב בס' משנה
 ברורה ס' קב"ד ס"ק מ"ז דאם כוונתו בהרימו קולו כדי לזרז להעם שיענו
 גם הם מותר להגביה קולו יותר מהמברך, עכ"ל:

ולפי"ז נראה לפי ענין דאין לדרק בזה במה שכתבתי לעיל בשם החי
 אדם שיש להזהר להקורא בס"ת שלא יגביה מולו יותר מן המברך
 לפי"מ שמבוא' באחרונים הטעם הרמת קול הקורא באמן הוא כדי לזרז
 העם לשמוע קריאת התורה, לכן י"ל דמותר להקורא להגבי קולו באמן
 יותר מן המברך:

(ג) **במס'** ברכות דף מ"ז תנו רבנן אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן
 חטופה ולא אמן יתומה, ולא ידרק ברכה מפניו בן עזאי אומר
 כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומי', אמן חטופה יתחטפו ימיו, אמן חטופה

איהר ואלט גרויסקין דעם אויבערשטין מיט אמן אמי מיט מיר גלייך אפער
 נים העקער פון דעם וואס מאכט דיא ברכה:

און דער ספר פרמ"ג סימן קב"ד סעיף קמ"ז ו' שרייבט אז דער וואס
 זאגט קדיש אדער א ברכה ביא דעם ספר זאל עהר מאכין הויף כדי
 דער וואס ענפערט זאג נים ענפערין העקער וויא דער וואס מאכט א
 ברכה: פון דעם וועגן שרייבט דער מחבר משנה ברורה אז דיא
 בונה פון דעם וואס שרייט הויף אמן מזוז אין דאס פאלק אז אימליכער
 זאל אויף ענפערין מעג עהר זאגן אמן העקער פון דעם וואס מאכט
 דיא ברכה:

הגדר לפי"ז לויט וויא דער משנה ברורה שרייבט אז די בונה פון דעם
 וואס שרייט הויף אמן מזוז אין דאס פאלק אז זאגן אויף
 ענפערין אמן מעג מען ענפערין העקער פון דעם וואס מאכט די ברכה,
 קאן זיין אז דער בעל קורא מעג זאגן העקער אמן פון דעם וואס מאכט
 דיא ברכה ביי דעם ספר כדי מזוז אין דאס פאלק זיין זאגן הערין
 קריאת התורה, און מען דארף נים מדרק זיין אין דעם וואס איז האב
 פריער געשריבען פון חיי אדם'ס וועגן:

(ג) אין ברכות מ"ז דיא רבנן האבין גילערינמ מען מאחר נים ענפערין
 נים איין חאפעדיגען אמן און נישט קיין אפגיהאקטין אמן און
 קיין יתומה'דיגן אמן. בן עזאי זאגט אז איינער ענפערט איין יתומה
 ווערין ח"ו זיינע קינדער יתומים אין ווען אכענמש ענפערט איין יתומה'דיגן

יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו:
ואיתא בש"ע סימן קכ"ד סעי' ט"א, מאי היא אמן חטופה שלא יחטוף האל"ף
 ושלא יסחר לענות אמן קודם שיסיים המברך כל הברכה:
וכתב הפמ"ג בא"א סק"ב וז"ל גם אין לענות אמן עד שיסיים הש"ץ כל
 המלה לגמרי, וכ' הב"ה ויש אנשים שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ
 עומד עדיין באמצע המלה וזה אסור:
וכתב הפמ"ג שם סק"ד בא"א דאף אם הש"ץ מאריך בברכה בטופה
 באיזה ניגון לא יענה אמן בי"ז שלא סיים עצם התיבה האחרונה של
 הברכה עכ"ל:

וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסר קריאת הגו"ץ שאינו מוציאה בפה
 שתהא ניכרת, וכ' הב"ה דה"ה שלא יחסר הא' או המ':
וכן לא יענה אמן יתומה דהיינו שיענה אמן תיכף לזיום הברכה, דמ"א
 סי' קכ"ד סעי' ט"א, לכן הבע" קורא בס"ת שעונה אמן בקול אחר המברך
 על התורה כנהוג ומפסיקין כדי לסמוך עניית אמן דהקריאת יתרו בזה, ואסור
 להמתין בענייתו מפני שהוא אמן יתומה, ש"ע סי' קכ"ד סעי' ח':
(ד) וכתב שם המשנה ברורה ס"ק ל"ג דזהו לכתחלה לזהר לשמוע כל
 ברכות י"ח מפי הש"ץ, אבל בדיעבר אפילו לא שמע הברכה

אמן ווערין זיינע מעג ח"ו אפגיהאקט. און ווען דער מענטש איז מאריך
 דהיינו עהר ציהט לאנג דאס ווארט אמן דערלענגערט מען איהם זיינע
 מעג מיט זיינע יאהרין:

וואס מיינט מען אראפערדיגען אמן דהיינו עהר חאפט זאגן אמן פריער
 וויא יענער לאזט אויס דיא גאנצע ברכה דען דאס איז אנגרויסע
 עבירה און אספנה:

און וואס מיינט מען איין אפגיהאקטין אמן, דהיינו עהר זאגט אמן און דיא
 גו"ץ פון אמן האקט ער אפער זאגט זיא נישט גוט ארויס דאס איז אויך
 אנגרויסע עבירה און אספנה:

און וואס מיינט מען א אמן יתומה, דהיינו עהר ענפערט נישט פאלד אמן
 אזוי וויא יענער ענדיגט דיא ברכה דאס הייסט אמן יתומה עס איז
 אנגרויסע עבירה און אספנה ח"ו: ער פן דער בער קורא וואס לייגענט אין
 ספר מאהר נישט ווארטין מיט דעם אמן פדי עס זאל נישט זיין ח"ו קיין אמן
 יתומה:

(ד) שרייבט אויף דעם דר משנה ברורה סעי' קמ"ז ל"ג אז דאס איז נאר
 לכתחלה מען זאל אויס הערין די גאנצע ברכות פון חזן און
 אויך עהר זאל וויסען די ברכה וואס דער חזן לאזט אויס, אפער בדיעבר
 אין

רק שירע איזה ברכה מסיים השי"ע יענה אמן. ובמעיף קטן ל"ד כתב המ"ב וז"ל, ובצבור קי"ל דער שכלו רוב הצבור לענות אמן הוא עדיין בכלל ברכה ומותר לענות עמהם עכ"ל. וכן במדריש וקדושה וברכו, כמ"ש הרמ"א סעיף י"א:

עוד נקרא אמן יתומה אם שומע חבירו מסיים איזה ברכה ואינו יודע איזה ברכה הוא מסיים נקרא ג"כ אמן יתומה ואסור לענות עליו אמן:

יכתב בא"ר שם ס"ק י"ב וז"ל כתב בשל"ה דף רנ"ה שהחרדים על דבר ה' ישימו הסידור לפנייהם בשעת חזרת התפלה ויכונו על כל מלה ומלה ע"פ, וכתב ע"ז בא"ר וז"ל ויש לזהר בזה כו' שאם לא כיונו כל הצורך גבון לכוון לצאת בשעה ששי"ע יורד כו' המחזיקינין עצמנו האידנא למתפללין שלא בכוונה עכ"ל הא"ר:

(ה) וכת' בשעת סקמ"ז בשם הברכ"י שי"ע שהתחיל אתה גבור מיד שמייס מנן אברהם אינו יכול שוב לענות אמן אחר מג"א דהוי אמן יתומה, וכתב המחבר משנה ברורה סי' קכ"ד ס"ק ל"ז רחוב על השי"ע להמתין עם

איז דער דין אפילו ווען עהר האט גיט גייערש. דיא ברכה, נאר עהר ווייבט וועקעט ברכה דער חזן קאנט אויס, מען עהר ענפערין אמן. און נאך שרייבט דער מ"ב סעיף ל"ד, אז ביז דער רוב מנין ענפערש אמן מען מען ענפערין אמן:

און נאך איז דא אאמן יתומה, אז מען הערש יענער קאנט אויס א ברכה און עהר ווייבט גיט וואס א ברכה יענער קאנט אויס הייבט אויף א אמן יתומה:

און דער אלי' רבה שרייבט דארט ס"ק י"ב, אז דער של"ה הקדוש דף רנ"ה שרייבט אז אעקליכער יוד פרויף צו האלטין דעם סידור פאר זיך און זאל מכוון זיין יעדים ווארט וואס דער חזן זאגט ע"כ. שרייבט פרויף דער אלי' רבה אז מען דארף זייער צו זיין גיוואריגט אין דעם, ממש ווייל מיר האלטין זיך אז מען דאביגט גיט בכוונה, ע"כ פרויף מען צו הערין פון חזן ווארט ביי ווארט פריי מען זאך ריקטיג יוצא זיין סידאביגין עכ"ל הא"ר:

(ה) דער שער תשובה סימן קכ"ד סעיף ש"ז שרייבט פאר דעם ספר ברכי יוסף אז דער חזן האט אויס גיקאנט מנין אברהם און ער האט פאלד אהן גיהויבען אתה גבור מאר מען שוין גיט זאגין זיין אמן נאך דעם ברכה פון מנין אברהם ווייל דאס הייבט שוין אאמן יתומה, שרייבט דארט דער ספר משנה ברורה סעיף ל"ז אז דער חוב איז אויף דעם חזן ער זאל ווארטין בייא דיא הויכע שמונה עשרה ער זאל גיט אהן גייעבען די צווייטע ברכה ביז דער רוב עולם האט שוין נאך גיקאנט אמן אויף

התפלה בקול שלא להתחיל בברכה שלאחריו עד שרוב הצבור יענו אמן:
 (ו) **וכתב** בא"ר דה"ה בקדוש וכה"ג, ובעוה"ר חרבה נכשלים כשמתפללים לפני העמוד שחומפים להתחיל ברכה שלאחריו תיכף אחר ברכה שלפניה בלי הפסק כלל, וזה מעכב אפי' בריעבד שאסור לענות שם אמן והם חוטאים ומחטיאים את הרבים בזה, מ"ב ס"ק ל"ז:

ועו"ש עוד בברכ"י דממילא לא הוי ט' עונים כדון והוי ברכה לבטלה:
 (ז) **וכתב** הפמ"ג שם סק"ד דלאחר כדי דיבור מסיום הברכ' שהוא שיעור ג' תיבות וי"א ד' תיבות עוד לא יענה אמן, דהוי אמן יתומה:
 (ח) **במס'** ברכות דף נ"ג ע"ב ובמס' נזיר ס"ז ע"ב תניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מהמברך, א"ל ר' נהוראי השמים כן הוא תדע שהרי גולירין יורדין ומתנרקן במלחמה וגבורים יורדין ומנצחין:
 (הגה"ה) וכתב ע"ז רבינו בחיי פ' בשלח עה"פ ויאמינו בר' וז"ל, וע"ז אמרו גדול

אויף דיע פריערנע ברכה:

(ו) **דער** אלי' רבה שרייבט דארט אז דער אייניגער דין איז ב"י קדוש און נאך אזוי אנגלייכן. שרייבט אויף דעם דער ספר ברכי יוסף אז אין די זינד ווערן פיל גישטרויכט אז זיי לאבנין ב"י דעם עמוד האפן זיי אין הייבן אהן די צווייטע ברכה תיכף נאך די פרייגע אהן א הפסק און דאס איז דאך מעגל אפילו בריעבד ואל מען שוין נישט ענפערין קיין אמן נאך די פריערדיג' ברכה, און זיי זענען חוטאים ומחטיאים את הרבים מיט דעם הייליגן:

שרייבט נאך דארטן דער ברכי יוסף אז ממילא איז דאך שוין נישט דא קיין ניין יודין וואס זיי זאלן ענפערין אמן איז עס דאך א ברכה לבטלה, וואס דאס איז זייער אנרויסע עבירה:

(ז) און דער פרמ"ג שרייבט דארט אויב עס האט גידויקט פון מוף ברכה ביז יענער האט גענפערט אמן אזוי לאנג פון דריי אדער פיער ווערמער פאר עהר שוין נישט ענפערין. קיין אמן ווייל דאס הייסט א אמן יתומה:

(ח) אין מסכת ברכות דף נ"ג ע"ב ר' יוסי זאגט אז עס איז גרעסער דער שבר צו דעם מענטש וואס עהר ענפערט אמן נאך מער פון דעם מענטש וואס עהר מאכט דיא ברכה. האט ר' נהוראי גיזאגט צו ר' יוסי השמים כן הוא, איך שווער דיר אז עס איז אזוי. אזוי וויא אין א מלחמה, דיא שוואכע זעלנער גייען צום פלאץ און רייצן אהן דיא מלחמה און שטארקע זעלנער גייען און זיין נעמן אין דיא מלחמה:

(הגה"ה) שרייבט אויף דעם דער רבינו בחיי אין פ' בשלח אויף דעם

העונה אמן יותר מן המבדק, ובאור הענין, כי המבדק מעיד בברכתו שהקב"ה הוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא מקיים חשמונה והוא דהעיקר שאין קיום העדות בעד אחד אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידיה והעונה אמן הוא העד השני, וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המבדק כי עמו העדות קיים, וזה הוא המבדק את השי"ת באמת אשר עליו אמר הכתוב כי מבדקי אכבד, וכל מי שאינו נזהר לכון במלת אמן בכלל כחו וכוונתו הרי זה מבזה את השי"ת, ועליו אמר הכתוב וכוזי יקלו, ומהו מדורין שיש בגדוניהם מורידין אותו לאתרוג שבכולם שהוא כפול, והוא נקרא ארץ עופרת, והוא ארץ שאול, תחתית, כי שאול מדור אחר ותחתית מדור שני, יאותו תחתית נקרא אבדון, ומי שירד לאבדון שוב אינו עולה, וע"ז אה"ט אותי עזבו מקור מים חיים, ומה יהיה עונשם לחצוב להם בארות בארות נשברים, כלומר הרי חן יורדים לגיהנם מדריגה אחר מדריגה בעונש כפול, וזהו שכל בארות בארות, והכל מדה כנגד מדה בין בעונש בין בשכר, עכ"ל הק' אות באות: וכן איתא בתשב"ץ סי' רנ"א שהמבדק נדמה לשמר החתום שלא נתקיים

פסוק ויאמינו בך וכו', או דער פשט פון דעם ענין איז, אז דער וואס מאכט אברכה זאגט עדות מיט זיין ברכה אז השי"ת איז א מקור הברכה, ד. ה. דער קנאל פון אלע ברכות, און דער וואס ענפערט אמן איז מקיים דאס עדות פון מברך, דען דער קיום פון עדות זאגן ווערט פערמיג נאר דורך דעם אנדערין עדות, דען איין עדות פועלט ניט, און דער וואס ענפערט אמן איז מבדק השי"ת און אויף עהם זאגט דער פסוק כי מבדקי אכבד וכו', און דער וואס איז ניט נזהר צו ענפערין אמן מיט דעם נאציין כח און כוונה דער איז מבזה השי"ת, און אויף איהם זאגט דער פסוק וכוזי יקלו, דער מענטש וואס פערשעמט מיד וועט פערשעמט ווערין, און פון דיע זיענען וואהנינגען וואס ס'איז דא אין גיהנם איז דאס אונ- מערשמי וואהנינג ניטאפידט מיט פינעמערקייט עם הייבט ארץ עיפתה, און דאס הייבט ארץ שאול, תחתית, שאול איז איין מדור, תחתית איז דאס אנדערין מדור, און דארט נידערט מען אריין דעם וואס ענפערט ניט קיין אמן, דער מדור הייבט אויך אבדון, און דער וואס נידערט אריין דארט קומט שוין מעהר ניט ארויס אויף אייביג, און אויף דעם זאגט דער פסוק ואותי עזבו מקור מים חיים, דהיינו, דיע וואס האבין מיד פערקאזט צו ענפערין אמן, איז זייער עונש לחצוב להם בארות בארות נשברים, שמיים צוויי מאהל בארות, ד. ה. דיע צווייטע גרוב תחתית ואבדון, ביי אהער איז דאס לשון פון רבינו ברוך, און אזוי שמיים אין

בבית, ואחר שהוא מאושר ומקוים ע"י העונה אמן, עליו אין להוסיף וממנו אין לנרוע, עכ"ל;

ספרי חובא ברוקח סי' שצ"ד ר' יוסף אוסר מנין שענין אמן שנאמר
הבו נודל לאִקינו:

(ט) **שבת קרימ ע"ב** א"ר יהושע בן לוי כל העונה אמן יהא שמ"י רבא בכל כחו קורעין לו נזר דינו של ע' שנה, (כן הוא הגיר' ברי"ף ובהרא"ש ובתקוני זוהר דף מ') שנאמר בפרוע פרעות בישראל בהתנרב עם ברכו ה' (זופטיס ה') מ"ט בפרוע פרעות משום דברכו את ה' :

וכתב הפמ"ג אר"ח סימן נ"ז סק"א יו"ל המחבר כתב ב' פירושים על מה שאמרו רז"ל במס' שבת דף קי"ט בכל כחו, או כפידוש דש"י ז"ל בכל כוונתו, או כפ"י התוס' בשם הפסיקתא בקול רם, לכן יש לקיים בשתייהם עכ"ל, וכ"כ במ' חרדים בחתימת הספר דף נ"ה וז"ל איתא בזה"ק שצריך שידועו כל אבריו בשעה שאומר אמן ישר"ם ולענות בקול חזק, ומי שירגיל א"ע לעשות כן הוא מבושר שימחלו לו העוונות, כמ"ש רז"ל בשבת קי"ט דאפילו יש בו שמץ מינות מוחלין לו, אם יקבל עליו

ספר התשבץ סימן רנ"א :

דער רוקח סימן שכ"ד פֿרעגט דעם ספרי פון וואגן וויסען מיר אז מען
ברויך ענפערין אמן ווייל עס שטייט דא גודל לאלהינו:

(ט) אין מסכת שבת דף קיט אמר ר' יהושע בן לוי, ר' יהושע בן לוי זאגט דער וואס עהר ענפערט אמן יהא שמאי רבא מברך ביה אללע קרעפטן צורייסט מען פון עהם אקלע שלעכטע גיורות (משום דברכו) פון זיבציג יאהר, שנאמר בפרוע פרעות מען צורייסט פון איהם דיא שלעכטי גיורות משום דברכו את ה' וויל עהר בענשט דעם אויפערשטינס זאהמען:

דער הייליגער פרי מגדים שרייבט אז דער היינטיגער בית יוסף שרייבט צוויי פשטים אין דעם מאמר חו"ל בכל כחו איין פשט מיט דעם גאנצן גידאנק, דער צווייטער פשט מיט דעם גאנצן קראפט, עד כן ואגם דער פרי מגדים אז מען באדארף מקיים ויין ביידע פשטים מיט דעם גאנצן גידאנק און מיט דיא גאנצע קרעפטן:

דער ספר חרדים ד' נ"ה שרייבט פון זוה"ק אז אלע אברים דארפן זיך צו שאקלן בשעת עהר זאגט אמן יהא שמ"י רבא און ווער עס ענפערט אמן יהא שמ"י רבא מברך מיט דעם גאנצן גופיהל און מיט אלע קראפטן האט עהר שוין אנגעט בשורה פון הימער אז מען איז איהם מוחר אלע עבירות אזוי וויא דיא גמרא זאגט אין שבת דף ק"ט אפילו

שלא ישוב עוד לכמלה, עכ"ל:

גם במסכת שבת קי"ט מביאין התוס' בשם הפסיקתא כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ואומרים אמן ישיר מברך בקול רם וכו' מבטלין גזירות

רעות וקשות:

וכ"כ בש"ע הרב סי' נ"ו סע"ב וז"ל ויש לענות אותו בקול רם שקול זה שובר כל המקטריגים ומבטל כל גזירות קשות עכ"ל:

(י) במדרש תלפיות ענף אמן הביא בשם ספר חרדים דמ"א ע"ב, צריך לענות אמן ישיר בכל כחו, מפרש בוחר כמשמעו וקורעין לו גזר דינו ואפילו ה' בו שמין מינות יתכפר לו, וזוה"ק הוא מפרשת נח דף מ"ב בתוספתא בזמנא דישראל אתיבו בקול רם אמן ישיר מבר' קוב"ה אתמלי רחמין וחיים על כולא וכו' וז"ל, אמר המחבר יש לי ראי' ממאמר זה על מה שפיר' באורך בחיבור זה על מאמר חז"ל כל העונה אמן בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירש'י בכל כוונתו, דאין כוונת רש"י להוציא הדברים מפשוטם דא"כ קשה למה אמרו חז"ל בכל כחו, בכל כוונתו הוי להו למימר, אלא כוונת רש"י לתת טעם למה שאמרו בכל כחו שע"י כך יתעורר אל הכוונה כי הקול מעורר הדביקו' וכמו שכ' מהר"ק ז"ל שלימוד בקול רם מעורר הכוונה והדביקות וראי' ממאמר זוה"ק בקול רם ששם אין לפרש בכל כוונתו כמו שיש לפרש בכל כחו, וע"כ בעינן הדברים כפשוטן שיענה בקול רם כדי שיעורר לומר בכל כוונתו עכ"ל המדרש תלפיות, וע' פרמ"ג סימן נ"ו ובמש"ז סעק"ב, דאפשר י"ל בין אמן שהוא

אפילו ווען עהר דאז אפינק פון אפיקורסות ח"ו איז מען איהם אויך מוחל אז ער נעמט אויף זיך אז ער זאל שוין מעהר ניט זינדיגן ח"ו ע"כ: אויך אין מסכת שבת קי"ט ג'רענגט תוספות אפסיקתא ווען יידן גייען אריין אין דיא שוהלען און בתי מדרשים און ענטפערין אמן יהא רבא מברך מיט אהויקע שמימם, זענין וי"א מבטל אלע שווערי גזירות פון יודען:

אין שלחן ערוך הרב ז"ל שמיים אז דאס הויקע קול פון אמן ישראל צו גרענט אלע מקטריגים און ס'איז מבטל אלע שווערע גזירות פון מענטש:

(י) דער ספר מדרש תלפיות שרייבט אז מען זאל ענטפערין אמן יהשר"מ מיט א הויך קול, עהר גרענגט פאר דעם ספר הזוהר הקדוש אז אזווע דעם וואס מען ברוד צו זאגען אמן יהשר"מ מיט גרויס ביונה, ברוד מען אויך זאגן מיט אהויך קול, דען אז מען זאגט מיט אהויך קול, דערנעקט עס אז מען זאל מכוין זיין וויא עס גיהער צו זיין, עכ"ל:

רבי

שבת ובין ברכת בקשה, ראיש"ר אפשר דשדי להגביה קולו יותר ע"ש;
(י) שם ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו יש בו שמין של עכ"ם
מוחלין לו כתיב הכא בפרוע פרעות וכתוב התם כי פרוע הוא;

(יא) במס' סנהדרין דף ק"י קמן מאימתי בא לעוה"ב, תניא משום ר'
מאיר משעה שאומר אמן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק
שומר אמונים אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמן:

(יב) במס' שבת קי"ט ע"ב אמר ר"ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו
שערי גן עדן, שנאמר (יט"ו כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק
שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמונים:

(יג) במדרש רבה ריש פ' תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן
שישראל עונים:

שם במדרש אמר ר' יודן כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן
לעתיד לבא:

(יד) שם בשבת מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך נאמן, ופרש"י שם
כך מעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן, וכתבו שם בתוס'

(י) רבי חייא בר אבא ואגמ פאר ר' יוחנן וועגן אפילו איינער האט
שקעקט גיטאנקן פון מינות אז עהר ואגמ נאך ערינצט אמן
יהא שמי' רבה מברך איז מען איהם אויף מוחל:

(יא) אין מסכת סנהדרין דף ק"י שמיים, אקינד ווען קומט עהר צו עולם
הבא, האבין מיר גילערינט פיר ר' מאיר'ס וועגן, פון דיע צייט
אזו ווען עהר ענפערט אמן איז עהר זוכה צו עולם הבא:

(יב) אין מסכת שבת דף קי"ט ריש קקיש ואגמ דער מענטש וואס עהר
ענפערט אמן מיט דעם גאנצן קראפט עפינט מען עהם דיא
טיהרין פון גן עדן, שנאמר פתחו שערים עפינט אויף דיא טוהרין פון גן
עדן פיר דיא וואס ענפערין אמן:

(יג) אין מדרש רבה תבא שמיים עם איז גיט דא קיין גרעסער פערנע-
ניגען פאר השי"ת מעהר וויא אז יודין ענפערין אמן:

דיארט אין מדרש רבה, ר' יודן האט גיזאגט יעדער מענטש וואס
ענפערט אמן אויף דער וועלט, וועט זוכה זיין צו ענפערין אמן
אויף יענער וועלט:

(יד) אין מסכת שבת דף קי"ט, וואס ברוך מען טראכטן בשעת מען
ענפערט אמן, ואגמ ר' חנינא אזוי וויא אמן איז א מן דיא ראשי
תיבות פון אל מלך נאמן, ה. השי"ת איז א בעגלייבטער מלך, תוס'
שרייבט אז עהר ברוך טראכטן דיע ר"ת בשעת עהר ענפערט אמן:

שצריך להרהר כך בשעת עניית אמן שהוא אל מלך גאמן, וכן כתוב
בש"ע סי' קכ"ד בפתחי עולם סעיף י"ט, וכתב שם דגם בפסקי תוס' שם
כתב כן להלכה:

(טו) בריית' מפרקי מרכבה א"ר ישמעל סח לי המלאך [הגאנסגאל] הגנסגל
ואמר לי יידיי שב בחקי ואניד לך מה תהא על ישראל
ישבתי בחיקי והי' מסתכל בי ובוכה, והיו דמעות יורדות מעיניו ונופלות
על פני, ואמרתי הדר זיו מרום, מפני מה אתה בוכה, אמר לי בא ואכניסך
ואודיעך מה גנוז לישראל עם קדושי, תפשוני והכניסני לחדרי חדרים ולגנוזי
גנוזים וגמל הפנקסים ופתח והראני אגרות כתובות צרות משונות זו מזו,
ואמרתי לו הללו למאן, אמר לי לישראל, אמרתי לו, ויכולין ישראל לעמוד
בהן, אמר לי למחר בוא ואודיעך צרות משונות מאלו, למחר הכניסני
לחדרי חדרים והראני צרות קשות מן הראשונות, אשר לחרב לחרב ואשר
לבוזה לבזה ואשר לשבי לשבי, אמרתי לו הדר זיו מרום וכו' והלא אי

א"ר מ'קד נ'אמן גאמ ב"ה איז אפגעלייבטער מ'קד:

(טו) איז די ברייתא פון פרקי מרכבה שמיים, ר' ישמעאל האט גיזאגט
אז דער מלאך הגנסגאל האט צו מיר גיזאגט בזה הלשון, גומר
פריינד, זיך אין מיין שוים וועל איך דיר זאגן וואס ס'וועט זיין מיט דיא
יודין, בין איך גיזעסן אין זיין שוים, און דער מלאך האט גיקוקט אויף
מיר און האט גיזיגט, זיינע מרערין זיינן גיפאלן אויף מיין גיזיכט, האב
איך צו איהם גיזאגט, הדר זיו מרום, וואס וויינסטו? האט מיר דער מלאך
גיגעפערט, קום וועל איך דיר אריינפירן און וועל דיר ווייזען וואס ס'איז
באהאלטן פיר דאס הייליגע פאלק יודין, האט מיר דער מלאך אהן
גיגעמין און האט מיר אריין גינעמען אין פערשידיגע צימערין ונגנוז גנוזים
און האט גינעמען דיא ביקער און זיין גיגעפענט און האט מיר גיזיגט פא-
פירען וואס איז גישריבען אויף זיין פערשידיגע צרות, האב איך גיפרעגט
דעם מלאך, פיר וועמין איז דאס? האט עהר מיר גיגעפערט, דאס איז פיר
דיא יודין, האב איך איהם גיפרעגט וועלן דען דיא יודין דאס קעגן זיי.
שמעהו? האט עהר מיר גיגעפערט, מארגן זאלסטו קומען וועל איך דיר
ווייזן נאך אנדער צרות, מארגן האט עהר מיר אריין גיבראכט אין פער-
שידעני צימערין און האט מיר געוויזען שווערער צרות פון די ערשטע,
מענטשן וואס עס איז זיין באשערט גיהארגט צו ווערן דורך שווער,
מענטשן וואס ס'איז זיי באשערט ציראפירט ווערן, מענטשן וואס ס'איז
זיין באשערט גיפאנגן צו ווערן, האב איך גיפרעגט דעם מלאך דאס איז
דאך ניש צום אויסהאלטן, האט עהר גיזאגט אז אלעס מאג וועט ווערן

אפשר לעמוד בהם, אמר לי בכל יום ויום מתחדשות צרות קשות מאלו וכיון שנכנסין לבתי כנסיות ועונין אמן ישיר מברך, אין אנו מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים:

(טז) **מדרש** אגדת בראשית ע"ט ומדברך נאווה [שס"ט ג] המדבר שבכס נאה לפני על אחת כמה וכמה מיושב שבכס, ואיוהו הוא המדבר, אלו עם הארץ שאינן יודעין לקרות ולא לשנות ולא לדרוש כמדבר שאינו מגדל פירות, והן נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומברכין ברוך יוצר המאורות ומחיה המתים, שהוא ברא המאורות והוא מחיה המתים והם עונין אחריו אמן ואומרים מאמינים אנו שהוא מחי מתים והוא ברא את העולם אפי' אין בידן אלא שבר אמן זה דייס, (הגה"ה מכאן יש להביא ראיה ברורה להפוסקים דעונין אמן אחר ברכת יוצר המאורות), לכך ישע"י הנביא נותן שבח לפני הקב"ה [ישע"י כ"ט] ה' אלקי אתה ארוממך אודה שמך, אילו אין בידנו אלא הודיה שאנו מודים לך דיינו, כי עשית פלא, פלאי מעשי ירך גדלת ואתה מדקדק עמם כל כך, למה כדי ליתן להם שכר, היית אומר שיטלו שכר על התרומה ועל המעשרות ועל חלה ועל מילה ותפילין ושבת ומועדות ועל המוזה ועל הציצית, אבל על האמן הזה שהם אומרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין אתה נותן שכר, [סס] עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן, לכך לך נאה לשבח ולרומם שאין אתה

נייע צרות שווערערע פון דיע, נאהר באַלד זייא וועלדן אריין גייען אין דיע שוהלען אין וועלדן ענפערין אמן ישיר מברך, וועלדן מיר ניט קאזין דיא צרות ארויס גייען פון זייער צימערין:

(טז) **דרך מדרש** אגדת בראשית ואגמ איהך דעם פסוק ומדברך נאווה דאם מיינט מען די פראסטי מענטשין עמי הארצים וואס זיי קענען ניט קערנען הויפט, גמרא, מדרש זייא וענין אזוי וזיא א מדבר וואס דארט וואקסט ניט קיין פירות (מכל שכן דיא שיינע יודין דיא תלמידי חכמים) אפער ווען זייא גייען אריין אין דיא שוהלען און בתי מדרשים און זייא זאגן דיא ברכות יוצר המאורות און מחיה המתים, און זייא ענפערין אמן און זייא זאגן מיר גלויבן אז ער האט פשאפן דיא ליכטיגקייט און עהר וועט לעבעדיג מאכן דיא מויע מענטשין, וואס האט פאשאפן, איז אפילו זיי האבן ניט מעהר נאהר דיא מצוה פון דעם אמן איז שוין פיר זייא גוט צו האבען עולם הבא, דאס זאגט ישעיהו הנביא קפיטל כ"ה, ה' אקדי אתה ארוממך, ווען אפילו מיר האבן ניט נאר דיא מצוה וואס מיר לויבען דיה און מיר זאגן נאך אמן אין דיא שוהלען און בתי מדרשים איז אויך פיר אונז אנרויסער שבר, דריבער דארף מען זייער צו לויבן השי"ת

מאבר שכל מצוה בין קטנה בין גדולה: פירוש שנותנין שכל על עניית אמן:

(יז) מדרש תהלים ל"א אמונים נוצר ה' [תהלים ל"א] אלו שעונים אמן באמונה, אומרים ברוך מחיה המתים ועדיין לא ראו תחיית המתים ומאמינים כי שאני מחיה המתים, אומרו: ברוך גאל ישראל, ועדיין לא נגאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעבדו והם מאמינים שאני עתיד לגאולם, הוי אמונים נוצר ה':

(יח) מדרש חובא ברוקח שכשישראל אומרים אמן יהא שמי' רבא אומר הקב"ה מתי אקבין את שארית ישראל מבין העכו"ם:

(יט) מדרש תלפיות ענף אמן, כתב האריז"ל כששומע שאומרים קדיש אם הוא יושב א"צ לעמוד רק יהי' יושב ועונה אישיר, ואם הוא עומד ישאר עומד וכו', אבל בתוצאות חיים ז"ל כתב שיאמר אישיר מעומד ובכוונה גדולה ובקול רם עכ"ל:

השי"ת וואס עהר מאכט גיט פערלויבען גייען, קיין שום מצוה סיי א גרויסע סיי אקליינע, השי"ת גיט שכל פאר ענפערין אמן:

(יו) מדרש תהלים עם שמיים אין פסוק אמונים נוצר ה' (תהלים לא) דיע גלויבנע היט השי"ת, מיינט מען די מענטשן וואס ענפערין אמן [מיר גלויבן], אז מען זאגט ברוך מחיה המתים, אז מען גלויבט אז השי"ת מאכט לעבדיג די שטימע, און תחיית המתים אין נאך נישט, נאר זיין גלויבן אז איהר וועט לעבדיג מאכין דיע שטימע, און אז מען זאגט ברוך גאל ישראל, גלויבט אז השי"ת וואס עהר מוהם אויס לייזן דיע יודין פון גלות, און באמת זענען זיין אויסגלייזט נאר פאר לויפן, דען דער נאך זענען זיין צוריק אין גלות, און פון דעם וועגן גלויבן זיין אז איהר וועט נאך אמאך אינגאנצן אויס לייזען, און ענפערין אמן, דאס מיינט מען אמונים בו דיע גלויבנע מוהם השי"ת הימין:

(יח) אין מדרש שמיים ווען יודין זאגן, אמן יהשר"ם, זאגט השי"ת ווען וועל איה שוין איין זאמלן די איבער געבליבענע יודען פון גלות שיען דיע עכו"ם:

(יט) אין מדרש תלפיות שמיים פון האר"י ז"ל, אז מען הערמ קדיש אויב מען זאגט ברוך מען זיך גיט אויף שפעלין, נור אויב עהר שמיים זאל עהר גלויבן שמיים און ענפערין, אבער אין ספר תוצאות חיים שמיים אז מען דארף זאגן אמן, יהא שמייה רבה שמייענדיג מיט גרויס פונגה און מיט א הויכע שטימע, עכ"ל:

(כ) **רוקח** סימן ש"ל כתב אמן נימטריא כמו אדנ' הוי' כאלו הזכיר ב' שמות, ולכן אמרו חז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך:
 (כא) **כתב** השור סימן קכ"ד וז"ל, אמחז"ל מאי דכתיב שומר אמונים אלו שאומרים אמונים באמונה וכו', אמר ר"ש כל העונה אמן בכל כחו פי' כוונתו, פותחין לו שערי ג"ע שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים א"ת שומר אמונים אלא שאומרים אמן, הרי מבואר בדברי רז"ל שעיקר עניית אמן הוא הכוונה שבה ולא עניית התיבה בלבד אלא שיכווין לבו, והכוונה של אמן הוא כמו שמכו' במחבר סע"ו וז"ל, ובכוונה שיכוון בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה:
 (כב) **וכתב** שם המנ"א סעיף קמן י' וז"ל וזהו בברכת הודאה ברוך שאמר וישתבח ונאל ישראל, אבל בתפלה צריך שיכוון אמת הוא ואני מתפלל שיאמנו דבריו [ופי' הפרי מגדים בא"א סעק"י במהרה"ל דהיינו בברכת מחיה המתים יכוין אמת הוא ואני מאמין בזה שהוא יחי' המתים והלואי שיהי' במהרה תחיית המתים, ובברכת אתה חונן לאדם דעת יכוין אמת הוא שהוא חונן הדעת ואני מאמין בזה ויהי' שיחונן אותנו]

(כ) **דער** רוקח שרייבט אז אמן באמערעפט איינאונגינג צוויי פיל וויא דיא צווייא שמות הקדושים הוי' אדנ' באמערעפן, צו ווייזן אז דער ש"כר פון אמן איז אזוי וויא עהר וואלט דער מאנט ביידע שמות, דריבער האפן די תכמים גיזאנט אז דער ש"כר פון ענפערין אמן איז נאך גרעסער פון ש"כר פון דעם וואס מאכט די ברכה:

(כא) **דער** שור אויך סימן קכ"ד שרייבט, דאס וואס די נגרא דרשינט שומר אמונים מיינט מען אז עהר זאגט אמן באמונה כו' איז נור דער עיקר פון ענפערין אמן. דיע פונגה, אבער ניט דעם פלוזען ווארט אמן, נור מען מוז אין זינין האבען דעם פשט פון אמן אז ס'איז אמת אזוי וויא דער וואס מאכט די ברכה. אין די פונגה פון דעם אמן איז אז ס'איז אמת וואס דער מענטש האט גימאכט. דיע ברכה אין איד גלויב אין דעם, עפ"ל המחבר:

(כב) **שרייבט** דארט דער מגן אברהם דיע פונגה איז נור בייא אלויב ברכה, דהיינו ברוך שאמר, און ישתבח, און נאל ישראל אבער די ברכות וואס מען פעט אין מען איז מתפלל, זאל מען אין זיין האפן, איד גלויב אז הש"ת וועט פונדאזי מקיים זיין זיינע רייד. דהיינו ברוך מחיה המתים זאל עהר מכבד זיין אז ס'איז אמת און איד גלויב אז עהר וועט מחיה מתים זיין, הלואי ס'זאל גישען גי' י, ביי אתה חונן לאדם דעת, זאל עהר מכבד זיין ס'איז אמת עהר איז אהונן לאדם דעת, און

מהרה בדת, וכן בברכת השיבנו שמסים הרוצה בתשובה, יכין אמת שהוא רוצה בתשובה ואני מאמין בזה ויעורר את לבבינו לתשובה שלימה במהרה ויקרבנו לעבודתו, וכן בברכת סלח לנו שמסים חנון המרבה לסלוח, יכין אמת הוא שהוא חנון המרבה לסלוח ואני מאמין בזה, ויסלח לנו מהרה על כל חטאינו ופשעינו, וכן הלאה בכל הברכות האמצעות שבתפלת ייח:

(כג) וברכת באיר סעקי' שגם בברכת רצה ושים שלום ושלום רב שרם בקשות יכין גם כן כנ"ל, ואחר שאלות ובקשות כגון אמן שאחר הקדיש ואמן שאחר ברכת כהנים ורחמן שבברכת המזון ואחר זכרינו שביעלה ויבא ודומיהן שאין בהם לשבת כי אם תפלה ובקשה לעתיד יכין יהי רצון שיאמנו ויתקיימו בקשות המברך, עיין בטויו סעקי' ובמחשבת סעקי' ובש"ה דף רנ"ד שכתבו כן, והאמן של ברכת המצות שנוסח שלהם אשר קדשנו כגון ברכת עני' וציצית ותפילין ודומיהם מבואר בש"ה דף רנ"ג ע"ב וז"ל שכוונת הברכות הללו הוא שאנחנו מברכין לשמו יתברך על כל הטוב אשר נמלנו מיהר וקידש אותנו במצותיו הקדושים

אין איך גלויב אין דעם, און מיר בעמיין עהר זאל אויגן חונן זיין מיט דעת און אזוי ביי השיבנו לאזם עהר אוים הרוצה בתשובה, זאל עהר מכין זיין ס'איו אמת אז עהר איז ארוצה בתשובה, און איך גלויב דאס און בעט עהר זאל מעורר זיין אויגעסע הערצה צו תשובה שלימה און מקרב זיין צו זיין עבודה, און ביי סכח קנו לאזם זיך אוים חנון המרבה לסלוח, ס'איו אמת און איך גלויב אז עהר איז אהנן המרבה לסלוח און מיר בעמיין עהר זאל אויגן מוחל זיין אויגעסע זינד, און אזוי ביי אקע ברכות פון שמונה עשרה:

(כג) שרייבט דער ארי' רבה סעף קמן י' אז ביי די ברכות פון רצה און שים שלום, וואס זיי זענען קשון בקשה, זאל עהר מכין זיין ווי מיר האבן אויבן גישריבען, און נאך גיבעמיין ווי אמן פון ברכת כהנים און הרחמן ביים בענטשען און נאך זכרון ה'ה פון געלה ויבא ויברומה, ווי ס'איו אין זיי נטא קיין שבת גור בקשה אויף להבא, זאל ער מכין זיין ס'אלין וואהר און מקיים ווערין די בקשות פון מברך, זעה אין טויו סעף קמן ג' ומחצית השקל סעף קמן י' און של"ה דף רנ"ד זי"א שרייבען אזוי אין אמן פון מצות וואס זייער נוסח איז אשר קדשנו במצותיו, ווי על נטילת ידים, ציצית, תפילין וכהנא, פרענגט דער שר"ה דף רנ"ג ע"ב מיט דעם קשון אז די בנה פון די ברכות איז אז מיר לובען זיין נאמען יתברך אויף דעם גאנצען גיטס ווס עהר האט אויגן גיהיליגט מיט זינע

וכו' והוא יתברך ציונו בכו המצוה להתעטף בציצית או להניח תפילין וכדומיהן מהציוויין, אז העונה אמן אחר המברך צריך לכוין אמת ואמונה הוא השבח והברכה שבירך המברך ואני מאמין בה, ויש מהן שהן ברכת התודאה לו יתברך כגון ברכת אשר יצר ואלי נשמה, וכל הברכות של שחרית ושלשה ברכות ראשונות של החי ברכות, והברכות של בהמי' ודומיהן, הם ברכות תודאה ויכוין העונה אמת הוא הברכה והתודאה שבירך והודה המברך על כל הטוב אשר נמלנו ה' ואני מודה ומאמין בזה, וברכת ברוך שאמר וישתבח וברכת ה' הקדוש הם ברכת השיר והשבח ויקר וגדולה לא מלך יוצר כל ית'. והעונה אמן אחר אלו יכוין אמת הוא הברכה והשבח שבירך המברך, ויכוין מעין הברכה ואני מודה ומאמין שהשבחים לו יתברך הם נאים ויאים, והאמן של ברכות הנהנין יכוין העונה אמת הוא השבח והברכה שבירך המברך שהוא יתברך ברא והמציא זה הפרי עכ"ל השלח"ק דף רנ"ג ע"ב:

(כד) כתב בש"ע בסימן נ"א סע"א דאם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן, וכתב שם המגיד סע"ק ב' אבל אם סיים עם החזן בבת אחת לא יענה אמן דהוי כעונה אמן אחר ברכותיו, ומסיק וז"ל ומ"מ נראה לי דאם סיים ישתבח וידכ"ו ותי"ה' עם השי"ן

ויינע הייליגע מצות, אונז גיבאמטען אויף ציצית און תפילין לייגען און נאך און דער וואס ענפערט אמן ברויך מכוין זיין ס'אזי אמת דער שבח און ברכה וואס עהר האט גימאכט און איך גלויב אין דעם, אמת"ל פון די ברכות וואס זענען גלויב צו השי"ת ווי אשר יצר, אלי נשמה, און די ברכות פון שחרית, די ערשטי דריי ברכות פון שמו"ע, און ברכת המזון, זאל עהר מכוין זיין ס'אזי אמת די לויב און דאנק וואס דער מברך האט גיזאגט און גילויבט און איך גלויב אין דעם, ברוך שאמר און ישתבח און ה' הקדוש זענען לויב און מיינעדיקייט צו השי"ת וואס עהר איז איינער כל, און דער וואס ענפערט אמן זאל מכוין זיין ס'אזי אמת די ברכה און לויב וואס דער מברך זאגט און איך גלויב אז די שבחים פאסען זייער זיין צו איהם יתברך, און ביי ברכות הנהנין, ס'אזי אמת וואס דער מברך זאגט אז השי"ת האט באשאפט און ממציא גיוועזן דיע פרי, ביי אהער איז דאס לשון השירה דף רנ"ג:

(כד) דער שולחן ערוך סימן נ"א שרייבט אויב עהר לאזט אזים ברוך שאמר פארין חזן ברויך עהר ענפערין אמן, שרייבט דאָרט דער מגן אברהם אויב עהר האט אויסגילאזט ב"ש גלייך מיט דעם חזן פאר עהר נים ענפערין אמן, נור בייא דער ברכה פון ישתבח און פון יהללוך

עונה אמן, וה'ה אם החזן סיים ברכה אחרת והוא אמר ברכה אחרת (ויסיים עם הסוף) מותר לענות אמן עכ"ל, ומ"ש וידביצו'ת'י'י'ה'י' כתב המחשה"ק כוונתו הדיינו יהללוך שבסוף הלל ואחר ברכת שומר עמו ישראל לעד, (או ופרוס כליל ס"ק) עונה עליהם אמן אפילו אם סיים בשוה, וכתב שם הפמ"ג בא"א סקיג דבאמצע ב"ש או ישתבח עונה אמן על כל ברכה ששומע כיון שלא נזכרו בגמרא:

(ב) **אבל** באמצע ברכות ק"ש של שחרית או ערבית, אם שומע ברכה אין לענות אחרי' אמן חוץ מהל' הקדוש ושומע תפלה ואמן יהא שמי' רבא ואמן דאמירין בעלמא דקדיש, ובמודים יענה מודים אנחנו לך ולא יותר, אבל בשאר ברכו' ששומע לא יענה, ובברוך שאמר וישתבח יענה אמן על כל הברכות ששומע, עכ"ל :

(כו) **כתב** המחבר באו"ח מ' קכ"ד מע"ף ד' וז"ל כששייך חזור התפלה יש להקדש לשתוק ולכוין להברכות שמברך החזן ולענות אמן ואם אין מ' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות שברכותיו לבטלה:

וְהַלְלוּהוּ בְּאֵף הַיָּד, אִין דִּי בְּרַכָּה פֿון שׁוֹמֵר עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּעַד, אֲדַעַר פֿרִי־יְיָ אִין נֶאֱמָר וּפְרוּס מִעַד יוֹ עֲנֻפְעֵרִין אָמֵן אֲפִילוֹ עֵהר לֵאזֵם אוֹם דִּי בְּרַכּוֹת גְּלִיָּה מִימֵן חוּן, שְׂרִיבֵם דֶּאֱרֵם דְּעַר פֿרִי־יָם אִין עֵהר וְהֵאֱלָם אִין מִיט וְהַלְלוּהוּ פֿון הַיָּד אֲדַעַר וְשִׁתְּבַח אִין דְּעַר חוּן לֵאזֵם אִיִּם דִּיעַ בְּרַכָּה מִעַד עֵהר עֲנֻפְעֵרִין אָמֵן, אִין אוֹיף אוֹיף אַלֶּע בְּרַכּוֹת:

(כה) אָבער אז ער האלט אין מיטען די גרבות פון קריאת שמע פון שחרית, וואר האארות אהבה רבה, אמת ויציב ויחנה, און די גרבות פון ק"ש פון מעריב, אז מען הערט א גרבה מאר מען נישט מספיק ווין מיט אמן נאר די גרבה פון ה' הקדוש, אין שומע תפלה און אמן ישראל און אמן נאך דאמירן בעלמא פון קדוש, אין נאך ווארן מודים אנהנו לך דיע ועערטער נישט נאך מודים דרובין אבער נאך אנדער גרבות וואס מען הערט חוץ די גרבות מאר מען נישט ענטפערן אמן אין מיט גרבתפון רעסט וועגן ביי די גרבה פון ברוך שאמר אין ישתבח מעג מען יא ענטפערן אמן אין מיט דיע גרבה נאך אכע מיני גרבות וואס מען הערט ע"ש מעמו:

(כו) דער מחבר אין או"ח סי' קכ"ד סעיף ד' שרייבט אז דער חזן זאגט
 די הויכע שמונה עשרה ברוך קהל ויין שמיר אין מבני ויין
 אלעס וואס דער חזן זאגט אין ענטערין אמן, אבער אז ס'איז נישט גיין
 מענטשן זאלן ענטערן אמן איז נאכהנט אז די גבירות זאגען ויין חיו
 לבטלה:

(כו) ולכן כתב בספר ראשית חכמה בשער הקדושה פרק י"ז וז"ל גם המברך ברכה לבטלה הוא כמוציא ז"ל ר"ל ואפשר שיטמאווה בקרי ר"ל וצריך ליתר בזה בפרט שלח צבור שלא יחזור תפלת י"ח אם אין תשעה שיענו אמן, עכ"ל, ורבים מעמי הארץ נכשלים בזה כשהם בביהכ"נ בשעה שהשי"ן חוזר התפלה ואין עונין אמן וכמעט אין עושה עונין אמן והשי"ן עושה ברכות לבטלה והם גורמין לכל הנ"ל, וכמו כן הדין בקריאת התורה הובא במחבר סימן קל"ט סעיף ו' וז"ל, אומר ברכו והברכות בקול רם והאומרים בלחש הם טועין, וי"א שצריך לחזור ולברך בקול רם, וכתב המגן אברהם סעיף י' שאין לאמרו כי אם בעשרה והאומרים בלחש אינו מועיל דהוי יחיד, וה"ה לקדוש ולברכו, ובחיי אדם הלכות קריאת כלל ל"א סי' י"ב כתב וז"ל והמברך בלחש קרוב להיות ברכתו לבטלה;

ובספר חסידים סי' רנ"ד כתב האומר בלחש ברכו התורה ושאר ברכות הוא חוטא וגזול את המקום, שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אלא א"כ מרים קולו בברכה, ובסי' תת"כ כתב, כשיברך להקב"ה יברך בקול רם שיודעו כל הקרבים עכ"ל. וכן כתב בבאר היטב סי' תרט"ז

(כו) אין ספר ראשית חכמה שמיים או מען מאכט אברכה לבטלה אין גכ"ד וי"א מאיז מוציא ז"ל ר"ל, און דיא חיצונים זענין דעם מענטש מממא מיט זרע לבטלה ר"ל, ברויף מען זיין גיווארינט אין דעם בפרט א שליח צבור, או עהר זאל ניט זאגן די הויכע שמונה עשרה אויב ס'איז ניט דא ניין זאלין ענפערין אמן, ע"כ אזוי ווי פיהל מענטשין ווערן נכשל אז דער חזן זאגט איבער די שמונה עשרה ענפערין זיי ניט אמן איז דאך די עבירה פון ברכות לבטלה אויף זיי, און ביי קריאת התורה ברענגט דער מחבר סימן קל"ט סעיף ו', אז ברכו און ברכות ברויף מען זאגען הויף, די וואס זאגען שטיל האבין אטעור, מהייל זאגן אז מען ברויף איבער זאגען נאך א מאהל הויף, שרייבט דאדער דער מגן אברהם סעיף י' מען זאל ניט זאגן ברכו סיידן אז ס'איז דא צעהן מענטשין און אזוי ביי קדוש וברכו, דר ח"י אדם כלל ל"א סי' י"ב שרייבט אז מ'מאכט אברכה ביי דר תורה שמיך איז נאהנט אז די ברכה זאל זיין קבטלה:

דער ספר חסידים שרייבט אז מ'מאכט אברכה שמיך איז עהר אחומא וואס גז'ט פון השי"ת דעם אמן ווייל מען הערט ניט דיע ברכה מ'זאל ענפערין אמן, דרום זאל דער עולה לתורה מאכען די ברכה הויף מ'זאל הערן און ענפערין אמן, עכ"ל. נאך שרייבט עהר סימן תת"כ אז מ'מאכט אברכה ברויף מען זיא מאכען הויף, און אזוי שרייבט אויף דר

סעיף קטן א' דכל אדם ירגיל עצמו לומר כל הברכות בקול רם כי הקור
מקורר הכוונה בשם השל"ה הקדוש :

(כת) וכתב שם המחבר סעיף ד' לכן כל האדם יעשה עצמו כאילו אין
מ' וזולתו ויכון לברכת הש"ץ, וכ' תרמ"א וי"א שכל העם יעמדו
בשעה שחזר הש"ץ התפלה, ובספר אור צדיקים אות מ"ז כתב שהאר"י
ז"ל הי' מעצים עיניו כשהי' הש"ץ חוזר תפלת י"ח כמו כשהי' הוא עצמו
מתפלל בלחש, עכ"ל :

וכתב שם המחבר סעיף ו' ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו בין
אותם שלא יצאו ידי תפלה :

(כמ) ובסעיף ו' כתב המחבר לא ישיח בשעה שש"ץ חוזר התפלה, ואם
שח הוא חומא וגדול עונו מנשוא וגוערין בו, וכן בעת קריא'
התורה דינו מפורש בש"ע סי' קמ"ו סעי'ב ז"ל כיון שהתחיל הקורא לקרות
בספר תורה אסור לפלו בדברי תורה, וכמו שהזהיר בזה גם בזוהר
הקד' ויקהל דף ר"ו ע"א דאפילו בד"ת אסור לספר בעת קריאת, וכתב
המג"א סעי'ק ד' בשם תב"ח אבל בין גברא לגברא מותר בפרט האידנא

באר היטב אין שולחן ערוך סימן תרמ"ג סעי'ק א' פארץ שריה הקדוש
או ידער מענטש זאל זיך גיוואגין זאגען אלע ברכות הויף, ווארען דער
קור דער וועקט די פונגה :

(כח) שרייבט דארט דער מחבר אז יעדער מענטש זאל זיך רעכניען
ווי ס'וואלט חוץ איהם גיט גיוועזן גיין מענטשין, און זאל
מכין זיין צו הערן די ברכות פונם חוץ, שרייבט דער רמ"א ס'פארהאן
א.ד.ע. אז דאס קח' זאל שטיין פלשעת דער חוץ זאגט תורת הש"ץ, דער
ספר אור צדיקים שרייבט אות מ"ז, דער אר"י המדוש ז"ל פלעגט צו
האקען פערמאכט די אויגען ווען דער חוץ האט גיוואגט די הויכע שמונה
עשרה גדיד' ווי עהר האט גיטוהן ביי זיין אייניגע שמוע :

שרייבט עהר דארט אז מ'זאגט ענטפערין אמן נאך יעדער ברכה, סיי
די וואס האבין שוין יוצא גיוועזן סיי די וואס האבין גיט יוצא
גיוועזן חובת תפלה :

(כט) מען זאל גיט ריידן פלשעת דער חוץ זאגט די שמונה עשרה, און וור
ס'רייד איז א חומא ס'איז א גרוס' עבירה און מ'שרייט אהן אוף
איהם, און אזוי אויך ביי קריאת התורה דער דין איז מפורש אין שלחן
ערוך סימן קמ"ז סעיף ב' מיט דעם לשון, אז דער קורא הויבט אהן
גיינען אין דער תורה מאר מען גיט שמועסין אפילו דברי תורה (וויא אין
זוהר ווערט גיבראמט), שרייבט דער מגן אברהם סעיף קמן ד' פארץ ב"ח אז

שמאריכין במי שבירך עכ"ל המנן אברהם, אבל באמצע הקריאה כתב שם סע"ק ה' ראסור אפי' להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש שום דבר תורה אסור, בשם הרי"ף ז"ל:

(ל) וכתב שם הרמ"א ז"ל וילמוד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעוה"ב:

(לא) וכתב שם המנן אברהם סע"ק י"א וצריך שיחנכם שיעמדו באימה וביראה, ואותן שרצים ושבים בבית הכנסת בשחוק מוטב שלא להביאם עכ"ל המנ"א, ובא וראה מה שכתב התנא דב"א רבא פרק י"ג מעשה באדם אחד שהי' עומד הוא ובנו בבית הכנס' וכל העם עונין אמן והללויה אחר העובר לפני התיבה ובנו עונה דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר ואמרו לו הבדיות שימחה בבנו, והשיב להם מה אעשה לו תינוק הוא ישחק, שוב למחר עשה כן, כל אותן ימי החג ענה בנו דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר, לא יצתה אותה שנה ולא שניה ולא שלישית עד שמתו אשתו ובניו ובניו ויצאו לו חמש

צווישן איין עולה און צווייטען נאך די ברכה מעג מען זא, בפרט היינטיג צע צייט וואס מ'מאכט מי שבירך עכ"ל, אבער אין מיט לייענין שרייבט דער מג"א סע"ק ה' אז אפילו פסק'נען א שאלה אדער מפרש זיין דברי תורה מאהר מען ניט, עכ"ל בשם הרי"ף ז"ל:

(ל) שרייבט דארט דער רמ"א מ'זאל לערנען די קליינע קינדער זאגען ענטפערין אמן, ווייל וויבאלד א קינד הויבט אהן ענטפערין אמן האט עהר שוין א חלק אויף יענער וועלט:

(לא) שרייבט דארט דער מג"א ס"ק י"א, מען ברויך זיי גיוואנען זאלין שטייען מיט אימה ויראה, און דיא וועלכע לויפען אום א הון און קריג אין שוהל מיט שפילען זיך איז גלייכער אז מ'זאל זיי ניט ברענגען אין שוהל, ע"כ לשון המנן אברהם, און ס'שטייט אין תנא דבי ארי' רבה פ' י"ג, עם איז גיוועזן א מעשה איין מענטש איז גיוועזן אין שוהל מיט א קינד, און דער גאנצער עולם האט געענפערט אמן און הקלילה נאך דעם חזן, אבער דאס קינד האט גירייד נארישע רייד און דער פאטער האט איהם גאר ניט גיזאגט, האבין מענטשין איהם גיזאגט אז ער זאל ווערין זיין קינד, האט ער געענפערט, וואס זאל איך איהם מוהן עהר איז דאך א קינד זאל עהר זיך שפילען, צו מארגענס האט ער אויך אזוי גימוהן, די גאנצע צייט פון יום טוב האט דאס קינד אויך גירייד וכו' און דער פאטער האט גאר ניט גירייד, עם איז ניט אויס גינאנגען צוויי דריי יאהר ביז ס'ענין אויס גישטארבין די ווייב מיט די קינדער און די אייניקלעך

עשרה נפשות מתוך ביתו ולא נשתויר לו אלא שני בנים אחד חגור וסומא ואחד שומא ורשע עב"ל התרבי"א, ובא וראה אחי את גודל העונש למי שאינו מחנך את בניו בביהכ"נ ליראת שמים:

(לב) עוד איתא שם בתנא דבי אליהו שוב מעשה באדם שהי מתחרט בעצמו שלא קרא ולא שנה פעם הייתי עומד אני והוא בבהכנ"ס כיון שהגיע שליח ציבור לקדושת השם הנביא אותו בן אדם את קולו וענה אחיו בקול רם קדושת השם ואמר קדוש קדוש קדוש וכו', אמרתי לו בני מה ראית שהנבחת את קולך עד מאוד, ואמר לי לא די שלא קריתי ולא שניתי אלא עכשיו שניתן לי רשות אנביה את קולי ותנוח עלי נפשי, אמרו לא יצתה אותה שנה ולא שני' ולא שלישית עד שעלה אותו איש מבבל לארץ ישראל, עמדו ועשאוהו ממונה מבית קיסר ומינוהו על כל הבריניות שבארץ ישראל, ונתנו לו מקום ובנה בית וישב בה כל ימי חייו והניח לבניו ולבני בניו ממון הרבה עוד סוף כל הדורות, עב"ל התנא דבי אליהו רבה פרק י"ג:

ומזוה גוכל ליקח מוסר איך שמחשבה מובה אינה נאבדת בשמים חיו

קעה. און ס'אזוי איהם אונעק פופצעהן נפשות פון זיין הויז עס איז איהם נור גיבקיבען צוויי קינדער. איינער איז גיוועזן בלינד און דער צווייטער אשומא און ארשע, ביז אהער איז דער לשון פון תנא דב"א, היינט זעה ברודער די גרויסע שפראך פון א מענטש וואס גיוויינט ניט זיינע קינדער צו יראת שמים אין שוהק:

(לב) נאך שרייבט דארט דער תנא דבי אלי' ווידער איז גיוועזן א מעשה א מענטש האט חרטה געהאט וואס ער האט ניט גיבעדיגט קיין חומש און משניות, איין מאהל בין איך מיט איהם גיווען אין שוהק אז דער חזן איז גיקומען צו קדושת, האט דער מענטש אויף גיהויבן זיין קול און האט גיאנגט קדוש קדוש קדוש כו', האב איך איהם גיפריעגט מיין קינד וואס האסטו עפ"ס אזוי דויד גישריינען, האט עהר מיר גיאנגט לא די וואס האב ניט גיבערנט נור יעצט אז איך האב רשות וויל איך שרייען איך זאל מיין נשמה אטובה מהוען, אמרו עס איז ניט אונעק צוויי דריי יאר ביז דער אייגינער איז אויף גיגאנגן פון פֿבֿר קיין ארץ ישראל, האט מען איהם דארט גימאכט פון קיסר פאר א ממונה אויף אקע ברניות וואס אין ארץ ישראל אין מ'האט איהם גיגעבן אפלאץ און עהר האט זיך גיבויט אהויז און איז גיוועסן דרייען זיין גאנץ לעבן, און ער האט איבער גילאזן פיר די קינדער און אייניקליך פיהק געלד אויף דור דורות, ביז אהער איז דער לשון פון תר"א פרק י"ג:

רק מבצבין ועולה עד לרקיע ונבין מזה כמה טובות יש להאדם המחנך לבניו למחשבות טובות וישרות שכמה גדול שברו בשמים:

(יג) **וכתב** שם המ"א סק"ח והאנשים שלומדים בעת חזרת השי"ן התפלה, או אומרים תחנונים, בספר ווי העמודים קרא תגר עליהם וכן משמע ממ"ש בסי' צ' סעיף י"ח עכ"ל המנ"א, וכתב ע"ז הפרט"ג בא"א סי' ח' וז"ל, בסימן צ' סעיף י"ד בהג"ה כתב שלא יעסוק בתורה בשעה שהצבור אומרים סליחות כ"ש שצריך לשמוע כל התפלה מהשי"ן ולא יעסוק בשום דבר עכ"ל:

(לד) **וכ"כ** בספר הגן ליום י"א שצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלי' או מעמדות ושאר תחנונים בשעת חזרת השי"ן כי בודאי אי אפשר לכיון כראוי, ועונים אמן קמופה, או חמופה, או יתומה, ואין זה מברך אלא מנאין:

(לה) **וכתב** שם במשנ' ברורה ס"ק י"ז ע"כ יש לזהר מלומר תחנונים או

פון דעם קען מען ויך א מוסר ארויס נעמין אז אנוטע מחשבה ווערט נישט פערלוירען אין היממעל ח"ו נור וי שפראצט און גייט אויף פיו"ן היממעל, און פון דעם קען מען פארשטיין וויפיל מכות האט דער וואס איז מחנך זיינע קינדער צו גוטע ריינע מחשבות ווי גרויס זיין שבר איז אין היממעל:

(לז) **שרייבט** דארט דער מג"א סעיף קמן ח' דיא מענטשען וואס לערנ'ן אין דער צייט וואס דער חזן זאגט די הויכע שמורע, אדער ווי זאגן תפלות אבער תהלים, שרייעט דער ספר ווי העמודים אויף דעם, און אזוי ווייזט אויס אויך פון דעם וואס ס'איז געש' ריבען אין סי' צ' סעיף י"ח, ביז אהער איז דער לשון פון מג"א, שרייבט אויך דעם דר פרמ"ג אין א"א סעיף ח' בזה הלשון, אין סי' צ' סעיף י"ח בהגה"ה, שרייבט ער מ'זאל נישט לערנ'ן אין דער צייט וואס דס צבור זאגט סליחות, אכ"ל שכן אז מ'ברויך אויס הערען די גאנצ'ה תפלה פונ'ם חזן און נישט ערק זיין אין קיין שום זאך, ע"כ לשונו:

(לח) און אזו שרייבט אויך דר ספר הגן, אז מ'ברוך ווארען דעם המון עם ווי זאל'ן נישט זאגן קיין תהלים ומעמדות ובהנה בשעת דער חזן זאגט שמונה עשרה, ווייז ס'איז אונגלייך מכין זיין ווי גיזעריג ענפערין ווי אפגריהאקטען אדער אגריהאפטען אדער איתוס דיגען אמן, הייסט ער נישט א מברך נור ח"ו א מנאין:

(לה) **שרייבט** דארט דער משנה ברורה סעיף קמן י', דרום ברוך מען נישט זאגען תפלות אדער לערנ'ן בשעת תורת השי"ן
אפילו

למזל בעת חזרת השליח צבור, ואפי' אם מכוונים לסוף הברכה לענות
אמן כראוי שלא תהי' אמן יתומה כו' ג"כ לא יפה הם עושים, שמחמיאים
את הרבים עכ"ל, ובסעיף קמן י"ח כתב המ"ב שם וז"ל, ויראה לכתתילה
לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד עכ"ל:

(לו) **ובסעיף י"ט** כתיב במ"ב וז"ל, והעולם נוהג' לצרף למנין ולהתפלל
חזרת השי"ץ אפי' מי שיודעין בו שמש"ח ואינו שומע חזרת
השי"ץ כראוי, וג"ל דבכונן זה מוב להתנהג כמ"ש בס' שולחן שלמה שאז יתנה
השי"ץ בינו לבין עצמו בחזרת התפלה שבאם לא יענו תשעה אמן אחריו
ויכוונו לברכותיו שתהא אז התפלה בתורת גרבה עכ"ל:

(לז) **עוד** כתב המחבר שם בסעיף ח' ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה
קצת כדי שיוכל לומר א' מלך נאמן (וכן צריך להרהר באמירת
אמן א' מלך נאמן, תוס' שבת קי"ח ובפסקי תוס' שם). כל המאריך באמן
מאריך לו ימיו ושנותיו, (ברכות מ"ז ע"ב):

(לח) **כתב** הרמ"א סי' ס"א סעי' י"ב שאין לענות על שום ברכה ב'
פעמים אמן וכתב שם הרבוב דשרי לענות אמן ואמן בואו

אפילו עהר איז מכוין צו סוף בִּרְכָה צו עֲנֵפֶּערִין אָמֵן ווי גי'העריג, עס זאל
ניט זיין אָאָמֵן יתומה וכו' מ'ה'ן זיי אויף גיט גוט, און זענען נאך מחמ"א
את הרבים עכ"ל. אין סעיף קמן י"ח שרייבט עהר מיט דעם קשון מ'זאל
זעהן דבמתילה מכוין זיין אויס דעריין די גאנצע בִּרְכָה גיט בלויס דעם
סוף בִּרְכָה אַלײן, עכ"ל:

(לו) **אין** סעיף קמן י"ט שרייבט דארט דער משנה ברורה וז"ל דר עולם
איז זיך נוהג מצרף זיין צום מנין און צו די הויכע שמוע אפילו
א מענטש וואס מ'ווייסט אז עהר שמועסט און הארפט גיט חזרת השי"ץ
ווי גי'העריג, דאקט מיר אז ס'איז גוט זיך צו פיהרן ווי דער שולחן שלמה
שרייבט, אז דער שי"ץ זאל זיך מתנה זיין פארזיך פאר דעם חזרת השי"ץ
אז גאט ס'זעט גיט זיין ניין מענטשין זאגן נאך זאגן און מכוין זיין צו
זיינע ברכות זאך די תפלה זיין בתורת גרבה, עכ"ל:

(לז) **נאך** שרייבט דער מחבר סעיף ח', אז מען זאל נישט ענפערין קיין
קורצע אמן נור אביסל לאנג אז מען זאך קענען זאגן א' מלך
נאמן (און אזוי דאך מען אין זיין האבן ביים ענפערין אמן א' מלך נאמן
הש"ת איז א נוארהאפטער מלך, תוספ' די גמרא זאגט אין ברכות ווער
ס'איז מאריך ביי אמן דערקענגרעט מען איהם זייני מאג און יאהרין):

(לח) **דער** רמ"א שרייבט סימן ס"א סעיף י"ב, אז מ'זאל גיט זאגן צוויי
מאל אמן נאך קיין שום בִּרְכָה, שרייבט דער קבוש דארט,

והובאו דבריו בא"ר שם ס"ק י"ח:

וכתב הברכ"י סימן קכ"ד אות ח' דמי שנודמן לו לענות שני אמונים על שני דברים מותר לומר אמן אמן כו' וספי עדיף לומר אמן ואמן בוא"ז, עד כאן לשונו:

(לט) **ועיין** בפרמ"ג סי' ס"א סעיף שכתב דבר חדש בזה והוא דיש תרי גוויי אמן אחד שאני מאמין שכן הוא והשני פירו' של בקשה, ר"ל שיאמנו הרברים וימלא משאלותינו, וא"כ בברכה שיש בה שני ענינים ע"ד משל רפאנו ה' ונרפא, רופא חולי עמו ישראל, שפיר יש לומר שני פעמים אמן שרי, כמו אנו ליה וליה עינינו תרי עיני שפיר דמי, וכמ"ש רש"י שם סוכה ג"ג ע"ב ד"ה אנו ליה וליה כיון דאתרי מילי כמדכר ר"י תרי זימני ולא אחדא מילתא תרי זימני לית לן בה עכ"ל רש"י ז"ל ה"ה זה, וכתהלים שם סי' מ"א ה"י שם שאלת צרכיו וגם האמנת דברים ושפיר דמי והבן, עכ"ל הפמ"ג:

ולפי זה כיון שמביא רא"י מתהלים מ"א דאתרי מילי שרי לענות שני פעמים אמן צריך לו' כמו שאמר דוד המלך ע"ה אמן ואמן בוא"ז המפסיק כמובן:

אז מ'מעג יוא ואגין אמן ואמן מיט אוא"ז:

שרייבט דער ברב"י יוסף סימן קכ"ד אות ח' אז וויפאלד ס'איז איהם אונזער גיקומען צו ענפערין צוויי מאהל אמן אויף צוויי ואגין מעג מען ואגען אמן אמן כו' גרייכער איז צו ואגין אמן ואמן מיט אוא"ז, עד כאן לשונו:

(לט) **ועה** ווי דער פרי מגדים סי' ס"א סעיף קמ"ז 'שרייבט אגייע ואך אז ס'איז פארהאגין צוויי מיני אמן, איינער איז, אמן איך גלויב אז ס'איז אמת, דער צווייטער איז לשון בקשה, מיינט מען אז ס'זאל וואר ווערן און ס'זאל ערפילט ווערן אונזער באגער, אין אברכה וואס ס'איז אין איהר צוויי ואגין, דמ"ש רפאנו ה' רופא חולי עמו ישראל, קען מען ואגין צוויי מאל אמן מען אזוי וויא (אנו ליה וליה עינינו) ווייז ס'איז אין איהר דא צוויי ואגין (ווי רש"י ואנט דארט אין סוכה) אין תהלים קפ"ט מ"א איז אויך פרהאגן צוויי ואגין בקשה, און ס'זאגן וואהר ווערין, איז ריכטיג צו ואגין צוויי מאהל אמן, עכ"ל:

אז עהר ברענגט אראייה פון תהלים אז אויף צוויי ואגין מעג מען ואגען צוויי מאהל אמן, בריוך קען ואגין ווי דוד המלך עליו השקום האט גיזאגט אמן ואמן מיט אוא"ז:

(ט) וכתב ב' תוספ' חיים כלל ו' סימן א' דאין לענות אמן אחר ובורא את הכל שבברכת יוצר אור, וכן אחר קונה שמים וארץ שבברכת מעין שבע, וכן אחר אמת וצדק שבברכה הפסורה, כמו שאין עונין אמן אחר ברכת המעביר שנה מעיני מטעם שהוא כמו באמצע הברכה יעו"ש בשם האחרונים:

(מא) וכתב ס' בית אהרן בהסדר היום באות ג' וז"ל יזהר כ"א שישמע מחברו כל ברכה שהוא צריך לאומרה בכדי שיענה אמן, כי איתא בכתבי האר"י ז"ל שהי' שומע ברכת השחר אפילו ממאה אנשים, אעפ"י שהי' יכול ברנע אחר ליתחד כל העולמות, אפ"ה לא השגיח ע"ז ולא הי' מתעצל לשמוע אפ"ה מאה פעמים הנותן לשכוי בינה וכל הברכות עכ"ל, ובאות ו' שם כתב וז"ל, להתאמץ לענות אמן על כל הברכות הן ברכת השחר ושמוע וכל הקדישים ועל היתר רצון שאחר קריאת התורה ועל הרחמן שבברכת המזון, עכ"ל הק'.

(מב) וב"ב המנ"א ס' קפ"ט ובש"ע הרב שם סע"ו שכל המברך את ישראל מצוה לענות אמן, ולפי"ז יש לענות אמן גם על כל מי שבירך מה שמברכים להאנשים העולים לתורה ועל מה שמברכים או

(ט) שמי"ט אין ספר תוספות חיים כלל ו' סי' א' אז נאך די דאויג' ברכות ואל מען גיט ענטפערין אמן נאך ובורא את הכל פון יוצר אור און קונה שמים וארץ פון ברכת מגן אבות פרייטאג צו נאכט'ס אין נאך אמת וצדק פון די הפסורה אזוי ווי מ'ענטפערט גיט אמן נאך המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפ' דען ס'איו ווי אין מיטן איין ברכה:

(מא) ס' שמי"ט אין ספר בית אהרן אין סדר היום אות ג' אז מ'אל הערן פון ניין חבר די ברכות פרי מען ואל ענטפערין אמן, און עהר שרייבט אז אין כתבי האר"י ז"ל שמי"ט דער האר"י הקדוש האט גיהרמ די ברכות השחר אפילו פון הונדערט מענטשן אפילו עהר האט דאך גיקענט מיתחד זיין אלע עולמות אין איין רגע פון דעסם וועגן האט עהר זיך גישט גיפויקט צו הערין אפילו הונדערט מאהל הנותן לשכוי בינה און אזוי אלע ברכות, אויך שרייבט עהר דאדט מ'זאג זיך שמואל קין צו ענטפערין אמן נאך אלע ברכות סיי ברכות השחר סיי ברכות פון קריאת שמע און אויך אלע קדישים און אויך די יתיר רצון'ס נאך קריאת התורה און נאך אלע תרחמין פון ברכת המזון עכ"ל:

(מב) און אזוי שרייבט דער מגן אברהם ס' קפ"ט און דער אלטער רבי אין ש"ע הרב אז מען הערמ בענטשן אויך דארף מען ענטפערין אמן, כומט אים אז מען הרט מאכין איור אמי שגירד בשעת ליענין איז מען

לצדיקים, וכתבו שם שלכן יש לענות אמן אחר הרחמן שבברכת המזון, עוד כת"ש בש"ע הרב סי' קפ"ט סעי"ה דמה שאנו אומרים בברכת המזון עושה שלום במרומיו ומסוי' ואמרו אמן אף אם הוא מברך לברו הוא אומר כן להמלאכים השומרים אותו, וכתב בספר חיי אדם כלל מ"ג סי' א' שכל השומע שהמברך מסיים בהברכה רביעית של ברהמ"ז לעולם אל יחסרנו, צריך לענות אמן כי כאן היא סוף הברכה, וכ"כ בסידור יעב"ן לענות אמן אחר לעולם אל יחסרנו, וכן פסק הגר"א ז"ל בסידור שלו:

(מג) **ו**כתב בש"ע או"ח סימן ו' סעיף ד' יש נוהגים שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונים אחריו אמן, וכסדר הזה עושים כל אותן שענו אמן תחלה, וכ' המג"א שם סעיף קטן ט' וז"ל, נ"ל שעושים כן כדי לענות צ' אמנים, וכדאיתא בזוהר חדש, וכתב שם המחצית השקל וז"ל צ' אמנים וכמ"ש המקובלים שיראה שיהי' בתואר צדיק, שיענה בכל יום צ' אמנים, ד' קדושות, יוד קדישים, ק' ברכות, ובעשרה מאמרות ראיתי שיהדר שיהיו שנים שומעים ברכותיו ויענו עליהם אמן, והשיך בחו"מ סימן שפ"ב כתב דהא דאמרינן

מִעַן אוֹיֵךְ מְחַיֵּב צו עֲנִפְעֵרִין אָמֵן, שְׂרִיִּיבִין זֵי דְאֶרְט אִז דְּרִיבְעֵר נֶאֱדָא אֶלַע הֶרְחָמֵן פֿון בְּרִכַּת הַמִּזֵּן בְּרוּיֵךְ מִעַן עֲנִפְעֵרִין אָמֵן, נֶאֱדָא שְׂרִיִּיבִט דְּעַר רַב שֶׁעִימָן קפ"ט סעיף ה', דָּאס וואָס מִיר זאָגען בִּי"ב בְּעֲנִמְשִׁין עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרְמֵיז כו' און מ'לֶאזֶּמֶת אוֹיִם וְאָמְרוּ אָמֵן, אָפִילוּ מ'בְּעֲנִשְׁמ אֱלִיין, ווייל מ'זאָגט דָּאס צו די מְקַאָכִים וואָס הִימְעֵן אִיהֶם, און דְּעַר רַבִּי אָדָם שְׂרִיִּיבִט אֵין כַּדֵּךְ מ"ז סי' א' אֵין דְּעַר סִידוֹר ר' יעב"ץ אִז מִעַן הָעֶרֶם אִז אֵינֶר קֶאֱזֵמ אוֹיִם וּמִכָּל מִזֵּב תְּמִיד קְעוֹלָם אֵל יַחֲסֵרְנוּ פֿון בְּעֲנִמְשִׁין אִז מִעַן מְחַיֵּב צו עֲנִפְעֵרִין אָמֵן ווייך דָּאס אִז דְּעַר סוֹף פֿון די פִּדְרֻעַ בְּרִכָּה און אַזוי פֿאַקֶנֶט דְּעַר ווִילְנֶער גֶאָן אֵין זֵיין סִידוֹר:

(מג) **דְּעַר** שְׁלַחן עֲרוֹךְ אורח חיים סימן ו' סעיף ד' שְׂרִיִּיבִט אָמֵייל וענין ויך נוהג און נאך דעם ווי אֵינֶער האָט גִּיזאָגט בְּרִכּוֹת הַשַּׁחַר און מִעַן האָט גִּעֲנִפְעֶרֶט אָמֵן, וְאָגַם ווידער אֵינֶער בְּרִכּוֹת און מ'עֲנִפְעֶרֶט ווידער אָמֵן און אַזוי כְּסִדֵּר, שְׂרִיִּיבִט דָּאָרט דֵּעַךְ מִגַּן אַבְרָהָם סעיף קטן ט' אִז מִעַן מִדְּרוּם אַזוי בְּדִי צו עֲנִפְעֵרִין גִּינִצִּיג מאַהֵל אָמֵן, ווי ס'שְׂמִיִּיט אֵין זוהר חדש, שְׂרִיִּיבִט דָּאָרט דְּעַר מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל יַעֲדֵךְ מִעֲנִשְׁמ וְאֵל זַעֲהֵן מְקִיִּים זֵיין די אוֹתִיּוֹת פֿון צדיק דִּהֵינֵנוּ, עַר זאָךְ עֲנִפְעֵרִין אֶלַע טָאָג צ', הֵינֵנוּ גִינִצִּיג מָאָל אָמֵן, ד', פִּיעֵר קְדוֹשׁוֹת, י' צַעֲהֵן קְדוֹשִׁים, ק', הִנֵּדְרֵם בְּרִכּוֹת, און דְּעַר עֲשֶׂרֶה מֵאֲמֵרוֹת שְׂרִיִּיבִט אִז אֵינֶר מֵאָכֵם אַ בְּרִכָּה וְאֵל עַהֲרָ נֶאֱדָא וּכְיֵן אַזוי מִעֲנִמְשִׁין זאָרִין חֶרֶץ זֵיין בְּרִכָּה און עֲנִפְעֵרִין אָמֵן, דער

בש"ס שברכה שוה עשרה זהובים, היינו דוקא כשמברך בפני אחרים אבל לוי כשמברך בינו לבין עצמו עכ"ל המחצית השקל;
(מר) ולפי דברי העשרה מאמרות הנ"ל פירש בספר הקדוש דרש משה על תהלים קפ"י ל"א פסוק כ"ד אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה' כתב שם וז"ל, יש לפרש עפ"י מה דאמרינן בגמרא ב"ק דף ל' ע"א האי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות, והנה קשה מאד וכי מי לאינו מקיים מילי דברכות חסיד הוא ולא מיקרי הלא רשע הוא ונקרא גזלן שגזול להקב"ה וכנסת ישראל, כמבואר בברכות דף ל"ה ריש ע"ב ופירש"י שגזול להקב"ה את ברכתו ולכנסת ישראל שבחמאו הפירות לוקין, עוד איתא שם בגמרא שכל הנהנה מן העולם הזה בלא בויכה חבר הוא לאיש משחית, ופירש בגמרא שחבר הוא לאיש משחית לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים, ופרש"י ולפי שהוא מקיל

דער ש"ך אין חושן משפט סימן שפ"ב שרייבט, או דאס וואס זיי גמרא זאגט אז אברכה איז ווערט געטון גילדין, איז גור ווען ער מאכט דיע ברכה פאר מענטשן כדי זאלן ענפערין אמן, אבער ניט אז עהר מאכט שטייל פאר זיך אזיין די ברכה דאמאלס איז די ברכה ניט ווערט קיין געטון גילדין, עכ"ל המחצית השקל הנ"ל:

(מר) לויט ווי דער עשרה מאמרות שרייבט או מ'זאל מהדר זיין או צוויי מענטשן זאלן הערין זיין ברכה, מיינט דער הייליגער ספר דרש משה אויפ'ן פסוק (תהלים ל"א כ"ד) אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה' שרייבט ער אז דער פשט איז לויט די גמרא זאגט אין (בבא קמא ל' ע"א) האי מאן דבעי למיהוי חסידא יקיים מילי דברכות, אז איינער וויל זיין א חסיד זאל ער מקיים זיין די דינים פון ברכות, איז דאך א קשיא דא ווייזט אויס אז ער איז ניט מקיים מילי דברכות דאס הייסט ער מאכט ניט קיין ברכה איז ער גור ניט קיין חסיד אבער אכוימלער יוד איז ער יוד, אבער ער הייסט דאך ארשע אז ער מאכט ניט קיין ברכה, ווי די גמרא זאגט אין (ברכות ל"ה ע"ב) כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה הוא גזלן להקב"ה וכן נסת ישראל, זאגט רש"י ער גזל דעם אויבערשטן די ברכה און כנסת ישראל גזל ער, ווייל אין זיין זינד וואס ער מאכט ניט קיין ברכה איז ער גורם די פירות זאלן ניט גוט וואקסן גזל ער דאך די יודען די פירות, נאך שטייט דארט אין גמרא ברכות פ' הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה חביר הוא לאיש משחית, כו, ווער ס'איז נהנה פון דער וועלט און א ברכה איז א חביר פון ירבעם בן נבט וואס האט גיזנדיגט און גימאכט זינדיגען די יודען, זאגט רש"י ווייל

רואים אחרים ולמדוין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכך נקרא המקיל חבר לאיש משחית לירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל, כך הוא חוטא ומחטיא את הרבים, ולמה אמר, למיהווי חסידא, אם אינו מקיים מילי דברכות הלא רשע הוא, אך י"ל כמו"ש בזהר הק' פ' ויצא, בנין דיסתלק שבחא דקודשא ב"ה ברזא דתלת, חד דמברך ותרין דאודין אמן ובעשרה מאמרות הנ"ל, שהברכה כדקא יאות הוא דוקא אם מברכה בפני שני אנשים שיאמרו אמן, שנאמר כי שם ה' אקרא רבו גודל לאהינו, והבו הוא לשון רבים, שצריך להדר ששנים יענו אמן על ברכותיו, וזהו הברכה כדקא יאות, וזה שמרמו הכתוב אהבו את ה' כל חסידיו, וא"ת הלא על הברכה הוא מחויב ועומד ומה חסידות הוא זה, וכי בשביל זה נקרא חסידות, ער זה אמר הכתוב אמונים נוצר ה', כלומר החסידות שלו היא מה שמחה שיענו ב' אנשים אמן אחר ברכותיו, זה נוצר ה' על המברך ג"כ ששומר גם את המברך ומקבל שכרו משלם על האמנים שעונים השומעים ברכתו לבר שכר הברכה שלו עכ"ל הקדוש:

ווייך עהר איז מקיל אין ברכות און אנדערע לערנין ויך פון איהם נהנה צו ויין פון דער וועלט אהן אברכה דרייבן הייסט עהר תברכו/ אזוי איז עהר אהומא און מאכט זינדיגן אנדערע, פאר וואס זאגט ער חסידא, אז עהר איז גיט מקיים די דינים פון ברכות איז עהר דאך ארשע? זאגט דער הייליגער ספר דרש משה אזוי, לויט ווי ס'שטייט אין זוהר הק' און דער עשרה מאמרות, אז אריבטיגע ברכה איז גור אז צוויי מענטשן הערין און זאגן נאך אמן נאך ויין ברכה דהיינו ווען ער מאכט די ברכה הויך פאר צוויי מענטשן און ווי זאגן נאך אמן אזוי ווי ס'שטייט אין פסוק כי שם ה' אקרא, אז איך מהו רופען דעם אויפערשטיגס נאמן, דהיינו ווען איך מאך אברכה הבו גודל לאהינו זאלט איהר גרויסן דעם אויפערשטיגס נאמען, דהיינו זאלט זאגן אמן, הבו איז דער מיינש איהר זאלט געבין אלשון רבים איז דאך צוויי, גודל אגרויסקייט לאהינו צו אונזער גא"מ, דאס הייסט אז צוויי מענטשן זאלן ענפערין אמן, מיינשט ער דעם פסוק אהבו את ה' כר חסידיו, דהיינו די וואס זענען מקיים מילי דברכות כנ"ל, אבער ווען איז ער אחסיד אז ער גיט אכטונג אז ס'זאל ויין צוויי אמן'ס פון צוויי מענטשן וואס הערין ויין ברכה דמאלט אמונים נוצר ה' היט השי"ת דעם מענטש וואס מאכט הויך אברכה און איז גורם אז צוויי מענטשן זאלן ענפערין אמן און גיט עהם אויך פיל שכר פאר די אמן'ס וואס צוויי יודין ענפערין אויף ויין ברכה, חוץ וואס עהר גיט איהם שכר פאר ויין ברכה;

(מה) **אנב** נביא מה שכת' בספר הגן הנז' וזיל, ועתה אכתוב כוונת קוף של צדיק המרמות על מאה ברכות, דאיתא בגמרא ברכות ל"ג ע"א על פסו' מה ה' אלהיך שואל וכו' אל תקרי מה לא מאה שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, וכשמברך על איזה פרי או שום ברכה מחויב לברך בקול רם כמ"ש בספר חסידים סי' רנ"ד ובבאר היטב סימן תרמ"ג בשם השל"ה הקדו' כדי שחבירו יענה אמן, ואם יעשה כך אם ח"ו נגזר עליו קללה אזי מחפץ הקללה לברכה, דאיתא בכתבי האר"י ז"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה והקשה הא אין קללה למעלה, ופי' כך שאם תהפוך אותיות קללה ותעשה הלל ק' דהיינו כמו שהוא בהפוך אתוון הלל ק' שיברך ק' ברכות או תהי' הקללה גם כן ברכה, וזהו פירו' הפסו' ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה, היינו על ידי שתהלל להשיות בק' ברכות הלל ק' ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, וזהו כוונת הפסוק בתהלים ויאהב קללה ותבואהו, דקשה מי פתי ושוטה לאהוב קללה, ועל זה אמר ולא חפץ בברכה, היינו לברך ק' ברכות בכל יום.

(מה) **אנב** ווערין מיר פֿרענגין וואס דער ספר הגן שרייבט דארט וזיל, יעצט וועלן מיר שרייבן דעם רמז פון דעם קוף פון צדיק דאס פֿעסטיגט אויף די הונדערט ברכות וואס אָמנענשט איז מחויב צו מאַכן אלע מאַג, און אז עהר מאַכט אַ בֿרַכָּה אויף אַפֿרי אָדער אַאָנֿדערֿי בֿרַכָּה איז עהר מחויב מאַכן די בֿרַכָּה הויך אזוי ווי שִׁשְׁמִיט אין ספר חסידים סי' רנ"ד אויף אַין באה"ט סי' תרמ"ג פאר'ן של"ה'ס וועגן פֿדִי דער חֵבֶר ואל הערין און ואל ענשפערין אָמֵן, אויב עהר וועט אזוי מוהן, אויב ס'איז ח"ו נגזר גיווארין אויף איהם אַקְלָלָה איז דער אויבערשטער יתְבָרַךְ ויִרְעֶלֶה מִחֶפֶז די קְלָלָה צו אַ בֿרַכָּה אזוי ווי שִׁשְׁמִיט אין פֿתְּחֵי האר"י הק' וז' ד' אַה אַנְכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בִּרְכָּה וְקִלְלָה, פֿרענגט דער האר"י הקדוש אויפֿען אַין היממעל איז דאָ נישטאָ קיין קְלָלָה, ענשפֿערט עהר אזוי, אויב די וועסט פֿערקעגערין די אותיות קְלָלָה אויף הַגִּל ק', אזוי ווי די אותיות קְלָלָה מאַכן אַרִיִק הַלֵּל ק', פֿרוֹמֶר, הַלֵּל איז שִׁשְׁמִיט לויבן ק' הונדערט, דאס הייסט אז וועסט לויבן השׁי"ת מיט הונדערט ברכות וועט ווערין פון קְלָלָה אַבְרָכָה, און דאס איז דער פֿשוט פון ויהפוך ה' לך אַרֵה הַקְלָלָה בִּבְרָכָה, אז די וועסט לויבען השׁי"ת מיט הונדערט דערט ברכות (והלל ק') וועלן איבער גיקעגערט ווערין דיע קללות צו ברכות, און דאס איז דיע פֿונגה פון פֿסוק ויאַהֲב קְלָלָה וְתִבְּוֹאֶתָהּ, איז דאָ דיע קִשְׁיָא וועלכֶּר מַעֲנִיטֵשׁ הָאֵם דאס לִיב אַקְלָלָה, אויף דעם זאגט ווייטער דער פֿסוק וְלֹא חָפֵץ בִּבְרָכָה, עהר וזיל נישט מאַכען

עד כאן לשונו :

(מו) **ובם'** הנן הנ"ל יום כ"ט כתב שם וז"ל באתי לחזק ולחזק נוד"ל השבר של עניית אמן ותר מהמברך שבזה הוא מוסף כח וגבורה בפמליא של מעלה, ואין לך גדול לפני הקב"ה כעניית אמן כמבוא' במד"ר ריש פ' תבא והובא בזה"ק פ' וילך שכמה טובות משתכחין במל העולמות ע"י המשכת אורות ושפע בעניית אמן, וגורמים ע"ז למלטם מכל צרה בעלמא הדין ובעלמא דאתי, וקול הכרון יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, וצריך להזהיר להמון עם שלא יאמרו תהלים או מעמדות ושאר תחנונים בשעת חזרת הש"ן התפלה כי בוודאי אי אפשר לכוון כראוי ועונים אמן קטופה, חטופה, יתומה, ואין זה מבורך אלא מנאץ עכ"ל :

(מז) **וכל** ברכה אמרו רז"ל בחולין דף פ"ז ע"א דשוה עשרה זהובים וע"ז כתבו בעלי התוס' בפ' נשא פרשה ז' אות י"ד וז"ל כף אחת עשרה זהב דהכי מרמזו השי"ת בהפסוק דכף בנימטריא מאה, וה"פ דקרא כף אחת, אחת מכף דהיינו אחת ממאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום :

די הונדערט ברכות אלע טאג ווי ס'איז מרומז אין הל"ל ק' :

(מו) **נאך** שרייבט עהר אין יום כ"ט, איך בין געקומין מזהיר זיין און דר- מאנין דעם גרויסען שבר פון ענפערין אמן, ס'איז נישטא קיין גרעסערי וואך פאר השי"ת ווי דאס וואס מ'ענפערט אמן אזוי ווי ס'שטייט אין מדרש רבה אין אנהויב פרשת תבא, און איך אין זוהר פ' וילך שטייט אז פיהל גומס ווערט אין אלע וועלטין מען ציהט אראפ גרויס שפע ברכה דורך דעם ענטפערין אמן ס'איז גורם צו בעשירמען פון אלע צרות ר"ל און מען ברויך ווארען דעם המון אז בשעת דער חזן זאגט די הויכע שמונה עשרה זאלין זיי דענסמאדג-ניט זאגן קיין תהלים און שום תחנונות נור אויס צו הערין דעם חזן און נאך זאגן אמן אזוי ווי ס'גהערט צו זיין, דען אז מען ענפערט אאמן חטופה א גיהאפטען אמן, אבער אאמן קטופה, אבער אאמן יתומה, אבער אקצרה און כדומה הייסט מען דער מיט א מבוזה ח"ו השי"ת און מען דער צעריגט עהם ח"ו :

(מז) **און** יעדער ברכה זאגן די חכמים אין חולין איז ווערט צעהן גידידין און דאס איז מרמז דא בעלי התוס' אין פרי נשא פרשה ז' פסוק י"ד איך דעם פסוק כף אחת עשרה זהב, אזוי ווי כ"ף באטרעפט הונד- דערט, איז השי"ת מרמז אין דעם פסוק כף אחת איינס פון כף וואס באטרעפט הונדערט דהיינו איינס פון די הונדערט ברכות עשרה זהב איז ווערט

במנין כף, עשרה זהב, שוה עשרה זהובים עכ"ל:
 עוד כתב בספר חנן ביום י"א בר"ה ועתה אכתוב חידו סוד של עשרה
 קדישים וכתב שם באמצא המאמר שהעניית איש"ר בכח הוא תיקון
 גדול להעון חמור מוציא זרע לבטלה ר"ל עכ"ל:
 (מח) **וזהובא** בס' יש שכר [ידוע שהמחבר הוא מגורי האר"י ז"ל והעמר'
 זקנים בס' א' מביא] בדיני קדיש סי' ו' וז"ל, לענות אמן
 יהא שטי"רבא מברך דוקא בכח ובקול רם, ומביא לשון הוזה"ק פ"י נח
 דף ס"ב ע"ב וז"ל, בזימנא דישאל אתיבו אמן יהש"ר מברך בכל כחם
 ובקול רם קוב"ה איתמלי רחמין וחיים על כולא כו', לכן יהי אדם נזהר
 לכיון לענות אמן יהש"ר בכל כחו ובקול רם, עכ"ל:
 (מט) **מדרש** כונן, וכן הובא בעבוד' הקדש לאזולאי בחלק צפורן שמיר
 סימן ב' אות כ"ז אמרו חכמים כל המבטל קדוש וברוך ואמן
 יזא שמי' רבא גורם למעט העטרה חייב גידוי עד שישוב ויביא קרב
 לפני הצדיקים לעתיד לבא, והיינו שהם השבעה רועים ושמנה גסימי אדם
 הגזברים במיכה ה' ד', שהם יפסקו עליו להביא קרבן לפני הקב"ה:

ווערמ אָעוּן גילדין עכ"ל:

נאך שרייבט דער הייליגער ספר חנן יום י"א דיבור המתחיל ועתה
 אכתוב חידו כו' שרייבט עהר דארמ אז נאך זאגן אמן יהא שמי'
 רבא ערינגט מיט פונוה איז אנרויסער תיקון אויף דעם הארבען זייד פון
 מוציא זרע לבטלה ר"ל:

(מח) **ס'ווערמ** גיבראכט אין ספר יש שכר אין דינים פון קדיש סימן ו'
 מיט דעם דשון, צו ענפערין אמן יהא שמייה רבא מברך
 מיט אהויף קול, עהר ברענגט דאס דשון פון הייליגען זוהר פ' גח דף
 ס"ב ע"ב וז"ל, אין דער צייט ווען יודין ענפערין אמן יהא שמייה רבא
 מברך מיט'ן גאנצין פח און מיט אהויף קול ווערמ הקב"ה פול מיט רחמ'
 נות און איז זיך מרחם אויף אלעמין כו', דריבער ברויף דער מענטש זיין
 גידיט מכון זיין צו ענפערין אמן יהא שמייה רבא מברך מיט'ן גאנצען
 פח און מיט אהויף קול:

(מט) דער מדרש כונן שרייבט, די חכמים זאגן דער מענטש וואס זאגט
 נים קיין קדושה, אדער ברוך בבור ה"מ, אדר אמן יהש"ר
 איז גורם צו פערקלענערן די קרוין, אין מען בארף עהם מנדה זיי ביו
 עהר וועט תשובה מהון און וועט ברענגן א קרבן פיר די צדיקים
 דעתיד לבא, היינו ווי שטייט אין (מיכה ה' ד') וואס זיי וועלן פסקין ער
 זאך ברענגין א קרבן פאר גאט:

(ג) עֵד שם במדרש כונן הקב"ה ברא אופן אחד בארץ וראשו כנגד חיות הקודש והוא מתורגמן בין ישראל לאביהם שבשמים ויחזקאל א' ט"ו והנה אופן אחד בארץ אצל החיות, וסנדלפון שמו וקושר כתרים לבעל הכבו' מקדושות וברוך כבוד ה' ממקומו ואמן יהא שמו' רבא שעונים בני ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות:

(נא) תנא רבי אליהו רבא פרק י' ותשר דבורה מה נתנבאה דבורה לישראל, אלא כך אמרה דבורה לישראל במי הקב"ה נפרע להן לישראל מן העכו"ם בבני אדם שמשכימין ומעריבין לבית הכנס' ולבית המדרש ועונים אמן ומברכים את הקב"ה בכל יום תמיד:

(גב) ושם בש"ע הבאה"ט עם הפירוש פתחי עולם כתב שם הפתחי עולם סעי"ק ט' בשם ספר חסידים סי' ג' שבכל פעם שאנו מזכירים את השי"ת מחויבים אנו לברכו ולומר יתבר' שמו מטעם זכר צדיק לברכה מכל שכן צדיקו של עולם יעו"ש:

(גג) עוד שם סעיף ה' כתב המחבר וז"ל על כל ברכה שאדם שומע אומר

(ג) נאך שרייבט דער מדרש כונן, השי"ת האט באשאפן א מלאך וואס זיין קאפ איז קעגן די חיות הקודש וואס עהר איז א פערשיידער צווישן יודען און השי"ת, זיין נאמין איז סנדלפון עהר קניפט קרוינן צו השי"ת וואס עהר איז דער בעל הכבוד פון די קדושות און ברוך כבוד ה' ממקומו, אמן יהא שמייה רבא וואס יודין ענטפערין אין די שוהליון און בתי מדרשים:

(נא) דער תנא רבי ארי' רבא פ"י שרייבט ויתשר דבורה דבורה האט גיוונגען און האט גביאות גיזאגט, וואס איז גיוועזן איהר נבי' אות? זי האט גיזאגט: דורך וועמין וועט השי"ת שטראפן די עכו"ם, דורך די יודין וואס גייען אין שוהל אין דער פרי און ביי נאכט, און ענטפערין אמן, און צווייגן שטענדיק דעם אויפערשטיינס נאמין:

(גב) אין שלחן ערוך באר היטב ופתחי תשובה, שרייבט דארט דער פתחי עולם סעי"ק ט' פאר'ן ספר חסידים סימן ג', דאס יעדס מאהל אז מיר דערמאנן השי"ת זענען מיר מחויב צו בענטשן איהם און זאגן יתברך שמו, ווייל ס'שטייט זכר צדיק לברכה אז מ'דערמאנט דעם צדיק ברויך מען איהם צו בענטשן, מכל שכן השי"ת וואס עהר איז דער צדיק פון דער וועלט, עי"ש:

(גג) נאך שרייבט דארט דער מחבר סעיף ה' מיט דעם לשון, אויף יעדער ברכה וואס א מענטש הערט ברויך עהר זאגן ברוך הוא וברוך

ברוך הוא וברוך שמו, ורמז לזה כתב המשנה ברורה סעיף קמן כ"ב ממה שאמר חתנו' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאהינו, ועוד אם כשמוכירי את הצדיק בשו' ודם צריכים לברכו שנאמר וזכר צדיק לברכה צדיקו של עולם על כמה וכמה, והברכות שחתומתן קצרה בב' תיבות, כמו פוקח עורים, מלביש ערומים בברכת השחר וכה"ג בשמו"ע בכל הברכות מהנכון לש"ן ליותר שלא למהר כ"כ לחתום הברכה תיכף אלא לשחות מעט כדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה החזן מסיים אחר כך, וגם יהיו יכולים לענות האמן תיכף, דאל"ה לפעמים ע"י הקול של עניית ב"ה וב"ש הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה הש"ן מסיים וגם ענייתם הוא איננו תיכף אחר שכלה הברכה ויש בו חשש אמון יתומה עכ"ל המ"ב:

(נד) וכתב שם המגיד סעיף קמן מ' וז"ל ופשוט דאם עסוק במקום שאין רשאי להפסיק אסור לאמרו, עכ"ל המגן אברהם, וכתב שם הפרי מגדים דמשמע אפי' בין הפרקים או פסוקי דזמרה עכ"ל:

(נה) ולפי זה נראה דגם לאותם המניחי תפילין בחול המועד ואין מברכים

וברוך שמו, ארמזו צו דעם שרייבט דער משנה ברורה סעיף ק' כ"ב וואס ס' שיימט אין פסוק בי שם ה' אקרא הבו גודל לאהינו, אז איך רופף נאמט'ס נאמין ואקט איהר געבין אנדרייסקייט צו אינגער נאט, נאך, אז מ'דערמנט אצדיק אפער ודם בריוף מען איהם בענטשין, ווי אין פסוק שיימט וזכר צדיק לברכה, בפרט הש"ת וואס עהר איז דער צדיק פון דער וועלט על אחת כמה וכמה, און די ברכות וואס זיינער אויס דא איז קורץ וזיינע מיט צוויי ווערטער, למשל, פוקח עורים, מלביש ערומים, ביי ברכות השחר וכהנה ביי שמונה עשרה אלע ברכות איז גלייכער אז דער חזן זאל נישט איינקען נישט אים צו קאזין די ברכה תיכף נאר עהר זאל ווארטן אביסל פרי די וואס ענפערין זאלין דערין וואס א ברכה דער חזן זאל לאזט אים, און זאלין קאזין זיך זאגען אמן, אז עהר וועט נישט ווארטן קען זיין אז דורך דעם קול פון ב"ה וב"ש ווייסן פיהל נישט וואס פאר א ברכה דער חזן לאזט אים, איך דאס זאגן אמן איז נישט תיכף ווי עהר לאזט אים די ברכה איז דא א חשש פון אמן יתומה, עכ"ל המ"ב:

(נד) שרייבט דארט דער מגן אברהם סעיף ק' מ' וז"ל, ס' איז פשוט באם עהר האלט אין מיטן אויף אזוי אארט וואס מען מאר נישט מפסיק זיין מאר עהר נישט זאגן קיין ב"ה וב"ש, שרייבט דארט דער פרי מגדים ס' ווייזט אים אפילו בין הפרקים אדער פסוקי דזמרה מאר מען איך נישט, עכ"ל:

(נה) נאך דעם קומט אים אז איך דיע וואס זיינען תפילין חול המועד

עדיהם או בתפילין דרית דאסוד לחפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש כמו שכתב המניא סימן כ"ה סעיף קטן י"ד דאפילו לאותן המניחין תפילין בחו"מ בלא ברכה עבירה הוא להשיח, וכתב הפמ"ג וז"ל ובחזית דאין סברך מותר לענות איש"ר אבל שיחה בטילה עבירה הוא וחוזר נמי מעורכי המלחמה ע"כ, איכ פשיטא דאין אומרים אז ברוך הוא ובי"ש :

(נו) גם כבאה"ט שם סעיף י"א ובשעת שם מבואר להדיא דגם בתפילין דרית רשאי דוקא לענות קדיש וקדושה וכמש"כ במחצה"ש שם על מה דהמניא מציין ב"י מהרא"י וז"ל ואיתי ראי' מדברי הרא"ש דאפי' מלבד האיסור דגורם ברכה, איכא עבירה להשיח ביניהם, וכת' בס' לחם חמדות בהל' תפילין סעיף ט"ז המעם בשם הר"ן וז"ל דהיי"ט משום דאע"ג דשתי מצות הן כיוון דכתיב בתפילין של יד ושל ראש והי' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, צריך זכירה שניה תיכף של ראש לשל יד כדי שתהי' הוי' אחת לשתיהן, עכ"ל המחצה"ש :

(נז) ואם כן לפי טעם זה בודאי אין חילוק בין תפילין בחול המועד בלא ברכ' ובן תפילין דרית בלי ברכה מטעם שתהי' הוי' אח' דשתיהן

אהן אברכה, אדר ביי רבינו תוס' תפילין מאר מען דאך גישט מפסיק זיין צווישען של יד און של ראש, אזוי ווי דער מגן אברהם שרייבט סי' כ"ה סעיף י"ד ס' איז אעבירט צו ריידן, און דער פרי מגדים שרייבט דאָרט אז די וואס ליגן תפילין אום חול המועד מאכט מ'דאך נישט קיין ברכה מען מען ענטפערט אמן ישראל, אבער דברים בשמים מאהר מען נישט ריידן ס'איז אעבירה ער כאן, איז אפשיטא אז מען מאהר נישט זאגן קיין ברוך הוא וברוך שמו :

(נח) אויך דאָרט אין באר היטב סעיף י"א אויף שיערי תשובה איז מבואר בפירוש אז אויך ביי רבינו תוס' תפילין מען מען דוקא גור' ענטפערט אמן פון קדיש וקדושה, און ווי ס'שטייט אין מחצית השקל דאָרט אויף דעם וואס דער מג"א בעצייכנט דעם מהרא"י וז"ל אראדו איז דא פונ'ם רא"ש ש'הייד אז א חוץ דעם איסור וואס מ'איז גורם אברכה וואס מען ברויך נישט איז אויך דא אעבירה צו ריידן צווישן של יד און של ראש, שרייבט דער ספר לחם חמדות הלכות תפילין סעיף ט"ו, דעם מעם פאר'ן ר"ן, האמשי ווי ענין צוויי מצות, ווייל ס'שטייט ביי ווי והיה קד' לאות על ירך ולזכרון בין עיניך, ברויך מען גירענקין ס'זאל זיין של ראש תיכף נאך'ן של יד, כדי ס'זאל זיין איין הוה צו בייידע, עכ"ל המחצית השקל :

(נח) נאך דעם טעם איז בודאי קיין חילוק צווישן תפילין חול המועד און

וגם בלבוש סי' כ"ה סעי'ט מבואר להדיא דאין חמטם איסור הפסקה ביניהן משום דגורם ברכה שא"צ כמש"כ המג"א אלא מטעם הר"ן הנ"ל שצריך שתהי' הוי' אחת לשתייהם, והא"ר סעי'ק י"ד שם כתב וז"ל, וגורמה דאף המג"ח תפילין בחוה"ט בלא ברכה אסור לענות ביניהם אמן יהא שמי' רבא מטעם דעביר' הוא בידו ודלא כמג"א שמקיל בזה עכ"ל הא"ר, מכל מקום אף דלמעשה יש לסמוך על גדולי האחרנים הפט"נ ס"ק י"ד ותשוב' ח"כ"י גועם סי' י' ודרה"ח, יארצות החיים, לענות קדיש וקדושה ביניהן דלא כא"ר אבל ב"ה זב"ש בודאי אסור לענות:

(נח) **ואנב** דאתי לידן ברין איסור הפסקה בין תפילין של יד לשל ראש נ"מא ב' מילתא, דפ"יז אם אח' חלץ התפילין באמצע התפלה להטיל מים, אם הוא אחר שמונה עשרה ואחר כך מניחן לנמור התפלה בתפילין דאסור לומר אשר יצר בין של יד לשל ראש משום דצריך להיות הוי' אחת לשתייהן כנ"ל, כיון דדברי הא"ר אפי' אמן ישיר אסור לענות ביניהן, וא"כ הגם דאנחנו לא פסקינן כוותי' בזה מ"מ בברכת אשר יצר

אברכה און רבינו תמים תפילין אויף אהן אברכה, ווייל ס'דאןרף זיין והיה איין הוי' צו גיידע, אין קבוש סימן כ"ה סעי'ט מ' שמיים ארזים בפירוש אז דער איסור הפסקה צווישן זיי איז נ"מ מטעם ווייל עהר איז גורם אברכה וואס מ'פרוץ נ"מ, ווי דער מגן אברהם, נור ווייל ס'שמיים והיה כנ"ל ווי דער ר"ן, און דער א"ר רבא סעי'ק י"ד שרייבט מ"מ דעם לשון, מ'ווייזט אויס אפילו דער וואס לייגט תפילין דורך המועד אהן אברכה מאהר אויף נ"מ ענפערין אמן ישר"מ ווייל ס'איז אעבירה כו' און נ"מ ווי דער מג"א וואס איז מק"ל אין דעם עכ"ל הא"ר, דאמ"ש להלכה קאן מען זיך סומך זיין אויף די גרעסטי אחרונים דער פרי מגריבו סעי' קמן י"ד, תשובת דרכי נועם חלק אורח סימן י', דה"ח, ארצות וזחיים, וואס זענען מתיר צו ענפערין אמן פון קדיש און קדושה אום חול המועד אדער רבינו תמים תפילין צווישן של יד און של ראש, און נ"מ ווי דער א"ר, אבער ברוך הוא וברוך שמו איז אנדא אז מ'מאר נ"מ ענפערין:

(נח) **אנב** מיר ריידן פון דין איסור הפסקה צווישן של יד און של ראש וועלן מיר זאגן לויט ווי אויבן שמיים קומט אויס אז איינר מהומ אויס די תפילין צו גען משתין זיין, אויב נאך שמונה עשרה און נאכהער מהומ עהר ווי צוריק אהן צו ענדיגען דאס ראביןן מאהר מען נ"מ זאגן אשר יצר צווישן של יד און של ראש מטעם ווייל מ'דארף עס זאל זיין איין הוי' כו', ווייל לויט דער א"ר רבא שרייבט מאהר מען נ"מ ענפערין אפילו אמן יהשר צווישן של יד און של ראש, אם בן הגם מיר

בודאי אסור להפסיק דדוקא לענות אמן וקדיש וקדושה אנו מתירין כנ"ל,
כיון דאם לא יענה תיכף, יפסיד ענייתו, אבל בברכת אשר יצר דיכול
לברך אחר הנחתן בודאי אסור לברך ביניהם כנ"ל:

(נט) ורענין ברכת אשר יצר אם הטיע מים בין ישתבח ליוצר אור נראה
בפשיטות דצריך לברך, ואעיג דהחיי אדם כלל כ' סיג כתב
דאין לברך מטעם דאפשר דרמי למלית ע"ש שנשאר בצ"ע בזה, ולפענ"ד
נראה בפשיטות דיברך אשר יצר בין ישתבח ליוצר, כיון דבנשמת אדם
שלו פסק דיברך בין ישתבח ליוצר ברכת אשר יצר, וכן פסק בספר גינת
וורדים כלל א' סי' נ"ב הובא בפאת השולחן מבעל המחבר קיצור ש"ע
בהגהותיו שם בס' י"ד דיכול לברך אשר יצר אפי' באמצע פסוקי דזמרה
ומכ"ש בין ישתבח ליוצר, ומ"ש הח"א דאפשר דרמי למלית, נראה לפענ"ד
דלא דמי כלל למלית לפי משיכ הרמ"א בס' סי' דמי ששכח להניח מלית
ותפילין דיכול להפסיק בין הפרקים בברכ' על התפילין אבל לא על המלית
וכתב שם הטו"ז סעיף קטן ב' ומג"א סעיף ד' כיון דהמלית אינו חובת

פסקנן נ"ט ווי עהר אין דער נאך כנ"ל, פון דעםמונגין מאהר מען בודאי
ניט זאגן אשר יצר, ווייל דוקא אמן, קדיש און קדושה, זענען מיר מתיר
ווייל וויבאלד אז עהר וועט ניט באלד ענפערין, וועט עהר אהן ווערין
ווייל די צייט געהט אוועק, אבער אשר יצר קאן עהר דאך זאגען נאך
דייגין די תפילין מאהר מען זיכער ניט זאגן צווישן זיי כנ"ל:

(נט) און קיינאן אשר יצר, אויב עהר האט משתין גיוועזן צווישן ישתבח
און יוצר אור, ווייזט אויס אפשימא אז עהר ברויף זאגן אשר
יצר, האטש דער דיי אדם כלל כ' סימן ג' שרייבט אז מ'זאל ניט זאגן
מטעם ס'איז אפשר גלייך צו אמלית וואס עהר האט ערשט געקומען
צווישען ישתבח און יוצר אור כו', אבער מיר דאכט אז ס'איז אפשימא
אז מען ברויף זאגן אשר יצר צווישען ישתבח און יוצר אור, ווייל עהר
פסקנ"ט אזוי אין נשמת אדם, אויף דער ספר גנת וורדים כלל א' סי' נ"ב
פסקנ"ט אויף אזוי, און אזוי גרענגט דער פאת השלחן אין די הגהות אין
סימן י"ד אז עהר מעג אפירן אין מיטן פסוקי דזמרה זאגן אשר יצר
מכל שפן צווישן ישתבח און יוצר אור, און וואס דער חיי אדם שרייבט
אז ס'איז גלייך צו אמלית, דאכט מיר אז ס'איז גאר ניט גלייך, דו"ט ווי
דער רמ"א שרייבט אין סימן ס"ו, אז איינער האט געזעסן צו לייגען
מלית ותפילין, מעג עהר מפסיק זיין מיט אברכה אבער די תפילין
אבער ניט אויפן מלית, שרייבט דארט דער ש"ז סעיף קטן ב' אין דער
מגן אברהם סעיף ד', ווייך דער מלית איז ניט קיין חובת גברא דרייב
הייסט

גברא חיי ברכתו הפסקה בין הפרקים אבל גבי תפילין שהם חובת גברא מפסיק בברכתו אפי' בין הפרקים ע"ש וא"כ ח"ה בברכה אשר יצר דג"כ הוא חובת גברא די לנו דאין מברכים אשר יצר בין הפרקים, אבל בין ישתבח ויוצר אור הפסקין בפי' ג"ר סעי'ג דלצורך מצוה מותר להפסיק אפילו לקבול בפי' שיעשו לו דין, או לברך חולת, אם כן בודאי פשיטא דמותר לברך אז ברכת אשר יצר, דחיי ג"כ צורך מצוה, ומשיכ' החיי אדם דיכול לברך אחר התפלה, אין זה סברא כלל דהא חוינן בתפילין דג"כ יכול לברך אחר התפלה ועכ"ז פסק הרמ"א הנ"ל דיברך תיכף בין הפרקי' משום דחביבא מצוה בשעתה וא"כ ח"ה בברכת אשר יצר וק"ל:

ועוד נראה דאין סברא להמתין בברכת אי' לאחר התפלה דשנא יצמרך אז שנית להטיל מים ויחי' ספק ברכה דלדעת הש"ע סי'ג סעי'ג יצמרך לברך ב' פעמים ולדעת המו"ז והמג"א שם אינו מברך רק פעם א':
(ס) אחרי כתבי זאת מצאתי את שאחבה נפשי כבוד ירד הרב הגאון ר' משולם פינקלשמיין שליט"א בעהמ"ח ספר תוספת חייב בביאורו

הייקט די ברכה אהפסק בין הפרקים, אבער די תפילין זענין אחובר, מעג עהר מפסיק ויין מיט אברכה מאכין אפילו בין הפרקים, און דער זעלבן דין איז ביי אשר יצר ס'אין אויך אחובר גברא, על כל פנים בין הפרקים טאר מען ניט, אבער צווישן ישתבח און יוצר אור פסקין מיר דאך אין סימן ג' סעי'ג ג' אז פיר אמצוה וועגן מעג מען מפסיק ויין, אפילו אחו"ה אפי' שבידך מאכין, אפשיטא אז מ'מעג זאגן אשר יצר, ס'הייסט אויך אצורך מצוה, אי' דער חיי אדם שרייבט דאס עהר קאן זאגן נאך'ן ראבינען, אי' דאס גאר קיין סברא ניט, אבער מיר זעהן דאך ביי תפילין קאן עהר דאך אויך מאכין די ברכה נאך'ן ראבינען, פון דעם וועגן פסק'נט דער רמ"א הנ"ל אז מ'זאל תיכף מאכין די ברכה אפילו בין הפרקים וי"ל דחביבא מצוה בשעתה, אי' דאך ביי אשר יצר אויך דאס זעלבן, וק"ל:

נאך קאן מען זאגן, אז ס'אין ניט קיין סברא צו ווארמין מיט אשר יצר ביי נאך'ן ראבינען, טאמער וועט עהר יעמאלס נאך א מאהל' משתין ויין וועט עס ויין אפסק ברכה, וואס דער שלחן ערוך פסק'נט דארט אין סימן ז' סעי'ג ג' מ'זאל צוויי מאהל זאגן אשר יצר, און דער מ"ז מימין מן אברהם פסק'נן דארט מ'זאל נור איין מאהל זאגן אשר יצר, ע"כ איז גלייכער צו זאגן אשר יצר צווישן ישתבח און יוצר אור:

(ס) נאך דעם ווי דאס גישרייבען כנ"ל, האב געפונען אז דער רב הגאון רבי משולם פינקלשמיין שליט"א בעל המחבר ספר תוספות

על החיי אדם כלל י"ג ס' מ' שכתב ג"כ להדיא במה שכתבתי שאין עונים ב"ה וב"ש אפי' בתפילין דר"ת בין של יד לשל ראש, וכווננו ב"ה שנינו לדעה אחת, וכן מצאתי במספר הנדפס מחדש קצות השלחן סימן ח' סעיף כ"ב, וכן הלכה;

(סא) כתוב במס' מוסר בעניית אמן על כל ברכה יכוין שהמלאכי' שומעין הברכה או הקדיש ועונים אמן כי אמן בנימי' מלאך, ואם אינו עונה אמן בכוונה מקדימין הקליפות לנשמתו ומוליכים אותה לחדרי חושך, ויזהר כל אדם אף בביתו שיאמר הברכות בקול רם, והשומעים יענו ב"ה וב"ש, וידקדקו בעניית אמן;

(סב) ומי שמדקדק בעניית אמן, זוכה ועונה אמן לעולם הבא, ובשני אמנים יזהר ביותר לענותם, אחד אחר המחזיר שכינתו לציון, ואחד אחר ופרוס עלינו כליל שבת ויו"ט;

(סג) עוד כתב שם שגדולה צדקה שקודם התפלה שע"י נתינת הפרומה לצדקה קודם התפלה פודה התפלה מכל מקטרג, כי מקטרג עולה במספר קמן צדקה, שנא' (תהלים י"ז) אני בצדק אחזה פניך, ויאמר הפסוק

חיים אויפ'ן חיי אדם כלל י"ג, שרייבט מפורש ווי מיר האבין געשריבן אז מ'זאל ניש ענפערין ברוך הוא וברוך שמו צווישן של יד און של ראש אפילו ביי רבינו תום' תפילין, ב"ה מיר האבין ביידע צו גיטראפען צו איין דעה, און אזוי איז די הלכה:

(סא) ס' שטייט אין ספר מוסר ביי אמן וואס מע'ענפערט אויף יעדער ברכה ברוך מען מכוין ויין אז די מלאכים הערין דיע ברכה און ענפערין אמן וואס באטרעפט מ'אף, און וויבאלד מע'ענפערט ניש גיין אמן מיט ביונה קומען די קליפות נאך'ן שטארבן און גע'מין ויין נשמה און פיהרען זי אין תדרי חשך, ברוך מען גיוואריגט ויין אפילו אין שטוב צו זאגן אדע ברכות הויה, און די וואס הערין זאגען ענפערין ברוך הוא וברוך שמו;

(סב) אין ווער ס'איז מדקדק צו ענפערין אמן, איז זוכה צו ענפערין אמן לעולם הבא, און ביי צוויי אמן'ס ברוך מען מעהר יזהר צו ויין, איינער, נאך המחזיר שכינתו לציון, און דער צווייטער, פרייטאג צו נאכט'ס און יום טוב נאך ופרוס עלינו;

(סג) נאך שרייבט עהר דארט אז די צדקה וואס מ'גיש פאר דעם דאכי' נען איז זעהר גרויס, אז דורך דער פרומה צדקה וואס מ'גיש קייזטן מען אויס די תפקה פון אגע מקטריגים, ווארין מקטרג באטרעפט במספר קמן צדקה, ווי ס'שטייט אני בצדק אחזה פניך, ד. ה. אז מיט צדקה

קודם גתינתו הצדקה לעני :

(סד) ולענין אם לענות אמן על ברכת להניח שבירך חבירו בין תפילין של יד לתפילין של ראש שלו, יש מחלוקת בין האחרונים והעיקר דעונין אמן על ברכת חבירו בין תפילין של יד לתפילין של ראש שלו, שכן הסכימו רוב האחרונים הפנים מאירות ח"א סימן ג"ט והובא בשערי תשובה סי' כ"ה סעי' ח' והסכים עמו מטעמא דמסתבר יעו"ש, וכן נמי בתשובות אגודת איזוב המדברי סימן ח' פוסק דעונין, וכתב שם שהציע מעמו לפני גדולי תורה והסכימו עמו דעונין, וגם בקיצור שלחן ערוך סעי' ח' פסק דעונין מטעמא דמסתבר, וא"כ אף דבתנא ר' עקיבא א׳״נער הסכים לתשובת דבר שמואל סי' קמ"ב שאין לענות אמן בין תפילין של יד לשל ראש אפי' על ברכת להניח תפילין שבירך חבירו, מכל מקום יש לומר כיון דרבו המתירין לענות אמן על ברכת להניח תפילין של חבירו בין של יד לשל ראש שלו, בודאי יש לפסוק כן דיחיד ורבים הלכה כרבים, והמתירים הם ארבע הפ"ט והשע"ת והאגודת איזוב והקצור שלחן ערוך, והפוסקי' דאין עונים הם שנים, והוי כיחיד כנגד רבים והלכה כרבים, ובפרט דהנאון בעל אגודת איזוב כתב שם שהציע מעמו לפני גדולי תורה והסכימו עמו,

צדקה וועד קומען פאר דיר, און ואל זאגן דעם פסוק ווען עהר גיט די צדקה צום ארומאן :

(סד) און קאגן ענטפערין אמן צווישען של יד און של ראש אויף דע הניח תפילין וואס מ'הערט אז דער חבר מאכט די ברכות און א מחלוקת צווישען די אחרונים און די הלכה אז מ'זאל ענטפערין אמן אויף דע הניח פנים חבר ווייך רוב אחרונים זענען אויף אזוי מסכים דער פנים מאירות ח"א סי' ג"ט, און דער שערי תשובה ברענגט איהם סי' כ"ה סעי' ח' און אזוי מסכים מיט איהם, האמשי דער הגהות ר' עקיבא א׳״נער אז מסכים צו תשובת דברי שמואל סי' קמ"ד וואס עהר אסר'ת צו ענטפערין אמן צווישען של יד און של ראש אפילו אויף ברכת דע הניח תפילין וואס דער גאון בעל אגודת איזוב המדברי סימן ח' אזוי מסכים צום פנים מאירות הנ"ל, און עהר שרייבט אז עהר האט פאר גי'יגט די זאך פאר כמה גדולי תורה און ווי האבין אויף מסכים גיווען מיט איהם אז מ'זאל זא ענטפערין, אויך אין קיצור ש"ע סי' י' סעי' ח' פסקנ'ט אויך אז מ'זאל ענ' פערין צווישן של יד און של ראש נאך ברכת דע הניח תפילין וואס מ'הערט פון חבר, און עהר שרייבט דארט אפערשטענדליכען מעם ווארדן אמן אזוי די מיינט באלויבונג, עהר גלויבט אין די מצודה פון תפילין אז עס דאך איין הנ"ל :

ע"כ פשיטא דכן נכון להורות לענות אמן על ברכת להניח של חברו בין של יד לשל ראש וק"ל:

(סה) ואין דעקש ולומר כיון דהנאון רע"א הוי חריף טפי הוא שקיל כמו רבים, יש לי שתי תשובות בדבר חדא מי דאמר דהנאון בעל פ"ס ה' קמן מהנאון רע"א, הא הוא אצלינו מגדולי הפוסקים, ועוד הא קיימ"ל ב"ש וב"ה הלכה כב"ה כיון דהם הוי רובא הלכה כמותם כנגד ב"ש אף דב"ש הוי חריף טפי, וא"כ מפורש דאין להשניח על החרירות בזה במקום שגם הרבים הם גדולי תורה, כאשר אנו יודעין שהשערי תשובה והאגודה איזוה והקיצור ש"ע כולם היו ת"ח גדולים גדולי תורה, ובפרט הפנים מאירות ידוע שהי' מגדולי הפוסקים ג"כ מסכים עמהם בודאי הלכה כמותם דעונין, גם חזינו להבית יוסף ביו"ד סי' שצ"ט פסק שם כנגד הרמב"ם וסיעתו כיון שהחולקים עליהם הם הרוב, וז"ל ולענין הלכה נקמינן כוותי' דרבים נינהו נגד הרמב"ם וסיעתו, ולא השניח על גדולת הרמב"ם וסיעתו אם החולקים עליהם הם הרוב, ע"כ נלפענ"ד דכן נכון להורות לענות אמן על ברכת להניח בין של יד לשל ראש בדי פקפוק:

(סו) ובענין גודל חיוב הכוונה בעניית אמן כת' הרב הנאון הקדוש אבר"ק טארנינראד וצ"ל בהפירו היקר נועם מגדים פ' משפטים שזה מרומז בפסוק אלמנה ויתום לא תענון, דהנה אמרו ז"ל העונה אמן יתומה וכו' ומוזכר בפוסקים והוא שמפסיק ומאחר בעניית אמן אחר ברכת המברך הלא ענש יענש כמו שאמרז"ל, ואף אנו נאמר על העונה אמן בדי כוונה והתלהבות רק הרמת קול לבד שזה נקרא אמן אלמנה, עם הידוע דברי

(סה) אויף דער שערי תשובה הנ"ל איז אזוי מסכים דהלכה אין שרייבט דארט אויף אפערשטענדיקן מעם, אם כן איז דאך אודאי די הלכה ווי ארבים קעגן די וואס זענען ווייניג היינו דער דגרי שמואל און הגאון ר' עקיבא אייגער ז"ל, ווייל דער רוב פוסקים זענען אזוי מסכים איז די הלכה ברבים, ווי ס'שטייט אחרי רבים להטות, מען בריוף נאך געהן נאך'ן רבים:

(סו) און זענען חיוב פונעם ביים ענפערין אמן שרייבט דער בעל מחבר ספר נועם מגדים פ' משפטים, אז דאס איז מרומז אין פסוק כל אלמנה ויתום לא תענון, ווארין חוץ דעם וואס די רוח' זענען מזדיר אז מ'זאל ניט זאגן קיין אמן יתומה, ד. ה. אז מ'בריוף תיכף ענפערין אמן נאך די ברכה אבער ניט שפעטער ווארין דאס הייסט אאמן יתומה, אזוי איז פארהאן אאמן אלמנה, דרייני מען זאגט אמן אהן פונעם דען אדיבור אהן פונעם איז ווי אגוף אהן אנשמה, דען דער דיבור איז פונם מויל

בעלי הקבלה לרמות דבור בלי כוונה כגוף בלי נשמה ממש, כי הדיבור ומוצאות הפה הם כלי הגוף והרי זה גשמי, והחיות להדיבור שהוא הכוונה הוא דבר רוחני בא מהנשמה שהוא ג"כ רוחני, ואם בלא נפש ידבר, הרי הדברים כגולמים לבר הרי הוא כאלמנה וגלמודה מבעלה הנפש והנשמה והרי לפנינו שתי אמנים, אשר מאן ימאן אבינו שבשמים, הא' אמן יתומה המוזכר בדברי רז"ל הג"ל, ועוד אחרת היא אמן אלמנה שהיא בלי כוונה כנ"ל כמאמרם ז"ל שבת דקי"ט מאי אמן אל מלך גאמן וכתבו התוס' שם דלפ"ז צריך לכוון כן בעניית אמן, וגם בפסקי תוס' שם מביא כן דה"ל שצריך להרחיק בכל אמן אל מלך גאמן מלכד פשוטו של אמן שהוא האמנת דברים, ומלבד דברים העומדים ברומו וכבשונו של עולם, ועכ"פ הממעיש לא יפחות מלכוון בפשטות גם הכוונה של אל מלך גאמן, וזו"ל הכוונה וזו עניית אמן כזה כאלמנה מטעם שכתבנו, ועל שנים אלו הזהיר הארון ה' צבאות במקרא קודש הלז ומרמז לנו כל אלמנה ויתום לא תענון שלא תענו אמן יתומה ואמן אלמנה, ויהי תענון מלשון עונין עכ"ל:

(הגה"ה מבעהמ"ח לפ"ט שמבואר בספ' מדרש תלפיות ריש ענף אשה שגוף האדם החומרי הוא נמשל לאשה, והנשמה והצורה שהוא המחשבה המהורה שבלב שהוא החיות להדיבור היא נמשלת לזכר וא"כ שפיר קאמר דאם בלי נפש ידבר רק הפה לבר ויאמר אמן בלי כוונה ומחשבה כדון הנ"ל

מו"ל וואס איז אַ מַמְשׁ ווי דער גוף, און די פּוֹנָה איז דאָס אַ רוחני, אַזוי ווי די נִשְׁמָה איז גײַטער רוחניות, אין אױב עהר ענפערט נים אָמן מיט פּוֹנָה איז אַזוי ווי אַלמָנָה וואס בלייבט אַליין אָהן אײַהר גאן, דען תוספות אין מסכת שבת דף קי"ט שרייבט מ'זאגט אין זינען האָפּען ביי'ס ענפערין אַ מן אל מלך גאָמן, השי"ת איז אַבאנגלייבטער מלך, און די בִּרְכָה וואס עהר זאגט איז אָמֶת, און אױף די בייידע אָמֶן'ס אָמן יתומה און אָמן אַלמָנָה וואס השי"ת איז מַמָּאס איז מרמז דער פּסוק כָּל אַלמָנָה ויתום לא תענון, דהיינו אײַהר זאָלט נים ענפערין. קיין אָמן אַלמָנָה אָדער אָאָמן יתומה, לא תענון איז פון קשון לא תענה, זאָלט נים ענפערין דען עס איז אַגרייסע עבירה, עכ"ל:

(הגה"ה פון בער מחבר, אַזוי ווי מ'שטייט אין ספר מדרש תפילות אורח אֲשֶׁה אַז דער קערפער פון מענטש איז גלייך צו אֲשֶׁה, און די נִשְׁמָה וואס וויל דינען השי"ת מיט אַרײַנס גיידאָנק אין מיט אַרײַן הערץ ווערט גיליכען צו אָכֶר וואס עהר גיט אַרײַן חיות צו דער אֲשֶׁה דאָס איז דער דיבור אָהן פּוֹנָה, אַזוי ווי מ'שטייט תפלה בלי פּוֹנָה כּגוֹף בלי נִשְׁמָה, ד. ה. תפלה אָהן פּוֹנָה איז ווי אגוף אָהן אֲנִשְׁמָה, ווי אֲשֶׁה אָהן אײַהר

היו כאלמנה וגלמודה מבעלה הצורה, שהוא המחשבה והכוונה כדון המבואר לעיל בספרנו זה בעזה"י;

(סו) ועתה נבאר בעז"ה דין עניית אמן בברכ' ק"ש דהנה אם סיים ברכת יוצר המאורות קודם הש"ץ מבואר בשעת' סי' נ"ט סק"ה דיש לענות אמן וזה אליבא דכ"ע, וכן מבואר במשנה ברורה שם ס"ק כ"ד אך לענין אם צריך לרקדק דסיים הברכות ק"ש בשוה עם הש"ץ כדי שלא יצטרך להפסיק בין הברכה לק"ש בעניית אמן בזה יש חילוקי דעות, הנה בהברכה של יוצר המאורות, רוב דעות פסקו כהרמ"א סי' נ"ט סעיף ד' דימחר לסיים קודם הש"ץ ויענה אמן, שהרי הרב אומר כן (הוא הרב אדמו"ר) בש"ע שלו סי' נ"ט סעיף, וכ"כ הלבוש סי' נ"ט סעיף ד, וכן כתב השע"ת סעיף ק"ה דמפשות לשון ש"ע המחבר משמע דדוקא אחר הבוחר כו' הוי כמפסיק בין הברכה לדבר שמברך עליו כו' [אבל לא אחר יוצר המאורות] וכן דעת הפמ"ג סי' ס"א סק"ב וכן הבאתי רא"י לעיל סי' ט"ז ממדרש אגדת בראשית דעונים אמן אחר ברכת יוצר המאורות, וכדאי

איהר מאן אזוי איז אאמן אהן פונונה, דאס איז מרמז דער פוסק אלמנה ויתום לא תענו, רעענן קאן מען פייטשען ענפערין אזוי ווי מען מאהר נים ענפערין קיין אמן ירומה כנ"ד, אזוי מאר מען נים ענפערין אאמן אלמנה, היינו אהן פונונה דען ס'איז אגרויסע עבירה:

(סו) יעצט וועלן מיר מבאר זיין דעם דין פון ענפערין אמן צווישען די ברכות פון קריאת שמע, וויבאלד עהר האט אויסגילאזין די ברכה יוצר המאורות פאר'ן חזן, איז מבואר אין שערי תשובה סימן נ"ט סעיף קמן ה' אז מ'ברויך זאגען אמן, און דאס זענין אלע מודה, און אזוי שטייט אויך אין משנה ברורה סעיף קמן כ"ד, אפער אויב מ'ברויך זעהן אויס לאזין גכיד מים'ן חזן און נאך זאגען אמן, און נים ברויכין מפסיק זיין צווישען דער ברכה און קריאת שמע מיט אמן, איז דא תולדמי דעות, ביי ברכת יוצר המאורות האלטן רוב פוסקים ווי דער רמ"א אז מ'זאל הייזען אויס צו זאגען פאר'ן חזן און ענפערין אמן, דער רב ש"ע זאגט אויך אזוי און דער רבש דארט און דער שערי תשובה סעיף ה', ווייל פונ'ם לשון הש"ע ווייזט אויס אז דוקא נאך הבוחר כו' זאל מען נים זאגן אמן ווייל ס'הייסט ווי אמפסיק צווישען דער ברכה און די זאך וואס מ'מאכט איבער איהר, אפער ביי יוצר המאורות איז נים אזוי, אויך דער פרי מגדים און אויך האבן מיר גיברכט ארא'ן אויבן סי' ט"ז פון מדרש אגדת בראשית אז מ'זאל זאגן אמן נאך יוצר המאורות, די אלע גאונ'יבן זענין ווערש סומך צו זיין אויף זיי צו זען אזוי ווי דער רמ"א הייסט סי' נ"ט

הם חגאונים הנ"ל לסמוך עליהם לעשות כהרמ"א הנ"ל דימדר לסיים קודם השי"ן כדי לענות אמן אחר ברכת יוצר המאורות אף על פי שיש מערערין בדבר :

(סח) אך לענין עניית אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה יש לעיין, דהנה המחבר בסי' ג"ט מע"ד כתב דלא יענה אמן משום דהוי הפסק וע"ז כתב בשליח הוב' בשע"ת סק"ה שגראה בעיניו מנהג הספרדים שלא יענה אמן ויסיים עם השי"ן כדי שלא יפסיק בין האהב' לקבלת עול מלכות שמים, רק אם סיים קודם השי"ן יש לענו' אמן, והטעם דלא יענה אמן אף ע"ג דיותר להפסיק מפני היראה וכבוד בין הפרקים כמ"ש במד"א סי' ס"ו, מיט' כיון שעוסק בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשבח אחר עכ"ל השע"ת וכ"כ במד"א סי' ס"א סק"ב בשם הב"ח דלא יענה אמן אחר באותה, דלא כהרמ"א שם שפסק דיענה אמן אחר באהבה :

(טט) אמנם הלבוש בסי' ג"ט סעיף ד' כת"ש על ברכת יוצר המאורות וז"ל כשיגיע סמוך לסוף הברכ' ימחר לסיים הברכה קודם שיסיים החזן ובשמיים החזן יענה אמן מיהו אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה, י"א

ג"מ אז מ'זאל אויס לאזין פאר'ן חזן די ברכה יוצר המאורות כדי נאך צו זאגען אמן :

(סח) אבער וועגן אמן נאך הפיחר בעמו ישראל באהבה, גרויזט מען מעיני' זיין, ווארין דער מחבר שרייבט אין סימן ג"ט סעיף ד' אז מ'זאל ג"מ זאגן אמן ונייל ס'הייסט אהפסק, אויף דעם שרייבט דער שליח הקדוש און מווערט גיפראכט אין שערי תשובה סעיף ד' אז עס גיפיעלט איהם דער מנהג פון די ספרדים ג"מ צו זאגן אמן נור אויס לאזין גלייך מיט'ן חזן, כדי ג"מ מפסיק זיין צווישען אהבה רבה און קבלת עול מלכות שמים, אז עהר האט אבער אויס גילאזט פאר'ן חזן ברז"ל עהר יז ענפערין אמן, אין דער מעם איז פאר וואס מ'זאל ג"מ זאגן אמן האמ"ש מ'מעג מפסיק זיין מפני היראה וכבוד בין הפרקים ווי דער מזה שרייבט סי' ס"ה פון דעסוועגן ונייל עהר איז עוסק אין שבח פון השירות ברויז עהר ג"מ מפסיק זיין מיט א אנדערין שבת, ע"כ לשון השע"ת, און אזוי פסק'נט אויך דער מורי זהב סי' ס"א סעיף קמ"ב, פאר'ן בית מ'זאל ג"מ זאגען אמן נאך הבוחר בו באהבה, און ג"מ ווי דער רמ"א וואס פסק'נט דארט אז מ'זאל יא זאגען אמן נאך באהבה :

(טט) אבער דער לבוש סימן ג"ט סעיף ד' שרייבט דארט אויף ברכת יוצר המאורות מיט דעם לשון, אז מ'קומט נאכהינט צו סוף ברכה ואל מען הייזען אויס צו לאזען די ברכה פאר'ן חזן, כדי אז דער

שלא למחר כדי לענות אמן דהוי הפסק בין הברכה לק"ש שכיון שברכה זו קאי על מצות ק"ש אין לו להפסיק בין הברכה להדבר שמברכין עליו וי"א ודאי אם היינו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ק"ש הוי אמן הפסק בין הברכה להדבר שמברכין עליו אבל באלו הברכות שאני' אלא תוס' שבה לפני שבה של ק"ש ל"ה אמן הפסק, וגם בהבחר בו ימחר קודם החזן ויענה אמן על ברכת החזן דלא גרע משאילת שלום שמפסיקין בין ברכה שני' לשמע וכן נוהגין עכ"ל ה"בוש:

(ע) וכן נראה מדברי הפמ"ג סימן נ"א בא"א סק"ג שכתב שם וז"ל דע בק"ש וברכת' דשואל מפני הכבוד כל שכן לענות אמן ולא הוי הפסק דאם שואל מפני הכבוד כ"ש לענות אמן, כמ"ש הטור בסי' ס"א בשם הרמ"ה, ומשמע אפי' אמן על שאר דברים שאדם מברך והוא שומע דעונה לדין בסי' ס"א בהג"ה עכ"ל הפרי מגדים, הרי לחדיא שמסכים דעונין אמן גם אחר באהבה כמ"ש בריש דבריו בק"ש, וברכותי', וחזינו דמ"ל דבין הפרקים מותר לענות כל אמנים וכ"ד רע"א הובא בתוס' חיים

ת"ן וועט אויס לאוען די ברכה זאל מען קאנין זאגען אמן, אבער נאך הבורח בעמו ישראל איז פארהאן אדעה אז מ'זאל נישט היילען אויס צו דאזיך פאר'ן ת"ן און נאך זאגען אמן, ווייל ס'הייסט אהפסק צווישען דער ברכה און קריאת שמע, ווייל די ברכה גיהערט אויף מצוות ק"ש ברויך זען נישט מפסיק זיין צווישן דער ברכה און די ואך וואס מ'מאכט איבער איהר, אדעה איז פארהאן אז ווען מיר זאגען זאגן אשר קדשנו בו על מצות קריאת שמע, וואלט אמן גיוועזן אהפסק כנ"ל, אבער די ברכות זאם זענין נור א שבת הייבט אמן נישט קיין הפסק, איז אפילו ביי הבורח בו זאל מען היילען אויס צו לאוען פאר'ן ת"ן און זאגען אמן נאך'ן ת"ן, און אזוי איז מען זיך נוהג, עכ"ל ה"בוש:

(ע) און אזוי ווייזט אויף אויס אין פרי מגדים סימן נ"א און א"א סעי' ג' שרייבט עהר דארט מיט דעם לשון דע, זאלט וויסען אז ביי ק"ש מיט די ברכות איז דער דין אז שואל מפני הכבוד איז אכל ש"ן אז מ'זאל ענטפערן אמן ס'וואלט קיין הפסק נישט גיהייסן ווי דער טור שרייבט אין סימן ס"א בשם הרמ"ה, און ס'ווייזט אויס אז אפילו אמן אויף אנדערן ברכות וואס עהר הערט ברויך עהר אויף ענטפערן אמן עכ"ל הפרי"מ, זעהן מיר דאך בפרוש אז עהר איז מסכים מ'זאל ענטפערן אמן אפילו נאך הבורח בעמו בו ווי אויבען גישריבען, און מיר זעהן אז ער האלט אז צווישן די פרשיות פון ק"ש מעג מען ענטפערן אלע מיני אמן, און אזוי איז אויך דער דעת ר' עקיבא אייגער זצ"ל, דער תוספות חיים אויף'ן חיי

על החייא כלל כ' סק"ט, וכ"ד הר"ח והשלחן שלמה, רבין הפרקים יענה כל אמנים וכ"פ בקיצור ש"ע סי' מ"ז סעי' ב':

(עא) וכתב שם בפאת השלחן בהערותיו שדעת הרמ"א שגם בין באהבה לק"ש יכול לענות אמן על כל ברכה שהוא שומע, וכ"כ בערוך השלחן וז"ל דהעיקר לדינא כהרמ"א לענות אמן גם על ברכת הבוחר בעמל ישראל באהבה ומש"כ המחבר בסי' ג"ט סע"ד שלא לענות או אמן ממעם הפסק אין אנו סוברים כן, משום דהברכות לא קאי על ק"ש כמ"ש בשם הרשב"א עכ"ל, ואחרון החביב הוא אדמו"ר סי' ג"ט סע"ד הוא ג"כ מסכים בהש"ע שלו לענות אמן בין באהבה לק"ש:

(עב) וכ"כ בס' קצות השלחן הנדפס מחדש וז"ל כן מתבאר מסידור אדמו"ר שכתב ואסור להפסיק באמצע הברכה של ק"ש אפי' בעניית אמן שאחר ברכה זו, עצמה, משמע דבסוף דברכה יכול לענות אמן שאחר ברכה זו עצמה, ונראה בפשימות ריש לסמוך על כל הגי גרודי רבוותא דיכול

אדם פְּרַעֲנָנָם אִיהֶם כָּל כ' סעי' מ', און אַזוי אַזי אַזי דער דעת הר"ח און דער שלחן שלמה, אַז אַזוישן די פֿרשיות זאל קען זאגן אַזע קיין אַם און אַזוי פֿסק'נ'ם דער קיצור ש"ע סימן מ"ז סעי' ב':

(עא) שְׂרִייבֶמָּה דָּאָרְמִי דְּעַר פֿאַת הַשְּׁלַחן אִין זײַנע תַּעֲרוֹת אִין דְּעַר דַּעַת הַרמ"א, אִין אִפִּילוֹ אַזוישען אַהֲבָה אִין קְרִיאַת שְׁמַע קֵעַג קֵעַג עֲנַפֶּעֲרִין אָמֵן אויף אַלע בְּרָכוֹת וְזֵאם מ'הַעֲרַם, און אַזוי שְׁמִיט אויף אִין עֲרוֹף הַשְּׁלַחן מִיט דַּעַם קְשׁוֹן, און דְּעַר עֵיקֶר אִין דִּין אֲרִיין אִין וְזֵא דְּעַר רמ"א אַז עֲנַפֶּעֲרִין אויף אויף הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה, און וְזֵאם דְּעַר מַחֲבֵר שְׂרִייבֶמָּה אִין סִימָן ג'ט סעי' ד' אַז מ'זאל גִּיט עֲנַפֶּעֲרִין אָמֵן אַזוישן הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ כּו' מִמַּעַם הַפֶּסֶק, הַזֶּלְמִין מִיר גִּיט אַזוי וְזֵייד די בְּרָכוֹת גִּיהֶעֲרִין גִּיט אַז ק"ש וְזֵי מִיר הָאָפֶען גִּישְׁרִיבֵן פֿאַר'ן רַשְׁב"א עכ"ל, און דְּעַר ש"ע הַרַב ס' ג'ט סעי' ד' אִין אויף מַסְכִּים אַז וְזֵאגן אָמֵן אַזוישן הַבּוֹחֵר כּו' בְּאַהֲבָה און ק"ש:

(עב) און אַזוי שְׂרִייבֶמָּה אויף דְּעַר קִצּוֹת הַשְּׁלַחן אַז ס'אִין אַזוי מְבֹאָר פֿון סִידוֹר הַרַב, עַהר שְׂרִייבֶמָּה אָסוֹר לְהַפְסִיק כּו' קֵעַג מֵאַחֵר גִּיט מַפְסִיק זײַן אִין מִיט בְּרָכָה פֿון ק"ש אִפִּילוֹ אַז עֲנַפֶּעֲרִין אָמֵן פֿון דְּעַר בְּרָכָה אֲלֵיין, וְזֵיזט אִזים אַז בִּיזים סוף בְּרָכָה קֵעַג קֵעַג יוֹ עֲנַפֶּעֲרִין אָמֵן נֶאֱדָה דְּעַר אֵיזיגער בְּרָכָה, וְזֵיזט אִזים בְּפִשְׁיּוֹת אִין מ'קָאן זײַד סוּמָךְ זײַן אויף ד' אַלע גְּדוּלִים אַז מ'מַּעַג עֲנַפֶּעֲרִין אָמֵן אִפִּילוֹ אויף דְּעַר בְּרָכָה הַבּוֹחֵר כּו' בְּאַהֲבָה וְזֵי דְּעַר רמ"א און דְּעַר לְבוֹשׁ און נֶאֱדָה גְּדוּלִים וְזֵאם מִיר

לענות אמן גם על ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה כהרמ"א והלבוש
ושאר גדולי רבוותא שהבאתי והכי נקמינן:

(עג) ולקדיש ולקדושה ולברכו מבואר בש"ע סי' ס"ו סע"ג דמפסיק אפי'
באמצע הפרק וכן למודים, והטעם מבואר במגן אברהם
סק"ה דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב"ד ק"ו מפני כבוד הקב"ה, וכתב
המגן אברהם שם דמהאי טעמא אם שמע קול רעמים יפסיק ויברך עכ"ל
וכתב המגן אברהם סק"ו דמשיכ המחבר דיפסיק למודים פי' למודים אנהו
דך בלבד ובברכו אומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ואיש"ר עד עלמ"א
וישתוק וישמע עד אמן שאחר יתברך ויענה אמן, ומתקבל ואיך לא יענה
אמן כי אינו אלא מנהג, ועל ברכת התורה עונה ברוך ה' המבורך לעולם
ועד, וגם אמן [על סוף הברכה] ובקדושה יאמר קדוש, וברוך, ולא ימלוך
ובהנהות יש נוחלין משמע שעונין גם ימלוך שזה שייך לקדושה, אבל
בתוספתא פ"ק דברכות משמע כדברי לחם חמודות, ונ"ל שבאמן יהא שמי'
רבא אומר גם כן יתברך דהפליג מאד בבית יוסף בעונש המפסיק בין
עלמ"א ליתברך ע"ש, עכ"ל המגן אברהם:

מיר האבען גיבראכט, און אזוי איז די הלכה:

(עג) ביי קדיש און קדושה און ברכו איז מבואר אין ש"ע סימן ס"ו סעיף
ג' אז מ'זאל מפסיק זיין אפירי אין מיט פרק, און אויף צו מודים
און דער מעם איז מבואר אין מגן אברהם סעיף קטן ה' אז מ'מעג מפסיק
זיין צו זאגען שלום פון כבוד בשר ודם וועגן איז אקל וחומר פאר כבוד
הקב"ה, שרייבט דארט דער מג"א אז נאך דעם מעם קומט אויס אז מ'
הערט אקול פון אדינער זאל מען מפסיק זיין און מאכען א ברכה עכ"ל,
אין סעיף קטן ו' שרייבט דער מג"א, דאס וואס דר מחבר זאגט אז מ'זאל
מפסיק זיין צו מודים, איז דער פירוש בלזים, מודים אנהו ק"ה, און ביי
ברכו זאגט מען ברוך ה' המבורך לעולם ועד, און אמן יהא שמי' רבא
בז עקמ"א, און אויס הערין ביי אמן פון דאמירן בעלמא און זאגען אמן,
און אמן'ס פון תתקבל אהן, זאל מען גיט ענפערין ווייט ס'איז גור א מנהג,
און אויף דער ברכה ביים ספר, ענפערט מען ברוך ה' המבורך לעולם
ועד, און אויף אמן ואויר'ן סוף ברכה, און ביי קדושה זאל מען זאגען
קדוש כו' ברוך כו' אבער גיט ימלוך, אין הנהגות יש נוחלין ווייזט אויס
אז מ'זאגט ימלוך אויף ווייט ס'גיהער אויף צו קדושה, אבער אין תוספתא
פון ברכות פרק ראשון ווייזט אויס ווי דער לחם חמודות, גיפעלט מיר
אז ביי אמן יהא שמי' רבא זאל מען זאגען יתברך אויף, ווייל דער בית
יוסף איז שטארק מפליג אין ענין פון דעם וואס איז מפסיק צווישען
עלמ"א

(עד) ובבין הפרקים מבואר מכל האחרונים הנ"ל דמותר לענות כל אמנים, ואמן של ה' הקדוש ושומע תפלה דינו כמו קדיש וקדושה וברכו דמפסיק אפי' באמצע הפרק, חוץ מהפסוק שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מבואר בהמחבר סי' ס"ו סעי' דלא יפסיק בהם כלל אם לא מפני מי שירא שטא יחרגנו, וכתב שם במשנה ברורה סעי' י"ב וז"ל משמע דאפי' קדיש וקדושה וברכו לא יענה, ואפשר דאבו הקריאה הי' לאחר ג' שעות והוא רק כקורא בתורה צריך להפסיק [בין] שמע ישראל לברוך שבמליון עכ"ל המשנה ברורה;

(עה) וכתב הרמ"א שם סעי' ג' דמכל שכן באומר תחנונים [דמפסיק] להאמן דה' הקדוש ושומע תפלה וכתב שם המשנה ברורה ס"ק כ"ב דהוא מיירי בתחנונים הרגיל לומר בסוף מיום י"ח ע"כ אלו אמנים דוקא, וכתב שם דכן מצא בתשובת הרשב"א שממנו גובה הדין עכ"ל המשנה ברורה;

(עו) אבל בספר ערוך השולחן סי' קכ"ב סעיף ב' פסק שבתחנונים

עלמ"א און יתברך, ע"ש, ביו אקער איז דאס לשון המג"א :

(עד) און וועגן בין הפרקים איז מבואר פון אלע אחרונים הנ"ל אז מ'מעג ענפערדיג אלע אמן'ס, און אמן פון ה' הקדוש און שומע תפלה איז דער זעלבער דין ווי קדיש וקדושה וברכו אז מ'זאל מפסיק ויין אפיריז אין מיטען פרק, אויסער דעם פסוק שמע ישראל און ברוך שם כבוד כו' איז מבואר אין מחבר סימן ס"ו סעיף א' אז מ'זאל נישט מפסיק אַווישען ויין גאר נישט פירדין אז ס'איז דא אפער פון סבגות נפשות, שרייבט דארט דער משנה ברורה סעיף י"ב מיט דעם לשון, ס'ווייזט אויס אז אפילו קדיש וקדושה וברכו זאל מען נישט ענפערדיג, און ס'איז מעגליך אז וויבאלד אז ענער זאגט קריאת שמע נאך זיין היינט נאך דריי שעה אויפ'ן מאג איז דאך גלייך ווי עהר לייגענט און דער תורה ברוך מען י' מפסיק ויין [אַווישען] שמע און ברוך שם עכ"ל המ"ב :

(עה) שרייבט דארט דער רמ"א סעיף ג' אבד שגן אז מ'זאגט תחנונים [גיגעט] [אזי מען מפסיק צו זאגען אמן פון ה' הקדוש און שומע תפלה], שרייבט דארט דער מ"ב סעיף כ"ב אז מ'מיינט תחנונים וואס מ'זאגט אין סוף שמונה עשרה [דהיינו] אהי נצור על פן בוקא די אמן'ס, און עהר שרייבט דארט אז עהר האט אזוי געפונען אין תשובת הרשב"א וואס פון איהם געמין מיר דעם דין עכ"ל המ"ב :

(עו) אָבער דער ערוך השולחן סימן קכ"ד סעיף ב' פסק'נט אז אין אהי נצור וואס נאך שמונה עשרה מעג מען זאגען אלע אמן'ס

שלאחר י"ח מותר לומר כל אמנים אם אמר קודם התחנונים יהיו לרצון, ומ"ש המשנה ברורה דכן מצא בתשו' הרשב"א דמותר להפסיק דוק' בהאמנים דהא הקדוש ושומע תפלה ודכוותיהו, יש לומר דהרשב"א מיירי שלא אמר יהיו לרצון קודם התחנונים אבל אמר יהיו לרצון קודם התחנוני' י"ל דהרשב"א מורה דמותר להפסיק לכל אמנים דלא כמ"ז דכת"ש דאסור לענות בתחנונים שאר אמנים אפי' אמר יהיו לרצון קודם התחנונים, ואחר כך בסעיף ד' כתב הערוך השלחן וז"ל וכבר בתבנו דאפי' אמן סתם יכול לענות והפסק' לדבר אחר הוא דאסור ע"ש דמסתבר טעמ', וכ"פ בקיצור שלחן ערוך סי' י"ח סעיף ט"ז דאם אמר יהיו לרצון תיכף כשמסיים תפלת י"ח מותר לענות כל אמנים, וכתב שם בפאת השלחן בהנהותיו טעמא דמסתבר בזה ומדחה דברי הט"ז שם דאסור לענות שאר אמנים, וכת"ש דכן פסק המחב' שלחן שלמה דמותר לענות כל אמנים אחר יהיו לרצון הראשון:

(עו) וכן פסק הגר"א ז"ל בסידור שלו אחר הסיום הש"ע וז"ל עוד כתב בספר אמרי נועם שאמר הגר"א ז"ל שאחר יהיו לרצון כבר נגמרה התפלה וכמאן דעקר רגליו דמי, וכ' ואם יאמר יהיו לרצון קודם [התחנונים]

אויב עהר האט גיזאנט יהיו לרצון, און וואס דער משנה ברורה שרייבט אז עהר האט געפונען אין תשובת הרשב"א אז נור דוקא אמן פון דא הקדוש און שומע תפלה וכדומה, קאן מען זאגען אז דער רשב"א שמועסט ווען עהר האט קיין יהיו לרצון ניט געזאגט פריער, אבער אז עהר האט געזאגט יהיו לרצון פאר איהי נצור קאן זיין אזי דער רשב"א אויף מודה אז מ'מעג זאגען אלע אמן'ס, און ניט ווי דער ט"ז וואס זאגט אז אפילו מ'האט געזאגט יהיו לרצון טאר מען ניט ענפערין קיין אנדערע אמן'ס. נאך דעם שרייבט עהר דארט סעיף ד', און מיר האבען שוין גישריבען אז אלע אמן'ס מעג מען זאגען נור צו אנדערע זאכען טאר מען ניט מפסיק זיין, און שרייבט דרויף גוטע מעשים. און אזוי פסק'נט אויף דער קיצור ש"ע סימן י"ח סעיף ט"ז אז עהר האט באלד נאך שמונה עשרה פאר איהי נצור גיזאנט יהיו לרצון מעג עהר שוין זאגען אמן אויף אקע ברכות, און עהר ברענגט דארט אין זיינע הנהגות וואס רופ'ן זיך פאת השלחן ריכטיגע מעשים צו דעם דין, און אזי מדחה דעם ט"ז וואס אסר'ט, און עהר שרייבט אז אויף דער מרחב שלחן שלמה פסק'נט אז מ'האט גיזאנט יהיו לרצון מעג מען ענפערין אלע אמן'ס:

(עו) און אזוי ברענגט עהר אין וויזנער גאון'ס סידור מיט דעם לשון, נאך שרייבט דער אמרי נועם פארן גאון ז"ל, אז נאך יהיו לרצון איז גענדיגט דיא תפלה אין'ס איז גרייך ווי מ'האט שוין זיך אויס

פשיטא דמותר לומר כל מח שירצה דכמאן דעקר [רגליו] דמי עכ"ל: ונראה דיש לסמך על כל הני גדולי רבוותא בתראי ולענות כל אמנים אחרי יהיו לרצון הראשון:

אנב ארפס בעז"ה עוד דבר נחוץ חידוש דין מספר ערוך השלחן סי' נ"ב לזכות הרבים:

(עח) דהנה כתוב בש"ע סי' נ"ב אם בא לביהכ"ג ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרה ואמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ואח"כ הלל את ה' מן השמים ואח"כ הללו אל בקדשו כו' ואח"כ ישתבח ואח"כ יוצר אור וק"ש וברכות' ויתפלל עם הציבור כו', וכתב שם הרמ"א וז"ל ומ"מ יאמר [לאחר התפלה] כל הברכות שמחויב לברך בבקר עכ"ל, וכ' הפר"ח סי' נ"ח הובא בפמ"ג סי' נ"ב במ"ז סק"א דאם לא אמר אלהי נשמה א"א אחר התפלה שכבר נפטר בברכת מחי' מתים, עוד כ' הפנ"מ דגם בה"ה לא יאמר שכבר נפטר באה"ר, וכתב ע"ז בס' ערוך השלחן סי' נ"ב שלמי דעתו גם ברכת הגותן לשכוי בינה לא יברך אחר שבידך יוצר המאורות וגם ברכת מתיר אסורים אחרי שהזכירו בשמ"ע במכלכל חיים ומסיק שם וז"ל דג"ל דספק ברכות להקל ולא יאמ' גם אותן הב' ברכות אחר התפלה עכ"ל:

גירוסת פון שמונה עשרה, שרייבט עהר דארמ או וויפאלד עהר זאנט ידיו דרצון או פשיטא או מ'מעג אקלעס זאגין ווארין ס'איו גלייך ווי מ'איו שוין אויס גלאנגין פון שמונה עשרה, און ס'איו פדאי זיך סומך צו זיין אויף די אלע גדולים און ענגערין אמן גאד. יהיו דרצון: נעצט צווי וויא איך האב געעקן אנאיעם דין אין ספר ערוך השלחן סימן נ"ב נועל איך עהם דא שרייבטן מזה רבים צו זיין:

(עח) אנוי ווי ס'שמיים אין שלחן ערוך סימן נ"ב או מ'קומט שפעט אין שוהל און מ'קאן גיט גאד קומען דעם מגין זאל מען אייבר הי-פען מיידל מזמורים אבי צו דאבינין מיט מגין ווארין ס'איו ועדיר אנרויבי מנודה, זאנט דער רמ"א אפער אדע ברכות השחר איז מען מחויב צו זאגען גאד דעם דאבינין. אויף דעם זאנט דער פרי חדש אז די ברכה פון א"י נשמה מאר מען גיט זאגען גאד שמונה עשרה ווייט מ'איו יוצא מיט מתיה המתים, און דער פרמ"ג זאנט אז ברכה התורה זאל מ'אויך גיט זאגען גאד דעם דאבינין ווייל מ'איו יוצא מיט אהבה רבה. דהויף שרייבט דער ערוך השכרן אז לדעתו ברויך מען ברכת הגותן לשכוי בינה אויך גיט זאגען גאד דאבינין ווייט מ'איו יוצא מיט יוצר המאורות אויך מתיר אסורים ברויך מען גיט זאגען גאד דאבינין ווייל מען דאט שוין דערמאנט אין שמונה עשרה ביי מבקבל תיים כו' ומתיר אסורים:

(עט) **אנב** נחויץ להודיע מש"כ הבאר היטב סי' ג"ב סק"א וז"ל, המגיד הזהיר להבי' כו' להתפלל כסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הצינורות, ומסיק שם הבא"ה וז"ל, אבל בתשובות חכ"צ סי' ל"ז כתב שמש"כ בס' הוזהר להתפלל כסדר היינו שאינו מתפלל עם הצבור אבל אם איחר לבוא לביהכ"נ ובא כשהציבור מתפללין כ"ע מודי [היינו הוזהר והמגיד הנ"ל] דמדלג כדי להתפלל עם הציבור, וכ"כ הפרי"ח בס"י ג', עכ"ל הבאר היטב והובאו דברי הבא"ה אלו בספרי עמק יהושע אחרון בחע"ל לתרופה שם סוף סימן ג', והבאתי שם בספרי הנ"ל בסוף שער המהרה בהשטמות דכן פסק בס' ארחות חיים מהרב הגאון דברואן וצ"ל בס"י ג"ב בשם ספר מאורי אור והוסיף שם בשמו דהשוהים לבא לביהכ"נ ואין מדלגין מטעמו היפוך הצינורות הוא עובר על דברי חכמים כי זה רק לכתחילה אבל לא לעיכוב כלל וע"ש שהביא רא"י לזה ע"כ לשוני שם :

(פ) **כתב** בתשובות הרמ"ע סי' פ"ד הובא במגן אברהם ריש סימן ס"ט בד"ן פורס על שמע, דדוקא מי שלא שמע ברכו כלל התירו

(עט) **אנב** איז נויטיג מו"ד'ע זיין וואס דער באר היטב פֿרעגנט סימן ג"ב מיט דעם לשון, דער מגיד האט מוזהר גיוועזין דעם הייליגן בית יוסף עהר זאל דאבינין פֿסדר נישט איבער-היפערין. ווארין דער וואס איבער היפערט קערט עהר איבער די צנורות, פיהרט דארט אויס דער באה"ט וז"ל, אבער דער חכם צבי פֿרעגנט אין זיינע תשובות סימן ל"ו, אז דאס וואס ס'שטייט אין זוהר אז מ'זאל דאבינען פֿסדר, מיינט מן נור אז מ'דאבינט פֿתירות און איבער אז ער האט פארשפּעטיגט און איז גיקומען ווען דער ציבור האלט שוין אין מיטן דאבינען וועגן אדלע מודה אז מ'זאל יוא איבער היפּען פֿרי מ'זאל דאבינען מיטן ציבור, און אזוי אויף שרייבט דער פרי"ח סי' ג', פֿיז אהער איז דאס לשון פון באר היטב, און אויף פֿרעגט איהם אין מיין ספר עמק יהושע אחרון אין קונטרס עלה לתרופה סוף סימן ג', אין אויף פֿרעגט דארט אין סוף שער המתנה אין די השטמות, אז אזוי פסקנט דער פֿערזאנר רב פאר'ן ספר מאורי אור, און איז דארט מוסף פאר'ן מאורי אור וועגן אז די וואס פערשפּעט-טיגן דעם דאבינן כנ"ל און היפערין נישט וועגן זיי עובר אויף דברי חכמים וז"ל, ווארין נור לכתחלה פֿרויף מען דאבינין גדיף כנ"ל אבער נישט לעיכוב, און פֿרעגנט דארט אראיף ד'דבריו ע"ש :

(פ) **אין** תשובות הרמ"ע סימן פ"ד שטייט און אויף דער מגן אברהם פֿרעגנט איהם אין אנהייב סימן ס"ט אין דין פון פורס על שמע ד. ה. צו זאגען פֿרכו מיט קדושה ווען מ'האט פערשפּעטיגט דעם מגן, שרייבט

לומר בשבילו ברכו אף שכבר אמר יוצר אור אבל בשביל מי ששמע כבר ברכו מפי החזן או מן העולה לתורה רק שהוא נתאחר מחמת שהאריך בפסוקי דמזמרה ומתפלל ביחידות ועתה הגיע לברכו היינו קודם שהתחיל יוצר אור אומרים בשבילו ברכו כ"ש הוא בעצמו אי איכא עשרה שרי לי למימר ברכו אף שכבר שמע. אבל לאחר שהתחיל יוצר אור אין חוזרין בשבילו אם כבר שמע ברכו אף שלא שמע רק מהעולין לתורה וגם הוא בעצמו לא יאמר ברכו עכ"ל. וכ"פ בש"ע הרב רז"ש בבי"ט ס"ט סעי' אבל מי ששמע כבר קדושה אין לו לומר קדושה עוד פעם כשהגיע לתפלת י"ח כאשר הוא מתפלל ביחידות, וכן שמעתי מרבנן קשילאי דהסברא נותנת כן דיש לחלק בין ברבו לקדושה, דכש"מא ברכו כך היא סדר התפלה לומר ברכו קודם יוצר אור אבל קדושה הסדר התפולה לאמרו הש"ץ אחר השמונה עשרה ולמה יאמר עתה קדושה כיון שאין סדר התפלה כך והוא כבר שמע קדושה, אך מי שלא שמע עדיין קדושה התירו לו לומר ג' ברכות ראשונות

שהייבט עהר או דוקא ויען מ'האמ גימ גיהערט קיין פֿרבו דעמאלט מעג מען זאגן פיר איהם קריש מיט פֿרבו אפילו עהר דהאט שוין גיזאגט יוצר אור, אָבער או עהר האט שוין גיהערט פֿרבו פֿיגים חזן אָדער פֿון אַ עולה לתורה גור עהר האט פֿערשפּעטיגט נוייל ער האט גילאסין גיזאגט פֿסוקי דמזמרה אין ראבינט ביחידות אין עהר האלט ביי פֿרבו איידער עהר האט אָהן גיהויבען יוצר אור, או ס'איז דא אָעהן מענטשן מעג מען זאגן פיר איהם פֿרבו אָפּל שפּן או ער אַליין מעג זאגן האַמטש ער האט שוין גיהערט כנ"ל אָבער אז עהר האט שוין אָהן גיהויבן זאגן יוצר אור, זאל מען גימ זאגן פיר איהם פֿרבו פֿל שפּן אז עהר אַליין טאר אַנדראי גימ זאגן נוייל עהר האט שוין גיהערט, אפֿילו פֿון אַעיקה לתורה עכ"ל, און אזוי פֿסק'נט אויף דער רב שלחן ערוך סימן ס"ט סעיף ד', אָבער קדושה נויבאלד עהר האט שוין גיהערט קדושה און נעצט אז עהר האט גידאבינט ביחידות טאהר עהר גימ זאגן קיין קדושה, און אזוי האב איך גיהערט פֿון גרויסע רבנן או די סבֿרה גימ אזוי מיט אז ס'איז אַהי וק צווישען קדושה און פֿרבו כנ"ל, ווארין בשלמא פֿרבו איז אזוי דר סדר התפלה פֿריער פֿרבו נאכהער יוצר אור, אָבער קדושה איז דער סדר צו זאגן נאך שמונה עשרה או דר חזן זאגט אָבער, ע"כ אז ער האט אָבער שוין גיהערט קדושה פֿארנואם זאל עהר משנה ויין דעם סדר התפלה צו זאגן אין מיטן קדושה או עהר האט שוין גיהערט, אָבער ווער ס'האט גימ גיהערט קיין קדושה, האט מען מתיר גיזעוין צו זאגן די ער-שטע דריי פֿרכות מיט קדושה הוד, אָבער גימ אז ער האט שוין גיהערט

בקול עם קדושה אבל לא למי ששמע כבר קדושה לפי שאין סדר התפלה כך כמובן:

(פא) הנה מה שיש נוהגין לענות אמן אחר הש"ץ שענה אחר הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד גם אחר העולה לתורה שענה אחר הקהל ביהל"ו, הנרדבר זה כתוב בסידור דרך החיים אחר ישתבח בסי' ב' וז"ל כתב בס' שערי אפרים קצת ש"ץ כשהציבור אומרים ביהל"ו עונה אחריהם אמן ויחזור ואומר ביהל"ו ומעות הוא בידם כיון שאומרים מיד ברוך ה' כו' א"צ לומר אמן, אבל הצבור יאמרו אמן אחר הש"ץ אף שאמרו בתחילה ביהל"ו וכן נוהגין, עיין פרמ"ג סי' נ"ז עכ"ל, והפמ"ג סי' נ"ז כתב שם וז"ל ומי יראה רשות הוא, אם ירצו הצבור עונין אמן, וכן הסכים בס' משנה ברורה דמביא בשם הפמ"ג סי' נ"ז דהכריע לבסוף דרשות הוא ביד הצבור אם ירצו עונין ע"ז אמן ומסיק המ"ב שם וז"ל ועכ"פ מי שהוא עומד במקום שאסור להפסיק לא יענה אמן זה, הרי להדיא דבמקום שיותר להפסיק הוא מסכים לענות אמן שם, וכן בקיצור ש"ע סי' מ"ז סעי' ח' כתב שם דיש נוהגין לענות לענות אחר הש"ץ אמן אבל הש"ץ לא יענה אחר אמירת

קדושה וייל דער סדר התפלה איז נישט אזוי כמובן:

(פא) דאס וואס ס'פארהאנגן טייל וועלכע זענען זיך נוהג נאך זאגן אמן נאך'ן חנון או עהר זאגט ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אויך נאך'ן עולה לתורה ווי עהר זאגט ברוך ה' המבורך לעולם ועד, דער דין געפינט זיך אין סידור דרך החיים נאך ישתבח סימן ב' מיט דעם לשון, ס'שטייט אין ספר שערי אפרים, אז א טייל חזנים, ווען דער ציבור זאגט ברוך ה' המבורך כו' ענפערין זיי אמן, נכהער זאגט ער ברוך ה' המבורך כו' אבער זיי האבען אגרויסן מעות, ווייז זיי ענפערין תיקף ברוך ה' המבורך ברויכען זיי נישט זאגען אמן, אבער דער ציבור זאגט נאך'ן חנון אמן, דאמשי זיי האבן פריער גיזאגט ברוך ה' המבורך כו' און אזוי איז מען זיך נוהג, און דער פרי מגדים סי' נ"ז שרייבט מיט דעם לשון, דאך ווייזט אויס אז עס איז ארשות, אז ווער ס'זייל מעג ענפערין, און אזוי איז אויך מסכים דער משנה ברורה עהר געענט דארט פיר דעם פרי מגדים סימן נ"ז אז צום סוף איז עהר מקריע אז ס'איז ארשות אז דער ציבור וויל מענען זיי ענפערין אמן, און דר משנה ברורה פיהרט אום וז"ל, ער בר פנים אז מ'האט אויף אזוי אארט וואס מ'טאר נישט מפסיק זיין נאך מ'נישט זאגן דעם אמן, עהט מ'דאך מפורש אז וויבאלד מ'האט אין אזוי אארט וואס מ'מעג מפסיק זיין איז עהר מסכים מ'זאל יא זאגן אמן הנ"ל, און אין קיצור ש"ע סימן מ"ז סעיף ח' שרייבט דארט אז טייל

הקהל עכ"ל, מכל הלין מבואר שנכון לענות אמן אחר השי"ן העונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אבל אחר כתבי זאת מצאתי להגדול שבאחרונים בסידור הרב אדמו"ר בהל' תפלה אחר דין קדושת תפילין וז"ל, ולא יענה אמן אחר השי"ן שאומר ברוך ה' הלין כי אין צריך כלל לענות אמן זה וכו' ולכן אין להשי"ן להמתין עד שיסימו הצבור ביהליו אלא עונה עמהם ביחד עכ"ל :

(פב) וזה רמז לי ידידי הרב הג' ר' חיים נאה שליט"א בעהמ"ח ס' קצות השלחן בתלבוש שכתב בסימן נ"ז שטוב הוא שהשי"ן יחזור ברוך ה' לעולם ועד, בלחש, דיש לומר דלכך יענה השי"ן, בלחש" שלא יביא את הקהל למפק עניית אמן כאשר יש מחלוקת בזה בין הפוסקים, כי בסידור יעב"ץ כתב ג"כ וז"ל ועונים אמן אחר השי"ן שכ"ש קודם ברכו ס' ג' וז"ל, כודע בברכו וזוקק בשם ועונים אמן אחר החזן וכשיש מנין מצומצם אומר החזן והקהל ביחד ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואין עונים אמן. הרי מבוא, להריא דכשיש יותר ממנין מצומצם אז עונים אמן אחר החזן העונה ברוך ה' המבורך לעולם ועד :

וענין ז"ה נהג צו ענפערין אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך אפער דער חזן זאל נישט זאגן קיין אמן נאד'ן קהל עכ"ל, פון דעם אלעם זעהן מיר אז ס'איז גלייך צו זאגן אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך וכו', אפר נאד'ן מיין שרייבן האב איך געפונן אין סידור הרב אין הלכות תפלה מיט דעם קשון, מ'זאל נישט ענפערין אמן נאד'ן חזן או עהר זאגט ברוך ה' המבורך כו', ווארין מ'ברויך דעם אמן נישט זאגן, דרייפער ברויך דער חזן נישט ווארמין ביז דער קהל וועט אויס לאזן ברוך ה' כו' נור זאגן גלייך מיטן קהל :

(פג) און דאס האט מיר אן גיוויזען הרב ר' חיים נאה ג"י אין לבוש וואס שרייבט אין סימן נ"ז אז ס'איז בעסער אז דער חזן זאל זאגן ברוך ה' המבורך ו"ל, שמי"ל, קאן מען זאגן אז דרייפער זאל דר חזן זאגן שמי"ל, בדי דער קהל זאל נישט קומען צו אפסא אמן אזוי ווי ס'איז א מחלוקת צווישען די פוסקים און דער סידור יעב"ץ שרייבט אויך אז מ'זאל ענפערין אמן נאד'ן ברוך ה' המבורך כו', עהר שרייבט דארט אין די' דינים וואס פאר ברכו מיט דעם קשון, מ'זאל זיך ביקען ביי ברכו און אויך שטערין ביים שם, און מ'ענפערט אמן נאד'ן חזן, און אז ס'איז נאר אמנן מצומצם זאגט דר חזן מיטן קהל צו זאגן ברוך ה' המבורך וכו', און נישט ענפערין אמן, זעהן מיר דאס מפורש אז אויב ס'איז דא מעהרר מענטשן ענפערט מען יא אמן נאד'ן חזן אז עהר זאגט ברוך ה' המבורך וכו' :

(פג) ודנה החיי אדם כתב כלל י"א סימן ה' וז"ל, ואחר שאמר הש"ץ ברוך ה' המבורך לעולם ועד אין צריך לענות אמן. והנה אין אני רוצה להכניס ראשי להכריע בין ההרים הגדולים האלו אשר קטנם עבה ממתני, רק זאת נוכל בודאי לומר שאלו ואלו הם דברי אקים חיים, ודעביר כמר עביר, ודעביר כמר עביר:

(פר) ועתה אבאר בעזה"י הדין המוסכם ברוב האחרונים דאם אחד לא שמע מהש"ץ כשאמר ברכו רק שמע מהקהל היינו י' אנשים שאמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד עונה עמהם ג"כ ברוך ה' המבורך לעולם ועד, אבל אם שמע רק מהש"ץ מה שעונה אחר הקהל ברוך ה' המבורך לעולם ועד לא יענה עמו רק יענה אמן על דבריו, שהרי הרב אדמו"ר אומר כן בשלחן ערוך שלו בס"י נ"ז סעי"ב דכן עיקר שאם מ' שמעו מהש"ץ ברכו ועונין אחריו יכולים כל הקהל לענו' עמהם אע"פ שלא שמעו מהש"ץ ברכו את ה' המבורך וכו' כיון שיש כאן עשרה האומרים דבר שבקדושה, וכן כתב בסידור דה"ח אהרן ישתבח ס"י ב' ומסיים שם בסידור דה"ח א"ר ס"י קל"ט דלא כמ"א ס"י נ"ז וכן הלכה:

(פג) און דער חיי אדם שרייבט אין כלל י"א סימן ה' אז נאך דעם ווי דער תנן נאנט ברוך ה' המבורך כו' ברוך מען נישט נאגין אמן און מיר ווילין זיך נישט מכניס זיין צו מכריע זיין צווישען די גרויסע בערג וואס זענען פיהל גרעסער פאר מיר, נור דאס קאנען מיר פיראן זאגן אז די פוסקים און די פוסקים זענען אללע דברי אגדה חיים, און ווער עס מ'הוט ווי דער איז גוט און ווער עס מ'הוט ווי דער מ'הוט אויך גוט:

(פר) יעצט וועלן מיר מבאר זיין דעם דין וואס איז מוסכם ביי רוב אחרונים ווי באלד מ'הערט נישט פון תנן ברכו נור פון ציבור זיי האבען גיזאגט ברוך ה' המבורך כו' זאל מ'זאגען מיט זיי ברוך ה' המבורך כו' אבער אז מ'האט נור גיהערט פון חזן אז עהר ענפערט נאך קהל ברוך ה' כו' זאל מ'נישט זאגען ברוך ה' המבורך נור ענפערין אמן, ווארן דר רב ש"ע אין סימן נ"ז סעי"ב זאגט אויך אזוי, און שרייבט אז אזוי איז דער עיקר, אז זיין מעגשין האבן גיהערט פונ'ם ש"ץ ברכו און ענפערין נאך איהם קאנען אנדערע אויך ענפערין האמש זיי האבן נישט גיהערט פונ'ם תנן ברכו, ווייל ס'איז דא צעהן וואס זאגען אדער שבקדושה, און אזוי שרייבט דער סידור דרך החיים פאר'ן אר"י רבה ס"י קל"ט, און אזוי איז די הלכה:

(פה) ועתה נבאר הדין בעזה"י האיך הדין בברכה"ז אם עונין אמן אחר המברך שחזר ועונה ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, הנה דין זה מבואר בהלבוש סוף סי' קצ"ח דשלשה או עשרה שאכלו כאחד לא תקנו להם לומר אמן אחר המברך שחזר ועונה ברוך שאכלנו או בעשרה ברוך אהינו וכו' כדי שיכינו לבם שלא יפסקו ויצטרפו עם ברכת הזימון, וכן פסק הפמ"ג בסי' קצ"ח במש"ז סק"א וז"ל, ולענין אמן המתבאר מדברי הלבוש דהמברך אין עונה אחריהם אמן כו' ולאחר שאומר המברך ברוך ג"כ אין עונים האוכלים עמו אחריו אמן כדי ליתן לב ולצרף ברכת הזון יעו"ש, וחבא לשם כשהמברך אומר ברוך יענה ג"כ אמן עכ"ל הפמ"ג, ובאר סי' קצ"ח סק"ב כתב וז"ל באם עונה אחר המברך ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד תו לא צריך לענות אמן על העונים דהרי עניינו ברוך ומבורך הוא במקום ברוך שאכלנו של העונים ואם שכח ולא הוי אדעתיה כשאמר המזמן נברך ולא אמר ברוך ומבורך אזי, צריך שיענה אמן אחר העונים ואפשר דגם עונה אמן אחר שחזר המברך ואומר ברוך שאכלנו דלא כמו"ז ע"כ הא"ר, כללו ש"ד הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיו שם ולא אכל

(פה) יעצמו ויעלין מיר מבאר זיין בעז"ה דעם דין פון ברכת המזון אויב מ'ברוך ואגין אמן נאך דעם מברך ווען ער ענטפערט ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, דער דין איז מבואר אין דבוש סוף סימן קצ"ח אז דריי אדער צעהן מענטשן האבן צוזאמן געגעסן ואל מען ניט זאגען אמן נאך'ן מברך אז ער זאגט ברוך שאכלנו כו' אדער ברוך אהינו כו' בריי זאלן אויס הערן אין מכוין זיין צו דער ברכה פון מזמן אין אזוי פסקנ'ט דער פרי מגדים אין סימן קצ"ח אין משבצות וזהב סעיף קמן א' מיט דעם לשון, אקאנין אמן איז מתבאר פון לבוש אז דער מברך ואל ניט ענטפערן אמן נאך די פנמשרם, און זיי זאלן אויך ניט ענטפערן אמן נאך איהם אז ער זאגט ברוך שאכלנו כו', בריי זיי זאלן צו הערן און מצרף זיין ברכת הון, און אז מ'קומט אריין ווען דר מברך זאגט ברוך כו' ברוך מען זאגען אמן, ביז אדער איז דער לשון פון פרי מגדים, און דער ארי' רבה סימן קצ"ח סעיף קמן ב' שרייבט מיט דעם לשון, ווי באךד מענטפערט נאך'ן מברך ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ברוך מען שוין ניט זאגען אמן נאך די וואס זיי ענטפערן ברוך שאכלנו כו' ווארין דאס איז דאך במקום ברוך שאכלנו כו' נור וויפלד מ'האט פערגעסן צו זאגען ברוך כג"ל דעמאלס ברוך מען זאגין אמן נאך די וואס ענטפערן ברוך, אין סקאל זיין אז מ'ברוך ואגין אמן אויך נאכדעם ווי דער מזמן זאגט ברוך שאכלנו, ע"כ לשון הא"ר, דער כלל איז אז מ'געהט אריין אין

כלל כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ואם נכנס וכבר אמר המברך נברך ושמע רק מהעונים שאומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו עונה אחריתם אמן, וכן הדין אם המסובים יו"ד אומר ברוך להינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ואם כבר אמר המברך עונה אמן, כן כתב בחיי אדם כלל מ"ח סי' י"ז כדבריו הלבוש והא"ר הלא כטו"ז סי' קצ"ח סעיף קמן א':

(פו) הנה באמירת ברכו דמוצש"ק מבואר בהרמ"א סי' רצ"ג סעיף ג' לאמרו באריכות נועם כדי להוסיף מחול על הקודש, וכתב ע"ז בשע"ת שם סעיף קמן ב' בד"ה וברכו באריכות נועם וז"ל וכתב בהלכות גדולות סוף הלכות ציצית ומבעי' ל' לאינש לאגודי [ר"ל להאריך ולהמשיך] בברוך ה' לעולם ועד באפוקי שבתא כי הכי דניתצל מהזיקא דהאי שבתא והביאו בברכי יוסף ושם כתב שראה מטהרת יד הקודש מהרח"ו בשם רבינו האי גאון ז"ל קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד באפוקי שבתא עכ"ל השע"ת ע"כ יש לזהר בזה מאד:

אין א' שטוב און מ'טרעפמ בי"ם גענמ'שין, אדער ווער ס'איז גינעזין אי שטוב און האט ניט גינעסין מיט זיי, אז דער מזמן זאגט נברך ענפערט מען ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, אז ווען עהר איז אריין גיקומען האט שון דער מזמן גיהאט געזאגט נברך, נור עהר האט נאר גיהערט אז מ'ענפערט ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ענפערט עהר נאך זיי אמן, און אזוי איז דער דין אז די מסובים זענען צעהן ענפערט עהר ברוך להינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד אז דער מזמן האט אפער שוין גיזאגט ברוך כו' ענפערט עהר אמן, אזוי שרייבט דער חיי אדם כלל מ"ח סימן י"ז ווי דער לבוש:

(פו) גענין ברכו פון מוצאי שבת קודש שרייבט דעה רמ"א סימן רצ"ג סעיף ג' מ'זאך זאגען ברכו באריכות נועם ד. ה. אפיסיל לענגער און מיט א ניגון כדי מוסף צו זיין מחול על הקודש, שרייבט דארט דער שערי תשובה אין סעיף קמן ב' מיט דעם קשון דר הלכות גדולות סוף הלכות ציצית שרייבט מ'ברוך ציהען ביי ברוך ה' המבורך כו' מוצאי שבת כדי מ'זאך ניצול ווערען פון שקעכטם די וואך, און דר ברכי יוסף גרענגט איהם און שרייבט דארט אז עהר האט גיזעהן פון הרב רח"ו פאר'ן רב האי גאון ז"ל, ס'איז בקבלה און אויס גיפריבט אז ס'איז מסוגל צו הצלחה אז מ'דערלענגערט ביי ברוך ה' המבורך ל"ו מוצאי שבת עכ"ל השערי תשובה, ע"כ זין ברוך מען זעהר נזהר זיין אין דעם:

(פז) כשמיים יוצר המאורות קודם הש"ץ ושומע מאחרים שסיימו יוצר המאורות צריך לענות אמן מכל המסיימים שהוא שומע אחר שהוא כבר סיים יוצר המאורות:

(פת) הנה יש נוהגין שהש"ץ מסיים ברכת גאל ישראל בחשאי כדי שלא יביא את הצבור לידי ספק עניית אמן, הנה בש"ע יש ב' דעות לענין עניית אמן בסי' קי"א סעי"א, דהמחבר פוסק דלא יענה אמן משום סמיכת גאולה לתפלה ודרי"א פוסק שמותר לענות אמן על גאל ישראל וכתב שכן נוהגין, א"כ זה המנהג הוא חוקא שייך במקום שמתפללין כולם בפעם א' אבל במקום שמתפללין הרבה פעמים ומנין הב' ממתין להתפלל עוד פעם במנין בודאי אסור להש"ץ לסיים בלחש ברכת גאל ישראל כמ"ש לעיל בסי' כ"ז בשם ספר חסידים סי' רנ"ד שהואמר בלחש ברכות התורה ושאר ברכות הוא חוטא ונוזל את המקום שהרי לא נמצא מי שיענה אמן אא"כ הוא מרים קולו בברכה עכ"ל, ונמצא שנוזל להקב"ה את האמן וכמו שפירש רש"י ז"ל בברכות דף ל"ה על הגמרא דכל הנהנה מן העולם בלא ברכה נקרא גולן ופירש רש"י שנוזל להקב"ה את ברכתו ובאן ג"כ

(פז) און מ'לאזט אויס יוצר המאורות פאר'ן תון און מ'הערט פון אנדערין ווען זיי לאזין אויס יוצר המאורות בריוף מען ענפערין אמן פון אלע וואס לאזען אויס יוצר המאורות, ווייל עהר אלליין האט שוין אויס גיקאזט די זעלבי ברכה:

(פת) אזוי ווי ס'פאר'הנן מהייל תונים ווס וענן זיך נוהג אויס צו לאזין גאד ישראל שמייל כדי קהל נ"ל נים קומן צו אספק אמן, איז אזוי אין ש"ע סי' קי"א סעי"א איז דא צוויי דעות וועגן ענפערין דעם אמן, דר מרבר פסק'נט אז מ'זאל נים ענפערין אמן ווייך מ'בריוף סומך ויין גאל ישראל צו שמונה עשרה, און דר רמ"א פסק'נט אז מ'מעג זאגן אמן נאך גאל ישראל, אין עהר שרייבט אז אזוי איז מען זיך נוהג קומט אויס אז דר מנהג וואס די תונים לאזין אויס שמייל גאד ישראל איז נור דארט ווי אקע דאבינן מיט א מאהר צו זאמן, אבער נים אז מ'דאבינט עמליקע מאהר און איין מנין ווארט אויף'ן אנדערין מאהר דר חזן נים אויסקאזין שמייל גאד ישראל ווי מיר האבין ג'שריבען אויבן סימן כ"ז פאר'ן ספר חסידים אז מ'קאזט אויס שמייל א ברכה איז מען א חוטא און מ'גזילת השיות דעם אמן ווייך מ'קאן נים ענפערין אמן סיידן מ'זאגט ריוף די ברכה, און רש"י זאגט אויף אין ברכות דף ל"ה אוף די גמרא פ' הנהנה מן העולם תהי בלא ברכה ווערט אן גירושין גולן, זאגט רש"י עהר גזילת הקב"ה די ברכה, דא גזילת עהר אויף הקב"ה דעם אמן פון גאל ישראל ווי

גזול להקב"ה את האמן של ברכת גאל ישראל בבספר חסידים הנ"ל ובפרט שהמנהג הזה לא נמצא בשום פוסק, ובאמת אין זה חשש כלל שמא יענה אחד אמן על ברכתו כיוון שהרמ"א פוסק שמותר לענות אמן על ברכת גאל ישראל וכתב שכן נוהגין, וכ"כ בלבוש ע"פ הקבלה הובא במנ"א סק"ב, וכ"פ בש"ע הרב אדמו"ר סיס"ט סע"ט וסי' קי"א סעי"א והוא מדברי המור דמותר לענות אמן, ובפרט בזה בודאי הכל יודעים דברי המנ"א מש"כ בזה בסי' סי' סעי"ק י"א דאם ירצה יוכל לכוין לסיים עם השי"ן [בשוה] ואז אינו מחויב לענות אמן, וחזי' להנהיג המנהג הזה במקום שיש אנשים שעדיין לא התפללו בודאי אינו נכון לברך אז ברכת גאל ישראל בלחש ולגזול להקב"ה את האמן בבספר החסידים הנ"ל;

(פט) זאת גם כן צריך להודיע מה שכתב המחבר סוף סימן רי"ג סעיף ג' דאין אדם יוצא בשמיעת הברכה אפי' יענה אמן אלא אי"כ שמעה מתחילתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין ג"כ להוציא ידי חובתו;

(צ) צריך לדרקדק מאוד בזה אמנים האלו, אחר השומר עמו ישראל לעד ובשבת אחר הפורס סוכת שלום, ואחר המחזיר שכינתו לציון

ווי אין ספר חסידים הנ"ל, ובפרט אז דער מנהג גיטונט זיך גיט אין קיין שום פוסק, באמת איז דאס גאר קיין רשש אז איינער וועט זאגן אמן נאך ויין ברכה, ווייל דער רמ"א פסק'נט אז מ'מעג ענטפערין אמן נאך גאל ישראל און שרייבט אז אזוי איז דער מנהג, און דער מגן אברהם סעיף קטן ב' ברענגט פאר'ן לבוש על פי הקבלה, און אזוי פסק'נט און דער רב ש"ע סימן קי"א סעיף א' ווי דער מור אז מ'מעג ענטפערין אמן, ובפרט אז אלע ווייסן וואס דער מגן אברהם שרייבט אויף דעם סוף סימן קי"א אז מ'ווייל קאן מען מכוין ויין אויס לאזן גלייך מיט'ן תזון איז מען שוין גיט מחויב צו זאגן אמן, מ'מאר גיט איין פיהרען דעם מנהג אויף אארט וואס ס'איז פארהינגענשין וואס האבן נאך גיט גידאכטן איז אנדאזי גיט דעקט צו זאגן גאל ישראל שמייל און צו גול'ן הקב"ה אאמן ווי אין ספר חסידים הנ"ל;

(פט) דאס פרויף מען מודיע ויין וואס דער מחבר שרייבט סוף סי' רי"ג סעיף ג' אז מ'איז גיט יוצא גלויס מיט'ן הערין און זאגן אמן, מיידן מ'הערט די גאנצע ברכה פון אנהויב ביז'ן סוף און מ'איז מכוין יוצא ויין ויין חייב און דער מברך איז מכוין מוציא ויין דעם שומע:

(צ) מען פרויף זעהר מדרקדק ויין ביי די פיער אמן'ס, נאך השומר עמו ישראל דער, און שבת נאך הפורס סוכת שלום וכו', נאך המחזיר (חיות)

ואחר מדי' המת' ואחר ברכת גומל קודם שיענה מי שנמלך כל טוב שיענה
קודם אמן על הברכה:

(צא) **אנב** אביא משיכ' המו' ס' תרכ"א ס'ק ב' מי שרוצה להזכיר את
השם לא יאמר אדושם כי אין זה דרך כבוד של מעלה אלא
יאמר השם עכ"ל:

(צב) **אנב** אודיע דבר נחוצ' אשר כתב בס' הגן ליום כ"ג, היות יש בני אדם
שמתפללים במהירות ויאמרו על השם קריאתו בשוא תחת הד
אָרְנִי, ובדאי אין זה מן השם שיהא מורה על אדנות שהוא אדון הכל, רק
צריך להדגיש החלום של אָרְנִי או הוא מלשון אדון שהוא אדון עולם אבל
אם יאמר אדם אָרְנִי הלא היא אינה תיבה כלל, וע"כ אם יאמר אדם איזה
ברכה ויאמר קריאת השם בלשון אָרְנִי הלא אינה ברכה כלל כי כל ברכה שאין
בה שם ומלות אינה ברכה, וברכה כזו הלא היא בלי שם ואינה ברכה וגזול
להקב"ה וכאילו מעל בקדשי שמים, כי קודם הברכה הלא אמרו רז"ל דעו
כתיב לך' הארץ ומלואה וגורם שחבירו יאמר אמן לבטלה, כי אם אינה ברכה
אסור לומר אחרי' אמן, והוי כאמן יתומה:

(צג) **והנה** הנודע ביהודה מה"דוק ס' ב' כתב דבהשם הנכבד צריך
לקרותו מלרע הגו' נקודה בתנועת גדולה ונח נראה, ומ'
שקרא את השם מלעיל הוא עצמו מלרע עכ"ל. ע"כ לפי זה צריכין לזהר

המתחיר שבינתו לציין, נאך מתיח' חמיתים, נאך ברכת הגומל איידער
מ'ענש' ע"מ מי שגמל'הו כו' ואז מען פריער זאגט אמן אויף דער ברכה:
(צא) דער מו' ס' תרכ"א ס'ק ב' שרייבט ווער ס'ייד מוזכר זיין
דעם שם זאל עהר נים זאגין ארושם, ווארין דאס איז נים קיין

דרך כבוד אקייגין היממעל, נור עהר ברויך זאגין השם עכ"ל:

(צב) **נאך** וועלן מיר מוידע זיין אנוימנט זאך ס'איז פארהאגין מענטשן
וועלכע דאמינען גיך זאגט זיי דעם שם מיט אשוא אונטערן
ד' אָרְנִי אין דאס איז גאר קיין שם נים, נור מען ברויך אויס דרוקין דעם
הו"ב אין זאגין אָרְנִי, הערשט איז דער מיינונג לשון האר, ווי אדון
עלם דער האר פון דער וועלט, אפער' אז מ'זאגט אָרְנִי איז עס גאהר קיין
ווארמ' נים, ע"כ אז מ'זאגט א ברכה אין מען זאגט אָרְנִי איז עס גאהר
קיין ברכה נים, ווארין יעדער ברכה וואס האט נים קיין שם ומלות
איז קיין ברכה נים, און מען גזק'ת השית' אין מ'איז מועיל אין הייליגקייט,
ווארין ס'שטייט לך' הארץ ומלואה, זאגט די גמרא דאס מיינט מען פאר
דער ברכה און איז גורם אז מען זאגט נאך אמן לבטלה ווארין אז ס'איז
נים קיין ברכה טאהר מען קיין אמן נים זאגין ס'הייסט אזוי ווי אמן יתומה:

להדגיש בהשם החולם שאחר ה' וגם הנו"ן לקרותה מלרע כדברי הגורע ביהודה וק"ל:

(צד) **אנב** נחוץ לנו להודיע עוד מענין זה שנשרש בין רוב אנשים השיבוש הגדול שאומרים הורו לךני כי טוב, או הורו לךני קראו בשמו, או שירו לךני כל הארץ, או ויאמר כל העם אמן והלל לךני, או לךני הישועה או זמרו לךני חסידיו וכדומה הרבה, וצריך לדקדק בזה מאוד לאמור הורו לאדני ולהדגיש האלף הישב כי בלא האלף הלא אינו שם כלל למי יאמר הורו ומי הוא דני אם יאמר במהירות הורו לךני או אפי' אם יאמר עם החולם הורו לךני מי הוא הדני בלא האלף ורק עם האלף הוא שם האדון השם צבאות ית"ש אבל בני הא' אינה שם ולא תיבה כלל ע"כ למעשה ולמע"ש צריכים הרבה לדקדק בזה לכל מי שיראת השי"ת נגע בלבבו

(צה) **גם** צריך כל איש אשר יראת השם ית' נוגע בלבבו לקיים מה שכתב בסידור האר"י ז"ל הובאו דבריו הקדושים בחיי אדם כלל ה' סימ א' וז"ל וירא ויודעו איבריו בשעה שמזכיר השם ולא שם המיוחד בלבד אלא כל השמות שאינם נמחקים המיוחדין לשמו הגדול ב"ה, גם הובא זאת

(צד) **נאך** איז נוימיג מו"דע צו זיין פון דעם זעקבין ענין וואס ס'איז איינ-גינארצילט ביי רוב מענטשן אגרויסער גרייז, מ'זאגט הורו לךני כי טוב, אדער הורו לךני קראו בשמו, און שירו לךני כל הארץ, און ויאמר כל העם אמן והלל לךני, און לךני הישועה וכו', און זמרו לךני חסידיו וכדומה פיהם זעקבט, און מ'ברויף זעהר מדקדק זיין אין דעם און זאגען הורו לאדני און ארויס זאגן די אל"ף דיימליך, ווארין אהן דער אל"ף איז עס דאך גאר קיין שם ניט, צו וועמין זאגט מען הורו, און ווער איז דני אז מ'זאגט גיך הורו לךני, אדער אפי"ו אז מ'זאגט מיט אכולם הורו לךני, ווער איז דני אהן א אל"ף, נור מיט א אל"ף איז עס דער נאמין פון השי"ת, אבער אן דער אל"ף איז עס קיין שם ניט און אפי"ו קיין ווארט ניט, על כן למען השם למעשה ש'ברויף מען גוט מדקדק זיין אין דעם ווער ס'האט נור א פינגק יראת שמים אין הארצין וז"ל:

(צה) **אויך** ברויף יעדער מענטש וואס האט א פינגק יראת שמים אין הארץ מקיים זיין וואס דער היידיקער האר"י ז"ל שרייבט, (און ס'ווערט אויך גיפראכט אין חיי אדם כרך ה' סימן א') און דאס איז זיין קשו"ך מ'ברויף מורא האבין און אלע איברים זאלין ציטערין ווען מ'איז מזכיר דעם שם, ניט פלויס דעם שם המיוחד נור אפילו אלע שמות וועלכע דער דין איז אז מ'טאר ניט אפ מעקן, וועלכע זענען נור השי"ת נאמין, אויך דער ספר יסוד ושורש העבודה דף י"ב און ברענגט דארט אמעשה

בספר יסוד ושורש העבודה דף י"ב ע"ב, ומביאים שם מענין זה מעשה גורא, וזה לשון הספר יושיה ובסידורי האר"י ז"ל כתב בהזכרת השם יודעו כל איבריו ומביא שם מעשה גורא על זה הענין וז"ל, המחבר זרע יצחק ז"ל אנגיד ושמע בביד של מעלה קול רעש גדול פנו מקום לצדיק אחד שנפטר וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ס"ת בזרועו ושאלוהו קיימת משי"כ בזה ואמר הן, קיימת מצוה ראשונה שהיא פריה ורבי' לא להנאתך אלא לשם שמים ואמר הן, ואמרו מי מעיד כך ובאו המלאכי שנבראו מהמצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו, זה אומר נבראתי ממצי' זו וזה מזו וכן כולם, אח"כ הביאו לפניו ארבעה טורים ושאלוהו קיימת תורה שבע"פ ואמר הן, ומי מעיד ובאו המלאכים כג"ל והעידו בו, שוב שאלוהו נזהרת מלהוציא שם שמים לבטלה וידום, חזרו ושאלו אשתיק ולא אמר לחו ולא מידי, והכריזו אחר עדות, ובאו גרודי מלאכי חבלה דכושים ומתעטפי' שחורים והעידו בו, זה אומר נבראתי ביום פלוני כשתוציא אזכרות כך וכך בתפלה בלי כוונה, וזה אומר כך, ויקרעו שמלותם כל הבית דין של מעלה וגם אני

אמנעשה גורא אויף דעם ענין וז"ל, דער מחבר פון ספר זרע יצחק איז שלאף גיוועזן און איז פאדחקלש'ט גיווארען, האט עהר גיהערט ביי'ם בית-דין של מעלה שרייען פנו מקום ד. ה. מאכט אפלאץ פיר אצדיק וואס איז נפטר גיווארען, און מ'האט איהם מקבל גיוויזן ב'כבוד גדול, און מ'האט איהם גיגעבן אספר תורה אין האנד אריין און מ'האט איהם גיפרעגט האסט מקיים גיווען וואס דא איז גישריבן? זאגט עהר יו, האסט מקיים גיווען די ערשטע מצוה [פיר] לשם שמים גימ פיר דיין הנאה וועגן? זאגט עהר יו, פרעגט מען איהם ווער וועט עדות זאגן אויף דיר? זענן געקומען די מלאכים וועקע זענן באשאפן גיווארן פון די מצוות וואס עהר האט גימוהן עהר פיהל אהן אצאהל און האבן עדות גיזאגט, דער זאגט איך בין באשאפן גיווארען פון דער מצוה און דער פון דער מצוה און אזוי אקע, נאכדעם האט מען גיבראכט פאר איהם דעם מור שלחן ערוך און מ'האט איהם גיפרעגט האסט מקיים גיווען תורה שבעל פה האט עהר גיזאגט יו, און ווער זאגט עדות, זענן געקומן מלאכים כנ"ג און האבען עדות גיזאגט אויף איהם, האט מען איהם גיפרעגט, גיבטו גיווען אפ גיהיטען גיט מזביר זיין לשם שמים לבטלה, האט עהר גישווען, האט מען איהם נאך אצאהל גיפרעגט, האט עהר גייטער גיט גיגעפערט, האט מען אויס גירופען עדות, זענן געקומן נאנצע מחנות מלאכי חבלה אין שווארצן אן גיטען דר האט גיזאגט איך בין באשאפן גיווארען דעם און דעם זאג אז עהר האט גיזאגט ביי'ם ראבינן די שמות

קרעתי ואמרו מיפה סרוחה איך לא יראת כו' ונגמר דינו או לירד לניהנם או יחזור ויבא בגלגול, ובחר בניהנם מבגלגול עכ"ל, ומעשה זו הובא ג"כ בהחיי אדם כלל ה' סימן א' הנ"ל אות באות רק שלא הביא דהמעשה דאינגיד הנ"ל הי' אצל המחבר זרע יצחק ז"ל :

(צו) **אבל** על המעשה הנורא הזו יש לנו שני עדים כשרים ונאמנים איך שיש לדקדק לקיים דברי האר"י ז"ל שצריך כל איש להודיעו כל אבריו בשעה שמזכיר את השם ית"ש ועד כל פנים יראה כל אדם לקיים דברי חז"ל ברייתא ערוכה ודין מפורש בתלמוד ובהרי"ף והרא"ש ז"ל, ולא יזרוק ברכה מפיו במס' ברכות דף מ"ז ע"א, ופי' רש"י ז"ל וז"ל, במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו עכ"ל, ובפירש"י על הרי"ף ז"ל שם פירש וז"ל, במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחובה עליו לאומרה והרא"ש שם פירש וז"ל, ולא יזרוק ברכה מפיו, פיר' שלא ימחר לתוציא הברכה מפיו אלא יברך במתון ובכוונה עכ"ל :

(צו) **ועל** כ"פ כמה צריך האדם לזהר שלא יוציא ש"ש לבטלה ח"ו והשומע מפי חבריו דמוציא ש"ש לבטלה חייב לנדותו, וכתב ר' ירוחם

אָהן פּוֹנָה, און דער זאַגט אזוי, האָט דער גאַנצער בית-דין צוריקגען זייער קליידער און אײַך האָב אײַך צוריקגען מײַנע קליידער און מ'האָט גיזאַגט מיפּה סרוּחָה ווי אזוי האָסט נישט קיין מוֹרָא וכו', און ס'איז געענ-דיגט גיוואָרען זיין פּסק-דין אָדער עהר זאל געהן אין גיהנם אָדער צוריק מגולגל ווערן, האָט עהר פֿעסער אויס גיקליפֿען גיהנם איידער גלגול ע"כ לשונו, און די מעשֶׁה ווערט אײַך גיבראַכט אין חיי אדם כלל ה' סימן א' הנ"ל אור באות נור עהר פֿרענגט נישט אז די מעשֶׁה איז גיוועזן פֿיירבו מחבר זרע יצחק ז"ל :

(צו) און אײַך די פֿירקטליכע מעשֶׁה האָבן מיר צוויי פֿשר'ע באַגלייבטע עדות ווי מ'ברויך מבקבֿק זיין מקיים זיין דעם הייליגען האר"י כו ווערמער אז יעדער מענטש ברויך ציטערין מיט אלע איברים ווען עהר איז מזכיר דעם הייליגען נאָמין פון הש"י ער פֿל פֿנים ברויך דר מענטש געהן מקיים צו זיין דברי חז"ל פון דעם דין מפורש אין גמרא ברכות מ"ז און ראשונים ז"ל, אז מ'זאל נישט אַרויס וואַרפֿן קיין ברכה פון מויל, מאכט רש"י ז"ל מיט דעם צשון, אײַך גיך וואס ס'איז גלייך אײַף איהם ווי אַ משא ווייל ס'איז אײַף איהם אַחיוב, און דר רא"ש זאגט דעם פֿשט עהר זאל נישט מאכין די ברכה גיך נור גילאסין און מיט פּוֹנָה עכ"ל :

(צו) **על** כל פנים ווי פיהל ברויך דער מענטש זיין גיהיט עהר זאל ח"ו אַרויס ריידן ג'מס נאָמין לבטלה, און ווער ס'הערט ווי איינער

חובא בחיי אדם כלל ה' סי' א' דאם מוציא שם שמים לבטלה אפי' בלשון לעז חייב לנדותו דהיינו גא—מ בלשון אשכנז ומכל שכן האסור לכתוב באיגרת שם שמים בלשון אשכנז או בכל לשון ח"ו ממעט דאזתן מכתבים גזקים אח"כ בשוקים וברחובות באשפה ושם שמים מתבזה, וכ"פ אדם מקנה עצמו בהן וכדאי בזיון וקצף ור"ל מענישו של זה;

(צח) ורבים מועים שכותבים במכתבים שמו יתברך בלשון אשכנז או שכותבים תיבת אדיע והוא לשון צרפת, עם ה' או בא"ג בלשון פוליש והוא איסור גמור, יען כי לאחר זמן יתגלגל המכתב באשפה ודבר זה גורם עניות בישראל מה ששם שמים מצוי בבזיון גדול כזה ר"ל וצריכין התחכמות והתאמצות לבטל זאת, אורים ותומים סי' כ"ו, ובשורוצים לחזכיר את השם יאמר תיבת השם ולא כמו שמועים התמון ואומרים אדושם כי אין זה דרך כבוד של מעלה, מורי זהב סוף סי' תרכ"א;

(צט) וחדע אשר המקל את חבירו או את עצמו בשם או בכני בכל לשון חייב מלקות אפי' באחד מהשמות שקורין הגוים לחקב"ה

ואנא ארזים ש"ש לבמקח אין עהר מחויב איהם מנדה ויין, שרייבמ ר' ירוחם און דער חיי"א פרענגט איהם דארט אז אפילו אז עהר ואנא אויף ושארגון דהיינו גא—מ אין עהר אויף מחויב איהם מנדה ויין, ומכר שכן אז מ'מאר נימ שרייבען אין א'בריעה גא—מ אויף ו'ארגון אדער אנדער שפראך, ווייל די בריעה ווערין נאכהער אונטערגיווארפן אין די גאסן און אויפ'ן מיסט ווערש שם שמים מתבזה, און אופמ מאהל ווישט מען זיך אונטער מיט וי, ווי גרויס אין דער בזיון, ר"ל פון דעם עניש;

(צח) און פיהל ענין זיך מנעה אין דעם וואס שרייבען אין די בריעה דעם הייליגען שם יתברך, בלשון אשכנז אדער וי שרייבען דאס ווארט אדיע און דאס איז אויף פרנצעזיש מיט גאט, אדער פאג אין פוליש, און דאס איז א'גרוסער איסור, ווייל נאכהער וואקנערט עס זיך אין מיסט כנ"ל, און דאס איז גורם ארומקייט ביי יודען וואס שם שמים איז אזוי בבזיון ר"ל, און מ'ברויך גרויס מיה און שמרק ארבייטן דאס אונטער צו פרענגן, אזוי שרייבט דער אורים ותומים סי' כ"ו, אז מ'ברויך מזכיר ויין דעם שם, זאך מען זאגן השם, און נימ ווי דער המון איז פאר גרייזט און זאגען אדושם, ווארין עס איז גימ קיין דרך כבוד קייגן הימער, מורי סוף סימן תרכ"א;

(צט) ווי וויסען אז איינער שעלמ דעם צווייטען אדער זיך ועלבים מיטן שם אדער אנדער לשון אין עהר חייב מלקות אפילו מיט איינעם פון די נעמן וואס די גוים רופן צו חקב"ה קומט איהם אויף מלקות

לוקה, כמבואר במור ח'ט ס' כ"ז סעיף א', ואם קלל לחברו בלא שם ובלא כנוי או היתה הקללה באה מכלל הדברים, כגון שאמר אל יהי פלוני ברוך לח' אינו לוקה אבל איסורא מיהא איכא, ובעונותינו הרבים רוב המון עם אינם נזהרים בזה ואומרים בלשון אשכנז נאט זאל עהם שטראפין, ועוברין בזה על לאו של תורה שיש בו מלקות:

(ק) **בענין** הונה את השם באותיותיו כתב מהרש"א במס' ע"ז דף י"ח ע"א ע"ד התום ד"ה הונה וז"ל, שאין להזכיר אף אותיות י"ה

חיינו האותיות זה אחר זה אבל בקריאת התיבה ודאי דמותר יעו"ש:
כתב בספר דבש לפי דלומר יוד אי ה' ו' אי ה' מותר כיון דמפסיק בין האותיות שרי, במערכת ה' אות כ"ג ומערכת ע' אות י"ב:

(קא) **וכתב** בסידור האר"י ז"ל הנקרא בשם קול יעקב מהמקובל האלהי ר' יעקב קאפיל בעהמ"ס שערי נן עדן ז"ל בכוונת אמן דף ז"א ע"א וז"ל, בכתבי האר"י ז"ל מפליג בעונש השומע ברכה מפי חבירו ואינו עונה אחריו. אמן וכת' שם אל"ף מ"ם נון שהוא אמ"ן במלוי, אל"ף מתהפך לאפ"ל, והוא חושך שנותן כח להסמ"א סוד החושך, וכתוב ארץ עיפתה כמו אופל עיפתה כפול ומכופל והוא מדור הז' של גיהנם שהוא

אזוי ווי דער מור שרייבט ס' כ"ז סעיף א', און ווי באלד עהר שעלם דעם חבר אהן אשם אדער די קללה איז גיוועזן פון די רייד ארויס צב"ש עהר זאגט זאלסט נישט גיבענשט צו ג' מומט איהם קיין מלקות נישט אדער איסור איז דאך דא, ובעונותינו הרבים דער המון זענען נישט נזהר אין דעם און מ'זאגט אין זארגען נאט זאל עהם שטראפין און זענען עובר אויף אלע און דער תורה וואס ס'קומט מלקות:

(ק) **אין** ענין אז מ'רייד ארויס דעם שם מיט די אותיות שרייבט דער מהרש"א אין גמרא ע"ז י"ח ע"א אויף דעם חוספות דיבור המתיחיל הונה וז"ל מ'טאר נישט דערמאנען אפילו די אותיות י"ה, אדער גייענען גלייך דאס ווארט מעג מען עיין שם:

(קא) **אין** סידור האר"י ז"ל וואס ווערט גירופין, מול יעקב פון מקובל הר' ר' יעקב קאפיל ז"ל, אין פגנות אמן דף כ"א שמי"ט מיט דעם לשון, אין כתבי האר"י ז"ל איז עהר שטארק מפליג אין עונש פון דעם וואס הערט אברכה פונם חבר און זאגט נישט נאך אמן, עהר שרייבט דארט אל"ף מ"ם נון דאס איז אמן, אל"ף ווערט איבער גיקערט אויף אפ"ל, ד. ה. פֿינסטער און דאס איז חשך עהר נישט כח די סטרא אחרא וואס הייסט חשך, און ס'שמי"ט ארץ עיפתה כמו אפ"ל, אדאפילט פֿינסט מערניש און דאס איז דער זעבענער מדור פון גיהנם וואס איז מאפֿילט פינמער

כפול כמבואר בזהר, ונוקבא דסמאל ממונה על אותן האנשים, ונרמזים בפסוק אכלה ומחתה פיה ואמרה ל'א פ'עלתי א'ון ר'ת אפל, מ'ים נר'ן בגימט' קלון, כי כל מי שאינו עונה אמן עונשו אפל וקלון, ויש הכתוב מלא-פניהם קלון ויבקשו שמך ה', מלא פניהם קלון ס'ת אמן, ואומר מלא אותיות א'ים לפי שעשה עצמו כאלם, ולא ישמע לקול הברכה ולענות אמן אז פניהם עה"כ בגימ' קלון, ואם כן פניהם קלון הוא כפל דאיהו ארץ עיפחה כמו אופ' חשך כפול, לפי שעי' כוונת אמן גורם להשפיע אור גדול בפניהם של ז"ג, וזה מונע האור וגורם כביכול חשך בפנים של מעלה, לכן מדה כנגד מדה מלא פניהם קלון, כי פניהם בגי' קפ"ה וב' פנים הם ב' פעמים קפ"ה בגי' שיע, סוד שיע גהורין המאירים בפנים של מעלה, וזה מונע זה האור, ולכן מלא פניהם קלון עד שיחזרו בתשובה ויבקשו שמך ה' שמך אדני, ה' הוי"ת גימט' אמן, עכלח"ק:

(קב) וכתב עוד שם עמוד ב' וז"ל ובאות אלף של אמן מבואר שם [בזהר] שצריך להאריך בו, ובספרו שערי גן עדן בשער האותיות באות א' בסוד אמונה ואמן בריש דרך ר' מאריך יותר בזה וז"ל שם, והנה עתה עת דורים לגלות לך הסוד מיש רב מתיבתא [בזהר"ק פ']

פי'נסמער ווי ס'שמיים אין זוהר אין דער שר אין ממונה אויף די מענטשן אין ס'אין מרומז אברה ומהתה פיה ואמרה ל'א פ'עלתי א'ון ר'ת אפל, מ'ים נר'ן בגימט' קלון, כי כל מי שאינו עונה אמן עונשו אפל וקלון, ויש הכתוב מלא-פניהם קלון ויבקשו שמך ה', מלא פניהם קלון ס'ת אמן, ואומר מלא אותיות א'ים לפי שעשה עצמו כאלם, ולא ישמע לקול הברכה ולענות אמן אז פניהם עה"כ בגימ' קלון, ואם כן פניהם קלון הוא כפל דאיהו ארץ עיפחה כמו אופ' חשך כפול, לפי שעי' כוונת אמן גורם להשפיע אור גדול בפניהם של ז"ג, וזה מונע האור וגורם כביכול חשך בפנים של מעלה, לכן מדה כנגד מדה מלא פניהם קלון, כי פניהם בגי' קפ"ה וב' פנים הם ב' פעמים קפ"ה בגי' שיע, סוד שיע גהורין המאירים בפנים של מעלה, וזה מונע זה האור, ולכן מלא פניהם קלון עד שיחזרו בתשובה ויבקשו שמך ה' שמך אדני, ה' הוי"ת גימט' אמן, עכלח"ק:

(קב) און שרייבט דארט עמוד ב' מיט דעם דשון אין אות אל"ף פון אמן אין מבואר דארט אין זוהר הק' אז מ'ברוך מאריך ציין אין איהם, און אין ציין ספר שערי גן עדן אין שער האותיות אות א' סוד אמונה ואמן אין אנהויב דרך ר' שמועס עהר דארט מער ארום וז"ל אין יעצם אין די רעקטע צייט דיר מגלה צו ציין דעם סוד וואס ס'שמיים ואין

שלח וז"ל מאן דקצר יתקצר מאן דקצר יתארך, ופי' שם מאן דקצר אות א' של אמן ולא מאריך בו יתקצרו ימיו, מאן דקצר אות א' דאחד יתארכו ימיו עכ"ל השערי גן עדן, וכתב שם סוד גדול בזה מה שצריך להאריך בהאלף של אמן יעו"ש:

(קג) שוב תראה לי ידיד נפשי הארזים שיח' בסידור הארזים להר' שבת ראשקובער וצ"ל בכונת אמן וז"ל וכשענו' אמן לא יאמר במהירות והלעטה כי אז נאמר הבשר עודנו בין שיניהם ומצוה להאריך באלף של אמן עכ"ל:

(קד) ולענין אם עונין אמן אחר לעסוק בדברי תורה קודם והערב גא, המו"ז בסי' ט"ז סוף סעי'ק ד' מסיק וז"ל, ומהרי" לוריא כתב שי"ל אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה, וכ"כ המג"א שם סעי' קמן ה' ומשמע דמסכימים הם להארי' ז"ל בזה דלא מעורערים ע"ז מאומה, וכ"פ הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו שם ומציין שם בהמ"מ האר"י ומג"א, דורי להריא דהמג"א מסכים להארי' ז"ל, ולפי"ז גם המו"ז מסכים לזה אשר הוא

וזהו הק' פ' שלח וז"ל ווער ס'איז מִקְצֵר וועט קורץ ווערין, ווער ס'איז מִקְצֵר וועט דערלענגערט ווערין, און איז דאָרש מִפְּרֵשׁ, ווער ס'איז מִקְצֵר אין די אל"ף פון אמן וועקין פֿערקורצט ווערין זיינע יאָהרין, און ווער ס'איז מִקְצֵר אין די אל"ף פון אחד וועקין דערלענגערט ווערין זיינע יאָהרין ביז אָהער איז דאָס קשון פון שערי גן עדן און עהר שרייבט דאָרש אַ גרויסען סוד און דעם וואס מ'ברויך מאַרדף זיין ב"י די אל"ף פון אָמן עיין שם:

(קג) ווייטער האט מיר גינזען ידידי הארזים אין סידור הארי' ז"ל פון הר' שבת ראשקובער וצ"ל, אין די פֿונות פון אמן מיט דעם לשון, אז מענפערט אָמן זאל מען ניט זאגן גיף און איינשלינגען עהם, ווארין אויף דעם זאגט דער פֿסוק הבשר עודנו בין שיניהם, און ס'איז אַ מצוה מאַרדף צו זיין אין דער אל"ף פון אמן עכ"ל:

(קד) און אויב מ'דארף ענפערין אָמן נאך לעסוק בדברי תורה פאר הערב נא, דער טורי זהב סימן מ"ז סוף סעי' קמן ד' פיהויט אזים מיט דעם לשון, דער אר"י לוריא שרייבט אז מ'ברויך זאגן אמן נאך לעסוק בדברי תורה, און אזוי שרייבט דאָרש דער מגן אברהם סעי' קמן ה', ווייזט אזים אז זענען מִסְכִּים צום הארי' ז"ל אין דעם, אויף דער רב ש"ע פֿסקנ'ט אויף אזוי, און ברענגט פאר'ן הארי' און מג"א זעהן מיר מפורש אז דער מג"א איז מִסְכִּים צום אר"י ז"ל, און מיר זעהן אז דער טורי איז אויף מִסְכִּים צום אר"י ווארין עהר ברענגט זיינע ידיד סתם

ג"כ סתם דבריו בסופו בשם האר"י ז"ל כמו המג"א וגם הגאון יעב"ץ בסידור סתם דבריו כן וז"ל, אחר סיום ברכה זו [של לעסוק בדברי תורה] עונה השומע אמן, וכ"פ בשלחן שלמה סי' מ"ז ויש לענות אמן על סיום לעסוק בדברי תורה, וא"כ אף שהפרמ"ג כתב בהמש"ז סי' מ"ז סק"ד דאין לענות אמן על ברכת לעסוק בד"ת וכ"כ בדה"ח משום דהוי ספקא מ"מ אין הספק שלהם מוציא מידי ודאי של מרן הגאון הקדוש האר"י ז"ל שפסק דוודאי שתי ברכות הן כמבואר במג"א סק"ה דמ"ל להאר"י דברכת והערב נא היא ברכה בפני עצמה היא בודאי ולא ספק וכיון שהמג"א והמ"ז ואדמו"ר הזקן ז"ל בהש"ע שלו והגאון יעב"ץ והשלחן שלמה הם מסכימים לדברי האר"י וז"ל לענות אמן על ברכת לעסוק בדברי תורה בודאי נוכל לסמוך עליהם ולענות אמן על ברכה זו, ולא לאמרה בלחש כדעת הרה"ח מטעם הספק הג"ל רק לאמרה בקול כדי לענות אמן כדעת מרן הגאון הקדוש האר"י ז"ל וכל הגדולי הג"ל דודאי שתי ברכות ניהו וממילא חיוב הוא לענות אמן על ברכת לעסוק בד"ת, והכי נקטינן וכ"פ בערוך השלחן דענין:

סתם, אויף דער גאון יעב"ץ אין זיין סידור ברענגט אויך סתם וז"ל נאך דעם אויס דאן [פון לעסוק ג' דברי תורה] ווער ס'הערט ברויך נאך זאגן אמן, און אזוי פסק'נט דער שרען שלמה סי' מ"ז מיט דעם לשון מ'ברויך ענפערין אמן נאך לעסוק ג' דברי תורה אס פן האמטש דער פרי מגדים שרייבט אין משבצות זהב סימן מ"ז סעיף קמן ד' אז מ'זאל נישט זאגן אמן אויף לעסוק ג' דברי תורה, און אזוי אויף שרייבט דער דרך החיים וייל ס'איז אספק. פון דעסמועגין איז אספק נישט מוציא פון אונדא וואס דער אר"י הקדוש פסק'נט אז ס'איז צוויי ברכות ווי ס'שמיט ארויס אין מגן אברהם סעיף קמן ה' אז דער אר"י הק' האלט אז והערב נא איז א באזונדערע ברכה בודאי, אין אז דער מג"א און מו"ז און רב ש"ע און ר' יעב"ץ און שלחן שלמה זענען אלע מסכים צום אר"י ז"ל צו זאגן אמן נאך לעסוק בדברי תורה. קאנען מיר זיך בונדאן סומך זיין אויף זיי און ענפערין אמן אויף די ברכה נישט זאגן שמיט ווי דעם דרך החיים ספק מ'זענט דוגל, נור זיי זאגן הויך פרי מ'זאל קאנען נאך זאגן אמן ווי די אלע גדולים הנ"ל אז ס'איז אונדא. צוויי ברכות ממילא איז מען מחויב נאך צו זאגן אמן, און אזוי איז רי הקלפה:

ועתה באתי להעתיק מעניני אמן מס' דמשק ליעזור כאות אמן וז"ל:
(א) ידוע כמה הפלינו בזה"ק בגדול ועוצם שכר מי שהוא שומר אמונים
שיושב ומצפה מתי יבא לידו לשמוע ברכה כדי לענות אמן.

ומאחר דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ירך לעשות, על כן מה
מאד צריך אדם לזהר לומר הברכות בקול רם ואם יש אנשים שחפצים
לענות אל ימנע טוב מהם ולו תהי' צדקה ובכלל מזכה את הרבים יחשב
כדי שיענו אמן ולפי גודל המצוה יגדל שכר המזכה, ומזה תבין ישאין עושה
טוב מי שנתאחר לקום ובא לביהכנ"ס וכסופא ד"י מילתא להראות לכל
שעכשיו קם מהמטה ומה עושה אומר הברכות בלחש בינו לבין עצמו ונבר
ידוע שהמברך בינו לבין עצמו אין לו שכר העשרה זהובים [כמו שהבאתי
דמעלה אות מ"ג] וכי אדם מתיירא מן בני אדם יותר מן השי"ת חלילה לך
לעשות כן אלא תברך ברכותיך בקול רם ובשמחה ובטוב לבב:

(ב) יכוין כי אמן בנ"מט' מלאך וכן יש דמעלה ש"ע נהורין דמאירין בש"ע

יעצט וועל'ן מיר מעתיק זיין דעם. עג'ן אמן פון ספר דמשק אלעער אות
אמן, און דאס איז זיין לשון:

(א) עם איז באוואוסט ווי ווייט דער זוהר הקדוש איז מפלג דם גרוימין
שכר פון דעם וואס היט נאך צו זאגען אמן, און עהר זוכט און
האפט ווי וועט עהר שוין הערין א ברכה עהר זאל קאנין ענפערין אמן,
און ווייט ס'שטייט אל תמנע טוב כו' ה. ה. אז מ'קאן יענים מהון אמונה
איז מען מחויב צו מהון, על כן איז דער מענטש מחויב נזהר זיין זאגען
אלע ברכות בקול דם, הויף, און וויבאלד ס'איז דא מענטשין וואס
וועלען ענפערין אמן טאר מען ניט פערמיידן דעם גוט'ס פון זיי און פאר
איהם ווערט עס גירעכניט פאר א צדקה, און עהר איז גירעכניט אין כלל
פון מנהג הרבים זיי זאלין ענפערין אמן, און לויט דעם גרויסקייט פון דר
מצוה איז גרויס דער שכר פון מנהג, און פון דם קאן מען פארשטענדן
אז מ'איז שפעט אויפגישטאנין און ס'איז איהם א בושא אז מ'זאל זעהן אז
עהר איז הערשט אויף גישטאנין, מהוט עהר ניט גוט וואס עהר זאגט
אפ די ברכות שטיל פאר זיך, און דאס איז ידוע אז מ'מאכט די ברכה
פאר זיך האט מען ניט דעם שכר פון צעהן גולדין ווי מיר האבין אויבין
גיבראכט אות מ"ג פר'ן ש"ד סו"ס שפ"בוע"ב ווי אזוי האט א מענטש פאר
מענטשין מעהר מורא ווי פאר השי"ת, ברוך מען זעהן צו מאכען די
ברכות מיט א הויף קול און מיט שמחה און א פרייד'דיג הארץ:

(ב) מ'זאל מכין זיין אז אמן באטרעפט מלאך און אזוי איז פארהאנען
אין הימער גרייהנגערט ויבציג ליכטיגקייטן וואס לייכטען
אין

עולמות, וכל העונה אמן בכוונה זוכה לש"ע נהורין דמאירין בש"ע עולמות, ולהיפוך ח"ו מקרימין לגשמתו ש"ע קליפות ומוליכין אותו לחדרי גיהנום של חושך ועל זה אמר הנביא ע"ש יאכלם:

(ג) אף רמי שעוסק בתורה פטור מלענות אמן שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מ"מ מדת חסידות היא שיפסיק ויענה, אבל בחזרת התפלה אפי' למוד אסור באותו העת וכמו שהבאתי לעיל אות ל"ג בספרי זה ואפי' תהלים ותחנונים אסור לומר בשעת חזרת הש"ץ ובפרט אם אין שם אלא מנין מצומצם דאז הוא גורם שהש"ץ מברך ברכות לבטלה וזיזב מדיני דנחמי אשר עבירה גדולה היא [וכמו שהבאתי לעיל אות כ"ז]:

(ד) כל האומר צ' פעמים אמן בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו, כך שמעה אשה אחת מהשרה ברוש"א ששלחה חברותי ליקח הילד החי והיתה היא ישנה והשיבה הברוש"א שאינה יכולה לקחתו, שאמו ענתה צ' פעמים אמן היום ונתעוררה האש' ושמעה הדיבורים האלה, מדבר קדמות לה' חיד"א ז"ל במערכת א' אות ל"ג:

אין דרבי הונדערט ויבציג וועקטין, אין ווער ס'ענפערט אמן מיט פונדא איז עהר זוכה צו די דרבי הונדערט ויבציג ליכטיגקייט וואס לייכטמין אין ש"ע עולמות, אין ח"ו פערקעהרט, נאך ווין פטירה געהן איהם אקייזין ש"ע קליפות אין פיהרען איהם אין חדרי גיהנום פון הש"ה, און אויף דעם זאגט דער נביא ע"ש יאכלם ד. ה.

(ג) האמש אז דער וואס לערנט תורה איז פטור פון אמן צו ענפערין ווייל אז מ'איז עוסק אין איין מצוה איז מען פטור פון אא"וו דערי מצוה, אבער מדת חסידות איז עהר זאל מפסיק ווין און ענפערין אמן, אבער ביי חזרת הש"ץ מאהר מען אפילו ניט לערנין ווי מיר האבען גיבראכט אויבין אות ל"ג בפרט וויבאלד ס'איז ניט דא גור אומנין מצוה מצום, וויבאלד אז עהר ענפערט ניט אמן איז עהר גורם אז דער חזן זאגט די ברכות לבטלה און ס'איז אגרויסקע עבירה ווי אויבין אות כ"ז:

(ד) ווער ס'זאגט גיינציג מאהל אמן יעדן טאג קאנען די מכשפות איהם ניט מייזק ווין, אזוי האט אא"וו גיהערט פון די שדה ברוש"א ווען די חברתית האבין איהר געשיקט צו נעמין איהר קינד ווען זי איז גישקאפען האט זי זיך איבער גיוועקט און האט גיהערט ווי די ברוש"א האט גענפערט צו איהרע חברות אז זי קאן ניט טוילט ווין אין דעם קינד ווייל די מוטער האט היינט גיזאגט גיינציג מאהל אמן, הרב הקדוש חיד"א ז"ל אין ספר מדבר קדמות מערכת א' אות ל"ז:

(ה) כל שבא לביהכנים ומצא דכבר ענו הציבור איש'ר כל שלא השלימו העני' זו מצטרף לענות עמהם אבל אינו עונה אמן דלעיל רק יהא שמי' רבא, שיורי טהרה מערכת הע' אות מ"ח:

(ו) מי שבירך ברכת המוציא וקודם שיאכל שמע מאחר שבירך ג"כ ברכת המוציא וענה אמן אם הוי הפסק הנה הברכי יוסף סי' קס"ח סעיף קטן ד' הביא משם הרב פנים מאירות ח"ב סימן ה' דהוי הפסק ומפשט הלשון נראה דצריך לחזור ולברך המוציא כדון שח בין הברכה לדבר שמברך עליו, וזה דלא כמו שכתבתי בספרי בנין יהושע בשם שו"ת בנין עולם דמותר לענות אמן בין המוציא לאכילה על ברכת המוציא ששמע אז מחבירו יעו"ש, שהרי הרב פנים מאירות פסק לאיסור וכן הסכים הברכי לאיסורן וכיון שהוא ספק ברכה לבטלה כמ"ש דצריך לחזור ולברך, נראה דודאי אין לענות אז אמן אפי' על ברכת המוציא של חבירו:

(ז) כתב בס' זכירה ד"ה הטבטל איש'ר אפי' פ"א דוחין אותו מ' יום ממחיצתו של הקב"ה והוא חוטא ומחטיא, משם רבינו האריז"ל ע"ש, והשומע

(ה) אז עהר איז גיקומין אין שוהל און האט גיטראפין דאס ציבור ענפערט אמן יהא שמי' רבא מענע עהר מיט זיי מיט זאגן יהא שמי' רבא, אבער אמן פון פריער טאהר מען נישט זאגען, שיורי טהרה מערכת ע' אות מ"ח:

(ו) אז איינער האט גימאכט אמוציא און איידער עהר האט שוועם גיוועזן האט עהר גיהערט פון אנדערין ברכת המוציא און האט גיענפערט אמן אויב דאס הייסט אהפסק, דער ברכי יוסף סימן קס"ח סעיף קטן ד' ברענגט פאר'ן פנים מאירות ח"ב סימן ה', אז דאס הייסט אהפסק, און פון זיין לשון נוייזט אויס אז מ'ברויב נאך אכאזאל מאכן אמוציא ווי דער דין הפסק איז, נישט ווי מיר האבן גיטריבן אין ספר בנין יהושע פאר'ן שו"ת בנין עולם אז מ'מעג יו ענפערין אמן צווישען המוציא אין עסן אז מ'הערט פון חבר אויס לאזין ברכת המוציא, נוייל דער פנים מאירות פסקנט אז מ'טאר נישט, און אזוי איז מסכים דער ברכי יוסף לאיסור און נוייזט ס'איז אספק ברכה לבטלה ווי מיר האבן גיטריבן אז ס'נויזט אויס אז מ'ברויב נאך אמהל מאכן אמוציא, נוייזט אויס אונדא אז מ'טאר נישט ענפערין אמן אויפ'ן חבר'ס המוציא:

(ז) דער ספר זכירה שרייבט אז מ'איז מבטל אפילו איין מאהל אמן יש'ר, איז מען איהם מדוזה פון השי"ת'ס מביצה פערציג טאג און עהר איז אחוטא ומחטיא עהר ברענגט דאס פאר'ן האר"י הקדוש, און ווער ס'הערט דאס ברויכען אין איהם ציטערין אלע בייער אפילו עהר

זה כל עצמותיו יאחזמו רעד אפי' שתק ולא ענה וכ"ש כשמדבר עם חברו
דהיצה"ר נפיש חילי' לפתות בני אדם שידברו זה עם זה כדי שלא ישמעו
הקדיש ולא יענו ומקבלים עונשם בלתי שום הנאה כלל מהעבירה רח"ל,
רוח חיים סי' נ"ו, וכש"כ אותם הבורחים מביהכ"נ כתינוק הבורח מן הספר
קודם קריש וברכו, ואפי' אם יש לו איזה מיחוש או כאב או שבאו צינים
ופחים ר"ל, ביודעו אלו הדברים צריך שידחק עצמו עוד מעט כדי שלא
לאבד טובה הרבה, ולפום צערא אנרא, ובזכות זה ישלח לו השם יתברך
רפואה שלמה במהרה:

(ח) העונה אמן בכל כחו וזכה למעלה רמה ככתוב בישעי' ל"ג הוא
מרומים ישכון ס"ת אמן, דע"י שעונה אמן בכל כחו וזכה
לשכון מרומים כנ"ע העליון וכמ"ש בסנהדרין דף ק"י ע"ב קטן מאימתי
בא לעזה"ב משיאמר אמן שנא' פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים
א"ת אמונים אלא שאומרים אמנים, היינו נמי שאומר אמן בקול ובכל
כחו, כי שומר אמונים ס"ת רם דע"י שאומר אמן בקול רם פותחין לו

ע"ה האם גישווינגען און ניט גיענפערט, מ'כ' ש'פ'ן אז ע"הר הייד מיט'ן
היב'ר, אין דער צייט, ווארין דער יצ"ר הרע האט אגרויסען פ'ת א'ה'ן צו
הייד'ן מענטש'ן ו"י זאגען הייד'ן מיט אנאנד פ'די ו"י זאלן ניט הערן דעם
קריש און נאך זאגען אמן, און ענין מקבל וייער ענש א'ה'ן שום הנאה פון
דער עבירה ר"ל, רוח חיים סימן נ"ו, א'כל ש'פ'ן די וואס לויפען פון שוהל
ו"י אקנד אנטלויפט פון הידר פאר קריש און פ'רכו, אפילו ע"הר האט
אמיחוש אדער אוויימיג אדער ס'איז קאלט ר"ל, און אז מ'וועט וויסען
די הייד פ'רויך מען ו"ד אפ'יסי'ל גיימ'ן פ'די מ'זאכ ניט א'ה'ן ווערין אזוי
אגרוסין ש'בר און ו"י דער מנא זאגט אין אבות קפום צערא אנרא ר"ה ו"י
גרויס ס'איז דער צער גרעסער איז דער ש'בר, אין דעם זכות וועט איהם
השי"ת שיקען ארפואה שלמה במהרה:

(ח) ווער ס'ענפערט אמן מיט'ן גאנצין כח איז זוכה צו אהויבע מעלה,
ווי ס'שטייט אין ישעיה קפ"טל ל"ג הוא מרומים ישכון סופי
תיבות אמן, דורך דעם וואס ע"הר ענפערט מיט'ן גאנצין כח וועט ע"הר
זוכה ו"ין צו אגרויסע מעלה אין גן ע"ד, און ו"י די גמרא זאגט אין סנהד'
רין דף ק"י ע"ב, אקנד פון ווען איז ע"הר זוכה צו עולם ה'בא אז ע"הר
הויבט א'ה'ן זאגן אמן ס'שטייט אין פסוק פתחו ש'ערים ויבא גוי צדיק
שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים ר"ה עפ'ינ'ס די מוערין פון גן
ע"ד ס'זאלן קומין די וואס היט'ן צו זאגן אמן, מיינט מען אויך אז מ'זאגט
אמן הייד במל רם אין מיט'ן גאנצין כח, ווארין שומ"ר אמונים איז סופי

שערי ג'ע העליון, יפה ללב ח'ה סי' ג'ו, אך בתנאי שלא ירים קולו יותר מן המכרך כמ"ש מרן סוף [סי' קכ"ד, וע"כ מצוה על הש"ץ לסיים הברכה בקול, שלא יכשלו בני אדם לענות בקול יותר מהם והם יהיו הגרמא בגזיקין חס ושלום :

(ט) **איתא** בזה"ק פ' וילך דף רפ"ה ע"א א"ר יהודה ובזוי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למארי' ולא אתכוין באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המכרך, ופיר' שם בגליון בשם הרמ"ז ז"ל שבודאי אין הפ' ובזוי יקלו מדבר ברשעים גמורי' שאינם עונים כלל כי לא דברה תורה במתנות, שאצלם לא יהי' להם די לעונשם בשיקלו, אלא ענין הכתוב במי שאינו מכוין באמן שדבר קל הוא להבינו ולכוין בו דהיינו הפשוט שבסודות שמל' אמן עולה בגימ' הוי' אר"נ, וע"כ מי שאינו מכוין באמן עליו נאמר ובזוי יקלו עכ"ד הגליון הנ"ל בשם הרמ"ז ז"ל, וא"ו הדברי' מכאיבים לבו של אדם אבל באמת אמרו אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו וקמי' שמיא גליא שלבנו כל עמנו ואנחנו טרודים מכת טרדות הזמן, מ"מ אעפ"כ חיובא רמיא

תיבות ר"ם, דורך דעם וואס מ'זאגט אמן הויף עפ'נט מען פיר איהם די מ'עריין פון גן עדן העליון, יפה ללב ח"ה סימן ג'ו, אבער בתנאי עהר זאל נים אויף הויבין זיין קול העקער פון דעם מ'כרד, אזוי ווי דער בית יוסף שרייבט סוף סימן קכ"ד, דריבער איז אמ'נדה אז דער חזן זאל אויס קאזין די ב'ר'כה גאנץ הויף, אויף די וואס זאגין קנדיש זאלין זאגין הויף פ'רי די וואס ענפ'עריין זאלין נים זאגין העקער, ווערן ווי נים גורם זיין קיין חטא ח"ו אין דעם :

(ט) **ס'שמיט** אין זוה"ק פ' וילך דף רפ"ה ע"א ר' יהודה זאגט, ובזוי יקלו דער וואס פארשעמט מיד וועט אריין פארשעמט ווערין דאס מיינט מען ווער ס'ווייסט נים ערקיד צו האלפין דעם האר פון דער וועלט און איז נים מכוין ביי אמן, ווארין מיר האבין ג'קערנט ס'איז גרעסער דער וואס ענפ'ערט אמן מעהר ווי דער וואס מאכט די ב'ר'כה, מיינט דאס דער רמ"ז, אז דער פסוק הייד נים פון רשעים וואס ענפ'ערין גאר קיין אמן נים ווארין פיר ווי איז דער עונש ק'נין נור דער פסוק שמועסט פון די וואס זיינן נור נים מכוין ביי אמן, ווייל ס'איז דאס אגרינגע זאך צו פערשטעקן און מכוין זיין ביי איהם, דהיינו די פראקטי פונד איז אז דאס ווארט אמן במרעפט ווי דער שם הוי' אר"נ, ע"כ ווער ס'איז נים מכוין ביי אמן אויף איהם זאגט דער פסוק ובזוי יקלו עכ"ל, און דיע ווערטער מאכין ווייטווען די הארץ פון מענטש, אבער די חז"ל זאגן אז הקב"ה ווייסט און עהט אז מיר זיינן נים שו'קדיג ווייל מיר זיינן

עלינו להתחזק ולכוון באיזה פעם שיכול וז' יעזור לנו, והירא את דבר
ה' יכתוב בנדר או בקלף כוונת אמן דברכות יאהרונה' וכוונת אמן דקרישים
אידהנוי' ויהיו אלו הדברים תמיד לנגד עיניו בחזרת הש"ץ ובשאר ברכות
יאהרונה' ואמן שבקרישים אידהנוי', וברצות ה' דרכי איש שבא לטהר
ולכוין מסייעין לו מן השמים:

(י) מה שכתוב באות יו"ד כבר הבאתי למעלה אות י"ג:

(יא) **אם** יודע שהמברך ירוץ דברו ובעוד שיאמר ב"ה וב"ש המברך יסיים
ברכתו קודם, בזה יותר טוב שלא יענה ב"ה וב"ש אמן כדי לענות
אמן תיכף בסיום הברכה ולא שיאמר ב"ה וב"ש אמן בבת אחת בלי הפסק
דעניות אמן קודם לב"ה וב"ש, שהכל הולך אחר ההתחלה, יפה ללב חלק א'
בסופו, יושר רבב סי' קכ"ד אות ה':

(יב) **איתא** בזה"ק ר"פ עקב דכל ברכה דאיתבין עליה אמן דא איהו
בקיומא כדקא יאות וכש"כ אם הוא ברכתא דסניאין מברכין לה
ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן, אמן הוא רזא דקשרין דכל יחודא
וקדושה ברזא דמארי' ומעמר להתיא ברכת' בעטרין עלאין כדקא יאות:

ועהר מרוד פון די שלעכטן צייט, פון דעסם וועגן פרויף דער מענטש
ויד מיתוק ויין מיטן גאנצן פת און ווי ווייט עהר קאן און זאל מכוין ויין
ביי אמן, און הש"י זאל אויף העלפין, און דער וואס האט מורא פאר גאט
זאל ויד אויף שרייבן אויף פאפיר אדער פארמיט די פונות פון אמן
פון די ברכות און די פונות פון אמן פון קרישים און זאל ויד האלפין
קיינן די אויגן ביי חזרת הש"ץ און ביי אנדערן ברכות, ווי אויף ביי קדיש,
און גאט למחר און מכוין ויין העלפן מען איהם צו מן השמים:

(י) דאס וואס ס'שטייט דארט אות י' האבן מיר אויבן געבראכט אות יג:
(יא) **אויב** עהר ווייט אז ביי עהר וועט זאגן פרויף הוא ופרוץ שמו וועט
דער מברך אויס לאזן די ברכה וועט עהר קיין אמן נישט קאנען
זאגן איז געסער אז מ'זאל קיין פרויף הוא וב"ש נישט זאגן נור ענפערין
אמן ווען יענער לאזט אויס די ברכה און נישט זאגן ב"ה וב"ש אמן צו זאגן
און אהפסק ווארן אמן איז פיקער פון ב"ה וב"ש, ווייך אקען געהט נאך
אויס לאזן יפה ללב ח"א אין סוף ספר יושר רבב סי' קכ"ד אות ה':

(יא) ס'שטייט אין זוהר הקדוש פ' עקב אז דאס היינט אברכה ווי עס
פרוץ צו ויין ווען מ'ענפערט אויף איהם אמן מ'קט שוין אז
פיהל מענטשין ענפערין אויף איהם אמן, אמן איז דער סוד וואס איז
מיהר אקע יחודים און קדושות און מ'קריינט איהם און מיט קרוינין
ווי גיהעריג:

ובזוה"ה פ' ויצא דף ק"ס ע"א כי שם ה' אקרא דא חר דמברך הבו גודל
לשהינו אלין תרין אוחרנין כו' דאמרינן אמן וכבר הבאתיו לעיל
אות מ"ד יעו"ש :

(ג) **אִיבא** דכ"ע לא יפסיק בק"ש וברכות' לענות אמן על חזרת הש"ץ
מלבד אמן דהא הקדוש ושית שמובר הסמ"ק דצריך לענות
והמעם דאלו חשובים יותר מאחרים, ומבואר בפוסקים דאמן דהא הקדוש
לפי שהוא סיום השבח של הג' ראשונות, ושל שומע תפלה לפי שהוא סיום
השבח של האמצעות, והא דלא חשיב האמן של סיום הג' אחרונות לפי
שזה האמן עונה היחיד אחר סיום י"ח ברכות, ולפיכך אין לו להפסיק מפני
זה מאחר שהוא בעצמו יאמר אותו, פקודת איעזר סי' ס"ז דף צ"ג ע"ב:
(הגה"ה) מבעהמ"ח ואמרו אמן אבל הא"ר סי' ס"ז סעיף פוסק דגם על
סיום הג' אחרונות דהיינו על המברך את עמו ישראל בשלום ג"כ
פוסק ועונה והפרמ"ג שם סי' ס"ז בא"א סק"ז מביאו והסכים עמו, גם מבואר
בש"ע שם דמפסיק ג"כ על יש"ר ועל אמן דאמירן בעלמא, ובברכו אומר

אין וזהו הקדוש פ' ויצא דף קס"ח ע"א שמיים, כי שם ה' אקרא ד. ה.
אז איך מהו רופין גאמ"ס נאמין, מיינ"ט מן אז איינער מאכט אברכה,
הבו גודל לשהינו, גיבט אגרוסקייט צו אונזער גאט, ד. ה. אז מען זאל
ענפערין אמן וכו' אין מיר האבין שוין גיבראכט אויבין אות (מד) ע"ש:
(ג) ביי קריאת שמע מיט די ברכות האלמין אלע פוסקים אז מ'מאחר
ניט מפסיק ויין צו ענפערין אמן אויף די ברכות פון חזרת הש"ץ
דנין פון ה"א הקדוש אין שומע תפלה האלט דער סמ"ק אז מ'ברויף
ענפערין אמן, אין דער מעם איז ווייל די ברכות זענען חשוב'ער מעהר
פון אנדערע ווייל ה"א הקדוש איז דער אויס לאז פון שבח פון די ערשטי
דריי ברכות, און שומע תפלה איז דער סיום שבח פון די מיטעלסטע
ברכות, פאר וואס רכינט מ'ניט אמן פון די קצטע דריי ברכות ווייל דעם
אמן זאגט דער יחיד אז עהר לאזט אויס די שמונה עשרה דריבער
ברויף מען ניט מפסיק ויין אין מיט די ק"ש ווייל עהר זאגט סיינוי דער
נאך ביי ואמרו אמן, פקודת אריעז'ס' סי' ס"ז דף צ"ב ע"ב:

(הגה"ה) פון בער המתבר ואמרו אמן, אפער דער אלי' רבת סימן ס"ז
סעיף קמן ו' פסקינ"ט אז אויף אויף המתברך את עמו ישראל
בשלום איז עהר מפסיק און זאגט אמן אויף דער פרי מגדים סימן ס"ז
אין אשל אברהם סעיף קמן ו' פרענגט איהם און איז מסכים מיט איהם.
אויף איז מבואר דארט אין שו"ע אז אויף אמן יהש"ר און אמן פון
דאמירן בעלמא און ברוך ה' המתברך לע"ו. און אוף ברכו פון עזרה
לתורה (יוד)

ברוך ה' המבורך ליו, וכן על ברכו רהעולה לתורה וגם אמן, כיכ המגיא סעי' קמן ו' ופירש הפרמ"ג שם וזיל ומ"ש אמן היינו אחר שאמר המברך ברוך וכו', וכוונתו בכירור על מה שמברך המברך ברוך ה' המבורך ליו, דאי על ברכת התורה כוונתו לא הי' צריך לומר שמברך המברך ברוך אלא כמ"ש הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו שהוא אמן על בהית ועוד ראי' ממה שמציין שם הפרמ"ג לעיון בס' ג'יו ושם כתב דרשות הוא לענות אמן אחר עניית החזן ביהל"ו משה פירש ופסק בזה לענות אמן בזה כמו על ברכו, אבל אדמו"ר הזקן הרב אזיל לשיטתו דאין עונין אמן אחר ברוך יתל"ו, וכבר כתבתי בס' פ"א והרבה אחרונים מוברים דעונין אמן אחר ברוך ה' המבורך ליו, וכתבתי שם דאילו ואילו הם דברי אלהים חיים וממילא נוכח לסמוך בכאן על הפרמ"ג בזה שגם על עניית החזן ברוך ה' המבורך לעולם ועד יכול להפסיק ולענות אמן ועוד כ"ש המגיא סק"ה דגם אם שמע קול רעמים דיפסיק ויברך ובקדושה יאמר רק קדוש וברוך ולא ימלוך וזה הסכים המגיא סק"ו בשם התוספתא דימלוך אינו שייך לקדושה וכן הסכים

לתורה און אמן, איז מען אויך מפסיק אין מיט קלש, און אזוי ברענגט דער מגיא דארט סעיף קמן ו', מיינשט דער פרי מגדים, אז דאס מיינט מען אמן נאך פרוך ה' המבורך לע"ו, און זיין פונעם איז בכירור אויך פרוך ה' המבורך לעולם ועד וואס דער עולה לתורה זאגט, ווארין אז עהר זאל מיינין אמן פון ברכת התורה וואקט עהר נישט פדארפט זאגן דאס לשון שמברך המברך, נאך אזוי ווי דער רב ש"ע מיינשט אז דאס איז אמן נאך נותן התורה, נאך אראיז פון דעם וואס דער פרי מגדים צייכנט אהן מ'זאל אקמונג געפין אין סימן ג'יו און דארט שרייבט עהר אז ס'איז ארשות צו ענפערין אמן נאך'ן חזן אז עהר זאגט פרוך ה' המבורך ליו, איבער דעם זאגט עהר און פסק'נט און אז מ'זאל ענפע- רין אמן אזוי ווי אויף פרכו, אבער דער רב ש"ע האלט אז נאך פרוך ה' המבורך ליו זאגט מען נישט גיין אמן, און אויך האב שוין געשריבען אויבן סימן פ"א אז פיהל פוסקים האלטען אז מ'זאל יא ענפערין אמן נאך פרוך ה' המבורך ליו, און האב דארט געשריבן אז די פוסקים און די פוסקים זענען אקע דברי אלהים חיים, ממיקא קאנין מיר זיך דא סוף זיין אויפ'ן פרי מגדים אין דעם אז דער חזן זאגט פרוך ה' המבורך ליו מעג מען אויך מפסיק זיין און ענפערין אמן, און נאך שרייבט דער מגיא סעיף קמן ה' אז מ'האט דינערין מעג מען מפסיק זיין און מאכן אברכה און ביי קדושה זאל מען זאגן קדוש וכו' פרוך וכו' אבער נישט ימלוך וכו' און ברענגט דאס פיר די תוספתא אז ימלוך גיהער נישט צו קדושה, און

הרב אדמו"ר הזקן בש"ע שלו רבן עיקר דימלוד לא שייך לקדושה וכתב שם דמכ"ש דאינו פוסק על מה שמוסיפין בשבת שחרית או בקול, וממקומך מלכנו תופיע ובמוסף כבודו מלא עולם וממקומו הוא יפן דזה אין עונין לכ"ע, ע"כ הגה"ה):

(יד) **להפסיק** באמצע הברכות לקדיש וקדושה בברכת הנהנין דומיא בברכת המוציא דהיינו ברכו קצרות וכגון ברכות הפירות וכיוצא, ובאלו לא שייך להפסיק כלל דתיכף ומיד שחזיר את ה' אם מפסיק צריך לחזור ולברך שהרי לא חלה הברכה על שום דבר עד אחר סיום ברכתו, משא"כ בברכה ארוכה קצת כגון ברכת מעין ג' או אשר יצר וכיוצא בזה מורה מרן ז"ל דשפיר דמי להפסיק כל שהוא באמצע הברכה שכבר חלה הברכה על שום דבר, ויצא לנו מזה דבאמצע שאר ברכות ארוכות שפיר דמי להפסיק, פקידת אליעזר סו"ס ס"ו: (הגה"ה אבל בחיי אדם כלל ה' ס' י"ג כתב וז"ל, אבל בברכה ארוכה כמו ברכת ק"ש ואשר יצר וכיוצא בו מותר לכתחילה לענות קדיש וקדושה ואמן דהא הקדוש ושומע תפלה, ודינו כמו באמצע הפרק

אזוי איז מַפְסִיק דער רב ש"ע אז ימלוד גיהר נישט צו קדושה, און שרייבט דאָרט אז אַבד שָׁבֵן אז מ'זאל נישט מַפְסִיק ווײַן שַׁבֵּת בײַ שַׁחֲרִית אז מ'זאגט אין קדושה אז בקול און מִמְקוֹמָהּ. און בײַ מוסף כבודו מלא עולם, און מִמְקוֹמוֹ, אז דאס גיהער אויף נישט צו קדושה זענען אַלע פּוסקים מודה אז מ'זאל נישט מַפְסִיק ווײַן. ע"כ הגה"ה):

(יד) **מפסיק** ווײַן אין מיט ברכות הנהנין ווי המוציא דהיינו קורצע ברכות ווי ברכות פירות וכתנה צו קדיש קדושה קען מען נישט, ווארען באלד אזוי ווי מ'איז מוזיר דעם שם ווי באלד מ'איז מַפְסִיק בְּרִיחַ מען נאך אַמאָהל מאכען אַבְרָהָה ווייז די בְּרָכָה איז נישט חל אויף דער נאך וואס מ'מאכט איבער איהר ביז מ'ענדיגט, אָפּער אַקענגערִי בְּרָכָה ווי על המכה אָדער אָפּער יֵצֵר וכתנה איז דער בית יוסף מודה אז ס'איז גלייך מַפְסִיק ווײַן אין מיט צו קדיש וכו' ווייל די בְּרָכָה דאט שוין אהן גיהויבען דא ווײַן אויף עפ"ם, זעהן מיר פון דאנען ארויס אז אין מיט אַזאַנגע בְּרָכָה איז קעמט מַפְסִיק צו ווײַן כנ"ל פקודת אליעזר סוף סימן ס"ו:

(הגה"ה אָפּער דער חיי אדם כלל ה' סימן י"ג שרייבט מיט דעם לשון אָפּער בײַ אַלאַנגערִי בְּרָכָה ווי בְּרָכָה קריאת שְׁמַע און אָפּער יֵצֵר וכתנה מען מען דבתיחלה מַפְסִיק ווײַן צו ענפערען אמן צו קדיש קדושה און האָ הקדוש און שומע תפלה, ווי אין מיט ברכות ק"ש, און אויף

דברכת ק"ש וע"ז כתב בספר קצות השלחן הנדפס מחדש סימן ה' סעיף א' הערה נכונה דאם הפסיק סמוך לברוך יש לו לחזור ולהתחיל איזה תיבות מקודם חתימת הברכה ובחתימת הברכה כשיאמר ברוך אתה ה' צריך לנמור הברכה ואסור להפסיק וכן בתחילת הברכה לא יפסיק כלל עד שיאמר איזהו תיבות אחר מלך העולם שיחי' על כל פנים דומה לברכה קצרה ונכון הוא :

כתב בחידושי רע"א בשם הפנים מאירות ח"א סימן ס"ז והובאו דבריו בביאור הלכה סי' ס"ז סעיף ה' מי שמניח תפילין דר"ת וקורא ק"ש בלי ברכות שואל מפני הכבוד אפילו באמצע הפרק וכתב בביאור הלכה ע"ז שם דזהו דוקא בק"ש שקרא פעם שניה כמו שנוהגין לקרות בתפילין דר"ת דאינו יוצא בה המ"ע של ק"ש ורק קורא אותה כדי לקרות ק"ש בתפילין אבל אם אחד קורא ק"ש אפי' בלי ברכות לצאת בה ירי חובת ק"ש כי ירא שיעבור הזמן אסור להפסיק באמצע הפרק מדינא כמו בשאר ק"ש ומסיק שם בביאור הלכה וז"ל וכעין זה כתב הפרמ"ג נ"כ בסוף סי' זה ע"ש ע"כ הגה"ח :

אות ס"ז היא מעשה דהלבוש אביא אי"ה בחלק השני באריכות :

אויף דעם שרייבט דר קצות השלחן סימן ה' סעיף א' אהערה נכונה אין אויב עהר אין מפסיק נאהגט פון סיום הברכה ברויך עהר נאך אמאל אהן הויבין עמליקע ווערמער פאר'ן אויס לאז פון די ברכה, און אז עהר האלט ביי ברויך אהר ד' מאהר עהר נים מפסיק ניין נור ענדיגען, אויך אין אנהויב ברכה מוז עהר זאגן עמליקע ווערמער נאך מלך העולם ס'זאל אויס זעהן ווי אקורצע ברכה עכ"פ :

דער חידושי ר"ע אייגער שרייבט פאר'ן פנים מאירות חלק א' סימן ס"ז עס ווערמ אויך גיבראקט אין ביאור הלכה סימן ס"ז סעיף ה' דער וואס זייקט רבינו תוס' תפילין און לייטענט קריאת שמע אהן ברכות אפילו אין מיט ק"ש מעג עהר מפסיק ניין צו זאגן שלום שרייבט אויף דעם דער ביאור הלכה דארמ דאס איז נור דוקא ביי דער צווייטער ק"ש ווי מ'איז זיך נוהג צו לייטענן אין ד"ת תפילין וואס מיט דעם לייטענן איז מען נים יוצא די מצוה פון ק"ש נור מען לייטענט צו ליעב רבינו תוס' תפילין אבער אז אייגער לייטענט ק"ש אהן ברכות ווייל עהר האט מורא עס נעמט אונזעך געהן די צייט מאהר עהר נים מפסיק אין מיט ווי ביי ק"ש איז דער דין און עהר פיהרמ דארמ אויס אז דער פרי מגיים אין דעם סימן שרייבט אויך אזא שטייגער, ע"ש ע"כ הגה"ה :

(ט) די מעשה פון לבוש ווערין מיר ברענגן אין חלק שני באריכות :

מו, יז, יח, יט) כבר הבאתי למעלה בספרי זה:

(כ) **כתב** המנן אברדם סי' קכ"ד סעיף קטן י"ד שאם החזן מאריך בנינו על ואמרו אמן יותר מדאי הוי הפסק רק ואמרו מיד אמן:

כא, כב) כבר הבאתי לעיל בספרי זה:

(ג) **ראוי** למברך להשמיע קולו כשמברך כדי שיענו השומעים אמן, ואם אינו עושה כן נמצא שהוא גורם שלא יענו אמן, והעונש הראוי למי שאינו עונה אמן ראוי לבא לו, ש"ץ דף פ"ח, (הגה"ה וכבוד הבאתי זה לעיל סי' כ"ז):

(ד) **כתב** בשער הכונות דף א' ע"ג וז"ל ראיתי למורי ז"ל כשה"י איזה אדם מברך ומסדר הברכות בבית הכנס' ה"י עונה אחריהם אמן

אף אם היו המברכים רבים, [הגה"ה וכבר הבאתיו בספרי זה סי' מ"א]:

(ה) **המברכים** בלח"ט מאבדים טובה! הרבה, ובאמת אמרו שהתורה מרמזת בזה בראשית אמרי' שהר"ת ב"ר א' שו"ת הוא ב'קול ר"ם א' ברך ש"ם ה' ת'מיה, ומלבד שמרויח שכר הרבה עוד ירויח

טז-יז-יח-יט) **האבין מיר שוין גיבראכט אויבין אין דעם ספר:**

(כ) **שרייבט דער מנן** אברדהם סימן קכ"ד סעיף קטן י"ד אויב דער תזן איז מאריך מיט אניגון ביי ואמרו אמן צו פיהל הייסט עס אהפסק, נור מ'ברוך באלד זאגין אמן:

כא-כב) **האבין מיר שוין גיבראכט אויבין אין דעם ספר:**

(ג) **אז מ'מאכט אברכה ברויף מען זאגין הויף כרי די וואס הערין זאלין ענפערין אמן, ווי באלד אז עהר מאכט ניט הויף איז עהר גורם אז מ'זאל ניט ענפערין אמן, איז דער עונש אויף דעם וואס זאגט דיע ברכה שטיי, ש"ץ דף פ"ח:**

(ד) **דעם ספר הכונות דף א' ע"ג שרייבט מיט דעם לשון איך האב גיועהן מיין רבי (האר"י) ז"ל אז עמיץ האט גיזאגט ברכות השחר אין שוהל האט עהר גיענפערט אמן אפילו אין מיט פסקי דומרה אפילו ווי ענין גיועזין פיהל (מברכים) און דעם האבין מיר שוין גיב-ראכט אין דעם ספר סי' מ"א):**

(ה) **ווי דער ש"ד שרייבט אין חשן משפט סוף סימן שפ"ב דאס וואס די תבמים ז"ל האבין גיזאגט אז אברכה האט ווערט צעהן גידדין, איז נור רוקא ווען עהר מאכט די ברכה פאר מענטשין ווי זאגין ענפערין אמן אבער ניט שטיי פאררויף פון דאגין איז אאפענע תוכחה פיר די וואס מאכין אברכה שטייל ווי פערלידען גרויס גומס, באמת האבין חז"ל גיזאגט אז די תורה איז מרמז אין ב"ר א' שו"ת ר"ת ב'קול ר"ם אברך**

בוה שאם נבנם לבית הכסף אם בירך אם לא שישאל לחבירו או לבני ביתו ואומרים לו אם בירך או לא ויצא מידו ספק, לכן הירא את דבר ה' יגהיג את עצמו לברך כל ברכותיו בקול רם ובשמחה ובטוב לבב ובפרט בברכת אשר יצר שהיא ברכת הודאה, וארז"ל ד' צריכין להודות ואחד מהן חולה ואין לך חולה גדול מזה כמ"ש מהר צועה להפתח, ואם בכל הברכות חייבא רמיא עלינו לברכן ביראה ואהבה כ"ש בברכה זו, שכבר אנו רואים כמה בני אדם שיש להם חולי השתן ר"ל וחייה אינם חיים שמתיראים לשתות מים וקאפע בחושבם כשיבואו להטיל מים כמה מצטערים וכמה חורקין את שיניהם עד שמוציאים טיפה אחת, ואנחנו ב"ה בבואנו להטיל מים ותיכף ומיר מהר צועה להפתח הקילוח בלי שום מיחוש ובלי שום כאב, ואח"כ מברך אותה בשעה שמנגב הירידים ברכה חמופה, ויש מי שמתחיל לדבר עם חבירו קודם הברכה ואח"כ שוכח הברכה ואינו מברך כלל, וכי זה הגמול שאנו גומלים להשי"ת על שאין לנו שום כאב ושום מיחוש, לברך ברכה כזו חמופה וקמופה ובלי נשמע קולם כלל, חלילה מעשות כדבר הזה

אִבְרָהָם שֵׁם ה' תִּמְדִּיר, חוץ וואס עָהָר אִיו מְרִיבִית פִּיהֶל שֶׁכֶּר כִּגְלִי אִיו נֶאֱדָר אִמוּכָה אִין רָעִם לְמַשָּׁל, וְוִי פֶאָדֶר עָהָר גִּידְעֶנְקֶט גִּיט אויב עָהָר הָאָט גִּימֶאכְט דִּי בְּרָכָה קֵאָן עָהָר פֶּרְעֵגִין וְוִין חֶבֶר אָדֶער דִּי בְּנֵי בֵּית, וְוַעֲמֵ עָהָר שׁוֹיִן אֲרָזִים פִּונָם סֶפֶק, דִּרְיָבֶער בְּרוּיָד יַעֲרֶער יוֹד וואס הָאָט מוֹרָא פֶּאָר הַשִּׁי"ת יוֹד פִּיהֶרֶען אִין עָהָר וְאֵל מֶאֱבִין אֶלְדֶּע בְּרָכוֹת בְּקוֹל רָם און מִיט שְׁמֻחָה, בְּפֶרֶט בִּי אֲשֶׁר יֵצֵר וואס אִיו בְּרָכָה הוֹדָאָה, און דִּי חוֹלֵל הָאֵבִין גִּיזְאָנְט פִּיעֶר בְּרוּיָכֶן לוֹיִפִּין הַשִּׁי"ת און אִיינֶער פִּון וְוִי אִיו אֲחוּלָה, און דָּאָס הִיִּסְט אויף אֲחוּלָה, וְוִי סִשְׁמִיט מִהֶר צוֹעָה לְהַפְתֹּחַ, און אויב אֶלְדֶּע בְּרָכוֹת וְעֵגִין מִיר מְחֻיָּב צו מֶאֱבִין מִיט פִּוֶּרְכְּט און לִיעֵב־שֶׁאָפֶט כָּךְ שֶׁבֶן בִּי דֶּער בְּרָכָה, וְוִי מִיר וְעָהָן פִּיהֶל מַעֲנִמְשִׁין וואס לִיִּידִין אויף עֲצִידַת הַשָּׁרָן און וְוִיעֶר לְעֵבִין אִיו פֶּאָרְבִּיטְעֶרֶט, וְוִי הָאָפֶען מוֹרָא צו מְרִינְקֶען מִהִי קֶאָוֶע וְוִייל וְוִי רַעֲבִינְעֶן אִין וְוִי וְעֵלִין הָאָפִין יִסְדִּירִים אִין וְוִי וְעֵלִין בְּרוּיָכֶן מִשְׁתִּין וְוִין אִין פִּיהֶל קְרִינְעֶן מִיט דִּי צִיִּין בִּין וְוִי קֶאָנִין אֲרָזִים בְּרַעֲנִין אֲטֶרֶפִין, און מִיר בִּ"ה אִין מְבִרוּיָד מִשְׁתִּין וְוִין אִין מֶעַן אָפֶען תִּיכָף אָהֶן שׁוּם מִיחֻשׁ און יִסְדִּירִים, נֶאֱדָר דָּעִם מֶאֱכָט מֶעַן חֶאפִּינְדִּיג דִּי בְּרָכָה אִין מְוִישֵׁט יוֹד אֶפֶס דִּי הָעֵנָה, און סִפֶּאָרְהֶאנִין וואס רִיִּידִין מִיט אֲמַעֲנֶשׁ פֶּאָר דֶּער בְּרָכָה און פֶּעֲרֶעֶסְט דֶּער וְוִייל צו מֶאֱבִין דִּי בְּרָכָה אִין דָּאָס רָעַן אֲנִמֵּל וואס מִיר גִּיבֶען צו הַשִּׁי"ת אויף דָּעִם וואס מִיר הָאָפִין גִּיט קִיִּין יִסְדִּירִים און מִיחֻשׁ ח"ו און מִמֶּאֱכָט אֲנִיכֶע בְּרָכָה און שְׁמִיל אִין קִינֶער הָעֶרֶט גִּיט צו זָאנִין אָמֵן, עַד כֵּן בְּרוּיָד מֶעַן נִזְהָר וְוִין

וְאָמַר   אָמֵן   עַם

אלא צריך ליותר לברך אותה ביראה ואהבה ואם יכוין פשט הדברים מה שמוציא בפיו די והותר לברך אותה בשמחה רבה:

(כו) אביא איה"ש בחלק השני בארוכות:

כן, כה, כט) כבר הבאתי לעיל בספרי זה אות מ"ד יעו"ש:

(ל) תדע לך קורא נעים שאע"פ שכ"כ גדול כחו של עניית אמן אבל יש לפעמים שאסור לענות אמן כגון המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות דאין עונין אחריו אמן דהיינו שיש בני אדם שאומרים בברכת הגומל, הגומל לחייבים טובים והוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולא די שהוא ברכה לבטלה כמ"ש הרי"ף והרא"ש והש"ע סי' רי"ט שצריכים לומר הגומל לחייבים טובות אלא דאסור לענות אחריו אמן:

אנכ אביא עוד איזה גרגרים נחוצים מס' דמשק איעזר הג"ל:

ובאות א' של אכילה אות ו' כתב הרמשי"א וז"ל כשאדם אומר בפה מלא אין אני אוכל להנאת נופי רק לבריאת הנוף לעבודת בוראי ב"ה בזה הדיבור הוא בורא מלאך קדוש ומסלק את הסימ מעל שלחנו פענח רזא פ' בהעלותך לכן טוב בכל פעם שרוצה לאכול שיאמר הריני

צו מאבין די ברכה הויך מיט פורקט און ליבשאפט און מכוין זיין דעם פשט פון די ווערטרער מיט שמחה:

(כו) וועלן מיר ברענגין אין חקך שני באריכות:

(כז) — כח — כט) האבין מיר שוין גיבראקט אין דעם ספר אות מ"ג מ"ד ע"ש:

(ל) ליבער לענער זיי וויסען האטש ס'איז אזוי גרויס דער ב"ה פון ענפער-דין אמן, אבער אמאהל מאהר מען נים ענפערין אמן, ווי

באד אז מ'איז משנה פון דעם נוסח וואס די חכמים האבין מ'הקן גיוועזין ביי ברכות מאהר מען נים נאך איהם זאגן אמן, דהיינו ס'פאר-האנין מענטשן וואס זאגן ביי ברכה הגומל הגומל דחייבים טובים, דאס הייסט אמשנה פון די ממשע וואס די חכמים האבין מתקן גיוועזין, און לא די ס'איז אברכה לבטלה ווי ס'שרייבן דער רי"ף הרא"ש והש"ע סי' רי"ט, ווייז מ'ברוך זאגן הגומל דחייבים טובות, נור אמן מאר מען אויך נים ענפערין:

אין אות א' פון אכילה אות ו' שרייבט דער דמשק אליעזר מיט דעם קשון, אז אמענטש זאגט מיט'ן פולין מויל איך עם נים להנאת נופי, נור איך זאל זיין גיוונד צו עבודת תבורא ב"ה, מיט דעם דיבור בשאפט עהר אמקאד און איז דוחה מיט דעם דעם ס'מ פון זיין מיש, פענח רזא פ' בהעלותך, דריבער איז בעסער איז מ'געהט עסין זאל מען זאגן, איך

בא לאכול ולשתות כדי שיהא גופי ברי וחזק לעבודת השׁיית:

ובאות א' של אשר יצר אות ד' כתב וז"ל ואתה קורא נעים מאחר שקרית ושנית כמה גדול שכר כל ברכה וברכה, מזה תבין ותקח מוסר לנפשך ולא תעשה כמעשיהם של כמ' בני אדם שקמים כמה פעמים בלילה ומשתיגין ושותין מים ואינן מברכין לא בהרהור הלב, וכבר ידעת הרהור כדיבור דמי הוא מחלוקת י"א כדיבור דמי וי"א דלאו כדיבור דמי, ואם בב"ד של מעלה יפסקו ה"כ כמ"ד דלאו כדיבור דמי מה תענה ליום דינך על כן תזהר בזה שלא תפסיד ברכותיך ודא תהי' גזול להקב"ה כמאמדם וז"ל ברכות ל"ה כל הנהגה מעולם הזה בלא ברכה כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל ודי בזה:

שם באות א' איי מי שיש לו יסורין או איזה צרה ב"מ לא יאמר אוי ולא ווי לא איי שהוא ר"ת אברהם יצחק יעקב ויכיון שבזכותם ינצל מכל צרה, בספר צוואה מחיים;

שם באות ב' של ברכות אות ו' כתב הגה כאשר אסור לעשות מלאכה

וועל עסין און מרינקען כדי דער גוף זאל זיין גיוונד און שפארק צו עבודת השׁיית:

אין אות א' פון אשר יצר אות ד' שרייבט עהר וז"ל מייעררי לעד אז האסט שוין גילריינט און גיחזרת ווי גרויס ס'איז דער שכר פון יעדר ברכה, פון דעם וועסטו פארשטעהן און נעמין אמוסר און נישט צו מזהר ווי די מענטשן וואס שטען אויף ביי נאכט וויפיל מאהל און זענען משתין און מרינקען וואסער און מאכען נישט קיין ברכה נור זענען מהרהרי, און דאס איז ידוע דאס מחלוקת פון הרהור כדיבור דמי, ס'איז דא אדעה וואס האלט אז מתשבה איז גלייך ווי דיבור, און אדעה וואס האלט אז הרהור איז נישט ווי דיבור, און אויב מ'פסקנט אין הימער ביים ב"ד של מעלה אז הרהור איז נישט ווי דיבור וואס וועסטו ענפערין צום יום הדין, על כן ברויך מען זעהן מ'זאל נישט הייזק האפין די ברכות און מ'זאל נישט זיין קיין גזול השׁיית, ווי די גמרא זאגט אין ברכות ל"ה אז מ'איז נהנה פון דער וועלט אהן אברהם איז ווי מ'זקית הקב"ה און די יודין וד':

דארט אין אות א' איי ווער ס'האט יסורים אדער אנדערע צרה רח"ל זאל ער נישט זאגן אוי אדער וויי נור איי דאס איז ר"ת אברהם יצחק יעקב, און זאל מכוין זיין אז אין זייער זכות זאלן מיר גיצוי ווערן פון אקע צרות, ספר צוואה מחיים:

דארט אות ב' ברכות אות ו' שרייבט עהר הנה אוי ווי מ'מאר נישט מען קיין מלאכה אין דער צייט וואס מ'מאכט אברהם ווי

בעורו מברך כמבואר בש"ע סי' קצ"א סעי'ג וכתב המנ"א שם סעיף קטן ב' וז"ל דמוטב לדלג הברכה מלעשות מלאכה בעורו מברך וסיים המנ"א שם דאפי' תשמיש קל אסור לעשות, לכן כאשר יצר ינגב תחילה הידים ואח"כ יברך ובענט"י יברך תחילה ואח"כ ינגב וכן הברכה אחרונה שאחר המגילה ולא יברך בעורו כורך המגילה אלא או כורך ואח"כ מברך או מברך ואח"כ כורך וגם כל הקהל כיון שמכוונים לצאת י"ח בברכת החזן צריכים לזהר בזה מאד שלא יכרכו המגילה בעור החזן מברך:

שם באות ג' גזל וז"ל עיר שיש בה שני בתי כנסיות ובאים אורחים לעיר ואחד מביהכנים האחד הולך ומפתה לאורחים שיבואו להתפלל בביהכ"נ שלו הוי גזל כי האורחים בלתי פיתוי יש מהם רוצים להתפלל בביהכ"נ זה, ויש רוצים להתפלל בביהכ"נ אחר, וזה שמפתה שילכו אצלו הוי גזל, מביט ח"ג סי' מ"ח יפה דלב חלק א' סי' קנ"ז אות ח', דברים אלו מכאיבין לבו של אדם לראות עד כמה חומרו של גזל:

ס' שמי"ט אין ש"ע סימן קצ"א סעיף ג', שרייבט דער מנן אברהם דארט סעיף קטן ב' מיט דעם לשון ס'א"ז בעסער צו איבער דיפער א ברךה איידער צו טוען אמלאכה אין דער צייט וואס מ'מאכט אברךה, פיהרט אויס דארט דער מג"א אז אפילו א קלייניגקייט מאר מען אויף נישט טוען, דריבער זאל מען ביי אסר יצר פריהר אב ווישען די הענד נאכהער זאגן די ברךה, און ביי על נטילת ידים זאל מען פריהר זאגן די ברךה נאכהער אב ווישען די הענד, אויף ביי די ברךה נאך דער מגיכה זאל מען נישט זאגען די ברךה און איין וויקליין די מגיכה, נור אבער פריהר איין וויקליין און נאכהער זאגען די ברךה אדער פריהער זאגן די ברךה נאכהער צו וויקליין די מגיכה אויף דער קהל ווייז ענין מבין יוצא זיין ויער חוב מיט דער ברךה פונם חזן פרויכין זעהר גיהט זיין זיי זאגן נישט וויקליין די מגיכה אין דער צייט ווען דער חזן זאגט די ברךה:

דארט אות ג' גזל דאס איז זיין לשון, אשטאדט וואס ס'איז אין איהר פארהאנגן צוויי שוהקין, און אז ס'קומען אורחים אין שטאדט, און איינער פון איין שוהל געהט און הייבט איבער די אורחים זאגן קומען דאוויגן אין זיין שוהל הייסט עס גזל, ווארין ווען ער זאל נישט אהן ריידיגן די אורחים וואקטין מדייך גיגאנגן אין דער שוהל און מדייך, און דער שוהל און אז ער ריידיט זיי איבער זאגן געהן אין זיין שוהל הייסט עס גזל מביט ח"ג סימן מ"ח, יפה דלב חלק א' סימן קנ"ז אות ה', דאס מאכט זיין דאס הארץ פון מענטש צו זעהן ווי הארב ס'איז דער איסור פון גזל:

עוד שם אות ג' גילות, המגלחים זקנם עוברים בכל פעם על חמשה לאוין ואם המגלחו הוא ישראל עובר עוד חמשה לאוין דעל כל לאו יש ג'כ הלאו דלפני עור, כי המגלח והמספר גם כן עובר וממילא הם עשרה לאוין, ועל המספר יש ג'כ אותן העשרה לאוין וביחד הם עשרים לאוין, ועיין בפנים הספר שם בדיני גילות מעשה נפלאה שאירע דהרב ר' יעקב אבואלעפייא בזמן האר"י הק' ז"ל שראה לאותן שגלחו זקנם שבאו בגלגול פרות, ורמז בפסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא ת'שחית ר'ת פרות; והגה"ה מבעהמ"ח ואמרו אמן ווכדי להלחיב את לב הקורא אעתיק משיב בקיצור שליח בשם ספר יוין המשומר על הפסוק הזה דלא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך וז"ל כתב הר"ר זלמן בן הר"ר יהודה החסיד ז"ל אמר לי אבא מורי החסיד ז"ל שבימיו ה' מעשה בעשיר שה' מגלח זקנו וה' אבא מורי בא ומוחה בו ולא השגיח על דבריו כי אמר העשיר אסמנים אני ואיני יכול לסבול הזקן, ואמר לו אבא מורי ידוע תרע כי מרת יהי' אחריתך כי לאחר מותך יבואו מלאכי חבלה הדומין

דאך"ט אות ג' גילות, די וועלכע גאלין די בארד זענן יעדס מאהל עובר אויף פינף באוין [און אויב דער שערער איז אייד, איז דער מתנגד עובר אויף נאך פינף באוין נייך אויף יעדן לאן איז אויך דא דער לאן פון דפני עור נייך דער שערער איז אויך עובר ממילא איז דאך צו זאמען זעקס באוין, און דר שערר איז אויך עובר אויף די וועלכע זעקס איז צו זאמען צוואנציג, און עהר ברענגט דאך"ט אין דינים פון גידות אויך דעלליכע מעשה וואס האט גימראפין הרב יעקב אבואלעפייא, אין דער צייט פון האר"י הקדוש ז"ל, דאס עהר האט גיזעקט די וואס האפן גינאקט די בערד אז זענן מגוקגל גינאדירן אין קוה, און עס איז מרוקט אין פסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא ת'שחית ראשי תיבות פרו"ת:

(הגה"ה פון בעד המחבר ואמרו אמן, בדי צו דרוועקן דאס יודישי הארץ פון דער וועלדן מיר מעתיק זיין וואס דר קיצור שליח שרייבט פארן ספר יוין המשומר אויף דעם פסוק לא תקיפו פאת ראשכם ולא ת'שחית פאת זקנך וז"ל, הר"ר זלמן בן הר"ר יהודה החסיד שרייבט וזה לשוננו, מיין פאטער און רבי רבי יהודה החסיד ז"ל האט מיר גינאקט דאס אין זיין צייט איז גינאקט א מעשה אעושר האט זיך גינאקט די בארד און מיין פאטער פקעג איהם זאגן און עהר האט גיט גינאקט אויף איהם עהר האט גינאקט דאס עהר איז אומינק עהר קאן גיט ליידן די בארד, האט עהם מיין פאטער גינאקט, זאלקט וויסן אז דיין סוף וועט זיין ב'מיר נוארין נאך דיין מוים וועלן קומן מלאכי חבלה אין גינאקט פון קוה

דפרות ויהיו דורסין על פאת זקנך כי זהו עונש של המשחיתים פאת, זקנו, ותרע שכן הוא רמוז בתורה לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית רגל פרוה, וכשנפטר אותו העשיר היו יושבים אצלו כל הגדולים שבשפיארא ואבא מורי הי' שם והי' כותב שם אחד וזרק על אותו העשיר ותיכף קט על רגליו וכל היושבים שם ברחו מפניו מחמת הפחד, והתחיל אותו המר למרוט את ראשו ותולש בשערותיו, אמר לו אבא מורי מה לך אמר לי אוי לי שלא שמעתי לך אמר לו הגידה נא לי מה נעשה לנשמתך, אי לי כשיצאה נשמתי בא מלאך מחבל ודומה לפרה גדולה והביא כלי אחד מלא זפת וגפרית ומלח וקבל נשמתי והניחה לתוכו ולא היתה יכולה לצאת משכו ובא מלאך אחי מבית דין של מעלה ונטף מאתו אותו הכלי עם נשמתי אשר בתוכו והעלה אותי לפני ביד הגדול של יוצר נשמות ואז יצאה בת קול מפי הבית דין ואמרה לי קרית ושנית, אמרתי לו קריתי ושנית, מיד צוה להביא חומש וא"ל קרא בו מיד כשפתחתי הספר מצאתי כתוב ולא

און וועלדין מ'רעטין אויף די עקין פון דיין בארד ווייל דאס איז די שטראף פון די וואס גאלדין אפ די עקין פון די בארד, אבראיה, ס'איז אזוי מרומז אין דער תורה לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית רגל פרוה, און אז דער עושר איז גישטארבן זענען דארט גיוועזן אלע גרויסע צייט פון שפיארא און מיין פאטער איז אויך גיוועזן, האט מיין פאטער אויף גע- שריבען אויף פאפיר אשם און האט ארויף גיווארפן אויף דעם מת, איז עהר תיכף אויף גישטאנען אויף זיינע פיס און אלע וואס זענען דארט גיוועזן זענען אנגלאפן פאר עהם מחמת פחד, האט עהר זיך אהן גיהויבן רייסן די האר פונ'ם קאפף, האט מיין פאטער צו איהם גיזאגט, וואס איז מיט דיר, האט דער מת צו עהם גיזאגט וויי איז צו מיר איה האב נישט גיהארקט זיינע רייד, האט מיין פאטער צו עהם גיזאגט זאג מיר וואס איז גיווארן מיט דיין נשמה, האט עהר גענעפערט, אז מיין נשמה איז ארויס פון מיר איז געקומען עהר אגרויסער מלאך מחבל ווי אקוה און האט גיבראכט אבקי פול מיט סמאל און שוועביד און וואלץ און האט מיין נשמה אריין גינעמען אהין און איה האב שוין נישט גיקענט ארויס פון דארט, איז געקומען א מלאך פון בית דין ש'ר מעקה און האט גענומען פון איהם די בדי מיט מיין נשמה וואס איז גיוועזן אין איהר און האט ארויף גיבראכט פאר'ן בית דין הגדול, און ס'איז ארויס אבת קול פונ'ם ביד און האט גיזאגט צו מיר האסט גילערניט הויכט און משניות האב איה גענעפערט אז האב גילערניט כנ"ל תיכף האט מען גיהייסן ברענגען א חומש און האט גיזאגט צו מיר ליען אין איהם אזוי ווי איה האב נור

תשחית פאת זקנך ולא ידעתי מה להשיב, מיד שמעתי קול אחי שחי' מכריז
תנו גשמתו להביאה במדריגה התחתונה של גיהנום, ועתה הביטו וראו נא
אחי ורעי כמה גדול עונש המגלה שער זקנו השם ישמרנו עכ"ל:

והדרך המגלה זקנו דרכו בטומאתו לגלח גם את פיאותיו שהם עוד ב' לאוין
ומי הוא זה אשר מפני כבוד המדומה יפקיר את נפשו להתחייב
שבעה לאוין ובכל לאו יש ל"ט מלקות שבעה פעמים ל"ט הוא רע"ה מלקות
כמנין רעה ואם כי אין עתה רשות ב"ד להלקותו ידע בבירור כי שם בעלמא
דאתי יקבל כל המלקות ע"י מלאכי חבלה אשר שם יותר הם כאבים מן
המלקות של מטה ולפעמים יזדמן שיסובב שיקבל מלקות גם בזה וזעולם
וכלל אמרו חז"ל אע"פ שבטלו סנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו מי
שנתחייב סקילה או גופל מן הגג או חי' דורסתו כו' וכן כל ד' מיתות
ובודאי כן הוא בעניני מלקות, וכל איש אשר בשם ישראל יבונה הוא
מוכרח להאמין בדבריהם הקדושים ז"ל, כאשר נפסק ביו"ד סימן קי"ט

גי'ענינ' דאם ספר קאב באלד געפונ'ן געשריבען „ורא תשחית פאת
זקנך“ קאב איך נים גיוויסט וואס צו ענפערין, באלד קאב איך גיהערט
אקול וואס קאט אויס גירושין פיהרט די נשמה אין דער אינגערשטער
מדרגה פון גיהנום, יעצט קוקט זיך צו און זעהט מייער' ברויטער ווי
גרויס ס'איז דער עונש פון די וואס גאלען די בערד השם ישמרנו, עד
כאן לשונו:

און דער סדר פון די וואס גאלען זיך די בארד גאלין זיך די פאות אויף אפ
וואס דאס איז נאך צוויי לאוין, און וועלכער מענטש וועט פאר דעם
נארישען פבור וועגן מפקיר זיין דאס נפש צו חייב זיין זיבען לאוין און
אין יעדער באו איז דא נאך און דרייסיג מלקות זיבען מאהל זיינאון דריי-
סיג פערעפט צוויי הונדערט פינף און זיבעציג מלקות וויפיל רע"ה
פערעפט, און אפילו יעצט וואס דאס בית דין האט נים קיין דשוות צו
שלאגן מלקות, ברויך מען וויסן פבירור אז אויף יענעם עולם וועט עהר
אפ געמין די מלקות דורך מלאכי חבלה וואס דאס מהומט מעהר וויי פון
די מלקות פון דער וועלט, און אמאהר מרעפט אז מ'איז מקבל מלקות
אויף אין דער וועלט, ווי די חז"ל זאגן אפגל האמט די סנהדרין זענען
פמל גיווארן אבער דער דין פון ארבע מיתות ב"ד זענען נים פמל
גיווארן. דמשך אז מ'איז חייב סקילה, אדער ער פאלט אראפ פון ראש
אדער אחר'ה הארג'ט איהם, און אזוי אקלע ארבע מיתות, אין מלקות
איז פוודאי אויך דאס זעלבע, און יעדער וואס מראגט דעם נאמין יוד
ברויך און איז מחויב צו גלייבן די הייליגע חז"ים הייד ווי דער יורה
דעה

בפירוש מי שאינו מאמין בדברי חז"ל הרי הוא כעב"ם, וכל דבריהם הם כנחלי אש ודי בזה:

עוד באות ה' הפסק, אמרו בחגיגה דף י"ב ע"ב כל הפוסק מדברי תורה לדברים בטלים מאכילין אותו נחלי רתמים, ואיתא בס' חסידים שאינו מקבל שכר על אותו הלימוד אלא נענש עליו, וע"ז ידוע כל הדו"ס, והורא את דבר ה' ישים עצמו כאלם מדברי שיחה בעת לימודו, ואם דבריו נשמעים ימחה ביד אחרים המדברים, אורות אלים ד"ו ע"א, וע"ש בזהר ח"ג דף קס"ב אמרו במתיבתא דרקייע מאן דפסק מילין דאורייתא על מילין בטלין יתפסקון חייוהי מהאי עלמא, ודינ' קיימא בהאי עלמא, ובאבות דר"נ פרק כ"ו תלמידי חכמים מתים קטנים לא מפני שמנאפין ולא מפני שגוזלין אלא מפני שפוסקין מדברי תור' ועוסקין בשיחה בטלה, ואם מוכרח להפסיק התיקון הוא שיסגור הספר שזה הוא כמי שגמר הלימוד, ואולי בזה תהיה ארוכה קצת ונקה מהעון החמור הלזה. בחורי חמד שמעו ותחי נפשכם, עכ"ל הספר הקדוש דמשק אליעזר:

דעה פסק'נט סימן קי"ט בפירוש אז ווער ס'גלויגט נישט אין דב'רי חז"ל האט דעם דין ווי אעב"ם. אין זייער רייד זענען ווי קולין פייער ודי בזה: דאָרט אין אות ה' הפסק, אין מסכת חגיגה דף י"ב ע"ב ווער ס'איז מ'פסיק פון דב'רי תורה צו דב'רים בטלים מאכט מען עהם עסין גרעניגדיגע קולין, אין ספר חסידים שטייט אז מ'איז נישט מקבל קיין שכר אויף דעם לימוד נור מ'ווערט נאך גענשט אויף דעם לימוד. און אויף דעם גרויז מען גינגט קלאנגען, און דר וואס האט מורא פאר השי"ת גרויז ויך מאכט ווי אשמועסער און נישט ריידן אין מ'יט'ן לערנען, און אזויב עהר איז נאך בפת זאך עהר נאך ווערן אז אנדערע זאלן אויף נישט ריידן, אורות אלים דף ו' ע"א, דער זוהר הקדוש חלק ג' דף קס"ב גרענגט, אין הימער זאגט מען ווער ס'איז מ'פסיק פון דב'רי תורה צו דב'רים בטלים וועט אפ גיהאקט ווערן זיין לעבן פון דער וועלט און זיין משפט ווארט אויף עהם אין יענער וועלט, אבות דר' נתן פרק כ"ו תלמידי חכמים שטארבן יונגע הייט נישט ווייל זיי גילן אדער זענען מנאף ח"ו, נור ווייל זיי זענען פוסק פון דב'רי תורה און ריידן גלייכע שמועסן. אז מ'גרויז אבער נויטיג מ'פסיק זיין איז דער תיקון אז מ'זאגט פאר מאכט דאס ספר איז דאס גלייך ווי מ'ענדיגט דאס לערנען אפער וועט דאס זיין אשטיקל רפואה צו דער גרויסער זינד. זייער יונגע לייט הערנט ייך צו און איהר וועט לאנג לעבן, ביז אהער איז דאס קשון פון ספר דמשק אליעזר:

הטבת חלום על ידי עצמו

הנה שאלתי להרה"ג הגדול הצדיק המפורסם איש קדוש כקש"ת מו"ה ר' שמואל ז"ק אבר"ק ביאלע-גדול המפורסם בשם מיראספאלער עליו בהיותי בביתו, מה יעשה אדם הרואה חלום קשה ואין לו מן המוכן תלמוד רחמי להטיבו, ומה שאומרים הרבש"ע שנוצר בברכות ג"ה ע"ב ובש"ע סי' ק"ל הלא הוא דוקא רק על חלום רחוק ולא ידע מה חזי, כמו"ב מלשון הנמ' שם האי מאן רחוק חלום ולא ידע מה חזי ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו ולימא הכי רבש"ע, וכן הוא הלשון בש"ע הנ"ל, אבל אם אדם רואה חלום קשה ויודע חלומו, ע"ז אמרין שם בנמ' ובש"ע סי' ר"ב הרואה חלום ונפשו ענומה עליו ייטיבנו בפני שלשה לייתי תלמוד ארחמי לי, כ"ה גירסת הרא"ש והש"ע סי' ר"ב ולימא כו', וא"כ מה יעשה האדם שראה חלום קשה ואין לו מן המוכן תלמוד רחמי לי שייטיבנו בפניהם, ובפרט לפי מנהג הרבה מקומות שאין אומרים הרבש"ע כלל, ואפי' באותן המקומות שאומרים כתבו האחרונים דיאמר הרבש"ע בשעה שהכהנים מאריכין בניגון של וישמך או ויחונך, אבל בשעה שהכהנים אומרים את התיבות לא יאמרו הציבור שום דבר רק ישמעו היטב בכונ' את התיבות מפי הכהנים, וא"כ לפי רוב המקומות שהכהנים אינם מנגנים כלל בסוף

מיר האבען אמאזק גיפרענט הרב הגאון הצדיק וכו' הר"ר שמואל ז"ק שליט"א אבר"ק ביאלע, וואס זאך מוהן א מענטש וואס זעהט א שווערין חלום און האט גיט קיין דריי פריינד זאגן איהם מטיב חלום זיין, און דאס וואס ס'ווערט גיברעט אין ברכות ג"ה ע"ב און ש"ע סי' ק"ל, אז מ'זאגט זאגטן רבש"ע ב"י ברכת כהנים, איז נור אז עהר ווייסט גיט וואס עהר האט גיזעט, און ווי ס'שטייט דאס לשון אין דער גמרא וז"ל ידע מה חזי וכו' און אזוי שטייט אויך אין ש"ע הנ"ל, אבער אז מ'זעהט א שווערין חלום און ווייסט דעם חלום, זאגט דאך די גמרא הנ"ל אז איינער זעהט א חלום און עהר איז מרויער, זאך עהר דעם חלום מטיב זיין פאר דריי פריינד, און וואס זאך מוהן א מענטש וואס זעהט א שווערין חלום און האט גיט גרייט קיין דריי פריינד זיי זאגן עס מטיב זיין ויפערט אז אויך אסך ערמער זאגט מ'גייט קיין רבש"ע, און אפי' ווי מ'זאגט יו רבש"ע שרייבן די אחרונים אז מ'זאל זאגן ווען די כהנים זענען מאריך מיט'ן ניגון פון וישמך או ויחונך אבער ווען די כהנים זאגן די ווערמער זאך מען גאר גיט זאגן נור אויס הערין מיט בונד די ווערמער פון די כהנים, א"כ אז אין פיהל ערמער זינגען די כהנים גאר גיט ב"י וישמך ויחונך

הברכה של וישמרך ויחונך ואם כן א"א לומר הרבש"ע ומה יעשה האדם שחלם לו חלום קשה אם אינו יכול לומר הרבש"ע כנ"ל ותלתא דרחמי ל" לא מוכן לו, מה יעשה:

והשיב ל" כי בשעת הדחק יש לסמוך על הירושלמי מפורש פרק אין עומדין שכל אחד יכול להטיב חלומו ע"י עצמו, ואמר לי שמצוה לפרסמו ולהדפיסו לזכות הרבים, וקיימתי המצוה לשמוע דברי חכמים, והעתקתי והדפסתי את דברי הירושלמי אות באות בכאן, וז"ל הירושלמי ברכות פרק אין עומדין הלכה א':

ר' יונה בשם ר' תנחום בי ר' חייא, זה שהוא רואה חלום קשה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלי אבותי שיהיו כל חלומותי שחלמתי בין בלידה הזה בין בשאר הלילות בין שחלמתי אני ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה, לברכה ולחיים ואם לדבר אחר כשם שהפכת את מי המרה למתיקה ומי יריחו ע"י אישע למתיקה ואת סללת בן בעור לברכה כן תהפוך את כל החלומות הקשים ומה שחלמו לי אחרים למזבחה לברכה ולרפואה ולחיים לשמחה ולששון ולשלום, הפכת מספרי מחול לי פתחת שקי ותאזוני שמחה למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך דך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך אז תשמח בתולה במוהל ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אכלם לששון ונחמתיים ושמתים מינוגם, עכ"ל הירושלמי אות באות:

וַיַּחֲנוֹךְ קָאן מִעַן דְּאֵד נִיט וְאִגִּין רַבשָׁע, וְאִם זָאל אִמְעַנְמִישׁ מַהֲוִין אִזְ סִ'הָאִם עָהִם גִּיחְלוּסִיט אִשְׁוֹעָרְעָר חָלוּם, אִזְ קִיין דִּרְיִי פִרְיִינְד הָאִם עָהִר נִיט אִזְ רַבשָׁע קָאן עָהִר אִוִּיד נִיט וְאִגִּין:

הָאִם עָהִר מִיר גִּינְעַנְפֶּרְט אִזְ בְּשַׁעַת הַדְּחָק קָאן מִזִּיד סוּמָה וַיִּין אִוִּירִין יְרוּשְׁלַמִי פֶרֶק אִין עוֹמְדִין אִזְ יַעֲרָר קָאן יִיד אִקִּיין מְטִיב חָלוּם וַיִּין אִזְ עָהִר הָאִם מִיר גִּינְאָנְט אִזְ סִ'אִי אִמְצָה דָּאִם מִפְּרָסִם וַיִּין אִזְ דִּרוּקִין בְּקִדִי מְזִבָּה וַיִּין הַרְבֵּים, וְעִנִּין מִיר מְקִיִּים דִּי מְצָה לְשִׁמְנֵעַ דְּבִרִי חֲכָמִים אִזְ דָּאִם מְעַתִּיק גִּינְוִעִין דְּעָם יְרוּשְׁלַמִי אוֹרִת בָּאוֹרִת אִזְ דָּאִם דָּאִם קִשׁוֹן הִירושְׁלַמִי בְּרִכּוֹת פֶּרֶק אִין עוֹמְדִין הִלְכָּה א', וְעָה אִין פְּנִים:

הנה אחר הערכת החלק הראשון מצאתי אשר מה שכתבתי בס' צ"ד שקדמני גדול אחר בעהמ"ח ארין חמדה בהקדמתו הובא בספר לקוטי שושנים חלק א' אות כ"ו, וברוך שכוונתי:

תם ונשלם חררה ראשון בסיעתא דשמיא.

סגולה להצלחה

עוד ראיתי סגולה גדולה להצלחה באפוקי שבתא בכל השבוע הבאת מבתי"מ שהי' ספון וטמון מהרב הגאון הקדוש הצדיק המפורסם איש לקי כבוד קש"ת מו"ה ר' לוי יצחק וצוקללה"ה אבר"ק בארדימשוב, בעל המחבר ספר קדושת לוי זי"ע ועכ"א, וז"ל הכתי"ק:

סגולה גדולה להצלחה שיאמרו האנשים ונשים והטף בקשה זו בכל מוצ"ש קודם הכרלה ג' פעמים, ובמות אני בה' שיצליחו בבני חיי ומזוני בודאי בטח בעזרה"י, בזה הלשון:

נאך האבין מיר געפונן אסגולה צו הצלחה בכל ענינים, שבת צו גאבט'ס צו זאגן, פון דעם הייליגען ברוך שוב"ב'ער רב הרב הקדוש רבי לוי יצחק זצ"ל פון קתב יד קדשו מיט דעם לשון:

אסגולה צו הצלחה מאנסלייט און ווייבער און קינדער אלע זאלין זאגן פאר הצלחה דריי מאהל, זענין זיי בטוח או זיי וועלן גיהאפן ווערן מיט קינדער און גיוונד און פרגסה וכל טוב בעזרה"י:

נאט פון אברקם און יצחק און פון יעקב באהיט דיין פאלה ישראעל פון אלעם ביזין אין דייגם לויב או דער דיבער

שבת קודש גייט אונזעכ אז דיא וואך זאל אויגו קומען צו אמונה שקימה, צו אמונת חכמים, צו אהבת ודיבוק חברים טובים צו דביקות הבורא ברוך הוא, מאמין צו זיין בשלש עשרה עיקרים שלך ובגאוקה שלמה וקרובה במהרה בגמינו ובתחתית המתים, ובגבואת משה רבינו עה"ש, רבש"ע הוא ביסט דאך אנותן לענה כח, גיב דיינע ליבע יודישע קינדערדיך אויך כח דרך צו גלובין, און דרך צו דינען און ווייטער גוינעם גישט, און דיא וואך זאל אינו קומען צו גיוונד, און צו מזל, און צו ברכה, און צו הצלחה, או צו חסד, און צו עושר וקבוד, און צו פני, חיי ומזוני, לנו ולבך ישראל אמן:

ב"ה

**אין ליכט
פון תורה
ספר
ואמרו אמן**

חלק ב'
(בלשון הקודש ואידיש)

48

**הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק**

ואמרו אמן

חלק שני

בו יבואר בעזה"י מה שאספתי עוד הרבה מאמרי חז"ל מגדול השכר של עניית אמן, ואמן יהא שמ"י רבא בכוונה, וגדול העונש המתעצל בענייתם עם עוד הרבה הוספות ודינים נחוצים המסתעפים מדיני ענייתם. אשר חסרתי בחלק הא' אשר לקטתים עוד משי"ם זוה"ק ומדרשים וספרי מוסר להלחיב את לבן של ישראל לאבינו שבשמים בעניית אמן בכוונה, ומגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים עם מעט נוסף משלי בעזה"י אשר חנני השית להכריע וכבא לשוכה הקדושים, וזכותם יעמוד לכל ההוגים בו שיזכו לרב טוב בזה בזכות אבותי ולברכה, ולגאולה שלימה ברוחניות ובגשמיות בב"א.

הק' יהושע אלטר ווילדמאן אבד"ק קאנסקיוואליע
מלפנים אבד"ק ביראדקי

כעת חונה פה ירושלים עיה"ק תוכב"א

בעה"מ ספרי עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע, ואמרו אמן ח"א. בלאאמור הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' אלימלך אבד"ק מיואטש זעללה"ה אשר מנחתו כבוד פה עיה"ק ירושלים תוכב"א נין ונכד להאי סבא קדוש הרבי ר' אלימלך בעה"מ ספר נועם אלימלך ולמעלה בקודש אבותי הקדושים הרב"א והמג"ע ותחוי"ט כולם זצוקללה"ה זכותם יגן עלינו ועכ"א.

נעצט דריקען מיר בעזה"י דעם צווייטען טייל ואמרו אמן ויישר
אנייטשליקען פערנייגען וואס מיר האבין פאר עקלט אין דעם ערשטן טייל
וועלכע זענען אגרויס דער נעקונג צו דם יודישן פאלק פון די קרויסע מציה
צו ענטפערן אמן אין אמן יהא שמ"י רבא מיט כוונה האבין מיר איבער
גיגעט נעצט איידעלעס איידעלעס נאך דעם וואס זיין אז נעכער נאל דאס
נרינג פארשטיין אין ווער עס נעמט לערנען אין דעם ספר וואס דא נעמט
נישארדיג תורה ומוסר פון אלע הייליגע צדיקים, נעמט ויישר זכות מנחם ויין
איידעלעס וואס זיין וואס נעמט לערנען מיט געויר, אין פריקעה, אין הייליגה, אין
אין צו אריינלעבן מיט, אין צו נחת פון מיינער, אין צו אנאילה שלימה
במקרה קמינו אמן :

דפוס

אברהם יצחק פריעדמאן

לוח המפתחות

הקדמה

מדרג ג'—ח'

איזהו נרנרים בפולפולי דאורייתא

נרנר א'. בתום יבמות דף ו' ע"א לישב קושי' עצומה על ב' אוסנים. מדרג ח' עד י"א. פולפול עצום בזה בעזה"י.

נרנר ב'. שבועות כ"ה בסוגי' דשכיר ליישב שם ע"ד הפולפול דברי הרמב"ם ז"ל התמוהים בפ"א מהלכות שכירות. ולישב שם קושי' העולם. מדרג י"א—י"ב.

נרנר ג'. בשבועות ד' מ"ב. בסוגי' דמנה לאביך בידי והאכלתיו פרס. דף י"ג—י"ד.

נרנר ד'. סוטר ראית הרב מפדוואה מה' שדוהה דברי המתיר בבישל ב' בצים ונמצא באחד מיסוד דם והבאתי רא' ברורה לדברי המתיר, ומה שכתבתי שם בשם הפלתי הוא בסקי'ג שם. דף ט"ו—ט"ז.

התחלת הספר

צריך לעשות תשובה מי שלא ענה איזה אמן. וכיש איש"ר. אות א' דף י"ז.

מאי העונש מי שלא מכוון באמן. ומהו מכריזין עליו. שם. ובאות י"ג דף כ"ה. והמכוון באמן השכר טוב. שם.

עניית אמן בקול רם. שם. ובאות ו' דף כ"א. ובאות כ"ה דף מ"ז. ובאות נ"ח דף

ס"ח—צ'. ובאות ס' דף צ"א. ובאות ע"ה דף ק"א.

אלו שעושים עצמם אלה בעניית אמן מלא פניהם קלון ס"ת אמן. אות ב'—ג' דף י"ח.

מי שאינו עונה אמן חייב מיתה אפי' שומע מפי קטן וחייב למסור נפשו על עניירתו

אות ד' דף י"ח. ובאות כ"ג דף מ"ה.

נוטריקון של אמן. שם. ובאות י"ג דף כ"ה.

הרשעים וצדיקי אוה"ע שעונין אמן מתוך גיהנם ניצולים מגיהנם לאחר שסבלו הרבה

עונשים ויוסורים. אות ח' דף י"ט. ובאות ע"ה דף ק"א.

ההיכל של אלו העונין איש"ר. אות ו' דף כ"ז.

בכל זמן דאמרי ישראל בקור איש"ר מברך קוביה אתמלי רחמין וחיים על רשיעי

שבניהם. אות ז' דף כ"ב. ובאות ע"ה דף ק"א.

הגידו לרשביי בישיבה של מעלה, מי שפוסק מדברי תורה לדבר דברים בטלים.

ומי שמקצר באמן ולא מאריך בו. מתקצרים ימיו ר"ל. ומאן דמקצר בא' דאחד,

ומאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו. אות ח' דף כ"ב.

עד היכן קדושת איש"ר סליק, ולמה קדושת איש"ר בתרגום. אות ט' דף כ"ג. אות נ"ט ד' צ'.

בעניית איש"ר צריכין לעורר כל האיברים בכח גדול, ועיז מעורר כח קדושה העליונה,

ונשבר כח ותוקף הסט"א, ומי שאינו עושה כן אתתקף בו הסט"א ר"ל. אות י' דף כ"ד.

לברך ע"כ מה שנדרגה מהעוה"ז ואם לאו נקרא גזלן. ע"י הברכות ממשיכין חיים

ממקור החיים. ויורברכו האבות והבנים. והמברך נוטל חלק בראש, ומכריזין עליו

בשמים זאת הוא הדורן ששלח איש פלוני להקביה. והברכה שעונין עליה אמן

איהו בקיומא דקרא יאות. וכיש אם רבים עונין עליה אמן, ועל אמן מעטר לההוא

ברכתא בעטריין עילאין. אות י"א דף כ"ה כ"ז.

מי שאינו מכוון באמן עונשי' רב ועי' אמן ממשיך ברכות ממקור העליון לכנסת

ישראל. וכמה פתחין דברכאן פתחין ליה לעיכא. וכמה טובות משתכחין בכל

עלמין ומהו שכרו בעוה"ז ובעוה"ב. אות י"ב דף כ"ז.

לוח המפתחות

צריכין לשמוע ולנטור הברכה מהמברך ולחכות להשיב אמן. שם ובאות כ"ח דף ג"ה.
עונש להנהיג גברי דמבוי לאתבא אמן. באות י"ד דף כ"ח ובאות מ"ו דף ל'.
ובאות א' דף י"ז.

העונש למי שאינו עונה אמן אפילו על ברכת תינוק, וכ"ש שאר אמונים, ומעשה
נורא שסיפר הג"ר אבדח הספרדי ז"ל להגאון בעל הלבושים ז"ל. אות מ"ז דף ל"ג-ל"ד.
להזהר בכל אמן, ומעשה נפלא מספר "מוסר ודעת" לברך אמן אחר ברכתיו בלעולם
אל יחסרנו. אות י"ז י"ח י"ט דף ל"ז-מ"ב.

התעוררות ותוכחה להזהר בעניית אמן. אות כ' כ"א דף מ"ב מ"ג.
להזהר בכל אמן, וביחוד לאחר ברכת מחי' המתים, ולאחר ברכת המחזיר שכינתו

לציון, ולאחר ברכת ופרוס בו ועל ירושלים. אות כ"א דף מ"ד. ואות כ"ז דף מ"ח.
קודם התפלה יאמר יהוה שתעלה כוונת אמן שלי עם הורעים לבוין, ויזכה בדמעות
שליש על אותם האמונים שלא ענה. אות כ"ג דף מ"ח.

לעתיד נשאל כל אדם אם היה בגדר צדיק לקיים בכל יום, צ' אמונים, ה' קדושות,
י' קדישים, ק' ברכות. אות כ"ג דף ובאות כ"ז דף ג'.

כל איש ישראל ששמוע ביכח מישראל אפילו מאשה וקטן ואינו עונה אמן חייב
מיתה לשמים ומגדן אותו, וחייב למסור נפשו על עניית אמן. שם, ואות ו' דף י"ח.
פ"י המשוב וצדיק באמתו יח' פ"י מי שהוא צדיק שעונה צ"פ אמן ויחיה, ימשלימן
לו שנותיו באריוש, וזכה לישב במדור הצדיקים, ויחיה חיים נצחיים ופ"י על הפסוק
ויהיו חיי שרה. אות כ"ג דף מ"ז-מ"ח.

המברך ק' ברכות בכל יום בכונה ינצל ממגפה ומדבר ומכל רע ר"ל, ויתעשר בכל
טוב, ושואב מים חיים. אות כ"ד דף מ"ז.

הברכות מחזיב אדם לומר בקול רם כדי שיחיי בהם עניית אמן. אות כ"ז דף מ"ח.
חשפון וסדר צ' אמונים בסדר התפלה של חול. אות כ"ז דף ג"ב-ג"ב.

הצ' אמונים של שבת קודש. אות כ"ח דף ג"ב-ג"ד.

הארז"ל ה"י עונת אמן אפי' אחרי מאה אנשים ששמע מהם ברכות השחר. אות כ"ח דף ג'.
לענות אמן אחרי כל הברכות וקדישים, ועל היהודי שלאחרי קהלת, ועל ורחמן
שבברכת המזון.

גודל שכר עניית אמן יותר מהמברך שמוסיף בח וגבורה למעלה, ואין לך גדול לפני
תקביה בעניית אמן. אות כ"ט דף ג"ה.

שלא לאמר תהלים ותחנונים בעת חזרת השי"ן שלא יבוא חיו לאמן יתומה וקטומה
וחטומה, ונקרא מנאץ. אות כ"ט דף ג"ו.

אסור לדבר שיחה במילה בביהכנים, ויעמדו אנשים משניחים על זה, אות ל' דף ג"ז.
ההגיה מהמחבר שיברך בקול רם וישעו העומדים אצלו ויענו אמן בשם הראשונים ז"ל

אות ל"א דף ג"ח, ובאות ל"ב, ל"ג, ל"ד, מ' דף ס"א.
אם מותר לענות אמן בשעומד לאחר ברכת יוצר אור ואילך. אות ל"ז דף ג"ט.

צוואת האזון והאף לא מוקרי צוואה לרדת הנריא ז"ל. אות ל"ז דף ג"ט.
בעניני אמירת חשם בדרקוק. אות ל"ז, ל"ח, ל"ט, דף ג"ט-ס"א, ובאות

מ"א דף ס"ב, ובאות נ"א דף ע"ג.
שיבוין בשילוב הוי' ואדנות, ביום תהלת הוי' הנורא, ובלילת תחלת אדנות נוקבא.
שם הפרמינ סימן ה' סק"א. אות ל"ט דף ס' ס"א.

לוח המפתחות

פירוש מהאריז"ל ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. פ"י ויהפך ד' א' את הקללה לברכה. פ"י ויארהב קללה ותבואהו. עכ"ל ספר הנק. אות מ' דף ס"א ס"ב.

ג' הערות על ספרי וא"א חלק ראשון

בענין אמירת שם הקדוש אדנות שיש לפניו אות כמו לוי' כ"י מ"י הערה א'.

אות מ"א דף ס"ב ס"ג.

אות מ"ב דף ס"ג ס"ד.

אות מ"ג דף ס"ד.

בענין עניית אמן אחרי המזמן בשם. הערה ב'.

שיש לענות אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה. הערה ג'.

אות מ"ד ד"ס"ה—ס"ו.

אם רשאי הש"ץ לענות אמן אחר ברכת כהנים.

וכן אם רשאי הש"ץ לענות אמן אחר ברכת כהנים. בברכה ג' וישם לך שלום.

אות מ"ה דף ע'.

וכן אם מותר הש"ץ לענות אמן אחר ב"ב ברכת לברך את עמו ישראל באהבה.

אות מ"ה מ"ו דף ס"ה—ע'.

יחיד עומד בתפלה בסוף ברכת ההודאה מותר לענות אמן אחר ברכת כהנים ברכת לברך אע"י באהבה.

אות מ"ז דף ע'.

גם הש"ץ שמיניע לברכת כהנים יכוון לבו לומר ה' פסוקים של ב"ב לשם ברכה בהתלהבות ומעלת הש"ץ הנזהר ומכוון בזה, ולהיפך.

אות מ"ט ג' דף ע"ב.

התעוררות גדול מה שיכוון האדם בקומו משינתו בבוקר, ושיברך הברכות בהתעוררות ובכוונה גדולה, ולצייר תמיד כנגד עיניו הפסוק שויתי וכו', ולצייר לפניו תמיד השם בנִקוד וראה בין בתורה ובין בתפלה, והוא מסוגל לנרש השטן והקל"י וכו' מספר הנק.

אות נ"א סוף דף ע"ב—ע"ה.

נשאלתי מ"ש אומרים בסוף שמו"ע, ובסוף ברהמ"ז עושה שלום וכו' ואמרו אמן. הלא בלחש וביחוד מי יאמר אמן, ובענין ליתן מעות מעשר הוא תיקון גדול, שהצדקה דוחה נזירות קשות, וכוה מותר לנסות את הקב"ה. פ"י הכתוב אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה, וכיצד יפריש את המעשר, ומהו מותר לעשות בכסף מעשר.

ויכתוב בפנקס מה שעשה בכסף מעשר, ולא יבוא לידי עניות הוא, וזרעו לעולם.

אות נ"ב ג' דף ע"ה—ע"ט.

גם ע"ש יעשר הימים, ודיוס העשירי יהיה כלו קודש לה' בתורה ובתפלה ובמע"ט.

לעשות חברה קדישא על יום העשירי, מי שאינו מבין התפלה בלחש יתפלל בלשון שהוא מבין, והוא הדין בברכת המזון בס' הנק.

פ"י הנמרא כל הקובע מקום לתפלתו אפי' אברהם בעזרו, בשם הנהיג הר"י סלנטר וצ"ל.

אות נ"ז דף ע"ה—ע"ט.

עוד פ"י על הנמרא הנ"ל מהמחבר.

סגולות עניות אישיר בכל כחו למחילת עונות ומעשה מס' החדדים. אות נ"ח ד' ס"ה—צ'.

סגולה ב' למחילת עונות להזהר בשמירת השבת בכל תנאיו ודקדקיו. אות ס"א ד' צ"ב.

סגולה ג' להנ"ל, לאמר בכל יום השירה בקור ובשמחה רבה. אות ס"ב דף צ"ב.

סגולה ד' להנ"ל, להעביר על מדורניו. אות ס"ג דף צ"ב.

סגולה ה' היא התבודדות עם הבורא ית"ש. אות ס"ד דף צ"ד.

סגולה ו' שישמע בחשק להתכנס שדורש דברי אנדה ויראת ה'. ולדקדק מאוד בתעמר עון נזל אפילו שוה פרוטה, וכן העושה מלאכת חבירו בלי אמונה, ודיוהה מההסתכלות

רוח המפתחות

בעריות שהוא עון סלילי ונקרא נואף. ולזהר בעון להיר, ולעשות עצמו כאלם.

אות ס"ה דף צ"ד צ"ה.

אם היו נותנים רשות להצדיקים שבג"ע היו באים לזה העולם לענות אמן ואישיר.

אות ס"ו דף צ"ה.

אם סיים הקדיש עד אחר דאמירן בעלמא ושמע מאחר שמסיים ג"כ הקדיש דאמירן

בעלמא, או איזו ברכה אחרת, יאמר אמן קודם יהא שלמא רבא. אות ס"ז דף צ"ה.

בברכת הוימוץ העונים ברוך שאכלנו משלו ישו קולם אל קול המברך. אות ס"ח דף צ"ו.

בהשלשה שמות מהשלשה פסוקים של ברכת כהנים יאמר ב"ה וביש. אות ס"ט דף צ"ו.

עניית אמן הוא דאורייתא, לכן אמרו חז"ל גדול העונדה יותר מן המברך.

אות ע' דף צ"ה.

התפלה שיאמר אחר אכילת המוציא. ועיי' התפלה בורא מלאך קדוש ומסלק הסיים

משלחנו. ואח"כ יאמר מזמור ה' רועי.

לזכות הרבים הרפסתי תפלה מרשערי ציון, המסוגלת מאוד להאומרה.

אות ע"ב דף צ"ח צ"ט.

מצוה רבה ללמוד עצמו יחודים לשכינה ובו מסעד ועזר להשכינה ומקרב הגאולה.

וכן הבעל הרחמים מקבל ברחמים וברצון כוונת לב האדם שמכוון אף כפשוטו אם

הוא בלי מחשבת ורה, ויאמר קודם התפלה לשם יחוד קובחיו כו' לא יהא אדם

בטל מן המצות, וקבלה בידו מאנשי מעשה שאף בעת שחיו יושבים במלים היו

ממשמשים בציצית ומסתכלים בהם, לקיים מצות וראיתם אותה. לא ברא הקב"ה את

האדם לתועלת גופו לא לתועלת נשמתו, ועיי' גורכך גם חנוף ומאיר, ובפרט משהנוף

מתחמם לדבר מצוה, עיי' עניינת אישיר בקול רם ובכל כחו ממש הקב"ה מתמלא

רחמים על החיים. ועל הרשעים שבגיהנם.

מעשה מזה"ק בברית ררב ספרא שדלג מאיגרא חדא לשמוע קדיש בצבור, וכמה מילין

מבין גלמוד מזה המעשה עיי'.

הצעמיל קמן מאאיז בעל נועם אלימלך זצ"ל.

תפלת השב ררבינו יונה ז"ל.

הנהגות האדם מאאיז בעל נועם אלימלך זצ"ל.

אות ע"ה דף ק"ט--קכ"ד.

השמות ח"ב

באות ד' דייח נוטריקון של אמן, עוד שמעתי מהרב ר' יצחק פרילינג שליט"א שראה בס' אור לישרים בשם הרב הקדוש אדמו"ר ר' יהושע מבעלז וצוקללה"ה נוטריקון על אמן ופירוש ורמז יקר על הנמרא דשבת קי"ט ע"ב כל העונה. אמן' בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן ופירש ע"ד הרמז כי תיבת אמן' נוטריקון אכילה ממון נשים ופי' כל העונה עצמו מלשון עינוי כלומר שהוא מענה את עצמו בג' דברים האלו ואינו רודף אחר אכילה ואחר הממון, ואחר תאות נשים אז פותחין לו שערי גן עדן:

באות ה' דף י"ט בשביל אמן שעונין הרשעים מתוך ניהנם ניצולים מניהנם אחר שסבלו הרבה עונשים ויסורים מצאתי ע"ז בספר ראשון לציון מבעל האור החיים הקדוש זצ"ל ד' קל"ז ע"ג וזלח"ק שם אחר שמביא שם דברי המדרש הלז כתב שם דיש ב' מיני רשעים מין א' אלו הרשעים אשר רק מחמת תוקף יצום עברו דברי השירה לאלו יש להם תקוה באחרית הימים ע"י עניית האמן שישינו ג"ע אחר עונשי הניהנם, אבל מין הב' אלו הרשעים אשר כשאט נפש הם בוגדים בהשירה והמה האפיקורסים שמנו חז"ל לאלו אין להם תקוה וחוללת כל עיקר לחלוטין עכלח"ק:

באות ל"ו ד' נ"ט כתבתי בשם ספר מעשה רב דהנוגע בצואת האף והאוזן א"צ נט"י וכתבתי שם שכדאי הוא הנריא ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק דאם אין לו מים שינקו ידי המיב ויתפלל כדעת הנריא ז"ל, והנה מה שכתבתי דבשעת הדחק יש לסמוך על הנריא ז"ל אף דחזו"נ דבספר חסידים סי' רנ"ב קאי כוונתי דדי בקינות, וגם בס' מור וקציעה מהגאון מו"ה יעביץ ז"ל פסק כן הובא דבריו בשע"ת סי' צ"ב דגם הוא ס"ל כהנריא ז"ל, אמנם יען ראיתי שהארי' ז"ל בשער הכוונות דף א' עמוד ג' בסדר ענין ברכת השחר לא ס"ל כהנריא ז"ל שכתב שם וז"ל גם הזהרני מאד מורי ז"ל שלא לחכנים האצבע לתוך האזנים לנקות הזוהמא שבהם בתוך התפלה מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח ואם עשה כך צריך נטילה עכ"ל שם:

וכ"פ הלבוש סי' צ"ב סעי' ו', וכ"כ השליח דף רנ"א ע"ב כדברי הרמ"א בשם המהר"ל בס' צ"ב סעי' ז' דצריך נטילה, וכ"פ בש"ע הרב הנרי' בס' צ"ב סעי' ז' גם החי"א כלל כיב אות ט' פסק כהרמ"א בשם המהר"ל הנ"ל דצריך נטילה גם בס' מחזיק ברכה הובא בשע"ת פסק שם דצריך נטילה, גם בס' אור צדיקים דף כ' אות ט' פסק ג"כ דהנוגע בצואת האף והאוזן צריך נטילה, לכן כתבתי דרך בשעת הדחק כדאי הוא הנריא לסמוך עליו אבל לכתחילה שלא בשעת הדחק כדאי צריך נטילה ככל הני גדולי רבנוותא דלעיל, אך בשעת הדחק כדאי הוא הנריא ז"ל ודעמי' הנ"ל לסמוך עליהם דדי בקינות:

באות מ"ח דף ע' כתבתי אשר אף שע"פ הלכה השי"ע עונה אמן על הברכה של הברכת כהנים וגם על הפסוקים עכ"ז כתב הפרמ"ג שם במש"נ ס"ק י"ד דלאחר הברכה הג' דוישם לך שלום לא יענה השי"ע אמן וכ"כ בא"ר וכ"כ בש"ע הרב אדמו"ר הנרי' ז"ל יעו"ש: אבל אח"כ מצאתי בהגדול

השמות

שבאחרונים הפריה בסי' קכ"ד אות י"ח באמצע דבריו שכתב שם וז"ל ומאי דמייתי סיעתא מדלא קתני ואם הבטחתו שהוא עונה אמן אלמא בכל גוונא לא יענה אמן כו' לאו מילתא הוא שהרי בליה בפי' [אין עומדין] אות גיב כתב שמצא כמדיר פי' תבוא שאם הוא מוכנס שחוזר לתפלתו רשאי לענות אמן ומי יוכל לחלוק על המדרש בלי ראוי מהש"ס והא ודאי הוי תיובתיהו ועיקר דקדוקם במשנה אינו, דלרבותא נקט נשיאת כפים וכ"ש אמן, והכי דייק קצת לישנא דמתניתין כו' עכ"ל הפריה הרי דהוא סותם ופוסק דעל הפסוקים יכול לענות אמן באם מוכנס ואינו מחלק בתם:

וב"כ בתפארת ישראל על המשניות בפ' אין עומדין באות כ"ב וז"ל וי"א דגם אמן רשאי לענות במוכנס וכן גיל מצד כ"ש עכ"ל וחזינן שהוא מסכים גיב להפריה הנ"ל דכתב גם כן שם דכ"ש אמן דיכול לענות בהבטחתו: וב"כ במשנה ברורה שם סי' ע"א וז"ל ואם מתפלל בתוך הסידור ומוכנס לו שלא תחלבלל דעתו רשאי לענות אמן דאמן זה אינו חשוב הפסק דהוי צורך תפלה עכ"ל ואינו מחלק כלל בין הפסוקים:

וב"פ בחסידור הרב מליסא בדיני נשיאות כפים שאחר תפלת מוסף של יו"ט באות ט"ז וז"ל ואם השי' מתפלל תוך הסידור ומוכנס לו שלא תחלבלל דעתו רשאי לענות אמן עכ"ל ואינו מחלק שם בין ב' פסוקים ראשונים לפסוק ג':

וב"פ בהקיצור ש"ע סי' ק' אות י"ב וז"ל לא יקרא השי' בע"פ אלא מתוך הסידור שלא יתבלבל ויכול לומר גם הוא האמנים שלאחר הפסוקים ולא הוי הפסק שזהו צורך תפלה עכ"ל ואינו בחלק כלל בין הפסוקים: וב"פ בס' חיי אדם כלל ל"ב סי' ב"ד וז"ל והאידנא שמתפללין בתוך הסידור ולא חיישינן שמא יתבלבל מותר לענות אמן כו'. בסוף כל פסוקי דלא מקרי הפסק שזהו צורך תפלה עכ"ל:

ע"כ נראה מי שנפשו של השי' ענומה עליו ורוצה לעשות נחת רוח לבוראנו ית"ש ולענות אמן גם על הפסוק הג' של וישם לך שלום יש לו על מי לסמוך על חני גדולים האחרונים שזכרתי שלא חילקו בין הפסוקים וכתבו שאם השי' מתפלל בתוך הסידור יכול לענות אמן על הפסוקים ולא חילקו ביניהם כלל כג"ל וק"ל:

באות סי' דף צ"ו הבאתי אשר בחסידור יעבי' בהנשיאת כפים בהתפלת מוסף של יו"ט הוא מצוין בכל שם מהני פסוקים של הניב שיענה ביה וכ"ש יעו"ש. ועתה מצאתי שגם הפריה סי' קכ"ח אות י"ב כתב גיב כן וז"ל שם כשמוכרים הכתנים את השם צ"ל ברוך הוא וברוך שמו כו' עכ"ל:

הקדמה

ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך
הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב
ואדברה בעדותיך נגד מלכִיט ולא אבוש
הנה תאבתי לפקדיך בצדמתך חִינִי.

יתברך הבורא וישתבח שמו עולם אשר למדנו מהור ראשיתו ונתן חלקנו בתורתו הקדושה שנקרא ראשית כמ"ש ראשית דרכו, והנה כאשר ראשית חכמה יראת ה' ואמרו חכיל ביכמות ד' ק"ט: כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו ופירש' ז"ל דאפי' שכר לימוד אין לו, וכמשא"מ חו"ל בשבת ל"א: עה"פ והי' אמונת עתך כו' דאפי' אם א' בקי בכל הש"ס אבל אם אין לו יראת אלקים אין לו כלום מכל לימודו, ואמרו בצחות לשונם ואי לא לא, כלומר דלית לי' כלום מכל תורתו, אי לזאת נתעוררנו ב"ה בחיבורנו. ואמרו אמין חלק הראשון להודיע את גודל הנחת רוח אשר ליוצרנו ית"ש וית' בעניית אמין, והרבה חלכותי כמשארז"ל במדרש ריש פ' תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין, והנה אמרז"ל בסוטה י"ג: שהמתחיל במצוה ואינו גומרה הוא בסכנה ח"ו, ע"כ כאשר

יתברך הבורא וישתבח שמו עולם אשר למדנו מהור ראשיתו ונתן חלקנו בתורתו הקדושה וואם ווערט אנגערופין ראשית דרכו, אזוי וויא ראשית חכמה איז דאך יראת ה' און די חו"ל זאגן אין (יבמות ד' ק"ט:) כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו דער וואס בארימט זיך אז ער איז אלמדין האט ער גיט אפילו קיין שכר לימוד, אזוי וויא דיא חו"ל זאגן אין (שבת ל"א) אויף דעם פסוק והי' אמונת עתך כו' אפילו ווען איינער איז קלאר אין גאנץ ש"ס און ער האט גיט מין יראת שמים האט זיין לערנין מין שום ווענדע, ע"כ האבן מיר גימאכט אויפגעקלאמט מיט אוינער חיבור וואמרו אמין דעם ערשטען חלק, צו מאכן וויסן דעם גרויסן נחת רוח וואס מיר טוען אינעם באשפער מיט דער מצוה אז מ'ענפערט אמין און פילע דינים וויא דיא חו"ל זאגן אין (מדרש פ' תבא) ס'איז גיט דא קיין גרעסערס פאר הקב"ה ווי אז אידן ענפערין אמין און ווידער זאגן די רז"ל (סוטה י"ג) אז דער וואס הויבט אן א מצוה אין ענדיגט זיא גיט איז ער אין א סכנה ח"ו

הקדמה

ראיתי אשר ספרי ואמרו אמן החלק הראשון נחשב ב"ה מאוד אף אצל גדולי ישראל ואמרו בזה אשר מן השמים הניחו לי מקום להתנדר בו, ע"כ נתעוררתי בזה להדפיס בעזתי את החלק השני חרבה ענינים נחוצים מאד אשר חסרנו בחלק הראשון מפני גודל הוצאות הדפוס עם המעשה הנורא של הלבוש ז"ל, גם מעניני הפלה בכוונה ותפלה בציבור, וגם מעניני קדיש וחרבה דינים נחוצים חסרתעפים לזה. גם מעניני קדושת ביהכנים גם ספר מורה מקדש מהרב הגאון הקדוש ה"י יבא סבא גם מעניני מוסר ומדות טובות מנאוגי קדושי עליון להלחיב את לבן של ישראל לאבינו שבשמים ומעט מעניני קדושת המקוה בעזתי, גם יש בו הערות נחוצות על החלק הא' וגם הוספתי בו בעזתי הלכות נחוצות ועוד מאמרי חז"ל בגדול השכר במעלת עניות אמן, ואמן יהא שמ"י רבא, ובאו וראו משיב חרבינו בחיי פ' בשלח עה"פ ויאמינו בך, שהתכוון שם לדברי הוזה"ק פ' וילך ברוח קדשו וזלז"ק שם, וע"ז אמרו גדול העונה אמן יותר מן המברך, ובאור הענין כי המברך מעיד בברכתו של חקב"ה שהוא מקור הברכה, והעונה אמן הוא

ע"כ אזוי ויהא איד האב גינען או דער ערשטער חלק פון מיין ספר, ואמרו אמן" איז ב"ה, ויער אנגינגען גינארין פא אלע גדולי ישראל, אזוי ויהא פון היקל האט מען מיר גיהייסן מופה זיין הרבים, ע"כ נעם איד זיך דא געצט השי צו הילף צו דרוקן דעם צווייטען חלק, מיט פיל נויטיגע ענינים וואס מיר האבן פארפעלט אין דעם ערשטען חלק, מיט דער פארקמיגע מעשה פון דעם לבוש ז"ל, צוליב די גרוסע שפעטן וואס דער דרוקן בארף באטרעפן. אויך פון ענגי תפילה בפנינה אין תפילה בציבור, אויך פון ענגי קדיש און פיל דינים וואס באלנגען צו דעם, אויך פון ענגי קדושת ביהכנים אויך ספר "מורה מקדש" מהרב הגאון הקדוש יבא סבא אויך פון ענגי מוסר און מידות טובות מנאוגי קדושי עליון צו דער וועטן אינגערע אידישע הערצער דאמינו שבשמים און אייניגע ענינים פון קדושת המקוה, אויך געפינען זיך נויטיגע אויפמערקונגען אויף דעם ערשטן חלק און אויך האב איד דא צוגעגעבן בעזתי נויטיגע דינים און מאמרי חז"ל פון דעם גרוסען שער וואס מעהאט פאר ענפערין "אמן" ואמן יהא שמ"י רבא:

און דער רבינו בחיי שרייבט און פ' בשלח אויף דעם פסוק ויאמינו בך וכו' אז דער פשט פון דעם ענין איז אז דער וואס מאכט א ברכה ואקט עדות מיט זיין ברכה או השיי איז א מקור הברכה, ד.ה. דער קטואל פון אלע

מקיים השטר והוא העיקר שאין קיום העדות כעד ראשון אלא בעד שני שהעדות נגמר על ידו והעונה אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עכ העד הראשון שהוא המכבד כי עמו העדות קיים כיון זה המכבד את השי"ת כאמת אשר עליו אמה"כ כי מכבדי אכבד וכל מי שאינו נזהר במלת אמן לכוין בכל כחו וכוונתו הרי זה מבזה את השי"ת ועליו אמר הכתוב ובזוי יקלו. ומוי מדורין שיש בניהנם מורידין אותו לאחרון שבכולם שהוא כפול יהוא נקרא ארץ עיפחה והוא ארץ שאול תחתית כי שאול מדור אחד ותחתית מדור שני ואותו תחתית נקרא אבדון וזהו שאול ואבדון נגד ה' מי שיורד לאבדון שוב אינו עולה. וע"ז אמר הכתוב אותי עזבו מקור מים חיים כיומה יהי עונשם לחצוב להם בארות בארות נשברים כלומר הרי הן יורדים לניהנם מדרגה אחר מדרגה בעונש כפול וזהו שכפל בארות בארות והכל מדה כנגד מדה בין - עונש בין בשכר עכ"ל הק' אות באות :

וכן איתא בתשכ"ץ סי' רנ"א כי המכבד נדמה לשטר החתום שלא נתקיים בכ"ד ואחרי שהוא מאושר ומקיים ע"י עניית אמן עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והוא סגולה שתקיים חכמה ומשויה גדול העונה יותר מן המכבד

בְּרִכּוֹת. אֵין דְּעַר וְאֵם עֲנִפְעֶרְט אֵמן אִיז מְקִיִּים דָּאָם עֲדוּת פֿון מְכַבֵּד דָּעֵן דָּר קִיִּים פֿון עֲדוּת זַאגִין וְעֶרְט פֿערֶטִיג נָאר דוּרֶךְ דָּם אַנְדֶּערִין עֲדוּת דָּעֵן אִיין עֲדוּת פּוֹעֶלְט נִיט אֵין דְּעַר וְאֵם עֲנִפְעֶרְט אֵמן אִיז מְכַבֵּד הֵשׁ י אֵין אוֹיף עֵהם זַאגֵט דְּעַר פֿסוּק כִּי מְכַבְּדִי אֶכְבֵּד וְכוּ'. אֵין דְּעַר וְאֵם אִיז נִיט נִזְהָר צו עֲנִפְעֶרֶין אֵמן מִיט דָּעם גַּאנְצִין כַּח אֵין פֿונֶגה דְּעַר אִיז מְכַבֵּה הֵשׁ י ח' אֵין אוֹיף אִיהם זַאגֵט דְּעַר פֿסוּק וּבּוֹיז יִקְלֹה דְּעַר מַעֲנִיט וְאֵם פֿערֶשְׁעֻמֵט מִדְּ וְעֵט פֿערֶשְׁעֻמֵט וְעֶרֶין, אֵין פֿון דִּיע זַעבֶּען וְזַאגֶהנִיגֶען וְאֵם עֵם אִיז דָּא אֵין גִּיהֶנֶם אִיז דָּאם אונטֶערֶשְׁטִי וְזַאגֶהנִיג גִּיטאַפִּילֵט מִיט פֿינֶסְטֶערֶקִיט עֵם הֵיסֵט אַרֶץ עֲפָתָה אֵין דָּאם הֵיסֵט אַרֶץ שְׂאֹל תַּחְתִּית, שְׂאֹל אִיז אִיין מְדוּר, תַּחְתִּית אִיז דָּאם אַנְדֶּערִי מְדוּר, אֵין דָּאָרַף גִּידֶערֵט מֶען אַרִיין דָּעם וְאֵם עֲנִפְעֶרְט נִיט קִיין אֵמן דְּעַר מְדוּר הֵיסֵט אוֹיךְ אַבְדּוֹן אֵין דְּעַר וְאֵם גִּידֶערֵט אַרִיין דָּאָרַט קוֹמֵט שוין מַעְהָר נִיט אַרוֹם אוֹיף אִיבִיג, אֵין אוֹיף דָּעם זַאגֵט דְּעַר פֿסוּק וְאוֹתִי עֲזוּבוּ מִקּוֹר מִים חַיִּים, דִּהֵינִי, דִּיע וְאֵם הָאבִין מִיד פֿערֶלֶאזֵט צו עֲנִפְעֶרֶין אֵמו, אִיז זַיַּער עוֹנֵשׁ, לַחֲצוּב לָהֶם בְּאֵרוֹת בְּאֵרוֹת גִּשְׁבִּירִים, שְׁמִיט צוֹוִי מֵאֲהֵל, בְּאֵרוֹת, ד. ה. דִּיע צוֹוִיטֶע קְרוֹב תַּחְתִּית זַאבְדּוֹן, בִּיז אַהֶער אִיז דָּאם לָשׁוּז פֿון רִבִּינוּ בַּחֲיִי:

ואיתא בספרי הובא ברוקח סי' ש"כ רבי יוסי אומר מנין שעוננו' אמן וכו' שנאמר חבו גודל לאלקיננו ובאו וראו משי' בהספר יסוד ושורש העבודה בשער המזרח פ"א:

וזו לשון בעל ספר יסוד ושורש העבודה לאחר שחביא מאמרי חזוהר הספלינים מענין עניית אמן כתב וז"ל אחי ורעי ממאמרים אלו יכול אדם לחתבונן איך ראוי לכוון בעניית אמן יהא שמי' רבא ואיך ישתדל האדם בתמידות לענות אותו כי בעניית אמן משבר כל חקליפות וסמרא אחרא ומשפילם עד לעפר וכבודו של בוראינו ויוצרינו ית'ש ויתעלה נתגדל ונתקדש ונתעלה בכל העולמות וזוכר אז לשכינה הקדושה ולבניו לגואלם וכו' ומכאן מודעה רבה לקדושת איש'ר שבוודאי צריך האדם שיחפורר בכל אבריו וחושיו ומחשבותיו ויענה בקול גדול, ועתה אחי ורעי אודיעכם גודל פעולת אמן יש'ר וחוא שעתה בעוה"ר בגלות חמר נתמעט ונשפל כביכול כבוד חבורא ית'ש כי היינו חרפה לשכנינו לעג וקלם לכביבותינו כי אלינו עם קדוש יאמרו הגוים איה אלהינו צור חסיו בן, יקומו ויעזרוכם יחי עליכם סתרה, ראו עתה כי עוונותינו חטו כל אלה וחטאותינו מנעו חטוב ממנו ואנחנו הגרם בנזקים כי בעונותינו מתגברים כח חקליפות וחוטפים כל חשפע הנמשך לנו מעולמות העליונים ונשאר לנו מעט מזעיר, וכל הגוים

דער ספר יסוד ושורש העבודה שרייבט אזוי מיט דעם לשון מיינע ברודער
אין מיינער פריינד פון פיהל פלעצער פון זוהר המדוש קאן מען
זעהן וויא נייט מען ברויך צו נאגין עריצט אמן, יהא שמי' רבא, מען זאל
ויד שטענדיג באמיהען צו ענטפערן אמן דען מיט דעם צו גרעכט מען אללע
מקמריגים אין, דיא סמרא אהרא אין מען מאכט וויא גייריג ביו צו דער
ערד אין דער הייליגער קבור פון אינגער באשעפער ווערמ גילויבט אין נין
נאהמען ווערמ גיירויסט אין גיהיליגט אין דערהויקט אין אללע וועלסין אין
דערמאנט ויד אין פגפאט ישראל אין ויגע קינדער ווי אויסצוגלייזן וכו' אין
פון דאנען ועהט מען אז ארענטש ברויך מיט אללע חושים אין מיט אללע
אברים צו דערנעמן ויד אין ענטפערן מיט אגרוים קול, דען דיא איצמיגע
צייט זענן מיר ידען אין גלות צווישען די אומות שפלים ונגוים אין דער
קבור פון באשעפער ית' ווערמ גייריג די אומות נאגין צו אונז ווי איז אינגער
נאט לאזעהר אונז העלפן, נאהר מיר זענן גוים צו די שאנדע מיט אינגערע
מאמרים וואס מיר טוען ריל, אין די סמרא אהרא דיא מקמריגים, שטארקען

יושבים שלווים ושקטים, מהם אפרכים, מהם דוכסים, מהם מלכים, וכבודם הולך וגדול מאד ואנחנו עם קדוש בנים לה' ב'ה וכ'ש נביים וסחופים ועניים ושפלים בין האומות בזווי דבזווי כל היום וכל הלילה לא יחשו מאונאת דברים לנו, ובוודאי ראוי לכל מי שיראה ה' נגע בלבו שיבכה שעה אחת בכל יום ויפול מלא קובתו ארצה ויתן בעפר פיהו ויבכה הרבה בכי עד שלא ישאר בו כח לככות על חילול שמו הגדול והנורא בזה וכו' אך זה ידוע שבכל התפלות שאנו מחפלים ומשבחים לבוראינו ית'ש בזה אנו משבחים כח הקליפות מאד ומאד ונתעלה ונתקדש שמו ית' בכל העולמות ובפרט בחפלה שאנו מחפלים אמן יהא שמיא רבא מברך וכו' שאנו משבחים ומפארים בשבחים גדולים ונפלאים וע'כ תקנו הקדיש בלשון חרנים מפני המלאכים שלא יבינו ולא יתמנאו בנו שאנו משבחים שבח גדול כזה כו' לכן כתב האר' ז"ל שבעניית אמן ישיר יקבל אדם ע'ע מסירת נפש כי ע'י עבודה זו של מסירת נפש במחשבה יתגדל ויתקדש שמו הגדול יותר בכל העולמות יעו'ש שהאריך בזה, ונזכר לנאולה שלימה במהרה בימינו אמן :

ויען ראיתי שהרב הגאון הקדוש בעל הבאר מים חיים על התורה שהוא כתב בהקדמת ספרו הקדוש סידורו של שבת זז"ל ולהיות שקמי שמיא גליא שאין דעתי ורצוני לעשות עטרה להתגדל בה כו', אך אמרתי אולי יאמרו מאן האי דקיימא לי' שעתא ואולי לא ידע צורתא דשמעתתא, ויהא החיבור חלו בעיניהם כאין ואפס ע'כ מן ההכרח להעלות על הדפוס דבר חידוש הלכה שההוגה בו יראה אשו שסתי פני בהלכה הליכות עולם עכ"ל, ועתה נחזה אנן אם הגאון הקדוש הצדיק המפורסם הזה חשב בדעתו

ויד' אויף אויגן, אלקע אוימות ויצען בקבוד, פון זיי איז דא מלכים, דוכסים, הארין און זיי האפין אלע פענגנים פון דער וועלט און מיר יידן, וענין געבאך וייער צו שאנד און שפאט, און בונדא' ברויך יעדער ערליכער ייד צו נויגען וועהר פיל אויף דעם: נאחר אזוי וויא מיר ענטפערין ערנמאט אמן ישיר ציפערעכין מיר דעם כח פון דיא סטרא אחרא און דער פבור פון השי"ת ווערמ וואס אַמאָהל מעהר גיגרויט און השי"ת וועט אויגן שימען דעם גואל צדק אמן, דרום שרייבין די בתי האר' ז"ל אז בשעת מען ענטפערט אמן ישיר זאל מען אויף זיך מקבל זיין ויד' מוסר נפש זיין פאר השי"ת מיט דעם גאנצין הארץ און מיט דעם גאנצן ווערמ גילויבט און גיהיליגט דער גאמען פון השי"ת אין אלע וועלטין און מיר וועלין זוכה זיין צו אנאולה שלימה במהרה בימינו אמן :

הקדמה

שיאמרו עליו מאן חאי דקיימא לי שעתא מכ"ש אנא זעירי דזעירי שידעתי
 מך ערכי ערך קמן עלי, ובפרט שחזקתי גם את ספרי זה החלק השני
 ואמרו אמין על ז'ארגון לזכות את חרבים כמו שעשה הרב הקדוש הגאון
 המפורסם בעל החקב הישרי שכתב בהקדמתו שחזקתי את ספרו בלשון
 אשכנז כדי שיד כל אדם יחיי שולמין בו לחבין ולהשכיל בו וכן הספר
 צאינה וראינה על התורה שהוא בלשון אשכנז הוא ספר יקר וחריץ שמביאו
 המו"ז באר"ח סי' רפ"ח סס"ק ב', ועכ"ז ידענא שיחשבו אם המחבר העתיק
 את ספרו גם על ז'ארגון מסתמא הוא איש פשוט ואינו כדאי לחבוט
 בפפרו ובודאי יאמרו עליו מאן חאי דקיימא לי שעתא ואולי לא ידע צורתא
 דשמעתתא ויהי בעיניהם החיבור חזק כאין ואפס לכן חנני מוכרח להדפיס
 בתחילת ספרי איזה גרגרים חידושי תורה בפלפולא דאורייתא משים ומוסקי
 לתראות אשר בעזתי חבר אני לגדולי תורה, ואך סחדי במרומים אשר עתה
 לעה זקנתי אשר ידענא בי שזוודאי קלילא מאד ואורחין רחיקא עשיתי בזה
 לזכות את חרבים ואולי אבנה גם אנכי מהם לזכות את נשמתי בספרי זה
 בדברים השכיחים מאד מעניני אמן ואישר מה שעדיין לא הבאתי בחלק
 הראשון גם איזה הערות נחוצות על חלק הראשון ועניני תפלה ועניני קדיש
 ועניני קדושת ביחבנים ועניני מדות טובות להיות לי מעט טובה בשכבי
 בקבר לאחר מאה שנה לחבין לי מעט צידה לדרך הרחוק חגיל, וע"כ גם
 אנכי מדפיס קודם התחלת ספרי איזה גרגרים בפלפולא דאורייתא במשיכ
 בספר הקדוש סידורו של שבת חגיל וזה החלי בעזתי :

גרגיר א'

בתום ינמות (כ':) ד"כ טעמא כחצו דף ו' וז"ל וא"ת אי צעלמא דחי
 ח"כ קרא דכלאים בליניא ל"ל ותרנו וז"ל ועוד ס"ד דלא לידחי עשה
 דליניא לאו דכלאים שאינו שוכ בנשים למ"ד נשים פטורות מליניא עכ"ל. וכחז
 לי זה זמן כביר הרב הגדול ש"ב כש"ת מוכ"ר זימל קאנטראוויטש נ"י מטאמאשאו
 בזה קושיא עזומה דלפ"ז הא דדרשין בקדושין (ל':) מתיראו לרבות נשים דסד"א
 איש כתיב, ולפי דברי החוס' כ"ל יקשה מאד דל"ל כו"ו דתיראו לרבות נשים
 לכיבוד הא ממילא מוכרח דאיש לאו דוקא דאי איש דוקא ואשכ פטורכ מן מצות
 כיבוד ח"כ הוי עשה דכיבוד ג"כ עשה שאינו שוכ בכל וכדרא קושית החוס' כ"ל
 לדוכתא דח"כ קראי דסמיכי כלאים בליניא ל"ל דמילף מכיבוד ועכ"ל כתיובן החוס'
 דעשה דכיבוד הוי עשה השוכ בכל דאשכ חייבת דכיבוד ח"כ ל"ל כו"ו דתיראו
 לחייב נשים דכיבוד הא ממילא ש"מ מדאלטרין קרא דסמיכי דכלאים בליניא

וכתבתי להרצ הגדול הנ"ל בן בדרך החידוד ונקדים מאי דאמרין בפסחי' (כ"ו) יומא (נ"ט) אין לך דבר שנעשית מלכותו ומוטעין בו ומקשינן וברי תרומת

הדשן דנעשית מלכותו ויש בה משום מעילה כו' ומשני משום דכוכ תרומת הדשן ועגלה ערופה שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין הכיחא לחיד' צ"כ הכ"כ אין מלמדין אלא למיד מלמדין מאל ומשני תרי מיטוטי כתיבי ושמו הערופה עכ"ל הגמרא שם והקשו בתוס' פסחים הנ"ל דיה הכא וז"ל תימה דתרי מיטוטי ל"ל:

ונרפעי"ד לתרץ קושית התוס' דהנה אמרין בנדה (ל"ב) בסוגיא דקטן וקטנה מטמאין ציבה דדרשת וא"ו אי דרשינן וא"ו יתירה יער"ש דתלי בצי

דברה תורה כלשון בני אדם דר' יהודה דדריש מאיש איש לרבות קטן בן יומו לציבה, ומוא"ו דוכאשכ לרבות קטנה בת יומא לציבה ור' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא דדריש מלזכר כל שהוא זכר אפילו בן יומו ומלנקיבה כל שהיא נקיבה אפילו בת יומא ואיש איש דיתורא ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ותקשה וא"ו דוכאשכ דדריש ר' יהודה לקטנה בת יומא ל"ל ובעכ"ל דמאן דס"ל ד"ת כלשון בני"א ס"ל דוא"ו לא דריש ומאן דס"ל לא ד"ת כלבני"א דאיש איש אחא לקטן בן יומו ואשכ בת יומא מגיל בע"כ מוכאשכ ובע"כ דדריש וא"ו ועי' בסנהדרין (פ"ה) בפלוגתא דר' יהונתן ור' יאשיהו אי בעינן קרא לחלק זה תליא בצי דברה תורה כלבני"א ועי' חולין (ע"ה) בפלוגתא דר' חנניא ורבנן אי חוששין לזרע האז דזה תלוי בצי בעינן קרא לחלק ע"ש, והנה אחרי שר' יהודה ספוקי מספקא ל"י שם בחולין (ע"ה) אי חוששין לזרע האז ממילא מספקא ל"י נמי דדרשת וא"ו יערש"ה, ועי' בש"ס יצמות (ע"ב:) כי הא דיתבי ר' יוחנן ודריש אין לי אלא נותר בזמנו שנשרף ביום שלא בזמנו מניין ת"ל וכוותר ואפי' למיד דלא דריש וא"ו, וא"ו וכו"א דריש ע"ש וממילא מאן דדריש וא"ו כה"א דמוכוותר מיותר ובע"כ דלא דריש ה' ומאן דדריש אות ה' גבי דברים הדברים גבי פלוגתא דרבי ורבנן בדברות (י"ג) גבי ק"ש כסדרן בע"כ דלא דריש וא"ו דאל"כ ל"ל וא"ו יתירה גבי וכוותר כיון דדריש כה"א ובע"כ דלא דריש כוא"ו ור' יוחנן דאמר וא"ו וכו"א דריש כלומר, אליבא דמאן דלא דריש וא"ו לחוד או כ"א לחוד מ"מ וא"ו וכו"א דריש אבל מאן דדריש וא"ו בודאי לא דריש ה' ומאן דדריש ה' בודאי לא דריש וא"ו דאל"כ תרי יתירי גבי וכוותר למא בחד סגי וחד לא דריש או כה"א או כוא"ו כנ"ל, ועוד כלל אחר אקדים לך דמאן דדריש סמוכין לא דריש וא"ו והוא מבתוס' יצמות (ד'.) ד"ה וכי מפני ח"ל בתוך דצריכהם וכו' דדריש סמוכין צפ"צ דקדושין וכו' דאיכא למימר דהתם וא"ו מוסיף על ענין ראשון דריש דכתיב וזאת תורת ע"ש וכו' ממילא ש"מ דמאן דדריש סמוכין כוא"ו דוזה"ת תורת מיותר ובע"כ דלא דריש וא"ו דאי דריש וא"ו לא ה"י לריכוס למימר דוא"ו מוסיף על ענין ראשון אלא סתם דדריש וא"ו יתירה אלא דוקא כאן דריש וא"ו משום דמוסיף על ענין ראשון אבל לא בעלמא מטעם דלא דריש וא"ו:

ומעתה נבוא להמכוון דמאן דס"ל צ"כ הבאין כאחד מלמדין הוא ר' יהודה בסנהדרין (ס"ז:) והוא מספקא ליה אי דרשינן וא"ו וכנזכר לעיל וממילא מספקא ל"י דדרשת כ"א וכנ"ל:

ורפ"ז נראה בעליל בעזכ"י לישב קושית התוס' פסחים (כ"ו) הנ"ל דל"ל תרי מיטוטי ד"ל דהני תרי מיטוטי מאן נינהו כוא"ו דושמו מדלא כתיב

הקדמה

ושם וכו"א מיותר למעט אתי זה ולא אחר וגבי הערופה כה"א מיותר למעט אתי דוקא הערופה ולא דבר אחר, אי"כ ויל' דלאו תרי מיטוטי הוא רק חדא מיטוט הוא דהיינו כאשר היינו מכופקים א"ס דרשין וא"י ואז כו"א דושימו מיותר ודרשין כו"א ממייל לא דרשין כה"א יתירה דהערופה, ואי לא דרשין כו"א דושימו למעט כלום אז דרשין כה"א דהערופה דמיותר וכנ"ל ובגמ' דנקיט ב' מיטוטיין כו"א וכה"א הוא מטעם ספק אי דרשין וא"י או כה"א ואליצה דריי דס"ל ב"כ הבאין כאחד מלמדים קיימין השתא בסוגין ואחר דמספקא לי כנ"ל הולך ב' מיטוטיין כי הכי תרי מיטוטיין הוי רק חדא מיטוט וכנ"ל:

ואורי יש לכוין בזה כוונת רש"י ז"ל בפסחים כ"ו כנ"ל ד"ה אלא למ"ד מלמדין ר' יהודה במס' סנהדרין ויל"ד מאי בטי רש"י ז"ל בזה אך בל' לישב בזה קושית החוס' כנ"ל דתרי מיטוטי ל"ל. לפי דברינו כנ"ל דאחר דריי מספקא לי כנ"ל הולך להבוא ב' מיטוטיין כי הכי ב' מיטוטיין הוי רק חד מיטוט וכנ"ל:

ורפ"ן נבוא לישב הקושי' דתיראו כנ"ל דל"ל כו"א דתיראו כנ"ל דייל בפשיטות לפי כנ"ל דמאן דדריש סמוכין הוכחתו למעלה דהוא לא דריש וא"י ואפי' א"ס נאמר דהתנא דדריש תיראו לחייב נשים בכיבוד דריש מפשטא דקרא דמשמע לשון רבים אף דלא דריש וא"י מי"מ הלא אין להקשות כו"א דתיראו למ"ל דאחרי דלא דרשין וא"י יתירה אי"כ אין להקשות עוד על היתור האות כיון דאורחא דקרא הוא, ואליצה דר' יהודה דמוכרחין אנו לומר דס"ל כהנא דבי ר' ישמעאל ציממות (ד') וברי ר' ישמעאל לא דריש וא"י בסוטה (כ"ט.) יעו"ש בריש ד"ה וכהנא וממילא אין להקשות אליצה ידי' כו"א יתירה ל"ל וכנ"ל ודו"ק כי נכון הוא בעזרי:

ועפ"י מש"כ לעיל דדרשת סמוכין תלי' בפלוגתא דר' ישמעאל ורע"ק אי דרשין וא"י ור' יהודה ספוקי מספקא לי בדרשת וא"י לפי"מ דמספקא לי בחולין ע"ה ריש אותו ואת בטי אי חוששין לזרע האב יעו"ש דהא בזה תלי' וכנ"ל בזה מובן מאד ש"ס תמוך בפסחים (כ"ח:) אליצה דרי' דמנ"ל הא דריה"ג דפסח מלרים אינו נוהג חימוץ אלא יום אחד ומשני איב"ע מדסמך לי היום איב"ע סמוכין לא דריש דקשה לכאורה מאד מה משני מעיקרא איב"ע מדסמך לי היום והוא סמוכין הא מצוה להדיא בש"ס סנהדרין ס"ב דריי לא דריש סמוכין והוצא בש"ס בכמה דוכתי:

ורפ"י כנ"ל יתייבש ד"ל דמה שמצוה בכמה דוכתי דריי לא דריש סמוכין הוא מטעם ספוקי מספקא לי בדרשת סמוכין דהא בזה תליא וכנ"ל וכמו דמספקא לי אי חוששין לזרע האב כמו כן מספקא לי נמי בדרשת וא"י ומספקא לי נמי בדרשת סמוכין דהא בזה תליא וכנ"ל. וא"כ מיושב שפיר מה דנקיט לה בש"ס פסחים (כ"ח) כנ"ל ב' אופנים אליצה דר' יהודה להך גיסא דדרשין סמוכין, ולהך גיסא דלא דרשין סמוכין וכנ"ל וק"ל:

עוד יש לישב הקושיא כנ"ל דתיראו בפשיטות עינימ"כ התי' יצמות (ד.) ד"ה דכתיב ו"ל ואיפכא ל"ל דאפי' במקום גדילים לא תלצם שטטנ דא"כ לישתוק קרא מיני' וממילא ידעין דאין עשה דלילית דוחה לית דכלאים יעו"ש. והשתא יוחא קושיא כנ"ל בפשיטות דסברא זו אי"כ רק לפי המסקנא לאחר דכתיב תיראו דנשים חייבות בכיבוד וכו' כיבוד עשה השוכ בכל וממילא לא נוכל ללמוד גבי ציצית

ולוית דידחה הנאו דכלאים מכיבוד כתי' התוס' יצמות ו' הנ"ל לכיבוד הוי עשה השוה בכל ולוית הוי עשה שאין שוה בכל וא"ש סברת התוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל דא"ל דאחו הסמוכים להקיש לחומרא דלחומרא למימר דלא דחי ל"ל קרא ומכיבי תיתי לומר דידחה דמכיבוד א"ל למילף דהוה עשה השוה בכל ולוית אינו שוה בכל ואם אין אנו לריכים הסמוכים לחומרא צע"כ דלקולא בא הסמוכין להורות דדוחה העשה דלוית הלאו דכלאים :

וב"ז יוחא אחרי שכתב בתורה תיראו דאז מוכרת לומר דהסמוכים צאו להקל ולומר דידחה העשה דלוית הלאו דכלאים כי להורות שלא ידחה ע"ז אין לריך קרא דסמוכים כסברת התוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל א"כ צע"כ לקולא אחי שידחה הלאו דכלאים וכנ"ל. וזכו הכל לאחר שכתב תיראו לחייב נשים בכיבוד אבל אם לא הוי כתיב תיראו הוי אמרינן דנשים פטורות מכיבוד והוי כיבוד עשה שאינו שוה בכל ואז היינו יכולים ללמוד מכיבוד גבי לוית דידחה ג"כ הל"ת דכלאים ול"ל הסמוכים והיינו מוכרחים אז לומר דהסמוכים צא להורות לחומרא דלדרוש איפכא דלא ידחה הלאו דכלאים כקושית התוס' יצמות (ד') ד"ה דכתיב הנ"ל. והשתא לא נוכל לומר עוד כתיובן התיס' דלהורות שלא ידחה ל"ל קרא וישתוק קרא מיני' ז"ל הא אם ישתוק קרא מסמוכים לחומרא היינו יכולים ללמוד מכיבוד לקולא שידחה הל"ת ואז היינו מוכרחים למילף מהסמוכים לחומרא שלא ידחה הל"ת וכסברת התוס' בקושיותם (בדף ד') ד"ה דכתיב הנ"ל וע"כ הוי מוכרח להתורה לכתוב תיראו לחייב נשים בכיבוד להורות לנו ע"ז דהסמוכים של לא תלצב שטנן גדולים תעשה לך לקולא אחי שבעשה דגדילים ידחה הלאו דכלאים דאי לחומרא אחי ע"ז ל"ל הסמוכים דלשתוק קרא מיני' ולא נוכל למילף מכיבוד דהוה עשה השוה בכל ולוית הוה עשה שאין שוה בכל אלא צע"כ דלקולא אחי הסמוכים לדחות הל"ת דכלאים ושפיר אנו לריכים הקרא דתיראו לדרוש הסמוכים דכלאים צלוית לקולא וכנ"ל ודו"ק :

וכבר נדפס זה בשמי בשערי תורה חלק ד' סי' צ"ב.

גרנר ב'.

בשבועות ד' מ"ה בסוגי' דשכיר אדפ"ס גרנר אחד מה שהעלתי בעזה"י שם לישב דברי הרמב"ם ז"ל התמוהים דפסק בפרק י"א מה' שכירות הלכה ו' כר' ושמואל דאם שכרו שלא בעדים דמתוך שיכול לומר לא שכרתיך מעולם נאמן לומר שכרתיך ונתתי לך שכרך, ושם פרק ג' הלכה א' פסק דשבועות שומרים חייב בכל ענין, והקשו עליו דהא מסקינן בנמרא שבועות מ"ה ע"ב דשבועות שומרים לא משכחת לה אלא דאפקיד ל"י בשמרא. ועוד הקשו ברוס' מ"ה ע"ב ד"ה מתוך דמה מקשה הגמ' דמתוך שיכול לומר להד"ם יכול לומר נאנסו, הא הוי מינו דהעזה דטפי נוח לו לטעון נאנסו דאין חבירו מכיר בשקרו, אבל להד"ם דחבירו מכיר בשקרו אינו רוצה ואינו נוח לו לטעון ולא הוי מינו, ואמרת' לתרץ הב' קושיות הנ"ל, דברי הרמב"ם ז"ל התמוהים וקושית התוס' הנ"ל הא הוי מינו דהעזה אך נקדים עור ב' קושיות :

הקדמה

א) בזה משני הגמרא דאפקיד ל"י בשמרא הא קי"ל אין נשבעין על שיעבוד קרקעות ושמר הא הוי שיעבוד קרקע ואין נשבעין על שיעבוד קרקעות ואין להרץ דאנן קיימינן השתא אליבא דרב ושמאל והם ס"ל שיעבודא לאו דאורייתא ומן התורה אמר בשמר שיעבודא לאו דאורייתא הא אי אפשר לומר כן הא ר' יוחנן ג"כ ס"ל כרב ושמאל וגם עליו הקשו הש"ס שבועות שומרים דחייבי רחמנא היכא משכחת לה ולשיטת ר' יוחנן הא ליכא לתרוצי דאפקיד ל"י בשמרא דהא הוא ס"ל שיעבודא דאורייתא ואין נשבעין על השמר לדידי משום דהוי שיעבוד קרקע:

ב) ב"מ משני הגמ' דאפקיד ל"י בשמרא ואין לו מינו דלהדיא אכתי קשה יהא נאמן כנאנסו במינו דאי בעי אמר אינו יודע אם נאנסו ואין לומר כאן דאין אדם עושה עצמו ברצון מסופק דסברא זו היא דוקא כשהתובע טוען ברי כמבואר בתוס' ב"מ צ"ז ע"א ד"ה ביום אבל כשהתובע ג"כ אינו יודע מבואר בתוס' ב"מ שם דשייך אז מינו דאינו יודע יע"ש, ואין לומר דאם יטעון אינו יודע אם נאנסו הוי ל"י מתוך שאיל"מ הא כאן לרב ושמאל קיימינן והם לא ס"ל משאיל"מ בשבועות מ"ז, דס"ל חזרה שבועה לסני ופירש"י שם דב"ד אין נזקקין לא לשבועה ולא לפרעון, וא"כ בע"כ לומר לדידהו דלא חייבה תורה ש"ש אלא כגון שהתובע טוען ברי שלא נאנסה וממילא ל"ש כאן מינו דאינו יודע דאין אדם עושה עצמו ברצון מסופק היכי דהתובע טוען ברי וממילא מתורץ קושית התוס' דהא הוי מינו דהעוה דהא השתא נמי מעיז כג"ל כיון דחבירו טוען ברי ולדידהו שפיר מתרין הגמ' דאפקיד ליה בשמרא והוי מינו במקום חזקה דשטרך בידי מה בעי ושמר חייבה רחמנא שבועה במקום שטר אף דהוי שטר שע"ק הא רב ושמאל ס"ל שיעבודא ליד אבל לדידן דקי"ל מתוך שאינו יכול לישבע משלם שפיר אמרינן דחייבה תורה ש"ש היכא דהתובע טוען שמא כפשמא דמלתא ואין כאן מינו דאינו יודע דאנן סברא לן מתוך שאינו יוכל לישבע משלם ואין לו מינו דלהדיא דהוי מינו דהעוה דבריה דתוס' הנ"ל, וכל קושית הגמ' ש"ש דחייבי רחמנא היכי משכחת לה הא יש לו מינו דלהדיא הוא רק אליבא דרב ושמאל דלא ס"ל משאיל"מ ושיעבודא ליד אבל לדידן לא קשה כלל קושית הגמ' וכנ"ל ולי"ז כלל לחתירות דאפקיד ל"י בשמרא, וא"כ שפיר מסק הרמב"ם ז"ל הנ"ל דאפי' בלא שטר שייך ג"כ ש"ש כיון דאין לו שום מינו וכנ"ל וק"ל:

שם בסוגיא דשכיר ולתיב היה מעיקרא מקשין העולם דהא גם בבקר יכול להיות אותה טענה עצמה, ומתריצים משום דאמרינן לקמן אמר רב נחמן א"ש ל"ש אלא שכרו בעדים אבל שכרו שלא בעדים מתוך שיכול לומר לא שכרתיך מעולם יכול לומר שכרתיך ונתתי לך שכרך אי"כ ע"כ איירי באיכא עדים בבקר ושמר מקשה הש"ס דלתיב ל"י בבקר לפני עדים הללו וק"ל, ולי נראה בפשיטות לתרץ קושית העולם דבבקר ל"ש מירדא לשמשיכ הסמיך ס"י ס"ט סק"י בשם הלבנוש דמירדת בעה"ב הוא מירדא דמצוה מטעם הלאו דכל תלין וא"כ בבקר דליכא עדין ליתא דב"ת וא"כ לא שייך מירדא ושמר מקשה הש"ס דלתיב ליה מעיקרא בעת אשר הבעה"ב אינו מרוד עדיין ואז שפיר יהא נאמן הבעה"ב להיורת נשבע ונשמר וק"ל:

(א) שביעות מיב דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו כיצד אמר לו מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס הרי זה נשבע וזה שנשבע על טענת עצמו וחב"א אינו אלא כמשיב אבירה ופטור, ופריך וראב"י לית ל"י משיב אבירה פטור כו' אלא בדרכה קמיפלגי דאמר רבה מימ אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בע"ח והאי בכלי בעי דנכפרי' והאי דלא כפרי' משום דאין אדם מעיז פניו בפני בע"ח ובכלי בעי דלורי' ל"י והאי דלא אורי' אשתמיטי הוא דמשתמיט מיני' סבר עד דהוי ל"י זוזי ופרענא ל"י ורחמנא אמר רמי שבועה עליו' כי היכי דלורי' ל"י בכלי' ראב"י סבר ל"ש בו ול"ש בכנו אינו מעיז והלכך לאו משיב אבירה הוא ורבנן סברי בפניו הוא דאינו מעיז אבל בפני בנו מעיז עכ"ל הגמרא, והנה כל הראשונים והאחרונים המשו על רבה דמאי מקשה מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע דליהימן במינו דאי בעי כפר הכל אליבא דאב"י בב"מ ד"ו ע"א דסיל דחשיד אממונא דא חשיד אשבועתא והא דרמו עליו שבועה הוא מטעם שמא ספק מלוה ישינה יש לו עליו כפי הממון שכפר בו וא"כ ל"ש מינו דכופר הכל כיון דאין לו ספק מלוה ישינה רק ע"ז שכפר ותורץ בשיטה מקובצת ב"מ ו' בשם מהר"ש די וירא"ש דאילו היה להנפקר שום סמ"י ודראא דממונא על המפקיד לא הוי מפקיד אצלו דשמא יכפור דמפקדון וכן גבי הלואה מבואר בתומים בכללי מינו אות ע"ד רבי' הוא אלו ה"י להלוה שום סמ"י ודראא דממונא על המלוה לא ה"י מלוה לו דשמא יכפור המלוה יעו"ש. כי זה כ"ש הוא מה אם בפקדון שהוא לטובת המפקיד אינו רוצה להפקיד אצלו שלא יכפור מבי"ש במלוה שהוא לטובת הלוה בודאי לא ילוה לו אם יוכל ליצמח לו איזה רעה תחת טובת ההלואה שלא יכפור לחסום על סמ"י ע"ש: **וקשה** מאד איך יפרנס המהר"ש די וירא"ש הגמרא ערוכה זו שהיא כנגד סברתו יאת כיון דאמר רבנן מנה לאביך בידי והאכלתיו פרס אינו אלא כמשיב אבירה ופטור משום מינו דאי בעי כפר הכל כדמבואר בתוס' בגמרא הנ"ל ד"ה וראב"י ובב"מ (ז) תוס' ד"ה מפני מה והשתא הדרא מאד קושית המפרשים לדוכתא דהאיך שייך כאן מינו הא דילמא יש לו סמ"י על בנו על הני שכפר ולכך כופר נ' והכא לא שייך סברת בשם המהר"ש די וירא"ש השיטה מקובצת הנ"ל דלא היה מפקיד אצלו או ל"ה מלוה לו הא כאן ה"י המלוה או המפקיד אביו של הבן וחששת הסמ"י דלא הוא קאי על הבן וא"כ הא ל"ש סברת השימ"ק הנ"ל וממילא הדרא קושיא לדוכתא האיך שייך כאן מינו הא יש לחוש דילמא סמ"י יש לו עליו על הבן ואין כאן מינו לפטרו משבועה, והוא לכאורה קושיא עצומה הא י"ל דכופר ה"י מטעם סמ"י על הבן ולא שייך תו מינו וכו' :

(ב) ואמרתי לישב בעזה"י את דברי המהר"ש די וירא"ש הנ"ל התמוהים האלו רק בהכרח נקדים מה שכתבתי בספרי בנין יהושע במס' ב"מ (ב) לישב קושית התוס' שם ד"ה וזה נומל רביע דהקשו דיהא נאמן דהציה שלו במינו דאי בעי אמר כולה שלי וכתבתי שם באופן הב' לישב קושית התוס' עפ"י שכתבתי עוד בספרי הנ"ל לישב קושית המפרשים הנ"ל דשמא סמ"י יש לו עליו ולא שייך מינו עפ"י שכתבנו בספרנו בנין יהושע בסוגי' דתני ר' חייה לתרץ קושית המפרשים שהקשו

הקדמה

שהקשו רמ"ג להפוסקים דמינו דהעזה לא אמרינן דילמא בתר דמסיק חשי"ס סברת אשתמוטי קמישתמיט לא צריכנא לסברת אין אדם מעיז דבלא"ה לקי"מ דיהא נאמן במינו דאי בעי כ"ה דרדלמא אשתמיטי קמישתמיט עד דהויל זוזי ולהכי רמי רחמנא שבועה עליה כי היכי דלודי ליה בבוליה ותיירצנו שם דמעמם ונימוקם עמם דאי אמרינן דרק מטעמא דאשתמוטי רמי התורה עליו שבועה כי היכי דלודי בכולי"ה הלא אכתי יקשה כיון דאין לו לשלם ורוצה לאשתמוטי ולכך כופר נ' וע"כ רמי רחמנא עליה שבועה שלא ישמט עצמו יקשה מאד הא השבועה תכופ ותכריח אותו לכפור הכל להנצל משבועה כיון דאין לו לשלם כעת כל המנה וא"כ התיקון של השבועה יהיה יותר קלוקל דיהיה מוכרח לכפור הכל לשמט את עצמו ולהנצל משבועה לא עכ"ל שאנו צריכין גם לסברת חזקה אא"מ פניו בפני בע"ח וא"א לכפור לו הכל רק משמט במקצת ורמי התורה שבועה עליו כי היכי דלודי ליה בבוליה ושפיר דייקן הפוסקים מזה דמינו דהעזה ל"א, ולפי"ז יש לישב קושיית המפרשים דהנ"ל על רבה דילמא סמ"י עליו ולפי הנ"ל נחא דהאיך נוכל לומר דלכך רמי רחמנא שבועה עליה דילמא יש לו עליו סמ"י הלא אכתי עוד לא אסיק אדעתין סברת חזקה אא"מ פניו בפני בע"ח א"כ בודאי לא נוכל לומר דמטעם סמ"י רמי רחמנא שבועה הא תיקון השבועה יהי עוד יותר קלוקל וכנ"ל דהשבועה תכופ ותכריח אותו לכפור הכל להנצל משבועה ולהציל הסמ"י שלו וע"כ מקשה רבה שפיר דליהימן במינו דאי בעי כ"ה ואי מטעם סמ"י הלא אדרבה יכפור ויכפור דהציל את סמ"י שלו וכנ"ל, וע"ז משני השתא שפיר דאין אדם מעיז פניו לכפור הכל ולהמסקנא אפשר ויש לומר דאהיג דמטעם חששת סמ"י רמי רחמנא עליה שבועה ולקלקול לא חיישינן עוד דאא"מ וכנ"ל וק"ל:

(ה) ורפ"ז מיושב שפיר קושיית התוס' הנ"ל דיהא נאמן לומר חצי שלי במינו דאי בעי אמר כולה שלי די"ל דיש לו סמ"י רק על חצי המלות ולא שייך מינו וכאן ל"ש לומר דהשבועה תכריח אותו לכפור בבולה ולמעון כולה שלי הא אפי' אם ימעון כולו שלי ג"כ הוא צריך לישבע וי"ל דמעין חצי שלי מטעם סמ"י ול"ה אז שמשקר במזיד מאי אמרת דע"י השבועה יהיה מוכרח לכפור הכל להנצל משבועה הא אא"כ דכיון דאפי' אם ימעון כ"ש ג"כ הוא צריך לישבע וא"כ שפיר אין כאן מינו ומיושב שפיר קושיית התוס' הנ"ל:

(ו) ורפ"ז גם קושיתנו הנ"ל על השיטה מקובצת בש"ך הרי"ש די וירא"ש החממה הנ"ל מיושב שפיר דגבי מנה לאביך בירי והאבלתיו פרס אין סברא לומר דמשום חששת סמ"י נרמי עליה שבועתא הלא אדרבה הא כאן הדרין דלדליל שלו יהיה עוד דהתיקון יותר קלוקל לפי"מ דקי"ל דבבנו מעיז אי"כ יעז ויעיז אם נרמי עליה שבועה ויכפור הכל להנצל משבועה ולהציל הסמ"י שלו ע"כ יש לו בכאן שפיר מינו דאי בעי כ"ה והכא ליכא למימר דנרמי עליה שבועה מטעם חששת סמ"י א"א לומר כן דאם נרמי עליה שבועה אז יהי מוכרח לכפור הכל להציל הסמ"י שלו כיון דבבנו מעיז וע"כ בכאן ל"ש תו חששת סברת סמ"י דלא להימני במינו דכופר הכל וישבע הא אם נימא דישבע התיקון של השבועה יהי עוד יותר קלוקל דע"ז יכפור הכל להציל הסמ"י שלו דבבנו מעיז וק"ל:

הנה הרב מפאדוואה רחה דברי רב אחד שפסק להחזיר בבישלו ב' בצים ונמצא באחד טיפת דם מטעם דק"ל דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון וא"כ נתחלק טעם הביצה האסורה גם במים ושוב הו"ל ביצה שניה רוב ע"כ דברי המתיר ודחי ליה הרב מפאדוואה עפ"י מה שהקשה הפרי"ח הובא במ"ז ריש ס' צ"ב דניחוש שמא בלע ופלט הרבה פעמים עד שאין ס' ותרין הפר"ח כיון דמה"ח מבי"מ ברובא **בטל לא** דייקנן כולי האי וא"כ בנ"ד דליכא רובא בלי צירוף המים שפיר חיישינן **דבלע ופלט כ"ס** עד שאין הביצה כשירה אפי"ו רוב משהו, וע"כ הוא דוחה דברי הרב המתיר:

ואמרתי הנם שהרב מפאדוואה פלפל בחכמה בזה לדחות את דברי הרב המתיר אבל מי"מ לפי עני"ד כח המתיר עדיף בזה כמו שאבאר בעז"ה לפי משי"כ השי"ך בס"ט ק"ג סק"ה בשם הרשב"א ז"ל וז"ל שם ז"ל הרשב"א ז"ל ונראה שאפי"ו נ"ל לתוך היתר מיעוט והכירו וזרקו והרוטב מותר לפי שאין כאן אלא טעמו ולא ממשו, ואע"י דמשערין בכולו משום דמאי דנפיק מיניה לא ידעינן השתא דאין בהנאתו בנותן טעם אין אוסר תערובתו כלל וכמו שאמרנו בהיתר שנתבשל בקדירה שאינה בת יומא והטעם מכל אלו מפני שבודאי ידענו שאין פליטתו בכולו אלא כל שטעמו לשבח אנו מחמירין בו שאנו חוששין שמא פלטה עד שיתן טעם בתערובתו לפיכך כל שטעמו קפילא ואין בו טעם מתירין אותו, והלכך כשהאיסור פגום אין משערין בכולו אלא בטעמו וטעמו כמו שאינו שהרי פגום הוא ע"כ: **והפמ"ג** במ"ז שם סק"א כתב ז"ל אבל פליטתו טעמו לבר ידוע הוא שאין מחצה איסור נפלט בהיתר, אלא דאנו מחמירין לשער כנגד כולו ומשי"ה בנפלים כל שהוא, דייקנן ליה כאיסור מיעוט להיתר מרובה עכ"ל הפמ"ג, וא"כ בנ"ד בבישלו ב' בצים במ"ן במינו כיון שאינו נותן בו טעם בטל מה"ח ברוב ובתערובות בצים שהוא איסור הרבנן אפי"ו מדרבנן די ברוב כמבואר בס"י וז"ל א"כ לפי מ"ש הפמ"ג הנ"ל הפליטת טעמו לבר ידוע הוא שאין מחצה איסור נפלט ממנו וא"כ נגד פליטת הביצה האסורה הלא בודאי יש רוב בביצת ההיתר כיון שיש בתוכו רוב בודאי נגד פליטת טעם הביצה האסורה כנ"ל:

ובמירא נסתר ראיתו דהרב מפאדוואה משי"כ רא"י מהפרי"ח שהקשה דניחוש שמא בלע ופלט הרבה פעמים עד שאין ס' ותרין כיון דמה"ח מבי"מ ברובו בטל לא דייקנן כולי האי, ומה הביא הרב הנ"ל ראיה לנ"ד דליכא רובא בלי צירוף המים שפיר חיישינן דבלע ופלט כ"ס עד שאין בהביצה הכשרה רוב כנגדה, אבל לפימשי"כ לעיל בשם הרשב"א דידענו בודאי שאין פליטתו בכולו והפמ"ג הנ"ל כ"ש שאפי"ו מחצה איסור לא פלט בהיתר א"כ מדאורייתא בטל הוא מטעם שבודאי יש רוב בביצה הכשירה כנגד הפליטה של הביצה האסורה וכיון שכאן אפי"ו מדרבנן א"צ ס' מחמת שכל האיסור עצמו מדרבנן הוא לא דייקנן כולו האי וע"כ הנני מסכים להרב המתיר הביצה השניה בלי שום חשש לפענ"ד:

ואין להקשות לפי"ז למה צריך השי"ך בסימן ס"ו סק"י לעשות ס"ס בחד וחד להחזיר הביצה השניה ספק יש כאן ביצת איסור או לא ואת"ל יש כאן איסור שמא הביצה היתר הוא הרוב ע"ש לפי משי"כ לעיל הלא יקשה הא בודאי יש רוב בביצת החיתה

הקרמה

ההיתר ממעם הרשביא הנ"ל ממעם דידענו בודאי שאין מליטתו בכולו אבל לקימ הא השיך מכשיר בנתערב חד בחד אפי' בב' ביצים מרופים יחד עד שלא ניכר כלל הביצה האסורה גיב מתיר השיך וזוה ליש תו סברת הרשביא הנ"ל כיון שיש כאן ממשו של איסור וזוה שפיר צריך הסיס שאפשר יש רוב בביצה הכשירה ואח"ל אין כאן רוב דילמא אין כאן איסור כלל ומתיר לאכול שניהם לכן צריך לעשות הסיס אבל להתיר הביצת ההיתר לבר כנון בבישול ב' ביצים שלמים אהינ דאין שום ספק דיש בביצת היתר רוב כנגד ביצת האיסור וכדברי הרשביא והסמ"ג הנ"ל והביצת ההיתר מותרת במשימות לפענ"ד :

ואם שכתב החידושי רעק"א סי' ס"ז סקיב בשם המנחת יעקב והסרי"ח שחולקין על השיך ואוסרים חד בחד והובא המנחת"י בשם"ד שם סקי' והסרי"ח הובא בכרתי סקי' עכ"ז כיון שהסמ"ג בשם"ד סקי' מתיר במקום הסוד אפי' באינו מינו אף באין ס' וגם הפלתי מתיר שם גם באינו מינו ואף באין הסיס ואף באין ס' ממעם דם שבישלו דרבנן ואיכ מכיש בנייד דהוי מין במינו, ויש סברא לומר דביצה הב' בודאי יש רוב וכדברי הרשביא והסמ"ג הנ"ל והכא ברם שבשלו דרבנן בודאי שייך לומר סברת הסרי"ח הנ"ל כיון שכל האיסור מדרבנן הוא לא דייקנין כולי האי ובדרבנן להקל שומעים ע"כ נראה לפענ"ד שיפה הורה הרב המתיר הביצת ההיתר כדת של תורה. ודי לנו להחמיר בב' ביצים ממורפים שנתערבו כדעת האחרונים שחלקו על השיך אבל לא בב' ביצים מבושלים שיש לזה כמה סניפים להקל. סניף א. דעת הרשביא ויל הנ"ל. וסניף ב. דרם שבישלו מדרבנן אשר כמה גדולי האחרונים מקילים ממעם זה אף באינו מינו אף באין ס' וע"כ כדאי הוא דהשיך לסמוך עליו עכ"פ בב' ביצים שלמים מבושלים להתיר הביצה השניה וד"ק :

והצעתי דבר זה לפני הרבה גדולי ישראל והמכימו עמי בזה :
וכבר נדפסו דברינו אלו בשמי בשעית חלק ג' סי' ס"ט בעזה"י :

נאום הק' יהושע אלטר ווילדמאן אב"ד קאנסקיוואליע
מלפנים אב"ד ביראדקי בעה חונת פה ירושלם עיה"ק חובביא
בעהמ"ח ספר עמק יהושע, בנין יהושע, ברכת יהושע.

גין וגבר לחאי סבא קדישא איש אלפי הרבי ר' אלימלך מלאזיענסק בעל המחבר ספר נעים
אלימלך וצוקל"ה ולמעלה בקורש אבותי הקדושים הרמ"א והמגלה עמוקות והחיו"ט
והצוקל"ה ו"ע וע"כ אמן. והסכמות כבר הדפסנו בחיבורי הראשונים בעזה"י.

ואמר

אמן

חרק שני

א) כתב כספר הקדוש אור צדיקים מהרב הגאון הקדוש המקובל האלקי ר"מ פאפרש ז"ל באמצע ס' נ"ב וזה לשונו צריך האיש תשובה גדולה על מה שלא ענה אמן אפי' פ"א וכ"ש אחר תפילת הש"ן, ומכש"כ כשלא ענה איש"ר פשיטא שצריך תשובה גדולה, ומאן דשמע ברכה מחברי' ולא מתכווין באמן עליו נאמר וכוזי וקלו, ומאי עונשי' כד נפיק מהאי עלמא מכריזין עליו כרוז ואומרים סגרו כל הפתחים לפני פב"פ ולא יעול ולא יכנוס לגיע ולא תקבלו אותי כמו שהוא לא פתח באמן ווי לי לנשמתה ומורידין אותו לתוך גיהנם למדור התחתון הנקרא אבדון שאור תחתית צלמות ושם נאבד בר מינן לעולם כי אין לגיהנם זה לא פתח ולא חלון וכו' אא"כ עושה תשובה על כל אמן ואמן שלא ענה. וכן להיפוך יש שכר טוב למי שעונה עניית אמן ועניית איש"ר ומי שעונה עניית אמן ישר"מ בקול

א) דער הייליגער ספר אור צדיקים דף י"ג ע"ב כסימן נ"ב שרייבט ער אזוי דער מענטש דארף גרויס תשובה אויף דעם חטא וואס ער האט איין מאל גיפֿעלט צו ענטפֿערן אָאָמן. אז ער הערט אַ בֿרכה אויף אַ פֿרי אָדער ווייַ אַ מִצְוָה אין מִכָּל שֶׁבֶן ווען ער האט גיפֿעלט איין אמן פֿון תּוֹרַת הַשֵּׁן אין שיהל מכל שכן אז ער דארף דערויף גרויס תשובה צומאן ווען ער האט פֿאַר פֿעלט אַאָמן יהא שמי' רבא. אין ווער עס הערט אַבֿרכה פֿון וויין דָּבֵר אין האט גיט מכוין גיזען צו ענטפֿערן אמן. אזוי אויף איהם גיזאנט גיזאדין דר פֿסוק וכוזי וקלו אזוי וויין שטראף אז ער גייט אָנעק פֿון דער וועלט רופֿט מען אים אויף אים אין היממעל און מ'זאגט פֿאַר שְׁלִיכֵט דיא מידרין פֿון גן עֵדֶן פֿאַר אים. ער זאל גיט אַרײַן גיין אין גיע ווייל ער האט גיט גיזענטפֿערט אמן. וויי אזוי צו אים און צו וויין גשמה אין מען לאזט אים אַראָב אין גיהנם אין דעם אָרט וואס רופֿט ויך - שאול תחתית ר"ל. אין דאָרטין ווערט ער פֿאַרלאָרען ל"ע. אויף אייביג. ווען ער טוט גיט קיין תשובה אויף יעדען אמן וואס ער האט גיט גיזענטפֿערט : אין דאס זעלבע ווידער פֿאַר קערט. אויף יעדען אמן ואיש"ר וואס ער ענטפֿערט וועט ער האבן אַגְרוֹסען

רם הקב"ה מתמלא עליו רחמים ע"ש. וכ"כ בזה"ק פ' נח ד' סוג ע"ב וזלחק
ורא עוד אלא בזמנא דישראל אתיבו בקול רם אישיר מברך קוביה אתמלי
רחמין וחיים על כלא יעו"ש:

(ב) וכתב בספר פרע"ה שער כוונת אמן פרק ב' ד"ה מהחברים וז"ל שם ומי
שעושה עצמו אלם בעניית אמן עליו נאמר מלא פניהם קלון ס"ת
אמן ומלת מלא אותיות אלם דעבד הא יפול בהא לפי שלא האירו עיניהם
באמן מלא פניהם קלון ע"ש:

(ג) ובסידור נהורא השלם כביא בשם כתבי הארז"ל וז"ל חננ אותיות אמן
במלואו כזה (אלף מס נון) אלף, אותיות אפל, והוא חושך הכפולה
כמו החושך של מצרים כענין ארץ עיפחה כמו אופל והנה אופל זה הוא
במדור השביעי דניהנם שהוא כולל שתיים אבדון ושואל ומשם ה' חושך של
מצרים שלא כמו איש מתחתיו, (מס נון) גי' קלון בכאן רמזו כל מי שאינו
עונה אמן עוגשו אופל וקלון וזהו מלא פניהם קלון ס"ת אמן ואותיות מלא
הם אותיות אלם לומר מי שהוא אלם באמן שאינו עונה אמן עוגשו הוא
הקלון וגם מלת פניהם עולה בחשבון קלון ע"ה עכ"ל:

(ד) עוד כתב שם מ"ד דכ"ט ע"ב וז"ל כל איש מישראל ששומע חברה מחויב
לענות אמן אפי' הוא שומע מפי קטן ואם אינו עונה אמן חייב מיחה
כי אמן נופריקון אני מוסר בפשי שכל אחד מישראל חייב למסור נפשו על
עניית אמן עכ"ל:

שְׁכַר אֵין הַיִּמְמָעַל אִין וְעַר עִם עֲנַמְפֶּרְט אִמֵּן יִשִּׁיר מִיט אַ הוּיִד קוֹל, וְעַרְט
הַקִּבְיָה פִּיהֶר מִיט רַחֲמָנוּת אוֹיֵה אִים:

(ב) אִין סִפֵּר פִּרֵּי עֵץ חַיִּים שַׁעַר כּוֹנֵנֵת אִמֵּן פִּיב וְזִל אִין וְעַן רַעַר מְעַנֵּשׁ מֵאִקְמָה
וְיִד שְׁמוֹם פִּין עֲנַמְפֶּרְטִין אִמֵּן אוֹיֵה רַעַם וְאִנְטָה רַעַר פִּסּוֹק מֵלֵא פִּנְיָהִם
קִלּוֹן רִיא עֲנִיעַ פִּין דִּי רַבִּי וְעַרְטֶר מֵלֵא פִּנְיָהִם קִלּוֹן מֵאִקְמָה אִמֵּן אִין מֵלֵא
אִין אוֹתוֹת אִלֵּם דָּאִם אִין מִיִּיטֵשׁ שְׁמוֹם אִין וְעַן עַר אִין שְׁמוֹם פִּין עֲנַמְפֶּרְטִין
אִמֵּן וְעַרְט עַר פִּאר שְׁעִרְמָה אוֹיֵה בִּירְעַ וְעִלְמִין:

(ג) ובסידור נהורא השלם ברענמ ער אין פ' מ"ד דכ"ט שרייבט אזוי יעדער
י"ד וואס ער הערט אברה א"י ער מחייב צו ענפערין אמן אפילו
מען הערט פון א קינד און אויב ער ענפערט גישט קיין אמן א"י ער חייב
מיחה ווארין דער אמן מאכט אני מוסר בפשי בלומר איך בין מוסר מיין
נפש אנעק צו גיין פון דיא ווערט ר"ל ווען איך הער א ברכה און ענפער
גישט קיין אמן און יעדער יוד א"י ויך מחייב מוסר נפש צו גיין אויף רעם
ענפערין אמן און אמן ישר אפילו מ'הערט פון א קטן עכ"ל:

אותיות דר"ע ובקיצור הוא בתנ"כ"א זומא פ"ב

(ה) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעי' כ"ו) אל תקרי שומר אמונים אלא שומר אמונים שאומר אמן שבשביל אמן שעונין רשעים מתוך גיהנם ניצולים מגיהנם כיצד עתיד הקב"ה להיות יושב בן ערן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם מימינו של הקב"ה, חסה עם המזלות ולבנה וכל הכוכבים משמאלו, והקב"ה דורש להם מעמי תורה חדשה שעתיד הקב"ה ליתן להם ע"י משיח, וכיון שמגיע לאגדה עומד ורובכל בן שאלתיאל על רגליו ואומר יתגדל ויתקדש, וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל באי עולם עונים אמן, ואף רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם עונים ואומרים אמן מתוך גיהנם, עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב"ה והוא

(ה) אין פסוק שמיט פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמונים ואלין ויד שפינען די מויערין אין ס' זאל אריין קומען דאס גירעכטע פאלק דיא וואס היטען די ווארטייט, זאלסטו נישט ליינען שומר אמונים אלא שאומרים אמונים דיא וואס זאגן אמן דאס מיינט מען די מענטשן וואס זאגן אמן מיר גלויבען אז דאס איז אמת אזוי וויא דער ברךה מאכער זאגט דעם פאר דעם אמן וואס דיא רשעים זאגן אין גיהנם, ווערין ווי דורך דעם פאשירעכט פון גיהנם, דעם נאט וועט זיגען אין גן עדן און וועט ברשענען, און אלע צדיקים וועלן פאר אים זיגן, און דיא גאנצע פמליא של מעלה וועלן שטיין אויף וויערע פיס, פון נאמ'ס רעכטע האנד, און דיא ווען מיט דיא מזלות און די לבנה מיט אלע שטערן וועלן שטיין פון נאמ'ס לינקע האנד, און נאט וועט ברשענען פאר ווי דיא גייע סעמים פון דער תורה וואס ער וועט געבן דורך משיח, און אז נאט וועט אפ זאגן דעם דרוש וועט ויד ורובכל בן שאלתיאל אויף שטערן אויף דיא פיס, און ער וועט זאגן קדיש, אין ווין שטימט וועט מען הערן אויף דיא גאנצע וועלט, פון איין ברענע וועלט ביז דעם צווייטען ברענע וועלט, און די גאנצע וועלט וועט אויף דעם קדיש ענטפערן אמן אויף דיא יודישע רשעים, איז דיא ערליכע עבדים וואס וועלן ווין אין גיהנם וועלן אויף ענטפערן אמן, און ווי וועלן ענטפערן אמן וועט דערפון ווערן א גרויסער געפילדער אויף דיא וועלט, און נאט וואס דאס הערן, וועט ער פרעגן וואס דער איך עפעס אזא

שואל עליהם ואומר מה קול רעש גדול ששמעתי, משיבין מלאכי השרה ואומרים לפניו רבש"ע אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בניהנם שעונין אמן מתוך גיהנם, מיד מתגלגלין רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר ואומר מה אעשה לחם יותר על דין זה שכבר סבלו הרבה עונשים ויסורים אשר חיצר הרע גרם להם, באותה שעה גומל הקב"ה מפתחות של גיהנם וגותנן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים, ואומר לחם לנו ופרחו שערי גן עדן וחללו אותם מתוך גיהנם שנאמר (ישעי' כ"ו) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, מיד חולכים מיכאל וגבריאל עם המפתחות ופותחים ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם וכו' :

(ו) זוהר בראשית ל"ח ע"ב היכלא תנינא, היכלא דא קיימא לנו מהאי היכלא קדמאח וזאי היכלא סמיך למערתא דאבהן, וזאי היכלא גהיר מחיכלא קדמאח, חכא אית כל אבנין יקירין דמספן ל"י, בנו דזאי היכלא אית

רעש דינען קול? וועלן דיא מלאכים ענטפערין, האר פון דער וועלט! דאס האבין גענטפערט אמן דיא יידישע רשעים אין גוי'שע צדיקים וואס זענען אין גיהנם וועט זיך נאט אויף זיין באדך נעדר דערבארמען, און וועט זאגן, וואס זאל איך טאן זיין מיין וואס זיין האבין שוין גיליטן אזוי פיל יסורים און פיל שטראף, דאך דיא עברות וואס דער יצר הרע האט זיי גיבראכט צו דעם דעפאלט וועט השם יתברך שמו געמען און האנד דיא שליסלען פון גיהנם און וועט זיי געבן דעם מלאך מיכאל און גבריאל אין דערקייא וועלן זיין אלע צדיקים און וועט צו זיי זאגן געט געט און אויף דיא מויערין פון גן עדן, און גערענגט ארום פון גיהנם דיא יידישע רשעים אין גוי'שע צדיקים, אזוי זיין אין פסוק שמיט פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים זאלן זיך דיא מויערין עפענען און ס'זאלן אהין קומען דאס גרליכע פאלק די וואס היטען דעם אמן, וועט באדן זיין מיכאל און גבריאל און וועלן עפענען פערציג מויערן פון גיהנם, און וועלן זיין ארויף גרינגען פון גיהנם :

(ו) דער זוהר הקדוש פ' בראשית דף ל"ח שרייבט אז דער צווייטער היכל שמיט אינעווייניג וואס דארט לייבט און שיינט אהין פון ערשטין היכל און דער צווייטער היכל איז נאנט צו דיא מערה פון דיא אבות הקדושים וואס דא איז פארטאנען פיעל דימאנטן און דארקלאנטן וואס עס רינגילט

נחירו חד כליל מכל גוונים, ואיחו נחיר מעילא לתתא בהאי היכלא קיימין אינון דסבלו יסורין ומרעין בהאי עלמא, בנין לאתתקנא והוו מודין ומשבחן למאריהון כל יומא ולא הוו מכטלין צלותיהו לעלמין, לגו מהאי היכלא קיימין כל אינון דמקדשין בכל חילא שמא דמריהון ואתיבו אמן יחא שמי רבא מכרך בכל חילא ואלין אינון קיימין לגו בנו האי היכלא משהו נחירו קיימין וחמאן נהורין אחרנין דאתאחדן (ולא אתאחדן) בגווייהו, ועילא מנהון משיח דאיהו עאל וקאים ביניהו ונחית לון (איהו נטיל מהאי היכלא ועאל בהיכלא תליתאה וכו' :

ו) זוהר בראשית סיב ע"ב בתוספתא ווי לון לרשיעי כד יפקון מהאי עלמא ווי לון מאן יתבע לון כד יתמסרון בידא דדומח ויתוקדון בנורא ולא יפקון מיני בר משבתא וריש ירחא אשר כמה חבילי טריקין [פי' חמפרש כחזוה"ק שם וז"ל חבורות אנודות חסכים ומענשים] אתכנשו עלייהו בארבע סטרין כאשא מלחמא בניהנם כו' אלא בזמנא דישאל אתיבו בקול רם

וְיֵיאָ אַרְוֹם, אִין אִין דָּעִם אִין דָּא אַזְוִי אֱלִיכְמִיקִיט וְאֵם סִיִּינִיט אִין לִיכְמ פֿון קָל מִינִי קְאִלִּיעֶרִין פֿון אִוִּיוִין אִין פֿון הִינְטֶען, אִין דָּעִם הִיבֵל וְעִנִּין דָּאָרְט פֿאַראַן דִּיא מַעֲנִשִׁין וְאֵם הָאָבִין גִּילְטֶען יסורים אִין קְבִאנְקֶהִיטֶען פֿון דָּעִסְט וְעִנִּין הָאָבִין פֿאַרְט גִּילְוִיכְט אִין גִּידֶאווִינִיט אֱלֶע טָאג אִין וְיֵיאָ הָאָבִין גִּישִׁט מְבִיטֵל גִּיוִעִין וְיֵיעֶר דֶּאָוִעֶען קִינְהֵל, גֶּעבִּין דָּעִם הִיבֵל אִין דָּא נֶאדְךְ אֶדְרִי מֶער הִיבֵל וְאֵם שִׁינִיט אִין לִיכְמ וְיֵיעֶר, דָּאָרְטִין וְיֵאָען דִּי מַעֲנִשִׁין וְאֵם וְיֵיאָ הָאָבִין גִּיהִילִינִיט מִיט דָּעִם גֶּאנְצֶען כַּח דָּעִם גֶּאמֶען פֿון הַשִּׁיט אִין וְיֵיאָ הָאָבִין גִּעֲנִסְעֶרְט אִמן, אִין אִמן יִשִׁיר מִכְרָךְ מִיט דָּעִם גֶּאנְצִין כַּח אִין וְיֵיאָ וְעִנִּין וּזְקָה צו וְיֵאָצִין אִין דָּעִם לִיכְמִינִי הִיבֵל, הַעֲקֶער פֿון וְיֵיאָ אִין דָּער הִיבֵל מִשִּׁיח וְאֵם עַר קוֹמֵט אַרִיין אִין גִּידֶעֲרֵט אַרְאָפּ צו, וְיֵיאָ מִיט גִּרוֹם לִיכְמִיקִיט אִין דָּעִם דֶּרִיטֶען הִיבֵל אַרִיין צו דִּי נִשְׁמוֹת וְאֵם, וְיֵיאָ הָאָבִין נֶאדְךְ גִּזְאנִיט אִמן אִין אִמן יִשִׁיר מִיט דָּעִם גֶּאנְצִין כַּח :

ו) אִין זוהר הקדוש פ' בראשית דף סיב שרייבט אִין דִּיא תוספתא בזה"ל וְיֵיאָ אִין צו דִּיא דָּעִם וְעִנִּין וְיֵיאָ אַרְוִם פֿון דָּער וְעֵלְט וְעֶר קֶען יִדְךָ פֿאַר וְיֵיאָ מֶאנְען וְעִנִּין וְיֵיאָ וְעֶרִין אִיגֶער גִּעֲנִסְעֶרְט אִין דִּיא הַעֲנֶךְ פֿון דָּעִם מִלאך דומה וְאֵם וְיֵיאָ בְּרֶענִין אִין פֿאַיִער שְׁמֶענְדִּיג חוץ רִיח אִין שַׁבַּת אַזְוִי וְיֵיאָ עִם שְׁמִיט כו' אִין תִּקְוָה נֶאדְךָ שַׁבַּת וְרִיח וְאִמְלֶען יִדְךָ אִין דִּיא מִלאכִי דִּין אִין אֱלֶע פִּיר וְיֵאָען פֿון גִּיהֵנִם אִין שְׂרִיעֶן יְשׁוּבוּ רִשְׁעִים לִשְׁאוּלָה גִיט

אמן ואמן יהא שמ׳ רבא מברך קב״ה אתמלי רחמין וחיים על כלא ורמי למלאכא דממנא על תרעי גיהנם סמרי א״ל שמ׳ וחלת מפתחן בידי ופתח חלת תרעין דבסטר מדברא וחמאן נהורא דהאי עלמא ורווחין לון שעטא ופלגות שעטא, ולבתר תייבין לאשייהו וכן תלחא זמנין ביומא ובכל זמנין דאמרי ישראל אמן יהא שמ׳ רבא מברך וכו׳ אינון רווחין לון עכיל לענינינו. ע״כ יש ללמד את גודל מצות עניית אמן ואישיר מברך בכונה עצומה:

(ח) כתב בזוהר הקדוש פ׳ חיי דף קכ״ב ע״ב בתוספתא וכתב שם אלו חס החידושים שהגידו לרשב״י בישיבה של מעלה, וכ״כ בזוה״ק שלח קס״ב ע״א מאן דפסק יתפסק מאן דפסיק מילין דאורייתא על מילין במילין יתפסקון חייובי מחאי עלמא, ודינ׳ קיימא בהאי עלמא, מאן דקצר יתקצר מאן דקצר אמן ולא מאריך ב׳ גו נייחא מתקצר מחיין דהאי עלמא.

צוריק איר רשעים אין גיהנם אריין און ו״א שלאנ׳ און שטראפן דיא רשעים מוראדיק. נאר אין דיא צייט וואס יודין ענטפערן אמו און אמן יהא שמ״ה רבא מברך מיט אהויף קול ווערט השי״ת פיל מיט רחמים און האט רחמנות אויף דיא רשעים און השי״ת גיט א ווינק צו דעם מלאך וואס ער איז דער ממנה אויף דיא טויערין פון גיהנם וואס זיין נאָמען איז סמריאל וואס דרייא שליסלען פון גיהנם איז אין זיין האַנד און זיי זעהן גרויס ליבמייקייט און מען לאזט זיין נאך א שעה מיט א האלבע און דער נאך גייען זיי צוריק צו זייער פֿייער נאר דיא דריי מאהל אין טאג ווען יודין דאווענען און מען זאגט נאך אמן און אמן יהא שמ״ה רבא מיט דעם נאנצן כח לאַמ׳ מען ו״א אפּ פון ווער פאיער ע״כ דארפן מיר גיט פארשטיין וויא גרויס דיא מצוה פון ענטפערן אמן און אמן יהא שמ״ה רבא מיט גרויס כּוונה:

(ח) דער זוהר הקדוש פ׳ חיי דף קכ״ב ע״ב איז תוספתא שרייבט דאָרט אז דיא חידושים האט מען מנלה גווען צו ר׳ שמעון בן יוחאי אין דיא ישיבה של מעלה. אין דאס וועלכע שרייבט דער זוה״ק אין פ׳ שלח דף קס״ב ע״א שרייבט מאן דפסק יתפסק ווער עס האקט איבער פון זיין לערנין דיא הייליגע תורה צו דברים במלים יתפסקון חייובי ווערט אפּ גיהאקט זיין לעבן פון דער וועלט מיט פיל דינים פון יסורים אויף דער וועלט, מאן דקצר ווער ס׳קורצט דאס אמן און ער איז נישט מאריך אין דעם אמן ווערט גיקורצט זיין לעבן פון דער וועלט, מאן דקצר יתאריך ווער ס׳זאגט אחד פון כריאת

מאן דקצר יתארך זאן דאמר אחד איצטריך לחטפא אלף ולקצרא קריאד
דילא ולא יעכב בהאי אות כלל, ומאן דעביד דא יתארכון חייו וכו' אמחול
בש"ס ברכות מ"ז דכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו:

(ט) זוהר תרומה כ"ט ע"ב תא חזי קדושתא דא לאו איהו כשאר קדושאן
דאינון משלשין אבל קדושתא דא (דקדיש) איהו סלקא בכל סטרין
לעילא ותתא ובכל סטרי מחימונתא ותברא מנעולין וגושפנקין דפרזלא
וקליפין בישין ודא איהו שכחא דאסתלק ב"י יקרא דקוב"ה יתיר משבחא
אחרא ואסתלקותא דא יתיר מכלא. מיט בנין דאיהו גרים לאתכפייא סטרא
אחרא ולאסתלקא יקרא דקוב"ה על כלא ואנן בעינן למימר לה בלישנא
דסטרא אחרא ולאסתלקא בחילא תקיף אמן יהא שמי' רבא מברך בנין דיתבר
חילא דסטרא אחרא ויסתלק קוב"ה ביקרי' על כלא, וכד איתבר בקדושתא

שמע דארף, ער די א' פון אחר צו האפין גיך און זאגן פאלד דיא ח' פון
אחד און בייא דיא ח' זאל ער אביסעל מאריך. ויין און בייא דיא ד' זאל ער
נאך מעהר מאריך ויין און זאל אין זינען האבין אז השי"ת איז איינער און ער
האט צו שאפן מעלה ומטה וד' כנפות הארץ אויווין און הינטען אין אלע
פיער עקין פון די וועלט. אין דאס וועלכע זאגט דיא הייליגע גמרא ברכות מ"ו
כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו אז דער וואס איז מאריך אין
אמן דער לענגערט מען עהם זיינע טעג מיט זיינע יאהרין:

(ט) אין זוהר הקדוש פ' תרומה ד' כ"ט ע"ב שרייבט תא חזי קום און זעה
אז דיא קדושה פון אמן און אמן יהא שמי' רבא מברך דאס גייט אויף
אלע זייטען אויווין און הינטן און אלע פיער עקין פון דיא וועלט און עס צו
ברעכט אלע שלעכטי שלעסער מיט דיא אייזיגע חתימות פון דיא קליפות
און דיא סטרא אחרא מיט דעם גרויסען שבח וואס מיט דעם שבח ווערט
דער הויבין דאס טאיערקייט פון השי"ת מעהר ווי פון אנדערע שבחים. און
דאס איז אזוי גרויס דער ענטפער פון אמן ישיר אז ויין הייליגער זאמען פון
השי"ת ווערט דורך דעם דער הויבין מיין וויא פון אלע שבחים ווייל מיט
דעם ענטפערין אמן ישיר מברך איז מען וואס ס'זאל גיידן ווערן דיא
סטרא אחרא און ס'זאל גייהויבן ווערן די טאיערקייט פון השי"ת אין אלע
וועלטין און איבער דעם דארף מען דאס זאגן אין לשון תרגום לשון ארמי
און ענטפערין מיט אלע קרעפטן אמן ישיר מברך ווייל מיט דעם וואס ער
ענטפערט מיט אלע קרעפטן אמן ישיר מברך ווערט צו בראכין דער גאנצער

דא חילא דסמרא אחרא קובי' אסתלק ביקרי' ואדבר לבנוי ואדבר לשמי'
ובנין דקובי' אסתלק ביקרי' בקדושתא דא לאו איחי אלא בעשרה ובלישנא
דא על כרחי' דסמרא אחרא אתכפיא ואחחבר חילי' ואסתלק יקרא דקובי'
וחבר מנעולין וגושפנקין ושלשלאן חקיפין וקליפין בישין ואדבר קובי'
לשמי' ולבנוי. עכיל לענינינו :

(י) וְכִיב כְּזִיק פִּינָחָם דָּף רִיב עִיא פִּתַּח וְאִמְרִי מִשְׁמִי דְרַבִּי פִּינָחָם (קְהֵלָת
(ט) כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא לַעֲשׂוֹת בִּכְחָד עֲשֵׂה וְגו' כִּמְה יֵאוֹת לִי לִכְר
נֶשׁ בַּעֲדָה דְּבִרְצִינָא דְּלִיק וְשֵׁרִיא עַל רִישֵׁי לֹאשְׁתְּדִלָּא וְלִמְעַבְד רַעוּתָא דְּמִאֲרִיח
בְּגִין דְּחִחוּתָא נְהוּרָא דְּבִרְצִינָא אִיחִי כִּיח דְּשֵׁרִיא עֲלֵי, וְעַל דָּא כְּתִיב (כְּמִדְּבַר
יִיד) יִגְדַּל נָא כַּח ה', כַּח ה' דָּא חוּא כַּח דְּשֵׁרִיא עַל רִישִׁיחוֹן דְּצִדִּיקִיָּא, וְכָל
אִינוֹן דְּמִשְׁתַּדְּלִין בְּרַעוּתָא דְּמִרְחוֹן וְעַל דָּא תְּנִינן כָּל חַעוֹנָה אִמְן יַחֵא שְׁמִי
רַבָּא מְבָרַךְ בְּכָל כַּחוּ (דָּא אִיחוּ כַּחוּ) וְדָאִי אֲצַמְרִיד לֹאחַעֲרָא כָּל שִׁיפוּי בְּחִילָא

כַּח פִּוִּן דִּיא סְמָרָא אַחְרָא אִין אִוִּי וְיִיא עִם וְעֶרְט צִו בְּרָאכִין מִיט דְּעִם קְדִישׁ
דְּעַר כַּח פִּוִּן דִּיא סְמָרָא אַחְרָא אִוִּי וְעֶרְט דְּעַר הוּיָבִין הַשִּׁיתִּים נְאֻמְעֵן אִין
אַלְע וְעֶלְמִין אִין עַר גִּדְּעֻקְטָא וְיִינַע קִינְדֶּרֶר צִוִּם גִּמְעֵן אִין עַר גִּדְּעֻקְטָא דְּעַר
מֵאֲלֵט וְיִין הִילִינְעֵן נְאֻמְעֵן אִין דְּרִיבֶּר בְּאַרְף מְעֵן וְאָנַעֵן דְּעִם קְדִישׁ נְאֻר
מִיט אִמְנָן אֲעֵהֵן יִידִין וְיִיִּל כָּל בִּי עֲשֵׂרָה שְׂכִינָתָא שֵׁרִיא וְעֵן סִימְעֵן וְיִד
צִו וְאָמְעֵן אֲעֵהֵן יִידִין דְּאַרְטָא אִין שׁוֹיִן דָּא דִּיא הִילִינְעֵן שְׂכִינָה אִין מִיט דְּעִם
אִמְן יִשִּׁר מְבָרַךְ וְעֶרְט כַּעַל כְּרַחוּ גִינְדִּיג דְּעַר כַּח פִּוִּן דִּיא סְמָרָא אַחְרָא
אִין סִינְעֶרְט צִו בְּרָאכִין וְיִיגֶר כַּח אִין סִינְעֶרְט גִּיהוּבִין דָּאִם מִיִּיעֶרְקִיט פִּוִּן
הַשִּׁיתִּים אִין עִם צִוְּבֶרְעֻקְטָא דִּיא שְׁלֶעֱמֶר מִיט וְיִיעֶרְע שְׁמֵאֲרֶקֶט קִיִּימִין מִיט
וְיִיעֶרְע קְלִיפִית פִּוִּן דִּיא סְמָרָא אַחְרָא אִין הַשִּׁיתִּים גִּדְּעֻקְטָא בְּאַלְדִּי וְיִין הִילִינְעֵן
נְאֻמְעֵן מִיט וְיִינַע קִינְדֶּרֶר :

(י) אִין דָּאִם וְעֶלְעֶשׁ שְׁרִיִיבִיט דִּר וְהִי' פִּי פִּנָּחָם דָּף רִיב עִיא אִוִּי דְּעִם פִּסּוּק
כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יִידָה לַעֲשׂוֹת בִּכְחָד עֲשֵׂה. קְהֵלָת מִי וְיִיפִיל בְּאַרְף דְּעַר
מְעַנֵּשׁ צִו וְעֵהֵן צִו מוֹנֵן דְּעִם וְיִילֵעֵן פִּוִּן הַשִּׁיתִּים כָּל זִמֵּן וְיִין לְעִקְמִיל בְּרַעֲנִי
נְאֻר וְיִאֲרִין כָּל זִמֵּן עִם לִיקְמִיל בְּרַעֲנִי נְאֻךְ דָּאִם עַר כַּח אֲפִעֵם אִוִּי צִו מוֹנֵן
אִין יִידִיעֻקְיִיט אִוִּי דְּעִם שְׁמִיִּיט יִגְדַּל נָא כַּח ה', דָּאִם אִין דְּעַר כַּח וְאִם
רִחֵק אִוִּי וְיִין קָאִם אִין אִוִּי דִּיא וְאִם וְיִיא בְּאִמְיָן וְיִד צִו מוֹנֵן דְּעִם וְיִילֵעֵן
פִּוִּן הַשִּׁיתִּים אִין דָּאִם אִין מִרְמֵן דְּעַר מֵאֲמֵר חוּל כָּל חַעוֹנָה אִמְן יַחֵא שְׁמִי
רַבָּא בְּכָל כַּחוּ וְיִיִּל בְּשַׁעֲתָא מְעֵן וְאָנַם אִמְן יִשִּׁר בְּאַרְף מְעֵן צִו דְּעַר וְעֶרְט
אַלְע

תקיף בגין דבאתערותא תקיף דאתקף אתער החוה כח קדישא עלאה ואסתלק גו קודשא ואתבר חילא ותוקפא דסמרא אחרא, ועל דא בכחך אצטריך למעבד רעותא דמארך (קהלת שם) כי אין מעשה וחשבון וגו' בגין דבחהוה כח אית מעשה אשתדלותא לאשתדלא בחאי עלמא דאקרי מעשה וכו', וכל אלין כלילן כחהוה כח, מה דלאו הכי בסמרא דשואל דרגא דגיהנם דחא כל בר נש דלא אשתדל כח בחאי עלמא לאעלאה ב"י במעשה וחשבון ודעת וחכמה, סופי' לאעלאה בשואל דלית ב"י מעשה וחשבון ודעת וחכמה דחא סמרא אחרא אורח שאול איחי דכ' (משלי ז') דרכי שאול ביתה מאן דאתרפי מהאי כח קדישא אתקף ב"י סמרא אחרא דשואל ביתא ; ע"כ צריך כל אחד לחיות נזהר לומר אמן ואיש"ר בכח וישרה עליו גודל כח הקדושה לחיות נושע בכ' עולמות :

(יא) בזה"ק בריש פ' רע"ב ע"כ והי' עקב וגו' ואכלת ושבעת וברכת וגו' פקודא דא לברכא לי' לקוב"ה על כל מה דאכיל ושתי ואתתני

אלע אברים מיט אשטארקין מראפט ווייל ווען ער זאגט מיט א שטארקין דער וועקינג ווערט אויף דעם דער וועקט אנדויסער כח הקדושה אין דעמאלט ווערט פון עהם אפ גיבראכין דער גאנצער כח המומאה פון דיא סמרא אחרא. איבער דעם שטייט בכחך ס'אל ויין מיט כח צו מוען דעם ווילין פון דעם הייליגין באשעפער אויך מיטין כח וואס דיא וועלט ווערט אהן גירופין עולם המעשה, וויא אבער דער מענש וואס ער דינט נישט מיטין כח צו הש"ת איז ער אין סמרא דשואל און גיהנם וואס דארט איז נישט קיין שום מעשה און קיין חשבון און קיין דעת וחכמה, ווארין אז ער איז גינאנגען און ווען פון דיא סמרא אחרא שטייט אויף דעם דרכי שאול ביתה אז ווער עס האלט זיך שוואך פון כח הקדושה האלט זיך און עהם פעקט דיא סמרא אחרא דשואל ביתה ווארין אז ויין נשמה האט נאר אין וינען גיהאט דיע וועלט און איז גיוועזן שוואך פון כח הקדושה דעמאלט איז דרכי שאול ביתה איז דיא וועגין פון גיהנם איר שטוב פון ויין נשמה, ע"כ דארף יעדער מענש צו עהן צו האלטין דאס גרינגע מיטעל נזהר ויין אין אמן און אמו יהש"ר זאגין מיט כח וועט אויף עהם רותען אנדויסער כח הקדושה און וועט גיהאלפין ווערין אויף ביידע וועלטין אזוי וויא פריער שטייט ;

(יא) אין וזה"ק אין אנהויב פ' עקב עמו רע"ב והי' עקב וגו' ואכלת ושבעת וברכת וגו' די מצוה צו לויבען הקב"ה אויף אלעם וואס מ'עקט אז

בהא עלמא, ואי לא בריך אקרי גזלן לגבי קב"ה דכתיב גזל אביו ואמו, והא אוקמוה חברייא בגין דברכאן דברוך ביג לקב"ה אתי לאמשכא חיין ממקורא דחיי וכו', וע"ד איצטריך ביג לשואה רעותי' ברזא דברכאן בגין דיתברכו אבהן ובנין בלא כחדא, ומאן דמברך לקב"ה אתברך וגמיל חולקי' מאיגון ברכאן בקדמיתא דכל עלמא לתתא, כיון דשמא דקב"ה מתברך מתמן נחית ושרא על רישי' חולמא קדמאא כו', כיון דהחיא ברכה אתי'א ושרי'א על רישי' מתמן אתפשיט בכל עלמא, בשעתא דאיגון ברכאן נחתין כו', ופגעי בחן כמה דרגין דממנן בעלמא ונחתין בחן ואמרו ומכריזי דא איהו דוורנא דשדר פלוני לקב"ה כו' דא הוא דוורנא בקיומא כדקא יאות, ומאן איהו ברכה דקא יאות דאתיבו עלי' אמן, דכל ברכה דאתיבו עלי' אמן דא איהו בקיומא כדקא יאות כו' וכל שכן אי' היא ברכתא דמגיאין מברכין לה ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן, אמן היא רזא דקשרי דכל יתודא ומעטר לההוא ברכתא בעטרין עילאין כדקא יאות וקב"ה אתרעי בהו באיגון דמברכין לי' ותיאובתי' בברכתא דלתתא דהחיא ברכתא סדיק לעילא

מ'טרינקט אין מ'האמ הנאה אויף דער וועלט, און אז מען גענעמט נישט ווערמ מען גירופען אנזלן א קיינען השי' ווי דער פאסיק זאגט גזל אביו ואמו, און די חברייא זאגן ווייל די ברכה וואס א מענטש לויבט צו השי' דאס ציעט אראפ חיות פון מקור החיים וכו' איבער דעם ברויך דער מענטש צו טוען זיין מחשבה אין די ברכה בבדי' עם זאלען גענעמט ווערין אעלעס, און ווער עס לויבט צו השי' ווערט גענעמט און געמט דעם חלק פון די ברכות צום ערשטין פון אלעס, ווייל דער זאמען פון הקב"ה ווערט גילויבט פון דארט גידערט די ברכה און רוהט אויף דעם קאפף פון מברך צום ערשטין, אז דאן איז זיך די ברכה מתפשט אויף דער וועלט און דער צייט אז די ברכות גייען טרעפן אין וויא פיהל פון די ממונים אויף דער וועלט און רופן אויס: דאס איז די מתנה וואס פביפ שיקט צו השי' ווי עס ברויך זיין, ד. ה. וואס מ'האט גענומען אויף איהר אמן, ווארין וועלכע ברכה וואס מ'האט אויף איהר גענומען אמן דאס איז ווי עס ברויך צו זיין, אכשיב א ברכה וואס פיהל ענפריין אויף איהר און באקרוינען וי מיט אמן, אמן איז דער סוד פון די קשרים פון אלעלע יחידים, און באקרוינען די ברכה מיט קרוינען פון אויבין און הקב"ה גלסט אין די וועלכע וואס מאכען די ברכה און פון דעם גלסטמייט גייט די ברכה ארויף, און אויף דעם

ועל רזא דא כתיב כי מכבדי אכבד אילין אינון דמברכין לי לקוביה, ובזוי יקלו אילין אינון דלא מברכין לי לקוביה ומנעין ברכתא בכל הנאין וכסופין דהאי עלמא כו' מתתא לעילא ומעילא לתתא עכ"ל חזקוני :

(יב) זוהר וילך דף רפ"ה ע"א אמר ר' יהודה (שמואל א' ב') ובזוי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למארי ולא אתכוון באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המברך והא' אוקימנא קמ' דר"ש דאמן משיך ברכאן ממבועא למלכא וממלכא למטרוניתא (דא כנסת ישראל) כו' וכד ישראל לתתא משמדין לאתבא אמן לכוונא לבייהו כמה דאצטריך כמה פתחין דברכאן פתחין לי לעילא כמה טבאן משתכחין בכלהו עלמין כמה חדי בכלא מאו אנר להו לישראל דגרמין האי אנר להו בעלמא דין ובעלמא דאתי, בעלמא דין בשעתא דעאקין להו (לישראל) ומצלן צלותא קמי מאריהון קלא מכרזא בכלהו עלמין (ישעי' כ"ז) פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא אמנים, פתחו שערים כמה דישראל פתחין להו תרעין דברכאן כך השתא פתחו שערים ותתקבל צלותהון מאינון דעאקין לי האי בעלמא דין, בעלמא דאתי מאי אנריהו דכד יפוק בר נש מהאי עלמא דהוה שומר לאתבא אמן, מאי שומר כלומר נטיר ההיא ברכה דאמר ההוא דמברך ומחכה לי לאתבא אמן, כמה דאצטריך, נשמת' סלקא ומכרוי קמי'

שמיים אין פסוק כי מכבדי אכבד, די וואס זענען מיך מכבד וועל איך זיין מכבד זיין ובזוי יקלו ד. ה. אין דיא וועלכע לויבען גיט הקב"ה און פאר מיידען די ברכות פון אלע הנאות פון דער וועלט וועלן זייערין פארשעקט : (יב) אין זוהר וילך ד' רפ"ה ע"א ר' יהודה זאגט ובזוי יקלו ווער ס'ווייטסט גיט צו גרויסען דעם זאמען פון השי"ת און איז גיט מבין אין אמן ווי מיר האבין גילעריגט פריער וועט פארשעקט ווערין אבער דער וואס ענפערט אמן איז גרעסער פון דעם וואס מאכט ברכה, און ווי מיר האבען דאס גיזאגט פאר ר"ש אז אמן איז פמשיד די ברכות פון קנואל כו' צו כנסת ישראל, און אז די יודען היטען צו ענפערין אמן און מבין זיין ווי מ'פרויד פיהל טהיערען פון ברכות עפענין זיך אויבען פיהל גיטעס און פרייד זענען ווי גורם אין אללע וועלמין, אין דער וועלט אין דער צייט ווען אויף יודין איז געפילן אז צרה ר"ל און ווי בעטמן פאר השי" גייט ארויס א קול און רופט אויס און אללע וועלמין פתחו שערים וגו' גוי צדיק שומר אמנים, וואס היטען צו ענפערין אמן, עפינט די מויערין און ס'זאל אן גינעמען ווערין די גיבעט פון יודין און זאלען גיהאלפען ווערין פון זייער צרות, און

פתחו שערים בנן עדן, קמ' כמה דאיהו חות פתח תרעין כל יומא כד חות
שומר אמונים כר:

(יג) ובספרא דרב המנונא סבא אמן גומריקון אל מלך נאמן כללא דכלא
ושפיר הוא והא אתמר:

תאנא כל מאן דשמע ברכה מחווא דמכרך ולא אחכוון באמן עליה
נאמר (שמואל א', ב', ל') ובזוי יקלו כד"א (מלאכי א') לכם חכחנים
בזוי שמי, מאי עונשי? כמה דלא פתח ברכאן לעילא כך לא פתחין לי, ולא
עוד אלא כד נפיק מחאי עלמא מכריזי קמ' ואמרי מרוקו גלי קמ' דפלגיא
ולא לעול ולא תקבלין לי, ווי לי ווי לגשמתי:

(יד) תאנא חייבי דגיהנם כלחו סלקין במדורין ידועין וכמה פתחין אית לי
לגיהנם וכלחו פתחין לקבל פתחין דנן עדן, ובשעתא דאפקי
לאינון חייביא דקבילו עונשייהו אינון פתחי פתחין ושווין לון לבר, וכלחו
פתחין בשמחן אקרין לקבליהון דפתחין דנן עדן כגיהנם אית מדורא בתראה
תתא דכלהו, וחתא מדורא אקרי (איוב י') ארץ עיפתח מה עיפתח כד"א

אויף גענער וועלט איז זייער שער: אז מ'רופט אויס פאר זיין נשמה פתחו
שערים, געפינט די מויערין פון ג"ע ווי עהר האט געפינט זיין מויל צו ענפערין
אמן וכו', גוי צדיק שומר אמונים עב"ל:

(יג) אין ס' רב המנונא סבא אמן גומריקון אל מלך נאמן דאס איז דער כלל.
און ווי מיר האבען גילערניט ווער מ'הערט א ברכה פון א מענטש און
איז גיט מ'בין אויף איהם שרייבט דער פסוק ובזוי יקלו, וואס איז זיין עונש
פונקט ווי עהר האט גיט געפינט זיין מויל צו ענפערין אמן אזוי ווערין גיט
געפינט די מויערין וכו', און אז עהר קוקט אויף גענער וועלט רופט מען
אויס פאר איהם מאקט צו די מויערין פאר איהם און עהר זאל גיט גענין
אריין גייען וויי איז צו איהם און וויי איז צו זיין נשמה:

(יד) תאנא די חייבין אין גיהנם גייען אריין און געוויסע סדרים און פיהל
מויערין איז פאראן אין גיהנם א קיינען די מויערין פון גן עדן,
און דער צייט ווען מ'פיהרט ארויס די רשעים וועלכע האבן זייער עונש אפ
גינזמן. זייען די מויערין פון ג"ע אפען קיינען זיי און אלע מחזירין ווערן גירופען מיט
זייער געמען. קיינען די מויערען פון גן עדן אין גיהנם איז פאראן דער לעצטער
און אויטערשטער מדור זייער אויפן אנדערין וואס ווערט אהן גירופין ארץ
עיפתח דאס מיינט מאפיל פונקטער און דאס איז שאור תחתית שאל איז

(שמות כ"ח) רבוע יהי כפול ומתרנמין מרובע יהי עיף אוף חכא עיפתח כלומר כפולה והוא אקרי שאול תחתית, שאול הוא מדורא חד, תחתית הוא מדורא תתאה, ובנין כך אקרי ארץ עיפתח תחתית ואקרי אבדון, ועל דא כתיב (משלי כ"ז) שאול ואבדון כולחו מדורין לא אכפלו וכלחו לא עייפין בר מהאי, ותאנא מאן דנחת לאבדון דאתקרי תחתית לא סליק לעלמין, וההוא אקרי נכר דאשתצי ואתאביד מכלחו עלמין, ותאנא להחוא אתר נחתין להנחו גברי דמבוי לאתבא אמן ועל אמן סניאין דאתאבידו מני' דלא חשיב לחו דיינין לי' בניהנם ונחתין לי' בהחוא מהודרא תתאה דלית בה פתחא ואתאביד ולא סליק מיני' לעלמין, ועל דא כתיב (איוב ז') כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה, ולא והא כתיב (יונה ב') מבטן שאול שועתי שמעת וגו' וכתיב (שמואל א' ב') מוריד שאול ויעל, אלא חכא שאול, ההם תחתית, ואוקימנא הא דאחדר בי' הא דלא אחדר בי' :

(טו) אמר ר' יוסי מאי דכתיב (ירמ' ב') כי שתיס רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות וגו', אותי עזבו מקור

איין מדור תחתית איז דער אינטערשטער מדור, און דריבער ווערט עס אן גירופין עיפתח, תחתית, אבדון, ווי אין פסוק שטייט שאול ואבדון, אלע וואונגן ויגען ניט מאפיל נור דער, און מיר האבין גילערינט ווער עס גידערט אין אבדון וואס ווערט גירופין תחתית גייעט קיין מאל ניט אויף און עהר ווערט אן גירופין דער מענטש וואס ווערט פארלוירן פון אלע וועלמין, ותאנא, אין דעם ארט גייען אראפ די וועלכע שעמין זיך צו ענפערין אמן, און אויף פגעל אמנים וואס האט ניט גענפערט ווייך ווי ויגען פיי אים ניט חשוב גידערט עהר אין גיהנם אין דעם מדור אבדון וואס אין איהם איז קיין מהיר און גייט זיין מאל פון דארט ניט ארויס ווי אין פסוק שטייט כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה ד. ה. ווי דער וואלקן צו גייעט אין ווערט גאר ניט אזוי דער וואס גייט און שאול גייט ניט אויף, אי ס'שטייט דאך מבטן שאול שועתי וגו' און מוריד שאול ויעל ווייזט זיך אויס אז מ'גייט יא ארויף מיינט מען פון שאול, אבער פון תחתית גייט מען ניט ארויס, און אויך מיינט מען אז עהר האט תשובה גיטוהן :

(טו) אמר ר' יוסי ר"י ואנט אין פסוק שטייט שתיס רעות עשו עמי אותי עזבו מקור וגו', אותי עזבו וגו' ד. ה. ווער עס וויל ניט הייליגען דעם נאמען פון השיי מיט אמן, וואס איז ויין עונש, לחצוב להם בארות וגו' די

מים חיים דא הוא דלא בעי לקדשא שמא דקב"ה באמן, מאי עונשי, כתיב לחצוב להם בארות בארות גשברים דנחתין לגיהנם דגא בתר דגא עד דנחתין לאבדון דאקרי תחתית, ואי איהו קדיש שמא דקב"ה לכוונא באמן כדקא יאות סליק דגא בתר דגא לאתעדנא מההוא עלמא דאחי דנגיד חדיר ולא פסיק חדא הוא דכתיב (תהלים ל"א) אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושה נאח :
 מעשה רב וגורא מענין עניית אמן מוכא בספר הקדוש חנן

טז) אספר לפניכם מעשה רב וגורא שגעשה בימי הרב הנאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים ז"ל, הרב הנאון ר' מרדכי יפה ז"ל הי' אב"ד ור"מ בעיר קטנה ובאו אליו שלוחים מקיץ פוזנא לקבלי עליהם לאב"ד ור"מ כי הי' גאון גדול בנגלה ונסתר בידוע, וכאשר חביאו אליו אנרת הרבנות בנהוג, השיב הנאון להמשולחים אקבל המכתב מכם ואחי לכם למורה, אמנם לא אוכל תיכף לנסוע עמכם מפני שעדיין לא למדתי חכמת עיבור החודש ואין שום אדם במדינות הללו ללמוד ממני, ע"כ אסע מקודם

ג"ע אין גיהנם אין מדרג נאדן אנדערין ביו אין אבדון וועלכער הייסט תחתית, אפער ווען ער הייליגט גא-ט-ס גאמין צו מביין ויין מיט אמן ווי מ'ברוך גייט ער ארויף אין גן עדן אין מדרג נאדן אנדערין צום עונג הרחיני וואס איז א שטענדיגער פערזענליכע וואס ערמט ניט אויף ווי אין פסוק שמיים אמונים נוצר ה' וכו' :

ויער איין א וואונדערליכע און פארשטיגע טעשה וועגן אמן ענטפערין ארויס גינמען פון דעם הייליגן ספר, הגן.

טז) איך וועל אייך דער איילען ויער א וואונדערליכע מעשה וואס האט זיך פאסירט אין די איימיין פון הרב הנאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים דער רב הנאון ר' מרדכי יפה ז"ל איז געווען ארב אין אראשישיבה אין א קליין שטעטל ווינען געמומען צו איהם שלוחים פון דער שטאט פוזנא אים אויף געמען פאר ארב ווייל דער גאון איז געווען ויער א גדול אין קבלה אין אין תלמוד, אין אז מ'האט אים גיבראכט די בריף וועגן רבנות אויף געמען, האט דער גאון געמופערט די שלוחים איך וועל אן געמען דאס רבנות, אפער איך קען באלד ניט מיט פארין מיט אייך ווייל איך האב נאך ניט גילערניט דיא חכמות פון עיבור החודש, און אין דעם געניגט איז ניט דא קיין שום מענטש איך ואל זיך קענען פון אים אים לערנען, ע"כ וועל

למדינת איטליא לווינציא לחכמי הספרדים שהם בקיאים בחכמה זאת ושם אלמוד מהם החכמה הזאת, ונסע תיכף הגאון הנ"ל ולמד אצל החכם אבוחב הספרדי ערך רביעית שנה ולמד ממנו כל החכמה בספרו לבוש אדר יקר, ויהי מקץ הימים הנ"ל ויקר מקרה שהי' שם תינוק אחד בן הרב החכם רבי אבוחב הנ"ל בחדר אשר הם יושבים ואכל התינוק פרי אחד ובירך בפח"ע בקול רם וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק והגאון ר' מרדכי יפה לא ענה אמן שלא במתכוין כאשר עדיין חסדר בעוה"ר ברוב העולם שאינן נזהרין בזה, והחכם רבו של הגאון הנ"ל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק כעס עליו כעס גדול והי' מנדה להגאון רמ"י וגער בו בנויפה, והמתין הגאון רמ"י ל' יום כפי גידוי הרב לתלמוד ואח"כ בא הגאון רמ"י ורצה לפייס רבו ולא הי' רוצה למחול ואמר לרבו רבינו ימחול אדוני וגם

איד פריער פארין למדינות איטליא לווינציא ווייל דארטין געפינען זיך דיא חכמי הספרדים וי"א וינען קלאר אין דער חכמה פון "עיבור החודש" וועל איד זיך דארט פון וי"א אויס גערנען די דאזיגע חכמה, איז ער פאלד אוועק גיפארין און ער האט גילערניט ביי דער חכם אבוחב הספרדי אערף פון א דריי חדשים צייט אין ער האט זיך פון אים אויס גילערניט די גאנצע חכמה ריכטיג דייטליך, אזוי וויא ויין חכמה ווערט געבראכט אין ויין ספר לבוש אדר יקר, ויהי און ס'איז גיווען ענדע זמן פון ויין גערנען דארט, האט זיך גיטראפן ס'איז דארטין גיווען א קינד פון דעם רב החכם רבי אבוחב, איז דעם צימער וואס וי"א וינען גיוועסן אין דאס קינד האט גיגעסן א פרי און האט גימאכט א ברכה בורי פרי העץ מיט א הויך מול אין דיא גאנצע בני בית האבין גענטפערט אמן אויף דעם קינד'ס ברכה און דער גאון ר' מרדכי יפה האט ניט גענטפערט אמן ער האט גראדע ניט אין זינען גיהאט, אזוי וויא דער שטייגער איז נאך בעוה"ר אין דאס רב וועלט מען איז ניט גיהיט אין דעם, און דער חכם אבוחב דער רבי פון דעם גאון ר' מרדכי יפה אזוי ווי ער האט דער זעהן אז ער האט ניט גענטפערט אמן נאך דער ברכה, פון דעם קינד האט ער זיך אויף געהיט גיביווערט מיט גרויס כעס אין ער האט אים מנדה גיווען דעם גאון ר' מרדכי יפה און ער האט אויף געהיט אנגישרינען מיט גישריי, האט דער גאון ר' מ"י אב גיווארט דרייסיג טעג וויא די צייט וואס הרב איז מנדה ויין תלמוד דער נאך איז גיקומען דער גאון ר' מ"י אין ער האט גיוואלט איפער געטין ויין רבין און ער האט ניט

מה פשעי ומה חטאתי נגדו, ומה חרי האף הגדול הזה, והשיב לו החכם רבו הגיל, ידוע חדע שאהבה גדולה ושלומה שאינה תלוי בדבר אהבתך יותר מבני, אבל חדע נאמנה שהיית חייב מיתח לשמים בשעה שלא ענית אמן על ברכת התינוק, אמנם באמת ובתמים אני מוחל לך בתנאי זה שכל ובכל קהלה אשר תדרוך כף רגליך תדרוש ברכים ותודיע לחם החטא והפגם הגדול של מי שאינו עונה אמן על שום ברכה ששומע מישראל, וגם תצוה לבניך ולבני בניך עד סוף כל הדורות שיספרו המעשה הגדול והנורא מה שאספר לך. וכך הי' המעשה שבמדינות שפניא היו מקדם קהילות קדושות קודם נזירת תחניז והיתח שם עיר גדולה לאלקים עיר ואם בישראל, והי' שם מלך אחד והי' רוצה לגרש אותם כסה פעמים והי' שם אביד חסיד ועניו גדול ועושר גדול והי' נושא חן בעיני המלך ובכל פעם שהי' דעתו לגרש היהודים, הי' החסיד הגיל מפיר עצתם ומבטל דעתם, ויהי היום ויכעוס

גיוואלט עהם מוחל ויין און ער האט גיוואלט צו ויין רבין ויי מיר מוחל אדוני וגם וואס האב איך גיוואלט און וואס איז מיין שולד גענין אים, און וואס איז דאס פאר אזא גרויסער צארין האט אים ויין רבי דער חכם געמפערט דיא ואלסט וויסען ויין אז איך האב דיר ליב מיט דער גרעסער מער אמת'ר ליבשאפט, וואס איז גיט אב הענניג און היין שום נאך, מער ווי מיינע קינדער, אבער ריכטיג קענסט וויסען אז דיא ביוז גיווען חייב מיתח בידי שמים בעת דיא האסט גיט געמפערט אמן נאך דעם מינדעם ברכה אבער באמת ריכטיג בין איך דיר מוחל אויף דעם תנאי אז אין געקען ארמט און געקען קהילה וואס דיא וועסט דארטין קומען ואלסט דרשנו אין ויי מודיע ויין דעם גרויסן חטא אין דעם פגם פון געקען אייגעס וואס ער ענטפערט גיט קיין אמן אויף געקען ברכה וואס ער הערט פון א אידן אויף ואלסטו אנאנין ביינע קינדער אז קינדעס מינדער אז ויי ואלין דער ציילין דיוע גרויסע פארבטיגע מעשה וואס איך ווער דיר דער ציילין: אין אזוי איז גיווען דיא מעשה אין די מדינה שפניא. פאר די נזירת תחניז איז גיווען ווער גייליגע קהילות און דארטין איז גיווען א גרויסע שטאט אנטפליכט שטאט מיט פיעל ערליכע אידן, און דארט איז געווען א מלך אין דער מלך האט ויי גיוואלט ארויס מרייפען פיעל מאל, און דארטין איז גיווען א רב א גרויסער חסיד גענין אין א גרויסער עושר האט ער נושא חן גיווען ביי דעם מלך און געקען מאל וואס דער מלך האט גיוואלט ארויס מרייבין די יתדן,

המלך על היהודים וצוה לגרש אותם ובאו כל הקהלה להחסיד הנ"ל שילך להמלך להמליץ עבורם לבטל הגזירה כפעם בפעם. והצליח מעשה שמן בעוה"ר ובאו לעת מנחת ערב להחסיד והשיב להם החסיד שילך עמם רק שרוצה להתפלל תחלה תפלת מנחה ראשית חכמה יראת ד', והפצירו בו ואמרו לו זו מצוה רבה להציל כלל ישראל ועתה הוא עת רצון לפני המלך ואח"כ תתפלל, ויעש כן החסיד והלך עמם בחצר המלך, ויהי כאשר ראה אותו המלך נשא חן בעיניו, וירץ לקראתו ויחבק וינשק להחסיד הנ"ל וסבר החסיד בדעתו שבודאי יבטל הגזירה מגירוש הנ"ל, והי' מסבב בדברים אחרים עם המלך, ובתוך כך בא כומר אחד ממדינת המלך ממרחקים לפני המלך ויפול לפני המלך ויברך את המלך ברכה ארוכה וחשובה בלשון למיין או לועז' והחסיד הנ"ל לא הבין את דבריו, וכשראה החסיד שיעבור

האט דער חסיד פארשטערט ווייטער שלעכטע עצות, האט זיך פאסירט אז דער מלך איז גיטארין איינמאל אין פעם אויף די יידין און ער האט ארויס געגעבן א באפעל אז מ'זאל זיין ארויס טרייבן איז זיך צו נאמען גיקומען די קהילה צו דעם חסיד ער זאל גיין צום מלך ממליץ טוב זיין פאר זיין ער זאל מבטל זיין די גזירה אזוי וויא פארניגעס מאל, ובעוה"ר האט מצליח גיטען מעשה שמן און זיי וויינען גיקומען מנחה צייט להחסיד האט זיין דער חסיד גענטפערט אז ער וועט גיין מיט זיין נאר ער וויל פריער מנחה ראכענען, ווי עס שטייט גיטריבן ראשית חכמה יראת ד', און זיין האבן איהם ווייטער פגעל גיבעטין און האבן איהם גיטאנט די מצוה רעטין א כלל ישראל איז ווייטער גרויס און געצט איז איין עת רצון פאר דעם מלך און דער נאך זאל ער ראכענען, האט דער חסיד אזוי גיטאן און ער איז מיט זיין גיטאנען אין מלכות הויף, כאשר דער מלך האט איהם דעם זעהן האט ער ביי איהם נישא חן גיטען, און ער איז אקעגן גילאפין אים און האט גיהאלט און גיקושט דעם דאזיגען חסיד, האט דער חסיד ביי זיך גיקלערט אז ער וועט געוויס מבטל זיין דיא גזירה פון ארויס טרייבן דיא יידין, און ער האט מיט דעם מלך ארום גירעט אנדערע ענינים, און דער ווייל איז אָנגיקומען אגלה פון דעם מלכות מדינה פון א ווייטן געניד צום מלך, און ער איז גיפאלן פארין מלך און האט גיגעשט דעם מלך א לאנגע טייטשע ברכה אויף ליטוינשע שפראך אדער אנדערע שפראכן און דער חסיד האט גיט פארשטאנען זינע רייד, אז דער חסיד האט דער זעהן אז עס וועט באלד

זמן מנחה הלך לקרן זוית אחד להתפלל מנחה, ודעת החסיד הי' שיש לו שהות להתפלל קודם שיפסיק הכומר מלברך את המלך, ובתוך תפילת החסיד קם הכומר והוא מעל רגליו וצוה לכל העומדים בבית המלך שיענו אמן על הברכה עבור שיתקיים ברכתו ויענו בולם יחדיו אמן והחסיד לא הבין דבריו ולא ענה אמן ולא הי' רוצה להפסיק בתוך התפילה, ושאל הכומר אם ענו כל בני הבית אמן והשיבו כן, ושאל הכומר אם גם היהודי ענה אמן על ברכתו, ואמרו לא, שמתפלל שם, ויהי כאשר שמע הכומר שלא ענה היהודי אמן חלש את שערותיו וצעק צעקה גדולה ומרה ואמר הוי על המעשה הרע הזה, שבעבור היהודי הזה לא תתקיים ברכת המלך יען שלא ענה אמן על ברכתו, ויהי כאשר שמע המלך את דברי הכומר, ויקצוף המלך מאד ויתחפך על החסיד לאכזר ויצו את עבדיו להרוג את החסיד ולנתחו לגתחים ויעשו כן והמיתו אותו ביסורין קשים בעזוז ויגתחוהו

אריבער מנחה צייט איז ער אונזעק אין א ווינקעל צו ראונגען איידער דער גלח וועט אנדענק די ברכה פאר'ן מלך, דער-ווייל אין מיטן חסידים ראונגען האט זיך דער גלח אויף געשטעלט און האט געגעבן א באפעהל צו אלע וואס זיינען געשטאנען פיי' דעם מלך אין שטוב אז זיי זאלן ענטפערן אמן אויף דער ברכה פרי זיין ברכה זאל באשטעטיגט ווערן, האבן זיי אלע צוואמען גענטפערט אמן, אין דער חסיד האט נישט פארשטאנען זיינע רייד און האט נישט גענטפערט אמן אין האט נישט געוואלט מפסיק זיין אין מיטן ראונגען, האט דער גלח געפרעגט צו האבן גענטפערט אמן, אלע וואס האבן זיך געניגען אין שטוב? האבן זיי גענטפערט נא, האט דער גלח געפרעגט אויב דער יוד האט אויך גענטפערט אמן אויף זיין ברכה, האבן זיי געזאגט זיין! ווייל ער האלט אין מיטן ראונגען, אז דער גלח האט דער הערט אז דער יוד האט נישט גענטפערט אמן האט ער זיך געריסען ביי דיא האר און האט אויס געשריגען מיט אביסערין געשריאי הוי ווי אויף דיא שלעכטע מעשה וואס צו ליב דעם יודן איז דיא ברכה פון מלך נישט מקיים געווארן ווייל ער האט נישט גענטפערט קיין אמן נאך זיין ברכה, ווי דער מלך האט דער הערט דיא ראונגע רייד פון דעם גלח, האט דער מלך זייער געזארגט, אין איז געווארן א אבדור געזין דעם חסיד אין האט געגעבן א באפעהל צו די עבדים אז מען זאל דעם חסיד הארגענען אין צושניידען איהם אויף שטיקער, אין אזוי האבן זיי געזאגט אין האבן איהם געטויט מיט א שווערען טויט מיט גרויסע יסורים

וישימו את הנחתים בתוך השמלה וישלחו לביתו, ואחר זאת גירש המלך את כל היהודים, והי' שם עוד חסיד אחד חבירו של אותו חסיד הנהרג והוא הי' יודע מחסידותו של אותו חסיד הנ"ל, והי' חסיד במתרגם על מדותיו של הקב"ה כביכול וישפוט אותו החסיד בדעתו שבודאי עבר החסיד איזה עבירה בצנעה כי מי חשד קוב"ה דעבד דינא כלא דינא, והי' אותו החסיד מתענה ובוכה ומתפלל שיודיעו לו מן השמים על איזה דמא נהרג החסיד הנ"ל במיתה משונה ר"ל, ויתבודד אותו החסיד ההוא בחדר מיוחד יושב ומשחזקם על החסיד הנהרג, ובא אצלו החסיד הנהרג בעצם היום בחדרו אשר הוא יושב לבדו, ויחדר החסיד החי חדרה גדולה ויאמר לו החסיד הנהרג אל תירא ואל תיחת, ויאמר לו החסיד החי יודע אני שחסיד גדול היית, על כן תאמר לי על מה עשה ד' לך ככה ומה חרי האף הגדול הזה אשר עבר עליך, והשוב החסיד הנהרג אני אניד לך האמת מימי לא

בעוה"ר און האבין איהם צושניטן אויף שטיקער און אריין גליינט דיא שטיקער אין אַ קלייד אין עם אב גשיקט אהיים, און נאך דעם האט דער מלך ארויס גיטריבן אלע אידן. אין דער וועלכער שטאט איז געווען נאך א חסיד וועלכער איז געווען דעם געהרגטן חסידים א חבר וואס האט געקענט דעם חסיד מיט וויינע חסידות איז ער געווען שטענדיג מיט הרעמוות אויף דיא מדות פון הקב"ה כביכול, אפער און ער האט ויך באדענקט מיט ויין דעת, האט ער ויך געקלערט אז דער חסיד האט אונדא גיטאן אעבירה בצנעה, ווארים, צו איז דען דער רבש"ע חשוד אז ער ואל טאן אדן אין א מענטשין אן גרעכטיקייט. האט דער חסיד גיפאסט און געוויינט און מחפלא געווען אז מען ואל איהם מודיע ויין מן השמים צוקיב וואס פאר א חטא איז דער חסיד גיברגט געווארן מיט אונ מיתה משונה ר"ל, און האט ויך מתבודד געווען אליין אין א צימער וצינדיג פאר וואנדערט אויף דעם גיהארגעטן חסיד, איז דער גיהרגעטער חסיד גיקומען צו איהם אין מיטן העלין טאג און ויין חדר וויא ער איז אליין געקומן, האט דער לעבדיגער חסיד גיציטערט אגרויסע ציטערניש, האט דער טויטער חסיד צו איהם גיזאגט האב גיט מורא שרעק דוך גיט האט דער לעבדיגער חסיד גיזאגט צו איהם איך ווייס אז די ביסט אגרויסער חסיד געווען פאם לעבין, ע"כ ואלסטו מיר זאגן פאר וואס האט דיר הכב"ה אווי גיטאן, און וואס איז דער גרויסער צארין וואס איז איבער געגאנגען אויף דיר, האט איהם דער גיהרגעטער

עשיתי שום עבירה רק שפעם אחת עשה בני חקמן ברכה על הפת ושבעתי
ולא עניתי אמן על הברכה והאריך לי חקמיה אפו עד המעשה שנעשה לי
בעמדי לפני המלך ביו שלא עניתי אמן על ברכת המלך ויחר למלך מאד
באותו שעה ביד של מעלה דנו אותי על שלא עניתי אמן על ברכת בני, לכן
אתה חברי תספר באזני בנך וכן בנך ולכל באי עולם את המעשה הזה
ותזהירם על עניית אמן ופרח לו האיש החסיד הנחרג הנל. ואחר שסיפר
החכם ר' אבוחב הספרדי הנל את המעשה הזה להגאון רמ"י הנל אמר לו
אל תתערעם עלי שנדיתי אותך כי נתכוונתי למען תהי הנדודי כפרה על
עונך, ואני מוחל לך אבל בתנאי שתדרוש ברבים לחזהירם על עניית אמן
ומסיים שם שע"כ הירא וחרד לדבר ד' יקרא מעשה זאת פעם אחת בחודש
לחודיע לכל העונש הגדול למי שאינו עונה אמן אפי' על ברכת תינוק,
חסיד גענפערט איד וועל דיר זאגן דעם אמת, אויף מיין לעבן דאס איד
קין עבירה גימאן, נאר איין מאהל האט מיין קליינער זון גימאקט א בקרבה
אויף גרויס אין איד דאס גיהערט אין ניש גענפערט אמן אויף דער ברכה,
האט מיר השיית דער לעגערט זיין בעם, ביו די מעשה וואס האט מיט מיר
גיסראפין שטיינענדיג פאר דעם מלך ביה, אין איד דאס גיט גענפערט אמן
נאך די ברכה פאר מלך, האט דעם מלך וייער פאר דראסין, אין דער שעה
האט מיר דער ביד שר מעלה אזוי בן גיווען פאר דעם אמן וואס איד דאס
גיט גענפערט נאך מיין וועג ברכה, לבן מיין שטיינער דער ואלסטו דער
אזילין דייע קינערט אין מינדים קינערט אין אלע מענטשין פון דער וועלט די
דאזיגע מעשה אין די ואלסט שטיינענדיג פאר זאגן וועגן ענפערין אמן, אין
דער אמתדיגער מענטש דער גימאקט חסיד איז אונזעם גימאקט, נאך דעם
ווען דער חכם ר' אבוחב הספרדי הנל האט דער אזילט דיא דאזיגע מעשה
דעם גאון רמ"י הנל האט ער איהם גימאקט ואלסט גיט מתרעם זיין אויף מיר
וואס איד דאס דיד מודה גיווען זייל איד דאס מיט מביין גיווען אז דער
נידוי נאך זיין אפפעה אויף דיין וינד אין איד בין דיר מוחל בתנאי אז דוא
ואלסט דרשינען ברבים און ויזא אן זאגן ווי גרויס איז דער ענין פון ענפערין
אמן, אין פיהרט דארמין אויס ע"כ ווער ס'האט מורא און פארבט ויך פאר
דעם רבשעים מצות זאל ער ליינען איין מאהל אין חודש דיא מעשה
אין ער זאמל מודע צו יעדן מענטש דעם גרויסען ענין וואס מ'האט דער
וואס ענפערט גיט קיין אמן אפילו אויף א בקרבה פון א קליין קינד ומכשיב

ומכשיב בביהמ"ד כשהחזן חוזר ומתפלל תפילת י"ח, עכ"ל הספר
הגן הנ"ל:

מעשה נפלא מעניני גדול ענית אמן נעתק מספר, מוסר ודעת: של הרב הגאון הצדיק
המפורסם הרב ר' זאב וואלף ז"ל, המ"מ דק"ק ווילנא זצ"ל.

(יו) בזמנו של הגאון החסיד מווילנא זצ"ל הי' איש אלקים מו"ה ר' ליב
חסיד מעיר (טעלו) שהי' מפורסם לאיש קדוש בפרישות
וחסידות שאין לתאר ולהעלות על הכתב, והגאון זצ"ל אמר עליו שהוא
נשמה בלי גוף (ויש אומרים שהי' תלמיד מובהק של הגאון ז"ל) הרב ר' ליב
הנ"ל הי' איש אביון ובעל מטופל גדול, ומגדול חסידותו וצדקתו לא רצה
להנות ולקבל משום איש וחי בצמצום, אך ורק בעת שהי' נחונ' לו להשיא
אחת מבנותיו שהגיעה לפרק הנשואין הי' לו סכום מסוים לתת עבור נדוניא
ועם כל הוצאות החתונה רק ארבעה מאות זהובים ולא יותר, ועי' הכין
דרכו לנסוע למשפחתו העשירים וכאשר שמעו שהוא בא אז תיכף נסעו
לקראתו לקבלו בספי' וכל אחד מקרוביו חשו מהר להיות זריזין מקדימין

אין אשוקל אדער אין אביהמ"ד ווען דער חזן באוויינד שמונה עשרה:
ע"כ העתק מספר הגן הנ"ל.

איין שיינע וואנדערליכע מעשה וועגן ענטפרין אמן (פון ווילנער שטאט מגיד
הרב הגאון הצדיק ר' זאב וואלף ז"ל)

(יו) אין גאונים צייט וואר איין געטליכער מאן מהור"ר ליב חסיד (פון דער
שטאט טעלו) וואס ער איז געווען מפורסם מיט ווייניג הייליגקייט
און פרישות וחסידות אז עס איז גאר נישט אויס צו שרייבען, דער גאון ז"ל
פלעגט זאגן אז דער ר' ליב איז איין נשמה און א גוף (אנדערע זאגן אז ער
וואר איין תלמיד מובהק פון דעם גאון ז"ל) דויער ר' ליב איז געווען א גרוי-
סער אביון און א גרויסער בעל מטופל, און מחמת זיין גרויס צדקות האט
ער נישט געוואלט זיין צו לאסט קיינעם און האט בייא קיינעם גאר נישט
גינגען און איז ויך אויס גיקומען קוים בצמצום, גאר געט, ער האט פדארפט
אויס געבן א טאקטער איז בייא איהם שוין געווען אנשטעלטער פרייו פיר
הונדערט גילדין אויף גבן מיט הוצאות און מער נישט, פלעגט ער ארויס
פארזי צו ווייניג רייכע קרויכים און וויא דיא פאמילע פלעגן גאר דער הערין
אז ער פארט פלעגן עס שוין די גבירים ארויס פארזי אנטקעגן און יעדער
האט ויך גיחילט וואס פריער האפן דיא מצוה מנהג זיין איהם מיט דיא

למצות ובפרט לגדול המצוה של הכנסת כלה להחנות אותו בהסכום של ארבעה מאות זהובים, והקידם וריו וזכה בהמצוה של הכנסת כלה, וכאשר השיג את הסך של הד' מאות זהובים, לא רצה לקבל יותר בשום אופן בעולם, ופעם אחת אמר לאשתו שנחזק לו לנסוע לדרך, והביאה לו את בעל העגלה המיוחד לו לנסוע עמו לדרך ע"פ רוב ונסע עמו, וביום הששי קודם חצות היום באו לעיר, וואלקאמיר, אמר ר' לייב הגיל להבעל עגלה אנו מתעכבים פה על שיק, וזאת הי' שבת ראשונה שלאחר חג השבועות שאז הימים היותר גדולים) אמר הבעל עגלה עוד לנו עת וזמן לנסוע עוד רב יותר ולחניע לאיזה עיר על שיק בעוד היום גדול, אמר ר' לייב להבעל עגלה לפי מה שכתבו חז"ל כגמרא אסור לנסוע עוד יותר, איך שיהי' וגשאו עשיק בעיר וואלקאמיר ובעת שבא מהמרחץ ולבש בגדי לבן לכבוד שבת ואחר חצות הלך לבחכ"ג, ואז הי' בוואלקאמיר הרב הנאון הגדול והצדיק ר' רפאל המבורגער ז"ל והי' לו ג"כ ישיבה גדולה, וראהו בחור אחד מהישיבה איש לבוש בגדי לבן והלך לבחכ"ג בעוד היום גדול (בימי הקיץ בשעה

פיר הונדערט גילדין, און ווער, עס האט ויך מקדים גינען דער האט זיך גינען דא מאנה, און וויא ער האט שוין גיקראגן דא פיר הונדערט גילדין האט ער שוין בשום אופן נישט מקבל גינען מער פאר קיין פאל אויף דער וועלט, איין מאהל זאגט ער צו זיין ווייב ער פדארט מאכן אריינע, האט זיא איהם גיקראכט ויין שטענדיגן בעל עגלה וואס ער פלעגט ע"פ רוב מיט אים פארין און איז אונזעק גיפארין, פרייטיג פאר האלבין טאג איז ער גיקומען אין וואלקאמיר זאגט דער ר' לייב צום בעל עגלה מיר וועלן דא שבת האלטן, וואס איז גינען דער ערשטער שבת נאך שבועות וואס דענסט מאל גינען דא טעג גרויס) זאגט דער בעל עגלה מיר קענען נאך היינט הייש איין פארין און מיר וועלן נאך קומען צייטליך אין א שטאט אויף שבת, זאגט ר' לייב צום בעל עגלה לויט דא חכמים ז"ל שרייבן אין דער גמרא איז שוין נישט קעכט צו פארין מער קורץ וויא זינען אין וואלקאמיר שבת גיקליבען ער איז גיקומען פון מרחק און האט אן גיטאן וינע בגדי לבן לכבוד שבת און איז גינאנגען אין שוהל נאך האלבין טאג דענסט מאל איז אין וואלקאמיר גינען רב דער גרויסער זאן רפאל המבורגער און האט דארטין גיהאלטן אישיבה אויף, אישיבה בחור ווערט אז אפענש אן גיטאן אין בגדי לבן גייט אין שוהל אזוי פריא (ווער וינער איינס) איז אים

אחד) ה' לו חדוש גדול והלך אחריו לבחכ'נ, והחסיד ר' לייב התחיל בנעימות לומר שיר השירים בקדושה וטהרה ובגודל התלהבות והבחור היה מתפלא מאד מגודל עריבות ונעימות עד שנפל עליו גודל פחד ויראת ה', ולא הי' יודע לשית עצות בנפשו באם שילך ולהגיד להרב עם התלמידים קשה עליו מאד לעזוב את גודל התענוג והנעימות מאמירת שיר השירים של החסיד הנ"ל וגם שלא ילך כלל אין זו דרך ארץ להעלים תענוג נפלא כזה מהרב עם התלמידים, איך שיהי' חיש מהר כצפור עף להישיבה ואמר, אחים אהובים אם כרצונכם לראות ולטעים טעם של עולם הבא בואו עמי ותראו! הם הלכו עמו לבחכ'נ ועמדו מרחוק וממש כי פרחו נשמתם מגודל עריבות ונעימות מגודל קדושתו:

יח) אחר כך התחילו לאמר זה לזה אנו עושים בלי יושר כזה שאין אנחנו מודיעים זאת לרבינו, הם הפילו גורל ביניהם ונפל הגורל על אחד מבני הישיבה שילך להודיע להרב, והרב ר' רפאל המבורגר הבין

אנשיסער חידוש גיווען איז ער איהם נאך גינאנגען ביז אין שוהל, דער חסיד ר' לייב האט אן גיהויבן צו זאגן לאנגזאם שיר השירים מיט קדישה וטהרה אין גרויס התלהבות אז דער בחור איז אויסער זיך גינאזרין פון זיסקייט און גישמאקייט און ס'איז אויף איהם איין געמליכע פארקט גיפאלן, ער האט זיך ביין עצה גיט גיקענט געבין גיין אן זאגן דעם רבין און דיא חברים זאלענעט ער א נועק צו זאגן אויף א וויילע אזא דימלשין פארנינגען, גיט גיין איז דאס גיט גיין דרך ארץ צו פאר מידן אזא פארנינגען פון רבין און פון דיא חברים, גישווינד ווי א פויגל איז ער אריין גיפלוגען אין דער ישיבה און זאגט, ליבע ברידער איר ווילט זעהן אנלימליכען לעבן און פארוויבן עט וואס דעם גישמאק פון עולם הבא קומט מיט מיר, וועט איר זעהן, וויא זיינען מיט אים מיט גינאנגען אין שוהל און א נועק גישמעלט זיך פון ווייטן עס איז וויא ממש ארויס די נשמה פון גישמאקייט, פון זיסקייט און פון דעם צדיקים הייליגקייט:

יח) נאך דעם רופין וויא זיך אב איינער צום אנדערען מיר טוען אים רעכט מיט דעם וואס מיר גיבן גיט ביין ידיעה אונזער רבין, וויא האבן גינאזרין גורל צו ווישען זיך איז ארויס דער גורל אויף איינעם ער זאל גיין א ידיעה געבן דעם רבין, דער ר' רפאל המבורגר האט פארשטאנען אז דאס איז גיט גיין פשוטע וואך, זיינע תלמידים וועלן אים גיט מטריח זיין

שזאת אין דבר פשוט, כי תלמידיו בוודאי לא יסריחו אותו על חנם והלך עמהם לבהכ"נ וכאשר שמע את אמירת השירים, אמר לתלמידיו "בני קול פחד וגורא צילל באוזני זאת אין קול של איש אנושי, רק קול חומר של מלאך, פה עומד נגדנו מלאך בלבוש אנושי" אין להאריך בזה והצדיק אומר שיר השירים והם עומדים מרחוק במחשבות עמוקות מגודל הנעימות עד שבאו כל אנשי העיר לעת ערב לחפילת מנחה, אז ידע והכיר בו אחד שחוא החסיד ר' ליב, ואמר רבותי היודעים אתם מי האיש הזה, זה הוא הרב הנאון ר' ליב חסיד כמעט, מסתמא נוסע הוא בגדון הכיכ, להשיא את בתו וסיפר לחרב ר' רפאל מנהגו של ר' ליב חסיד :

(ט) במוצ'ש'ק נכנס אצלו הגא' ר' רפאל ואמר לו "רבינו חפצכם כבר נתמלא" שאל לו החסיד ר' ליב האידך אחם יודעים מה חפצי ורצוני ? השיב לו הרב ר' רפאל אנו חושבים כי מחסתם ענין נסיעתכם בגדון נשואי חבת, השיב החסיד ר' ליב לא אדוני, נסיעת זאת אינו בשביל ענין מסון, הם נחפרדו זמני לשלום והחסיד ר' ליב נסע מוואלקאמיר והתעכב בדרך

אומיקט אין ער מיט וויא מיט גינאנגען אין שיהל, וויא ער האט דער הערט ויין שיר השירים, ואנט ער צו דיא תלמידים קינדער א שרעקליכעם שמים קלינגט אין מיינע אויערין, דאס איז נישט קיין מענשין גינאנג נור אענגל גינאנג. דא שטייט פאר אויז א מלאך אין דיא גישטאלט פון א מענשין, קורץ דער פון דער צדיק ואנט ויך שיר השירים און וויא שטייט אלע פון זייטן פארטיפט אין דיא גישטאקייט ביו וואנען דער עולם איז צו ואמען גיקומען מנחה ראונגען, האט אים אייגער דער קאנט אז דאס איז החסיד ר' ליב, ואנט יר רבותי איר ווייטט ווער דאס איז, דאס איז דער גרויסער ר' ליב חסיד פון מעל, מן הקתם פארט ער וועגן א טאקטער חתונה מאכין, און דער ר' רפאל דער ציילט דעם מנהג פון דעם ר' ליב חסיד :

(יט) במוצ'ש'ק איז צו אים אריין גיקומען הרב הגאון ר' רפאל המבורגער אין ואנט צו אים רבינו אייער פערלאנג איז שוין ערפילט, רופט ויך אב החסיד ר' ליב פון וואנען ווייטט איר נאם מיין פערלאנג איז ? ענפערט אים הרב ר' רפאל מיר רעכענען אז מהסתם איז אייער ריזע וועגן א טאקטער אויס געבין, רופט ויך אב החסיד ר' ליב גיין מיין הער, ריזע ריזע מיינע איז נישט וועגן געלט ואבין, וויא האבין ויך געעניגט און החסיד ר' ליב איז אפ גיפארין פון וואלקאמיר אין האט ויך גינאמט אין דיא ריזע

לערך שלשה שבועות, ובגמר השלשה שבועות חזר לביתו לשלום, ובעת שנכנס לביתו אמר להם בלשון הקודש (כי כן חי' מנחנו לדבר בלשון הקודש) ברוך המקום ב"ה אני הבאתי לכם מתנה יקרה, רק כעת אין זמן ופנאי לדבר כי עת ללכת לבהכ"נ לתפלת מנחה, וחלך לביהכ"נ ושאלה אשתו להבעל עגלה לאיזה מקום עשה דרך נסיעתו והשיב לה הבעל עגלה שנסע עמו להרה"ג המפורסם ר' ישעי' זעכוויצער ז"ל, והכינה את ארוחת הערב, אחר ערבית חזר לביתו וישב אל השלחן עם כל הילדים הקטנים, אחר גמר הסעודה ברכו כולם בה"מ מתוך הסידור ובעת שהרב בא לגמור הברכה של הטוב והמטיב סמך את ידו על הסידור ואמר, בני היקרים הוו יודעים כי עד לעולם אל יחסרנו הוא גמר הברכה של הטוב והמטיב וצריך לענות פה אמן, ובעבור זאת עשיתי את דרך נסיעתי כעת, כי אצלי מסופק הייתי איפה גמר הברכה עבור זאת נסעתי להגאון החסיד ר' ישעי' זעכוויצער, כי זה חי' אחר פטירתו של הגאון מווילנא ז"ל, וזאת היא המתנה היקרה שהבאתי לכם בני היקרים :

לערך דרייזא וואכין, סוף דרייזא וואכין איז ער גיקומען צוריק אהיים לשלום, וויא ער איז אריין צו יוד אין שטיב וואנט ער וויא אויף לשון הקודש (ווארים ויין שטייגער איז גיווען צו היינען אויף לשון הקודש) ברוך המקום ב"ה (גילויקט איז השי') איך האב אייך גיבראכט א מיינערע מתנה, נור געצט איז נישט קיין צייט צו היינען מען דארף גיין אין שוהל דאווענען מנחה, ער איז אנוועק אין שוהל מנחה דאווענען דער ווייל האט ויין ווייב גיפריקעט דעם בעל עגלה וואוהין האט איר מאן גימאכט דיא ריינע האט איר דער בעל עגלה גינאנט ער איז גיפארין מיט אים צו הרב הגאון המפורסם ר' ישעי' זעכוויצער זצ"ל, (מהסתם איז דאס גיווען נאך דעם ווילנער גאונס פטירה) זי האט דער ווייל צו רעכט גימאכט וועצערע נאך מעריב איז ער גיקומען אהיים איז האט ויך גינעצט ארום מיט אלע ווינע קינדער, נאך דעם עסן האבין וויא אלע גינעשט אין אסידור וויא ער איז גיקומען צו די ענדע ברכה פון הטוב והמטיב האט ער אריין גיליינט די האנט אויפן סידור אין וואנט, מיינע ליבע קינדער איהר וואלט וויסען אז צו לעולם אל יחסרנו קאנצעט ויך די ברכה פון הטוב והמטיב אין דא דארף מען ענטפערין אמן, אין צו ליב דעם האב איך גימאכט דיא ריינע געצט, ווארום מיר איז אספס גיווען וואו קאנצעט ויך די ברכה הנ"ל בין איה וועגין דעם גיפארין להגאון החסיד ר'

(ב) אחים אחובים חגם זאת היא רק סיפור המעשה אולם עוד חיבן הדבר מניע לאיש נכון. לעשות כ"כ נסיעה לשבועות אחרים עם הוצאות מרובים עבור ספק לעניית אמן אחד. לפי הנראה זאת היא דבר פלא רק אם אחובי ידידי הנך מתפלא ע"ז. שמעוני, אני אשאלך, אם ברצונך לעשות נסיעה לערך על שלש שבועות ואחר כל הוצאות הדרך תשאר לך סך חמישים ריב? אם לא תרצה לנסוע חלא קראתי אותך בטלן, שומת, היתכן: איזה איש? שלא יהי ברצונו להשתדל ולהרוויח חמישים ריב, בשלשה שבועות בעת אחובי ידידי אשאלך עוד איזה דבר, הנך מאמין בזה אחי דברי חז"ל בשבת קריט ע"ב אשר מי שעונה אמן בכונה פותחין לו שערי גן עדן (שנאמר פתחו שערים כו.). איב כהיום מי שהוא יודע ומבין את ערך יקר של הדבר הזה בודאי כדאי וראוי לעשות נסיעה בגדון זה, אלא מה עלינו לעשות כי זאת אין עבורנו עסק ולא מסחר בזה העולם ואנו חושבים כי זה העולם גברא רק לעסוק במסחר של כסף וחוב ובזה אננו

ישע"י ועבדווצער אין דאס איז די מיינערע מתנה וואס איך האב אייך גיבראכט מיינע ליבע קינדער:

(ב) ליבע קינדער חגם דאס איז דאך א מעשה אבער וויא ווייט דרינגט דאס דורך דעם פארשטאנדליגען מענשין. צו מאכין א נסיעה פון אייניגע וואכען מיט אזוי פיל הוצאות איבער א ספק אין איין אמן. דאס קומט בייא אינא אים ווער קאמיש. נאר אויב די מין ליבער פריינד וואינערסט ויך אויף דעם, הארץ אים מיר א חילע, איך וועל דיר פרעגן, די וואלסט מאכען א ריזיגע פון דרייא וואכין אז עס זאל דיר גלייבן רוח נאך אלע הוצאות סך פופציג רוביל? און אפשר נאר איבער דרייסיג רוביל אין דער וואס וואלט נישט וועלן פארין נאר וועט אין דער היים וואלסט דא אלץ עס רופן לידוי גייער, פוסצאק, שטייטק וויא וויל דאס א מענטש ויך נישט משתדל ויין ווען עס איז אסכרא צו פערדיגען עטליכע צענדליג רוביל. - נעמט ליבער פריינד וועל איך דיר פרעגן נאך א נאך, די גלויבסט אין דעם וואס דיא חז"ל זאגן ואין שבת דף קריט ע"ב אז דער וואס ענטפערט אמן קבנה עפניט מעז פאר אים אויף דעם טויער פון גע (שנאמר פתחו שערים כו.). היינט אויף אזא מיינערין שאק ווער קיאיז נאר א מכין איז בודאי פראי צו מאכין א ריזיגע וועגן דעם - גור וואס זאלן מיר אבער טאן אז דאס איז נישט אינער מסחר אויף דיע וועלט, מיר מיינען אז דיע

משחדלים בכל היכולת ובכל האפשרויות אמנם העסקים והענינים השייכים לשמים לזאת אין אנו נותנים את הכח וההרגש לתבין את עניני העסק והמסחר הנצחי, זאת כי כח רחוק מאתנו שכמעט חיו נאבד מאתנו כח ההרגש מעניני שמים, ועוד סברה אפשר כי ספק חלק אחד מאלף מהריות של ארויכ דוחה אצלנו חיו כמה עשרות אמן'ס ויהא שמי' רבא—אלא זאת היא חסיבה והעיכוב מחוסר הבנה, פשוט אנו משולים לילד קטן שאין לו שום הבנה ורגש לידע השומא והשווי של הנייר כמאה פונט וכאם מצא זאת יוכל לתת זאת עבור ציקערקעס או עבור איזה מין צעצוע וגם יש לו שמחה ואושר מהחילוף הזה שהשיג עבור איזה נייר צעצוע וציקערקעס עם פייפאלעך וכאם אנחנו נביט בזה, אנו רואים בנו בעצמנו זאת התמונה, אנו ניכ יכולים להקרא בשם "ילדים",—חיצר הרע גונב מאתנו אלו האכנים מוכות (זאת הוא המצות) עבור השמותים הקטנים, למשל עבור שמיעת איזה דברים כמילם סבטל אותנו לשמיעת חזרת השיץ, וקריאת התורה

וועלט איז נור באשאפן איין צו האנדלען נאך אין וילבער אין דעם ליינען מיר אריין אלע אווערע כחות מיט אווערע גיפילן אבער וועגן די הימילישע מסחרים ויום אין דער ווארטייט איז נאך דינע וועלט נור בעשאפן וועגן דעם, אין דיא געלטיגע מסחרים נור איין פאר מיטלינג בברי צו קענען נאך דעם האנדלען דיא געטליכע גישעפטן וואס נור וויי ווינען דער עקער ציעל פון בריאת האדם) צו דעם ליינען מיר דעם מוח גאר גיט צו אווי ווייט אז מיר האבן בעמעט פארלארען דעם באגריף פון וויי, עס איז נאך אפברא אז אטוונדער ספק פון ארוביל פרידענען איז רוחה בייא אינו כמה צענדליגער אמן'ס און אמן יהא שמיה רבא נור דאס איז אדן מחסת אווער קליינעם פערשטאנד, מיר ווינען גלייך צו אקליין קינד וואס האט מיין געפיל גיט וואס איז דאס א הונדערטער בילעט און ווען ער געפינט ויא גיט ער א וועק פיר א צוקערקע אדער אשפיל צאצקע און ער פרייט ויד נאך אויף ויין גלייך ליבען חלופ אז פיר אפאפירענע צאצקע האט ער געקראגן צוקערקעס מיט סיפאלאך, און ווען מיר זאלן ויד גיט איין קוקן, ווען מיר איז ויד געלבסט אויף ארויס דיען בילד מיר קענען ויד אויף אן רופין מיט דעם נאמען אינגלאך—דער גער הרע נארט בייא אינו אויס דיא טיערסטע ברילאנטין (דאס הייסט דיא מצות) פאר די קלענסטע גארשיקייט, צו ביישפיל פארין הערין געדער פוסטע גייעס נארט ער ביי אינו אויס צו הערען "חזרת השיץ"

מר ואמרו חלק שני אמן

ועוד מיני דברים טובים וישרים, אבל אצל אנשים גדולים וישרים חידועים את מיב הערך של נייר ממאח פוגט ממנו אי אפשר לגנוב את דעתו והבנתו בשום אופן בעולם, הוא משתדל בכל כחותיו ובכל רגשותיו לחשיג זאת, ועל זה האופן חי מבין גדול איש אלקים חסוד גדול ר' ליב חסיד, הוא ידע וחבין את גודל השומא של עניית אמן, ועכורו ראוי ונכון לעשות נסיעה בדרך זה, הוא עמל ויגע עד שחשיג והמציא את התכלית הנרצח, ומה שלבו חסוד חשק:

(א) **מזאת אחים ואחיות** אהובים והיקרים, קחו לכם מוסר איך להשגיח ולזהר בעניית אמן—ובפרט לזהר בעניית אלו חגי אמנים שמגודל מחירות חרבח חולכים חיו לאיבוד, דהיינו בעת שחשיג נומר כרכת מחי חסותם, תיכף במחירות מתחיל חקחל לומר, נקדש או נקדישך וכגמר המחזיר שכינתו לציון חוטפים תיכף לומר, מודים דרבנן—וליל שיק בעת אמירת ופרוס כו' ועל ירושלים מתחילים תיכף לומר, ושמרו! ובעבור זאת חולך לאבוד חיו אלו חשלשה אמנים—ע"כ נחויך מאד מאד להיות נזחרלענות אמן בכונה ואח"כ לומר נקדש או נקדישך, מודים, ושמרו, כו' :

אין קה"ת און אישר אין נאך אנעלכע מייערע ברילאנסין, אָפּער ביי אנרויסען מענטשען מיט פּוּלען פארשטאנד וואס פארשטייט די ווערדע פון אהינדערשטער בילעט ביי אים וועט מען שוין גיט אים נארין פאר רייגע פאל, ער ווערט שוין אן אלע קרעפטן און וויינע גיפילן נאר צו באקומען ווא. אין דעם אָרט איז געווען דער גרויסער מבין דער גרויסער הימלשער סודר ר' ליב חסיד, ער האט געוואקסט דעם שיק פון אמן, פאר אים פאסט צו מאכין א ריינע וועגן דעם, ער האט ויך געמיינט און אַרְגֵּיבֵיךְ דעם ציעל וואס ער האט ויך געוואקשען, און וואס ווין ריינע הארץ האט געגלויבט:

(בא) און דעם מייערע ליבע מייערע ברידער און שוועסטער, געמט ויך אמוקר וויא פארניכטיג צו ווין און ענטפערן "אמן" און בפרט דיא דביא אמנים וואס פון האקטיגקייט ווערין וויא פארלארין, דהיינו ווען דער תון לאומ אים מחי חסותם, האפט דער עולם גלייך ואנין נקדישך אָדער נקדש" און צו המחזיר שכינתו לציון האפט מען גלייך ואנין מודים דרבנן—און פרייטיג צו נאכט צו ופרוס כו' ועל ירושלים האפט מען גלייך ואנען ושמרו! דער ווייל פאר לירט מען דיא אמנים—דרום ואל מען וויינע געהיט ווין ענטפערין פריער אמן בפונה אין דער נאך ואנין נקדש, אָדער מודים, אָדער ושמרו כו' :

ואמרו חלק שני אמר מה

(כב) וכתב באור זרוע חובא בשבט מוסר פרק ל"א וז"ל קודם התפלה ואמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כח לכזיב כוונת אמן כראוי לכן יהי רצון מלפניך שתהא עולה כוונת אמן שלי עם כוונת אמן מאותם החרדים היודעים לכזיב כוונת עניית אמן כראוי ויבכה בדמעות על אותם אמנים שלא ענה עכ"ל בשם האור זרוע:

(כג) וכתב בספר הקדוש הגן ודרך משה ליום י"א וז"ל שלעתיד נשאל לכל אדם אם חי בגדר צדיק לקיים בכל יום הנוטריקון צדיק דהיינו צדיק אמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות על כן כל איש מישראל ששומע ברכה מישראל אפי' שומע מאשה או קטן מחויב לענות אמן ואם שומע ואינו עונה חייב מיתה לשמים ומנדין אותו מלמעלה כמעשה דהלבוש הנ"ל, וס' אמן נוטריקון אני מוסר נפשי שכל אחד מישראל הוא מחויב למסור נפשו על עניית אמן, [הנחיה ומצאתי

(כב) און ס'שטייט נישטרייבן אין ספר אור זרוע וואס ער ווערט גיבראכט אין שבט מוסר פרק ל"א וז"ל פארין דאזיגען נאל אקענטש זאגן רבש"ע גלוי וידוע לפניך אז איך בין אבשר ודם אין איך האב נישט קיין כח זכרון צו זיין די פונקט פון אמן וויא ס'באדארפט צו זיין, דאן זאל זיין דער ווילן פאר דיר אז די פונקט פון מין אמן זאל אויף זיין פאר דיר מיט די כוונת אמן פון דיא צדיקים וואס ווייזען זיך פון זיין די כוונה פון ענטפערן אמן ווי ס'באדארף צו זיין און ער זאל ווייזען מיט טרערן אויף דיא אמןס וואס ער האט נישט גענטפערט עכ"ל בשם האור זרוע:

(כג) דער הייליגער ספר הגן ודרך משה ליום י"א שרייבט אז נאך העם מענטשים לעבן פרעגט מען עהם צו ער האט מקיים געוועזן צו זיין בגדר צדיק דהיינו צו ער האט מקיים געווען דיא ראשי תיבות פון צדיקים דהיינו צ' אמנים דאס אין גינציג אמנים ד' קדושות צו זאגן פיר קדושות י' קדישים צו הערן די זעהן קדישים ק' ברכות צו זאגן הונדערט ברכות ע"כ איז מוטל אויף יעדען מענטש וואס ער הערט א ברכה פון א יוד אדער פון א פרוי און אפילו פון א חיה, איז ער מחויב צו ענטפערן אמן און אויב ער הערט א ברכה און ענטפערט נישט זיין אמן איז ער חייב מיתה פון הימל איז מ'לייגט עהם אין תרם אריין אין הימל אזוי ווי דיא מעשה וואס שטייט בייא דעם לבוש וואס שטייט שוין פריער און דיא ראשי תיבות פון אמן מאכט אני מוסר נפשי אז יעדער יוד איז מחויב ניד מוסר נפש זיין אויף

בספר קדמון פ' הפסוק וצדיק באמונתו יחי' כלומר מי שחוא צדיק כלומר
שענה צ' פעמים באמונתו במצות עניית אמן יחי' ומשלימין לו שני
באריכות ימים ושנים טובים וארוכים וזכה לישב למעלה במדור הצדיקים
אשר במיתתן הן קרויים חיים ויחי' חיים נצחיים, וזהו הוא עיקר החיות
של הצדיקים כמו שאמזל באבות פ"ד משנה מ"ז יפה שעה אחת בעוה"ב
מכל חיי העוה"ז וזוה י"ל הפירוש של הפסוק ויהיו חיי שרה מאה שנה
ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי' שרה והקושיא ידועה כיון דאמר ויהיו
חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים חלא ידענו שזה חיי' שרה
ולמה נאמר עוד הפעם שני חיי' שרה, אך לפי הנ"ל נחא כיון דיפה שעה בעוה"ב
מכל חיי העוה"ז ולפי"ז יש לפרש כן הפסוק הזה ויהיו חיי' שרה בעוה"ז
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים ואח"כ היו מתחילים שני חיי' שרה
בחיים טובים ונצחיים כיון שבעת חיות בעוה"ז ה' לז הרבה צרות צרת

דעם ענמפערן פון אמן, והנה"ה מבעל המחבר אין איד האב גיפניען אין אפר
צייטשין הייליגען ספר אפשט אויף דעם פסוק וצדיק באמונתו יחי' כלומר
ויער עם איז מקיים דאס ווארט צידיק' דהיינו גיינציג באמינות' אין דעם
ענין איז דהיינו ער ענמפערט גיינציג מאהל אמן יחי' דער לעבט לאנג מיט
גיטע און לאנגע יאָרן אין ער וועט ויזה ויין איבער הינדערט יאָהר צו ויצין
אין היכל אין גן עדן אין וואונג פון דיא צדיקים וואס נאך ויער מויל ווערין
ווי אהן גירופין חיים ווארין ווי הייבין הערשט אהן צו לעבין דאס רעכטע
לעבין, אזוי וואס ס'שטייט און פרק אבות פרק ד' משנה מ"ז יפה שעה אחת
קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה דער פשט איז ס'איז פֿעסער
אין גוטע שעה מענג און פֿערגינגען אויף יענע וועלט פון די בעסטע גוטע
לעבניגען פון די וועלט און דאס קאן מען מיינשין דעם פסוק ויהי חיי' שרה
מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי' שרה דער לעבין פון שרה איז
גיוועזן הינדערט און ויבענעצואנציג יאָהר איז דאך די קש' וועגן וואס פֿירט
אויס דער פסוק שני חיי' שרה דאס איז דער לעבין פון שרה אז ס'שטייט דאך
שוין פֿריער אז ווא האט גילעבט הינדערט ויבענעצואנציג יאָהר, נאר דער
פשט איז ווייל נא איז גיוועזן אַ גרויסע צדיקת אַ אשה נביאה ואנט דער
פסוק ווען וי האט שוין אפ גילעבט איבער יאָרן די הינדערט ויבענעצואנציג
יאָהר, שני חיי' שרה האט נא הערשט אהן גיהויבין צו לעבין די רעכטע גוטע
יאָרן דאס אייביגע גוטע לעבין ווייל אויף דיא וועלט האט נא פיל צדקה

פרעה צרת הגר צרת ישמעאל צרת יצחק מעקידה אבר אחר השלמת חייה בעוה"ז היא התחילה לחיות חיי מנוחה בתענוגים נפלאים בקורת רוח בחיים נצחיים ונעימים ומתוקים, וזהו הוא הרמז צדי"ק ב'א'מ'ו'נ'ת' כלומר מי שעונה צדיק פעמים ב'א'מ'ו'נ'ת' בענין אמן יח' באריכות ימים, ושנים טובים, בזה העולם ובעוה"ב הוא יח' חיים טובים ונעימים נצחיים :

כד) ואודות חק' ברכות כתב בספר אוצר החיים סוף פ' וילך שבכל יום שחוא מברך מאה ברכות בכוונה ינצל ממגפה ודבר ומכל דבר רע ר'ל עכ"ל: ובספר שערי אורה שער א' כתב וז"ל ובעוד שישאל צדיקים ומברכין בכל יום מאה ברכות כהונן אז כולם עשירים מלאים כל טוב ושואבין מים חיים כפי צרכם ע"כ :

כה) ובספר דברי מוסר מהרבי ר' נפתלי כ"ץ זצ"ל אות כ"א כתב וז"ל בגמרא שכת ד' קייט כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן פי' שיענה אמן בכל כחו ממש כי חקול מעורר הכוונה כדקדק

גילומין צרות פרעה, צרת הגר, צרת ישמעאל, צרת יצחק פון די עקידה, אָבער ווען זי האט שוין אָפּגילבט אַרע אַהרין אויף דער וועלט האט זי הערשט אַהן גיהו"בין צו לעבן איר גוטע וועלט איר שיינע וועלט איר אייביגע וועלט און דאס איז דער רמז צדי"ק ב'א'מ'ו'נ'ת' דער וואס זאגט גיינציג מאהל אמן יעדען טאג יח' וועט ער לעבן אין די אייביגע וועלט אין גן עדן צווישן דיא גרויסע צדיקים :

כד) און וועגן דיא הונדערט ברכות שטייט און ספר אוצר החיים סוף פרש' וילך אז און דעם טאג וואס דער מענטש זאגט הונדערט ברכות בכוונה ווערט ער באשענעמט פון דער ומגיפה און פון כל שלעכטם ר"ל. אין דעם הייליגען ספר שערי אורה שער א' שטייט גישריבן אז ווען יודין זענען צדיקים און זייא זאגן הונדערט ברכות מיט כוונה ווערן זייא הייך און זייא ווערן דער פילט מיט פיעל גוטס און זיי זענען ברכות פון לעבן מיט פיעל פערניגניגן :

כה) און וועגן אמן שרייבט דער הייליגער ספר דברי מוסר פון דעם הייליגן ר' נפתלי כ"ץ ז"ל באות כ"א אז דאס וואס דיא הייליגע גמרא זאגט און שבת קייט כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן אז דער וואס ענטפערט אמן מיט דעם זאגצין כח עפניט מען עהם דיא מויערין פון גן עדן מיינט מען טאקי מיט דעם זאגצין כח ממש וזייל דער

בחפלת ר"ה ויוח"ב דמותר להתפלל בקור רם כדי לעורר הכוונה וחיינו נמי בכל כחו בכל כוונתו אם עונה אמן בכל כחו ממילא היא בכל כונתו כי הקול מעורר הכוונה והא בהא תלי' כדאמרן עכ"ל ע"כ הגה"ה]:

(כו) עוד כתב שם בספר חנן ודרך משה ליום י"א וז"ל וכל איש מישראל מחויב לומר הברכות בקול רם כדי שישמעו העומדים אצלו ויענו אמן שעניית אמן עדות היא על הברכה שהוא אמת, ואם יאמר בלחש הוא כמו שמעלים להעיד על הדבר וכו'. ומכש"כ במיהכנ"ס כשהחזן חוזר ומתפלל חפלת י"ח ובפרט בחגי אמונים שאין העולם נזהרים בהם דחיינו אצל המחזיר שכינתו לציון אומרים תיכף מודים אנחנו לך ואין עונין אמן, ואצל מעריב של שבת בסיום ברכת חשכיבנו כשמסיים השי"ן ופרוס כו' ועל ירושלים מתחילים תיכף לומר ושמרו, וע"ז רמז הכתוב ציון במר תבכה, חיינו ברכת המחזיר שכינתו לציון תבכה על עניית אמן שלה

קול דער וועקט דיא פוונה, אזוי וויא דער דין איז שמונה עשרה בארף מען דאוויינען שטיל פון דעקסט וועגן ראש השנה יום כיפור מען מען דאוויינען הויך ווייל דער קול דער וועקט דיא פוונה אזוי בארף מען זאגן הויך אמן ווייל דאס קול דער וועקט די פוונה און דאס איז דער פשט פקל כחו מיינט מען מאכט מיט דעם גאנצן פח ווארין דאס דער וועקט דיא פוונה, און דיא פוונה ווענט זיך אין דעם קול אז מען זאגט הויך אמן ממילא איז ער שוין מכוין עכ"ל עד כאן הגה"ה]:

(כו) אין נאך שרייבט דער ספר חנן ודרך משה דארטן ליום י"א אז יעדער מענטש איז מחויב צו זאגן די ברכות מיט א הויך קול כדי מען זאל הערן ויין ברכה אין ענטפערן אמן ווארין דער אמן איז דער פשט אמת, דאס איז א עדות אויף דיא ברכה אז קיאיז אמת אזוי ווי דער מאכט דיא ברכה, אין אז מען מאכט א ברכה שטיל איז אזוי וויא ער פאר הויגלט דעם עדות פון דיא ברכה, ומכל שכן אין שוהל ווען דער חזן זאגט דיא הויכע שמונה עשרה בארף מען געוויס אויס צו הערן אין ענטפערן אמן, און מכש"כ נאך די דרייא ברכות וואס דיא וועלט איז נישט גייהר נאך צו זאגן אמן דחיינו נאך המחזיר שכינתו לציון זאגט מען באלד מודים אנחנו לך און מען ענטפערט נישט, קיין אמן און גייה מעריב של שבת אין אויסלאז פון השכיבנו איז דער מנהג אזוי ווי דער חזן זאגט אויס ופרוש—ועל ירושלים זאגט באלד דער עולם ושמרו, און אזוי ווי דער חזן זאגט אויס מחי המתים

ירושלים תתן קולה דחינו על ברכת הפורס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים. והשלישי כשהחזן מסיים מחי' המתים מתחילים לומר קדושה בלי עניית אמן חיו ע"כ צריכים ליוחר מאד לענות אמן על חג' ברכות הנ"ל חיינו קודם מודים, וקודם ושמרו, וקודם קדושה, ואיתא בספרים קדמונים שחסיד אחד התענה על אריכות הגלות, ונתגלה לו בחלום איך תבא הגאולה והעולם אין משגיחים לענות אמן על ברכת הגאולה היא המחזיר שכינתו לציון, ועל ירושלים, ועל מחי' המתים וגורמין לחזון שעושה ברכה לבטלה חיו, ובכל מקום שאני נוסע מזוהר אני לזכות הרבים על כל החזנים שימתינו מעט קודם מודים, וקודם ושמרו, וקודם הקדושה, ואם לא יעשה החזן את זאת חעונש על החזן שהוא גורם מיתה להשומע ברכה ואינו עונה אמן, ובאמת תיכף וסיד חייב מיתה חיו רק אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה ובא

חייבט מען באלד אהן בקדישך אדער גמדרש אהן עניית אמן אלווי דאך מען ויין ויישר גיווארינט צו ענטפערין אמן אויף דיא דריי ברכות דהיינו פאר מודים, און פאר ושמרו, און פאר קדושה, און דאס איז מרמז דער פסוק צייון במר תבכה וירושל'ים תתן קולה דהיינו דיא ברכה פון המחזיר שכינתו לציון מוט וויינען וואס מען זאגט נישט גיין אמן אויף דיא ברכה ויר' ושל'ים תתן קולה און ירושלים שרייט אות'ן קול וואס מען זאגט ניט אויף די ברכה פון הפורס סוכת שלום עלינו ועל ירושל'ים. קיין אמן, און קייטטיט אין ספרים קדמונים אז א חסיד האט גיפאקט אויף דעם לאנגען גלות, האט מען עהם מודיע גיווען פון היממעל אין חלום אז וויא אזוי קאן קומען דיא גאולה אז דער עולם קוקט גאר ניט צו ענטפערין אמן אויף דיא ברכת הגאולה דהיינו המחזיר שכינתו לציון, און אויף הפורס סוכת שלום כו' ועל ירושלים, און אויף מחי' המתים און ויין ונענען גארם אז דער חזן מאכט א ברכה לבטלה בייא די שמונה עשרה בייא דיא ברכה מחי' המתים, און בייא דיא ברכה פון המחזיר שכינתו לציון, אזוי וויא עס שטייט אין שלחן ערוך סי' קכ"ד אז עס איז נישט דא קיין גיין יודין זאלן ענטפערין אמן אז א ברכה לבטלה, דרובער אימערדום ווי איך פאגער ווארען איך דיא חזנים אז ויין זאלן א ביסל ווארמין פאר קדושה, און פאר מודים, און פאר ושמרו, און אויב דער חזן מיט דאס נישט איז דער ענקש אויף דעם חזן וואס ער איז גורם מיתה צו די וואס הערין א ברכה און ענטפערט נישט קיין אמן, ובאמת איז ער באלד חייב מיתה גאר דער רבשע איז דאך א בעל הרחמים

לידי עניות ועני חשוב כמה. ע"כ אחיי ורעיי לא יחא עניית אמן קל בעיניכם ואין אדם נקרא צדיק אלא אם מקיים בכל יום המצוה שנוטריקון צדיק חיינו צדיק אמנים. ד' קדושות, י' קדשים, ק' ברכות ר"ת של צדיק עכ"ל הספר חנן ודרך משח חניל:

כז) ובאמת אם יתפלל אדם תפלה בציבור הוא דבר קטן מאד לחיות מקיים הנוטריקון של צדיק אמנים אפי' לבני אשכנז שאינם אומרים ויצמח פורקני ואין אומרים קדיש קודם מעריב יש ג"כ הרבה יותר מצדיק אמנים ואחשוב אותן לפי נוסח האשכנזים ונתחיל במעריב.

ר' — — ר'	ברכת ק"ש של מעריב יש	
ג' — — ג'	חצי קדיש קודם ש"ע	א'
ו' — — ו'	קדיש תתקבל	ב'

מאכט ער עהם פאר אַעני און אַעני איז חשוב וויא אַ מויטער ע"כ מיינערע ברודער ואַר גיט ויין דיא מצינה פון ענטפערין אמן גרינג אין איינערע אויגן. און אַ מענטש ווערט נישט אַהן גירופין קיין צדיק נאר ווען ער איז מקיים דיא ראשי תיבות פון צדייק אזוי וויא גאר פריער שטייט אז מען זאל ענטפערין יעדערין מאג גיינציג מאהל אמן. און פיר קדושות דאס זענען א' קדוש קדוש פאר קריאת שמע. ב' קדוש בייא קדושה. ג' קדוש פון וְכָא לְעִזּוֹן. די קדוש בייא קדושה פון מְנַחֵה. יוד קדישים דאס איז אַעהן קדישים. אין ק' ברכות דאס מיינט מען הונדערט ברכות גיט אַ הער איז דער לשון פון ספר הגן—ע"כ זאל יעדער וְהָרַר ויין צו ראוינען מיט מְגֵן ער זאל קענען מקיים זיין די מצוה וואס איז ר"ת צדיק צ' אַמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות וואריז אז ער ראוינד מיט מנין קאן ער דאס גרינג מקיים זיין:

כז) ובאמת אויב אַמענטש וועט ראוינען תפלה בצבור איז גאר אַקליינע ואד פאר איהם ער זאגט מקיים זיין דעם מספר פון דיא גיינציג אמן'ס וואס ער וועט ענטפערין. אפילו דיא וואס ראוינען נוסח אשכנז וואס זאגן גיט ויצמח פורקניה און זאגן גיט קדיש פאר מעריב איז אויך דא סיהל מעהר פון גיינציג אמן'ס. אין איך וועל זיין דא אויס רעכנינען נאך דעם נוסח פון דיא אשכנזים און מיר וועלן אַנפאנגען פון מעריב:

ר' — — ר'	אין קריאת שמע פון מעריב גיפנינען יוד פיר ברכות
ג' — — ג'	חצי קדיש פאר ש"ע
ו' — — ו'	קדיש תתקבל

אמן

חלק שני

ואמרו

ג'	אחר עלינו	—	ה'	—	ה'
			ס"ח	י"ח	
	בשחרית ברכת השחר		מ"ו	—	מ"ו
	קדיש דרבנן	—	ו'	—	ו'
	ברוך שאמר וישתבח	—	ב'	—	ב'
ד'	חצי קדיש קודם ברכו		ג'	—	ג'
	ב' ברכות של ק"ש כי אחר גאל א"א		ב'	—	ב'
	י"ט ברכת השי"ן	—	י"ט	—	י"ט
ה'	חצי קדיש לאחר'	—	ג'	—	ג'
ו'	קדיש תתקבל	—	ו'	—	ו'
ז'	קדיש שיר של יום	—	ה'	—	ה'
ח'	אחר עלינו	—	ה'	—	ה'
ט'	רבנן קדיש	—	ו'	—	ו'
			ס"ח	ע"ב	
י'	במנחה חצי קדיש	—	ג'	—	ג'
	חזרת השי"ן י"ט	—	י"ט	—	י"ט
יא'	קדיש תתקבל	—	ו'	—	ו'
יב'	אחר עלינו	—	ה'	—	ה'
			ס"ח	ל"ג	

נאך עלינו

ה-ה'	ס"ח י"ח
מ"ו — מ"ו	אין די ברכות וואס מען זאגט אין דער פריא גיפינען זיך
ו' — ו'	קדיש דרבנן
ב' — ב'	ברוך שאמר און ישתבח
ג' — ג'	חצי קדיש פאר ברכו
ב' — ב'	צוויי ברכות פון ק"ש ווייל נאך גאל ישראל ענפערט מען ניט אמן ב' — ב'
י"ט — י"ט	די ברכות פון שמונה עשרה
ג' — ג'	חצי קדיש נאך שמונה עשרה
ו' — ו'	קדיש תתקבל
ה' — ה'	קדיש פון יום
ה' — ה'	אחר עלינו
ו' — ו'	קדיש דרבנן
	ס"ח ע"ב

ס'ה ח'י, ע"ב, ל"ג, לכח"פ יש הרבה יותר מצ' אמנים ואפ' לחיש מקומות שאין אומרים ברכות לפני העמוד רק מתחילין וידבר או חודו או מזמור שיר חנוכה ג"כ יש יותר מצדיק אמנים אם נזהר להחפולל במנין ערבית ושחרית ומנחה כג"ל. ועתה אחשוב לדעת אשר ממילא יהי' בנקל לקיים גם הד' קדושות, וחם א' קדוש בברכת יוצר אור, ב' קדושה בחזרת השי"ן, ג' הקדושה של ובא לציון, וד' הקדושה של החזרת השי"ן של מנחה, ולשמוע י' קדישים המצוינים לעיל זה רק אם מתפלל בציבור:

כח) ועתה אחשבה לדעת הצדיק אמנים של שבת קודש

ה	בליל שיק הקדיש של מזמור שיר ליום השבת באשכנז
ה	ד' ברכות של ק"ש
ה	מגן אבות אלקינו ואלקי אבותינו ואח"כ תתקבל
ה	קדיש עלינו

ס'ה כ"א

צו מנחה: חצי קדיש

חזרת השי"ן פון שמונה עשרה י"ט

מדיש פון תתקבל

מדיש נאך עלינו

ג' - ג'

י"ט - י"ט

ו' - ו'

ה' - ה'

ס'ה ל"ג

ס'ה י"ח, ע"ב, ל"ג, לקבל הפחות איז דא פיל מעהר פון גיינציג אמנים אפילו ו' מען ואנט נ"ט. קיין ברכות השחר פארן עמוד נאר מען הייבט אן ונברך אדער חודו אדער מזמור שיר חנוכה איז אויך דא מעהר פון גיינציג אמנים איז ער איז גיהיט צו דאווינגען מיט א מגין מעריב שחרית אדער מנחה אזוי וויא, עס ווערט גיבראקט אויזיין וממילא וועט, עהם ויין גרינג מקיים צו ניין דיא פיר קדושות, א' קדוש פון יוצר אור, ב' קדושה פון תורת השי"ן, ג' קדוש פון ויבא לציון, ד' קדושה פון מנחה, און ממילא וועט ער הערין דיא געהן קדישים וואס זייא געזין גיציגקייט פריער:

כח) יעצמ' וועלן פיר אויס רעכניען צו וויסן די גיינציג אמנים פון ישיבת פרייטיג צינאקט קדיש פון מזמור שיר ליום השבת אין נסח אשכנז - ה' פיער ברכות פון קריאת שמע

נאך מגן אבות אלקינו ואלקי אבותינו און תתקבל

קדיש פון עלינו

ד' -

ו' -

ה' -

ס'ה איינאנצוואנציג

שבת

וואָמער   חלק שני   אמן   נג

פ"ו	—	—	בשחרית חכרות
ו'	—	—	קדיש דרבנן
ב'	—	—	ברוך שאמר וישתבח
ב'	—	—	ב' ברכות של קיש
ז'	—	—	ז' ברכות שיע דשחרית
י"ה	—	—	קריאת התורה ז' קרואים י"ד ברכות
ו'	—	—	מפטיר ב' וברכות הפטרה ה'
ג'	—	—	חצי קדיש קודם מוסף
ו'	—	—	שמוע מוסף
ו'	—	—	קדיש תתקבל
ה'	—	—	קדיש מיום
ה'	—	—	עלינו "

סיח ע"ט

ג'	—	—	—	מנחה חצי קדיש קודם קריאת התורה
ו'	—	—	—	קריאת התורה
ג'	—	—	—	חצי קדיש קודם שיע
ז'	—	—	—	שמוע ז' ברכות

פ"ו	—	שבת שחרית אין דא פֿיסצין ברכות
ו'	—	קדיש דרבנן אין דא זעקס "
ב'	—	ברוך שאמר וישתבח אין דא צוויי
ב'	—	ברכות פון קריאת שמע אין דא צוויי
ז'	—	ברכות שמונה עשרה פון שחרית אין דא זיבען
י"ד	—	קריאת התורה זיבן קרואים אין דא פינציג ברכות
ז'	—	מפטיר - צוויי און פינף ברכות פון דער הפטורה אין זיבען
ג'	—	חצי קדיש פאר מוסף אין דא דריי
ז'	—	שמוע פון מוסף אין דא זיבען
ו'	—	קדיש תתקבל
ה'	—	קדיש פון יום אין דא פינף
ה'	—	עלינו אין דא פינף

סיח ניינאונזיבציג

ג'	—	מנחה: חצי קדיש נאך וְכֵן לְצִיּוֹן אֵין דא דריי
ו'	—	זי ברכות פון קריאת התורה אין דא זעקס
ג'	—	פאר שמונה עשרה אין דא דריי
ז'	—	שמוע אין דא זיבען

קדיש

קדיש תתקבל
אחר עלינו

— — — —
— — — —

ו'
ה'

ס"ה ל'

הרי מפורש שאפי' בלי ברכת השחר יש יותר מתשעים אמינים ואפי' במקומות שמתחילין הודו או מזמור שיר חנוכה יש ג"כ בריוח הצדיק אמינים אם יתפלל בציבור ע"כ ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת דוקא עם הציבור כמיש בש"ע או"ח סי' צ' סעי' ט' וכמו שאכתוב אי"ה מזה להלן בקונטרס מיוחד בענין מצות תפילה בציבור ויחי' מוכמנת ג"כ שיענה הצ' אמינים ויקיים בו צדיק באמונתו כגיל אם הוא עונה צדיק אמינים, ויחי' בחיים טובים וארוכים, בזה ובבא ובגיל וממילא יחי' לו בנקל לקיים חד' קדושות וי'

קדיש תתקבל איז דא נעקם

קדיש נאך עלינו איז דא סינף

— ו'

— ה'

ס"ה דרייסיג

על כן האבין מיר בפירוש אפילו אהן דיא ברכות פון דער פריא איז אויך דא מער פון ניינציג אמן'ס אפילו אין דיא ערשטער וואס מען הייבט אן הודו אדער מזמור שיר חנוכה איז אויך דא ברייט דיא ניינציג אמן'ס אויב ער וועט דאוונען מיט מיין ע"כ ואל ויך יעדער מענטש משתדל ויין ער זאל אויס פירען דאוונען מיט א מען'ס בוקא אזוי וויא קייטש'יט גישרייבן אין שולחן ערוך או"ח סי' צ' סעיף ט' אין אזוי ווי מיר וועלן שרייבן אי"ה פון דעם ווייטער אין א באזונדער קונטרס וועגען דעם ענין פון דער מצוה דאוונען בציבור און ער זאל ויין ויכער אז ער וועט ענפערין דיא ניינציג אמן'ס און עס וועט מקיים ווערען בא איהם צדיק בא'מונתו יחי' אזוי וויא קייטש'יט אויבין גיבראקט אויב ער וועט מקיים ויין צו ענפערין דיא צדיק דאס איז ניינציג אמן'ס וועט ער לעבען אגוט לעבין און עס וועט עהם דער לענגערט ווערין ויגע יאדערין אויף דער וועלט און אגוט א פריילעכע וועלט אויף די אייביגע וועלט איז אזוי ווי קווערט גיבראקט פריער אין סימן כ"ג און עס וועט איהם ממילא ויין גרינג מקיים צו ויין דיא פיר קדושות מיט דיא אעהן קדישים מיט די מאה ברכות ממילא ווערט ער דורך ויין דאוונען בציבור ויין אצדיק גמור אזוי וויא עס ווערט גיבראקט אויבין אז יעדער מענטש בארף מקיים ויין דיא ראשי תיבות פון צדיק דיינו צ' אמינים, די קדושות, י' קדישים, מ'

קדישים וק' ברכות וממילא יהי ע"י תפילתו בציבור צדיק גמור וכנ"ל. ומ"מ אל יפטור אדם א"ע ח"ו מלשמוע ברכת חבירו מלענות אמן באמרו חלא הנני שומע צ' אמנים, חלילה להעלות על הדעת כן כמ"ש בזה"ק הובא לעיל אות י"ב עה"פ שומר אמנים אל תקרי שומר אמנים אלא שאומרים אמנים מאי שומר כלומר דנטיר לה האי ברכה דאמר האי דמברך ומחכה ל"י לאתבא אמן כמה דאצטריך עכ"ל הזה"ק, וכמו שכתבתי בחלק הראשון אות ס"א שאיתא בכתבי האריז"ל שהאריז"ל הי' שומע ברכת השחר אפי' ממאה אנשים ולא הי' מתעצל לשמוע אפי' מאה פעמים הנותן לשכוי בינה, הובא בספר הקדוש בית אהרן בהסדר היום באות ג', ובאות ז' כתב שם וז"ל להתאמץ לענות אמן על כל הברכות הן ברכות השחר, ושמוע, וכל הקדישים, ועל היהי רצון שאחר קריאת התורה, ועל הרחמן שבברכת המזון, עכ"ל הקדוש, והק' ברכות מבוארים ברמב"ם פ"ז הל' י"ד מה' תפלה ובש"ע סי' מ"ו סעיף ג' :

בְּרֻכּוֹת יִעָמְלֻט וְעַתָּה עַר וַיֵּין אֶצְדִּיק גָּמֹר, אֶפְעַר פֶּן דַּעֲסֻט וְעֵגִין וְאֵל זֵיךְ אֶמְעַנְטֻשׁ נִיט מוֹרָה הִיתֵר וַיֵּין ח"ו וְעַתָּה עָהָר הָאֵט שׁוֹיִן גִּיהֶעֱרֻט דִּיא נִינְצִיג אַמִּי'ס פֶּן צו הָעֵרִין אֶבְרָכָה פֶּן וַיֵּין חֶבֶר אִין וִיךְ פֶּאטְעֵרִין פֶּן עֲנִפְטֵרִין אַמֶּן. וַיֵּיךְ עַר הָאֵט דָּאךְ שׁוֹיִן הִיִּינְט גִּיהֶעֱרֻט דִּי נִינְצִיג אַמִּי'ס, עַר זָאָהֶל דָּאָס נָאָר חֲלִילָה נִיט מְרַאכְטֵן אַזױ וַיֵּין סִשְׁמִיִּיט גִּישְׁרִיבִין אִין זוֹהַר הַקִּדּוּשׁ אַזױ וַיֵּין סִשְׁמִיִּיט אַזױבִין גִּיבְרָאכְט אִין אֹת י"ב אוֹיף דָּעס פֶּסוּק שׁוֹמֵר אַמִּי'ס אַזױ מְעַן זָאָל נִיט לִיגֵעֵן שׁוֹמֵר אַמִּי'ס נָאָר שׁוֹמֵר אַמִּי'ס, אִין דָּעַר פֶּשֶׁט וְאָס עַר הִיט אַפּ דִּיא בְּרָכָה פֶּן וַיֵּין חֶבֶר צו עֲנִפְטֵרִין אַמֶּן אַזױ וַיֵּין עַם דֶּאֶרְפֻט צו וַיֵּין, אִין אַזױ וַיֵּין אוֹיף הָאָב גִּישְׁרִיבִין אִין דָּעס עֲשְׂרִשְׁטִין טִיִּיל אֹת מ"א סִשְׁמִיִּיט גִּישְׁרִיבִין אִין כְּתָבִי הָאֵרִי ז"ל אִין דָּעַר הָאֵרִי ז"ל הָאֵט גִּיהֶעֱרֻט דִּיא בְּרֻכּוֹת וְאָס מְעַן זָאָנְט אִין דָּעַר פֶּרִיא אֶפִּילוֹ פֶּן הוֹנְדֶּעֱרֻט מְעַנְטִשְׁיִן אִין עַר הָאֵט וִיךְ נִיט גִּיפּוֹלֵט צו הָעֵרִין אֶפִּילוֹ הוֹנְדֶּעֱרֻט מְאָהֶל דִּי בְּרָכָה הַנּוֹתֵן לְשִׁכּוּי בִּינָה, אַזױ וַיֵּין עַם וְעֵרֻט גִּיבְרָאכְט אִין הִיִּילִיגֵעֵן סֶפֶר בֵּית אַהֲרֹן אִין דָּעס סֶדֶר הַיּוֹם אֹת ג' אִין אֹת ו' שְׁרִיִּיבֻט עַר דָּאָרְט אַז מְעַן זָאָהֶל וִיךְ שְׁמֵאֲרִקִין צו עֲנִפְטֵרִין אַמֶּן אוֹיף אַלֶּע בְּרֻכּוֹת ס"י פֶּן אִין דָּעַר פֶּרִיא אִין פֶּן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה אִין פֶּן אַלֶּע קִדְּשִׁים, אִין אוֹיף דִּיא יְהִי רָצוֹן וְאָס נָאָךְ קְרִיאַת הַתּוֹרָה אִין אוֹיף דִּי הִרְחִמְנָם וְאָס צִים סוֹף מְעַנְטִשְׁיִן עַכ"ל הַמְדוּשׁ :

כמו) עוד כתב בספר הגן ליום בית וזיל באחי לחזיר ולחזיר שנדול השבר של עניית אמן יותר מחמברך שבזה יוסף כח וגבורה למעלה ואין לך גדול לפני חקבית בעניית אמן, כמבואר במדרש תבא, ובוה"ק פ' וילך כתב וזיל שכמה טובות משתכחין בכל העולמות ע"י שהוא המשפיע הרבה אורות ושפע ע"י עניית האמן וגורמים ע"י למלמס מכל צרה בעלמא דין ובעלמא דאתי וקול חברו יוצא בכל העולמות פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים וצריך לחזיר לחמון עם שלא יאמרו תהלים או מעמדות או שאר תחנונים בעת הזאת חשיך תפלה יח כי בודאי איא לכוון כראוי ועונין אמן

כמו) באך שש"ט גשריבין אין ספר הגן ליום בית: איך בין גיקומען מזהיר ו"ו און דער מאנען אז דער שבר פון דעם וואס ענפערט אמן איז נאך גרעסער פון דעם וואס מאכט די ברכה ווייל מיט דעם מערט ער כח און שטארקייט אין הימל גיטעס צו טוען נארום עס איז נישט דא ביז גרעסערער מענוג פארין רבנו של עולם וויא דער וואס ענפערט אמן וויא ס'ווערט גיבראכט אין מדרש אנהייב פרשה תבוא, און אין ווה"ק פרשה נלקך שרייבט ער אזוי. אז וויא פילע טובות ווערין גיפנען אין אלע וועקטין דורך דעם וואס ער איז משפיע א מאך ליכטיגקייט אין שפע ברכה דורך נין ענפערין אמן דורך דעם ווערין זיי אפ גיהט פון פיל צרות און דער וועלט און נענער וועלט, און אבת קול גייט ארויס אין אלע עולמות אין שרייט אים דעם פסוק פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים דער פשט פון דעם איז. עפענט אויף די טוערין עס ואל אריין קומען דער צדיק וואס היט אפ די אמונים און מען דארף אן נאגין דעם המון עם אז וויא זאלין גיט זאגן קיין תהלים אדער מעמדות אדער אנדערע גיפערטן ווען דער חזן זאגט די שמונה עשרה ווייל מען קען נישט גיט הערין צו דער ברכה וואס דער חזן זאגט. ענפערט מען אאמן יתוהמא דאס איז אז ער ווייזט נאר נישט וואס א ברכה דער חזן זאגט נאר ער הערט אז יענער זאגט אמן זאגט ער אויך אמן אדער ער ענפערט נישט באלד אמן אזוי ווי יענער ענדעט די ברכה דאס הייסט א אמן יתוהמא דאס איז אספנה אדער אאמן קטופה דס איז ער זאגט אמן און די נון אדער אאמן קטופה דאס איז ער נאך נישט חאפן זאגן אמן פריער וויא יענער לאזט אים דיא נאנצע ברכה דאס איז אויך אספנה נאך אפישט איז ער נאך נישט חאפן דעם אמן נאר ער ואל אפישטל מאריך ויין אין דעם

יתומה, ואמן חטופה, ואמן חטופה, ואין זה מברך אלא מנאץ:
 (ל) עוד כתב שם באות כ"ט בשם הרמב"ם ז"ל אף ששייכה בביחכין
 למצוה יחשב אבל המדבר שיחה בטילה עבירה מכבה מצוה ואסור
 לדבר שיחה בטילה אף שלא בשעת התפלה ומכיש בשעת התפלה, ע"כ מן
 הראוי שכל קהילה וקהילה מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מניע
 יעמדו אנשים ע"ז אשר ישניחו בעיניהם על המדברים ויביישו אותם ברבים
 ובזה נראה כבוד ה' בארץ וכל חכם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, ויתנו
 במתן ורסן לבלום את פיהם בביחכין מלדבר דיבור של חול ושיחה בטילה,
 ומי שיש בידו מקל ורצועה יחוש על כבוד קונו ולא ישא פני איש ולא
 יחדר פני גדול עד כי יחדל גדול והמזהיר והנזהר יזכו לראות בנועם ה'
 ולבקר בהיכלו אכיר עכ"ל:

אמן, אזוי ווי די הייליגע נפרא זאגט אין מסכת ברכות דף מ"ז ע"ב אז מען
 דער לענגערט עהם די יארין אז ער איז א ביסל מאריך אין אמן:
 (ל) נאך שרייבט עהר דארטין אין דעם אות כ"ט פאר דעם רמב"ם ז"ל
 דאמטשע ויצין אין שוהל אין דאך א מצוה אבער צו רעדען דברים
 בטלים דאס פארלעשט דיא מצוה פון ויצין אין שוהל, און מען טאדער נישט
 רעדען קיין דברים בטלים אפילו נישט בשעת מען דאווענט מכל שכן ווען מען
 דאווענט, דער אבער דס איז גלייך אז געדערע קהילה וקהילה אויף דעם ארט
 וואס די רייד פון השי"ת איז אן גינימען דארטין זאלין שטיין מענטשין אויף
 דעם אקטונג צו געבין מיט ווערע אויגין אויף די וואס רעדן, און זאלין זיין
 פאר שעמען ברכים, און דורך דעם וועלן מיר זעהן דעם כבוד פון דעם
 מלך מלכי המלכים המביה, און אלע זאלין זעהן און רעדן אז זיין זאלין
 זיין דעם דאווענען מעהר נישט רעדן אין שוהל און זיין זאלין ארויף
 טאהן אצוים אויף ווערע מילער אז זיין זאלען נישט רעדן אין שוהל ביין
 דברים בטלים, און ווער ס'דאט בא ויך אביסל כח זאהל ער אקטונג געבין
 אויף דעם, פאר דעם כבוד פון דעם הייליגן בורא ית"ש, און ער זאל נישט
 מוכין וואס גענער איז א גרויסער מענטש א גראבטער, ביז גענער וועט אויף
 רעדן צו רעדן, און דער וואס באמיהט ויך אין דעם, און דער וואס
 פאלגט עהם וועלן וזכה זיין צו א גאולה שלימה בגדרה גימיו אמן:

(א) [הגה"ה מבעל המחבר וע"כ מוטל על המברך שיברך בקול רם כדי שישמעו העומדים אצלו ויענו אמן על ברכתו. כמ"ש לעיל סי' כ"ז בשם ספר הנן שהוא ממחברים הקדמונים שהמניא סי' ר"ם והמטה משה מביאו:]

(ב) וכן איתא בס' חסידים סי' רנ"ד הבאתיו בחלק ראשון סי' כ"ז שהאומר ברכות בלחש הוא חוטא וגזול את המקום האמן במה שלא יהי' מי שיענה אמן על ברכתו אם לא מרים קולו בברכה עכ"ל:

(ג) ומלכוד טעם מניעת אמן אם יברך בלחש כתב בס' חסידים עוד טעם מה דצריך לברך בקול בס' תת"ך וז"ל כתיב ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו כשיברך להקביה צריך לברכו בקול רם כי בקול רם כל הקרביים מתנועעים ונמשכים אחר הקול עכ"ל:

(ד) וב"כ השל"ה הקדוש הובא דבריו בבאה"ט סי' מ"ג דכל אדם ירגיל עצמו לומר כל הברכות בקול רם כי הקול מעורר חבונגה עכ"ל. ע"כ ההגה"ה מבעל המחבר:]

(א) ההגה"ה פון בעל המחבר ע"כ ליגט א חייב אויף געזעערין וואס מאכט א ברכה אז ער זאל מאכין הויך די ברכה כדי אז די וואס שטייען לעבין עהם זאלין הערין און ענפערין אמן אזוי וויא ס'שטייט פריער אין סימן כ"ז אין דעם נאמען פון ספר הגו וואס דער ספר הגו איז פון דיא קדמונים וואס דער מגן אברהם אין סי' ר"ם און דער ספר מטה משה ברכענט עהם: (ב) און דאס זעלבע נפינט ויך אין ספר חסידים סי' רנ"ד וואס איך האב שוין דאס גישריבן אין דעם ערשטן טייל סי' כ"ז אז דער וואס זאגט א ברכה שטיילער הייט הייבט ער אויפדער און אנגלן וואס ער זאגט דעם אמן פון השי" נו"ל ער איז גורם נישט צו ענפערין אמן אויף ויין ברכה: (ג) און חוץ דעם טעם וואס מען ענפערט נים קיין אמן שרייבט דער ספר חסידים אין סימן תת"ך נאך א טעם ווייל ס'שטייט אין פסוק ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אז ער לויבט השי" דארפין די גידעקעס אויך עהם לויבין דריקער דארף מען מאכין א ברכה הויך אז אללע ווייגע גידעקעס זאלין אויך מיט לויבין דעם אייגענשטין:

(ד) און אזוי שרייבט דער באה"ט אין דעם נאמען פון של"ה זמרוש אין סי' תרמ"ג אז געדעקער מענטש זאל ויך גיזיגען צו זאגן א ברכה הויך ווייל דער כול דער נעקט די בונגה ער זאל וויסען וואס ער קערט. ע"כ הגה"ה מבעל המחבר:]

לה) ובספר תוספות מעשה רב אות ח' כתב וז"ל במעשה רב אות ל"ה כתב שיותר לענות כל אמן אפי' לאחר יוצר אור חוץ לאחר שפחת שירה חדשה, וכאן במעשה רב כ"י כתיב אף לאחר שפחת שירה חדשה עכ"ל:

לו) אנב אביא משיכ שם בס" ט' וז"ל במעשה רב אות ל"ו צואת האף והאוזן לא מקרי צואה ומעמו של רמ"א שכתב בס" צ"ב סעי' ז' שבגמרא פ' המקבל קראן צואה וליתא דודאי אינה בכלל צואה אלא דלשון פסולת הוא כמו צואת תרנגולים עכ"ל. וכדאי הוא הגר"א ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק כגון הנוגע בצואת האף באמצע תפלת ואין לו מים שינקת ידיו היטב ויתפלל כדעת הגר"א ז"ל:

לז) עוד יש להעיר משיכ הגר"א ז"ל בספר משנת הגר"א שער התנועות אות ג' וז"ל היוד אינה נסמרת כ"א אחר צירי וחיריק אבל אחר

לה) אין דעם ספר תוספות מעשה רב אות ח' שרייבט ער אזוי: אין אין מעשה רב אות ל"ה שטייט גישריבין אז מען מעג ענפערין אלע אמן'ס אפילו נאך יוצר אור אויסער ווען ער האט שוין אנגעהויבן שירה חדשה, אין דא אין מעשה רב כ"י ווערט גיבראכט אז אפילו ווען ער האט שוין אנגעהויבן שירה חדשה מעג ער אויך ענפערין אמן:

לו) דער ווייל וז"ל איך בריינגין וואס ס'שטייט דארטין גישריבין אין סימן ט' ויער אנטייגט נאך אין נאמען פון דעם גאון ז"ל, און דאס איז דער לשון פון מעשה רב אות ל"ו: דאס אימריינקייט פון גאון און אויער הייסט ניט קיין צואה, אין דעם טעם פון רמ"א אז ס'איז יוא צואה בס" צ"ב סעי' ו' ווייל דא גמרא פרק המקבל רופט ער דאס אן צואה נאנט ער אז ס'איז נישט אזוי און ס'איז גיטויס ניט בכלל צואה נאר דאס איז אלשון פסולת אזוי ווי דא אומריינקייט פון די הינער וואס דאס רופט יוד צואת התרנגולים און דאס האט נישט קיין דין פון צואה און ס'איז פדאי יוד סומך צו ניין אופן הגר"א בשעת הדחק, דרייט ווען ער רירט אן אין דא אומריינקייט פון גאון אפער אין דעם אומריינקייט פון אויער אין מיטין דאונגען אין ער האט ניט קיין וואסער צו וואשן די הענט נאר ער גיט אפ ווישן ויין האנט אין ער נאל דאונגען, אזוי ווי דער הייליגער גאון ז"ל פסקת:

לו) נאך וז"ל איך דא מעהר ויין וואס דער גאון ז"ל האט גישריבן אין דעם ספר משנת הגר"א און שער התנועות אות ג', אז דער אות יוד

ס ואמרו חלק שני אמן

פתח וקמץ צריכים להדגיש את היות שחת"י נרגשת במבטא ע"כ יזהרו להדגיש את היות שבסוף השם הקדוש שחת"י היות נרגשת במבטא. וכ"כ הפרמיג סי' ה' באשל אברהם סק"א וז"ל והיות [של השם] נח נראה הוא וצריך להדגיש עכ"ל הפרמיג. ע"כ מהנכון לקיים את דברי הנובי הגיל לקרות השם מלרע להדגיש הנון וממילא יח"י בנקל לקיים את דברי הגריא והפמיג ז"ל להדגיש גם היות כמובן:

(לח) **אנב** אזכיר שנית להודיע משיב הנודע ביהודה חלק ארץ סי' ב' שהשם הקדוש אדני צריכים לקרותו מלרע דוקא ולא מלעיל וכתב שם דז"ל קרי בי רב הוא שהשם צריכים לקרותו דוקא מלרע דהיינו שצריכים להדגיש הנון של השם לא הדלית שהוא מלעיל וכתב שם שמי שקורא את השם מלעיל הוא בעצמו מלרע כמיש בח"א סי' צ"ג:

(לט) ואף כי שבתחלתן יקשה עליו לקרות השם מלרע אם הוא מורגל לקרותו מלעיל. אמנם אם ירגיל עצמו איזה פעמים לקרותו מלרע להדגיש הנון של השם בדברי הנובי הגיל ולהדגיש היות של השם בדברי

אין ג"ט קענטזא אין אוקרייד נאר נאך א צדרי און א חיריק אקער נאך אפחת אין אקמז בארף מען שארף ארויס קעדין די יוד אין מ'אל מרגיש ויין דעם יוד ווען מ'קער נא אים ע"כ נאל מען געווארנט ויין שארף אים קעדין דעם יוד וואס נאך דעם נון פון שם הקדוש. אין אזוי שרייבט אויך קער פרי מנדים סי' ה' אין אשל אברהם סק"א אז קער יוד פון שם נאל מען שארף ארויס קעדין עכ"ל הפרמיג:

(לח) יעצט וי"ל איך קענער ויין אין מאכין וויסן וואס קער נודע ביהודה קאט גישריפן אין חלק ארץ סי' ב' אז קער שם הקדוש אדני בארף מליינען אראפ הנקא. קער פישט אין אז מען נאל ארויס דרוקן דעם נון אין ג"ט דעם דלית וואס דאס איז מלעיל דאס מיינט מען פון אויבין. אין ער פירט אים אז קער וואס דרוקט אים דעם דלית פון שם פון אויבין איז גישט די נון ווי מיר האבן פריער גישריפן אין ער אליין פון הנקמן וד"ל:

(לט) און אפילו קער וואס אין שוין אייגענאנט צו ליינען דעם שם פון אויבין אין אוקריידן באס דלית. אקער אויב ער נעמט ניד איינגי וויינען עטליכע מאהל ליינען דעם שם מלרע דהיינו ארויס דרוקן דעם נון פון שם אזוי ווי קער נוב"י שרייבט נעמט עהם ממילא קרייג ויין ארויס קעדין דעם יוד אזוי ווי קער הגריא מיט דעם פרמיג שרייבן אויבין. נעמט ער

הגר"א והפרמ"ג הנ"ל ז"ל יראה בעצמו כי לא דבר קשה הוא וירגיש קדושה גדולה בזה בעזה"י. עוד אזכיר שנית ליוזר מאד שלא לקרות השם בשוא תחת הדליית כי לא מן השם הוא זה ואין שם כלל רק דוקא בחולם על הדלית כמו שכתבנו בספרי וא"א בחלק א' סי' צ"ב בשם ספר הגן ז"ל ליום כ"ג עוד כתב שם הפרמ"ג בשם האר"י שיכוין בשילוב הוי' ואדני' ביום תחילה הוי' דכורא, ובליילה תחלה אדני נוקבא, עכ"ל הפמ"ג:

(מ) עוד כתב שם בספר הגן הנ"ל ז"ל ועתה אכתוב כוונת הקוף של צדיק המרמז על ק' ברכות שאיתא מנחות מ"ג ע"א אל תקרא מה אלא מאה שחייב אדם לברך בכל יום ק' ברכות, וכשמברך על איזה פרי או שאר ברכה מחויב לברך בקול רם כדי שחבירו יענה אמן כנ"ל, ואם יעשה כך אזי אם ח"ו נגזר עליו קללה אזי מהפך הקללה לברכה, שאיתא בכתבי האר"י עה"פ ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, והקשה הא אין

נעקוהו אין ויד אל"ן או דאם איז גיט ביין שווערע ואך אין ער וועט שפירען א גרויסע קדושה אין דעם בעזה"י. נאך דארף מען גוהר זיין מען זאל נישט ליינען דעם שם מיט א שווא אונטער דעם דל"ת ד נאר מיט א חולם אויף די דלית ווייל מיט א שווא אונטער דיא דלית איז נאר קיין שם נישט אזוי ווי מיר האבן שוין גישריבן בחלק א' סי' צ"ב בשם ספר הגן ז"ל:

(מ) נאך שטייט גישריבן אין דעם הייליגען ספר הגן, אין אזוי גרענגט ער דארטין. ערשט וועל איך שרייבן די פונגה פון דעם אות קו"ף פון דעם ווארט צדיק וואס דאס בא ווייזט אויף די הונדערט ברכות וואס ווערט גיבראכט אין דער נמרא מנחות מ"ג ע"א אויף דעם פסוק מה ה"א שואל ממך ואלסט נ"ט ליינען מה נאר מ"א, דאס מיינט מען די הונדערט ברכות וואס א מענטש דארף מאכין, יעדען טאג, און ווען ער מאכט א ברכה אויף א פרי אדער אנדערע ברכה דארף ער מאכין דיא ברכה אין דער הויף בדי או זיין חבר וואס הערט זאל ענטפערן אמן, ווי ס'ווערט אויבן גיבראכט, איז אויב ער וועט אזוי טוהן וועט דיא קללות וואס איז געזגורט אויף איהם איבער גיבערט ווערן צו ברכות, ווי מיר גיפינען אין דיא כתבים פון דעם האר"י. ז"ל אויף דעם פסוק ויהפוך ה' אלהיו לך את הקללה לברכה דער פשט פון דעם איז אז השי"ת וועט איבער געבן דיא קללה צו א ברכה, ווען אז דיא וועסט מאכין אלע טאג הונדערט ברכות וועט דער ווארט קללה

קללה למעלה ופירש כך שאם תהפך תיבת קללה בחיפוך אתוון יהי' אותיות הלל ק' ר'ל שיברך ק' ברכות אז יהי' הקללה ג'ב ברכת, וזה פי הפ' ויהפוך ה' אלהיך את הקללה לברכה וזיינו אם תברך בכל יום הלל ק' ויהי' מהפוך תיבת קללה להלל ק' ויהי' ברכת בכל מעשי ידיו, וזהו כוונת הפסוק בתהלים קיט ויאחב קללה ותבואהו ר'ל שהרשע אוהב את הקללה, ואיך מי פתי שיאהב קללה ומתוך הפסוק ולא חפץ בברכה חיינו שאינו מברך בכל יום המאה ברכות ובג'ל. עכ"ל ספר הגן הנ"ל ליום י"א :

ועתה הגני נחץ להודיע איזה הערות על ספרי ואמרו אמן חלק הראשון.
(מא) הערה א) בזה שכתבתי בחלק הראשון של ספרי ואמרו אמן סי' צ"ד בענין קריאת שם הקדוש אדני שיש לפניו אות כמו ליי, כיי, מיי, כתבתי שם להדגיש הא' לומר לאדני להוציא במבטא את האלף מן תיבת ליי הגני מוכרח להודיע אשר כן מצאתי בספר לקוטי שושנים סעי' כ"ט בשם ספר ארץ חמדה אבל בהספר חוספת חיים שלי על תהלים קפ"טל סיח פסוק מ"ו הוא דוחה זאת יען שבמסורה רבתי בדרכי הניקוד והגנינות דיה

איבער ג'קערט ווערין צי הלל ק' ווארין קללה ווען די אותיות צוריק הלל ה' און הלל איז מיינט לויבען מיט ק' דאס איז הונדערט ברכות וועסט דיא ג'קערט ווערין אין אלעם וואס די וועסט טוהן דאס וועלכע איז די ג'וונג פון דעם פסוק אין תהלים קיט ויאחב קללה ותבואהו דער פשט איז אז דער דשע האט ליב די קללה איז דאך א פראגע וועלכעך נער האט דאס ליב א קללה ענפערט דער פסוק ו'לא תפך בקרבה או ער וויל נישט קיין בקרבה דאס מיינט מען וויל ער וויל נישט מאכין די הונדערט ברכות אלע מאג וי"א ק' ווערט אויבין ג'פראכט. עכ"ל ספר הגן הנ"ל ליום י"א :

עצט איז נייטיג צו מאכן וויסן איינצע הערות אויף מין ספר ואמרו אמן חלק ראשון.
(מא) א) וואס איך האב ג'שריבין אין דעם ערשטן חלק פון מין ספר ואמרו אמן סי' צ"ד ווערין דעם ענין פון הייליגען נאמען אדני וואס פאר דעם שם איז דא דער אות ל' למשל ליי אדער ביי מין האבין מיר אויף ג'קערט אז מען זאל ארויס רעדן און זאגן לאדני און מען זאל ארויס רעדן דעם אלף פון ווארט ליי מוז אויך זאגן אז דאס איז נאר אזוי וויא מיר האבין ג'קללה אין דיא מסורה אז וויא ס'מוקט איינע פון דיא אותיות מ' ש"ה. פארין שם דעמאלט זאל ער ארויס זאגן דעם אלף אזוי וויא שיי מיי, היי ווייל דער שם לייט אין דעם אויס דער

כל לשון אלקות לא כתב כן וז"ל שם באמצע, ובבא אחד מאותיות מ', ש', ה', לפני השם אז לא יסור האלף ממנו כמו מאלקים האלקים ש"י, אז נרגש במבטא האלף אבל אם אחת מאותיות וכל"ב משמשות לפני השם אין אלף ראשונה משמשת מאומה שמבליעו תחת שפתיו ולא מפיק אלף במבטא כמו ויי, ביי, ליי, כיי, וכ"כ במנחת שי על תהלים קפ"ט קל"ה וז"ל לאדנו' לאלקים מפקין א': ואינה צריכה להיות מורגשת במבטא כלל כמ"ש במסורה גדולה תהלים קל"ו, ועמוס ד':

(מכ) הערה ב) מזה שכתבתי בח"א בס"ה פ"ה בשם הלבוש ס"ס קצ"ח והפס"ג שם במש"ז סק"א דשלשה או עשרה שאכלו כאחד לא תקנו להם לומר אמן אחר המברך שהוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו או בעשרה שתמברך חוזר ואומר ברוך אלקינו שאכלנו משלו וכן בענין אם יש לומר ברוך הוא וברוך שמו יש הרבה דעות לכאן ולכאן. אמנם אחר הדפסתי בחלק הראשון הנ"ל מזה מצאתי בסידור יעב"ץ במקום ברחמ"ז שהוא מכריע בזה

פון דעם אל"ף אָפּער אויב איינע פון דיא אותיות כול"ב זענען גישריבן פארן שם דעמאלט ווערט גאר נישט בייניצט דער אלף ווייל ער שלענגט איין דעם אל"ף אונטער דיא ליפין און ער רעט עס נישט ארויס אזוי וויא ניי ביי ליי ביי און אזוי שטייט גישריבן איז מנחת שי אויף תהלים לאדני לאלקים רעט מען נישט ארויס דעם אל"ף און עס דארף זיך נישט שפירען ווען מען רעט ארויס דעם אל"ף אזוי ווי מיר האבן בקבלה בהמסורה (תהלים קל"ו עמוס ד'):

(מכ) ב) וואס איך האב דארטין גישריבן אין סימן פ"ה בשם הלבוש פאר דעם לבוש מיט דעם פרי מגדים אז דרייא אָדער צעהן וואס האבן געזעסן צו נאמען האט מען נישט מתקן געווען פאר וויא זאל'ן ענפערין אמן נאך דעם וואס דער מברך ענפערט צום סוף ברוך שאכלנו משלו אָדער מיט אַ מנין ברוך אלקינו שאכלנו משלו נאכהער האב איך גיפגען וויא הרב הגאון ר' יעקב עמדין שרייבט אין דעם דין א פשרה אז ווען וויא עסין גאר אַ מזומן זאל מען נישט ענפערין גיין אמן נאך דעם מברך ווען ער לאזט אויס ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אָפּער ווען מען בענטשט מיט מנין זאל מען יא ענפערין אמן נאך דעם מברך. אויך וועגן דעם עגן צו מען זאל זאגן ברוך הוא וברוך שמו איז דא פיל דעות אין שלחן ערוך, מאקט הרב הגאון ר' יעקב עמדין אין דעם אויף א פשרה אזוי אז בייא איין מזומן זאל מען נישט זאגן ברוך הוא וברוך שמו נאר אז ווען מען בענטשט מיט

וכתב שם וזיל בענין עניית אמן אחר המזמן נחלקו המחברים וכו' ונקמינו מילתא מציעתא [כלומר הכרעה] לענות אמן אחר המזמן בשם, וכן עינה ברוך הוא וברוך שמו אחר המזמן בשם עכ"ל, וכן ראוי לנהוג לאמר אמן אחר המזמן בשם שחוזר ואמר ברוך אלקינו שאכלנו משלו, וגם יאמר ברוך הוא וברוך שמו קודם שיתחיל ברחמי' בזמן שזימנו בשם יעו' כי היעביץ מכריע כן וחלכה כמכריע וק"ל:

(מג) הערה ג) משיב בחלק ראשון סי' קיד שרוב הפוסקים פסקו לענות אמן אחר ברכת לעסוק בדברי תורה שהוא ברכה בפני עצמה מצאתי בעת שגם בחמציץ השקל בסי' מ"ו סק"ח כתב אשר גם הב"י ס"ל דעיקר היא כמיד אשר והערב נא היא ברכה בפ"ע. וכן מצאתי בסי' עבודת הקודש בסדר קשר אנדל סי' כ"ח וז"ל ברכת אשר קדשנו על דברי תורה והערב נא שתי ברכות הן ועבדו יאמר והערב נא הארי' ז"ל עכ"ל חרי שהעיקר כמ"ש שם שיש לענות אמן אחר לעסוק בדברי תורה. כי אין ספקן של הפרמי' והדר' מוציא מידי ודאי של רוב הפוסקים שודאי שתי ברכות הן וק"ל:

א מגין ואל מען יא ואגין ברוך הוא וברוך שמו. און אזוי וי"א מיר האגין אד"ן הלכה כמכריע אז די הלכה בלייבט וי"ה פוסק וואס מאכט אפשידה ע"כ בלייבט דער דין וי"א הרב הגאון ר' יעקב עמרין ז"ל אז גייט אמומן ואל מען גיט ענפערין. קיין אמן נאך דעם מברך און גיט ואגין ברוך הוא וברוך שמו. אדער ווען ס'בענשט א מגין ואל מען יא ואגין אמן נאך דעם מוכרה. און ואגין איז דעמאלט ברוך הוא וברוך שמו:

(מג) ג) דאס וואס איז האב גישריבן אין דעם ערשטן חלק סי' קיד אז רוב הפוסקים הייסן ענפערין אמן נאך די ברכה פון לעסוק ברכי תורה. האב איז גיפגען אז דער מחצית השמל סי' מ"ו סעיף קמן ח' שרייבט אז דער בית יוסף האלט אויך אזוי אז מ'דארף ענפערין אמן נאך די ברכה לעסוק ברכי תורה יעצט האב איז גיפגען אין ספר עבודת הקודש אין סדר קשר אנדל סי' כ"ח אז די ברכה לעסוק ברכי תורה מיט ווערעכ נא איז אגוי' ברכות ע"כ בלייבט דיא הלכה וי"א רוב פוסקים מ'זאל ענפערין אמן נאך דיא ברכה לעסוק ברכי תורה וי"ל יחיד ורבים הלכה ברכים און אזוי ווי ס'מערשט פוסקים פסקנן אז מ'זאל יא נאך ואגין אמן נאך לעסוק ברכי תורה בלייבט אזוי דיא ברכה וק"ל:

מד) ועתה באתי לברר בעוזי חדון אם חשיך רשאי לענות אמן אחר ברבת כהנים וזה החלי בעוזי. חנה דין זה מבואר בש"ע או"ח סי' קכ"ח סעי' י"ט וז"ל אין חשיך רשאי לענות אמן אחר ברבת של כהנים ומקורו במשנה דפרק אין עומדין משנה ד' וז"ל המשנה העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכתנים מפני המירוק וכו' ואם הכתחתו שחוא נושא את בפיו וחוזר לתפלתו רשאי עב"ל המשנה וכתב כמז"ז שם סעי' י"ד דבעניית אמן של הפסוקים בברכת כהנים לא מהני הכתחת וכן פסק בשלחן שלמה סעי' י' וכן פסק בסידור יעב"ץ כמוסף של יו"ב אבל המג"א שם ס"ק כ"ט פסק דאם מוכתה שלא יתבלבל רשאי ומכ"ש האידנא שמתפללין מתוך הספר, וכ"כ בתפארת ישראל על המשניות שם אות כ"ב די"א דאמן רשאי לענות במוכתה ובת"ש דכן נראה לו מצד כשי"כ, וב"פ כאל"י רבה שם סוף אות ל"ה דעניית אמן אחר הפסוקים ל"ה הפסק, וב"פ האיז על הלבוש אות י"ז וז"ל דלדין דמתפללין בתוך הסידור יש לחתור

מד) וועגן דעם דין או"ב דער ש"ץ מעג ענפערין אמן נאך ברכת כהנים. דאם איז מבואר אין ש"ע או"ח סי' קכ"ח סעיף י"ט און אזוי שרייבט ער דארט'ן אז דער חזן מעג ענפערין אמן נאך דיא ברכה פון דיא כהנים און דעם מקור פון דעם נעמט ער פון דער משנה פון פרק אין עומדין משנה ד' און דאס איז דער לשון פון דער משנה דער וואס שטייט פאר'ן עמוד ואל נ"ט ענפערין אמן נאך דיא כהנים ברכה ווייל מאמער וועט ער צומישט ווערן נאר או"ב ער פילט בא ויך אז ער וועט ויך נ"ט פארלירן מעג ער ענפערין אמן און דאוויינין ווייטער עב"ל המשנה, און דער מז"ז סעי"ה י"ד ב"רענגט אז מען ואל ענפערין אמן נאך דיא פסוקים פון ברכת כהנים העלפט נ"ט קיין הבמה אזוי ווערט גיבראכט אין שלחן שלמה סעי' י' און אזוי ווערט גיפאסקעט אין סידור יעב"ץ אין מוסף פון יום טוב אפער דער מנן אברהם אין ס"ק כ"ט פאסקעט אז ער איז ויכער אז ער וועט נ"ט צומישט ווערן מעג ער ענפערין אמן ומכל שכן אז מען דאווייג אין אסידור, אזוי ווערט גיבראכט אין דעם פירוש תפארת ישראל אויף משניות אות כ"ב, אז ער פאסקעט דארט אז ער מעג ענפערין אמן וויא ער איז ויכער אז ער וועט גישט ווערן צו מישט, און אזוי ווערט גיבראכט אין ספר אל"י רבא סוף אות ל"ה אז אמן נאך די פסוקים הייבט נ"ט קיין הפסק און אזוי פסקית דער אל"י וואס אויפ'ן לבוש אות י"ז וז"ל: ווייל מיר

וכי' בש"ע חרב הגרז' שם סעי' ל' שכתב' דהעיקר כסברא ראשונה דענין
במוכטא וכשי' עכשיו שמתפללין בתוך הספר עכ"ל. וכי' הרחי' מליסא דאם
מתפלל בתוך הסידור והוא מוכטא שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות. כדיני
נשיאת כפים ביו"ט אות ט"ז. וכי' בחי"א כלל ל"ב סי' כ"ד דחאידנא
שמתפללין בתוך הסידור לא חיישינן שתתבלבל דעתו ומותר לענות אמן
אחר הפסוקים של ב"ב. וכי' בערוך השלחן שם סעי' ל"א דלדין שמתפללין
בתוך הסידור דיש להתיר לענות אמן של הפסוקים דב"ב וכי' במשנה ברורה
שם אות ע"א דאם מתפלל בתוך הסידור ומוכטא לו שלא יתבלבל רשאי
לענות אמן. דאמן זה אינו חשוב הפסק דהוא צורך תפלה. ולדינא נראה
כיון דכל חגי גדולי רבוותא ס"ל דמותר להשי' לענות אמן אחר הפסוקים
יש לסמוך עליהו ובפרט דרבים הם כנגד המו"ז והסידור יעבי' הג"ל וכמו
שכתבתי בחלק הראשון אות ס"ה בשם הב"י ביו"ד סי' שצ"ט שכתב שם
ח"ל ולענין חלכה נקטינן כוותי' דרבים גינהו כנגד הרמב"ם וסייערנו וכמו
כן כאן רבו המתירין על האוסרין כג"ל והוי כיתיד כנגד רבים וחלכה כרבים
ובודאי מותר להשי' לענות אמן על הפסוקים של ברכת כתנים. וכי' הל"ח
בברכות סעי' ג"ב בשם המדרש רבה ריש פ' תבא דלמדוני רבותינו שעונה
השי' אמן באם הבטחתו ומה שחזר המו"ז ממה שהוא כתב בהל"ח בשם

דאונקען פונם סידור קאן מען מתיר זיין נאך זאגן אמן. און אזוי פסקית דער
הגר"ו סעיף ל' עהר שרייבט דארט אז דער עיקר איז אז אויב עהר
איז מוכטא און עהר דאווינט און א סידור. און אזוי אויך פסקית הרב
מליסא. און אזוי אויך דער חיי אדם אין כלל ל"ב סי' כ"ד אז היינט אז
מ'דאווינט פונם סידור איז נישט קיין מורא פאר גלכול מעג מען ענפערין
אמן נאך ברכת כתנים. און אזוי אויך אין ערוך השלחן סי' ל"א. און אזוי
אויך פסקית דער משנה ברורה אות ע"א אז אויב עהר דאווינט פונם סידור
און איז נ'קער אז עהר וועט נישט צומישט ווערין מעג עהר ענפערין אמן
ווייל דאס הייבט קיין הפסק נישט. אין דין אריין עקמט אויס ווייל אגלע
גדולים האלמין אז דער שי' מעג ענפערין אמן קאן מען זיך אויף זיי סומך זיין
און ענפערין אמן ווייל זיי ענין ארבים אגייגין די וואס זיי הייסן נישט ע"כ מעג
ד' ש' ענפערין אמן אויך די פסוקים פון ברכת כתנים. און אזוי שרייבט דער
לחם חמדות אין ברכות סעיף ג"ב פארין מדרש רבה אנהויב פ' תבא
למדוני רבותינו אז דער שי' ענפערט אמן אויב עהר ווייבט אז עהר וועט

המדרש, מטעם שאין למדין הלכה ממדרש כבר השיג עליו שם בהגהות רע"א אות ל"ו וז"ל הפריח בס' מים חיים השיג ע"ז וכ"ש דינא דלא אתפריש בש"ס מצינו כמה פעמים דלמדין ממדרשות, וכ"כ שם בתוס' אנשי שם על המשניות וכת"ש ע"י ברליצ' ועייגתי בראשון לציון וכת"ש דאין כלל זה נמסר אלא היכא דבשים דילן נמצא ההיפוך, וכן בענין דהכא דמפסיק השי"ן לחקרות יברכך וכן כל מלה ומלה לכהנים אין לנו רא"י ע"ז אלא מן המדרש שחביאו התוס' ברכות ל"ד ע"ב ד"ה לא יענה דיש במדרש אמור להם מלמד שהשי"ן אימר להם על כל דיבור ודיבור עכ"ל וכ"כ בס' ערוך השלחן הנ"ל וז"ל וי"א דקיי"ל כהמדרש ריש תבא הנ"ל דאם מובטח יכול לענות לכל אמונים של ברכת כהנים כהמג"א סקכ"ט, וכהפריח שכתב דאין שייך בזה דומר דאין למדין מן המדרש אם אין סתירה בגמ' על זה ואתנין עלה דע"פ הלכה במובטח ומתפלל בתוך הסידור דפשיטא היא דמותר לשי"ן לענות אמן אחר ברכות של ברכת כהנים וישמרך, ויחונך, במובטח ומתפלל בתוך הסידור וק"ל :

ויהי גיט מוֹעֵד ז"ל, און וואס דער תו"ט זאגט אויף אאנדערין פלאץ אנדערש אז מ'לערנט גיט פון מדרש קיין הלכה. דאס האט שוין ר' עמיכא אינר פאר ענפערט, און דער פרי"ח אין ספר מים חיים שרייבט אז דין וואס איז גיט מפורש אין ש"ס אנדערש זעהן מיר פיהל עקמער אז מ'לערנט פון מדרש און דער תוס' ראשון לציון שרייבט אויך אז דאס וואס מ'לערנט גיט פון מדרש איז נאר ווי עס געפינט זיך אין ש"ס פארקערט, אין דעם ענין אז דער שי"ן ואל פאר לייגען ברכת כהנים ווארט אים ווארט ווייסען מיר נאר פון מדרש וואס תוס' אין ברכות דף ל"ד ברענגט דעם מדרש, אמור להם ווייזט אונז אז דער שי"ן לייגעט פאר די כהנים יעדער ווארט פון ברכת כהנים און אזוי אויך שרייבט דער ערוך השלחן מיט דעם לשון י"א אז מיר גייען נאך'ן מדרש אז עהר איז זיכער גיט מוֹעֵד ז"ל מעג עהר ענפערין אמן נאך ברכת כהנים ווי דער מנן אברהם סעק כ"ט און ווי דער פרי"ח שרייבט אז ס'איז גיט שו"ת צו זאגען אז מ'קאן גיט לערנען פון מדרש ווי פאלד ס'איז גיט קיין סתירה צו דער נקרא. עכ"פ על פי הלכה ווען עהר איז זיכער זיך גיט מוֹעֵד צו ז"ל און זאגט פון סידור איז אפשרטא אז עהר מ'טעג זאגן אמן נאך וישמרך ויחונך, וז"ל :

מה) ועתה עלינו לבאר מהו חדין של חברה ראשונה שהוא לצורך את עמו ישראל באהבה, אם מותר לחשיץ לענות אמן על ברכה זו, ואף כי חמיו כתב לחדיא דיענה אמן על ברכה זו, עכ"ז חלא מצינו חרבה גדולי רבוותא דאוסרים לחשיץ לענות אמן על חברה זו, האיר בסוף אות ל"ז, וחסידור יעביץ באות מ"ו, וחרב חנאון מליסא, באות מ"ז דאוסרים לחשיץ לענות אמן על ברכה זו אבל כד נדייק שפיר יש יותר רבים שמתירים לענות אמן גם על ברכה זו, (א) ממשמעות חמנ"א שם ס"ק כ"ט מטעם שמתפללים מתוך הספר וכן מביא החי"א כלל ל"ב סי' כ"ד בשמו דחמנ"א מסכים לחמיו בזה דעל ברכה לברך את עמו ישראל באהבה עונה חשיץ אמן ומשמע שם דחסכים עמו בזה לענות חשיץ אמן גם על ברכה זו וגם בלבוש משמע שפסק כחמיו בזה כ"כ חמנ"ג שם במשיז סקריד, וכ"כ בש"ע חרב חנאון רד"ש שם סעי' ל"א דמותר לחשיץ לענות אמן על ברכה זו אם מובטח ומקריא מתוך הספר, וכ"כ בס' שלחן שלמה כחמיו דחשיץ יענה אמן על חברה זו:

מו) ונהנה משי"כ המשנה ברורה בשערי ציון שם אות ס"ב וז"ל ואף שבחמיו מקיל בזה שחשיץ יענה אמן על חברה שלברך את עמו ישראל

מה) און יעצט האקען מיר קבאר צו ויין ווי איז דער דין פון דער ערשטער ברכה לברך את עמו ישראל באהבה אויב דער ש"ץ מעג זאגן אמן אויף דער ברכה, האמש דער מו"ז שרייבט בפירוש אז דער ש"ץ זאל ענפערין אמן אויף דער ברכה, אבער מיר געפינען די גדולים וואס אסרין דעם ש"ץ צו ענפערין אמן, דער אלי' וזמא, און יעביץ, און דער גאון מליסא וואס אסרין, אבער אז מיר וועלן מדייק ויין וועלן מיר געהן אז ס'איז פאר האגין מעהרער וואס גענין מתיר צו זאגן אמן אויף דער ברכה, דער מגן אברהם סעי' כ"ט וי"ל מ'דאכט פנים סידור, אויך דער ח"י אדם כלל ל"ב סי' כ"ד בקענט דעם מגן אברהם אז עהר איז מסכים צום מו"ז אז עהר מעג זאגן אמן נאך לברך את עמו ישראל באהבה, אויך דער לבוש ויין וואס אים איז מסכים צום מו"ז, אזוי בקענט דער פרי מגדים אין משיז סעי' י"ד, און אזוי אויך פסקת הגר"ז אין רב שיע סעי' ל' און דער ספר שלחן שלמה פסקת אויך כהנ"ל:

מו) דאס וואס דער משנה ברורה שרייבט אין שע"צ אות ס"ב וז"ל האמש דער מו"ז איז מקיל אין דעם אז דער ש"ץ זאל ענפערין אמן אויף

כאחכה שב ואל תעשה עדיף עכ"ל ולא זכיתי לחבין את דבריו הקדושים
 דחאיד שייך כזה לומר דשב ואל תעשה עדיף לפי מה דאנן מסקינן לדינא
 דחלכה כזה כחמו"ז מטעם שרוב גדולי הפוסקים מסכימים עמו כזה הלכוש
 הביאו הפמ"ג כמש"ז ס"ק י"ד וחמ"ג ס"ק כ"ט והחייא כלל ל"ב ס"י כ"ד
 הביאו וחסכים עמו שם לדינא וכ"פ בש"ע חרב חגרו"ש סעי' ל"א וכ"פ בשלחן
 שלמה סעי' י' וכ"פ בספר ערוך השלחן כסעי' ל"א וז"ל דאם מוכמח יכול
 חש"ץ לענות כל אמנים של ברכת כהנים, ועתה נחזה אנן חגם שיש גדולי
 הפוסקים האוסרין להשיץ לענות אמן על ברכה זו הא"ר והסידור יעביץ,
 והדרך חיים, הם שלשה, אכל אם המתירים רבו על האוסרים והם הלכוש
 הביאו הפמ"ג כמש"ז סק"ד וחש"ע חרב חגרו"ז כסעי' ל"א, ומשמעות חמ"ג
 ס"ק כ"ט כמו שמביא החייא כלל ל"ב ס"י כ"ד משמו כן, וחסכים עמו שם
 לדינא וכ"פ בספר שלחן שלמה סעי' י' וכ"פ בערוך השלחן כסעי' ל"א וז"ל
 דאם מוכמח יכול חש"ץ לענות כל אמנים של ברכת כהנים והוי המתירין
 ששה והדרינן לדלעיל דהוי ביחיד נגד רבים כמ"ש חכ"י כיו"ד ס"י שצ"ח
 הנ"ל, וא"כ כיון שג' פוסקים אוסרין וששה חנ"ל מתירין ורבו המתירין על
 האוסרין וכפרט שגם חמו"ז שהוא הפוסק השכיעי להחזיר כזה שהשיץ יענה
 אמן על ברכת לברך את עמו כאחכה לית דין צריך כישש ושום פקפוק
 כלל כזה דיכול השיץ לענות אמן על ברכת לברך את עמו ישראל באחכה
 וחאיד שייך כזה לומר שב ואל תעשה עדיף כיון שמסקינן שעפ"י הלכה

לברך את עמו ישראל באחכה, עכ"פ נ"ט צו ואנן איז בעקער, אָבער לפי
 עניית דעתי איז בעקער או דער חזן זאל זאגן ענפערין אמן אזוי וויא
 מיר פיהרען אויס להלכה וויא דער מו"ז מטעם ווייל אללע גרעסעס
 פוסקים זענען מסכים מיט איהם, דער לבוש, מ"ג, פרמ"ג, חיי אדם, רב
 ש"ע, שלחן שלמה, ערוך השלחן, חגם ס"א, דא גרויסע פוסקים וואס אסרין
 דעם חזן צו זאגן אמן נאך דער ברכה, זענען ווי נאר דריי, אָבער די וואס
 זענען מתיר זענען זעקס, הייבט דאך ווי אַיחיד, קיינען אַ רבים ווי דער בית יוסף
 שרייבט אין יו"ד ס"י שצ"ח, און ווייל דער מו"ז הייבט דער זיבענטער וואס
 איז אויך מתיר דער חזן זאל ענפערין אמן אויף לברך את עמו ישראל
 באחכה איז נ"מא, קיין שום קלער און דער ש"ץ מעג ענפערין אמן נאך דער
 ברכה פון די כהנים, עכ"פ איז דא נ"ט שייך שב ואל תעשה, (אזוי ווי מיר פיהרען
 אויס להלכה אז עהר מעג ענפערין אמן, וועט עהר דאך פאר מיידין דעם נחת
 רוח וואס השי"ת איז מקבל פון דעם וואס מענפערט אמן, ווי דער מדרש

יכול חשיך לענות אמן וימנע הנחה. רוח מהשיית לפי מה שאמרזיל במדרש רבה ריש פרשת תבא שאין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישחאל עונין ואמרזיל בשבת קרי' דפותחין לו שערי ג'ע, ע"כ נראה לפענ"ד בפשיטות דאדרבה במובטח עדיף שיענה אמן על ברכה' זו ויהי' זרי' ונשכר עפ"י חלכה דיתיד ורבים הלכה כרבים ויעשה נחת רוח לבוראנו ית"ש:

(זו) ולכ' עוד אלא אפי' אם היחיד עומד בתפלה והגיע לסוף ברכת חודאה לחשוב שמך כתב הפמ"ג כמשי' שם סק"ד דלחטויו שפיר דמי לענות שם אמן של ברכת כהנים של לברך את עמו ישראל:

(סח) ועכ"ז כתב הפמ"ג שם במשי' סק"ד דלאחר חברכה ג' וישם לך שלום לא יענה חשיך אמן מפני הטירוף, וכ"כ בש"ע חרב הגר' ז"ל שם סעי' ל"א וז"ל ואם הוא מובטח שיכול לכיון מהר איזוהו פסוק יש לו להקרות רשאי לענות אמן אחר פסוק א' או ב' עכ"ל חרי מבואר שעל פסוק הג' אינו מועיל מובטח ואסור לו אז לענות אמן: וכ"כ בא"ר ס"ק ל"א בשם החניא שכתב שם בזה"ל אם פסוק א' או ב' משמע דעל פסוק הג' לא יענה ע"כ יש ליתגר לחשיך שלא יענה אמן אחר וישם לך שלום:

ואנמ' אין פ' תבא אז ס' איז נ"מ פאראן קיין נ"רעסעס פאר השי"ת ווי אמן וואס ירדען ענפערין און די חז"ל זאגן אין מס' שבת קרי' אז מ'עפענט פאר פאר איהם די מויערין פון ג' ערן. איבער דעם ווייזט אויגן אויס לזל"קה אז אויב ער באווייגט און אסידור זאל ערר זאגן אמן נאך דער ברכה וועט ער זיין אגרי' ונשכר, ווייל יחיד ורבים הלכה כרבים, און וועט מוען א נחת רוח צום בורא ית"ש:

(מז) נאך מער רבותא אז אפילו איינציג פארד"ך אין האלט שמי' ב"י חשוב שמך ולך נאה להודות שרייבט דער פרי מגדים דארט סעי' י' ד' אז לסבבת חטו' איז גלייך ערר זאל ענפערין אמן אויף לברך את עמו ישראל באהבה:

(סח) פון דעם וועגן שרייבט דער פרי מגדים דארט אז נאך וישם לך שלום זאל דער חזן נ"מ ענפערין אמן וי"ל ערר קאן צומישט ווערן, און אזוי שרייבט דער רב ש"ע דארט סעי' ל"א: אויב ערר איז זיכער אז ערר וועט קאנן מבינ' זיין צו ענפערין נאך וועלכען פסוק פאר צו ל"ענין פאר די כהנים מעג ערר ענפערין אמן נאך וישמרה ויחונה, ועדן קיר אז נאך וישם לך שלום מאד ערר נ"מ ענפערין קיין אמן אויף

ואמרו חלק שני אמן עא

מט) ואנב דאחי לידן ענינא דנשיאת כפים נימא בי מילתא ואנב נביא משיב בזהר חדש ד' מ' ע"ג ת"ח כיון דש"ץ עכיד צלותי ואתא לברכא ברכתא דכהנא אצטרך ודאי לכוונא ברעותא דלבא לברכא לי לעמא קדישא כו' וישתבח דעל ידי יתברכון עלאין ותתאין ווי לי למאן דאחי למפתי למארי בלבא רחיקא ולא ברעותא שלימתא כו' ודא הוא שלוחא דצבורא כו' ואחפנא הא ב' נש לעילא ותתא ווי לי להאי כ' נש דפנים צלותא פולחנא דמארי עלי' כתיב כי תבואו לראות כו' עכ"ל הזה"ק הוכחו דבריהם הקדושים בסי' יסוד ושורש העבודה ד' מ"ד ע"ב וכתב ע"ז וז"ל הנה מגדל אזהרות הזה"ק שיאמר הש"ץ פסוקים אלו בכוונה עצומה כמ"ש בלשונו הקדוש כיון דש"ץ עכיד צלותי ואתא לברכא ברכת כהנים איצטרך ודאי לכוונא ברעותא דלבא לברכא לי לעמא קדישא כו' ווי ליה למאן דאחי למפתי למארי בלבא רחיקא כו' בזה ודאי ראוי לעורר לבותם של שלוחי דצבורא שיזהרו בזה מאד ומאוד כשיגיעו לברכת כהנים שיכונו לבם מתחילה לומר אלו ג' פסוקים לשם ברכה לברך את ישראל בהתלהבות כמ"ש בזה"ק הנ"ל לברכא לי לעמא קדישא ולא יקרא אלו הפסוקים כקורא

דער א"ר בשם התניא שרייבט אויף אז דער ש"ץ זאל גיט זאגן אמן נאך וישם לך שמו:

מט) און ווייל מיר היידען פון נשיאת כפים וועלן מיר ברענגן וואס דער זוהר חדש זאגט דף מ' ע"ג ת"ח אז דער ש"ץ קעט זיין גיבעט און קומט צו זאגן ברכת כהנים בריוף עהר צו מבין זיין מיטן גאנצן הארץ צו בענטשן דאס הייליגע פאלק וועט אויסקומען אז הויף איהם וועלן ווערן גיבענטשט די מלאכים פון הימל און די יודען אויף דער ערד. וויי אז צו דעם וואס וויל איבער גיידן דעם האר פון דער וועלט און דאס הארץ איז נייט וכו' און נאך דער צו א ש"ץ וכו' און עהר איז פונם און הימל און אויף דער ערד. וויי אז צו דעם וואס איז פונם דאס גיבעט פון הש"ת. אויף איהם שטייט אין פסוק כי תבאו לראות וכו' עכ"ל הזה"ק דער ספר יסוד ושורש העבודה ד' מ"ד ע"ב ברענגט דעם זוהר, און שרייבט ווי גרויס דער זוה"ק וואריינט אז דער ש"ץ זאל זאגן די פסוקים פון בריכ מיט שטארקע כוונה ווי אויבען איז גישריבען און מען בריוף אידא מעורר זיין די הארץ פון שליח צבור זיי זאלען גיהיט זיין אז בשעת זיי זאגן ברכת כהנים זאלען זיי מבין מיט די פסוקים צו בענטשן די יודען מיט התלהבות ווי דער

עב ואמרו חלק שני אמן

בחורח וביחוד בשעת אמירת הפסוקים יבינו לבם לברך את ישראל בלב שלם
מאד כמשיב בזה"ק הנ"ל לכוונת ברעותא דלכא לברכא ל"י לעסא קדישא.
עכ"ל יושבי'ע:

(ג) וכעין זה כתב בספר כלי יקר פ' נשא ו' כיג עה"פ אמור לחם וז"ל מכאן
למדו רז"ל שחזון מקריא לכתנים מלא במלה נוסח חברות ומעמו
של דבר שחזון הוא חסרסור המושך שפע צינור ממקור חברות ומוריק
אותם על ראש הכתנים כי הוא אמר תחילה אל חזון יברך ח' כדי
לעשות את חזון תחילה כלי גרוש ומלא ברכת ח' ואח"כ כשהחזון אמר
לישראל יברך ח' הוא מוריק מן כלי מלא על כלי ריקן כו' ולכך נאמר
ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם תחילה ע"י שיאמר חזון לכתן
תחילה יברך ח' עכ"ל, וכיון שהשיך הוא חסרסור המושך שפע צינור חזיות
ממקור חברות תחילה לחריק אותם על ראש הכתנים ממילא מוכן את גודל
החיוב כוונתו ברעותא דלכא לברך את ישראל בתלהבות ובחזון ח"ק הנ"ל:
(נא) ועתה אעתיק פה משיב בספר חנן ודרך משה ליום כיג וז"ל בכל יום
כשיתעורר משנתו באשמורת הבוקר יחשוב תיכף בגדולת הבורא

וזהו נאמן אייבן און נ"ט ח"ו וז"ל אייבן ל"ענמ עפ"פ פון אמסר נאך מכוין
ו"ן צו גענמשין די יידען מיט'ן נאנצין הארץ עכ"ל:

(ג) און אזוי אויף שרייבט דער ספר כלי יקר פ' נשא אויף דעם פסוק
אמור לך פון יאנצין לערנין די חז"ל אז דער ש"ך ברויך פאר
ל"ענמ די ברכת כהנים ווארמ אום ווארמ. דער מעם איז ווייל דער חזן
איז ווי אפגעקלער וואס איז ממשיך שפע פון מקור הברכות און פוזערט
זיי אויף דעם קאפף פון די כהנים, ווייל עהר נאנט פריער צום כהן יברכך...
פרי דער כהן נאל ווערן ווי אפולע גלי מיט די ברכות, נאכדער אז דער
כהן נאנט צו די יידען יברכך, איז ווי עהר גיסט פון אפולע גלי אין אליידיגע
וכו' דריבער שטייט ושמו את שמי על בני ישראל, ואני אברכם, ודרך דעם
וואס דער חזן נאנט צו די כהנים פריער יברכך ד. און ווייל דער חזן איז
א פריסור וואס ציהט שפע חיות פון מקור הברכות צו געבין אויף די קעפף
פון די כהנים ממילא איז שוין פערשטאנדליך ווי מ'ברויך מכוין ו"ן מיט דעם
נאנצין הארץ צו גענמשין די יידען ובנ"ל:

(נא) געצט וועל איך איבער געצין וואס שטייט גישריבן אין ספר הגן חדר
משה ליום כיג אין אזוי שרייבט ער: געדער טאג ווען אפגעשט

יח'ש ויתגבר כארי לקום בזריוות ובחתלהבות גדול לעבודת הכורא, ויברך חברכות כהתעוררות ובכוונת גדולה, ולצייר תמיד כנגד עניו הפסוק שויתי ח' לנגדי תמיד השם הגדול והנורא ובכתב אשורית ובניקוד יראה תמיד בכל פנותיו ובכל עסקיו ולא יסיר דעתו ממנו אפי' שעח קלה, שיתי' פסוק זה חקוק וחרות על לוח לבו ובמחומו בכל פנות שהוא פונה בישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו ושיחא דומה לו תמיד כשהוא הולך או יושב או מדבר שהוא עושה זאת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מלא כל הארץ כבודו. ובודאי ישקול הדיבור שהוא מדבר או הולך או הישיבה אם הם במאזני צדק שלא יהא בה איזה עיקוש ונפתול ובפרט בשעת התפלה בכל פעם שמזכיר השם יצייר בנפשו בניקוד יראה ובאמירת אדני יחשוב שהוא אדון הכל, ויזהר מאד שתהא קריאת השם של אדני הדלית של אדני בחולם וגם ידגיש היוד ולא כמו שיש מחמוני עם שקורין הדלית של השם בשוא בעת שמתפללים כמהירות ויאמרו על השם חקדוש קריאתו בשוא תחת חד' אדנא, ובאלף במקום יוד ובודאי אין זה שם שיהא מורה על אדנות

האפס ויך אויף פאן שלאף פארטאג ואלל ער מראכטן אין די גרויסקייט פון השי"ת און ער זאל ויך שטארקן ווי אלייב ער זאל אויף גיך אויף שטיין מיט התלהבות צו דער עבודה פון השי"ת, און ער זאל זאגן די ברכות מיט גרויס בונה און זאל ויך אלע מאהל פאר שטעלין דעם פסוק שויתי ר' לנגדי תמיד, דאס מיינט מען ער זאל אלע מאהל ויך פאר שטעלין דעם בורא ית' פאר וויינע אויגן און ער זאל ויך פאר שטעלין דעם שם הוי' ב"ה מיט די נקודות ער זאל שטענדיג זעהן אין אלע זיינע ווינקעלאך און אין וויינע נישעפטן אז ער זאל קיין מאל גיט פאר געסין און השי"ת אפילו אויף א מינוט אז דער פסוק זאל ויין אויס גיקריצט אויף ויין הארצין און אין ויין מוח ווי ער קערט ויך און ווענט ויך, און וואס ער טוט סיי ער גייט אדער ער ויצט אדער ער רעט זאל ער שטענדיג אין וינען האבן אז ער טוט דאס פאר השי"ת וואס ער איז פיהל איבער דער גאנצער וועלט דענסמאלט וועט ער אפ וועגן דעם רביר וואס ער וועט דערין אדער ויין זאגן און ויין ויצען אויב ער טוט דאס ריכטיג ער זאל גיט אריבער פאלין חיו און זאגל גיט נישטרויכלט ווערין ובפרט ווען ער דאווינט ווען ער דער מאנט דעם שם זאל ער ויך פאר שטעלין די נקודות מיט יראה און ווען ער זאגט אדני זאל ער ויך מראכטן אז ער איז דער אדון הכל און ער זאל ויין פאר ויכטיג אז

שהוא אדון הכל, רק צריך לחדגיש המולם שעל הדי מהשם וידגיש תיוד ואז הוא מלשון אדון שהוא אדון הכל, אבל אם יאמר האדם איות ברכת ויאמר קריאת השם בלשון אֲדָנָא בשוא תחת הדלית ובאלף אחר הנון הלא אינה ברכה כלל כי כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה כזו אשר יאמר אֲדָנָא הלא היא בלי שם ואינה ברכה כלל וגורם שחבירו יאמר אמן לבטלה דכיון שאין זה ברכה אסור לומר אחריי אמן דהוי כאמן יתומה לכן אל יסית דעתו מזה. וכן משמע מכתבי האר"י ז"ל עפ"י הסוד כו' כ"ז ביקש ממנו חד מבני עלי' כו' לפרסם דבר זה לזכות את הרבים שלא יכשלי בלשונם, וגם בשעת הלימוד יחשוב ג"כ הוי' בניקוד יראה כגיל וחוא מסוגל לגרש מאתו השמן והקליפות ולהחזיק את עצמו ביראת ה' הרוממות כמ"ש בש"ע איות בהתחלה וז"ל כשמשים האדם על לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה' מיד יגיע אליו היראה

דעם שם אֲדָנִי ואל ער אר"ם ואנין דעם דל"ת מיט א חולם און ואל אים דרוקין די יוד ניט ווי דער המון דעם לייגעט דעם דל"ת מיט א שווא נוען ווי דאונגען האפענדיג און היילען זיך אפ צו דאווייניג און ווי ואנין דעם שם מיט א שווא אנמער דער דל"ת, אֲדָנָא און ווי א אליף אנשמאט די יוד, איז דאס זיבער קיין שם ניט וואס ואל בעדייטען אויף הארששאפט, נאר מידארף אים דרוקין דעם חולם אויף דעם ר' פונם שם און אויך דעם יוד דאן בעדייט דאס הארשאפט פון לשון אדון (האר), אָבער אז עהר זאגט אָבְרָהָא און דעם שם דרוקט עהר אים מיטן לשון אֲדָנָא איז דאס א בְּרָכָה און דעם שם און דאס איז קיין ברכה ניט, און איז גורם אז אנדער ואלין ענפערין אמן לבטלה ד. ה. ווי א אמן יתומה דריבער מאר מען ניט פערנעסין פון דעם און אזוי שמייט אין כתבי האר"י ואל אויך דרך הסוד, דאס האט פון מיר ניעעטין אייגער פון די גרויסע צדיקים אז איך ואל דאס מפרסם ויין מִבְּרָכָה דברים ויין ואלען ניט ח"י גישטרויבילט נוערין, און אויך ביים לעדינין ואל עהר מראבטין דעם שם הוי' מיט ניקוד פון י' ר' א' ה' פניל און דאס איז א סגולה צו פארטרייבן די קליפות און צו האלטן זיך אין יראת ה' יראת הרוממות ווי דער ש"ע איות שרייבט אין אנהויב וז"ל אז עהר רעבינט זיך אז דער גרויסער מלך הקב"ה וואס איז פיהל די גאנצע נעלמ שמייט אָבער איהם און נעמט וייע מעשים ווי אין פסוק שמייט אם יסתר איש במסתרים ואני

ואמרו חלק שני אמן עה

ותכנעה מפתח השי"ת ובשתו ממנו תמיד ולא יתבייש מפני בני אדם חמלענים עליו בעבודת השי"ת, גם בהצנע לכת, ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב ומיד כשיעור יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה ע"כ, ותמיד יהא נזהר לנהוג בנקיות ובטהרה ובקדושה ובפרט בשעת הפלת ולימוד עכ"ל הספר הגן הנ"ל. ודע אשר הספר הגן הוא מגדולי הספרים אשר חמ"א מביאי בה' שבת סי' ר"ס וגם בספר המטה משה שהמה מביאים את הספר הגן להלכה:

(נב) הנה נשאלתי היות אנו אומרים בסוף שמ"ע ובסוף ברהמ"ז עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו וכו' ואמרו אמן וקשה מאוד הלא השמ"ע אנו אומרים בלחש וכן בברהמ"ז ביהיד למי אומרים ואמרו אמן, והשבתי שמצאתי את שאהבה נפשי בהסידור יעב"ץ לתרץ זאת וכתב בזה בסוף השמ"ע של שחרית וז"ל ואמרו אמן אף ביהיד אומרו כלפי המלאכים המלוים אותו, וצ"ל כל אחד לזכור תמיד אשר שני מלאכים הם עמו תמיד

לא אראנו נאם ה' ד. ה. ווען אַמענש וועט זיך וועלן באהאלטן אין בִּהְעִלְמִישׁ וועל איך איהם דען ניש ועהן? אזוי זאגט נאט, וועט עהר באקומין יראָה און הכנעה פון פחד השי"ת און בושָה פאר איהם תמיד און זאל ניש שפעמין פאר מענשיין וואס שפעטין פון איהם אין עבודת ד'. אויך זאל עהר ניש באהאלטן זיין פֿרומקייט און ווען עהר ליגט אויפ'ן גיכענער ברויך עהר וויסען פאר וועמין עהר ליגט, און באלד ווי עהר האפט זיך אויף זאל עהר אויף שטיין גישיקט צו עבודת הבורא יתברך, און עהר זאל זיין גיהיט אין זיין פֿיהרינג, זיין און הייליג אפ גיהיט ובפרט ביים דאווינען און קערנין עכ"ל ספר הגן, און זאקסט וויסען אז דער ספר הגן איז פון די גרויסע מחברים אז דער מגן אברהם ברענגט איהם אין הלכות שבת סי' ר"ס, אויף דער מטה משה ברענגט איהם להלכה:

(נב) מען האט מ'ך גיפֿרענט, אזוי ווי מיר זאגן אין סוף פון שמו"ע און אין בענטשין עושה שלום במרומיו הוא וכו' ואמרו אמן. איז דאך געהר אקשיא די שמו"ע זאגן מיר שטיל אויך דער וואס בענטשט פאר זיך צו וועמין זאגט מען "ואמרו אמן ד. ה." זאגט אמן, אבער איך האב גיפֿונען אין סידור יעב"ץ וואס שרייבט אין דעם ענין אין סוף שמו"ע פון שחרית מיט דעם לשון: ואמרו אמן אפילו ביהידות זאגט עהר קיינן די מלאכים וועלכע באגלייטן אים, אין יעדער דארף גידענקן אז ס'איז פֿרהאן מיט אים שטענדיג

כמיש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ועיני יעורר תמיד לקיים
שויתי הוי"ה לנגדי תמיד כמיש את השמים ואת הארץ אני מלא וצריך
לירא מאד שלא יפגום חיו בכבוד המלך מלכי המלכים הקב"ה ובכבוד
מלאכיו הקדושים שלא יסורו ממנו חיו, וחשית יהי מנן בעדך ומנן הוא
ר"ת ממון גוף נשמה ותרפואה לממון הוא מעשר כמו שהאריך בזה בס'
הגן ליום שמונה עשר וזיל עשר תעשר איתא במסורה מזילך הכוונה
שמרמו אם תתן מעשר מן תיבת תעשר הוא מולך דהיינו מן ת' תתן מ'
ומן ע' תתן ז' ומן ש' תתן ל' ומן ר' תתן כ' אז יבא לך המזל אם תתן
מכל עשרה א' כו' אבל אם אינו נותן מעשר לסוף הוא יהי עני' כו' כמו
שפירשי זיל על חפסוק ואיש את קדשיו לו יהיו המעכב מעשרותיו כו'
לסוף לא יהי לו אלא המעשר ואמר הקב"ה במצות מעשר כחוננו נא בזאת
אם לא אפתח לכם ארובות השמים... וכתב המחבר בש"ע יו"ד סי' רמ"ז
סעי' וזיל הצדקה דוחה את הגזירות הקשות כו' ובמיש חרמא חיל וחיא

צווי מלאכים. וזי אין פסיק שמיים כי מלאכיו יצוה כו' ד.ה. אז וינע מלאכים
מוט נאם באפעהלין צו היטין דיר אין אללע ביינע ווענין. און דורך דעם
וועט עהר נהענדר ווערין שטענדיג מקרים צו זיין שויתי די לנגדי תמיד וזי
ס' שמיים את השמים ואת הארץ אני מלא ד. ה. אז די הימלען און די ערד
זיינן פיל מיט מיר און מ' ברויך מורא האבין ניט פונם צו זיין חיו אין קבוד
פון מלך מלכי המלכים הקב"ה און אינים קבוד פון וינע הייליגע מלאכים
זיי זאלען ניט ברויכען אונזעק זיין פון עהם. און דעם זכות וועט השיית זיין דער
בעשיגער פון זיין מנן. און מינן איז ר"ת ממון גוף נשמה. און ארפואה ציט
ממון איז מעשר וזי דער ספר הגן איז מאריך אין דעם ליום יח מיט דעם
לשון: עשר תעשר איז פארצן א' מסורה מולך אז די וועסט ניבען מעשר איינס
פון צעהן פון קארט תעשיר באמקעמט מזילך דהיינו פון ת' איז מעשר
מ' און פון ע' איז ז' און פון ש' איז ל' און פון ר' איז ד' דאן וועט קומען דער
מזל אז די וועסט ניבען איינס פון צעהן. אבער חיו אז מינע ניט קיין מעשר
ווערט מען חיו פראריקט. וזי רש"י נאמן ארץ פסיק ואיש את קדשיו לו יחיה.
ווער ס' מיט ניט קיין מעשר לסוף האם עהר אללין מעקר ניט וזי איינס פון
צעהן און השית האם גינאמן ביי דער מצוה פון מעשר פרוכט מיד מיט
דעם. אויב איך וועל אייך ניט עפינען מיינע אוצרות פונם הימלעל. און דער
מחבר שרייבט אין שו"ע יו"ד סי' רמ"ז סעי' וזיל צדקה איז דוחה אלע שלעקמטע

מעשרת ואסור לנסות הקב"ה כ"א כדבר זה שנאמר ובחנוני נ"א בזאת; ובזה י"ל כוונת הפסוק אם השמאל ואימינה ואם הימין ואשמאילה כלומר אם תקיים הקרא בדכתיב עשר תעשר וזהו כשמאל השין או ואימינה אתן לך השין בימין ומתיבת עשר בשמאל תהיפך לך לימין ותהי עושר אבל הימין כלומר אם תקח לך תעושר הוא חש' הימנית ותהי קמצן ולא תתן המעשר או ואשמאילה תשאר לך רק חש' השמאלית דהיינו המעשר וכמו שפירש"י הנ"ל וכת' ש' בס' חגן וז"ל מתחילה צריך ליתן מעשר מחקרן שיש לו ויהי הקרן קיימת כל ימי חייו ואח"כ מן הרווחים מה שיתן לך הקב"ה כ"ו וכה שיתן לו השי"ת מן דרך מו"מ או מתנות מכל מה שהפה יכול לדבר מחויב לחשוב תיכף וליתן מכל ריוח המעשר, מכל עשר פרוטות אחד כנ"ל כ"ו שחנשמה עם חנוף כמו שותפים באדם ואם יש לאדם שותף הלא אזי הוא מחויב לכתוב באמונה כל מה שהרויח וצריך ליתן לחבירו חלקו כמו כן חנוף וחנשמה חנוף נהנת מן המעות מה שנתן לו השי"ת הן במאכל ומשתה הן בהלבשה, וחנשמה אינה נהנית אלא מן המצות מה שהאדם עושה בעוה"ז לכן צריך ליתן מעשר

גזרות, שר"יבט דער רמ"א מיט דעם לשון און מאכט רייד און מ'טאר נ"ט פרויבן הקב"ה מיט קיין מצוה נאר מיט צדקה ווי אין פסוק שמי"ט בחנוני נא בזאת כ"ו, און מיט דעם קאן מען זאגן די פונעם פון פסוק אם השמאל ואימינה כ"ו אז די וועסט מ'מ"ם ויין דעם פסוק עשר מיט א ש' א לינקע, ואימינה, וועל איך דיר געבין דעם ש' פון דעכט, דהיינו דו וועסט ווערן אעושר, אבער אז די וועסט נ"ט געבין מ"ן מעשר דאן וועט ויין ואשמאילה, וועט ב"י דיר נאר בלייבן דער ש' פון לינקס דהיינו מעשר, און ווי רש"י זאגט: אין דער ספר הגן שר"יבט דארט מיט דעם לשון: צום ערשטין ברויב מען גיבען מעשר פונ'ם קרן וואס עהר האט וועט דער קרן האבען א קיום ויין גאנץ געבין, נאכדעם גיבען פון די רוחים וואס הקב"ה וועט איהם מו"מ ויין, און פון אלעם וואס השי"ת וועט איהם מו"מ ויין הן דורך משא ומתן אדער מתנות אזי עהר מחויב תיכף איבער צו געבנין און צו גיבען פון דעם אלעם מעשר, היינו פון יעדער צעהן איינס, ווייל די נשמה מיט'ן גוף וויינען ווי שותפים איינס מענש, און אז מ'האט א שותף אזי מען דארף מחויב אויף צו שרייבן באמונה אלץ וואס מען פארדינט און צו גיבען דעם שותף א חלק, אזוי אויך די נשמה מיט'ן גוף וויינען נהנה פון דעם וואס השי"ת אזי איהם מו"מ ויין עסין פרינקען און הלבשה, אבער די נשמה האט נאר הנאה

כראוי שזוהו חלק הנשמה שותפו שיתן להענינים חלקם או יעשה שאר מצות ויניח בכים מיוחד שלא לערב עם המעות שלו להראות שהוא הקדש ובתב שם כפי הנז' וז' וכך ינהגו עם מעות מעשר אם יודמן לאדם מצות סנדק מוחל והכנסת כלל וגם לקנות ספרים כותר לכתוב עליהם שהם ממעות מעשר וצריך להשאילם למי שצריך ואם הוא עצמו צריך ללמוד הוא קודם, ויכול ליתן ממעות מעשר אף לבניו שאינם סמוכים על שלחנו או לאביו ואמו וחספסת בניו לאחר ששה שנים שאין מחויב לפרנסם רק דרך צדקה כמיש ביו"ד סי' רנ"א ובשי"ך שם סק"ד וגם שכר לימודם ג"כ רשאי ליקח ממעות מעשר, גם אם יבא אצלו איזה קרוב או רחוק ת"ח רשאי להנחותו ממעות מעשר, וגם רשאי לקנות מצות בביחב"נ אדעתא דהכי דהיינו שיכוון אז בשעת קניית המצוה על המעות מעשר אבל אם לא כיון בשעת חקני' אמור דהוי כפורע חובו במעות מעשר :

(ג) ויהי' נזכר שיכתוב הכל בכתב בפנקס שלו מה שקנה ספרים ומה שעשה איזה מצוה ממעות מעשר לזכרון טוב ויהי' הרשימה או

פון די מצות וואס דער מענטש מהיט איז דער געעלט, איבער דעם בריו"ד דער מענטש צו גיבען מעשר גייערדיג וואס דאס איז דאס חלק פון דער נשמה ויין שותף, עהר זאל גיבען א ארימ'ן מאן אדער אנדערע מצות מזהב, און א נעם לייגען דעם מעשר אין א באווינדער בייטיל בקרי' נים אים צו מיטען מיט ויין געלד כדי עהר זאל וויסן אז דאס איז הקדש, אין עהר שרייבט דארט אז אזוי זאל עהר ויך נהג ויין מיט דעם געלט פון מעשר, אז עס טרעפט א מצוה פון סנדקאות, מוחל, הכנסת-כלל און ספרים קויפטן מעג ער אזוי אויף שרייבען אויף ויין אז דאס איז גיקויפט פון מעשר געקד, און מוזאל ויין אנמלאען פון ווער עס דארף, אבער אז עהר אל"ן בריו"ד דערניין איז עהר בידקער, און עהר מעג גיבען פון מעשר צו וויינע קינדער וועלכע וויינען שוין נים מוטל אויף אים אדער פאטער און מוטער ווי קישימיט אין יוד סי' רנ"ד און אינים ש"ך סעק"ד אויף שכר לימוד מעג מעג גיבען פון דעם געלד, אויך אז ס'קומט א קרוב אדער א מלמד חכם מעג מעג איהם מהנה ויין פון דעם געלד, אויך מעג מעג קויפן מצות אין שוהל אויף דער העה אז מוזאל מבין ויין בשעת קנייה אויף דעם געלד פון מעשר, אבער אז עהר איז נים מבין בשעת קויפן מאר מעג נים, ווייל עס הייבט ויין עהר באצאלט ויין חוב מיט געלד פון מעשר :

הפנקס שלו שמור אצלו עד לאחר מאה שנים לאחר מותו ורשאי לצוות לבניו שיתנו לו הרשימה או הפנקס לקברו ע"ד הכתוב צדק לפניו יחלך שיהיה לו הצדקה למליץ יושר ללוותו לגן עדן ואף שהשי"ת יודע בלא"ה כל הנסתרות והנגלות לפי מה דאיתא בילקוט שמעוני במגילת רות מעשה באחד שבא אליהו הנביא אצלו שרוצה ליקח כמנו עשרו והראה לו הפנקס מהצדקה ומצות שעשה בעשרו והניח לו להיות נבאי לעולם, ואף שאלהו הנביא יודע בלא"ה מ"מ מהני הכתיבה דוקא, כי כך נזרה חכמתו ית' ואין לנו עסק בנסתרות, והקב"ה ערב בדבר שנאמר בחנוני נא בזאת אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די ויהי לך ליתן מעשר הרבה, ובדאי לא יבא לידי עניות הוא וזרעו כל הימים עכ"ל ספר הגן הנ"ל ליום שמונה עשר:

(נד) וְעוֹד כָּתַב שֵׁם לְיוֹם כ"ו וְז"ל וְהָנָה כְּתַבְתִּי רְפוּאָה לְהַמִּים מֵאוֹתוֹת מִיָּגוֹן וְעַתָּה אֶכְתוֹב רְפוּאָה לְהַגִּין מֵאוֹתוֹת מִיָּגוֹן לְנוֹפֵשׁ לִאֲרִיכוֹת יָמִים

(ג) און מ'ברוך ויין ג'ווארינט אללעס צו פארשרייבטן אין איין ביכעל וואס עהר האט ג'וויפט ספרים אדער א אנדערע מצוה פונ'ם געלד פון מעשר ל'ברון און די רשימה זאל ויין גיהט ביי איהם נאך הונדערט און צוואנציג יאהר ווען עהר וועט שטארבן מעג ער אהן זאגן ווייגט קינדער אז מ'זאל איהם מיט גיבען דעם ביכעל אדער רשימה און קבר אריין ווי אין פסוק שטייט צדק לפניו יחלך אז די צדקה זאל ויין פיר איהם א מליץ יושר און באגלייטן און געדען האמש השי"ת ווייס דאך אהן דעם אללעס ווי שטייט אין ילקוט שמעוני מגילת רות: מעשה ביי אייגענס וואס אליהו הנביא ז"ל איז ג'קומין צו איהם א וועק געמין פון איהם ויין עשירות האט עהר איהם ג'ווינען דאס ביכעל פון צדקה און מצות וואס עהר האט גיטען מיט ויין עשירות האט עהר איהם גילאזין ויין עשירות, עהר זאל ויין גבאי ביוזן טויט, האמש אל"י ז"ל ווייס סיי ווי פון דעםטוועגן העלפט דאס פערשרייבן ווארין אזוי וויל השי"ת און מיר האבן גיט קיין עסק אין פארבארגענע זאכען, אין און דער נאך פון צדקה איז הקב"ה געב ווי שטייט בחנוני נא ווי אויבן איז גישריבען וועט עהר קענין פיהל מעשר גיבען און כוודאי וועט עהר גיט קומין צו מ"ן ארימקייט גיט עהר גיט ווייגט קינדער ביים נאנצין לעבן עכ"ל ספר הגן ליום י"ח:

(נד) נאך שרייבט דער ספר הגן ליום כ"ו מיט דעם לשון, איך האב

ושנים של אדם, שיעשה כמ"ש בשל"ה חק' שכמו שמחויב האדם ליתן מעשר מממון שלו וירבה לו הממון כג"ל כך מאן דבעי חיי אריכי ומבא יתן מעשר גם מימיו דהיינו מראש השנה שהוא כל תחילת השנה ימנה עשרת ימים עד יוה"כ יום העשירי ומיזו"כ ואילך ימנה בכל פעם מ' ימים ויום העשירי יתי' קודש לחי' ויתענה בכל פעם שחל ביום חול ואם חל יום העשירי שלו בשבת או ביום ובימים שאין אומרים תחנון א"צ להתענות רק יקדש היום בתורה או בתהלים או באיזה מצוה שיזכור שיום זה הוא קודש לה' משאר הימים, ואם באיזה פעם אינו יכול להתענות מפני תשישת כח יתן לעניים כפי יכולתו לפדות התענית ויקדש היום בתורה בתפלה ותשובה וצדקה כל מה שיש בכחו ואם מן המעשר הממון יתרבה ממונו כך ממעשר ימיו יתרבו לו ימיו ויחי' לו חיים ארוכים וטובים ואתם שמעו אלי ותחי' נפשכם במקום שיש חרבה בע"ב יכולים לעשות חברה קדישא להתפלל בכל יום עשירי ולומר מליחות ולקרות ויחל כשחל העשירי בחול בימי אג"דו בבקר

גי'ר'יב'ען א'רפואה צום געלד פון אויתות מיין איצט וועל איך שר'יב'ען א'רפואה צום גוף ונפש און אריכות ימים ויג'ים אז עהר זאל מוה"ר זיי קער של"ה הקדוש שר'יב'ען פונקט זיי קער מענטש איז מחויב צו גי'ב'ען מעשר פנים געלד וועט עס זיך מעהרען מיט א ברכה, אזוי אויך ווער ס'יזיל א לאנגען און אנומען לעבן זאל עהר גי'ב'ען מעשר פון זיינע מעג דריינו : פון ראש השנה וואס דאס איז קער אנהויב יאהר זאל עהר גי'ב'ען זעהן ביי יום כפור און אזוי זאל עהר גי'ב'ען זיין מעג און קער זעהנאמער זאל הייליג זיין פאר גאט און זאל פאקטין און אז קער זעהנאמער מאג קומט אים און שבת אקער יום טוב אקער א אנדערען מאג וואס מ'זאגט אין איהם זיין תחנון בריוך מען זיט פאקטין גאר הייליגען דעם מאג מיט תורה און תהלים און מצות כרי צו גי'ב'ען און קער מאג איז הייליג צו השי"ת פון זאלע מעג אז אקאהל קאן עהר גראדע זיט פאקטין זייל עהר דאס זיין כח זאל עהר גי'ב'ען צו אריבע לייט זיי זיין כח אים ליינען דעם תענית, און עהר זאל הייליגען דעם מאג מיט תורה און תפלה און תשובה און צדקה זיי זיין כח, און אזוי זיי פון געלד מעשר וועט זיך מעהרען זיין געלד אזוי אויך פנים מאג מעשר וועלן זיך מעהרען זיינע מאג און עהר וועט האבען ארום ארום וטובים, הערשט איבען וועט איהר מנהיג זיין אייער נפש, אין אזוי א ארמ זיי ס'איז פאראן מידל בעל-בתיים קאן מען מאכין א תורה קדישא צו דאנקען

ובמנחה ג'כ יקרא ויחל רק אם חל בכ' וה' יקראו בבקר הפרשה של אותו השבוע ובמנחה יקראו ויחל, והסליחות חמה כאשר תמצא בשני קמא ישראל עמד תחנה עורכים און תחן ופזמון ח' ה' תמצא בשני תניינא, א'ל רחום שמך אבינו מלכנו, והימים האחרונים שקודם ראש השנה שאינם מכוונים למנין עשרה יהיו כולם קדושים ויתענה בהם כפי כחו באופן שמתחיל תמיד החשבון מר"ה כנזכר בשליה הקדוש וככה יתנהג לעולם ואז יאריך לו השם ימיו ושנותיו בנעימים. עכ"ל ספר הגן הנ"ל, ובוילנא ובבראד יש ביהכנים שנקרא ביהכנים יום העשירי קודש, שמתקבצים שם הרבה אנשים בתענית ובתפלה כל יום העשירי כנ"ל: ועיקר התפלה יהי בלשון שמבין כמיש ג'כ בספר הגן ליום י"ז וז"ל אך עיכוב גאולתינו כל זמן שהתפלות והסידורים שלנו לא נדפסים בלשון אשכנז כדי שיוכלו לחבין כל העמי הארצים מה שמתפללים, משל למה הדבר דומה לאדם שמבקש איזה דבר גדול מהמלך והוא אינו יכול לדבר בלשון המלך ואינו מבין מה שאומר אף

בצבור דעם צעהנטען טאג און וואָנען סליחות און לייענען ויחל אין דער פריא און ביי מנחה, נאר אז ס'גיפאלט אום מאנטאג אדער דאנערשטאג ואל מען אין דער פריא לייענען די פרשה פון דער וואך און ביי מנחה ויחל. און די סליחות ווי מיר גיפונען אין דעם תענית שני קמא: ישראל עמד תחנה עורכים, און פזמון ד' ה' אין שני בתרא, אל רחום אבינו מלכנו, אין די לעצטע טעג פאר ראש השנה וועלכע וועלן זיך שוין נישט ציילען. קיין צעהן ואל מען אללע מאכען הייליג און פאסטען ווי זיין כח וועט זיין, באופן אז אללע מאהל ואל דער חשבון זיך אָדווינגען פון ראש השנה ווי ס'ווערט גיבראכט אין שליח הקדוש, און אז עהר וועט זיך אזוי נוהג זיין דאמאלס וועט איהם השי"ת דערלענגערין זיינע טאג און יאהרען אין גוטעם, עכ"ל ס' הגן, אין ווילנא און בראד איז פאראן אשוהל וואס ווערט גירופען די שוהל פון צעהנטען הייליגען טאג, עס קלויבען זיך צוואמען פיהל מענטשען און פאסטין און זענען מתפלל דעם גאנצין טאג, און דער עיקר תפלה ברויך זיין אין דעם לשון וואס מ'פארשטייט, ווי עהר שרייבט דארט דער ספר הגן ליום י"ז מיט דעם לשון: דער עיכוב פון אנדער גאולה כל זמן די תפלות אין סידורים וועלן נישט גידרנקט זיין אין יארנאן בדי די עמיהארץ ואלען קאנען פארשטייען וואס זיי בעטין, ס'איז אמשל ווי איינער בעט עפים א גרויסע ואך פונם מלך און עהר קאן נישט היידין די שפראך פון מלך און

אם יעתיק בקשתו בלשון המלך אעפ"כ אינו יכול להטעים דבריו לפני המלך מפני שהוא עצמו אינו מבין מה שהוא אומר, והנה אם המלך רואה שדיבורי האיש הזה הם בלי כוונה יצוה המלך לגרשוהו חוצה עם הבקשה שלו אף שהמלך מבין בקשתו, כך אם תפלתו ח"ו היא רק בפת ולא בלב אינה מרוצח לפני המקום ב"ה אם אנחנו אינם מבינים את לבנו למח שמדברים בפנינו וע"כ מוטל הדבר על הרבני הדור שיראו להדפיס סידורים על לשון לע"ז כדי שיוכל כל אדם להבין מה שמדבר לפני מ"ה חקב"ח עכ"ל ספר הגן ליום י"ז. וכ"כ חמנן אברהם סי' ק"א סק"ח בשם העשרה מאמרות, וספר חסידים סי' תקפ"ח ותשפ"ח שמוטב להתפלל בלשון שמבין אם אינו מבין לשון חקודש; וכ"כ בש"ע הגר"ז שם וז"ל אבל ע"ה שאינו מבין לשון חקודש אע"פ שיכול להתפלל בלח"ק מוטב שיתפלל בלשון שמבין אפי' ביחיד כדי שיוכוון לבו ממה שיתפלל בלח"ק בלא כוונת חלב שתפלת בלא כוונה אינה כלום עכ"ל הש"ע הגר"ז ז"ל שם:

אפילו עהר שרייבט אפ אביטע אויף דער שפראך פון מלך קאן עהר דאך נישט מ'טעם ויין ויינע רייד פאר'ן מלך וייל עהר פארשטייט נישט וואס עהר זאגט, און אז דער מלך זעהט אז ויינע רייד זענען אהן פונעם האמש עהר פארשטייט וואס דער מענטש דעמ וועט עהר איהם הייסקען ארויס מ'רייבטען מיט דער דיטע. אזוי אויך אויב אונזערע תפלות ויינען נאר מיטן מו"ר נישט מיטן הארץ אז עס פאר השי"ת נישט מרוצה אויב מיר וועלן נישט צו גרייטן די הארץ צו דער תפלה וואס מיר ריינען מיטן מו"ר ע"כ אזוי מוטל אויף די רבנים פנים דור גי' זאלן זעהן אז די סידורים זאלן גי' דורקט ווערן אויף אזוי שפראך וואס אלע זאלען קאנען פארשטיינען וואס גי' ריינען פאר'ן מלך מלכי המלכים הקב"ה ב"ו אהער איז דער לשון פון ספר הגן ליום י"ז. און דער מנן אברהם סי' ק"א סע"ק ה' שרייבט פאר'ן עשרה מאמרות, און ספר חסידים סי' תקפ"ח און תשפ"ח אז ס'איז בעקער צו מתפלל ויין מיט אלשון וואס מ'פארשטייט אויב מען פארשטעהט נישט קיין לשון חקודש. אויך דער רב ש"ע שרייבט מיט דעם לשון: אדער אעם הארץ וואס פארשטעהט נישט גיין לשה"ק האמש עהר קאן דאן זענען אויף לשה"ק איז גלייכער דאס עהר זאל מתפלל ויין מיט דער שפראך וואס עהר פארשטעהט אפילו ביהדות פרי עהר זאל מעהר קאנען מבין ויין ויין הארץ איידער עהר זאל מתפלל ויין אויף לשה"ק אהן פונעם וייל תפלה אהן פונעם איז נאר נישט עכ"ל הש"ע הגר"ז ז"ל דאך:

נה) וְהָיָה בברכת המזון אמרו חז"ל בסוטה דף ל"ב בהמשנה שנכרתת המזון נאמרה בכל לשון ואמרינן שם בגמרא ד' ליג הטעם דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך וכ"פ המחבר בש"ע סי' קפ"ה סעי' א' שכרכת המזון נאמרה בכל לשון, והנה הגם שחמשנה ברורה שם כתב בשם הב"ח שמצוה מן המובחר בעינן דוקא לשה"ק אמנם זה הוא דוקא רק אם מבין בלשה"ק מה שהוא אומר אבל אם אינו מבין בלשה"ק מה שהוא אומר בודאי הוא יותר מן המובחר שיברך לחקכ"ח בכוונה בחלשון שמבין כדינא דגמרא וחפוסקים הנ"ל ממה שיאמר בלח"ק בלי כוונה :

נו) וכמו ששמעתי בענין תפלה בכונה בשם הרב הגאון הצדיק המפורסם ר' ישראל סלאנטער זצ"ל פ"י הגמרא ברכות דף ו' שאמרו ז"ל א"ר חלבו אריה כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכשמת אומרים עליו הי חסיד הי עניו מתלמודיו של אאע"ה עכ"ל הגמרא וקשה מאד מפני מה הוא זוכה למעלה גבוהה כזו ע"י קביעות המקום לתפלתו ועוד מה היא

נה) דָּעַר וְעָרְכֶּר דִּין אִין בִּי בְּרַכַּת הַמֶּזֶן אוֹיִי הָאֲבִין דִּי חוּלִי גִינְאָנְטִי אִין סוּטָה לִיב אִין דָּעַר מְשִׁנָּה אוֹ בְּרַכַּת הַמֶּזֶן אִין גִּינְאָנְטִי גִינְוָרִין אוֹיִף אֵלֶּע קְשׁוּנוֹת אִין דִּי גַמְרָא דָּף לִיג בְּרַעֲנָנְט דָּעַם טָעַם וְיִיִּל עִם שְׁמִיִּיט וברכת אִין דָּעַר פִּשְׁט אוֹיִף יַעֲרִין לָשׁוֹן וְיֵאֵם מְקָאן בְּעִנְטִשִׁין אִין אוֹיִי וְעָרְט גִּיפְסָקִית אִין שְׁלַחן עֶרּוּר סִי מַפָּה סַעִיף א' אוֹ בְּרַכַּת הַמֶּזֶן אִין גִּינְאָנְטִי גִינְוָרִין אוֹיִף יַעֲרֶען לָשׁוֹן וְיֵאֵם מְקָאן הָאֲמִשׁ דָּעַר מִשְׁנָה בְּרוּרָה שְׂרִיִּבְטִי אִין נֶאֱמָען פֿון דָּעַר בִּיחַ דָּאָם בְּעִסְטֶע אִין מִזְּאָל בְּעִנְטִשִׁין בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ דָּם אִין גִּירֶעט גִּינְוָרִין נֶאֱר אוֹיִב עַר פֶּאָר שְׁמִיִּיט בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְיֵאֵם עַר וְאָנְטִי אָבְעַר אוֹיִב עַר פֶּאָר שְׁמִיִּיט גִּיט בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְיֵאֵם עַר וְאָנְטִי אִין בְּעָבְעַר אוֹ עַר וְאָל בְּעִנְטִשִׁין מִיט בְּנִינָה אוֹיִף דָּעַר שְׁפֶרְאָד וְיֵאֵם עַר פֶּאָר שְׁמִיִּיט אוֹיִי ווי דִּי גַמְרָא אִין דִּי פּוֹסְקִים הִנִּיל וְיֵאֵם גִּי פֶאָסְקֶענִין אוֹיִי אִידֶעַר עַר וְאָל בְּעִנְטִשִׁין בְּלָשׁוֹן אִין בְּנִינָה :

נו) און ווי אײך האב גײַהערט אײן דעם ענין פון תפלה בכוונה אײן נאָמען פון הרב הגאון הצדיק הר"י ישראל סאלאנטער זצ"ל אַפִּירוש אויף דער נֶמְרָא ברכות דף ו' א"ר חלבו אריה כל המובע מקום לתפלתו וכו' ד. ה. ר' חלבו וְאָנְטִי פִיר ר' הונא דָּעַר וְיֵאֵם טוֹט וְיִין גִּיבְעִט שְׁמִיעֶנְדִּין אוֹיִף אַ בְּעִשְׁמִימִטֶּען פֶּלֶאָךְ אִין דָּעַר גַּאט פֿון אברהם אִין וְיִין הִילָף און אִין עַר שְׁטאַרְבִּט וְאָנְטִי מָעַן אוֹיִף אִיהֶם דָּאָם אִין גִּינוּעַן אַ חֲסִיד אִין עֲנִין פֿון אברהם

העניוהו ע"י קביעת המקום לתפלתו, וביאר חרב הנאון הצדיק מחרי' חנ"ל מלבד פשוטן של דברים לדינא שצריך האדם לקבוע מקום לתתפלל בביחכ"ג אחד בכל יום ולא פעם בביחכ"ג זה ובפעם בביחכ"ג זה וכן בביחכ"ג עצמו אין לו לתתפלל יום אחד בזוית זה ויום אחד בזוית זה רק בכל יום במקום אחד כמ"ש באו"ח סי' צ' סעי' י"ט, אבל יש בזה גם כוונה עמוקה ע"ד חרמו והמוסר, דהנה האדם צריך להיות נזהר מאד לכוון בתפלתו מתחלתו ועד סופו בלי שום נמי' למחשבת אחרת לחשוב בדבר אחר זולת חיבות התפלה כי לפני השנית גלויות כל המחשבות כי הוא אחד מהי"ג עקרים בעיקר היודד לחאמין שחשית יודע כל מעשה בני אדם וכל מ'ש'בוית'ם וע"כ אצל השנית המחשבת הוא כמעשה וכדיבור ממש ואם הי' עומד לפני מלך ביד, ומבקש רחמים לפניו ובאמצע בקשותיו היה מתחיל לדבר לפניו ענין זה שלא מענין בקשותיו ובש"כ אם הי' מניחו והולך לו חלא הי' גדול עונו מנשוא והי' מתחייב בגפשו א"כ לפני השנית אשר

אבינוים תלמידים, ס'איו וי'ער שווער צו פארשטען פאר וואס איז דער מענש וואָה צו אזוי גרויסע מעלה ריךד דעם ווס ער שטייט אויף א באשטימט פלאץ צום דאווענען, נאך איז שווער וויא קומט עניוהו צו קובע מקום לתפלתו. איז דער גאון הנ"ל מביאר אזוי חוץ דעם פשט פון דעם דין וואס אז א מענש ברויך דעשטיממען אארט צום דאווענען אין איין שוהל אללע טאג ניט עהר זאל איין טאג דאווענען אין איין שוהל און צו מארגניס אין א אנדערע שוהל אויך אין דער זעלבער שוהל ברויך עהר אויך דעשטימען איין ארט. ניט אללע טאג און א אנדער ווינקעל נור אללע טאג אויף דעם זעלבען פלאץ, ווי ס'ווערט גיבראקט אין שיע או"ח סי' צ' סעיף י"ט, אָבער ס'איז נאך דא אין דעם א מיטעל בנה ע"ד רמו והמוסר דען דער מענש ברויך ויין וי'ער גידעט מבין ויין איז ויין תפלה פון אנהויב ביו ענדע אן שום אנדער מ'ש'קה גיט צו מ'ראקטין א אנדערע נאכען נאר די ווערטער פונ'ם ג'בעט. ווייל פאר השנית איז אלץ אפען אללע גידאנקען. און דאס איז דער אַעהנגער עיקר פון די דרייצעהן עקרים צו גלייבען אז השנית ווייסט אלע מעשים אין גידאנקין פון מענש און דרום ביי השנית איז א מ'ש'קה ווי א דיבור און ווי א מעשה. און למשל ווען ער שטייט פאר א מלך דער ווס און דעם פון איהם עפים אין מיטן וואלט ער אנהויבען ריידען אנדערע נאכען ובש"כ אז ער לאזט שטיין דעם מלך אין מיטן און געהט אנועק ווי וואלט דער מלך ברויך

מחשבה גלויה לפניו כמו דיבור ומעשה כשי"כ שצריך האדם ליוזר מאד שלא יוזז מחשבותיו מתיבת התפלה יען שאם ימח את לבבו מתיבת התפלה לענין זר הוא כמו שמדבר באמצע בקשותיו מענין זר באמצע תפלותיו או חולך לו למקום אחר ואח"כ יבא בחזרה אליו כודאי גדול עונו מנשוא למשל אם חושב באמצע תפילתו שילך למקום פלוני הרי הוא לפני השי"ת כחולך ממש למקום פלוני באמצע התפלה, וא"כ אין תפלה כראוי רק מי שמקבץ כל כחות רעיונותיו רק בתיבות התפלה לבדו מתחילת תפלתו עד סופו זה הוא שנקרא שעומד במקום אחד בכל תפלתו דהיינו במקום שהוא מתפלל שם הוא עומד ומציר בדעתו שהשי"ת בנגדו וחוא מבקש רחמים מלפניו ית"ש, משא"כ מי שיש לו מחשבות זרות בתפלתו ורעיונותיו משוטטים בחרבה מקומות הרי הוא כאילו הוא ח"י נופע בעת תפלתו אלפים פרסאות אל המקום אשר רוח מחשבותיו יוכלחו שמה כי כחתחלה התפלה הי' רעיונותיו פח ובברכת אתה נכור הוא חושב לנסוע

גיווארין אין ס'וואלט איהם חיו גיקומען מיתה חיו. כשי"כ פאר הקב"ה וואס ער ווייסט אלע מחשבות און די מחשבה איז פאר איהם פונקט ווי א'דיבור אין א'מעשה איז דאך אכשי"כ אז ער ברוד ועהר גיהיט ויין דאס ער זאל גיט אפ טוען ויין מחשבה איין רגע פון דבורים פונם גיגעט, ווייל ווי פאלד ער גיינט אונזען ויין הארץ פון די ווערמער פונם דאונזען צו פערמערע וואגען איז דאך גלייך ווי עהר רעדט אין מיטען ויין פערמער פערמער וואגען אדער ער געהט נאר אונזען אין אנדערין פלאץ נאכהער קומט ער צוריק איז ויך בונדאי ויין וינד גרויס, ווייל ווי ער טראכט נאר אין מיטען דער תפלה ער זאל געהן דארט און דארט איז שוין פאר השי"ת גלייך ווי ער גייט איז מיטען אונזען אין יענעם פלאץ. קומט אים אז א תפלה ווי ס'גיהער צו ויין איז נאר אז מ'געמט צוואמען וויינע רעיונות און כחות נאר אין די ווערמער פונם דאונזען פון אנהויב ביז ענדע. דאס האן הייסען אז ער שטייט אין פלאץ ביים גאנצען דאונזען, דיינו ער מאלט ויך אים אין ויין דעת אז די שכינה כביכול איז אקייגין איהם און ער געט רחמים פון השי"ת אפער אז ער האט פערמער גידאנקען און וויינע מחשבות פליהען ארום אין פיהל פלעגער איז ויך גלייך ווי ער פארט אין מיטען דאונזען דארט ווי די גידאנקען פיהרען איהם. אין אנהויב דאונזען איז ער דא און ביי "אתה נכור" קלערט ער אין

ליפו ואח"כ לאמערניקא ואח"כ לחבי דואר אפשר יהי איזו משעק עבור
מעות ואח"כ בשאר מקומות לענין מסחרו ונמצא לפניו יחיש כאילו נסע בכל
המקומות באמצע תפלתו וא"א לומר עליו שחוא עומד במקום אחד כי באמת
עיקר האדם הוא הנפש לבדו מוחו ומחשבתו ופנימיותו שלו אבל גופו לבד
אינו נקרא אדם רק בשר אדם כמיש על בשר אדם לא ייסך כמיש בשער
הקדושה של ר"ח וימל וצ"ל וכיון שמוחו ולבו לא חי במקום אחד לא שייך
לומר עליו שעמד במקום אחד כי רק בשרו וחומר עמד כאן לא האדם
שחוא חגשמה, וזה חפירוש כל הקובע מקום לתפלתו כלומר שכמו שגופו
עומד כאן במקום אחד כל זמן התפלה כן גם לבבו ומוחו ומחשבתו חמה
קבועים ועומדים במקום אחד כ"ז התפלה וחוא עומד לפני השנית בתפלתו
בעומד לפני המלך זה חוא נקרא תקובע מקום לתפלתו ואז בודאי אלקי
אברהם בעזרו ושייך עליו לומר חי חסיד חי עניניו שמבטל את עצמו לגמרי
לתיבת התפלה וזה חוא ענינות גדול ממש מח שמבטל את עצמו ממש
לקדושת התפלה:

יפה כ"י אלה חנן אין אמערניקא נאמקער אויף דער פאסט אפשר אין דא
אמשעקיל אויף געלד, נאמקער אנדער פלעצער מיט אנדערע גישעפטן.
אין דאס גלייך פאר השנית ווי ער וואלט געווען ממש אין די אלגע פלעצער
אין מיטען דאווענען, קאן מען דאך נישט נאמען אז ער איז געווען אויף איין
ארט, ווארום באמת דער עיקר מענטש איז דאך דער נפש און מוח און די
מחשבה, אבער דער גלויבער גוף, מאן נישט ווערן אן גירושען אדם (א מענטש)
נאר בשר-אדם ווי אין פסוק שמיים על בשר אדם לא יסד ווי מיטערט
גיבראקט אין שער הקדושה פון ר' חיים ווימאל וצ"ל, און דאס איז דער
שטח כל הקובע מקום לתפלתו, ד. ה. אזוי ווי דער גוף שמיים דא אויף
איין ארט די גאנצע צייט פונעם דאווענען אזוי אויך דאס הארץ און דער
מוח און מחשבות נענין אויף דעם געלבען פלאץ די גאנצע צייט פונעם דאווענען
און ער שמיים פאר השנית אין ויין תפלה ווי ער שמיים פאר א מלך, ד. ה.
א קובע מקום לתפלתו, דאן איז בענדאי נאם פון אברהם ויין העלקר און מען
קאן אויף איהם נאמען דאס איז אחסיד און אעניי אז ער איז יוד אין גאנצען
מבטל צו די ווערמער פונעם דאווענען און דאס איז אקרוים ענינות וואס ער
איז יוד מבטל צו דער קדושה פונעם דאווענען:

נז) ועוד יש לפרש המאמר חז"ל הנ"ל הקובע מקום לתפלתו בחקדם מה ששמעתי בשם הרב הגאון הקדוש המפורסם ר' מארים אבדיק קאברין ז"ל על מה שאנו אומרים אני מאמין באמונה שלימה שלו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל ופי' שלו לבדו היינו שיתכוון לכבוד הש"ת לבדו שיגדל כבוד שמים ויתאונן בצער השכינה הקדושה שחוא בגלותא כמ"ש בזוה"ק בכמה מקומות ובפרט בתיקון שלשה משמורות שמצות לכל איש ישראל להתאונן על מה ששכינתא בגלותא וויי, שעיקר התפלה צריך להיות לו לבדו לכבוד הש"ת לבדו ראוי להתפלל שיתרבה כבוד שמים ויתרומם קרן ישראל ושיבנה המקדש ב"ב ונזכה לגאולה שלימה כי בכל צרתם לו צר והמתפלל בעד חבירו, הוא נענה תחילה והש"ת קורא אותנו אחי ורעי ואם מתפלל לכבוד הש"ת ממילא נענה גם הוא בתפלתו ע"ד שכתב בספר בית שמואל אחרון כל העונת אמן יהא שמי' רבא מברך שכל כוונתו בעת

נז) נאך, קאן מען שייטשען דעם מאמר חז"ל הנ"ל הקובע וכו' מיט אהיסקא וואס האב גיהערט בשם הרב הגאון הקדוש הר' מארים אבדיק קאברין זצ"ל וואס מיר זאגען אַן מאמין באמונה שלימה שלו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל, האט ער גימיינט, "שלו לבדו" היינו צו זיין קבוד אליין אז ס'זאל גיגרויסקט ווערין דער קבוד פון גאט און זאל ויך מצער זיין אין צער פון דער שכינה הק' וואס וי' איז אין גלות ווי דער זוהר הקדוש שמנעסט אין פיהל פלעצער ובפרט אין תכון שלשה משמרות אז ס'איז א מצוה מוטל אויף יעדען יוד ער זאל קלאגען אויפ'ן חורבן בהמ"ק אין וואס די שכינה ה' איז אין גלות און דיא תפלה ברויך זיין נאר צוליבע קבוד הש"ת אליין אז ס'זאל ויך מעהרען דער כבוד שמים און ס'זאל דערהויקט ווערין דער קרן ישראל און ס'זאל גיבויעט ווערין דער הייליגער בית המקדש אין אונזערע צייטען און מיר זאלען וזכה זיין צו דער גאולה שלמה. ווייל אז יודען זענען אין גלות אין צרות און בצרתם לו צר איז קביכול די שכינה אין גלות און לייטש מיט די צרות, און המתפלל בעד חבירו הוא נענה תחלה ד. ה. אז מ'זעט פיר זעגעס ווערט מען פריער גיהאלפין, און הש"ת רופט אן די יודען אחי ורעי, און אז ער איז מתפלל לקבוד הש"ת ממילא ווערט עהר אויך גענעקערט דורך זיין תפלה. ווי ס'שטייט אין ספר בית שמואל אחרון אז מענטשעך אמן יהא שמי' רבא מברך אין אגת צרה רחיל מיט דער כוונה פון בקל צרתם לו צר און ער זעט אז ס'זאל זיין יהא שמי' ד. ה.

פח ואמרו חלק שני אמן

צרתו משום בכל צרתם לו צר ומתפלל שיהא שמי רבא מברך קורעין לו
נזר דינו מדה כנגד מדה יען שהוא מתפלל לכבוד השי"ת, עונה לו חשי"ת
מצרתו כעין שאמחזיל המתפלל בעד חבירו הוא נענה תחילה כגיל, וזה
יש לפרש כל הקובע מקום לתפלתו שכל תפלתו הוא רק לחמקום ב"ח
שיתרבה כבוד שמים שלא יהי צער להשכינה הקדושה אלקי אברהם בעזרו
מדה כנגד מדה כגיל:

נח) ועתה באתי להתום את ספרי זה ואמרו אמן חלק השני לחביא בכאן
החתומת הספר חרדים מה שהוא נוגע לענינינו לענין עניית
אמן ואיש"ר וזלח"ק, אחר שכתבנו רפואות בדמים יקרים לגפוש החוטאת
שלא תמות ויש לנו לחקור ולבקש רפואה בדמים קלים אחר שנמשלו
חולי הגפוש לחולי חנוף ולפעמים רפואה שיעשה רופא חכם במאה פרחים
מכמה מיני חוצאות רפואות יקרי הערך, ימצא לפעמים מיני רפואות תעלה
בכסף אחד או בחצי כסף של מיני עשבים המרפאים בדרך סגולה, ושמעתי
שאירע במלכות קאסמיליא באחד משרי המלך הפרתמים בלכתם לצוד

ס'אל ג'גרויט ווערין דער נאמען פון השי"ת קורעין לו כו' צורייקט מען
דעם גורדין מדה כנגד מדה וייל ער איז מתפלל לכבוד השי"ת עקסערט
איהם השי"ת פון זיין צרה ווי די חול נאגין המתפלל בעד חבירו כגיל, מיט
דעם קאן מען מייסען כל הקובע מקום וכו' ד. ה. אז זיין נאנאע תפלה איז
נאר ל'כבוד המקום. פאר השי"ת אז ס'אל ג'מעהרט ווערין כבוד שמים די
שכינה הק' נאל שוין מער ניט ליידען קיין צער איז אלקי אברהם בעזרו
איז השי"ת אין זיין הילף מדה כנגד מדה כגיל:

נח) יעצט האב איך געוואלט ענדיגען דעם ספר "ואמרו אמן" חלק שני אין
ברענגין דעם אויסקלאז פון ספר חרדים וועלכעס ס'געהער צו
אונזער ענין פון ענפערין אמן און אמר יהוה און דאס איז זיין לשון: ווי מיר
האבען ג'שריגען רפואות צום גפוש וואס האט ג'ינדיגט ער נאל ניט
שטארבען, גרויגען מיר צו זוכען אין ג'פונען א'גרינגערי רפואה צו חולי הגפוש
ווייל חולי הגפוש מיט חולי הגוף ענינו ג'גלייכט. און א'מאהל מוט א'גרויטער
דאקטור געבין מיינערי מעדיצינען וואס מ'רעפין אהן זייער פיהל געלדי, און
עס ג'פונט זיך א'קער רפואות פאר ווייניג געלד און בילדיג פון
ג'רייטעקצער וועלכע היילען בדרך סגולה, און גראדע האבען מיר ג'ווערט
א'גשייבטע אז אין קאסמיליא איז א'ינער פון שרי המלוכה געאנאען אויף צו

ציד להביא לרדוף אחר שועל לצודו ועקץ השועל את רגל חשר עקיצה קטנה ולא הרגיש בה וביום השני התחילה רגלו לצבות וביום הג' צבתה מאד עד סוף הירך ורופאי המלך נלאו לבקש מיני רפואות משונות בדמים יקרים מאד ולא יכולו ונואשו ממנו והי' מצות מחמת מיתה, וכל בני ביתו היו בוכים. והנה בא אליו ערבי אחד ממשרתיו וראה את הצרה הגדולה הזאת ואת החולי שחלה אדוניו וישאל אליהם מה החולי חרע הזה פתאום בא לאדוני וחיוס ג' ימים ראיתיו שאנן ושלן, ויאמרו לו עקיצה קטנה של שועל הביאה עליו את המות הזה, ויען ויאמר אליהם אל תיראו כי בעזרת חאל אני ארפא אותו וילך במהירות אל חשדה וילקוט מיני עשבים ידועים לו וירץ ויבא אל בית אדוניו ויכתוש את העשבים במכתשת וישם על רגל אדוניו פעמים ושלש ומיד התחיל להרפא ונתרפא וחלץ על רגליו וישתוממו חרופאים ויהללו את האלקים אשר ברא מיני סגולות בעשבים, ובוהו אנו מבינים מה שאמר ר' אליעזר בפרקי אבות עקיצתן עקיצת שועל,

חאפין חיות און האט גינומען נאך יאגען א פוקס צו פאנגען, האט עהר איהם אקלייגעס בים גיטוהן ער האט גשעט מעשה ניט מרגיש גינעוין אבער אויף צווייטען טאג האט זיין פוס אהן גיהיבען גישוואלען ווערין, און דעם דריטען טאג נאך מעהר ביו ארויף, און דעם פערטן דאקטוריס זענין מעד גיווארין צו זוכען פיר איהם מיערי מעדיצין און האבין איהם שוין מייאש גינעוין און ער האט שוין גיהאלטען ביים שטארבען, און אלע הויזמענשען האבען איהם באוויינט, איז אריין גיקומין אערכי אייגער פון זיינע באדינער און האט דערזעהן די צרה און דאס פייער פון דער קהענק וואס האט ארום גינומען זיין האר, האט ער זיי גיפרעגט וואס איז דאס הערשט מיט דריי טעג צוריק איז דער שר גיווגר גינעוין, האט מען איהם גיזאגט אז דאס איז איהם גיקומען פון אקלייגעס ביים פון א פוקס, האט ער צו זיי גיזאגט, האט ניט קיין פורקט מיט נאט'ס הילף וועל איך איהם אויס-היילען, איז עהר פאלד גיזאפען אין פעלד און האט צו וואמען גיקליבען פערשיעדנע קרייטעקען וואס ער האט גיוואוסט און איז גיך גיקומען צו הויז און האט די קרייטעקען צו שמויסען און צו גיליינט דעם שר צום פוס און דער שר איז גאר גיך גיהיילט גיווארין, די גרויסע דאקטוריס האבען דאס גיזעהן האבען זיין זיך עהר גיוואונדערט און האבען גידאנקט דעם פאשעסר וואס האט באשאפען אזעלכע גראפטין אין די גראואכען, מיט דעם קאנין

ובן מצאנו כמה מיני חולאים שנמצא להם רפואות תעלה בדמים קלים בדרך סגולה. והנה על דעת זה יש לנו לבקש בשדה אשר ברכו ה' הוא הנמרא הקדושה איזה מיני סגולות יקרות ורפואות קלות לרפואות חולי הנפש החלולים שאין בהם כח לסבול הרפואות הקשות, והנה מצאנו לרז"ל בשבת ק"ט שאמרו כל מי שעונה אמן יהא שמים רבא בכל כחו אפי' חיה בו שמץ מינות מוחלין לו, והחמירו בזה בזה"ק ואמרו שצריך לזעזע כל אבריו ולענות בקול חקיק, ומי שהוא רגיל לעשות כן חנה הוא מבושר שימחלו עונותיו אם לא ישוב לבסלה חרי סגולה אחת [קטנה מאוד לבע"ת שימחול לו חקב"ה כל עונותיו] וכן בעניית אמן בכל כחו אמרו רז"ל ששפותחין לו שערי ג"ע עכ"ל חס' חרדים לענינינו:

אגב אביא זכאן מה ששמעתי בענין אישיר מכבוד ידין הרב הג' החסיד מו"ה ר' מנחם מרדכי פרענקיל שליט"א מקירי עירנו ירושלים עוזק תובב"א.
(ג) הנה במעם חקדיש שאומרים אותו בלשון ארמית הביאו התוס' (ברכות ג') בשם העולם לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא ע"כ אנו אומרים אותו בלשון ארמי שלא יבינו המלאכים ויתקנאו בנו, ורבותינו בעה"ת דחוהו ומטעם שהרי כמה תפלות יפות שחם בלשון עברי. ושמעתי מידידי חרצ"ג החסיד ר' מנחם מרדכי פרענקיל הנ"ל לישוב באופן יפה מעם העולם, דבמעם הדבר שאנו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בחשאי

מיר שוין פארשטיינען וואס דער הייליגער תנא ר' אליעזר זאגט אין פירקי אבות "עמיצתן עקיצת שועל" און אזוי גיפונען מיר אויך פילע קראנקהייטען וועלכע מ'הייילט אויס מיט אקליינקייט בדרך סגולה, פונקט אויף דעם וועלכען שטייגער דרויכען מיר וויכען אין דער הייליגער תורה כל מיני סגולות און גרינגע רפואות צו היילען דעם חולי הנפש וואס האבען נימ קיין כח צו זיידען שווערע מעדיצין. מיר גיפונען אין דברי חז"ל שבת ק"ט זאגן דאָרט "כל מי שעונה בו ווער ס'ענטפערט אמן יהא שמים רבא מיט זיין גאנצען כח אפי' ס'איז אין איהם פאראן א' שמץ אפיקורסית איז מען איהם אויך מוחל. אָבער דער זוה"ק איז מחמיר אויף אזוי פיהל אז ס'פירויך ויך שאקל'ן אדלע אברים בשעת זאגן אמן יהוה"ו און ווער ס'איז רגיל אזוי צו טוהן זאל ער וויסען אז מ'איז איהם מוחל אללע זינד אויב ער וועט שוין מעהר נימ ויגרינגען, און אז ווער ס'זאגט אמן מיט דעם גאנצן קראפט עפינטזין פאר איהם אללע מויערין פון גן עדן ביז אהער איז דער לשון פון ספר חרדים אין אונזער ענין:

איתא בפסחים ג' משום דבשעה שבקש יעקב לגלות הקץ אמרו בניו שמע ישראל וגו' מיד פתח יעקב ואמר בשכמל'ו אמרו רבנן חיכי ניעביד נימרי' לא אמרו משה, לא נימרי' הא אמרו יעקב, התקינו שיחיו אומרים אותו בחשאי אבל במדיר (דברים פ"ב כ"ה) איתא בזו"ל, רבנן אמרי בשעה שעלה משה למרום שמע למלה'ש שהיו אומרים להקב"ה בשכמל'ו וחוריד אותה לישראל. ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, א"ר אמי למת'ד לאחד שגנב קוזמין סתוך פלמין של מלך ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו בפרהסיא אלא בתוך ביתך, אבל ביוהכ"פ שחם נקיים כמלאה'ש הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמל'ו. עכ"ל, והובא בסור וש"ע או"ח חלכו' יוהכ"פ להלכת, והנה בתרגום ירושלמי ע"ה (סדר ויחי מ"ט א') יש כל הענין הנ"ל באופן אחר דבשעה שבקש יעקב לגלות לבניו וכו' ובסוף הדברים תרגם בזו"ל ענין חרי עשר שבטיו דיעקב וגו' ואמרין שמע ישראל וגו' ענין יעקב אבינן ואמר יחא שמיח רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי. וכי חיכי דלא לשויא פלוגתא בין תרגום ירושלמי לדברי הש"ס דפסחים ושבמדרשות, נראה, דזהו תרגום של בשכמל'ו, והיינו לפי החוכן, אף שאין זה לפי צורתו, מ"מ הא אמרו רז"ל בפ"ק דקדושין המתרגם פסוק כצורתו חרי זה בדאי, ואף כאן י"ל שהתרגום של בשכמל'ו לפי כונתו היא אישיר ובשבת ק"ט אמרו העונה אישיר בכל כחו קורעין לו גזיד וחביאו התוס' כשם ר"י לפרש ע"פ הפסיקתא דחיינו שיאמרו אישיר בקול רם. ומעתה מיושב טעם העולם הנ"ל, והיינו, דעיקר הקדיש מבואר בש"ס דברכות ג' הנ"ל וכן במקומות רבים שהוא בשביל עניית אישיר, ורצו חז"ל לתקן לנו להתקשט בכל יום באותו הקוזמין שהוריד לנו משה רבינו סתוך פלמין של מלך, מה שנאמר בשכמל'ו, ולאמרו' תמיד בחשאי לא אפשר, לטעם התרגום יחונתן הנ"ל שאמרו בשבת ק"ט הנ"ל שמצוה לאמרו בקול רם, וזה א"א כמו שהזכיר משה רבינו אל תתקשטו בו בפרהסיא, לפיכך עמדו ותקנוהו בלשון ארמי (שארין המלאכים מכינים אותו), ולא יבינו שהוא הפירוש של בשכמל'ו ולא יתקנאו בנו המלאכים, כאמרנו אותו בקול רם אע"ג דשבת דא נגנב משירתא דלהון ונוכל לאמרו בקול רם כהפסיקתא הנ"ל, ומיושב היטב טעם העולם שהובא בתוס' ברכות ג' הנ"ל ודפ"ח וש"י:

(ס) ע"כ יוחר האדם לענות אמן ואישיר בכל כחו משש, כי הדבר הזה נוגע ומרעיש בכל העולמות, ובזכות זה נוושה בכל הענינים בזח

(ס) על בן קרויך מען גיהיט צו זיין אין ענטפערען אמן אין אמן יהש"ר ווארום דאס איז נוגע אין אללע עולמות אין דעם זכות וועלן קיר

ובבא ברוחניות ובגשמיות ובכל אשר יפנה יצליח בעוזו:

(א) ואנב אכתוב עוד איזה סגולות יקרות למחילות העונות שכתב שם
בס' החרדים סגולה חבי אמרו רז"ל שם שכל חוזיר ווריו בשמירת
חשבת בכל תנאיו ובכל דקדוקיו אפי' עבד עכ"ם מוחלין לו שנא' שומר
שבת מחללו אית מחללו אלא מחול לו ואל תקשה לך מה חוספן בעשותו
מצות שבת יותר משאר המצות ויש לומר דהחזירות וחזירות במצות שבת
הוא המכפר [וען דחשבת שקול כנגד כל התורה כולה עכ"ל]:

(ב) שם סגולה חגי יכווין בשירת הים מת שאומרים בכל יום לאומרת בקול
ובשמחה רבה כאילו אותה שעה הוא יצא ממצרים, שהרי אמרו
במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף שהסיעם מעונותיהם שנמחלו להם
עונותיהם ע"י השירה הזאת, שאמרו חז"ל שכל מי שנעשה לו נס ואומר
שירה מוחלין לו על כל עונותיו וחנה אחר שציונו חשיית לומר שירה זו
בכל יום כדכתיב ויאמרו לאמר, וכתב בזה"ק שרוצה לומר שנאמר אותה

יִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ יְהוֹשִׁיעַ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ
וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ וְיִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ

(א) אנב וועל איך שרייבטן נאך גמליקע שיינעקע סגולות צו מחילת עון
וואס דער ספר חרדים שרייבט דארט די צווייטע סגולה, אמר:
די חב"ל האבין גלאגט אז ווער קאמט א גורל אין ווער אין שמינת שבת
אין אלע דקדוקים אפילו ער האט גידינט ע"א אז מען איהם מוחל שנאמר:
שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו קיימיט מחללו אין
מען לייגט מחול לו ד. ה. מען איז איהם מוחל, איי פאר וואס עפ"ם איז
שבת גרעסער ווי אנדערע מצות, קאן מען אבער נאען אז דאס ווערן אין
יריות פון דעם הייליגען שבת אליין גיט שוין מיט אז מען ואל איהם מוחל
וין ווייל שבת קודש וועגט איבער קיינען די נאנצע תורה עכ"ל:

(ב) די דריטע סגולה אז מען ואל מבין ויין ביי שירה וואס מ'נאגט אלע
מאן ואז ישירו צו נאגין מיט א קול אין מיט שמחה גלייך ער נעמט
נעצט ארויס פון מצרים, ווי די חז"ל נאגין אין מדרש ויסע משה את ישראל
מים סוף דאס עהר האט זי א וועק גירוקט פון ווייטערע וינר, היינו מ'האט
ווי מוחל גוועזן די וינר דורך דער שירה, ווי די חז"ל נאען אז ס'נישעהמ
איינעם אגס אין ער נאגט שירה איז מען איהם מוחל די עונות, אין אז הש"ת
האט אויף גיבאשין צו נאען די שירה אלע מאן ווי קיימיט, לאמר וואג

(סד) סגולה ה' היא חתבודדות שבעתות רצון יפירוש עצמו במקום מיוחד שלא יראוהו בני אדם וישא עיניו למרום אל מלך יחיד עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות ובמים הפנים לפניו כן לכ האדם לאדם ועדיז כאשר הוא יבא לשים פניו אל אלקיו כן הוא ית' ישיק פניו אליו ויחדיו ידובקו כך שמעתי מפי מורי ורבי החסיד הקדוש כבוד ר' יוסף סאנים ולחיה וכן הוא חי עושה וכן מצאתי לרבינו יצחק דמן עכו שכתב אשר כמה חסידים היו עושים בן בימיו ודוק ותשכח כן בדברי חרסנים ורמבין וחובת חלבבות וחרבינו יונה זיל :

(סה) סגולה ח' שישמע בחשק דברי חכם כשדורש דברי אנדה ויראת שמים שמושכין לבו של אדם כמים שאמרו חז"ל שבזה ימחלו עונותיו וחייבים אנחנו לשמוע קול מוכיח דחכי קבלנו בסיני כו' כו' וחנה נחפשה דרכנו דחנה אמר'ל רובן בגזל ומיעומוין בעריות וכולן באבק לשון הרע לכן יש לדקדק מאד בחומר העון הגזל דאפי' שוח פרוטה נחשב כשופך דמים והעושה מלאכת חבירו בלי אמונה גם הוא גזלן וקרא והסתכלות בעריות הוא עון פלילי ונקרא גואף דכתיב ועין גואף שמה

ו'ין הארץ ווימוגמ איהם ג) דער וואס קריינט ו'ך מיט די שאנד וואס קען שענדעט איהם דאס אלעס איז מבאר ויינע ענות :

(סו) די פינפטע סגולה איז חתבודדות ד. ה. אז דער מענטש נאל ו'ך אפ קעמין א באזונדער פלאץ ווי מענטשין קומען גיט און נאל אויף הייבען ויינע אויגען צום הימל, ובמים פנים אל הפנים פונקט ווי ער מערמ ו'ך צום באשעפער אזוי וועט ו'ך דער פורא ית' באהעפטין צו איהם מיט כל עיני ברכה ומוכה אזוי ווי דער רמב"ם מיט דעם רמבין מיט דעם חובת חלבבות און דער רבינו יונה וצ"ל שרייבען :

(סז) די זעקסטע סגולה איז דער מענטש נאל ו'ך גיט אייגנערען ווען א חכם ב'רשיגת דברי אנדה און יראת שמים וועלכע ציהען צו דעם הארץ צו יודישקייט ואין די חז"ל אויף דעם אז מען איז איהם מוחל די עונות און מיטן מחיב צו הערין דאס מול פון אמונתה די חז"ל ואין רובן בגזל וכו' באבק לשון הרע ברויך מען זיך צו ו'ן אינים הארעקייט פון די זיגד פון גזל אז אפילו אשנה פרוטה איז גלייך ווי א שופך דמים און דער וואס מוהמ זענעמס ארבייט פאלש היינט אויך גזל און קוקען אויף גשים איז אויך א הארעקע עבירה און ווערט אהן גירושען "גואף" און אפילו א תורה

נשף ויד ליד לא ינקת רע בניהנם ואפי' תרחור בעכירה חיו פוגם הנשמה.
ועון להיר גדול מנשוא שהוא שקול כע"א נ"ע וש"ד וכדי שלא יבא לידו
לח"ר צריך האדם להרגיל עצמו לחיות כאלם כמשאחזיל האומנם אלם צדק
תדברון מה אומנות יקת האדם להנצל מלח"ר יעשה תמיד עצמו כאלם ולא
ידבר רק צדק היא תורה בדכתיב מה אהבתי תורתך כל היום היא שיתתי
ששיתתו ודיכורו כל היום יהיה רק בתורה ובזכות זה יבא משיח צדקנו
וינאלנו במהרה בימינו אמן:

(סו) כתוב בספר אור לישירים וז"ל כתב בספר שערי האמונה וז"ל שמעתי
מגאון וקדוש אחד שאם היו נותנים רשות להצדיקים שבנ"ע
היו באים לזה העולם לענות אמן ואיש"ר עכ"ל:

(סו) ועתה כאחי להודיע מה שעוררני חכם אחד מיקירי ירושלים עה"ק
תוכבי"א הוא תרה"ג חר' שלמה זלמן זעלאזניק שליט"א לפיים
דקיי"ל דעיקר הקדיש הוא עד דאמירן בעלמא וא"כ אם שמע אחר סיומו
דאמירן בעלמא מאיש אחד שאומר איזה ברכת או אם עוד איש אחד אומר
ג"כ קדיש ושומע שאחרי אמירתו דאמירן בעלמא סיים השני ג"כ דאמירן

איז פוגם חיו די נשמה אין לשון הרע איז שרעקליך אין ווערט גירעכענט
גענין די דברי הארבע עבירות עבודה זרה גילוי ערוות שפיכות דמים אין
בבב"י ניט צוקומען צום תמא פון גשק"ר ברויך דער מענטש זיך מאכען ווי
א שמומער ווי די חז"ל זאגן האומנם אלם צדק תדברון, וואס זאל דער
מענטש זיך אפ געמין אין דער וועלט פאר א ארבעייט צו ניצול ווערין פון
לשון הרע ער זאל זיך מאכין ווי א שמומער, און אז ביידען זאל ער נאר
ריידן דברי תורה וואס ווערט גירופען צדק אין דעם זכות וועט קומען דער
גואל צדק במהרה בימינו אמן:

(סו) שרייבט דער ספר אור לישירים מיט דעם לשון, דער ספר שערי
אמונה, איך האב גיהערט פון א גאון וקדוש אז ווען מ'זאל
גיגען רשות די צדיקים פון געדן וואלטיין ווי אראב גיקומען אין דעם עולם
נאך זאגען אמן אין אמן יהא שמיא רבא ע"כ:

(סו) יעצט ווער שרייבען זאגן וואס אייגער פון ירושלם'ער תלמידי חכמים
האט מיר מערר געווען, דהיינו: ווי מיר פסקמין אז דער עיקר
מדיש איז ביז דאמירן בעלמא, קומט אויס אז ווען אייגער לאזט אויס דאמירן
בעלמא אין ער הערט איינעם זאגען א ברכה אדער א אנדערער זאגט אויך

בעלמא מחויב לומר אמן קודם יחא שלמא רבא אשר זה אינו מעיקר הקדיש וחציתי זה לפי גדולי ישראל וחכמינו כולם שהדין עמו ודפחיה ושיי: (סח) עוד באתי להודיע מש"כ בספר קצות השלחן ח"ב כסי' מ"ה בחל' ברכת הזימון בבדח"ש שם סי' ל"א שחסברא נותנת שהעונים ברוך שאכלנו משלו לא יגביהו קולם יותר מחמברך דהא ברכת הזימון נפקא לן ג"כ מהפסוק גדלו לה' אתי בברכות מ"ה ומחאי קרא נפקא ג"כ דהעונה אמן לא יגביה קולו יותר מחמברך בברכות חני' וא"כ חסברא נותנת שח"ח לברכת זימון שהעונים לא יגביהו קולם יותר מחמברך, וכתב שם בשם הגהות הרא"מ הורוויץ בשים דפוס ווילנא דעי"פ משמעות הכתוב וגרוממה שמו יחדיו צריך ג"כ שהעונה לא יגמיק קולו מהמברך אלא ישוה את קולו לקול המברך ודפחיה ושיי:

(סט) עוד נחוי' להודיע אשר בחסידור יעביץ בחנשיאת כפים בזחמלת מוסף של יו"ט הוא מציין שם בכל שם מחגי פסוקים של הניכ מן הכהנים שיענה ב"ה וב"ש, וכאשר גברא רבא כוונתי פסק כן צריכים לשמוע לו:

קדיש און לאזט אויס דאמירן בעלמא איז ער מחויב צו ענפערין אמן איידער ער הויבט אן יהא שלמא רבא וואס דאס איז ניט פין עיקר קדיש. און האב דאס פאר גילייגט פאר גרויסע לייט האבען זיי אויך מסכים זייען:

(סח) נאך אנאך, ווי דער ספר קצות השלחן שרייבט אין ח"ב סימן מ"ה אין הלכות ברכת הזימון אז די סבבא גיט מיט אז די וואס ענפערין ברוך שאכלנו משלו זאלען גיט זאגען העקער פון דעם מברך, ווייל ברכת הזימון לערנין מיר דאך פון פסוק גדלו לה' אתי אין די נמרא ברכות דף מ"ה און פון דעם זעלבען פסוק לערנין מיר אז דער וואס ענפערט אמן זאל גיט זאגן העקער פון דעם וואס זאגט די ברכה אויך אין דער זעלבער נמרא, איז דאך א סבבא אז דער זעלבער דין איז ביי ברכת זימון אז די וואס ענפערין זאלען גיט זאגען העקער פונם מברך, שרייבט ער דאס בשם הגהות הרא"מ הורוויץ אז פון פסוק וגרוממה שמו יחדיו וזיינו אויס אז דער וואס ענפערט זאל גיט זאגען גידריגער פונם מברך, נאר ער איז מחויב אויס גילייגען ויך זיין קול מיטן מברך:

(סט) נאך איז גייטיג מודיע צו זיין אז אין דעם סידור יעביץ ביי כהנים דוקען שרייבט ער אז ביי יעדן שם פון די דריי פסוקים פון ברכת כהנים זאל מען זאגען ברוך הוא ברוך שמו:

ע) כתב הרוקח הל' תפלה וברכות וז"ל בספרי ר' יוסי אומר מנין שעונין
אמן וכו' ת"ל הבו גודל לאלקינו וכ"כ בילקוט שמעוני פ' האזינו
וז"ל מנין שעונין אמר שנאמר הבו גודל לאלקינו, והנה ממילא ש"ם דלענות
אמן אחר הברכה הוא מה"ת כמו דילפינן בברכות כ"א בבב"ת לפני' מן
הבו גודל לאלקינו. ופסקו הפוסקים הפר"ח באור"ח סי' מ"ז והשאנת ארי' סי'
כ"ד להדיא דבב"ת לפני' הוי דאורייתא, א"כ דילפינן גם אמר מפסוק הזה
הוי ג"כ דאורייתא כמובן ואין להקשות ע"ז דהאיך שייך לומר דהטפל
יהי' יותר נחשב מהעיקר דהעיקר הברכה יהי' דרבנן והנמשל להברכה האמן
יהי' דאורייתא דהא דיו לבא מן הדין להיות כנידון הא בכאן חזינן דלא
אמרינן דיו בזה הא אמרחז"ל בברכות ג"ג ע"ב ובנויר ס"ו ע"ב דגדול העונה
יותר מן הסבך ושפיר יש לומר דאה"נ דהברכה עצמה היא מדרבנן והאמן
גדול מהברכה והוא דאורייתא, ויש לומר דהספרי ס"ל דאף אם מברך
להש"ת מדרבנן מ"מ האמן הוי דאורייתא מהפסוק הזה הבו גודל לאלקינו,
כמו בבב"ת דנפקא לן מהפסוק הזה בברכות כ"א וקיי"ל דהוא דאורייתא

ע) דער רוקח שרייבט אין הלכות תפלה און ברכות מיט דעם לשון: ספרי.
ר' יוסי זאגט פון וואנען ווייסען מיר דאס מ'דארף ענפערין אמן וכו'.
ת"ל הבו גודל לאלקינו ד.ה. אז איך וועל רופען נאט"ם נאמען זאלט איר אים
גרויסען היינז מיט אמן, אויף שרייבט דער ילקוט שמעוני פ' האזינו דאס
זעלבנע, ממילא איז ג'דרנגען אז אמן ענפערין איז מן התורה אזוי ווי די גמרא
אין ברכות כ"א אז די ברכה פאר דער תורה איז ג'דרנגען פון פסוק הבו
גודל לאלקינו, די פוסקים דער פר"ח און דער שאנת ארי' סי' כ"ד פסקינען
אז די ערשטע ברכה פאר דער תורה איז מן התורה, און אז מיר לערנען
פונ'ם זעלבנען פסוק אמן איז דאך זעלבסט פערשטענדליך אויף מן התורה,
מען מען גיט פערעגן ווי קומט דאס אז דער מפל ד.ה. אמן זאל מער חשוב
זיין ווי דער עיקר ד.ה. די ברכה וואס איז נאר מ'דרבנן מיר קאנען זאגן דיו.
אבער ווי די חז"ל זאגן אין ברכות ג"ג: און אין נויר ס"ו אז ג'דול העונה וכו'.
ד.ה. אז דער וואס ענפערט אמן איז גרעסער פון דעם וואס זאגט די ברכה,
ממילא קאנען מיר שוין זאגן אז מאקע אזוי, אפילו די ברכה איז נאר מדרבנן
אבער דער אמן איז גרעסער איז ער מן התורה, און מ'קאן זאגן אז דער
ספרי האלט אז אפילו די ברכה איז נאר מדרבנן פון דעם וועגנען דער אמן
איז מן התורה פון פסוק הבו גודל וכו', ווי די גמרא ברכות כ"א און ווי די

כמיש בהפריח סי' מ"ז ובהשאנת אר"י סי' כ"ד, ולפי"ז יש ליתן טעם לשבח על מה שאמרו חז"ל הנ"ל שגדול העונה יותר מן המברך וחרבה מעמים נאמרו בענין זה אבל לפי הנ"ל י"ל עוד טעם בפשיטות לפי שהברכה עצמה היא מדרבנן והעניית אמן היא מה"ת כנ"ל וק"ל:

עא) ג"כ מצאתי מחויב לחודיע משיב בסידור עבודת ישראל חז"ל אחר אכילת המוציא יאמר יר"מ יא"א שתה"י אכילתי זאת לחברות את גופי ואה"י ברי וחזק לעבודתך ותצוה את הברכה במאכלי ובמשקי וחסיר כל מחלה מקרבי כמו שנא' וברך את לחמך ואת מימך וחסירותי מחלה מקרבך אמן וכתב בס' פענח רזא פ' בהעלותך אשר בזו התפלה הוא בורא מלאך קדוש ומסלק את חס"ם מעל שלחנו הובא בספרי ואמרו אמן חלק א' ד' ע"ט בקיצור ואח"כ יאמר מזמור כ"ג ח' רועי:

עב) עוד אעתיק בכאן לזכות את הרבים תפלה נחוצה מהשערי ציון שער ג' בסוף תיקוני תפלות חז"ל בקשה זו כל האומרת בנקיות ובטהרה לא יזק לא ביום ולא בלילה בכל מקום שהוא חולך בין בים בין ביבשה ולא ירא מכוזקין ולילין ושדין ופניו יחיו מזחירין וימצא חן וחסד בעיני כל ולא יארע לו כל רע בעיה:

פוסקים הנ"ל, איז שוין ממילא קעבט דר טעם וס' די חז"ל זאגן אז גדול העונה וכו' אז דער נאם ענטפערט אמן איז גרעסער פון דעם מברך, ס'ענען פאראן פיהל טעמים, אבער וויא מיר זאגן איז נאך א טעם דא ווייל דיא פירך איז מדרבנן אבער דער אמן איז מן התורה כנ"ל:

עא) אויך האב איך געפונען פאר גויס'ג מודנע צו זיין נאם ס'שטייט אין סידור עבודת ישראל חז"ל נאך'ן פני'ת פון די מוציא ואל קען זאגן יחי רצון וכו' אז דאס עסין זאל זיין צו גיונד צו מיין גוף צו זיין שפארק צו עבודת הבורא און זאלסט שיקען דיין פירך אין מיין עסין און טרינקען, און זאלסט אפשוהן אלע מיני חולאים פון מיר ווי אין פסוק שטייט וברך את לחמך ואת מימך וחסירותי מחלה מקרבך, ד.ה. ער נעמט גענטשין דאס פרויט און וואסער און נעמט אפשוהן אלע קרענק פון דיר, שרייבט דער ספר פענח רזא פ' בהעלותך דאס מיט דער תפלה הנ"ל באשאפט ער א הייליגען מלאך און טרייבט אונזעק די סמ"א פנים מיש, איך האב שוין גענין דעם גישריגען אין ערשטין חלק דף ע"ט, נאכהער זאל ער זאגן מזמור לדוד ד' רועי קמיטל כ"ג:

(עג) אָנא יי אלהי שמע אל תפלת עבדך ואל תחנוני ותשמרני ביום ובלילה
מן המזיקין ומשדן ומחולאים רעים ומכל גזירות קשות המתבקשות
וצוה למלאכה הקדושים הממונים על התורה ועל החיבה שיאורו לי שערי
לבי ויפתח לבי בתורתך ותמע ברעיוני יראתיך שאנכי עפר ואפר רמה
ותולעה נכה לב וישפל רוח אל עובר וצוץ השדה באתי להפיל תחינתי
לפניה ולבקש רחמים מלפני כסא כבודיך כי אתה קרוב לכל קוראך ומצוי
לכל דורשיך ועשה נא בקשתי ברצון מלפניך ומהר שאלתי כי אתה יצרתני
ואין לי אל אחר מבלעדיך אָנא סלח נא לעוני בגודל חסדיך בכתוב נאמר
יי סלחתי בדברייך אדני שמעתי אדני סלחתי אדני הקשיבה ועשה אל תאחר
למענה אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך כי עמך הסליחה למען
תברא אחרי יי אלהיכם תלכו ואתם הדרבקים בני אלהיכם חנים כולכם היום
אמן בן יהי רצון:

(עד) ועתה לסימא דספרי זה אביא עוד מאמר יקר מענין עניית אישׁ
מספר קב הישר פרק מ"ה זיל:

(עה) איתא בכתבי הארי זיל מצוה רבה ללמד עצמו יחודים לשכינה ובו
מסעד ועזר כביכול לשכינה ומקרב את הנאולה ביחודים. וכאשר
כי לא כל אדם יכולת בידו לעשות יחודים בתפלתו או במצות אשר הוא
עושה וכו': (ב) על כן בודאי בעל הרחמים יקבל ברחמים וברצון כוונת
לב האדם שמכוון כפשוטה בלי מחשבה זרה ומתפלל בפשוטה ענייני
תפלה רק יאמר קודם התפלה לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ואז אינו מפריד

(עד) און יעצט צום ענדענען פון דעם ספר וועל איך ברענגען א מיינערין מאמר
פון ענין אמן יהא שמה רבא פון ספר קב הישר פרק מ"ה און
דאס איז זיין לשון:

(עה) איתא גס שמיט אין כתבי הארי זיל גס איז אגרוסע מצוה ויד צוא
לענדען די יחודים און בוננות און מיט די יחודים איז מען מקרב
די נאולה נאר ניט איסליכער מענש הט יכולת די יחודים מיוחד זיין אין זיין
תפלה אדער בשעת אז ער טוט איין מצוה: (ב) דרום איז מען בטוח אויף
דעם דער בארעם הארציגין גאט. אז ער איז בודאי מקבל מיט זיין רחמנות
די תפלה וואס איינער דאווינט מיט דער פראסטער בוננה דאס איז ער האט
אין זינען די מייטש פון דער תפלה אן איין מחשבה ורה. נאר פו דער תפלה

עצמו מהקדושה. (ג) וכדמצינו בגמ' בבבלי מערבין ר' יודא כי הוי חליש
הוי אזיל ויתבי אפיתחא דר' יודא ברי' אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום
מקמייהו כדי שלא יהא בטל מן המצות וכן קבלה הוא בידי מן אנשי מעשה
שאף שהיו יושבים בטלים מן המצות היו משמשים בציצית והיו מסתכלין
בציצית והוא ענין גדול לקיים מצות וראיתם אותו וכו'. (ד) הכלל כי לא
ברא הקב"ה את האדם שיהיה בעוה"ז להועלת גופו כי הנוף כלה בארץ רק
לתועלת נשמתו אשר חוצבה מתחת כסא הכבוד והיא חלק אלוה ממעל
לחקנה ולקשמה במעשים טובים לקרב הנאולה ואז יהיה נודבך גם הנוף
ומאיר באור הבהיר בפרט כשהנוף מתחמם לדבר מצוה: (ה) ולא לחנם אמרו
רז"ל העונה אמן יחא שמיח רבא בכל כחו מצננין לו הניהגם ואין הדבר
יוצא מידי פשוטו שצ"ל אישיר בכל כחו וכו'. כמ"ש בזהר פ"ש פנחס
שצריך האדם לעזור כל איבריו בחילא תקיפא וכו' איתבר ליביה ואיתבר

ואל ער ואנין לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה וי"ל א"ך די תפלה אדער די מצוה
מאן דענקמאלט שייך ער וי"ך נ"ט א"פ פון דער קדושה: (ו) אזוי ווי מיד גיפ"ן
שטיין גישר"ן אין גמרא רבי יודא א"ר ער האט קיין ב"ח נ"ט גיחאט צו לערנן.
האט ער וי"ך געזאגט א"ך דר מיר פון ר' יודא בר אמר וואס דארט וועגן די
חכמים שכים געווען אין האט געזאגט אז די רבנן וועלן אריין אין ארום גיין
וועל א"ך פאר וי"ך א"ך שטיין בדי א"ך ואל נ"ט ויין ליידיג פון מצות. און אזוי
א"ך האב א"ך בקבלה פון די אנשי מעשה או בשעת וי"ך וועגן געווען ליידיג פון
מצות. האבין וי"ך גענומען די ציצית און האבין געקוקט א"ך וי": (ז) דער כלל
אין האט ביה האט נ"ט בשאפין דעם מענטשן א"ך דער וועלט פון וועגן דעם
הילפני: פון ויין גוף ווארום דער גוף ווערט צום סוף פאר לענד אין דר ערד.
זאך פון וועגן דעם הילפני: פון ויין נשמה וואס וי"ך אין גענומען געווארן פון
אונזער דם כסא הכבוד צו צירן וי"ך מיט מעשים טובים. מקרב ויין די נאילה.
אין דענקמאלט וועט דער גוף א"ך גילייטערט ווערן. אין וועט לייכטמין אזוי ווי
אין קלאר ליכט. בפרט אז דער ווארימט וי"ך אין איין דבר מצוה ווערט
ער בונדצי דורה דעם ווערן גילייטערט: (ח) אין נ"ט אום ויסט האבין אונזערע
חכמים ו"ל געזאגט דער וואס ענטפערט אמן וי"ך שמיח רבא מיט ויין נאנצין כח
קילט מען אים א"פ דעם גיהנם. אזוי ווי דער ווהר שרייבט דאס דער מענטש
מזו דער וועקן אלע ויניע איברים מיט גרויס כח בשעת אז ער זאגט אמן יהא
שמיח רבא. און דורך דעם ווערט ויין הארץ צו בראכין און דער כח פון די

חילא דס'א ואף הרשעים מוצאין מנוחה על ידי עניית איש'ר כדאיתא בזהר
פרש' נח : (ו) בזמנא דישאל עונין בקול רם איש'ר חקב'ה מתמלא רחמים
ונותן חיים על הכל והקב'ה רומז למלאך הנקרא סמריאל ובידו מפתחין
ופותח ג' פתחים לסטר מדבר ואז חמאן רשעים נהורא ואתא תננא וסותם
האוויר של הפתחים שלא יראו אור וכדין תלת סמונים דתחות ידיה כנשבין
במגדופין ומשיבין העשן לאחוריו זמן שעה ופלגא שעה בזכות עניית איש'ר
שעונין ישראל ככל יום ואח'כ הם שבים לגיהנם :

(ו) עו' וּבֹא וראה כמה חביב שבתא קמי קודשא בריך הוא ומעשה חובא
בזהר פרשת תרומה דף קס"ו ר' חייא ור' אבא שרו בנו
אשפוזייהו קמו בפלגות לילא למלעי באורייתא והוי כרתא דאושפיזא
קמת ואנחרת לון שרגא ואינהו הוי עסקי באורייתא אדהכי אשנה ר' אבא
אבתרה וחמי דהוות בתו של בעל הבית מנהרא להו פתח ואמר כי נר
מצוה ותורה אור האשה היא מצווה על נר של שבת ולא האיש והטעם כי

סְטָרָא אַחְרָא וְעֵרְט אִיף צו בְּרֵאכִין און אִיף די רְשָׁעִים קְרִינִין אִין גִּיהֶנֶם
מִנְחָה דְרִיךְ דָּעִם וְוָאִם די צְדִיקִים עֲנַפְעֵרִין אִמֵּן יִהְיִי. אַוּוֹי וְוִי עִם שְׁמִי
אִין וְוֵהָר : (ו) אִין דָּעַר צִיט אַז די יִשְׂרָאֵל עֲנַפְעֵרִין אִמֵּן יִהְיִי שְׁמִיה רַבָּא מִיט
אַהוּיף קוֹל וְוֵעֵרְט גָּאט בִּיה דֵּר פִּילְט מִיט רַחֲמִים. און גִּיט לָעֵבִין צו אֵלֶּע. און
עַר וְוִינְקֵט צו דָּעִם מְלָאךְ (סמריאל) און אִין וְוִינְעֵה הָעֵנִט וְעֵנְעֵן די שְׁלִיכֵל פֿון
דָּעִם גִּיהֶנֶם. און עַר עֲפִינְט דְרִי טִירִין צו דָּעַר וְוִיט פֿון דָּעַר מְדָבֵר. וְעַהֵן די
רְשָׁעִים אִיין לִיבְמִיקִיט. קוֹמֵט אִיין רִיז און פֿאַר שְׁטַעלְט דָּאִם לִיבְמִיקִיט
בְּדִי די רְשָׁעִים זָאלִין גִּיט וְעַהֵן קִיין לִיבְמִיקִיט גִּיין דְרִי מְלָאכִים וְוָאִם וְעֵנְעֵן
אִינְטֵמֵר דָּעִם מְלָאךְ (סמריאל) און וְוִינְעֵן אַוּעֵק דָּעִם רִיז און דָּאִם לִיבְמִיקִיט
קֵערט וְוִידָעַר צו די רְשָׁעִים אַנְדֵּער הַאָלְבִין שְׁעָה אִין דָּעִם זְכוּת וְוָאִם דִּיא
יִשְׂרָאֵל עֲנַפְעֵרִין אִמֵּן יִהְיִי רַבָּא קֵערִין וְוִי וְוִידָעַר אִין גִּיהֶנֶם אַרִיין :

(ו) עו' קוֹם און וְעַה וְוִי גִילִיבְט דָּעַר אִמֵּן יִהְיִי שְׁמִיה רַבָּא אִין פֿאַר גָּאט
בִּיה. דָּעֵן דָּעַר וְוֵהָר בְּרַעֲנֵגִט אִיין מַעֲשֶׂה. רַבִּי חֵיָא און ר' אַבָּא
וְעֵנְעֵן אִיין גִּישְׁמָאנְעֵן אִין אִיין הַאָרְבֵּעִי. וְעֵנְעֵן וְוִי אִיף גִּישְׁמָאנְעֵן הַאָלְבֵּה
גִּאכְט צו לָעֵרְנֵן תּוֹרָה. אִין דָּעִם בַּעַל הַבֵּית מֵאכְמֵטֵר גִּישְׁמָאנְעֵן פֿאַר וְוִי און
הָט וְוִי גִילִיבְט מִיט אִיין לִיבְט און וְוִי הַאָבִין גִּילְעִרִינְט. דָּעַר וְוִייל דָּאִם ר' אבא
אַקִיב גִּישְׁמָאן און דָּאִם גִּינְעֵהן אַז דָּעִם בַּעַל הַבֵּית מֵאכְמֵטֵר לִיבְט וְוִי. הָט עַר
גִּינְאָטֵט סְשְׁמִיט אִין פֿסוּכֵה כִי נֵר מְצוּה וְוֵהָר און דָּאִם מִינְט דָּעַר פֿסוּכֵה דִי אֵשָׁה

האשה נגד השכינה ותורה אור פירוש התורה שלומד חב"על שהאיש מצווה על התורה ללמוד נותן אור והארה גדולה באותה המצוה של נר שבת שהאשה מדלקת נמצא שניהם מאירים באור תורה ואור שבת אשריחן הנשים שזוכין לבעלי תורה: (ח) שמעת האז בתולה הוית בכיא אדהכי קם אבות דבתילה וחמי לברתיה בבית ושאל לה למה ועל מה היא בכית ולא ענתה מאומה מחמת מרירות הלב והתחיל אף אביה לבכות: איר אבא מבכיתיה נראה דהחתן שלה הוא עם הארץ ואינו בעל תורה א"ל ודאי חכי הוא ובנין דחמינא ליה יומא חד דדליג מאינרא חדא למישמע קדיש כהדי צבורא סליק ברעותי דילי למיחב ליה ברתי ותיכף דנפקי צבורא מבי כנישתא יהבינא ליה ברתי דאמינא בדילוג דא למשמע קדיש מוכרח להיות נכרא רבא באורייתא ואעיג דאיהו רבייא דלא ידענא ביה מקדמת דנא והשתא אפי' ברכת מוונא לא ידע ואין בידי לכוף אותו שיתעסק באורייתא ויקרא ק"ש וברכת המזון אמר ליה רבי אבא איעבר ליה באחרא (ר"ל שיראה שיתן

אין אף דר מצוה ניקאמין ליכט צו צייגדין ל'כבוד שבת אין גיט איין מאנאפיל אין דער פעם דער פון איין ווייל ו' איין קענין דער שפינה ודויה איר אין דא תורה ווס איר מאן לערנט דאס גיט איין גרויס ליכטיקייט אין דער מצוה פון נר של שבת וואס די אשה צינד אן ווערט גיפונן אז ו' פידע לייכטין אין די ליכטיקייט פון דר תורה אין אין די ליכט פון שבת וואול אין צו די ווייבער וואס זענען ווקה צו זענען מאנען וואס קענען לערנען: (ח) האט דא בתולה דאס גייערע און האט גייוויגט. דער ווייל אין איר פאטער אויף גישטאנען אין האט זי גינעהען וויינען. האט ער זי גיפערעט ווארום זי וויינט. אדער זי האט אים גאר גיט געקערט מ'קמת איר גיטער הארץ. האט איר פאטער אויף גייוויגט. האט ר' אבא גיאנאט ווען זי וויינט אין גידרויגן אז איר חתן אין איין עם הארץ האט דער בעיה גיאנאט עם אין אמת גאר ווייל איר האב גינעהען אז ער אין אפאל אראפ גישפרינגען פון איין בודים צו הערן קדיש אין שול. אין אויף גינאנען אויף מיין וויילען צו נעבן אים מיין טאכטער פאר אנויב ווייל איר האב גימיינט ווען ער קען פון איין בודים אראפ גישפרינגען צו הערן קדיש מיין ער קענען לערנען אין איצט ווייזט אים אז ער קען אפילו גיט גענומען און איר קען אים גיט גימיין ער זאל תורה לערנען אין ק"ש ליינען אין גענומען האט ר' אבא גיאנאט איר וועל זעהן אז ער זאל איר גיט געבען און זי זאל זענען איין תלמיד חכם פון איין מאן אין מיטן די

גט וישיא בתו אחר כך לת"ח) ובתוך דבריו חזר ואמר או דילמא ברא יוליד דיהוי גברא רבא: (ט) אדהכי קם החתן ודלג עלייהו ויחיב לקמיהו אמר החתן הנער ר' אבא אסתכל בי אמר רבי אבא אנא חמינא כהאי רבייא לנהורא רבא יפוק מיניה לעלמא: פתח ואמר האי רבייא רבותי אימא חד מילה פתח ואמר צעיר אנכי לימים ואתם ישישי' על כן זחלתי ואירא מחוות דעי אתכם האי קרא אתערו ביה עמודי עולם אבל אליהוא דכתיב ביה מסשפחת רם וכתיב ביה בן ברכאל הבווי דנקרא כן בשביל שמבזה עצמו למאן דגדול מיניה ווי' צעיר אנכי לימים אף אני מקטין עצמי לגבי בר נש דאית ליה יומין סגיאין ועי' בנין דאנא רבייא ובמקום הזה יש ישישים בחכמה עלה בדעתי דלא למלא עד יומא דא והשתא דאתון הכא אית שעתא למפתח פומא והתחיל לדרוש זה חפסוק כי נר מצוה ותורה אור וגילה להם כמה סודות התורה עפ"י הסוד: (י) ואח"כ פתח ואמר דעו כי אנא מבבל וברא דרב ספרא אנא ולא זכינא לאשתמודע עם אבא וטרידנא להכא ודחילנא

רייד ה'ט' ר' אבא חרטה גיהאט אין האט גיזאנט מען הארף ניט ער נאל איר גט געבען ווארום טאמער וועט ער האבען מיט איר איין זון ווס ער וועט זיין איין ת"ח: (ט) דר ווייל איז דער חתן אויף גישטאנען אין ה'ט זיך גיזעצט לעבען זיי האט דער חתן גיזאנט רבי אבא קוקט אין מיר צו וועט פון מיר ארום קומען איין ת"ח האט ר"א גיזאנט איך זעה אין דעם קינד אז פון איהם וועט ארום קומען איין גרויסער ת"ח האט דער חתן אן גיהווען אין האט גיזאנט דעם פסוק צעיר אנכי לימים אליהו בן ברכאל האט גיזאנט צו איוב מיט זייני חברים איך בין נאך יונג פון יארין על כן זחלתי ואירע מחוות דעי דרום אזוי האב איך מיר גיפארבטין פון צו זאגען ביז אהער מיין דיעה אקעגן אייך ווס איר זייט עלטער פון מיר און ווען אליהו ווס ער איז גיווען פון זייער איין גרויסער משפחה אזוי ווי דער פסוק איז מעיד אוף אים מסשפחת רם ער איז גיווען פון איין הוכי און חשוכה משפחה האט ער פארט ניט גיוואלט רייזען פון זייני חברים דרום האב איך מיר אויך קליין גימאכט פון די לייט פון דר שטאט וואס זענען פיל עלטער פון מיר אין זענען גרויס ת"ח דרום איז אויך גיזאנען אויף מיין דיעה ניט צו רייזען אין ד"ת ביז אצינד, און אצינד ווייז אז איר זענט דא איז די צייט צו עפענען מיין מויל צו רייזען דברי תורה אין ער האט זיי מגלה גיווען פיל סודות: (י) דער נאך האט ער גיזאנט איר זאלט וויסען איך בין פון בקל און בין דער זון פון ר' ספרא אין איך האב קיין זכנה ניט גיהאט

עד חבא למימר מילין דאורייתא דיתבי אתרא דא אריותא בתורה ושווינא עלי דלא אימא מילי דאורייתא תרין ירחין ויומא דא אשתלימו תרין ירחין זכאח חולקי דאתערותן חבא, ארים רבי יוסי קליה ובבי חמו כולחו ונשקוהו איר יוסי אלמלי לא באתי וזכינא למישמע מילין דעתיק יומין דנפיין ממומד מאי דלא זכינא למשמע עד חשתא די, יתבו כולחו: (יא) אמר חתון רבותי מדחמינא צערא דחמוי וצער דברתיה אשתי דחוי מצערי בנפשיהו דלא ידענא ברכת המזון וקריאת שמע אמינא לא אתחברי באשתי עד שאנלה לכם סוד ברכת המזון בסודות גדולות ונפלאים חדו כולחו ר' יוסי ור' אבא ור' חייא וחמיו וחכלה קמו ונשקוהו אמר רבי יוסי וודאי תילולא דקביה אחרעי ביה נמלו לחכלה וברכו לה בכמה ברכאין אמרו לאביה דיוקן בית מיוחד לעשות בו חתונה: (יב) אמר ר' יוסי לא נפקינן מהבא עד דיתעביד תילולא וכנשו אחר כך כל אנשי מתא להחזא חדות וקראו לחכלה וחדו

רעקט צו קענען מיין פאטער און בין אהער אן גיקומען האב איך גינען און די לייט פון דער שטאט זענען גרויסע לומדים: האב איך מיך גיפארקטן צו זאגען דברי תורה, און האב אויך מיר גינען איך זאל צוויי תרשים גיט זאגען, קיין דברי תורה, און היינטיגען טאג האבען זיך די צוויי תרשים אויס גילאזט וואו איז מיין חלק וואס איר זייט דא, האט רבי יוסי אויך גיהאבען זיין קול און האט גיזויגט און אלע האבען דעם חתן גיקושט אין זיין קאפ. האט ר' יוסי גיזאגט ווען איך וואלט גיט מער גיקומען נאר צו דערין די גרויסע סודות פון דיין מויל אנעלעכע סודות וואס איך האב ביי אהער גיט וואס גינען צו דערען וואלט אויך גינג גינען: (יא) האט דער חתן גיזאגט מיני רבנים ווייל איך האב גינען דעם צער פון מיין שווער און דעם צער פון מיין בלה וואס זיי האבען זיך מצער גינען ווייל זיי האבען גימיינט אז איך קען גיט אפילו געטשין און קיש ליעגען דרום זאג איך אז איך וועל מיך גיט באהעקטן מיט מיין ווייב ביי איך וועל איך מגלה זיין דעם סוד פון ברכת המזון, האט ער זיי מגלה גינען גרויסע סודות אויף דעם ברכת המזון, האבען זיי זיך אלע גיפרייט און דער שווער און די בלה זענען אלע אויף גישטאנען און האבען אים גיקושט, האט רבי יוסי גיזאגט דאס איז אזוי איין חתונה וואס גאט ביה וויל אין איר, האבען זיי גיגענטשט די בלה מיט פיל ברכות און האבען גיזאגט צו איר פאטער ער זאל גרייט מאכען אין איין חזו דארטען די חתונה צו מאכען: (יב) האט ר' יוסי צו אים גיזאגט מיר וועלען פון ראגען גיט אונזעק

עמחון במילין דאורייתא ועל סעודות הנשואין פתח איהו על פתורא וכיאר ענין זי ברכות סודות נפלאים וחיידושים הרבה וחדו כולהו וכל בני מתא קבלו עליהם את החתן להיות להם רב וסורה צדק ואחר החתונה קמו ריי ור' אבא ור' חייא וברכו ליה ואולו לארחייהו: (יג) כד ממו לנבי רשבבי זקיף עיניו וחמי לון אמר לון מסתכל הוינא יומא דא וחמינא לכון תרין יומין דהויתן נבי חד מסכנא דהוא נער דאיכרי ממטרוין ואולף לכו רזין עלאין זכאה חולקיכון סדרו מילין כולהו קמיה וסחו ליה עובדא אמר להו זכאין אחון זכאין חולקיכון וזכאה חולקי דהא אדכרנא יומא דא דהוי אזיל עמי רב ספרא אביו של החתן וברכותיו ליה דיהא ליה בר אוריין באורייתא ולא בריך ליה דיזכה לגדל אותם וכו' עכ"ל הוזהר: (יד) נלמד מזה מסוף המאמר שכשבא תלמיד לקבל הברכות מן רבו ורבו מכרכו שיזכה לבנים תלמידי חכמים יברכו בפירוש שיזכה לגדל אותם ושיראה בחייו אור תורתם גם נלמד מזה המאמר שבמקום גדולים אל תעמוד ונכון לזעיר להדר לשמוע מפי

ג"יין ב"י די חתונה וועט זיין. האט דער בעל הבית זיין גיטמילט אלי שטאט לייט און האבען זיך גיפרייט און דער חתונה מיט דגרי תורה און ב"י דער סעודה האט דער חתן מגלה גיווען גרויסע סודות אין דעם ענין פון די שבעה ברכות האבען אלי זיך גייער גיפרייט. און אלע שטאט לייט האבען דעם חתן און גינעמען פאר זיין רב און זיין מורה הוראה נאך דער חתונה זענען און גיטמאנען ר' יוסי און ר' אבא און ר' חייא און האבען אים גיבענמאשט און זענען א זעק גינאנען זייער וועט: (יז) אז זי זענען גיקומען צו רשבבי האט ער און גיטמאנען זיין אגען און האט זי גיזעהן. האט ער צו זי גינאנט און זעה אז איר זענט היינט גיווען ב"י זיין קינד. און ער האט זיך גילערניט גרויסע סודות וואו איז זייער חלק. האבען זי דער ציילט פאר אים די גאנצן מעשה. האט ער זי גינאנט וואו איז זייער חלק און וואו איז זיין חלק דען און גידענק דעם מאן וואס רב ספרא דער פאטער פון דעם חתן איז גינאנען מיט מיר. און און האב אים גיבענמאשט ער זאל האבען זיין זון זיין ת"ח און האב אים ניט גיבענמאשט ער זאל אים זוכה זיין מגדל צו זיין: (יח) נא ווערט גילערניט פון דעם וזהר אז זיין תלמיד קומט צו זיין רבי ער זאל אים גענאשט און אז זיין רבי גענאשט אים זאל ער אים גענאשטען מיט דעם לשון ער זאל זוכה זיין זיין מגדל צו זיין און זאל זעהן ב"י זיין לעבען דאס ליכטמקריט פון זיין תורה און ווערט אפ גילערניט פון דעם וזהר אז זיין יונגער זאל ניט

ישישים חכמים כי ישמע בוודאי מה שלא שמע עדיין ואז ירבה עליו חכמה: (טו) גם נלמד מזה המעשה שצריך האדם ללמוד יחודים שחרי רב ספרא למד עם בנו החתן יחודים בברכת חסזון ובקריאת שמע ובחדושי תורה אף שחיה בנו עדיין יך בשנים עוד יש ללמוד מזה שומר מצות לא ידע דבר רע בשביל שראה האושפיוז את החתן שחיה קופץ מאיגרא לשמוע קדיש ולומר אמן יחא שמיה רבא ראה שחיה עוסק במצות ונתן לו בתו לאשה בשביל מצות אחת ע"כ צריך כל אדם ליזהר במצות ובתורה ואז יגן ה' בעדו בעידנא דעסיק ביה ובעידנא דלא עסיק ביה ולכל אשר לו יהיה שלום:

עתה באתי לזכות את הרבים ולהדפיס בכאן את הצעמיל קמן מאאז רבינו הקדוש הרבי ר' אלימלך מלאזיענסק זצוקללה"ה
אעתיק אותו גם זאת על דארגאן כמו שהוא ציוה בהצעמיל קמן הזה אות י"י שיפרש כל חיבה וחיבה בלשון אשכנזי וזהו החלי בעזרי.

ריידען קיין דבריי תורה פאר איין עלטריין. נאר ער זאל פון זיי הערען תורה ווארום ער וועט בנודאי הערען אונזעלעם וואס ער האט נאך גיט גיהערט. און דען וועט ער מערין חקמה: (טז) און ווערט גילערניט פון דער מעשה אז איין מענטשט מוז לערנען זיין זון יחודים. ווארום רב ספרא האט נאך מיט זיין זון גילערניט פיל יחודים אין בענטשין און אין קריאת שמע און פיל תירושים האמשי זיין זון איז נאך יונג גינען. נאך קען מען אפ לערנען פון דער מעשה. אז דער וואס היט איין מצוה דער ווייטט גיט פון קיין שלעכטע וואך. דען ווענען דער בעל הבית האט גינעקען אז דאס הינד איז אראפ גישפירד גען פון דעם בוידים פון וועגן צו הערין קדיש און צו זאגן אמן. דא שמה נאך. האט ער אים גינעבין זיין מאקמער פאר איין ווייב פון וועגן ער האט פון אים גינעקען די אייגע מצוה. און דער סוף האט זיך אויס גילאזט אז ער איז גינען איין תורה. דרום מוז אימליכער מענטש נוקר זיין אין מצות און תורה צו לערנען. דעמאלט וועט נאט ברוך הוא פאר אים מיין זיין פישעת ער וועט עוסק בתורה זיין און סיי פישעת ער וועט אפילו איין מאל גיט צייט האבין צו לערנען. און צו אלעמען וואס ער האט וועט זיין שלום:

יעצט בין איך גיקומען מוכה רבים זיין צו דרוקען דעם, צעמיל קמן פון מיין זיידען דער הייליגער רבי ר' אלימלך פאן לאזיענסק זצ"ל. איך זאל עם דא אונד איבער זעגן אויף דארגא אזוי ווי ער האט פאר זאגט אין דזען, צעמיל קמן אות י"ד ער זאל ארום ריידען יעדן ווארט אויף דארגא אין אזוי הייבט ער זיך אהן:

אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

עו) א' בכל עת ורגע שהוא פנוי מן התורה ובפרט שהוא יושב במל לבדו בחדר או שוכב על סמטתו ואינו יכול לישן יחיה מחרחר במצות עשה זו של ונקדשתי בתוך בני ישראל וידמה בנפשו ויצייר במחשבתו כאלו אש גדול ונורא בוער לפניו עד לב חשמים והוא בשביל קדושת חשי שובר את טבעו ומפיל א'ע לחאש על קידוש חשי ומחשבה טובה חקב'ה מצרפת למעשה ונמצא שאינו שוכב ויושב במל רק מקיים מצות עשה דאורייתא: ב' כפסוק א' של ק'ש וברכה ראשונה של שמונה עשרה יתרהר כנ'ל ועוד יכוין אם יענו אותו כל איה בכל עינים קשים ויפשטו עורו מכשרו לחכיש ח'ו ביחודו יסכול כל היסורים ולא יודה להם ח'ו ויצייר בדעתו ומחשבתו כאלו עושין לו כנ'ל ובזה יצא ידי חיוב ק'ש ותפלה כד'ן:

אלה הדברים דאם איז די דאזיגע זאגען וואס דער מענטש זאל ווי מאהן אז ער זאל האבן א גיט'ן אייביגען לעבן.

עו) א' אין יעדן מינוט פון יעדן צייט וואס ער איז לעדיג פון דער תורה ובפרט ווען ער וועט ליידן אליין בא ויך אין חדר אדער ער ליגט אויף זיין בעט אין ער קען גיט שלאפן זאל ער טראכטען אין דער מצות עשה פון: ונקדשתי בתוך בני ישראל דער פשט פון דעם איז: א'ך זאלל גיח'ליגט ווערן בא די יודן אז ער זאל ויך פארשטעלן ב' ויך אין גיבאנק אזוי ווי א גרויסער פאכטיגער פייער וואס פערענט פאר איהם ב'ו אין היפעל אין מען גייט עהם שלעכטעס צו טהן צו ליב די קדושה פון בורא עולם פערעכט ער זיין נאמור אין ווארעם ויך אריין אין פייער אריין אויף קידוש השם אין אנוסער מחשבה באהעפט וי הקב'ה צו א מעשה קומט אויס אז ער ליגט גיט אדער ער וועט גיט ליידן נאר ער איז מקיים א מצות עשה פון דער תורה:

ב' אין דעם ערשטן פסוק פון קריאת שמע אין אויך אין ערשטער פירכה פון שמונה עשרה זאל ער טראכטען וואס ס'שטייט אויבן אויך זאל ער אין זיגען האבען אפילו אלע אומות פון דער וועלט וועלן עם פייניגען מיט שווערען פיינ אפילו ווי ווערן אראפ ציען פון איהם זיין היט ער זאל ח'ו לייקענען אין דעם בורא עולם זאל ער לייגען אלע יסורים און ער זאל זיין ח'ו גיט מודה זיין און זאל ויך פאר שטעלן אין גיבאנק גלייך ווי מען וואלט

ג גם בשעת אכילה וזיווג יכוין כניל וכשיתחיל להרגיש תענוג גשמי יצייר במחשבתו כניל וחיבה ומיד יאמר בפיו ובלבבו שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מע של ונקדשתי באופן חניל מחרגשת תענוג גשמי חזת שהוא מחצרת משכא דחויא וכד יאמר וראיה לדבר שיותר היה לו תענוג ושמחה בעשיית מע של ונקדשתי באופן חניל שאפילו היו חוטפין אותו רוצחים באמצע אכילה וזיווג לעשות לו תענוגים קשים חיתיו משמת איע על קידוש השיי יותר מתענוג גשמי חזת. אך יותר שיהי דובר באמת בלבבו ושיחיי אז בשעת מעשה תקוע על לוח לבו בתוכיות ובפנימיות חלב באמת גמור ולא ישמת איע להיות כנוגד דעת עליונות חיו :

בכל הדברים שבטולם הן בתורה הן בתפלה הן במצות מעשיות ורגיל עם אזוי מאהן אין מיט דעם וועט ער יוצא זיין ויעם חייב פון קריאת שמע אין תפלה אזוי ווי עם דארף זיין.

ג אויך ווען ער געט, אין ווען ער איז זיך מדרוג ואל ער אין זיגען האבען ווי ס שטייט אויבין. און ווען ער וועט אן הויבען צו פילין א תענוג גשמי נאר ער זיך פארשטעלן אין גידאנק ווי עם ווערט פריער דער מאנט. און חייב אויפן ארט ואל ער זאגן מיט זיין מויל אין מיט זיין נאנצין הארץ אז פיהל מעהר תענוג און שמחה וואלט ער האבען פון מאהן דער מצוה פון ונקדשתי אויפן פריערדיגען אופן ווי פון דעם וואס ער פילט דעם תענוג גשמי. וואס דאס איז דער צרעת פון די קליפה אין ער ואל אזוי זאגען אז אראה צו דעם אין אז מעהר תענוג אין שמחה וואלט ער האבן פון דער מצוה. ונקדשתי אויף דעם אופן וואס שטייט אויבין דער מאנט אז אפילו רוצחים וואלטין עם גיחאפט אין מיטן עסין אדער איי מיטן ויוג עם צו פינגען מיט שווערע ענינים ער נאר לייקענען אין דעם הייליגען באשעסער וואלט ער זיך גיפרייט אויף דעם קידוש השם מעהר ווי פון דעם דאזיגען תענוג גשמי. נאר ער ואל נזכר זיין אז ער ואל דערין דאס באמת בא זיך אין דארצין און דאס ואל זיין מאקע בשעת מעשה ווען ער טוט די מעשה פון הנאת הגשמי אריין צו געמיין מיה אין הארץ מיט אונזיגן אמת. ער ואל זיך אליין ניט אפ בארין און מיינען אז ער נארט אפ דעם עווגער חיו :

ד אין אלע וואכען פון דער וועלט סיי אין תורה אין תפלה אדער אין אנדערע מצות עשה נאר ער זיך איין גייויגען זאגן מיט דעם לשון : לעם יחד

א'ע לומר בזה הלשון חריני עושה זאת לשם יחוד קוב'ה ושכינתיה לעשות נחת רוח לחבורא ית'ש וירגיל א'ע לומר זאת בתוכיות ופנימיות הלב ובחשך חזון ירגיש הארה גדולה באמירה זו:

ה כשיתחיל להתעורר בו מדה רעה ח'ו מסדות רעות שהוא רגיל בהם כגון עקשנות ובושת של נאווה ועצלות ובטלה הסביאה לידי שיעמום וכיוצא בהם יאמר תיכף וסיד בזה הלשון ובכל כחו הכנעני החתי האמורי הפריזי החיוי והיבוסני והגרנשי וינצל. וירגיל א'ע לצמצם ראייתו שלא להסתכל חוץ לד' אמות אפי' בחיותו ובכיתו ובפרט בבה'כ ובחדר שלומד בדרך חילוכו בחוץ ובחודסן לפניו אשה אפי' אשתו ובניו הקטנים וכיוצא יצייר לפני עיניו השם אדני:

ו בשיבא לו ח'ו מחשבה רעה מניאוף יאמר כמה פעמים ונשמרת מכל דבר רע ויתרחק אז בדרשות חזיל שדרשו עליו שלא יתרחק אדם ביום

קדשא בריך הוא ושכינתיה. צו מאהן א נחת רוח פאר דעם באשעפר ית'ש און דאם זאל ער זיך איינגייוויינען צוואגן בא זיך מיין הארץ און מיט דער צייט וועט ער פילן אנרויסע ליבמייקייט וואס וועט אריין שיינען אין איהם מיט דעם זאגן לשם יחוד כניל:

ה ווען עס וועט זיך אן הויבן דער וועקן אין איהם א שלעכטע מדה ח'ו פון די שלעכטע מדות וואס ער איז איינגייוויינען אין זיי דהיינו עקשנות, אדער ער שעמט זיך צו א מאנה פון גאון, אדער פוילקייט, אדער ליידיג גיין, וואס דאס בריינגט צו גימיינקייט אין נאך אנלעב שלעכטע מדות זאל ער תיכף אויפן ארט זאגן מיט דעם לשון און מיט זיין גאנג צו: הכנעני החתי האמורי הפריזי החיוי והיבוסני והגרנשי וועט ער ווערין אפ גיראמיוועט פון שלעכטם. און ער זאל זיך גייוויינען ער זאל מצמצם זיין דאס קוקען פון זיינע אויגן ער זאל גיט מקען חוץ די פידר איילין אפילו ווען ער איז אין זיין שטוב ובפרט ווען ער איז און שוהל אין ווען מ'קומט פאר עס א אשה אפילו זיין אייניגע אשה אין זיינע קליינע קינדער וואס מען האט זיי ליב זאל ער זיך פאר שטעלן פאר זיינע אויגן דעם שם אדני:

ו ווען עס קומט פאר עס ח'ו אמחשבה רעה פון נאוף זאל ער זאגן דעם פסוק ונשמרת מכל דבר רע די זאלסט דורך אפ הימין פון אלע שלעכטם, דרשינט דא הייליגע גמרא אז דער מענטש זאל גיט מראבמין ביי מאג בויך

ק ואמרו צעטיל קטן אמן

ויבא לידי קרי בלילה ולא יניח חיו לשחות המחשבת רעה במוחו שלא לממאות שכל העליון חיו:

ז (פד) כשיבוא חיו לידו בחודמנות כנגדו הסתכלות רעה חיו כגון בחמה וחיה או עוף שנוקקין זה לזה או טפה מגולח באשה במקום ערוה או בצורת אשתו נדה*) וכיוצא בהן יאמר תיכף ומיד הפסוק ולא תתורו אחרי לבבכם ולא יטמא את שכלו חיו:

(*) הערת המחבר וא"א

ואע"פ שבשורע יוד סי' קצ"ה איתא שמותר לתסתכל באשתו נדה, אין זה תברא למיש אמי' הצה"ק ז"ע, ריש הרבה דברים המותרים מצד הרין, ובכ"ז אסורים הם מצד ישראל קדושים, צריכים לנהוג קדושה בעצמם, ועדשי' הרמב"ן הקדוש ריש פרשת קדושים, שעל כגון זו באה מצות והתקדשתם והייתם קדושים, שלא יהי' חיו נבל ברשות התורה, וגדולה מזו מצינו במה שמפורש בשם (שבת מ"א) ושורע (ארח סי' ס"ה) דרברים של חול מותר לאמרם בלח"ק במבואות המטונפות, ועכ"ז כתב ע"ז המג"א שם, דמדת חסידות הוא להחמיר, וכ"ש כאן, דאף שאין איסור הסתכלות באשתו נדה, דלא חשיר עליה, משום ריש לו בה הותר לאחר זמן, מ"מ עצם הראיה וההסתכלות באשתו נדה פוגם בנפשו, וכמיש הרמב"ן (סדר ויצא) על פסוק ואל יחר לאדוני וגו' חיל: והנכון בעיני וכו' שכן שמן נדות לרחוקן וכו' שהבלין מו"ק וגם מקטן מוליד גנאי ועושה רועש רע וכמו שהזכירו ר"ל בברייתא דמס' נדה ר' נחמ"י אומר אפילו הרבור יצא ממנה הוא טמא, א"ר יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת וכו' ולכך אמרה רחל דרך נשים לי כו' ולא תדרוך עפר הנלי, ולא ענה אותה, כי לא היו מספרים עמהם כלל מפני שדבורה טמא, עכ"ל של הרמב"ן הקדוש וצקללהיה, ועמשי'.

שְׁלֵעֲקָמִין גִּידָאֵנְךָ עַר וְאֵל גִּימ קוֹמָעֵן צו מוֹקְמָאֵת קָרִי בְּאַנְאָכְמִי אִין עַר וְאֵל גִּימ לְאִין וְאַדְמָעֵן דִּי שְׁלֵעֲקָמִי מַחֲשֶׁבֶה אִין וַיִּנֶּע גִּיהִירִים חִיו עַר וְאֵל גִּימָמָא וַיִּין דָּעַם שְׁקֵל וְוָאם הַשִּׁי"ת הָאֵם עֲהֵם גִּינְעָקֵעֵן:

ו ווען ס'הויקט ערם פֿאר א שְׁלֵעֲקָמִי וְעֵהֶעֱמָם וְוָאם קָעֵן סָאָר גִּימ זְעָהֵן דִּהִינִי אַז עַר דָּעַר וְעֵהֶם וְוָעֵן אֶהֱקָמָה אָדָּעַר אַ עוֹף וְוָעֵן וַיִּי בְּאַהֲעִפְמִין וַיִּד אָדָּעַר אַ טֶפֶח וְוָאם אִין אִוִּית גִּינְעָקָמִי בִּי אַ אִשָּׁה וְוָאם דָּאם הָאֵם דָּעַם דִּין וַיִּי אֶעֱרָה אָדָּעַר דִּי צוֹרָה פֿון דִּין וַיִּיב וְוָעֵן וַיִּי אִין אַ גִּדָּה אִין דָּעַם גִּלְיָדִין, וְאֵל עֲהֵר תִּיכָה וְאִין דָּעַם פֿסוּק וְלֹא תִתּוֹרִו אַחֲרֵי לִבְבְּכֶם אִיחָר וְאֵלָט גִּימ נָאֵךְ גִּיין נָאֵךְ אִיעֵר הָאָרֶץ אִיר וְאֵלָט גִּימ לְאִין דָּעַם שְׁלֵעֲקָמִי גִידָאֵנְךָ אִין הָאָרֶץ, אַז עַר וְאֵל גִּימ מַמָּא וַיִּין דָּעַם גִּידָאֵנְךָ חִיו:

ואמרו   צעטיל קמן   אמן   קיא

ח ירגיל את עצמו שלא יתחיל לדבר לשום אדם זולת לצורך גדול
 תהכרח לו ואף תהכרח ידבר בדברים קצרים מאוד מנופה בייג נפה
 שלא יהיה בדיבורו שום שקר חיו ושום חנופה ושום לשח"ר ורכילות ושום
 חלבנת פנים ולא שום הראות מעשיו לבני אדם וירגיל א"ע בכלל שאמרו
 ה ע ר ה

בקב הישר סיבאות י"א חיל: אם בן אדם רואה בראיותיו בריות מטאות אז הוא ממשיך
 עליו רוח המוטאח וכו' ולכן הוזהרו חז"ל שלא להסתכל באשתו נדה כי מוטאת הנדה
 החוסף על האשה בימי נדתה, ע"י הראיות הוא שואב אותה הוזהמא ומרבק המוטאח מעינו
 רל, והראיה לזה שכיון שאשה נדה מסתכלת במראה עושה ראיתה במראה רועש שאי
 אפשר להעבדו. עכ"ל. ובסי' זכירה כתוב סכנה להביט באשה נדה וכן מצינו כשהאשה
 בתחלת נדתה וראתה וכו' במראה שקורין שפיגעל יראה כמו ססת דם, ויא' ריזהר מלילך
 בעקבה שהיא דורסת בו, עכ"ל. ח"ל הגהות חידא' זצ"ל בעבודת הקדוש, בהמורה באצבע סי'
 קט, שחוק וקלות ראש בכל מקום ובכל זמן אסורים, כי מעביר מורא שמים מעליו
 וסימן מדבר שקר תרחק, שקר ריש שקר קלות ראש ואפילו עם אשתו אמרו שאפילו
 על שיחה קלה שבינו לבניה עתיד לתן את הדין ומה גם אם היא נדה, כי אפילו להסתכל
 בפנים כתבו חז"ל שירחק עצמו וכן מלדבר עמה וסימנך נאלמתי דומיה החשיתי רית נדה.
 ע"כ לשוננו. ועדיו איתא גם בראשית חכמה סי'ג משער הקדושה ח"ל: ומכאן ידון היר"ש
 למעט הדבור באשה בכל האפשר ובפרט באשתו נדה וכו' נאלמתי דומיה החשיתי רית
 נדה להורות שצריך למעט הדבור בה ביותר כו' וכן מלהסתכל בה כי בעברו על אחת
 מכל אלה מושך כח המוטאח אשר באשתו עליו ואפשר שיטמאוהו, עכ"ל שם, ובפ"ח
 שם הביא בשם ספר חסידים שהמסתכל באשתו נדה וכן המסתכל בפני הכועס משכח
 תלמודו, ודברי חכמה הם וא"צ חזק, עכ"ל. והרי כל זה עולה בשיטתו של אא"ו הצודיק
 שכתב שצריך לתקן תיכף את עצמו באמרו: ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא
 יטמא את שכלו חיו.

ואנא עובדא ידענא, מה שהיה אצל הגאון הצדיק ר' יוסף בער זצ"ל אברק' בריסק.
 שפעם אחת בא לסניו חסיד אחד, אחר שחגג את חג השבועות אצל הרה"ק אדמו"ר

ח ער ואל ויד איין גיוואנגען ער ואל ניט אן הויגען צו קעדין צו קיין מענשין
 נאר סידיין ווען ער איז שטארק נויט באדערפטיג, אין דאס וואס ער איז
 שטארק נויט באדערפטיג, ואל ער קעדין בקיצור אז דאס ואל ויין גיוויפט מיט
 18 ייפין אז עס ואל ניט ויין אין וייגע רייד קיין שום שקר חיו און קיין שום
 חנופה און לשון הרע אין רכילות אין קיין שום פאר שעמען דעם גווייטען.
 און ניט אויפין ויין צו ווייזן פאר מענשין וייגע מעשים און, ער ואל ויד איין

חזיל למוד לשונך לומר איני יודע. כשמדברין אליו ב"א אשר אין נזהרים
מלדבר דברים בטלים ישמיעו א"ע מהם בכל כחו ובכל מיני תחבולות וכשלא
אפשר לו להשמע מהם בשום אופן עכ"פ יקצר מאוד מאוד בזה שמוכרח
להשיב להם:

ה ע ר ה

ר' אברהם מסלאנים זצ"ל בעל יסוד העבודה, ושאל אותו הגאבדיק בריסק מה למדת אצל
רבך בחג הקדוש הזה, והשיב החסיד, שלאחר סעודת יום אמר הרה"ק לקהל חסידיו,
בהתלהבות עצומה, כדרכו בקדש: יודען וואס מען מאהר נישט, מאהר מען דאך
נישט, און וואס מען מעג טייל זיך נישט. וכל אדם צריך לזכור תמיד מה שצוה הש"ת
בתורתו הקדושה פן תשכח את ה' אלקיך, ממילא איז בשעת אכילה ושתייה איז עסן
נישט פרעסן, טרינקען נישט זויפן, וגם בשעת תש"ה צריך שלא ישכח גם אז את
ה' אלקיו, ויתנהג בקדושה, וכמו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, וכמשי"נ הלא את השמים
ואת הארץ אני מלא, בדאיתא בש"ע או"ח בהגהות רמ"א סי' א' סעי' י"א וכמ"ש בספר
בית אהרן בשם ר' אהרן הגדול זצ"ל עד מתי אתם פוסחים על שני חסע"פ"ם, היינו על
סעיף א' מסימן א' הג"ל לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, ועל סעיף א' דסי' רל"א, לקיים
בכל דרכך דעהו, שכל מעשיו יהיו לשם שמים. עד כאן תשובת החסיד, וכששמע
הגאבדיק בריסק דברים אלה נתרשש מאוד ואמר לו לאותו חסיד: איך הרבה מאד למדת
מרבך וכדאי לנסוע להצדיק הקדוש הזה לשמוע דברים קדושים כאלה—ודי בהערה זו.

ועתה ב"ב מ"ז מאי דאמר רבא עפרא לפומא דאיוב מה דעל איתתא דידו אסתכל
ובאברהם אבינו אפילו באתתא דידו לא אסתכל, ובשבת דניג מעשה באדם אחד שנשא
אשה גרמית ולא הכיר בה עד יום מותו, וא"ר חייא כמה צנוע אדם זה. וראה, שלא
אמרו יש מעשה בחסיד אחד אלא באדם אחד, וקראוהו צנוע, הרי שממדת צניעות
היא זו, שלגודל קדושת ישראל, וכפי שהיתה נהוגה בקדמוני אומתנו הקדושה, אפילו
בנישואיהם לא הסתכלו, וכיון שזוהר מהסתכלות בה בימי נדותה וטומאתה. דלא יסתכל
גרמ"י בסאבותא דנדה, כג"ל. ויתקדש בקדושתו של מקום ב"ה. ויקיים ולא תתורו אחרי
לבבכם ואחרי עיניכם, כמשי"נ העבר עיני מראות שוא בדרכך חיינו, לב מחור ברא לי
אלקים ורוח נכון חדש בקרבי.

גזוויינען מיט דעם פלל וואס די חז"ל האבין גיזאגט: די זאלקס געזינן דיין
צינג צו זאגן: איך ווייס ניט. ווען עס געדין צו עס אנטלעקע מענטשליך וואס
נעמען ניט אפ גידיט פון צו געדין דברים בטלים זאל ער זיך זעהן ארויס
רוקען פון זיי מיט זיין זאגזיין פון און מיט אלע עצות ותחבולות. אין ווען ער
קען זיך ניט ארויס דרייען פון זיי בשום אופן זאל ער עכ"פ וייער מקצר זיין
דאס וואס ער איז נישטאריט זיי צו ענטפערן:

וואמרו נועם צעמיל קטן אלימלך אמן קיג

מ' ירגיל אט עצמו תיכף ומיד שיתעורר משנתו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמת בי בחמלה רבה אמונתך ויאמר אפילו בלשון אשכנז בלב שמה ברוך אל עליון אשר נתן לי מצות ציצית אלה אשר אני מסובב בהן ומצות נטילת ידים שחרית להעביר רוח רעה והקליפה הקשה מעל שתי ידים שלי ויראה שיהי' לבו מלא שמחה באמרו כניל ויקבל עליו הנדר של מיעוט הדיבור הנזכר לעיל סי' ח':

י יוהר מאוד בהתמדת הלימוד שעורין כסדרן תיכף ומיד אחר קומו משינתו ואחר אטרו תיקון חצות. והצעמיל קטן לא יוזז מהספר שלומד בו אפילו שעה א' בכל פעם שישב א'ע ללמוד ואחר שיאמר תפלת השב המתחיל אנא השם וכו' ותפלת התלמוד תורה בשערי ציון המתחיל הנני רוצה ללמוד יראה בכל כחו שלא לעשות שום הפסק אפילו במחשבה אחרת וזאת מחשבת הלימוד ומחשבת הצעמיל קטן שחוא לפני עיניו כי המאור שבה יחזירנו למוטב :

ט ער זאל זיך איין גיוואנקן תיכף באלד ווי ער האפט זיך אויף פון זיין שלאף זאל ער זאגן מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמת בי בחמלה רבה אמונתך אין ער זאל זאגן אפילו אויף זארגאן מיט א פרייליך הארץ גלייבט איז גאט וואס ער האט מיט גיגענין די מצוה פון די ציצית וואס איז בין ארום גירינגלט מיט זיי אין די מצוה פון זיך וואשן געניל וואסער פון אין דער פריא אראפ געמען דעם שלעכטן רוח און די שווערע קליפה פון מיינע צוויי הענט אין ער זאל זעהן אז זיין הארץ זאל זיין פוהל מיט שמחה ווען ער זאגט וואס ווערט אויבוי גיבראקט אין ער זאל ממכל זיין אויף זיך דעם גדר פון ווייניג קערין וואס ווערט גיבראקט אויבוי אין סימן ח' :

י ער זאל זיין זייער גיהיט אין דער התמדה צו לערנען שעורין נאך דעם סדר תיכף באלד וויא ער שטייט אויף פון זיין שלאף אין נאך זיין זאגן תיקון חצות און דעם צעמיל קטן זאל ער ניט אונזעק גיין פון ספר וואס ער לערנט אין עס אפילו איין שעה אין יעדערס מאל וואס ער נעצט זיך לערנען אין נאך דעם אז ער וועט זאגן תפלת השב וואס הייבט זיך אן אגא השם וכו' און די תפלה פון תלמוד תורה אין שערי ציון וואס הייבט זיך אן הנני רוצה ללמוד זאל ער זעהן מיט זיין נאנצין כח ער זאל ניט מאכען קיין שום הפסק אפילו מיט איין אנדער גידאנק נאר אין דער מחשבה פון לערנען אין די מחשבה פון צעמיל קטן וואס ס'איז פאר זיינע אויגן זייל די ליכטיגקייט פון דער תורה וועט עס אום קערין צו גומינס :

קיד ואמרו נועם צעטיל קמן אלימלך אמן

יא ירגיל א'ע להחפלה בכל כחו ובקול המעורר הכוונה לחדבק ומחשבה לדיבור ופניו אל הכותל בתוך סידור התפלה בבוקר ובערב ולא יסתכל לצדדין מתחלת התפלה עד סופה ובחזרת השי"ן השי"ע יעיין בסידור לענות אמן בכל כחו על כל ברכה וברכה ובשעת קריאת התורה לחזות אזנו על כל דיבור ודיבור מהקורא בקורא את המגילה ולעשות את עצמו כאלם בבית הכנסת אפילו קודם התפלה ואחריה עד חליכתו לביתו :

יב יצייר במחשבתו תמיד ובפרט בשעת קריאת חציק הזה כאלו איש אחד עומד סמוך לו ומעורר אותו בקול רעש גדול לקיים כל הנחנות אלו ואל יפיל שום דבר ארצה אפילו נקודה קטנה וכשירגיל עצמו כך אזי במשך בזמן יבא עליו התעוררות גדול מצד נשמתו רשפו איש שלחבת ייח : יג לספר בכל פעם לפני המורה לו דרך השם ואפי' לפני חבר נאמן כל המחשבות וחרתורים רעים אשר הם נגד תוח'ק אשר היצחק מעלה

יא ער ואל ויד איין גיוואנגען צו ראוינגען מיט ויין נאנגען ב'ח איין מיט א'קול ווייל דער קול דער וועקט די פונג צו פ'י העפטיגן די מחשבה צו דעם דיבור, איין ויין פנים ואל ער האלמיין צום וואנט און קוקן אין סידור התפלה אין דער פריא אין פאר נאכט אין ער ואל ויד גיט ארום קולין אין די ווייטן פון אנפאנג ראוינגען פיון סוף אין ווען דער שיין וואנט די הויכע שמונה עשרה ואל ער אריין קוקן אין סידור, אין ואל אנפערין אמן מיט ויין נאנגען ב'ח אויף יעדער ברכה און ברכה, אין פא קריאת התורה ואל ער צו הערין יעדן דבור און דבור פון דעם בעל קורא גלייך ווי ער וואלט גלייגענט די מגילה, און ער ואל ויד מאקען גלייך ווי א שמועסער און דער צייט ווען ער איז אין שוהל אפילו פארין ראוינגען אין נאדין ראוינגען ביז ער גייט צו ויד אין שמועס : יב ער ואל שמוענדיג פארשטלין בא ויד אין גידאנק ובפרט בשעת ער לייגענט דעם ראויגין צעטיל קמן גלייך ווי א מענטש שטייט לעבין עם אין וועקט עם מיט א שטארקע קול א גרויסען מקיים צוויין די אלע הנחנות ער ואל גיט לאוין פעלין קיין ואך דערפין אפילו א קליינע נקודה, אין ווען ער וועט ויד אזוי איינגיזינגען דענסקאל וועט אין א צייט ארום קומען אויף איהם אנדער סע התעוררות אויף ויין נשמה פיינענדיגע פונקען מיט א געמליקען פלאם :

יג ער ואל דער ציילין יעדן מאהל פאר דעם וואס לערינט עם דעם דרך השם אפילו פאר אבאגלייבטין חבר אלע מחשבות אין שלעכטע גידאנקן

וואמרו נועם צעמיל קמן אלימלך אמן קמו

אותן על מותו ולכו הן בשעת תורה ותפלה הן בשכבו על ממתו והן כאמצע היום ולא יעלים שום דבר מחמת הבושה ונמצא עיי סיפור חדברים שמוציא מכה אל הפועל משבר את כח היצחק' שלא יוכל להתגבר עליו ב"כ בפעם אחרת חוץ עצה חטובה אשר יוכל לקבל מתכירו שהוא דרך השם והוא סגולה נפלאה:

יד יזחר מאוד ומאוד לחזור לפעמים בכל סעת לעת זה הצעמיל קמן ויפרש כל חיבת וחיבת כלשון אשכנז וזה יהיה לו חוק ולא יעבור מלמוד קודם חזיון פרק מ"ז בריח והנהגות האר"י ז"ל ואם ישאר לו פנאי ילמוד גם פרק י"ז מריח הנ"ל וזה יהי' לו חוק ולא יעבור:

מן קודם נמי לאכילה יאמר תפלת השב של רבינו יונה ז"ל) ואחר אכילת המוציא יאמר בזה הלשון לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה אין אני אוכל

(ו זהו תפלת השב לרבינו יונה ז"ל

אנא ה' חמאתי עויתי פשעתי כואת וכואת עשיתי מיום היוותי על האדמה עד היום הזה (ויפרט בינו לבין קונו את החטאים הגדולים שלו אשר

וואם זענען געגין אינגער הייליגע תורה וואס דער יאָר דער גריינגט ווי אויף אין זיינע גידאנקען אויף אין זיין הארץ פיי ווען ער לערנט אדער ער באווינט פיי ווען ער ליגט אין בעט אין פיי אין מיט'ן טאג אין ער ואל גיט פארקאלין זיין וואך מחמת בושה וייל דורך דעם וואס ער דער ציילט זיין חבר אין גיט עס איבער מכה אל הפועל צו גרעקט ער דעם כח פון יאָר דער ער ואל ויד גיט קענען שטארקטן אויף איהם אזוי פיהל נאך א מאהל חוץ פון דער גיטער עצה וואס ער וועט קענען מקבל זיין פון זיין חבר וואס דאס איז דער דרך השם אין דאס איז א ווינדערליכע סגולה:

יד ער ואל זיין וייער גיהיט צו איבער האנטרין א פאָר מאהל אין מעתלעת דעם צעמיל קמן אין ואל פאר טייטשין יעדעס ווארט אויף וואָנאן אין דאס ואל זיין פיי עס א חק ולא יעבור וואס ער ואל דאס גיט איבער זיין צו לערנען פארין ויוני פרק מ"ז אין דעם ר"ח אין די הנהגות פון האר"י ז"ל אין אויב עס וועט אים איבער גרייגען צייט ואל ער לערנען דעם פרק י"ז פון דעם ר"ח הנ"ל אין דאס ואל עס זיין א חק ולא יעבור:

טו איידער ער וואשט ויד די הענד צום עסין ואל ער זאגן תפלת השב פון רבינו יונה ז"ל נאכין עסין די המוציא ואל ער זאגן מיט דעם לשון לשם

קטז ואמרו נועם צעמיר קמן אליסלך אמן

להנאת גופי חיו רק שיהי גופי ברנא וחזק לעבודתו יחיש ואל יעכב שום חמא ועון והרחור דע ותענוג נשמי את חיחוד קובחיו: על ידי ניצוצות קדושות של האכילה והשתיה הזה ויכוין כשהוא אופל דבר מה או שותה דבר מה שהטעם שהוא מרגיש בפיו בשעת לעיסה ובשעת נגיעה היא פנימיות הקדושה וניצוצות הקדושה השורה במאכל או במשקה החזק ועיי האכילה והשתיה בשנים והאצטמוספא נברר הפנימיות מהמאכל שלא יעשה מותר להשפיע לחיצוני ואז נפשו נחנית מהפנימיות והפסולת נעשה מותרות

בזכרוננו ועתה נשאני לבי ותרבה אותי רוחי לשוב אליך כאמת ובלב שלם בכל לבי ומאודי ונפשי, להיות מודה ועוזב ולהשליך מעליכל פשעי ולעשות לי לב חדש ורוח חדשה, ולהיות זהיר וזריז ביראתך, ועתה ה' אלקי הפותח יד לתשובה מסייע לבאים לטהר פתח ירך וקבלני בחשובה שלימה לפניך וסייעני להתחזק ביראתך ועזרני נגד השמן הנלחם בי בתחבולות ומבקש נפשי להמיתני לכלתי ימשול בי ותרחיקני מרמס אברהם שבי ותשליכני במצולות ים וחגער בו לבלתי יעמוד על ימיני לשמני, ועשית את אשר אלך בחוקיך, והסירות את לב האבן מקרבי ותתני לי לב בשר, אנא ה' אלקי שמע אל תפלה עבדך ואל תחנוני וקבל תשובתי, ואל יעכב שום חמא ועון את תפלתי ותשובתי ויהיו לפני כסא כבודך מליצי יושר להמליך בעדי להבנים תפלתי לפניך ואם בחמאי הרבים ועצומים אין לי מליץ יושר חתור לי אתה מתחת כסא כבודך וקבל תשובתי ולא אשיב ריקם מלפנך, כי אתה שומע תפלה ברוך אתה שומע תפלה:

יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה: איך, עם נים פון וועגן די הנאה פון מיין גוף חיו נאר צוליב דעם מיין גוף ואל גיין גיוויר אין שטארק צו דיגען דעם עוונער: אין קיין חסא און זינד אדער שלטקטער גידאנק אדער דעם פענוג נשמי ואל גיט מעקב ויין דעם יחוד קובחיו דורך די הייליגע ניצוצות פון דער אכילה ושתיה: און ער ואל אין יגען האבין אז ווען ער עסט עפעס אדער ער טרינקט אמשקה, אז דעם טעם וואס ער איז מרגיש אין זיין מויל ווען ער ציטייט אדער ווען ער וואס די משקה אז דאס איז די פנימיות פון דער קדושה אין די ניצוצות פון דער קדושה וואס עס וואס אין מאכל אדער אין דער משקה, און דורך דעם עסן אין דעם צימאלץ מיט די איין אין דעם מאגן ווערט אויס גיקליבין די פנימיות פון דעם מאכל אז די פנימיות ואל גיט ויין צו די חצונות אין ויין נשמה דאס הנאה פון די פנימיות אין די פסולת ווערט

ואמר יעם צעמיר קמן אלימלך אמן קיו

ונדחה אל החיצונים ויקבל אז במחשבתו שתיכף וסיד כשירגיש שיצטרך לנקביו לא ישהה את הפסולת בקרבו לממא חיו את מוחו ולשקץ את נפשו להשהות את הצואה וחשתן בקרבו אפילו רגע א'. וגם יצויר לפניו בשעת אכילה האותיות מ' א' כ' ל' בכתב אשורית ויהרהר שעולה צ"א כמנין הויה בשילוב אדני :

מן האדם לא נכרא בעולם רק לשבר את הטבע לכן יורו איע לתקן מדותיו בשנת י"ח דוקא כמו שאבאר כגון מי שנולד בטבע של עקשנות ישבר את טבעו מ' יום רצופים לעשות דוקא להיפך ממה שיעלה במחשבתו וכן מי שבטבע עצל ירגיל את עצמו מ' יום רצופים לעשות כל דבר בזריזות הן בהולך לשכוב על מטתו הן לקום בבוקר ממשכבו הן בזריזות לבישת בנדים ונטיי ולנקות את גופו ולילך בזריזות לבחינת תיכף אחר קומו מהספר וכיוצא בהן וכי מי שטבעו ביישן מהחלק של בושח רעה ירגיל את עצמו מ' יום להתפלל דוקא בקול רם וכה תנועת אבריו ולקיים כל עצמותי

מותרות אין עם ווערט נדחה צו די חיצונים. אין ער זאל מקבל זיין בא זיך אין גידאנק תיכף ווי ער וויל שפירין אז ער דארף ארום זיין גקיות זאל ער גיט האלמין די פסולת אין זיך צו מממא זיין דם מוח חיו אין פאר מיטעס זיין נפש חיו צו האקטין אין זיך די צואה אפילו איין מינוט אויך זאל ער זיך פאר שטעלין ווען ער עסט די אותיות מאכ"ל אין כתב אשורית אין ער זאל מראקטין אז מאכל פאטערעפט איינע גינגיג כמנין הויה בשילוב אדני :

מן דער מענטש איז גיט באשאפן גיווארין אויף דער וועלט גאר פון וועגן צו ברעכין די נאטור דער איינער זאל ער זיך מוור זיין צו פאריקטין זינע מדות אין דעם אכצעטין יאהר דוקא אזוי ווי איך וועל מבאר זיין; דהיינו דער זאם איז גיבארין גיווארין מיט א נאטור פון עקשנות זאל ער ברעכין זיין נאטור פערציג טעג דורך אנאנד פונקט פאר קערט ווי עם קומט עם אויף אין זיין גידאנק אין די וועלכע ואך ווען זיין נאטור איז א פוילער זאל ער פערציג טעג דורך אנאנד טאהן יעדען ואך מיט זריזות סיי ווען ער גייט זיך לייגן שלאפן אויף זיין געט אין סיי ווען ער שטייט אויף אין דער פריא פון זיין גילענער זאל ער זיך אויף גיך אז טאהן די קליידער אין זיך וואשן די הענט אויך זינגען זיין גוף אין זיין אויף גיך אין שוהל ווי ער גייט אונעק פון ספר. אין דעם גלייכען ווען זיין נאטור איז צו זיין א שעמוידקער צו יודישקייט זאל

ק"ח ואמרו נועם צעמיל קמן אלימלך אמן

תאמרנה ולברך על התורה בקול רם עד שיעזרוהו מן השמים לחסיד חבושה
הרעה ממנו וכן מי שאמרי פיו אינם עולים יפה ומסודר מחמת הרגל טובעו
וכלי הדבור שלו ירגיל את עצמו מיום לחמות אונו להדיבורים היוצאים
מאליו הן במילי דעלמא והן במילי דשמיא הן בשעת לימוד כי הרגל של
כל דבר נעשה שלמות וכן מי שמבעו אינו מתמיד בלימודו ירגיל את עצמו
גם כן מיום וילמוד יותר מהרגל שלו ויסתכל בכל פעם קודם הלימוד
בצעמיל קמן שלי ומשם ואילך מן השמים יעזרוהו להיות מוסף וחולך
בשבירת מדות הרעות עד תומם:

יז בכל עת שהוא פנוי מתורה ומחתפלה ילמוד את עצמו בעל פה דברים
הצריכים לו כגון תיקון רחל ותיקון לאה ותפלה חשב וברכת לבנה וברוך
שמים ועל הכל ומודים דרבנן ויחרח במצות עשה של ונקדשתי וכו' ככתוב
לעיל. כ"ז מצאתי בכ"י:

ער ויד גיוויגען דאס פערציג טעג דאוויגען הויך מיט כח מיט ויגע אלע
אברים אין ואל מקיים ויין כל עצמותי תאמרנה דאס הייטש אלע מיגע
ביינער מוען ואנין מיט כח די שפחים אין לויבנישין צו השיית אין מאבין די
ברכה ביי די תורה מיט אהויך קול ביי מען נועם עם העלפין פון דימקעל
סאל ויד פון עם אס מוען דאס שלעכטי שפעכטום אין דעם גלייכין או
וין ואנין מיט ויין מויל איז נישט פערעכטן מתחת ויין טבע אין ויין גיווינהייט
מיט ויגע כלי הדיבור. ואל ער ויד גיוויגען פערציג טאג ער ואל צו גיונין
די אויערין צום ווארט ער ואל וויסען וואס ער זאגט ביי דאוויגען פיי ביי
לערנין אין דעם גלייכין ביי לערנין אויב ער איז נישט גיין מתמיד אין
לערנין ואל ער ויד אויך גיוויגען פערציג טאג אין ואל לערנין מיין פון ויין
גיוואנהייט. אין געדעם מאהל פאר ויין לערנין ואל ער אריין קוקן אין דעם
צעמיל קמן אין וויסער נועם מען שוין ענטפערדין פון דימקעל או ער ואל צו
ברעכין פון ויד די מידות רעות ביו נאר:

יז בכל עת אין יעדערע צייט וואס ער איז ליידיג פון תורה אין תפלה ואל ער
ויד לערנין זאגן פון אויסען ווייניג די גיימגע ענגים דייני תיקון רחל
ותיקון לאה ותפילת השב לרבינו יונה הגיל וברכת קידוש לבנה וברוך
שמים ועל הכל ומודים דרבנן. אין ואל אין ויגען האבין די מצוה ונקדשתי
בתוך בני ישראל אזוי ווי אויפן שטייט נישטריגען אין אות א ב:

ואמרו נועם אלימלך אמר קים

הנהגות האדם

מאמץ איש אלקי קדוש עליו רבינו הקדוש ר' אלימלך זצוקללה"ה
אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.
ע) א הראשון צריך האדם ללמוד גמרא ופירשיי ותוס' ומפרשים כל אחד
לפי השגתו וחפוסקים אחריהם ומתחלה ילמוד שיע' איה וצריך
לחתפלל לחשיי שיבא על האמת כי הטאת נעורים של האדם מסמין עיניו
שלא יראה אף שיכול לפלפל ולהניד לאחרים דינו אבל הוא בעצמו שוכח
ולא מקיימם באמת לכן צריך האדם להתחרט מאד על עונותיו ולהתבודד
עצמו קודם אור חיום שאז עת רצון לבכות על גלות השכינה פעמים הרבה
עד אין חקר ויבכה בדמעות וגם ביום לפעמים יתבודד ואז יראה בעצמו
שעמדו עונותיו נגד עיניו. ויזכור את חטאתיו ועונותיו ופשעיו כחרים ונכעות
אשר מעולם לא זכר אותם אם עשה ככה. ככה יעשה לא פעם ולא שתים

נועם הנהגות האדם אלימלך
מאמץ חרם הקדוש איש אלקי חפורסם מרה אלימלך זצוקללה"ה
אלה הדברים דאם איז די דאייגע זאגען וואס דער מענטש זאל ניי מאהן
אז ער זאל האבין א גיטן אייביגען לעבן.

ח) א די ערשטע זאך דארף א מענטש לערנען גמרא מיט רשיי מיט תוספות
מיט מפורשים יעדער איינער ווי פיהל ער קען. אין דער נאך זאל ער
לערנען פוסקים נאר פריער זאל ער לערנען שלחן ערוך אורח חיים אין ער
דארף מתפלל ויין צו השי"ת ער זאל ארום קומען אויף דעם אמת וייל די
ינד פון דער יונגער פארבלענדן עס ויינע אויגן ער זאל נישט זעהן. האמט
ער קען ויך מפלפל ויין אין זאגן ויין חבר דעם דין. אבער ער אליין פאר
געט אין ער איז נישט מקיים באמת. דער איבער דארף דער מענטש וייער
הרטה האבען אויף ויינע ינד, אין ער זאל ויך מתבודד ויין איידער עס ווערט
מאג, וייל דענקמאל, איז אעט רצון צו וויינען אויף דעם גלות פון דער שכינה
פיהל מאהל אן א שיעור, אין ער זאל וויינען מיט מרערי, אויך בא מאג
זאך ער ויך מתבודד ויין וועט ער זעהן אז ויינע ויך שטיינען פאר ויינע אויגן.
דאן וועט ער גידענקען ויינע חטאים ועונות ופשעים וואס זענען ווי די גרויסע
בערע, וואס ער וואלט ויין קיין מאהל נישט גידענקט אויב ער האט אזוי גיטאן.
אזוי זאל ער מאהן נישט איין מאהל אין נישט צוויי מאהל אין נישט הונדערט
מאהל, ביז מען וועט ויך מרחם ויין ארץ איהם פון הימל און, ער זאל מתפלל

קב ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמן

ולא מאה פעמים עד אשר ירחמו עליו מן השמים ויתפלל להשיי שידריכוהו בדרך ויורחו דרכו שלא יבלח חייו ואז השיי ברחמיו וברוב חסדיו יאיר עיניו באור תורתו הקדושה ויבין וישכיל תוכן הדבר לעשותו ולקיימו:

ב אלה הדברים צריך לזהר מחנופה ומשקרים ולצנות ולחיר וקנאות ושנאה ותחרות ובעס וגאות ומלחסתכל בנשים ומלחצות שיחה עם אשה אפילו עם אשתו אמרו בו ובפרט בעת גדתה צריך הרחקת:

ג ויזכור תמיד יום המיתת וכשילמוד גמרא או שאר ספרים לא יפסיק שלא יעבור על דברי חז"ל שדרשו על הקומפים בו. ויתפלל להשיי שילמוד תורה לשמה:

ד ויעסוק באימת וביראה באיזו ספרי מוסר בכל יום בריח ושלח וחייה: ה ולפעמים ילמוד באימה במעט איזה כתבים מחארי וצלליה וכ"ז באימה

ו יין צו השייט ער ואל עם מדריך ויין אין ואל עם וייזען דעם וועג אז ער ואל גיט ליידיג פאר גריינגען ויין לעבין, דאן וועט דער געוועזענער מיט ויין בקמנות מיט וייגע פילע חסדים דער לייקטען עם וייגע אויגין, אין די ליכטער מיט פון דער הייליגער תורה אז ער ואל פאר שטיין דעם עקער פון דער ואך צו מאהן אין מקיים צו ויין:

ז די ראונגע ואבין: וואס ער דארף ויד הימין פון חנפינגען פון ליגען ואנען, אין פון ליצנות לשון הרע, קנאה, שנאה, אדער צו הייצין ויד מיט ויין חבר אדער ווערין אין בעס, אדער אין גאות ח"י אויך ואל ער גיט קנאכען אדך ואל ער גיט קנאכען אויף וייגער, אין ואל גיט פיהל דערין מיט וייגער אפילו מיט ויין אייניגע פרוי כל שכן מיט אפרעמקדע, ובפרט ווען זי איז אגדה ואל ער ויד דער וייטערין פון איהר:

ח שטענדיג ואל ער געדענקען דען יום המיתת, אין ווען ער לערנט גמרא אדער אנדערע ספרים ואל ער גיט מפסיק ויין ער ואל גיט עובר ויין אויף די דברי חז"ל וואס האבן גידאדשט אויף דעם פסיק הקומפים מלוח עלי שיה וכו' וחגיגה י"ב) און ער ואל מחפלל ויין צו השיי אז ער ואל לערנען תורה לשמה: ד ער ואל עוהק ויין באימה וביראה אין אייניגע ספרי מוסר געדן טאג בריח ושלח וחייה:

ה מייל מאהל ואל ער לערנען מיט אימה ווייניג עכ"פ אייניגע כתבים פון דעם הארי וצלליה אין דאס אלעס ואל ויין מיט אימה וביראה און מיט פארקמט

וואמרו נעם הנהגות האדם אלימלך אמן קבא

וביראה ופחד ח'. בדורות הראשונים היו נשמותיהם נשמות קדושות והיו נשמרים מנעוריהם מכל חטא ועון והיו נשמותיהם ראויים ומסוגלים ללמוד חכמה זאת אבל עתה בעוה"ש יש לנו גוף עכור וחומר עב צריך האדם לזכך ולכבש עצמו מכל חטא ולזכך נשמתו ויבין האדם אם זכך נשמתו כאשר אין יצחיר מסיחו לשמות והכלים כאשר בתחלה ואז יוכל ללמוד בכל פעם חכמים וחשי' יזכחו אם יזכך מחשבתו בקדושה באמת ובתמים שיפתח לו שערי החכמה בכתבי האר"י וללח"ה אשר לא כן כ"ז שמלוכש בתאות גופנית בחבלי זמן שחלימוד קשה לו מאד ח"ו:

ו צריך האדם לזכך גופו ונפשו בלימוד כנ"ל בלמוד חנ"ט וחוס' גם דברי אנדה שבנ"ט חמה מסוגלים מאד לזכך נשמתו:
ז וישמור עצמו מעבירות ומתרחורים רעים בכל אופן ואופן:

פאר גאמ. אין די ערשטע דורות אין גיווען וייערע נשמות הייליג, אין נייא זענען גיווען אפ גיהיט פון דער יוגענד פון א יוד, אין וייערע נשמות זענען גיווען אין מסוגל צו לערנען די חכמה פון קבלה אבער בא היינטיגע דורות בעזונותינו הרבים וואס מיר האבען פאר דארפנע גופים און אנראכטן קערפער בארף יוד דער מענטש לייטערין אין יוד רייניקן און אויסוואשן יוד פון וייגע חסאים אין צו מאכען לויטער די נשמה, דאן וועט ער וויסען אויב וייגע נשמה איז לויטער? אז דער יאָר הרע וועט עס נישט אָן רעדן צו שמועס ובהקלים, אזוי ווי פריער, דאן וועט ער קענען לערנען אלע מאהל די כתבים אין דער ענייגער וועט איהם מופה ויין אויב ער וועט לייטערין ויין מחשבה מיט קדושה. מיט גירעקטיקייט מיט חסימות וועט איהם דער ענייגער שפיגען די מויערין פון דער חכמה אין די כתבים פון רעם האר"י וללח"ה, דען דאס אלעס קען נישט ויין כל זמן ער איז באגלייט מיט די תאוות גופניות און די גארשקייטן פון רעם עולם הוה, וואס דער לימוד קען נאך עהם שאטן ח"ו: ו דער מענטש בארף לייטערין ויין גוף אין ויין נשמה מיט דעם לערנען גמרא מיט תוספות ווי ס'ווערט אויבין גיבראכט, אויף די דברי אנדה פון דער גמרא וואס דאס איז וייגער מסוגל צו לייטערין ויין נשמה:

ז ער נאל יוד אפ היטן פון עבירות אין פון שלעכטע מחשבות מען נאל וי נישט צו לאזן ח"ו בשום אופן:

קכב ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמן

ח וישמור עצמו מלשנות שום אדם מישראל כִּי־א הרשעים שנודעים לו בבירור
שאי אפשר לדונם למק זכות וכל שאפשר לדונם לזכות מחויב לאחוב
כנפשו בכל מאודו בגופו ובנפשו לקיים ואחבת לרעד כמוך :

ט וישמור את עצמו מלדבר שום דבור קודם התפלה אפי' דבר אחד כי זה
מבטל כוונות התפלה :

י ויזהר לנקות את עצמו קודם התפלה וקודם מעודה גם בכל פעם שצריך
לנקביו שלא לחששות ויעבור על כל תשקצו :

יא ויזהר שיחיו בגדיו הכתונת ומכנסים מנוקים מלכלוך וצואה ושי' חיו :
יב לא ישיל אימה יחירה בתוך ביתו ולא יקפיד שום הקפדה בתוך ביתו
ואם יהיה לו שום הקפדה על שום אדם או על דבר אחד יזכור מיד המאת
נעוריו ואמר בלבו אין זה כי אם עונותי הביאוני לידי הקפדה זו וכן בכל
דבר יזכור מיד המאותיו ועיי' יזכנע ויושבר כח היצחיר :

ח ער ואל ויד אפ הימין פון צו פיינט האקען קיין שום יוד חיו נאר פיינדין
די וואס זענען איהם בא וואקט פאר גייוסע רשעים וואס קען קען זיי נים
דן זיין דבר זכות, אקער וואס קען קען איהם דן זיין דבר זכות, איו ער עם
מחויב צו לייקן זיי ווי ויד אליין מיט זיין גאנצין פאר קעניגס, מיטין גוף מיט
דער נשמה צו מקיים זיין דעם פסוק ואתה תלכד קמח :

ט ער ואל ויד אפ הימין פון צו רעדין קיין שום דבור פארין באוועגן אפילו
אין דיבור, ווייל דאס איז מבטל די כוונות פון באוועגן :

י ער ואל ויין גיהיט צו זיין נקיות פארין באוועגן אין פארן עסין אין אלע
צייטן ווען ער דארף ארויס גיין נאר ער ויד נים אין האלטן פון נקיות
אז ער ואל נים עובר זיין אויף דעם לאו פון כל תשקצו :

יא ער ואל ויין גיהיט אז זינגע קליידער די העקלד אין די הויזין ואלין זיין היין
פון שמוק, אדער צואה ושי' חיו :

יב ער ואל נים ווארפן א גרויסע אימה אין זיין שטוב, אין ואל נים מקפיד
זיין קיין שום הקפדה אין זיין שטוב, אין אויב ער וועט עפעס האבן
א הקפדה אויף א מענטשין אדער אויף אזוי א נאך נאך ער ויד דער מאנען
זינגע זינד פון דער יונקער, אין ואל ויד טראכטן אין הארצין, אז נאר זינגע
זינד האבן עם גיבראקט צו דער הקפדה, אין אזוי אין רעדין וואך, ואל ער
ויד תיכף דערמאנען אין זינגע זינד, אין דורך דעם וועט ער קריגן א ציגראבין
הארץ אין ער וועט צו גרעכין דעם כח פון יצר הרע :

וַאֲמָרוּ נָעַם הַנְּהִנּוֹת הָאָדָם אֵלֶימָלֵךְ אֲמֵן קָבַע

יג ויתפלל להשי' שיעזרו לעשות תשובה שלימה ושלם ימות בלא תשובה ויכלול את עצמו בתוך שאר בית שיעזרו שיעשה תשובה שלימה ויתפלל על מחילת עונותיו בכלל מחילת עונות ביי:

יד ויחיו דבריו בנחת עם בני אדם ואם משבחין אותו ידך בזיוה ויצטרך את עצמו ויאמר מה זה משבחין אותי ואין כי אלו חיו מכירין בשפלותי ושטותי ומעללי ומעשי חרעים ואיך אשא פני לפני חבורא ית' שחוא יודע ורואה מעשי בכל עת ורגע אעפ"כ הוא מרחם עלי בכל דברי:

טו ידמה בעיניו כאלו אדם עומד לנגדו תמיד ולא ירף ממנו השנחתו במעשיו תמיד ואלו היה רואה בו דבר מכוער היה מתבייש ונמאם בעיניו ויהיה מטמין את עצמו באמתחת עכבר מגודל חבושה על אחת כסה ובסה ית' שמו עומד עליו ורואה במעשיו בכל עת וכל רגע וכלתי אפשר להטמין עצמו ממנו כמ"ש אם יסתר כמ"ש בא"ח:

יג ער ואל מתפלל ויין צו השי' ער ואל עם העלפין צו טאהן תשובה שלימה. אין אז ער ואל גיט שטארקען אן תשובה אין ער ואל ויד כולל ויין אין דעם כלל פון אלע בעלי תשובה אז השי' ואל עם העלפין אז ער ואל וזכה ויין צו טאהן א תשובה שלימה. אין ער ואל מתפלל ויין אויף וייגע ויגד אז מען ואל עם מוחל ויין בכלל מחילת עונות פון אלע יודין:

יד וייגע רייד מיט יעדן מענטשין ואל ויין פנחת. אין אויב מען לויבט עם ואל ער אנועג גיין אין א ווינקיל. אין ואל ויד מצטרע ויין און ואל ויד מראבטין. פאר וואס לויבט מען מיד ווען איך בין דאס גיט ווערד. ווען וי וואלטין מיד גינקעט אין מיין שפלות. אין פייגע נארישקייטין. אין פייגע שלעכטע מעשים ווי אזוי וועל איך אויף הויבען מיין פנים פאר דעם בורא יתברך שמו. וואס ער ווייס אין ער נעט פייגע מעשים צו יעדן צייט אזי מינוט. פון דעקט וועגן אזי ער ויד מרחם אויף מיר אין אלע פייגע ענינים: מו ער ואל ויד פאר שטעלין. גלייך ווי א מענטש שטייט שטענדיג אנגעקענט עם. אין נעקט גיט אראפ ויין השקחה פון איהם אויף וייגע מעשים. אין ווען ער וואלט גיזעהן אין איהם א שלעכט מדה וואלט ער ויד גישעקט אין וואלט נמאם גיזארין בא ויד אין די אויגען. און וואלט ויד בא האלטין. אין אנעקיל פון א עקב. פון גרויס שאנדע. מקל שכן אז השי' שטייט איבער עם אזי נעט וייגע מעשים צו יעדען צייט. אין צו יעדער רגע וואס מען קען ויד פון

קבר ואמרו נועם הנהגות האדם אלימלך אמן

מן אם יננה אותו שום אדם ישמח מאד שחקרה ח' לפניו איש כזה שמתחנה במעשיו המכוערים וכל אדם יחיה בעיניו טוב ממנו :

יז ירחיק את עצמו מכל דבר שאין בו צורך לתכלית בריאת גופו לעבודת הש"י הן באכילה ושתייה הן בכל תאוות וחנאות :

יח ועיקר שישמור את עצמו ממשקה המסוכר כי זה חולי רע ומביא את האדם לשפלות גדול כמאמר החנא לא תרוי ולא תחמא :

יט וישמור מלחזכיר שם לבמלח :

כ וישמור עצמו מלדבר ומלחשוב שוב דבר קדושה במקום ממונה כי היצר הרע מתגבר דוקא לחזכיר דבר קדושה במקום ממונה :

כא וישמור עצמו מלדבר בבית חכנסת הקדוש אף דברי מוסר שלא יומשך מתוך כך לדבר בטל :

תושלביע

איהם גיט באהלמין, אוזי ווי קישמיים אין פסוקים יסתר איש במסמרים ואני לא ארנני נאים ה' : אוזי ווי קער רמא שרייבט אין אויח סי' א' :

מו אויב א מענטש וועט איהם פאר שעמען ואל ער ויד ויער פרייגען וואס דער עווער האט איהם צו נישקט א מענטשין, אז ער ואל פאר שעמען ווערן פאר ויגע מענטש מעשים אין יעדער מענטש ואל ויין בא עם אין די אויגען דעסער פון איהם :

יו ער ואל ויד דער טייטערין פון יעדער ואך וואס ער האט גיט אין דעם קיין באנדערשעניש וועגן דעם תכלית פון ויין גיווער, פון וועגן צו דינען השם יתברך, ביי אין אסין אדער אין פרייגען, אין סי' אין אדערע וואות אין תנאות ואל נאר ויין וועגן צו דינען השירה ויתעלה :

יז דער עיקר איז אז ער ואל ויד אפ הימין פון א משקה וואס פאכט שבור, הייל דאס איז א שלעכטע קרענק אין דאס קרענקט דעם מענטשין ער ואל ווערן ויער נידעריג, ווי דער פגא נאנט : לא תרוי ולא תחמא, דער פשט פון דעם איז נאלקט ויד גיט אן שיכורין וועסטו גיט וידיגען :

יט ער ואל ויד הימין אז ער ואל גיט דער פאנען דעם שם לבמלה :

ב ער ואל ויד הימין פון צו רעדן אדער צו פראכטען קיין הייליגע וואך אין א אומפרייגעם ארט וייל דער יצר הרע שפאנקט ויד בוקא אז מען ואל דער פאנען הייליגע ווערטער אין א אומפרייגעם ארט :

בא ער ואל ויד הימין צו רעדן אין א שוועל אפילו דברי מוסר, טייל מאמער וועט ער ויד פאדערין אין וועט קומען צו רעדן דברים קמלים :

תם וגשרם שבת לאר בורא עולם

זִכְרֵ עוֹלָם יְהִי צְדִיק

זכרה נא אלהי למנוחה ולברכה את כבוד ידידי הרב הגדול בתורה ויראה ובחכמה הגביר הנכבד האלף המרום הצדיק המפורסם בצדקת פזרונו כשית מוה"ר בן ציון נוראק שלישיא בן הרב הגדול בתורה ויראה ובחכמה הגביר הנכבד האלף המרום הצדיק המפורסם הנדבן המצוין מוה"ר ר' שלום שכנא זצ"ל אשר האציל מברכתו עלי להיות בתומכי נפשי בהוצאה הגדולה של הספר הזה במדה גדושה ומלאה להוציאו לאור עולם, וכאשר ידענא כי שכל מעשיו המה רצוים לשם שמים לזאת הנני מברכו ברב תודה ותשואת חן גדול אשר בשכר נדבת צדור כספו שהוזיל מכיסו לסייעני בהדפסת ספרי זה לזכות את הרבים, שישא ברכה מאת ה' עד בלי די ויצליחתו הש"י עם אשתו היקרה הרבנית מנשים באהל תבורך תחי' עם בניהם היקרים שיחיו וישמרו מכל מקרים רעים חיו ויאריך השית את ימיהם ושנותיהם בנעימים בעושר וגדולה וכבוד עם מלא חפנים נחת מבניהם ובני בניהם עד מאד ועשרים שנה הון ועושר יהי בביתו וצדקתו עומדת לעד אמן נצח סלה ועד:

גם הנני למזכרת תודה להאשה החשובה הרבנית הצדיקת הצנועה והחסידה מרת ח' תחי' אשת הרה"ג החו"ב החסיד המפורסם הנדבן המצוין מוה"ר ר' אברהם ליב ווערקסמאן ז"ל אשר גם היא הוזלה מכספה לסייעני בהדפסת ספרי זה, והנני מברכה ברב תודה וברכה באריכות ימים ושנים טובים וברוכים עם מלא חפנים נחת מבני' היקרים שיחיו עד מאד ועשרים שנה אמן ואמן:

ב"ה

אין ליכט
פון תורה
ספר
מטעמים
(אידיש)

50

הוצאת אמונה
ברוקלין נוא יארק,
שנת תשל"ג לפ"ק

נעזרת השם יתברך

ספר

מטעמים

עס איז צוזאמענגעשטעלט פון
פארשידענע ספרים, צו ווייזן אז אלע
מנהגים וואס די אידן זענען זיך נוהג איז
זייער הייליג, דען די מנהגים פון ישראל
איז אזוי ווי די תורה, דערפאר דארף דער
מענטש נישט מבטל זיין קיין שום מנהג,
עס ליגט א חוב אויף יעדן איינעם
איבערהויפט ווער עס פארשטייט נישט
קיין לשון הקודש אדורך צו לערנען דעם
דאזיגן ספר, אזוי וועט ער וויסן דעם
טעם פון יעדן מנהג.

ספר ממעמיה

עס איז צוזאמענגעקליבן פון פארשידענע ספרים. צו ווייזן אז אלע מנהגים וואס די אידן זענען זיך נוהג איז זייער הייליג. דען די מנהגים פון ישראל איז אזוי ווי תורה. דערפאר דארף דער מענטש נישט מבטל זיין קיין שום מנהג. עס ליגט א חוב אויף יעדן איינעם איבערהויפט ווער עס פארשטייט נישט קיין לשון הקודש אדורך צו לערנען דעם דאזיגן ספר. אזוי וועט ער וויסן דעם טעם פון יעדן מנהג.

הקדמה

אונזערע הייליגע חכמים האבן געזאגט בייא דער זאך וואס עס בארף האבן
אין מען גייא נעה וויא זוי דיא וועגס פיהרט זיך. דיא יודען זענען הייליג
זייער פיהרונג איז הייליג. זייא זענען קינדער פון נביאים אונ זייערע אלע מנהגים
שטאמען ארויס פון ז הייליגען יסוד. גאר ווייל אין דיא געצטיגע דורות זענען אויף
נישטאנען אזעלכע מענטשען וואס זענען גלייך וויא דיא ווילדע חיות וואס זייא ווילען
אונזע שטויסען דאס ליכטיקייט פון גאט. מיט דעם וואס זייא האלטען זיך פאר
חכמים אין זייערע אויגען אונ זייא זאנען אז דיא אלע מנהגים וואס אונזערע הייליגע
חכמים האבן אונז ארויס געגעבן זייא האבן גאָר גיטש קיין יסוד פון וואגן
זייא האבן דאס ארויס גענוכען. איבער דעם האבן זיך נישטאנקט צווישען
אונז אזעלכע מענטשען וואס דער פונק פון יודישקייט ברענגט אין זייא. זייא זאליג
ערוועקען אונזערע ברידער מען זאל זיך באבן אין צאהם אונ גיטש אפ צו זאנען
דיא סיגנעטשע זאך פון דיא אלע מנהגים. אויך האב איך מיר פוהל מוהע
גינסען אויס צו וזקען דיא אלע מנהגים וואס מען איז זיך נוהג בייא אונז פון
אלדע הייליגע ספרים האב איך ארויס גענוכען דיא מעשים פון דיא מנהגים כדי
זענער זאל קענען אויס ווייזן. דיא יונגע מענטשען פון דעם דור אז זייערע אלע
בייגנגען ווענען דיא אמונה איז פאלש. דיא אלע יודישע מנהגים זענען א תורה. אונ
דער וואס איז מולול אין א מנהג איז גלייך וויא מען וואלט חזי מולול גינענען
אין דער תורה. אזוי וויא עס ווערט גיברענגט אין פוהל ערשער אז א מנהג ברעכט
אין. אויך האב דאס ספר המעשים איבער גינעצט אויף עים עס זאל
עס זענער קענען פאר שטיין כדי מוכה צוא זיין דיא מענטשען וואס זייא
האבן גיטש גילעהינט לטהק זייא וועלען פון דעם פוהל פערגינגען האבן
אז זייערע אויגען וועלען געשעקט ווערען אין אונזערען הייליגען גלויבן אונ איך
מוה מחפול זיין פאר השירה אז מין מוהע זאל אהן גענומען ווערען אין
מענטשען אונ זאנען דאס זאל חן האבן בייא זענען כדי דער זכות פון
פוהל מענטשען זאלען הענגען אהן מיר. אונ מיר זאלען זוכה זיין צוא ביאת
זאל במתה בימינו אמן :

ספר מטעמים

דער טעם פון אָסרו חג.

ס'וועט זיך פאסירן פון אָסרו חג ווייל עס איז מיר שטענדיק איינער אָפּ
ליידענדיג אַזויא וויא אונז שטענדיק אויף איבער דער ליבשאפט פון דער
מזנה. מ'וועט.

דער טעם פון אַלִּיהוּ אונז חנוכה

דער טעם וואס חנוכה איז אַרױף אונז הימל אונז עס איז פון איהם
געווארען איין מלאך אונז פון ויין קערפער איז געווארען איין פלאנעט
פירער. אַזויא אַלִּיהוּ איז מיט דעם שטארקעם ווינר אַרױף אונז הימל
אונז ויין קערפער איז געקליבען אונז שטארקעם ווינר. געווייל חנוכה וויא
וויא ער איז אַרױף אויף דעם הוימל איז ער שוין געקער גיטש אַראָב
געקוקטן אַבער אַלִּיהוּ האט גיברויכט אַללע מאהל אַראָב צו קוקטן אויף
דער וועלט אונז צו געווינען זיך צו דא דא צדיקים איבער דעם איז ויין
קערפער געקליבען אונז שטארקעם ווינר ער נאך זיך גענען אַהן קליידען אונז
קערפער ווען ער קומט אויף דער וועלט.

(ב) א טעם אז דאס הויך פרייען זיך איז אַלִּיהוּ אונז שטאמט ווייל
דעם ווינר גיברענגט אז עס איז פאראן דרייא וואס וויא האפען זיך פיינר
אונז איינער פון דא דרייא איז א הויך דער שטייגער פון א הויך וויא האפען
זיך פיינר אונז עס איז דא צווישען וויא קריג איבער דעם ווינר עס דער
להר איינער אויף דעם צווישען ווינר געקוקט אונז איין הויך ווייל ער
האט אַהן גימאכט קריג צווישען מאן און ווייב. אונז אַלִּיהוּ קומט צו
מאכען שוים אויף דער וועלט. איבער דעם פרייען זיך דאס הויך ווייל
דער וואס איז געקוקט אונז דאס הויך געקוקטן און אַלִּיהוּ איז געקוקטן
צו מאכען שלום וועט דאס ויין פיינר וויא אויף איין הויך איבער דעם
פרייען וויא זיך.

(ג) אַבער אז דער מלאך הויך קומט אונז שטאמט קלאנען דאס הויך
דעם עס ווינר גיברענגט אז עס וועט ויין איין צייט וואס דער שוים
וועט גיטש געווען אונז אז דער מלאך הויך קומט אונז שטאמט אריין
איז איין געווייז אז עס איז גיטש געקוקטן דאס צייט וואס דער
שוים זאל גיטש געווען איבער דעם קלאנען דאס וואס געווען געקוקט אונז
דאס הויך אריין.

דער טעם פון אַבִּילוח.

ס'וועט זיך פאסירן פון אַבִּילוח וואס קען נאך דעם אַבִּיל צו געסען איין מאַרצייט
פון דער פערקער ווייל דער וואס נוצט בייא איין פערקערן כוונט איז אַהן
פונסטער

פרימער זאגער דא אונזען און איין אַבל איז איהם אויף פונקטער זין
נעם.

(ב) דער מעס וואס מיר זינען נישט גיט צו ניהן צו איהער קערען
דיס דעם ביים איין אַבל ר' זייל מיר זענען נעם צווישן פערטער פער קער ווא
אז'ער נים וואנען אז מיר טוהן פישט איה זאגערע נעמען זענען נים
נימאס אומא וויא פארצייטענס אז מען זאל קענען מירקען אז דא בעפען
זענען איהער דרייט.

ווי דריי מעס וואס מען באזינגט ביים איין אַבל עס ווערט גיכענען
איין מיר דריי עס איז נייט דא ניער עס זאל פרייסטען קורען צעהן
קיינען יאן ווייז וויא אר אר אר. יודע ווערט גיכענען איהער איז וויסאירפון
וויס האט וי אים לעבן דריי וואס ער האט נים גיהאט ניער עס זאל אים קושען
מיינען. איין טאג האט ר' יודא איין גיכענען צעהן קענען און ער האט
וויא ווערט איה איין ארס. יודא ווערט טאג האט דער כח וויא בענען איין
דא יאן ער האט גיטאט צו ר' יודא דא זאכט האבן דא וויא דא
האט מיר גיטאט דא:

(ג) דער מעס וואס עס איז איין מנהג איין אַבל ערס ארדום ווייל ארדום
זעין קאלינג און דאס גיכענען דריי וויא אויף אויף דער וועלט אזוי וויא איין
קאלינגען ניער. איה ארדום דריי נים קיין מויל און איין אַבל דאס אויף נים
מיי מיר דען ער מאר נים גיכענען יאן דענען. אויף ארס און מנה האבן גיכענען
ארדום נען וויא האבן גיכענען איה קערן.

(ד) דריי מעס וואס עס איז איין מנהג אז מען נעמט נים פון קיין אַבל דא
קיינען דא וויא דא נאכען דריי מויל ארדום. ווייל עס ווערט איין דאס ניער אויף
אז'ער וואס עס גיכענען וויא ביים אַבל דא נאכען וויא מאג.

דער מעס פון איין מאן און ווייב.

(א) דריי מעס וואס עס איז ביים יודען איין מנהג אז ער גייט מיט זיין ווייב אַדער
ער מרעפט איין פריינדע איה איז וואס אַדער ער גייט מיט זיין ווייב איז איין קייב
צוויי גייט יום גיכענען דער דאן איז דאס ווייב פון אונזער. אַדער ביים וויא איז
פערקערט צום קערען גייט דריי ווייב דער נאך גייט דער מאן. ווייל אזויא
זענען מיר ביים נאכען איה וועגן דאס מאנפלייט פריער. אַדער ביים ענען וועגן
דא נאכען גיכענען פריער.

(ב) אויף דעם מעס גיכענען מיר אין דא גיכענען עס איז גלייכער צו זיין
אונזער איין קייב איהער אונז ר איין נאך נאך ווערט גיכענען קונט איז
גיכענען איין ער ווייל ער איז וויאנאגן אונזער זיין ווייב.

(ג) אויף דער מעס וואס איין איה קיט אריין צו דער צווייטער וואס דא
איה קאאזיל קיט. דער מעס פון דעם פארצייטנס האט מען געווען איין איה
ער ר' ווייל איין איה און ווי וויא איין טאטן ווי גייט אונזער דעם מאן. אַדער
קען האט וויא ווערען צעל נייט וויא איז פארשפין גיכענען פון איין ריב איהער
דעם אז וויא איז געקענען צו דער צווייטער צו נאכט האט וויא איה גיטאט
נאכט צל אַדער צעל קומט נאך וויא האבן גיכענען נים נאך וויא. אַדער מיר
קענען וואגן דעם מעס ווייל דא איה מאכט א, גיכענען אַלע מ' ער האט מיר
בעשאפן

באשכנזי דאס זיין ווילדען איבער דעם זאגן וויא נאמס ווילדען קומס גאר וויא זאגן נישט רבשיג נאך .

דער טעם פון פאטער אונז כוטרע

(א) פאר וואס בייא אונז נאנט מען צו איי פאטער אונז צו א כוטרע בוד
אדער גייא אונז בייא וואס מוז לאז דער פאטער גיין אדער לאז דאס כוטרע
עקסעט. ווייל בייא נעבט אבינו געפנין מיר ער האט גיזאמט צום פאטער אשכנזי און .
זי. עס. אדער ע.א. האט גיזאמט לאז דער פאטער און אשכנזי לאז דער
פאטער עקסעט .

דער טעם פון געטאטען .

(א) דער טעם וואס שבת נאנט מען אונז גיטאטען מידול אונז דער
וואסען נאנט מען כוטרע ווייל שבת איז ציין גרעסער סטייל געטען דאס
וואס. אונז ציין חוץ וואו ווייזט און גרויס .

(ב) דער טעם וואס אונז שבת נאנט מען פאר דעם געטאטען שיר
למעלות אונז דער וואסען נאנט מען על נהרות דב. ד. ע. נעמט גיטען געט
אונז וואר יאז מען דארף צווא ווארען אונז קאטען אונז צווא געטאטען ווא
אונז דעם הייליגקייט פון לאנד איבער דעם נאנט מען איז דער וואסען על
נהרות דב. ער זאל מויערען און דעם דאס ביהמ"ק אדער אונז שבת
פאדער מען גיטט מדינת וואס מען גאר שיר הכעלות וואס דארט שטייט
גאר איין סטייט פון בהמ"ק .

(ג) דער טעם וואס מוזו בעדאלט דאס מעטער בייא דאס געטאטען
ווייל איינען איז גיטאמט צווא קאטען דאס וואס אונז דאס איז עש"ס בוד
אונז דער כוש איז גיטאמט צווא דער לעגעטע דעם מענטש וואסען איז
נישט גלייך עס זאל לעגן צווישן און דעם טיש גאך דעם עקסעט .

(ד) נאך איין מייס ווייל עס האט זאמער וואסען איינער דאס גיטאטען
אונז געטאטען בייא וואס וואסען אונז ער האט וואס געטאטען אונז דאס
בהמ"ק האט ער דא ציין גיטאטען דאס מעטער עס איז גלייך צווא
געטאטען דאס מעטער מען זאל דאס גיט קוקען צווא קיין געטאטען .

(ה) דער טעם וואס מען נאנט איבער פון געטער עקסעט וואס מען
עקסעט צום געטאטען דאס איז גלייך צווא פאך וואס מען לאזט איבער אונז
עק פערד. און דאס דאס זאל האבען און וואס דאס צווא וויין דען אונז
קיין גיטאטען דאס קען גיט ציין קוקען דאס בוד .

(ו) דער טעם וואס דער כוש צום געטאטען בוד צווא וויין פיר ווייל
דער מוש איז און דעם ארט פון מוש אונז דער וואס עקסעט און דעם
מוש איז גלייך צום כוש וואס איז מקריב אונז דאס עקסעט איז גלייך צווא
דעם קרבן. אונז דער כוש צום געטאטען איז גלייך צו דעם וויין וואס מען
האט דאס גיטען און דעם מוש. און וויא בייא דעם מוש אונז דער
כוש איז גיט גיטען פיר איז גיטען פאר און דאס דאס גיטאטען
צווא וויין גאנץ און כוש דא און וויין דאס געטאטען

ש דער מעם וואס מען לאזט איבער ברויט צום בענטשען מען זאל
נייטן נאכט ברכה ביזא דעם בענטשען אזויא וויא מען זאגט און בענטשען
דא וועט מען עקסען און וועט מען ויין זאט וועט דא לויבען זאט. אויך ווייזט
מען היטיר אז מען האט איבער גילאזט ברויט ביזא דעם מוט פיר אריבע
לייט אז וויא וועללען קומען עקסען וועט מען וויא האבען וואס צוא געבען.
ווע דער מעם וואס מען זאגט פאר דעם בענטשען רבתי מיר וועללען
בענטשען ווייל צוא נערע הייליגע זאך כח מען ויך צוא ערשטען פאדער ברייטש
און דאס וואס ער זאגט רבתי ברייט ער ויך פאדער.

ש דער מעם וואס מען זאגט רבתי מיר וועללען בענטשען אויף דייטש
און מען זאגט גיט הב לך וברכה. ווייל צווישען דא וואס זענען ביזא דעם
מוט נעפנט ויך וועללען וואס וויא פאר שטיין גיט קיין לויק און אז מען
וועט נאך דעם זאגען נכדך שאלבנו מילא און ער וועט גיט זיין צוא
ערשט פאר גיבויט צום בענטשען וועט ער גיט קענען עפענען ווייל מען
קאדער גיט ליינען און מיט קענדא. איבער דעם כח מען צום ערשט זאגען
רבתי עס זאל נערער קענען פאר שטיין און וויא זאללען וויסען ויך גרייט צו
מאכען צום בענטשען וויא זאללען קענען ענטפערע.

ש נאך איין מעם וואס מען זאגט צוא ערשט רבתי ווייל דער וואס
בענטש כח צום ערשט נעמען רשות ביזא דא איבערנע וויא זאללען איהם
ערלויבען צום בענטשען און בשעת וויא עסען קענען וויא איהם נאך
גילאט ערלויבען צוא בענטשען. פרעט וויא רבתי אויב וויא ערלויבען
איהם שוין צוא בענטשען אויף דעם עקסערט וויא יחי שם ר' אז קענען
בענטשען.

ש נאך איין מעם וואס ער כח נעמען ערלויבענש צום בענטשען
ווייל דער וואס ערשט פיר ברכות און ער נעמט שוין פאר
דעם איבער דעם כח ערלויבען ש כח אגלע ער זאל גיט האבן
גענוג דא ברכות.

ש דער מעם פאר וואס מען ענטפערט נאך בונה ורשעים אויף
זיין אייגענע ברכה כדי מען זאל מאכען איין צווישען שייך צווישען דא
ערשטע ברכות האט נענען זון דער תורה און דא ברכה הטוב והמטיב וואס
דאס איז מדרבנן דען דא ברכה הטוב והמטיב האט מען און נכדא פסען
גינענען.

דער מעם פון בענטשען דיא קינדער

ש דער מעם וואס מען בענטשט דא קינדער פריימיג פאר נאכט ווייל דער
פאטער איז ניוואהנט צוא שטעלען דא קינדער ווייל ער איז און פלעט איבער
דעם בענטשט ער וויא צום ערשט מען שוין דא קל'ה נישט חל ויין,
ש נאך איין מעם ווייל פריימיג פאר נאכט איז חל דא שוין פריימיג
מען מלשע צוא ויין אויף דא קינדער איבער הויפט קינדער וויא קענען
נישט אויף ויך איין מלשע ויין דורך ווערע קעלשם. נאר דאך דא וועללען
פון דעם פאטער מען דא שוין ויין אויף דא קינדער ווייל וויא האבען
נאך נישט קיין ווער.

דער טײַטש פון אַ מלבוש

אז דער פערט וואס קען זאגן דעם וואס שוים און איין ניין קאפא
 יעבולה ווארדל אבער אז קען שוים און נייט שיד זאגן קען גילט דאס. ווייל
 אז קען שוים און שיד מוז קען צום זיךשטען אויסזענען איין בקהה וואס דא
 שיד ווערען נעמאכט פון גיל פון א בקהה און עס שטייט אז השית האט
 רחמנות איבער אלע בעשעפעניש.

רבקה ויאל ביא ידען וואס ביא ידען גייט קען אלע קלדישן און געמיינע
 פון רעכטס אויף לינקס און ביא וואס גייט קען פון לינקס אויף רעכטס.
 ווייל ביא ידען און דער צווא שטארקען דאס רעכטס אויף דעם לינקען
 ווייל ביא ידען און דער עיקר רעכטס וואס ביא ידען וואס איז ביא אונז
 פון רעכטס צום ערשטען. לינקען שרייבען און ביא וואס איז אלעס פון
 לינקס ווייל ביא וואס איז דאס לינקע דער עיקר

לינקס ווייל ביירא ווייז איז דאס קאפער דעם אונטער דעם ווייל
(ג) דער מעס וואס איין יוד גייט איין קאפער אונטער דעם ווייל
ווייל מען טאמער נישט גיין און דעם גרויסע קאפער און מיר מען אלץ געזען
גבול אלע גרויסע דייט און דער כהן איז אז קען קוקט צוה איין
גרויסען סאן אויס צוה טאמער דאס היטעל. און מען נאך נישט גלייבען שטיין
און גלויבען קאפער ווייל מען פון אונטערן איין קאפער אבער יעצט איז דאס
געשעט. נאך ווייל מען טוט און דעם טלית איז שווער דעם טלית ארום
צוה נעמען ווייל דעם היטעל אבער דעם גייט מען און א קאפער.

זאָנען אױף דעם הױפּט
דו דער טעם פאר וואס מען גייט ביים דעם דאווענען און איין נאכפֿעל
עס שטייט און פֿסוק הכּוּן לקראת וּגוֹי אײַפֿער דעם חאפּשׂ בײַא דעם גײט
גײט אָן דאָס הארץ נעמט דאָ ערוה ווײל מען גײט אונ סכּנױם פֿון דעפֿען אײַפֿער
הכּוּן בְּרוּךְ מען זאָגט און טוהן איין נאכפֿעל און דורך דעם קאפּעל קײם דער
נאכפֿעל ערשטענע נײַא יעדער און ווײַא זענען נאכּם נײַפֿעמלעכע קינדרע. אײַפֿער
דעם בײַא דעם ברכות וואס מען סאכּט פֿרוך אונר ישראֵל עומד ישראֵל ווערט
געזאכּט דער נאכּען ישראֵל.

(ה) דער מעס וואס מען איז גיוואוינט מען נאל נים זייען איין מלכות
 בשמים מען נויט עס אהו געטאהן ווייל מען פארעסט דאס לערנען.

בשעת קען גייט עס אהן נעמאדן ווייל קען פארנעם דאס לעקען.
 (ו) דער פערס וואס קען שאקלס אויס דאס מאלען נאך תש"ד און בייא
 קירדש לבנה קען זאל איבער שאקלען דאס קליפות וואס האלטען זיך אהן אונז
 דורך אונזערע וואג

דער טײַטש פון חנוכה חבית

אז ער מעס וואס עס איז איין ברויז אז מען בעניט איין וויז סאכס
 מען איין חנוכה רבית און מען בעט צווא וואכען אלע נאכע פריינד און
 מען סאכס איין קענדיג און מען מוהילט פערשדענע שפיען. אויף אז עס
 דערמ ביזא איינעם געבארען איין סאכער מען איין מלך מוב און ווען
 ער גוט איין נאכען בעט ער צווא וואכען איין עולם און סאכס איין
 קענדיג אויף דעם שבת איידער מען סאכס חנוכה בעט מען אהיים איין
 עולם

עולם. וייר דא דרייא נאכען האמש געס גיט קיין נחש איז עס איין סיך
א הויז. אקיר. א. אשה. אזוי געפונען סיר ביא יצחק אבינו בשעת ער האט
גיוואלט גענומען עשירי האט ער זיך פרייר געהייסען מאכען. ויסע שפייז דארף
דא גיפונען קען קען גענומען. אויף דער וואס גרייט צוא דא שפייזען
קען גיפונען ווערען דארף דא שפייזען איבער דעם גוט קען שפייזען ער
זאל דארף וייר גיפונען ווערען עס זאל איהם ווייט מיט מיל.
(ב) דער מעם וואס קען איז גוהר איז מען גייט שווערען איין הויז
אז מען זאל גיט גייען קיין פארהען בעלקים און איין שטוב וייר דא
שדים האבען שטייגער פארהען איז עס איין ביהל!

דער מעם פון שוהל.

(א) דער מעם וואס קען ריפט פרייטג פאר נאכט און שוהל וייר
דעמאלס ווען דא יודען זענען געוועזען און וייער לאנד האט קען גיבלאזען
פרייטג. פאר נאכט זעכס תקיעות קען זאל דאס פילג. אפ שויערען פון
ויער אר. ייט. מאכען מיר איין זכר קען ריפט און שוהל פרייטג קען זאל
וויסען צוא פאר מאכען דא גינעלבען און אויף צוא הערען פון דער
ארייט.

(ב) דער מעם וואס אלע קאן אז קען ריפט און שוהל קלאפט קען
דרייא מאהל מיט דעם האמער ווייל און בהמ"ק האט קען אלע קאן
גיבלאזען צוא דעם קרבן תמיד פון דער פריה און פאר נאכט. אויף
דער שמש האט אלע קאן אויס גערופען ביהמ"ק שטייט אויף צוא אייער
עבודה.

(ג) דער מעם וואס פרייטג פאר נאכט ריפט דער שמש און שוהל און
ער קלאפט גיטש מיט דעם האמער. ווייל אומבוקרמטענע ריפט דער שמש
און שוהל. עמ"קאס פאר בין השמשות מאמער פאר געסט ער און ער וועט
דעם הויז נר מראקען און שבת און דער האמער איז מקצה.

(ד) דער מעם וואס אז דער שמש גייט געפונען דא שוהל קלאפט
ער פרייר דרייא מאהל אהן איידער ער געפונען. ווייל קען מאהר גיט
אריין קומען און געעכט שטוב אהן ויין ערלויבעניש. מכ"ש און שוהל וואס
דאס איז איין הייליג ארט מאהר קען געוויס גיטש אריין גיין אהן ערלויבעניש
איבער דעם קלאפט ער פרייר אהן דאס איז ער געסט רשות אריין צוא
גיין.

(ה) דער מעם פאר וואס איין בהכנים ווערט גערופען שוהל וייר דא
ריח פון שוהל איז שבת וחדו לשמו דאס ווייט דאס ארט איז צוא
לויבען צוא השירה.

(ו) דער מעם וואס קען מאכט און שוהל איין לויבער מיט אכט
דעהרען גיט וייער ווייל קען מאהר גיט מאכען. קיין שום פלי אויף דעם
אייגענעם פאנעם אזוי וויא עס איז געוועזען און בית המקדש.

(ז) דער מעם וואס קען מאכט דא פעקטער און שוהל און דער
הויף וייר דא שוהל איז גיטאכט גיווארען גאר צום דאווינען און בייא
דעם דאווינען דארף קען און וון האבען קען זאל געעכט געפונען פיר
השירה. עס זאל איהם קיין שום ואף צוא מישעו דא געראנקען איבער
דעם

דעם ווען דא פערקערט אונ דער הייך מען וואל גיט ארויס קוקען אונ מיטען באקוקען עס וואל איהם נישט צוא מיטען דא געבראנקען. אויך פאר צייטונג האבען דא אומות אריין געקוקט אונ וויא האבען געשפיעט פון אונז איבער דעם האט מען געמאכט דא פערקערט הייך וויא וואלען גיט קענען אריין קוקען.

(ח) דער מעס וואס מען שטעלט איין קאסעטען מיט זאמד אונ שוהר ווייל מען מאכט איין גר צו דעם מזבח וואס איז געוועזן פיהל מיט ערד. (ט) דער מעס וואס מען מאכט דא ביסל אונ מיט שוהל כדי דער עולם וואלען. קענען הערען פון אלע וויסען דאס ליינען.

דא ווערט געברענגט דער מעס וואס מען ריפט פון יז בתמוז ביו נאך ט' באב בין המצרים.

(א) דער מעס וואס דא בעג ווערען אהן גערופען בין המצרים ווייל פון געפונות ביו יז תמוז איז געציג מאג אונ דעמאלט איז מזה גפינו עיה אראב געקוקטע מיט דא לוחות אונ ער האט וויא צובראקען אונ ער איז דאס צווייטע קאהל ארויף אונ היסעל אריין אונ דא פערציג טעג איז הקב"ה געוועזען אונ צאנען. אונ ווער האט גורם געוועזען דעם צאנען דער יצה"ר. אונ המצרים איז דא איין מס אונ זקן הייב ווארט איין מס אונ כוף אונ מיט גייבט גר איבער דעם ווערט עס גערופען בין המצרים. אז נאך דא צוויי קאהל מס האט מצליח געוועזען דער יצה"ר.

(ב) נאך איין מעס ווייל עס שטייט מן המצר קראתי יה. אונ דא טעג ווען דא ישר"ל אונ איין גוי. וואויל וויא עס ווערט גיברענגט אז איין שאל האט איין משפט אונ דא טעג וואל ער זיך אפ שאלנען ווייל דא טעג ווען גיטט מוגיג.

דא ווערט געברענגט דא מטעמים פון א בר מינן ר"ל.

(א) איין מעס וואס דער ווען מאכט צוא דעם פאשער דא אויגען ווייל מיר געפונען אז הקב"ה האט גימאנט צוא יעקבן יוסף וועט ארויף קאהל ויין האנד ארויף דייע אונגען.

(ב) איין מעס וואס הייבט דעקט מען צו דעם בר מינן דאס פנים. כדי דא מקטרגים וואלען גיטט קענען קוקען איהם אונ פנים אויך איז שטענען וואס דאקט איז אריין געצייגנט דעם בעגשט ווער וויא וואלען איהם גיט קאהל קיין גלעקס.

(ג) איין מעס וואס דער שטש קלאפט צוויי קלעפ אז עס איז דא איין בר מינן. ווייל עס ווערט געברענגט אז דורך דעם וואס מען גיט אונ שוהל אריין איז מען ווכה צוא אריכט ימים. אונ איין מענש כל זמן ער לעבט האט ער אונ זיך דרייא שותפים הקב"ה אונ דער פאשער. אונ דא מווער איבער דעם אז דער שטש ריפט אונ שוהל קלאפט ער דרייא קאהל מיט דעם האקער ווייל ער ריפט אגלע דרייא חלקים וואלען קיבש

קומען און שוהר אריין. אָבער אז ער איז שוין שוים נעמט זיך השירה ויין חלק און דאס צווייט חלקים פון פאפער און מומער ליגט. איבער דעם שטמט קען צווייט קלעבט קען זאל וויסען אז עס איז דא איין שויםער און קעמט נאך ער האט נאר צווייט שויםער.

דו איין מענטש וואס קען גיטט אויס דאס וואסער נעמט עס איז דא איין בר מינה. ווייל מיר גיפן רעקאלט נעמט מירס איז געשאפן דאס גיפלט וואסער.

דו איין מענטש וואס קען ריפּט נעמט קען גיטט מיט איין בר מינה צדקה תביל משה. ווייל קען איז מודיע איבער דעם וואס דער בר מינה האט געגעבן צדקה איז ער גיפלט געווארען פון איין מיתה משה און ער איז געשאפן אויף ויין בעט גלייך מיט אלע מענטשען נאך איין מענטש ברי דאס צדקה זאל אידס מציל ויין פון דעם אייביגען שוים.

דו איין מענטש וואס קען ליגט איין שויםער שטענדיג אויף דאס אויגען ווייל עס נעמט געקענטשטשעט אלסאנד מוקדון איז גיבן איין געקענטשטשעט דאס נאנצע וועלט ביז ער איז געקומען צו דער שוהר פון גן עדן און ער האט גינאלט אריין גיין האט קען איהם גישט אריין גילאזט. און קען האט איהם ארויס געקענטשטשעט פון דאס א שטענדיג אפיר פון א אויג האט קען עס געווארען האט קען גישט געקענטשטשעט צו א שטענדיג קיין שוים געוויקט דאס האט אלעס אראפ גיבן איין קען האט ארויף געלייגט איין ביסל ערד האט עס שוין קענען גישט געווארען קען האט איהם געוויקט אז דאס אויג גלייבט אז דאס נאנצע וועלט איז פאר איהם ווייניג ביז ער שטארבט איבער דעם ליגט קען שטיקלעך שטענדיג צו א ווייזע אז אצט נעמט ער שוין גישט קענען גלייבט. נאך צו א ווייזע אז דער קענטשט איז געשאפן פון ערד און ער גיט צוריק צו דער ערד.

דו איין מענטש וואס קען רינגלט ארום מיט דעם סת בייא דער דור דורך דעם ווייסקענטשעט נעמט ברי עס זאל זיך קעהקען קענטשעט צו דער לויב איבער דעם כבוד פון דעם שויםער. אזויא געקומען מיר אויף בייא דער לויב פון יעקב אבינו שטייט אז וויא זענען געקומען ביז גורן אסאך און אמת אז קען גיטט פון סגרים קיין חורון ברויף קען נאר גישט צו קומען ביז דעם ארט נאר יוסף הצדיק האט ארויס גערינגעלט אז ער איז געגאנגען איין ווייזע נעמט ברי עס זאל זיך קעהקען קענטשעט וואס וועלען קומען צו דער לויב.

דו איין מענטש וואס קען גיטט צוריק פון דער לויב וואס קען זיך דא הענט קען ווייזט איין צייכען אז גישט איבער אונזערע זיגל איז ער געשטריקען אזויא וויא בייא איין עגלה ערופה און דאס שטייט אז וויא זאלען זיך וואס דאס הענט.

דא ווערט געברענגט איין מענטש פון ריידען.

דא איין מענטש וואס קען וואס איהר נעמט נאך וואס קען ווייל קאנען אס ירצה השם. ווייל עס שטייט איין קענטשטשעט מראבט פיהל אָבער השירה עזה גלייבט.

אין:

עב) דער טעם אז מען ערצייגט ניין זעכס רעם חבר נאנט ער לא .. ווייל מיר געפונען עם ווערט געברענגט אין מדרש איכה אויף דעם פסוק לא עליכם כל עובדי דרך אז פון דעם פסוק לערנען מיר אויס אז איינער בעקלאנט נישט דאך ער זאגט צו דעם חבר לא עליכם :

דער טעם פון פיש עססין לכבוד עיבת .

טא איין טעם איז ווייל מיר געפונען ווען דאס ווערט איז בעשאפען געווארען אז הש"ת האט געברענגט דריי וואסען און דריי טען איינעם נאך דעם אנדערען, ער האט גיבענשט דאס פיש דעם פינגסטן טאג. דעם קענשט און ווערשטען טאג, דעם שבת האט ער געברענגט דעם זיבעטען טאג. ווער, עם, עקט פיש לכבוד שבת ווערט, ער גיבענשט מיט דער געדריקטע זע ברכה .

עב) נאך איין נעם ווייל איין פיש קען נישט לערען און וואסער אויף דאס יעדע קענען נישט לערען און דער תורה וואס נא איז געלעבט צווא וואסער .

עג) נאך איין טעם וואס מען עקט פיש מען מאכט איין זכר פון דער קענידה וואס מען וועט מאכען פון לויטן דעת .

עד) נאך איין טעם וואס מען עקט פיש לכבוד שבת אזויא וויא דאס פיש האטש וויא וועט ערשטענדיג און וואסער פון דערשטען אז עם גייט א רענען שפאנען וויא אויף דאס מאכער צווא האפען דעם קראפען רענען גל"ה וויא וויא נאמטען קיין מאה נישט פאר ויקט קיין קראפען רענען, אזויא אויף דאס וואסער האטש ווער גאנץ לערען איז און דער תורה פון דערשטען אז וויא קערען איין גיטע וואס און דער תורה שפעדען וויא אויף ווערען אוועקען. און אפ"ע טאג נעמט דאס תורה בייא וויא אויס גלייך וואס וואלט אצינד גענעבען געווארען :

עז) נאך איין טעם אזויא וויא איין פיש כל זמן ער האט אויף זיך צומאס פייקמאייט קען ער לערען און אז איינס ווערט קראפען וואסער דאס קראפענערען קען ער מער נישט לערען. אזויא אויף דאס בעלי מלאכות וואס וויא ווענען א נאכער וואס פאר יאנט און וויא האפען נישט קיין צייט צווא לערען האט מען וויא גענעבען דעם שבת וויא וואלדען קענען לערען תורה וואס וואס איז געלעבט צווא וואסער. און כל ער וועט האפען אויף נישט דאס פייקמאייט פון דער תורה וועט ער האפען חיות אז נישט טעם ווי דאס חיות אויס לאפען :

דער טעם פון מזכיר נשמות .

טא איין טעם וואס עם איז א סנהג אז מען איז מזכיר נשמות גיט ארויס פון דער שוהל דער וואס האט געלערען, ווייל אז ער וועט דאס נישט סאקער וועט ער אויף מזכיר נשמות וויין און איין מענטש דאך צווא היטען נישט לערען. ער נאל גיט ארויס ריידען אועלכעם ברי עם נאל דאס נישט קיינס ווערען .

(ב) נאך איין טעם ווייל אקסערקסען ריפט מען דא קינדער נאך דא געשאריבענע עלטערנים געהענען, אז ער וועט זיין דארט בשעת מען איז מוזיר נשמות און איהם ריפט מען אויף דעם זעלען נאמען קען מען דא מיינען איהם אויף און מען ברוד נאך צוא היסן נישט ארויס צו צוהן פון מויל קיין שטעכס.

(ג) נאך איין טעם ווייל אויף דעם ארם וואו מען איז מתפלל מאהר מען נישט שטיין און נישט מתפלל צוא זיין מיט דעם ציבור. אזויא וואו מיר געפונען אז מען מאהר נישט פאר בייא גיין פאר אזויא איין ארם וואו מען איז מתפלל און ער נאך נישט מתפלל זיין. אזוי גלייך ווייא נאךלען ארויס גיין איבער דער צייט איבער ווייא נאךלען שטיין און נישט מיט נאמען.

(ד) נאך איין טעם פון ארויס גיין בשעת מען איז מוזיר נשמות. כדי דא וואס ברודען מוזיר נשמות ווייא נאךלען נישט פאר מיטט ווערען דורך דא וואס וועלען נישט מוזיר זיין דען ווייא וועלען איבער דער צייט ביינען צווישען זיך:

דער מען פון דא מנהגים בייא דער העמורה.

(א) דער מען וואס דעם וואס מען ריפט אויף צוא מפור ליינט מען פאר איהם נאך איין מאל דרייא פאסן פון דא וואס מען קאט געליינט וואס ער איז עולה געוועזען אחרון, ווייל דער וואס האט קפסור ווערט נישט גערעכנט צווישען דא ויפן קראים איבער דעם נאנט מען קדיש פאר כפסור מען זאל מאכען איין הפסק צווישען דא קראות וואס געהערען צו דא וויפן קראים און צווישען דעם כפסור. נאר כדי מען זאל איהם נישט סכייט זיין ליינט מען איהם פאךר דרייא פאסן פון דער תורה ער זאל קענען מאכען איין ברכה.

(ב) דער מען וואס און תענית ציבור ליינט מען ויחל און דער פריה און בייא מנחה און דא הפסורה ליינט מען נישט נאר בייא מנחה. און מ'פאב ליינט מען דא הפסורה און דער פריה אויף! ווייל און תענית ציבור מען מ'האט איין מלאכה האט מען נישט געוואלט ממירח זיין אויף דעם ציבור און דער פריה מיט דער הפסורה, אבער און מ'פאב מאהר מען נישט טוהן קיין מלאכה אויף נישט האנדלען איבער דעם ליינט מען און דער פריה אויף דא הפסורה:

(ג) דער מען וואס און שבת הגדול ליינט מען דא הפסורה וערבה וואס פאר איין טיבות האט דאס צוא שבת הגדול. ווייל און פסח ווערען דא תבואות געמאכט, און מיר ווייסען אז דורך דא וואס מען נישט קיין מעשירות ווערט אויף געהאקטען דער רענען און עס מאכט זיך איין יקות און עס ווערט איין היינער ריל, אבער אז מען נישט מעער ווערען דא תבואות געגעבטשט, אזויא וואו עס שטייט איהר פהקנט דעם מעער וכו' פרייט מ'האט אויס מיט דעם גוי, נעהם מען בפירוש אז דא הפסורה ניקער צוא פסח מען איז מוהר פאר דעם גמיר דין דעם עולם וויא

זיין זאלען ברענגען דא מעשרות עם זאל חזי נישט געזשפט ווערען אויף איין הינגער :

(ט) דער מעס וואס פון אלע נביאים איז דא איין הפסורה נאר פון נחום צפני חגי איז נישט דא קיין הפסורה, ווייל דא ר' ר' פון דא דריי נביאים איז נצח וייל זיי זענען אהן געקרייט אויף לעתיד לבוא ווען עם וועט זיין דא נאולה :

(ה) דער מעס וואס אז עם געפאלט חנוכה און צוויי שבתים זיינען קען דא הפסורה פון דעם ערשטען שבת רני ושמחי פון זכריה און דעם צווייטען שבת ויעש ש מה מיט העש שלל האט קען געברויכט צוא ליינען פריז דא הפסורה פון ויעש שלמה. ווייל דאס איז געוועזען פריז און דער נאך דא הפסורה פון זכריה. נאר דער מעס ווייל דא הפסורה פון זכריה איז קלייבט וייל דאס ווערט געברענגט דאס נביאות אויף לעתיד :

דער מעס פון חנוכה :

(א) דער מעס וואס קען מאכט איין קעדה און חנוכה ווייל חנוכה עיפאלט שטענדיג און פרשת מקץ און דאס שטייט למנחות מנח והבין דאס איז דא אהיות פון חנוכה :

(ב) דער מעס וואס און חנוכה שפילט קען און דרייזעל און פורים האט קען איין גרענער. ווייל און חנוכה איז נישט געוועזען קיין התעוררות פון אנדערע נאר פון היקדעל ווייל חנוכה האט רחמנות געקומען אויף אנדער איבער דעם שפילט קען און דרייזעל וואס קען האלט עם פון דער הייד עם זאל מרמו זיין אז דא ישועה איז געוועזען פיר דער הייד. אבער און פורים האבען זיין געמאקן חנוכה איז געוועזען דאס התעוררות פון אנדערע. איבער דעם האלט קען דעם גרענער פון אנדערע :

(ג) נאך איין מעס וואס קען שפילט און דרייזעל ווייל עם איז איבער געדרייט געווארען דא דרך הטבע איז שטארקע זענען איבער געגעבען געווארען און דא הענד פון שוואכע :

דער מעס פון דאס מנהגים בייא חתן און בלה :

(א) איין מעס וואס עם שטייט בת פלוגי לפלוגי נישט פלוגי, ווייל בייא איין נקבה איז דער עקר וואס קען זאל מחר זיין זיז זאל ארום קומען פון איין שיינע משפחה אבער איין זכר איז דער הויפט אז ער אליין זאל זיין איין איידעלער מענטש :

(ב) איין מעס וואס קען פריווט איין חתן פאר דאס תנאים, אזויא געפאלט מיר אויף איידער הקביה האט געגעבען דא תורה צוא דא ישראל האט ער זיין געפריווט אזויא וויא עם שטייט עם של דו חוק ומשפט ושם נסוד :

(ג) דער מעס פון דעם וואס בייא תנאים צוא ברעכט קען איין זאם און אנדער דא חופה צוא ברעכט דער חתן איין גלאז, ווייל עם געט געברענגט איין ערדעקע כלי אז וואס ווערט צוא ברעכען האט וואס שוין געט קיין חקנה אבער א געזעצטע כלי אז קען צוא ברעכט קען קע וואס געבען נאך

גאָד איין מאָדל און אוינען אויף ווערט געפֿרענגט און ספרים אז עס
גלייכער צוא געטען איידער אפ צוא לאָזען איין שוידר :
ווי איין מעם וואס קען שענקט כחנות פון דעם חתן צוא דער פֿלח
און פון דער פֿלח צוא דעם חתן. אזויא געפֿונען מיר אז חקדיה האט געשענקט
סתנות פאר דוא ישראל. דאס רויב פון מצרים און פון ים און קן און
דעם שלז. אויף דוא ישראל האבען געשענקט סתנות פאר חקדיה דוא
פיר גוטע מדות וואס דוא ישראל האבען געהאט און מצרים :

(ו) דער מעם פון דעם מנהג אז און דעם סאג פון דער חתונה
שיקט דוא פֿלח דעם חתן איין שלית מיט ציצית און מנהג ישראל איז א תורה.
דאס איז ווייל מיר געפֿונען עס ווערט געפֿרענגט איין מעשה מיט איין
קעניש וואס ער איז געווענען געהיטען און דער מצוה פון ציצית האט ער
גלעקט אז עס איז דא איין זוגה ביא דוא שמעט פון ים וואס נא
געטט פיר הונדערט גילדען פאר איהר שזר האט ער געשיקט איהר שזר
וכו. ווענען געקומען דוא ציצית און האבען אים געשלאגען איבער דעם פנים
האט ער זיך אונעק געריקט וכו'. האט ער איהר געזאגט איך שווער דיר
אז איך האב גאָד נישט געזעהן אזויא איין שיינע פרויא, גאר מיר
האבען איין מצוה ציצית וואס וויא האבען זיך געשטעלט פאר מיר אזויא
וויא פיר שדות. זעהט מען ווער. עס איז גוהר און דער מצוה היט נא
איהם אב פון זונד. איבער דעם שיקט איהם דוא פֿלח און סאג פון דער
חתונה איין שלית מיט ציצית אויף איין צייכען אז דורך דער פרויא וואס
ער האט זיך אויס געוועהלט און דורך דוא ציצית וועט ער אב געהיטען
ווערען פון זונד :

(ז) דער מעם וואס דער חתן שיקט דער פֿלח און דעם חופה סאג
איין שטייגער אויף דעם קאפף ווייל עס ווערט געפֿרענגט אפ דעם פֿרוק
בי כסיה פניה יעדע פֿלח וואס נא איז פרום ביא דעם שווער און
הויז איז נא זוכה עס נאל פון איהר ארויס קוקען מלכים און נביאים.
אזויא אויף געפֿונען מיר ביא רבקה שטייט נא האט זיך צוא געדעקט
דאס פנים. ווייזט דער שטייגער אז נא ברויף צוא זיין איין ציגעה ביא
דעם מאן אין הויז :

(ח) איין בעם וואס קען פיהרט דעם חתן און שוהר אריין דעם שבת
פאר דער חתונה און דעם שבת נאך דער חתונה. ווייל עס ווערט געפֿרענגט
און פרוק דריא בשעת שלמה המלך האט גיזעהן איין פתח פון נמיה
האט ער גימאכט און ביהמיק צווייא שווערען איינער פאר חתנים וכו'.
זענען דוא מענטשען פון ירושלים זיך פאר נאמלט און שבת און זענען
געוועזען צווישען דוא צווייא שווערען און וויא האבען געגעבןשטט לערען
חתן. אז דאס בהמיק איז חרב געווארען האבען אונזערע חקמים מתקן
געוועזען אז דער חתן זאל קוקען און שוהר אריין און דוא קענעןשטען
פון שוהר זעהן דעם חתן און וויא געקוקטען איהם שוהן וויא אויף נמיה
אזויא וויא צייטיקס :

(ט) דער מעם וואס קען ריפּט אויף דעם חתן דעם שבת פאר דער
חתונה און דעם שבת נאך דער חתונה פרי ער זאל וויסען איין אונטער
שיד פון דער חתונה, וואס ער האט געלערנט פאר דער חתונה צוא דער
חורה

תורה פון גאָד דער חתונה, וואָרעם דער וואָס איז אָהן איין ווייב דער
איז אָהן שמחה און אָהן תורה אָהן ברכה:

(ט) דער פּעס וואָס קען ריפּט דאָ חתונה וואָד דאָ גיידענע וואָד
ווייל דער וואָס הייסט נישט קיין ווייב דער איז אָהן שמחה און אָהן
תורה און ביידע דער תורה שטייט אז זי איז גלייכט דער פון גאָד. און
דאָ וואָד האָט ער חתונה וואָס דורך דעם וועט ער זוכה זיין צו דער
תורה וואָס זי איז חשיבֿער פון גאָד:

(י) דער פּעס וואָס קען מאַכט נישט צוויי חופּות און צוויי וואָד
עס שטייט אז דאָ האָט געוואָלט צו געבן, ערפילט דאָ וואָד:

(יא) דער פּעס וואָס קען שטעלט דאָ חופּה אונטער דעם הימל. דאָס
מאָכט מען איין הימל אז ווערע קינדער זאלען זיך שטערען אדאָ וואָ
דאָ שטערען פון הימל:

(יב) דער פּעס וואָס קען ריפּט אָהן הכנסת פּלה נישט הכנסת חתן.
ווייל עס איז געוועזן איין מלך אז דעם חתן האָט קען נישט געפֿהרם
צו דעם שווער גייר צו זיין פאטער:

(יג) דער פּעס וואָס קען איז מקדש מיט איין רינג. ווייל און איין
קייט איז דאָ פּוהל רינגען איינס אריין גיידענע און דעם צווייטען. און
דאָס איז געווען אז דאָ דורות וואָס גייען איינע נאָך דעם אנדערען זינגען
אָהן געשליפּט איינע און דער אנדערע אדאָ וואָ איין רינג און דער
קייט איינער ווערט געראכען פון דעם צווייטען איבער דעם איז ער מקדש
מיט איין רינג אז ער נומ אייר איין צווייטען אז זיאל זוכה זיין עס
זאל פון אייר אדאָס קוכען איין דאָר אז דאָ רינג זאל נישט איבער האָבן
ווערען פון דער קייט.

(יד) דער פּעס וואָס קען צו ברעכט איין גלאָ אונטער דער חופּה. דאָ
שמחה זאל נישט זיין און נאכדעם מען זאל זיך ערמאנען און קרן בהמ"ק.
(טו) נאָד איין פּעס וואָס דער חתן צו ברעכט איין גלאָ ביידע דער
חופּה דאָס ווייזט איין צייכען אז אפילו ער וועט חזי ויגדענע וועט איהם
העלפען תשובה אדאָ וואָ איין צו ברעכען גלאָ וואָס קען קען עס נאָד איבער
מאכען!

(טז) דער פּעס וואָס דאָ סעודה פון דער חתונה מאכט דער פאטער
פון דער פּלה נישט דער חתן. ווייל עס ווערט געברענגט און דער נקרא
דער וואָס איז פּעס פון דער סעודה פון חתן און ער איז נישט משכח
דעם חתן איז ער עובר אויף פינג קולות. איבער דעם ניהער נישט דאָ
סעודה צו דעם חתן נאר צו דער פּלה כדי מענטשען זאלען חזי נישט
גכשוד ווערען אין דעם איסור:

(יז) דער פּעס וואָס קען שטעלט דאָ חופּה אויף דעם שוהל הויף
און גענען דער לכה. ווייל דאָס אָרט איז היינטיג און דאָ לכה איז קען
אויף מקדש אז זי איז דאָ מקדש דאָ פּלה איז עס איין געדרישעלשע קדושה.
(יח) דער פּעס פון דעם מנהג אז קען מאכט איין סעודה מצוה מאכט
דער חתן ווערען איין מי שפירא און קען איז קנדר אויף תלמוד תורה און
אנדערע גורים ווייל עס ווערט געברענגט און קדוש געזעט איהם אבינו
האָט געמאכט איין סעודה ווען ער האָט אָנגעוויינט זיין וואָן יצחק האָט
דער

דער שאָן קקמאָנ גענוענען וואָס ער האָט גאָר גישט מנדר גענוענען פאר
הש"ת און דורך דעם איז געשעהן דער גיסין פון דער עקירה. איז קען
מנדר נדרים אויף צוקה געס זאל חזי גישט ויין קיין קמרוג:

(יט) נאָך איין מעס. ווייל מיר געפאָרן איז האָט מנדר גענוענען
קרבנות פאר דאָ קינדער נאָך דער סעודה ער האָט געזאָגט מאַכער האָבען
זיי געוואָרנט דורך דער סעודה איבער דעם דאָרף קען מנדר צוזאָ האָבען
מאכער האָט קען חזי געוואָרנט דורך דער שפּחה איז קען מנדר נדרים.
דאָס וואָס מען פאָסאָ בה"ב נאָך יום איז אויף איבער דעם זעלבען מעס:

(כ) נאָך איין מעס וואָס מען מאַכט יעדען איין מי שפּירה נאָך דער
סעודה. עס ווערט געברענגט אויף הקב"ה האָט געזאָגט אז וויאָ וועלען מאַכען
דאָס משכן וועט ער וויאָ זעבען דאָ ברכות אונז אז וויאָ האָבען דאָס
משכן געוואָרנט האָט ער וויאָ געברענגט זיך. יאר. יל. אויף דעמאלס
איז גענוענען דער גמר פון דער חתונה צווישן הקב"ה און דאָ יל. יל. יל.
און דאָ יל. יל. ווערען אָהן געברענגט פּלה און ער איז דעמאלס גענוענען דאָ
שפּחה פון הקב"ה איבער דעם איין מנדר אז מען מאַכט איין שפּחה
קען זאל גענוענען דעם גאנצען עולם:

(כא) דער מעס וואָס דער חתן געברענגט דאָ פּלה מיט איין דעם מנדר.
ווייל עס ווערט געברענגט אז איין אשה ניהער צוזאָ דעם סאָן דורך דרייַ
זאָגען דורך געלד און קסטר און ביאה. און דער גנאָר שטייט אז ער
האָט פערשפּרייט ויין מנדר אויף איהר האָט ער זיאָ שוין קונה גענוענען:
(כב) נאָך איין מעס. עס שטייט און דער גנאָר פרוכות אין סין
פון איין פרוכה וואָס איהר קומט איין פרוכה צוויי הנהדרט גלעזן אז זיאָ
גייט ארויס מיט איין צופאָענעם קאָפּ. איבער דעם גייט דער חתן
און דעקט איבער דער פּלה דעם קאָפּ. ער ווייזט מיט דעם אז זיאָ איז
איין פרוכה און איהר קומט איין פרוכה צוויי ונהדרט גלעזן:

(כג) נאָך איין מעס וואָס מען געברענגט דאָ פּלה מיט איין דעם מנדר
ווייל מען מאַהר גישט קוקען דער פּלה און פנים. און עס איז דאָ
פערשדענע קענשען וואָס קוקען אויף דער הנהגה וואָס וויאָ זענען ייִף
כהכונן צוזאָ קוקען דער פּלה און פנים צוויי. קען ארויס קומען דורך
דעם חזי איין מכלול ווייל מכלבא איז דאָ פּלה אָהן געציהרנט און צוויי
און שייַנערע מכלובים. האָט מען מנדר גענוענען צו איבער דעקען איהר
דאָס פנים:

(כד) נאָך איין מעס וואָס מען פאָדעקט דער פּלה דאָס פנים קען
ווייזט מיט דעם אז דער חתן מיינט גישט איהר שוויגרים נאר איהרע
קעשים מובים און איהר משפּחה אַוויאָ. וויאָ עס שטייט און פּהק שער
החן והכל היופי אשה יראת ה' היא תהרלל דאָס מיינט קען אז דער
חן און דאָס שוויגרים פון איין אשה איז גישט דער עיקר נאָר
יראת שמים איז דער עיקר:

(כה) דער מעס וואָס מען געוואָרנט דעם חתן דעם שפּחה וואָס קען
דיפט איהר אויף צוזאָ דער תורה מיט מיט און מאַנדלען ווייל אַהז
בעש"עפט אַוויאָ וויאָ חמא איין צייַכע אז קען איז איהר מוחל דאָ ונדר
און מאַנדלען איז איין פרי וואָס ויאָ ווערט צום פרייַקשען פארמיט אַוויאָ
זאל ער וואָה ויין מוליד צוזאָ ויין פירשט:

וכו דער מעם וואס אללע שידוכים געשעהן דורך איין שדכן ווייל
ס'זיך געפונען ביים יצחק אבינו אז ער האט גענומען רבקה'ן אז איין
גענומען דורך אלעערן. אזויא אויף ווען הש"ת האט גענומען דאס
צווא דאס ישראל אזוי אויף גענומען דורך משה רבינו ע"ה :

וכו איין מעם וואס דער חתן איז מקדש דאס פלה אונטער איין
חופה. ווייל מיר געפונען ביים דאס ערשטע קידושין דאס איז ביים סוף
תורה איז גענומען אונטער דעם בארג סיני אזויא וויא אונטער איין חופה :
(וכו) דער מעם וואס דאס ערשטע ברכות מאכט מען נאך דאס קידושין
אונטער ביים יעדער סוף דארף מען צום ערשטען מאכען איין ברכה ווייל
אז מען וועט פריי מאכען דאס ברכה טאמער וועללען זיין חרטה האבען
פון דאס קידושין וועט זיין איין ברכה רבקה :

(וכו) דער מעם וואס דער חתן אלץ מאכט נישט דאס ברכה נאר
איין פרעמדער ווייל ער איז איין טרוד וועט ער נישט קענען כחולין זיין :
(ול) דער מעם וואס דער חתן נאנט איין דרשה פאר דער חופה.
דאס איז איין צייכען פון טפן תורה. אונט דאס וואס דער ברוח אייבער
האכט דעם חתן אונט מיט דרשה דאס איז איין צייכען וואס דאס לוחות
זענען צווא בראכען גענומען :

(לא) דער מעם וואס דאס חתן פלעגט דעם מאג פון דער
חופה. ווייל דער מאג איז ביים נויא אזויא וויא יוהכ"פ ווייל מען פאר
נישט וויא דאס וואג :

(לכ) דער מעם וואס מען זענען אונטער דעם חתן מיט האפפען גלשה
קבלת פנים. ווייל פון אונטער און אז ער נעמט איין ווייב ברויף ער צווא
האפפען צווא הש"ת אז הש"ת וועט איהם כחולין זיין פרנסה :
(לד) דער מעם וואס מען פירט צום ערשטען דעם חתן אונטער
דער חופה דער גאנץ ברענגט מען דאס פלה ווייל מיר געפונען אזויא
ביים חתן תורה צום ערשטען איז געקומען הש"ת אויף דעם בארג סיני
נאך דעם זענען געקומען דאס ישראל :

(לה) דער מעם וואס מען שטעלט דאס פלה אונט דער רעכטער נייט
פון חתן. ווייל עס שטייט אונט פסוק נצבה שגל לימינה זענען דאס סוף
ווערשטע פון דעם פסוק בלה' אז נא דארף צווא שטיין אונט דער רעכטער זייט :
(לו) דער מעם וואס מען קנישט אויף אללע קנישען פון דעם חתן אונט
פלה פאר דער חופה כדי עס זאל זיין נישט שאפען קיין שום בישוף דו :
(לז) דער מעם וואס דאס אונטער פיהרערס רינגלען ארום מיט דער
פלה דרייט מאהר ארום דעם חתן. עס שטייט אזויא אונט פסוק אז דאס גלשה
רינגלען ארום דעם זכר :

(לח) דער מעם וואס מען פלעגט אויף דאס האער פון דער פלה
פאר דער חופה ווייל הקב"ה האט תורה אויף געפלאכטען אונט און געזעהן
איינער ער האט זא געברענגט צווא אדם הראשון :

(לח) דער מעם וואס מען קלייד און דעם חתן פאר דער חופה איין קיסעל.
עס שטייט אללע צייטען וואלדען זיין ריינע קליידער ווייס ער זאל געדענקען
און דעם מאג פון שטארבען אונט ער זאל נישט גיך זאנען דאס מאנט
פון דער וועלט :

ולמס נאך איין מעם וואס דער חתן גייט און איין קיטעל. דען עס שטייט אז דרייזא מענטשען איז מען מוחל וויערע ווגד. און איינער פון זייא איז א חתן. און עס שטייט אז איינער ווגד וועללען פאר געבען ווערען וועללען זייא ויין ווייס וויא שטעה איבער דעם גייט ער און ווייטע ברייט :

ומו דער מעם וואס מען גוט אונטער פיהרערס פאר דעם חתן און דער פלה מיר געפונען אז אדם הראשון האט אויף געהאט אונטער פיהרערס מיכאל און גבריאל און בייא פון חתן וואס געווען משה און אהרן אונטער פיהרער :

(מא דער מעם וואס דער חתן געזאגלט פאר שרייבען דוא כתובה. אזויא געפונען מיר אז הקביה האט געזאגלט משה רבינו פאר דעם שרייבען דוא כתובה דאס פאלט האט געהערט צוא איהם :

(מב דער מעם וואס דער חתן וואס איין דרשה און מאג פון דער חופה. ווייל עס שטייט און דער גברא דער וואס גוט ויין מאכטער פאר אייז ער איז גלייך וויא ער וואלט זיא געפינדען און געגעבען פאר איין לייב איבער דעם זאגט דער חתן איין דרשה ער ווייזט אז ער איז גיטט קיין עיה נאר איין בר אורין :

(מג דער מעם וואס מען גוט דעם חתן און דעם מאג פון דער חתונה כתובות און מען ריפט דאס דרשה געזאגט ווייל דער חתן איז געלעבניט צוא איין מלך און דוא פלה צוא איין מלכה. אזויא וויא איין מלך דעם מאג וואס מען קריינט איהם שטענקט איהם ועדער מיינעט געזאגטען אזויא אויף גוט מען דעם חתן וואס איז גלייך צוא איין מלך געזאגטען :

(מז דאך איין מעם געפונען מיר אין ווהר הקדוש געשטען הקביה איז געזאגטען צוא דוא אומוט וויא וואללען געמען דוא תורה און וויא האבען גיטט געוואלט און ער האט זיא געגעבען דוא ישראל האבען אדלע אומוט געשטענקט כתובות דוא ישראל און איין חתן איז גלייך אזויא וויא דוא יעל. דעמאלט ווען זייא האבען מקבל געוועזען דוא תורה שטענקט מען זייא אויף כתובות :

ומה דער מעם וואס דוא כתובות געהערען צוא דער פלה ווייל מיר געפונען אבררם אבינו האט געזאגט וחייה נפשי בגלגל איז דער פלשט מען וועט מיר געבען כתובות דורך דיר איבער דעם געהערען דוא כתובות צוא דער אשה :

ומה נאך איין מעם וואס מען גוט דוא כתובות צוא דער פלה ווייל עס שטייט אז מען האט הנאה פון דער תורה גייט מען פון דער וועלט. גיט מען דוא כתובות דער פלה אז דער חתן זאל נישט הנאה האבען פון דעם שר פון דער דרשה :

(מח דער מעם וואס מען גיבט דעם כוס של ברכה אויף דער ערד. דאס איז איין סימן ברכה אז הקביה זאל זייא משפט ויין ברכה :

(מח דער מעם וואס געשטען מען מאכט דאס בצה שטענצעל שרייט מען שבת. שבת ווייל אלעס וואס מען איז זיך נהנה בייא איין חתן לעריינט זייער אויס פון כתובות און דוא תורה איז געגעבען געווארען און שבת, איבער דעם שרייט מען שבת כרי עס זאל ויין איין רמו אויף כח. נאך

דעם זעצט מען אים בחורים צו ווייזען אז דער חתן איז אויס געוויילט געווארן פון דא בחורים:

נח דער מעס פון דעם מנהג וואס גאך דער חופה מאנצן אלעס הייבער קענין דא חתן פלה און זיין פראגן אין דער האנד איין געבאקעניס קאכען און זיין זאגן צום חתן וואס ווילסטו דא צו דא חלה אדער דא פלה. ווייל עס ווערט געברענגט און דער גמרא און ארץ ישראל אז א חתן האט דאזיגן געהאט האט מען איהם געזאגט. 'מזא' אדער 'מוציא' איבער דעם פראגען אויף דא אלעס ווייבער דעם חתן וואס ער וויל צוה ווי ער דא פלה וואס דאס איז 'מזא' זוי ווייז, עס שטייט מצא אשה קצא טוב. צוה ווי ער דא חתן וואס איז מצא איבער דער חלה מאכט מען חמוציא. מען זאגט דאס זיין רבן ווייל מען וויל נישט ארויס רייזען קיין שטעטל פון מיר:

(נח דער מעס פון דעם מנהג וואס מען לייגט פאר דעם חתן און שבת גאך דער חתונה דא פריש וואכערס, וואן בא גימט דאס איז מען מאכט איין גאנצן סוף אז דא אלע חופה ווין, עס זאל פון זיין ארויס קומען גאנצע דורות זיין זאלן זיין צדיקים אזוי ווי יצחק און רבקה:

נח דער מעס פון דעם מנהג וואס דא סעודה פון דער חתונה איז גאר בייא נאכט ווייל דא ערשט סעודה וואס איז געוועזען בייא יעדע פון א חתונה איז געוועזען בייא גאנצע יצחק אבינו האט חתונה געהאט מיט רבקה'ן. ווייל אבינו דער קעניג פון אברהם איז געקומען מיט רבקה'ן פאר נאכט ביי עס איז געוועזען דא סעודה איז פאר בייא געגאנגען איין צייט אז ווען עס איז שוין געוועזען דא חתונה איז געוועזען שטעט בייא נאכט: (נח גאך איין מעס געגאנגען מיר בייא עקב אבינו איז אויף געוועזען דא סעודה פון דער חתונה בייא נאכט:

(נח דער מעס פון דעם מנהג וואס דעם חתן מוהן אהן דא אונטער פיהרערס דא גל ווייז. ווייל איין חתן איז געגלעכט צוה איין סוף אזוי ווייז מען קלייד אהן אהן אזוי אויף איין חתן:

(נח גאך איין מעס וואס ער קלייד זיך גיט אליין אהן. ער זאל זיך ערמאנען און שטארבען ווארט איין כת מוהן אויף אהרע אהן. און דורך דעם וועט ער קלייד מוהן:

(נח דער מעס וואס דער פאטער און דא מוטער און אלע גרעסע צייט פון דא קינדער גענומען דעם חתן און דא פלה פאר דער חופה ווייל דעמאלס איז דא בעדע צייט פאר דעם גענומען אויף פאר דעם וואס ווערט געברענגט אז דא פריש וואלען פריש ווערען. ווייל וויא האבען דעמאלס אפגאבע הערצער וועללען זיין עהרניגט און וון האבען אז דא פריש וואלען קינדער ווערען. אזוי וויא דא אלעמען גענומען דא קינדער ערב יודא'ס פאר נאכט איז אויף איבער עס געלען מעס ווייל זיין געברענגט דעמאלס מיט איין צובראכען הארץ גען דא פריש געדער חל ווין:

(נח דער מעס וואס עס ווערן מיט פריש גענומען מיט דעם חתן צוה דעם דאס. ווייל מיר געפונען אויף בייא מוהן חתן איז הקב"ה ארויס געגאנגען אויף דעם באגן סיני מיר פריש מוהן פאטער מלאכים:

(סג) דער פּעם פון דעם וואס דוא וועלסט איז מ'דאנקט אז דוא חתן ב'לה
 זינען צוא דער חופה אז וויא וואללען צוא אפערשטען גיין מיט דעם
 רעכטען פוס. אזוי אויף ריפּט אויס דער שמש מיט דעם רעכטען פוס. דאס
 איז איין גינדענדיש אז פון אצונד ארן וואל ער ויף אויס קרויבען דעם
 רעכטען וועג גיטש דעם לינקען דיו. אויף איז עס איין סימן אז ער וואל
 שטארקען דאס רעכטע איבער דעם לינקען :

(סד) דער פּעם וואס מען לינגט דוא כתרובת אונ ער דער חופה אונ
 מען גוט יא דער ב'לה כ'די דער חתן וואל הערען וויא מען לינגט אויס
 דוא כתרובת מיט דוא קננים אונ אויף וואס פאר איין אופן ער איז ויף
 מתחייב דוא כתרובת אויב ער בעשטייט אויף דעם. אונ מען גוט דוא
 כתרובת דער ב'לה יא וואל היינען דוא כתרובת ווייל מען מאכט גיטש
 וואונען מיט איין ווייב און א כתרובת. עס איז גלייך אזויא וויא מען לינגט
 אויס איין שטר פאר דעם לוח אידער מען גוט געלט אזויא אויף געזאגען
 מיר בשרית דוא ישרא'ל נעמען געשטאנען אויף דעם בארג סיני איז צוא
 וויא געקומען משה ברניו אונ האט זיא אויס געזעכט וואס וויא
 האבען צוא פאדערען ויף בייא הקב"ה אזויא וויא עס שטייט וואסם הדינו
 לי כ'ב'רת כ'תנים ונ' :

(סה) דער פּעם וואס מען לינגט דוא כ'רובת צווישען ברכת אירוסין
 אונ ברכת נישואין מען וואל מאכען צווישען זיא איי הק"ה כ'ר סעי וואל
 וויסען אז פריי איז געווען דוא ברכת אירוסין אונ אצונד איז ברכת נישואין :

דער פּעם פון דוא כ'נדים אונ ראש חודש :

(א) דער פּעם וואס ווייבער שותן זיט זיין מליקה אונ ר"ח ווייל
 וויא האבען זיט געוואלט געזען ווער ציריג צוא באשט דאס ענין האט
 זיא הקב"ה געזען ווער שטר וויא וי"ע א' ה' וי"ע. ר"ח. אונ ווייב
 זיא דארען געזען ווער ציריג צוא דעם מ'רת השכן אונ דאס כ'שכן
 איז אויף גע'מילט געווארען אונ ר"ח זיין וואס דער חודש איז דער ערשטער
 פון אלע חדשים איבער דעם היט מען וויא געזען י"ח אלע חדשים
 (ב) דער פּעם וואס אונ ר"ח איז נאר איין מ'רג גיטש דיו חוב איבער דעם
 וואס מען גיטש גומר דעם ח'ל עס וואל ויין איי היפר :

(ג) נאך איין פּעם וואס אונ ר"ח איז מען גיטש גומר ח'ל ווייל דעם
 פאג איז מען מוחל דוא עונות אזויא וויא יוה"כ. מען זאגט וסן בפרת
 לכל הולדות איבער דעם איז מען ג'ש גומר דעם ח'ל :

(ד) דער פּעם וואס מען לינגט אב דוא תפילין אונ ר"ח פאר כוזה
 ווייל אונ דער שטיע פון כוזה זאגט מען אונ דער קדושת ב'ר איבער
 דעם איז גיטש ג'יף אז דער ב'ר פון תפילין וואל מען גיין אויף דעם
 קאפ רשעת מען זאגט ב'ר עס וואל גיטש ויין צווייא ב'תרים זיא זאמען
 (ה) נאך איין פּעם וואס מען לינגט אב דוא תפילין פאר כוזה. ווייל
 זיא כוזה איז גלייך צוא יום וואס יום איז איין אות איבער דעם
 איז

אין גלייך און קען מאכט היפר קען זאל גיט האבען אויף ויך דעם אונד פון הייליג :

(ו) דער מעס פון דעם סנהג וואס דא קינדער ברענגען געלט דעם מלמד און ריח קען ריפּט עס ריח געלט. ווייל מען זאגט און ריח זמן בפרה לכל תולדותם אין דאס געלט איין בפרה פאר דא קינדער

(ו) דער מעס וואס ריח גיט ווערט גערופען חדש אביב ווייל גיט אין דער עלצטער פון אלע חדשים און יאהר און דא ריח פון אביב אין אביב יב דער עלצטער פון דא צוועלף חדשים :

(ח) דער מעס וואס קען מאכט סעודה ריח. פאר איין זכר וואס קען האט געמאכט איין סעודה פאר דא ערות וואס געקען געקוקען זאגען אין וויא האבען געווען דעם חדש :

יט) דער מעס וואס קען מאכט פאר קינדער און דיג בעסער איין פאלער בויגען. ווייל דער מאג אין דא יאהר ציט פון דעם הייליגען תנא רי שרען פון יוחאי. און דא אלע יאהרען וואס דער תנא האט געעט, האט קען גיט געווען קיין רעגען בויגען. איבער דעם מאכט קען איין סיין און דעם מאג פון ויין הספקות וואס קינדער האבען איין פאלער בויגען :

(י) דער מעס וואס קען ריפּט דעם אכערען מאג פון ריח סיון יוחס מאג ווייל דעם מאג האט קען געמאכט דא יוכען פאר מיוחסים קען האט ציאל געזאגט וואס תהיו לי וגוי קדוש :

(יא) דער מעס וואס קען עקס מצות און פסח זשי. ווייל און דעם געברענגט מאג האט ויך אויס געלאזט ציאל דא יסאג, נאם גענען ארויס געמאכען פון מצרים דא קיכלעך וואס ציאל האבען ויך מיט געטקען און דאס אין געוועזען סנהג מאכט קען וועגען דעם איין זכר :

(יב) דער מעס וואס און ריח תשירי געמישט קען גיט קיין ריח ווייל עס שטייט בבכא דיום חנינו דאס מיינט קען אז דער דוש תשירי בארף צוא ויין פיר הוילען פון דא סלאכים אויף פאר דעם שש :

(יג) דער מעס וואס דער חדש דשון הייבט כרשון ווייל עס ווערט געברענגט און סדרת תנחומא אין פון דער צייט וואס עס אין געוועזען דאס סנהג אין גגור געווארען אז עס זיג אייביג ויין רעגען פערציג מאג פון דעם חדש אהן איבער דעם הייבט ער כר דאס אין מיכש איין סראפען : ויך דער מעס וואס דער חדש חשון הייבט בול. ווייל און דעם חדש האבען שוין דא ברכות גיט צוא עקען און פערלד בארף קען שוין אויס צוא מילשען און דער היים פון וויא עקען איבער דעם הייבט דער חדש בול דאס אין טייקש אויס מיטש :

(יד) דער מעס פון דעם סנהג וואס קען שטייט געטעט קען געמישט ריח ווייל דאס אין געלעכטיגט צוא דעם וואס קען האט מקדש געוועזען דעם חדש פאר צייטענס און דאס האט געב ויכט צוא ויין קען זאל שטיין. איבער דעם געמישט קען ריח אויף ששעגערקער היים :

(טו) דער מעס פון דעם סנהג וואס קען פאקס אלע ערב ריח און קען זאגט יחיד. קאן בוייל און עריח פאר גיט מען דא זכר פון באנגען יחיד :

(יו) דער מעס וואס קען עקס און חכמה, עזר בקבט צאלע מיני פירות ווייל

ווייל אונ חמשה עשר איז ריה אויף דאס בייקער אונ אויף דאס פירות
איז פאר ניין זכות אז מען מאכט איבער וויא איין ברכה:
(יח) דער מען וואס מען זאגט נאנט דאס אלץ דאס קאפיטעל דוד
ד' אורי וישעי ווייל דער קדוש זאגט אורי מיגט מען ריה וישעי איז יוהנא
ממי אירא פהור. אויף שטייט דאס דאס האמנתי דאס איז דאס אותיות
אלץ אויף שטייט פי יצפנני ברכה ניין דאס אויף סוכות:

דיא מעמים פון מ'ית אונ ציצית:

(א) דער מען פון מ'תג וואס מען לייגט גישט קיין מ'ית ביו נאך
דער חתונה ווייל לעפען דעם פ'תג פון גדילים תעשה דף שטייט פי יקח
איש אשה חתונה:

(ב) נאך איין מען שטייט אונ דער נקרא אפגא האט געזעהן וויא
איינער לייגט גיט קיין מ'ית איבער דעם קאפף האט ער געזאגט דאס
קאמט נאך גיט חתונה געהאט:

(ג) דער מען וואס מען גייט דעם מ'ית איבער געלייגט אויף דאס
אקעלען אונ מען ה'ל ויה גישט איין אונ גאנצען מיט דעם מ'ית ברי עס
זאל אויס קוקען צוויי ציצית פון כארענט אונ צוויי פון אונקען איז ער
זאגט גערינגעלט מיט מ'תג אבער אז ער וועט נ'ך איין היילען וועללען
אויס קוקען אלע ציצית פון פארשטען:

(ד) דער מען וואס מען מאכט איין עטרה אונ מ'ית אויף דעם ארם
פון קאפף ברי עס זאל אויס קוקען שטענדיג דאס ניין אויף דעם קאפף.
אזויא וויא מיר געפונען דאס ברכעסער פון משכן אונ דאס ירעות זענען
אויף געוועזען געצייכענט ברי מען זאל וויסען דאס ירושה אדער דאס ברכעס
וואס עס איז געוועזען איין מאהל אויף דער רעכטער ניין זאל שטענדיג
זיין אויף דער רעכטער ניין. נאך איין פשוטער מען איז אז דורך דער
עטרה וואס ווא איז שטענדיג וועט נ'ך דער מ'ית גישט אראפ רוקען
פון קאפף:

(ה) דער מען אז מען מאכט אהן דאס ציצית זאגט מען שויתי ד'
לנגדי המיד. ווייל אונ דאס ציצית איז דא דער שם הוייה אחר. אונ
דער ערשטער חז"ל מאכט מען זיבן ברכות אונ דער צווייטער אכט איז
י"ה אונ דער דריטער עלף איז רה אונ דער פערטער דרייצען איז
הוייה אחר:

(ו) נאך איין מען ברי מען זאל גישט מ'ית דעת ניין אונ ער זאל
אונ זון האבען צומאכען דאס ברכות אונ דאס חז"ל אזויא וויא דער
דין איז וועגען דער מ'תג פון ציצית:

(ז) דער מען וואס מען ריפ'ט דעם לאנגען פאדעם פון ציצית שטש
אזויא וויא דער קהל שטש איז געמאכט אויף דעם אז ער זאל צווא זאגן
זעמען אלע שטאט לייט צווא יעדער דבר מצוה אזויא אויף דער פאדעם
דינגעלט ארם אונ געמקט צווא זאגן אלע פערס דורכ דעם ווערט
דאס א מ'תג ציצית:

(ח) דער מען פון דאס וואס זענען קוקען אז יעדער פאדעם זאל
זיין

זיין געקרייט פון אַקט פּערדס אזוי וועט זיין אונ זעכער ציצה פיר אונ
זעכציג פּערדס איז בסיח אונ אלע פיר ציצות צוויי הונדערט נעכס אונ
פינפציג פּערדס. דאס איז איין קמו אויף דא בלפּ הקדש וואס זיין זענען
אויף צוויי הונדערט נעכס אונ פינפציג :

(ט) דער מעס וואס מען בייסט אפ דא עקן פון דא ציצות מיט
דא ציין נישט מיט קיין מעסער ווייל דא ציצות זענען איין הייליגע זאך
אונ פאסן שטייט לא תניף עליהם ברזל. דאס מיינט מען אז ביין
א הייליגע זאך מאכט דא נישט אויף הייבען קיין צייען :

(ו) דער מעס פון דעם וואס גשעת מען זאגט דא פלשה פון ציצות
נעכט מען דא ציצות איבער דא אוינען אונ מען קישט זיין ווייל עס
שטייט אונ פאסן והיו לכם לציצות אונ ציצות איז מיינט קנעקען ער זאל
זיין אהן קנעקען. אונ דאס איז איין סגולה צו יקראת שמים. אויף איז
דאס איין סגולה עס זאל שטעלען דעם בעס :

דער מעס פון א יולדות אונ דא קינדער :

(א) דער מעס פון דעם מנהג אז דאס ווייב איז א יולדות נאך דעם אז
זי קוקט אונ שוהל אריין ריכט מען אויף דעם מאן ער זאל עולה פורה
זיין. ווייל דא אשה איז מחויב צו ליבען הש"ת ווייל זי האט גשלוס
געווינען אונ דער מנהג איז אז גשעת מען איז עולה לתורה אפ צו זענען איין
שבת והוויה מען זאל פאקס מאכען דאס נס. אונ אז ער זאגט ברכי די
המבורך גוש ער אפ איין שבת. אונ ווייל איין אשה לינט נישט אונ דער
תורה. איבער דעם גוש דער מאן איין שבת פאר איהר :

(ב) נאך איין מעס וואס דיא יולדת גייט אן שוהל אריין אונ שבת
ווייל דא יולדות איז געוועזען אונ איין סגולה דארף זי צו מאכען ברכת
הגומל אונ דעמאלס ווען דאס בית המקדש איז געשטאנען האט זי געפאנגען
איין קרבן יולדות אין היינט וואס דער מאן איז עולה לתורה איז גלייך
וויא ברכת הגומל :

(ג) דער מעס וואס מען היט דיא נאכט וואס גיהער צום אכשען מאן
מען רופט עס דיא וואך נאכט ווייל עס שטייט ואתה את בריתי תסמור
אז גשעת דעם ברית ברית צו זיין שפירה :

(ד) נאך איין מעס וואס עס איז איין מנהג צו הישען דאס קינד
אונ דיא יולדות אונ דער וואך נאכט. ווייל דיא נאכט איז עלול אז דאס
קינד זאל דו גיוק ווערן ווייל דער שוין איז ויך סתכיון ער זאל שוין
טאקן. ווייל איהם איז נישט ליב דיא מצוה פון מלה ווייל דורך דער
מצוה פון מלה ווערען דא וישאל גיצול פון גיהנם :

(ה) דער מעס וואס דא קינדער גייען קיש זייען צו דער יולדות
דא נאנע אכט כאט אונ מען סהיילט זיין ויסע שפיען ווייל דאס קינד
איז איבער דער גאנצער גייט אונ איין כפנה אזוי וויא עס ווערט געפאנגען
אונ וזהר בקדוש. איבער דעם ליינט מען קיש מען זאל פאר טרייבען דיא
פזקים אונ דער מעס פון קליינע קינדער ווייל זיין האפען נישט קיין וואך
אונ מען סהיילט זיין שפיען זיין זאלען ויך געווינען צו קוקען :

(ו) אויף איבער דעם מעס הענגט מען אויף דא ווענטאג אויף דער קהיר
ווייל

בְּלִמְעָדָהּ אִם שָׁמוֹץ פֶּן אִי־לִדּוֹת וְהָאֵם שְׁמִיטָה שִׁיר לְמַעֲדוֹת וְיִיֵּל עִם שְׁמִיטָה הִי יִשְׁמְרָה מִכָּל רַע וְגו' אִיז עִם אֵיין סְגוּלָה עִם זֶל פֶּאָר מְרִיבֶען דִּיא מוֹיָקִים :

(ח) דָּער פֿעם פֿון דָּעם אָז ער וויל אֵיין נָאָמֶען גַּעבֶּען וְיִין סָאָקטער וְהָאֵם וְיָא אִיז אִיהֶם גַּעֲאָרֶען גַּעוואָרֶען לִמְדוּט גוֹט ער אֵיין נָאָמֶען שְׁבַח בְּשִׁעַת ער אִיז עוֹלָה לְתוֹרָה וְיִיֵּל עִם שְׁמִיטָה אִם פֶּסַח קֶען וְנֶעם דִּיךְ רופֿען אֵיין גִּיעֵם נָאָמֶען אִשֶּׁר פִּי ד' יִקְבְּנוּ פִי ד' דָּאם מִינֵט מֶען רוא תִּנְיָה :

(ח) דָּער פֿעם פֿון דָּעם אָז מֶען גַּענִקְשֶׁט רוא קִינְדֶּער לִינֵט מֶען אַרױף רוא הַאָנֵד אױף דָּעם קֶאָפֶּה פֿון קִנְדֶּר וְיִיֵּל עִם שְׁמִיטָה אִם פֶּסַח וְיִשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָדוֹ וְגו' יַעֲקֹב אָכִינוּ הָאֵם אַרױף גַּעֲלִינֵט וְיִין הַאָנֵד אִם דָּער נָאָד שְׁמִיטָה ער הָאֵם זִיָּא גַּעֲקֶנְטֶשֶׁשׁ :

(ט) דָּער פֿעם פֿאַר וְהָאֵם אֵיין סְמֹר גוֹט מֶען אֵיין נָאָמֶען בִּידוֹר , וְיִיֵּל עִם שְׁמִיטָה אִם פֶּסַח כִּי דוֹר תְּהַפּוּכֹת הִמָּה :

(י) דָּער פֿעם וְהָאֵם מֶען רופֿט אֵיין קִינְדֶּר אַ'טֶער אָדער אַלְטֶע בִּיָּא דָּעם וְהָאֵם הָאֵלֶּט זִיךְ גִּישֶׁשׁ קִיין קִינְדֶּער רַחֲלִי בְּרִי מֶען זֶל פֶּאָר הוֹיִלֶען וְיִין נָאָמֶען דָּער שָׁפֶן זֶל גִּישֶׁשׁ הַאָבֶען קִיין סָאָבֶט עֲהֶם שְׁלֶעֶכֶסֶם צוֹא מוֹהֵן :

(יא) דָּער פֿעם פֿון דִּיִּים וְהָאֵם אָז דָּאם קִינְדֶּר הִיבֶט אָהֵן צוֹא לַעֲרַנֶּען אִיב פִּהֲרֶען עִם דָּער פֶּאָטוֹר אִם רוא מוֹשֶׁר אִם תִּדֵּר אֲרִיין אִם זִיָּא גַעֲדֶעקֶט אִיהֶם דָּאם פֶּנִּים ער זֶל גִּישֶׁשׁ וְעָהֵן בִּיין דִּבֵּר טַמָּא וְיִיֵּל דָּער קֶאָן וְעֶרֶם גַּעֲרֶעכִינֵט גְּלִיף ער אִיז מְקַרִּיב אֵיין קֶרְבֵּן אִם ער בְּרַעֲנֶגֶט אֲרִיין וְיִין וְהָאֵם אִם אִם צוֹא פִּלִּיגֶעל פֿון דָּער שְׁכִינָה אִיבֶּער דָּעם מוֹ מֶען גִּוָּה וְיִין אִיהֶם אָפֶּ צוֹא הִסְטֶען פֿון אִיבֶּר טַמָּא , נָאָד דָּעם בְּרַעֲנֶגֶט מֶען אֵיין מֶאֱוִיִּל פֿון אִיב אִם דָּער מִלְּמֵד לִינֵט אִיהֶם פִּיר אִיב וְכו' אִם דָּאם קִינְדֶּר זָאָט נָאָד נָאָד דָּעם מִלְּמֵד , נָאָד דָּעם לִינֵט ער פִּיר תִּשְׁרִק אִם דָּאם קִינְדֶּר זָאָט נָאָד דָּעם לִינֵט בְּעֵן אױף דָּעם מֶאֱוִיִּל אִיבֶּער הָאָנִיק אִם דָּאם קִינְדֶּר עָסֶט פֿון דָּעם הָאָנִיק אֲזוּיָא וְיָא עִם שְׁמִיטָה אִם פֶּסַח עִם וְנֶעם מִינֵט רִיד זִים וְיִין צוֹב מוֹיֵל אֲזוּיָא וְיָא הָאָנִיק , אִם עִם אִיז אֵיין סְגוּלָה מֶען זֶל פִּהֲרֶען דָּאם קִינְדֶּר אִם ער־ח אָדער אִם רִח־ח סִינֵן וְהָאָבֶען דָּעם טָאָן וְהָאֵם ער בְּרַעֲנֶגֶט דָּאם קִינְדֶּר צוֹם לַעֲרַנֶּען אִיז גַּעֲרֶעכִינֵט פֶּאָר הִשְׁתִּית אֲזוּיָא וְיָא דָּעם טָאָן וְהָאֵם דוֹר וְיָדֵעוּ וְעָנֶען גַּעֲשִׁמָאָנֶען אִם חוֹרֵב נָאָד דָּעם גַּעֲרֶעכִינֶען דוֹר פֶּאָטֶער אִם מוֹשֶׁר דָּאם קִינְדֶּר פֶּאָר יַעֲדֶען אִיבֶּען מֶאָן בְּרִי וְיָא זֶלֶלֶען עִם גַּעֲנִשְׁשֶׁן אִם וְיָא זֶלֶלֶען זוֹכָה וְיִין עִם בְּגֶדֶל צוֹא וְיִין לִתְּרָה וְלִחְוָפָה וְלִמְעִשִׁים מוֹכִים :

(יב) דָּער פֿעם פֿון דָּעם וְהָאֵם דָּאם קִינְדֶּר תִּיבֶט אָהֵן צוֹא לַעֲרַנֶּען וְיָקֶרָא אִם מֶען מֶאָבֶט אֵיין סְעוּדָה אִם דָּאם קִינְדֶּר זָאָט אֵיין דְּרִשָּׁה אִם יַעֲדֶער בְּעִנְשֶׁשׁ דָּאם קִינְדֶּר וְיִיֵּל עִם וְעֶרֶם גַּעֲרֶעכֶט אִם קֶרֶשׁ אֲזוּיָא וְיָא דוֹר קֶרְבָּנוֹת וְעָנֶען בִּיין אֲזוּיָא וְעָנֶען דוֹר מִקְדָּשֶׁר בִּיין פֶּז וְיָנֵד זֶלֶלֶען קוֹפֶען רִינֶע אִם זֶלֶלֶען לַעֲרַנֶּען אִם רִינֶעֶם , אִם דָּער כֶּהֱן וְהָאֵם דָּאם עֲרִשְׁשֶׁע קֶאָרֶל מְקַרִּיב גַּעֲעוֹנֶען הָאֵם גַּעֲמָאָבֶט אֵיין סְעוּדָה פֶּאָר זִינֶע בְּרִידֶער אִם גִּישֶׁשׁ בְּרִידֶר :

(יג) נָאָד אֵיין פֿעם וְהָאֵם מֶען הִיבֶט אָהֵן צוֹא לַעֲרַנֶּען מִים קִינְדֶּער וְיָקֶרָא

נִקְרָא וַיִּוִּל דָּוָא אֵלַיךְ פֿון וַיִּקְרָא אִיז קִיין אִיז דָּאס אִיין רָקִיז אִיז מִיט קִינִיעַ
קִינִיעֵר וַיִּיבֶט מִעַן אֵהָן דָּא צווא לִעֲרָנען :

דער טעם פון דוא מנהלים ביא דער סעודה און ביא דעם וויין :

(א) דער טעם פון דעם וואס אז מען טרינקט איין כוס און אז עס בלייבט
איבער און דעם כוס אביסלעל כשזוה ניקט מען צוא אביסלעל פון פלעסלעל
און דער נאך ניקט מען צוריק. ווייל דאס וואס מען טרינקט פון כוס ווערט
דוא רעכט וואס עס בלייבט איבער און כוס פֿרום און מען טאמער
נישט מאכען קיין ברקה צוא א דבר מצוה פון דער מִשְׁקָה. איבער דעם
זאז ער וועט דאס צוריק ניקען און פֿעשעל אריין וועט ער מאכען און
נאנצען פון פלעסלעל פֿרום איבער דעם ניקט מען אביסלעל צוריק און כוס
אריין מִיט דעם פאר רעכט. ער דעם פֿנס און עס אִיז און נאנצען שוין
ראוי לברקה :

(ב) דער טעם וואס מען צייכענט מלעדנדקע בלים נישט קיין פֿליישענע
ווייל עס שטייט ובחריצי החב :

(ג) דער טעם וואס ביא יעדען עקען גוז מען ואלץ ווייל עס שטייט
עד כל קרבנות הקריב מלח ביא יעדען קרבן ואל מען קריב ויין ואלץ
און דער כוס אִיז גלייך צוא אִיין מִיבֶּח און דאס עקען צוא אִיין קרבן
איבער דעם כוס ויין ואלץ ביא יעדען טוט :

(ד) דער טעם פון דעם וואס מען מִיכט איין סעודה אז דאס קינד
ווערט אִיין בר עושין ווען ער ווערט אלט דרייצען יאָר. ווייל ער ווערט דעמאלט
אִיין נאנצער קענש ער גייט ארויס פון פאטערס רשות און איבער דעם
זאגט ער אִיין רִשְׁתָּה עס ואל הייסען אִיין סודת מצוה :

(ה) דער טעם וואס אז מען צוא שנייט ציפערס שנייט מען און דער
זייט נישט פון קיפּה ווייל און ציפערס אִיז דא אִיין ניקט צוא שנייט מען
אין דער זייט גרי דער גיפּט ואל ארויס גיין :

(ו) דער טעם וואס מען לאזט איבער שיריים פון יעדען עקעי. עס אִיז
גלייך צוא פֿאה וואס מען אִיז מחיוב איבער צוא לאנען און עק פֿעלד אויף
עס ואל קאנען דוא ברקה אויף וואס חל צוא ויין :

דער טעם פון פסח שבעות סוכות הדור שמע שות :

(א) דער טעם וואס מען וואגט נישט לכה דודי אז עס געפאלט יום
און שבת ווייל עס אִיז אִיין שאנר פאר יום אז מען וואגט פֿני
שבת גקבלה :

(ב) נאך אִיין פעם וואס מען וואגט נישט בכה מדליקין און יום
אז עס געפאלט און שבת. ווייל מען קען נישט וואנען עשרתם ערבתם
ווייל מען טאמער נישט געמען קיין מעשר און קיין ערוב און יום :

(ג) דער טעם פון דעם כִּנְיָה וואס דרייט קאמל און יאָר עקט מען
קרעפלעך

קִרְעַת־פָּתָח פורים עוֹלָה־כֹּהֵן הוֹלֵלֵנָה רָבָא. וַיִּיד דּוּא מַעַן וְעָנֵן אַזּוּ וַיֵּא
יֵרֵם מִסְּמָעָן אִין מְרֻנְקֵן אִבְעֵר. מִיִּין יוֹם אִין עִם נִישְׁמָה דָּעֵן מַעַן מִדָּחַן
אִין מְלָאכָה אִין דּוּא מַעַן אִין מַעַן מַעַן הַאֲדָלְעוּ אִין דְּעֵר יוֹם בְּעֵת־אֶשְׁתֵּן
אִין דָּאס וַיִּיקֶם מַעַן אִין עִם שְׁמִיטָה וְלִמְחַת בַּחֲדָה דְּרִשְׁנוּ אִין־עֵר
הוֹלִינֵעַ חֲכָמִים אִין עִם אִין נִישְׁמָה דָּא מִיִּין שְׁמַחָה גָּאֵר מִסְּמָעָן פְּלִישׁ אִבְעֵר. עִם
אִין דּוּא דְּרִיבֵּי מַעַן הוֹיֶקֶם עִם נִישְׁמָה מִיִּין חֲגִי קוֹחֶם צוּא בְּעֵת־אֶשְׁתֵּן
דָּאס פְּלִישׁ וַיֵּא מַעַן עִקֶּם מִאֲבָט מַעַן קִרְעַת־פָּתָח וַיֵּא פֻּן אִיוֹנֵן אִין
מִיִּין אִין דְּעֵר מִסְּמָעָן אִין פְּלִישׁ :

(ד) דְּעֵר מַעַן וַיֵּא עִם אִין בִּיבֵי וַיִּיקֶם אִין מְלָאכָה אִין מַעַן בִּיבֵי
מִצּוֹת וַיִּיקֶם אִין דּוּא שְׁמִיטָה אִין דּוּא קְרוֹכִים אִין עֵר וַיֵּא דְּעֵר דְּעֵר
אִבְעֵר אִין־עֵר. עִם וַיִּיקֶם נְעִירֵי־גִט אִין קְדֻשׁ מְרֻנְקֵי בְּשַׁעֲת מַעַן הַאֲסֵ
נְעִירֵי־גִט בִּיבֵי־רִים אִין אִיוֹם נְעִירֵי־גִט אִין בַּת קוֹל אִידֵר וַיֵּא וְזִכָּה וַיִּין
אִבְעֵר אִין־עֵר צוּא בְּרִעֻנֵּן בִּיבֵי־רִים :

(ה) דְּעֵר מַעַן פֻּן דְּעֵם מְלָאכָה וַיֵּא מַעַן עִקֶּם. עֵרֶב פֶּסַח מִלְּעֵר.
צוּל מִלְּעֵר מִאֲבָט שְׁמִיטָה דְּעֵם גּוֹף אִין עִם בְּרִעֻנֵּן שְׁמִיטָה וַיֵּא מַעַן
זִכָּה אִין שְׁמִיטָה בִּיבֵי מִאֲבָט דְּעֵר מַעַן וַיֵּא מַעַן בִּיבֵי נִאֲבָט צוּם סִרְ
מִיִּין וַיִּיקֶם :

(ו) דְּעֵר מַעַן וַיֵּא מַעַן הַאֲסֵ נְעִירֵי־גִט מִיִּין אִין דְּעֵם בְּרִי. קִדֻּשׁ
דְּרַחֲמֵי כֶּסֶף וְכוּ'. וַיִּיד פֶּסַח צִיִּיקֶם אִין נִישְׁמָה נְעִירֵי־גִט מִיִּין דְּרִיבֵי הַאֲסֵ
בְּעֵר אִין־עֵר נְעִירֵי־גִט. אִין־עֵר וַיִּיקֶם הַאֲבָט בְּרִיבֵי־רִים הַאֲסֵ מַעַן נְעִירֵי־גִט דּוּא
מִיִּין בְּרִי דְּרִיבֵי דּוּא מִיִּין מַעַן מַעַן מַעַן דְּעֵם נִאֲבָט מַעַן פֶּסַח :
(ז) דְּעֵר מַעַן וַיֵּא מַעַן וַיִּיקֶם אִין דּוּא מִצּוֹת אִין אִין מִדָּחַן וַיִּיד
עִם שְׁמִיטָה אִין פֶּסַח מִשְׁמִיטָה צוּרֻחַ בְּשִׁמְלוֹתֵם דָּאס הוֹיֶקֶם וַיֵּא הַאֲבָט
אִין נְעִירֵי־גִט וַיִּיד מִיִּין אִין וַיִּיקֶם מִיִּין :

(ח) דְּעֵר מַעַן וַיֵּא מַעַן וַיִּיקֶם אִין מִדָּחַן צוּלֵי־גִט וַיִּיד מִדָּחַן.
וַיִּיד וַיִּיקֶם מִדָּחַן אִין אִין בְּעִירֵי־עֵר מִדָּחַן אִין־עֵר. מִדָּחַן אִין־עֵר
מִדָּחַן מִאֲבָט מַעַן עַל אִבִּילֵת מִדָּחַן אִין דְּעֵר מִיִּין־עֵר מִאֲבָט מַעַן מִדָּחַן
דּוּא אִין־עֵר מִיִּין וַיִּיקֶם מַעַן אִין מִדָּחַן אִין בְּרִיבֵי־רִים אִין עִם צוּא
צוּלֵי־גִט. אִין־עֵר דְּעֵם מִאֲבָט מַעַן אִין צוּלֵי־גִט שְׁמִיטָה פֻּן אִין־עֵר צוּלֵי־גִט
דְּעֵר אִין־עֵר :

(ט) דְּעֵר מַעַן וַיֵּא מַעַן מִאֲבָט חֲרֻכָּה פֻּן דּוּא פִּירֻחַ. עִפִּיל צִיִּיקֶם
אִין־עֵר בִּיבֵי־רִים נִים. וַיִּיד עִם שְׁמִיטָה וְכִרְחֻשַׁת עִיץ וְכִרְחֻשַׁת אֲבָן רִית
פֻּן דְּעֵם וַיִּיקֶם דּוּא פִּירֻחַ :

(י) דְּעֵר מַעַן פֻּן דְּעֵם מְלָאכָה וַיֵּא מַעַן נְעִירֵי־גִט פֻּן דּוּא מִצּוֹת
עֵרֶב פֶּסַח בְּשַׁעֲת מַעַן פֶּסַח בְּרִעֻנֵּן דָּאס חֲמִץ. אִין דְּעֵר דִּין אִין אִין מַעַן
מִדָּחַן מִדָּחַן מַעַן עִם אִין נִאֲבָט מִיִּין גָּאֵר פֶּסַח צִיִּיקֶם הַאֲסֵ וַיֵּא
וַיִּיד מִיִּין אִין־עֵר מִצּוֹת בִּיבֵי זִכָּה אִין דְּעֵר הִיִּים אִין־עֵר. דְּעֵם
הַאֲסֵ מַעַן נְעִירֵי־גִט מִיִּין־עֵר בְּרִיבֵי־רִים וַיֵּא וַיִּיקֶם מַעַן צוּא
מִיִּין חֲמִץ אִין אִין דְּעֵם מִיִּין נִישְׁמָה נְעִירֵי־גִט בְּשַׁעֲת מִדָּחַן אִין־עֵר דְּעֵם
הַאֲסֵ מַעַן נְעִירֵי־גִט מִדָּחַן דְּעֵם בִּיבֵי־רִים מַעַן הַאֲסֵ צוּא וַיִּיקֶם נְעִירֵי־גִט
דּוּא מִצּוֹת אִין אִין־עֵר דְּרִיבֵי־רִים דְּעֵם וַיֵּא דְּעֵר מִיִּין־עֵר הַאֲסֵ וַיֵּא מִיִּין־עֵר
נְעִירֵי־גִט וַיִּיקֶם מִיִּין מִצּוֹת נְעִירֵי־גִט. אִין מַעַן מִיִּין־עֵר שְׁמִיטָה בִּיבֵי־רִים
דּוּא

דוא מצות אונ ערב פסח איז שוין געבליבען דער מנהג צוא געמען נלה ערב פסח פון מצות :

(יא) דער מעם פון דעם מנהג וואס דוא קינדער האפען אוועק דעם אפיקורסן פסח ביא נאכט. כדי מען זאל זיין צוא זאנען איין סתנה פאר דעם. ווייל אונזערע הייליגע חכמים זאנען אז מען טהיילט נים דוא קינדער ערב פסח פאר נאכט כדי זיין זאל זען נישט זל פשען ביא דעם סדר איבער דעם געלבען טאגס האפט מען אויס דוא מצות כדי דוא קינדער זאלען נישט שלאפען :

(יב) דער מעם פון דעם וואס אללע יודים אז עס געפאלט אונ שבת איז מען קשה דעם כדי פון בערכות. אבער אונ פסח אז עס געפאלט אונ שבת איז מען נישט משנה דעם סדר. ווייל אונ דעם בערכות פון דער צווייטער נאכט שטייט גערמאנט פון דער ספרה קען מען נישט פאר ענענען דער חדר מען זאל דאס זאנען דוא ערשטע נאכט :

(יג) דער מעם וואס אונ שבת פון חוהים פסח לאוסט מען אויס אונ דער הפסחה קנדש השבת עס ווערט גאהר נים געדאכט פו יום ווייל דער עיקר התפילה איז נאר דורך דעם שבת אונ חוהים נישט שבת איז נישט דא קיין. הפסחה אבער חוהים ווייל מען געסט ארום גאך איין ספר צוא דיי חוהים איבער דעם לאוסט מען אויס מקדש ישראל והמונים (יד) דער מעם וואס מען רופט דאס שמיקעל פלייש וואס מען זייגט צום סדר זרוע ווייל עס שטייט אונ פסוק בודוע נמויה :

(טו) דער מעם וואס מען נישט אהן דעם פנפפען פוס אונ מען רופט איהם פוס ט' אליהו. ווייל עס איז דא איין פגותא אונ דער גמרא צוא פון דארף פיר פוסות צוא פנפג אבער דעם מרינקט מען נאר פיר אונ דעם פונפפען לאוסט מען שטיין פיו אליהו וועט קומען וועט מען וויסען וויא אזויא דוא הלכה בלייבט איבער דעם ריקט מען דעם פוס של אליהו :

(טז) דער מעם פון דעם אז מען האלט ביא והיא שצמדה נעמט מען דעם פוס אונ דער האנד אריין. ווייל עס שטייט אונ דער גמרא אז א תנא האט געזאגט איה קען לויז מאכען דוא גאנצע וועלט פון דין. צייט דאס בית המקדש איז חרב געווארען. ווייל עס שטייט שפורת ולא מיין דאס מיינט מען היינט האט מען איין דין וויא איין שיכור האט מען מרינקט נישט קיין וויין אונ א שיכור איז פטור פון ארבע מצות פון דער תורה איבער דעם האלט מען דעם פוס מען וויינט אז דורך דעם גלות איז אונז הקב"ה מוחל אונזערע זינד מיט דעם וואס מיר קענען איהם נישט דינען אזוי וויא מען ברויך :

(יז) דער מעם וואס מען עפינט דיא סהיר ביא שפוף תמקה. מיר וויינען מיט דעם אז מיר גלייבן אז דיא נאכט איז ליל שמורים זיא איז אב געהיטען פון מויקים אונ מען עפינט דיא סהיר אונ מיר פאר-ניקערין ויה אין הש"ת אז ער וועט אונ אב היטען :

(יח) דער מעם וואס מען עסט אייער דוא נאכט פון פסח ווייל מען מאכט איין זכר לחרבן אזויא וויא עס שטייט אונ פסוק אם לא אכלה את ירושלים על ראש שמחתי דאס מיינט מען אפילו ביא איין שחקה דארף

למקדף אויף צוא ערמאנען זיך און קרען ביהמ"ק נאך איין פעם ווייל און דער נאכט פון פסח האט מען קובע געוועזען מ' באב :
 (יב) נאך איין פעם וואס מען נישט אהן דעם פֿינפֿטען כּוּס און מען רופט איהם אַלדערס כּוּס, ווייל אונזערע הייליגע חכמים זאגן דא פֿיר כּוּסות גענוג קיינען דא פֿיר לשונות פון גאולה וואס שטייען און פֿאכ. והוצאתי . ונאיתי . והצחתי . ולכחתי . אז מיר וועלען אריין קלערען איז דא נאך איין פֿאכ מיט דעם לשון פון גאולה והבאתי אהבם וגו' אל הארץ וואס דער פֿאכ איז געלשט ל"ט אויף דער לעצטער גאולה וואס זיך וועט זיין דורך איהר הנביא דל ער וועט זיין דער לעצטער אויס לייזער און דא נאכט הייבט ליף שיכורים וואס דא אנדערע האלבע נאכט איז געגליכען אויף דער לעצטער גאולה . עכ סאכט מען דאס אויף איין זכר אז אַלדערס סגליא וועט קומען אונז אויס * לייזען בַּקִּדָּה בְּיָמֵינוּ :

דער מעס פון דא מנהגים פון שבעות :

(א) דער מעס וואס מען לייגט און שבעות רות ווייל דורך תּוֹרָה עיה איז נפֿטר געוואָרען און שבעות און דא צדיקים און דעם סאג וואס זיין ווערען געקאנען און דאס סאג שטארקען זיין . איז דהעיה געוואָרען געוואָרען און שבעות איבער דעם גענעקט מען און שבעות זיין ירום :

(ב) נאך איין פעם וואס מען לייגט רות און שבעות ווייל פאר כּתן תּוֹרָה איז געוועזען זיין דא יעדע זיך מצינו און זיין סתן תּוֹרָה האט מען זיין צוא געגלייבן נעכט הונדערט און נעכט מצינו אזויא וואס רות געשטעלט איז סיה תּוֹרָה מצינו :

(ג) דער מעס וואס דער יום ווערט גערופֿען שיעות אַרְבָּעָה דער יום איז נאך דא זיך וואס מען זיילט ספֿירה . נאר ווייל זיין כּת תּוֹרָה האט הקב"ה געשטארקען ער זאל אונז איבער זיין מען אויף קיין אנדערע אומה און מיר האבען געשטארקען מיר זאל נישט איבער זיין מען הקב"ה אויף קיין אנדערען נאם . איבער דעם ווערט דער יום אהן גענוגען שבעות :

(ד) דער מעס וואס מען שטעלט זייער מיט גרענער און שבעות עס איז איין זכר צוא סתן תּוֹרָה וואס עס איז געוועזען אויף דעם באגן וואס ער איז געוועזען פּוֹהַל מיט גרענער און זייער :

(ה) דער מעס פון מנהג וואס מען עסט און שבעות פֿיר סילקענע כאכלים און דער נאך קליישיגע . מיר ווייזען אז מיר מוהן נישט אזויא וואס דא מלאכים וואס זיין האבען גענעקען פֿלייש מיט סילקע בשעת זיין זענען געקומען צוא אַבְרָהָם אָבִינוּ איבער דעם איז ראוי אונז צוא געבען דא תּוֹרָה . אזויא אויף האט מען געגעבען אונזערע געלעכערען דא תּוֹרָה איבער דעם מעס :

(ו) נאך איין מעס וואס מען עסט און שבעות מילכדיגס ווייל עס שטייט און שולחן ערוך אז זיין זעכער נמר מצינו דאך מען צוא סאכען איין קעדה און שבעות איז דער נמר פון דער מצינו ספֿירת העופֿר מאכט

מאכט מען איין סעודה מיט מיטעניקס ברי עם נאל ויין און הייב ווייל
פיליש וועט גישט ויין קיין הייב ווייל פלייש עסט מען דעבור עלמחת יום 3
(ז) נאך איין טעם ווייל עם שטייט מנחה ירד' בשבעותבם
נענען דא ריט פון דעם פאק מחליב :

(ח) נאך איין טעם ווייל עם שטייט רבש וחלב תחת לשונך דאס גייט
אויף דער תורה וואס זיא איז געלעבניג צוא האניק און מילעד :
(ט) נאך איין טעם וואס מען עסט שבעות מיטעניקס ווייל פאר כהן
תורה האבען ויזא געמיינט עפען פלייש אהן שחפה. און אז מען האט געגעבען
דא תורה דא יסאל און שבעות האט מען ויזא געזאגטן אויף שחפה
נענען ויזא מרפה געווארען אלע פלם וואס ויזא האבען גענוצט ביי
כהן תורה און בשבעות אהן יום מאהר מען גישט עכ האבען ויזא
גענוצט עסין נאר מיטעניקע פאקלים :

דער טעם פון דא מנהגים בון סוכות :

(א) דער טעם וואס מען לייגט קהלת חודים סוכות ווייל דער יום
פון סוכות איז מען פון שחפה סעודה וואס אלע יום ווייל עם איז
איין געזאגט געווארן אלע תבואות אהיים. אויף ווערט געברענגט און דא
היינט ספרים וואס גרויס דא שחפה איז געגעבען בשעת דאס ביהמק
איז געשטאנען דא שחפה בית השואבה בשעת מען האט קנפס געווענען
מאכער אויף דעם סוכה און דורך דער גרויסער שחפה קען ער פאר
געבען מלכות צוא ויין ויך נאר אויף א שחפה של מצוה. איבער דעם לייגט
מען קהלת און קהלת שטייט ולשחפה מה וז עושה אהן סוף קהלת
לייגט מען סוף דבר הכול נשמע את האהים ירא ואת מצוותי שלור
ערמאנט מען דורש אז ער נאל אויף ויך מלכל ויין יראת שמים :

(ב) איין טעם וואס מען מאכט איין זכר דא סוכה אויף
דא ענגי הקבור אבער אויף אנדערע זאכען וואס ויזא האבען געהאט
דארט מאכט מען גישט קיין זכר דהיינו דער סן דא ברינע ווייל דא
ענגי הקבור האט מען ויזא געגעבען תיפף אזויא וויזא ויזא נענען ארויס
געגאנגען פון מצרים און בייא יציאות מצרים שטייט אז מען דארף
שפענדיג צוא געבענקען. איבער דעם מאכט מען סוכות איין זכר אויף
דא ענגי הקבור ווייל דאס דארף האבען איין זכר אזויא וויזא יציאת מצרים.
אבער דער סן און דא ברינע איז ויזא שפעטער געגעבען געגאנגען
ברוך מען גישט מאכען איין זכר :

(ג) נאך איין טעם וואס מען מאכט איין זכר נאר דא ענגי הקבור
גישט דא אנדערע זאכען ווייך דאס איז געוויקט אז און דעם סן איז
געוועזען איין טעם פון פערשידענע מאכלים אויף און דעם וואסער האט
מען געשפירט איין טעם פון פערשידענע משקאות און יום פון סוכות
עסט מען פערשידענע מאכלים און אויף משקאות במילא שפירט מען דעם
טעם פון סן און דא פאר איז דאס שוין איין זכר :

(ד) נאך איין טעם ווייל דער סן און דא פאר איז דאס גישט
געוועזען קיין איבעריגע סוכה ווייל איין מענטש סח דאס האבען. אהן פרויט
און

און אהן וואסער קען מען נישט לעבען איבער דעם מאכט מען נישט קיין זכר אבער דא ענני הכבוד וואס הקב"ה האט ער געוויזן איין גרויסע ליבשאפט איבער דעם מאכט מען איין זכר אויף דעם גס :
(ה) דער מעס וואס און הויפטא רבא פלעכט מען אויף דא פלעכט'עך פון לולב ברי מען זאל ווייזן אז היינט איז דאס מןה גאר מרדן'ן נעמט זיין א הייב :

(ו) נאך איין טיגס ווייל און דער תורה שטייט בפסוק הקריש און פון דעם פאק לערינט מען אפ אז דער לולב דארף קוקען געבינדען און פסח שטייט זיין אזוי פון דעם לערינט מען אפ אז נאר נעכט מאג דארף קוקען דער לולב געבינדען און דער זיבעטער טאג דארף נישט קוקען געבינדען :

(ז) דער מעס וואס מען איז זיך נוהג מיט צו א גרענגען און שוין אלע קינדער און שוין אריין. מען מאכט איין זכר דעמאלס נעמט דאס ביהמ"ק איז געשטאנען האבן זיך איין געוואקלט דעם לעצטען טאג יום און ביהמ"ק אריין ווייזער און קינדער מען זאל הערען פון סוף בעשעט ער האט געליינט דאס משנה תורה :

(ח) דער מעס וואס מען לייענט און שוין תורה וואס הברכה נישט און שוין ווייל ש"מ המלה ע"ה האט געזענט מען דא יודען און לעצטען טאג יום איבער דעם זיינען מיר און לעצטען טאג יום וואס הברכה דארט געפונען זיך דאס ברכות וואס משה רבינו ע"ה האט געבעטן דאס יעדא :

(ט) דער מעס פון דעם וואס מען הייבט אהן תפיל צו זיינען בראשית אזוי וויא מען לאזט אויס וואס הברכה. ווייל אזוי וויא מען ל' יום אויס דא תורה קומט צו זיין דער ערשט און איז מקטוב אויף דא ישראל אז זייא זענען נישט גומר דא תורה און נעמט זייא זענען שוין גומר נאנט הקב"ה צום שטן אז דא ישראל האבען שוין גומר גענוען דא תורה נאנט דער שטן אקט זייא האבען אויס געלאזט דא תורה אבער אהן געהויבען האבען זייא נישט. און אז דא ישראל זייבען אהן סוף בראשית נאנט הקב"ה צו דעם שטן זעה אז זייא האבען שוין אהן געהויבען דא תורה קען שוין דער ערשט מעהר נישט מקטוב זיין :

(י) נאך איין טעגס ווייל עס שטייט און סדרש אז דא ישראל זענען געקוקט קיין ירושלים און זייא זענען געשטאנען פאר דעם ארון האט ש"מ המלה ע"ה געמאכט איין סעודה פאר אלע זיינע קנעכט נאנט דא פון דאנען לערנען מיר אפ אז מען לערינט אויס דא תורה מאכט מען איין סעודה און אז מען איז גומר דא תורה דארף מען נא תפיל אהן צו הייבען מען זאל ווייזן אז תורה האט נישט קיין האפק און איין אויספאל :

(יא) דער מעס וואס דער וואס הייבט אהן דא תורה רישט מען זיין בראשית ווייל ער לאזט זיך קאמקען פוהל געלט פאר דעם ער זאל צו ערשטען אהן הייבען דא תורה און ער זאל האבען א זכרה קלשה צו זיין זיך מיט דער תורה אזויא וויא איין חתן גוש פיה'ה געשאקען

עלמאנקין ווער ער שוים אין שידוך מיט איין אשה איבער דעם ווערט
ער און גערופען חתן תורה:

דוא מעמים אונ דוא מנהגים פון דוא פלגים:

(א) דער מעם וואס דוא פלגים זיך קענען נישט נאר אונ וויסן אבער
זיך אונ שבת. ווייל אונ דער וואקען איז קען טרור אונ דאגט פרינקט
אויף אונ שבת איז קען פאר זארגענט ווענען פלגה איבער דעם זיך קענט
קען נישט נאר אונ ווען עס איז א זון שטחיה בדי ויזא זאלען בענקשען
מיט א נאגין הארץ:

(ב) דער מעם וואס דוא פלגים הייבן אויף דוא הענט אונ ויזא
מאכען פינג אורדים בשעת דעם דוכענען. ווייל עס שטייט אונ סדרש נטא
משיר מן החלונות מצין מן התרפים. אז השיר קוקט אויף דוא ישראל
דאך דוא לעבער! דוא הייז פון חתמים איז פינג לעבער:

(ג) דער מעם וואס קען סאך גישט קענען אויף דוא פלגים בשעת
דוכענען ווייל דוא שכינה דוקט אויף וייערע הענט:

(ד) נאך איין מעם וואס קען סאך גישט קענען אויף דוא הענט
פון דוא פלגים פרי קען נאל אונ זון האבען דוא פרכת פלגים:

(ה) נאך איין מעם איז בדי דוא פלגים וואס זענען בעלי מלאכות
אונ ויזא א זון געפארבטע הענט אויף קענען אויף גיין צום
דוכענען. איבער דעם אייגענעם מעם ליינען דוא פלגים איבער דעם מליה
אויף דעם קאפף אונ אויף דוא הענט פרי קען נאל גישט ארויס נעקן
דוא הענט:

(ו) דער מעם וואס דוא פלגים בוהן אויס דוא שוף בשעת דעם
דוכענען ווייל דאךס ויזא שכינה בענויים זיך סאך קען גישט גיין
אונ שוף אזויא ויזא עס שטייט ביזא יהושע דער מלאך האט איהם געזאגט
סלעפ אראפ דוא שוף פון ריינע פוס ווייל דאס ארט וואס דוא שטייט
איז הייליג אזויא אויף דוא פלגים האבען אויס געקאך דוא שוף פון וייערע
פונ בשעת ויזא האבען געמאך דוא עבודה:

(ז) דער מעם פון דעם וואס קען זאגט ויזא פח דוא פלגים בשעת
וויזא גייען אראפ פון דער ביקה פון דוכענען ויזא זענען דאך מחויב
צוא בענקשען דוא ישראל אזויא ויזא עס שטייט אונ פסוק כה תברכו
וגו! נאר סיר דאךען ויזא סחוק מודה צוא ויין קאפף ויזא זענען מחויב
צוא בענקשען ויזא קענען דאך מקיים ויין דוא מיד אונ צוא בענקשען
אויף איין אבער ארט איבער דעם נוס קען ויזא אייזער פח:

(ח) דער מעם וואס דער חון לייגט פאך דוא פלגים יעדער ווארט.
ווייל עס שטייט כה תברכו וגו' אמור דהם בענקט דער פלגים אמור
שטייט מיט א וויזא מיינט קען אז קען נאל ויזא פאך ליינען מלה במלה:

דוא מעמים אונ דוא מנהגים פון לערנען:

(א) דער מעם פון דעם סתק אז איינער לערנט אונ ער גייט ארויס
אז

אז כיום קערנען לאזט ער גישט דאס ספר אויפן נאר ער מאכט עס צו אירער ער ליינט ארויף געפילט צו צו דעקען דען מען סאגט גישט לאזט קיין ספר אויפן ווייל עס איז איין גיין פאר דעם ספר סאגט נעמט ארויף פאדען איין מאכט נאך. אז ספר חסידים נעמט געברענגט אז עס איז איין סגנה צו לאזט איין ספר אויפן:

דא טעמים פון דא מנהגים און דער מוזה:

(א) דער טעם וואס אויף דער מוזה שטייט פון אוינען עדי. ווייל עס שטייט און פאק ווהי שרי בצירף דאס איז מיינשט אז דער שם שרי נאל ויין און ויין סוחר איבער דעם שפעלט מען שרי א קענען ווהי און דאס איז איין סגנה צו פרנסה:

(ב) דער טעם וואס מען שפעלט אריין דא מוזה און איין גלאז ווייל און דער מוזה אליין סאגט מען גישט אהן ריהקען אזויא וויא און א ספר חסידים און אז מען נעמט ויא איין וויקלען און איין פאפער נעמט מען גישט ארויס זעהן דעם שם וואס מען דארף ארויס זעהן פון אויסקעוויינגט איבער דעם געפילט מען זיא און א גלאז:

(ג) דער טעם וואס מען שלאגט אהן דא מוזה און אלכאון ווייל און דער גמרא איז דא איין פרינקא וויא אזויא דא מוזה דארף קויפן איבער זאגט אז דא מוזה קוקט לינעדיק און איבער זאגט שטיינעדיק שלאגט מען ויא אהן איין אלכאון אזויא איז מען יוצא אגלע ריעות:

(ד) דער טעם פון דעם אז מען קוקט און שטוב אריין קישט מען דא מוזה און אז מען גייט אונטן פון שטוב קישט מען דא מוזה. ווייל עס נעמט געברענגט און סאגט ער א סגנה ביי הישען איהם נייע קנייט פון דראסען און ער נעמט איינזייגט אבער הקב"ה זיצט דא קנייט און דא שטוב און הקב"ה היט וייא פון דראסען דאס סינים מען דא י וזה וואס ויא קוקט פון דראסען. וויכער שטייט דאס אז ער זעהט דא מוזה ויא קוקט אהן געשלאסען און דער סוחר ליינט ער ארויף דא דענר אויף איהר און קישט ויא:

(ה) דער טעם פון דעם אז עס איז איין סגנה רל איז מען בידק דא מוזה ווייל עס נעמט געברענגט און דער גמרא אז דורף דא אונד פון ווא מוזה שטארבען קליינע קינדער רל:

דא טעמים פון משה רבינו ע"ה:

(א) דער טעם וואס משה רבינו נעמט גישט נעברענגט און נאגן פאקת תצה ווייל משה רבינו האט געזאגט סחני נא מספיק אשר כתבת און דער דיבור פון א צדיק מאכט איין רושם איבער דעם שטייט גישט זיין נאמען אין דער פאקת ווייל משה רבינו איז געשטארבען אין י אדר און שם קיינט געפאלט י אדר אין פאקת תצה:

(ב) נאך איין טעם וואס עס שטייט גישט ויין נאמען ווייל און דער פאקת שטייט אויס געברענגט דא בגדי כהנה וואס דאס איז צו גענומען געווארען:

געווארען פון משה רבינו און עס איז געגעבען געווארען צום אהרן ווייל ער האט געקענט געוואלט גיין און ש' יחות ווען הקב"ה האט איהם געהייסען גיין צום פרעה איז דאס איין ענין פאר משה רבינו אבער דעם ווערט גיטש געגעבן וויין נאכען :

(ג) דער מעס פון דעם וואס און טהייל ערשער שטייט וועגן מיט א שין גיט קיין צ' ווייל וויין רעכטער נאכען איז וועגן נאר ער האט דאס געגעבען איין משקל פאר ווייניג קינדער און גלות און ער האט געגעבען איין צדיק. פערקלט פון וויין נאכען צוויי הונדערט און צעהן אומיא לאנג וויא דא ויניע געגעבן און מצרים :

(ד) דער מעס פון דעם מנהג אז איינער גוט א נוצ זאגט ער לייענטה קיח'י ד' און וויין חקר זאגט איהם אסותא. ווייל עס ווערט געברענגט און פרקי דריא פון ציט הימל און ער איז געשאפען געווארען האט נאך קיין כעמל געטאן א נוצ ער זאל גלייבען לעבען ביי וועק אבינו האט געגעבען רחמים פאר הש"ת און ער האט געגעבען מען זאל איהם גיטש צום געבען פון דער וועלט ביי ער וועט איבער לאזען איין צוואה און הש"ת האט איהם צום געטאן איבער דעם אז א מענטש נוצט זאגט מען לייענטה קיח'י ער גוט אפ איין שבת הש"ת וואס ער איז געבליבען לעבען און דער חקר זאגט איהם אסותא עס זאל וויין צום רפואה :

דער מעס פון דאס מנהגים בייא ברית מילה :

(א) דער מעס וואס מען געט איין עולם שבת בייא נאכט צום איין ש"ס זכר און מען גיט דעם עולם אבער ווייל דאס קינד ווען עס קומט אויף דער וועלט איז עס שוועריג ווייל דער מלאך גוט דעם קינד א קלאפ איבער דעם שטייט און עס פאר געט דאס תורה וואס עס האט גע' ריגט און דער מווערט בויף. קומט מען עס מרייסקען. איבער דעם עסט מען ארבעט דאס איז א סימן אבילות און עס איז איין מנהג צום מרייסקען אבילים שבת בייא נאכט :

(ב) נאך איין מעס ווייל דאס נשמה איז שוועריג וויא זיא איז אראפ געקוקען אויף דעם עולם איבער דעם מרייסקען מען זיא :

(ג) דער מעס וואס דער חתן זינגט רוכמות בייא איין ברית מילה ווייל עס שטייט ווייטער וחרב פיפיות בידם דאס מיינט מען דאס מו' ד' קעסער וואס עס האט צוויי שטארקען :

(ד) דער מעס וואס דאס פאטער פון וכוות און דא פאטערס ווייטע און דאס שירה זאגט מען פאטער דער מוהל מיט דעם קהל. ווייל דאס שטייט פון דעם ברית פון אברהם אבינו. און סוף שטייט אז דער ים איז געשפאלטען געווארען דורך דעם זכות וואס זיא האבען זיך ס' געגעבן איבער דעם האט דאס א שייכות צום דעם ברית :

(ה) דער מעס וואס אה'י ווערט גערופען מלאך הברית ווייל הקב"ה האט געזאגט צום פנחס'ן הנביא נותן לו את ברית ש"ס און פנחס איז אליהו :

(ו) נאך איין מעס ווייל עס ווערט געברענגט און קינדש ווייל אליהו האט זיך געברענגט און ער האט געזאגט ווייניג קינדער האבען פאר לאוט

לאזש דיין ברית איבער דעם סוז אלדו דגליא זיין אייף יעדען ברית מען זאל איהם ווייזען אז זיי האבען נישט פאר לאזש דעם ברית און אלדו אביין אז מער אויף דעם:

(ז) דער טעם וואס דער מוהל לייגט דאס מוהל מעסער ביים רעם קינדס קינדען פרי דאס מעסער נאל זיין איין שטיק פאר דעם קינד עס זאל חיי נישט ניווק ווערען:

(ח) נאך איין טעם פון דעם מנהג. ווייל אז דער ברית מילה געפאלט אזוי שטארק גרייט מען אהן דאס מעסער פאר שבת פרי מען נאל נישט דארפן מילטל זיין דאס מעסער און שבת פון איין רשות און אנדערען איז שוין געבליבען דאס קנה אויף שטיינדיג אהן צו גרייטען דאס מעסער איין נאכט פריד:

(ט) נאך איין טעם ווייל דער דין איז אז דער מוהל זיצט אסאך פריד צו זעהן דאס קינד אויב עס איז געווען און עס איז ראוי מל צו זיין. איבער דעם גרייט ער אהן דאס מעסער פרי ער נאל ווייזען אז דאס קינד איז געווען מען נאל ווייזען זיך מכן צו זיין אויף דער סעודה מילה: (י) דער טעם וואס מען צוהן אהן לזכר ביים איין ברית מילה עס איז איין רמז אז דאס קינד נאל זיין גוט אזויא וויא עס שטייט ותרם אורח כי טוב דרשנת מען אז דאס שטייט איז געווארען פוהל מיט לעבטקייט:

(יא) דער טעם וואס מען נאנט צוויי ראהל הודו דר ביים איין ברית מילה ויל דאס קינד איז ארויס געווען פון איין געפענקענעש איז ער מחויב צו זייען פאר זעהן געענדיגען איבער דעם נאנט מען פאר זיינע ווערען הודו און דאס קהל ענטפערט. איבער דעם דארף צו זיין זעהן געענדיגען און מען גוט דעם קינד צו פאר זייען פון פוס של ברכה: (יב) דער טעם פון דעם מנהג וואס דער סנדק גוט דעם קינד איין כיתה. מיר געבען אזויא הקפיה האט געשענקט אברהם אבינו איין כיתה ווען ער האט זיך מל געוועזען ער האט איהם געגעבן ארץ ישראל:

(יג) דער טעם פון דעם וואס מען גוט דעם קינד אונטערן בשעת מען איז עס מל ויל הקפיה האט אברהם אבינו אויף גענומען אברהם בשעת ער האט זיך מל געוועזען:

דוא טעמים פון כפנה:

(א) דער טעם פון דעם מנהג וואס און דא צוויי חדשים מבת און שבת געבען דא שוחרים דא פוס פון דא נענו. אזויא אויף וועט געברענגט און יוד אז עס איז דא בקפלה אז ער שטייט א נאנט און דא חדשים און ער האט נישט פון איהר קיין קנה איז א כפנה איבער דעם איז א מנהג אז ער געבט זיך דא פוס:

(ב) דער טעם פון דעם וואס מען נוצט נישט קיין פערדענען פון קיין קינדען דא פערדענען פון אונז געבט נישט צו קיין פייכטקייט איבער דעם אז ער וועט זיך ליינען אויף פערדענען פון קינדען און ער וועט שוידען ווערען זיי ארויס געבען א פייכטקייט קיין עס שאפט צו א קפף:

(ג) דער טעם פון דעם כנהג אז איינער קומט אריין צוא ניין חבד
 זשעה ער עקט ריפט איהם דער חבד מיט עקען אג. ער ענטפערט איהם
 עס געווארענדיג. ווייל עס שטייט אונדז דער גבאי אז נעקצין-ערלייא ווייטג
 קומט אויף איין קענטש אז ער ווערט ניין חבד. ערען אונדז ער עכט גיט
 קען ער קומען צוא איין קבנה אויב ער האט נאך נישט דעם כבד
 געגעבן. איבער דעם גוט איהם דער חבד רשות אז ער קען מיט
 איהם עמען. קען טוין דעם מענטש נישט ש קען אפילו ער, עקט גיט מיט
 איהם אבער דער דרך ארץ איז אז ער עקט גיט מיט איהם ווייל
 אפער דען דא סעודה נישט ספיק ויין פאר איהם אויף:

(ד) דער טעם פון דעם אז א מענטש גייט אנוועק פון דער שול
 אונדז ער פאר געקט איין נאך ואל ער נישט צוריק גיין ווייל אז ער גייט
 אונדז וועט אריין גייט דא שטייג מיט איהם אונדז ער וועט צוריק גיין
 וועט ער כווען לאזען דא שטייג אליין איז דאס נישט קיין דרך ארץ:
 (ה) דער טעם פון דעם וואס אז איינער מרינקט אונדז ער גוט
 נאך דעם צווייטען צוא מ'קען דארף גר פריד אפ צוא גיסען איינער
 ער גוט דעם חבד צוא מרינקען ווייל אפער דאס דער ערשטער איין
 לעלאפטיג אונדז ווייטג אז דער צווייטער וועט מרינקען נאך איהם קען עס
 איהם שטייגן איבער דעם גיט קען כריר אפ. אויף אז קען מרינקט פון
 איין טייף וואסער גיט קען פריד אנוועק ווייל אפער געבויט זיך דאס
 איין גיט פון א שטאנג:

דער טעם פון עדייטא כעסער:

(א) דער טעם פון דעם כנהג אז דאס כייסער וואס קען שטעב
 ריפט קען עס חלף. ווייל דאס כעסער דארף צוא ויין שארף אונדז גלאטיג
 קרי דא בוכה ואל נישט פיהלען קיין צער נאר אונדז איין דעם ווערט פאר
 בייסען פון לעבען צום מיט הייבט עס דאך דאס איז מיטש פאר בייסען:
 (ב) איין סגולה פאר איין פייער עס ואל נישט צוא קומען צוא
 דעם הויז קען ואל געקען איין העכד פון איין אשה גדה וואס עס
 געזיגט זיך נאך דערויף דס גרות אונדז קען ואל עס אויף הענגען בייגען
 דעם הויז גיט דאס פייער איז וועט דאס פייער נישט צו קומען:
 (ג) איין סגולה עס ואל זיך האלדען בייא איהם קינדער. קען ואל
 פאר קויפען דאס קינד אונדז דאס געלט ואל גיין אויף צדקה:

דער טעם פון ספר הורה אונדז ספרים

(א) דער טעם וואס קען הייבט אויף דאס ספר בייגען דעם עולם
 אונדז קען ווייטג דאס בוכ ווייל יעדער איינציגער יוד האט איין אות אונדז דער
 תורה. ווייל עס איז געפונען זיך אונדז דער תורה וועבט סתם אונדז
 אונדז אונדז אונדז איז אויף דא וועבט סתם אונדז אלץ יעדעשע גלשות אונדז
 אז ער וועט דאס אות אונדז דער תורה וואס עס גיידער צוא ויין גלשות
 ברענגט

קדמנים איתם דאס אומט שפע אונ ברכה עיכ דארף זיך יעדער איינזענער
משתדל זיין צוא נעקן דוא אותיות :

(ב) דער מעס וואס דער עמש געמט דאס ספר פון דעם חזן. ווייל
דאס איז איין פאר דעם ספר אומא וואס מיר געפונען אונ דער
גמרא דער גבאי האט געענעקען דעם סקן אונ דער סקן דעם ברוי :

(ג) דער פערע וואס אונ אלץ. שוין משניות וחדר נעקען דוא נפין
גישע פאר גענערעם גענוארען גאר אומא וואס וויא נעקען גענוענען צום
ערשטען אומא ווערס געדרוקט אונ אלע דריקען. ווייל דוא אלע ספר
הטעם רשעי אונ דומ האבען איין געצייכעט ווערע פשעים דומ וואס
זיערע דפין נעקען גענוענען אונ אז מען וועט צוצוקר פאר ענדערען דוא
דפין וועלכע דוא לוגדים צוא סייס ווערען אונ וויא וועלכען גישע
געקען גענוענען דאס ארם וואס וויא האבען איין געצייכעט :

(ד) דער געט וואס אז איינער שרייבט איין ספר תורה פיהרעם סקן
עס מיט געוואנג אונ פלי זוכר אונזער א חופה אונ שוהל אריין אונ סקן
פאכט איין גרויסע סענה. ווייל שרייבען איין ספר תורה איז דוא לעצטע
קציה אונ דער הורה אונ דוא מציה פון פריה ורביה איז דוא ערשטע
סענה נעקען דוא צוויי סענות געקלוגט איינס צום צווייטען מיט פיהל
זיכען איינער דאס איין קען זיך געשעט אז קען פיהרעם איין ספר אונ
שוהל אריין אומא וואס וויא קען סייס הורה אקיר :

וה דער מעס פון דעם וואס געט איין ספר תורה אז איינער האט
גישע קיין קינדער לאזט געט זיך שרייבען איין ספר תורה. ווייל דער
קינדלעך וואס האט קינדער מיט דעם וואס דוא קינדער לעקען תורה וועקען
וויא קופה דוא ערשטען. איינער צווייטער וואס האט קיין קינדער גישע
דאס גישע ווער עס וואס איינס גיידעקען אונ סעו נאר איהם ספר ויין
איינער דעם לאזט ער זיך שרייבען אונ ספר תורה אונ ער שטעקט עס
אונ שוהל אריין פרי איינערע וואס לערנען אונ געט ספר אונ דורך דעם
וואס וויא וועלכען לערנען וועלכען וויא איהם ספר אומא גומ וואס ויין
איינענע קינדער :

וי דער מעס פון דעם וואס דער סופר לאזט אים דוא תורה לעני
כל ישראל אונ מיט שיה געט ביא קין סוף. עס ווייזט אויף דעם
אז דוא תורה האט. שוין קיין סוף דא לאזט זיך אים דוא תורה ש כתב
והיבם זיך און דוא תורה שבעה ואם דא האט גישע קיין גרים :

דער מעס פון פורים :

(א) דער מעס פון דעם קנה וואס קען געט אונ פורים קאפן. ווייל
קאפן איז דוא איינע אותיות וואס קען עס ווייזט אז קען איז ביא
געקומען דעם שוין האט אומא וויא קען געט מאקן. איינער פאכט קען
איין גר פאר ציטור הספרה נאם וואס האט גישע גענואלט קיין תורה
דאבען פון ספר אונ צוויי גאר נאם וואס וואס ווערען קענער אומא
וואס געט אונ חסד :

(ב) דער מעס וואס קען געט אונ פורים געקענער וואס קענען
געמאכט

מאכט קען דרייא שטיצען וואס קען רופט וויא דאס מאשען. ווייל עס ווערט געברענגט און קארט אויב וויא דאס האט געווען דא דרייא אבות אין בארן צו געשוויבט גען איען ווין פון. אויב שטייט און פאך וכל קרני רשעים אנדע דא שטיצען פון דא רשעים וויא איה פאר שטיצען דאס מיינט קען דאס קרנות צוריק דאס מיינט קען קרדני אפער דעם רופט קען דאס קען שטיצען ווייל דאס איז א רשע אויב דאס :

(ג) דער מעט פון דעם מנהג וואס געטען קען מיינט דאס וואס דער מנהל קלאפט קען געטען קען האלט ביא ויבא דאס. ווייל אין פאך שטייט בבוא רשע בא נח פון ועם רשע קיין אז עס קומט דער נשע קומט מיט איהם שאנד. דאס סוף ווערער פון דעם פאך איז דאס :

(ד) דער מעט וואס קען דא שטיצען וואס און פורים ביא דער סעודה דאס איז אין זכר צו דעם וואס דא הייליגע חכמים האבן געוואלט דא יעדע וואס האט זיך געברענגט צו דאס איז גא- געגעבן געטען געטען האט דאס געטען דא געטען פון דאס איה גאר לפנים דאס היסט פאר שטיצען. אפער דעם פאר שטיצען קען וואס געטען שלחה פון וואס צו ערמאנען און דעם נח וואס דאס איז אויב גאר געגעבן פאר שטיצען :

דער מעט פון געטען שטיצען :

(א) דער מעט וואס עס איז אין מנהג אז קען שטיצען וואס געטען דא געטען פון דא דער וואס דא פוס און אין סאג. עס געטען געברענגט און שטיצען אז עס איז אין סאג אפ צו שטיצען און אין סאג :

(ב) דער מעט וואס קען שטיצען געטען דאס איז געטען און דאס געטען ווייל און שטיצען ווערען וויא איהן געטען צו וואס קען און עס איז געטען קיין פאר דעם שטיצען :

(ג) דער מעט פון דעם וואס קען וואס איהן שטיצען ער געטען קען אויב שטיצען און איהן וואס קען ער געטען שטיצען. ווייל א שטיצען חוץ דעם וואס ער בארף צו זיין אין פאך און דאס דינים פון הלכות שטיצען. בארף ער צו זיין איהן יד דהיינו ער וואס קענען אפ שטיצען דעם חלק און ער וואס וויצען וויא אויב פאך צו זיין ער מוז ער געטען דעם חלק און דער האנד הייסט דאס קען איהן רב בארף נאר זיין. אז א ביר מנהג וואס איהם סאגט וויין אז ער קען שטיצען דינים און שטיצען הייסט דאס סאגט :

דער מעט פון קידוש לבנה :

(א) דער מעט וואס דאס וואס קען מאכט א ברכה ביא דער לבנה הייסט דאס קידוש לבנה ווייל איהן דער ברכה וואס קען מאכט איהן איהן ווערט דא לבנה געטען געטען. אויב אויב קען געטען געטען דאס ביהמ"ק איז געטען געטען קען דאס געטען סאגט :

(ב) דער מעט וואס קען געטען איהן אויב דער גאס צו קידוש לבנה

דְּבָנָה אַזוּיָא ווּיָא מָעַן גַּיִים אַ קִינְעֵן אִיין מִלְכָּה אַזוּיָא אַיִף גוּם קָען קבֹּוד דָּער לְבָנָה :

(ג) דָּער טעם וואָס מָעַן נאָנט בִּיָּא קִידוּשׁ לְבָנָה דוּר מִלְכָּה יִשְׂרָאֵל הִי וקִים. ווּיָל רוא ווערשטער באַמֶרעפֿין ראש חודש נאָך אִיין טעם ווּיָל מִלְכּוֹת בֵּית דוּר אִיז גַּנְלֶעכִיקט צוא דָּער לְבָנָה אִיז דאָס אַ קמוּ אַז דאָס מִלְכּוֹת נעמט גַּענִיט נעקען אַזוּיָא ווּיָא דוא דְּבָנָה :

(ד) דָּער טעם וואָס ווּיָבֶער ווענען נישט סתדש רוא לְבָנָה ווּיָל חֲנָה האט גורם גַּעזענען דעם פֿנס פֿון דָּער לְבָנָה אַיבֶער דעם ער־ווייטערען ווּיָא יִף פֿאר בושָה. פֿאר דעם האט מָעַן ווּיָא גַּענעגֶען רִיח ווּיָא וואָלען אַפּ הִיסען סָעֶר ווּיָא מאַקלִיט :

(ה) דָּער טעם פֿון דעם מִנְהַג וואָס מָעַן נאָנט אַז מָעַן אִיז מִבְּשׁ דוא לְבָנָה אִיז קָען בְּטוּחַ אַז מָעַן נעמט אויס גַּענען דעם חודש. ווּיָל עס ווערט גַּעבֶרענֶגט אִיין מַעֲשֶׂה פֿון אִיין מַעֲשֶׂה וואָס גוֹלָיִם האַבען אִיהֶם גַּעמאַפֿען בִּיָּא נאכט אַז ווּיָא האַבען אִיהֶם גַּעוואָלט אוסבֶרענען. האט ער פֿון ווּיָא גַּעבֶעשען ווּיָא וואָללען אִיהֶם ערלויבען צוא מוֹהֵן אִיין מוֹהֵה פֿאר ווּיָא מוֹיט אַז דוא לְבָנָה ווּיָא דע־גאַלט גַּעשטאַנען. האט ער ווּיָא מִבְּשׁ גַּעווענען מיט גרויס קוֹנָה. אִיז אִיהֶם גַּעשעהן אִיין גַּם בשעת ער האט גַּעגֶעבֿען אִיין שְׁפָרִינג דְּרִיָּא מִאֶהָ אַזוּיָא ווּיָא דָּער מִנְהַג אִיז. האט אִיהֶם דָּער ווּיָג דאָף גַּעוואָסען אַז דוא לופשען אַז ער אִיז פֿון ווּיָא נִיצוֹל גַּעוואָרען. עס אִיז אִיין מִנְהַג מִבְּשׁ קבֹּוד אַז ווּיָא דוא לְבָנָה אַיִדער מָעַן גַּיִים אַזוּיָא אַז וועט אִיין אָדער אַז מוֹצָאי עֶבֶת קוֹדֶשׁ :

(ו) דָּער טעם וואָס מָעַן נאָנט עֲלִינוּ נאָך קִידוּשׁ לְבָנָה ווּיָל דאָס פֿנים פֿון יְהוֹשֻׁעַ אִיז אַזוּיָא ווּיָא דוא לְבָנָה. אַז עֲלִינוּ האט יְהוֹשֻׁעַ מִתְּחִיל גַּעווענען ווען ער האט אִיין גַּענומקען דוא שְׁמָאט יְרֵחוֹ אַיבֶער דעם אַז מָעַן נאָנט עֲלִינוּ גִיתֶער דאָס צוא דָּער לְבָנָה :

(ז) נאָך אִיין טעם וואָס מָעַן נאָנט עֲלִינוּ בשעת קִידוּשׁ לְבָנָה ווּיָל דוא אִיהֶם רַעקענען דאָס יֶאֱהֵר לויט דוא וון אַז מִיר רַעקענען נאָך דָּער לְבָנָה. נאָנט מָעַן עֲלִינוּ אַז עס זאל גַּעוויינען אַז האַמט מִיר שְׁמִיעֵן גַּענען דָּער לְבָנָה אַז מָעַן נאָנט תְּפִלּוֹת וְהַשְׁבָּחוֹת זאל מָעַן נישט מִינען אַז אַז מִיר דִּיקען חִי צוא דָּער לְבָנָה. אַיבֶער דעם נאָנט מָעַן עֲלִינוּ גוֹר שְׁלֵא שֵׁם חֲדָקוֹ בְּרַם זאנען פֿורעם וּמִשְׁתַּחוּוִּים דִּפְנֵי מִלְכָּה גוֹר אַז מִיר דִּיקען גֵּאָר דעם אַיִיגֶענען גַּעשעפֿער :

דוא מִנְהַגִּים וואָס ווענען נוהג בְּשַׁעֲת מָעַן לִינֶם אַז סִיה :

(א) דָּער טעם פֿון דעם וואָס פֿאר יענען וואָס אִיז עוֹלָה לְחֻדָּה לִינֶם מָעַן פִּהֵר דוא פֶּרָשָׁה. גְּרִי מָעַן זאל גִּישָׁא מִבְּנִישׁ ווּיָא אַיִינעם וואָס ער קען נישט אַלִּין לִינען אַז דָּער חוֹדֶה. אַזוּיָא ווערט גַּעבֶרענֶגט אַז מִשְׁנִיּוֹת אַז מָעַן האט פִּהֵר גַּעלִינֶם דוא פֶּרָשָׁה פֿון גִּבּוֹרִים פֿאר דעם וואָס האט גַּעבֶרענֶגט גִּבּוֹרִים :

(ב) דָּער טעם וואָס מָעַן נאָנט וואָס הִרְבִּיקים פֿאר דעם לִינען . ווּיָל

ווייל דער וואס ליינט אה דער תורה איז גלייך וויא ער האט דעם זעלבען סאג קאבל געוועזען דוא תורה :

(ג) דער מעס וואס דער גבאי תורה שטייט ביים דעם ספר אה ווייזט זענען וואס קען ריפס אויף צוא דער תורה מיט איין זילבערנער יד וויא קען האלטן דער עולה זאל וויסען איידער ער מאכט דוא ברכה וויא קען האלטן ער זאל קענען גאד זאגען שזילערהייט זענעם ווארט גאד דעם קורא :

(ד) דער מעס וואס עס דארף צוא שטיין דרייא קענטשען אויף דער גיטה בשעת קען ליינט . ווייל עז שטייט אה פאק העידותי בכם היום . אה סתרה ויין דארף גע פאר צווייא קענטשען איבער דעם ליינט איינער אה ספר אה דוא צווייא איז ער סתרה פאר זייא :

(ה) דער מעס פון דעם וואס דער וואס איז עולה תורה דורך דעם וועג וואס ער גייט צום ספר גייט ער גישא צוריק מיט דעם זעלבען וועג . צווייא וויא מיר געפאען אה יחזקאל אז דער וואס איז געקוקען אה בהמ"ק דורך דעם מויער פון צפון זייט דער איז ארויס געגאנגען דורך דרום קען איז קיינמאל גישא ארויס געגאנגען דורך דעם מויער וואס קען איז געקוקען נאר דורך דעם מויער וואס איז א קענען :

(ו) דער מעס פון דעם וואס בשעת קען מאכט דוא ברכה ביא דעם ספר האלט גען אהן אה דוא עץ חיים ווייל עס שטייט אה פאק עץ חיים למחויקים בה :

(ז) דער מעס פון דעם דער וואס איז עולה לתורה גייט גישא צורא פון דער גיטה ביו דער צווייטער מאכט דוא אנדערן ברכה . ווייל אפאר וועט ער גישא קענען הערען דאס ליינען בשעת דער וועט צורא גיין :

(ח) גאד איין מעס וואס קען דארף דרייא קענטשען ביא דעם ספר . ווייל עס שטייט גידו דר אחי גרומסה שמו יחרו פון דעם פאק לערנען מיר אפ אז עס דארף צוא ויין דרייא קענטשען :

(ט) דער מעס וואס קען ריפס אויף צום ספר יעדן יעמוד ר פלוגר בן ר פלוגי . ווייל דורך דעם וועט געוויקט ווענען דער רעקטער נאכען וויא זענער איינציגער הייבט אה דורך דעם קען קען גישא קוקען צוא איין קאטל ביא אה גט :

(י) דער מעס פון דעם וואס אה רח ליינט קען דוא קרבנות וואס גינענען צוא רח אדער אה שבת ליינט קען גישא נאר דוא פרשה וואס זא גיהער צוא דער וואף אבער גישא פון דוא קרבנות פון שבת . איז דער בעס ווייל אה שבת קוקען גישא דוא קרבנות וויא זאלען דאסר ויין נאר פיהר איין גהר רוח ווייל שבת זאלין איז סכסר איבער דעם דארף קען גישא פיהר ליינען דוא קרבנות . אבער רח זענען דוא קרבנות איין ספרת עין ליינט קען זייא ווערט דאס ליינען געקעכניט גלייך וויא קען וואלט זייא סקריב געווענען :

(יא) גייד איין מעס וואס קען ליינט גישא אה שבת פ' סוכה ווייל אה דער פרשה איז גישא דא קעהר וויא צווייא פאקוס אה דער תורה ליינט קען גישא קיין פרשה ווייגיגער וויא דרייא פאקוס עכ זאגט משה זאלע שבת דוא פאקוס גזיט השבת :

(יב) דער מעם פון דעם וואס קען זאגן אז מען לייגט דריי סאג בעזאפען דע:ינס. ווייל עס שטייט און פסוק וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים דאס מיינט מען דאס תורה אבער אז מען לייגט און דער תורה דריי סאג געפונט מען וואהער:

(יג) דער מעם וואס מען לייגט און דער תורה אויף יעשכר יעכר. ווייל יעשכר האט געזאגט איין וועגן וואס ער האט געהייסען יוב און פארצייטענס איז געוועזן א עז וואס האט געהייסען יוב איז געקוקט דער וועג און האט זיך געקלאגט פאר דעם פאטער וואס ער האט איהם איין גאסען געגעבן וויא דאס עז האט איהם יעשכר געשטעלט א שין פון זיין גאסען און ער האט געהייסען יעשכר אבער דעם פעלט איהם דאס שין: (יד) דער מעם וואס מען ריפט נישט אויף איין פאטער מיט א וועג בעזאפען צום סוף. ווייל דאס תורה ווערט און געווען ערות און א פאטער מיט א וועג זענען פאר געווען פאר ערות:

(טו) דער מעם וואס און דער פריה פאלט מען אויף דעם פנים אויף דער רעכטע האנד און פייא סתרה אויף דער לינקע האנט. ווייל מיר געפונען. אז דאס סתרה פון פסח איז אויף דער לינקע זייט ווייל דאס לינקע זייט איז דאס הירות מונען מיר ווייזען אז אויף דער אייניגער זייט וועט וואס מיר זעהן אויס וויא פרייע מענטשען מיט דער אייניגער זייט זענען מיר אנדערע סתהניג צוא השירה. אבער דעם פאלט מען תורה אויף דער לינקע זייט. אבער פייא שירות מען גייט און נישטאן דאס תפילין אויף דער לינקער האנד אז מען וועט פאלען תורה אויף דער לינקער האנד וועט ער זיך און שפארען אויף דאס תפילין:

(טז) דער מעם וואס און דאס יוה"כ אז דער חון זאגט תפילין זאגט אויף דאס זאגט ציבור תפילין אויף א הויף קול. מען ווייזט אז מען גענייט דאס תפילין. גרייטע וואלען אויף הערען און זאלען קרייגען צוא השירה:

(יז) דער מעם וואס אויף דאס יוה"כ קוקען צוא זאגט אלע פון דאס קביעות און דער קטאם אכין. דען עס איז דעוויקט אז עס קוקט דאס צייט אז מען דארף קרייגען איין תורה קוקען זיך צוא זאגט סענטשען און דער קטאם וואס מען קרייגט דעם תורה זיין זאלען זעהן דעם קרייטען קבוד וואס מען טוט און דעם תורה. און דאס איז פאר דעם תורה א גרויס קבוד אז עס איז דא אסאך מענטשען וואס זיין נעמען און זיין געוועלטיגקייט אויף שטייט אויף און פסוק אז השירה איז איין תורה צווישען דאס יעשכר און אלע ימים נוראים. קרייגען מיר השירה און מיר זענען אויף זיך מקבל זיין ממשלה. ער דארף זיך צוא זאגט צוא קוקען פוהר מענטשען בשעת מען קרייגט השירה:

(יח) דער מעם וואס מען גייט און דאס תפילין. ווייל עס ווערט געברענגט און מדרש אז בשעת אברהם אבינו איז געגאנגען מיט זיין וועג יצחק צוא דער עקידה האט דער שוין געמאכט איין טיף פאר זיין אז זיין זאלען נישט קענען דורף גיין:

(יט) דער מעם וואס און דאס וועט מען נישט קיין גים ווייל און געברענגט אזויא וויא חסא און נאך איין פעם ווייל גים סאכט שטייען:

כ דער מעם וואס דוא גיגונים פון ריה יוה'ב וענען גלייך בייא אללע
יודע אויף דער נא צער נע'ט. דער מנהג פון דעם שטאמט ארויס פון
שפאניא וואס דארט האבען דוא יודען אפ געה'טען דוא אכונה און פאר
בארקענעש און וויא האבען יוד צוא וואס מען גענוקען, און דוא נעלדער אלע
צוא זאסען און יכים נוראים האבען וויא געהאט וע ביסן אהן דוא
גיגונים וואס וויא האבען דערקענט אז דא איז פאר זאעקט יודען :

(כא) דער מעם וואס און דער ע. שפער נאכט ריה ווינקטשט איינער
דעם אנדערען לשנה טובה הפכת אפער און דער פריה ווינקטשט מען שוין
נישט אהן. ווייל מען מאהר נישט האלטען דעם דער פאר איין רשע נאר
א צדיק. און געמישפט ווערט מען און דוא ערשטע דרייא שעה מכתא האט
מען שוין אהן געטריבען צום לעצטן דארף מען שוין נישט צוא בעמען
אויף דעם דער אז מען זאל איהם אהן ש ייבען צום געקען :

(כב) דער מעם וואס מען עסט ריה ביינאכט ראש בש. מיר געפונען
איין רמו אויף דעם און תרגום יוחנן און אהן תיב פון גלות מצרים
האט פרה געוועהן דאס גאנצע לאנד מצרים אויף איין וואג שיהל און
איין שפעלע אויף דער צווייטער ש הל האט דאס שפעלע איבער גיווענען
דאס גאנצע לאנד מצרים און רח תשרי איז דער כול איין וואג שאהל
ע'ט מען ראש בבש אויף איין רמו אז דוא יודען וואס וויא נענען
גע לעכניס צוא איין שפעלע זאלען אויסגעלייזט ווערען אז עס וועט קומען
דוא צייט פון דעם סוף פון דוא וואג שאהל היינט און חדש תשרי :

(כג) דער מעם פון דעם וואס מוצאי יום הקדוש ביינאכט בלאזט מען
שוף דאס איז א סימן אז דוא שטיקט איז שוין אפ געמאהן געווארען
אויף איז עס איין ובר וואס מען האט געבלאנען שוין ווען עס איז
נוהג געווענען דער יובל :

(כד) דער מעם וואס מען שטעלט צווייא מענטשען בייא דעם חזן
יוה'ב בייא נאכט נשעת ער זאגט כל נדרי. ווייל עס ווערט געברענגט
און מסכת סופרים אז עס איז נישט גלייך דער חזן זאל שטיין אליין
בייא דעם עמוד נאר איינער דארף שטיין און ווין רעכטער ווייט און דער
צווייטער און דער לינקער אקענען דוא אבות. נאר א גאנץ יאהר איז מען
טרוי און דאגת פרנסה קען מען דאס נישט קוקן ווין אבער יוה'ב איבער
דער איהה פון יום הכין איז מען יוד נוחג צוא שפעלען צווייא
מענטשען לעבען חזן :

(כה) דער מעם וואס כל נדרי זאגט מען מיט א וויינענדיגען גיגון.
און דעם נוסח כל נדרי ווערט גאהר נישט געדאכט קיין זאך וואס עס
זאל בעורר ווין איין געוויין. נאר ווייל דוא גיגונים פון שפאניא ווענען יוד
צוא נאמען געקומען און פארבארקענעשט און דוא היילען אהן יום הכיפור
תפלה צוא שאהן האבען וויא יוד ערמאנט בשעת וויא האבען געזאגט
כל נדרי. דוא נדרים און דוא שבעות וואס וויא האבען א גאנץ יאהר
געשווארען צוא דער ממשלה אז וויא זאל אהן הישען ווער דת וואס
דאס איז געווענען אקענען ווער וויילען און וויא האבען יוד מחבטן געווענען
מבטל צוא נין דוא אללע שבעות וואס וויא האבען א גאנץ יאהר געשווארען
און אויף דעם האט וויא דאס הארץ ווער וויא געמאהן אז וויא האבען

זיך ערמאנט וואס וויי האבען געטאהן א גאנץ יאהר, קינען זייער ווילען
אפער דא שרועות וואס מיר שרעקען צוא אונזער סמטה ירה זענען
אונ וייער שטארקייט ווארען אונזער קייסר ירה גייט אונג גיטש חז
מיר זאלען עובר זיין אויף אונזער גזעץ אדרבא מען גוט אונג פרייהייט
אם צוא היטען אונזער גרויבען אונ דא גיטש :

(כז) דער טעם פון דעם וואס אונ יוהב'ס זאגט מען אונ יעדער קרלשה
בייא שחית אונ מנחה נעילה קרר אדער נעריצף לויט נוחא אשכנז. ווייל
אונ דעם טאג קעקט מען אונ תפלות ותשבחות דעקאלא ווערט דא
שטאל פון הקב"ה דער הייבט אדער דעם זאגט מען סבקיז הוא יפן
וכו' משרתו שואלים זה לזה איה מקום כבודו. ווייל דא ס'אבס ווייען
גיטש וויי זיין כבוד אזי דעקאלא דער הייבט :

(כח) דער טעם נאם אונ, ערב יוהב'ס מאכט מען קיילדיגע חתות
אזויא וויא פיינעל. ווייל אונ דעם טאג זענען דא ידען גענדיקט צוא
מלאכים אונ בייא דא מלאכי שטייט אז יעדער האט זעבס פלגעל :

(כט) דער טעם פון דעם מנהג וואס דער נפאי סהיילט אונ ערב
יוה"ק יעדען גראנקע מיט לעקאד דאס איז אדער דעם טעם ס'איז
אזי חז גגור געווארען אויף איינעם ער זאל נעמען צדקה וועט דאס זיין איין
אנקוקעניש מיט דעם וואס ער נעמט אצור פון צדקה :

(ל) דער טעם וואס געט מען זאגט אונ יוהב'ס דא ווידי קראפט
(ל) דער טעם וואס געט מען זאגט אונ יוהב'ס דא ווידי קראפט
מעי ויך אונ הארץ ווייל דא אלע וואס זענען כחויב מיתה איז צום
ערשטען דא ערות הענד וויא פייטען אים צום ערשטען אונ דא האנד זיין
אין ערות אויף דעם קעקטש וונד אזויא וויא עס שטייט אז דא האנד
מוט שרייען אונ דעם האנד פון יעדען קעקטש מוט דרמנין אדער דעם
דארף דא האנד צוא קלאפען אונ הארץ אריין כדי דער ענש זאל זיין
דורך דא ערות דאס זענען דא הענד :

(ל) דער טעם וואס מען קלייד זיך אהן אונ יוהב'ס אונ ווייטע
בגדים ווייל עס ווערט געקענטש אז ווען דאס ביהמ"ק איז געשטאנען
אזי גיטש געווענען נאך אזויא איין יום וויא חמשה עשר באב אונ יוהב'ס
דעקאלא זענען דא יודישע טעקטער ארויס געזאגטען אלע אהן געקלייד
אין ווייטע קליידער אונ נייא האבען גיטש מורא געהאט פאר דעם יצהיר
מוט מען היינט אויף זיך אהן קליידען ווייטע קליידער :

(לא) דער טעם פון דעם וואס עס איז איין מנהג צוא פאר שפרייטען
אונ יוהב'ס גרענער אונ שוהל ווייל אונ דעם טאג פאלט מען ערד בע
מאהל כורעים אונ מען גיגט זיך אדער דעם פאר שפרייט מען גראו
בדי עס זאל זיין איין הפסק צווישען דער רצפה דאס הייבט דא פארדיגע
ווייל טאקער געפונט זיך אויף דער רצפה איין שטיין אונ עס שטייט אין דער תורה אז
מען טאהר זיך גיטש ביקען צוא קיין שטיין :

(לב) נאך איין שטוקער טעם איז וואס מען פאר שפרייט גרענער
אונ שוהל ווייל מען שטייט אונאנצע טאג אויף דא פוס אונ מען גייט
אהן שוהל איז שטערק צוא שטיין אדער דעם פאר שפרייט מען גרענער
עס זיך וויי ליכטער צוא שטיין :

(לג) דער טעם פון דעם וואס און דער תפארה פון שבת תשובה איבער דערפון קען און קען הייבט אהן פון יאזל תענו בשאר בציון ונר וייל דאס איז און סוף הושע און דארט איז נישט דא מוזיק וואו ניין פסוקים און גביאים לייןט מען נישט ווייניגער וואו איין און צוואנציג פסוקים איבער דעם הייבט קען אהן פון איין אנדערען גביא וואס דארטן שטייט אויף פון תענית שופר האט עס איין שבת צווא שבת תשובה:

(לד) דער טעם פון דעם וואס קען ריפא דעם טאג נאך יודאפ צווא נאמט נאמען וייל און נאך עשרת ימי תשובה נאנט קען הסלף הקדוש און היינט הייבט מען אהן צוריק האל הקדוש גייט מען צוריק צווא נאמט נאמען:

(לה) דער טעם וואס קען טאג נישט שלאפען און ראש חשנה ביים טאג וייל עס ווערט געברענגט אז דער וואס שלאפט און ריה שלאפט ווי ציין מול:

(לו) דער טעם פון דעם קנהג וואס קען שטייט ביים אלע תפלות און ריה יודאפ וייל און ריה איז דער נמר דין און ביים דעם נמר דין האלט דא נאמען ווערט אז דא בעלי דינים דארפן שטיין:

(לז) דער טעם וואס קען עקט און ריה עפ"י איין געטאקט און נאנט וייל דא ישראל ווען געלעבט צו איין אפיל נאך איין טעם עס ווערט געברענגט אז יצחק אבינו ה' געבענשטש יעקב'ן איז געוועזן אין ריה און ער האט געזאגט אז דער געטאקט פון טיין ווען איז אזויא וואו איין פקלד מיט עפ"י עקט מען עפ"י פאר איין ובר:

(לח) דער טעם פון דעם אז דער וואס דארפט כעריב פאר דעם עמוד דער וואס מליחות וייל ער איז דער ערשטער וואס האט אהן געהייערן איין מצוה וואס וואו ניהער צווא דעם טאג וייל דא נאנט ניהער צווא דעם מאנהערטן טאג דער דארף אויס צווא לאזן ניהער שוין צווא איהם אלע מצות פון דעם טאג:

(לט) דער טעם וואס און אלע תפלות פון ריה און יודאפ וואס דאס קהל נאנט מיט דעם חון נאנט דען נישט בסדר אזויא וואו עס שטייט און דאס סחורים נאך קען נאנט אב"ד געהייערן דהיינו און פייט פון אהנה וואו אלקינ בשמים ובארץ גבור ונערץ דאס נאנט דער חון און דאס קהל נאנט נאך דגל מרכבה וואו שח ויהי און אזויא ווייטער פאר וואס וואו מען נישט נאנט כסדר דהיינו דער חון נאנט אהנה וואו אלקינ בשמים ובארץ גבור ונערץ נאך דאס קהל נאנט דגל מרכבה וואו שח ויהי און אזויא כסדר דער חון נאנט ווייטער דאס אהנה וואו אלקינ דאס קהל ו' ח' אזויא אויף און פייט אירי איהם יאדירי בקול נאנט דאס קהל ו' סלף ברואי ברכ יברכו בקול נאנט דער חון נאך אקאהל דאס איינעם אויף אזויא און פייט לאל עורף דין לבחן לבכות ביום דין לגולה עסקות ברין פאר וואס נאנט קען נישט כסדר איב דער חון נאך נאנט אהנה איב און דאס קהל גיר און אזויא ווייטער כסדר נאך דאס וואוהייט איז דער נאמען קנהג עפ"י מעות נאך פון דאס פערציגשטע ודור. דאס איז געווען ווען דאס פייטנים האבען געטאקט דעם פייט איז נאך קיין דרוק גיבט געווען אויף דער וועלט נאך וואו האבן אויף געשריבען ווייטער פייט אויף פאפער

האשער אָדער פארמיט און וויא האָרען עס צוא צושטקט צווישען אַללע אייננאָמלונג פון יעדן מען זאל עס זאָגען. און פאר צייטענס האָט געקאָסט דאס איבער שרייבען פורקל נעלם האָרען נאָך דוא פיינטנים נישט געזענען נאר גאנץ ווייניג נאר און יעדער קהל איז געוועזען א מחזור מיט אַללע פיוטים און תפילות פאר דעם חזן פון קהל געלד איבער דעם האָט נאר דער חזן געזאָגט דיא פיוטים און דאס קהל האָט געשנייגען און אויס גיהערט נאר אז דער חזן איז געקומען צוא דעם פומון וואס עס איז איינשטכ פאר השירה האָט דאס דער חזן געזאָגט אויף דעם קול און דאס קהל האָט נאָך געזאָגט דעם חזן האָט אונז האָלט פון דעם לויב אזויא וויא איין צוא טפלה. אזויא וויא עס ווערט געברענגט און פֿירט דאס בייא דער שירה וואס דוא ווערן דאָפּו געזאָגט בייא דעם ים משה האָט געזאָגט אשירה לדי פי נאה נאה ותי און דיא שערל האָרען געקענט אשירה לדי ותי. אזויא אויף בייא דוא פיוטים האָרען דאס קהל געקענט נאָך דעם דין דוא ווערשער וואס וויא האָרען גיהערט פון נש יאס ער האָט אויס געלאָט דיינו דער חזן האָט געזאָגט אהה הוא אליקנו בשמים ובארץ האָרען דאס קהל אויף אויס געלאָט בשמים ובארץ. אזויא אויף דער חזן האָט געזאָגט גבור ונערמי דוד מרכבה האָרען וויא נאָך געזאָגט דגול מרכבה אזויא אויף און פייט אדורי אומה האָט דער חזן געזאָגט אדורי אומה יאדירו בקול די מלך האָט דאס קהל נאָך געזאָגט ה' מלך און אזויא בייא אַלע פיוטים. נאר דער גיף און עפֿ שיערע יאָהרע יאָ עס איז נהרבה געוואָרען דריקען און יעדער איינער האָט געהאָט און מחזור און דוא פירטע האָרען נישט געוואָלט אז דער חזן זאל וויא מוטיא וויא מיט דוא פיוטים נאר יעדער האָט פאר נאָך געזאָגט דיא פיוטנים קטילערהיים האָרען וויא געזאָגט אויף דעם פומון וואס דער חזן דארף זאָגען. שיערערהיים איז אזויא איינזיגייט האָרען וויא זיך געוויינט צוא זאָגען דאס אויף דעם קול דאס איינענדי וואס דער חזן האָט שוין געזאָגט איבער דעם איז פאר קערט געוואָרען דער גאנצער סדר פון אַללע פיוטים ביו היינט :

דוא מעמים פון דוא כִּהִגִּים וואס זענען נוהג בייא האָער :

(א) דער מעם פוי דעם פֿונג וואס ביינ שערט נייט אַפֿקין קינד דוא האָער ביו דאס קינד הייבט אָהן צוא ביידיען. ווייל עס ווערט געברענגט און דער גמרא און דאס קינד בייקט אָהן צוא ביידיען לערנט דער פאָשער דאס קינד תורה צוה לנו מינה און דעמאָס בייט דער פאָשער דאס קינד הייליג פאר השירה ווייניג און פסוק שייט דאס בייט ע ניאס עקערט פון דייען קיף נאָלסט געזען פאר מינעם ווענען און דוא ביידיען ווערען אָרן געברען קיף. איבער דעם און דאס קינד בייקט אָהן צוא ביידיען דעמאָלס ברענגט דער פאָשער דאס קינד צוא איין קרושה וואס דער לערנט מיט אהה תורה. נעמט ער אַראָפּ דוא האָער אין דאס געלם פֿיר דיא האָער שייקט מען צוא השירה אויף אָהה. אויף בייקט ער איהם שוין אָהן מחנה צוא וויא מיט מִצוֹת ער לאָט איהם איבער פאות און מאכט איהם פאר איין יוד עס זאל געדער עקערען און דאס איז א יודיש יונגעל :

(ב) דער מעם פוי דעם וואס דוא האָער וואס איין מאַגפֿיל אָרע א נהכה געזען זיך אַראָפּ דעמאָלס מען וויא. נישט מען פאר ברענגט וויא ווייל אז מען פאר ברענגט האָער שאט דאס צום גוף אויף צוא קאפּף ווייניג אין אז

סעו וועט ניין אונז ווארשען, סעו וויא ווער געפונען, קען מען מיט דאס האער בייגן, סוף חזי:

דער טעם פון נאמען געבען:

(א) דער טעם פון דעם דער וואס הייבט אפרים ריפט מען איהם פישל. ווייל יעקב אבינו האט געבענקט אפרים און האט איהם געגלעכט צו א ין פישל און וואסער און ווייל אין דער ברכה שטייט אפרים פאר מנשה איבער דעם ריבט מען נאר אפרים פישל גישט מנשה:

(ב) דער טעם פון דעם וואס דיא בני תורה ריפען גישט ווערע ווייבער מיט דאס געהען נאר ער זאגט מיין בעלי הבית'סע, ווייל עס ווערט געברענגט אין דער גאר אז א תנא האט געזאגט איך האב גיין קאהל גישט איהן געווען מיין טייב איין אגדערען געהען נאר מיין דאס:

(ג) דער טעם וואס מען ריפט דאס מסכת ביצה ביעה, ווייל דאס ווארט ביצה איז גיין גיין צווישען מענטשען צו אראבען איבער דעם גוט מען איין גאנצען ביעה:

(ד) דער טעם פון דעם אז בשעת ווען מען שטייט אויס שטייט פאר יחיד לרצון זאגט יעדער דעם פאק וואס ער הייבט זיך און לאזט זיך אויס מיט זיין נאמען, ווייל דאס איז איין סגולה, ער זאל נישט פאר געמען און קאג פון יום הכיפורין ניין גאנצען:

דאס טעמים פון שלום:

(א) דער טעם פון דעם אז איינער שטעפט זיין חבר זאגט ער צו א איהם שלום עליכם און דער חבר ענטפערט איהם עליכם שלום, ווייל דאס וואס מען מעג מוזיר זיין דעם שם דעם שלום איז א שם געווען מיר אפ פון בנעו, אזויא וויא, עס ווערט געברענגט אין מסכת ברכות אין דאס שטייט אז בנעו האט זיין געזאגט נאט איז מיט אייך האבען זיין איהם געגעבערען וואס ווערען געבענקט פון גאט ע"כ סוף מיר אויך אזויא ווייל שלום איז דער גאנצען פון הקב"ה איבער דעם דער ערשטער וואס גוט זיין חבר מעג מוזיר זיין פריד דעם שם ער זאל זאגען שלום עליכם אבער זיין חבר וואס ענטפערט איהם סאך גישט פארד מוזיר זיין דעם שם אזויא וויא מיר געפונען ביא דאס מענטשען פון בנעו ע"כ גט ער עליכם שלום:

(ב) דער טעם פון דעם מנהג אז ער גוט שלום זיין חבר וואס ער שלום עליכם אין דער חבר ענטפערט איהם עליכם שלום און פלשן רבים פאר וואס זאגט מען נישט פלשן יחיד שלום עליך, ווייל עס ווערט געברענגט און אלשיך הקדוש אז וואס הקב"ה האט געזאגט צו פנחס'ן הנני נותן לו את בריתי שלום, אז הקב"ה האט איהם צו געזאגט ע"כ נישט איהם זיין שלום און גוף אין נפש אין ער וועט אייביג לעבען, אזויא וויא עס שטייט אז פנחס איז איהר איבער דעם גענטשט יעדער זיין חבר שווע עליכם א לשון רבים, ער זאל האבען שלום דער גוף מיט דעם נפש:

(ג) נאך איין טעם קען מען זאגען פאר וואס איינער זאגט דעם צווייטען שלום

שלוש עליכם אין ער ענטפערט איהם עליכם שלום ער זאגט, שלום עליכם מיט אַ לשון שאלה. איינער פרעגט דעם צווייטען אויב דער גוף האט פייא איהם שלום מיט דעם נפש ווייל שפענדיג צום דעם וואס דער גוף זאל זיך גלייכט גישט דאס נפש און צום דעם וואס דאס נפש האט חשק האט דער גוף נישט קיין חשק אין דורך דעם איז נישט קיין שלום צווישען זייא איבער דעם האבען אנגעטען חקמים סתמן געווען אז איינער זאל מוז זיין דעם חבר ער זאל ווער עס זאל זיין צווישען דעם גוף מיט דער נשמה איז דער חבר ענטפערט איהם, עליכם שלום אויף בלשון שאלה ער פרעגט איהם אויב ער איז פייא איהם שלום קיין ער איהם שטראפען און אויב נישט וויא קען ער שטראפען ניו חבר :

(ד) דער מעס פון דעם נאם דיא ווערט זאגט אז אנאר גוט און א קליינער נעמט מינט מען אזויא אז א נאר גוט צדקה מינט ער אז ער גוט, ער דער חכם ווייזט אז ער גוט צדקה נעמט ער ווייל וויא פיהר דער עושר יום צדקה מיט דעם ארימאן נאך מעהר כוז דער ארימאן מיט דעם עושר :

דיא מנהגים פון שבת שורה. שבת הגדול. שבת חזון. שבת נחמו. שבת שובה :

יא דער מעס פון דעם מידת וואס קען וואס צו שבת שירה שייט מען פאר דיא מיינעל קאטע. ווייל עס ווערט געברענגט אין ילקוט אויף דעם פסוק ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ל קום ולא מצאו דאס איז דער פשט אז ווייזט זיך אז דאס מיינט יעד שבת וועגן ארום געזאגטן מיהיל פון פאלק גלויבער יכו אין זייא האבען נישט געפונען. איז שווער דער פסוק עס האט געדארפט צום שמיני עס איז נישט געוועזען וואס שמיני וויא דאבען גישט געפונען. נאר ווייל דחן ואבירם וועגן ארום געזאגטן פריימו צונאקס אין וויא האבען פאר שמיני פו איינע יונג פון דער מנהג פון דער מן וואס וויא האבען צום זיבעטן פריימיג כדי וויא זאלען קענען מבייש זיין כשה רבינו וואס ער ה ט וויא גיזאגט אז אין שבת וועט נישט געפונען ווערען קיין מן און וויא האבען געזאגט צום פאלק גייט ארום וועט איהר ווערן אז עס געפונט זיך מן אויף דעם פערד איבער דעם וועגן א מנהג ארום געזאגטן אויף גלויבער און וויא האבען געזוכט אבער וויא האבען נישט געפונען ווייל דיא פיינעל דאבען אויף געעסען דעם מן איבער דעם גוט מען דוא פיינעל יעדער שבת דורך דעם זיך. און שבת שירה ליינט מען דיא פרשה פון מן גוט קיין וויא מיינט לויין אין דעם זיך :

(ב) דער מעס וואס מען רייזט דעם שבת וואס איז פאר פסח שבת הגדול ווייל אין דעם שבת איז דיא יידען געשען אין מצרים איין גרויס גס וואס דיא בכירים פון מרים האבען געהרגעט ווייזט פעהערס :

(ג) גאך איין מעס ווייל און דעם שבת נאנט מען איין דרשה און מען איז מאריך און דער דרשה כדי מען זאל דעם עולם מודיע זיין דיא דיינים פון פסח ריפאט מען איהם שבת הגדול. אויף ווערט געברענגט און משהיל אז דיא

דיא היינטיגע צייטן דארף מען נישט מאכען קיין הסיבה פסח בייא נאכט
ווייל איין גאנץ יאָר איז מען ויך נישט נאָך צוא עסען און נילעגנסערהייט
אז מען וועט מאכען אצונד א הסיבה וועט אויס זעהן גלייך וויא ער וואלט
געוועזען נישט געוונד איז דאס נישט קיין דרך חירות :

(ד) נאך איין מעס וואס דער שבת הייסט שבת הנדוד ווייל אונ דעם
שבת זענען וויא געווארד געווארען אונ מצרים איין ויך וואס דאס איז
געוועזען בייא וויא איין ספק אז וויא האבען מקדים געוועזען דיא תורה איידער
זיא איז געעפענען געווארען. צוא האבען וויא איין דין פון א פן נח צוא
וויא א ישראל. דעם שבת זענען וויא געווארד געווארען אז וויא האבען
איין דין וויא א ישראל איבער דעם האבען וויא געקענט אפ היטען דעם שבת
נישט צוא מוהן קיין מלאכה ווייל ביו אהער אז וויא איז געוועזען איין ספק
האבען וויא נישט געמאכט אפ היטען דעם שבת ווייל דער דין איז א פן
נח דוקא אונ שבת איז ער סייב מיתה אפער אצונד אז השנית האט וויא
געזאגט משכ וקדו לכם אז וויא כוונע מוהן איין כשיטה וויא וואללען קונה
זיין דאס לעפעאלע אויף אקדון פסח אונ זיא דארפען צוא געזאמלען דערפאר
געלד ווייל דאס איז איין דבר מצוה ממילא האבען וויא שוין געמאכט ריזען
דעם שבת איז בייא וויא געוועזען דער קאג גרויס איבער דעם היסט יד
שבת הנדוד :

(ה) דער מעס וואס דער שבת פאר מ' באב ריפט מען שבת חוץ
איבער דער הפסחה. אויף שבת גחמו איז ריכטיג וואס מען ריפט דעם
שבת אויף דעם נאמען פון דער הפסחה ווייל איבער דעם מריסטיג וואס
עס שטייט איז דער הפסחה. אבער שבת חוץ וואס איז דער פסח נאר
נ' ל' עס ווערט געברענגט אונ מדרש עס איז נישט געוועזען נאך אעללע
יודם בייא יודען וויא מ' באב וכו' ויך אללע מען וואס עס איז געוועזען
אונ וויא איין צרה ר'ל איז געווארען איין יודם אזויא שטייט אויף אין
פסוק עוד חוץ למזרח איז דער פסח אז שבת חוץ וועט גאך ווערען איין
יודם ווערט דער שבת אויף אהן גערופען איבער דעם מריססען וואס עס
וועט שפעטער ויין אונ דעם שבת :

(ו) דער מעס וואס מען ריפט דעם שבת צווישען ריה ויהיפ' שבת שובה
ווייל דורך דעם שבת וועללען מיר השובה מוהן צוא השנית. ווייל שבת
איז א סגולה צוא השובה. אזויא וויא מיר געפונען בייא אהרר מ'ט קין. אין
דיא ריה פון שבת איז שבת בו' השוב אונ דער וואס היט אפ דעם שבת
איז מען איהם מוהן דיא וונד איבער דעם ריפט מען דעם שבת.
שבת השובה :

(ז) דער מעס פון דעם כנהג וואס מען עקט נישט קיין קעו אונ
ערב שבת ווייר בייא נאכט וועט ער געוויס עפען פלייש לכבוד שבת האט
מען גונד געוועזען איבער דא קליינע טעג אונ ווינטער וואס סאמער וועט
ער עפען דארטען קעו דארף מען צוא ווארען גאך דעם אז מען וויל
עפען פלייש זעב. געה קען מען דורך דעם סגנה ויין ויך פון צוא עפען
דא קענהה לכבוד שבת אדער ער קען פאר געפען איין עפען פאר געבט
געהא איבער דעם האט מען געמאכט א תורה אז מען וואל פריימג נישט
עפען מען אפילו ווערע וואס דא מען זענען גענוג גרויס :

(ח) דער מעם וואס מען וואגט שיר השירים און ערב שבת. ווייל אין שיר השירים געפנט זיך הונדערט און זיבעצן פאקטן אזוי פיהל וויא פיהל געטע יעדע וואך האט ווייל אלע מאג האבען וויא מנוחה פיהר געטע און פרייטיג פון זייער צוועלף האבען וויא אויף מנוחה אין מוצאי האבען וויא אויף איין געטע מנוחה איבער חוספות שבת בלייבט איבער הונדערט און זיבעצן געטע איבער דעם וואגט מען שטייט אז מען וואל גיטל ווערען פון דעם דין פון גיהנם:

(ט) דער מעם וואס מען לייגט חלות אויף דעם שיש פרייטיג פאר נאכט כדי מען וואל מענין דעם שיש ממלחל ויין און שבת ווארעם אז מען וועט נישט לייגען. קיין חלות וועט דער שיש ווערען איין במסד לדבר אכור און דער שיש וועט ווערען מוקצה אבער אז מען לייגט דא חלות פאר שבת ווערען דער שיש נישט במסד צוא דאז לעקט נאר צוא דאז חלות מען מען שוין דעם שיש ממלחל ויין:

(י) גאט איין מעם וואס מען גרייט צום שיש פאר שבת. ווייל און פאקטן קומט וויה ביום הששי והכינו את אשר יביאו אין דער פלש און זעכצן קאג דאס מיינט מען פרייטיג דארף מען אהן גרייטען אויף שבת אין מען וואל ויין גרייט און מען וואל ווארען אויף דעם שבת, אזויא וויא דער שבת קומט אהן וואל מען איהם ממלחל ויין מיט גרויס יבול אזויא וויא מען איז מקבל איין מלך:

(יא) דער מעם פון דעם וואס מען איז זיך נוגע צוא פאר זייער און ערב שבת ארבעט מאכלים וואס מען גרייט אהו לכבוד שבת ווייל עס שטייט מועמיה חיים וכו':

(יב) דער מעם פון דעם וואס מען וואגט דאס קאפיטעל הודו פון תהלים ק"ז פרייטיג פאר מנחה. ווייל אין דעם קאפיטעל שטייט אויס געזעכעניגט דיא פיהר מענטשען וואס דארפען לויבען השירה אין עס איז נישט דא איין בענטש וואס דא וואך וואל עס דורך גיין אהן נסים גאר דער בעל דגם געקענט גיטע ויין נס איבער דעם וואגט מען הודו:

(יג) דער מעם פון דעם מנהג וואס ניייער איבער געקען זיך דאס פנים בשעת וויא געמלען ליכט פרייטיג פאר נאכט ווייל אפמערקסען צוגר מען ליכט ווען עס איז גאט גרויער מאג און וויא מאכען דא ברכה פאר ביהמ"ש און זענע ברכה דארף מען מאכען איידער מען שוט דא מנחה איבער דעם געקט ווא זיך צוא דאס פנים וואל נישט קענען זעהן דא שוין און דא ברכה איידער ווא שוט דא מנחה:

(יד) גאט איין מעם וואס וואל געזעקט זיך דאס פנים ווייל ווא האט פאר לאשין דאס ליכט פון דער וועלט איבער דעם געקט ווא זיך צוא דאס פנים איבער בושה:

(טו) דער מעם וואס מען געקט צוא דיא חלות און שבת פאר קידוש כדי מען וואל נישט מבייש ויין דיא חלות וואס מען מאכט נישט איבער וויא קידוש גאר איבער וויין:

(טז) גאט איין מעם וואס מען לייגט איין שווייז אונקער דיא חלות און פון אויפן. אין דיא חלות און דער מיט דאס איז איין זכר אויף דעם סן וואס פון אונקען איז געווענען מל אין פון אויפן מל און דער סן אין מיט. אין דער מעם וואס מען מאכט און שבת א זכר אויף דעם מל דער סן איז אז

נאך נייעם געוועזען און שבת. נאר עס ווערט געברענגט און זוהר הקדוש
גא דאא האטפער וואס עס איז דא נאכער וואך איז נאר דורך דעם שבת:

(יז) דער פערט פון דעם וואס און שוהל איז דער תון מקבל שבת אויף
דער גימל וואס וואס שטייט און מיט שוהל גיט ביים דעם עמוד. ווייל
פאר צייטענס איז געוועזען איין מנהג מען איז געגאנגען מקבל שבת ווין
אויסער דער שטאט. אזויא וויא מיר געפונען און דער גמרא איין תנא
האט געזאגט צוא ווין חדר קום וועללען מיר אקעגען גיין דער שבת
מלכתא. איבער דעם גייט דער תון אויף אויף דער בימה וואס וואס איז
גייט ווייל פון דער מדרג. איבער דעם וועללען מעס קעהרען ויף איהם דאס
נאכער ציבור מיט דעם פנים צוא דער מדרג בשעת מען נאנט בואו בשלום
מען זאל ווייזען אז מען גייט אקעגען מקבל צוא ווין דא שבת מלכתא:
(יח) דער פערט וואס מען נאנט גיט וויי רחוב און שבת ביים מערב
ווייל ווין דער וואקען נאנט מען עס פאר מערב דען פאר צייטענס ווער עס
איז מחויב געוועזען מלכות האט מען איהם געשלאגען פאר מערב אבער
פרייכונ פאר נאנט שטאנט מען גיט גיין מלכות קומט גיט צוא נאנט
וויי רחוב:

(יט) דער פערט וואס מען נאנט במה מדליקין שבת ביים נאנט נאך
שמי'ע ווייל גיין האט געזאגט ויכדו דאס איז תורה נאנט מען במה מדליקין
מחבר צוא ווין תורה שבע'פ מיט תורה שבכתב. נאך איין פערט וואס מען
נאנט במה מדליקין דרי מען זאל מקיים ווין דא מנהג פון הדרכת הגר
מיט מעשה. און. דיבור. מחשבה:

(כ) דער פערט פון דעם וואס מען נאנט גיט ברך ד' לעולם אמן
און שבת ביים נאנט ווייל מען האט דאס מחקן געוועזען צוא נאנט בשעת
עס איז געוועזען דא גזירה אז מען זאל גיט נאנט דא תפילת שמי'ע
איבער דעם האט מען דאס מחקן געוועזען ווייל עס געפונט ויף און
דעם אקצעסן אוצרות היינט תאש'ש דא גזירה איז במל געווארען איז
ווייטער געבליבען דא תנקה מען זאל עס נאנט האט מען געמאכט
איין היבר און שבת גיט צוא נאנט דאס דרי מען זאל גיט מפקסין
וויין צווישען נאזלה און תפלה:

(כא) נאך איין פערט וואס מען נאנט גיט ברך ד' לעולם אמן
שבת ווייל מען האט דאס מחקן געוועזען צוא נאנט דען ווייטער
שוהלען זענען געשטען אונטער דער שטאט און אפער פאר שפעטיגים
ויף ווער איבער דער צייט וואס דאס קהל נאנט ברך ד' לעולם מען
ער דאווינען ער זאל נאנט שמי'ע גלייך מיט דעם קהל אבער און שבת
פאר שפעטיגס גיט קיינער:

(כב) דער פערט פון דעם וואס אז דער תון פאכט קידוש און
שוהל פאר ויכט גיט דער תון פון קידוש נאר מען גוט עס קיינער
אויס צוא מריקען ווייל דער קידוש און שוהל איז נאר אויף דעם און אורחים
נאנטען וואס ווין מיט דעם קידוש:

(כג) דער פערט פון דעם וואס אין שבת נאנט מען אין קידוש אשר
קישנו און יום נאנט מען אשר בחר בנו ווייל יום דאס קענט און דעם
וואס

וְהָאֵם דָּאָם בִּיד אִיז קובע דעם זמן זאגט מען א״ר בחר בנו אָפּע שָׁח
אִיז דוא קרֹטֶה כבועה פון צייט דאָ וועלס אִיז געשאַפֿען געוואָרען :
(כד) דער פֿעס פֿין דעם וואָס אָז דער חזן מאַכט קידוש און שוה
גרייכט, ער נישט אָהן יום הששי ויכּוּלוּ. ווייל מען האָט שוין געזאָגט
צווייט מאַהר ויכּוּלוּ אויף פֿאָהר מען נישט ספּסיק זיין און ס״ס פֿוק
יום הששי פֿאר דעם קֶהֳל און אָז ער וועט אָהן הייפֿען ויכּוּלוּ וועט ער
מאָכען אײַן הפסד אין שם הויה וואָס געפֿונט זיך און פֿאָס ביזום הששי
ויכּוּלוּ השמים :

(כה) דער פֿעס וואָס פֿריימוג צוא גאָרנט זאָגט מען גוט שָׁח .
נישט גוט נאָכט אָזויא וויא אַלע נאָכט. ווייל און שָׁח אִיז גאָהר קיין
נאָכט נישט דען עס אִיז גאָנצען ד״ס :
(כז) דער פֿעס וואָס און שָׁח נאָך דעם דאמיניע וואָס אײַנער
דעם אַנדערען גוט שָׁח. אײַן רמו קיר זאָלען וזֶה ויז צום שָׁח שוה
טוב ומנוחה לחיי עולמים :

(כז) דער פֿעס פון דעם וואָס אִין שָׁח פֿייר מנחה זאָגט מען נישט
גוט שָׁח. ווייל און שָׁח צוא מנחה זענען נאָטֿיק געוואָרען דריי צדיקים
יוסף כִּשֶׁה דוד. און מיר זאָנען דריי פֿאָגים פון צידוק דדין אִין קיר ווייזען
אָזויא וויא אַבֿרות און אַ אַבֿר זאָגט מען נישט גוט שָׁח :
(כח) דער פֿעס פון דעם מֶהֳג וואָס מען מאַכט לכבוד שבת אִין
מאכל מַעֲהָר וויא אַלע מאָג און מען ריפֿט עס צוקעס. ווייל צוקעס אִיז
מיינשט געװעפֿטען דאָס אִיז אײַן רמו אָז און שָׁח ווערען צוא זאָממען
געקניקט הקב״ה און שָׁח און דיא ישׂראֵל :

(כט) דער פֿעס פון דער וואָס מען אִיז זיך נוהג אָז פֿריימוג צוא
נאָכט אָז עס פֿריפֿט פון אײַן געכט שטייט מען אונזער אִין חלה אָדער
אײַן פֿפֿ דאָס מאַכט מען אִין ס״ס ער זאָל זיך דערמאָנען אָז היינט
אִיז שָׁח און ער זאָל נישט גלייך מאַכען דאָס לעכט. אויף אִיז דאָס אײַן
מגולה ברוקה ומנוחה אָז מען דאָלט אַבֿד אָדער אײַן פֿפֿר אָז דאָ געכט זאָלען
נישט פֿרפֿען ווייל דער זכות פון שָׁח אִיז מֶהֳג אויף אִיז אײַן מְגוּלָה
אונזער צוא שטענדיגען אײַן פֿלי אונזער דיא געכט :

(ל) דער פֿעס פון דעם וואָס מען אִיז זיך נוהג צוא שטענדיגען שטאָלינט
און שָׁח און ווער עס עקט נישט און שָׁח קיין מֶהֳגִינט דאָך מען
איהם ברוך זיין צוא ער אִיז נישט קיין מין. ווייל עס ווערט געברענגט
און מדרש ויברך את יום השביעי מ״ט וואָס האָט ער געברענגט דעם
שבת דאָ בישׁ ר' יוסי זאָגט אָז דער שָׁח אִיז געברענגט אָדער דאָ
אײַנעלע געשטען אָז דאָ מאַכט וואָס מען גרייט אָהן לִבְבוֹד שבת זאָלען
האָבען אײַן פֿעס פון פֿרייז פֿייען ווייל מען קענעט מאַהר זענען דאָ מאַכט
און אוינען אַנזען געה וואָס און אַ וואָנדיגען מאָג וואָלט עס געשאַט
צום גוף. ווייל דאָס מאַכט זענען לכבוד שבת ריהט אויף זיין דאָ ברכה
און מען פֿיהלט פֿד מיני מַעֲמִים און דעם עקט און זיין זענען גוט צום
גוף אִין נפֿש און ווער עס עקט זיין וועט זיך ויין צוא תחיית המתים.
ווער עס גלייבט און דעם דער פֿיהלט דאָ ברוש :

(לא) נאָך אײַן פֿעס פון דעם מֶהֳג וואָס מען עקט און שבת שטאָלינט
מען

קען טאמט איין זכר אויף דעם סן דער סן אז קען האט איהם געלאזט
פון איין טאג אויף דעם צווייטען איז ער צוגאנגען אונז. עס איז געוועזען
פאר אים ווערעם אפער שבת וואס קען האט אים געלאזט פון פרייטאג
איז גיטש קאלע געווארען אונז עס איז גיטש געווען קיין ווערעם ארבעט
קען האט געשפירט אונז דעם סן איין נאכען געטאמקט קענער וויא א נאכגע
וואך איבער דעם טאמט קען א זכר אונז קען כעגלט פסאליגט פערשידענע
פעלע טאכלים אונז א נאכאכשען אוינעו וואס נפיי דרך השבע וואלט דאס
מכל געארפט גיטש צוא האבן קיין נאכען טעם אונז עס וואו זיין געפערליך
צום נאך. אפער מיר זעהן דאך אז מווענטער זיגן עסן מיר דא
מכלים אלע שבת אונז עס האט נאך חזו גיטש געטאמט ארבעט דאס
איז נאך איין רפואה פאר דעם נאך אונז עס נאך א חזות אויף א נאכגע
וואך. נאר ווער עס גלייבט גיטש אונז דעם קען איהם דאס פסאליגט
געווען שאקען :

(לב) דער מעם פון דעם מנהג וואס קען וואס שלום עליכם דרייט
קאהל פרייטאג צוא נאכטס ווען קען קומט פון שוהל. ווייל עס געלייט
איהם צווייט מלאכים פון שוהל אהיים וויא נאלען זעהן אויב ער האט
געברייט צום כוש אין אהן געצוירען לעבט וועלע וויא איהם געברייטען
אפער דעם וואס ער צוא דא מכלים איהר מלאכים איהר זעט געשקט
געווארען פון הקב"ה צוא זעהן אויב איהר האב מיר מכן געווען לכבוד
שבת זעהט אז איהר האב נאך גיט פאר פערקלע. אפער דעם וואלט איהר
מיר געברייטען אזויא וויא עס איז אזוי איהר מכל. אונז איהר ארויס גיין
זאל אויף זיין מיט שלום אהן איין קטרוג חזו אז איהר נעמט קענען פאר
הקב"ה אונז מיר זאל מיר איהר געברייטען :

(לג) דער מעם וואס קען וואס זמירות. שבת בייא דעם עשען.
ווייל עס ווערט געברענגט אונז מד ש שה"ש אז דער שטיינער פון דא
ישראל אז וויא עשען אפ אין עגת דא קטרוג זעהן וויא עשען איז
זמירות ותשבחות :

(לד) דער מעם וואס קען מרגש גיש אפילו קיין וואכער פרייטאג
צוא נאכטס פאר קידוש ווייל דא נשמות שטיינען דעם וואס מרגש
פאר מידות :

(לה) דער מעם פון דעם וואס קען איז זיך נאך צוא שטאפען אין
שבת לעגער וויא א נאכגע וואך ווייל דא רח"ת פון שבת איז. שבת געבט.
פרייטאג. אין אלע טאג שטייט בייא דעם קרבן קמיר וואס קען האט
מקריב געוועזען אין דער פריה בבוקר אין שבת שטייט גיטש בבוקר נאר
זכיום השבת :

(לו) דער מעם פון דעם וואס קען וואס אין שבת פאר פתיחת הארון.
אנה רח"ת לדעה. ווייל אין שבת איז געגעבען געווארען דא תורה אין
בשעה מן תורה האט הש"ת געציגט אלע דינען איז האט געוועזען אז
עס איז גיטש דא קיין אנדערער באשע ער דא הש"ת :

(לז) דער מעם פאר וואס קען נאכט גיטש וואו צוין אין שבת שחרית
נאר בייא מנחה ווייל דא קרייט דערדא האט קען מהקן געוועזען אפער
דא מענטשען וואס וויא פאר טעגליכען זיך איז קיטש אונז שוהל אריין

נאך

נאמר שמע האבן נייא נישט גיחזקט קיין קדושה ונעניו נייא מיט דעם
זינא אפער און שבת אין יום קובם יענער דאנאנען פאר שמע דאנאנען
קען נישט צוא זאנען דא קדושה דסדרא :

(לח) דער פנים וואס מען זאגט און דער קדושה פון מוכף שמע ישראל
אני ד אלהים. נאר הייליג עז איז געוועזען איין גיחה אויף דא ישראל
עס מען זאל נישט זאנען קדושה שמע האט מען מחנך געוועזען מען זאל
עס זאנען צוא זאנען מיט דער קדושה כדי זיי זאלען נישט מרגיש ויין
אפער דעם זאגט מען אויף אני ד אלהים כדי עס זאל ויין דער אהי הייב
פון קיש און דער סוף. איז פאר צייטונג איז געוועזען דא שבת נאר אז עס איז
עס זינען זייא יענער שטייט דא אין דער וועגן דא אין שבת נאר אז עס איז
באל געווארען דא גיחה האט מען אויף מוכף געוועזען קיין זאל עס קענער
נישט זאנען נאר בלויז א שבת זייא מוכף אפער צווייטע מיטעס איינס ווייל אין שבת
מוכף איז נישט דא קיין קיש צווייטעס כדי דאס גאט זאל נהפכים ווערען
אויף דורות מען זאל נעמען איין שבת צוא השבת פאר דעם גאט וואס
עס איז געזעהן :

(לח) דער פנים פון דעם פנים וואס מען זאגט און שבת ציבעליס מיט
אפער אין ארבעט. קען מאכט זיי זאגט אויף דעם אבילות פון דער פורה
פון מרעה דען ער איז געשטארבען אין שבת אפער דעם עסע מען
דרייט זאנען פאר איין זאגט אויף דרייט צדיקים וואס זענען געשטארבען
אין שבת משה דוד יוסף :

(כז) נאך איין מען האט מען ערשט ציבעליס אין שבת ווארום א
מענטש איז מחויב מעג צוא ויין דעם שבת מיט אלע מיני מענטשן אין
מען זאל באקען איין טיגל וואס א גאנצע וואך אז דא ישראל האבען
געזעסען אין דער מדרב דעם מיט האבען זייא געזעסען און דעם מיט איין
מען פון פערשטענען מאכט מיט האט האבען וואס געזעסען וואס מוסף ויין
לכבוד שבת פאר א מענטש מוזען מיר זאנען אז אין שבת האבען זייא
מוסף געוועזען וואס זייא האבען געזעסען ציבעליס לכבוד שבת. ווייל
אין דעם מיט האט מען געזעהן אלע מענטשן וואס פון ציבעליס און
קאמפלע וואס דער מיט האט נישט געזעהן דעם פנים האבען זייא דאס מוסף
געוועזען לכבוד שבת אפער דעם מאכען מיר איין זאגט וואס מען ערשט
און שבת ציבעליס :

(כח) דער פנים פון דעם וואס און דער ספירה זאגט מען אב הרחמים
אפילו ווען מען קענטשט רח און דאס פון הרחמים אז מען קענטשט רח
זאגט מען נישט אב הרחמים. ווייל פאר השבת איז געזעהן דאס געזעהן
פון דא צדיקים וואס דאס דרבן ביהמ"ק און דער ספירה זענען אויס געשטארבען
פיר און צוואנציג מויענטשן תלמידים :

(כח) דער פנים פון דעם וואס דא דרייטע קענער וואס מען ערשט
שבת רחמים מען זאלש שורות פאר וואס ווערט זייא נישט אהן געוועזען
קענער שלשית. ווייל דער עיקר וואס מען איז מקיים דא קענער
לכבוד שבת ערשטע מען נאר זייא דער קענער ווייל דא ערשטע קענער
אויף דא צווייטע האט ער גלייבט צוא ערשט און ער האט הנאה ווערט נישט
ערשטע אז ער ערשט לכבוד שבת אפער זייא דער דריטער קענער האט
ער

ער גישט קיין הנאה פון דעם, עפען גאר ער עקט בלויז לשם שמים. און דאס
מצוה געט גאר אהן גערופען ווען מען איז נאך איבער דעם טעקען
אלע סעודות אהן גערופען אויף דער סעודה :

(מג) דער מענטש וואס מען קידוש וואס מען מאכט שבת און דער פריא
ריפט מען קידושא רבא ווייל דאס סענה פון דעם קידוש איז קלענער פון
דער סעודה פון קידוש פון בייא נאכא. ווייל דער קידוש איז געט מן
המורה איבער דעם ריפט מען דעם קידוש קידושא רבא בלשון סני נהור :

(מג) נאך איין מענטש וואס דער קידוש ווערט גערופען קידושא רבא.
ווייל דער קידוש מען וויל פון אנדערע משקאות ווען ווילן אבער דער
קידוש פון בייא נאכא מוז קוקען גאר איבער וויין הייסט עס קידושא רבא :

(מג) דער מענטש פון דעם וואס אין שבת בייא מנחה וואס מען וואני
הפדתי אבער אין יום וואס מען גישט בייא מנחה וואני הפדתי ווייל אין יום
איז שכיח שכרות אין א שטור סאך נישט מהפל ווילן אבער אין שבת
בייא מנחה סאך מען גישט קובע ווילן קיין סעודה איז גישט שכיח קיין
שכרות קען מען נא. וואני הפדתי אויף און יום ליינט מען נישט און

און ספר בייא מנחה :
(מג) נאך איין מענטש וואס מען וואס מען וואני הפדתי ווייל דאס איז
וויא געטן אב מרינקען וויא וויא אהן און געקען וויא אהן אבער ביר מרינק
גישט אזויא האטש אויך האבען געגעסען אין געטרוקען פון דעם וועגען
מוקד ביר מהפל ווילן איבער דעם וואס מען וואני הפדתי :

(מג) דער מענטש פון דעם וואס מען וואס מען וואני הפדתי ווייל דאס איז
מנחה ווייל דאס וועלען וועלען אויס געצויגן ווערען שבת בייא מנחה :

(מג) דער מענטש פון דעם וואס מען וואס מען וואני הפדתי ווייל דאס איז
דיא דרייא פבוקים פון דרייג דריין אויף דיא דרייא צדיקים וואס וועלען
געשטארבען שבת בייא מנחה און אז עס שטארבט אין חב געט ווערט געט
וויין ביהמיר א. ער דעם האט מען גישט קובע געוועזען צוא לעגען אין
שיער קבוע שבת בייא מנחה. איבער דעם אבילות פון דיא דרייא צדיקים.

אויף איבער דעם וואס מען גישט קדיש פאר ויהי רחום אין מצויא שבת
אזויא וויא אין דער וואקען. ווייל דער קדיש איז גאר ווייל מען סאך
וויא גישט שפעלען באוויינען גאר אז מען האט פרייר געערינט הנה
עפדיקע פבוקים וואס מען נאך דעם קויש אבער שבת בייא מנחה ווייל
מען איז נישט קוגל צוא תורה איבער דעם וואס מען גישט קיין קדיש :

(מג) דער מענטש פון דעם וואס און ווייטער וואס מען וואני הפדתי ווייל דאס איז
נפשי און ווייטער וואס מען איז ש. ווייל דיא וועלט איז געשטארבען געווארען
אין רח חסדי וואס דער חוקט איז דער געשטארבען פון דיא ווייטערמיינע
הקדיש און ברכי נפשי שייט אויס געעציקט פאר דיא מעשה בראשית
ליבער דאס און ווייטער אבער און פרק שמיט קבלת התורה עס הייבט
וויא אהן דער געטער פרק משה קיבל התורה מסיני אין דיא תורה איז
געגעבען רח קיין אין ווייטער איבער דעם וואס מען פרק אין ווייטער :

(ג) נאך איין מענטש וואס מען וואס מען וואני הפדתי ווייל עס
ווערט געברענגט אז דיר הקלף עיה האט געברענגט אויף דעם שנייא ער
נאל אהא געברענגט אויף דער וועלט אין ווייטער גייט שנייא און ברכי נפשי
שמיט

שמיים דאס אַזעס אויס געקענענט איבער דעם זאגט מען עס אין ווינטער
און פסח הערשט מען אויף צוא געשען אויף רענען איבער דעם הערש
מען אויף צוא זאנען ברכי נפשי :

(נא) נאך איין מעס וואס מען זאגט ברכי נפשי אין ווינטער ווייל יעקב
אבינו האט דאס געזאגט בשעת ער איז געקענען בייא לכן אין שטוב און
דיא קעלשען בייא נאכט האט ער געזאגט דעם מוסור :

(נב) נאך איין מעס וואס מען זאגט און ווערט פריק ווייל עס איז
דורך געזאגטען דיא יידען א גאנצער ווערט מיט קבלת התורה דען מרעה
איז געוועזען און הימל נאך דיא לוחות פון שבעות בין מוציאה :

(נג) דער מעס וואס מען שרייבט נישט קיין וואסער אין מוצאי שבת
פאר הברלה ווייל עס איז איין סענה צוא שרייבט פאר הברלה :

(נד) נאך איין מעס וואס מען שרייבט נישט קיין וואסער פאר הברלה
דרי מען זאל שרייבט נאך הברלה וואסער מיט דאָרשט פון א ברנע .
ווייל און מוצי'ש איז און אלע שרייבט דא וואסער פון דער ברנע פון מרים
דאס איז איין גרויסע רפואה :

(נה) דער מעס פון דעם מנהג וואס בייא דיא ספרדים איז מען ויף נחג
מען איז מאריך מיט זמירות מוצאי שיק לאנג אין דער נאכט דרי מען
זאל געלייטען דוא שבת מלכתא מיט געזאגט :

(נו) דער מעס פון דעם וואס מען איז מאריך מיט א גיגן בשעת
מען זאגט ויהי רחום מוצאי שבת אויף בשעת מען זאגט ברכי ווייל און
מוצאי שבת גייען דיא נשמות צוריק אין גיהנם אינ כל זמן מען איז
מאריך בייא ויהי רחום גייען וויא נאך נישט צוריק :

(נז) דער מעס פון דעם וואס אין מוצאי שבת הייבט מען אהן ואתה קדוש
און מען זאגט נישט ווא לעיון גואל . ווייל דיא גאנצע גאולה וועט נישט
זיין בייא נאכט . ברי דיא ארה זאלן נישט זאגן וויא געזען גנבים וויא
אנטלויפן בייא נאכט :

(נח) נאך איין מעס וואס מען איז מאריך בשעת מען זאגט ברכי אין
מוצי'ש . עס ווערט גיברענגט אין הלכות גדולות מען דארף מאריך זיין בשעת
מען זאגט נאך ברוך ה' המבורך איז מוצי'ש ברי ער זאל גיצול ווערן דיא
וואך פון היק . און עס איז דא געבולה פון רב דאי גאון וואס דאס איז
ברוך ויננסה אז מיט דעם וואס מען איז מאריך אין מוצי'ש בייא ברוך די
המבורך איז דאס מסוגל צו העלעה :

(נח) דער מעס וואס מען זאגט אין מוצי'ש ויהי נועם ווייל אין שבת
האט מען מביא גיטעוין פון מלאכה איז מען מללל אז עס זאל שעה זיין
א ברכה אין אונזערע ארביט . עס ווערט גיברענגט אין מדרש תנחומא אז אין
מוצי'ש גייט ארויס א שבת קול און זאגט איהר רשעים גייט שוין צוריק אין
גיהנם אריין דען דיא ישראל האבן שוין גומר גיטעוין ווערט פיר . איבער
דעם דארף מען געדער זאך צו זאגן מלה במלה בגענומט ברי דער שבת
זאל ויף נאך מלשון זיין :

(ס) נאך א מעס וואס מען זאגט ויהי נועם אין מוצי'ש . ווייל מרעה האט
דאס געזאגט בשעת מען האט גומר גיטעוין דאס מסבין איין סימן אז עס
זאל שעה זיין דיא ברכה . און וועגטא האט מען אויף נישטעלס דאס מסבין . איז
גיטעוין

גיוועזן דער גמר פון ברענגן צום מלאכת הסוכן אין מוציש. און דעמאלט האבט קען גיזאגט וויד נועם אזו ווירא עס ווערט גיברענגט אין סדרש. איבער דעם איז קען ויך נהג קען זאל דאס זאגן אין מוציש אויף א סיקן ברכה און מהפלי זיין אויף זייער מעשה יריהם פון א נאנצע וואך ווירא זאלן ווערן גיברענגט און ווירא זאלן סעליח זיין:

(סא) דער מעם פון דעם וואס קען שטעקט בשלמים מוציא שבת בייר דער הבדלה. ווייל אין שבת קומט צו יעדן יור א נשמה ויחיה פון עולם העליון און דיא נשמה איז נישט גוואלט מיט דעם בית פון דעם עולם. ווייל איהר ארט איז אין גיע האט זיא שטארק צער פון דגם איז קען מיט דעם ספיס דיא נשמה און קען מאכט פאר איהר דעם נחת רוח מיט דיא בשלמים אזוי ווירא עס איז געווען אז פון א גוטען גישטאק האט דיא נשמה געזאגט גלייך מיט דעם גוף:

(סב) דער מעם פון דעם וואס קען מאכט קידוש אין שוהל פאר עלינו און הבדלה מאכט קען נאך עלינו. ווייל קען איילט ויך סביל שבת צו זיין תיבה מיט דעם קידוש וואס קען מאכט. אבער מיט הבדלה זאל קען ויך נישט פרי עס זאל נאך ווערן צו גיברענגט צום שבת איבער דעם מאכט קען הבדלה נאך עלינו:

(סג) דער מעם פון דעם סנהג וואס קען קוקט אהן דיא געגיל אין מוציש בשעת קען מאכט הבדלה און קען מאכט דיא ברכה בורא מאורי האט. וויל עס ווערט גיברענגט אין ירושלמי אז קען מאכט נישט דיא ברכה בורא מאורי האט ביו קען ערקענט צווישען דעם נאגיל אין דעם פלייש: (סד) נאך איין מעם וואס קען קוקט אויף דיא געגיל בשעת קען מאכט דיא ברכה. ווייל עס שטייט אז הקב"ה האט גיגעבן פערשטאנד צום אדם הראשון און ער האט גענומען צווייא שטיינער און האט ניקל פש אייגעס אדם דעם אנדערען איז ארויס געקומען פון דעם פייער אין מוציש. האט איהר גיגעבן איין שבת צו השי"ת פאר דעם וואס ער האט איהם באשאפן דיא פינגער קען דורך דיא שפיץ פינגער האט ער גיגענט מאבין פייער אויף מאהן אלע מלאכות. איבער דעם קוקט מיר אויף דיא שפיץ פינגער קען זאל ויך ערמאנן אהן דעם תסיר:

(סד) נאך איין מעם קען מען זאגען וואס קען קוקט אויף דיא געגיל מוציש ווייל איהר איז גיוועזן געברענגט זיין גאנץ לייב מיט נאגיל איידער ער האט גינעקענט מיט דעם עין הרעה און נאך דער ויך איז דאס פון איהם צו גענומען גיווארען און עס איז איהם גיבליבען נאר אויף דיא שפיץ פינגער. אויף שטייט אז דורך דעם זכות פון שבת האט אויף איהם געגן גיוועזן און ער איז נישט גישטראפט גיווארען מיט קיין שום עונש און דיא דעק פון נאגיל איז פון איהם נישט גענומען גיווארען נאר דערשט מוציש נאך דער הבדלה דורך דעם קוקט קען אויף דיא געגיל ווייל אצונד איז דאס גיגעבן גיווארען צו איהר:

(סז) נאך איין מעם וואס קען קוקט אויף דיא געגיל. ווייל עס ווערט גיברענגט אין אגדה אז עס איז ארויס גיגאנגן איין ליכטיגקייט פון אונזער דיא געגיל פון איהר און ער האט גיגענט אויף דעם גוף האט ער גיגען אז ער איז באקום ארויף דיא געגיל וואס זיין זענען נאך געגליבען אין

אין דעם זעלבן גיטשאלק וואס זענען גיזענען צום ערשטען :
(ס') דער מעם פון דעם מנהג וואס מען לעשט אויס דא לעבט אויף
דיא הברלה אונ קען וואלשט זיך אויס מיט דעם דא אונען. דאס מיט קען איבער
דעם קען זאל ווייזען אז דיא מנהג איז געליבט :

(כח) דער מעם פון דעם מנהג וואס הייבט נאך דער הברלה לייגט מען צוא
דעם מלית כדי מען זאל הייבט עוסק זיין איז א דבר מצוה אונ עם זאל זיך גיטש
אהן חאפען דיא חיצונים אין דעם מלית. איבער דעם אז עהרר האט עהם גילש
צוא געלייגט הייבט אז ער לייגט עהם ציא אויף סארקען בארף קען דעם מלית
צום ערשטען אפ שאקלז אונ דער נאך צוא לייגען :

(מט) דער מעם פון דעם מנהג וואס ווייבער טרינקען גיטש פון הברלה ווייל
עס איז דיא אדעה אז דער בוים וואס אדוהיר האט גינעקען פון עהם איז
גיזענען ווייניגערע אונ מיר מאכין הברלה כדי מתקן צוא זיין דעם חסא פון
אדוהיר. אונ חוה האט גורם גיזענען דעם חסא פון עץ הדעת איז גיטש גלייף אז
אזיין אשה זאל פון דעם הנאה האבן :

(ע) נאך אזיין פנים וואס ווייבער טרינקען גיטש פון כוס הברלה. ווייל עס
איז אזיין פלוגתא אין שיע סהיל זאנען אז ווייבער זענען מחויב צוא סאקען הבר
מן התורה אונ סהיל האלשען אז ווייבער זענען פאר פון הברלה אונ נאכען. אונ
סהיל האלשען אז זיין זענען מחויב מרובען איבער דעם סאקער דיא אש ממה
נפשו גיטש מועם זיין פון דער הברלה. נאך דער דעה וואס האלט אז זיין זענען
מחויב מן התורה אין דער עקער הברלה איז שטיע גיטש איבער דעם כוס אז דער
מן האט גיטש הברלה אין דער שטיע כוס האט ער שוין יוצא גיזענען דער עקער
הברלה אונ אסערהקסען סהיל דאווינן ווייבער גיטש קיין מעריב סאקען זיין
גייט קיין הברלה אין דער שטיע איז זיין דאך מחויב צו סאקען הברלה זיין
דעם כוס מהי. איבער דעם קען זיין דער מאן גיטש מוציא זיין מיט זיין הברלה
ווייל זיין הברלה וואס ער סאקט איבער דעם כוס איז נאר מרובען ווייל ער האט
שוין יוצא גיזענען מיט דער הברלה אין שטיע אונ זיין איז מחויב מהי קען
דרבנן גיטש מוציא זיין מהי. איבער דעם סאקער זיין גיטש מועז זיין פון כוס
כדי זיין זאל וויסען אז זיין איז מחויב מהי. אונ נאך דער דעה וואס האט
אז ווייבער זענען פאר פון הברלה בארף זיין גיטש מועז זיין פון דער הברלה
כדי דער מאן זאל זיך גיטש מועז זיין ער וועט מיינען אז זיין קען איהם אויף
מוציא זיין אונ באמת איז זיין פאר. אונ נאך דיא דעה וואס האלט אז ווייבער זענען
מחויב בהברלה מרובען סאקער זיין אויף גיטש מועז זיין איבער דעם זעלבן
מעם דער מאן זאל גיטש מיינען אז זיין איז מחויב מהי אונ זיין קען עהם מוציא
זיין איז נאך אלע דיעות גיטש גלייף אז ווייבער זאלען טעם זיין פון כוס
הברלה :

(זא) דער מעם פון דעם וואס קען פאר דרייט דיא פסוקים פון ויהן לך
אונ קען זאגט גיטש כסדר אזוי וויי זיין לעזיען אין דער תורה אונ פיהל פסוק
פון דיא ברכות פאר עהרלש קען. איז דער מעם פון דעם אזוי. ווייל דער
קטנייגער פון דער וועלט איז קען פרייר עוסק אין משה ומתן אונ נאך דעם
אז קען האט שוין א מצב פרינסה געקט קען אזיין פרייא אונ דער נאך האט קען
קניגער. אזוי איז דיא גיטשעלם גיזענען דיא פסוקים פון ויהן לך לויט דעם סדר
פרייר זאגט קען ויהן לך ונו' מפל השמים דיא ברכות פון יצחק
אבינו

אבינו אויף פרנסה און דער נאך שטייט דיא ברכה פון קינדער :
(עב) דער מעס פון דעם אין ספר בראשית מאכט דער פרנס און
עברי עבראה אין ספר שמות מאכט דער פרנס און עברי יהודה, ווייל
עס שטייט אין מדרש ויחי אויף דעם פאך יהודה אהרן יודף אחיה. או קען נעמ
רופען אלע שבטים אויף דיין נאמען יהודי. איבער דעם מאכט דער פרנס פון
דער ברכה אהרן וואס יעקב אבינו האט ווייטער געזאגט און ווייטער יהודי און
בין דער ברכה רופט מען נויא עבראה :

דיא מנהגים פון העניית.

(א) דער מעס פון דעם וואס דיא גאנצע וועלט רופט אהרן דעם חודש אב
מנחם אב. מנחם מיינט מען איין מיינט וואס מיינט מען איב מיר געפאנען
גישט אין גאנץ הערף עס זאל שטיין. אויף דעם פאר פון איב גאר דיא קינות
גענען גישעלט אויף איב און מיר האפן אויף דער ג' וילה א'ע סאג ווא זאל
זיין במהרה בימינו נעמ דאס איב מיינט ווערען איבער דעם רופט מען
דעם חודש מנחם אב :

(ב) דער מעס פון דעם העניית שני וחמישי שני נאך פסח און סוכות.
ווייל אין דיא צייטען איז דיא לופט נישט גוט פארט פאר קליינע קינדער
זיין איז שווער צו פאר נעמן דיא לופט. האט מען איבער דעם סתמן
גיטענען אהעניית :

(ג) דער מעס פון דעם וואס דיא מנילת איבער שרייבט מען גישט אויף
קין פארמט אזוי וואס מען שרייבט דיא מנילת אסתר אדער איין פאר הער.
ווייל אלע סאג קענען מיר אויס און מען הויפט אויף דער גאולה מען זאל אויס
גילויט ווערן אז מען נעמ שרייבן דיא מנילת איבער אויף פארמט נעמ אויס
זעקן וואס איז מען איז ויף מיינט פון דער גאולה :

(ד) דער מעס וואס מען נאנט נישט אין תשעה באב התקבל צלחתון
בייא קריש ווייל עס שטייט שחם תשעה :

(ה) דער מעס וואס מען לייגט גישט קין תפילין אין מ' באב. ווייל
אין פאך שטייט הש"ה משמים ארץ תפארת ישראל. דער פאט פון דעם
הקב"ה האט פאראן גי נאמין פון היקעל ביו צו דער ערד דאס שווייט פון דיא ישראל
און תפילין ווערן אהרן גערופען פאר : אויף צוגר מען נישט אהרן קין לעבט
אין שוהל ווייל עס איז פאר לאשין גיווארין דאס לעבט פון דיא ישראל.
דאס מיינט מען דאס ביהמ"ק איז חרוב גיווארען אזוי וואס עס שטייט והלכו
כל הגוים לאורף :

(ו) נאך איין מעס וואס מען פאסט בה"ב נאך פסח אין סוכות ווייל עס
שטייט בייא איוב'ן אז נאך יום האט ער מקריב געווענען קרבנות סאפער
איבער דער שטחה פון דער סעודה האבען זיין געווארען אזויא נאך יום
סאפער האט מען געוואלט פאגס געווענען דורך דער שטחה פון יום איבער
דעם פאסט מען אויף נויא :

(ז) דער מעס פון העניית שובבים ת"ת. ווייל און דער צייט האט ויף
אהרן געהייערען דאס גלות און מצרים :

(ח) דער מעס פון דעם אז מען לייגט ויחל' און העניית מאפילט מען פה"י
פוסקים

סבוקים ויאה קען לייגט פאר דעם כהן אויף פאר דעם ישראל אָפּער וואס קען לייגט פאר דעם לוי סאפּעלט קען גיטט ווייל דאס פּאָלן אין ישראלים האָבען געוואָרן ביא דעם ענל אָפּער דאס לויס האָבען נישט געוואָרן ביא דעם ענל דאָרף קען ביא דעם לוי נישט צוא סאפּעלע דאס פּאָלן :

(מ) דער פּעס פון דעם וואס אין תענית זאגט קען נישט דאס הפסודה דרשו ד' בהמצאו אין דער פּרשה נאר ביא מנחה ווייל עס שטייט אין דער הפסודה שמו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישעתי לבוא וצדקתי להגלות און דער שָׁכר פון תענית איז וואס קען גוט צדקה און דער עיקר תענית איז ביא מנחה אז קען האט שוין אָפּ גיפּאסט קומט צוא זאָגען דאס הפסודה :

(י) דער פּעס פון דעם מנהג וואס און מ'באָב גייט קען אויף דאס קברים און קען וואָרפט קנאָפּעל. ווייל עס איז נישט גלייך צוא גיין אויף דאס קברים ווייל עס איז ויך מרבך דאס חיצונים רל און וויא פּעלישטן איהם אהיים. נאר א גאנץ יאהר קען נישט געווען פון וויא דורך דער תורה וואס קען לערנט אָפּער און מ'באָב שוואַרץ קען נישט געווען. וואָרפט קען קנאָפּעל דעו דאס איז פּענוקט אז קנאָפּעל פאר פּרייבט דאס חיצונים און קען גייט אויף דאס קברים אז דאס מהים זאלען האָבען א סוף אז קען איז געווען ביא וויא פּרי וויא זאלען מ'פּאָל ויין פאר אונז :

דיא טעמים און דיא מנהגים ביא תפילין.

(א) דער פּער וואס דאס תפילין של יד דעקט קען צוא און דאס תפילין של ראש זענען אויף געקעמט. ווייל דאס תפילין של יד זענען אָפּענע דאס זאָגען פון האַרץ און איין קענטש ווייסט נישט וואס ביא דעם אָנערען איז אין האַרץ אָפּער דעם זענען דאס תפילין של יד אויף פאר דעקט אָפּער דאס תפילין של ראש וויא זענען אָפּענע דאס אוינען און דאס אוינען זענען וואס עס איז אָפּענע אָפּער דעם זענען דאס תפילין של ראש אויף אויף געקעמט אויף שטייט און שיע והיו לה לאות. נאר פאר דיר זאָגען וויא ויין איין צייכען אָפּער נישט פאר קיין פּרעקטען אָפּער דעם דעקט קען צוא דאס תפילין :

(ב) דער פּעס וואס קען מאַכט און דאס תפילין של ראש אויף איין זייט א שוין פון דרייא קעפּליך און אויף דער צווייטער זייט פון פיהר קעפּליך. ווייל צווייא שניין פּעקערעם נעכט הונדערט און דאס אוהיות שש איז זעכס אין זיבען קעפּליך פון דאס צווייא שניין איז זעכס הונדערט אין דרייצען וואס דאס איז אויף חשב וויא דאס תרינג מצות :

(ג) דער פּעס וואס עס קומט אויף דאס תפילין איין שוין ווייל דאס איז מרבו אז דרייא הונדערט קען און יאהר לייגט קען תפילין ווייל בסיה איז דא שסיה קען און יאהר גייט אַראָפּ צווייא און פּינפציג שחחים און דרייצען טאג פון יום וואס קען לייגט נישט קיין תפילין גלייבט אָפּער פון שסיה דרייא הונדערט קען וואס קען לייגט תפילין אויף וויא שוין פּעקערעם :

(ד) נאך איין פּעס פון דעם וואס קען מאַכט און דאס תפילין של ראש א שוין פון דרייא קעפּליך אויף איין זייט און אויף דער צווייטער פון פיהר קעפּליך דא דרייא קעפּליך זענען מרבו אָפּענע דא דרייא אַזות

און

אז דא פיהר קעקליך זענען מרבו אקענען דא ארבע חילת וואס קראנען דא מרובה :

(ח) דער טעם פון דעם וואס אז קען לייגט אריין דא פסליון און ביים אריין לייגט קען של ראש אז דער רעכטער זייט און של יד און דער לינקער ווייל דא קדושה פון פסליון של ראש איז גרעסער קומט איהר דעם קבד צוא לייגען און דער רעכטער זייט :

(ו) דער טעם וואס קען מאכט זינען קריכות אויף דער האנד אקענען דא זינען קריכות אירוסין געווארן . און דא קרייט קריכות אויף דעם פינגער א קיינען דעם מבעת פון קדושין :

דיא מעמים און מנהגים פון תפלה .

(א) דער פלע פון דעם וואס איז דער פריה ריפא דער טשט און שוהל אריין אבער ביא מנהג און מערב ריפא גיט דער טשט און שוהל אריין . איז דער טעם אזוי ווייל דא תפלת שריית האט איין זמן ביי ווען עס איז דער זמן תפלה און עס איז גיט דא קיין היפר קען זאל דעקענען ווען דער זמן קאמט זיך אים איבער דעם ריפא דער טשט און שוהל אריין פרי קען זאל גיט עובר זיין דעם זמן תפלה אבער ביא מנהג איז דא א היפר וואס לאנג דער זמן איז זיך ממשיך דהיינו ביי דא וון גייט אונטער האט קען גיט קיין מוכא מאכער וועט קען עובר זיין דעם זמן וויי יעדער געווענער ווייטט אז דא זמן איז נאר ביי דא וון גייט אונטער . דעם גלייכען מערב איז דער דין איין גאנצע גאנץ האט קען גיט מוכא צוא האבען טאקער וועט קען עובר זיין דעם זמן איבער דעם דאך קען גיט צוא ריפא און שוהל אריין ייך און דער פריה :

(ב) דער פלע פון דעם סנהג וואס קען טאקילט זיך בשעת קען דאמירט און בשעת קען לעריקט . ביא דעם דאמירט איז דער טעם ווייל עס טשייט פל עצמותי תאמנה דא און לערנען תורה איז דער טעם ווייל עס טשייט דא און דא דא נאום דא און דא קומט פון פינער איז בשעת עס גרענט טאקילט עס זיך :

(ג) גאד איין וועט וואס קען טאקילט זיך בשעת קען לעריקט ווייל און דא פארקריגע יאהרען איז גיט געווענען בנמצא און פוהל ספרים וואס היינט און א ספר איז געווענען ארבר יקר איבער דעם האבען וואס געמאכט זינען אלע ספרים גרויס פרי עס זאלען קענען עטליכע קענען לערנען און איין ספר און פאר צייטעס זענען אבע געווען אויף דער לערער איבער דעם אז עס זענען געווען עטליכע קענען געוואקען אויף דער ערד און האבען אריין געקומט און איין ספר האט זיך געבראךט יעדער איינציגער צוא צוא ביינען יעדע קאהל ער זאל אכטיג קענען וואס עס טשייט און דער גאד האט ער זיך אונזע געוואקען און אזויא שטענדיג אז קען האט זיך געוויקט צוא טאקעלען . צייטעס עס איז ביים דעם שכל אז קען טאקעלען זיך נעמט דערנעקט אלע פחות און קען קען צוא וואסען געסען דא געוואקען און קען זאל און וון האבען וואס קען איז עס אבער דעם איז א סנהג ביא יעדע זיך צוא טאקעלען :

(ד) דער פּעס פון דעם וואס אונדז דאז ברכות פון דער פריה ווערס געקענט
צוויי קאמלי ישראל אונדז ישראל פונדברג עוסר ישראל פונפארה ווייל קים
דאז צוויי וואקען דעקענט קען איין יוד קים ווער מלכשים אונדז ווערע
בארשעו וואס וויא גייען :

(ה) דער טעם פון דעם וואס מען קאפערט כל הנשמה תהלה יה וייר
און דעם מזמור נעפנט איה זייערעלך מאהל הלויה א קיגען דיא זייערעלך חרשים
וואס איז דא און יאדער :

(ו) דער מעס פון דעם וואס אין הרד סאפילט מען דוא פֿאַכזיס אונדז
ווייל דער אײַן טייב פון דעם מיטור איז געקאפעלט איבער דעם סאפילט מען
שוין דעם נאנצען קאפיטעל פון מן המיצר אָגעצן ריא עווהי ועווהי :

(ז) דער שטם פון דעם קאס קען הייבט אָן וברות עמו הברית און
אין הייב קאמט דאס אז אין פאקט מיט דעם פֿירינדען אהנה היא האלהים
אשר בחרת וגו'. נאר הייב דא וועלט אז נ"ך נהג אין קאס פון מילה
קען זאל אָן הייבן פון וברות אין דער מוהל מיט דעם קהל זינען
פאקט פֿאקט אז פון דעם קעניאנער דער מנהג אז קען הייבט אָן וברות
אפילו ווען עס איז נישט דא קיין ברית מילה:

[illegible]

(י) דער טאג פון דײַם וואס בײַר גײַדענקען פֿינף מאָהל יִשְׂרָאֵל און דעם פּאָב יִצִּיר יִשְׂרָאֵל וואס בען אָנאָם פאר שטע דאָס איז אַמײַנען פֿינף מאָהל יִשְׂרָאֵל וואס עס עשׂיט און אײַן פּאָב און פּרשט בהעלותך :

[illegible]

כלל נאמן וזאת היא רית' ונענע אמן ואל ער מרדק זיין און דוא וזין וזייל
פיקסען זיין באפערעט גינגיג מיט דער א' פון אמת איז זיין און גינגיג און
פוקל וזא אמן בערעפס:

(יב) דער מעס פון דעם וואס בשעת קען שטייט שטייט האלט קען
זא פיס גלייך וזייל קיר גלייכען זיך צוא דוא מלאכים וואס בייא וזיא שטייט
ווגליהם רנל ישרה:

(יג) דער מעס פו דעם וואס דוא ברכות פון שטייט ונענען געשעלט געווארען
אויף דעם סדר עס ווערעם געברענגט און אנדה או דא אנשי בנסהג ונענען
געקוקט האבען זיין מהקן געוועזען דא ברכות אויף דעם סדר. בשעת
אמעה איז ניצול געווארען פון אור כשרים האבען דא מלאכי השרת געזאגט
ברוך אתה ד' מנן אברהם בשעת יצחק אבינו איז געביירען געווארען און
דער עקידה און דאס אש איז געוועזען צוא שרייט אויף דעם בארג
המוריה בארג וואס הקב"ה געברענגט איין מל פון תחיה און ער האט
איהם געביירט געזאגט האבען דא מלאכים געזאגט מחיה מתים און יעקב
אבינו איז געקוקט און ער האט געטראפען דא שטרי שטייט האט ער
געהייליגט דעם נאמען פון הקב"ה האבען דא מלאכים געזאגט האל הקדוש
בשעת פרעה האט געמאכט יוסף הצדיק פאר איין מלך און מצרים איז געקוקט
דער מלאך גבריאל און האט איהם אויס געלערנט דא ויפערענען לשונות
האבען דא מלאכי השרת געזאגט בא"י חונן הרעם. בשעת ראובן האט
געזאגט דא מעשה פון בלהה איז אויף איהם געגור געווארען ער זאל שטארבען
האט ער תשובה געזאגט האבען דא מלאכים געזאגט דא ברכה הורוצה
בהשוכה. בשעת יהודה האט געזאגט דא מעשה פון תמר און ער האט
זא געהייסען פאר גרענען האט זא איהם געשיקט זא. ין ער זאל ערדיגען
צוא וועסען דאס גיהנום האט ער תיכף מודה געוועזען אין ער האט געזאגט
און זא האט געזאגט איז איהם פאר געבען געווארען זיין ווידר האבען דא
מלאכים געזאגט דא ברכה המרבה לסלוח. בשעת דא מצרים האבען פאר
גיקערט דאס געבען פון אונזערע עלטערען און הקב"ה האט געזאגט צוא
דא ישראל איך וועל איך אויס ליינען האבען דא מלאכי ושלח געזאגט
דא ברכה נאל ישראל בשעת אמעה האט זיך קצער געוועזען דורך דעם
צער פון דער מילה איז געקוקט דער מלאך רפאל און ער האט איהם געהיילט
האבען דא מלאכים געזאגט דא ברכה רופא חולים בשעת יצחק אבינו
האט געוועזען דא פערדער און עס האט געוואקסען הונדערט מאהל אזויא
פוקל וזא קען האט געזאגט האבען דא מלאכים געזאגט דא ברכה מוכר השנים.
בשעת יעקב אבינו איז געקוקט קיין מצרים און ער האט גינעקן יוסף און
שפען זענען דא און אלע ווהן האבען זיך צוא זאסען גענומען האבען דא
ס"א'ים געזאגט דא ברכה סקבץ גרוי עמו ישראל. בשעת דא תורה איז
געגעבען געווארען צוא דא ישראל אין הקב"ה האט זיין געזאגט דא דינים
האבען דא מלאכים געזאגט דא ברכה אוהב צדיקה ושלשם בשעת דא
מצרים זענען געטרינגען געווארען בייא דעם ים האבען דא מלאכי השרת
געזאגט דא ברכה שובר אויבים ובטניע ודים בשעת הקב"ה האט געזאגט
צא יעקב אבינו דיין ווהן יוסף וועם דיר צוא מאכען דא אוינען האט ער
זיך געשייט און ער האט זיך פאר ויבערעם אויף הש"ת כידי און בשעת יעקב
אבינו

אבינו איז נפאר גיזארען פון דעם עולם און יוסף איז גיקוקען און ער האט איהם צו גימאכט דיא אויגען און האט איהם גיקלישט און האט גינווינט איבער איהם האבען דיא מלאכים געזאגט דיא ברכה משען וסבסח לצדיקים. בשעת שלזה המלך האט געבויעט דאס בהמ"ק האבען דיא מלאכים געזאגט דיא ברכה בונה ירושלים בשעת דיא יל-אל נעקען געהאלפן געזארען און געקען דורך געזאגנען דעם ים סוף און זיין האבען געזאגט דיא שירה ויושע האבען דיא מלאכים געזאגט מצמית קרן ישועה בשעת דיא ישראל איז געוועזען שטעקט און זיין האבען תפלה געזאגט פאר השירה אין השירה האט זיין געהערט זייער גיבעט האבען דיא מלאכים געזאגט דיא ברכה שומע תפלה בשעת דיא ישראל האבען געמאכט דאס מעשן און דיא שכינה האט אראפ געגרייכט אין דיא האט גערוקט אויף דיא צוויי פרוג'ס האבען דיא מלאכים געזאגט המחזיר שכינתו לציון. בשעת שלזה המלך האט אריין געברענגט דעם ארון אין ק"ק אריין און ער האט געקעקען אין שבת צווא הקב"ה האבען דיא מלאכים געזאגט דיא ברכה המזב ששך ולך נאה להודות בשעת דיא ישראל נעקען אריין געקוקען קיין ארץ ישראל און עס איז אין זיין מקדים געווארען דער פסוק ונחתי ש"סם בארץ האבען דיא מלאכי השרת געזאגט בא"י המכרף את עמו ישראל בשלום:

(יד) דער טעם פון דעם וואס דעם פסוק אורף ימים אשזיעהו מאפעל'ט קען צווייט מאל עס ווערט געברענגט און נלקוט ראובני אז איוב האט געהייסען מיט דעם נאמען יואל גאר וואס דען האט מען איהם גערופען איוב דאס איז ווייל ער איז געוועזען און מענטשענס טיילער פון יעדען דור גלייך וויא השירה וואלט מיט איהם אהן געבריינגט אין מלחמה. און מרעה האט דאס אהן געוויזען און דער תורה אף ר' וקנאתו באיש ההוא איז דיא רית איוב. און נאכדעם אז השירה האט צוריק איהם געקעקט צווא איוב אלעס וואס ער האט צום ערשטען געהאט אויף מאפיל האט אים מרעה אויף אהן געוויזען אין תהלים אין פסוק אורף ימים אשזיעהו ואראהו ביצועתי אז דיא רית איוב איבער דעם מאפיל'ט מען דעם פסוק וייל השירה האט געקענטשט אויפ'ן און אלעס וואס ער האט געהאט פריי האט ער באקוקען מאפיל:

דער טעם פון דוא פיהר מינים און לולב.

(א) דער טעם פון דעם וואס דיא פיהר מינים פון לולב ווערן אהן גערופען. אחרונ לולב ערבה הדס. פאר וואס ווערען זיין נישט אהן גערופען אזויא וויא זיין שטיינען און דער תורה פרי עץ הדור וענף עץ עבות וערבי נחל ופזות תמרים. ווייל אונזערע הייליגע חכמים האבען געזאגט בני חיי ומוטא דאס איז נישט געווענט אהן זכות גאר אהן מול אפער דער זכות פון תורה דאס איז אנדערשט דער זכות פון דער תורה איז מנין אין הי"ט אפ סייא בשירת מען לערנט סייא בשעת מען לערנט נישט און אויב דער קענטשט איז אין בעל תורה און ער איז עולם פון איהר ווערט ער העכער פון מול, איבער דעם האבן אונזערע חכמים פאר געדעקט דיא געהעקען פון דיא פיהר מינים ווייל עס ווערט גיברענגט אין ספרים אז דיא פיהר מינים זענען נישט אנדער דעם מול איבער דעם ווייזט דיא פיהר מינים דער

אויף דיא זאכען זינען אויף תורה. לולב איז סדרש אויף חיים.
ערבה איז פונעם ווע. הרס. מוני איז דאס מרמז או דער קעמטש וואס
לעיקטס תורה זאל וואס וויין לבי חיי וסמני חמשת עד איז גישט געפירען
געווארען און דעם סוף פון פרנסה דורך דעם גלות פון תורה קען ער
וואס וויין צווא דאס היינט זאכען:

(ב) דער מעם וואס קען וויקעלט דעם לולב מיט דרייא פלעכטלעך דאס
איז מרמז וואס צווישען דאס יש אל איז פארן דאס אגודות צדיקים און
ביננים רשעים אזוי וויא עס ווערט געברענגט און סדרש אין דיא אלע
דאסען ווי האלפען געמאכט, איינער מיט דעם צווייטען:

(ג) דער מעם וואס קען רינגלען ארום מיט דעם לולב דיא בימה
וואס אויף דער בימה איז דאס ספר. צווייל עס ווערט געברענגט און סדרש
און דערנאך לבוא וועט הקב"ה מאכען אין דעם פאר דיא צדיקים און
דקב"ה וועט שטיין און דער מיט און דיא צדיקים ארום אין אלע וועלען
ווייזען מיט דעם פינגער און וויא וועלען זאכען דאס איז אגודות גאט וואס
סדר האפען צו איהם און דאס איז בעוויסען אז דער יום פון סוכות דאס
ווייזען אויף עוה"ב איבער דעם מאכט מען פוה' רמז וויא זאכען ווייזען
אויף עוה"ב אין מען רינגעלט ארום דיא בימה וואס דאס בית איז דאס
און דאס תורה אין קב"ה איז איינס און לולב הרס איז מרמז אויף דיא ישראל
און דיא צדיקים אזויא וויא עס ווערט געברענגט און סדרש:

(ד) דער מעם פון דעם וואס און שטייט עזרת עמם מען א האלבע
קידה איז מנה אין א האלבע און שמואל און מענע, עקען גאר גישט
שטעט ביא נאכט און סוכה ווערט געברענגט און ספר סקראי קודש ווייל
שטעט איז מרמז אויף לעהי' וואס דאס איז איין בעוויסער צייט פאר
השירה ער זאל ווי פרייען מיט דיא ישראל און אלע פלעקער וועלען
ריפען און גאטס זאכען, און עס וועט גישט וויין קיין שטח, און קיין כו"ס
ווייל און דעם סוף וועט וויין גאטס זיין מען געזינגט אויף דער גאנצער
וועלט איבער דעם דורך א קעגנשט ארום צו גיין. און שטעט פון דער סוכה
און גישט צווא מאכען קודש און דער סוכה און דער וואס גיט ארום און
שטעט פון סוכה איז איהם געענליך גלייך וויא ער וואס געהייליגט
השירה זאכען:

(ה) דער מעם פון דעם סוכה און עס איז דא צווייא קינדער מ' צווא
וויין גאט דעם המלאך הגואל. דער סוכה איז געווארען עפי פעות ווייל
קען האט און מהקן געווען צו זאכען עס איז דא סוף צו וויין צווייא
קינדער איינס נאך דעם אנדערען איז דער דין אין שטח אז קען מאכט איין
בית, פאר ביידע קינדער איבער דעם האט מען ווי גלות געווען צו זאכען
נאך דעם געזאכען במלוא הגואל גרי קען זאל ססיה דעת וויין מען זאל
גלייכען מאכען א ברכה ביא דעם אנדערען קינד דאס קען ווי שוין געוויינט
לע. ריג צווא זאכען ווען קען איז גישט סוף דיא קינדער געזאכען:
(ו) דער מעם פון דעם וואס ביא איין בריח מילה מאכט קען איין
פרעכער פאר א שטייט צו געברענגט דאס קינד מ' צווא וויין גישט דער פאטער
אלין ווייל דער פאטער קען גישט געשען דאס קינד פון וויין ווייל וואס איז
איין נדה און פון קיין פרעכער אשה איז גישט גלייך ער זאל נעמען דאס קינד:

דיא מטעמים פון פיהל תקנות.

(א) דער מעם וואס אין מוצאי ירחיט מאכט מען נישט קיין צוריק איבער צושטעלן. ווייל דיא בושטעס האט מען סתם גינעווען איבער דער נשמה יתירה וואס ווא נייט איבער פון מענטש אין מניש אדער אין מוצאי ירחיט ווא נישט דיא קיין נשמה יתירה בארף מען גייט שמעקן קיין בושטעס:

(ב) דער מעם פון דעם וואס אין חנוכה צינד מען אין שוהל פריד חנוכה ליכט אונ דער נאך מאכט מען הברלה. איז דער הייס מאכט מען פריד הברלה אונ דער נאך צינד מען דיא חנוכה ליכט. ווייל אין דער הייס קען ער פאר געסין צו זאגן אתה חנוך אין שמיטע אונ אז ער וועט צינדן חנוכה ליכט פאר הברלה וועט ער שוין אין איסור איבער דעם מאכט מען פריד הברלה. אדער אין שוהל האט דער חנוך געוויס נישט פאר געסין צו זאגן אתה חנוך איז גלייכער ער זאל פריד צינדן חנוכה ליכט ווייל דיא מצוה איז תיכף אזוי וויא עס ווערט נאכט באלד צו צינדן חנוכה ליכט:

(ג) דער מעם פון דער הפמורה וואס מען זאגט אין שבת בראשית. ווייל אין דער הפמורה שטייט אויף אז השנית האט געשאפן דעם הימל וכו' אונ דער אויס לאז איז פון דער הפמורה אז פאר כיר איז נישט געשאפן גינארין קיין נאט אונ נאך מיר וועט נישט געשאפן ווערען קיין אינדערער. האט דאס אין שייכות צו דער פרשה בראשית.

(ד) דער מעם פון דער הפמורה וואס מען זאגט אין פרשת נח. ווייל אין דער הפמורה שטייט אויף וואס עס גיהער צו דער פרשה. עס שטייט דאך אז דאס וואסער פון מבול וואס איז האב צו גינארין נחן וכו'.

(ה) וואס מען זאגט דיא הפמורה פון פרשת לך לך ווייל עס שטייט דאך מי העיר סמורה צדק. דאס מיינט כען אברהם אבינו וואס ער קומט ארויס פון סורה אונ השנית האט איהם טרועקט ער זאל אויף שוין אונ נאך זאגן דיא פיהר מלכים אין דער פרשה לך אין דער תורה שטייט אויף גאר פון אברהם אבינו.

(ו) דער מעם פון דער הפמורה פון פרשת וירא. ווייל עס שטייט דאך וויא אלישע האט צו גינארט דער שנמה אז צייט א יאהר וועסט דיא קאבין אין זונן דאס וועלכע וואס דיא סתמים האבן גינארט צו שרה גיהער דאס צו פרשת וירא.

(ז) דער מעם פון דער הפמורה אין פרשת חיי שרה. ווייל אין דער הפמורה שטייט אז דוד המלך עיה איז גינארין אלט אזוי וויא עס שטייט ביא אברהם אבינו ואברהם וכן גיהער דאס צו דער פרשת חיי.

(ח) דער מעם פון דער הפמירה פון תולדות. ווייל עס שטייט אז יעקב אונ עשו זענען גינעווען ברידער. אונ אין ווען בארף עהרליך האלמין זיינע עקטערין ארף עשו האט מקיים גינעווען דיא מצוה פון כיבוד אב ואם. איבער דעם זאגט מען דאס אין פרשת תולדות.

(ט) דער מעם פון דער הפמורה פון פרשת ויצא. ווייל עס שטייט אין דער הפמורה וויא יעקב אבינו איז אנטלאפן קיין ארם און ער האט געניגט איבער איין אשה. דאס זעלבע וואס אין דער סדרה.

(י) דער מעם פון דער הפמורה פרשת וישלח. ווייל אין דער הפמורה שטייט וויא השירה האט גיזאנט צוזעשוין איך האב דיר גימאכט דעם נידעריגסטען פון אלע פעלקער. איבער דעם צארין פון דיין ברודער יעקב וואס דיא גיגע הפמורה שטייט פון עשוין וויא ער האט גיזואלט רויבן יעקבין.

(יא) וואס מען זאגט דיא הפמורה פון פרשת וישב ווייל עס שטייט דארט. וואס דיא שבטים האבן פאר קויפט יוסף הצדיק פאר געלט און איין ארסאן איבער שוץ. און עס ווערט גיברענגט אין ספרים אז עס איז גישט פאר האנדלן איין גלות פאר יודין וואס זייא זאלען גישט גישטראפט ווערן איבער דיא וינד וואס דיא שבטים האבן פאר קויפט יוסף הצדיק איבער דעם גיהער דיא הפמורה אין וישוב.

(יב) דער מעם פון דער הפמורה פרשת מקץ. ווייל עס שטייט וויא שלמה המלך האט זיך איבער גיוועקט האט ער ערוויקט אז דאס איז גיוועזן איין הלום אין מקץ שטייט אויך פון פרעה'ס חלום.

(יג) דער מעם פון הפמורה ויגש. ווייל עס שטייט אין דער הפמורה אויס גיבעניגט וויא השירה האט גיזאנט צו ירזאל געם דיר איין שציק האקטן און שרייב אויף איהם יהודה און אלע ישראל זיינע חבירים און איין הלך שרייב אויף יוסף און אפרים און ארע ישראל און זאלעט זייא באהעפטן עס זאל פון זייא ווערן איין האלסטן. אין דער פרשה שטייט אויך וויא דיא שבטים זענן זיך צו זאמען גיקוקסטן און זענן גיזוארין געליבט איינער מיט דעם צווייטן. אזוי אויך וועט זיין אז משה וועט קוקסטן בבא.

(יד) דער מעם פון דער הפמורה אין פרשת ויחי. ווייל עס שטייט ויקרב ימי דוד למות. אין פרשת ויחי שטייט דיא פמורה פון יעקב אבינו.

(טו) דער מעם פון הפמורה אין שמות. ווייל עס שטייט אז דיא ישראל וועלן גליהען און וויא וועלן זיך מעהרין. אויך שטייט דארט. האט ער דען גישלאגן אזוי וויא דיא שלעגער דאס מיינט מען דיא מצרים. אויך שטייט דארט פון דער גאולה וואס וועט זיין לעתיד בבא.

(טז) דער מעם פון דער הפמורה פרשת וארא. ווייל דיא נאנגע גבואה וואס עס שטייט אין דער הפמורה דאס גייט ארויף אויף פרעה מלך מצרים און דיא מצרים. דאס זעלבע וואס עס שטייט אין דער פרשה וואס משה רבינו האט גביאות גיזאגט אויף דיא מצרים.

(יז) אין דער הפמורה אין פרשת בא שטייט פון דער מפלה פון פרעה און דיא מצרים אין סוף שטייט איין הנקטה פאר דיא ישראל אז השירה וועט גישט חזי פאר לענדן דיא ישראל אזוי וויא עס שטייט אל תירא עבדי יעקב. (יח) דער מעם פון דער הפמורה אין בשלח. עס שטייט דארט דיא שירה

פון דבורה אין ברם וכו'

(יט) דער מעם פון הפטורה פרשת יתרו. ווייל עס שטייט דארט וויא דיא ישראל האפן גינען וויא עס איז אנפֿעקט גינארין השי"ת כבוד. אזוי וויא הקב"ה האט געוויזן וויא דעם כבוד פון דער שכינה אויף דעם בארג סיני. (כ) דער מעם פון דער הפטורה אין משפטים. עס שטייט דארט אז מען זאל אהיים שיקן זיין קענט און דיא גינט און מען זאל פרייא מאכן זיין ברודער וכו' אזוי וויא אין דער פרשת משפטים.

(כא) דיא הפטורה פון תרומה שטייט אויס גירעכנט דיא מלאכת המשכן אזוי וויא אין דער פרשה.

(כב) דער מעם פון דער הפטורה אין תצוה. ווייל עס שטייט אויף דאס מלאכת המשכן אויף שטייט דארט דעם חנוכת המזבח און זיבען מען פון מילואים אזוי וויא עס שטייט אין דער פרשה שבעת ימים תכפר על המזבח.

(כג) דער מעם פון דער הפטורה כי תשא. עס שטייט אין דער הפטורה וויא אליהו הנביא איז פאר הילין גינארין איין צייט וואס מען האט גישט געוויקט וויא ער געפינט ניד. אזוי וויא עס שטייט אין פרשת תשא אז מרעה איז גינעוין אין הימל און וויא האפן גישט געוויקט וויא ער איז. און אזוי וויא מרעה האט גינארעט דיא וואס האפן גינעט צו דעם עגל אזוי אויף האט אליהו אויס גינארעט דיא פאלשע גביאים.

(כד) דער מעם פון הפטורת יקהל. ווייל עס שטייט דיא מלאכת הבית דודף חירם מלך צור וואס ער איז גינעוין פיל מיט דקמה און וויסענשאפט.

(כה) דיא הפטורה אין פקודי. ווייל עס שטייט וויא עס איז פארמיט גינארין דיא גאנצע מלאכת הבית איז גינארין פיהל דאס בהמק מיט דער שכינה. אזוי וויא עס שטייט ביא דעם משכן.

(כו) דיא הפטורה פרשת ויקרא עס שטייט דארט דיא האקט מיר גישט גינעננט איין שפעטלע פאר א עולה און דיא האקט גישט גיקופט פאר געלם וכו' דאס באנייע ענין פון קרבנות.

(כז) דיא הפטורה אין פרשת צו שטייט אז דער גאנצער רצון פון השי"ת איז מען זאל צו הערן זיין קול און צו מאהן דעם רצון פון השי"ת איז געקער פון אלע קרבנות.

(כח) דעם מעם פון דער הפטורה פרשת שמיני. ווייל עס שטייט דער מוים פון עזרא. ווייל ער האט גינערקט זיין האנד צום ארון אזוי וויא עס שטייט אין דער פרשה וויא נרב ואבירא זענן פאר ברענט גינארין.

(כט) דער פנים פון דער הפטורה פון תזריע ווייל עס שטייט דארט דאס צדעת פון געטן און וויא ער איז גינארין גינארין.

(ל) דער מעם פון הפטורת מצורע עס שטייט אין דער הפטורה וויא דיא פיהר מארעים זענן גינעוין איז דער מחנה וכו'.

(לא) דער מעם פון הפטורת אחרי. ווייל עס שטייט אין דער הפטורה איין טרייקט פיר דיא ישראל אין דער פרשה שטייט אז השי"ת איז אויף וויא מכפר אין יוהכפ.

(לכ) היא המורה פן קדושים. וייל עם קשים אין דער המורה אז היא
האין פאר שיעורם דער היליין שבת אז היא האין מבה ניוועין ויער פאנער
אז קיער אז נאך פירט האין נאם עם קשים אין דער פרשה קשים אין דער
המורה.

הפמורה.
(ל) דער מען פון הפמורה פון פרשת אכור. ווייל עס שטייט אין דער
הפמורה דא דיינס פון דעם זון וואס האט געטויט דעם זון. וואס האט
געהערט צו דער פרשה פון אכור.

נחלות האם ועלכע וואס אין דער שטוב.

פרכות. אג דער אויס לאז פון דער הפצרה אין פון הפצרה. אין דאס מרמז אג

השירה והעם אהבו ויילקו אהרן דעם זאלעם וואס עס שפייט אין דער תבונה.
(לו) דער מען פון דער הפסדה במדבר. ווייל עס קייט אין דער הפסדה
עס וועט זיין דא צאנז פון דא יעדן וכו' אין פרעה במדבר זענען דא ישראל
גערעכט גיטארן.

(ל) ר'א הפמרה פון נשא. חיל עס שמים דאס נידות פון שמשון הנבאר
אין פ'סת נשא שמים אויף פון בדות.

אין פֿרעמד נאך געטען אויף פון אהרן.
(לח) נאך הערברע פון בוע. וודק. תייל עס געטען דארט פון נאך לעבט פון
פערדע הערברע.

עבירה הבאה.
(למ) דער מען פון דער הצמחה שלה עם צמיח דאָרפּ וואו יהושע האָט
גיזיקט טרגליש אזוי וואו טענה האָט גיזיקט טרגליש.

(מ) וְיָאָר דְּפִתְחָהּ בֵּין פֶּרֶת ק ח עִם הַכִּימִים וְיָאָר כְּמֵאל הַנְּבִיא הָאֵם יִתְאַנֵּם
פֶּן יַעֲמִין הָאֵם אֵיךְ יַעֲמִסֶּה, אֵין אֵבֶם אֵדֶר אֵין אֵיזִיל. אֵוֹ וְיָאָר מֵרֵעָה הָאֵם
וְיִיבֹא אֵי דֶּר מִדָּה אֵיךְ הָאֵם בֵּין חִינָם נֹאדֶר יִרְם יַעֲמִסֶּה.

גִּיּוֹאֲנִים אֵין יָדַע בְּדֶרֶךְ אֵיךְ הָאֵבֶן יִיָּקֵם וְיִשָּׁר לְפָנֵינוּ.
(מא) יָדַע מַעַם כֵּן יָדַע הַמַּסְמְרָה וְהָקָה. וְיִיָּל עַם לִפְנֵי יְהוָה וְיִשָּׁר
וְיִשְׁקֵם לְחַיִּים עִם מֶלֶךְ כֵּן בְּנֵי עַמּוֹן אֵיךְ הָאֵבֶן יִיָּקֵם וְיִשָּׁר אֵין יָדַע
הָאֵבֶן כֵּן יִיָּן לִיָּד נִשְׁרָה לְעַם צוּ נִשְׁרָה.

האבן פון זיין קאנד נאדער געט צו געטעקע.
(מב) דיא דעמורה פריה בלק. עם כפיים ראש גידענק מין פאלק וואס
בלק דער בלץ פון מאב ראש אויף זיין גראמין איין עצה און וואס בלעם דער
און פון בעזר וואס איהם גענעמערס.

והיה פון בעדן קאמ איהם נענטערס.
(מ) דער טעם פון דער הצמדה פנים וויל דאסם שטייט פון אליה און
פנים איז אליה.

פנחם און אליהו .
(מר) דער מען פון דא דאסן דאסער פון פרייסענג . ווייל עס ווערט
נייגענג און אין סדרש . הקב"ה האט געזאגט צו דא נביאים נחמ נחמ עמי . ענטפערט
דא נביא און זאגט צו . הקב"ה האט סוף פאר לאזט איך וועל גיכט גיטריכט
ווערן מיט דער פרייסענג . האט דא נביאים פרייסענג סוף . זאגן וויסער דא נביאים
פאר הקב"ה עניה נערה האט וויל גיכט גיטריכט ווערן פון אהער פרייסענג . און
דעם זאגט הקב"ה איך זאגן וועל איך פרייסענג . און ער זאגט וויא וויסער פרייסענג
דא

(יד) אָדער נאָך אַ פֿאַרשטאָן וואָס מען רופֿט דאָס בלעמער. בא, לאמור. דאָס
פֿינאַל מען אָ דאָס איז נאָר גימאַכט גיוואָרן אויף דעם מען זאל דאָרט ליינען.
(ה) דער פֿאַרשטאָן פֿון דעם וואָס עס איז אַ סתָהג סכבד צו זיין צו ציילן ספֿירה
איינ ארס חשוב. ווייל אָ עס וועט ציילן ספֿירה אַזעלכער וואָס איז נישט קיין פֿון
תורה וועט ער פֿינען אָ מיט זיין ברכה דאָרף ער מוציא זיין דאָס גאנצע קהל.
און אָ דאָס ציבור וועט דער נאָך סאכין איין ברכה וועט עס זיין איין ברכה לבטלה
איבער דעם איז מען סכבד אַ פֿון תורה מיט דער ברכה ער ווייכט אָ ער זאל קיינעם
נישט מוציא זיין.

(ו) דער פֿאַרשטאָן וואָס מען סאכט נישט חתונה פֿון פסח ביז שבועות. ווייל דאָ
מען וועט מען פֿון דער עס איז נישטאָפֿן דאָס פֿאַרשטאָן פֿון רע פֿון פסח ביז שבועות
אָדער ווייל דאָ רשעים ווערן געשטופֿט אין גיהנם פֿון פסח ביז שבועות.

(ז) דער פֿאַרשטאָן פֿון דעם וואָס מען זאגט פסח ביז נאכט נאָך דעם סדר דעם
פֿינאַל פֿון ארס מי יודע ווייל מיר האָבן גומר גיווען צו ערצילן יציאת מצרים
האָט מען מורא סאכער וועט מען זאגן וואָס האָבן מיר פֿאַר אַ כיוח פֿון דעם וואָס
מען ערצילט דאָ נסים פֿון יציאת מצרים וואָס פֿאַר אַ תועלת האָבן מיר פֿון דעם
מיר זען דאָ נישט ארס גינאנגן און נאנצען פֿרייאַ און מיר זענען נישט אין אונזער
רשות און דאָס לאנד וואָס אונזערע עלטערן האָבן גיאָרביט האָבן מיר גאָר נישט
קיין שום סתָהג אין דעם און מיר זענען נע ונד פֿון איין ארס אויף דעם צו מען קען
דען אַ הינגערנער וואָס זיין מיט דעם וואָס ער האָט גיגען אין חלום און ער וועט
זיך איבער וועהט ער אָ ער האָט גאָר נישט. איבער דעם שטעלט דער מגיד דעם
מאמר צו וויינען דאָ סעלוח און דאָ זכיות וואָס מיר האָבן נאָך היינט און דאָ
מאמרים גיגען איין האָנגונג און אַ סרייכט צו דאָ ציפֿראַכע דערעזער מען
זאל זיך נישט חזי מייאש זיין פֿון דער גאנצער דעם האָנגען איין הבטלה
אָ מיר וועלן אויס גי ייִם ווערן און מיר האָבן זיך אויף נאָ סוכה צו זיין דורף
דעם זכות וואָס מיר גלייבן אין אחרות השם און דורף דעם זכות פֿון דער תורה
שפֿכתב וטבעפֿ און דער זכות פֿון דאָ זכיות און דער זכות פֿון שבת און מילה
און עשרת הדברות און דער זכות פֿון דאָ שבתים און דאָ יג מרות סכבד וואָס
עס שטייט דאָרט.

(ח) דער פֿאַרשטאָן פֿון דעם וואָס מען זאגט דעם כאמר חד גדיא נאָך דער תורה.
שרייבט דער סתָהג אָ דער מחבר האָט גישריבען דעם סדר בורף מסל און מלצה
כדי דאָס פֿאַרשטאָן דורט זאגן זיך ווינערין אָ דעם און יעדער בעזערער
וועט זיך געסין צום דאָרף מען זאל ווערן פֿאַר שפֿין דעם פֿינען פֿון דעם מאמר
און יעדער איינציגער וועט זיך משהל זיין מען זאל משהל זיין דאָס העמטניש
פֿון דעם מאמר לויט זיין פֿערשטאָנד. און דורף דעם וועט מען מעהלן צו ערצילן
יציאת מצרים.

(ט) נאָך איין פֿאַרשטאָן וואָס מען זאגט דעם מאמר. ווייל אין דעם מאמר שטייט
אויס גיגעניש דאָס גאנצע סתָהג פֿון דאָ יודען. פֿון צייט וואָס זיי זענען
גיוואָרן אין פֿאַלק זיי דאָ גאנצער וועט קוקען בבא אַ פֿון דורף רמז אין משל
דאָ

דא ווערט ערציילט דאס פיהרונג פון דיא אבות און דיא אמהות און דיא צוועלף שבטים און דאס ביהמ"ק דאס ערשטע און דיא צווייטע און דיא ר' מלכות. און ביאז משיח. תחיית המתים וואס וועט זיין בקרוב בבא און דעמאלס וועט בשל ווערן דער יצהר פון דער וועלט.

(י) דער מען פון דעם וואס מען פלעגט צו ברענגן ביכורים מיט שמחה און מיט נוצאנג. ווייל בשי"ת דיא סרגלים זענן גיקומען און וויא האבן געוויזן דיא דיא פירות פון ארץ ישראל האבן אנגערע עלטערן און ניהויפין צו ווייזען דער נאך אז נייא האבן ווכה גיווענן צו קומען קיין ארץ ישראל און צו עסן פון איהרע פירות האט מען וויא גיגענן איין תיקון אז נייא וועלן ברענגן ביכורים זאלן וויא נ"ך משמח זיין וועט דאס זיין איין כפרה פאר דעם וואס ווי האבן גיווינט.

דיא מנהגים און טעמים און לערנין.

(א) דער מען פון דעם מנהג אז מען לערנט אויס איין מסכת גידענקס מען דיא צעהן ווען פון רב פפא. ווייל מיר געפינען אז אביי האט גיזאנט אין מסכת שבת איה האב אויס גילערנט איין מסכת האב איה גימאכט איין יום פאר דיא דבנו. וואס רשי אביי איז גיווענן איין ראש ישיבה. און רב פפא איז גיווארן דאש ישיבה נאך רבא. מען מען זאגן אז ווען רב פפא האט אויס גילערנט שים האבן ווייזע קינדער ערשט גיווענן אין צרכי מעודה און רב פפא איז גיווענן איין עוסר און ער האט אויף ווין מיש מחזיק גיווענן פיהל תלמידי חכמים און ווייזע קינדער זענען גיווענן דיא ערשטע פון פערזאמלונג איבער דעם האט מען קובע גיווענן ביאז ערע נמר מסכתא מזכיר צו ווין דיא קינדער פון רב פפא הנם ער האט גיהאט פיהל מעהר וויא צעהן ווען נאר ווייל דיא ווען זענען גיווענן דיא עלטסט איז מען נאר מזכיר דיא צעהן ווען.

(ב) דער מען וואס מען רופט מסכת ביצה גישט מסכת יום. מען איז מיט דעם מודיע אז אפי' אין דער שמחה זאל מען אויף גישט מסכת דעת זיין פון יום המיתה איז דאס גיזאנט בדרך רמז ווייל ביצה איז איין סאכל פאר אבילים.

(ג) דער מען פון דעם וואס אלע סדרים פון גאנץ שים ווערן און גערופען בלשון רבים נשים. נויקין. קרשים. מדרות נאר סדר מועד ווערט און גערופען בלשון יחיד ווייל אלע סדרים ווערן און גערופען בלשון רבים כדי מען זאל בולל זיין אלע מסכתות. אבער אין מועד אז עס וועט שפיין מועדים וועט נאר זיין יום ארצין אין כלל אבער גישט שבת ווייל מועדים ווערן נאר און גערופען יום. אבער מועד איז שבת אויף אין כלל אזוי וויא מיר געפינען עס שפיין אין פסוק אלה מועדי ד' איז שבת אויף. אויף חתמים זאל זיין אין כלל וואס חתמים ווערט גערופען מועד קטן.

(ד) נאך איין מען וואס מועד שפיים אלשון יחיד. ווייל דיא אלע וועקט סדרים לערנט מען אפ פון פסוק והיה אמתה עתה חסון ישועות חכמת דעת. און דיא אלע סדרים ווערן אלשון רבים נאר עתה וואס דאס מיינט מען מועד שפיים אלשון

א לשון יחיד עם שניים עמך אלה איש איש דעם קסם מועד בלשון יחיד:
(ה) דער מעם פון דעם וואס מען איז זיך נאך אז דאס קינד הייבט אהן צו
לערנן חמשה פרשות ויקרא מאכט מען איין מעודה פון דאס קינדער אה מען מ'הילל
וויא ויסע שפייזען אה דאס קינד זאגט איין ודעה. אה דאס צווייטע קינד פרעגט
ערום אה דאס קינד ענטפערט אה יעדער בענטשט דאס קינד אה מען מ'הילל דעם
גאנצן עולם ויסע שפייזען אה דעם מלמד ש'קט מען איין אורזמל'ה גישאנק. ווייל
סיר געפינען אזוי בשעת דאס ביהמק איז גיטשאנק אז עס איז פארמיט גיטוארין
א פרי פון דאס זיבען מינים פון שבת ארץ ישראל דאס מען גיברענגט דאס פרי
קום שמחה אה גיטאנג איין ביהמק איין. איבער דעם אז עס ווערט ביא ערום
פארמיט ויין געליכטע פרי דאס איז ווען ווערן אלס פריג יאנר אה ער
הייבט אהן צו לערנן חמשה איז דער פאטער מחוב צו געבן איין שבת והוראה
צו הקב"ה וואס ער האט וואס גיטעוין צו דעם פאטער ער זאל מחוב זיין דעם ווערן
לעבודת הבורא. איבער דעם מאכט ער איין מעודה ווערן אה ער איז אויף מטבת
דאס קינדער וואס זענען זיין גלייכן ביי צו מאכן געליכט איין ווערען אזויגן דאס תורה
אה קנאות ספרים קום מעהרין חמשה אה יעדער איינצ'יער פון וויא וועט זיך
דורך דעם מורח זיין פאנערין צו לערנן אויף איז מען מחוב משמח צו זיין דעם
מלמד ווייל ער האפט אויף דעם:

(ו) דער מעם פון דעם דאס א רב ש'מל'ט זיך זאגן א דרוש זאגט ער פריי
פ'ל'ל אה הלכה דער נאך זאגט ער הנה ביי מען זאל ערום גישט חושד זיין אז
ער איז איין בור נאך ער האט זיך אויס גילערנט עס זיכע דרוש אה ער גישט ראוי
ער זאל זיך אנדער שטעלן זאגן א דרוש פאר דעם קהל ביא דעם ארון הקודש
איבער דעם וואס מען איין געפירט ער זאל פריי זאגן פלפול אה הלכה וועט מען
זען אז ער איז איין תחא אה ער איז ראוי צו דעם כבוד ער זאל זאגן א דרוש פון
דעם עולם וועט מען ערום אהן קאנן בור:

(ז) דער מעם פון דעם וואס מען ליגט א דרוש ויקרא אונטער דעם קאפ
פון א קינד וואס עס ווערט גיטארין. ווייל עס קומט איין פאק זה ספר תולדות אדם
איז דער פאטער אז בשעת דער מענטש ווערט גיטארין דאנך מען ערום געבן א ספר
אה דער מעם פון ויקרא ווייל איין קליין קינד איז זיין אזוי וויא א קינד:

(ח) דער מעם פון דעם וואס מען זאגט ביא איין ברית מילה ברמיך חיי
צווייא סארה. ווייל איידער בען איז מל דאס קינד דאס מען גישט גיטאורט זאגן
דער ס'ם קיין דברי תורה אזוי וויא סיר געפ'נען איין דער נברא אז מען האט גישט
גיטאורט לערנן תורה קום אנקלוד ובר ביי ער האט זיך מל גיטעוין אויף דאס דאס
קינד גישט גיטאורט עסן פון קרבן פסח אזוי וויא עס שפייט כל ערל לא יאכל
פסח. אה זאגט דורך דער מילה ווערט ער ראוי צו לערנן תורה וואס דאס תורה
איז איין לעבן אזוי וויא עס שפייט איין פאק ביי חיים הם למצואיהם. אויף ווערט
ער ראוי צו עסן פון קרבן פסח אה דורך דעם קרבן פסח זענען דאס ישראל געבליבן
געבן בשעת הקב"ה האט גיטאורט דאס בחרים פון מצרים איבער דעם זאגט מען
צווייא סארה ברמיך חיי. איבער דעם ס'ברא אה איבער דער תורה:

דער

דיא מנהגים אונ טעמים פון ספירה ציילן.

(א) דער מעם פון דעם וואס מען מאכט גיט קיין שהחינו בשעת מען ציילט ספירה. ווייל מען האט נישט קיין הנאה פון ציילן אויף אזי דאס נישט קיין שמחה. אונ שהחינו קוקט צו מאכין נאר ווען עס איז דא ביא דער מצוה אין הנאה אבער א שמחה. נאך איין מעם. ווייל דאס ציילן ספירה איז איין נאך פון ענין. ווייל אין חוץ לארץ איז נישט נהג קיין עומר. נאך איין מעם וואס מען מאכט נישט קיין שהחינו ווייל דיא ברכה קוקט נאר צו מאכין ווען עס איז א גמר פון דער מצוה אבער דיא מצוה פון ספירת העומר איז נאך נישט דער גמר ביז שבועות.

(ב) דער מעם פון דעם וואס איין אשה מאכט נישט קיין ברכה בשעת דיא ציילט זי נקיים. ווייל דיא מצוה פון ספירה ציילן דאס איז איין הכרח מען איז קריב צו ציילן ספירה איבער דעם דארף מען צו מאכין איין ברכה אבער דיא זי נקיים וואס דיא אשה ציילט איז דאס נישט קיין הכרח אז וואו וויל זי נישט באהעפטן צו איהר מאן אונ וואו זאל שטענדיג בלייבן איין נדה מען וואו אונ וואו פסח פון טבילה אונ ציילן זי נקיים איבער דעם מאכט מען נישט קיין ברכה ביא דיא ספירת זי נקיים.

(ג) נאך איין מעם וואס מען מאכט נישט קיין שהחינו ביא דער ספירה. ווייל דער רין שרייבט אז ביא ספירת העומר איז דער דין אז מען פרעלעט איין כגל צו ציילן זאל מען שוין נישט מעהר ציילן. איז דאס דורך נישט קיין מצוה זמנית געשעקט ניד נישט צו מאכין ביא דעם א ברכה שהחינו וקיסנו לזמן הזה.

(ד) נאך איין מעם וואס מען מאכט נישט קיין שהחינו ביא דער ספירה. ווייל דאס וואס מען ציילט ספירה איז נאר איבער איין זכר אזוי ווערט גיברענגט אין דער גמרא מנחות אז אמר האט נאר גיילט גדול דיא מעג נישט קיין וואכין ער האט גיזאנט אז דאס מאכט מען נאר איין זכר למקדש אונ אזוי איין מצוה וואס איז נאר אויף איין זכר קוקט נישט צו מאכין איין שהחינו.

דיא טעמים אונ דיא מנהגים פון פורים.

(א) דער מעם פון דעם וואס מען זאגט ואתה קרוש נאך דער כנילה. ווייל אסתר האט מתקן גינעוין דיא הפלה פון אליה אקרא יוסם וגו' אונ נאך דעם שטייט ואתה קרוש יושב תהדות ישראל איבער דעם זאגט מען שוין אונ נאציין ביז דעם סוף:

(ב) דער מעם פון דעם וואס מען גיט צדקה אין פורים ווייל פורים איז גלייך צו יוחספ אין יוחספ שטייט איהר נותן יד לפושעים וכי' אונ מען זאגט הפוחה שער לדופקי בתשובה אונ דאס גס פון פורים איז גינעוין דורך תשובה אונ כדי מען זאל מקיים זיין אלע דריי נאכין פון תשובה. הפלה. תענית. צדקה. אין תענית האט מען מקיים גינעוין אין יג אדר אין קול איז דאס לייגן דיא כנילה. אונ צדקה גוט מען מתנות לאביונים. איבער דעם ווער עס שטעקט ארויס דיא האנד גוט מען צדקה.

דער

(ג) דער מעס פון דעם וואס דיא סעודה פון פורים עסס מען ביא נאכט. אויף אין שיע שטייט אז דיא סעודה זאל מען עכץ אָהן גלייבן צו עססן ביא סאג נאר דער גמר פון דער סעודה איז ביא נאכט פאר וואס געפיען מיר גיטט אזוי ביא קיין שום יום נאר אלע יום איז דער עיקר סעודה דיא נאכט צו פארה. אויף אין שבת איז דיא ערשטע סעודה פאלד פֿרייטג צינאכטס פון דעם קענין מיר פאר שטיין אז פורים ווערט דיא נאכט פון נאך פורים גינעקינט צו פורים. אזוי נויא ביא איין קרבן וואס דיא נאכט גיטער נאך דעם סאג וואס איז פאר ביא גינאנדין. דער מעס פון דעם ווייל דאס וואס מען מעקט אָפּ דעם זכר פון אנג איז גלייך וויא מען איז מקריב איין קרבן וואס דיא נאכט גיטער אויף נאך דעם סאג:

(ד) נאך איין מעס ווייל עס ווערט גיברענגט אין מדרש אסתר אויף דעם פסוק והקרב אליו אז דיא מלאכים האבין מטלין גיוועזן אויף דיא ישראל פאר הקביה דורך דעם זכות פון דיא קרבנות אונ דיא מנחות אונ נסכים. איבער דעם מאכט מען אויף דעם איין רמז אונ מען עסס דיא סעודה ביא נאכט מוזר צו זיין דעם זכות פון דיא קרבנות:

(ה) דער מעס פון דעם וואס מען גרייט אָהן אויף פורים פערשיינע ויסע שפיינען צו עקען משלוח מנות. ווייל אונזערע חכמים האבין גיבראטיגט אויף דעם פסוק הדודאים נתנו ריח. אז דאס מיינט מען מרדכי אונ אסתר אונ ווייטער אין פסוק שפייט על פתחינו כל מגרים. אז מען גרייט אָהן ביא דיא יודען פערשיינענע ויסע שפייטן איז פון דעם פסוק גידרנגען אז ווען מען גינעקט מרדכי אונ אסתר מיינט פורים דארף צו זיין אָהן גיברייט ויסע שפייטן:

(ו) דער מעס פון דעם וואס מען האט מהקן גיוועזן אין דעם נוסח פון דער ברכה נאך דער מגילה זעקס ערליא לשונות. הרב את ריבנו. והרין. והנוקם. והנפוע והמשלם. והנפרע. אקייגן דיא זעקס מענטשן פון דיא ישראל וואס האבין מלחמה גיבאלטן מיט עמלק. יהושע. גדעון. אחוד. שאול. דוד. מרדכי. האל המושיע דאס וועט זיין ווען משיח וועט קומען בבאי:

(ז) דער מעס פון דעם אז מען ליינט דיא מגילה ווען מען האלט ביא בלילה ההיא נדרה שנת המלך הייבט מען אָהן אויף איין העכער קול. ווי ל אונזערע חכמים האבין גיבראטיגט אז המלך גייט ארויף אויף הקביה:

(ח) דער מעס פון דעם וואס ביא אלע ברכות פון שמע וואגט מען קרובץ אין פורים נאר ביא דער ברכה פון את צמח וואגט מען גישט קיין קרובץ. ווייל דאס נס פון פורים איז געקומען דורך מרדכי ואסתר וואס וויא קומען ארויס פון שבט בנימין. האט דאס מלכות פון בית דוד קיין שום חלק גישט אין דעם איבער דעם קומט גישט צו וואגן קיין קרובץ ביא דער ברכה פון את צמח וואס דאס גייט ארויף אויף מלכות בית דוד:

(ט) דער מעס וואס דער פייט פון פורים ווערט אָהן גערופן קרובץ. ווייל קרובץ איז ריח פון קול רנה וישועה באהלי צדיקים:

דיא מנהגים פון קדיש אונ קדושה.

(א) דער פּעס פון דעם וואס אין קדיש לאָזט מען אים ואמרו אמן אָבער
בַּעַנְשֵׁין אונ יקום פּורקן אונ שבת אויף אונ יחדשו לְאֻמַּת מִעַן אִים ונאמר אמן
אין דער פּעס אזוי. ווייל דער אָמֵן נאך קדיש אין אָיִן חֵיב. אזוי וויא מיר געפֿינען
אין אונזערע הייליגע ספרים ווערן גיברענגט אז מיט דעם אָמֵן נאך קדיש אין
מען בעד דין דער שבת פון השׁוּת אין אמת איבער דעם זאגט מען ואמרו אמן
מיט אַ לשון הויב אָבער אין בענשׁיין אָבער אין יקום פורקן וואס דאס אין אָיִן
בקשה פאר אַ יחיד נ״ס ער אין מַחֲפֵל אויף זיך אָבער אויף דעם כלל ישראל
איבער דעם זאגט מען מיט אַ לשון בקשה ונאמר אמן :

(ב) דער פּ״ס פון דעם נאָם מענטשן מאהל זאגט מען קדיש נאך דעם ליינען
אויף דער היפה אונ מענטשן מאהל זאגט מען נישט קיין קדיש וועל דיר געפֿין
אין כלל אויף דעם בען גינגערן גיבט קיין מאהל ווייניגער וויא זיבען קדישים אלע מאָג.
אזוי וויא דער פּסוק זאגט שבע ביום הללתיך. דער ערשטער קדיש אין נאך ישתבח.
דער צווייטער נאך שמי׳. דער דריטער נאך ובא לציון ברוך פערטער נאך עלינו.
דער פינפטער נאך אשרי ביא מנחה. דער זעקסטער נאך שמי׳ ביא מנחה.
דער זיבעטער נאך קיש פון ערבית אונ דיא זיבען קדישים זענען אָיִן חֵיב
אונ דער קיש מיט תהלה וואס מען זאגט נאך שמי׳ ביא מעריב אין אָיִן רשות
מיט די אין די איבעריגע קדישים וואס מען זאגט אָיִן רשות איבער דעם אין נישט
שטענדיג גיבט אז מען וויל זאגט מען קדיש נאך דעם ליינען אָבער אז מען וויל
גיבט זאגן אין עס נישט קיין חוב :

דיא מנהגים פון שבת.

(א) דער פּעס וואס מען זאגט מיט שעה נסים בשעת מען בענשׁט רח.
זייל דיא מציצה פון קידוש החדש אין גינענען דיא ערשטע מצוה וואס זייל זענען
גיבאפען זייערען ביא דער ערשטער גאולה ווען זייל זענען אַרױם גענאנגען פון
מצרים איבער דעם זענען מיר כתוב כלל בשעת מען בענשׁט רח אז הקב״ה זאל אונז
ג״ף אַמאָל בענינען נסים אין דעם חודש מיר זאָלען אים געלייזט ווערן :

(ב) דער פּעס פון דעם וואס אין שבת תשובה זאגט דער רב אין דרשה.
זייל עס ווערן גיברענגט בשעת דער חכם זאגט אָיִן דרשה אין הקב״ה מכפר דיא
זינד פון דיא יודען :

(ג) דער פּעס פון דעם וואס מען זאגט צדקה צדק אין שבת ביא מנחה
זייל אין ערב שבת קיבט דער מלאך וואס אין גינענען איבער דיא רוחות אונ ער
רופט אים אָהר רשעים גיט אַרױס פון גיהנם אונ ריקט אזוי וויא דיא ישראל
דווקא אין שבת אונ מצאוי שבת רופט ער ווייטער אים אָהר פּושעים גיט צדק
אין גיהנם דיא ישראל האָבן טוין גוט דעם שבת אונ כל זמן דיא ישראל
זאָבן נאך גיט גיטאגט דיא דרייא פּסוקים זיגן זייל נאך גיט אונ זייל זאָבן
מיר

סיר לייגען נאך צייט דיא זין איז נאך נישט אנגעטון גיגאנגען. אבער אז דיא ישראל האבן שוין אפ גיטאוינט מנחה אונ עם הייבט אהן צו ווערן נאכט הייביג ציא ניד שוין אהן מצער צוא זיין וואס זיין וועלן דארפן צורק גיין אין גיהנם איבער דעם זענען זיין אויף ניד מצדק דעם זין:

(ד) נאך איין מעס וואס מען זאגט בייא מנחה דיא דרייא פסוקים ווייל נאך מנחה עסט מען דיא סעודה שלישית. אונ מען זאגט אין מסכת שבת אז ווער עס עסט אין שבת דרייא סעודות ווערט ער ניצול פון דרייא ערלייא פורעניות. פון חבלי משיח אונ מלחמות נוג ומנוג אונ פון דין פון גיהנם איבער דעם איז מען ניד נהג צוא זאגען דיא פסוקים איבער דיא דרייא חסדים וואס השירה וועט זיט איינז מוהן. צדקתך צדק איז קיינען דעם דין פון גיהנם. צדקתך אלהים איז אקיינען מלחמות נוג ומנוג. צדקתך כהררי אל איז אקעגן חבלי משיח.

(ה) דער מעס פון דעם וואס מען זאגט אין מוצאי שבת דיא פרשה וישלח יעקב מלאכים. ווייל עס שטייט דארט עד אשר אבוא אל אדוני שעירה דער פישט פון דעם יעקב האט גיזאגט צו עשוין ביו איד וועל קומען צום האר קיין שעיר דאס וועט זיין אז משיח וועט קומען אונ סיר האפען מוצאי שבת אז אליה הנביא אונ משיח בן דוד זאלן צוגי קומען איבער דעם זאגט מען עס אין מוצאי שבת (ו) דער מעס פון דעם וואס אז מען האט נישט קיין וויין אויף קידוש מעג מען מאכין קידוש איבער דיא חלות אבער הברלה כוז מען פאכען נאר איבער וויין ווייל הברלה איז נישט גלייך צוא קידוש דען נאך קידוש מוז מען פאלד עסטען איין סעודה ווארין קידוש איז נאר במקום סעודה איבער דעם קען מען יוצא זיין קידוש אויף מיט פת פון דער סעודה. אבער הברלה דאס גיהער נאך נישט צו קיין סעודה אונ דער עיקר תקנה וואס מען האט כחוק גיגענען הברלה איז נאר גיגענען איבער וויין:

דיא מנהגים פון הענית.

(א) דער מעס פון דעם וואס מען זאגט נישט אין מי באב אין דער פריה נחם אין דער שמע נאר בייא מנחה. ווייל מען מרייכט נישט קיין אכל בשעת דער בן מינו לינט נאך פאר עהם אין מי באב אין דער פריא איז גיגענען דער חרבן פון ביהמ"ק האט מען נישט מחקן גיגענען צו זאגן אין דער פריא נחם ווייל דאס איז איין מרייכט נאר הערשט בייא מנחה:

(ב) דער מעס פון דעם וואס אין מי באב זאגט מען דיא הפטירה אסוף אסוף אין ירמיה. ווייל אין דער הפטירה שטייט על טה אברה הארץ אונ עם ווערט גיברענגט אין מדרש החפץ פון ר' יחיא. בר סלימאן אז אהו איז גיטאגין אין ירושלים האט ער גיטאהן שלעכטס אין נאכט אייגין אז דער כהן האט גיברענגט דאס קרבן אויף דעם מוצא האט ער אשפייא גיטאהן דעם כהן אין פנים אריין אונ אז דער כהן האט אראפ גינדערט פון מוצא האט ער גינדיקט דאס בלוט פון כהן אונ ער האט איהם דאס פנים אהן גיטקירט אזוי ווייט האט ער

ער מבוה גיטענען אין דער עבודה פון ביהמ"ק און ער האט געהאלטען דאס ספרים דאס יודען זאלען גיבט האבן אין וואס צו לערנען און ער האט גימאכט זיך הימלען פון אזוי מין מלכות אויף האט ער גימאכט דאס שטערן און מלכות און ער האט זיך געפאקט פאר וויא אלץ צו דער צערנין השירה אז צו איהם אריין געקומען איינער פון דאס נביאים און ער האט איהם גיפגעט פאר וואס ער איז מבוה השירה האט ער גענומען קום צו איר אהיים וועט האבן האבן וועט וועט אז דער נביא צו איהם געקומען האט מען איהם גיפגעט אין שער און ער האט דעם נביא אפ געוויזן דאס בארד אויף האט ער גענומען איין שופען צלב און האט איהם אהן געהאנגען אין האלדז און ער האט אויף איהם געזען ערעוין ער האט דורך גיין דאס גאסן ביי א כלאה פון הימלעל איז אראפ געקומען. אויף דעם פרעזענט האט ירמיה הנביא געקלאנגט און ער האט געזאגט פאר וואס איז פאר לארן געווארן דאס לאנד דאס מיט מען דאס ביהמ"ק איז חרוב געווארן און דאס יודען ווען פאר שריבען געווארן פון דער לאנד דאס איז געשען אין מי' באב איבער דעם מען וואס מען דאס העמורה פון אסוף אסוף איז מי' באב :

דיא מנהגים פון תפילין לייגן.

(א) דער מען פון דעם וואס מען איז זיך נחמץ אז אקיד פון דרייצן יאר וואס עס הייבט אהן תפילין הייבט עס אהן א חורש פריד איבער עס וועט אים גאנצע דרייצן יאר. ווייל מען בארף אים מחנך ווען און מען זאל איהם אים לערנען דעם פון תפילין לייגן אין אלע דינים ער זאל ווען דרייצן יאר איבער דעם מוז מען איהם פריד אים לערנען איבער ער וועט אים דרייצן יאר וואס דעמאלס איז ער שוין מחנך מה"ח צו לייגן תפילין כדי ער זאל מקיים זיין דאס מצוה פון תפילין אזוי וויא דער דין איז אין דער צייט ווען ער איז מחנך. און דער שיעור פון דרייסיג טאג פריד ווייל מיר געפאקט אז דרייסיג טאג פאר יום הייבט מען שוין אהן צו דרייסיג דאס דינים פון הלכות יום אזוי דאס איז אויף דער שיעור אים צו לערנען זיך דאס דינים פון תפילין לייגן דרייסיג טאג פריד :

(ב) דער מען פון דעם וואס א יום הייבט אהן צו לייגן תפילין איין יאר פריד אזוי איז א מנהג בייא דאס ספרדים אין ירושלים ווייל ער איז איין יום האט איהם געט ווער עס זאל איהם מחנך ווען מ'ס מצות און מען בארף מוכה זיין דעם פאפער מיט איין מצוה וואס דער ווען מ'ס איבער דעם הייבט ער אהן צו לייגן תפילין איין יאר פריד :

(ג) דער מען פון דעם וואס מען וויקלט דאס צו תפילין אזוי וויא פליגלעל דאס מאכט מען איין ובר אויף דעם גס וואס עס איז געשען אליטע בעל בגדים מען האט געזען אז מען זאל גיבט לייגן קיין תפילין אסאך האט איהם גימאכטען איין ער אז דער אליטע האט בייא זיך גימאכט תפילין האט איהם

איהם דער שר נפרענט וואס האסט דא ביא דיר האט אלישע גענומען או ער האט פליגל פון איין מויב האט דער שר אויף גידעקט איז איהם גישען אנט או עס איז גיארען פליגל פון מויבין:

דיא מטעמים אונ מנהגים פון דער תקופה.

(א) דאס וואס מען איז זיך נוהג אז מען מרינקט נישט קיין וואסער בשעת דיא תקופה גיפאלט מיידן עס איז געווען באדעקט מיט איין אייזען. ווייל דיא צייט פון דער תקופה איז אסאך צו מרינקען וואסער עס קען שאטן ווייל דיא תקופה פון ניסן איז געפאלט ווען אלע וואסערין זענען באקערט געווארן אויף בלוט. דיא תקופה פון תמוז גיפאלט דעמאלט ווען סעדיה האט גישלאגן דעם שטיין אונ עס איז ארויס גיגאנגען גלח. זענען דעמאלט אלע וואסערין פון דער וועלט איבער גיקערט געווארן אויף בלוט. אונ דיא תקופה פון תשרי איז געווען אין דער צייט ווען אאעיה האט גיפאלט שטחטן זיין ווען יצחק אויף דער עקדה האט דאס קעסער גיפערט מיט בלוט איז דאס מראשין פון מעסער פאר שפרייט געווארן אין אלע וואסערין אונ וויא זענען גיארען פון בלוט. אונ דיא תקופה פון מכת וייל אין דער רגע ווען דיא תקופה גיפאלט איז גישאטטן געווארן יפתח'ס מאכטער איז געווארען פון אלע וואסערין גלח איבער דעם קען נישט זיין אין דער צייט קיין וואסער אז ער ואל זיך נישט געפיען קיין בלוט אונ דאס בלוט שטאט צו גוף איבער דעם סוף מען אין דיא צייטן פאר וועגן עס ואל נישט קענען צו קאפן קיין בלוט:

(ב) נאך איין מעס וואס מען פאר היט פאר דער תקופה דאס וואסער. ווייל אין דיא פיהר תקופות היטען אפ דיא וואסערין פיהר מלאכים געדער אין זיין תקופה אז עס קומט דיא צייט ווען דיא תקופה גיפאלט בייזען זיך דיא מלאכים בלייבט איבער דאס וואסער אין דער רגע פון דער תקופה און שמירה איז דאס וואסער איין סכנה צו מרינקען:

דיא מטעמים אונ מנהגים פון דאוינען.

(א) דער מ"ח פון דעם וואס מען נאנט אין און הייב דאוינען מה טובה אזהרה יעקב וכי' וואס בלעט האט דאס גיזאט. ווייל עס ווערט גיברענגט אין מדרש אז אלע ברכות וואס בלעט הרשע האט גיבענשט דיא ישראל זענען פון אלע ברכות גיארען קלות. חוץ פון דער איינער ברכה וואס זיא איז גיברען איין ברכה. אויף שטייט אין פסוק ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שמה דער פסוק פון דעם אז אויף וועל וויא געניען פאר איין הייליג ארט אין דיא גענערע וואס וויא וועלן אהין קומען איבער דעם נאנט מען מה טובה עס ואל זיין גיברענגט גלייך וויא ער וואלט גיקומען אין ביהמ"ק אריין אונ עס ואל זיין אויף איהם דיא פארבאט גלייך וויא איז ביהמ"ק מען ואל נישט ביידען דארט קיין שיהה

שיחה במילה נאר בלדיו עוסק צו זיין אין תורה אין תפלה דעמאלס ווערט עס געזעכניגט גלייך וויא דאס ביהמ"ק:

(ב) דער מעס וואס מען זאגט ארון עולם. ווייל עס ווערט גיברענגט פון ר' יהודה החסיד ווער עס איז מכוון אין ארון עולם בין איך ערב אין דער זאך אז זיין תפלה וועט דער הערט ווערן און קיין שטן וועט נישט מקטרג זיין אין זיין תפלה. און ווייט פריינד וועלן פאלען אונטער איהם אויף דער יצהר וועט מיט איהם שליסען פריד:

(ג) דער מעס וואס מען זאגט יגדל. ווייל אז ער שטעלט זיך מתפלל זיין דארף ער צו גלויבן און פאר זיכערן זיך אהן השי"ת. איבער דעם זאגט מען פריי יגדל וואס אין איהם ווערט אויס גיזעכניגט אלע דרייצן עקרים וואס יעדער איינציגער יוד דארף אין דעם צוא גלויבן אין דיא י"ג עקרים זענען דער יסוד פון דער נאנצער תורה:

(ד) דער מעס פון דעם וואס מען האלט דיא ציצית אין דער האנט בשעת מען זאגט ברוך שאמר. ווייל עס שטייט אין פסוק גדילים תעשה לך. אין דער תורה שטייט גדילים אהן א יוד באטרעפט גדילים זינען און אכציג איז דאס מרמז ער זאל האלטען דיא ציצית אין דער האנד בשעת ער זאגט ברוך שאמר וואס אין ברוך שאמר געפינט זיך אויף זינען און אכציג ווערפטער:

(ה) דער מעס פון דעם וואס מען זאגט אויס אין דעם קאפיטל פון אשרי ואנחנו נברך יה וכו' וואס דאס גיהער גאנץ נישט צו דעם קאפיטל ווייל פון דעם קאפיטל אהן ביז צום כוף ספר תהלים הייבט זיך אהן און עס זאגט זיך אויס הללויה בייא יעדער קאפיטל חוץ דאס קאפיטל תהלה ליה איבער דעם האט מען מחקן גינעווען מען זאל זאגן ואנחנו נברך יה עס זאל אויך זיין אין אהן הייב קאפיטל און דער סוף מיט הללויה. נאך אין מעס וויי"ר עס שטייט ווער עס זאגט דרייא סאהל אין טאג תהלה ליה ער פאר זיכערט אז ער איז איין בן עוה"ב איבער דעם זאגט ער נאך דעם ואנחנו נברך יה אז מיר זאלן זוכה זיין צו זאנען דאס לעוה"ב:

(ו) דער מעס פון דעם וואס מען זאגט לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר וכו'. דער מאמר ווערט גיברענגט אין תנא דבי אליהו מען איז וויך נוהג דאס צו זאנען איידער מען הייבט אהן דיא זמירות פון תפלה ווייל אליהו האט דאס מחקן גינעווען אין דורו של שמד וואס מען האט גוזר גינעווען אז מען זאל נישט לייגן קרש האנען זייא נישט גינקעט ויין קיין ירש בגלוי האט ער זייא מורו גינעווען אז זייא זאלין אויף זיך מקבל זיין דעם עול מיש אין פארזארגעניש אזוי וויא בגלוי איבער דעם זאגט מען נאך ואומרים פעמים בכל יום שמע ישראל וכו' און מען זאגט ברוך המקדש שמו. ברבים ווייל בשעת השמד איז נישט מקודש גינארען דער שיש ברבים:

(ז) דער מעס פון דעם וואס מען זאגט דרייא סאהל אשרי אקייגין דעם ב"ח קול וואס עס גייט ארויס סאהל אין טאג און עס געדאענט. וויי וואס איך האב הרוב גיפאכט דאס ביהמ"ק און אצינד האבן מיר נישט קיין ביהמ"ק

בזהמק נאר דאס אָרט וואס מיר זענען מרפאל. זאגן מיר אַקעגן דעם בית קול וואס עס גייט ארויס דרייא מאהל אין טאג. דרייא מאהל אשרי יושבי ביתך עכ ואל זיין אָהן ענגעקען גלייך וויא דאס ביהמק וואלט גיוועזן גיפאקט:

(ח) דער מעם פון דעם מנחה וואס מען ווארט אויף דעם רב בשעת ער איז מאריף בתפלה אין קיש. ווייל עס ווערט גיפֿרענגט אין דיא הייליגע ספרים אז שטענדיג זאל אויס זעהן דעם דין גלייך וויא איין שארפע שווערד ליגט עהם צווישען זיין דוף און דאס גיהנם אין אויפן אנגער איהם. אויף שטייט ווער עס דיינט קיש און מען איז מרקוק און דיא אהיות קהילת מען איהם אפ דאס גיהנם. אויף שטייט אז תפלה איז מאריף דיא יאהרין פון מענטש און דיא שווערד איז מקצר דיא יאהרין איפער דעם איז דער רב מאריף אין קיש ותפלה ער זאל גיצול פון דעם דין פון גיהנם און פון דער שווערד:

(ט) דער מעם פון דעם וואס בש ת דיא כהנים גייען דוכענען מוזן זיין זיך אויס דיא שיד מען האט כורא סאסער וועט זיך איהם איפער בייסין איין שטיינדל פון דיא שיד. און ער וועט גיין אזעק פון דוכן ער זאל זיך עס צו קניפען וועט מען מיינען אז דאס וואס ער גייט אנוועק אין דער מיט דאס איז ווייל ער איז א בן גרשה אדער א בן חלוצה איז ער פסול לדוכן האט מען איפער דעם מתקן גיוועזן אז מען זאל ארויף גיין דוכענען אָהן דיא שיד:

(י) דער מעם פון דעם וואס אין דער שמיע פון שחרית זאגט מען שים שלום און בייא מנחה זאגט מען שלום רב. ווייל בייא שחרית זאגט מען ברכת כהנים אין שים שלום שטייט אויף פון ברכת כהנים אדער בייא מנחה זאגט מען גישם ברכת כהנים קומט נישט צו זאגן שים שלום נאר שלום רב אין א תענית ציבור וואס מען זאגט בייא מנחה אויף ברכת כהנים זאגט מען אויף שים שלום:

(יא) דער מעם פון דעם וואס אין סוף פון שמיע שטיי ערתיט נאר דאס איז גלייך צו וועמן זאגט ער דאס ער זאגט דוף דיא שמיע שטיי ערתיט נאר דאס איז גלייך אזוי וויא איינער נוצט און עקט זאגט איהם דעם חבר ברוכים היושבים חאמש ער איז איינער אליין ווייל דאס גייט ארויף אויף דיא מלאכים וואס זיין בעליידין דעם מענטש אלע טאג. אזוי אויף וואס מען זאגט ואסרו אמן גייט דאס ארויף אויף דיא מלאכים וואס זענען גיפאקט אז זיין זאלין איהם אָהן היטען:

(יב) דער מעם פון דעם וואס בשעת מען שטייט אויס שמיע גייט מען צוריק עפליקע טריט. ווייל דיא תפלה האט מען מתקן גיוועזן א קיינן דעם קרבן הסיד און בשעת דער כהן איז גיגאנגן מיט דעם קרבן איז גיוועזן צווישען דעם כבש אין דעם מובה דרייא רוכדין וואס דער כהן איז דארט צוריק גיפֿרענט דרייא טריט. שוין מיר בייא דער שמיע וואס נא איז גלייך צו א קרבן אויף אזוי:

(יג) דער מעם פון דעם וואס נאך דעם וויא מען גייט צוריק דרייא טריט זאגט מען יהי רצון שיכנה ביהמק כ"ב. ווייל מיר געפינען בייא נבוכדנאצר הרשע ווייל ער האט גינענען דרייא טריט פאר השירת כבוד וועגן פאר דעם האט ער אזוכה גיוועזן צו מלכות און ער האט קרוב גיפאקט אונזער ביהמק איפער דעם צאכין מיר אויף דרייא טריט פאר השירת כבוד וועגן און מיר זאגן יושר אז דורך

דורך דיא דרייא טריט וואס איך האב גיגעבן זאל דאס ביהמ"ק צוריק גיפאעם
ווערן וואס עס איז הרוב גימארין דורך דיא דרייא טריט פון דעם דאזיקען רשע:

דיא מנהגים פון פאר צייטיגס.

(א) פאר צייטיגס איז גינעוין א מנהג אז דיא הוצאה פון א בר מינן איז
געוועזן אזוי פיהל אז דאס איז געוועזן שווערער פאר דיא קרובים נאך מעהר
וויא דאס שפארבען ווייל עס האט גיקאסט פיהל געלט דאס אויס קליידונג פון
אמת. אזוי ווייט אז עס האט זיך געפארגען אז דיא קרובים האבן גילאזט ליגען
דעם מת און זיין זענין זיך אונזעק גינאנצן. ביז רבן גמליאל איז גיקוקען און
ער האט נוהג גינעוין זיין זיך קלות ראש און ער איז ארויס גינאנצן א קיין דעם
מת אין ליאנע קליידער האט זיך שוין דאס גאנצע פאלק אויף אזוי נוהג גינעוין
צו זיין אין ליאנע קליידער כדי עס זאל נישט זיין קיין גרויסע הוצאות:

(ב) פאר צייטיגס איז גינעוין איין מנהג אז זיין איין אהל ר"ל האט מען
איבער גיקעהרט דיא בעטן. בר קפרא האט גילערונט השרית האט גינאנט איך
האב אין אייך אריין גיגעבן דעם פאדעם פון מיין גישפאלט און דורך אייערע
זינד האב איך זיין איבער גיקערט איבער דעם זאלט אייךר קערן אייערע
בעטן. אין ירושלמי גרענגט א מעס אז ער וועט שלאפען אין בעט וואס עס איז
איבער גיקערט וועט ער גידענקן ווען ער וועט גלאפען אז ער איז איין אהל
און ער וועט זיך פאר מידן פון השמיט הכמה אפער צונגן איז מען זיך
גישט נוהג איבער צו קערן דיא בעטן כדי מען זאל נישט חושד זיין אז
דאס איז א פשוט:

(ג) נאך איז גינעוין פאר צייטיגס איין מנהג מען פלעגט אהן צו טרינקען
דעם אהל אין טייערע בלים דיא עשירים האט מען אהן געטרינקען אין ווייטע
פארזייערנע בלים און אריבע אין גלעזערנע בלים האבן זיך דיא אריבע לייט
געטענקט האט מען מחקן געוועזן אז אהן זאל מען אהן טרינקען אין גלעזערנע
בלים איבער דעם כבוד פון דיא אריבע לייט:

(ד) פאר צייטיגס אז מען האט גיבענגט פאר דעם אהל דיא סעודת הבראה
איז דער אהל גיעסן אוועק אהן און ער האט זיך גיוואשן דיא הענד און דאס
וואסער האט מען אונזעק גינאסן און נאכדעם האבן זיך גיוואשן דיא מנחמים
און איינער פון דיא מנחמים האט גינאסן א ברית און ער האט אפ גישניפען איין
שטקער פאר דעם אהל וועגן און גאנצן האט ער עס נישט דורך גישניפען און
ער האט דאס אונזעק גיגעבן איינעם פון דיא אבליים און דער אהל האט עס דורך
גישניפען און ער האט ארום גיטילט דיא העשט אבליים. נאכדעם האבן דיא
מנחמים גינאסן דיא אייער וואס זענן גילעגן פאר דיא אבליים און זיין האבן
אפ גיטילט און זיין האבן גיגעבן פאר דיא אבליים און דיא אבליים האבען
גימאכט א בורא פרי הגפן און זיין טרינקען אויס דעם כוס און נאך דעם שווענקט
מען אויס דעם כוס און דיא מנחמים טרינקען און מען האט גיטרינקען זעהן
בוס

פוסות, דרייא פאר דער סעודה כדי עס זאל עפֿינען דיא בני מעיים און דרייא אין מיט סעודה כדי עס זאל דער ווייזן דאס עקסן וואס איז אין דיא בני מעיים און פֿיהר נאך דער סעודה און אז מען איז גינגליך פֿענשטן האט איינער פֿון דיא מנחמים ויף גינאשטן דיא הענט און נעקט א פֿוס און פֿענשט דיא ברכה פֿון ברכת אכלים און אז ער פֿענשט אפֿ מרינקש ער דעם פֿוס און אזוי איז דער סדר פֿון בהמיו אין הויז פֿון אכל אין דער וואכן אויב עס איז דא ניין פרשיון נעקט דער וואס פֿענשט דעם פֿוס אין דער האנד אריין און זאגט ברוך מנחם אכלים שאכלנו משלו און ניא ענטפֿערן ברוך מנחם אכלים שאכלנו משלו ובמנוח חיינו און אויב זיין זעהן פרשוין זאגט ער נברך לאלהינו וכי און אז ער האלט זיין דער סוף ברכה פֿון רחם נא זאגט ער ווייטער נחם די אלקינו את אבילי ציון ואת אבילי ירושלים ואת האבילים המתאבלים באכל הוה נחמם מאכלם ושמחם מינוגם פֿאכר פֿאיש אשר אמו תנחמהו פֿן אנכי אנחמכם ובירושלים תנחמו באי מנחם אבילי ציון בבנין ירושלים. ברוך אתה די אבינו מלכנו וכי הטוב והמטיב לכל. אל אמת. דיין אמת שופט בצדק ושלום במעשו לזקק במשפט שהכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו הרחמן הגורר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו וכעל כל עמו ישראל לחיים עושה שלום במרומוי און ער מאכט אפֿפהג און דיא מנחמים זיינן אהיים מיט מריקס ווערמער:

(ה) אז עס איז גיקופען צוא דעם אכל אין פנים חדשות וואס ער איז נאך גישט געוועזן זיין איהם מאכט סען אויף אזוי און דיא אפֿערנע מען און מען זאגט איהם מריקס ווערמער און איינער פֿון זיין הייבט אהן אין דעם שבת פֿון הקביה און זאגט האל הגדול ברוב גדלו אדיר וחזק ברוב מוראו מחיה מתים במאמרו עושה גדולות ער אין חקר ונפלאות עד אין מספר ברוך מחיה מתים. אויף זאגט ער אקיינין דיא אכלים אונזערע ברוך ער וואס זענן צוא בראכן און פֿאר שמויסקען מיט דעם מריקסיקייט גוט איהר איינער הארץ איהר זאגט נאכפֿארשטן אז דאס איז צייט דיא וועקט איז פֿעשאפען גינאשטן! אונזערע ברידער. דער בער הנחמות זאל אייך מריקסיין ברוך מנחם אכלים. נאך זאגט ער אקיינין דיא מנחמים אונזערע ברידער גוטלי חסדים דיא קינדער פֿון גוטלי חסדים וואס זיין האלטען אין דעם ברית פֿון אברהם אבינו. ברידער. דער בעל הגמול זאל אייך פֿעצאחלין איינער לויין ברוך משלם גמול. און נאכדעם זאגט ער אקיינין כל ישראל רבון כל העולמים ליו אזים און באשערים און מאך אנטריגען דיין פֿאלק ישראל פֿון מארד פֿון שווערד פֿון רויב פֿון הינגער און פֿון פֿערשיקענע פֿורעניות וואס גישעוין איינער מיר רופען נאליקס אונז ענטפֿערן ברוך עוצר המנפה. נאר דיא ברכה זאגט מען גישט ווייניגער וויא זעהן פרשוין און דיא אכלים זענן גישט אין חשבון פֿון דיא זעהן אפֿער צום פֿענשטן ווערן דיא אכלים צו גירעכניג:

(ו) פֿאר צייטיגס איז גינעוין איין סנהג אז דער אכל האט ויף איין געהילט דאס גאנצע געוועקט דיא גאנצע זיבעט מאג נאר בלויז דיא אויגן וואס זיין זענן גישט גינעוין פֿאר דעקט נאר אז מען האט אהן ניהיביו צו שפעטין פֿון זיין אויף

הדברות וואס געפינט זיך אין דער הורה וואס מען מאכט איבער זיין איין ברכה פאר דעם גינגן און אברהם נאך דעם ליינען:

(יב) דעם שבת וואס מען האט גיבענשט רח האט מען גיזאגט פאר רח גענעטשין יחי רצון מלכות אבינו שבשמי וואס מיר זאגן איהם אַלע קאנטשיג און דאנערשטיג. און דער וואס האט גיזאגט שמע ישראל בשעת מען נעמט ארויס דאס ספר פון ארון הקודש דער האט גיזאגט דעם ספסר. אויך פלעגט זיין ווער מנה צו ראוינין אין דער נאכין ביחידות ביו ישתבח אין שבת הייבט דער חזן אהן שוכן עד. אין פ.ח האל בת צוואות. אין שבעות הגדול בכבוד שמיך אין כבוד הגבור לנצח. ריה יוהצ המלך היושב:

(יד) אין תענית ציבור האט מען גיזאגט סליחות ווען דער חזן האט גיהאלטן אין שמיע בייא סלח לנו און אז מען האט גיענגט ריא סליחות האט דער חזן גזאגט ריא שמיע פון דאמט אהן און ווייטע. אויך פלעגט דער חזן אויס רוצען דעם שבת פאר תענית ציבור און ער האט מודיע גיווען אז אין דא וואך וועט זיין אין דעם סא. אהענית ציבור און ער האט אזוי גיזאגט הער אים איהר דעם קנער דער האנגער תענית וועט זיין אין דעם אין דעם סא וועט דעם יא אונז איבער קערין דא טעג אויך פריד אזוי וויא ער האט אונז פאר שפאכן אין דא סריטונג וואס אמן. אהן אין דרייא תעניתים וואס מען האט נישט אויס געריכען. טי באא און יוהצ. און תענית אחר:

(טו) אין פורים איז גיווען פאר צייטנס א מנהג אז קינדער האפען גיווען גלייטגע שטיינער און האפן אויך גישריפן אויף זיין קען און אז דער וואס לייגט דא מנהג דעם גינע קא דאס ווארט הכן האפן זיין גי. אפא אין שטיין אין דעם צווייטן פרי וויין נאסין זאל ווערן אפ גימעקט. ווייטער איז דא ערשער וואס דא בחרם מאכן אין צורה אין דעם גישטאלט פון חסן פאר פורים און זיין הענגן דאס אויף ווערע דעכער עמליכע מעג פאר פורים אין פורים מאכען זיין אין פער און דא צורה קטעלן זיין אריין אינגווייניג און בשעת דא צורה פרעגט ווינגען זיין פארשדענע גנוגים. אויך איז גיווען ארום גישטעלט פון אויסגענויניג אין טיש בייא דער סדר אין פורים און צו גידעקט מיט גיין דעם פיו עס איז גיווען דער טיש צוא גידעט זעגן אורחים אריין גיכומען זיין האפן געוויקט אז אונזר איז דא צייט פון עסען אבער אז דא דעם פון טיש איז גיווען אראפ גענומען האפן טוין קיין אורחים גיט אריין ניקען זיין האפן גיוויסט אז מען דאס טוין אל גיגעסין:

(טז) בשעת מען האט גיבענשט נאך דעם עסען האט דער אורח גיבענשט דעם בעהב גיט דעם נסח יהי שלא יוש בעהז ולא יכנס בעהב ויזליח מאור פנכסיו ויהיו נכסיו כצו חים וקרובים לעיר ואל ישלום שם במעשה ידיו ואל יורקק לפניו שום תבא ודבר הררור עכירה מעתה ועד עולם און נאך דעם נאגט ער הרחמן הוא יזכנו וכו':

(יז) אז מען האט תונה גימאכט ויסטער האט מען זיך נוהג גיווען. דאנערשטג האט מען גיזאגט רבייא שעה נאך מיטאג. און מען האט גיזאגט תחנות

תחנה און מען האט גיגעסין דיא סעודה נשואין און נאכדעם האט מען גידאוניגט מעריב. און ווינטער האט מען גיגעסין דיא סעודה ביא נאכט. אזוי וויא עס איז גיזאריין מאג פרייטיג האט דער שטט גערופן איז שוהל האט דער רב גיפיהקט דעם חתן געבין זיך און דער ג גצער עולא איז נאך גינאנגין מיט פלאקערס און פלי זמר און זענין אזוי גינאנגין ביז אויף דעם שוהל הויף און נאכדעם זענין דיא פלי זמרס צוריק גינאנגין ברענגין דיא פלה אז מען איז גיקומען מיט דער פלה אויף דעם שוהל הויף אז דער רב מיט דיא חשובים מיט דעם חתן אמינין גינאנגין דער פלה און דער חתן האט אהן גענוסין דיא פלה ביא דער האנד און דער עולם האט זייא באווארפן מיט וויין און זייא האפן גינאנט זייא זאלן זיך מעהרין אזוי וויא דיא תבואה און זייא זענין אזוי בעזאסן גינאנגין ביז דער מיהר פון שוהל און האפן זיך דאקס אפסל אטייער גיזעצט. און מען האט דיא פלה אהים געפיהקט און נא איז גיטעוין אהן גיקלייד און סידוש אויף איהרע קליידער און איין שלייער איבער איהר פנים און דעם רתן האט מען גיפיהקט אין שוהל אריין ער איז גיטעוין אהן גיקלייד אין שבת מלבושים און מען האט איהם גיזעצט דעבין דעם עמוד און מען האט אהן גיהויבן ארון עולם און פכוזי דומרה און אלע קרובים פון חתן פלה זענין גיזיין אהן גיקלייד אין שבת מלבושים און מען האט גיברענגט דיא פלה ביז דיא מיהר פון שוהל און זיא דאקס דאקס גיזאקט ביז דער רב האט גיפיהקט דעם חתן אויף דעם פלעמער. און דער רב האט איהם צורוף גלייגט אט אויף דעם קאפ אויף דעם אקט וויא מען לייגט הפלין א זכר לחורבן און דער נאך איז גינאנגין דער רב מיט דיא חשובים און זייא האפן גיברענגט דיא פלה און דער רב האט זיא גיהאלטן ביא איהרע קליידער און ער האט זיא גיפיהקט און ער האט זא אטייער גישטעלט ביא דיא רעכטער האנט פון דעם חתן מיט דעם פנים צו דרום און דיא פלעמער און כוסער פון חתן פלה זענין גיקטיגין לעבין דער פלה אויף דעם פלעמער בשעת דער ברכה און מען האט צו גיגרייט צווייא פוסות אויף ברכת אירוצין ונשואין צו איין ביהולה האט מען גיזיין א גלעיל וואס עס איז געקוהל און מען האט גינאנט דיא ברכה ואסר לנו הארוסות נאך דער ברכת אירוצין האט מען גערופען צווייא עדות און מען האט זייא געזיין דאס קידושין פינגעריל אויב עס איז ווערשט איין פרושה און דיא עדות זאגן יוא. און אויב דיא פלה איז נאך קליין פרעט מן וויא פוהל זאגן זיא איז אלט מען זאל וויסען אויב זיא אז קאזי נא זאל צוא געסין דיא קידושין און דער חתן האט גינאנט הרי את מקודשת און דער רתן האט איהר אהן גיטאקן דאס פינגעריל און אויב זיא פלה איז גישט ביין דאס ער גיקט אהן גיפיהקט נאך ער האט עס גינאנט ארויף פאלן אריין אויף דעם פינגער און נאכדעם האט מען גערופען צווייא אנדערע עדות זייא זאלן מקיל קנין זיין און זייא זאגן זיין עדות אויף דער כתובה. און בשעת מען האט גיגרייט שטח תשטח רעים אהובים האט זיך דער רב איבער גיקעקט מיט דעם פנים ציח חתן פלה און אז מען האט אויס גינאנט דיא ברכה האט מען גיגעסין דעם חתן צוא מרינגען און נאכדעם דער פלה און דער רב האט גיהאלטן אין זיין האנד דעם כוז און ער האט

האם גיגענין דעם בוס דעם חתן אין האנד אריין און דער חתן האט גיטארפין דעם בוס אויף דער וואנט ער זאל צו פראכין ווערען נאכדעם האט מען גיאילט מען זאל שטעל אריין פֿרעגנין דעם חתן אין דעם חדר וויא עס איז גיטעוין דיא חתונה. און דיא חתן בלה האבין גיגעסין א היין מיט א אייה צו זאמען און מען האט זיין מייד גיטעוין אין א פֿענערדער חדר בשעה זיין האבין גיגעסין דיא סעודה און יעדער איז ארויס גינאנגען כדי ער זאל זיין צו גילאזט צו דער בלה. און נאכדעם זעין אריין גיקומען דיא קרובים און ווער עס האט גינאולט דאס מיט זיין מיט גיגעסין כדי מען זאל זיין משמח זיין:

(יח) שבת אין דער פֿריא צו מען האט אויס גילאזט פֿוכקי דומרה זענין גינאנגין דיא חשובים פון דער שטאט און מען האט גיפֿרענגט דעם חתן אין שו"ר אריין און מען האט איהם גיזעצט אויבען און געפֿין איהם און דיא שטערען פון דיא חתן בלה האבין זיך אויס גיליפֿין אונטער פֿיהרערס און זיין האבען זיין אנדער גיזעצט לעפֿין דעם חתן און מען האט גינאזט שירים פאר דעם כ"ד פון חתן און מען האט גערופן דעם חתן ער זאל עולה תורה זיין און מען האט געזאגט מרשט און אויף אלע זונטער פֿיהרערס הייט מען אויף גערופן צו דער תורה און מען מאכט דעם חתן דרייא מאהל מי שברך. ווייל ער האט מנדר געוועזן וואקס אויף לעכט אויף ווייל ער האט מנדר גיטעוין אין מפה צום סוף. אויף ווייל ער האט מנדר גיטעוין צדקה אויף תחת אדער חתונה צו מאכין אריינע יתום. און נאכדעם וויא מען האט אפ גילינגט אין סער דעם סדר פון דער וואך האט מען גילינגט פאר דעם חתן אין סוף דיא פרשה ואברהם יצן בא בימים וכו' פֿון ולקחת אשה לבני משם און נאך דער הפטורה וואס מען האט גינאזט וואס האט גיקערט צו דער וואך האט מען גינאזט דיא הפטורה פון שוש אשיש בדי וכו' פֿון ישיש עליך אלהיך:

(יט) אין א פֿרית מידה נאכדעם וויא דאס קהל האט גינאזט חורו לרי בני מוב כליח האט דער וואס האט גימאכט דיא ברכה גינאזט פֿלוגי זה הקטן גדול יהי יחי הילד לאביו ולאמו יהא אח לשבעה ואב לשמונה כשב שנכנס לבית וכו'. אויף צו מען האט גימאכט אין סעודה מילה און דאס קינד האט מען מל גיטעוין אין שוהל איז גיטעוין אין מיט גידעקט אויף דעם שוהל אויף עס איז גיטעוין אין סימן איז מען מאכט אין סעודה מצוה. דער וואס פֿרענגט זיין וזהו מען זאל איהם מל זיין זאגט ברכים הוושבים און דאס ציבור ע"ש רמ ברוך הבא:

(כ) צו מען האט מל גיטעוין א מבור האט מען איהם מל גיטעוין אויף דעם שוהל אויף בייא דער מידה פון שוהל און מען האט גינאזט דיא ברכה אשר קדש יידיד מבטן ביו ברת הברית גישט מעהר און דאס פאלק האט גישט גענעפֿירט כשב שנכנס לבית און מען האט איהם גערופֿען כידר און דער שמש האט איהם גערופֿען נאך דער מילה אויף אין קול איהר זאלט וויסען אז דאס קינד וואס מען האט היינט מל גיטעוין איז א ממזר כדי ער זאל זיך גישט אויס מיטען צוטישען פֿשרע קיידער:

(כא) דער מנהג איז גיטעוין בשעה מען האט מקדש גיטעוין דעם חורש

אין

אין דעם ניין און צוואנציגסטען טאג האבן זיך גינעצט חברות פון אלע ליט פון השקע בענמשיין פון לומדים פון דיא צייט פון מנחה ביז דיא זין האט זיך גינעצט זיין זאלן. קענין זעהן דיא לבנה און מען האט גימאכט איין סעודה. אין בענמשיין האט מען גינאנט יעלה ויבוא און מען האט גינענמשיין ברכת המזון בייא אין בוס און נאכדעם בענמשיין האט ער גינענמשיין פון דעם בוס זיין ווייב ברי ער זאל מקיים זיין אזוי וויא עס שטייט להניח ברכה אל תוך ביתך און מען האט גינענמשיין נאך איין בוס און מען פארט א בפרה און נאכדעם מאכט מען א ברכה אשר גילה עוד חידוש ירח. היום ולמחר וזמנים חדשים וימים טובים ברוך אתה די מקדש ישראל וראשי חרשים :

(כב) דער פערטע פון דעם וואס מען פאר ארבעט דיא מלחים איבער דער לענג פון מלית אויף מלחים קמנים אזוי איין געאלעך גיטמאלט. פאר וואס מאכט מען נישט ווייט דיא מצוה פון תבלת אזי דוך נאר אין דיא ציצית. קענין מיר זאגן א מעס ווייל דיא מצוה פון תבלת איז דער עיקר מעס איבער דעם פסוק וואס עס שטייט וראיתם אותו וחרתם דודך דעם זעהן וועט מען גינענמשיין און צייט דער תבלת איז געהאלטן גינאריין אזי גינענמשיין אעלע פרוקע ליט האבן וויא זיך גימאכט א סיסן אין דיא מלחים און וויא האבן גילאנט פארבין וויא מיט אזוי פארב וואס זיא זעהט וואס וויא תבלת ברי וויא זאלן גינענמשיין אהן השית מצות פון דעם אז שוין נתפשט גינאריין דער מנה: וואס מען לאזט פארבין אלע מלחים בלאה עס זאל זיין איין זכר פון תבלת :

(כג) נאך איין מעס. מען מען זאגן אין דיא פארציטשע זאהרין אז דער תבלת איז גינענמשיין בנמצא איז גינענמשיין בעוונדערע בעלי מלאכות צום פארבין תבלת און דיא בעלי מלאכות זענען גינענמשיין פון דיא מוסחים אויף ערליכע ליט און צדיקים ווייל מען טאר גינט קיפער קיין תבלת נאר פון א מוסחה איבער דעם האט מען נישט גינאריינט קיין אנדערין נאר וויא זאלן וואס וויא זענען שוין גינענמשיין בעוונדערע אז וויא זענען צדיקים און וויא האט מען ערקענט אין נישטע מלחים ווייל זיא האבן גיהאט דעם גיטמאלט פון תבלת פון צווייא ניטן מען זאל וויסען אז וויא פארבין תבלת איבער דעם מאכט מען איין זכר צו פארבין דיא מלחים איבער דער באנצער לענג :

דיא מנהגים פון שבועות.

(א) דער מעס פון דעם מנהג וואס מיר זענען זיך נוהג וואס דעם ערשטען טאג שבועות וואס מען איף א ברוך און איבער דער ברוך מאכט א ברכה זאגט דער חזן אקדמות מלין וכו'. ווייל אין דיא פארציטשע זאהרין האט מען זיך נוהג גינענמשיין מען האט אנדער גיטמאלט א מתורגמן דעבין דעם בעל קורא בפרט אין דיא צווייא מעס דעם ערשטען טאג שבועות אין דעם אנדערין טאג פסח אין דיא צווייא טאג איז גינענמשיין בייא וויא גינאריינט און

אין דעם כּוּר דער פּאָק מיט דעם תּרגום אויף אַזויא איין אופן צום ערשטען
אין גיטפאנען בחורש השלישי און נאכדעם אקדמות מלין דאס איז איין פאהריידע
צו דעם כתובתמין אין בייא דיא ענדע פון אקדמות איז גיטפאנען גביחא
תליתאי וואס דאס איז דער תרגום פון פאק ובחורש השלישי דער נאך איז
גיטפאנען דער צווייטער פאק ויסעו מרפידים וכו' און דער נאך דער
תרגום אזוי איז גיטפאנען דיא נאנצע פרשה ביו דיא עשרת הדברות אין
דארט האט דער מתורגמן אהן גיהויבן צו זאנען דעם פייט ארכין ר' שביא
נאכדעם הייבט ער אהן דעם פאק וירבר אלהים און דער נאך דעם תרגום
און הייבט האמט דער מנהג איז במל גינארין מען זאל אין מיט ליינען
זאנען דעם תרגום האט מען דאס איבער גילאנט אויף איין זכר אויף דעם
פערצייטשען הייליגען מנהג און מען זאגט פאר דעם ליינן דעם פייט
אקדמות. איבער דעם זאגט גיטפאנען דעם פייט דעם בעל קורא נאר איין אנדערער
מען זאל גיטפאנען אז אין דער תורה שטייט אויף תרגום:

(ב) דער מעם פון דעם וואס דער מסדר פון תקון שבועות האט פאר
ענדערט דעם סדר פון דיא מסכתא לויט וויא זיין זענען מסודר אין משניות
דארט שטייט וויא פסחים שק"ם. יומא. סוכה ביצה ר"ה. תענית.
מגילה. מוע"ק. תנינה. אין תקון שבועות שטייט דער סדר. חגיגה ביצה מוע"ק
ר"ה יומא סוכה תענית שקלים מגילה. אין סדר נשים שטייט און משניות. כתובות.
גדרים נזיר סוטה גיטין קרושין. אין תק"ש איז דער סדר כתובות קידושין גיטין
סוטה נדרים נזיר. אין סדר מהרות שטייט און משניות. כלים אהלות נגעים פרה
טהרות מקואות נדה מבשרין ובים ובים נדה מהרות כלים מבול יום מבשרין
דער סדר מקואות פרה ימים אהלות נגעים ובים נדה מהרות כלים מבול יום מבשרין
עוקצים. ווייל רבינו הקדוש וואס ער האט מסדר גינעוין דיא משניות דאס ער
גיטפאנעלט אזוי וויא עס שטייט אין דער תורה רהינו אין פ' בא ש"י יום דינים פון
פסחים קוקט נאך דעם שקל'ם נאס עס שטייט אין פ' תשא אין יוהכ"פ אין אחרי
מות. און דער נאך סוכה וי' אין סוכה איז דא פהל מצות אויף אלע מסכתות
ווערט גיברענגט אין פ' המשניות פון הרמב"ם א מעם וואס דיא מסכתות זענען
מסודר איינע נאך דער אנדערער. אבער דער וואס האט מסדר גינעוין דעם תקון
שבועות דער האט גיטפאנעלט דיא מסכתות לויט דער צייט וואס ער גיהער איינער
נאך דער צווייטער למשל דאס ערשטע איז פסחים און נאך פסחים גיהער תנינה
ווייל צום קרבן פסח האט מען מ'ס גיברענגט א קרבן חגיגה און נאכדעם ביצה
ווייל דארט שטייט דיא דינים פון יו"ט און נאכדעם מוע"ק דיא דינים פון חוה"מ
און נאכדעם ר"ה יומא סוכה אזוי וויא דיא יו"ט זענען איינס נאך דעם אנדערין
און נאכדעם תענית ווייל דאס איז תכף נאכדעם שקלים וואס דאס איז א' אדר
און נאכדעם מגילה. אזוי אויך אין סדר נשים איז אויך לויט דער צייט פריי קידושין
דער נאך כתובות און נאכדעם גיטין און דער נאך סוטה דער נאך נדרים נזיר
ווייל דאס גיהער איינס נאך דעם אנדערין און אויך אזוי אין סדר מהרות איז פריי
מקואות ווייל דער עיקר מהרה איז נאר דוקא מקוה דער נאך גיהער פרה. ווייל

דער

דער פון וואס האט פאר ברענגט דיא פרה ארומה האט מען איהם ממטא גיווען
אונ דער נאך האט מען איהם מובל גיווען. אזוי איז אללע מס הוה :
(ב) דער מעס פון דעם וואס מען זאגט אז אליהו הנביא איז דא אויף געדין
יכיד דאס איז איבער דעם מעס ווייל אין זייער צייטן זענען מענטשן גיקרען צו
דער אסונה אז וואס איז זיין נאם איבער דער גאנצער וועלט אין יעדער מינוט
אין יעדע רגע מוז ער מיט דער מבע אזוי וויא זיין ווילען איבער דעם זענען זיין
גיפאלץ אויף דעם פנים אונ זיין האפן גידינגען ד' הוא האלקים. איבער דעם איז
אליהו זוכה צו קומען אויף געדין ויכיד וואס דעמאלס זענען דיא מענטשן סדר אין
דאגה פרנסה איז זיין שווער דעמאלס צו גלייבן און דער השגחה הבורא גייט
אליהו איבער דעם אין דיא נאמן ער זאל זיין מעורר זיין וועגן דעם :

(ד) דער מעס פון דעם וואס מען איז מסדר דיא השענות אויף דעם סדר
וואס עס שטייט אין דיא סידורים אויב עס גיפאלט דער ערשטער טאג סוכות
אין מיטמיט זאגט מען אויף דעם סדר. אויב דינקט זיין אויף דעם סדר דעם
כלל זאגט האבין זיין דיר אז שטיינדיג זאגט מען ערשטן טאג דעם
אמיתק אין צווייטן טאג אבן שניה אויב עס גיפאלט אין דער וואכן אונ אויב
עס גיפאלט אין שבת זאגט מען אום נצורה אונ דיא השענה פון אערוד שווע
זאגט מען ערשטנדיג אין דעם טאג וואס עס גיפאלט יוהכ"פ בנזיל מען זאגט
גליתו בצום פטעי וואס דאס איז מרמז אויף יוהכ"פ נאר אז עס גיפאלט אין
שבת ווערט דאס נדחה אויף דעם אנדערן טאג. אדון המושע זאגט מען שטענדיג
אין זעקסטן טאג פון יום נישט פריי ווייל שטענדיג זאגט מען דאס א טאג
פאר הויז אונ מען איז מהפיל אויף דעם וואסער אונ רעגן אין סוכות איז
א שטענדיג שטענדיג מען פריי נישט מתפלל זיין אויף רעגן נאר דער זעקסטער
טאג ווייל ער איז שוין נאכהט פון שמעדי וואס מען זענען אויף רעגן שאט
שוין נישט. נאך זיין מעס ווייל אין דעם זעקסטן טאג יום שמיט גידינגען אין
דער תורה ניסוך המים דען עס שטייט ונסכיה צוויי נסוכין ניסוך פון זיין אונ
ניסוך פון וואסער איבער דעם אז עס גיפאלט דער זעקסטער טאג אין שבת זאגט
מען אונ גאנצן נישט דיא השענה. אונ דיא השענה אל למושעות זאגט מען
שטענדיג דעם דריטן טאג ערב זאגט שטענדיג האלמן דיר אין דעם כלל וועסט
דיר קיין כאהל נישט מועה זיין אין דעם סדר פון דיא השענות אויב דער
ערשטער טאג יום גיפאלט אין מאנטיג זאגט מען דעם סדר. למען אמיתק אבן
שניה אערוד שווע אונ אל למושעות זאגט מען דעם צווייטן טאג חוה"מ ווייל
דעם דריטן טאג חוה"מ וועט גיפאלט אין שבת זאגט מען אום נצורה אונ אויב
עס גיפאלט דער ערשטער טאג יום אין דאנערשטיג איז דער סדר למען אמיתק
אבן שניה אום נצורה אונ אערוד שווע ווערט נדחה אויף דעם צווייטן טאג חוה"מ
אונ אז דער ערשטער טאג גיפאלט אין שבת איז דער סדר אום נצורה למען אמיתק
אבן שניה ווערט נדחה וועגן אערוד שווע אויף דעם צווייטן טאג חוה"מ אז ווא
וועסט שטענדיג האלמן דעם כלל וועסט ווא דיר קיין מאהל נישט מועה זיין :

(ח) דער מעס פון דעם וואס מען איז זיך נוהג צו שאקלען מיט דעם לילב.

ביא

בייא אנה ד' הושיעה נא אַפֿער בייא אנה ד' הצליחה נא שאַקלֶט קען גישט. ווייל דאס שאַקלֶט איז אויף דעם עס זאל פאר האַלשן דיא שְׁלֶעכטע ווינטען מיט דיא שְׁלֶעכטע מללים אונ אָהן צו שרייען דעם שטן אַפֿער דעם בייא דער תפלה פון אנה ד' הושיעה נא בעטן מיר השי"ה אז ער זאל אונז ארויס העלפן פון דיא שאַדיגס אַפֿער אין אנה ד' הצליחה גישקט זיך גישט צו זאגן דעם מעס:

(ו) נאך איין מעס קען זאגן וואס קען שאַקלֶט בייא אנה ד' הושיעה. ווייל עס שטייט אין פסוק אז ירגנו כל עצי היער אונ נאך דעם שמים הורו לך בי טוב ואמר הושיענו. אונ עס ווערט גיברענגט אין מדרש אז הקב"ה האט גיגעבן דיא מצוה דיא ישראל אז וויא זאלן זיך פרייען מיט דיא לולבין אזוי וויא א מענטש גייט ארויס פון דעם שופט אז ער האט גיווינען דאס משפט פרייט ער זיך. דאס מיינט דער פסוק אז ירגנו כל עצי יער קען וועט זיך פרייען מיט דיא בייטער פון וואלד אז וויא וועלן ארויס גיין גיבעט פון הקב"ה דעמאלס ווען ער משפט דיא וועלט אונ בייא וואס וועלן זייא זיך פרייען בייא הודו אונ בייא הושיעה נא: (ז) דער מעס פון דעם וואס דיא אשכנזים שאַקלֶטן מוצה דרום מערב צפון אונ דער הי"ך אונ אינטן. אונ דיא ספרדים שאַקלֶטן דרום צפון מזרח. אין דער הי"ך. אינטן מערב. ווייל דיא אשכנזים ווענדן זיך פון דער דעקטער זייט אזוי וויא מיר גיפניען. וויא דא וועסט דרך ווענדן זאכלם דרך ווענדן נאר דעכטס. אַפֿער דיא ספרדים שאַקלֶטן אַפֿער דעם פסוק וואס עס שטייט לך ד' הגדולה והגבורה דאס איז דרום צפון וכו' אונ דאס איז דער צינור וואס עס גייט שפע פון הימלעל אויף דער וועלט:

(ח) אויך איז גיוועזן א מנהג הושענא רבא נאך דעם וויא קען האט אַפֿ גישלאגן דיא הושענא האט יעדער איינציגער אהיים גיפיהרט צו זיך אין שטוב דיא ערבה אונ מען האט זיא גישטעלט צו קאפנים פון בעט ווייל דיא מצוה איז גיוועזן גיליבט בייא זייא:

(ט) דער מעס פון דעם וואס אויף מענכע מצוות מאכט מען אברכה אונ מענכע מצווה מאכט מען גישט קיין ברכה. זאגט דא האבין שטענדיג דעם כלל אַנעלעכע מצוה וואס עס גיווענט זיך אין איין אנדערען מאכט מען גישט איבער זייא קיין ברכה דהיינו דיא מצוה פון וושפתהם צדק מאַמער וועלן דיא בעלי דינים גישט וועלן אויף זיך מקבל זיין דעם דין אדער וויא וועלן זיך מוחל זיין איינער דעם צווייטען נאך אַנעלעכע מצוה מְהייל פון דיא איז גישט דא קיין מעשה אונ מוהק פון דער מצוה אונ מְהייל ווייל מען איז זיך מוחל אונ מְהייל וויא דיא מצוה קומט דורך איין עבירה איבער דעם מאכט מען גישט קיין ברכה איבער דיא אַלע מצוה:

(י) דער מעס פון דעם וואס אויף פוהל מצוה מאכט מען אברכה מיט א לשון על דהיינו על ביעור חסין על המילה אונ מְהייל מצוה מאכט מען אברכה מיט אומר. להניח תפלין. להעמף בציצית. נאנט דער רית דעם מעס יעדער מצוה וואס ווערט באלד גיטאָהן מאכט מען על אונ אזוי א מצוה וואס מען האט צייט מקיים צו זיין א באַנדין טאג נאנט מען מיט א למד:

זויל דיא טעג פון פורים זענען טעג פון
שמחה ווער איך דא ברענגען עטליכע
זאכען וואס הש"ת האט מיך געלייט זעליגט:

(א) אונז פ' נחא שטייט אז הקב"ה האט זיך געוויזען צו אאע"ה
אונז אלונז ממרא זאגט רש"י דעם טעג פאר וואס האט זיך הקב"ה צו
איהם דארט אנגעפלאקט ווייל ממרא האט איהם געזעכען א מצה ער זאל זיך
אל זיין. פרעגן אלע שפלותים. אאע"ה וואס ער האט מקיים געווען דיא
גאנצע תורה נאך איידער זי איז געזעכען געווארען זאל זיין פרעגן א מצה
צו ער זאל זיך אל זיין וואס הש"ת האט איהם דאס געזאגט נאר
טען קען זאגן דעם פשוט פאר קערקט אז ממרא האט איהם געזעכען
א מצה ער זאל זיך נישט אל זיין. ווייל אאע"ה האט זיך געוואלט אל זיין
א נאך איידער הש"ת האט איהם געזאגט דיא מצה אזויא גוט וויא ער
האט מקיים געווען אלע מצות איידער ער איז געזאגט געווארען האט
איהם ממרא געזעכט אין מצה אז ער זאל זיך גישט אל זיין ב"ה הש"ת
וועט איהם הייסקען ווייל אלע מצות אז ער איז מקיים איידער הש"ת האט
איהם געזאגט קען ער זיין נאך אפארט מקיים זיין גאנצעם וויא הש"ת
האט געזאגט דיא מצה כדי ער זאל הייסקען אין מצה ועושה וואס
דאס איז גרעסער וויא איידער איז מקיים א מצה איידער ער איז געזאגט
אזער דיא מצה פון מילה אז ער וועט מקיים זיין נאך דעם אז הש"ת וועט איהם
וועט ער שוין נישט קענען מקיים זיין נאך דעם אז הש"ת וועט איהם
הייסקען אל זיין זיין ווארום ער וועט זיך ל"ה נישט קענען נאך אפארט אל
איידער דעם האט זיך הש"ת געוויזען צו אאע"ה אונז אלונז ממרא:

(ב) נאך איין פעס קען טען זאגן ווייל מיר זעפונען אונז דער גמרא
אז אזעלכעם וואס עס איז הייליג אונז נאך איינס וואס עס איז שפלות
איז דאס וואס עס איז שפלות אונז פריי אזויא אויף ביא אאע"ה איז געווען
צוויי זאכען איינס דבננת אורחים וואס דאס איז שפלות אונז דאס צווייטע
מצות מילה וואס דאס איז הייליג האט אאע"ה כורא געהאט אז ער וועט
מקיים זיין מצות מילה וועלען שוין קיין אורחים צו איהם נישט קענען אזויא וויא
עס וועט גיברענגט אין מדרש אז אאע"ה האט גיזאגט איידער איך האב מיך
אל געווען איז גיבן צו מיר אורחים מאכער נאך דעם וויא איך האב מיך
אל גיגען וועלען שוין קיין אורחים צו מיר נישט קענען איידער דעם
קעמט דאס מקיים צו זיין דיא מצה פון דבננת אורחים פאר מילה ווייל
דאס איז שפלות אונז אאע"ה גיברענגט א מצה ביא מקרא וועלכע מצה ער זאל
פריי מקיים זיין וואס איהם ממרא א מצה געזע ען אויף דער מצות מילה האט
מיר דעם דין וואלט געדארפט צו זיין דיא מצה פון דבננת אורחים פריי
ווייל זי איז שפלות פון דעם וועלען איז נדיא מצות מילה פריי
ווייל דיא מצה מילה איז ער געזאגט געווארען פון הש"ת אונז דיא מצה
פון דבננת אורחים איז ער נישט געזאגט געווארען פון הש"ת איז דיא מצה
פון מילה הייליגער איז וויא איז פריי נאך איז דיא מצות מילה גישט גלייך
וויא

ויהי אנךעכע מצות חויל ויהי איז גלייך ויהי דא גאנצע תורה און עם איז
בעשעטען געווארען איבער דער מצוה דרייצען ברייתות און סען הייסט נישט
גאנץ און דער מילה. גאנץ איז דא מצוה פון מילה א מצוה עוברת ווייל
דורך דער מצוה פון הכנסת אורחים וועט ער קיינמאל נישט קענען סקיים
זיין דא סוף פון מילה :

(ג) עם ששנים און דער גמרא שבת דף קכ"ז וירק דקראחם פון דאגים
איז גידרינגען אז דא מצוה פון הכנסת אורחים איז גרעסער פון קבלת פני
השכינה איז שווער פון וואס איז געדריינגען אז דא מצוה איז גרעסער מאסער
זענען וויא גלייך נאר דאס וואס ער האט פאר לאנגט אל גא העכער וכו'
חויל דאס איז איין מצוה עוברת אז ער וועט נישט אריין ברענגען דא אורחים
וועלען וויא אונזעך גיין איבער דעם האט ער גיגעטין פון הקב"ה אז ער זאל
ווארשען קען דורך זיין דא מצוה פון הכנסת אורחים איז גרינגער נאר ווייל עם
איז א מצוה עוברת נאר מען קען דאס אפ לערנען פון איין אנדער ארט און הכנסת
אורחים איז גרעסער. ווארען אלע ספורשים פרעגן אז אברהם אבינו האט מקיים
גזענען דא גאנצע תורה איידער זי איז גיגעטען געווארען פאר וואס האט
ער נישט מקיים געווען אויף דא מצוה פון מילה נאר עם ווערט גיברענגט
און מדרש רבה אז אעיה האט געזאגט צווא הקב"ה איידער איך האב מיך
ס'געווען איז גיסקען צווא ס'ר אלע מאהל אורחים און צייט איך האב
ס'ר ס'ל געווען קוקען נישט קיין אורחים זעהן מיר בפירוש אז אעיה האט
ניך נישט געוואלט אז זיין איבער דער מידה פון חסד וואס איז האט גיהאט
און ניד האט ער מוכא גיהאט אז ער וועט ניד כל ויין וועלען אורחים מוכא
האבן צווא איהם צווא קענען סאמער וועט ער זיין גיסקען וויא זאלען
ניך אויף ס'ל זיין אזויא גוט ויהי ער האט וויא גינייט זיין זאלען בעצאדלגן
פאר דעם געזען אז וויא האבען נישט געוואלט בענגשטן איבער דעם האט
ער ניד נישט געוואלט כל זיין האמטש ער האט געוויסט אז כ"ז ער איז
ניך נישט ס'ל קען ער נישט פקבל זיין דא שכינה פון דאנען זעהן מיר אז
עס איז גרעסער הכנסת אורחים וויא קבלת שכינה ווארום איז איז געווען איין
פארבט ער האט נישט געוויסט וואס צווא באהן צווא ער זאל לויפען א קיינען
דא סלאכים ער זאל וויא אריין ברענגען צווא ניד און שמוע אריין אדער
עס איז נישט קיין דרך א"י איבער צווא לאזען דא שכינה פון דעם
נעמען איז איהם איין גיפאלען ער זאל א קיינען לויפען דא סלאכים
ווייל ער האט געזעהן אז הקב"ה האט אויס גיצויגן דא וון פון איהר
פוסער פאס גדי נישט ספרות צווא זיין איהם מיט אורחים און פלוגלוג האט
ער געזעהן אז עם ששנים לעבין איהם דרייא קענטשען האט ער פאר שטאנען
אז דאס איז מיט א הקנחה פון השירה ער זאל ניד נישט מצער זיין דען
הקב"ה האט געזאגט אז ער וועט וויא א קיינען לויפען ער זאל
זיין אריין ברענגען אין ש"ב און ער וועט דא שכינה לאזען שמיין איז
דורך דער גמרא אזויא אז עם איז גרעסער הכנסת אורחים פון קבלת שכינה :
(ד) און סמכת מילה ששנים אז הקב"ה האט געוויסט אז הן וועט
אפ ווענען שקלים פאר דא ישראל דאס הקב"ה ניד סקרים געוועזן און האט
זיין גיבאטען אז רח און זאלען וויא געבן שקלים. איז דער פשט אזויא
חמו האט געוויסט אז דא ישראל האבען דא ווער וואס גיין האבן ניד
געבנט

אָפּעניגט צוא דעם ציבס פייא נבוכדנאצר. נאר אונ דער ווארנהייט זענען זייא גינעוין גינייט עכ איז נאר געטענען בלויז א סעשע נישט מחשבה האט דעם געזאלט מצרף ויין א צוגד עס זאל ויין מחשבה מיט מעשה וואלט געזענען חיו ס'זיס גינעווען ריא גינעו פון דעם ווען גיטס וואס הקב"ה האט זיך מקדים גינעוין אונ ער האט אונז גינאסען מען זאל ברענגען שפליס ויין זאלען קכפר ויין אויף דעם וואס מען האט געווגריגט ביא דעם ענל אונ דער מחשבה איז נאר איבער געפליגען בלויז ריא וונד פון נבוכדנאצר וואס איז נאר גינעוין סעשע און מחשבה אונ אויף דער סעשע זענען זייא גינעווען גינייט איז א אונס האט איהם ריא תורה גיפליגט:

(ד) אונ מסכת מגילה שטייט אז א סענמש איז זיך קחוב און צוא גינעוין אונ פורים ביו ער זאל גיטס וויסען קיין חילוק פון ארור דעם ביו ברוך סרדכי איז שווער צוא פאר שטיין פאר וואס האט מען נאר גיניסען אונ פורים ויין שפור גיטס קיין אונדענען יום איז דער מעס איווא. ווייל מען האט קיבן גינעוין אונ פורים מיטסם צוא ויין זיך אונ צוא עפען אונ קריגען כדי סתקו צוא ויין דאס וואס ויין האבין גינעסען אונ גינעווען אונ הנאה גיהאט פון דער סעודה פון אחשוורוש וואס אין אמת איז דאס אין שפיע ארפייט ווארען דער היקון זאל ויין מען זאל פאסען אונ מען זאל זיך פאניגען פאר דעם וואס ויין האבן געווגריגט וואלט דאס געזענען איין קריגען וואך מקדים צוא ויין ווייז דאס פאניגען שום ער געוויס פאר הש"ת ארע מיט עפען אונ קריגען וואס דער נוף האט א הנאה פון דעם האט גיטס געזער קענישט ריא זוכה ער זאל סכפל ויין ריא הנאה פון נוף אונ ריא נאכע קונה נאר נאר ויין פאר הש"ת ווענען איבער דעם האבין אונדערע חכמים געוויסען מען זאל ויין שפור ביו ער וועט גיטס וויסען קיין חילוק אונ דאס איז געוויסען אז א שפור פיהלם גיטס קיין מעס אונ עפען ער ווייטס גיטס וואס ער עפט אונ וואס ער פריקס אונ ער האט גיטס קיין שום הנאה פון דעם ווענען עפט ער איז דאס נאר איבער דעם גינאט פון הש"ת גיטס איבער דעם הנאה פון נוף:

(ו) איווא ווייט ביו ער וועט גיטס וויסען פון ארור דעם וכו' איז דער פייט ער זאל ויין איווא ווייט שפור ביו ער וועט גיטס וויסען קיין חילוק. קען ער זיך טעה ויין ער זאל זאגען פאר קענעם חיו ארור סרדכי ופרק דהמן. נאר מען קען זאגען איווא דעם פלש עס ווערט געברענגט אונ דער נקרא פון ריא אייניקלעך פון דעם האבן געלערנט תורה אונ בני ברק איז שווער וואס פאר א זכות האבן גיהאט חכמים קינדער וואס ויין זענען גינעוין תלמידי חכמים פאר א זכות האבן גינאט קינדער וואס האט מקרב גינעוין ריא ישאל צוא הש"ת וואס ויין האבין גיטס וואס ער איז דוף ארע שווער דעם האט זיך ארע גיטס ככון גינעוין מיט דער גינעו ברי ריא ישאל זאלען תשובה טאנען ער דאס עכ נאר גיטאון איבער דער שנה צוא ריא ישאל כווען סיר זאגען נאמש ער האט דאס גיטאון וואס יען האבין תשובה גיטאון און בונה פון דעם ווענען ווערט דאס איהם גינעוונט פאר א זכות איבער דעם איז אין סכרא מען זאל זאגען ברוך דעם ווייל דוף איהם זענען ריא ישאל סכרם גיטאון צוא הש"ת אונ ויין האבן אצינד סכרם גינעוין ריא וטרה מיט ויער גוטען

נושען ווילען און עס איז געווארן וויא פוהל מצות דא
קעגן זיינען וועלכע מנות ומתנות לאביונים. נאר דאך ווייל ער האט זיך
נישט פאן געוועזן איבער דעם איז ער נישט געווען צום פאנאמען נאר
ווען איז ער באר צום פאנאמען איז אויך נאר אויף אזויא א אופן
דעמאלס ווען מען איז אהן פארשטאנד דהיינו דורך שפלות איז דאס דער
פאט וואס עס שטייט ער דא ידע בין ארור הסן ל. דאך מרדכי דהיינו
דאס ווארט וואס בין מרדכי זאל ער נישט וויסען קיין צווישנהייט ער
זאל נישט וויסען דאס ווארט ברך ניהער ארויף אוינען צוא הקן צוא עס
געהער אונטערן צוא קרדכי נאר איז ווייטער שווער וואס איז קרדכי הצדיק
שילדיג קען זאל איהם שטעלן פאטען נאר עס ווערט געברענגט און ספרים
אז איבער דעם שטייט נישט און דער תורה דא מעשה פון אאעיה וויא
ער איז געווען און אר פאטען ארויס געפירט נאר און אר. נאר
ווייל איהם האט זיך נישט געטאקט אריין ברענגען און א ספנה ער זאל צוא
גרעכין דא אלס פון ויין פאטער. אזויא אויך קענען מיר דא זאגען דעם
זעדיגן פאטען אז מרדכי האט נישט געטאקט אריין ברענגען א"ע ויין איז
א ספנה אין ביינען זיך מיט הקן ער האט זיך געקאנט צוועק דרייען פון
איהם אדער ער זאל אנטלויפן נאר ווייל מרדכי הצדיק האט זיך נישט פאן
געוועזן אויף דעם ער זאל חז אריין ברענגען אלע ישראל אין א קעגן
נאר דאס איז נישטען מטיא אהן ויין וויסען איבער דעם איז דא קעגן
אויף אהן דעם וויסען פון דעם וואס שטעלט:

(ח) און פרשת בהעלותך שטייט וועל כן אהרן דא זאגט דער פאט
דעם ש"ח פון אהרן הכהן איז ער האט נישט געטאקט אונדערשט וויא קען
האט איהם געהייסן. פרעגן אלע קפ"ש וואס איז דא געווען וואס דער פאט
לאט מיט דאס הערין. נאר מען קאן זאגן דעם פאט עס ווערט געברענגט
אין קרדכי אז אהרן האט געזעהן מען האט סקריב געוועזן אלע קרעגות האט
ער געזאגט חלשית הדת וי"ל ער איז נישט געוועזן אויך נישט ויין שטע
דאס איהם הקפיה געזאגט בשעת דא ווערט אהן צוגעדין דא ליכט וכו'
אז דיין מצוה וועט זיין גרעסער פון ווערטע ווייט פון דעם אויס איז דא
פרשה בהעלותך איז איה. געזאגט געווארן נאך דעם וויא דא געזאגט האבן
סקריב געוועזן איז דאך שטענדיג וויא אזויא האבן געקענט דא נשאים
סקריב ויין א"ע קרעגות אין עס איז געטאקט געווארן אלע עבודות אין מלכות
און דער עבודה פון הדלקת הנרות בפרט דא עבודה איז דא
געשעע פון אלע עבודות וואס ווא דעיקט זיך אהן פון ביא נאכט גי
אין דער פריה דא מנהג איז דאך שוין געוועזן פון לאנג פארמיט מיט
אלע בליס וואס געהערן צוא דער מנהג און עס איז שוין געוועזן אלעס
אין אויפגינג ווא אזויא קען ויין איין סקרא צוא זאגען אז וויא האבן
נישט געזעהן דא מנהג. נאר אהרן האט געזאגט הייבט אהן געזעהן דא
מנהג דא נאכט וואס געהער צוא רח גיבן אזויא ווא דאס מלכות איז
נאר אויף נישטעלען געווארן און אהרן האט פאן געוועזן אלע געזעהן
מיט א"ע סודות וואס עס געהער צום אהן צוגעדין נאך איינער מרעה
האט איהם אויס געקריגט דאס האט הקפיה געזאגט צוא אהרן דרייצען
סא אין חודש ויין זאך איז גרעסער פון ווערט און הקפיה האט געזאגט מרעה

ער ואל איהם איבער געבין אלע בונות מיט דיא סודות וואס ער ואל מכון ויין בשעת ער צוגר דיא לעבס. דאס ערצייגט אונז דער באק ויעש כן אהרן אז אהרן האט מכון גינעזין אלע בונות באלד ווען ער האט דאס ער, מע מאהל אהן געצונדן אונז ער האט גאנץ גישט פאר ענדערט פון דעם וויא השירה האט איהם גיבאמין :

(ח) דער טעם פון דעם מנהג וואס מען איז מקדש איין אשה אונטער דער חופה גישט פריי. אויף מאכט מען אברהם מקדש עמו ישראל עיי חופה וקידושין נאנט מען פריי חופה דער נאך קידושין וואס אין אמת איז קידו ין פריי. נאר אין אמת האבן אונזערע חכמים גיקלערט וועלכעס איז דיא קידושין פון ישראל מיט הקב"ה. סת"ל ונאנן אז דיא קידושין הייסן דאס רויב פון מצרים וואס מען האט וויא גינעבין. אונז סת"ל ונאנן אז דיא לחות ונענין גינעזין דיא קידושין. אונז וואס מען האט אויף וויא איבער גיקערט דעם פארג סני בשעת מתן. תורה דאס איז גענעזען חופה. אויף האבען אונזערע חכמים גיאננט אז מרעה האט צו גראכין דיא לחות גרי דיא ישראל ואלען האבען דעם דין פון אפניה גישט פון קיין אשת איש. פרענט מען ממה נפשח אז מרעה איז גענעזען איין שליח צו נעמן דיא קידושין וואס האט געהאלפן דאס וואס ער האט צו גראכען דיא לחות אז דיא קידושין ונענין שוין גענעזען חל פריי אזוי וויא מרעה האט צו גענומן דיא לחות? איז ער גענעזען איין שליח צו גרענגין דיא קידושין וואס האט ער געדארפט צו גרעין דיא לחות? ער האט דאך גיקענט געבען דיא ישראל דיא לחות ווייל בשעת וויא האבען געווגרינט האבען וויא גיהאט דעם דין פון אפניה. פאר ענטפערט דער הפלאה אז ביידע זאכען ונענען אמת אז דיא קידושין איז גענעזען דאס פערסענה פון מצרים אויף דאס רויב פון ים אויף דיא לחות נאר עס איז גענעזין דיא קידושין אויף איין תנאי אויב וויא וועלן מקבל ניין דיא לחות וועלן דיא קידושין חל ויין פון פריי. איבער דעם האט משה רבינו גוט גימאכן וואס, ער האט צו גראכען דיא לחות ווארום ער ואל גישט גענעזען צו גרעכין וואלמען וויא גיהאט דעם דין פון אשת איש אונז מיט דעם איז שוין אפמין פאר ענטפערט דאס איז בונדאי אז השירה האט גימאכט דיא קידושין פאר דער חופה דען אזוי וויא מרעה האט מקבל גינעזין דיא לחות ונענען דיא קידושין חל גנעזען פון פריי. איבער דעם האט משה צו גראכען דיא לחות ונענין דיא קידושין באל גווארען אבער דיא חופה איז ווייטער גיבליבן ווייל אין דער חופה איז גישט גינעזען קיין תנאי נאר דורך דיא אקערע לחות ונענען וויא אויף סניא מקדש גינארען. איז גינעזען דיא חופה פאר דיא קידושין איבער דעם ונאנט מען עיי הופה וקידושין.

הם ונשלם

